

**ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ**

15

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

**ΣΤΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ
(Ὁμιλίαις Α΄ — ΚΓ΄)**

ΚΕΙΜΕΝΟ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ — ΣΧΟΛΙΑ

Ἀπὸ τὸν

ΧΡΙΣΤΟ Θ. ΚΡΙΚΩΝΗ

Λέκτορα Θεολογικῆς Σχολῆς

Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητής

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1983

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

15

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

ΟΜΙΛΙΕΣ Α΄ - ΚΓ΄.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελι
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	14-68
ΟΜΙΛΙΑ Α'. (Πράξ. 1, 1 - 5)	14-5
ΟΜΙΛΙΑ Β'. (Πράξ. 1, 6 - 11)	58-8
ΟΜΙΛΙΑ Γ'. (Πράξ. 1, 12 - 26)	86-11
ΟΜΙΛΙΑ Δ'. (Πράξ. 2, 1 - 13)	120-14
ΟΜΙΛΙΑ Ε'. (Πράξ. 2, 14 - 21)	146-16
ΟΜΙΛΙΑ Ζ'. (Πράξ. 2, 22 - 36)	170-19
ΟΜΙΛΙΑ Ζ'. (Πράξ. 1, 12 - 26)	196-22
ΟΜΙΛΙΑ Η'. (Πράξ. 2, 37 - 47)	224-24
ΟΜΙΛΙΑ Θ'. (Πράξ. 3, 1 - 11)	246-28
ΟΜΙΛΙΑ Ι'. (Πράξ. 3, 12 - 26)	284-31
ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'. (Πράξ. 4, 1 - 22)	316-33
ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ'. (Πράξ. 4, 23 - 35)	340-36
ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'. (Πράξ. 4, 36 - 5, 16)	362-39
ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'. (Πράξ. 5, 34, - 6, 7)	400-41
ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'. (Πράξ. 6, 8 - 7, 5)	420-44
ΟΜΙΛΙΑ ΙΣ'. (Πράξ. 7, 6 - 34)	448-47
ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'. (Πράξ. 7, 35 - 53)	478-50
ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'. (Πράξ. 7, 64 - 8, 25)	504-53
ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ'. (Πράξ. 8, 26 - 9, 9)	538-57
ΟΜΙΛΙΑ Κ'. (Πράξ. 9, 10 - 25)	572-59
ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'. (Πράξ. 9, 26 - 43)	596-62
ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'. (Πράξ. 10, 1 - 23)	626-65
ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'. (Πράξ. 10, 23 - 43)	652-68
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	681-69
1. Εύρετήριο χωρίων της Γραφής	681-68
2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων	689-69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Χαρακτηρισμός τοῦ Ἰω. Χρυσοστόμου.

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους καὶ πολυγραφότερους συγγραφεῖς ὄχι μόνο τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλ' ἴσως καὶ τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ σπουδαιότητα τῶν ἰδεῶν του, εἶχαν σὰν συνέπεια τὰ ἔργα του νὰ γίνουν σεβαστὰ καὶ νὰ διατηρηθοῦν κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τους σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση ἀπὸ τὴ χειρόγραφη παράδοση, σὲ 2000 περίπου κώδικες τὰ γνήσια καὶ ἐπάνω ἀπὸ 500 τὰ νόθα. Γενικὰ τὸ ἔργο του διακρίνεται γιὰ τὴν ἐπιβλητικότητα τοῦ ὄγκου του καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐκλεκτὴ ποιότητά του τόσο κατὰ τὸ περιεχόμενο, ὅσο καὶ κατὰ τὴν γλωσσικὴ του ἔκφραση. Ἡ δύναμη τοῦ λόγου του καὶ τὸ θαυμάσιο ὕφος του εἶναι πράγματι ἀπαράμιλλα· μερικὲς φορές δὲ εἶναι ὄχι μόνο ἐφάμιλλο καὶ ἰσάξιο τῶν καλύτερων ρητόρων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἴσως, σὲ μερικὰ σημεία κατὰ τὴν ἀρμονικότητα τῆς ἐκφράσεώς του, καὶ ἀνώτερο ἐκείνων. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ Χρυσόστομος χωρὶς νὰ καταβάλλει καμιά ἰδιαίτερη προσπάθεια γιὰ νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τοὺς κανόνες τῆς τεχνικῆς τῆς ρητορικῆς —παρότι εἶχε καὶ ὁ ἴδιος σπουδάσει ρητορικὴ κοντὰ στὸ μεγάλο ρήτορα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Λιβάνιο— ἀλλ' ἔχοντας ἔμφυτο τὸ χάρισμα τῆς ρητορείας καὶ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, παρουσιάζει μιὰ μεγαλειώδη καὶ καταπληκτικὴ ρητορεία κατὰ τρόπο πηγαῖο.

Γι' αὐτὸ καὶ δίκαια θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος ἐκκλησιαστικὸς ρήτορας ὅλων τῶν ἐποχῶν. Μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του ἀκόμη ὁ σύγχρονος καὶ μαθητὴς του Νεῖλος (360—430) τὸν εἶχε ἀποκαλέσει «Χρυσορρόα», ἐνῶ ἀπὸ τὸν στ' αἰῶνα τοῦ ἀποδίδεται, καὶ μάλιστα ἀπὸ δυτικούς συγγραφεῖς, τὸν Φακουῦνδο καὶ Κασσιόδωρο, ὁ χαρακτηρισμὸς «Χρυσόστομος», χαρακτηρισμὸ πού, ὅπως φαίνεται, εἶχαν ἀνεύρει σὲ ἄγνωστες ἐλληνικὲς πηγὲς καὶ ὁ ὁποῖος ἔμεινε ἀπὸ τότε ὡς ἐπώνυμό του.

Ἵπῆρξε ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς πατέρες τόσο τῆς ἀνατολῆς, ὅσο καὶ τῆς δύσης. Κατὰ τὸν Ἰσίδωρο Πηλουσιώτη ὁ Χρυσόστομος ἦταν «ὁ... τῶν τοῦ Θεοῦ ἀπορρήτων σοφός... καὶ ὁ τῆς ἐν βυζαντίῳ Ἐκκλησίας καὶ πάσης ὀφθαλμός»¹.

2. Τὸ συγγραφικὸ ἔργο

Τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου ἀποτελεῖται α) ἀπὸ Π ρ α γ μ α τ ε ῖ ε ς καὶ Δ ο κ ῖ μ ι α, ὅπου πραγματεύεται ποιμαντικά, ἀσκητικά, ἠθικά, παιδαγωγικά, καὶ ἀπολογητικά θέματα. β) Ἀπὸ Ἐ π ῖ σ τ ο λ έ ς, ποὺ ἀνέρχονται περίπου στίς 240 καὶ ἀπευθύνονται σὲ διάφορα πρόσωπα². Σ' αὐτές ὁ Χρυσόστομος ὡς ἐκκλησιαστικός καὶ πνευματικός ἡγέτης, ἐκδηλώνει παρὰ τὴν κρισιμότητα τῶν περιστάσεων, ἔντονο τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ τὴ μεγάλη ἀγάπη του γιὰ τὸ ἐκκλ. ἔργο. Ἀκόμη προσπαθεῖ, παρὰ τὴν τραγικότητα τῶν στιγμῶν τῆς ζωῆς του, νὰ παρηγορήσει τοὺς μαθητὲς καὶ φίλους του καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει στὴν ἀπόγνωσή τους³. γ) Ἀπὸ Ὀ μ ῖ λ ῖ ε ς καὶ Λ ό γ ο υ ς, ποὺ κατέχουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ συγγραφικοῦ του ἔργου, 1500 περίπου. Αὐτές γίνονταν συνήθως χωρὶς χειρόγραφο καὶ ἰδιαίτερη προετοιμασία· μετὰ τὸ προφορικὸ αὐτὸ κήρυγμα ἔρχονταν σὲ ἄμεση ἐπικοινωνία μετὰ τὸ ἀκροατήριό του καὶ ὁ τρόπος αὐτός ἀποδείχθηκε πιὸ πρόσφορος καὶ ἀποδοτικός, μετὰ συνέπεια νὰ καταστεῖ ὁ Χρυσόστομος ὁ κατ' ἐξοχὴν λαϊκὸς κήρυκας καὶ διδάσκαλος τῶν Χριστιανῶν. Οἱ κηρυγματικές αὐτές Ὀμιλίες του διακρίνονταν σὲ ἐ ρ μ η ν ε υ τ ῖ κ έ ς, ὅπου μετὰ ἀπλότητα καὶ σαφήνεια ἀναλύονται ἔννοιες χωρίων βιβλικῶν κειμένων μετὰ διεισδυτικὸ ὕφος καὶ ἐποικοδομητικὰ συμπεράσματα, καὶ σὲ Λ ό γ ο υ ς ἐπίκαιρους ἢ ἑκτακτῶν περιστατικῶν, ὅπου μετὰ κάποια πηγαία ρητορικότητα ἀνα-

1. Ἐπιστολή 1, 156. PG 78, 288 B καὶ Ἐπιστολή 4, 224. PG 78, 1317C - 1320A.

2. Βλ. Π. Νικολοπούλου, Αἱ εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον ἐσφαλμένως ἀποδιδόμεναι ἐπιστολαί. Ἐν Ἀθήναις 1973. Καὶ Βαρνάβα Τζωρτζάτου, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1952.

3. Βλ. σχετικὰ ἔργα, Μ. Σιώτοῦ, Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὡς πνευματικός ἡγέτης, Ἀθῆναι 1961 καὶ Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Ἀλεξάνδρεια 1908, 6' ἐκδ. Ἐν Ἀθήναις 1970 κ.ά.

πτύσσονται διάφορα θέματα με δογματικό, πολεμικό, ήθικό, κατηχητικό, κοινωνικό, άγιογραφικό, έορταστικό και έγκωμιαστικό περιεχόμενο και πάντοτε με ιδιαίτερη χάρη, που όφειλόταν στη μεγάλη του μόρφωση, αλλά κυρίως στη βαθειά γνώση τῶν Γραφῶν και στην ικανότητά του να μπαίνει στις ψυχές τῶν ακροατῶν με άκλόνητη επιχειρηματολογία.

Ο Χρυσόστομος ανέπτυξε τὸ κάθε θέμα σὲ δυὸ ἐνότητες ἢ μέρη και σπάνια αὐτοτελῶς. Ἐτσι, στὸ πρῶτο μέρος ανέπτυξε τὸ κύριο θέμα, ὁποιοδήποτε και ἂν ἦταν αὐτό, στὸ δεύτερο παρουσίαζε ἓνα σύντομο πρακτικῆς μορφῆς και με ήθικες παραινέσεις θέμα, που φαίνονταν ἐκ πρώτης ὄψεως ανεξάρτητο και ἄσχετο ἀπὸ τὸ κύριο θέμα. Ὅμως εὑρίσκει πάντοτε κοινὰ σημεῖα με τὰ ὁποῖα συνέδεε αὐτὰ μεταξύ τους.

Οἱ Ὁμιλίες του ἀρχικὰ καταγράφονταν ἀπὸ τοὺς ταχυγράφους — «ὀξυγράφους» — και κατόπιν ἐπιθεωροῦνταν τὸ κείμενό τους συνήθως ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς περιπτώσεις⁴, ὅπου τὸ κείμενο τῶν Ὁμιλιῶν προέρχεται μόνο ἀπὸ τίς σημειώσεις τῶν ταχυγράφων χωρὶς νὰ προλάβει ὁ Χρυσόστομος νὰ κάνει τίς ἀπαραίτητες διορθώσεις, ὅπως εἶναι συγκεκριμένα τὸ κείμενο τῶν ὁμιλιῶν του στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

3. Ἑρμηνευτικὴ μέθοδος.

Ο Χρυσόστομος ὡς ἀντιοχειανὸς ἀκολούθησε τὴ νέα ἀντιοχειανὴ ἐρμηνευτικὴ, τίς βάσεις τῆς ὁποίας πρῶτος ἔθεσε ὁ Διόδωρος Ταρσοῦ (330—392). Αὐτός ἦταν ἀντίθετος ριζικὰ στὴ χρῆση τῆς ἀλληγορίας και ἀναζητοῦσε τὸ νόημα τῶν Γραφῶν μέσα στὸ γράμμα, διότι ἔβλεπε ὅτι ἡ φιλολογικὴ ἐρμηνεία ἦταν ἱκανὴ νὰ ἀποδώσει τὴν ἐννοια τῶν εἰκόνων, τῶν συμβόλων και τῶν προφητειῶν, που περιέχονται στὴ Γραφή, και νὰ βγάλει ἀπὸ τὰ κείμενα τὸ ήθικὸ νόημα που περιέκλειαν. Ο Χρυσόστομος προτιμοῦσε τὴν ἱστορικοφιλολογικὴ μέθοδο ἀνάμικτη με στοιχεῖα τυπολογίας, γιατί αὕτὴ διατηρεῖ τὴν ἱστορικότητα τῶν βιβλικῶν κειμένων⁵, και παραδεχόταν ὅτι ἡ Γραφή γενι-

4. Βλ. Σωκράτους, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία 6, 4. PG 67, 672C.

5. Βλ. Ὁμιλ. 13, 3 Εἰς τὴν Γένεσιν, PG 53, 108.

καὶ ἐρμηνεύεται μὲ τὴν Γραφή. Ἔτσι ἐνῶ ἀποκρούει τὴν ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία, γιατί αὐτὴ αἶρει τὴν ἱστορικότητα τῶν βιβλικῶν κειμένων, δὲν ἀποκρούει ὅμως τελείως τὴν τυπολογικὴ ἐξήγηση, ἀλλὰ καταγίνεται μὲ τὴν κυριολεκτικὴ ἔννοια τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, ὅπου βέβαια τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖο⁶.

Ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου του ἡ ἐρμηνεία ποὺ χρησιμοποιοῦσε δὲν ἦταν ἡ κατὰ σειρά καὶ κατὰ λέξη ἀναλυτικὴ ἐρμηνευτικὴ διασάφηση τοῦ κειμένου, ἀλλ' ἡ ἐπιλογὴ ὀρισμένων χαρακτηριστικῶν γι' αὐτὸν χωρίων τοῦ κειμένου τὰ ὁποῖα ἀνέλυε ἐρμηνεύοντάς τα μὲ διεισδυτικὸ τρόπο. Κατῴρθωσε, ὅσο κανένας ἄλλος ἐρμηνευτής, νὰ συνδυάσει τόσο ἀρμονικὰ τὴ ρομαλαία σκέψη του μὲ τὴν ἀκριβὴ κατανόηση τῶν γραφικῶν κειμένων. Κατόπιν προέβαινε στὴν ἐξαγωγή ἐποικοδομητικῶν καὶ ἠθικῶν συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα προέκυπταν ἀπὸ τὴν ἀνάλυση αὐτὴν καὶ τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν ἐφαρμογὴ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων.

Σὲ μερικὲς περιπτώσεις ὁ ἱερὸς πατήρ, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ὀρισμένα μόνο χωρία ἢ περιστατικὰ τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, ἀνέπτυσσε ἓνα θέμα καὶ στή συνέχεια διαπραγματευόταν ἀπ' αὐτὸ διάφορα ἄλλα σχετικὰ προβλήματα⁷. Πολὺ σπάνια χρησιμοποιοῦσε τὸ σύγχρονο τρόπο ἐρμηνείας τοῦ ὑπομνήματος, ἀκολουθώντας στίχο πρὸς στίχο τὸ κείμενο καὶ ἀναλύοντας αὐτό. Σχετικὰ ὅμως μὲ τὶς συχνὲς ἐπαναλήψεις καὶ ἰδίως τὴν ἀπαντῶμενη φράση «ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα», ποὺ τόσο πολὺ προκάλεσε ὅσους συγγραφεῖς ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ἔργο αὐτό, μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι ὁ Χρυσόστομος, ἀνάλογα μὲ τὸ θέμα ποὺ ἀνέπτυσσε καὶ τὸ σκοπὸ ποὺ ἐπεδίωκε νὰ ἐπιτύχει, σκόπιμα πολλὰς φορές ἐπανέρχεται στὸ ἴδιο θέμα, ἐξαίροντας καὶ ἐπαινῶντας κάθε τι καλὸ καὶ ἐπικρίνοντας καὶ καυτηριάζοντας κάθε τι κακό, προκειμένου νὰ πείσει τὸ ἀκροατήριό του νὰ ἀποδεχθεῖ τὶς ἠθικὲς παραινέσεις του καὶ νὰ τὶς καταστήσει βίωμά του. Ἔτσι

6. Βλ. Γαλ. 4,3 «Καταχρηστικῶς τὸν τύπον ἀλληγορίαν ἐκάλεσεν. Ὁ δὲ λέγει τοῦτο ἐστὶν ἡ μὲν ἱστορία αὕτη οὐ τοῦτο μόνον παραδηλοῖ, ὅπερ φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ ἀναγορεύει· διὸ καὶ ἀλληγορία κέκληται». PG 61, 662.

7. PG 51, 65-112.

ἐξαίρει μερικές φορές μεγάλες ἀλήθειες, ὅπως ἡ ἀποφυγή τοῦ ὄρκου, τοῦ πλούτου κ.ἄ. Σχετικὰ μάλιστα μέ τὸν ὄρκο σὲ πολλές ὁμιλίες του (Η΄, Θ΄, Ι΄, ΙΑ΄, ΙΒ΄, ΙΓ΄), ἐπαναλαμβάνει τὶς προτροπές του πρὸς τοὺς ἀκροατές του χωρὶς σὲ καμιὰ ἀπ' αὐτές νὰ γίνεται βαρετός. Ἀντίθετα μάλιστα, ἡ ἀμεσότητα καὶ ἡ ζωντάνια τοῦ κηρύγματος τοῦ μέ τὰ παράπονά του, τὶς παρατηρήσεις του, τοὺς ἐπαίνους του, τὶς ἐπιτιμήσεις του, τὶς συστάσεις του καὶ τὶς γεμάτες ἀπὸ ἀγάπη καὶ καλωσύνη προτροπές του, δείχνουν κάθε φορά τὴν ποικιλία τῶν γνώσεων καὶ τὴν χρησιμότητα τῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν παραινέσεών του, ἀκόμη καὶ ὅταν γίνονται γιὰ τὸ ἴδιο θέμα κατ' ἐπανάληψη. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὅσα ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος λέγει στὴν ὁμιλία του 44, 3 σχετικὰ μέ τὶς σκόπιμες καὶ κάποτε ἐνοχλητικὲς ἐπαναλήψεις του καὶ γιὰ τοὺς αἰτίους ποὺ προκαλοῦν αὐτές⁸. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τῶν ὁμιλιῶν του ἦταν νὰ ἐπιτύχει τὴ σύνδεση τῶν πιστῶν μέ τὸν Χριστό, γι' αὐτὸ δὲν τὸν ἀπασχολοῦν τέτοιες ἀντιδράσεις, ἀλλὰ προσπαθεῖ μέ ὅλα τὰ μέσα καὶ μέ ὅλους τοὺς τρόπους νὰ ἀφυπνίσει τὸ ἀκροατήριό του. Εἶχε δὲ τόση ἐπιρροή στὸ ποίμνιό του, ὥστε πολλές φορές αὐτὸ προσπαθοῦσε νὰ ζήσει τὴ ζωὴ τοῦ ποιμένα του καὶ ὑπόφερε ὅταν καὶ ἐκεῖνος ὑπόφερε ἢ πάθαινε κάτι. Γοήτευε κυριολεκτικὰ τὸ λαό, ποὺ τὸν ἄκουε ἀχόρταγα καὶ ἐκεῖνος τὸν χαιρόταν.

4. Ὅμιλιες στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

Κατ' ἀρχὴν ὑπάρχουν 4 ὁμιλίες τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀρχὴ τῶν Πράξεων⁹ καὶ τὶς ὁποῖες ἐκφώνησε στὴν Ἀντιόχεια περὶ τὸ 388. Ἡ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἀναφέρεται σὲ ὀρισμένα χωρία τοῦ κειμένου τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων μέ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται νὰ καταδειχθεῖ μιὰ ἀλήθεια.

8. Ὅμιλ. 44, 3 «Ἰδοὺ καθ' ἐκάστην ἡμέραν διαρρήγνυμαι βοῶν... καὶ πολλοὶ γελῶσιν ἡμᾶς· ἀπόστητε τοῦ ὀμνύειν, τοῦ πλεονεκτεῖν· μυρία παραινῶμεν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀκούων... ἀλλ' εἰ τῆς ἐβδομάδος ἅπαξ καλοῦμεν ὑμᾶς καὶ ὀκνεῖτε... Πολλοὶ οἶδ' ὅτι καὶ διασύρουσιν ὑμᾶς, διὰ τὸ περὶ τῶν αὐτῶν ἀεὶ διαλέγεσθαι· οὕτω γεγόναμεν προσκορεῖς. Αἴτιοι δὲ τούτου οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες». Ἔκδ. B. de Montfaucon σ. 374B–375C.

9. PG 51, 85–112.

Ἐκτὸς ἀπὸ τῆς παραπάνω 4 ὁμιλίες ὑπάρχουν καὶ 55 ὁμιλίες τοῦ Χρυσοστόμου σὲ ὁλόκληρο τὸ βιβλίο τῶν Πράξεων¹⁰, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ μόνο πλήρες ὑπόμνημα ποὺ σώζεται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους στὸ βιβλίο αὐτό. Αὐτὲς ἐκφωνήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη κατὰ τὸ 400 - 401.

Μορφή καὶ ὕφος τοῦ κειμένου τῶν Πράξεων. Ἡ μορφή τοῦ κειμένου τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων δὲν εἶναι ὁλοκληρωμένη· ἀπὸ λογοτεχνικῆς πλευρᾶς εἶναι μᾶλλον ἀφρόντιστη καὶ παραμελημένη. Τοῦτο, βέβαια, ἀποδίδεται στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κείμενο αὐτὸ ἐκδόθηκε ἀπὸ στενογραφία ποὺ τὴν ἔκαναν δύο ταχυγράφοι, χωρὶς νὰ περάσει ἀπὸ τὸν ἑλεγχὸ τοῦ ἴδιου τοῦ Χρυσοστόμου προηγουμένως· γι' αὐτὸ καὶ διατηρήθηκε καὶ παραδόθηκε σὲ δύο παραλλαγές, ἡ μιὰ ἀπὸ τῆς ὁποῖες «μαρτυρεῖ ἐπέμβαση διορθωτοῦ»¹¹. Συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι καὶ κατὰ τὴ μετάφραση τοῦ κειμένου παρουσιάζονται πολλές δυσκολίες.

Παρατηρήθηκε ὅτι τὸ ὕφος τοῦ κειμένου αὐτοῦ εἶναι πολὺ διαφοροποιημένο σὲ σύγκριση μὲ τὸ λεπτὸ ὕφος τῆς γνωστῆς ρητορικῆς δεινότητος ἄλλων ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄρκετὰ ὑποβαθμισμένο ἀπὸ ἐκεῖνο. Αὐτὸ ἐγένε· αἰτία νὰ διατυπωθοῦν διάφορες γνώμες γιὰ τὴ γνησιότητα τοῦ ἔργου καὶ νὰ ὑποστηριχθεῖ μάλιστα ἀπὸ μερικοὺς ὅτι αὐτὸ δὲν ἔχει συντεθεῖ ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο καὶ ὅτι δὲν προέρχεται ἀπ' αὐτόν.

5. Γνώμες γιὰ τὴ γνησιότητα τοῦ ἔργου.

Στὴν εἰσαγωγή τῆς ἐκδόσεως τοῦ κειμένου τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου, στὰ λατινικά, ἀπὸ τὸν Mont-

10. PG 60, 13 - 383. Πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἀποσπάσματα ἀπὸ τῆς ὁμιλίας στὶς Πράξεις τοῦ Χρυσοστόμου χρησιμοποιήθηκαν στὴν Ε' καὶ ΣΤ' σύνοδο. Σχετικὲς χρήσεις Χρυσόστομικῶν ἀποσπασμάτων βλ. D. I. Mansi, Concilia τ. VI, 408, 496-497, 500, 521. τ. X, 1072-1078. τ. XI 320, 322, 329, 360, 396-397. 404-405. 424 κ.δ. Μετάφραση τῶν Πράξεων ποὺ ἐγένε στὰ λατινικά τὸν ΣΤ' αἰῶνα δὲν σώζεται.

11. Π. Χρήστου, Ἰωάννης ὁ Α'. Ὁ Χρυσόστομος Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικὸς Διδάσκαλος (354-407), Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. 6, στ. 1184, Ἀθῆναι, 1965.

faucou¹², αναφέρονται σὲ συντομία γνῶμες μερικῶν νεωτέρων συγγραφέων, ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ἔργο αὐτό, καθὼς καὶ μαρτυρίες ἀρχαίων συγγραφέων σχετικὰ μὲ τὴ γνησιότητα, τὸ ὕφος καὶ τὸ χρόνο τῆς συνθέσεώς του.

α. Γνῶμες νεωτέρων συγγραφέων.
Ὁ Ἑρασμος (1466-1536), ὅταν εἶχε ἀρχίσει κατὰ τὸ 1522 νὰ μεταφράζει τίς ὁμιλίες τοῦ Χρυσοστόμου στὰ λατινικά, εἶχε νιώσει τέτοια ἀποστροφή ἀπὸ τὸ ὕφος του, ὥστε γράφοντας στὸν Tostallum, ἔλεγε ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ τὸν ἀπωθεῖ, ἐπειδὴ δὲν ἔβλεπε σ' αὐτὸ τὸν Χρυσόστομο, καὶ ὅτι εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγήσει κανένας τὴν τόσο μεγάλη διαφορά ὕφους· προσθέτει δέ, στὸν πρόλογο τῆς μεταφράσεώς του, ὅτι ἐκφράζονται ἀμφιβολίες γιὰ τὸν συγγραφέα, διότι στὸ ὕφος του εἶναι σύντομος καὶ ἀπότομος καὶ διότι τὸ ὕφος αὐτὸ φαίνεται νὰ εἶναι ξένο πρὸς τὸ γνωστὸ ὕφος τοῦ Χρυσοστόμου. Περιέχει, ἔλεγε, πολλὰ «ὑποσόλοικα», ἐπαναλήψεις καὶ ἰδίως τὴν ὑποτονικὴ ἐκείνη ἐπανάληψη τῆς φράσεως, «ἀλλ' ἰδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα...». Τελικὰ παρατηροῦσε, ὅτι οἱ ὁμιλίες αὐτὲς φαίνονται σὰν συνοθύλευμα ἐκείνων, ποὺ πράγματι ἀνήκουν ἀξιοκρατικὰ στὸ μεγάλο αὐτὸ σοφὸ¹³.

Ὁ Savillius, ὁ πάντοτε ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἑρασμο, ἀνέφερε, ὅτι στὸ βιβλίο αὐτὸ τῶν Πράξεων δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ συνδεθεῖ καλλιτεχνικώτερα καὶ ἀκόμη ὅτι τίποτε τὸ ἀξιόλογο δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μὴν ἀναφέρεται στὴ φρασεολογία τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ ὕφος του, παρατηροῦσε ὅτι βέβαια αὐτὸ εἶναι ἀνομοιόμορφο καὶ περίπλοκο καὶ περιέχει πολλὰ ὑποσόλοικα, ἀλλὰ συχνὰ περιέχει καὶ κάποια ἀπανθίσματα χρυσοῦ καὶ ἀρετές. Τελικὰ ὁμως ὁ Savillius παραδέχεται ὅτι τὸ ἔργο εἶναι πράγματι τοῦ Χρυσοστόμου¹⁴. Αὐτὸν ὁμως ἀντι-

12. B. de Montfaucon, Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, τὰ εὕρισκόμενα ὅπαντα. τ. I—XIII, Parisii 1718—1738 (Γιὰ τίς Πράξεις εἶναι ὁ τόμος IX τοῦ ἔτους 1737 σ. V—X. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ ὅσα παρατίθενται στὴν εἰσαγωγή τοῦ Montfaucon ἀναδημοσιεύει στὴν εἰσαγωγή τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, στὴν ἐκδόσή του, ὁ J.—P. Migne. βλ. PG 80, 5—12.

13. B. de Montfaucon, πρόλογος σ. V.

14. B. de Montfaucon, πρόλογος σ. V—VI. Βλέπε καὶ ἔργο του, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, τὰ εὕρισκόμενα, τ. I—VIII, δι' ἐπιμελείας καὶ ἀναλωμάτων Ἑρρίκου Σαβιλίου, Etanae 1812.

κρούει ὁ *Flaminius Nobilius*, ὁ ὁποῖος δὲν ἀρνεῖται τὴν προέλευση τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο, καὶ παρότι παρατηρεῖ ὅτι αὐτὸ παρουσιάζει ἐλλείψεις, τελικὰ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι σύνθεσις ἀπὸ διαφορετικὰ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου¹⁵.

β. Μαρτυρίες ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφείς ποὺ μνημονεύει ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι ὁ Κασσιόδωρος (485-583), ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἀνευρίσκομε σὲ δύο κώδικες, σχόλια στὰ ἑλληνικὰ 55 ὁμιλιῶν, ποὺ μεταφράσθηκαν στὴ γλῶσσα του¹⁶. Ὁ Κασσιόδωρος ποὺ εἶναι καὶ ἐκδότης, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἐνός περιληπτικοῦ¹⁷ καὶ ἀποσπασματικοῦ ὑπομνήματος στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων¹⁸, ἀξιολόγησε ἓνα ἀριθμὸ ὁμιλιῶν ποὺ περιέχονται στίς ἴδιες τίς Πράξεις ὡς σχόλια τῆς περιόδου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦταν πολὺ γνωστὸ στὴν ἀνατολή.

Τὸν σχολιασμὸ τοῦ Χρυσοστόμου στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς (680—755), ὅπως ἀναφέρουν ὁ *Savillius* καὶ ὁ *Tillemont*¹⁹. Ἐπίσης καὶ ὁ Οἰκουμένιος ἀναφέρεται ὅτι ἔχει συχνὰ ἀντλήσει ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Χρυσοστόμου²⁰. Τέλος ὁ Φώτιος (820—896) ἀπὸ τὰ δ-

15. *B. de Montfaucon*, πρόλογος σ. V.

16. *B. de Montfaucon*, πρόλογος σ. VI, (βλ. *Cassiodorus* τ. 2. σ. 544).

17. *PL.* 69, 436B.

18. *PL.* 70, 1381A—1406A.

19. *PG.* 94, 1056D—1057A. «Ὁ δὲ πάνσοφος καὶ μέγας ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Πράξεων, δευτέρῳ λόγῳ, οὕτως φησὶν· οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι, καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ πράξιν καλέσας...».

20. *G. H. Turner*, «Greek Patristic Commentaries on the Pauline Epistles», ἐν *Dictionary of the Bible*, extr. vol., ed by *J. Hastings*, Edinburgh 1904, σ. 485—489 καὶ 523—524. *K. Staab*, *Paulus kommentare aus der griechischen Kirche...*, Münster 1933. Ἐπίσης στὸ ἔργο μου, *Περὶ ἐρμηνευτικῶν Σειρῶν*, σ. 103—105. Ἐκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Οἰκουμένιου βλ. Θ. Φαρμακίδου, *Οἰκουμένιου ἐξηγήσεις εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου*, τ. III ἐξῆς, ἐν Ἀθήναις 1842 (Γιὰ τίς πηγές, στὰ προλεγόμενα σ. 1—19 καὶ J.—P. *Migne* *PG.* 118, 11—308, (εἰδικὰ γιὰ τίς πηγές τοῦ Οἰκουμένιου σ. 23—24 στὴν εἰσαγωγή

σα λέγει στη Βιβλιοθήκη του, διαπιστώνεται ότι μάλλον πλανᾶται σχετικά με τὸν ἀριθμὸ τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου στις Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ στη Γένεση, καθὼς καὶ γιὰ τὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο ποὺ ἐκφωνήθηκαν οἱ ὁμιλίες αὐτές. Διότι, ἐνῶ εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ ὁμιλίες στις Πράξεις εἶναι 55 καὶ στη Γένεση 76 καὶ ὅτι οἱ δεύτερες ἐκφωνήθηκαν, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος στὴν εἰσαγωγή στη Γένεση, στὴν Ἀντιόχεια, ὅταν ἦταν ἀκόμη πρεσβύτερος, ὁ Φώτιος ἀναφέρει, κατὰ τὸν Montfaucon, διαφορετικούς ἀριθμούς²¹ καὶ δέχεται ὀρθά ὅτι οἱ ὁμιλίες ποὺ ἐγίναν στὴν Ἀντιόχεια εἶναι πιὸ ἐπιμελημένες ἀπὸ ἐκείνες ποὺ ἐκφωνήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, πλὴν ὅμως θεωρεῖ, ἐσφαλμένα, τίς ὁμιλίες στη Γένεση κατὰ τὸ ὕφος κατώτερες ἀπὸ τίς ὁμιλίες στις Πράξεις καὶ ὅτι ἐκφωνήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ σὲ ἄλλο χρόνο²².

τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς). Ἐπίσης Γ. Καριοφύλλη, τὰ εὕρισκόμενα ἅπαντα τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἑρμηνεῖα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον καὶ εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» τ. Γ', Ἀθῆναι 1874.

21. B. de Montfaucon σ. VI. «Αἱ γὰρ εἰς τὰς Πράξεις ὁμιλῖαι πεντήκοντα μὲν εἰσι, σχεδὸν δὲ δι' ὅλου αὐτῷ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐρρήθησαν· οὐ γὰρ καθ' ἡμέραν ταύτας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πέντε, καὶ ὑπὲρ ἑπτὰ καὶ πλείω καθωμίλει. Ἄς δὴλον αὐτὸς ποιεῖ ὅτι ἀρχιερατεύων κατὰ τὸ τρίτον ἔτος ὠμίλησε. Τὰς δὲ εἰς τὴν Γένεσιν οὐκ ἔσχομεν γνῶναι ὁπότε ὁμιλήσειε πλὴν εἰ ἐκείνων μέμνηται τῶν ὁμιλιῶν ἐν τῷ κη' λόγῳ ὁμιλῆσαι, ἃς διὰ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ ἐξειργάσατο, ἀλλὰ μὴ ἐτέρων τινῶν παρὰ ταύτας· οὕτω γὰρ τοῦτο ἔγνω· δῆλον ὅτι καὶ ταύτας ἀρχιερατεύων κατεσκεύασε, τὰς μὲν κζ' τῇ τεσσαρακοστῇ τοῦ δευτέρου ἔτους, τὰς δὲ λοιπὰς λδ' ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει. Ἡ δὲ φράσις αὐτοῦ μετὰ τῆς συνήθους σαφηνείας καὶ καθαρότητος καὶ τὸ λαμπρὸν καὶ εὖρον ἐνδείκνυται, τὸ πολὺχουν τῶν νοημάτων, καὶ τῶν παραδειγμάτων τὴν προσφυστάτην εὐπορίαν συνυποφαίνουσα. Ἠλάττωται δὲ ὁμως τῆς ἐν ταῖς Πράξεσι φράσεως ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἀπενηνεγμένη, ὅσον τῶν εἰς τὸν ἀπόστολον ἐρμηνειῶν καὶ ἔτι τῶν εἰς τὸν Ψαλτῆρα ὑπομνημάτων ἢ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὑπολείπεται».

Στὴ συνέχεια ὁ Montfaucon, λέγει, ἐσφαλμένα, ὅτι ὁ Φώτιος ἀναφέρει 40 ὁμιλίες ἐνῶ στὸ ἐλληνικὸ κείμενο ποὺ παραθετεῖ ἀναφέρεται σαφῶς καὶ ὀλογράφως «αἱ εἰς τὰς Πράξεις ὁμιλῖαι πεντήκοντα μὲν εἰσι». Ἐξ ἄλλου στὴν ἐκδοσὶ τοῦ J.—P. Migne ἀναφέρονται 55 ὁμιλίες. Βλ. PG 103, 504B. Στὴν περίπτωσιν αὕτη καὶ σχετικά με τὸν ἀριθμὸ τῶν ὁμιλιῶν ποὺ ἀναφέρει ὁ Φώτιος, μπορεῖ νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι πιθανὸν τὸ ἀντίτυπο τοῦ Φωτίου νὰ ἦταν διαφορετικὸ καὶ νὰ εἶχε διαφορετικὴ κατάταξιν τῶν ὁμιλιῶν. Ἴσως αὕτη ἢ ἐκδοχὴ ἐξηγεῖ κάπως τὴν διαφορετικὴ ἀρίθμηση ἀπὸ τὸν Φώτιο.

22. B. de Montfaucon, σ. VI, «Ἠλάττωται δὲ ὁμως τῆς ἐν ταῖς Πράξεσι φράσεως ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἀπενηνεγμένη». Τὸ ἴδιο ἀναγράφεται καὶ στὴν ἐκδ. PG 103, 504C.

Σχετικά παρατηρείται, ὅτι, ἂν οἱ ὁμιλίες στίς Πράξεις, πού ἐκφωνήθηκαν στήν Κωνσταντινούπολη, ἔχουν συντεθεῖ σέ χαμηλότερο ὕφος, αὐτό πρέπει νά ἀποδοθεῖ μᾶλλον στά γεγονότα, μέ τή στάση τοῦ Γαῖνᾶ καί τῶν Γότθων, τά ὁποῖα τότε ἐπίζαν ἀσφυκτικά τήν πολιτεία καί ἀπορροφοῦσαν πολύ ἀπό τὸ ἐνδιαφέρον καί τὸ χρόνον τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Ἔτσι τὸ κλίμα τῆς κοινωνικῆς ἀστάθειας καί τῆς κρίσεως πού ἐπικρατοῦσε γενικότερα στήν Κωνσταντινούπολη, μαζί μέ τά πολλά καί ποικίλα καθήκοντα πού ἀσκοῦσε ὁ Χρυσόστομος φαίνεται ὅτι δέν τοῦ ἐπέτρεψαν νά ἀσχοληθεῖ περισσότερο μέ τίς ὁμιλίες αὐτές, καί δέν τόν ἄφησαν νά τίς ἐπιμεληθεῖ προσεκτικότερα. Ἴσως ἀκόμη, ὑποστηρίζεται ἀπό ἄλλους, ἡ τόση διαφοροποίηση πού παρατηρεῖται στό ὕφος, σέ σύγκριση μέ τίς ἄλλες ὁμιλίες του, νά ὀφείλεται καί στά χειρόγραφα νά ἔγιναν δηλαδή διαφορετικές γραφές στά χειρόγραφα, ὥστε τελικά νά δημιουργηθεῖ ἓνα διαφορετικό περιεχόμενο μέ τή συρραφή του. Ἄν καί ἡ ἄποψη αὕτη δέν εἶναι δυνατόν νά εὐσταθεῖ, διότι οἱ διαφοροποιήσεις ἢ προσθήκες, πού ἀναφέρονται ὅτι ἔγιναν καί πού θά προέκυπταν ἀπό τήν ἀντιγραφική ἐργασία τῆς χειρόγραφης παράδοσης τοῦ κειμένου, δέν θά μπορούσαν νά ἀλλοιώσουν τὸ κείμενο σέ τέτοιο βαθμό, πού νά θέσουν σέ ἀμφισβήτηση τήν πατρότητα τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀκόμη, αὐτές οἱ διαφοροποιήσεις ἢ προσθήκες δέν προσφέρονταν πολύ καί οὔτε μπορούσαν μέ τόση εὐκολία νά δικαιολογηθοῦν στό ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐντύπωση πάντως προκαλεῖ τὸ γεγονός, γιατί ὁ Χρυσόστομος μετὰ τήν ἐξήγηση τοῦ κύριου μέρους πλαισιώνει αὐτό μέ μερικοὺς στίχους καί μέ ἐξήγηση σύντομη καί διαφορετικὴ μερικές φορές ἀπ' ἐκείνη τοῦ πρώτου, ἢ ὅταν προτάσσει κατὰ στερεότυπο τρόπο τή φράση, «ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα», φράση πού δέν ἀπαντᾶται σέ ἄλλα ἔργα του.

Ἀπάντηση πού θά μπορούσε νά δοθεῖ καί στή περίπτωση αὕτη, εἶναι ὅτι ὁ Χρυσόστομος φαίνεται πῶς δέν εἶχε προλάβει, γιά τοὺς λόγους πού ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, νά ἐπεξεργασθεῖ τὸ ὑλικό τῶν ὁμιλιῶν, πού εἶχε ἐκφωνήσει καί ὅτι εἶναι πολύ πιθανόν ὅτι δέν εἶχε κάνει καμιά εἰδική προετοιμασία ὅταν ἐκφωνοῦσε τίς ὁ-

μιλίες αυτές. Φαίνεται ακόμη ότι ἐπειδὴ δὲν ἦταν τόσο σαφὴς ἡ πληρότητα τῆς σύνθεσης τῆς πρώτης φάσεως τῆς ἐρμηνείας ποὺ εἶχε κάνει ἀρχικὰ στὸ πρῶτο μέρος, πρόσθεσε καὶ μιὰ δεύτερη ἐρμηνεία, πράγμα ποὺ ἴσως μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει ἔτσι τὸ διαφοροποιημένο ὕφος ποὺ παρουσιάζεται στὶς μακροσκελεῖς αυτές προσθῆκες σὲ συνδυασμὸ πάντοτε μὲ τὰ ὅσα ἀναφέρονται παραπάνω γιὰ τὸν τρόπο ἐρμηνείας καὶ τὴ μορφή καὶ τὸ ὕφος τοῦ κειμένου. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ συνήθως ἀκολουθοῦν τίς προσθῆκες αυτές διασώζουν πάντοτε τὸν ἐκφραστικὸ χαρακτήρα καί, βέβαια, τὴν εὐγλωττία τοῦ Χρυσοστόμου, ὥστε νὰ θεωροῦνται καὶ γιὰ ἓνα ακόμη λόγο ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χρυσόστομο²³.

Χρόνος ἐκφωνήσεως τῶν Ὀμιλιῶν. Σχετικὰ μὲ τὸν τόπο καὶ χρόνο, ποὺ ἐκφωνήθηκαν οἱ ὁμιλίες αυτές, πληροφορούμαστε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Χρυσόστομο, ὁ ὁποῖος πολλές φορές δηλώνει τὴν ιδιότητά του ὡς ἐπισκόπου καὶ τὴν κατοχὴ τῆς ἐπισκοπικῆς ἑδρας. Ἔτσι μὲ τὰ ὅσα μᾶς λέγει στὴν 44, 4 ὁμιλία του «ἰδοὺ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς λοιπὸν τριετίαν ἔχομεν»²⁴, συνάγεται ὅτι ὅταν ὁ Χρυσόστομος ἐκφωνοῦσε τὴν ὁμιλία αὐτὴ, ἦταν ἤδη τρία χρόνια στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφ' ὅτου κατέλαβε αὐτόν στὶς 26 Φεβρουαρίου 398. Κατὰ συνέπεια, σύμφωνα μὲ τὴν πληροφορία αὐτὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ ἐκφώνηση τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν τοποθετεῖται στὴν Κωνσταντινούπολη στὰ 401 καὶ μετὰ.

Ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἦταν ἐπίσκοπος, ὅταν ἐκφωνοῦσε τίς ὁμιλίες αυτές, ἔχομε μαρτυρίες καὶ ἀπὸ ἄλλες του ἀναφορὲς στὶς ὁμιλίες του αυτές. Ὅπως στὴν ὁμιλία 8, 3 ὅπου λέγει: «Ἡ καθέλετέ με ταυτησί τῆς ἀρχῆς, ἢ μένοντα μὴ περιβάλλετε κινδύνοις. Οὐκ ἀνέχομαι ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἀναβαίνειν μὴ μεγάλα κατορθῶν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο δυνατόν, βέλτιον ἐστάναι κάτω. Ἀρχοντος γὰρ μηδὲν τοὺς ἀρχομένους ὠφελοῦντος οὐδὲν ἀθλιώτερον»²⁵.

23. B. de Montfaucon, σ. VII.

24. Ὀμιλ. 44, 4 ἐκδ. B. de Montfaucon, σ. 375D καὶ πρόλογος σ. VII.

25. Ὀμιλ. 8, 3 ἐκδ. B. de Montfaucon σ. 78A.

Στὴν ἴδια ὁμιλία καὶ σ' ἄλλο σημείον, λέγει, «καὶ ἕως ἂν ἐν τῷ θρόνῳ καθέζωμαι τούτῳ, οὐδὲν προσήσομαι τῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων. Ἄν μὲ τις καταβιδάσῃ, λοιπὸν ἀνεύθυνός εἰμι· ἕως δ' ἂν ὑπεύθυνος ᾶ, οὐ δύναμαι παριδεῖν»²⁶. Ἐπίσης στὴν ὁμιλία 9, 6, λέγει· «Ἀλλὰ σὺ, φησὶν, ἄρχων εἶ καὶ ἐπίσκοπος», καὶ σὲ ἄλλα σημεία²⁷.

Στὴν ὁμιλία τοῦ 41, 2 λέγει ὅτι τὸν προηγούμενον χρόνον, «πέρυσι», εἶχε γίνει σεισμὸς ποὺ συγκλόνησε τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὰ θεμέλια²⁸. Ἐπίσης καὶ στὴν ὁμιλία 7, 2 μνημονεύει τὸ σεισμό²⁹. Ὁ σεισμὸς αὐτός, ποὺ ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Σ υ ν ἑ σ ι ο (372—414), θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ στὰ 400. Ἄρα καὶ ἀπὸ τὴ μαρτυρία αὐτῶν τῶν ὁμιλιῶν τοῦ, ὁ χρόνος ἐκφωνήσεως τῶν ὁμιλιῶν θὰ πρέπει καὶ πάλι νὰ τοποθετηθεῖ στὰ 401, στὴ Κωνσταντινούπολη.

Μὲ αὐτὴν τὴν χρονολογικὴ τοποθέτηση συμφωνεῖ μὲν ὁ Β α ρ ῶ ν ι ο ς (1538—1607), ἀλλὰ δὲν συμφωνεῖ ὁ Tillemont (1637—1698), ὁ ὁποῖος τοποθετεῖ τὸ σεισμὸ στὰ 399, ὅποτε οἱ ὁμιλίαι κατ' αὐτὸν θὰ πρέπει νὰ ἐκφωνήθηκαν στὰ 400³⁰.

Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω λοιπὸν, ὡς πιθανότερος χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖο ἐκφωνήθηκαν οἱ ὁμιλίαι αὐτές, εἶναι τὰ τέλη τοῦ 400 ἢ ἀρχὲς τοῦ 401.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει στὴν ὁμιλία τοῦ 41, 3 καὶ ἓνα ἄλλο περιστατικὸ· «τὰ κατὰ Θεόδωρον ἐκεῖνον γεγεννημένα πέρυσι, τίνα οὐκ ἐξέπληξε. Καὶ ὅμως οὐδὲν πλέον γέγονε», χωρὶς νὰ ἔχει ἐξακριβωθεῖ μὲ βεβαιότητα οὔτε ποιὸς εἶναι ὁ Θεόδωρος, οὔτε ποιὸ εἶναι τὸ περιστατικὸ ἐκεῖνο ποὺ συνέβη «πέρυσι»³¹.

26. Ὅμιλ. 8, 3 ἐκδ. B. de Montfaucon σ. 79A.

27. Ὅμιλ. 9, 6 ἐκδ. B. de Montfaucon σ. 91C καὶ Ὅμιλ. 3, 4 καὶ 5, σ. 34E. κ.δ.

28. Ὅμιλ. 41, 2 ἐκδ. B. de Montfaucon σ. 347D «Εἰπέ γάρ μοι, οὐ πέρυσι ἐτίναξεν ὁ Θεὸς τὴν πόλιν;».

29. Ὅμιλ. 7, 2 ἐκδ. B. de Montfaucon σ. 67A «Εἰ μὲμνησθε ὥς, ὅτε τὴν πόλιν ἡμῖν ἔσεισεν ὁ Θεός...» κ.δ.

30. L. de Tillemont. Βασικό του ἔργο εἶναι: *Memories pour servir à l'Histoire Ecclésiastique des six premiers...* τ. I—XVI, A Venise 1732.

31. Ὅμιλ. 41, 3 ἐκδ. B. de Montfaucon σ. 347A. Νὰ ἐννοεῖ μ' αὐτὸ ὁ Χρυσόστομος τὴν ἀπόφαση τοῦ φίλου τοῦ μοναχοῦ Θεόδωρου, μετέπειτα ἐπίσκοπου Μοψουεστίας, νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἀσκήση γιὰ χάρι μιᾶς ὥρας νέας;

Τέλος ὁ Φώτιος, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν τοῦ τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Χρυσόστομος στήν ὁμιλία 44, 3, ὅτι «διὰ τριῶν δέ πολλάκις ἡμερῶν ἢ ἑπτὰ τοῦτο ποιοῦντες»³², παρατηρεῖ ὅτι οἱ ὁμιλίαι αὐτές τοῦ Χρυσοστόμου στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἔγιναν καθ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ χρόνου· δέν γίνονταν καθημερινά, ἀλλά μιὰ ὁμιλία μετὰ ἀπό κάθε πέντε ἢ ἑπτὰ ἡμέρες³³.

=○=

Σημείωση μεταφραστή.

Βασικός σκοπὸς τῆς μεταφράσεως εἶναι νὰ ἐπιτύχει νὰ φέρει τοὺς ἀναγνῶστες σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ κείμενα τοῦ Χρυσοστόμου γιὰ εὐκολότερη κατανόησή τους, λόγῳ τῆς μεγάλης σπουδαιότητος τὴν ὁποία παρουσιάζουν αὐτά, καὶ φυσικὰ σὲ καμιά περίπτωση δέν μπορεῖ νὰ ἀποβλέπει στήν ὑποκατάσταση ἐκείνων.

Εἶναι βέβαιον ὅμως ὅτι καὶ ἡ καλύτερη μετάφραση δέν εἶναι δυνατόν ποτὲ νὰ ἀποδώσει τὴν ὁμορφιὰ καὶ γλαφυρότητα, ποὺ παρουσιάζουν τὰ πατερικὰ κείμενα στήν ἀρχικὴ τους μορφὴ γενικότερα καὶ πιο πολὺ τοῦ Χρυσοστόμου εἰδικότερα.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτές τίς δυσκολίες ποὺ γενικὰ παρουσιάζουν τὰ πατερικὰ κείμενα, οἱ ὁμιλίαι τοῦ Χρυσοστόμου εἰδικὰ στίς Πράξεις παρουσιάζουν ἀκόμη μεγαλύτερες δυσκολίες, ἐξ αἰτίας τῆς μορφῆς τοῦ κειμένου τους καὶ γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

Γι' αὐτὸ καὶ καταβλήθηκε μεγαλύτερη προσπάθεια γιὰ νὰ ξεπερασθοῦν οἱ δυσκολίες αὐτές καὶ νὰ λυθοῦν τὰ μεταφραστικὰ προβλήματα. Ἄν ὅμως δέν κατορθώθηκε αὐτὸ νὰ ἐπιτευχθεῖ τελείως, οἱ ὁποιοσδήποτε ἀτέλειες, παραλείψεις ἢ παρανοήσεις, ποὺ θὰ ὀφείλονται στὸν μεταφραστή, ἀφήνονται στήν εὐμενὴ κρίση τῶν ἀναγνωστῶν.

Στὸν τόμο αὐτὸ περιλαμβάνονται οἱ ὁμιλίαι τοῦ Χρυσοστόμου στίς Πράξεις ἀπὸ α' — κγ', τὸ δὲ κείμενο αὐτῶν εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ B. de Montfaucon.

32. Ὁμιλ. 44, 3, ἐκδ. B. de Montfaucon σ. 375D.

33. PG 103, 504 B. «Αἱ γὰρ εἰς τὰς Πράξεις ὁμιλίαι 55 (κατὰ Montfaucon 50) μὲν εἰσι, σχεδὸν δὲ δι' ὅλου αὐτῷ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐρρήθησαν· οὐ γὰρ καθ' ἡμέραν ταύτας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πέντε καὶ ὑπὲρ ἑπτὰ καὶ πλείω καθωμίλει. Ἄς δὴλον αὐτὸς ποιεῖ ὅτι ἀρχιερατεῶν κατὰ τρίτον ἔτος ὠμίλησε». Ἐνῷ ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει «διὰ τριῶν πολλάκις ἡμερῶν» καὶ ὄχι πέντε.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

(Πράξ. 1, 1 - 5)

«Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάμην περὶ πάντων, ὃ
Θεόφιλε, ὃν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν,
5 ἄχρι ἣς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ
Πνεύματος ἁγίου, οὗς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη».

1. Πολλοῖς τουτὶ τὸ βιβλίον οὐδ' ὅτι ἔστι γινώσιμόν ἐστιν,
οὔτε αὐτό, οὔτε ὁ γράψας αὐτὸ καὶ συνθεῖς. Διὸ καὶ μάλιστα
εἰς ταύτην ἐμαυτὸν ἔκρινα θεῖναι τὴν πραγματείαν, ὥστε
10 καὶ τοῖς ἀγνοοῦντας διδάξαι, καὶ μὴ ἀφεῖναι τοσοῦτον λαν-
θάνειν καὶ ἀποκρύπτεσθαι θησαυρόν. Οὐδὲ γὰρ ἔλαττον αὐ-
τῶν τῶν Εὐαγγελίων ὠφεληῖται ἡμᾶς δυνήσεται τοσαύτης
ἐμπέπλησται φιλοσοφίας καὶ δογμάτων ὀρθότητος, καὶ θαυμά-
των ἐπιδείξεως, καὶ μάλιστα τῶν παρὰ τοῦ Πνεύματος εἰρ-
15 γασμένων.

Μὴ δὲ λοιπὸν παραιρέσθωμεν αὐτό, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας
ἐξετάζωμεν. Καὶ γὰρ τὰς προορήσεις, αἷς ἐν τοῖς Εὐαγγελί-
οις ὁ Χριστὸς προαναφωνεῖ, ταύτας εἰς ἔργον ἐξελθούσας ἐν-
ταῦθα ἔστιν ἰδεῖν, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων διαλάμπου-
20 σαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ πολλὴν τῶν μαθητῶν τὴν ἐπὶ τὸ βέλ-
τιον μεταβολὴν τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῖς ἐγγενομένην.
Καὶ γὰρ ὅπερ ἤκουσαν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, διὸ πᾶς «Ὁ
πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ σημεῖα, αἷ ἐγὼ ποιῶ, καὶ κεῖνος ποιήσει,
καὶ μείζονα τούτων ποιήσει», καὶ προλέγοντος τοῖς μαθηταῖς,
25 διὸ ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσονται, καὶ διὸ ἐν ταῖς
συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν αὐτούς, καὶ τὰ ἀνήκεστα
πέισονται, καὶ ὅτι περιέσονται πάντων, καὶ διὸ τὸ εὐαγγέλιον
κηρυχθήσεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ταῦτα πάντα μετὰ ἀκριθείας

1. Δηλαδή τὸ Εὐαγγέλιο

1α. Πράξ. 1, 1.

2' Ἰω. 14, 12.

3. Ματθ. 10, 17 - 18.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

(Πράξ. 1, 1 - 5)

«Στὸ πρῶτο βιβλίο ποῦ ἔγραψα¹. Θεόφιλε, ἔκαμα λόγο γιὰ ὅλα ὅσα ὁ Ἰησοῦς ἄρχισε νὰ κάνει καὶ νὰ διδάσκει μέχρι τὴν ἡμέρα, ποῦ ἀναλήφθηκε στοὺς οὐρανοὺς, ἀφοῦ ἔδωσε μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐντολές στοὺς Ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους εἶχε ἐκλέξει»^{1α}.

1. Σὲ πολλοὺς αὐτὸ ἐδῶ τὸ βιβλίο δὲν εἶναι ἀρκετὰ γνωστό, οὔτε αὐτὸ τὸ ἴδιο, οὔτε ὁ συγγραφέας του. Γι' αὐτὸ καὶ προτίμησα πρὸ πάντων νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ ἔργο αὐτό, ὥστε καὶ αὐτοὺς ποῦ τὸ ἀγνοοῦν νὰ διδάξω καὶ ἓνα τόσο μεγάλο θησαυρὸ νὰ μὴ ἀφήσω νὰ ἀγνοεῖται καὶ νὰ μένει ἀποκρυμμένος. Διότι θὰ μπορέσει νὰ μᾶς ὠφελήσει ὅχι λιγώτερο ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ εὐαγγέλια· εἶναι γεμάτο ἀπὸ τόση πολὺ φιλοσοφία καὶ ὀρθότητα διδασκαλίας πίστεως, καὶ ἐπίδειξη θαυμάτων, ποῦ ἔχουν γίνει μάλιστα ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Ἄς μὴ τὸ ἐξετάζουμε λοιπὸν ἐπιπόλαια, ἀλλὰ προσεκτικά. Διότι καὶ τίς προφητεῖες, ποῦ προλέγει ὁ Χριστὸς στὰ εὐαγγέλια, εἶναι δυνατόν νὰ τίς δεῖς νὰ πραγματοποιοῦνται ἐδῶ, καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα νὰ διαλάβει ἡ ἀλήθεια, καὶ μεγάλη μεταβολὴ τῶν μαθητῶν πρὸς τὸ καλῦτερο νὰ ἔχει γίνει σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι καὶ ἐκεῖνα, ποῦ ἄκουσαν νὰ λέγει ὁ Χριστός, ὅτι «ἐκεῖνος ποῦ πιστεύει σ' ἐμένα, τὰ θαυματουργικὰ ἔργα, ποῦ ἐγὼ κάμνω, καὶ ἐκεῖνος θὰ κάμει καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ κάμει»², καὶ νὰ προλέγει στοὺς μαθητές ὅτι θὰ ὀδηγηθοῦν σὲ ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, καὶ ὅτι θὰ τοὺς μαστιγώσουν στίς συναγωγές τους³, καὶ ὅτι θὰ ὑποστοῦν σκληρὰ δεινὰ καὶ ὅτι θὰ ὑπερισχύσουν σ' ὅλα, καὶ ὅτι τὸ εὐαγγέλιο θὰ κηρυχθεῖ σ' ὅλο τὸν

ἀπάσης ἐκβεβηκότια ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἔστιν ἰδεῖν, καὶ πλείονα τούτων ἕτερα, ἅπερ εἴρηκεν αὐτοῖς συνών. "Οψει δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποσιόλους ἐνταῦθα καθάπερ πιηνοὺς διατρέχοντας γῆν καὶ θάλατταν, καὶ τοὺς δειλοὺς ἐκείνους καὶ ἀσυνέ-
 5 τοὺς ἀνθρώπον ἄλλους ἀντ' ἄλλων γενομένους, καὶ χρημάτων ὑπεροπιάς, καὶ δόξης, καὶ θυμοῦ, καὶ ἐπιθυμίας, πάντων ἀπλῶς ἀνωτέρους γεγονότας, καὶ πολλὴν τὴν ὁμόνοιαν ἔχοντας, καὶ οὐδαμοῦ οὐδεμίαν βασκανίαν ὥς ἔμπροσθεν, οὐδὲν τὸν περὶ πρωτείων ἔρωτα, ἀλλὰ πᾶσαν ἀπηκριβωμένην ἐν
 10 αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν ἀγάπην μεθ' ὑπερβολῆς διαλάμπουσιν, ὑπὲρ ἧς καὶ πολλὰ παρήγγειλεν αὐτοῖς λέγων, ὅτι «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

"Εστι δὲ καὶ δόγματα ἐνταῦθα εὐρεῖν, ἅπερ, εἰ μὴ τοῦτο
 15 ἦν τὸ βιβλίον, οὐδενὶ σαφῶς οὕτω γινώριμα ἐγένοντο· ἀλλὰ τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀπεκρύπτετο καὶ ἄδηλον ἦν καὶ βίου καὶ δογμάτων ἕνεκεν.

Τὸ πλέον δὲ τῶν ἐνταῦθα ἐγκειμένων, Παύλου πράξεις εἰσὶ, τοῦ περισσότερον πάντων κοπιάσαντος. Καὶ τὸ αἷτιον,
 20 ὅτι αὐτοῦ φοιτητὴς ἦν ὁ τὸ βιβλίον τοῦτο συνθεὶς Λουκᾶς ὁ μακάριος· οὗ τὴν ἀρετὴν πολλαχόθεν μὲν καὶ ἄλλοθεν ἔστιν ἰδεῖν, μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀδιασπάστως ἔχειν, καὶ διαπαντὸς αὐτῷ παρακολουθεῖν. "Οτι γοῦν Δημᾶς καὶ Ἑρμογένης αὐτὸν ἐγκατέλιπον, ὁ μὲν εἰς Γαλατίαν, ὁ δὲ
 25 εἰς Δαλματίαν ἀπελθὼν, ἄκουσον τί φησι περὶ τούτου· «Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ»· καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπισιτέλλων περὶ αὐτοῦ, φησὶν· «Οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». Καὶ ὅταν λέγῃ, ὅτι «Ὡφθη Κηφᾶ, εἷτα τοῖς δώδεκα»· καί, «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ παρελάβετε», τὸ
 30 τούτου λέγει· ὥστε οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τὴν πραγματείαν ταύτην αὐτῷ ἀναθεῖς. "Οταν δὲ εἴπω, «τούτῳ», τῷ Χριστῷ λέγω.

4. Ἰω. 13, 35.

5. Β' Τιμ. 1, 15.

* Κατὰ τὸ κείμενο ὁ Δημᾶς μετέβη στὴ Θεσσαλονίκη, ὁ Τίτος στὴ Δαλματία καὶ ὁ Κρίσκης στὴ Γαλατία.

6. Β' Τιμ. 4, 10-11.

8. Α' Κορ. 15, 5.

7. Β' Κορ. 8, 18.

9. Α' Κορ. 15, 1.

κόσμο, ὅλα αὐτὰ εἶναι δυνατό νὰ τὰ δεῖς στὸ βιβλίον αὐτὸ νὰ ἐκπληρώνονται μὲ κάθε ἀκρίβεια, καὶ ἄλλα περισσότε-
ρα ἀπ' αὐτά, ποὺ ἔχει πεῖ ὅταν ζοῦσε μαζί τους. Θὰ
δεῖς δὲ ἐδῶ καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους σὰν πτηνὰ νὰ
διατρέχουν τὴν ξηρὰ καὶ τὴ θάλασσα καὶ τοὺς δειλοὺς
ἐκείνους καὶ ἀσύνητους μὲ μιᾶς νὰ γίνονται ἄλλοι ἀντὶ
ἄλλων, καὶ περιφρονητὲς χρημάτων καὶ δόξης, καὶ θυμοῦ
καὶ ἐπιθυμίας, ὅλων γενικὰ νὰ ἔχουν γίνει ἀνώτεροι, καὶ
νὰ ἔχουν μεγάλη ὁμόνοια, καὶ πουθενὰ κανένα φθόνο,
ὅπως πρὶν, οὔτε σφοδρὴ ἐπιθυμία γιὰ πρωτεῖα, ἀλλ' ὅλη
ἡ ἀρετὴ σ' αὐτοὺς νὰ εἶναι τέλεια, καὶ τὴν ἀγάπην νὰ
διαλάμπει ὑπερβολικά, γιὰ τὴν ὁποία καὶ πολλὰ παράγγει-
λε σ' αὐτοὺς λέγοντας, ὅτι «ἀπ' αὐτὸ θὰ ξέρουν ὅλοι, ὅτι
εἰσθε μαθητὲς μου, ἐὰν ἔχετε ἀγάπην μεταξύ σας»⁴.

Ὑπάρχουν δὲ ἐδῶ καὶ δόγματα νὰ βρεῖς, ποὺ ἂν δὲν
ἦταν αὐτὸ τὸ βιβλίον, σὲ κανένα δὲν θὰ γίνονταν τόσο
γνωστὰ μὲ τόση σαφήνεια· ἀλλὰ καὶ τὸ κυριώτερον μέρος
τῆς σωτηρίας μας θὰ ἀποκρυβόταν καὶ θὰ ἔμεινε ἄγνωστο
καὶ ὡς πρὸς τὴ ζωὴ καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα.

Τὸ περισσότερον δὲ ἀπὸ τὰ ὅσα ἐξιστοροῦνται ἐδῶ,
εἶναι οἱ Πράξεις τοῦ Παύλου, ποὺ κοπίασε πιο πολὺ ἀπ'
ὅλους. Καὶ αἰτία αὐτοῦ εἶναι, ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου
αὐτοῦ ἦταν μαθητὴς του, ὁ μακάριος Λουκᾶς τοῦ ὁποίου
τὴν ἀρετὴ εἶναι δυνατό νὰ δεῖς καὶ ἀπὸ πολλὰ μὲν ἄλ-
λα, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὸ ὅτι βρισκόταν συνέχεια κοντὰ
στὸ διδάσκαλον καὶ πάντοτε τὸν παρακολουθοῦσε. Ὅταν
λοιπὸν ὁ Δημᾶς καὶ ὁ Ἑρμογένης⁵ τὸν ἐγκατέλειψαν,
ἀναχωρώντας, ὁ μὲν στὴ Γαλατία, ὁ δὲ στὴ Δαλματία*,
ἄκουσε τί λέγει γι' αὐτόν· «Λουκᾶς μόνο εἶναι μαζί μου»⁶
καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους δὲ γράφοντας λέγει γι' αὐτόν·
«τοῦ ὁποίου ὁ ἔπαινος γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν ποὺ εἶχε τὸ κή-
ρυγμά του σ' ὅλες τίς ἐκκλησίες»⁷. Καὶ ὅταν λέγει ὅτι
«φανερώθηκε στὸν Πέτρο καὶ ἔπειτα στοὺς δώδεκα»⁸,
καὶ «σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιον ποὺ παραλάβετε»⁹, τὸ
εὐαγγέλιον τούτου ἐννοεῖ ὥστε δὲν θὰ ἔσφαλλε κανένας
ἀποδίδοντας σ' αὐτόν τὴν πραγματεία αὐτή. Ὅταν δὲ

Εἰ δέ τις λέγοι, καὶ τί δήποτε οὐχὶ πάντα συνέγραψε, μέχρι
τέλους ὧν μετ' αὐτοῦ; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι καὶ ταῦτα ἀρ-
κοῦντα ἦν τοῖς βουλομένοις προσέχειν, καὶ ὅτι πρὸς τὰ κατε-
πεύγοντα ἀεὶ ἴσταντο, καὶ ὅτι οὐκ ἐν τῷ λογογραφεῖν ἦν αὐ-
5 τοῖς ἡ σπουδὴ· πολλὰ γὰρ καὶ ἀγράφῳ παραδόσει δεδώκασι.

Καὶ πάντα μὲν οὖν ἄξια θαύματος τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τού-
τῳ κείμενα, μάλιστα δὲ τῶν ἀποσιόλων ἡ συγκαιάβασις, ἦν
καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς ὑπέβαλλε, παρασκευάζον αὐτοὺς τῷ τῆς
οἰκονομίας ἐνδιατριβεῖν λόγῳ. Διὰ δὴ τοῦτο τοσαῦτα περὶ
10 Χριστοῦ διαλεχθέντες, ὀλίγα μὲν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ
εἰρήκασι, τὰ δὲ πλείονα περὶ τῆς ἀνθρωπότητος διελέγοντο,
καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀνασιάσεως, καὶ τῆς ἀναβάσεως. Τὸ
γὰρ ζητούμενον τέως τοῦτο ἦν, τὸ πιστευθῆναι, ὅτι ἀνέσκη
καὶ ἀνέβη εἰς οὐρανοὺς.

15 Ὡς περ οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς μάλιστα πάντων ἐσπού-
δαζε δεῖξαι, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦκει, οὕτω καὶ οὕτως δι
ἀνέσκη καὶ ἀνελήφθη, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθε, καὶ παρ' αὐ-
τοῦ ἀφῆκε. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐπιστεύθη πρότερον, πολλῷ μᾶλ-
λον τῆς προσθήκης γενομένης τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν
20 ἀνάληψιν, ἄπιστον ἅπαν τὸ δόγμα τοῖς Ἰουδαίοις ἔδοξεν εἶ-
ναι. Διὸ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀνά-
γει. Ἐν δὲ Ἀθήναις καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ἀπλῶς καλεῖ ὁ Παῦ-
λος, οὐδὲν πλέον εἰπὼν· εἰκότως. Εἰ γὰρ αὐτὸν τὸν Χριστὸν
διαλεγόμενον περὶ τῆς εἰς τὸν Πατέρα ἰσότητος λιθάσαι πολ-
25 λάκις ἐπεχείρησαν, καὶ βλάβοιμον διὰ τοῦτο ἐκάλουν, οὐκ ὀκ-
γ' ἂν παρὰ τῶν ἀλλείων τοῦτον τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ταῦτα
τοῦ σιαυροῦ προχωρήσαντος.

10. Πραξ. 17, 31.

11. Ἰω. 8, 58 - 59. Πρβλ. καὶ 8, 42.

λέγω, «σ' αὐτόν»; ἐννοῶ τὸ Χριστό. Ἐὰν δὲ θὰ ἔλεγ κάποιος, καὶ τί, τέλος πάντων, δὲν τὰ συνέγραψε ὁ ἐνῶ βρισκόταν μαζί του μέχρι τέλους; ἐκεῖνο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι καὶ αὐτὰ ἦταν ἄρκετὰ σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ προσέχουν καὶ ὅτι στὰ κατεπείγοντα πάντοτε ἔστρεφαν τὴν προσοχή τους, καὶ ὅτι ἡ φροντίδ τους δὲν ἦταν ἡ συγγραφή· διότι πολλὰ μᾶς τὰ παρέδωσαν καὶ μὲ τὴν ἄγραφη παράδοση.

Καὶ ὅλα βέβαια ὅσα περιέχονται στὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἀξιοθαύμαστα, κυρίως ὅμως ἡ συγκατάβαση τῶν Ἀποστόλων, τὴν ὁποία καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὑπέβαλλε σ' αὐτούς προετοιμάζοντάς τους νὰ ἐμμένουν στὸ λόγο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐνῶ δίδαξαν τόσα πολλὰ γιὰ τὸ Χριστό, γιὰ μὲν τὴν θεότητέ του λίγα ἔχουν πει, γιὰ δὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση του περισσότερο δίδασκαν, γιὰ τὸ πάθος, τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν ἀνάληψη. Διότι κατὰ πρῶτο λόγο τὸ ζητούμενο ἦταν τοῦτο, νὰ γίνει δηλαδὴ πιστευτὸ ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅτι ἀναστήθηκε καὶ ἀναλήφθηκε στοὺς οὐρανούς.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς περισσότερο ἀπ' ὅλα προσπαθοῦσε νὰ ἀποδείξει, ὅτι ἔχει ἔλθει ἀπὸ τὸν Πατέρα του, ἔτσι καὶ ὁ Λουκᾶς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξει, ὅτι ἀναστήθηκε καὶ ἀναλήφθηκε καὶ πῆγε πρὸς τὸν Πατέρα του, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ εἶχε ἔλθει. Διότι, ἂν αὐτὸ δὲν γινόταν πιστευτὸ προηγουμένως, πολὺ περισσότερο, μὲ τὴν προσθήκη τῶν ὧν ἐγιναν κατὰ τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν ἀνάληψη, τὸ ὅλο δόγμα θὰ φαινόταν στοὺς Ἰουδαίους, ὅτι εἶναι ἀπίστευτο. Γι' αὐτὸ σιγὰ - σιγὰ καὶ ἥρεμα τοὺς ἀνεβάζει στὰ ψηλότερα. Στὴν Ἀθήνα δὲ ἀπλῶς ἄνθρωπο¹⁰ τὸν ὀνομάζει ὁ Παῦλος, χωρὶς νὰ πει τίποτε περισσότερο. Καὶ ὀρθά. Διότι, ἂν τὸν ἴδιο τὸ Χριστό, ποὺ δίδασκε γιὰ τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Πατέρα, ἐπιχείρησαν πολλές φορές νὰ λιθοβολήσουν, καὶ γι' αὐτὴ τὴ διδασκαλία του τὸν ἀποκάλεσαν βλάσφημο¹¹, πολὺ λιγώτερο, βέβαια, δὲν θὰ δέχονταν τὴ διδασκαλία αὐτὴ ἀπὸ τοὺς ἁλιεῖς, καὶ αὐτά, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ κήρυγμα τοῦ σταυροῦ προχωροῦσε.

2. Καὶ τί δεῖ λέγειν τοὺς Ἰουδαίους, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ τότε πολλάκις οἱ μαθηταὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἀκούοντες δογμάτων ἐθορυβοῦντο καὶ ἐσκανδαλίζοντο; Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βασιάζειν ἄρτι».

5 Εἰ δὲ ἐκεῖνοι οὐκ ἐδύναντο, οἱ συγγενόμενοι χρόνον τοσοῦτον αὐτῷ, καὶ τοσοῦτων κοινωνήσαντες ἀπορρήτων, καὶ τοσαῦτα θεασάμενοι θαύματα, πῶς ἄνθρωποι ἀπὸ βωμῶν καὶ εἰδώλων καὶ θυσιῶν, καὶ αἰλούρων, καὶ κροκοδείλων (τοιαῦτα γὰρ ἦν τῶν Ἑλλήνων τὰ σεβάσματα), καὶ τῶν ἄλλων τῶν κακῶν

10 τότε πρῶτον ἀποσπασθέντες, ἀνθρώπων τοὺς ὑψηλοὺς τῶν δογμάτων ἐδέξαντο λόγους; πῶς δὲ ἂν καὶ Ἰουδαῖοι, οἱ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μανθάνοντες, καὶ ἐνηχούμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου. «Ἄκουε Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος», ἐπὶ ξύλου σταυροῦ ἰδόντες προσ-

15 ἠλωμένον αὐτόν· μᾶλλον δὲ καὶ σταυρώσαντες καὶ θάψαντες, καὶ οὐδὲ ἀνασιάντα θεασάμενοι· ἀκούοντες, ὅτι Θεός ἐστιν αὐτὸς οὗτος, καὶ τῷ Πατρὶ ἴσος, οὐκ ἂν μάλιστα πάντων ἀπεπήδησάν τε καὶ ἀπερράγησαν; Διὰ τοι τοῦτο ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτοὺς προσβιβάζουσι, καὶ πολλῇ μὲν κέχρηται τῇ

20 τῆς συγκαταβάσεως οἰκονομίᾳ, διαψιλεσιτέρας δὲ ἀπολαύουσι τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ μείζονα ὧν αὐτὸς πεποίηκεν ἐργάζονται τῷ αὐτοῦ ὀνόματι, ἵνα ἐκατέρωθεν αὐτοὺς χαμαὶ κειμένους ἀναστήσωσι, καὶ τὸν περὶ τῆς ἀνασιάσεως πιστώσωνται λόγον. Καὶ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τοιὸν τὸ βιβλίον,

25 ἀπόδειξις ἀνασιάσεως. Τούτου δὲ πιστευθέντος, ὁδῶ καὶ τὰ ἄλλα προύβαινε.

Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις καὶ ὁ τοῦ βιβλίου σκοπὸς ἅπας, ὥς ἂν τις παχυμερῶς συλλαβὼν εἴποι, οὗτος μάλιστα ἐστιν. Ἀκούσωμεν δὲ λοιπὸν αὐτῶν τῶν προσιμίων. «Τὸ μὲν πρῶτον

30 λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὦν ἤρξαιτο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν». Τίνος ἔνεκεν αὐτὸν ἀναμιμνή-

12. Ἰω. 16, 12.

13. Δευτ. 6, 4.

13α. Στὸ εὐαγγέλιό του.

2. Καὶ γιὰτί πρέπει νὰ ἀναφέρω τοὺς Ἰουδαίους, ὅσοι πολλὰς φορές, βέβαια, τότε οἱ ἴδιοι οἱ μαθητὲς ἀκοινοῦντας τίς μεγαλύτερες ἀλήθειες τῆς πίστεως τaráσσονταν καὶ σκανδαλίζονταν; Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε: «πολλὰ ἔχει ἀκόμη νὰ σᾶς πῶ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖτε τώρα νὰ τὰ καταλάβετε»¹². Ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι δὲν μπορούσαν νὰ τὰ καταλάβουν, ποῦ ἔμειναν τόσο καιρὸ κοντά του, καὶ ποῦ συμμετεῖχαν σὲ τόσα ἀπόρρητα, καὶ ποῦ εἶδαν τόσα θαύματα πῶς θὰ δέχονταν μὲ μιᾶς τίς ὑψηλὰς ἀλήθειες τῆς πίστεως, ἄνθρωποι, ποῦ μόλις τότε ἀποχωρίσθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ βωμοὺς καὶ εἰδωλα καὶ θυσίαις καὶ αἰλουροῦ καὶ κροκόδειλους (γιατί τέτοια ἦταν τὰ ἀντικείμενα λατρείας καὶ σεβασμοῦ τῶν εἰδωλολατρῶν) καὶ ἄλλα κακὰ. Πῶς δὲ μπορούσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ποῦ καθημερινὰ μάθαιναν καὶ καθοδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ Νόμο· «ἄκουε Ἰσραὴλ Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἶναι ἓνας καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸν δὲν ὑπάρχει ἄλλος»¹³, καὶ ποῦ εἶδαν αὐτὸν καρφωμένον ἐπάνω στὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ· μᾶλλον δὲ ποῦ σταύρωσαν καὶ ἔθαψαν αὐτόν, καὶ ποῦ δὲν τὸν εἶδαν ἀναστημένο ἀκούοντας ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι Θεός καὶ ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα του, δὲν θὰ ἐξεγείρονταν καὶ δὲν θὰ ἀντιδρούσαν πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλους; Γι' αὐτὸ λοιπὸν σιγὰ - σιγὰ καὶ ἥρεμα τοὺς κάνουν νὰ πεισθοῦν καὶ προσφέρονται σ' αὐτοὺς μὲ πολλὴ συγκατάβαση, ἀπολαμβάνουν δὲ πλουσιοπάροχα τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐπιτελοῦν στὸ ὄνομά του μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ ἔκαμε ὁ Χριστός, γιὰ νὰ ἀνυψώσουν καὶ μὲ τοὺς δύο τρόπους αὐτοὺς ποῦ εἶναι πεσμένοι κάτω καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὸ κήρυγμα τῆς ἀναστάσεως. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀναστάσεως. Ἐὰν δὲ αὐτὸ γινόταν πιστευτό, τ' ἄλλα θὰ ἔπαιρναν τὸ δρόμον τοὺς καὶ θὰ προόδευαν.

Ἡ μὲν λοιπὸν ὑπόθεσις καὶ ὁλος ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου, ὅπως θὰ μπορούσε κανένας νὰ πεῖ σὲ γενικὰς γραμμὰς, εἶναι κυρίως αὐτός. Ἄς ἀκούσουμε δὲ στὴ συνέχεια αὐτὴ τὴν εἰσαγωγή. «Στὸ μὲν πρῶτον λόγον^{13α} μίλησα, Θεόφιλε, γιὰ ὅλα ὅσα ὁ Ἰησοῦς ἄρχισε νὰ κάνει καὶ νὰ διδάσκει».

σκει τοῦ Εὐαγγελίου; Ὡστε τὴν οἰκείαν ἀκριβείαν ἐνδέξασθαι. Καὶ γὰρ ἀρχόμενος τῆς πραγματείας ἐκείνης, φησὶν· «Ἐδοξε καὶ μοι παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθέξῃς σοι γράψαι». Καὶ οὕτε τῇ οἰκείᾳ ἀρκεῖται μαρτυρία μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνάγει ἐπὶ τοὺς ἀποσιόλους τὸ πᾶν, λέγων· «Καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπαρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου». Διὸ τὸν λόγον ἀξιόπιστον ἐκεῖ ποιήσας, οὐδὲ δεῖται ἐνταῦθα ἐτέρας βεβαιώσεως, ἅπαξ αὐτοῦ πιστευθέντος, καὶ δι' ἐκείνου τὸ ἀκριβὲς αὐτὸν τῆς ἀληθείας κατηχήσας. Ὁ γὰρ ἄπερ ἤκουσεν ἀξιόπιστος γενόμενος γράψαι, καὶ πιστευθεὶς, πολλῶ μᾶλλον ὅ ταῦτα συνθεὶς ἢ μὴ παρ' ἐτέρων παρείληφεν, ἀλλ' ἃ εἶδε καὶ ἤκουσε, πιστευθῆναι δίκαιος ἂν ᾔην. Εἰ γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδέξω, φησί, πολλῶ μᾶλλον τὰ τῶν ἀποσιόλων.

15 Τί οὖν; ἱστορία μόνον τὸ προᾶγμά ἐστι, καὶ Πνεύματος ἁμοιρος ὁ λόγος; Οὐδαμῶς. Πῶς; Ὅτι ἄπερ οἱ ἀπαρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου αὐτῷ παρέδοσαν, τοῦ Πνεύματος ἦσαν. Καὶ διατί μὴ εἶπεν, ὅτι «καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ Πνεύματος ἁγίου καταξιωθέντες», ἀλλ', «Οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται γενόμενοι»; Ὅτι τοῦτο μάλιστα εἰς πίστιν ἐστὶν ἀξιόπιστον, τὸ παρὰ αὐτοπιῶν μαθεῖν ἐκεῖνο δὲ καὶ ἀλαζονεία, καὶ τῦφος ἂν ἔδοξε τοῖς ἀνοήτοις. Διὸ καὶ Ἰωάννης οὕτως ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἐώρακα καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ οὕτω διαλέγεται τῷ 25 Νικοδήμῳ παχυτέρῳ ὄντι· «Ὁ οἶδαμεν λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἐώρακαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐδεὶς λαμβά-

14. Λουκ. 1, 3.

15. Λουκ. 1, 2.

16. Ἰω. 1, 34.

Γιὰ ποιὸ λόγὸ ὑπενθυμίζει σ' αὐτὸν τὸ εὐαγγέλιο; Γιὰ νὰ ἀποδείξει τὴν ἀκρίβεια τῶν λεγομένων του. Διότι καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς πραγματείας ἐκείνης λέγει· «φάνηκε καλὸ καὶ σὲ μένα ποὺ τὰ ἔχω παρακολουθήσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅλα λεπτομερῶς νὰ σοῦ τὰ γράψω μὲ τὴ σειρά»¹⁴. Καὶ δὲν ἀρκεῖται μόνο στὴν δική του μαρτυρία, ἀλλὰ καὶ ἀπεδίδει στοὺς Ἀποστόλους τὸ πᾶν, λέγοντας· «ὅπως μᾶς τὰ παρέδωσαν ἐκεῖνοι, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν αὐτόπτες μάρτυρες καὶ ὑπηρέτες τοῦ κηρύγματος»¹⁵. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἔκαμε ἐκεῖ τὸν λόγὸ ἀξιόπιστο, δὲν χρειάζεται ἐδῶ ἄλλη ἐπιβεβαίωση, ἀφοῦ τότε ὁ λόγος πιστεύθηκε καὶ μὲ ἐκεῖνον δίδαξε στὸ Θεόφιλο τὴν ἀκριβὴ ἀλήθεια. Διότι, ἐφόσον ἔγινε ἀξιόπιστος αὐτὸς ποὺ ἔγραψε ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσε, καὶ ἔγινε πιστευτός, πολὺ περισσότερο εἶναι δίκαιο νὰ γίνῃ πιστευτός αὐτὸς ποὺ ἔγραψε αὐτὰ ἐδῶ ποὺ δὲν ἔχει παραλάβει ἀπὸ ἄλλους, ἀλλ' ὁ ἴδιος τὰ εἶδε καὶ τὰ ἄκουσε. Διότι, ἂν δέχθηκες τὰ ἀναφερόμενα στὸ Χριστό, λέγει, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ δεχθεῖς τὰ ἀναφερόμενα στοὺς Ἀποστόλους.

Τί λοιπόν; εἶναι μόνον ἱστορία ἢ ὑπόθεση καὶ ὁ λόγος εἶναι ἀμέτοχος τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Καθόλου. Πῶς; Διότι, ἐκεῖνα ποὺ παρέδωσαν σ' αὐτὸν αὐτοί, ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτόπτες μάρτυρες καὶ ὑπηρέτες τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ, ἦταν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Καὶ γιατί δὲν εἶπε, ὅτι ὅπως μᾶς τὰ παρέδωσαν ἐκεῖνοι, ποὺ ἔγιναν αὐτόπτες μάρτυρες, ἀλλὰ «ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν αὐτόπτες μάρτυρες»; Διότι αὐτὸ ποὺ πολὺ περισσότερο ὁδηγεῖ σὲ ἀξιοπιστία, εἶναι ἡ μάθηση ἀπὸ αὐτόπτες μάρτυρες· ἐκεῖνο δὲ θὰ φαινόταν στοὺς ἀνόητους ὑπερηφάνεια καὶ ἐγωϊσμός. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωάννης ἔλεγε ὡς ἐξῆς: «ἐγὼ ἔχω δεῖ καὶ ἔχω βεβαιώσει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ παρομοίως συνομιλεῖ μὲ τὸν Νικόδημο, ποὺ εἶναι πιὸ βραδύνους στὴν πίστη· «γι' αὐτὸ ποὺ ξέρουμε μιλάμε καὶ αὐτὸ ποὺ ἔχουμε δεῖ μαρτυροῦμε, καὶ τὴ μαρτυρία μας κανένας

νει». Καὶ πάλιν δεικνύς, διὰ πολλὰ καὶ ἀπὸ ὄψεως μαρτυρεῖν ἔστι, τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε· «Καὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστε». Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι πολλα-
 5 ~~χοῦ~~ οὕτω φασί· «Μάρτυρες ἡμεῖς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ». Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ πιστούμενος τὴν ἀνάστασιν ὁ Πέτρος ἔλεγεν· «Οἵτινες συνε-
 φάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ». Τάχιον γὰρ τὴν παρὰ τῶν συγγενομένων ἀνθρώπων μαρτυρίαν ἐδέχοντο, διὰ τὸ τῆς περὶ τοῦ Πνεύματος ἐννοίας σφόδρα τέως ἀποδεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ
 10 Ἰωάννης ἐν τῇ τοῦ Εὐαγγελίου συγγραφῇ ἔλεγεν, διὰ αὐτοὺς εἶδε, περὶ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος διαλεγόμενος, τὴν ὄψιν αὐτοῖς ἀντὶ μαρτυρίας τιθεὶς μεγίστης· καίτοι ὄψεως ἀκριθέστερα τὰ παρὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῖς ἀπί-
 στοις.

15 Ἐπεὶ διὰ Πνεύματος μετεῖχεν ὁ ἀνὴρ, πολλαχόθεν δῆλον, ἀπὸ τε τῶν σημείων τῶν νῦν γινομένων, ἀπὸ τε τοῦ καὶ τοὺς τυχόντας τότε μεταλαμβάνειν Πνεύματος, ἀπὸ τε τῆς Παύλου μαρτυρίας («Οὗ γάρ, φησὶν, ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ»), ἀπὸ τε τῆς κατὰ τὴν χειροτονίαν ψήφου. Εἰπὼν γὰρ τοῦτο,
 20 ἐπάγει· «Ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, συνέκδημος ἡμῶν ἐν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν».

3. Καὶ ὅρα αὐτοῦ τὸ ἄτυφον. Οὐ γὰρ λέγει, «τὸ μὲν πρῶτον εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην»· ἀλλὰ, «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάμην», μείζονα ἑαυτοῦ εἶναι νομίζων τοῦ εὐαγ-
 25 γελίου τὴν προσηγορίαν. Καίτοι γε ὁ ἀπόστολος ἐπιτεῦθεν αὐτὸν κοσμεῖ λέγων· «Οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ». Ἀλλ' αὐτὸς μειοιάζει καὶ φησι· «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάμην»

17. Ἰω. 3, 11.

18. Ἰω. 15, 27.

19. Πράξ. 5, 32.

20. Πράξ. 10, 41.

21. Β' Κορ. 8, 18.

22. Β' Κορ. 8, 19.

23. Β' Κορ. 8, 18.

δέν τή δέχεται»¹⁷. Καί πάλι ἀποδεικνύοντας, ὅτι ὑπάρχουν πολλά πρὸς ἀποκάλυψη ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν δεῖ, ἔλεγε στοὺς μαθητές: «καί σεῖς μαρτυρεῖτε γιά μένα, γιατί εἴστε ἀπὸ τήν ἀρχή μαζί μου»¹⁸. Καί οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι σέ πολλά σημεία λέγουν· «Καί ἡμεῖς εἴμαστε μάρτυρες αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅπως εἶναι καί τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ποὺ ἔδωσε ὁ Θεός σ' ἐκείνους ποὺ πειθαρχοῦν σ' αὐτόν»¹⁹. Καί μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐπιβεβαιώνοντας ὁ Πέτρος τήν ἀνάσταση, ἔλεγε: «ἐμεῖς, ποὺ φάγαμε καί ἤπιαμε μαζί του»²⁰. Διότι γρηγορώτερα δέχονταν τήν μαρτυρία ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἦταν μαζί του, ἐφόσον τότε δέν εἶχαν καθόλου μάθει τήν ἔννοια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτὸ καί ὁ Ἰωάννης κατὰ τήν συγγραφή τοῦ Εὐαγγελίου του ἔλεγε, ὅτι ὁ ἴδιος εἶδε, ὅταν δίδασκε γιά τὸ αἷμα καί τὸ ὕδωρ, ὅτι χρησιμοποίησε σ' αὐτοὺς ἀντὶ πολὺ μεγάλης μαρτυρίας τήν ὄραση, καίτοι ἐκεῖνα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀκριθέστερα ἀπὸ τήν ὄραση, ἀλλ' ὅχι στοὺς ἄπιστους.

Ἐπειδὴ δέ ὁ Λουκᾶς μετεῖχε τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἶναι φανερό ἀπὸ πολλά σημεία, καί ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ γίνονται τώρα, καί ἀπὸ τὸ ὅτι καί τότε συνήθως ἄνθρωποι μεταλάμβαναν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καί ἀπὸ τή μαρτυρία τοῦ Παύλου, «αὐτός, λέγει, ποὺ ἐπαινεῖται γιά τὸ ἔργο του ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου»²¹, καί ἀπὸ τήν ψῆφο κατὰ τήν χειροτονία του· διότι μόλις εἶπε αὐτό, προσθέτει: «ἀλλὰ καί διορίσθηκε ἀπὸ τίς ἐκκλησίες νὰ εἶναι συνοδοιπόρος μας στήν ὑπηρεσία αὐτὴ ποὺ προσφέρουμε»²².

3. Καί παρατήρησε τήν ταπεινοφροσύνη του· διότι δέν λέγει: «Τὸ μὲν πρῶτο εὐαγγέλιο, ποὺ εὐαγγελίσθηκα», ἀλλὰ «τὸν μὲν πρῶτο λόγο ποὺ ἔκαμα», θεωρώντας ὅτι ἡ ὀνομασία τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν ἑαυτό του· καίτοι βέβαια ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπὸ τότε τιμᾷ αὐτόν λέγοντας· «αὐτός, ποὺ ἐπαινεῖται γιά τὸ ἔργο του ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου»²³. Ἀλλ' αὐτός μετριάζει καί λέγει· «Στὸ μὲν πρῶτο βιβλίο, ποὺ ἔγραψα, Θεόφιλε,

περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν»· οὐχ ἀπλῶς, «περὶ πάντων», ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· Ἔα γὰρ τῆς ἡμέρας, φησὶν, ἧς ἀνελήφθη.

Καὶ μὴν Ἰωάννης δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν πάντα
5 γράψαι. Θέλων γὰρ τοῦτο δηλῶσαι, εἰπὼν, «Ἄτινα, ἐὰν γραφῇται καθ' ἓν, οὐδὲ αὐτὸν τὸν κόσμον, οἶμαι, χωρῆσαι», προστίθῃσι, «τὰ γραφόμενα βιβλία». Πῶς οὖν, φησί, «περὶ πάντων» οὗτος λέγει; Ἀλλ' οὐκ εἶπε, «πάντα», ἀλλά, «περὶ πάντων»· ὡς ἂν εἴποι τις, ἀδρομερῶς καὶ παχυμερῶς ἢ «περὶ πάντων»
10 λέγει, τῶν συνεχόντων καὶ κατεπειγόντων. Εἶτα δείκνυσι καὶ ποίων πάντων. «Ἐν ᾧ ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν», τὰ θαύματα καὶ τὰς διδασκαλίας αἰνιττόμενος. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ποιῶν ἐδίδασκεν. Ὅρα δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν φιλόανθρωπον καὶ ἀποστολικὴν γνώμην, εἰ καὶ ἐνὸς ἕνεκεν τοσαύ-
15 τὴν ἐποιεῖτο ἀκρίβειαν, ὡς ὁλόκληρον Εὐαγγέλιον γράψαι. «Ἵνα γὰρ ἔχῃς», φησί, «περὶ ὧν κατηχήθῃς λόγων τὴν ἀσφάλειαν». Καὶ γὰρ ἤκουσε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Οὐκ ἔστι θέλημα τοῦ Πατρός μου, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων». Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐχ ἓν βιβλίον ἐποίησεν ἐνὶ τῷ Θεοφίλῳ ἐπι-
20 στέλλων, ἀλλ' εἷς δύο διεΐλεν ὑποθέσεις; Σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τοῦ διαναπαῦσαι τὸν ἀκροατὴν· ἄλλως δέ, καὶ τῇ ὑποθέσει διηρημέναι εἰσὶν αἱ πραγματεῖαι.

Σκόπει δὲ ὅπως ἑαυτοῦ τοὺς λόγους ὁ Χριστὸς διὰ τῶν ἔργων ἀξιοπίστους ἐποίει. Περὶ πραότητος παρήνει, καὶ ἔλεγε·
25 «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ». Ἐδίδασκεν ἀκτήμονας εἶναι, καὶ τοῦτο ἐδείκνυτο διὰ τῶν ἔργων· «Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει, ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει», φησί. Πάλιν ἐκέλευσε τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν. Ἐδίδαξε τοῦτο ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εὐχόμενος ὑπὲρ τῶν σταυρῶντων.
30 Ἐλεγε, «Τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν,

24. Ἰω. 21, 25.

25. Λουκᾶ 1. 4.

26. Ματθ. 18, 14.

27. Ματθ. 11, 29.

μίλησα γιά ὅλα ὅσα ἄρχισε νά κάνει καί νά διδάσκει ὁ Ἰησοῦς». "Οχι ἀπλῶς γιά ὅλα, ἀλλ' ὅσα ἀπό τήν ἀρχή μέχρι τέλους· μέχρι δηλαδή τήν ἡμέρα, λέγει, πού ἀναλήφθηκε.

Καί βέβαια ὁ Ἰωάννης ἀποδεικνύει ὅτι δέν ἦταν δυνατόν ὅλα νά τά γράψει, διότι θέλοντας νά δηλώσει αὐτό, ἀφοῦ εἶπε «τά ὅποια, ἐάν γραφοῦν καθένα, νομίζω ὅτι οὔτε ὁλόκληρος ὁ κόσμος θά τά χωροῦσε», προσθέτει «τά βιβλία πού θά γράφονταν»²⁴. Πῶς λοιπόν, λέγει, αὐτός ὁμιλεῖ γιά ὅλα; "Ομως δέν εἶπε «ὅλα», ἀλλά, «γιά ὅλα», ὅπως θά μπορούσε κάποιος νά πεῖ περιληπτικά καί γενικά: ὁμιλεῖ γιά ὅλα τά οὐσιώδη καί σπουδαῖα. "Επειτα ἐξηγεῖ γιά ποιά ὅλα, «ὅσα δηλαδή ἄρχισε ὁ Ἰησοῦς νά κάνει καί νά διδάσκει», ὑπονοώντας τά θαύματα καί τίς διδασκαλίες. "Οχι δέ μόνο αὐτό, ἀλλά καί πράττοντας δίδασκε. Παρατήρησε δέ τή φιλάνθρωπη καί ἀποστολική πρόθεση αὐτοῦ, ἄν καί ἔγραψε γιά χάρη ἐνός, δηλαδή τοῦ Θεόφιλου, τόσο πολὺ ἀκριβολογοῦσε, ὥστε ὁλόκληρο Εὐαγγέλιο νά γράψει. «Γιά νά ἔχεις, λέγει, τήν βεβαιότητα τῶν λόγων πού διδάχθηκες»²⁵. Ἐξ ἄλλου, ἄκουσε τὸ Χριστὸ πού λέγει· «δέν εἶναι θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, νά χαθεῖ ἓνας ἀπὸ τοὺς μικροὺς αὐτοὺς»²⁶. Καί γιατί δέν συνέγραψε ἓνα βιβλίον ἀποστέλλοντάς το στοῦ Θεόφιλου πού εἶναι ἓνας, ἀλλά τὸ χώρισε σέ δυὸ ὑποθέσεις; Χάριν σαφήνειας καί γιά νά διαναπαύσει τὸν ἀκροατὴ· ἄλλωστε δέ καί ὡς πρὸς τήν ὑπόθεση οἱ πραγματεῖες εἶναι χωρισμένες.

Πρόσεχε δέ πῶς τοὺς λόγους του ὁ Χριστὸς τοὺς ἔκανε ἀξιόπιστους μὲ τὰ ἔργα. Γιά πραότητα συμβούλευε καί ἔλεγε: «μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πρᾶος καί ταπεινός κατὰ τὸ φρόνημα καί τή διάθεση»²⁷. Δίδασκε νά εἶναι οἱ ὁπαδοί του ἀκτῆμονες καί αὐτὸ ἀποδείκνυε μὲ τὰ ἔργα του· «διότι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δέν ἔχει ποῦ νά γύρει τὸ κεφάλι του»²⁸, λέγει. Πάλι προέτρεπε νά ἀγαπᾶμε τοὺς ἐχθρούς· δίδαξε αὐτό, εὐχόμενος, ὅταν ἦταν ἐπάνω στοῦ σταυροῦ, γιά τοὺς σταυρωτές του. "Ελεγε: «καί σέ ἐκεῖνον πού θέλει νά σέ πάει στοῦ δικαστήριου καί νά

ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον». Ὁ δὲ οὐχὶ τὰ ἱμάτια μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα ἔδωκεν. Οὕτω καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐκέλευσε ποιεῖν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς». Οὐδὲν γὰρ διδασκάλου ψυχρότερον, ἐν λόγοις φιλοσοφοῦντος μόνον.

5 Τοῦτο γὰρ οὐ διδασκάλου, ἀλλ' ὑποκριτοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ ἀποστολοὶ πρότερον ἀπὸ τοῦ βίου ἐδίδασκον, καὶ τότε ἀπὸ τῶν ρημάτων· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἔδει ρημάτων αὐτοῖς, τῶν ἔργων βοώντων. Οὐκ ἂν δέ τις ἁμάρτιοι καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ προᾶξιν καλέσας· ἐν τῷ γὰρ παθεῖν ἐποίησε τὸ μέγα καὶ θαυμασιὸν

10 ἔργον ἐκεῖνο, τὸν θάνατον καταλύσας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐργασάμενος.

«Ἀχρι ἥς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη. «Διὰ Πνεύματος ἐντειλάμενος»· τουτέστι, «πνευματικὰ πρὸς αὐτοὺς εἰπὼν ρήματα, οὐδὲν ἀνθρώπινον». Ἡ τοῦτο οὖν ἐστὶν εἰπεῖν ἢ διὰ Πνεύματος αὐτοῖς ἐντειλεῖται. Ὅρᾳς, πῶς ταπεινῶς ἔτι διαλέγεται περὶ αὐτοῦ, ὥς καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, λέγων· «Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια»; Καὶ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνήργει ἐν ἐκείνῳ τῷ ναῷ. Τί δαὶ

20 ἐντειλεῖται; «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν». Μέγα τῶν ἀποστόλων τὸ ἐγκώμιον. διὰ τοιαῦτα ὧσιν ἐγκεχειρισμένοι τῆς οἰκουμένης λέγω τὴν

25 σωτηρίαν· διὰ ρήματα τοῦ Πνεύματος γέμοντα· ὁ δὲ πάλαι καὶ αἰνιτιτόμενος εἶπεν, τὸ «Διὰ Πνεύματος ἁγίου» τουτέστι, «καὶ τὰ ρήματα, ἃ ἐλάλησα ὑμῖν, Πνεῦμά ἐστι». Τοῦτο δὲ φησι, τὸν ἀκροατὴν εἰς ἐπιθυμίαν λοιπὸν ἄγων τοῦ μαθεῖν τὰς

29. Ματθ. 5, 40.

30. Φιλίπ. 3, 17.

31. Ματθ. 12, 28.

32. Ματθ. 28, 20.

33. Ἰω. 6, 63.

σου»²⁹. Ἐκεῖνος δὲ ὄχι μόνο τὰ ἐνδύματα, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα ἔδωσε. Τὸ ἴδιο παράγγελε καὶ στοὺς μαθητὲς νὰ πράττουν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «καθὼς ἔχετε παράδειγμα τὸ πρότυπο τὰ δικό μας»³⁰. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ψυχρὸ ἀπὸ τὸ διδάσκαλο, ποὺ διδάσκει μόνο μὲ λόγια· διότι αὐτὸ δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸ διδασκάλου, ἀλλὰ ὑποκριτῆ. Γι' αὐτὸ οἱ Ἀπόστολοι πρῶτα μὲ τὴ ζωὴ τους δίδασκαν, καὶ ἔπειτα μὲ τὰ λόγια τους, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ δὲν χρειάζονταν καθόλου τοὺς λόγους, ἀφοῦ τὰ ἔργα φώναζαν. Δὲν θὰ ἔσφαλλε κανένας νὰ ὀνομάσει καὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ πράξη· διότι μὲ τὸ πάθος τοῦ ἔκανε τὸ μεγάλο καὶ θαυμαστὸ ἐκεῖνο ἔργο, δηλαδή καταλύοντας τὸ θάνατο καὶ πράττοντας ὅλα τ' ἄλλα.

«Μέχρι τὴν ἡμέρα ποὺ ἀναλήφθηκε στοὺς οὐρανοὺς, ἀφοῦ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔδωσε ἐντολὲς στοὺς Ἀποστόλους, ποὺ εἶχε ἐκλέξει». «Ἀφοῦ ἔδωσε ἐντολὲς μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα», δηλαδή, «ἀφοῦ εἶπε πρὸς αὐτοὺς λόγους πνευματικούς καὶ τίποτε ἀνθρώπινο». Ἡ αὐτὸ λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ ποῦμε, ἢ ὅτι μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔδωσε ἐντολὲς σ' αὐτούς. Βλέπεις ἀκόμη μὲ πόση ταπείνωση διδάσκει γι' αὐτό, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του, λέγοντας: «ἂν δὲ ἐγὼ μὲ τὴν δύναμη τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐκδιώκω τὰ δαιμόνια»³¹; Διότι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἐνεργοῦσε σ' ἐκεῖνο τὸ ναὸ τοῦ ἀνθρώπου σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ποιὲς δὲ ἐντολὲς ἔδωσε; «Πηγαίνετε καὶ κάνετε μαθητὲς ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντας αὐτοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντας αὐτοὺς νὰ φυλάττουν ὅλα, ὅσα σᾶς διέταξα»³². Μεγάλος ὁ ἔπαινος τῶν Ἀποστόλων, ὅταν τόσο μεγάλα καὶ σπουδαῖα ἔχουν ἀναλάβει τὴ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης ἐννοῶ· ὅταν τὰ λόγια τους εἶναι γεμάτα ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιο, τὸ ὁποῖο βέβαια, καὶ ὑπονοώντας εἶπε, τὸ «μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο», δηλαδή «καὶ τὰ λόγια ποὺ ἐγὼ σᾶς λέγω, εἶναι Πνεῦμα»³². Αὐτὸ δὲ λέγει, γιὰ νὰ ὁδηγήσει τὸν ἀκροατὴ στὴν ἐπιθυμία νὰ μάθει τίς ἐντολὲς καὶ γιὰ νὰ κάνει τοὺς Ἀποστόλους

ἐντιολάς, καὶ ἀξιοπίστους τοὺς ἀποσιόλους ποιῶν, εἴ γε τὰ τοῦ Πνεύματος μέλλουσι λέγειν, καὶ τὰς τοῦ Χριστοῦ ἐντιολάς.

«Ἐντειλάμενος οὖν, φηοῖν, ἀνελήφθη». Οὐκ εἶπεν, ἑνέ-
 5 θη', ἐπειδὴ ἔτι ὥς περὶ ἀνθρώπων διαλέγεται. Ὑποκρί-
 τος τοῦτον οὐδεὶς εἶπεν ἡμῖν μετὰ ἀκριθείας ἅπαντα. Ἀλλ' ἐγ-
 χρονίζει μὲν αὐτῷ ὁ Ἰωάννης τῶν ἄλλων μᾶλλον, καὶ οὗτος
 πάντα δὲ σαφῶς οὐδεὶς ἀπήγγειλε (πρὸς γὰρ ἕτερον ἡπεί-
 10 γοντο). ἐμάθομεν δὲ ταῦτα διὰ τῶν ἀποσιόλων ἃ γὰρ ἤκου-
 σαν καὶ εἶπον. «Οἷς καὶ παρέσχησεν ἑαυτὸν ζῶντα». Εἰπὼν
 περὶ τῆς ἀναλήψεως πρότερον, λέγει καὶ περὶ τῆς ἀνασιτάσε-
 ως. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι «Ἀνελήφθη», ἵνα μὴ νομίσης ὑφ'
 ἑτέρων αὐτὸν ἀνεώηφθαι, ἐπήγαγεν «Οἷς καὶ παρέσχησεν
 15 ἑαυτὸν ζῶντα». Εἰ γὰρ ἐν τῷ μείζονι ἑαυτὸν παρέσχησε, πολ-
 λῷ μᾶλλον ἐν τῷ ἐλάτιονι.

4. Εἶδες, πῶς λανθάνοντως παρασπεύρει τὰ μεγάλα ταυ-
 τί δόγματα; «Δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπιανόμενος αὐτοῖς». Οὐ γὰρ ὥσπερ πρὸ τῆς ἀνασιτάσεως αἰεὶ μετ' αὐτῶν ἦν, οὕτω καὶ τότε. Ὅρα γάρ. Οὐκ εἶπε, «τεσσαράκοντα ἡμέρας», ἀλλὰ,
 20 «Δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα». Ἐφίστατο γάρ, καὶ ἀφίπτατο πάλιν. Τί δήποιε; Ἀνάγων αὐτῶν τὰς διανοίας, καὶ οὐκ ἔτι συγχωρῶν ὁμοίως πρὸς αὐτὸν διακεῖσθαι ὥσπερ καὶ ἔμπρο-
 σθεν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο ἐποίει, ἀλλ' ἐκάτερα μετὰ ἀκρι-
 θείας κατασκευάζων, καὶ τὸ πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ
 25 τὸ μείζονα αὐτὸν νομισθῆναι λοιπὸν ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Καίτοι γε ταῦτα ἐναντία ἦν. Ὑπὲρ μὲν γὰρ τοῦ πιστευθῆναι τὴν ἀ-
 νάστασιν πολλὰ ἀνθρώπιμα ἔδει γενέσθαι ὑπὲρ δὲ θαιέρου, τοῦναντίον. Ἀλλ' ὅμως ἀμφοτέρω γέγονε μετὰ τοῦ προσή-
 κοντος καιροῦ.

30 Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀποσιόλοις ἐφάνη;

ἀξιόπιστους, ἂν βέβαια πρόκειται νὰ διδάσκουν τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τίς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ.

«Ἄφου λοιπόν, λέγει, ἔδωσε ἐντολές, ἀναλήφθηκε». Δὲν εἶπε· ἠνέβηκε, ἐπειδὴ ἀκόμη διδάσκει ὡς ἄνθρωπος. Ἦρα καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασις δίδασκε τοὺς μαθητές· ἀλλὰ στὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα κανένας δὲν μᾶς τὰ εἶπε μὲ ἀκρίβεια. Ἀλλὰ ἐμμένει μὲν σ' αὐτὸ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ Ἰωάννης καὶ αὐτός, ὁ Λουκᾶς Ὅλα δὲ μὲ σαφήνεια κανένας δὲν τὰ ἐξέθεσε (διότι ἐνδιαφέρονταν πιὸ πολὺ γιὰ ἄλλο)· μάθαμε δὲ αὐτὰ ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, διότι αὐτὰ ποὺ ἤκουσαν, αὐτὰ καὶ μᾶς εἶπαν· «στοὺς ὁποίους καὶ ἐμφανίσθηκε ζωντανός». Ἄφου προηγουμένως εἶπε γιὰ τὴν ἀνάληψη, λέγει τώρα καὶ γιὰ τὴν ἀνάστασις. Διότι, ἐπειδὴ εἶπε, ὅτι «ἀναλήφθηκε», γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸς ἀναλήφθηκε ἀπὸ ἄλλους, πρόσθεσε, «στοὺς ὁποίους καὶ ἐμφανίσθηκε ζωντανός». Διότι, ἂν στὸ μεγαλύτερο παρουσίασε τὸν ἑαυτό του, πολὺ περισσότερο στὸ μικρότερο.

4. Εἶδες, πῶς χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ διασπείρει αὐτὰ ἐδῶ τὰ μεγάλα δόγματα; «Γιὰ σαράντα ἡμέρες ἐμφανιζόταν σ' αὐτούς». Διότι δὲν ἦταν ὅπως ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀνάστασις, ποὺ ἦταν πάντοτε μαζί τους, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τότε· διότι πρόσθεξε· δὲν εἶπε «σαράντα ἡμέρες», ἀλλὰ, «γιὰ σαράντα ἡμέρες». Διότι ἐμφανιζόταν καὶ ἐξαφανιζόταν πετώντας πάλι. Τί λοιπόν ἔγινε; Ἀνυψώνοντας τὸν νοῦ τους, δὲν τοὺς ἐπέτρεψε πλέον νὰ συμπεριφέρονται πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως καὶ προηγουμένως. Δὲν ἔκαμε δὲ μόνο αὐτό, ἀλλὰ μὲ ἀκρίβεια προετοίμαζε καὶ τὰ δύο· καὶ τὴν βεβαιότητα γιὰ τὴν ἀνάστασις, καὶ στή συνέχεια τὴν πίστις, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ἓνα ἀπλὸ ἄνθρωπο. Ἦαν καὶ βέβαια αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα. Διότι γιὰ μὲν τὴν βεβαιότητα τῆς ἀναστάσεως ἔπρεπε νὰ γίνουν πολλὰ ἀνθρώπινα, γιὰ δὲ τὸ ἄλλο, δηλαδή τὴν ἀνωτερότητά του, τίποτε· ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ δύο ἔχουν γίνῃ στὸν κατάλληλο χρόνο.

Γιὰ ποῖο δὲ λόγο δὲν ἐμφανίσθηκε σ' ὅλους, ἀλλὰ μό-

“Οτι φάντασμα ἂν ἔδοξεν εἶναι τοῖς πολλοῖς, οὐκ εἰδόσι τὸ ἀπόρρητον τοῦ μυσηρίου. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἠπίσταν τὴν ἀρχὴν καὶ ἐθαυνοῦντο, καὶ ἀφῆς ἐδεήθησαν τῆς διὰ χειρός, καὶ τραπέζης, τί τοὺς πολλοὺς εἰκὸς παθεῖν ἦν;

5 Διὰ τοι τοῦτο ἐκ τῶν σημείων ἀναμφίβολον ποιεῖ τῆς ἀνασιτάσεως τὴν ἀπόδειξιν, ὥστε μὴ τοῖς τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα φανερὰν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. “Οπερ γὰρ ἐκείνοις ἐκ τῆς ὄψεως τῶν σημείων, τοῦτο ἐκ τῆς πίστεως πᾶσιν ὑστερον ἔμελλεν ἔσεσθαι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τοὺς ἀπί-

10 σιους ἐντεῦθεν συλλογίζομεθα. Εἰ γὰρ οὐκ ἀνέστι, ἀλλὰ μένει νεκρός, πῶς ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οἱ ἀπόστολοι σημεῖα ἐποίησαν; Ἄλλ’ οὐκ ἐποίησαν σημεῖα; Πῶς οὖν συνέστι τὸ ἔθνος τὸ ἡμέτερον; Οὐ γὰρ δὴ καὶ πρὸς τοῦτο ἀντιστήσονται, οὐδὲ τοῖς ὀρωμένοις μαχήσονται. “Ωστε διὰν λέγωσι μὴ γε-

15 νέσθαι σημεῖα, μειζόνως ἑαυτοὺς καταισχύνουσι. Τοῦτο γὰρ μέγιστον σημεῖον, τὸ χωρὶς σημείων τὴν οἰκουμένην προσδραμεῖν ἅπασαν, ὑπὸ δώδεκα πτωχῶν καὶ ἀγραμμάτων ἀνθρώπων ἀλιευθεῖσαν. Οὐδὲ γὰρ πλούτῳ χρημάτων, οὐ σοφίᾳ λόγων, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ περιεγένοντο οἱ ἀλιεῖς· ὥστε

20 καὶ ἄκοντες ὁμολογήσουσι θεῖαν εἶναι ἐν αὐτοῖς δύναμιν· ἀμήχανον γὰρ ἀνθρωπίνην ἰσχὺν δυνηθῆναι ισοῦτα ποιέ.

Διὰ τοι τοῦτο καὶ αὐτὸς τεσσαράκοντα ἡμέρας ἔμεινε μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἔλεγχον διδούς ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ τῆς ὄψεως τῆς οἰκείας, ἵνα μὴ φάντασμα εἶναι νομίσωσι τὸ ὀρώμενον.

25 Καὶ οὐδὲ τοῦτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ τράπεζαν προσειτίθει· ὅπερ οὖν καὶ προῖὼν λέγει· «Καὶ συναλιζόμενος αὐτοῖς». Τοῦτο δὲ αἰεὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι τεκμήριον ἐποιοῦντο τῆς ἀνασιτάσεως λέγοντες· «Οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐ-

νον στοὺς Ἀποστόλους; Διότι θὰ φαινόταν φάντασμα στοὺς πολλούς, ποὺ δὲν γνώριζαν τὸ μυστήριον· διότι, ἂν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαθητές του ἀπιστοῦσαν στὴν ἀρχὴ καὶ τaráσσονταν, καὶ χρειάσθηκαν νὰ τὸν ἀγγίσουν μὲ τὸ χέρι τους, καὶ νὰ παρακαθήσουν μαζί του σὲ τράπεζα, τί θὰ ἦταν φυσικὸ νὰ πάθουν οἱ πολλοί; Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἀπὸ τὰ θαύματα κάμνει ἀναμφίβολη τὴν ἀπόδειξη τῆς ἀναστάσεως, ὥστε ὅχι μόνο στοὺς τότε, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς μετέπειτα νὰ γίνει φανερὴ ἡ ἀνάστασις. Διότι αὐτὸ ποὺ σ' ἐκείνους ἔγινε μὲ τὴν ὄραση τῶν θαυμάτων, αὐτὸ ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ σ' ὅλους ὕστερα μὲ τὴν πίστη. Γι' αὐτὸ βέβαια συμπεραίνουμε ἀπ' αὐτὰ καὶ γιὰ τοὺς ἄπιστους. Διότι, ἂν δὲν ἀναστήθηκε, ἀλλὰ μένει νεκρός, πῶς μὲ τὸ ὄνομά του οἱ Ἀπόστολοι ἔκαναν θαύματα; Ἀλλὰ μήπως δὲν ἔκαμαν θαύματα; Πῶς λοιπὸν δημιουργήθηκε τὸ ἔθνος μας; Διότι οὔτε πρὸς αὐτὸ θὰ ἀντισταθοῦν πλέον, οὔτε πρὸς τὰ βλεπόμενα θὰ πολεμήσουν. Ὡστε, ὅταν λέγουν ὅτι δὲν ἔγιναν θαύματα, πῶς πολὺ τοὺς ἐαυτοὺς τους ἐντροπιάζουν. Διότι αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο θαῦμα, ἢ χωρὶς θαύματα προσέλευσις ὁλόκληρης τῆς οἰκουμένης, ποὺ προσελκύσθηκε ἀπὸ δώδεκα φτωχοὺς καὶ ἀγράμματους ἀνθρώπους. Διότι οἱ ψαράδες ἐπεκράτησαν χωρὶς νὰ ἔχουν ἄφθονα χρήματα, οὔτε μὲ τὴ σοφία τῶν λόγων τους, οὔτε μὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ὥστε καὶ παρὰ τὴν θέλησὶν τους θὰ ὁμολογήσουν ὅτι ὑπάρχει σ' αὐτοὺς θεία δύναμις· διότι εἶναι ἀδύνατον ἀνθρώπινη δύναμις νὰ ἐπιτύχει τόσα πολλά.

Γι' αὐτὸ, βέβαια, καὶ αὐτὸς σαράντα ἡμέρες ἔμεινε μετὰ τὴν ἀνάστασις, δίνοντας τὴ δυνατότητα, στὸ μακρὸ αὐτὸ χρόνον, νὰ ἐλέγχουν τὴ δική του παρουσία, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν, ὅτι αὐτὸ ποὺ βλέπουν εἶναι φάντασμα. Καὶ δὲν ἀρκέσθηκε μόνο σ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ τράπεζα πρόσθετε· πράγμα ποὺ καὶ συνεχίζοντας λέγει· «καὶ συναναστρεφόμενος αὐτοὺς καὶ συντρώγοντας μαζί τους». Αὐτὸ δὲ πάντοτε καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι χρησιμοποιοῦσαν σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀναστάσεως λέγοντας· «οἱ ὅποιοι φάγαμε καὶ

τῶν. Τί δὲ καὶ φαινόμενος ἐποίει, δι' ὧν ἐπήγαγε δείκνυσι
 λέγων· «Ὅπιανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλεί-
 ας τοῦ Θεοῦ». Ἐπεὶ δὲ καὶ πεπονηκότες ἦσαν, καὶ τεταρα-
 γμένοι τοῖς ἤδη γεγενημένοις, καὶ πρὸς μεγάλους ἔμελλον
 5 λοιπὸν ἐξιέναι ἀγῶνας, τοῖς περὶ τῶν μελλόντων αὐτοὺς ἀνα-
 κτώμενος λόγοις, «Παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρί-
 ζεσθαι, ἀλλὰ περιμένουν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς». Πρῶ-
 τον αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐξήγαγε, δεδοικίας ἔτι καὶ
 τρέμοντας, ἵνα μετὰ ἀδείας ἀκούσωσι τῶν λεγομένων. Εἴτα
 10 ἐπειδὴ ἤκουσαν, καὶ τεσσαράκοντα συνδιέτριψαν ἡμέρας, «Πα-
 ρήγγειλε μὴ ἀπὸ Ἱεροσολύμων χωρίζεσθαι». Τί δήποτε; Κα-
 θάπερ τινὰς σιραιώτας μέλλοντας εἰς πλῆθος ἐμπίπτειν, οὐ-
 δεὶς ἀφίησιν ἐξελθεῖν, ἕως ἂν ὀπλίσωνται· οὐδὲ ἵππους προ-
 πηδᾶν τῆς βαλβίδος, ἕως ἂν τὸν ἡνίοχον λάβωσιν· οὕτω δὴ
 15 καὶ αὐτοὺς πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου φαιῆναι ἐπὶ τῆς
 παραιάξεως οὐκ ἠφίει, ὥστε μὴ γενέσθαι εὐχειρώτους καὶ
 ἁλωσίμους τοῖς πολλοῖς.

Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ
 μέλλοντες πιστεύειν αὐτόθι. Καὶ πρὸς τούτοις πάλιν, ἵνα μὴ
 20 λέγωσί τινες, διὰ τοὺς γνωρίμους ἀφέντες παρὰ τοῖς ξένοις
 ἦλθον κομπάσαι, τούτου χάριν παρ' αὐτοῖς τοῖς πεφονευκτοῖς
 παρέχουσι τὰ τεκμήρια τῆς ἀνασιτάσεως, παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐ-
 σταυρωκόσι, τοῖς θάψασιν, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ἣ τὸ πρᾶγμα
 τὸ παράνομον ἐτολμήθη, ὥστε καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐπιστοιμισθῇ-
 25 ναι ἅπαντας. Ὅταν γὰρ οἱ ἐσταυρωκότες αὐτοὶ φαίνωνται
 καὶ πεπιστευκότες, εὐδηλον, ὅτι καὶ ὁ σταυρὸς καὶ τοῦ τολ-
 μήματος ἐδείκνυτο ἢ παρανομία, καὶ τῆς ἀνασιτάσεως πολλὴ
 ἢ ἀπόδειξις. Εἴτα ἵνα μὴ λέγωσι, πῶς οὖν δυνησόμεθα με-
 ταξὺ ἀνθρώπων μισῶν καὶ φονούντων, καὶ τοσοῦτων ὄντων,

ἦπιαμε μαζί του»⁴¹. Τί δὲ ἔκανε καὶ ὅταν ἐμφανιζόταν φανερώνει μὲ ἐκεῖνα ποὺ πρόσθεσε λέγοντας· «παρουσιαζόταν σ' αὐτοὺς καὶ μιλοῦσε γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»· Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν καταπονημένοι καὶ τρομαγμένοι μὲ τὰ ὅσα ἤδη εἶχαν γίνῃ, καὶ ἐπρόκειτο στὴ συνέχεια νὰ ἐξέλθουν σὲ μεγάλους ἀγῶνες, τονώνοντας αὐτοὺς μὲ τοὺς λόγους γιὰ τὰ μέλλοντα, «παράγγειλε ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα νὰ μὴ ἀπομακρύνονται, ἀλλὰ νὰ περιμένουν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Πατρὸς, γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Πρῶτα ἔβγαλε αὐτοὺς στὴ Γαλιλαία, ἐνῶ ἦταν ἀκόμη φοβισμένοι καὶ ἔτρεμαν, γιὰ νὰ ἀκούσουν ἄφοβα αὐτὰ ποὺ θὰ τοὺς ἔλεγε. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἄκουσαν καὶ σαράντα ἡμέρες ἔζησαν μαζί του, «παράγγειλε νὰ μὴ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα». Τί τέλος πάντων; Ὅπως ἀκριβῶς λίγους στρατιῶτες, ποὺ πρόκειται νὰ ἐπιτεθοῦν σὲ πλῆθος ἀντιπάλων, κανένας δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ ἐξέλθουν, μέχρι νὰ ἐξοπλισθοῦν, οὔτε τὰ ἄλογα νὰ περάσουν τὴν ἀφετηρία μέχρι νὰ δεχθοῦν ἐπάνω τους τὸν ἱππέα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο λοιπὸν καὶ αὐτοὺς δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ ἐμφανισθοῦν σὲ παράταξιν μάχης πρὶν ἀπὸ τὴν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιὰ νὰ μὴ καταβληθοῦν καὶ εὐκόλῃ συλληφθοῦν ἀπὸ τοὺς πολλούς.

Ὅχι μόνο δὲ γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πιστεύσουν στὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ ἐπὶ πλέον πάλι γιὰ νὰ μὴ λέγουν μερικοί, ὅτι ἀφοῦ ἄφησαν τοὺς γνωστούς τους στὰ Ἱεροσόλυμα σὲ ξένους ἦλθαν νὰ ἐπιδειχθοῦν, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ παρέχουν τίς ἀποδείξεις τῆς ἀναστάσεως, σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν εἶχαν σταυρώσει, ποὺ τὸν εἶχαν θάψει, στὴν ἴδια τὴν πόλιν στὴν ὁποία ἀποτολήθηκε ἡ παράνομη ἐνέργεια, ὥστε νὰ ἀποστομωθοῦν καὶ ὅλοι ὅσοι προέρχονταν ἔξω ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα. Διότι, ὅταν οἱ ἴδιοι ποὺ τὸν εἶχαν σταυρώσει φαίνονται καὶ ὅτι ἔχουν πιστεύσει, εἶναι φανερό, ὅτι καὶ ὁ σταυρὸς καὶ ἡ παρανομία τοῦ τολμήματος ἀποκαλύπτονταν, καὶ μεγάλη ἦταν ἡ ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως. Ἐπειτα γιὰ νὰ μὴ λέγουν οἱ μαθητὲς ἡὼς λοιπὸν θὰ μπορέσουμε νὰ μέ-

ὀλίγοι καὶ εὐτελεῖς ὄντες μένειν, ὅρα, πῶς λύει τὴν ἀγωνίαν, εἰπὼν «Ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου». Καὶ πότε ἤκουσαν, φησὶν; Ὅτε ἔλεγε· «Συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἐπέλθω. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ
 5 Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς»· καὶ πάλιν, «Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, ἵνα μένη μετ' ὑμῶν».

5. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐχὶ παρόντος αὐτοῦ οὐδὲ ἀπελθόντος εὐθέως παρεγένετο, ἀλλ' αὐτὸς μὲν τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέ-
 10 ρα ἀνῆλθε, τὸ δὲ Πνεῦμα παρεγένετο ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς; Καὶ πῶς, εἰ μηδέπω παρεγεγό-
 νει, ἔλεγε, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»; Ἴνα δεκτικούς αὐτοὺς ποιήσῃ, καὶ ἀρκοῦντας πρὸς τὴν ὑποδοχὴν. Εἰ γὰρ ἄγγελον μέλλων ὁρᾶν ὁ Δανιὴλ παρίειτο, πολλῷ μᾶλλον οὔτιοι μέλλον-
 15 τες ισαύτην δέχεσθαι χάριν. Ἡ τοῦτο οὖν ἔστιν εἰπεῖν, ἥ ὅτι τὸ μέλλον ἔσεσθαι ὥς ἤδη γεγεννημένον εἴρηκεν ὥσπερ διαν λέγει, «Πατεῖτε ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ». Τίμος δὲ ἕνεκεν οὐκ εὐθὺς τότε παρεγεγόνει; Ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοὺς ἔδει γενέσθαι τοῦ
 20 πράγματος, καὶ οὕτω δέξασθαι τὴν χάριν. Διὰ τοῦτο διε αὐτὸς ἀπέσιη, τότε ἐκεῖνο ἦλθεν. Εἰ δὲ ἦλθε, παρόντος αὐτοῦ, οὐκ ἂν ἐν ισαύτῃ ἐγένοντο προσδοκία. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εὐθέως ἀνελθόντος αὐτοῦ παραγίνεται, ἀλλὰ μετὰ ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἡμέρας.

25 Οὕτω καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν Θεὸν τότε μάλιστα διεγειρόμεθα, διὰν ἐν χρειᾷ κατὰσιῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης τότε μάλιστα πέμπει τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸν Χριστόν, διε ἔμελλον ἐν χρειᾷ εἶναι τοῦ Ἰησοῦ, τὸ δεσποτήριον οἰκοῦντος ἐκείνου. Ἄλλως δέ, ἔδει ἐν οὐρανῷ φανῆναι τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ

35. Ἰω. 16, 7.

36. Ἰω. 14, 16.

37. Ἰω. 20, 22.

38. Πρβλ. Δαν. 8, 15 - 17.

39. Λουκ. 10, 19.

νουμε ανάμεσα σ' ανθρώπους πού είναι άχρείοι καί φονιάδες καί τόσοι πολλοί, ἐνῶ ἡμεῖς εἴμαστε λίγοι καί ἀσήμαντοί; κοίταξε πῶς λύνει τήν ἀγωνία τους λέγοντας «ἀλλά νά περιμένουν τήν ἐκπλήρωση τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Πατρός, γιά τήν ὁποία μέ ἀκούσατε νά σᾶς ὁμιλῶ». Κα πότε ἄκουσαν, λέγει; "Όταν ἔλεγε· «ὅτι εἶναι συμφέρον σας ἐγὼ νά φύγω· διότι ἐάν ἐγὼ δέν φύγω, ὁ Παράκλητος δέν θά ἔλθει σέ σᾶς»³⁵. Καί πάλι· «θά παρακαλέσῃ τόν Πατέρα μου καί θά σᾶς δώσει ἄλλον Παράκλητο, γιά νά μένει μαζί σας πάντοτε»³⁶.

5. Καί γιά ποιό λόγο δέν παρουσιάσθηκε ἀμέσως τό ἅγιο Πνεῦμα, ἐνῶ ὁ Χριστός ἦταν παρών, ἢ ὅταν ἀνεχώρησε, ἀλλ' αὐτός μέν τήν τεσσαρακοστή ἡμέρα ἀνῆλθε στοὺς οὐρανοὺς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐμφανίσθηκε ὅταν συμπληρωνόταν ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς; Καί πῶς, ἐφόσον ἀκόμα δέν εἶχε ἔλθει, ἔλεγε, «λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»³⁷. Γιά νά τοὺς κάνει δεκτικούς καί ἱκανοὺς γιά τήν ὑποδοχή του· διότι, ἂν ὁ Δανιήλ, ὅταν ἐπρόκειτο νά δεῖ ἄγγελο φοβήθηκε, πολὺ περισσότερο αὐτοί, πού ἐπρόκειτο νά δεχθοῦν τόσο μεγάλη χάρη³⁸. "Ἡ αὐτὸ λοιπὸν εἶναι δυνατό νά ποῦμε, ἢ ὅτι εἶπε ἐκεῖνο πού θά συμβεῖ στο μέλλον, σὰν ἤδη γεγονός, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει· «πατεῖτε ἐπάνω σέ φίδια καί σκορπιούς καί ἐπάνω σ' ὅλη τὴ δύναμι τοῦ ἐχθροῦ»³⁹. Γιά ποιό λόγο δὲ τότε δέν εἶχε ἐμφανισθε ἀμέσως; Διότι ἔπρεπε νά ἐπιθυμήσουν τὸ πρᾶγμα καί ἔτσι νά δεχθοῦν τήν χάρη. Γι' αὐτό, ὅταν αὐτός ἐξαφανιζόταν ἀπὸ τὰ μάτια τους ἀνερχόμενος στοὺς οὐρανοὺς, τότε ἦλθε ἐκεῖνο. Ἐάν δὲ ἐρχόταν, ἐνῶ αὐτός ἦταν παρών δέν θά ἀνέμεναν μέ τόση προσδοκία. Γι' αὐτό δέν ἐμφανίζεται ἀμέσως μετὰ τήν ἀνάληψή του, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ ὀκτῶ ἢ ἐννέα ἡμέρες.

"Ἔτσι καί ἡμεῖς, τότε προπάντων καταφεύγομε πρὸς τὸ Θεό, ὅταν βρεθοῦμε στὴν ἀνάγκη. Γι' αὐτό καί ὁ Ἰωάννης τότε κυρίως στέλνει τοὺς μαθητές του πρὸς τὸ Χριστό ὅταν ἐπρόκειτο νά χρειασθοῦν τὸν Ἰησοῦν, ὅταν ἐκεῖνοι βρισκόταν στὸ δεσμωτήριον. Ἀλλιῶς δέ, ἔπρεπε νά ἐμφα

τὰς καταλλαγὰς γενέσθαι ἀπηρτισμένους, καὶ τότε ἐλθεῖν τὸ
 Πνεῦμα, καὶ καθαρὰν γενέσθαι τὴν ἡδονήν. Εἰ γὰρ παρόν-
 τος αὐτοῦ, ὁ μὲν ἀπῆλθεν, ὁ δὲ ἔμεινεν, οὐκ ἂν ἦν ισοσύντα
 τὰ τῆς παραμυθίας· καὶ γὰρ σφόδρα αὐτοῦ δυσσποσπασίως
 5 εἶχον. Διὸ καὶ ἔλεγε παραμυθούμενος αὐτούς· «Συμφέρει ὑ-
 μῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω». Διὰ τοῦτο καὶ ἡμέρας ἀναμένει τὰς
 μειαξύ, ἵνα μικρὸν ἀδυμήσαντες, καὶ ἐν χρείᾳ, ὅπερ ἔφην,
 κατὰσιάντες, δλόκληρον καὶ καθαρὰν καρπώσωνται τὴν ἡδο-
 νήν. Εἰ δὲ ἔλαιον ἦν τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἦν ἀρκοῦσα ἡ παραμυ-
 10 θία. Πῶς δὲ καὶ ἔλεγε, «Συμφέρει ὑμῖν»; Διὰ τοῦτο τὰ
 μείζονα αὐτῷ τεινέσθαι τῆς διδασκαλίας, ἵνα μὴ ἔλαιον
 αὐτὸ νομίσωσι.

Σκόπει δὲ ἡλικίαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπέθηκεν ἐν Ἱεροσολύ-
 μοις εἶναι, τῷ ὑποσχέσθαι ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα παρέχεσθαι. Ἵνα
 15 γὰρ μὴ πάλιν μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ φύγωσι, τῇ προσδοκίᾳ
 ταύτῃ καθάπερ τινὶ δεσμῷ κατέχει πάντας αὐτοὺς ἐκεῖσε.
 Εἰπὼν δέ, «Περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἡ-
 κούσατέ μου», ἐπήγαγεν· «Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδα-
 τι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολ-
 20 λὰς ταύτας ἡμέρας». Δείκνυσιν λοιπὸν τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ Ἰω-
 ἀννου, οὐκ ἔτι ὥς πρὸ τούτου συνεσκιασμένως (καὶ γὰρ σφό-
 δρα συνεσκίασε τὸν λόγον διε ἔλεγεν· «Ὁ δὲ μικρότερος ἐν
 τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστιν»), ἀλλὰ νῦν
 φανερώτερον· «Ἰωάννης, φησὶν, ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ
 25 βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Οὐκ ἔτι κέχρηται τῇ μαρ-
 τυρίᾳ, ἀλλὰ ἀναμιμνήσκει τοῦ προσώπου μόνον, εἰς μνήμην
 τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων ἐνάγων, καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς ἡ-

 40. Ἰω. 16, 7.

41. Ματθ. 11, 11.

νισθεῖ στὸν οὐρανὸ ἢ ἀνθρώπινη φύση μας, καὶ νὰ ἔχει συντελεσθεῖ ἢ συμφιλίωσή μας τέλεια μὲ τὸ Θεό, καὶ τότε νὰ ἔλθει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, καὶ καθαρὴ νὰ γίνει ἡ εὐχαρίστηση. Διότι, ἂν ἦταν παρὸν τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ὁ μὲν Ἰησοῦς ἀνέβαινε στοὺς οὐρανοὺς, ὁ δὲ Παράκλητος παρέμεινε, δὲν θὰ ἦταν τόσα πολλὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς παρηγορίας· διότι πάρα πολὺ δύσκολα μπορούσαν νὰ τὸν ἀποχωρισθοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε παρηγορώντας τους· «σᾶς συμφέρει νὰ φύγω»⁴⁰. Γι' αὐτὸ καὶ ἀναμένει τίς ἡμέρες ἀνάμεσα στὴν ἀνάληψη καὶ στὴν Πεντηκοστή, γιὰ νὰ καρπωθοῦν ὁλόκληρη καὶ καθαρὴ τὴν εὐχαρίστηση, ἀφοῦ στενοχωρηθοῦν λίγο, καὶ ἀφοῦ βρεθοῦν, ὅπως εἶπα, σὲ ἀνάγκη. Ἐὰν δὲ ἦταν λιγώτερο τὸ Πνεῦμα, δὲν θὰ ἦταν ἀρκετὴ ἡ παρηγορία. Πῶς δὲ καὶ ἔλεγε, «σᾶς συμφέρει»; Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει διαφυλάξει τὰ σπουδαιότερα τῆς διδασκαλίας γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴ τὸ θεωρήσουν μικρότερο.

Πρόσεξε δὲ πόσο μεγάλη ἀνάγκη πρόσθεσε σ' αὐτοὺς νὰ βρίσκονται στὰ Ἱεροσόλυμα, μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι ἐκεῖ θὰ παρασχεθεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Διότι πάλι γιὰ νὰ μὴ φύγουν μετὰ τὴν ἀνάληψή του, μὲ τὴν προσδοκία αὐτῇ, σὰν μὲ κάποιο δεσμό, συγκρατεῖ ὅλους αὐτοὺς ἐκεῖ. Λέγοντας δέ, «νὰ περιμένουν τὴν ἐκπλήρωση τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Πατρός, γιὰ τὴν ὁποία μὲ ἀκούσατε νὰ σᾶς ὁμιλῶ», πρόσθεσε, «διότι ὁ Ἰωάννης μὲν βάπτισε μὲ ἁπλὸ νερό, σεῖς δὲ θὰ βαπτισθεῖτε μὲ Πνεῦμα ἅγιο ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες». Φανερῶνει λοιπὸν τὸ ἐνδιάμεσο ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ τὸν Ἰωάννη, ὅχι πιά ὅπως πρὶν ἀπὸ αὐτὸ κατὰ τρόπο συγκαλυμμένο (διότι πάρα πολὺ συγκάλυπτε τὸ λόγο του, ὅταν ἔλεγε, «ὁ μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτόν»)⁴¹, ἀλλὰ τώρα πιο φανερά· διότι λέγει· «ὁ Ἰωάννης βάπτισε μὲ ἁπλὸ νερό, σεῖς δὲ θὰ βαπτισθεῖτε μὲ Πνεῦμα ἅγιο». Δὲν χρησιμοποιεῖ πιά τὴν μαρτυρία, ἀλλὰ ἐνθυμεῖται τὸ πρόσωπο μόνο, ἐπαναφέροντας στὴ μνήμη τους τὰ ὅσα εἶχε πεῖ καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι αὐτοὶ εἶναι πλέον μεγαλύτεροι ἢ τὸν

δη μείζους λοιπὸν γεγεννημένους Ἰωάννου, εἴ γε ἐν Πνεύ-
 ματι ἔμελλον καὶ αὐτοὶ βαπτίζειν. Καὶ οὐκ εἶπεν, «ὕμᾱς δὲ
 ἐγὼ βαπτίζω ἐν Πνεύματι ἁγίῳ», ἀλλὰ, «Βαπτισθήσεσθε»,
 διδάσκων ἡμᾶς ταπεινοφρονεῖν. Τοῦτο γὰρ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας
 5 Ἰωάννου δῆλον λοιπὸν ἦν, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ βαπτίζων, εἰπόν-
 τος, ὅτι «Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί»·
 διὸ καὶ μόνου αὐτοῦ ἐμνημόνευσε.

Τὰ μὲν οὖν εὐαγγέλια, ὧν ὁ Χριστὸς ἐποίησε καὶ εἶπεν
 ἱστορία τίς ἐστιν· αἱ δὲ Πράξεις, ὧν ὁ ἕτερος Παράκλητος
 10 εἶπε καὶ ἐποίησε. Καὶ τότε μὲν γὰρ πολλὰ καὶ αὐτὸς ἐποίει,
 ὥσπερ οὖν καὶ νῦν ὁ Χριστὸς ἐνεργεῖ, καθάπερ καὶ τότε· ἀλ-
 λά τότε μὲν διὰ τοῦ ναοῦ, νῦν δὲ διὰ τῶν ἀποσιόλων· καὶ
 τότε μὲν εἰς παρθενικὴν ἦλθε μήτραν, καὶ ναὸν διέπλασε, νῦν
 δὲ εἰς ψυχὰς ἀποσιολικάς· καὶ τότε μὲν ἐν εἴδει περισιεῖς,
 15 νῦν δὲ ἐν εἴδει πυρός. Τί δήποτε; Ἐκεῖ μὲν τὸ πρᾶον δηλῶν,
 ἐπιταῦθα δὲ καὶ τὸ τιμωρητικόν. Καὶ τῆς κρίσεως δὲ εὐκαίρως
 ἀναμνησκει. Ὅτε μὲν γὰρ ἁμαρτήματα συγχωρῆσαι ἔδει,
 πολλῆς ἔδει τῆς πραότητος· ἐπειδὴ δὲ ἐτύχομεν τῆς δωρεᾶς,
 λοιπὸν καὶ κρίσεως καὶ ἐξετάσεως καιρός. «Πῶς δέ, Βαпти-
 20 σθήσεσθε», λέγει, ὕδατος οὐκ ὄντιος ἐν τῷ ὑπερώῳ; Ὅτι τὸ
 κυριώτερον τὸ Πνεῦμά ἐστι, δι' οὗ καὶ τὸ ὕδωρ ἐνεργεῖ· ὥσ-
 περ οὖν καὶ αὐτὸς κεχρίσθαι λέγεται, οὐδαμοῦ χριστάμενος ἐ-
 λαίῳ, ἀλλὰ Πνεῦμα δεξάμενος· ἄλλως δὲ καὶ ὕδατι βαπτίζο-
 μένους αὐτούς ἐστιν εὐρεῖν, καὶ ἐν διαφόροις καιροῖς. Ἐφ'
 25 ἡμῶν μὲν γὰρ ἀμφοτέρωθεν γίνεται ὑφ' ἑν, τότε δὲ διεσπασμέ-
 νως. Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν ὑπὸ Ἰωάννου ἐβαπτίσθησαν καὶ
 μὴ θαυμάσης.

Εἰ γὰρ πόρνοι καὶ τελῶναι ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦεσαν ἐκεῖνο,
 πολλῷ μᾶλλον οἱ μετὰ ταῦτα βαπτίζεσθαι μέλλοντες ὑπὸ τοῦ

Ἰωάννη, ἐφόσον βέβαια ἐπρόκειτο καὶ αὐτοὶ νὰ βαπτισθοῦν μὲ Πνεῦμα ἅγιο. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἐγὼ σᾶς βαπτίζω μὲ τὸ Πνεῦμα μου τὸ ἅγιο', ἀλλὰ «θὰ βαπτισθεῖτε», διδάσκοντας νὰ εἴμαστε ταπεινόφρονες. Διότι αὐτό, τὸ ὅτι αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ βαπτίζει, ἔγινε φανερό στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου, ποὺ εἶπε, «αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίσει μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ μὲ τὸ καθαρτικὸ πῦρ τῆς χάριτος»⁴²· γι' αὐτὸ καὶ μόνο αὐτὸν θυμήθηκε.

Τὰ μὲν Εὐαγγέλια λοιπὸν εἶναι μιὰ ἱστορία ἐκείνων ποὺ ὁ Χριστὸς ἔκαμε καὶ εἶπε, οἱ δὲ Πράξεις εἶναι ἱστορία ἐκείνων ποὺ ἔκαμε καὶ εἶπε ὁ ἄλλος Παράκλητος. Διότι καὶ τότε μὲν πολλὰ καὶ αὐτὸς ἔκανε, ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐνεργεῖ καὶ τώρα ὁ Χριστὸς· κατὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο καὶ τότε· ἀλλὰ τότε μὲν ἐνεργοῦσε μὲ τὸ ναό, δηλαδή μὲ τὴν σωματικὴν παρουσίαν του, τώρα δὲ μὲ τοὺς Ἀποστόλους· καὶ τότε μὲν ἦλθε σὲ παρθενικὴ μήτρα καὶ διεμόρφωσε ναό, σωματικὴ μορφή, τώρα δὲ ἦλθε σὲ ἀποστολικὰς ψυχάς· καὶ τότε μὲν ἦλθε τὸ Πνεῦμα σὰν περιστέρι, τώρα δὲ σὰν πύρινες γλῶσσες. Τί τέλος πάντων σημαίνουν αὐτά; Ἐκεῖ μὲν φανερώνοντας τὸ ἥρεμο, ἐδῶ δὲ τὸ τιμωρητικόν. Καὶ τὴν κρίσιν ἐνθυμεῖται σὲ κατάλληλη στιγμή. Διότι ὅταν μὲν ἐπρόκειτο νὰ συγχωρήσῃ ἁμαρτήματα, χρειαζόταν μεγάλη ἡρεμία, ἐφόσον δὲ ἐπιτύχαμε τὴν δωρεάν, στὴ συνέχεια εἶναι καιρὸς καὶ κρίσεως καὶ ἐξετάσεως. Πῶς δὲ, λέγει, «θὰ βαπτισθεῖτε», ἀφοῦ νερό δὲν ὑπάρχει στὸ ὑπερῶο; Διότι τὸ κυριώτερον τὸ Πνεῦμα εἶναι, μὲ τὸ ὁποῖο καὶ τὸ νερό ἐνεργεῖ· ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ αὐτὸς λέγεται ὅτι ἔχει χρισθεῖ χωρὶς πουθενὰ νὰ χρισθεῖ μὲ ἔλαιον, ἀλλὰ λαμβάνοντας τὸ Πνεῦμα· ἄλλωστε καὶ αὐτοὺς εἶναι δυνατόν νὰ βρεῖς νὰ βαπτίζονται μὲ νερό καὶ σὲ διάφορους καιροὺς. Διότι σ' ἐμᾶς μὲν καὶ τὰ δύο, βάπτισμα καὶ χρίσμα, τελοῦνται σ' ἓνα, τότε δὲ τελοῦνταν χωριστά. Διότι στὴν ἀρχὴ ~~βαπτίσθη-~~ ~~σαν~~ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη καὶ μὴ ἀπορήσεις.

Διότι, ἐὰν στὸ βάπτισμα ἐκεῖνο πηγαιναν πόρνες καὶ τελῶνες, πολὺ περισσότερο θὰ πηγαιναν ἐκεῖνοι, ποὺ ἐ-

Πνεύματος. Εἴτα ἵνα μὴ λέγωσιν, «ἐν ἐπαγγελίαις αἰεὶ τὸ
 πράγμα», (καὶ γὰρ καὶ ἤδη πολλὰ περὶ αὐτοῦ διελέχθη), μηδὲ
 νομίσωσιν αὐτὸ ἐνέργειαν εἶναι ἀνυπόστατον, ἀπάγων αὐτοὺς
 τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, «Οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας», φη-
 5 σί. Καὶ οὐκ ἐδήλωσε πότε, ἵνα αἰεὶ γρηγορῶσιν, ἀλλ' ὅτι μὲν
 ἐγγὺς ἔσται εἶπεν, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσι, πότε δέ, οὐκ ἔτι προσέ-
 θηκεν, ἵνα αἰεὶ νήφωσιν. Οὐ τούτῳ δὲ μόνον αὐτοὺς πιστοῦται,
 τῇ ταχύτητι λέγω τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ λέγειν, «Τὴν ἐπαγ-
 γελίαν, ἣν ἠκούσατέ μου». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· «οὐ νῦν»
 10 ὑμῖν εἶπον, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ ἤδη ἐπηγγειλάμην, ἃ ποιή-
 σω πάντως». Τὶ τοίνυν θαυμάζεις, εἰ τὴν ἡμέραν τῆς συντε-
 λείας μὴ λέγει, ὅπου γε ταύτην τὴν οὔτως ἐγγὺς οὖσαν οὐκ
 ἠθέλησαι ποιῆσαι κατὰδηλον; Καὶ μάλα εἰκότως, ἵν' αἰεὶ ἐ-
 γρηγορότεες ᾧσι καὶ ἐν προσδοκίᾳ καὶ μερίμνῃ.

15 6. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι χάριτος ἀπολαῦσαι μὴ νήφον-
 τα. Ἡ οὐχ ὁρᾷς, τί φησι καὶ Ἡλίας πρὸς τὸν μαθητήν; («Ε-
 ἂν ἴδῃς με ἀναλαμβάνομενον, ἔσται σοι οὔτως»· τοιέσσι, γε-
 νήσεταιί σοι τοῦτο, ὃ αἰτεῖς. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πανταχοῦ τοῖς
 προσιοῦσιν ἔλεγε· «Πιστεύεις;». Ἐὰν γὰρ μὴ οἰκειωθῶμεν
 20 πρὸς τὸ διδόμενον, οὐδὲ τῆς εὐεργεσίας σφόδρα αἰσθανόμε-
 θα. Οὔτω καὶ ἐπὶ Παύλου· οὐκ εὐθέως ἡ χάρις ἦλθεν, ἀλλὰ
 τρεῖς ἡμέραι ἐγένοντο μετὰξύ, ἐν αἷς ἦν τυφλός, ὑπὸ τοῦ
 φόβου σμηρόμενος καὶ προπαρασκευαζόμενος. Καθάπερ γὰρ
 οἱ τὴν ἀλουργίδα βάπτιοντες, πρότερον ἐτέρους τοῖς τὸ δεχό-
 25 μενον τὴν βαφὴν προπαρασκευάζουσιν, ἵνα μὴ ἐξίτηλον γένη-
 ται τὸ ἄνθος, οὔτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πρότερον μεμεριμνημένην
 κατασκευάζει τὴν ψυχὴν ὁ Θεός, καὶ τότε τὴν χάριν ἐκχεῖ.

πρόκειται κατόπιν νὰ βαπτισθοῦν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. "Επεῖτα, γιὰ νὰ μὴ λέγουν, ὅτι «τὸ πράγμα βρίσκεται πάντοτε στὶς ὑποσχέσεις», (διότι καὶ πολλὰ πιά δίδαξε γι' αὐτό), οὔτε νὰ νομίσουν, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι μιὰ ἐνέργεια χωρὶς ὑπόσταση, ἀπομακρύνοντας αὐτοὺς ἀπὸ μιὰ τέτοια ὑπόνοια, λέγει· «ὄχι ὕστερα ἀπὸ πολλές ἡμέρες». Καὶ δὲν φανέρωσε πότε, γιὰ νὰ βρίσκονται πάντοτε σὲ ἐγρήγορη, ἀλλ' εἶπε ὅτι θὰ εἶναι κοντὰ γιὰ νὰ μὴ χαλαρώσουν καὶ διαλυθοῦν· πότε δὲ ἀκριβῶς, καθόλου δὲν ἀνέφερε, γιὰ νὰ εἶναι πάντοτε ἄγρυπνο. "Οχι δὲ μόνο μὲ αὐτὸ βεβαιώνει αὐτοὺς, μὲ τὴν ταχύτητα ἐννοῶ τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ φράση, «τὴν ἐπαγγελία ποὺ ἀκούσατε νὰ σᾶς δίνω». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει εἶναι τὸ ἐξῆς, ὅχι μόνο τώρα σᾶς εἶπα, λέγει, ἀλλὰ καὶ ἤδη σᾶς παράγγειλα ἐκεῖνα, ποὺ θὰ κάμω ὅπωςδῆποτε. Γιατὶ λοιπὸν ἀπορεῖς, ἂν δὲν λέγει τὴν ἡμέρα τῆς συντελείας, ἐφόσον βέβαια αὐτὴν, ποὺ εἶναι τόσο κοντὰ, δὲν θέλησε νὰ φανερώσει; Καὶ πάρα πολὺ δικαιολογημένα, γιὰ νὰ εἶναι πάντοτε σὲ ἐγρήγορη καὶ σὲ ἀναμονὴ καὶ φροντίδα.

6. Διότι δὲν εἶναι δυνατό ν' ἀπολαύσεις τὴ χάρη, ὅταν δὲν εἶσαι προσεκτικός. "Η δὲν βλέπεις τί λέγει καὶ ὁ Ἰλίας πρὸς τὸ μαθητὴ του; «ἂν μὲ δεῖς νὰ ἀνέρχομαι στοὺς οὐρανοὺς καὶ σὲ σένα θὰ γίνεῖ ἔτσι»⁴³. δηλαδή, θὰ γίνεῖ καὶ σὲ σένα αὐτό, ποὺ ζητᾶς. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ παντοῦ σ' αὐτοὺς ποὺ προσέρχονταν, ἔλεγε, «πιστεύεις;». Διότι, ἂν δὲν ἀποδεχθοῦμε μὲ φιλικότητα αὐτὸ ποὺ προσφέρεται, οὔτε τὴν εὐεργεσία αἰσθανόμαστε πάρα πολὺ. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸν Παῦλο συνέβηκε, δὲν ἦλθε ἀμέσως ἡ χάρη, ἀλλὰ πέρασαν στὸ μεταξὺ τρεῖς ἡμέρες, κατὰ τίς ὁποῖες ἦταν τυφλός, ἀπαλασσομένο ἀπὸ τὸ φόβο καὶ προετοιμαζόμενος. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ βαφεῖς τῆς πορφύρας*, προετοιμάζουν δοκιμάζοντας προηγουμένως μὲ διάφορα ἄλλα ἐκεῖνο ποὺ πρόκειται νὰ δεχθεῖ τὴ βαφή, γιὰ νὰ μὴ χάνει τὸ χρῶμα του τὸ ἄνθος. κατὰ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο καὶ ἐδῶ προηγουμένως ἐπιμελημένα προετοιμάζει τὴν ψυχὴ ὁ Θεός, καὶ τότε χορη-

- Διὰ τοῦτο καὶ οὐδὲ εὐθέως τὸ Πνεῦμα ἔπεμψεν, ἀλλ' ἐν τῇ πεντηκοστῇ. Εἰ δὲ λέγοι τις, τίνος ἔνεκεν καὶ ἡμεῖς οὐκ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ βαπτίζομεν; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι ἡ μὲν χάρις ἡ αὐτὴ καὶ τότε καὶ νῦν· ἡ δὲ διάνοια ὑψηλοτέρα γίνε-
 5 ται νῦν, νησιεῖα προπαρασκευαζομένη. Καὶ ὁ τῆς πεντηκοστῆς δὲ καιρὸς ἔχει τινὰ λόγον οὐκ ἀπεικότια. Ποῖον δὴ τοῦτον; Ἀρκοῦντα ἐνόμισαν οἱ πατέρες εἶναι χαλινὸν ἐπιθυμίας πρηνῆς καὶ μεγάλην διδασκαλίαν τὸ βάπτισμα, εἰς τὸ καὶ ἐν καιρῷ τρυφῆς σωφρονεῖν.
- 10 Καθάπερ οὖν αὐτῷ συναλιζόμενοι τῷ Χριστῷ, καὶ τραπέζης κοινωνοῦντες, μηδὲν ἀπλῶς πράττωμεν, ἀλλ' ἐν νησιεῖαις καὶ εὐχαῖς, καὶ σωφροσύνῃ πολλῇ διάγωμεν. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἀρχὴν μέλλων ἵεναι τις βιωτικὴν, παρασκευάζει ἑαυτῷ ἅπαν-
 15 τὰ τὸν θίον, καὶ ἵνα τύχη τινὸς ἀξιώματος, καὶ χρήματα ἀναλίσκει καὶ χρόνον δαπανᾷ, καὶ μυρίους ὑπομένει πόνους, τί-
 νος ἂν εἴημεν ἡμεῖς ἄξιοι μετὰ τοσαύτης ραθυμίας τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν προσιόντες καὶ οὔτε πρὶν ἢ λαβεῖν σπουδάζοντες, καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν ραθυμοῦντες; Διὰ γὰρ τοῦτο μετὰ τὸ λαβεῖν ραθυμοῦμεν, ἐπειδὴ πρὶν ἢ λαβεῖν οὐκ ἐγρηγόρα-
 20 μεν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ μετὰ τὸ λαβεῖν εὐθέως ἐπὶ τὸν πρότερον ἐπανῆλθον ἔμειον, καὶ χεῖρους ἐγένοντο, καὶ χαλεπωτέραν ἐπεσπάσαντο κόλασιν, τῶν μὲν προτέρων ἀπαλλαγέντες ἀμαρτημάτων, ταύτῃ δὲ μειζόντως τὸν κριτὴν παροξύναντες, ὅ-
 τι τοσαύτης ἀπαλλαγέντες ἀρρωστίας, οὐδὲ οὕτως ἐσωφρονί-
 25 σθησαν, ἀλλ' ἔπαθον ὅπερ ἠπείλησε τῷ παραλυτικῷ ὁ Χριστός, λέγων· «Ἴδε ὑγιὲς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται»· καὶ ὁ περὶ τῶν Ἰουδαίων δὲ προύλε-

γεῖ τῇ χάρι. Γι' αὐτό καὶ δὲν ἀπέστειλε ἀμέσως τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ κατὰ τὴν Πεντηκοστή. Ἐάν δὲ ἐρωτᾷ κάποιος, γιατί καὶ ἐμεῖς δὲν βαπτίζουμε κατ' αὐτὸν τὸν καιρό, ἐκεῖνο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ μὲν χάρι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἴδια καὶ τότε καὶ τώρα, ἡ δὲ διάνοια τώρα ἐξυψώνεται, προετοιμαζόμενη μὲ τὴ νηστεία. Καὶ ὁ καιρὸς τῆς Πεντηκοστῆς ἔχει κάποια δικαιολογία ὅχι παράλογη. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὕτη; Οἱ Πατέρες θεώρησαν ὅτι τὸ βάπτισμα εἶναι ἰσχυρὸς χαλινὸς τῆς πονηρῆς ἐπιθυμίας καὶ μεγάλη διδασκαλία γιὰ νὰ σωφρονεῖ σὲ περίοδο ἀπολαύσεως.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν, ὅταν συναναστρεφόμεστε μὲ τὸ Χριστό, καὶ ὅταν συμμετέχουμε στὴν ἁγία Τράπεζα, δὲν κάνουμε τίποτε ἀπλὸ, ἀλλὰ ζοῦμε μὲ νηστεῖες καὶ προσευχὲς καὶ μὲ σωφροσύνη μεγάλη. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνος, ποὺ πρόκειται νὰ ἀρχίσει ἓνα βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα, προετοιμάζει γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅλη του τὴ ζωή, καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχει κάποιο ἀξίωμα, καὶ χρήματα δαπανᾷ καὶ χρόνο σπαταλᾷ καὶ ἄπειρους κόπους ὑπομένει, τίνος θὰ εἴμαστε ἐμεῖς ἄξιοι, ὅταν προσερχόμαστε μὲ τόση ἀδιαφορία στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ χωρὶς νὰ δείνουμε προθυμία γιὰ τὴν προετοιμασία, οὔτε πρὶν λάβουμε τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀδιαφοροῦμε. Διότι γι' αὐτό καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα γινόμαστε ὀκνηροὶ καὶ ἀδιάφοροι, ἐπειδὴ πρὶν τὸ λάβουμε δὲν εἴμαστε ἄγρυπνοι. Γι' αὐτό πολλοὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπέστρεψαν ἀμέσως στὸν προηγούμενο ἑμετὸ καὶ ἔγιναν χειρότεροι καὶ ἐπέσυραν σκληρότερη τὴν τιμωρία τους, ἂν καὶ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα, μὲ τὴν συμπεριφορὰ τους ὅμως αὕτη ἐξόργισαν περισσότερο τὸν κριτὴ, διότι, ἐφόσον ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τόσο μεγάλη ἀρρώστια, οὔτε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σωφρονίσθηκαν, ἀλλ' ἔπαθαν ἐκεῖνο, ποὺ ἀπέειλε ὁ Χριστὸς στὸν παραλυτικὸ, λέγοντας, «πρόσεξε, ἔχεις γίνει ὑγιής· μὴ ἁμαρτάνεις πλέον, γιὰ νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ τίποτε χειρότερο»⁴⁴ καὶ ἐκεῖνο ποὺ προέλεγε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, δείχνοντας ὅτι θὰ πάθουν ἀνεπανόρ-

γε, δεικνὺς ὅτι τὰ ἀνήκεστα πείσονται ἀγνωμονοῦντες· «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, φησὶν, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον».

“Ὡς διπλᾶ καὶ τριπλᾶ τὰ μετὰ ταῦτα ἁμαρτήματα γίνεται. Πῶς; “Οἱ μετὰ τὴν τιμὴν ἀγνώμονες γινόμεθα καὶ
 5 πονηροί. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἡμῖν βοηθεῖ λοιπὸν τὸ λουτρον εἰς τὸ προαιέρας τυχεῖν τιμωρίας. Σκόπει δέ· ἔσχε τις ἁμαρτήματα χαλεπά, ἢ φονεύσας, ἢ μοιχεύσας, ἢ ἕτερόν τι χαλεπώτερον ἐργασάμενος, ἀφέθη διὰ τοῦ λουτροῦ ταῦτα. Οὐ γάρ
 10 εἰσιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἁμάρτημα, καὶ ἀσέβημα, ὅπερ οὐκ εἴκει καὶ παραχωρεῖ τῇ δωρεᾷ· θεία γάρ ἐστιν ἡ χάρις. Πάλιν ἐμοίχευσέ τις καὶ ἐφόνευσεν· ἢ μὲν προτέρω μοιχεύειν λέλυται, καὶ ὁ φόνος ἐκεῖνος ἐγκεχώρηται, καὶ οὐκ ἀνακαλεῖται («Ἀμειψόμεθα γὰρ τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ κλησίς τοῦ Θεοῦ»), ὑπὲρ δὲ τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα ισοαύτην διδόαμεν δίκην, ὅσην
 15 ἂν εἰ καὶ ἐκεῖνα ἀνεκλήθη, καὶ πολλῶ χειρόνα. Οὐκέτι γὰρ ἀπλοῦν ἐστὶ τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ διπλοῦν καὶ τριπλοῦν. “Οἱ δὲ μείζων τούτων τῶν ἁμαρτημάτων ἢ δίκη, ἄκουσον, τί φησιν ὁ Παῦλος· «Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυοῖν ἢ τριοῖ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε
 20 χειρόνος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας;».

Τάχα πολλοὺς ἀπειρέψαμεν νῦν λαβεῖν τὸ βάπτισμα. Ἄλλ’ οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα εἰσῆκαμεν, ἀλλ’ ἵνα λαβόντες μείνωσιν ἐν
 25 σωφροσύνῃ καὶ ἐπιεικείᾳ πολλῇ. Ἄλλὰ δέδοικα, φησὶν. Εἰ ἐδέδοίκεις ἔλαβες ἂν καὶ ἐφύλαξας. Ἄλλὰ δι’ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο οὐ λαμβάνω, φησί, διὰ τὸ φοβεῖσθαι. Τὸ δὲ οὕτως ἀπελθεῖν οὐ δέδοικας; Φιλάνθρωπός ἐστι, φησὶν, ὁ Θεός. Οὐκοῦν λάβε τὸ

45. Ἰω. 15, 22.

46. Ρωμ. 11, 29.

47. Ἑβρ. 10, 28 - 29.

θωτα κακά, ἐφόσον θὰ εἶναι ἀγνώμονες· «ἂν δὲν εἶχα ἔλθει στή γῇ καὶ δὲν τοὺς εἶχα διδάξει, λέγει, δὲν θὰ εἶχαν ἀμαρτία»⁴⁵.

Ὡστε διπλὰ καὶ τετραπλὰ γίνονται τὰ ἀμαρτήματα ποὺ διαπράττονται ὕστερα. Πῶς; Διότι μετὰ τὴν τιμὴν ποὺ μᾶς κάνει ὁ Θεός, νὰ μᾶς δώσει τὴ χάρη του, γινόμαστε ἀγνώμονες καὶ πονηροί. Καὶ γι' αὐτὸ καθόλου δὲν μᾶς βοηθάει στή συνέχεια τὸ λουτρό, γιὰ νὰ τύχουμε ἐπιεικέστερης τιμωρίας. Πρόσεχε δέ· διέπραξε κάποιος ἀμαρτήματα φοβερά, ἢ ἀφοῦ φόνευσε ἢ ἐμοίχευσε ἢ διέπραξε κάποιο ἄλλο φοβερώτερο, συγχωρέθηκαν μὲ τὸ λουτρό τοῦ βαπτίσματος αὐτά. Διότι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει κανένα ἀμάρτημα καὶ ἀσέβεια, ποὺ δὲν ὑποχωρεῖ καὶ δὲν παραμερίζει μὲ τὴν δωρεά, διότι εἶναι θεία χάρις. Πάλι· ἐμοίχευσε κάποιος καὶ φόνευσε· ἢ μὲν προηγούμενη μοιχεία ἔχει συγχωρεθεῖ καὶ ὁ φόνος ἐκεῖνος ἔχει συγχωρεθεῖ καὶ δὲν ἀνακαλεῖται («διότι τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ δὲν ἀνακαλοῦνται»)⁴⁶, γιὰ τὰ ἀμαρτήματα ὅμως τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα, τόσον πολὺ τιμωρούμαστε, σὰν νὰ εἶχαν ἀνακληθεῖ καὶ ἐκεῖνα, καὶ πολὺ χειρότερα· διότι δὲν εἶναι ἓνα ἀπλὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ διπλὸ καὶ τριπλό. Ὅτι δὲ εἶναι μεγαλύτερη ἡ τιμωρία γιὰ τὰ ἀμαρτήματα αὐτά, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «ἐφόσον δὲ παραβεῖ κάποιος τὸ νόμο τοῦ Μωϋσέως, θανατώνεται χωρὶς ἐπιείκεια μὲ τὴν μαρτυρία δύο ἢ τριῶν μαρτύρων, πόσο νομίζετε χειρότερης τιμωρίας θὰ κριθεῖ ἔνοχος ἐκεῖνος ποὺ περιφρόνησε τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ θεώρησε τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, μὲ τὸ ὁποῖο ἀγιάσθηκε, σὰν κοινὸ αἷμα ἀνθρώπου, καὶ ἔδειξε περιφρόνηση στὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος»⁴⁷.

Ἴσως τώρα ἀποτρέψαμε πολλοὺς νὰ λάβουν τὸ βάπτισμα. Ὅμως δὲν εἶπαμε αὐτὰ γι' αὐτὸν τὸ λόγο, ἀλλὰ, ἀφοῦ λάβουν τὸ βάπτισμα, νὰ παραμείνουν σ' αὐτὸ μὲ σωφροσύνη καὶ πολλὴ ἐπιείκεια. Ἀλλὰ φοβᾶμαι, ἴσως πεῖ κάποιος. Ἐὰν φοβόσουν θὰ τὸ λάμβανες καὶ θὰ τὸ φύλαγες. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ μὲν δὲν τὸ λαμβάνω, γιὰ τὸ φόβο. Τὸ ν' ἀποθάνεις ὅμως ἔτσι, δὲν φοβᾶσαι; Εἶναι φιλάν-

βάπτισμα· φιλάνθρωπος γάρ ἐσσι καὶ βοηθεῖ. Σὺ δέ, ἔνθα μὲν
 ἂν δέῃ σπουδάσαι, οὐ προβάλλῃ τὴν φιλανθρωπίαν ταύτην· ἔνθα
 δ' ἂν θέλῃς ἀναβαλέσθαι τότε αὐτῆς μέμνησαι· καίτοι τότε και-
 ρὸν ἂν ἔχοι ἢ φιλανθρωπία αὕτη, καὶ μᾶλλον αὐτῆς ἐπιτεν-
 5 ξόμεθα, διὰ καὶ τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσενέγκωμεν. Ὁ μὲν γὰρ
 τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ρίψας, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτιάνων
 οἷα εἰκὸς ἄνθρωπον ὄντα, μετανοῶν τεύξεται φιλανθρωπίας·
 ὁ δὲ ὥσπερ σοφιζόμενος τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ἀπελ-
 θὼν ἅμοιρος τῆς χάριτος, ἀπαραίτητον ἔξει τὴν τιμωρίαν.
 10 Τί δὲ τοιαῦτα κατὰ τῆς σεαυτοῦ σωτηρίας προβάλλῃ; Ἀμή-
 χανον γάρ, ἀμήχανον, ὥς ἔγωγε οἶμαι, τὸν τοιαύταις ἐλπίσιν
 ἀναβαλλόμενον ἐργάσασθαι τι γενναῖον καὶ ἀγαθόν.

Σὺ δὲ ἀνθ' οἷου τοσοῦτον φόβον ἀναδέχῃ, καὶ τὸ ἄδηλον
 τοῦ μέλλοντος προβάλλῃ; διατί μὴ μεταβάλλεις τὸν φόβον τοῦ-
 15 τον εἰς πόνον καὶ σπουδήν, ἵν' ἔσῃ μέγας καὶ θαυμασιός;
 τί βέλτιον, φοβεῖσθαι, ἢ ποιεῖν; Εἴ τις σε ἐκάθισεν ἐν οἴκῳ
 πεποιηκότι ἀργοῦντα, εἰπὼν, ὅτι ἔπροσδόκα ἐπὶ τὴν σὴν κε-
 φαλήν πεσεῖσθαι τὴν ὀροφὴν σαθρὰν οὖσαν (ἴσως μὲν γὰρ
 πεσεῖται, ἴσως δὲ οὐ πεσεῖται), εἰ δὲ μὴ τοῦτο θέλεις, ἐργά-
 20 ζου καὶ τὸν ἀσφαλέστερον οἶκει θάλαμον, τί ἂν εἴλου μᾶλ-
 λον, τὴν ἀργίαν ἐκείνην μετὰ τοῦ φόβου, ἢ τὴν ἐργασίαν ταύ-
 την μετὰ τοῦ θαρρεῖν; Οὐκοῦν οὕτω καὶ νῦν ποίει. Τὸ μὲν
 γὰρ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος καθάπερ οἶκός τις ἐσσι σαθρός, αἰ-
 πιῶσιν ἀπειλῶν, ἢ δὲ ἐργασία αὕτη, ἢ πόνον ἔχουσα, τὸ ἀσφα-
 25 λές ἐγγυᾶται.

7. Μὴ γένοιτο μὲν οὖν ἡμᾶς ἐμπεσεῖν εἰς ἀνάγκην τοσαύ-
 την, ὥστε ἁμαρτάνειν μετὰ τὸ λουτρὸν· πλὴν εἰ καὶ γένοιτό
 τι τοιοῦτον, μηδὲ οὕτως ἀπογινῶμεν. Φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ Θε-
 ός, καὶ πολλὰς ἡμῖν δέδωκεν ὁδοὺς ἀφέσεως καὶ μετὰ ταῦτα.
 30 Πλὴν ὥσπερ οἱ μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντες, τῶν κατηχου-

θρωπος, λέγει, ὁ Θεός. Λοιπὸν λάβε τὸ βάπτισμα, διότ
εἶναι φιλάνθρωπος καὶ βοηθάει. Σὺ δέ, ὅπου μὲν πρέπε
νὰ φροντίσεις μὲ προσοχή, δὲν προβάλλεις τῇ φιλανθρω
πία αὐτή, ὅπου δέ θέλεις τὴν ἀναβολή, τότε θυμᾶσαι αὐ
τήν· ἂν καὶ τότε ἡ φιλανθρωπία αὐτὴ θὰ ἔχει τὸν κατάλ
ηλο καιρό, καὶ ἐπιτυχᾶνομε αὐτὴν καλύτερα, ὅταν κα
τὰ δικά μας συνεισφέρουμε. Διότι, ἐκεῖνος ποὺ ἐναπέθεσε
τὸ κάθε τι στὸ Θεό, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτάνοντας
ὅπως εἶναι φυσικὸ στὸν ἄνθρωπο, μόλις μετανοήσῃ θὰ
τύχει τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος ὅμως πού
σὰν νὰ καταδολιεύεται τῇ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ἀπέρ
χεται χωρὶς τῇ χάρι τοῦ Θεοῦ, θὰ ἔχει ἀπαραίτητη
τὴν τιμωρία. Γιατί δὲ προβάλλεις τέτοια ἐναντίον τῆς σω
τηρίας σου; Διότι εἶναι ἀδύνατο, εἶναι ἀδύνατο, ὅπως ἐγὼ
βέβαια νομίζω, αὐτὸς ποὺ ἀναβάλλει τὴ σωτηρία μὲ τέ
τοιες ἐλπίδες, νὰ ἐπιτελέσῃ κάτι γενναῖο καὶ ἀγαθό.

Σὺ δὲ ἀπὸ τότε, ποὺ ἀναδέχθηκες τόσο φόβο, προφασί
ζεσαι καὶ τὸ ἄγνωστο τοῦ μέλλοντος; γιατί δὲν μεταβάλλεις
τὸ φόβο αὐτὸ σὲ κόπο καὶ φροντίδα, γιὰ νὰ γίνεις μέγας
καὶ θαυμαστός; Τί εἶναι καλύτερο, νὰ φοβᾶσαι ἢ νὰ
προσπαθεῖς; Ἄν κάποιος σὲ πηγαινέ νὰ καθίσῃς σὲ οἰκία
ποὺ ἔχει πάθει βλάβες, καὶ σοῦ ἔλεγε, ἑπίμενε νὰ πέσει
ἡ ὀροφὴ ἐπάνω στὸ κεφάλι σου, ἀφοῦ εἶναι ἐτοιμόρρο
πη, (διότι ἴσως μὲν πέσει, ἴσως δὲ νὰ μὴ πέσει), ἐὰν δὲ
δὲν θέλεις αὐτό, ἐργάζου καὶ κατοίκησε σὲ ἀσφαλέστερο
θάλαμο, τί θὰ προτιμοῦσες περισσότερο, τὴν ἀργία ἐκεί
νη μὲ φόβο, ἢ τὴν ἐργασία αὐτὴ μὲ τὸ θάρρος; Λοιπὸν
κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τώρα κάνε· διότι τὸ μὲν ἄγνω
στο τοῦ μέλλοντος εἶναι ὅπως ἀκριβῶς μία οἰκία ἐτοι
μόρροπη, ποὺ πάντοτε ἀπειλεῖ πτώση, ἡ δὲ ἐργασία αὐτὴ,
ποὺ ἔχει κόπο, ἐγγυᾶται τὴν ἀσφάλεια.

7. Εὐχομαι λοιπὸν νὰ μὴ ἐμπέσουμε σὲ τόσο μεγάλη
ἀνάγκη, ὥστε νὰ ἀμαρτήσουμε μετὰ τὸ λουτρὸ τοῦ βαπτί
σματος· πλὴν, καὶ ἂν συμβεῖ κάτι τέτοιο, οὔτε τότε πρέ
πει νὰ ἀπελπισθοῦμε. Φιλάνθρωπος εἶναι ὁ Θεός καὶ μᾶς
ἔχει δώσει πολλοὺς τρόπους συγχωρήσεως καὶ μετὰ ταῦ
τα Ὅμως, ὅπως ἀκριβῶς, ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατηχουμέ

μένων κατὰ τοῦτο μᾶλλον κολάζονται, οὕτως οἱ εἰδότες, δι-
 μετανοίας ἐστὶ φάρμακα, καὶ μὴ θέλοντες αὐτοῖς κεχρηῆσθαι,
 χαλεπώτερα ὑποσιήσονται. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπιτείνηται ἡ φιλαν-
 θρωπία τοῦ Θεοῦ, τοσούτῳ καὶ ἡ κόλασις αὖξεται μᾶλλον, ἐὰν
 5 μὴ εἰς δέον τῇ φιλανθρωπίᾳ χρησώμεθα. Τί λέγεις, ἄνθρω-
 πε; Μεσιτὸς ὢν κακῶν τοσούτων, καὶ ἀπεγνωσμένος, ἀθρόον
 ἐγένου φίλος, καὶ πρὸς τὴν ἀνωτάτω τιμὴν ἀνηνέχθης, οὐκ
 ἐξ οἰκείων πόγων, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, καὶ πάλιν
 ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανῆλθες ἀσχημοσύνην, καὶ δέον κολασθῆ-
 10 ναι χαλεπῶς· ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀπεσιράφη, ἀλλ' ἔδωκε μυ-
 ρίας ἀφορμὰς σωτηρίας, δι' ὧν ἔση φίλος.

Καὶ ὁ μὲν Θεὸς ταῦτα, σὺ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐθέλεις πονεῖν.
 Καὶ ποίας ἄξιος ἔση συγγνώμης λοιπόν; πῶς δὲ οὐκ εἰκότως
 Ἕλληνές σε γελάσονται, καθάπερ κηφῆνά τινα ζῶντα εἰκῇ
 15 καὶ μάτην; Εἰ γὰρ δυνατὴ, φησὶν, ἡ παρ' ὑμῶν φιλοσοφία,
 δείξατε, τί βούλεται τῶν ἀμυήτων τὸ πλῆθος; Καλὰ τὰ μυ-
 στήρια καὶ ποθεινά· ἀλλ' οὐδεὶς ψυχορραγῶν λουτρον λαμβά-
 νειω. Οὐ γὰρ ἐκεῖνος τῶν μυστηρίων ὁ καιρὸς, ἀλλὰ τῶν
 διαθηκῶν· μυστηρίων δὲ καιρὸς, ὑγεία φρενῶν, καὶ σωφρο-
 20 σύνη ψυχῆς. Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ διαθήκας οὐκ ἂν τις ἔλοιτο οὕ-
 τῳ διακείμενος γράψαι· καὶ γράψῃ δέ, δίδωσι τοῖς μετὰ ταῦ-
 τα λαβὴν (διὰ γάρ τοι τοῦτο καὶ προτάττουσι ταυτὶ τὰ ρήμα-
 τα λέγοντες· διὸ ζῶν καὶ φρονῶν καὶ ὑγιαίνων ἐπισκῆπτω
 περὶ τῶν ἑμαυτοῦ), πῶς ἂν τις ἐξεστηκῶς δυνηθεῖη μετὰ ἁ-
 25 κριθείας μυσταγωγεῖσθαι; Εἰ γὰρ περὶ βιωτικῶν πραγμά-
 των βουλευομένῳ οὐκ ἂν ἐπιτρέψαιεν οἱ τῶν ἔξωθεν νόμοι.
 τῷ μὴ σφόδρα ὑγιαίνοντι διατάττεσθαι, καὶ ταῦτα ἐν τοῖς αὐ-

νους ἀμαρτάνουν μετὰ τὸ λουτρό, κατὰ τοῦτο μᾶλλον τιμωροῦνται, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὅσοι γνωρίζουν, ὅτι ὑπάρχουν φάρμακα μετανοίας καὶ δὲν θέλουν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν, θὰ ὑποστοῦν χειρότερα. Διότι ὅσο ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ παρατείνεται, τόσο περισσότερο μεγαλώνει καὶ ἡ τιμωρία, ἂν δὲν χρησιμοποιοῦμε τὴ φιλανθρωπία ὅπως πρέπει. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Ἦσαν γεμάτος ἀπὸ τόσα κακὰ καὶ ἀπελπισμένος καὶ διὰ μιᾶς ἔγινες φίλος, καὶ ἀνυψώθηκες στὴν ἀνώτατη τιμή, ὅχι ἀπὸ τίς δικές σου προσπάθειες, ἀλλ' ἀπὸ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάλι ἐπανῆλθες στὴν προηγούμενη ἀσχημοσύνη, καὶ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθεῖς σκληρά, ὁ Θεὸς ὅμως οὔτε τότε σὲ ἀποστράφηκε, ἀλλὰ σοῦ πρόσφερε ὅπειρες ἀφορμές σωτηρίας, μὲ τίς ὁποῖες νὰ γίνεις φίλος του.

Καὶ ὁ Θεὸς μὲν αὐτὰ ἔπραξε, σὺ δὲ οὔτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θέλεις νὰ κοπιέζεις. Καὶ ποιᾶς συγγνώμης θὰ εἶσαι ἄξιος στὴ συνέχεια; Πῶς δὲ ὅχι δικαιολογημένα δὲν θὰ σὲ περιγελάσουν οἱ ἐθνικοί, σὰν κάποιο κηφήνα, ποὺ ζεῖ ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα; Διότι, ἂν ἡ φιλοσοφία σας, λέγουν, εἶναι ἰσχυρή, δεῖξτε τί ἐπιθυμεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἀμύητων; Καλὰ εἶναι τὰ μυστήρια καὶ ἐπιθυμητά, ἀλλὰ κανένας ἄς μὴ λαμβάνει τὸ λουτρό τοῦ βαπτίσματος ὅταν ψυχorraγεῖ διότι δὲν εἶναι ἐκεῖνος ὁ καιρὸς τῶν μυστηρίων, ἀλλὰ τῶν διαθηκῶν· ὁ καιρὸς δὲ τῶν μυστηρίων ἀπαιτεῖ νοῦ ὑγιή καὶ σωφροσύνη ψυχῆς. Διότι πές μου, ἐὰν κάποιος δὲν θὰ ἤθελε νὰ γράψει διαθήκες εὐρισκόμενος σὲ τέτοια κατάσταση, καὶ ἂν ἀκόμη δὲ γράψει, δίνει ἀφορμὴ στοὺς μετέπειτα νὰ τίς προσβάλουν, (διότι γι' αὐτὸ βέβαια καὶ προτάσσουν αὐτὲς τίς λέξεις, λέγοντας, ὅτι ζώντας καὶ ἔχοντας σῶο τὸ νοῦ καὶ ἐνῶ εἶμαι ὑγιής, ἀναθέτω τὰ περιουσιακά μου στοιχεῖα), πῶς θὰ μπορούσε κάποιος μὲ ἀκρίβεια νὰ κατηχηθεῖ στὰ μυστήρια, βρισκόμενος σὲ κατάσταση διανοητικῆς ταραχῆς; Διότι, ἂν σ' ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ συντάξει διαθήκη γιὰ τὰ βιοτικά πράγματα, δὲν θὰ ἐπέτρεπαν οἱ ἐξωχριστιανικοὶ νόμοι σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν θὰ ἦταν ἀπολύτως ὑγιής, καὶ αὐτὰ, σ' ἐκεῖνον ποὺ

τοῦ μέλλοντι νομοθετεῖν, πῶς περὶ βασιλείας οὐρανῶν μα-
 θανῶν, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν, δυνήσῃ σαφῶς
 πάντα μαθεῖν, πολλάκις καὶ παραπλήξ ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας γε-
 νόμενος; πότε δὲ τὰ ρήματα ἐκεῖνα πρὸς τὸν Χριστὸν ἐρεῖς,
 5 συνθαπιόμενος αὐτῷ, μέλλων ἀποπηδᾶν; Καὶ γὰρ καὶ διὰ
 τῶν ἔργων, καὶ διὰ τῶν ρημάτων ἐπιδείκνυσθαι χρὴ τὴν εὖ-
 νοιαν. Σὺ δὲ ταῦτόν ποιεῖς, οἷον ἂν εἴ τις ἀπογράφεσθαι βού-
 λοιτο σιτραιώτης, τοῦ πολέμου λύεσθαι μέλλοντος· ἢ ἀθλητῆς
 ἀποδύεσθαι, τοῦ θεάτρου λοιπὸν ἀνασιάντος. Καὶ γὰρ δπλα
 10 διὰ τοῦτο λαμβάνεις, οὐχ ἵνα εὐθέως ἀποπηδήσῃς, ἀλλ' ἵνα
 λαβὼν κατὰ τοῦ ἐναντίου τρόποιον στήσῃς.

Μηδεὶς νομιζέτω ἄκαιρον εἶναι τὸν περὶ τούτων λόγον,
 εἰ μὴ ἔστι τεσσαρακοσιτὴ νῦν. Διὰ γὰρ τοῦτο δάκνομαι, ὅτι
 καιρὸν παραιτηρεῖτε ἐν τοῖς τοιούτοις. Καίτοι γε ὁ εὐνοῦχος
 15 ἐκεῖνος, καὶ βάρβαρος ὢν καὶ ὁδοιπορῶν, καὶ ἐν μέσῃ λεω-
 φόρῳ ὢν, καιρὸν οὐκ ἐζήτησεν· ἀλλ' οὐδὲ ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ
 ταῦτα μετὰ δεσμοτῶν ὢν, καὶ τὸν διδάσκαλον μεμαστιγω-
 μένον καὶ δεδεμένον ὁρῶν, καὶ τέως αὐτὸν μέλλων ἔνδον ἔ-
 χειν. Ἐνταῦθα δὲ οὐ δεσμοτήριον οἰκοῦντες, οὐδ' ἐν ὁδοῖς
 20 ὄντες, ἀναβάλλονται πολλοί, καὶ ταῦτα ὄντες πρὸς ἐσχάτας
 ἀναπνοάς.

8. Εἰ μὲν οὖν ἔτι ἀμυγιάλλεις, ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Χρι-
 στός, ἔξω σιῇθι, καὶ μηδὲ θείων ἄκουε λόγων, μηδὲ ἐν τοῖς
 κατηχουμένοις ἀρίθμει σαντιόν· εἰ δὲ θαρρεῖς, καὶ οἶδας τοῦ-
 25 το σαφῶς, τί μέλλεις; τί δὲ ἀναδύῃ καὶ ὀκνεῖς; Δέδοικα μὴ
 ἁμάρτω, φησί. Τὸ δὲ χαλεπώτερον οὐ δέδοικας, μὴ μετὰ
 φορτίων ισοσύτων ἀπέλθῃς ἐκεῖ; Οὐδὲ γὰρ ἐστιν ἴσον χά-
 ριτος προκειμένης μὴ τυχεῖν, καὶ κατορθοῦν ἐπιχειροῦντα ἀ-

48. Πραξ. 8, 27.

49. Πραξ. 16, 27 - 29.

49α. Δηλαδή τὸν Παῦλο.

πρόκειται νὰ διαθέσει τὴν περιουσία του, πῶς σὺ, ὅταν διδάσκεισαι γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ γιὰ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, θὰ μπορέσεις νὰ μάθεις ὅλα μὲ ἀκρίβεια, ἀφοῦ ἔγινες πολλές φορές καὶ παράλυτος ἀπὸ ψυχικὲς ἀρρώστιες; Πότε δὲ θὰ πεῖς τὰ λόγια ἐκεῖνα πρὸς τὸ Χριστό, ὅτι θάπτεσαι μαζί μὲ αὐτόν, ἐνῶ σκέπτεσαι νὰ ἀποσκιρτήσεις; Διότι καὶ μὲ τὰ ἔργα καὶ μὲ τὰ λόγια πρέπει νὰ ἐπιδεικνύομε τὴν εὖνοια. Σὺ ὁμως κάνεις τὸ ἴδιο, ποῦ κάνει κάποιος στρατιώτης ὅταν θέλει νὰ διαγραφεῖ ἀπὸ τὸ στράτευμα, ἐνῶ ὁ πόλεμος πρόκειται νὰ τελειώσει, ἢ κάποιος ἀθλητὴς ποῦ θέλει ν' ἀποβάλει τὰ ἀθλητικά του ροῦχα, ἐνῶ στὸ στάδιο οἱ θεατὲς ἔχουν σηκωθεί ἄρθιοι· διότι γι' αὐτὸ καὶ ὅπλα λαμβάνεις, ὅχι γιὰ νὰ ἀποσκιρτήσεις ἀμέσως, ἀλλὰ λαμβάνοντάς τα νὰ στήσεις τρόπαιο ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

Κανένας ἄς μὴ νομίσει ὅτι ὁ λόγος εἶναι ἄκαιρος γι' αὐτά, ἐφόσον δὲν εἶναι τώρα τεσσαρακοστή· διότι γι' αὐτὸ στενοχωροῦμαι, ἐπειδὴ γιὰ τέτοια θέματα προσέχετε τὸν καιρό· ἂν καὶ ὁ εὐνοῦχος ἐκεῖνος ἦταν βάρβαρος καὶ ὁδοιποροῦσε¹⁸, καὶ ἦταν στὸ μέσο τοῦ δρόμου, δὲν ἐξέτασε τὸν καιρό, ἀλλ' οὔτε ὁ δεσμοφύλακας, καὶ αὐτό, ἂν καὶ βρισκόταν ἀνάμεσα στοὺς φυλακισμένους¹⁹ καὶ ἔβλεπε τὸ διδάσκαλο¹⁹⁰ νὰ εἶναι μαστιγωμένος καὶ δεμένος καὶ ἀναλογιζόταν ὅτι προηγουμένως ἐπρόκειτο νὰ τὸν κρατεῖ φυλακισμένο. Ἐδῶ δέ, ἂν καὶ δὲν βρισκόμαστε φυλακισμένοι, οὔτε στοὺς δρόμους, πολλοὶ ἀναβάλλουν, καὶ αὐτό, ἂν καὶ εἶναι πρὸς τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς τους.

8. Ἐὰν λοιπὸν ἀκόμα ἀμφιβάλλεις, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, στάσου ἔξω καὶ οὔτε θεῖα λόγια νὰ ἀκούσεις, οὔτε στοὺς κατηχουμένους νὰ συγκαταριθμεῖς τὸν ἑαυτό σου· ἐὰν δὲ ἔχεις θάρρος καὶ γνωρίζεις αὐτὸ μὲ ἀκρίβεια, γιατί καθυστερεῖς; γιατί ἀποφεύγεις καὶ διστάζεις; Φοβᾶμαι μήπως ἀμαρτήσω, λέγει. Δὲν φοβᾶσαι ὁμως τὸ φοβερώτερο, μήπως μὲ τόσα φορτία ἀμαρτιῶν ἀπέλθεις στὴν ἄλλη ζωὴ; Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, τὸ νὰ μὴ λάβεις τὴ χάρη ποῦ εἶναι ἐνώπιόν σου, καὶ τὸ νὰ ἀποτύχεις ὅταν

ποιυχεῖν. Εἰπὲ δὴ μοι, ἂν γὰρ ἐγκαλῇ, τίνος ἔνεκεν οὐ προο-
 ῆλθες, τίμος ἔνεκεν οὐ καιώρθωσας, τί ἔρεῖς; Ἐκεῖ μὲν γὰρ
 τάχα τὸ φορτικὸν ἔχεις εἰπεῖν καὶ τῶν προσιαγμάτων καὶ
 τῆς ἀρετῆς· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. Χάρις γὰρ ἐστὶ δω-
 5 ρεὰν παρεχομένη τὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλὰ δέδοικας μὴ ἁμάρ-
 τῆς; Ταῦτα μετὰ τὸ βάπτισμα λέγε. Τότε ἔχε τὸν φόβον, ὥσ-
 τε φυλάξαι τὴν παρρησίαν, ἣν ἔλαβες, οὐχ ὥστε μὴ λαβεῖν
 δωρεὰν τοιαύτην. Νῦν δὲ πρὸ μὲν τοῦ βαπτίσματος εὐλαβῆς
 οὐ, μετὰ δὲ τὸ βάπτισμα ράθυμος.

10 Ἀλλὰ τὸν καιρὸν ἀναμένεις τῆς τεσσαρακοσιῆς; Τίμος
 ἔνεκεν; μὴ γὰρ ἔχει τι πλέον ἐκεῖνος ὁ καιρός; Οἱ γοῦν ἀ-
 πόστολοι οὐκ ἐν τῷ πάσχᾳ κατηξιώθησαν τῆς χάριτος, ἀλλ'
 ἐν ἑτέρῳ καιρῷ· καὶ οἱ τριοχίλιοι καὶ οἱ πεντακισχίλιοι, διε-
 ἔβαπτίσθησαν, πάσχα οὐκ ἦν καιρός· καὶ ὁ Κορνήλιος καὶ ὁ
 15 εὐνοῦχος καὶ ἕτεροι πλείους. Μὴ τοίνυν καιρὸν ἀναμένωμεν,
 μήποτε μέλλοντες ἀναβαλλόμενοι ἀπέλθωμεν κενοὶ καὶ ἔρημοι
 τοσούτων ἀγαθῶν. Πῶς οἴεσθε ὀδυνῶμαι, ὅταν ἀκούσω, ὅτι
 ἀμύητός τις ἀπηνέχθη ἐνιεῦθεν, τὰς ἀφορήτους ἐννοῶν κο-
 λάσεις ἐκείνας, τὴν ἀπαράιτητον τιμωρίαν; πῶς δάκνομαι
 20 πάλιν, ὅταν ἑτέρους ἴδω πρὸς τὰς ἐσχάτας φθάνοντις ἀνα-
 πνοάς, καὶ μηδὲ ἐντεῦθεν σωφρονιζομένους; Διὰ τοι τοῦτο
 πολλὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀνάξια γίνεται. Δέον γὰρ εὐφραί-
 νεσθαι καὶ χορεύειν καὶ χαίρειν καὶ στεφανοῦσθαι, ἑτέρου
 μυσταγωγουμένου. Ὅταν ἀκούσῃ τοῦ κάμνοντος ἡ γυνή, ὅτι
 25 τοῦτο ἐπέσκηψεν ὁ ἰατρός, ὥς ἐπὶ κακῷ τινι κατακόπτεται
 καὶ θρηγεῖ, καὶ κωκυτοὶ καὶ οἰμωγαὶ πανταχοῦ τῆς οἰκίας
 ὥς ἐπὶ καταδίκων τῶν τὴν ἐσχάτην ἀπαγομένων ὁδόν. Καὶ
 ἐκεῖνος δὲ πάλιν τότε ὀδυνᾶται πλέον, καὶ ἀνενέγκῃ ἀπὸ τῆς
 ἀρρωστίας, χαλεπώτερον ἀλγεῖ ὥς ἐπηρσασθεῖς. Ἐπειδὴ γὰρ

ἐπιχειρεῖς νὰ τὴν κατορθώσεις. Διότι, πές μου, λοιπὸν ὅταν θὰ κατηγορεῖσαι γιὰ ποιὸ λόγο δὲν προσῆλθες, γιὰ ποιὸ λόγο δὲν κατόρθωσες, τί θὰ ἀπαντήσεις; Διότι ἐκε μὲν ἴσως ἔχεις νὰ ἀπαντήσεις τὸ δύσκολο τῶν προσταγμάτων καὶ τῆς ἀρετῆς, ἐδῶ δὲ δὲν ἔχεις ν' ἀπαντήσεις τίποτε παρόμοιο. Διότι εἶναι ἡ χάρις ποὺ προσφέρει δωρεὰν τὴν ἐλευθερία. Ἀλλὰ φοβᾶσαι μήπως ἀμαρτήσεις. Αὐτὰ νὰ τὰ λέγεις μετὰ τὸ βάπτισμα. Τότε νὰ ἔχεις τὸ φόβο, ὥστε νὰ διατηρήσεις τὴν παρρησία, ποὺ ἔλαβες, ὅχι ὥστε νὰ μὴ λάβεις τέτοια δωρεά. Τώρα ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα εἶσαι περίφοβος, μετὰ δὲ τὸ βάπτισμα ἀδιάφορος.

Ἀλλὰ τὸν καιρὸ τῆς τεσσαρακοστῆς ἀναμένεις; Γιὰ ποιὸ λόγο, διότι μήπως ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ἔχει τίποτε περισσότερο; Οἱ Ἀπόστολοι δηλαδὴ δὲν θεωρήθηκαν ἄξιοι τῆς χάριτος τὸ Πάσχα, ἀλλὰ σὲ ἄλλο καιρὸ καὶ οἱ τρεῖς χιλιάδες καὶ οἱ πέντε χιλιάδες ὅταν βαπτίσθηκαν, δὲν ἦταν καιρὸς Πάσχα· καὶ ὁ Κορνήλιος καὶ ὁ Εὐνοῦχος καὶ ἄλλοι περισσότεροι. Ἄς μὴ περιμένουμε λοιπὸν τὸν καιρὸ, μήπως βραδύνοντας καὶ ἀναβάλλοντας ἀποχωρήσουμε κενοὶ καὶ στερημένοι ἀπὸ τόσα ἀγαθὰ. Πῶς, νομίζετε, θλίβομαι, ὅταν ἀκούσω ὅτι κάποιος χωρὶς νὰ κατηχηθεῖ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτῇ, σκεπτόμενος τίς ἀφόρητες ἐκεῖνες τιμωρίες, τὴν ἀπαραίτητη τιμωρία; πῶς πάλι στενοχωριέμαι, ὅταν δῶ ἄλλους νὰ φθάνουν στὸ τέλος τῆς ζωῆς τους καὶ νὰ μὴ ἔχουν ἀπ' αὐτὸ ἀκόμη σωφρονισθεῖ; Γι' αὐτὸ λοιπὸν γίνονται πολλὰ ἀνάξια τῆς δωρεᾶς αὐτῆς. Διότι εἶναι πρέπον νὰ εὐφραίνεσθε καὶ νὰ χορεύετε καὶ νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ ἐπιβραβεύετε, ὅταν κάποιος πρόκειται νὰ κατηχηθεῖ. Ὅταν ἡ σύζυγος τοῦ ἀρρώστου ἀκούσει, ὅτι αὐτὸ παράγγειλε ὁ ἰατρός, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ κάτι κακό, κατακόπτεται καὶ θρηνεῖ καὶ κραυγὲς καὶ ὄδυρμοὶ ἀκούονται παντοῦ στὴν οἰκία, ὅπως καὶ μὲ τοὺς κατάδικους ὅταν ὁδηγοῦνται στὸν τελευταῖο τους δρόμο. Καὶ ὁ ἀρρώστος δὲ πάλι τότε ὑποφέρει πρὸς πολὺ, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχει συνέλθει ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, πονάει φοβερώτερα, ἐπειδὴ ἔχει ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τοὺς θρήνους τοῦ περιβάλλοντός του. Διότι, ἐπειδὴ δὲν ἔχει προετοιμασθεῖ γιὰ τὴν

οὐ παρεσκευάσαιτο πρὸς ἀρετήν, ὁκνεῖ λοιπόν, καὶ ἀναδύεται πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς μετὰ ταῦτα.

Ὅρᾳς, οἷα ὁ διάβολος κατασκευάζει μηχανήματα, δοῖν τὴν αἰσχύνην, ὅσον τὸν γέλωτα; Ἀπαλλαγῶμεν τοίνυν τούτου
 5 τοῦ γέλωτος· ζήσωμεν ὡς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε. Διὰ τοῦτο ἔδωκε τὸ βάπτισμα, οὐχ ἵνα λαβόντες ἀπέλθωμεν, ἀλλ' ἵνα ἐπιζήσαντες καρποὺς ἐπιδειξώμεθα. Πῶς ἐρεῖς, καρποφόρει, τῷ ἀπιόντι, τῷ ἐκκοπέντι; οὐκ ἤκουσας, διὲν «Ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύ-
 10 ματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη»; Πῶς οὖν τὰ ἐναντία γίνεται; Καὶ γὰρ ἡ γυνὴ παρέστηκε πενθοῦσα, ὅτι χαίρειν ἔδει τὰ τέκνα ὀδυρόμενα, ὅτι συνήδεσθαι ἔχρην· αὐτὸς ὁ κείμενος ἐσκοιωμένος, θορύβου γέμων καὶ ταραχῆς, ὅτι πανηγυ-
 15 ρίζειν ἔδει ἀθυμίας πεπληρωμένος πολλῆς, διὰ τὴν ὀρφανίαν τῶν τέκνων, διὰ τὴν χηρείαν τῆς γυναικός, διὰ τὴν ἐρη-
 20 μίαν τῆς οἰκίας. Οὕτω τις προσέρχεται μυστηρίοις; εἰπέ μοι οὕτως ἄπεται τραπέζης ἱερᾶς; ταῦτα ἀνεκτά; Κἂν μὲν βασιλεὺς πέμψῃ γράμματα, τοὺς ἐν δεσμοτηρίῳ λύων, εὐφροσύνη καὶ χαρὰ, ὁ δὲ Θεὸς καταλέμπει τὸ Πνεῦμα ἐξ οὐρανῶν, οὐχὶ ἐλλείμματα χρημάτων, ἀλλ' ὁλόκληρα ἁμαρτήματα συγχωρῶν,
 20 καὶ πάντες θρηνεῖτε καὶ ὀδύρεσθε; Τίς ἡ ἀνωμαλία αὕτη; Οὕτω γὰρ λέγω, ὅτι καὶ νεκροῖς ἐπεχύθη ὕδωρ καὶ τὰ ἅγια ἐρρίφη εἰς γῆν· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς τούτων αἴτιοι, ἀλλ' οἱ ἀγνώμονες.

Διὸ παρακαλῶ πάντα ἀφέντας συσιτρέψαι ἑαυτοὺς καὶ
 25 προσιέναι τῷ βαπτίσματι μετὰ προθυμίας ἀπάσης, ἵνα καὶ ἐν τῷ παρόντι πολλὴν ἐπιδειξάμενοι σπουδὴν, τῆς μελλούσης τύχωμεν παρρησίας· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀρετή, διστάζει στή συνέχεια καὶ ἀποφεύγει νὰ ἐπιδοθεῖ στοὺς μετέπειτα ἀγῶνες.

Βλέπεις τί λογῆς τεχνάσματα ἐπινοεῖ ὁ διάβολος, πόση εἶναι ἡ αἰσχύνη, πόσος ὁ σαρκασμός; "Ας ἀπαλλαγούμε λοιπὸν ἀπὸ αὐτὸν τὸν σαρκασμό· ἄς ζήσουμε ὅπως ὁ Χριστὸς παράγγειλε. Γί' αὐτὸ ἔδωσε τὸ βάπτισμα, ὄχι γιὰ νὰ πεθάνουμε, ἀφοῦ τὸ λάβομε, ἀλλ' ἀφοῦ ζήσουμε ἄρκετά, νὰ παρουσιάσουμε καρπούς. Πῶς, θὰ πεῖς, «καρποφόρησε σ' αὐτὸν ποὺ ἀπέρχεται, σ' αὐτὸν ποὺ ἀποκόβεται ἀπὸ τὴ ζωή; Δὲν ἄκουσες ὅτι «ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη»⁵⁰; Πῶς λοιπὸν γίνονται τὰ ἀντίθετα; Διότι καὶ ἡ σύζυγος παραστάθηκε πενθώντας, ὅταν ἔπρεπε νὰ χαίρεται· τὰ παιδιὰ κλαίοντας, ὅταν ἔπρεπε νὰ χαίρονται μαζί· ὁ ἴδιος ὁ ἄρρωστος, βασανισμένος, γεμάτος ἀπὸ θόρυβο καὶ ταραχή, ὅταν ἔπρεπε νὰ πανηγυρίζει· καταστενοχωρημένος πολὺ γιὰ τὴν ὀρφάνια τῶν παιδιῶν, γιὰ τὴ χηρεία τῆς συζύγου, τὴν ἐρήμωση τῆς οἰκίας του. Πές μου, ἔτσι προσέρχεται κάποιος στὰ μυστήρια, ἔτσι πλησιάζει τὴν ἱερὴ τράπεζα; εἶναι αὐτὰ ἀνεκτά; Καὶ ἂν μὲν κάποιος βασιλιάς στείλει γράμματα γιὰ νὰ ἀπελευθερώσει τοὺς φυλακισμένους, τότε ὑπάρχει εὐθυμία καὶ χαρά, ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ἀποστέλλει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ συγχωρήσει ὄχι ἐλλείμματα χρημάτων, ἀλλ' ὀλόκληρα ἁμαρτήματα, τότε ὅλοι θρηνεῖτε καὶ κλαῖτε; Ποιὰ εἶναι αὕτὴ ἡ ἀνωμαλία; Δὲν ὁμιλῶ βέβαια γιὰ τὸ ὅτι καὶ στοὺς νεκροὺς χύθηκε τὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ρίχθηκαν τὰ ἅγια στὴ γῇ· ὅμως δὲν εἴμαστε ἐμεῖς αἴτιοι αὐτῶν, ἀλλὰ οἱ ἀγνώμονες.

Γί' αὐτό, παρακαλῶ, ἀφοῦ τ' ἀφήσετε ὅλα, νὰ συγκεντρωθεῖτε στοὺς ἑαυτοὺς σας καὶ νὰ προσέλθετε στὸ βάπτισμα μὲ προθυμία, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε, ἀφοῦ καὶ στὸ παρὸν ἐπιδείξουμε μεγάλη προσπάθεια, τὴ μέλλουσα παρησία, τὴν ὁποία εἶθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκουν ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Β΄

(Πράξ. 1, 6 - 11)

«Οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες·
Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βα-
5 σιλείαν τῷ Ἰσραήλ;».

1. Ὅτιαν τι μέλλωσιν ἐρωτᾶν οἱ μαθηταί, ὁμοῦ προσέρχον-
ται. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ἵνα τῷ πλήθει δυσωπήσωσιν. Ἡδεῖσαν
γάρ, ὅτι τὸ πρῶτον παρ' αὐτοῦ εἰρημένον, ὅτι «Οὐδεὶς οἶδε τὴν
ἡμέραν», διακρουομένου ἦν, οὐκ ἀγνοοῦντος, ἀλλ' ἀναβαλλο-
10 μένου τὴν ἀπόκρισιν· ὅθεν πάλιν προσέρχονται καὶ ἐρωτῶσιν.
Οὐκ ἂν δὲ ἠρώτησαν, εἴ γε ὀντως ἦσαν πεπεισμένοι. Ἐπειδὴ
γὰρ ἤκουσαν, ὅτι Πνεῦμα μέλλουσι λαμβάνειν, ὥς ἄξιοι λοι-
πὸν ὄντες ἤθελον μαθεῖν, καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἦσαν ἐτοιμοί.
Οὐ γὰρ ἐβούλοντο καθεῖναι ἑαυτοὺς εἰς κινδύνους, ἀλλὰ ἀνα-
15 πνεῦσαι· διότι οὐ μικρὰ ἦν τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς, ἀλλὰ περὶ
τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος ἐπεκρεμάσθη. Οὐδὲν οὖν αὐτῷ περὶ
τοῦ Πνεύματος εἰπόντες, ἐρωτῶσι λέγοντες· «Κύριε, εἰ ἐν
τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;».
Καὶ οὐκ εἶπον, πότε; ἀλλά, «εἰ νῦν;» φησὶν οὕτως ἐπεθύμουν
20 τὴν ἡμέραν μαθεῖν. Διὸ καὶ μετὰ πλείονος προσίασι τῆς τι-
μῆς. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ οὐδὲ τειρανῶσθαί πως αὐτοῖς, τίς ποιε
ἦν ἡ βασιλεία· οὐπω γὰρ ἦν τὸ Πνεῦμα διδάξαν αὐτούς. Καὶ
οὐκ εἶπον, πότε ταῦτα ἔσται, ἀλλὰ τί; «Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ
ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;»· ὥς ἤδη ἐκπε-
25 πτωκυῖαν. Ταῦτα οὕτω πυνθάνονται, ὅτι περὶ τὰ αἰσθητὰ ἔτι

1. Πράξ. 1, 6.

2. Ματθ. 24, 36.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β´

(Πράξ. 1, 6 - 11)

«Ἀφοῦ λοιπὸν τὸν πλησίασαν ὅλοι μαζί οἱ μαθητές τὸν ρωτοῦσαν λέγοντας· Κύριε, μήπως αὐτὸν τὸν καιρὸ πρόκειται νὰ ἀποκαταστήσεις τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ;»¹.

1. Ὅταν πρόκειται νὰ ρωτήσουν κάτι οἱ μαθητές, προσέρχονται μαζί. Πράττουν δὲ αὐτὸ γιὰ νὰ ἐπιτύχουν μὲ τὸ πλῆθος τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο ἰκετεύουν. Διότι γνώριζαν, ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ εἶχε πεῖ ὁ ἴδιος προηγουμένως, ὅτι «κανένας δὲν γνωρίζει τὴν ἡμέρα»², ἦταν ἀποφυγὴ καὶ ὄχι ἄγνοια, ἐπειδὴ ἀνέβαλλε τὴν ἀπόκριση. Γι' αὐτὸ πάλι προσέρχονται καὶ ἐρωτοῦν. Δὲν θὰ ρωτοῦσαν, ἂν βέβαια ἦταν πράγματι πεπεισμένοι. Διότι, ἐπειδὴ ἄκουσαν, ὅτι πρόκειται νὰ λάβουν τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἤθελαν νὰ μάθουν, σὰν νὰ ἦταν πιά ἄξιοι καὶ ἔτοιμοι ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ Διδασκάλου τους. Διότι δὲν ἤθελαν νὰ ὑποβάλουν τοὺς ἑαυτοὺς τους σὲ κινδύνους, ἀλλὰ νὰ ἀνακουφισθοῦν· καθ' ὅσον δὲν ἦταν μικρὰ αὐτά, ποὺ εἶχαν συμβεῖ σ' αὐτοὺς, ἀλλὰ γιὰ τὰ ἔσχατα ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος. Χωρὶς λοιπὸν νὰ ποῦν σ' αὐτὸν κάτι γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐρωτοῦν, λέγοντας· «Κύριε, μήπως αὐτὸν τὸν καιρὸ, πρόκειται ν' ἀποκαταστήσεις τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ;». Καὶ δὲν εἶπαν ἴποτε; ἀλλὰ, «μήπως πρόκειται τώρα;», λέγει· τόσο πολὺ ἤθελαν νὰ μάθουν τὴν ἡμέρα. Γι' αὐτὸ καὶ προσῆλθαν μὲ μεγαλύτερη τιμὴ. Ἐμένα ὁμως μοῦ φαίνεται, ὅτι οὔτε σ' αὐτοὺς διευκρινίσθηκε καλὰ ποτέ, ποῖα ἦταν ἡ βασιλεία· διότι δὲν εἶχε δοθεῖ ἀκόμα τὸ Πνεῦμα, γιὰ νὰ τοὺς διδάξει. Καὶ δὲν ἀνέφεραν, πότε θὰ γίνουν αὐτά; ἀλλὰ τί; «μήπως αὐτὸν τὸν καιρὸ πρόκειται ν' ἀποκαταστήσεις τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ;»· σὰν δηλαδή νὰ εἶχε ἤδη ἐκπέσει. Αὐτὰ ζητοῦν νὰ τὰ πληροφορη-

διέκειντο, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ὥς πρότερον· οὐδὲ γὰρ οὐδέπω γεγέννητο βελτίους. Οὕτω λοιπὸν οὗτοι μείζονα περὶ αὐτοῦ ἐφανιάζοντο. Ἐπεὶ οὖν ἀνήχθησαν, καὶ αὐτὸς ἀνηγμένως αὐτοῖς διαλέγεται. Οὐκέτι γὰρ λέγει πρὸς αὐτούς, ὅτι «Οὐδὲ δ
5 Υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν», ἀλλὰ τί; «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γινῶναι χρόνους ἢ καιρούς, οὓς ὁ Πατὴρ ἔθειτο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ».

Μείζονα αἰτεῖτε, φησί. Καὶ μὴν ἤδη ἔμαθον καὶ ἃ πολλῶν μείζονα ἦν. Καὶ ἵνα μάθης τοῦτο ἀκριβῶς, ὅρα πόσα ἀπαριθμοῦμαι. Τί μεῖζον, εἰπέ μοι, τοῦ μαθεῖν αὐτοὺς ἅπερ ἔμαθον;
10 Ἐμαθον γοῦν, ὅτι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ Υἱὸν ἔχει ὁ Θεὸς ὁμότιμον ἔμαθον, ὅτι ἀνάσσιας ἐσαι· ἔμαθον, ὅτι ἀνελθὼν ἐκάνθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· τὸ τοῦτου φρικωδέσιον ἔμαθον, ὅτι σὰρξ ἄνω κάθηται καὶ προσκυνεῖται ὑπὸ ἀγγέλων· ἔμαθον, ὅτι ἡῆξει πάλιν κρῖναι πάντα τὸν κόσμον· ἔμαθον, ὅτι
15 μέλλουσι καθεδεῖσθαι καὶ αὐτοὶ τότε κριταὶ τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ· ἔμαθον, ὅτι Ἰουδαῖοι ἐκβάλλονται, οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἀντισέρχονται. Τὸ ταῦτα εἰδέναι ὅτι ἐσαι, μέγα· τὸ δὲ μαθεῖν, ὅτι βασιλεύσει τις ἢ τὸ πότε, οὐδὲν μέγα. Ἐμαθε Παῦλος ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι· τὰ πρὸ τοῦ κόσμου ἅπαντα ἔμαθε. Τί μαθεῖν δυσκολώτερον, τὴν ἀρχήν, ἢ τὸ τέλος; Εὐδηλον, ὅτι τὸ πρῶτον. Οὐκοῦν τοῦτο Μωϋσῆς ἔμαθε, καὶ πότε, καὶ πρὸ πόσων χρόνων, δείκνυσι δι' ὧν ἀριθμεῖ τὰ ἔτη. Τοῦτο καὶ Σολομῶν, διὸ καὶ ἔλεγε· «Μνημονεύσω τὰ ἀπ' αἰῶνος».

25 Ὅτι τοίνυν ἐγγύς ἐστιν, ἴσασι μετὰ ταῦτα καὶ οὗτοι· ὥσπερ καὶ ὁ Παῦλος, λέγων· «Ὁ Κύριος ἐγγύς, μηδὲν μεριμνᾷ-

3. Μαρκ. 13, 32.
5. Ματθ. 17, 9. Πρβλ. Ἰω. 11, 25.
6. Λουκ. 22, 69.
8. Ματθ. 16, 27 καὶ Λουκ. 21, 27.
9. Ματθ. 19, 28.
11. Β' Κορ. 12, 4.

4. Ἰω. 5, 17. 19 - 23.
7. Μάρκ. 16, 19.
10. Λουκ. 21, 24.
12. Παροιμ. 8, 21.

θοῦν κατ' αὐτόν τὸν τρόπο, ἐπειδὴ ἀκόμα ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ αἰσθητά, ἂν καὶ ὅχι ὅμοια μὲ πρὶν· διότι ἀκόμα δὲν εἶχαν γίνει καλύτεροι. "Ἐτσι δηλαδὴ φαντάζονταν αὐτοὶ μεγαλύτερα γι' αὐτόν. "Ὅταν ὅμως αὐτοὶ ὑψώθηκαν πνευματικὰ καὶ αὐτὸς συνομιλεῖ μαζί τους κατὰ τρόπο ὑψηλό. Διότι δὲν λέγει πλέον πρὸς αὐτοὺς ὅτι «οὔτε ὁ Υἱὸς γνωρίζει τὴν ἡμέρα»³, ἀλλὰ τί; «Δὲν εἶναι δική σας ὑπόθεση νὰ ξέρετε τοὺς χρόνους ἢ τοὺς καιροὺς, τοὺς ὁποίους ὁ Πατὴρ κράτησε γιὰ τὴ δική του ἐξουσία».

Ζητεῖτε μεγαλύτερα, λέγει. Καὶ βέβαια ἔμαθαν ἤδη καὶ αὐτά, ποὺ ἦταν πολὺ μεγαλύτερα. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις αὐτὸ ἀκριβῶς, κοίταζε πόσα θὰ ἀπαριθμήσω. Πές μου, τί μεγαλύτερον θὰ μάθουν αὐτοὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔμαθαν; "Ἐμαθαν ἤδη ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἰσότιμο Υἱό⁴. "Ἐμαθαν ὅτι θὰ ὑπάρξει ἀνάστασις⁵. "Ἐμαθαν ὅτι ὅταν ἀπέλθει στοὺς οὐρανοὺς θὰ καθίσει στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς⁶. "Ἐμαθαν τὸ πιὸ φρικῶδες ἀπ' αὐτά, ὅτι σὰρκα κάθεται ἐπάνω καὶ προσκυνεῖται ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους⁷. "Ἐμαθαν ὅτι θὰ ἔλθει πάλι νὰ κρίνει ὅλο τὸν κόσμον⁸. "Ἐμαθαν ὅτι τότε πρόκειται νὰ καθίσουν καὶ αὐτοὶ κριτὲς τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ⁹. ἔμαθαν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐκβάλλονται ἔξω, καὶ ὅτι ἀντὶ αὐτῶν εἰσέρχονται οἱ ἐξ ἐθνῶν¹⁰. Τὸ νὰ γνωρίζει κανένας ὅτι θὰ γίνουν αὐτά, εἶναι σπουδαῖο πρᾶγμα, τὸ νὰ μάθει ὅμως, ὅτι κάποιος θὰ βασιλεύσει ἢ τὸ πότε, δὲν εἶναι μεγάλο πρᾶγμα. "Ἐμαθε ὁ Παῦλος ἐκεῖνα, ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται σὲ ἄνθρωπο νὰ πει¹¹. ἔμαθε ὅλα τὰ πρὶν ἀπὸ τὸν κόσμον. Τί εἶναι δυσκολώτερον νὰ μάθει κανένας, τὴν ἀρχὴν ἢ τὸ τέλος; Εἶναι ὁλοφάνερο, ὅτι τὸ πρῶτον. Λοιπὸν τοῦτο ὁ Μωϋσῆς ἔμαθε, καὶ πότε καὶ πρὶν ἀπὸ πόσα χρόνια, ἀποδεικνύουν τὰ ἔτη, ποὺ ἀπαριθμεῖ. Αὐτὸ τὸ ἔμαθε καὶ ὁ Σολομῶν, γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Μνημονεύσω τὰ ἀπ' αἰῶνος»¹².

Τὸ ὅτι λοιπὸν εἶναι πλησίον ἐγνώρισαν κατόπιν καὶ αὐτοί, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας, «Ὁ Κύ-

τε». Ἀλλὰ τότε οὐκ ἔγνωσαν, καίτοι λαβόντες τεκμήρια. Ὁ δὲ Χριστὸς ὥσπερ εἶπεν. «Οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας», ἀγρυπνεῖν αὐτοὺς βουλόμενος, καὶ οὐκ ἐδήλωσε φανερώς, οὕτω καὶ νῦν ποιεῖ. Ἄλλως δέ, καὶ ἐκεῖνοι ἐνταῦθα οὐ περὶ συν-
 5 τελείας, ἀλλὰ περὶ βασιλείας ἐρωτῶσι διὸ καί, «Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;», ἔλεγον. Ὁ δὲ οὐδὲ τοῦτο αὐτοῖς ἐξεκάλυψε. Περὶ δὲ τοῦ τέλους καὶ πρὸ τούτου τοῦτο ἡρώτων· ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ἐκεῖ ἀπεκρίνατο σφοδρότερον, ἀπᾶγων αὐτοὺς τοῦ νομίζειν τὴν ἀπαλλαγὴν
 10 εἶναι πλησίον, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τοὺς κινδύνους· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἡμερώτερον. Ἰνα γὰρ μὴ δικῶσιν ὑβρίσθαι, μηδὲ προφάσεις εἶναι ταῦτα, ἄκουσον καὶ πῶς εὐθέως αὐτοῖς δώσιν ἐπαγγέλλεται ἐφ' ᾧ ἐχάρησαν. Ἐπήγαγε γοῦν· «Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς,
 15 καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς».

Εἶτα, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἐρωτῶσιν, εὐθέως ἀνελήφθη. Καθάπερ οὖν ἐκεῖ τῷ φόβῳ αὐτοὺς ἐσκότιωσε, καὶ τῷ εἰπεῖν, «οὐκ οἶδα», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τὸ «Ἀνελήφθη» εἰπών. Καὶ
 20 γὰρ πολλὴν τοῦ πράγματος εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ οὐκ ἂν ἀπέσιησαν, καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον ἦν αὐτοὺς μὴ μαθεῖν· Εἰπέ γὰρ μοι· τί μᾶλλον ἀπιστοῦσιν Ἕλληνες; διτι συντέλεια ἔσται, ἢ διτι ὁ Θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἐκ Παρθένου προῆλθε μήτρας καὶ μετὰ σαρκὸς ὥφθη ἄνθρωπος; ἄρ' οὐχὶ τοῦτο; Πάν-
 25 τως καὶ σὺ ἐρεῖς. Ἀλλὰ γὰρ αἰσχύνομαι συνεχῶς ὑπὲρ τούτου λέγων, ὥς περὶ πράγματός τινος ἀδιαφόρου. Εἶτα πάλιν ἵνα μὴ εἴπωσι, διατί ἐπαίρεις τὸ πρᾶγμα; «Οὗς ὁ Πατήρ, φησὶν, ἔ-

13. Φιλίπ. 4, 5 - 6.

24. Ἰω. 5, 21.

ριος εἶναι πλησίον. Μὴ μεριμνᾶτε γιὰ τίποτε»¹⁸. Ἄλλὰ τότε δὲν τὸ γινώριζαν, ἂν καὶ ἔλαβαν ἀποδείξεις. Ὁ δὲ Χριστὸς ὅπως ἀκριβῶς εἶπε, «ὄχι ὕστερα ἀπὸ πολλές ἡμέρες», θέλοντας αὐτοὶ νὰ ἀγρυπνοῦν, καὶ δὲν τὸ φανέρωσε καθαρὰ, ἔτσι καὶ τώρα κάνει. Ἄλλωστε καὶ ἐκεῖνοι ἐδῶ, δὲν ἐρωτοῦν γιὰ τὴν συντέλεια, ἀλλὰ γιὰ τὴ βασιλεία. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγαν, «Μήπως, Κύριε, αὐτὸν τὸν καιρὸ θὰ ἀποκαταστήσεις τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ;». Αὐτὸς δὲ οὔτε αὐτὸ ἀποκάλυψε σ' αὐτούς. Γιὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου δὲ καὶ τὰ πρὶν ἀπὸ αὐτό, αὐτὸ ἐρωτοῦσαν νὰ μάθουν. Ἄλλὰ δὲν ἀποκρίθηκε, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ, κατὰ τρόπο σφοδρό, ἀπομακρύνοντας αὐτοὺς ἀπὸ τὸ νὰ νομίζουν ὅτι ἡ λύτρωση εἶναι κοντὰ καὶ ἐνέβαλε αὐτοὺς στοὺς κινδύνους· ἔτσι καὶ ἐδῶ, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ἡμερώτερο. Γιὰ νὰ μὴ νομίζουν δηλαδή, ὅτι θὰ προσβληθοῦν, οὔτε ὅτι αὐτὰ εἶναι προφάσεις, ἄκουσε πῶς ὑπόσχεται ὅτι ἀμέσως θὰ δώσει σ' αὐτούς, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ χάρηκαν. Πρόσθεσε δηλαδή· «Ἄλλὰ θὰ λάβετε δύναμη, ὅταν θὰ ἔλθει τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπάνω σας καὶ θὰ εἰσθε μάρτυρές μου καὶ στὴν Ἱερουσαλήμ καὶ σ' ὁλόκληρὴ τὴν Ἰουδαία καὶ Σαμάρεια καὶ μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς».

Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ τὸν ἐρωτοῦν καὶ πάλι, ἀμέσως ἀναλήφθηκε. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖ τοὺς ταλαιπώρησε ὑπερβολικὰ μὲ τὸ φόβο καὶ λέγοντας, «δὲν γινώριζω», ἔτσι καὶ ἐδῶ, μὲ τὸ νὰ πεῖ «ἀνελήφθη». Καὶ διότι εἶχαν μεγάλη ἐπιθυμία γιὰ τὸ πράγμα αὐτὸ καὶ δὲν θὰ παρετοῦνταν καὶ διότι ἦταν ὑπερβολικὰ ἀναγκαῖο νὰ μὴ τὸ μάθουν. Διότι, πές μου· γιὰ ποῖο πράγμα περισσότερο δείχνουν ἀπιστία οἱ ἐθνικοί; ὅτι θὰ ὑπάρξει συντέλεια, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει γίνεῖ ἄνθρωπος καὶ ὅτι προῆλθε ἀπὸ μήτρα παρθένου καὶ ὅτι ἐμφανίσθηκε ἄνθρωπος μὲ σάρκα; ἄραγε δὲν εἶναι αὐτό; Ὅπωςδὴποτε καὶ σὺ θὰ συμφωνήσεις. Ἄλλ' ὅμως ἐντρέπομαι νὰ ὁμιλῶ συνέχεια γι' αὐτό, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ κάποιο ἀδιάφορο πράγμα. Ἐπειτα πάλι γιὰ νὰ μὴ ποῦν, γιατί μᾶς ἀπομακρύνεις τὸ πράγμα, λέγει, «Τοὺς καιροὺς ποὺ ὁ Πατὴρ κράτησε γιὰ τὴ δική

θειο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ». Καὶ μὴν μία Παιρὸς καὶ αὐτοῦ ἐξουσία, ὥς θιαν λέγῃ· «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ». Εἰ ἔνθα ἐργάσασθαι δεῖ, μετὰ τῆς αὐτῆς αὐτῷ πράττει ἐξου-
 5 σίας, ἔνθα εἰδέναι χρή, οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς οἶδεν ἐξουσίας; Καὶ μὴν τοῦ μαθεῖν τὴν ἡμέραν πολλῷ μεῖζον τὸ νεκροὺς ἐγείρειν. Εἰ τὸ μεῖζον μετ' ἐξουσίας ποιεῖ, οὐ πολλῷ μᾶλλον τὸ ἕτερον;

2. Ἄλλ' ἵνα μάθητε, ἐπὶ ὑποδείγματις ποιήσω τοῦτο φα-
 10 νερόν. Ὡσπερ θιαν ἴδωμεν παιδίον ἀποκλαιόμενον, καὶ συνε-
 χῶς βουλόμενόν τι λαβεῖν παρ' ἡμῶν οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῷ, μᾶλλον ἀποκρύψαντες, γυμνὰς δείκνυμεν τὰς χεῖρας, λέγοντες, 'ἰδοὺ οὐκ ἔχομεν', οὕτω καὶ αὐτὸς τοῖς ἀποσιόλοις πεποίηκεν. Ἄλλ' ὥσπερ τὸ παιδίον ἐκεῖνο, καὶ μὴ δεικνύντων ἡμῶν ἐπί-
 15 κειται κλαῖον, εἰδὼς ὅτι ἐξηπάτηται· εἴτα ἀφέντες ἄπιμεν λέγοντες, 'καλεῖ με ὁ δεῖνα', καὶ ἕτερόν τι ἀντ' αὐτοῦ διδόαμεν, βουλόμενοι αὐτὸ ἀπαγαγεῖν τῆς προαιρέσεως, καὶ θαυμάζοντες ἐκεῖνο ἀντὶ τούτου, καὶ δόντες ἀποπηδῶμεν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ἐζήτουν ἐκεῖνοι λαβεῖν· ἔφη οὗτος μὴ
 20 ἔχειν. Ὅμως καὶ πρῶτον ἐφόβησεν· ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐζήτουν, ὄψῃ πάλιν μὴ ἔχειν. Πλὴν οὐ φοβεῖ νῦν, μετὰ τὸ δεῖξαι τοῦτο ὃ πεποίηκε, λέγει καὶ εὐπρόσωπον ἀφορμήν· θι «Ὁ Πα-
 τὴρ ἔθειο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ». Τί οὖν; σὺ οὐκ οἶδας τὰ τοῦ Παιρός; ἀλλ' αὐτὸν μὲν γινώσκεις, τὰ δὲ αὐτοῦ οὐκέτι; Αὐ-
 25 τὸς εἶπας· «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός»· καί, «Τὸ μὲν Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»· σὺ δὲ οὐδὲ τοῦτο οἶδας; Ἀπαγε. Οὐχ ἵνα τοῦτο ὑποπιεύσωμεν, τοῦτο εἴρηκεν, ἀλλ' ἀγνοεῖν προσποιεῖται, τῆς ἀκαίρου ζητή-

15. Λουκ. 10, 22 καὶ Ματθ. 11, 27.

16. Α' Κορ. 2, 10.

του ἐξουσία». Καὶ βέβαια μιὰ εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ Πατρὸς καὶ αὐτοῦ, ὅπως ὅταν λέγει· «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς» ἐκείνους ποὺ θέλει τοὺς ζωοποιεῖ¹⁵. Ἐὰν ὅπου πρέπει νὰ ἐργασθεῖ, πράττει αὐτὸ μὲ τὴν ἴδια πρὸς αὐτὸν ἐξουσία, ὅπου χρειάζεται νὰ γνωρίζει, δὲν γνωρίζει μὲ τὴν ἴδια ἐξουσία; Καὶ βέβαια εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ν' ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίζει τὴν ἡμέρα. Ἐὰν τὸ μεγαλύτερο πράττει μὲ ἐξουσία, δὲν πράττει πολὺ περισσότερο τὸ ἄλλο;

2. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθετε, θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ μὲ παράδειγμα· Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν δοῦμε ἓνα παιδί νὰ κλαίει καὶ νὰ θέλει συνέχεια νὰ λάβει κάτι ἀπὸ ἐμᾶς, ποὺ δὲν τοῦ εἶναι ἀναγκαῖο, ἀφοῦ λοιπὸν τὸ ἀποκρύψουμε, δείχνουμε τὰ χέρια μας ἄδεια, λέγοντας, 'νά, δὲν ἔχουμε', ἔτσι καὶ αὐτὸς ἔκαμε στοὺς Ἀποστόλους. Ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς τὸ παιδί ἐκεῖνο καὶ ὅταν δὲν τοῦ δείχνουμε αὐτὸ ποὺ θέλει, ἐπιμένει νὰ κλαίει, ξέροντας ὅτι ἔχει ἐξαπατηθεῖ, ἔπειτα ἀφήνοντάς το φεύγομε, λέγοντας, 'μὲ φωνάζει ὁ τάδε', καὶ τοῦ δίνουμε κάτι ἄλλο ἀντὶ ἐκείνου ποὺ ἤθελε, θέλοντας νὰ τὸ ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του, καὶ θαυμάζοντας ἐκεῖνο ἀντὶ αὐτοῦ, καί, ἀφοῦ τὸ δώσουμε, ἀπομακρυνόμαστε. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ἔκαμε. Ζητοῦσαν ἐκεῖνοι νὰ λάβουν, αὐτὸς τοὺς εἶπεν ὅτι δὲν ἔχει. Βέβαια καὶ προηγουμένως τοὺς φόβησε· ἐπειδὴ ὅμως πάλι ζητοῦσαν, τοὺς εἶπε καὶ πάλι, ὅτι δὲν ἔχει. Πλὴν ὅμως δὲν τοὺς φοβίζει τώρα, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπόδειξη αὐτοῦ, ποὺ ἔχει κάνει, προβάλλει καὶ δικαιολογημένη ἀφορμή· ὅτι «ὁ Πατὴρ του τὸ κράτησε αὐτὸ γιὰ τὴ δική του ἐξουσία». Τί λοιπόν; ἐσὺ δὲν γνωρίζεις τὰ τοῦ Πατρὸς; ἀλλ' αὐτὸν μὲν τὸν γνωρίζεις, τὰ αὐτοῦ δὲ ὄχι; Σὺ εἶπες, «Κανένας δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνο ὁ Υἱὸς»¹⁵, καί, «Τὸ μὲν Πνεῦμα τὰ ἐρευνᾷ ὅλα, ἀκόμη καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Ἐσὺ δὲ οὔτε αὐτὸ τὸ γνωρίζεις; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Τὸ εἶπε αὐτὸ ὄχι γιὰ νὰ ὑποπτευθοῦμε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ προσποιεῖται ὅτι τὸ ἀγνοεῖ, ἀπομακρύνοντας

σεως ἀπάγων αὐτούς. Ἐφοβήθησαν οὖν ἐρωτῆσαι πάλιν, ἵνα μὴ ἀκούσωσι· «Καὶ ὑμεῖς ἀσύνειοί ἐστε;». Πολλῷ γὰρ μᾶλλον αὐτὸν ἐφοβοῦντο νῦν, ἢ τὸ πρότερον.

«Ἀλλὰ λήψετε δύναμιν ἐπελθόντιος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς». Ὡς περ γὰρ ἐκεῖ οὐ πρὸς ἃ ἠρώτησαν ἀπεκρίναιτο (διδασκάλου γὰρ τοῦτο ἐστὶ, μὴ δὲ βούλεται ὁ μαθητής, ἀλλ' ἃ συμφέρει μαθεῖν, διδάσκειν), οὕτω καὶ νῦν, ἃ ἔδει μαθεῖν διὰ τοῦτο προλέγει, ἵνα μὴ ταραχθῶσιν. Ἄρα ἔτι ἀσθενεῖς ἦσαν. Ὡς τε δὲ παρηγοιάζεσθαι, ἐπῆρεν αὐτῶν τὰς ψυχάς, καὶ τὰ φορτικὰ συνεκάλυπεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν αὐτοὺς μικρὸν ὑστερον λοιπὸν καταλιμπάνειν, ταῦτα διαλεγόμενος οὐδὲν λέγει λυπηρὸν ἀπλῶς· ἀλλὰ τί; Μει' ἐγκωμίου τὰ λυπηρὰ φησι, μονονουχὶ λέγων, «μὴ φοβηθῆτε· Λήψετε γὰρ δύναμιν ἐπελθόντιος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν· «Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθῃτε», νῦν δὲ βούλεται ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ κηρύσσειν αὐτούς, καὶ ἃ τότε οὐκ εἶπεν, ἐνταῦθα προσέθηκε, «Καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς», λέγων. Καὶ τὸ πάντων φοβερώτερον εἰπὼν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἐρωτῶσι, «Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν».

Ὅρᾳς ὅτι αὐτοὶ ἐκήρυξαν καὶ ἐπλήρωσαν τὸ εὐαγγέλιον; Ὅντως μέγα αὐτοῖς ἐχαρίσατο. Ὅπου δεδοίκατε, φησὶν, ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐκεῖ κηρύξατε πρῶτον, καὶ ὑστερον «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». Εἴτα πάλιν τῶν λεχθέντων ἢ πίστις· «Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη», φησί. Βλεπόντων μὲν γὰρ οὐκ ἀνέστη· «Βλεπόντων δὲ ἐπήρθη»· ἐπειδὴ οὐδὲ ἐνταῦθα ἡ ὄψις τὸ πᾶν ἴσχυσε. Καὶ γὰρ τῆς ἀνασιάσεως τὸ μὲν τέλος εἶδον, τὴν δὲ ἀρχὴν οὐκέτι· καὶ τῆς ἀναλήψεως τὴν μὲν ἀρχὴν εἶ-

17. Ματθ. 15, 16 καὶ Μαρκ. 7, 18.

18. Ματθ. 10, 5.

αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀνώφελη Ζήτησι. Φοβήθηκαν λοιπὸν νὰ ἐρωτήσουν πάλι, γιὰ νὰ μὴ ἀκούσουν, «καὶ σεῖς εἰσθε ἀνόητοι;»¹⁷. Διότι πολὺ περισσότερο φοβοῦνταν αὐτὸν τώρα, παρὰ προηγουμένως.

«Ἀλλὰ θὰ λάβετε δύναμη, ὅταν θὰ ἔλθῃ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπάνω σας». Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ δὲν ἀποκρίθηκε σὲ ὅσα τὸν ρώτησαν (διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ διδασκάλου, νὰ διδάσκει ὅχι ἐκεῖνα ποὺ θέλει ὁ μαθητής, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ συμφέρει νὰ μάθῃ)· ἔτσι καὶ τώρα, ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ μάθουν, γι' αὐτὸ τοὺς τὰ προλέγει, γιὰ νὰ μὴ ταραχθοῦν. Ἦσαν ἀκόμη ἀσθενεῖς. Ὡστε γιὰ νὰ ἔχουν παρρησία, ἀνύψωσε τίς ψυχές τους, καὶ ἀπέκρινε ἐκεῖνα ποὺ ἐνοχλοῦσαν. Διότι, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ὕστερα ἀπὸ λίγο νὰ τοὺς ἐγκαταλείψει πλέον, διδάσκοντας αὐτά, δὲν τοὺς λέγει τίποτε τὸ λυπηρὸ, ἀλλὰ τί; Μὲ ἐγκώμιον λέγει τὰ λυπηρά, σχεδὸν λέγοντας, μὴ φοβηθεῖτε· «Διότι θὰ λάβετε δύναμη, ὅταν ἔλθῃ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπάνω σας, καὶ θὰ εἰσθε μάρτυρές μου, καὶ στὴν Ἱερουσαλήμ καὶ σ' ὅλη τὴν Ἰουδαία καὶ Σαμάρεια». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, «πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς μὴ πηγαίνετε, καὶ σὲ πόλιν τῶν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθετε»¹⁸, τώρα δὲ θέλει σ' ὅλη τὴν Ἰουδαία καὶ Σαμάρεια αὐτοὶ νὰ κηρύττουν ἐκεῖνα, ποὺ δὲν εἶπε τότε, τὰ πρόσθεσε ἐδῶ, λέγοντας «καὶ μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς». Καὶ ἀφοῦ τοὺς εἶπε τὸ φοβερώτερον ἀπ' ὅλα, γιὰ νὰ μὴ τὸν ἐρωτοῦν πάλι, «Ἐνῶ ἐκεῖνοι τὸν ἔβλεπαν, ἀνυψώθηκε καὶ ἓνα σύννεφο τὸν ἀπέκρυψε ἀπὸ τὰ μάτια τους». Βλέπεις ὅτι αὐτοὶ κήρυξαν καὶ συμπλήρωσαν τὸ Εὐαγγέλιον; Πράγματι μεγάλο δῶρον χάρισε σ' αὐτούς. Ἐκεῖ ὅπου φοβηθήκατε, λέγει, δηλαδὴ στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐκεῖ πρῶτα κηρύξατε, καὶ ὕστερα ὡς τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ἐπειτα πάλι ἡ πίστις τῶν λεχθέντων· «Ἐνῶ ἐκεῖνοι τὸν ἔβλεπαν», λέγει, «αὐτὸς ἀνυψώθηκε». Διότι δὲν ἀναστήθηκε ὅταν ἐκεῖνοι ἔβλεπαν, ἐνῶ τὸν ἔβλεπαν ὅταν ἀνυψώθηκε. Ἐπειδὴ οὔτε ἡ ὄρασις κατόρθωσε τὸ πᾶν. Καθόσον τῆς ἀναστάσεως τὸ μὲν τέλος τὸ εἶδαν, τὴν δὲ ἀρχὴν ὅχι· καὶ τῆς ἀναλήψεως τὴν μὲν ἀρχὴν εἶδαν,

δον, τὸ δὲ τέλος οὐκέτι. Παρεῖλκε γὰρ ἐκεῖνο τὸ τὴν ἀρχὴν
 ἰδεῖν, αὐτοῦ τοῦ ταῦτα φθεγγομένου παρόντος, καὶ τοῦ μνή-
 ματος δηλοῦντος, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ· ἀλλὰ τὸ μετὰ τοῦτο λόγῳ
 ἔδει μαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀρκοῦσιν οἱ ὀφθαλμοὶ δεῖξαι τὸ
 5 ὕψος, οὐδὲ παιδεῦσαι πότερον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθεν, ἢ ὥς
 εἰς τὸν οὐρανόν, ὅρα τί γίνεται. "Οἱ μὲν αὐτός ἐστιν ὁ Ἰη-
 σοῦς, ἥδεσαν ἐξ ὧν διελέγειο πρὸς αὐτοὺς (πόρωθεν γὰρ
 οὐκ ἐνῆν ἰδόντας γινῶνται), ὅτι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλαμβάν-
 ρεται, αὐτοὶ λοιπὸν ἐδίδασκον οἱ ἄγγελοι. "Ορα, πῶς οὐ πάντα
 10 Πνεύματι, ἀλλὰ καὶ ὅψει γενέσθαι οἰκονομεῖται. Διαιτί δὲ νε-
 φέλη ὑπέλαβεν αὐτόν; Καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι εἰς οὐρανὸν
 ἀνῆλθεν. Οὐ πῦρ, ὥς ἐπὶ Ἡλίου, οὐδὲ ἄρμα πύρινον· ἀλλὰ
 νεφέλη αὐτὸν ὑπέλαβεν, ὃ τοῦ οὐρανοῦ σύμβολον ἦν, καθὼς
 ὁ προφήτης φησὶν, «Ὁ τιθεὶς νέφει τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ», εἰ
 15 καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται τοῦτο. Διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι «ἐπὶ
 νεφέλης», δεικνύς, ὅτι ἐν τῷ συμβόλῳ αὐτῷ τῆς θείας δυνά-
 μεως· οὐδαμοῦ γὰρ ἄλλη τις δύναμις ἐπὶ νεφέλης φαίνεται.
 Ἄκουε πάλιν, τί φησιν ἄλλος προφήτης· «Ὁ Θεὸς κάθηται
 ἐπὶ νεφέλης κούφης».
 20 3. Περὶ ἀναγκαίου γὰρ τῆς ἐρωτήσεως οὔσης, καὶ προσεχόν-
 των αὐτῶν σφόδρα τοῖς λεγομένοις, καὶ διεγηγερμένων καὶ οὐ
 νυοιζόντων, τοῦτο γέγονε. Καὶ ἐν τῷ ὄρει δὲ νεφέλη δι' αὐ-
 τόν, ὅτε Μωϋσῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸν γρόφον, ἀλλ' οὐ δι' ἐκεῖνον
 ἦν ἡ νεφέλη. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι «Πορεύομαι», μόνον, ἵνα μὴ
 25 πάλιν ἀλγήσωσιν, ἀλλ' εἶπε καί, ὅτι «Τὸ πνεῦμα πέμπω». Ἄ-
 ρα ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπῆει, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐμάνθανον.
 Βαβαὶ οἷου θεάματος καιηξιώθησαν. «Καὶ ὥς ἀιενίζοντες ἦ-
 σαι», φησὶν, «εἰς τὸν οὐρανὸν πορευομένου αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ
 ἄνδρες δύο παρεισιτήκεισαν αὐτοῖς ἐν ἐσθῇτι λευκῇ, οἱ καὶ

 19. Δ' Βασ. 2, 11.

20. Ψαλμ. 103, 3.

21. Ἦσ. 19, 1.

22. Ἐξοδ. 33, 9.

23. Ἰω. 16, 5. 7.

τὸ δὲ τέλος καθόλου. Διότι ἦταν περιττὸ ἐκεῖνο, τὸ νὰ δοῦν δηλαδὴ τὴν ἀρχή, ἀφοῦ αὐτός ποὺ ἔλεγε αὐτὰ ἦταν παρών, καὶ τὸ μνημα φανέρωνε, ὅτι δὲν εἶναι ἐκεῖ· ἀλλὰ τὸ μετὰ ἀπὸ αὐτό, ἔπρεπε νὰ μάθουν μὲ τὸ λόγο. Διότι, ἐπειδὴ δὲν ἀρκοῦν οἱ ὀφθαλμοὶ νὰ φανερώσουν τὸ ὕψος, οὔτε νὸ διδάξουν τί ἀπὸ τὰ δύο, ἀνῆλθε στὸν οὐρανὸ ἢ σὰν στὸν οὐρανὸ, κοίταξε τί γίνεται. "Ὅτι μὲν αὐτός εἶναι ὁ Ἰησοῦς, τὸ γνώρισαν ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δίδασκε πρὸς αὐτοὺς (διότι δὲν ἦταν μακριά, ὥστε ὅσοι μπορούσαν νὰ τὸν δοῦν, νὰ τὸν γνωρίσουν), ὅτι δὲ στὸν οὐρανὸ ἀνέρχεται, οἱ ἴδιοι πλέον οἱ ἄγγελοι τὸ ἵδασκαν. Κοίταξε πῶς ὅλα ρυθμίζεται νὰ γίνουν ὅχι μόνο μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὄραση. Γιατί ὅμως νεφέλη παρέλαβε αὐτόν; Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη, ὅτι ἀνῆλθε στὸν οὐρανὸ. Οὔτε πῦρ, ὅπως συνέβηκε μὲ τὸν Ἥλία, οὔτε ἄρμα πύρινο¹⁹, ἀλλὰ νεφέλη παρέλαβε αὐτόν, ποὺ ἦταν σύμβολο τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς λέγει ὁ προφήτης, «Αὐτός ποὺ τοποθέτησε νέφη γιὰ νὰ ἐπιβαίνει ἐπ' αὐτῶν»²⁰, ἂν καὶ ἔχει λεχθεῖ αὐτὸ γιὰ τὸν Πατέρα του. Γι' αὐτὸ λέγει, ὅτι «ἐπάνω στὰ σύννεφα», ἀποδεικνύοντας ὅτι ἀνέρχεται μὲ αὐτὸ τὸ σύμβολο τῆς θείας δυνάμεως· διότι πουθενὰ κάποια ἄλλη δύναμη δὲν φαίνεται ἐπάνω στὰ σύννεφα. "Ἀκουε πάλι τί λέγει ἄλλος Προφήτης· «Ὁ Θεὸς κάθεται ἐπάνω σὲ ἐλαφρὴ νεφέλη»²¹.

3. Διότι αὐτὸ συνέβηκε, ἐνῶ ἡ ἐρώτηση ἦταν γιὰ κάτι τὸ ὀναγκαῖο, καί, ἐνῶ πρόσεχαν αὐτοὶ πολὺ στὰ λεγόμενα καὶ ἦταν σὲ κατάσταση διεγέρσεως καὶ δὲν ἦταν κοιμισμένοι. Ἀλλὰ καὶ στὸ ὄρος ὑπῆρχε νεφέλη γι' αὐτόν, ὅταν ὁ Μωϋσῆς εἰσῆλθε στὸ θεῖο γνόφο²², διότι δὲν ἦταν γιὰ τὸν Μωϋσῆ ἡ νεφέλη. Καὶ δὲν εἶπε μόνο «ὅτι πορεύομαι»²³, γιὰ νὰ μὴ στενοχωρηθοῦν πάλι, ἀλλ' εἶπε, ὅτι «θὰ στείλω τὸ Πνεῦμα»²³. "Ἀρα μάθαιναν μὲ τὴν ὄρασή τους ὅτι ἀνέρχονταν στὸν οὐρανὸ. Πῶ, πῶ! ποίου θεάματος καταξιώθηκαν. «Καὶ καθῶς», λέγει, «κοιτοῦσαν μὲ προσοχὴ πρὸς τὸν οὐρανὸ, ἐνῶ αὐτὸς ἀνυψωνόταν, καὶ ξαφνικὰ δύο ἄνδρες μὲ ἐνδύματα λευκὰ στάθηκαν κοντὰ τους

εἶπον· ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐσιθήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν». Δεικτικῶς ἐχρήσαντο τῇ λέξει, «Οὗτος», εἰπόντες, «ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν
 5 τρόπον ἐθεάσασθαι αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν». Πάλιν τὸ σχῆμα παιδρὸν. Ἄγγελοι γὰρ ἀνθρώπων τινὲς εἰς τύπον ἀνθρώπων σχηματισθέντες ἐπέσιτησαν, καὶ φασιν, «Ἄνδρες Γαλιλαῖοι». Ἀξιόπιστοι λοιπὸν ἐδόκουν ἐκ τοῦ εἰπεῖν, «Ἄνδρες Γαλιλαῖοι». Τί γὰρ ἔδει τοὺς εἰδότας τὴν πα-
 10 τρίδα μαθεῖν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν; Καὶ τῷ σχήματι δὲ ἐπέσιτησαν καὶ ἐδήλουν, ὅτι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰσι.

Διατί μὴ ταῦτα αὐτὸς αὐτοῖς λέγει, ἀλλ' οἱ ἄγγελοι; Διελέχθη αὐτοῖς προλαβὼν αὐτὸς πάντα, ὥστε ἀναμιμνήσκοιμος ἦν αὐτοὺς διὰ τῶν ἀγγέλων ἅπερ ἤκουσαν. Καὶ οὐκ εἶπον, ὃν
 15 ἐθεάσασθε ἀναληφθέντα, ἀλλὰ, «Πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν», δηλῶν ὅτι ἀνάβασίς ἐστιν ἢ ἀνάληψις· σαρκὸς δὲ τὸ ἀναληφθῆναι ἐστι. Διὰ τοῦτο φασιν· «Ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν, οὕτως ἐλεύσεται»· οὐ «πεμφθήσεται», ἀλλ', «ἐλεύσεται». Ποῦ οὖν τὸ ἔλαιον; «Νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτόν». Καλῶς. Αὐ-
 20 τὸς γὰρ ἐπέβη τῆς νεφέλης· διότι· «Ὁ ἀναβάς αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς». Σὺ δέ μοι ὄρα, πῶς τὰ μὲν κατὰ τὴν ἐκείνων διάνοιαν φθέγγονται, τὰ δὲ ἀξίως τοῦ Θεοῦ. Ἐπήρθη λοιπὸν ἡ διάνοια τῶν ὁρώτων· ἐχαρίσαιο αὐτοῖς τῆς δευτέρας παρουσίας οὐ μικρὸν γνώρισμα. Τὸ γάρ, «Οὕτως ἐλεύσεται»,
 25 τοῦτο δηλοῦντός ἐστι· μετὰ τοῦ σώματος, φησὶν, ὃ ἐπόθουν ἀκοῦσαι· καὶ ὅτι πάλιν εἰς κρίσιν ἥξει οὕτως ἐπὶ νεφέλης.

«Καὶ ἰδοὺ», φησὶν, «ἄνδρες δύο παρεσιήκεισαν». Διατί εἶπεν, «Ἄνδρες»; Ἀκριβῶς γὰρ ἐαντιοὺς ἀπειτύπωσαν εἰς ἄνδρας ὥς μὴ πισηθῆναι. Οἱ καὶ εἶπον· «Τί ἐσιθήκατε ἐμβλέ-

καὶ τοὺς εἶπαν· "Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, γιατί στέκεσθε, καὶ κοιτάζετε στὸν οὐρανό; Αὐτός ὁ Ἰησοῦς, ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σαῶς στὸν οὐρανό». Ἐνδεικτικὰ χρησιμοποίησαν τὴ λέξη «αὐτός», λέγοντας, «ποὺ ἀνελήφθηκε ἀπὸ σαῶς στὸν οὐρανό, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ἔλθει, ὅπως τὸν εἶδατε νὰ ἀνεβαίνει στὸν οὐρανό». Πάλι τὸ σχῆμα χαρούμενο. Διότι μερικοὶ ἄγγελοι διὰ μιᾶς, ἀφοῦ ἔλαβαν μορφὴ ἀνθρώπων, παρουσιάσθηκαν καὶ λέγουν, «"Ἄνδρες Γαλιλαῖοι». Φαίνονταν λοιπὸν σ' ἐκείνους ἀξιόπιστοι ἀπὸ τὸ ὅτι εἶπαν, «"Ἄνδρες Γαλιλαῖοι». Διότι, τί χρειαζόταν αὐτὰ ποὺ γνώριζαν, νὰ μάθουν τὴν πατρίδα τους, ἐὰν δὲν ἦταν αὐτό; Καὶ ἐπέστρεψαν στὸ σχῆμα τους καὶ φανέρωναν, ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Γιατί αὐτὰ δὲν τοὺς τὰ λέγει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ οἱ ἄγγελοι; Δίδαξε αὐτούς, ἀφοῦ ὁ ἴδιος τὰ προεῖπε ὅλα, ὥστε μὲ τοὺς ἀγγέλους ὑπενθύμιζε σ' αὐτοὺς αὐτὰ, ποὺ ἤκουσαν. Καὶ δὲν εἶπαν, αὐτὸν ποὺ εἶδατε ἀναληφθέντα, ἀλλ' «Αὐτὸν ποὺ εἶδατε νὰ ἀνεβαίνει στὸν οὐρανό», φανερώνοντας ὅτι ἡ ἀνάληψη εἶναι ἀνάβαση καὶ μάλιστα ἀνάληψη τῆς σάρκας. Γι' αὐτὸ λέγει· «Αὐτός ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σαῶς, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ἔλθει»· ὄχι, 'θὰ σταλεῖ', ἀλλὰ, «θὰ ἔλθει». Ποῦ εἶναι λοιπὸν τὸ μικρότερο; «Σύννεφο τὸν ἀπέκρυψε». Πολὺ καλά. Γιατί αὐτός ἀνέβηκε ἐπάνω στὸ σύννεφο, καθόσον «αὐτός ποὺ ἀνέβηκε, αὐτός ὁ ἴδιος εἶναι ποὺ κατέβηκε»²⁴. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε πῶς, ἄλλα μὲν λέγονται ἀνάλογα μὲ τὴν διανοητικὴν ἰκανότητα ἐκείνων, ἄλλα δὲ ὅπως ἀξίζει στὸ Θεό. Ἀνυψώθηκε πλέον ἡ διάνοια ἐκείνων ποὺ ἔβλεπαν· χάρισε σ' αὐτοὺς ὄχι μικρὸ δεῖγμα τῆς δεύτερης παρουσίας. Διότι τό, «Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ἔλθει», αὐτὸ φανεώνει· μὲ τὸ σῶμα, λέγει, πράγμα ποὺ ἐπιθυμοῦσαν ν' ἀκούσουν· καὶ ὅτι πάλι θὰ ἔλθει γιὰ τὴν κρίση κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐπάνω σὲ σύννεφο.

«Καὶ ξαφνικά», λέγει, «δύο ἄνδρες στάθηκαν κοντὰ τους». Γιατί εἶπε, «"Ἄνδρες»; Διότι ἀκριβῶς ἀπεικόνισαν τοὺς ἑαυτοὺς τους σὲ ἄνδρες, γιὰ νὰ μὴ πτοηθοῦν. Αὐτοὶ

ποντες εἰς τὸν οὐρανόν;». Ἄμα κολακευόντων ἦν τὰ ῥήμα-
 τα, καὶ οὐκ ἐώντων αὐτοὺς προσδοκᾶν αὐτὸν πάλιν εὐθέως.
 Οὗτοι τὸ μὲν μεῖζον λέγουσι, τὸ δὲ ἔλαττον οὐκέτι. Ὅτι μὲν
 γὰρ οὕτως ἐλεύσεται, καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ αὐτὸν χορὴ προσδέ-
 5 ξασθαι, φασί, τὸ δὲ πότε, σιγῶσι. Λοιπὸν ἀπὸ τῆς θέας ἐ-
 κείνης ἐπέσιρσαν αὐτοὺς πρὸς τὸν αὐτῶν λόγον· ἵνα μὴ διὰ
 τὸ μὴ δύνασθαι θεωρεῖν, νομίσωσιν αὐτὸν μὴ ἀνεληλυθέναι,
 ἀλλ' ἐν ᾧ διαλέγονται φθάσειν. Εἰ γὰρ πρὸ τούτου ἔλεγον,
 «Ποῦ ὑπάγεις», πολλῶ μᾶλλον καὶ νῦν ἂν εἶπον· «Εἰ ἐν τῷ
 10 χρόνῳ τούτῳ, φησὶν, ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσρα-
 ῆλ;». Οὕτως ἤδεσαν αὐτοῦ τὸ ἡμέρον, διὲ καὶ μετὰ τὸ παθεῖν
 ἐρωτῶσιν αὐτόν, «Εἰ ἀποκαθιστάνεις;». Καὶ μὴν ἔμπροσθεν
 εἶπεν αὐτοῖς, διὲ «Μελλήσετε ἀκούειν πολέμους, καὶ ἀκοὰς
 πολέμων· ἀλλ' οὐπω τὸ τέλος», οὐδὲ τὰ Ἱεροσόλυμα ἁλώσε-
 15 ται. Νῦν δὲ περὶ βασιλείας ἐρωτῶσιν, οὐ περὶ συντελείας.
 Ἄλλως δέ, οὐδὲ μακρὸν λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποιεῖναι λόγον
 μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ὡς δὴ οὖν καὶ αὐτοὶ εὐδοκιμήσοντες, εἰ
 τοῦτο γένοιτο, ἐρωτῶσιν. Αὐτὸς δὲ διὲ οὐκ ἀποκαθιστάνει,
 οὐκ ἐδήλωσε. Τί γὰρ ἦν τοῦτο ἀναγκαῖον αὐτοὺς μαθεῖν; Διὰ
 20 τοῦτο καὶ δεδοικότες οὐκ ἔτι εἶπον, «τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς
 παρουσίας, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;». ἀλλ', «Εἰ τὴν
 βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ ἀποκαθιστάνεις;». Ἐνόμιζον γὰρ αὐτὴν
 ἤδη παρεῖναι. Αὐτὸς δὲ καὶ ἐν παραβολαῖς ἔδειξεν, διὲ οὐκ
 ἐγγύς· καὶ ἔνθα ἠρώτησαν, οὐ πρὸς αὐτὸ ἀπεκρίναιτο, ἀλλὰ,
 25 «Λήψεσθε, φησί, δύναμιν ἐπελθόντιος τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 ἐφ' ὑμᾶς». Ὁρα, «Ἐπελθόντιος», οὐ «πεμφθέντιος», εἶπεν, ἵνα
 τὸ ἰσότημον δείξῃ. Πῶς οὖν, ᾧ πνευματομάχε, κτίσμα τολ-
 μᾶς εἶπεῖν;

 25. Ἰω. 13, 36.

26. Μαρκ. 13, 7 καὶ Ματθ. 24, 6.

27. Ματθ. 24, 3.

δὲ εἶπαν· «Γιατί στέκεσθε, κοιτάζοντας τὸν οὐρανόν;». Συγχρόνως ὁμως τὰ λόγια τοὺς ἦταν κολακευτικά καὶ δὲν τοὺς ἄφηναν νὰ περιμένουν ἀμέσως αὐτὸν καὶ πάλι. Αὐτοὶ τὸ μὲν μεγαλύτερο λέγουν, ὅχι ὁμως καὶ τὸ μικρότερο. Διότι λέγουν μὲν ὅτι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ἔλθει καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀναμένουν αὐτὸν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀποσιωποῦν ὁμως τὸ πότε. Ἐπειτα ἀπὸ τῆς θεᾶς ἐκείνης ἐπέστρεψαν αὐτοὺς στὸ δικό τους λόγο, ὥστε μὲ αὐτὰ ποὺ τοὺς λέγουν νὰ τοὺς προλάβουν νὰ μὴ νομίσουν ὅτι αὐτὸς δὲν ἀναλήφθηκε, ἐπειδὴ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ τὸν βλέπουν. Διότι, ἂν πρὶν ἀπ' αὐτὸ ἔλεγαν, «Ποῦ πηγαίνεις;»²⁵, πολὺ περισσότερο καὶ τώρα θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν· «Μήπως κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον θὰ ἀποκαταστήσεις τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ;». Ἐτσι γνώρισαν τὴ πραότητά του, διότι καὶ μετὰ τὸ πάθος τοῦ τὸν ἐρωτοῦν· «Μήπως θὰ ἀποκαταστήσεις;». Καὶ βέβαια προηγουμένως εἶπε σ' αὐτοὺς, ὅτι «πρόκειται νὰ ἀκούσετε πολέμους καὶ φῆμες γιὰ πολέμους, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκόμα τὸ τέλος»²⁶, οὔτε τὰ Ἱεροσόλυμα θὰ κυριευθοῦν. Τώρα ὁμως ρωτοῦν γιὰ τὴ βασιλεία, ὅχι γιὰ τὴ συντέλεια. Ἐξ ἄλλου δέ, δὲν ἀπευθύνει πλέον πρὸς αὐτοὺς μακρὸν λόγο μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Βέβαια καὶ αὐτοὶ ἐρωτοῦν σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ικανοποιηθοῦν, ἐὰν θὰ συνέβαινε τοῦτο. Αὐτὸς ὁμως δὲν φανέρωσε, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀποκαταστήσει τὴ βασιλεία. Διότι, γιατί ἦταν ἀναγκαῖο αὐτὸ νὰ τὸ μάθουν αὐτοί; Γι' αὐτό, βέβαια, καὶ ἐπειδὴ φοβοῦνταν, δὲν εἶπαν ἀκόμα, «Ποιὸ εἶναι τὸ σημεῖο τῆς παρουσίας σου καὶ τῆς συντέλειας τοῦ αἵωνα;»²⁷ ἀλλ' εἶπαν, «Μήπως θὰ ἀποκαταστήσεις τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ;». Διότι νόμιζαν ὅτι αὕτη εἶναι ἤδη παρούσα. Αὐτὸς δὲ καὶ μὲ παραβολὰς φανέρωσε, ὅτι δὲν εἶναι κοντὰ καὶ ὅταν τὸν ρώτησαν, δὲν ἀπάντησε σ' αὐτό, ἀλλὰ, «Θὰ λάβετε», λέγει, «δύναμη, ὅταν θὰ ἔλθει τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπάνω σας». Πρόσεχε, «ὅταν ἔλθει», εἶπε, ὅχι ὅταν θὰ σταλεῖ, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἰσotiμία. Πῶς λοιπόν, πνευματομάχε, τολμᾷς νὰ πεῖς, ὅτι εἶναι κτίσμα τὸ Πνεῦμα*.

«Καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες». Ἠνίξαιτο τὴν ἀνάληψιν· μᾶλλον δὲ ἃ ἤδη προήκουσαν, καὶ νῦν αὐτοὺς πάλιν ἀνέμνησεν. Ἦδη ἐδείχθη, ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθε. «Νεφέλη καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ», φησί· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, «Νε-
5 φέλη ὑπέλαβεν αὐτόν»· τὸν τοῦ οὐρανοῦ φησὶ Δεσπότην. Καθάπερ γὰρ βασιλέα δείκνυσιν ὄχημα βασιλικόν, οὕτω καὶ ἐπ' αὐτὸν ἐπέμφθη ὄχημα βασιλικόν, ἵνα μηδὲν φθέγγωνται λυπηρόν, μηδὲ τὸ αὐτὸ πάθωσιν, ὅπερ ὁ Ἑλισσαῖος, τοῦ διδασκάλου ἀναληφθέντος, διαρρήξας τὸν χιτωνίσκον. Καὶ
10 τί φασιν; «Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν» εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται»· καί, «Ἴδον ἄνδρες δύο παρεισιτήκεισαν αὐτοῖς». Εἰκότως. Ἐπὶ σιόματος γὰρ δύο μαρτύρων σιαθήσεται πᾶν ρῆμα. Καὶ ταῦτα αὐτὰ φθέγγονται. «Καὶ ἐν ἑσθῇτι, φησί, λευκῇ». Ὡςπερ ἤδη ἄγγελον εἶδον ἐπὶ τοῦ μνή-
15 ματος ἐν ἑσθήσεσιν ἀνασιραπιούσαις, καὶ προεῖπεν αὐτῶν καὶ τὴν διάνοιαν· οὕτω καὶ τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ κήρυξ ἄγγελος γίνεται· εἰ καὶ οἱ προφητῆται πολλαχοῦ προεῖπον, ὥςπερ καὶ περὶ τῆς ἀνασιτάσεως.

4. Πανταχοῦ ἄγγελοι γίνονται κήρυκες, ὥς ἐπὶ τῆς γεν-
20 νήσεως, ὥς πρὸς τὴν Μαρίαν πάλιν, ὥς ἐπὶ τῆς ἀνασιτάσεως· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀναλήψεως· μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας παρουσίας ἄγγελοι φανοῦνται προιρέχοντες. Εἰπόντες δέ, «Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν», ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐξαπορήσωσιν, ἐπήγαγον, «Οὕτως ἐλεύσεται». Ἀνέπνευσαν μι-
25 κρὸν ἀκούσαντες, ὅτι πάλιν ἐλεύσεται, καὶ ὅτι οὕτω, καὶ οὐκ ἔσται ἀπρόσιτος. Καὶ τὸ «Ἀφ' ὑμῶν» δέ, οὐχ ἀπλῶς πρόσκειται, ἀλλὰ τῆς ἀγάπης ἐστὶ παρασιταικὸν τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ὅτι οὐκ ἀφήσει, οὕς ἐξελέξατο. Τῆς μὲν οὖν

28. Ψαλμ. 96, 2.

29. Δ' Βασ. 2, 12.

30. Δευτ. 19, 15. 17 καὶ Ματθ. 18, 16.

* Ἐδῶ ὁ Χρυσόστομος ἀφ' ἐνός μὲν τονίζει τὴν ἰσοτιμίαν τῶν προσώπων τῆς Ἀγ. Τριάδος, ἀφ' ἐτέρου δὲ καταφέρεται ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀμφισβητοῦν αὐτήν, ἰδίως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

31. Ματθ. 28, 2.

«Καὶ θὰ εἰσθε μάρτυρές μου». Ὑπαινίχθηκε τὴν ἀνάληψη· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνα ποὺ ἤδη ἄκουσαν προηγουμένως, καὶ τώρα πάλι ὑπενθύμισε σ' αὐτούς. Ἦδη ἀποδείχθηκε ὅτι ἀνῆλθε στοὺς οὐρανοὺς. Διότι λέγει, «Νεφέλη καὶ θεῖο φῶς καὶ ἀπὸ τὰ πόδια του»²⁸. διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «νεφέλη ἀπέκρυψε αὐτὸ ἀπὸ τὰ μάτια τους»· ἐννοεῖ τὸν Δεσπότη τοῦ οὐρανοῦ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸν βασιλέα ἀποδεικνύει τὸ βασιλικὸ ὄχημα, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ πρὸς αὐτὸν ἐστάλη τὸ ὄχημα τὸ βασιλικό, γιὰ νὰ μὴ ποῦν τίποτε τὸ λυπηρό, οὔτε νὰ πάθουν τὸ ἴδιο ποὺ ἔπαθε καὶ ὁ Ἑλισσαῖος, ὅταν, ἐνῶ ἀνερχόταν στοὺς οὐρανοὺς, ὁ διδάσκαλός του ἔσχισε τὸ ὑποκάμισό του²⁹. Καὶ τί λέγουν; «Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σᾶς στὸν οὐρανό, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ἔλθει», καὶ «Νὰ δύο ἄνδρες στάθηκαν κοντά τους». Πολὺ εὖλογα, διότι «μὲ τὴν μαρτυρία δύο μαρτύρων θὰ πιστοποιηθεῖ κάθε λόγος». Καὶ αὐτὰ λέγουν αὐτοί. Καὶ «μὲ λευκὰ ἐνδύματα», λέγει. Ὅπως ἀκριβῶς ἤδη εἶδαν ἄγγελο ἐπάνω στὸ μνήμα μὲ ἀπαστράπτοντα ἐνδύματα, καὶ προεῖπε καὶ τῇ σκέψῃ αὐτῶν³¹, ἔτσι καὶ γιὰ τὴν ἀνάληψη αὐτοῦ ἄγγελος γίνεται κήρυκας· ἂν καὶ οἱ προφῆτες σὲ πολλὰ σημεία τὴν προεῖπαν, ὅπως ἀκριβῶς προφήτευσαν καὶ γιὰ τὴν ἀνάστασις αὐτοῦ.

4. Παντοῦ ἄγγελοι γίνονται κήρυκες, ὅπως κατὰ τὴ γέννηση, ὅπως πάλι πρὸς τὴ Μαρία, ὅπως κατὰ τὴν ἀνάστασις· ἔτσι λοιπὸν καὶ κατὰ τὴν ἀνάληψη, μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ τὴν δευτέρα παρουσία, οἱ ἄγγελοι θὰ ἐμφανισθοῦν τρέχοντας μπροστὰ ἀπ' αὐτόν. Ἀφοῦ δὲ εἶπαν, «αὐτὸς ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σᾶς στὸν οὐρανό», γιὰ νὰ μὴ εὗρεθοῦν αὐτοὶ σὲ ἀμηχανία, πρόσθεσαν, «θὰ ἔλθει κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο». Ἀνακουφίσθηκαν λίγο, ὅταν ἄκουσαν, ὅτι πάλι θὰ ἔλθει, καὶ ὅτι θὰ ἔλθει κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, καὶ ὅτι δὲν θὰ εἶναι ἀπρόσιτος. Καὶ τὸ «ἀπὸ σᾶς» δέ, δὲν προστίθεται στὴν τύχη, ἀλλὰ ἐκφράζει τὴν ἀγάπη τοῦ πρὸς αὐτούς καὶ τὴν ἐκλογὴ καὶ ὅτι δὲν θὰ ἀφήσει αὐτοὺς ποὺ ἐξέλεξε. Τῆς μὲν λοιπὸν ἀναστάσεως αὐτοῦ

ἀνασιάσεως αὐτὸς γέγονε μάρτυς (πάντων γὰρ τοῦτο θαυμα-
σιώτερον ἦν μετὰ τὸν τόκον, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τοῦ τόκου,
τὸ ἑαυτὸν ἀνασιῆσαι. «Λύσατε» γάρ, φησί, «τὸν ναὸν τοῦ-
τον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγὼ ἐγερῶ αὐτόν»), τῆς δὲ μελ-
5 λούσης παρουσίας, οἱ ἄγγελοι, «Οὕτως ἐλεύσεται», λέγοντες.
Εἴ τις τοίνυν ἐπιθυμεῖ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν, εἴ τις ἀλγεῖ, ὅτι
οὐκ εἶδον αὐτόν, τοῦτο ἀκούσας, βίον θαυμασιὸν ἐπιδεικνύ-
σθω, καὶ πάντως ὄψεται καὶ οὐκ ἀποιεύξεται. Μετὰ γὰρ
πλείονος ἥξει δόξης· πλὴν οὕτω μετὰ νεφέλης, οὕτω μετὰ
10 σώματος· καὶ πολλῶ θαυμασιώτερον ἰδεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ οὐ-
ρανοῦ καταβαίνοντα, ἢ ἀπὸ τῆς γῆς ἀναβαίνοντα.

“Οτι μὲν οὖν ἥξει, εἶπον, ἐπὶ τίνι δέ, οὐκέτι προσέθηκαν.
Τοῦτο τὴν ἀνάστασιν βεβαιοῖ. Εἴ γὰρ μετὰ σώματος ἀνελή-
φθη, πολλῶ μᾶλλον μετὰ σώματος ἀνέσκη. Ποῦ εἰσιν οἱ δια-
15 πισιτοῦντες τῇ ἀνασίσει; τίνες εἰσίν; εἶπέ μοι “Ελληνες, ἢ
Χριστιανοί; ἀγνοῶ γάρ· μᾶλλον δὲ οἶδα ἀκριβῶς. “Ελληνες
γάρ εἰσιν, οἱ καὶ τῇ δημιουργίᾳ τῆς κτίσεως διαπισιτοῦντες.
Τῶν γὰρ αὐτῶν ἐστὶ μὴ συγχωρεῖν ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν τι
τῷ Θεῷ, καὶ τὰ κείμενα μὴ λέγειν αὐτὸν ἀνιστᾶν. Εἴτα αἰ-
20 σχυνόμενοι, ὅτι οὐκ ἴσασιν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ τοῦτο
ἐγκαλῶνται, φασὶν· ‘οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα λέγομεν, ἀλλ’ ὅτι οὐ
χρεῖα σώματος’. Εὐκαιρον ἀληθῶς εἰπεῖν· «Ὁ γὰρ μωρὸς
μωρὰ λαλήσει». Οὐκ αἰσχύνεσθε ἐξ οὐκ ὄντων οὐδὲν διδόν-
τες ποιεῖν τὸν Θεόν; Εἰ δὲ ἐξ ὄντων ποιεῖ, τί διαφέρει τῶν
25 ἀνθρώπων; Ἀλλὰ πόθεν, φησί, τὰ κακά; Μὴ γάρ, ἐπειδὴ
οὐκ οἶδας πόθεν, ἕτερον ὀφείλεις ἐπείσάγειν κακὸν ἐν τῇ
γνώσει τῶν κακῶν; Δύο γὰρ γίνεται ἄισια· ἐν μὲν οὖν, ὅτι
τοῦτο λέγειν τολμᾷς· εἰ γὰρ μὴ λέγεις ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα

32. Ἰω. 2, 19.

33. Ἠσ. 32, 6.

ἔγινε μάρτυρας, (διότι αὐτὸ ἦταν τὸ πιὸ θαυμαστὸ ἀπ' ὅσα συνέβηκαν μετὰ τῇ γέννηση, μᾶλλον δὲ καὶ πρὶν ἀπὸ τῇ γέννηση, ἢ ἀνάστασις δηλαδὴ τοῦ ἑαυτοῦ του. Διότι λέγει, «Γκρεμίστε αὐτὸ τὸ ναὸ καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»³², τῆς δὲ μέλλουσας παρουσίας οἱ ἄγγελοι λέγοντας, «θὰ ἔλθει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο». Ἐὰν λοιπὸν κάποιος ἐπιθυμεῖ νὰ δεῖ τὸ Χριστό, ἐὰν πονεῖ, διότι δὲν εἶδε αὐτόν, ἀφοῦ ἀκούσει αὐτό, ἅς ἐπιδείξει ζωὴ θαυμαστή καὶ ὅπωςδῆποτε θὰ τὸν δεῖ καὶ δὲν θὰ ἀποτύχει. Διότι θὰ ἔλθει μὲ μεγαλύτερη δόξα καὶ μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, μὲ τὴν νεφέλην, δηλαδὴ καὶ μὲ τὸ σῶμα· καὶ πολὺ θαυμασιώτερα θὰ δεῖ αὐτόν νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανόν, παρὰ νὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ τῇ γῇ.

Τὸ ὅτι βέβαια θὰ ἔλθει, τὸ εἶπαν, δὲν πρόσθεσαν ὁμως μὲ ποιὸν τρόπο. Αὐτὸ βεβαιώνει τὴν ἀνάστασις. Διότι, ἂν ἀναλήφθηκε μὲ τὸ σῶμα, πολὺ περισσότερο μὲ τὸ σῶμα ἀναστήθηκε. Ποῦ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δυσπιστοῦν στὴν ἀνάστασις; Ποιοὶ εἶναι; Πές μου· ἐθνικοὶ ἢ χριστιανοί; διότι τὸ ἀγνοῶ· μᾶλλον δὲ γνωρίζω ἀκριβῶς. Διότι εἶναι οἱ ἐθνικοὶ, ποὺ δυσπιστοῦν καὶ στὴ δημιουργία τῆς κτίσεως. Διότι αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν δέχονται ὅτι ὁ Θεὸς δημιουργεῖ κάτι ἀπὸ τὸ μηδέν καὶ ἀρνοῦνται ὅτι ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ντρέπονται, διότι δὲν γνωρίζουν τὴ δύναμιν τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ κατηγοροῦνται γι' αὐτό, λέγουν· Ἐν τὰ λέμε αὐτὰ γι' αὐτό, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν χρειάζεται τὸ σῶμα. Εἶναι ἐπὶκαιρὸ νὰ ποῦμε «ὅτι ὁ ἀνόητος ἀνόητα θὰ πεῖ»³³. Δὲν ντρέπεσθε νὰ μὴ ἀποδέχεσθε ὅτι ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἀπὸ τὸ μηδέν; Ἐὰν δὲ ἀπὸ τὰ προϋπάρχοντα δημιουργεῖ, σὲ τί διαφέρει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Ἀλλά, λέγει, ἀπὸ ποῦ προέρχονται τὰ κακά; Μήπως δηλαδὴ, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζεις ἀπὸ ποῦ, πρέπει νὰ προσθέτεις ἄλλο κακὸ στὴ γνώσιν τῶν κακῶν; Διότι ἔτσι δημιουργοῦνται δύο ἄτοπα· ἓνα λοιπόν, τὸ ὅτι τολμᾷς νὰ λέγεις αὐτό· διότι, ἐὰν δὲν παραδέχεσαι, ὅτι ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὰ ὄντα ἀπὸ τὸ μηδέν, πολὺ περισσότερο δὲν γνωρίζεις ἀπὸ ποῦ προέρ-

ποιεῖν τὸν Θεόν, πολλῷ μᾶλλον οὐκ εἴσῃ πόθεν τὰ κακά· εἰσε-
 ρον δέ, ὅτι ἀγέννητον τὴν κακίαν τοῦτο λέγων εἰσάγεις. Ἐν-
 νόησον, ὅσον ἐστὶ χαλεπὸν βουλόμενον εὑρεῖν τὴν πηγὴν τῶν
 κακῶν, ταύτην τε ἀγνοῆσαι, καὶ ἐτέραν προσθεῖναι αὐτῇ. Ζήτει
 5 πόθεν τὰ κακά, καὶ μὴ βλάσφημεῖ τὸν Θεόν.

Καὶ πῶς βλάσφημῶ, φησί; Τί λέγεις; οὐ βλάσφημεῖς,
 διὰν ἀγέννητον εἰσάγῃς τὸ κακόν; διὰν ἴσον δύνασθαι τῷ Θεῷ
 συγχωρῇς; διὰν ἰσοσθενῇ δύναμιν εἰσάγῃς τῶν κακῶν; διὰν
 ἀγέννητον; Ὅρα γάρ, τί φησιν ὁ Παῦλος· «Τὰ γὰρ ἀόρατα
 10 αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθαροῦνται».
 Ὁ μέντοι διάβολος ἀμφοτέρω εἶπεν εἶναι τῆς ὕλης, ἵνα μη-
 δαμόθεν λοιπὸν τὸν Θεὸν ἐπιγνῶμεν. Τί γὰρ δυσκολώτερον;
 εἰπέ μοι τὸ φύσει κακὸν καλὸν ποιῆσαι (εἰ γε τί ἐστι καὶ
 ὑμᾶς γὰρ λέγω· φύσει γὰρ οὐδὲν ἐστι ποιῆσαι καλὸν καλοῦ
 15 συνεργόν), ἢ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων; Τί εὐκολώτερον (ὥς ἐπὶ ποιό-
 τητος λέγω), τὴν οὐκ οὖσαν ποιότητα εἰσαγαγεῖν, ἢ τὴν οὖ-
 σαν μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἐναντίον; τί εὐκολώτερον, τὴν οὐκ οὖ-
 σαν οἰκίαν ποιῆσαι, ἢ τὴν ἔρημον οὖσαν ἄνωθεν ἐργάσασθαι;
 Εὐδηλόν, ὅτι ἐκεῖνο. Οὐκοῦν τοῦτο ἀδύνατον. Ὡς περ οὖν τοῦ-
 20 το ἀμήχανον, οὕτω καὶ ἐκεῖνο ἀδύνατον, εἰς τὸ ἐναντίον λέ-
 γω τὸ ἐνεργεῖν.

5. Εἰπέ μοι, τί δυσκολώτερον; μύρον καίασκευάσαι, ἢ
 τὸν βόρβορον διάσασθαι τὰ τοῦ μύρου ἐργάσασθαι; Τί εὐκο-
 λώτερον, εἰπέ μοι, τούτων; (ἐπειδὴ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς
 25 τὸν Θεὸν ὑποβάλλομεν, ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὑ-
 μεῖς) ὀφθαλμοὺς πλάσαι, ἢ τυφλὸν ποιῆσαι βλέπειν μένοντα

χονται τὰ κακά· τὸ ἄλλο δέ, τὸ ὅτι, λέγοντας αὐτό, παρουσιάζεις τὴν κακία ἀδημιούργητη. Σκέψου, πόσο φοβερὸ εἶναι, θέλοντας νὰ βρεῖς τὴν πηγὴ τῶν κακῶν, καὶ νὰ ἀγνοήσεις αὐτήν, καὶ νὰ προσθέσεις ἄλλη σ' αὐτήν. Ζήτα ἀπὸ ποῦ προέρχονται τὰ κακά καὶ μὴ βλασφημεῖς τὸ Θεό.

Καὶ πῶς βλασφημῶ; λέγει. Τί λέγεις; δὲν βλασφημεῖς, ὅταν παρουσιάζεις τὸ κακὸ ὅτι εἶναι ἀγέννητο; "Ὅταν ἀποδέχεσαι ὅτι ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ κάνει ὅσα καὶ ὁ ἄνθρωπος; "Ὅταν παρουσιάζεις τὴ δύναμη τῶν κακῶν ἰσοδύναμη μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ; "Ὅταν τὰ παρουσιάζεις ἀδημιούργητα; Διότι πρόσεχε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι οἱ ἀόρατες ιδιότητές του, δηλαδή ἡ αἰώνια δύναμή του καὶ ἡ θεότητά του, βλέπονται καθαρὰ, ἀφ' ὅτου δημιουργήθηκε ὁ κόσμος, γινόμενες νοητές μέσω τῶν δημιουργημάτων»³⁴. Ὁ μὲν λοιπὸν διάβολος δίδαξε ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι ὑλικά, γιὰ νὰ μὴ γνωρίσουμε ἀπὸ πουθενὰ πλέον τὸ Θεό. Διότι τί εἶναι δυσκολώτερο; Πές μου· τὸ νὰ κάνεις τὸ ἐκ φύσεως κακὸ, καλὸ (ἂν βέβαια εἶναι δυνατό κάτι τέτοιο· αὐτὸ τὸ λέγω σύμφωνα μὲ τὴ δική σας γνώμη· διότι ἐκ φύσεως δὲν εἶναι δυνατό νὰ κάνεις τὸ κακὸ συνεργὸ τοῦ καλοῦ), ἢ κάτι ἀπὸ τὸ μηδέν; Τί εὐκολώτερο (γιὰ ποιότητα ὁμιλῶ), νὰ δημιουργήσεις ποιότητα ἀπὸ τὸ μηδέν, ἢ αὐτήν ποὺ ὑπάρχει νὰ μετατρέψεις στὸ ἀντίθετο; Τί εἶναι εὐκολώτερο, νὰ κατασκευάσεις οἰκία ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἢ νὰ ἐπισκευάσεις αὐτήν ποὺ εἶναι ἐρημωμένη; Εἶναι φανερὸ ὅτι ἐκεῖνο, ἐνῶ αὐτὸ βέβαια εἶναι ἀδύνατο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἀκατόρθωτο, ἔτσι καὶ ἐκεῖνο εἶναι ἀδύνατο, ἐννοῶ τὸ νὰ ἐνεργεῖ ἀντίθετα.

5. Πές μου, τί εἶναι δυσκολώτερο; νὰ παρασκευάσεις μύρο ἢ νὰ ἐξαναγκάσεις τὸ βοῦρκο νὰ χρησιμοποιηθεῖ σὰν μύρο; Τί εἶναι εὐκολώτερο ἀπὸ αὐτά, πές μου; (ἐπειδὴ ὑποβάλλουμε τὸ Θεὸ στοὺς δικούς μας λογισμούς, ὅχι ὅμως ἐμεῖς, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐσεῖς), νὰ δημιουργήσεις ὀφθαλμούς, ἢ νὰ κάνεις τυφλό, παραμένοντας τυφλὸς νὰ

τυφλόν, καὶ ὀξυωπέσιερον τοῦ βλέποντος, καὶ τῇ τυφλότητι
 ἀποχρήσασθαι εἰς βλέψιν, καὶ τῇ κωφότητι εἰς ἀκοήν; Ἐμοὶ
 δοκεῖ ἐκεῖνο. Τὸ δυσκολώτερον οὖν δίδως τῷ Θεῷ, εἰπέ μοι,
 καὶ τὸ εὐκολώτερον οὐχί; Τί λέγω τοῦτο; Ἀλλὰ καὶ τὰς ψυ-
 5 χὰς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ εἶναί φασιν. Ἀλλ' ὄρα, πόσα τὰ ἀ-
 σεβῆ καὶ ἀνόητα. Πρῶτον, βουλόμενοι δεῖξαι, ὅτι ἐκ τοῦ Θε-
 οῦ τὰ κακά, ἕτερον τούτου ἀσεβέσιερον ἐπεισάγουσιν· ὁμόχρο-
 να γὰρ αὐτῷ, καὶ οὐδενὸς αὐτῶν προεσβύτερον τὸν Θεὸν λέ-
 γουσι, τὸ γέρας τὸ μέγα καὶ αὐτοῖς διδόναι τολμῶντες. Δεύ-
 10 τερον, καὶ ἀνώλεθρον τὴν κακίαν φασίν· οὐ γὰρ τὸ ἀγέννη-
 τον ἀναιρεῖται. Ὅρατε τὴν βλασφημίαν; Ὡστε ἀνάγκη, ἢ μη-
 δὲν τοῦ Θεοῦ εἶναι· ἢ, εἰ μὴ ταῦτα, καὶ Θεὸν μὴ εἶναι. Τρί-
 τον ὅπερ ἔφην, ταύτῃ τοι πολέμοισι καὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς, καὶ
 προσαγανακτεῖν τὸν Θεὸν μᾶλλον παρασκευάζουσιν. Τέταρτον,
 15 τὴν ἄσταιον ὕλην ισοαύτην ἐπιτηδειότητα ἔχειν διδόασι. Πέμ-
 πτον, τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ τὴν πονηρίαν αἰτίαν φασὶ γε-
 γενῆσθαι, καὶ ὅτι χωρὶς ταύτης ὁ ἀγαθὸς οὐκ ἦν ἀγαθός.
 Ἐκτον, τὰς ὁδοὺς ἡμῖν ἀποκλείουσι τῆς θεογνωσίας. Ἑβδό-
 μον, τὸν Θεὸν εἰς ἀνθρώπους καιάγουσι, καὶ φυτά, καὶ ξύλα.
 20 Εἰ γὰρ ἡ μὲν ἡμετέρα ψυχὴ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἐστίν, ἡ
 δὲ μετενοωμάτωσις καὶ εἰς σικνοὺς καὶ πέποντας ἐκβαίνει
 καὶ κρόμνα, ἄρα τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία εἰς σικνοὺς ἔσται.

Καὶ μὲν εἰπώμεν, ὅτι Πνεῦμα ἅγιον ναὸν ἔπλασεν ἐν τῇ
 Παρθένῳ, καταγελῶσιν ἅν, ὅτι ἐνώκησεν ἐν τῷ πνευματικῷ
 25 ναῷ, πάλιν γελῶσιν. Αὐτοὶ δὲ καὶ εἰς σικνοὺς καὶ πέποντας
 καὶ μυίας καὶ κάμπας καὶ ὄνους τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν καιά-
 γοντες, οὐκ αἰσχύνονται, καινόν τινα εἰδωλολατρίας ἐξευρί-
 σκοντες τρόπον. Ἀλλ' οὐ τὸ κρόμνον ἐν τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὁ Θε-
 ὸς ἐν τῷ κρόμνῳ ἐστί. (Μὴ γὰρ τὸ κρόμνον ἔστι Θεός).

βλέπει, καὶ πολὺ πῖο καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ βλέπει, καὶ νὰ μεταχειρισθεῖς τὴν τυφλότητα γιὰ ὄραση καὶ τὴν κωφότητα γιὰ ἀκοή; Ἐμένα μου φαίνεται ἐκεῖνο. Πές μου τὸ δυσκολώτερο λοιπὸν τὸ ἀποδίδεις στὸ Θεό, τὸ δὲ εὐκολώτερο ὄχι; Γιατί λέγω αὐτό; Καθόσον λέγουν ὅτι καὶ οἱ ψυχές εἶναι ἀπὸ τὴν οὐσία αὐτοῦ. Ἀλλὰ πρόσεχε, πόσα εἶναι τὰ ἀσεβῆ καὶ ἀνόητα. Πρῶτο, θέλοντας νὰ ἀποδείξουν ὅτι τὰ κακὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεό, παρουσιάζουν ἄλλο ἀσεβέστερο ἀπ' αὐτό· διότι λέγουν, ὅτι τὰ κακὰ ἔγιναν κατὰ τὸν ἴδιο χρόνο μὲ τὸ Θεό, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀρχαιότερος κανενὸς ἀπὸ αὐτά, τολμώντας νὰ ἀποδίδουν τὸ μεγάλο βραβεῖο σ' αὐτά. Δεύτερο, ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ κακία δὲν καταστρέφεται· διότι τὸ ἀδημιούργητο δὲν καταστρέφεται. Βλέπετε τὴ βλασφημία; Ὡστε εἶναι ἀνάγκη, ἢ τίποτε νὰ μὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἢ, ἐὰν ὄχι αὐτά, καὶ Θεὸς νὰ μὴ ὑπάρχει. Τρίτο, ὅπως προανέφερα, πολεμοῦν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ οἱ ἴδιοι τοὺς ἑαυτούς τους καὶ συντελοῦν ἐπὶ πλέον νὰ ἀγανακτεῖ περισσότερο ὁ Θεός. Τέταρτο, ἀποδίδουν στὴν ἄστατη ὕλη τὴ δυνατότητα νὰ ἔχει τόση ἐπιτηδειότητα. Πέμπτο, ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ κακία ἔγινε αἰτία τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι χωρὶς αὐτὴν ὁ ἀγαθὸς δὲν θὰ ἦταν ἀγαθός. Ἑκτο, ἀποκλείουν ἀπὸ μᾶς τοὺς δρόμους τῆς θεογνωσίας. Ἑβδομο, κατεβάζουν τὸ Θεὸ σ' ἀνθρώπους καὶ φυτὰ καὶ ξύλα. Διότι, ἂν μὲν ἡ ψυχὴ μας προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ τὴν μετενσάρκωση καταλήγει καὶ σὲ ἀγγούρια καὶ πεπόνια καὶ κρεμμύδια, ἄρα ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ θὰ βρίσκεται σὲ ἀγγούρια!

Καὶ ὅταν μὲν ποῦμε, ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔπλασε ναὸ στὴν Παρθένο, μᾶς χλευάζουν, ἂν ποῦμε, ὅτι κατοίκησε στὸν πνευματικὸ ναό, πάλι γελοῦν. Αὐτοὶ δέ, κατεβάζοντας τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ σ' ἀγγούρια καὶ πεπόνια, καὶ μύγες καὶ κάμπιες καὶ ὄνους, δὲν ντρέπονται, ἐξευρίσκοντας ἔτσι κάποιο καινούριο τρόπο εἰδωλολατρίας. Ὅμως δὲν βρίσκεται τὸ κρεμμύδι στὸ Θεό, ἀλλ' ὁ Θεὸς στὸ κρεμμύδι. ("Ἄς μὴ γίνει δηλαδὴ τὸ κρεμμύδι Θεός). Γιατί

Τί φεύγεις τὴν μειενσωμάτωσιν τοῦ Θεοῦ; Αἰσχρόν, φηοῖν,
 εἶσιν. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον τοῦτο αἰσχρόν. Ἄλλ' οὐκ αἰσχρόν;
 Πῶς; Ὅπερ γὰρ ἂν εἰς ἡμᾶς γένηται, ὄντως αἰσχρόν. Εἶδε-
 τε συρφετὸν ἀσεβείας; Ἀλλὰ διατί οὐ βούλονται ἀνίστασθαι
 5 σῶμα; Τί δὲ καὶ ἐροῦσιν; Ὅτι τὸ σῶμα πονηρόν; Πόθεν
 οὖν οἶδας, εἰπέ μοι, τὸν Θεόν; πόθεν ἔχεις τῶν ὄντων τὴν
 γνῶσιν; Ὁ δὲ φιλόσοφος πόθεν φιλόσοφος, εἰ μηδὲν συντε-
 λεῖ τὸ σῶμα; Πήρωσον τὰς αἰσθήσεις, καὶ μάθε τι τῶν δεόν-
 των. Τί δὲ μωρότερον ψυχῆς γένοιτ' ἂν, εἰ ἐξ ἀρχῆς τὰς αἰ-
 10 σθήσεις εἶη πεπηρωμένη; Εἰ γὰρ ἐνὸς μέρους μόνον πήρω-
 σις, τοῦ ἐγκεφάλου λέγω, τὸ πᾶν αὐτῆς βλάβη γίνεται, εἰ
 μέλλοι καὶ τὰ ἄλλα πεπηρῶσθαι, ποῦ χρήσιμος ἔσται; Δει-
 ξον μοι χωρὶς σώματος ψυχὴν. Ἡ οὐκ ἀκούεις ἰατρῶν λε-
 γόντων, ὅτι νόσος γὰρ παρούσα δεινῶς ψυχὴν ἀμαυροῖ;
 15 Μέχρι τίνος οὐκ ἀπάγξεσθε; Τὸ σῶμα τῆς ὕλης εἶσιν;
 εἰπέ μοι. Καλῶς. Οὐκοῦν ἔδει μισεῖν αὐτό· τί τοίνυν αὐτὸ
 τρέφεις; Τί θάλπεις; Οὐκοῦν ἔδει ἀναιρεῖν σαυτόν; Οὐκοῦν
 ἔδει ἀπαλλάττεσθαι τοῦ δεσμοποιηρίου. Ἄλλως δέ, ὁ Θεὸς οὐ
 δύναται περιγενέσθαι τῆς ὕλης ἂν μὴ συμπλακῇ. Ἐπιτάξαι
 20 γὰρ οὐ δύναται, ἕως ἂν οὐ συγγένηται αὐτῇ, καὶ δι' ὅλης
 σιαυῇ. Ὡ τῆς ἀσθενείας. Καὶ βασιλεὺς μὲν ἐπιτάττων πάν-
 τα ποιεῖ, ὁ δὲ Θεὸς τοῖς πονηροῖς οὐκ ἐπιτάττων; Ὅλως δὲ
 εἰ ἀγαθοῦ τινος ἅμοιρος ἦν, οὐκ ἂν ἔσῃ ἡ ὕλη. Οὐ γὰρ ἔχει
 φύσιν ἢ πονηρία συνίστασθαι, ἂν μὴ τινος ἐπιλάβηται τῶν
 25 τῆς ἀρετῆς ὥστε εἰ πρὸ τούτου ἀμιγῆς ἦν ἀρετῆς, πάλαι ἂν
 διεφθάρη· καὶ γὰρ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον τὰ κακά.

Ἔσιω τις ἀσελγῆς καὶ μηδὲ ὅλως ἑαυτοῦ κατεχέτω, εἰ

ἀποφεύγεις τὴ μετενσωμάτωση τοῦ Θεοῦ; Εἶναι αἰσχρό, λέγει. Λοιπὸν πολὺ περισσότερον εἶναι αἰσχρὸ αὐτό. Ἄλλὰ δὲν εἶναι αἰσχρό; Πῶς; Διότι ἐκεῖνο ποῦ θὰ μπορούσε νὰ γίνει σὲ μᾶς, εἶναι πράγματι αἰσχρό. Εἶδατε συρφετὸ ἀσέβειας; Ἄλλὰ γιατί δὲν θέλουν νὰ ἀνασταίνεται τὸ σῶμα; Τί δὲ θὰ ποῦν; Ὅτι τὸ σῶμα εἶναι πονηρό; Πές μου, ἀπὸ ποῦ λοιπὸν γνωρίζεις τὸ Θεό; ἀπὸ ποῦ ἔχεις τὴ γνώση τῶν ὄντων; Ὁ δὲ φιλόσοφος ἀπὸ ποῦ εἶναι φιλόσοφος, ἂν σὲ τίποτε δὲν συντελεῖ τὸ σῶμα; Ἀκρωτηρίασε τίς αἰσθήσεις καὶ μάθε κατὰ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Τί δὲ θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει μικρότερον ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ἂν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἶχε τίς αἰσθήσεις ἀκρωτηριασμένες; Διότι, ἂν ἡ ἀναπηρία, ἐνὸς μέρους μόνον, τοῦ ἐγκεφάλου ἐννοῶ, βλάπτει ὁλόκληρην τὴν ψυχὴν, ἐὰν συνέβαινε καὶ τὰ ἄλλα νὰ γίνουν ἀνάπηρα, ποῦ θὰ ἦταν τότε χρήσιμη; Δεῖξε μου ψυχὴν χωρὶς σῶμα. Ἡ δὲν ἀκούεις τοὺς ἰατροὺς νὰ λέγουν, ὅταν ἡ νόσος εἶναι παρούσα, φθείρει φοβερὰ τὴν ψυχὴν;

Μέχρι ποίου σημείου θὰ κινδυνεύετε νὰ πνιγεῖτε; Πές μου, τὸ σῶμα προέρχεται ἀπὸ τὴν ὕλην; Καλῶς. Λοιπὸν ἔπρεπε νὰ μισεῖς αὐτό; γιατί λοιπὸν τὸ τρέφεις; γιατί περιθάλπεις αὐτό; Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ αὐτοκτονεῖς, ἔπρεπε νὰ ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ τὸ δεσμωτήριον. Ἀλλιῶς δὲ ὁ Θεὸς δὲν μπορεί νὰ ὑπερισχύσει τῆς ὕλης, ἂν δὲν συμπλακεῖ μὲ αὐτήν. Διότι δὲν μπορεί νὰ διατάζει αὐτήν, μέχρις ὅτου ἔλθει σὲ σχέσιν μὲ αὐτήν, καὶ σταθεροποιηθεῖ αὐτή. Πῶ, πῶ μέγεθος ἀσθένειας. Καὶ βασιλεὺς μὲν, ὅταν διατάσσει τὰ πάντα γίνονται, ὁ δὲ Θεὸς τοὺς πονηροὺς δὲν μπορεί νὰ τοὺς διατάσσει; Ἐὰν δὲ ἡ ὕλη ἦταν ἐξ ὁλοκλήρου ἁμοιρῇ κάποιου ἀγαθοῦ, δὲν θὰ μπορούσε νὰ σταθεῖ. Διότι ἡ πονηρία ἐκ φύσεως δὲν μπορεί νὰ ὑπάρχει, ἂν δὲν προσλάβει κατὰ ἀπὸ τὴν ἀρετὴν ὥστε, ἂν πρὶν ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἦταν ἀναμειγμένη μὲ τὴν ἀρετὴν, πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχε διαφθαρεῖ. Καθόσον αὐτὸν τὸν τρόπο ἀκολουθοῦν τὰ κακά.

Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι κάποιος εἶναι ἀσελγὴς καὶ δὲν

ζήσετε δέκα ἡμέρας; Ἔσιω τις λησιῆς καὶ πρὸς πάντας ἀ-
 συνείδητος, ἔσιω καὶ πρὸς τοὺς συλλησιτεύοντας, εἰ ζήσεται
 ὁλως; Ἔσιω τις κλέπτης ἀκαίσχυντος, καὶ μὴ ἐρυθριάτω, ἀλ-
 λὰ δημοσίᾳ κλεπτεύω, εἰ βιώσεται ὁ τοιοῦτος; Οὐκ ἔχει φύ-
 5 σιν τὰ κακὰ συνίστασθαι, ἂν μὴ καὶ μικρόν τι παρὰ τῶν ἀγα-
 θῶν λάβῃ, ὥστε καὶ κατ' αὐτοὺς ὁ Θεὸς αὐτὰ συνέστησεν. Ἔ-
 σιω πόλις ἀνδρῶν πονηρῶν, εἰ σιήσεται ποιε; Πονηροὶ δὲ
 ἔσιωσαν, μὴ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐαυτούς. Ἀλλ'
 οὐ δύνατον σιῆναι. «Ὅντως ἐμωράνθησαν φάσκοντες εἶναι
 10 σοφοί». Εἰ τὸ σῶμα κακόν, πάντα ἀπλῶς καὶ εἰκῇ τὰ ὁρώμε-
 να, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆ, καὶ ἥλιος, καὶ ἀήρ. Καὶ γὰρ καὶ ὁ
 ἀήρ σῶμα, εἰ καὶ μὴ παχὺ καὶ νασιόν. Εὐκαιρον οὖν εἰπεῖν
 «Διηγῆσαντό μοι παράνομοι ἀδολεσχίας».

Ἀλλὰ μὴ ἀνεχώμεθα, ἀλλ' ἀποπειχίσωμεν αὐτοῖς τὰς ἀ-
 15 κοάς. Ἔστι γάρ, ἔστι σωμάτων ἀνάσσιας. Τοῦτο ὁ τάφος
 δηλοῖ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις τοῦτο τὸ ξύλον, ἔνθα προσεδέθη καὶ
 ἐμαστιγώθη. «Συμφάγομεν γὰρ αὐτῶ», φησί, «καὶ συνεπίο-
 μεν». Πιστεύωμεν τοίνυν τῇ ἀνασιάσει, καὶ πράττωμεν ἄξια
 ταύτης, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χρι-
 20 στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

35. Ρωμ. 1, 22.

36. Ψαλμ. 118, 88.

37. Πραξ. 10, 41.

συγκρατεῖ τὸν ἑαυτό του καθόλου· θὰ μπορούσε νὰ ζήσει δέκα ἡμέρες; "Αν δὲ εἶναι κάποιος ληστής καὶ ἀσυνείδητος πρὸς ὅλους, ἀκόμη καὶ πρὸς τοὺς συνεργάτες του ληστές, θὰ ζήσει καθόλου; Ἐὰν κάποιος εἶναι ἀναίσχυντος κλέπτης, ποὺ δὲν κοκκινίζει ἀπὸ ἐντροπή, ἀλλὰ κλέπτει δημόσια, θὰ μπορέσει νὰ ἐπιβιώσει αὐτός; Ἐκ φύσεως τὰ κακὰ δὲν μπορούν νὰ ὑπάρχουν, ἂν δὲν λάβουν κάτι, ἔστω καὶ μικρό, ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐπομένως, κατ' αὐτούς, ὁ Θεὸς δημιούργησε αὐτά. "Ας ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει κάποια πόλη μὲ ἀνθρώπους κακοὺς· θὰ σταθεῖ ποτέ; Καὶ εἶναι κακοὶ ὄχι μόνο πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ καὶ μεταξύ τους. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιβιώσουν. Πράγματι «ἔγιναν μωροί, λέγοντας ὅτι εἶναι σοφοί»³⁶. Ἐὰν τὸ σῶμα ἦταν κακό, τότε ὅλα γενικὰ τὰ βλεπόμενα, καὶ τὸ νερό, καὶ ἡ γῆ, καὶ ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀέρας, θὰ ἦταν κακά. Διότι καὶ ὁ ἀέρας εἶναι σῶμα, ἂν καὶ δὲν εἶναι παχὺ καὶ πυκνό. Εἶναι ἐπίκαιρο λοιπὸν νὰ ποῦμε, «Οἱ παράνομοι μου διηγήθηκαν φλυαρίες»³⁸.

"Ομως ἄς μὴ ἀνεχόμαστε, ἀλλ' ἄς κλείσουμε τ' αὐτιά μας πρὸς αὐτούς. Διότι ὑπάρχει, ὑπάρχει ἀνάσταση. Αὐτὸ τὸ φανερῶνει ὁ τάφος στὰ Ἱεροσόλυμα· αὐτὸ τὸ φανερῶνει τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, ὅπου προσδέθηκε καὶ μαστιγώθηκε. Διότι λέγει «Φάγαμε καὶ ἤπιαμε μαζί του μετὰ τὴν ἀνάσταση»³⁷. "Ας πιστεύουμε λοιπὸν στὴν ἀνάσταση καὶ ἄς πράττουμε ἔργα ἀντάξια αὐτῆς, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου στὸν Πατέρα, μαζί καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμη, τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

(Πράξ. 1, 12 - 26)

«Τότε ὑπέσιρεψαν οἱ ἀπόστολοι εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ
5 ὄρους τοῦ καλουμένου ἐλαιῶνος, ὃ ἐστὶν ἐγγὺς Ἱερου-
σαλήμ, Σαββάτου ἔχον ὁδόν».

1. «Τότε», φησὶν, «ὑπέσιρεψαν». Τότε, πότε; "Οἱ ἡ-
κουσεν. Οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἡνέοχοντο, εἰ μὴ ἐτέραν αὐτοῖς πα-
ρουσίαν ὑπέσχετο. Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἐν Σαββάτῳ γεγονέναι
ταῦτα. Οὐ γὰρ ἂν οἷτω καὶ τὸ διάστημα ἐδήλωσεν εἰπών,
10 «Ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου ἐλαιῶνος, ὃ ἐστὶν ἐγγὺς Ἱερου-
σαλήμ, Σαββάτου ἔχον ὁδόν», εἰ μὴ ὠρισμένον τι μῆκος ὁ-
δοιπορίας ἐδάδιζον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου. «Καὶ διε εἰσ-
ῆλθον εἰς τὸ ὑπερῶον ἀνέβησαν, οὗ ἦσαν καταμένοντες». "Α-
ρα λοιπὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἔμενον μετὰ τὴν ἀνάστασιν. «"Ο
15 τε Πέτρος», φησί, «καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης». Οὐκ ἔτι
μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μόνος οὗτος ἀριθμεῖται, ἀλλὰ καὶ Ἀνδρέας
μετὰ Πέτρον. «Φίλιππος καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος καὶ Μαι-
θαῖος, Ἰάκωβος ὁ Ἀλφαῖον, καὶ Σίμων ὁ ζηλωτής, καὶ Ἰ-
σίδας Ἰακώβου». Καλῶς ἐμνημόνευσε τῶν μαθητῶν. Ἐπει-
20 δὴ γὰρ ὁ μὲν προέδωκεν, ὁ δὲ ἡρνήσατο, ὁ δὲ ἠπίστησε, δεί-
κνυσιν, ὅτι πλὴν ἐκείνου πάντες ἦσαν σῶοι.

«Οὔτιοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες δμοθυμαδὸν τῇ
προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει σὺν ταῖς γυναῖξί». Καλῶς. Μέγα γὰρ
τοῦτο ὄπλον ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ τοῦτο ἦσαν προπαιδευθέν-
25 τες ἱκανῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου. "Αλλως δέ, καὶ ὁ πι-

1. Πράξ. 1, 12.

1α. Τὸ μῆκος τοῦτο, κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν παράδοση ἦταν περὶ
τὰ 1400 μ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Πράξ. 1, 12 - 26)

«Τότε οί μαθητές επέστρεψαν στήν Ἱερουσαλήμ ἀπό τό ὄρος ποῦ λέγεται Ἑλαιῶν καί ποῦ εἶναι κοντά στήν Ἱερουσαλήμ σέ ἀπόσταση πορείας ποῦ ἐπιτρέπεται νά βαδίσουν κατὰ τό Σάββατο»¹.

1. «Τότε», λέγει, «ἐπέστρεψαν». Τότε, πότε; Ὅταν ἄκουσαν. Διότι ἄλλιῶς δέν θά ἀνέχονταν, ἐάν δέν ὑποσχόταν σ' αὐτούς ἄλλη παρουσία. Νομίζω δέ ὅτι αὐτά ἔχουν γίνει καί σέ ἡμέρα Σάββατο. Διότι δέν θά φανέρωνε ἔτσι καί τό χρονικό διάστημα, λέγοντας, «ἀπό τό ὄρος, ποῦ λέγεται ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, καί εἶναι κοντά στήν Ἱερουσαλήμ, σέ ἀπόσταση πορείας ποῦ ἐπιτρέπεται τήν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου», ἐάν δέν βάδιζαν κάποια ὀρισμένη ἀπόσταση ὁδοιπορίας κατὰ τήν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου^{1α}. «Καί ὅταν εἰσῆλθαν στήν πόλη, ἀνέβηκαν στό ἀνώγιο, ὅπου συγκεντρώνονταν». Ὁ ἀρα μετὰ τήν Ἀνάσταση ἔμεναν πλέον στά Ἱεροσόλυμα. «Καί ὁ Πέτρος, λέγει, καί ὁ Ἰάκωβος, καί ὁ Ἰωάννης». Αὐτός καθόλου δέν ἀριθμεῖται, ἀλλά μόνο μαζί μέ τόν ἀδελφόν του, ἀλλά καί ὁ Ἀνδρέας μαζί μέ τόν Πέτρο· «ὁ Φίλιππος καί ὁ Θωμᾶς, ὁ Βαρθολομαῖος καί ὁ Ματθαῖος, ὁ Ἰάκωβος ὁ υἱός τοῦ Ἀλφαίου, ὁ Σίμων ὁ Ζηλωτής, καί Ἰούδας ὁ υἱός τοῦ Ἰακώβου». Καλῶς ἀνέφερε τοὺς μαθητές. Διότι, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἓνας τόν πρόδωσε, ὁ δὲ ἄλλος τόν ἀρνήθηκε, ἄλλος δὲ ἔδειξε ἀπιστία, φανερώνει ὅτι ἐκτός ἐκείνου, ὅλοι ἦταν σῶοι.

«Ὅλοι αὐτοὶ ἦταν προσηλωμένοι μέ μιὰ ψυχὴ στήν προσευχή καί στή δέηση μαζί μέ μερικές γυναῖκες». Πολύ καλῶς. Διότι αὐτό εἶναι μεγάλο ὄπλο στοὺς πειρασμούς, καί σ' αὐτό εἶχαν διαπαιδαγωγηθεῖ ἀπὸ πρὶν ἄρκετὰ ἀπὸ τόν ἴδιο τόν διδάσκαλο. Ἐξάλλου δὲ καί ὁ παρὼν πειρα-

ρῶν πειρασμὸς αὐτοὺς εἰς τοῦτο ἤγε. Διὰ τοῦτο ἀναβαίνουσι καὶ εἰς τὸ ὑπερῶν· σφόδρα γὰρ ἐδεδοίκεσαν τοὺς Ἰουδαίους.

«Σὺν γυναιξί», φησὶν. Εἶπε γάρ, ὅτι ἠκολούθησαν αὐτῷ.

«Καὶ Μαρία τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐ-
 5 τοῦ». Πῶς οὖν λέγει, ὅτι εἰς τὰ ἴδια αὐτὴν ἔλαβε τότε ὁ μα-
 θητής; Ἀλλὰ συναγαγὼν πάλιν αὐτοὺς ὁ Χριστός, οὕτω λοι-
 πὸν πάλιν αὐτοῖς καὶ ἐκείνη συνῆν. «Καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς
 αὐτοῦ». Τούτους λέγει, οἱ ἀπιστοῦντες πρότερον ἦσαν αὐτῷ.

«Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἀναστὰς Πέτρος ἐν μέσῳ
 10 τῶν μαθητῶν εἶπε». Καὶ ὡς θερμός, καὶ ὡς ἐμπιστευθεὶς πα-
 ρὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν ποίμνην, καὶ ὡς τοῦ χοροῦ πρῶτος, αἰεὶ
 πρότερος ἄρχεται τοῦ λόγου («Ἦν τε ὄχλος ὀνομάων», φη-
 σὶν, «ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἑκατὸν εἴκοσιν»), «Ἄνδρες ἀδελφοί,
 ἔδει πληρωθῆναι τὴν Γραφὴν ταύτην, ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦ-
 15 μα τὸ ἅγιον». Τί δήποτε οὐ τὸν Χριστὸν ἠξίωσε μόνος, ὥστε
 αὐτῷ δοῦναι εἰς τὸν τόπον Ἰούδα τινά; διατί δὲ καὶ ἀφ' ἐ-
 αντῶν οὐ ποιοῦνται τὴν ἐκλογήν; Βελτίων λοιπὸν ἦν γεγο-
 νώς ὁ Πέτρος αὐτὸς ἑαυτοῦ. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶν εἰπεῖν περὶ
 τούτου. Περὶ δὲ τοῦ μὴ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως αἰτεῖν
 20 τὸν τὴν χορείαν ἀναπληρώσουσα, δύο αἰτίας ἐροῦμεν· μίαν μέν,
 ὅτι περὶ ἄλλα ἡσχόληντο· δευτέραν δέ, ὅτι τοῦ παρεῖναι αὐ-
 τοῖς τὸν Χριστὸν τεκμήριον μέγιστον τοῦτο. Καθάπερ γὰρ
 παρῶν ἐξελέγειο, οὕτω καὶ ἀπῶν. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς
 παραμυθίαν. Ὅρα δὲ αὐτὸν μετὰ κοινῆς πάντα ποιοῦντα γνώ-
 25 μης· οὐδὲν αὐθεντικῶς, οὐδὲ ἀρχικῶς. Καὶ οὐκ εἶπεν οὕτως
 ἀπλῶς· ἅντι τοῦ Ἰούδα τοῦτον καταλέγομεν· ἀλλὰ παραμυ-
 θούμενος αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ γεγενημένου, βλέπε, πῶς μετα-
 χειρίζει τὸν λόγον. Οὐ γὰρ μικρὰν ἀπορίαν ἐνεποίησε τὸ γε-
 γονός· καὶ μὴ θαυμάσης. Εἰ γὰρ νῦν τοῦτο πολλοὶ περιστρέ-

σμός σ' αὐτὸ ὁδήγησε αὐτούς. Γι' αὐτὸ καὶ ἀνεβαίνουν στὸ ὑπερῶο. Διότι εἶχαν φοβηθεῖ πάρα πολὺ τοὺς Ἰουδαίους. «Μαζὶ μὲ μερικὲς γυναῖκες», λέγει. Ἐπειδὴ εἶπε, ὅτι τὸν ἀκολούθησαν. «Καὶ τῇ Μαρίας τῇ μητέρα τοῦ Ἰησοῦ καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς του». Πῶς λοιπὸν λέγει, «ὅτι τὴν πῆρε ὁ μαθητὴς στὸ σπίτι του»²; Ἀλλ' ἀφοῦ πάλι συγκέντρωσε ὁ Χριστὸς αὐτούς, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ στή συνέχεια πάλι μὲ αὐτούς παραβρισκόταν καὶ ἐκείνη. «Καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς του». Ἐννοεῖ αὐτούς πού εἶχαν ἀπιστήσῃ σ' αὐτὸν προηγουμένως.

«Καὶ κατὰ τίς ἡμέρες αὐτές σηκώθηκε ὁ Πέτρος στὸ μέσον τῶν μαθητῶν καὶ εἶπε». Καὶ σὰν θερμός καὶ σὰν ἐμπιστευμένος τὴν ποιμένη ἀπὸ τὸ Χριστό, καὶ σὰν ὁ πρῶτος τοῦ χοροῦ τῶν Ἀποστόλων, πάντοτε ἀρχίζει πρῶτος τὸ λόγο. («Ἦταν δὲ ἐκεῖ», λέγει, «παρόντα περὶ τὰ ἑκατὸν εἴκοσι πρόσωπα»). «Ἄνδρες ἀδελφοί, ἔπρεπε νὰ ἐκπληρωθεῖ ἡ γραφὴ αὐτή, τὴν ὁποία προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο». Γιατί τέλος πάντων δὲν παρακάλεσε μόνο τὸ Χριστό, γιὰ νὰ δώσει γι' αὐτὸν κάποιον στή θέσῃ τοῦ Ἰούδα; καὶ γιατί δὲν κάνουν τὴν ἐκλογὴ μόνοι τους; Ὁ Πέτρος, εἶχε γίνῃ πᾶ αὐτὸς ὁ ἴδιος καλύτερος τοῦ ἑαυτοῦ του. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθεῖ γι' αὐτόν. Γιὰ τὸ ὅτι δὲ ὄχι ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως ζητοῦν ἐκείνον πού θὰ ἀναπληρώσῃ τὸν ὄμιλο τῶν μαθητῶν, δυὸ αἰτίες θὰ ποῦμε· μία μὲν, ὅτι ἀσχολοῦνταν μὲ ἄλλα. δεύτερη δέ, ὅτι αὐτὸ ἦταν μέγιστη ἀπόδειξη τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ σ' αὐτούς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἦταν παρὼν προέβαινε στήν ἐκλογὴ τῶν μαθητῶν, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὅταν ἦταν ἀπών. Δὲν ἦταν ἀσήμαντο αὐτὸ γιὰ παρηγορία. Πρόσεξε δὲ τὸν Πέτρο, πού ὅλα τὰ κάμνει μὲ σύμφωνη γνώμη καὶ τῶν ἄλλων. Δὲν κάνει τίποτε κατὰ τρόπο αὐθεντικό, οὔτε σὰν ἀρχηγός. Καὶ δὲν εἶπε ἔτσι ἀπλῶς, ἄντὶ τοῦ Ἰούδα αὐτὸν συμπεριλαμβάνομε', ἀλλὰ γιὰ νὰ παρηγορήσῃ αὐτούς γιὰ τὸ γεγονός, βλέπε πῶς μεταχειρίζεται τὸ λόγο. Διότι τὸ γεγονός δὲν παρουσίασε μικρὴ δυσχέρεια. Καὶ μὴ ἀπορήσεις. Διότι, ἂν αὐτὸ τώρα πολλοὶ

φουσι, τί τότε εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν;

«Ἄνδρες», φησὶν, «ἀδελφοί». Εἰ ὁ Κύριος ἀδελφούς αὐτοὺς ἐκάλεσε, πολλῷ μᾶλλον οὗτος διὸ καὶ πάντων παρόντων τοῦτο ἀναφωνεῖ. Ἴδου Ἐκκλησίας ἀξίωμα καὶ ἀγγελικὴ κατὰστασις. Οὐδεὶς ἦν ἐκεῖ διερρηγμένος, οὐκ ἄρσεν, οὐ θῆλυ. Τοιαύτας θούλωμαι τὰς Ἐκκλησίας εἶναι καὶ νῦν. Οὐδεὶς βιωτικόν τι ἐφρόντιζεν, οὐδεὶς περὶ οἰκίας ἐμερίμνα. Τοσοῦτον ἀγαθὸν οἱ πειρασμοί τοιοῦτον αἱ θλίψεις καλόν. «Ἐδει πληρωθῆναι τὴν Γραφὴν ταύτην ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Ἀεὶ παραμυθεῖται αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προορήσεως. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς παπachoῦ ποιεῖ. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ οὗτος δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲν ξένον γέγονεν, ἀλλὰ τὸ ἤδη προειρημένον. «Ἐδει», φησί, «πληρωθῆναι τὴν Γραφὴν ταύτην, ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυίδ». Καὶ οὐ λέγει, «Δαυὶδ εἶπεν», ἀλλὰ, «τὸ Πνεῦμα δι' αὐτοῦ». Ὅρα εὐθέως ἐν προοιμίῳ τοῦ βιβλίου ὁποῖα κέχρηται διδασκαλίᾳ. Ὅρα, ὅτι οὐχ ἀπλῶς εἶπον ἀρχόμενος τῆς συγγραφῆς, ὅτι τοῦ Πνεύματος ἐστὶ πολιτεία τὸ βιβλίον τοῦτο; «Ἦν προεῖπε», φησί, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυίδ». Σκόπει, πῶς τὸν προφήτην οἰκιοῦνται, καὶ αὐτὸν ἄγει εἰς μέσον, εἰδώς, ὅτι αὐτοὺς ὠφελεῖ τὸ διὰ Δαυὶδ εἰρηῇσθαι, καὶ μὴ δι' ἄλλου προφήτου.

«Περὶ Ἰούδα», φησί, τοῦ ὁδηγοῦ γενομένου». Ὅρα καὶ ἐνταῦθα πρὸ φιλόσοφον τοῦ ἀνδρός. Οὐχ ὑβρίζει οὐδὲ ἐνάλλεται, λέγων, «τοῦ μιᾶροῦ καὶ παμμιάρου», ἀλλ' ἀπλῶς τὸ γενόμενον δηλοῖ· οὐδὲ λέγει, «τοῦ προδόνητος», ἀλλ' ἐφ' ἐτέρους διάζεται μεταθεῖναι τὸ ἔγκλημα, ὅσον εἰς αὐτὸν ἤκε. Καὶ οὐδὲ ἐκείνων σφόδρα κατὰπνεται· «Τοῦ γενομένου γάρ», φησὶν, «ὁδηγοῦ τοῖς συλλαβοῦσι τὸν Ἰησοῦν». Καὶ πρὶν ἢ εἰπεῖν, «τοῦ εἶπεν ὁ Δαυίδ», λέγει τὰ πεπραγμέ-

ἐπαναλαμβάνουν, τί ἦταν φυσικὸ τότε νὰ λέγουν αὐτοί;

«Ἄνδρες», λέγει, «ἀδελφοί». Ἄν ὁ Κύριος ἀδελφοὺς ὀνόμασε αὐτοὺς, πολὺ περισσότερο αὐτός· γι' αὐτὸ καὶ ἐνῶ εἶναι ὅλοι παρόντες κάμνει αὐτὴ τὴν ἐκφώνηση. Νὰ ἀξίωμα τῆς ἐκκλησίας καὶ κατάστασις ἀγγελικὴ. Κανένας ἐκεῖ δὲν ἦταν ποὺ ἦταν ἀποκομμένος, οὔτε ἄνδρας οὔτε γυναῖκα. Τέτοιες θέλω καὶ σήμερα νὰ εἶναι οἱ ἐκκλησίαι. Κανένας δὲν φρόντιζε γιὰ κάτι βιωτικόν, κανένας δὲν μεριμνοῦσε γιὰ οἰκίαι. Τόσο πολὺ ἁγιοθὸ εἶναι οἱ πειρασμοί· τέτοιο καλὸ προκαλοῦν οἱ θλίψεις. «Ἐπρεπε νὰ ἐκπληρωθεῖ ἡ Γραφή αὐτή, τὴν ὁποία προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο». Πάντοτε παρηγορεῖ αὐτοὺς μὲ τὴν προφητεία. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ ὁ Χριστὸς κάνει παντοῦ. Τὸν ἴδιον λοιπὸν τρόπο ἀποδεικνύει καὶ αὐτός, ὅτι δὲν συνέβηκε τίποτε τὸ παράξενο, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἤδη εἶχε προφητευθεῖ. «Ἐπρεπε», λέγει, «νὰ ἐκπληρωθεῖ ἡ γραφή αὐτή, τὴν ὁποία προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, μὲ τὸ στόμα τοῦ Δαυίδ». Καὶ δὲν λέγει, «εἶπε ὁ Δαυίδ, ἀλλὰ, «τὸ πνεῦμα δι' αὐτοῦ». Πρόσεξε ἀμέσως στὸ προοίμιον τοῦ βιβλίου, ποιά διδασκαλία χρησιμοποιεῖ. Βλέπεις, ὅτι δὲν εἶπε ἀπλῶς, ἀρχίζοντας τὴ συγγραφή, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι πολιτεία τοῦ ἁγίου Πνεύματος; «Τὴν ὁποία προεῖπε», λέγει, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο μὲ τὸ στόμα τοῦ Δαυίδ». Πρόσεξε πῶς οἰκαιοποιεῖται τὸν προφήτη καὶ τὸν φέρει ἀνάμεσά τους, γνωρίζοντας, ὅτι ὠφελεῖ αὐτοὺς τὸ νὰ ἔχει λεχθεῖ αὐτὸ ἀπὸ τὸν Δαυίδ, καὶ ὄχι ἀπὸ κάποιον ἄλλο προφήτη.

«Γιὰ τὸν Ἰούδα», λέγει, «ποὺ ἐγένεν ἀρχηγός». Πρόσεξε καὶ ἐδῶ τὴν προσεκτικὴν διερεῦνσιν τοῦ ἄνδρα. Δὲν ὑβρίζει, οὔτε χοροπηδᾷ, λέγοντας, «τοῦ μολυσμένου μὲ αἵματα καὶ τοῦ ἐξαχρειωμένου», ἀλλ' ἀπλῶς φανερώνει τὸ γεγονός· οὔτε λέγει, «τοῦ προδότη», ἀλλὰ βιάζεται νὰ μεταθέσῃ τὸ ἔγκλημα σὲ ἄλλους, ὅσο ἀνῆκε σ' αὐτοὺς. Καὶ οὔτε γιὰ ἐκείνους ὁμιλεῖ πολὺ. Διότι λέγει, «τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ σὲ ἐκείνους, ποὺ συνέλαβον τὸν Ἰησοῦ». Καὶ προτοῦ νὰ πει, «ποῦ εἶπε ὁ Δαυίδ», λέγει, τὰ ὅσα ἔπραξε αὐτός, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ μὲ τὰ παρόντα τὰ

να αὐτῷ, ἵνα ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ τὰ μέλλοντα πιστώσῃται, καὶ δείξῃ ἤδη δεδοκία δίκην. «Ὅτι κατηριθμημένος ἦν σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης. Οὗτος μὲν οὖν ἐκινήσαιο χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας». Ἡ-
 5 θικὸν ποιεῖ τὸν λόγον, καὶ λανθανόντως τὴν αἰτίαν παιδευτι-
 κὴν οὖσαν ἀποκαλύπτει. Οὐ λέγει γάρ, διὸ οἱ Ἰουδαῖοι ἀλλ',
 οὗτος αὐτὸ ἐκινήσαιο. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀσθενῶν
 οὐχ οὕτω πρὸς τὰ μέλλοντα ὁρῶσιν, ὥς πρὸς τὰ παρόντα, περὶ
 τῆς παρούσης δίκης διαλέγεται. «Καὶ προηὴς γενόμενος ἐ-
 10 λάκησε μέσος». Καλῶς οὐκ ἐν τῷ ἁμαρτήματι, ἀλλ' ἐν τῇ τι-
 μωρίᾳ τὸν λόγον ἐπῆρε. «Καὶ ἐξεχύθη», φησί, πάντα τὰ σπλάγ-
 χνα αὐτοῦ». Τοῦτο παραμυθίαν ἐκείνοις ἔφερε. «Καὶ γνωσιὸν
 ἐγένειο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, ὥστε κληθῆναι
 τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκελδαμά, τουτέ-
 15 σι, χωρίον αἵματος».

2. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ταύτῃ τῇ προσηγορίᾳ ἐκάλεσαν
 αὐτό, οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τὸν Ἰούδα, οὗτος δὲ εἰς τοῦτο
 αὐτὸ μετήγαγε, μάρτυρας τοὺς ἐχθροὺς φέρων. Τῷ τε γὰρ
 εἰπεῖν, διὸ ὠνόμασαν, καὶ τῷ ἐπαγαγεῖν, «Τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ
 20 αὐτῶν», τοῦτο δηλοῦν βούλεται. Εἴτα μετὰ τὴν ἔκθασιν οἰκεί-
 ως ἐπεισάγει τὸν προφήτην λέγων· «Γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ
 Ψαλμῶν· Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἔρημος, καὶ μὴ ἔστω
 ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ». Τοῦτο περὶ τοῦ χωρίου καὶ τῆς οἰκίας.
 «Καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος»· τουτέστι, τὴν ἀρ-
 25 χήν, τὴν ἱερωσύνην. Ὡστε οὐκ ἐμῇ γνώμῃ τοῦτο τυγχάνει,
 ἀλλ' ἐκείνου τοῦ ταῦτα προειρηκότος. Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ με-
 γάλῳ πράγματι ἐπιχειρεῖν, καὶ τοιούτῳ οἶω ὁ Χριστός, ἐπῆ-
 γαγε μάρτυρα τὸν προφήτην. «Δεῖ οὖν», φησί, «τῶν συνεληθόν-
 των ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ». Διαιτί κοινοῦται αὐτοῖς·
 30 Ἵνα μὴ περιμάχητον τὸ πρᾶγμα γένηται, καὶ εἰς φιλονεικί-
 αν ἐμπέσωσιν. Εἰ γὰρ αὐτοὶ τοῦτο ἔπαθον, πολλῷ μᾶλλον ἐ-
 κεῖνοι. Καὶ ἀεὶ τοῦτο παραιτεῖται. Διὰ τοῦτο ἀρχόμενος ἔλε-
 γεν· «Ἄνδρες ἀδελφοί, δεῖ ἐκλέξασθαι ἐξ ἡμῶν». Τῷ πλή-

μέλλοντα, καὶ γιὰ νὰ ἀποδείξει, ὅτι ἤδη ἔχει τιμωρηθεῖ. «Διότι εἶχε συγκαταλεγεί μὲ ἐμᾶς καὶ ἔλαβε τὸ μερίδιό του στήν ὑπηρεσία αὐτή. Αὐτός μὲ τὰ χρήματα τῆς ἀδικίας ἀπέκτησε ἓνα χωράφι». Ἡθικὸ κάνει τὸ λόγο καὶ κατὰ τρόπο συγκεκαλυμμένο ἀποκαλύπτει, ὅτι ἡ αἰτία εἶναι παιδαγωγική. Διότι δὲν λέγει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' αὐτός ἀπέκτησε αὐτό. Διότι διδάσκει γιὰ τὴν παροῦσα δίκη, ἐπειδὴ οἱ ψυχὲς τῶν ἀσθενῶν δὲν βλέπουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο πρὸς τὰ μέλλοντα, ὅπως πρὸς τὰ παρόντα. «Καὶ ἔπεσε πρηνής, ἄνοιξε ἡ κοιλία του». Καλῶς δὲν ἀνέφερε γιὰ τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ γιὰ τὴν τιμωρία. «Καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ σπλάχνα του». Αὐτὸ ἔφερε σ' ἐκείνους παρηγοριά. «Καὶ αὐτὸ ἔγινε γνωστὸ σ' ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ, ὥστε ὠνομάσθηκε τὸ χωράφι ἐκεῖνο, στή δική τους γλῶσσα Ἀκελδαμὰ, δηλαδή χωράφι αἵματος».

2. Οἱ μὲν λοιπὸν Ἰουδαῖοι μὲ αὐτὴν τὴν ὀνομασία ὀνόμασαν αὐτό, ὅχι γι' αὐτὸν τὸ λόγο, ἀλλὰ γιὰ τὸν Ἰούδα, αὐτός δὲ συντέλεσε νὰ ὀνομασθεῖ αὐτὸ ἔτσι, φέροντας μάρτυρες τοὺς ἐχθρούς. Διότι καὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ ὅτι ἐκεῖνοι τὸ ὀνόμασαν, καὶ μὲ τὸ νὰ προσθέσει, «στή δική τους γλῶσσα», αὐτὸ θέλει νὰ δηλώσει. Ἐπειτα, μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα, προσθέτει τὸν προφήτη λέγοντας, «Διότι εἶναι γραμμένο στὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν. Ἄς γίνει τὸ ἀγρόκτημά του ἔρημο καὶ κανένας νὰ μὴ κατοικεῖ σ' αὐτό»³. Αὐτὸ γιὰ τὸ χωρίον καὶ τὴν οἰκίαν. «Καὶ τὸ λειτούργημά του ἄς λάβει ἄλλος», δηλαδή τὴν ἀρχή, τὴν ἱερωσύνη. Ὡστε αὐτὸ δὲν εἶναι δική μου γνώμη, ἀλλ' ἐκείνου, ποὺ προεῖπε αὐτά. Διότι, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ, ὅτι ἐπιχειρεῖ μεγάλο πρᾶγμα, καὶ τέτοιο, ποὺ ὁ Χριστὸς πρόσθεσε σὰν μάρτυρα τὸν προφήτη. «Πρέπει λοιπὸν, λέγει, ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ποὺ ἦταν μαζί μας καθ' ὅλο τὸ χρόνον». Γιατί κάνει καὶ αὐτοὺς κοινωνοὺς; γιὰ νὰ μὴ γίνει τὸ πρᾶγμα ἀντικείμενο διαμάχης καὶ ὀδηγηθοῦν σὲ φιλονικεῖαν. Διότι, ἂν αὐτοὶ ἔπαθαν αὐτό, πολὺ περισσότερο ἐκεῖνοι. Καὶ πάντοτε παραιτεῖται ἀπὸ αὐτό. Γι' αὐτὸ ἀρχίζοντας, ἔλεγε: «Ἄνδρες ἀδελφοί, πρέπει νὰ ἐκλέξετε ἓνα ἀπὸ μᾶς». Στὸ

θει τὴν κρίσιν ἐπιτρέπει, τοὺς τε γινομένους αἰδεσίμους ποι-
 ῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαλλαιτόμενος ἀπεχθείας τῆς πρὸς τοὺς ἄλ-
 λους. Μεγάλα γὰρ αἰεὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάζεται κακά. "Οἱ μὲν
 οὖν ὅει γενέσθαι, τὸν προφήτην παράγει μάρτυρα ἐκ τίνων
 5 δὲ δεῖ, αὐτὸς ἐρμηνεύει λέγων· «Ἐκ τῶν συνελθόντων ἡμῖν
 ἐν παντὶ χρόνῳ. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε, τοὺς ἐπιεικεῖς δεῖ παρεῖ-
 ναι, τοὺς ἄλλους ἂν ὕβρισε, νῦν δὲ τῷ χρόνῳ τὸ πρᾶγμα ἐπέ-
 τρεψεν, οὐχ ἀπλῶς Συνελθόντια, εἰπὼν, ἀλλ', «Ἐν παντὶ χρό-
 νῳ, ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς,
 10 ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου, ἕως τῆς ἡμέρας
 ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀνασιτάσεως αὐτοῦ σὺν
 ἡμῖν γενέσθαι ἓνα τούτων». "Ἰνα τί γένηται; "Ἰνα μὴ ἡκρω-
 τηριασμένος ὁ χορὸς εἴη. Τί οὖν; ἐλέσθαι τὸν Πέτρον αὐ-
 τὸν οὐκ ἐνῆν; Καὶ πάνυ γε· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξη χαρίζεσθαι, τοῦ-
 15 το οὐ ποιεῖ. "Αλλως δὲ καὶ Πνεύματος ἁμοιρος ἦν ἔτι.

«Καὶ ἔσποιησαν», φησί, «δύο, Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρ-
 σαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰουσιος, καὶ Μαιθίαν». Οὐχὶ αὐτὸς αὐ-
 τοὺς ἔσποιησεν, ἀλλὰ πάντες. Τὴν γνώμην δὲ αὐτὸς εἰσηγήσα-
 το, δείξας οὐδὲ αὐτὴν αὐτοῦ οὔσαν, ἀλλ' ἄνωθεν κατὰ προ-
 20 φητείαν· ὥστε ἐξηγητῆς γέγονεν, οὐ διδάσκαλος. «Ἰωσήφ
 τὸν καλούμενον Βαρσαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰουσιος». "Ἰσως διὰ
 τὰς ὁμωνυμίας ἀμφοτέρωθεν τένθεικεν· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἀποσιό-
 λοις πολλαὶ ὁμωνυμίαι ἦσαν· Ἰάκωβος ὁ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰά-
 κωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου, Σίμων Πέτρος καὶ Σίμων ὁ ζηλω-
 25 τῆς· Ἰούδας Ἰακώβου, καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης. "Αλλως
 δὲ καὶ μεταβολῆς θίου, ἵσως δὲ καὶ προαιρέσεως ἦν ἡ ὀνο-
 μασία· «Ἐσποιησαν», φησὶν, «Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρσα-
 βᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰουσιος, καὶ Μαιθίαν. Καὶ προσευξάμενοι
 εἶπον· σὺ, Κύριε, καρδιογνώστη πάντων, ἀνάδειξον, ὃν ἐξε-
 30 λέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἓνα λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονί-

πλῆθος ἐπιτρέπει νὰ κάνει τὴν κρίση, καὶ κάνοντας τοὺς γινομένους σεβάσμιους καὶ ὁ ἴδιος ἀπαλασσόμενος τὴν ἀπέχθεια τῶν ἄλλων. Διότι τὰ τοιαῦτα πάντοτε προκαλοῦν μεγάλα κακά. "Ὅτι μὲν λοιπὸν πρέπει νὰ γίνει ἡ ἐκλογή, τὸν προφήτη φέρει σὰν μάρτυρα· ἀπὸ ποιoὺς δὲ πρέπει νὰ γίνει ἡ ἐκλογή, αὐτὸς ἐξηγεῖ λέγοντας, «Ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, ποὺ ἦταν μαζί μας καθ' ὅλο τὸ χρόνο». Διότι, ἂν μὲν ἔλεγε, ὅτι πρέπει νὰ παραβρίσκονται οἱ ἀνώτεροι, οἱ ἀρμόδιοι, θὰ περιφρονοῦσε τοὺς ἄλλους, τώρα δὲ σὸ χρόνο ἄφησε τὸ πράγμα, λέγοντας ὅχι ἀπλά, ἀφοῦ συνῆλθαν, ἀλλὰ γιὰ ὅλο τὸ χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο συνανεστράφηκε μαζί μας ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἀφ' οὔτου βαπτίσθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ ἀναλήφθηκε, πρέπει ἓνας ἀπ' αὐτοὺς νὰ γίνει μαζί μ' ἐμᾶς μάρτυρας τῆς ἀναστάσεώς του». Γιατί νὰ γίνει; Γιὰ νὰ μὴ εἶναι ἀκρωτηριασμένος ὁ χορὸς τῶν Ἀποστόλων. Τί λοιπὸν; Δὲν μποροῦσε ὁ Πέτρος νὰ ἐκλέξει αὐτόν; Καὶ βεβαιότατα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ, ὅτι χαρίζεται, δὲν κάνει τὴν ἐκλογή· ἄλλωστε δὲ ἦταν ἀκόμη ἄμοιρος τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

«Καὶ ἐπρότειναν», λέγει, «δύο, τὸν Ἰωσήφ, ποὺ ἐκαλεῖτο Βαραββᾶς καὶ ποὺ ὀνομάσθηκε Ἰουῖστος, καὶ τὸν Ματθία». Δὲν ἔστησε ὁ Πέτρος αὐτούς, ἀλλὰ ὅλοι. Τὴν ἰδέα δὲ εἰσηγήθηκε αὐτὸς, ἀφοῦ ἀπέδειξε, ὅτι καὶ αὕτη δὲν ἦταν δική του, ἀλλ' ἄνωθεν, κατὰ προφητεία· ὥστε ἔγινε ἐξηγητὴς καὶ ὅχι διδάσκαλος. «Τὸν Ἰωσήφ, ποὺ ἐκαλεῖτο Βαρσαββᾶς, καὶ ποὺ ὀνομάσθηκε Ἰουῖστος». Ἴσως γιὰ τὴν συνωνυμία τους ἔχει ἀναφέρει καὶ τὰ δύο· ἐπειδὴ καὶ στοὺς Ἀποστόλους ὑπῆρχαν πολλές συνωνυμίες· Ἰάκωβος ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ ὁ Ἰάκωβος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλφαίου· Σίμων ὁ Πέτρος καὶ Σίμων ὁ Ζηλωτής· Ἰούδας υἱὸς Ἰακώβου καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης. Ἐξ ἄλλου δέ, ὁ ὀνομασία σῆμαινε ἀλλαγὴ ζωῆς, ἴσως δὲ καὶ διαθέσεως. «Ἔστησαν», λέγει, «τὸν Ἰωσήφ, ποὺ ἐκαλεῖτο Βαρσαββᾶς, καὶ ποὺ ὀνομάσθηκε Ἰουῖστος, καὶ τὸν Ματθία. Καὶ ἀφοῦ προσευχήθηκαν, εἶπαν· Κύριε, καρδιογνώστη ὄλων, φανέρωσε, ποιὸν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο

ας ταύτης καὶ ἀποσιολῆς, ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον». Καλῶς λέγουσιν ἐκείνου τὸ ἁμάρτημα, δεικνύντες, ὅτι μάρτυρα αἰτοῦσιν, οὐ πλεονάζοντες τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἐλαττωθῆναι οὐκ ἐῶντες.

- 5 «Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν» (σὺδέπω γὰρ Πνεῦμα ἦν), καὶ ὁ κληρὸς ἐπὶ Μαιθίαν ἔπεσε καὶ συγκαιτεψηφίσθη μετὰ τῶν ἑνδεκα ἀποσιόλων». «Τότε», φησὶν, «ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ ὅρων τοῦ καλουμένου ἐλαιῶνος, ὃ ἐστὶν ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ, Σαββάτου ἔχον ὁδόν». Τοῦτό φησιν ἵνα δείξῃ, 10 ὅτι μακρὰν οὐ θαδίζουσιν ὁδόν, ὥς φόβον τινὰ μὴ γενέσθαι τρέμουσιν ἔτι καὶ δεδοικόσιν αὐτοῖς. «Καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῶον». Οὐκ ἐτόλμησαν γὰρ φανῆναι ἐπὶ τῆς πόλεως. Καὶ καλῶς εἰς τὸ ὑπερῶον ἀνέβησαν, ὥστε μὴ εἶναι εὐκόλον ἐκ τοῦ ἐτοιμοῦ συλληφθῆναι αὐτούς. «Καὶ ἦσαν», φη- 15 σί, «προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ». Ὁρᾷς, πῶς ἐγρηγορότιες ἦσαν τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες, καὶ ὁμοθυμαδὸν ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς προσκαρτεροῦντες; Δύο αὐτοῖς μαρτυρεῖ. Ὁ μὲν Ἰωσήφ ἴσως τετελευτηκῶς ἦν διὸ οὐδὲ μνήμης ἀξιοῦται. Οὐ γὰρ ἂν τῶν ἀδελφῶν πιστευσάντων ἐ- 20 κεῖνος ἠπίσκησεν ὁ πρὸ πάντων πιστεύσας. ἀμέλει γοῦν οὐδὲ ἀπλῶς φαίνεται οὐδαμοῦ ὥς ἀνθρώπῳ προσέχων, καθάπερ ἡ μήτηρ ἔλεγεν· «Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι ἐζητιοῦμέν σε». Ὡστε πρὸ πάντων αὐτὸς ἔγνω τοῦτον. Πρὸς δὲ τοὺς ἀδελφούς ἔλεγε· ὁ Χριστός· «Οὐ δύναται ὁ κόσμος ὑμᾶς μι- 25 σεῖν, ἐμὲ δὲ μισεῖ». Καὶ ἴδρα τὴν ἐπιείκειαν Ἰακώβου. Αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἐπισκοπὴν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ὁμῶς τότε οὐδὲν διαλέγεται. Ὁρα δὲ καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τὴν πολλὴν ταπεινοφροσύνην, πῶς αὐτῷ συγχωροῦσι τοῦ θρόνου, καὶ οὐκ ἔτι ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους. Ὡσπερ γὰρ ἐν οὐρανῷ

διάλεξες, γιὰ νὰ πάρει τὴ θέση στήν ὑπηρεσία αὐτὴ καὶ τὴν ἀποστολὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ξέπεσε ὁ Ἰούδας, γιὰ νὰ μεταβεῖ στὸν δικό του τόπο». Καλὰ λέγουν τὸ ἀμάρτημα ἐκείνου, φανερώνοντας, ὅτι ζητοῦν μάρτυρα, ὅχι γιὰ νὰ πλεονάζουν σὲ ἀριθμὸ, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ἀφήσουν νὰ ἐλαττωθοῦν.

«Καὶ ἔρριξαν κλήρους (δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη τὸ ἅγιο Πνεῦμα) καὶ ἔπεσε ὁ κλῆρος στὸν Ματθία καὶ συγκαταριθμήθηκε μὲ τοὺς δώδεκα». «Τότε, λέγει, ἐπέστρεψαν στήν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τὸ ὄρος, ποῦ καλεῖται ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, καὶ ποῦ εἶναι πλησίον τῆς Ἱερουσαλήμ, σὲ ἀπόσταση πορείας, ἡ ὁποία ἐπιτρέπεται τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου». Αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ νὰ φανερώσει, ὅτι δὲν βαδίζουν μακρινὴ ὁδὸ, γιὰ νὰ μὴ καταληφθοῦν ἀπὸ κάποιο φόβο, ἀφοῦ ἀκόμη αὐτοὶ τρέμουν καὶ φοβοῦνται. «Καὶ ὅταν εἰσῆλθαν στήν πόλη, ἀνέβηκαν στὸ ὑπερῶο». Διότι δὲν τόλμησαν νὰ ἐμφανισθοῦν στήν πόλη. Καὶ καλῶς ἀνέβηκαν στὸ ὑπερῶο, γιὰ νὰ μὴ εἶναι εὐκόλο νὰ συλληφθοῦν αὐτοὶ ἀμέσως. «Καὶ ὅλοι αὐτοὶ ἦταν, λέγει, προσηλωμένοι μὲ μιὰ ψυχὴ στήν προσευχὴ καὶ τῇ δέησι». Βλέπεις πῶς βρίσκονταν σὲ ἐγρήγορη καὶ πῶς ἦταν προσηλωμένοι στήν προσευχή, καὶ ὅλοι μαζὶ μὲ μιὰ ψυχὴ, σὰν νὰ ἀνέμεναν μὲ μιὰ ψυχὴ; Τὰ δυὸ αὐτὰ μαρτυροῦν σ' αὐτούς. Ὁ μὲν Ἰωσήφ ἴσως νὰ εἶχε πεθάνει. Διότι, ἐφ' ὅσον οἱ ἀδελφοὶ πίστευσαν, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἀπιστήσῃ ἐκεῖνος, ποῦ πρὶν ἀπὸ ὅλους πίστευσε· πουθενὰ λοιπὸν δὲν φαίνεται νὰ τὸν λογαριάζει, οὔτε σὰν ἀπλὸ ἄνθρωπο, ὅπως ἀκριβῶς ἡ μητέρα τους ἔλεγε· «Ἐγὼ καὶ ὁ πατέρας σου μὲ μεγάλη ἀνησυχία καὶ στενοχώρια σὲ ζητούσαμε»⁴. Ὡστε πρὶν ἀπ' ὅλους αὐτὸς γνώριζε αὐτόν. Πρὸς τοὺς ἀδελφούς δὲ ἔλεγε ὁ Χριστός· «Δὲν μπορεῖ ὁ κόσμος νὰ μισεῖ σὰς, ἀλλ' ἐμένα μισεῖ». Καὶ πρόσεχε τὴν ἀγαθότητα τοῦ Ἰακώβου. Αὐτὸς ἀνέλαβε τὴν ἐπισκοπὴ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ὅμως τότε τίποτε δὲν διδάσκει. Πρόσεχε δὲ καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τὴ μεγάλη ταπεινοφροσύνη, πῶς παραχωροῦν σ' αὐτόν τὸ θρόνο καὶ καθόλου δὲν διαφωνοῦν

ἡ Ἐκκλησία ἐκείνη ἦν, οὐδὲν ἔχουσα βιωτικόν, οὐ τοίχους, οὐδὲ μαρμάρους, ἀλλὰ προθυμία τῶν συνιόντων ἀπολάμπουσα. «Ὡς ἑκατὸν εἴκοσιν ἦσαν», φησὶν οἱ ἐβδομήκοντα ἰσως, οὓς αὐτὸς ἐξελέξατο, ἢ καὶ ἄλλοι τῶν σπουδαιοτέρων, οἷον ὁ Ἰω-
 5 σήφ καὶ ὁ Μαιθίας· καὶ γυναῖκες ἦσαν πολλάί, αἱ ἠκολούθουν αὐτῷ, ἐπιτοαντὸ πανταχοῦ ἦσαν.

3. Αὕτη πρόνοια διδασκάλου. Πρῶτος οὗτος διδάσκαλον κατέστησεν. Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἀρκοῦμεν ἡμεῖς· οὕτω πάσης κε-
 νοδοξίας ἐκτὸς ἦν, καὶ πρὸς ἓν ἑώρα μόνον, καίτοι οὐδὲ
 10 ἰσότητον ἅπασιν εἶχε τὴν κατὰστασιν, ἀλλ' εἰκότως ταῦτα ἐγένετο διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός· καὶ διι τότε ἡ ἐπιστοασία ἦν, οὐ τιμὴ, ἀλλὰ πρόνοια τῶν ἀρχομένων. Τοῦτο οὕτε τοὺς αἰ-
 ρουμένους ἐποίει ἐπαίρεσθαι· ἐπὶ γὰρ κινδύνους ἐκαλοῦντο· οὕτε τοὺς μὴ αἰρεθέντας ὥς ἀτιμασθέντας ἀλγεῖν. Ἀλλ' οὐχὶ
 15 νῦν οὕτω γίνεται, ἀλλ' ἅπαν τοῦναντίον. Ὅρα γάρ, ἑκατὸν εἴκοσιν ἦσαν, καὶ ἓνα αἰτεῖ ἀπὸ παντὸς τοῦ πλήθους· εἰκότως. Πρῶτος τοῦ πράγματιος ἀνθεντιεῖ, ἅτε αὐτὸς πάντας ἐγχειρι-
 σθεῖς. Πρὸς γὰρ τοῦτον εἶπεν ὁ Χριστός· «Καὶ σύ ποιε ἐπι-
 σιρέψας σιήριξον τοὺς ἀδελφούς σου». «Ὅτι κατηριθμημέ-
 20 ιος ἦν», φησί, «σὺν ἡμῖν». Διὰ τοῦτο προσήκει ἕτερον προ-
 βάλλεσθαι, ὥστε μάρτυρα γενέσθαι εἰς τὸν ἐκείνου τόπον. Καὶ ὅρα, πῶς τὸν διδάσκαλον μιμεῖται, πανταχοῦ ἀπὸ τῶν Γραφῶν διαλεγόμενος, καὶ οὐδὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων οὐδέπω, ὅτι προεῖπε πολλάκις αὐτός. Καὶ οὐ λέγει, ἔνθα τῆς
 25 προδοσίας αὐτοῦ μέμνηται, οἷον, «Στόμα ἁμαρτωλοῦ, καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη», ἀλλ' ἔνθα τῆς τιμωρίας αὐτοῦ μόνον τὴν μνήμην ἐποιήσατο· τοῦτο γὰρ αὐτοὺς τέως ὠφέλει. Τοῦτο μάλιστα δείκνυσι πάλιν τοῦ Δεσπότου τὴν φιλανθρω-
 πίαν.

30 «Ὅτι κατηριθμημένος ἦν», φησί, «σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης». Κλῆρον αὐτὸν πανταχοῦ

5. Ἰω. 7, 7.

6. Λουκ. 22, 32.

7. Ψαλμ. 108, 2

μεταξύ τους. Διότι ἡ ἐκκλησία ἐκείνη ἦταν σὰν νὰ βρισκόταν στὸν οὐρανό, χωρὶς νὰ ἔχει τίποτε τὸ βιωτικό, οὔτε τοίχους, οὔτε μάρμαρα νὰ λάμπουν, ἀλλὰ τὴν προθυμία τῶν συνεργομένων. «Περὶ τούς ἑκατὸν εἴκοσι ἦταν», λέγει. Οἱ ἐβδομήντα ἴσως, ποὺ ἐξέλεξε αὐτός ἢ καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν σπουδαιότερων, ὅπως ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Ματθίας· καὶ γυναῖκες ἦταν πολλές, οἱ ὁποῖες ἀκολουθοῦσαν αὐτόν, παντοῦ μαζί στὸ ἴδιο μέρος ἦταν.

3. Αὕτὴ εἶναι ἡ φροντίδα τοῦ ᾤδασκάλου. Αὐτός πρῶτος τοποθέτησε διδάσκαλο. Δὲν εἶπε, ὅτι ἀρκοῦμε ἐμεῖς· μέ τὸν τρόπο αὐτὸ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ κάθε κοινοδοξία καὶ πρὸς ἓνα μόνο ἀπέβλεπε, παρότι δὲν εἶχε τοποθετήσει ὅλους στὸν ἴδιο τύπο, ἀλλ' αὐτὰ γίνονταν ἀνάλογα μέ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἄνδρα· καὶ ὅτι τότε ἡ ἐπιστάσις δὲν ἦταν τιμὴ, ἀλλὰ πρόνοια τῶν ἀρχομένων. Αὐτό οὔτε τοὺς ἐκλεγομένους ἔκανε νὰ ὑπερηφανεύονται, διότι καλοῦνταν νὰ ἀντιμετωπίσουν κινδύνους· οὔτε τοὺς μὴ ἐκλεγέντας νὰ ὑποφέρουν σὰν περιφρονηθέντες. Τώρα ὅμως δὲν γίνεται ἔτσι, ἀλλὰ τελείως ἀντίθετα. Διότι πρόσεχε, ἑκατὸν εἴκοσι ἦταν, καὶ ζητεῖ ἓναν ἀπ' ὅλο τὸ πλῆθος· πολὺ εὐλογα. Πρῶτος ἐξουσιάζει τὸ πράγμα, ἀφοῦ αὐτός ἀνέλαβε ὅλους κάτω ἀπὸ τὴν φροντίδα του. Διότι πρὸς αὐτόν εἶπε ὁ Χριστός· «Καὶ σύ, ὅταν κάποτε ἐπιστρέψεις, στήριξε τοὺς ἀδελφούς σου»⁶. «Διότι εἶχε συγκαταλεγεί μέ μᾶς», λέγει. Γι' αὐτὸ πρέπει κάποιος ἄλλος νὰ προβληθεῖ, γιὰ νὰ γίνῃ μάρτυρας στὴ θέσῃ ἐκείνου. Καὶ πρόσεχε, πῶς μιμεῖται τὸ διδάσκαλο, παντοῦ διδάσκοντας ἀπὸ τίς Γραφές, καὶ τίποτε ἀκόμη γιὰ τὸ Χριστὸ δὲν διδάσκει, διότι αὐτός πολλές φορές προεῖπε. Καὶ δὲν λέγει, ὅπου θυμᾶταν τὴν προδοσίαν του, «στόμα ἀμαρτωλοῦ, καὶ στόμα δολίου ἀνοίχθηκε ἐναντίον μου»⁷, ἀλλὰ ὅπου μόνο θυμῆθηκε τὴν τιμωρίαν του. Διότι αὐτὸ κατὰ πρῶτον ὠφελοῦσε αὐτούς. Αὐτὸ περισσότερο ἀποδεικνύει πάλι τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου.

«Διότι εἶχε συγκαταλεγεί μέ μᾶς καὶ ἔλαβε τὸ μερίδιό του στὴν ὑπηρεσία αὐτῇ». Κλῆρο αὐτόν παντοῦ ὀνο-

καλεῖ, δεικνὺς τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν ὄν, καὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν παλαιῶν, διὲ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐκληρώσαιο, καθάπερ τοὺς Λευίτας, καὶ ἐνδιατριβέει τοῖς περὶ αὐτοῦ, διὲ ὁ τῆς προδοσίας μισθὸς αὐτὸς καὶ τῆς τιμωρίας γέγονε κήρυξ. «Ἐκινήσαιο» γάρ, φησί, «χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας». «Ὁρα πῶς Θεοῦ οἰκονομία τὸ γεγονὸς ἦν. «Τῆς ἀδικίας», φησί. Πολλὰ αἱ ἀδικίαι, ἀλλὰ ταύτης οὐδὲν ἀδικώτερον γέγονέ ποιε, ὥστε ἀδικίας ἦν τὸ πρᾶγμα. Οὐχὶ δὲ μόνον τοῖς παροῦσι γέγονε δῆλον τὸ γενόμενον, ἀλλὰ καὶ
10 πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα, ὥστε ἄκοντες ὠνόμασαν οὐκ εἰδότες, καθάπερ καὶ Καϊάφας προεφήτευσεν οὐκ εἰδώς. Ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἠνάγκασεν οὕτω καλέσαι Ἑβραῖσι Ἀκελδαμά. Ἀπὸ τούτου καὶ τὰ Ἰουδαίοις ἐπιέναι μέλλοντα κακὰ δῆλα ἦν καὶ δείκνυσι τέως τὴν πρόρρησιν ἐξελθοῦσαν ἐκ μέρους, τὴν λέγον-
15 σαν· «Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος». Καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων τὰ αὐτὰ ἀρμόζει λέγειν. Εἰ γὰρ ὁ γενόμενος ὁδηγός, πολλῷ μᾶλλον καὶ οὗτοι. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων λέγει τέως. Εἴτα δεικνὺς, διὲ περὶ αὐτοῦ εἰκότως ἂν λέγοιτο Ἀκελδαμά, ἐνάγει τὸν προφήτην λέγοντα· «Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος». Τί γὰρ ἐρημότερον τοῦ τάφου γενέσθαι; Ὡστε καὶ εἰκότως ἂν αὐτοῦ κληθεῖη τὸ χωρίον. Ὁ γὰρ τὸ τίμημα καταβαλὼν, εἰ καὶ ἕτεροι οἱ ἡγορακότες εἶεν, αὐτὸς ἂν εἴη δίκαιος λογίζεσθαι κύριος ἐρημώσεως μεγάλης. Αὕτη ἡ ἐρήμωσις προοίμιον τῆς Ἰουδαϊκῆς, εἰ γέ τις
25 ἀκριβῶς ἐξετάσειε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἑαυτοὺς ἀνεῖλον λιμῷ, καὶ πολλοὺς ἀπέκτειναν, καὶ τάφος γέγονεν ἡ πόλις, τῶν ξέκων, τῶν σιρατιωτῶν ἐκείνους γὰρ οὐδ' ἂν εἴασαν ταφῆναι, οὐδὲ γὰρ ταφῆς καιηξιώθησαν.

«Δεῖ οὖν τῶν συνελθόντων ἡμῖν», φησὶν, «ἀνδρῶν». «Ο-

8. Ματθ. 28, 24.

9. Ψαλ. 68, 26.

μάζει, ἀποδεικνύοντας, ὅτι τὸ πᾶν εἶναι τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπενθυμίζοντας σ' αὐτοὺς τὰ παλιά, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξέλεξε αὐτόν, ὅπως ἀκριβῶς τοὺς Λεβίτες, καὶ ἐπιμένει στὰ δικά του, διότι ὁ μισθὸς τῆς προδοσίας ἔχει γίνει ὁ ἴδιος κήρυκας καὶ τῆς τιμωρίας. Διότι λέγει, «ἀπέκτησε ἓνα χωράφι μὲ τὰ χρήματα τῆς ἀδικίας». Κοίταξε πῶς τὸ γεγονὸς ἦταν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ. «Τῆς ἀδικίας», λέγει. Πολλές οἱ ἀδικίες, ἀλλὰ τίποτε δὲν ἔχει γίνει ποτὲ περισσότερο ἄδικο ἀπ' αὐτήν ὥστε ἀδικίας ἦταν τὸ πράγμα. "Οχι μόνο δὲ στοὺς παρόντες εἶχε γίνει φανερὸ τὸ συμβάν, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς μετέπειτα, ὥστε παρὰ τῇ θέλησὶ τους ὀνόμασαν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν, ὅπως καὶ ὁ Καϊάφας προφήτευσε, χωρὶς νὰ γνωρίζει. Ὁ Θεὸς παρότρυνε αὐτοὺς νὰ ὀνομάσουν ἔτσι ἐβραϊκῶς, Ἀκελδαμά. Ἀπὸ αὐτὸ ἐδῶ ἦταν φανερὰ καὶ τὰ κακὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθουν στοὺς Ἰουδαίους. Καὶ φανερῶνει κατὰ πρῶτο τὴν προφητεία ποὺ ἔλεγε, «Θὰ ἦταν καλύτερα γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο, ἂν δὲν εἶχε γεννηθεῖ»⁸. Καὶ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους τὰ ἴδια ἀρμόζει νὰ λέγει. Διότι, ἂν ὁ γενόμενος ὁδηγός, δὲν ἔπρεπε νὰ γεννηθεῖ, πολὺ περισσότερο καὶ αὐτοί. Ἀλλὰ τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν λέγει προηγουμένως. Ἐπειτα, φανερώνοντας ὅτι γι' αὐτόν δικαιολογημένα θὰ μπορούσε νὰ λέγεται Ἀκελδαμά, παρουσιάζει τὸν προφήτη νὰ λέγει, «"Ἄς γίνει τὸ ἀγρόκτημα τοῦ ἔρημο»⁹. Διότι, τί εἶναι περισσότερο ἔρημο ἀπὸ τὸν τάφο; Ὡστε καὶ δικαιολογημένα θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθεῖ τὸ χωράφι του. Διότι αὐτὸς ποὺ κατέβαλε τὸ τίμημα, ἂν καὶ εἶναι ἄλλοι ἐκεῖνοι, ποὺ τὸ εἶχαν ἀγοράσει, αὐτὸς θὰ ἦταν δίκαιο νὰ θεωρεῖται κύριος μεγάλης ἐρημώσεως. Ἄν κάποιος θέβαια θὰ ἐξέτιζε προσεκτικὰ καὶ μὲ ἀκρίβεια, ἡ ἐρήμωση αὕτῃ εἶναι προοίμιον τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐρημώσεως. Διότι ἐκεῖνοι κατέστρεψαν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς τους μὲ πείνα, καὶ πολλοὺς φόνευσαν, καὶ ἡ πόλις ἔγινε τάφος τῶν ξένων, τῶν στρατιωτῶν καθόσον ἐκείνους δὲν τοὺς ἐπέτρεψαν οὔτε νὰ ταφοῦν ὡς ταφῆς ἀξιῶθηκαν.

«Πρέπει λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ποὺ ἦταν μαζί μας».

ρα, πῶς βούλεται αὐτόπιας αὐτοὺς εἶναι. Καίτοι γε ἔμελλε
 παρέσεσθαι τὸ Πνεῦμα· ἀλλ' ὅμως πολλὴ σπουδὴ περὶ τούτου
 ἦν. «Τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν», φησί, «ἐν παντὶ χρό-
 νῳ, ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς»,
 5 δείκνουν αὐτοὺς συνωκηκότητας αὐτῷ οὐχ ἀπλῶς ὥς μαθητὰς
 παρόντας. Ὁρα καὶ ἐξ ἀρχῆς τότε πολλοὶ παρηκολούθουν αὐ-
 τῷ. Ὁρα γοῦν, πῶς τοῦτο δηλοῖ, ὅταν λέγῃ· «Ἦν εἷς ἐκ τῶν
 δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων τῷ
 Ἰησοῦ». «Ἐν παντὶ χρόνῳ», φησί, «ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλ-
 10 θεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσμα-
 τος Ἰωάννου». Καλῶς, τὰ γὰρ πρὸ τούτου οὐδεὶς ἤδει μα-
 θῶν, ἀλλὰ Πνεύματι ἐμάσθονον. «Ἔως τῆς ἡμέρας», φησί,
 «ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ σὺν
 ἡμῖν γενέσθαι ἓνα τούτων». Οὐκ εἶπε, τῶν ἄλλων μάρτυρα,
 15 ἀλλὰ, «τῆς ἀναστάσεως» μόνης μάρτυρα. Καὶ γὰρ ἀξιοπιστιό-
 τερος ἦν ὁ δυνάμενος εἰπεῖν, ὅτι «ἐκεῖνος ὁ φαγὼν καὶ πιὼν
 καὶ σταυρωθεὶς, αὐτὸς ἀνέστη». Ὡστε οὔτε τῶν πρὸ τούτου
 χρόνων, οὔτε τῶν μετὰ ταῦτα ἔδει μάρτυρα εἶναι καὶ τῶν
 σημείων. Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτο ἦν, ἡ ἀνάστασις· ἐπεὶ ἐ-
 20 κεῖνα δῆλα ἦν καὶ ὡμολογημένα, αὕτη δὲ λάθρα γέγονε, καὶ
 τούτοις μόνοις ἦν δῆλη. Καὶ οὐ λέγουσιν ὅτι ἄγγελοι εἶπον ἡ-
 μῖν, ἀλλ', «ὅτι ἐωράκαμεν ἡμεῖς». Πόθεν δῆλον; Ἐξ ὧν θαυ-
 ματουργοῦμεν. Διὰ τοῦτο μάλιστα τότε αὐτοὺς ἀξιοπίστους
 ἔδει εἶναι.

25 «Καὶ ἔσποιησαν», φησί, «δύο». Διατί μὴ πολλούς; Ἴνα μὴ
 μείζων ἡ ἀθυμία γένηται, μηδὲ εἰς πολλοὺς τὸ πρᾶγμα περι-
 σιῇ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ προσιῆθαι ἐκεῖνον, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι
 πολλάκις ὁ παρὰ ἀνθρώποις τίμιος, παρὰ τῷ Θεῷ ἐλάτιον
 ἐστί. Καὶ κοινῇ δὲ πάντες εὐχονται λέγοντες· «Σύ, Κύριε,
 30 καρδιογνώστη πάντων, ἀνάδειξον». Σύ, φησί, μὴ ἡμεῖς. Εὐ-
 καίρως καρδιογνώστην καλοῦσιν· ἀπὸ γὰρ τούτου αἰρεῖσθαι

λέγει. Πρόσεχε πῶς θέλει νὰ εἶναι αὐτοὶ αὐτόπτες. Παρότι βέβαια ἐπρόκειτο νὰ παραβρίσκεται τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ὅμως πολλή φροντίδα ἦταν γι' αὐτόν. «'Απὸ τοὺς ἄνδρες ποὺ ἦσαν μαζί μας», λέγει, «καθόλο τὸ χρόνο ποὺ μᾶς συναναστράφηκε ὁ Κύριος Ἰησοῦς». Ἀποδεικνύει αὐτοὺς συγκάτοικους του καὶ ὅχι ἀπλῶς παρόντες σὰν μαθητές. Συνεπῶς καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τότε πολλοὶ παρακολουθοῦσαν αὐτόν. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς φανερῶναι αὐτό, ὅταν λέγει, «Ἦσαν ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο, ποὺ ἄκουσαν τί εἶπε ὁ Ἰωάννης καὶ ἀκολούθησαν τὸν Ἰησοῦ»¹⁰ «Καθ' ὅλο τὸ χρόνο», λέγει, «κατὰ τὸν ὁποῖο μᾶς συναναστράφηκε ὁ Κύριος Ἰησοῦς», ἀφότου βαπτίσθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννην». Διότι τὰ πρὶν ἀπὸ αὐτόν κανένας δὲν τὰ γνώριζε διδαχθεὶς, ἀλλ' ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὰ διδάσκονταν. «Μέχρι τὴν ἡμέρα», λέγει, «ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ μᾶς, πρέπει ἓνας ἀπ' αὐτοὺς νὰ γίνῃ μαζί μὲ μᾶς μάρτυρας τῆς ἀναστάσεώς του». Δὲν εἶπε μάρτυρα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μάρτυρα μόνο «τῆς ἀναστάσεως». Διότι ὁ πλέον ἀξιόπιστος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ μπορούσε νὰ πεῖ, ὅτι «ἐκεῖνος ποὺ ἔφαγε καὶ ἤπιε καὶ σταυρώθηκε, αὐτὸς ἀναστήθηκε». Ὡστε οὔτε στοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτόν χρόνους, οὔτε στοὺς κατόπιν χρειαζόταν νὰ ὑπάρχει μάρτυρας τῶν θαυμάτων. Διότι τὸ ζητούμενο ἦταν αὐτό, ἡ ἀνάστασις· ἐπειδὴ ἐκεῖνα ἦταν φανερά καὶ ὁμολογημένα, αὐτὴ δὲ ἔγινε κρυφὰ καὶ μόνο σ' αὐτοὺς ἦταν φανερή. Καὶ δὲν λέγουν ὅτι, ἄγγελοι εἶπαν σὲ μᾶς, ἀλλ' «ὅτι τὸν ἔχουμε δεῖ ἐμεῖς». Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτό φανερό; Ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ κάμνουμε. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε ἰδιαίτερα τότε νὰ εἶναι αὐτοὶ ἀξιόπιστοι.

«Καὶ ἐπρότειναν», λέγει, «δύο». Γιατί ὅχι πολλούς; Γιὰ νὰ μὴ γίνῃ ἡ λύπη μεγαλύτερη, καὶ νὰ μὴ διαδοθεῖ τὸ πρᾶγμα σὲ πολλούς. Δὲν προσθέτει δὲ ἀπλῶς ἐκεῖνον, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποδείξει, ὅτι πολλὰς φορὰς ὁ ἀξιόλογος στοὺς ἀνθρώπους εἶναι ὁ μικρότερος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ Καὶ μαζί δὲ ὅλοι προσεύχονται, λέγοντας· «Σύ, Κύριε, καρδιογνώστη ὅλων, ἀνάδειξε». Σύ, λέγει, ὅχι ἡμεῖς. Ἐπίκαιρα τὸν ὀνομάζουν καρδιογνώστη· διότι ἀπὸ αὐτόν ἔ-

ἐχοῖν, οὐχὶ τῶν ἔξωθεν. Οὕτως ἐθάρουν, ὅτι πάντως ἓνα δεῖ γενέσθαι. Καὶ οὐκ εἶπον, ἔκλεξαι, ἀλλὰ, «ἀνάδειξον» τὸν ἐκλεγέντα, φησὶν, «Ὁν ἐξελέξω». εἰδότες πάντα προωρίσθαι τῷ Θεῷ. Ἐκ τούτων τῶν δύο ἓνα λαχεῖν τὸν κληρὸν τῆς δια-
 5 κονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς». Ἦν γὰρ καὶ ἄλλη διακονία. «Καὶ ἔδωκαν αὐτοῖς κλήρους». Οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἀξιόους ἡγοῦντο ἀφ' ἑαυτῶν ἐκλέξασθαι· διὸ καὶ αἰτοῦσι διὰ τινος σημείου μαθεῖν.

4. Ἄλλως δέ, εἰ ἔνθα οὔτε εὐχή, οὔτε ἀξιόλογοι ἄνδρες,
 10 κληρὸς τοσοῦτον ἴσχυσε, διὰ τὸ ἐξ ὁρῆς γενέσθαι γνώμης ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα ἐπλήρωσε τὸν χορὸν, ἀπήρτισε τὴν τάξιν. Καὶ ὁ ἕτερος οὐκ ἤλγησεν· οὐ γὰρ ἂν ἀπέκρυψαν τὰ οἰκεῖα ἐλαιτώματα οἱ ἀπόστολοι, οἳ γε περὶ αὐτῶν τῶν κορυφαίων εἶπεῖν οὐκ ἀπέσχοντο, ὅτι ἡγανάκησαν
 15 ἀλλαχοῦ καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ πολλάκις. Τούτους οὖν καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα. Οὐκ ἔτι μοι πρὸς πάντας ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀρχῆς ἐφιεμένους. Εἰ πιστεύεις, ὅτι Θεοῦ ἐστὶν ἐκλογή, μὴ ἀγανάκει· ἐκείνῳ γὰρ ἀγακακιεῖς, καὶ πρὸς ἐκεῖνον παροξύνῃ· ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἐκλεξάμενος. Εἰ δὲ αὐτὸς
 20 μὲν ἐξελέξατο, σὺ δὲ τολμᾷς τούτῳ ἀγανακτεῖν, ταῦτόν ποιεῖς οἷον ὁ Κάιν. Δέον γὰρ ἀποδέξασθαι, ὁ δὲ ὅτι προειμήθη ἡ θυσία τοῦ ἀδελφοῦ, ἐλυπήθη· ἡγανάκησε, δέον κατανεγῆναι. Ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ὅτι συμφερόντως οἶδεν· οἰκονομεῖν ὁ Θεός. Πολλάκις γὰρ τὸ μὲν ἦθος ἐπιεικέστερος σὺ, οὐκ ἐπιτήδειος δέ. Πάλιν ἔστι σοὶ μὲν βίος ἄληπιος καὶ ἦθος ἐλευθέριον, ἐν δὲ Ἐκκλησίᾳ σὺ τούτων δεῖ μόνον. Ἄλ-

πρεπε νὰ κάνουν τὴν ἐκλογὴ καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ἔξω. Ἦτσι εἶχαν ἐμπιστοσύνη, ὅτι ὅπωςδήποτε ἓνας πρέπει νὰ γίνει μάρτυρας τῆς ἀναστάσεως. Καὶ δὲν εἶπαν, νὰ ἐκλέξεις, ἀλλὰ «νὰ ἀναδείξεις» τὸν ἐκλεγέντα, λέγει· «ἐκεῖνον ποὺ διάλεξες», γνωρίζοντας, ὅτι ὅλα προκαθορίζονται ἀπὸ τὸν Θεό. «Ἐναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο νὰ πάρει τὴ θέση στὴν ὑπηρεσία αὐτὴ καὶ τὴν ἀποστολή». Διότι ὑπῆρχε καὶ ἄλλη διακονία. «Καὶ ἔρριξαν σ' αὐτοὺς κλῆρο». Διότι δὲν θεωροῦσαν ἀκόμη τοὺς ἑαυτοὺς τοῦ ἁξίους νὰ ἐκλέξουν ἀπὸ μόνοι τους. γι' αὐτὸ καὶ ζητοῦν νὰ μάθουν μὲ κάποιο σημεῖο.

4. Ἐξάλλου δέ, ἂν ἐκεῖ ποὺ οὔτε εὐχή, οὔτε ἀξιόλογοι ἄνδρες ὑπῆρχαν, ὁ κλῆρος τόσο πολὺ ἴσχυσε, γιὰ νὰ ληφθεῖ ὀρθὴ ἀπόφαση γιὰ τὸν Ἰωνᾶ, πολὺ περισσότερο ἐδῶ συμπλήρωσε τὸ χορὸ καὶ ἀποκατέστησε μὲ τὴν συμπλήρωση τὴν τάξη. Καὶ ὁ ἄλλος δὲν στενοχωρήθηκε. Διότι δὲν ἀπέκρυψαν τὰ δικά τους ἐλαττώματα οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ὁποῖοι μάλιστα γι' αὐτοὺς τοὺς κορυφαίους δὲν δίστασαν νὰ ποῦν, ὅτι ἀγανάκτησαν ἄλλου· καὶ ὄχι μιά, ἀλλὰ δύο φορές καὶ περισσότερες. Αὐτοὺς λοιπὸν καὶ μεῖς ἄς μιμηθοῦμε. Ἄλλ' ὁ λόγος μου αὐτὸς δὲν ἀπευθύνεται ἀκόμα πρὸς ὅλους, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν ἐξουσία. Ἦν πιστεύεις, ὅτι ἡ ἐκλογὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ, μὴ ἀγανακτεῖς. Διότι ἐναντίον ἐκείνου ἀγανακτεῖς, καὶ μὲ ἐκεῖνον παροργίζεις. Ἐκεῖνος εἶναι ποὺ ἐξέλεξε. Ἦν δέ αὐτὸς μὲν ἐξέλεξε, σὺ δέ τολμᾷς νὰ ἀγανακτεῖς ἐναντίον αὐτοῦ, κάνεις τὸ ἴδιο μὲ ἐκεῖνο, ποὺ ἔκανε ὁ Κάϊν. Διότι, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἀποδεχθεῖ τὸ ἀποτέλεσμα, ἐκεῖνος δέ λυπήθηκε, γιατί προτιμήθηκε ἡ θυσία τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀγανάκτησε. ἐνῶ ἔπρεπε νὰ συντριβεῖ ἀπὸ συγκίνηση. Ἐγὼ δέ δὲν λέγω αὐτό, ἀλλ' ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζει νὰ οἰκονομεῖ τὰ πράγματα κατὰ τὸν πλέον χρήσιμο τρόπο. Διότι πολλὰς φορές ὡς πρὸς μὲν τὸν χαρακτήρα ἐσὺ εἶσαι πιὸ ἐπιεικής, ὄχι ὅμως καὶ κατάλληλος. Πάλι εἶναι δυνατόν σέ σένα ὁ μὲν βίος σου νὰ εἶναι ἄμεμπτος καὶ ὁ χαρακτήρας σου ἐλεύθερος, στὴν ἐκκλησία ὅμως δὲν χρειάζονται μόνο αὐτά. Ἐξ ἄλλου δέ καὶ ἄλλος πρὸς ἄλλο εἶναι

λως δὲ καὶ ἄλλος πρὸς ἄλλο ἀρμόδιός ἐστιν. Οὐχ ὁρᾷς, ὅσον ὑπὲρ τούτων πεποιήται λόγον ἢ θεία Γραφή;

Ἄλλ' εἶπω, τίνας ἔνεκεν περιμάχητον τὸ πρᾶγμα γέγονεν· διὸ οὐχ ὥς ἐπὶ ἀρχήν, καὶ προσιασίαν ἀδελφῶν ἐρχόμεθα, 5 ἀλλ' ὥς ἐπὶ τιμὴν καὶ ἀνάπαισιν. Εἰ γὰρ ἤδεις, διὸ πάντων ὀφείλει εἶναι ὁ ἐπίσκοπος, τὰ πάντων θάραξ βασιάζων, διὸ τοῖς μὲν ἄλλοις ὀργιζομένοις συγγνώμη, αὐτῷ δὲ οὐδαμοῦ, διὸ τοῖς ἄλλοις ἁμαρτάνουσι παραίτησις πολλή, αὐτῷ δὲ οὐκ ἔτι, οὐκ ἂν ἔσπευσας ἐπὶ τὴν ἀρχήν, οὐκ ἂν ἔδραμες. Καὶ γὰρ οὗτος 10 τοῖς ἀπάντων ὑπόκειται σιόμασι, ταῖς ἀπάντων κρίσεσι, καὶ σοφῶν καὶ ἀσόφων· φροντίσι καθ' ἑκάστην κόπεται τὴν ἡμέραν, καθ' ἑκάστην νύκτα· πολλοὺς ἔχει τοὺς μισοῦντας, πολλοὺς ἔχει τοὺς διαφθονουμένους. Μὴ γὰρ μοι περὶ ἐκείνων εἶπης τῶν πάντα χαριζομένων, τῶν καθεύδειν βουλομένων, 15 τῶν ὥς ἐπὶ ἀνάπαισιν εἰς τὸ πρᾶγμα ἐρχομένων. Οὐ περὶ τούτων ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ ἐκείνων τῶν ἀγρυπνούντων ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, τῶν τῆς οἰκείας σωτηρίας τὴν τῶν ἀρχομένων προτιθέντων. Εἰπέ μοι, εἰ δέκα τις παῖδας ἔχων ὑποχειρίους συνοικοῦντας αὐτῷ διαπαντός, ἀδιαλείπτως αὐτῶν 20 ἀναγκάζεται φροντίζειν, τοσοῦτους ἔχων οὗτος οὐχ ὑποχειρίους, οὐ συνοικοῦντας, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ τὴν ὑπακοὴν ἔχοντας, τίς οὐκ ὀφείλει γενέσθαι;

Ἀλλὰ τιμᾶται, φησὶν. Ποία τιμῇ; Πένητες τριωβολιμαῖοι βλασφημοῦσιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς. Τί οὖν αὐτοὺς οὐκ ἐπι- 25 σιομίζει; Πάνυ γε. Οὐ γὰρ ἐπισκόπου λέγεις ἔργον. Πάλιν, ἂν μὴ πᾶσι παρέχῃ, καὶ τοῖς ἐν ἀργίᾳ καὶ τοῖς ἐργαζομένοις, μυρία πανταχόθεν ἐγκλήματα· οὐδεὶς δέδοικε κατηγορῆσαι καὶ

ἀρμόδιος. Δὲν βλέπεις, πόσο λόγο κάμνει γι' αὐτὰ ἡ ἀγία Γραφή;

Ἄλλὰ θ' ἀναφέρω γιὰ ποιὸ λόγο τὸ πράγμα ἔχει γίνει περιμάχητο. Διότι δὲν ἀνερχόμαστε στὴν ἐξουσία γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ γιὰ τὴ δόξα καὶ τὴν ἀνάπαυση. Διότι, ἐὰν γνῶρίζεις, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ φροντίσει γιὰ ὅλα καὶ νὰ βαστάζει τὰ βάρη ὅλων, ὅτι στοὺς ἄλλους μὲν ὅταν ὀργίζονται ὑπάρχει συγγνώμη, γι' αὐτὸν δὲ καθόλου, ὅτι γιὰ τοὺς ἄλλους ὅταν ἁμαρτάνουν ὑπάρχει πολλὴ αἴτηση συγγνώμης, σ' αὐτὸν δὲ καθόλου, δὲν θὰ ἔσπευδες πρὸς τὴν ἐξουσία, δὲν θὰ ἔτρεχες. Διότι αὐτὸς εἶναι ἐκτεθειμένος στὰ σώματα ὅλων, στίς κρίσεις ὅλων, καὶ τῶν σοφῶν καὶ τῶν μὴ σοφῶν· κάθε ἡμέρα καὶ κάθε νύχτα κόπτεται μὲ φροντίδες· πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν μισοῦν καὶ πολλοὺς ἔχει ποὺ τὸν φθονοῦν. Διότι δὲν θέλω νὰ μοῦ πεῖς γι' ἐκείνους, ποὺ σὲ ὅλους χαρίζονται, ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ εἶναι ἀργόσχολοι, ἐκείνους ποὺ ἀνέρχονται στό ἀξίωμα γιὰ ἀνάπαυση. Δὲν γίνεται λόγος γι' αὐτοὺς, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους, ποὺ ἀγρυπνοῦν γιὰ τίς ψυχές σας, ποὺ προτάσσουν ἀπὸ τὴ δική τους σωτηρία, τὴ σωτηρία τοῦ λαοῦ τους. Πές μου, ἂν κάποιος ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσία του δέκα νέους, ποὺ συγκατοικοῦν μαζί του συνέχεια, ἀναγκάζεται διαρκῶς νὰ φροντίζει αὐτοὺς, αὐτός, ὁ ἐπίσκοπος, ποὺ ἔχει τόσους πολλοὺς ὅχι ὑπὸ τὴν ἐξουσία του, οὔτε συγκατοικοῦντες, ἀλλὰ νὰ ὑπακούουν στὴ δική τους διάθεση, ποῖος δὲν ὀφείλει νὰ γίνει;

Ἄλλ' ἐκτιμᾶται, λέγει. Μὲ ποιὰ ἐκτίμηση ὅμως; Φτωχοὶ τῆς μισῆς δραχμῆς στὴν ἀγορὰ τὸν βλασφημοῦν. Γιατί λοιπὸν δὲν ἀποστομώνει αὐτοὺς; Ἀπλούστατα, διότι δὲν ἀναφέρεται στὸ ἔργο τοῦ ἐπισκόπου. Πάλι, ἂν δὲν παρέχει βοήθεια σ' ὅλους, καὶ στοὺς μὴ ἐργαζόμενους καὶ στοὺς ἐργαζόμενους, μύριες κατηγορίες ἀπὸ παντοῦ ἀκούονται. Κανένας δὲν φοβᾶται νὰ τὸν κατηγορήσει καὶ νὰ τὸν διαβάλει. Διότι στοὺς μὲν ἄρχοντες ὑπάρχει ὁ φόβος, σ' αὐτοὺς δὲ ὅχι. Καθόσον σ' αὐτοὺς καθόλου δὲν

διαβαλεῖν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀρχόντων ὁ φόβος ἔπεται, ἐπὶ
 δὲ τούτων οὐχί. Ὁ γὰρ φόβος τοῦ Θεοῦ παρ' αὐτοῖς οὐδὲν
 ἰσχύει. Τί ἂν τις εἴποι τὴν περὶ τὸν λόγον καὶ τὴν διδασκα-
 λίαν φροντίδα; τὴν δυσκολίαν τὴν ἐν ταῖς χειροτονίαις; Τάχα
 5 ἢ σφόδρα ἀσθενὴς ἐγὼ τυγχάνω καὶ ταλαίπωρος καὶ οὐδαμι-
 νός, ἢ τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει. Οὐδὲν πλοίου κλυδωνιζομένου
 διενήνοχεν ἢ τοῦ ἱερέως ψυχὴ· πανταχόθεν σιίζεται, παρὰ
 φίλων, παρ' ἐχθρῶν, παρ' οἰκείων, παρ' ἁλλοτριῶν. Οὐχὶ τῆς
 οἰκουμένης ὁ βασιλεύων κρατεῖ, οὗτος δὲ πόλεως μόνης;
 10 Ἀλλὰ τοσοῦτον μείζους εἰσὶν αἱ φροντίδες τούτου, ὅσον ὕδα-
 τος ἀπλῶς ὑπὸ πνεύματος κινουμένου ποταμίου, καὶ πελάγους
 οἰδοῦντος, καὶ μαινομένου τὸ διάφορον. Τί δήποιε; Ὅτι ἐ-
 κεῖ μὲν πολλοὶ οἱ συναντιλαμβανόμενοι (πάντα γὰρ νόμῳ καὶ
 διατάξει γίνεται)· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, οὐδὲ ἀπ' ἐξου-
 15 σίας ἔστιν ἐπιτάξει· ἀλλ' ἂν μὲν σφοδρῶς κινηθῇ, ἀκούει ὠ-
 μός· ἂν δὲ μὴ σφοδρῶς, ψυχρός. Δεῖ δὲ ταῦτα τὰ ἐναντία
 συνελθεῖν, ὥστε μήτε καταφρονεῖσθαι, μήτε μισεῖσθαι. Ἀλ-
 λως δὲ καὶ τὰ πρᾶγματα προκατείληπται. Πόσους ἀναγκάζε-
 ται σκανδαλίζειν, καὶ ἐκῶν καὶ ἄκων; πόσους πλήττειν, καὶ
 20 ἐκῶν καὶ ἄκων;

Οὐκ ἄλλως λέγω, ἀλλ' ὥς ἔχω καὶ διάκειμαι. Οὐκ οἶμαι
 εἶναι πολλοὺς ἐν τοῖς ἱερεῦσι τοὺς σωζομένους, ἀλλὰ πολλῶ
 πλείους τοὺς ἀπολλυμένους· τὸ δὲ αἴτιον, διὰ μεγάλης τὸ πρᾶ-
 γμα δεῖται ψυχῆς. Πολλὰς γὰρ ἀνάγκας ἔχει τὰς ἐξαγού-
 25 σας τοῦ οἰκείου ἡθους, καὶ μυρίων αὐτῷ πανταχόθεν ὀφθαλ-
 μῶν δεῖ. Οὐχ ὁρᾷς, ὅσα δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν; Διδακτι-
 κὸν εἶναι, ἀνεξίκακον, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πι-
 σιοῦ λόγου. Πόσης τοῦτο δυσκολίας; Καὶ τῶν τοῖς ἄλλοις ἀ-

ισχύει ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Τί θὰ μπαροῦσε κανέναν νὰ πεῖ γιὰ τὴ φροντίδα γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὴ διδασκαλία; γιὰ τὴ δυσκολία στὶς χειροτονίες; "Ἴσως ἢ ἐγὼ συμβαίνει νὰ εἶμαι πολὺ ἀδύνατος καὶ ταλαίπωρος καὶ μηδαμηνός, ἢ τὸ πράγμα ἔχει ἔτσι. Σὲ τίποτε δὲν διαφέρει ἡ ψυχὴ τοῦ ἱερέως, ὅταν τὸ πλοῖο κλυδωνίζεται ἀπὸ παντοῦ στιγματίζεται, καὶ ἀπὸ φίλους, καὶ ἀπὸ ἐχθρούς, ἀπὸ δικούς του καὶ ἀπὸ ξένους. Δὲν ἐξουσιάζει ὁ βασιλεὺς ὅλη τὴν αἰκουμένην, αὐτὸς δὲ μόνο τὴν πόλιν; Ἀλλὰ τόσο μεγαλύτερες εἶναι οἱ φροντίδες του, ὅση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ νεροῦ ποταμοῦ, ποὺ ἀπλῶς κινεῖται ἀπὸ τὸν ἄνεμο, καὶ τοῦ φουσκωμένου καὶ τρικυμισμένου πελάγους. Τί τέλος πάντων συμβαίνει; "Οτι ἐκεῖ μὲν εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ σπεύδουν σὲ βοήθεια (διότι τὰ πάντα γίνονται σύμφωνα μὲ τὸ νόμο καὶ τίς διατάξεις), ἐδῶ ὅμως τίποτε παρόμοιο, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ διατάξει σὰν νὰ ἔχει ἐξουσία· ἀλλ' ἂν μὲν κινηθεῖ δυναμικά, χαρακτηρίζεται σὰν σκληρός, ἂν δὲ ὄχι δυναμικά, χαρακτηρίζεται σὰν ψυχρός, σὰν ἀδιάφορος. Πρέπει δὲ αὐτὰ τὰ ἀντίθετα νὰ τὰ συνδυάσει, ὥστε οὔτε νὰ καταφρονεῖται, οὔτε νὰ μισεῖται. Ἀλλιῶς δὲ τὰ πράγματα σὲ προλαβαίνουν. Πόσους ἀναγκάζεται νὰ σκανδαλίζει καὶ μὲ τὴν θέληση καὶ χωρὶς τὴ θέλησὶ τοῦ πόσους ἀναγκάζεται νὰ πλήττει, θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας;

Δὲν τὰ λέγω διαφορετικά, ἀλλ' ὅπως εἶμαι καὶ αἰσθάνομαι. Δὲν νομίζω ὅτι εἶναι πολλοί, ἀνὰ μεσαστοὺς ἱερεῖς, ἐκεῖνοι ποὺ σώζονται, ἀλλὰ πολὺ περισσότεροι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ χάνονται, τὸ δὲ αἶτιο εἶναι ὅτι τὸ λειτούργημα αὐτὸ χρειάζεται γενναία ψυχὴ. Διότι ἔχει πολλὰς ἀνάγκες, ποὺ τὸν ἀναγκάζουν νὰ ἐξέλθει ἀπὸ τὸν γνωστὸ χαρακτήρα του, καὶ χρειάζεται ἀπὸ παντοῦ μύριους ὀφθαλμούς. Δὲν βλέπεις πόσα πρέπει νὰ ἔχει ὁ ἐπίσκοπος; Νὰ εἶναι διδακτικός, ἀνεξίκακος, νὰ κρατεῖ σταθερὰ τὸν ἀξιόπιστο λόγον, ὅπως τὸν διδάχθηκε¹¹. Πόσο δύσκολο αὐτό; Καὶ γιὰ τὰ παραπτώ-

μαριανομένων αὐτὸς ἔχει τὰς αἰτίας. Οὐ λέγω τῶν ἄλλων οὐδέν· ἂν εἷς μόνον ἀπέλθῃ ἀμύητος, οὐχὶ πᾶσαν αὐτοῦ καίεσιρεψε τὴν σωτηρίαν; Ψυχῆς γὰρ ἀπώλεια μιᾶς ισοαύτην ἔχει ζημίαν, ὅση οὐδεὶς παρασιῆσαι δύναται λόγος. Εἰ 5 γὰρ ἡ σωτηρία αὐτῆς ισοσούτου ἀξία, ὥσπερ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ ισοαῦτα παθεῖν ἡ ἀπώλεια ἐννόησον ὅσην οἴσεται τὴν τιμωρίαν. Εἰ δι' ὃν ἀπόλλυται τις, ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἄξιος ἀποθανεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ. Μὴ γὰρ μοι εἴπῃς, ὅτι ὁ πρεσβύτερος ἡμαρτε, μηδὲ ὅτι ὁ διάκονος· 10 πάντων τούτων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν χειροιοτησάντων αἱ αἰτίαι φέρονται. Πάλιν ἕτερον εἶπω. Συμβαίνει τινὰ κληρὸν διαδέξασθαι ἀνδρῶν μοχθηρῶν τί χρὴ βουλεύσασθαι ἀπορεῖ ἐπὶ ἁμαρτήμασι προλαβοῦσι. Δύο γὰρ οἱ κρημνοί, καὶ δεῖ μήτε ἀφεῖναι ἐκεῖνον, καὶ τοὺς ἄλλους μὴ σκανδαλίσει. Ἐκκόψαι 15 τοίνυν δεῖ πρῶτον; Ἀλλ' οὐκ ἔστι παρούσα πρόφασις. Ἀλλ' ἀφεῖναι; Ναί, φησί· τοῦ γὰρ χειροιοτησάντος ἡ αἰτία. Τί οὖν; οὐ δεῖ χειροιοτηῆσαι, οὐδὲ ἐφ' ἕτερον βαθμὸν ἀγαγεῖν; Ἀλλὰ τοῦτο πᾶσιν ἔσται δῆλον, ὅτι μοχθηρὸς τίς ἐστι. Πάλιν οὖν ἐτιέρωσ ἐσκανδάλισεν. Ἀλλ' ἀγαγεῖν ἐπὶ μείζονα βαθμὸν; Τοῦ- 20 το πολλῷ χαλεπώτερον.

5. Ὡς εἴ τις ὥς ἐπὶ προσιασίαν ἔιρεχε τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐδεὶς ἂν αὐτὴν ἐδέξατο ταχέως. Νῦν δέ, ὥσπερ τὰς ἔξωθεν ἀρχάς, οὕτω καὶ ταύτην διώκομεν. Ἴνα γὰρ δοξα- σθῶμεν, ἵνα τιμηθῶμεν παρὰ ἀνθρώποις, ἀπολλύμεθα παρὰ 25 τῷ Θεῷ. Τί τὸ κέρδος τῆς τιμῆς; πῶς ἐλήλεγκται οὐδὲν οὔσα; Ὅταν ἐπιθυμῆσης ἱερωσύνης, ἀντίστησον τὴν γέενναν,

ματα τῶν ἄλλων, αὐτός θεωρεῖται αἷτιος. Δέν ἀναφέρω τίποτε γιά τοὺς ἄλλους. "Αν ἓνας μόνο ἀπέλθει στήν ἄλλη ζωὴ χωρίς νὰ μυηθεῖ στὰ μυστήρια. δέν κατέστρεψε ὅλη τὴ σωτηρία του; Διότι ἡ ἀπώλεια μιᾶς ψυχῆς ἔχει τόση ζημία, ὅση κανένας λόγος δέν μπορεί νὰ παραστήσει. Διότι, ἂν ἡ σωτηρία αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἔχει τόσο μεγάλη ἀξία, ὥστε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ γίνεи ἄνθρωπος, καὶ τόσα πολλὰ νὰ πάθει, σκέψου πόση τιμωρία θὰ φέρει ἡ ἀπώλεια αὐτῆς. "Αν δέ, ἐξ αἰτίας κάποιου, χάθηκε κάποιος, καὶ πρέπει ὁ αἷτιος νὰ πεθάνει στήν παρούσα ζωὴ, πολὺ περισσότερο ἐκεῖ ἀξίζει νὰ τιμωρηθεῖ. Μὴ μοῦ πείς, ὅτι ὁ πρεσβύτερος ἀμάρτησε, οὔτε ὅτι ὁ διάκονος· διότι γιά ὅλους αὐτοὺς οἱ κατηγορίες φέρονται ἐπάνω στήν κεφαλὴ ἐκείνων, ποὺ τοὺς χειροτόνησαν. Πάλι θ' ἀναφέρω κάτι ἄλλο. Συμβαίνει νὰ διαδεχθεῖ κάποιο κλῆρο κακῶν ἀνθρώπων· ἀπορεῖ τί πρέπει νὰ αποφασίσει γιά ἀμαρτήματα ποὺ διαπράχθηκαν πρίν. Διότι δυὸ εἶναι οἱ κλημνοί, καὶ πρέπει νὰ μὴ ἀφήσει ἐκεῖνον, ἀλλ' οὔτε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ σκανδαλίσει. Πρέπει λοιπὸν πρῶτα νὰ ἀποκόψει τὸ κακὸ κληρικό; Ἄλλὰ δέν ὑπάρχει πρόσφατη πρόφαση. Ἄλλὰ νὰ τὸν ἀφήσει; Ναί, λέγει· διότι αἷτιος τοῦ κακοῦ ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸν χειροτόνησε. Τί λοιπόν. Δέν πρέπει νὰ χειροτονήσει οὔτε νὰ τὸν προαγάγει στὸν ἄλλο ἀνώτερο βαθμό; Ἄλλὰ μὲ αὐτὸ θὰ γίνεи σ' ὅλους φανερό, ὅτι εἶναι μοχθηρός. "Ἐτσι καὶ πάλι θὰ σκανδαλίσει μὲ ἄλλο τρόπο. Ἄλλὰ νὰ τὸν προαγάγει σὲ ἀνώτερο βαθμό; Αὐτὸ εἶναι πολὺ χειρότερο.

5. "Ωστε, ἂν ἔσπευδε κάποιος νὰ πεί, ὅτι ἡ ἀρχιερωσύνη εἶναι γιά τὴν προστασία τοῦ ποιμνίου, κανένας δέν θὰ τὴν δεχόταν ἀμέσως. Τώρα δέ, ὅπως ἀκριβῶς τίς κοσμικὲς ἐξουσίαι, ἔτσι ἐπιδιώκομε καὶ αὐτή. Διότι, γιά νὰ δοξασθοῦμε, γιά νὰ τιμηθοῦμε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, χάνομε τὴ σωτηρία μας κοντὰ στὸ Θεό. Ποιὸ εἶναι τὸ κέρδος τῆς τιμῆς; πῶς ἐλέγχεται ὅτι δέν εἶναι τίποτα αὐτή; "Οταν ἐπιθυμήσεις τὴν ἱερωσύνη, σύγκρινέ την μὲ

ἀντίστησον τὰς εὐθύνας τὰς ἐκεῖ, ἀντίστησον τὸν ἀπράγμονα
 θίον, ἀντίστησον τῆς κολάσεως τὸ μέτρον· ὅτι καὶ ἁμαρτίας
 κατὰ σαυτὸν, οὐδὲν πείσῃ τοιοῦτον· ἂν δὲ ἱερεὺς ὢν, ἀπόλω-
 λας. Ἐννόησον, ὅσα ὑπέμεινεν, ὅσα ἐφιλοσόφησεν ὁ Μωϋσῆς,
 5 ὅσα ἐπεδείξατο ἀγαθὰ καὶ ἵνα ἐν ἁμαρτίῃ ἁμαρτήματα μόνον,
 ἐκολάζετο πικρῶς· εἰκότως. Μετὰ γὰρ τῆς τῶν ἄλλων ζημί-
 ας τοῦτο γέγονεν· ὥστε πικρότερον ἐκολάζετο, οὐ τῷ φανερὸν
 γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ ἱερέως εἶναι τὸ ἁμαρτήματα· οὐ τὴν
 αὐτὴν γὰρ τιμωρίαν διδόαμεν τῶν τε φανερῶν, καὶ τῶν λή-
 10 θρᾶ ἁμαρτανομένων. Ἡ μὲν γὰρ ἁμαρτία ἡ αὐτή, ἡ δὲ ζημία
 οὐχ ἡ αὐτή, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡ ἁμαρτία· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτό,
 λανθάνοντα καὶ κρυπτόμενον ἁμαρτάνειν, καὶ φανερῶς. Τὸν
 δὲ ἐπίσκοπον οὐ λᾶθρᾶ ἁμαρτάνειν. Ἀγαπητὸν γὰρ μὴ ἁμαρ-
 τάνοντα ἀπαλλαγῆναι ἐγκλημάτων, μή τι γε ἁμαρτάνοντα. Καὶ
 15 ὀργισθῇ, καὶ γελάσῃ, καὶ ἀνέσεως ὄναρ ἐπιθυμήσῃ, πολλοὶ οἱ
 σκώπιοι, πολλοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι, πολλοὶ οἱ νομοθετοῦν-
 τες, πολλοὶ οἱ τῶν προτέρων μεμνημένοι, καὶ τὸν παρόντα κα-
 κίζοντες· καὶ ταῦτα ποιοῦσιν, οὐκ ἐκείνους ἐγκωμιάσαι βου-
 λόμενοι, ἀλλὰ τοῦτον δοκεῖν, τῶν συνεπισκόπων, τῶν πρεσβυ-
 20 τέρων μεμνημένοι.

Γλυκὺς ὁ πόλεμος ἀπείροις, φησί. Τοῦτο καὶ νῦν ἀρμό-
 ζει λέγειν· μᾶλλον δὲ καὶ λέγομεν πρὸ τοῦ κατασιῆναι εἰς
 τὸν ἀγῶνα· μετὰ δὲ τὸ ἐμβῆναι, οὐδὲ δηλοὶ γινόμεθα τοῖς πολ-
 λοῖς. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν νῦν πόλεμος πρὸς τοὺς καταδυνα-
 25 στεύοντας τῶν πενήτων, οὐδὲ τοῦ ποιμνίου προπολεμεῖν ἀνε-
 χόμεθα· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ποιμένας ἐκείνους τοὺς ἐν τῷ Ἰε-
 ζεκιήλ, σφάτιομεν καὶ κατεσθίομεν. Τίς ἡμῶν ἐπιδείκνυται
 τοσαύτην φροντίδα περὶ τὰ ποίμνια τοῦ Χριστοῦ, ὅσην περὶ τὰ

τῇ γέεννα, σύγκρινε τίς ἐκεῖ εὐθύνες, σύγκρινε τὴν ἡσυχὴ ζωῇ, σύγκρινε τὸ μέτρο τῆς τιμωρίας· διότι ἂν ἀμαρτήσεις μόνο σὰν ἄτομο, τίποτε δὲν θὰ πάθεις ἀπὸ αὐτά, ἐὰν ὅμως ἀμαρτήσεις, ἐνῶ εἶσαι ἱερεὺς, χάθηκες. Σκέψου πόσα ὑπέμενε καὶ πόσα ἀντιμετώπισε μὲ ἐγκαρτέρηση ὁ Μωϋσῆς, καὶ πόσα ἐπέδειξε ἀγαθά· καὶ ὅταν διέπραξε ἓνα μόνο ἀμάρτημα, τιμωρήθηκε σκληρά. Δικαιολογημένα. Διότι αὐτὸ ἔγινε μὲ βλάβη τῶν ἄλλων· ὥστε σκληρότερα τιμωροῦνταν, ὅχι ἐπειδὴ ἔγινε φανερό, ἀλλὰ διότι ἦταν καὶ ἀμάρτημα ἱερέως. Διότι δὲν τιμωρούμαστε μὲ τὴν ἴδια τιμωρία καὶ γιὰ τὰ φανερά καὶ τὰ κρυφὰ ἀμαρτήματα. Διότι εἶναι μὲν ἡ ἀμαρτία ἡ ἴδια, δὲν εἶναι ὅμως ἴδια ἡ ζημία· μᾶλλον δὲ οὔτε ἡ ἀμαρτία εἶναι ἡ ἴδια. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ ἀμαρτάνεις, διαφεύγοντας τὴν προσοχὴ καὶ κρυφά, καὶ τὸ ν' ἀμαρτάνεις φανερά. Ὁ ἐπίσκοπος ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀμαρτάνει κρυφά. Διότι εἶναι ἐπιθυμητό, χωρὶς ν' ἀμαρτήσῃ νὰ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τίς κατηγορίες, χωρὶς βέβαια ν' ἀμαρτήσῃ σὲ κάτι. Καὶ ἂν ὀργισθεῖ, καὶ ἂν γελάσῃ, καὶ ὀνειρευθεῖ κάποια ἄνεση, πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν χλευάζουν, πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ σκανδαλίζονται, πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ νομοθετοῦν, πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐνθυμοῦνται τοὺς προηγούμενους καὶ κακίζουν τὸν παρόντα· καὶ κάνουν αὐτά, χωρὶς νὰ θέλουν νὰ ἐγκωμιάσουν ἐκείνους, ἀλλὰ νὰ βλάψουν αὐτόν, ἐνθυμούμενοι τοὺς συνεπισκόπους καὶ τοὺς πρεσβυτέρους.

Εἶναι προσφιλὴς ὁ πόλεμος στοὺς ἀμαθεῖς, λέγει. Αὐτὸ καὶ τώρα ἀρμόζει νὰ λέμε· μᾶλλον δὲ καὶ τὸ λέμε πρὶν εἰσέλθουμε στὸν ἀγῶνα· μετὰ δὲ τὴν εἴσοδό μας, δὲν γινόμαστε φανεροὶ στοὺς πολλούς. Διότι τώρα δὲν κάμναμε πόλεμο ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ καταδυναστεύουν τοὺς φτωχοὺς, οὔτε ἀνεχόμαστε νὰ πολεμοῦμε ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου, ἀλλὰ σὰν τοὺς ποιμένες ἐκείνους, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἰεζεκιήλ, σφάζουμε καὶ κατατρώγουμε αὐτούς¹². Ποιὸς ἀπὸ ἡμᾶς ἐπιδεικνύει τόση φροντίδα γιὰ τὰ ποίμνια τοῦ Χριστοῦ, ὅση ἐπέδειξε ὁ Ἰακώβ γιὰ τὰ ποί-

ποίμνια τοῦ Λάβαν ὁ Ἰακώβ; τίς δύναται ἀπαριθμήσασθαι
 παγετὸν νυκτός; Μὴ γάρ μοι τὰς παννυχίδας εἴπης, καὶ τὴν
 τοσαύτην θεραπείαν. Πᾶν μὲν οὖν τοῦναντίον. Ὑπαρχοὶ καὶ
 τοπάρχαι οὐκ ἀπολαύουσι τοσαύτης τιμῆς, ὅσης ὁ τῆς Ἐκκλη-
 5 σίας ἄρχων. Ἄν ἐν βασιλείοις εἰσὶν, τίς πρῶτος; ἂν παρὰ
 γυναιξίν, ἂν παρὰ ταῖς οἰκίαις τῶν μεγάλων, οὐδεὶς ἕτερος
 αὐτοῦ προιειμίηται. Ἀπόλωλε πάντα καὶ διέφθαρται. Ταῦτα
 οὐχ ὑμᾶς καταισχῦναι θυολόμενος λέγω, ἀλλ' ὑμῶν ἐπισχεῖν
 τὴν ἐπιθυμίαν. Ποίω γὰρ συνειδότι ἂν γένη σπουδάσας ἢ διὰ
 10 σαινοῦ, ἢ δι' ἑτέρου; ποίοις ὀφθαλμοῖς ἀντιβλέψεις ἐκείνω
 τῷ συνεργήσαντι; τί ἔξεις ἀπολογήσασθαι; Ὁ μὲν γὰρ ἄκων
 καὶ διασθεὶς, καὶ οὐκ ἐθέλων, ἔχοι ἂν τινα ἀπολογία, εἰ
 καὶ τὰ μάλιστα καὶ οὗτος ἀπεσιέρεται συγγνώμης· πλὴν ἀλλὰ
 παρὰ τοῦτο ἔχει τινὰ ἀπολογία. Ἐννόησον τί Σίμων ἔπαθε;
 15 Τί γάρ, εἰ μὴ ἀργύριον δίδως, ἀλλ' ἀντὶ ἀργυρίου κολακεύ-
 εις καὶ κατασκευάζεις πολλὰ καὶ μηχανᾷ; «Τὸ ἀργύριόν σου
 σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν». Πρὸς ἐκεῖνον εἶπε, καὶ τούτοις
 ἔρεϊ· ἡ σπουδὴ ὑμῶν μεθ' ὑμῶν ἔστι εἰς ἀπώλειαν, ὅτι ἐνο-
 μίσατε περιδρομῇ ἀνθρωπίνῃ τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ κιᾶσθαι.
 20 Ἀλλ' οὐδεὶς ἐστὶ τοιοῦτος; Μηδὲ γένοιτο. Οὐδὲ γὰρ βού-
 λουμαι οὐδὲν πρὸς ὑμᾶς εἶναι τῶν λεγομένων· νυνὶ δὲ ἐκ πῆς
 ἀκολουθίας εἰς τούτους ἐνεπέσομεν τοὺς λόγους. Οὐδὲ γὰρ
 διὰ πλεονεξίας λέγωμεν, πρὸς ὑμᾶς λέγωμεν, ἀλλ' οὐδὲ
 πρὸς ἕνα. Γένοιτο εἰκῇ τὰ φάρμακα παρ' ἡμῶν κατασκευάζε-
 25 σθαι. Αἱ τῶν ἰατρῶν εὐχαὶ τοιαῦταί εἰσιν, οὐκ ἄλλα αἰτιού-
 σαι, ἢ ὥστε μετὰ τὸν πολὺν πόνον ἀπλῶς ριφῆναι τὰ φάρμα-
 κα. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς εὐχόμεθα, ἀπλῶς εἰς ἄερα λέγεσθαι τὰ

μνια τοῦ Λάβαν; Ποιὸς μπορεῖ νὰ ὑπολογίσει τὸν παγετὸ τῆς νύχτας; Διότι μὴ μοῦ ἀναφέρεις τίς ὀλονύκτιες καὶ τὴν τόση περιποίηση. Διότι τὸ κάθε τι ἐξελίσσεται ἀντίθετα. Ὑπαρχοὶ καὶ Τοπάρχες ἀπολαμβάνουν τόση τιμὴ, ὅση δὲν ἀπολαμβάνει ὁ ἄρχοντας τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν εἰσέλθεις στὰ ἀνάκτορα, ποιὸς θὰ εἶναι ὁ πρῶτος; ἂν βρεθεῖς μεταξὺ γυναικῶν, ἂν στίς οἰκίαις τῶν μεγάλων, δὲν προτιμᾶται κανένας ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ αὐτόν. Τὰ πάντα χάθηκαν καὶ διαφθάρθηκαν. Αὐτὰ δὲν σᾶς τὰ λέγω, ἐπειδὴ θέλω νὰ σᾶς προσβάλω, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς συγκρατήσω ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Ποιὰ δὲ συνείδηση θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἔχεις, ἀφοῦ ἔσπευσες στὴ θέση αὐτή, ἢ μόνος σου, ἢ μὲ ἄλλον; μὲ ποιούς ὀφθαλμούς θὰ ἀντικρύσεις ἐκεῖνον ποὺ συνήργησε; τί θὰ ἔχεις νὰ ἀπολογηθεῖς; Διότι ὁ μὲν, παρὰ τὴ θέλησή του καὶ μὲ πίεση, καὶ χωρὶς νὰ θέλει, θὰ μπορούσε νὰ ἔχει κάποια ἀπολογία, ἂν καὶ αὐτὸς ὅπωςδὴποτε ἔχει στερηθεῖ τὴ συγγνώμη· πλὴν ὅμως, παρ' ὅλα αὐτά, ἔχει κάποια ἀπολογία. Θυμήσου τί ἔπαθε ὁ Σίμων ὁ Μάγος; Τί δηλαδή, ἐὰν δὲν δίνεις ἀργύριο, ἀλλὰ μὲ ἀργύριο κολακεύεις καὶ κατασκευάζεις καὶ μηχανεύεσαι πολλά; «Τὸ χρῆμα σου θὰ χαθεῖ μαζί μὲ ἐσένα»¹⁸, εἶπε πρὸς ἐκεῖνον ὁ Πέτρος, καὶ πρὸς αὐτοὺς θὰ πεῖ· ἡ προθυμία σας γιὰ τὴν ἱερωσύνη καὶ σεῖς μαζί, θὰ χαθεῖτε, γιατί νομίσατε, ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκτᾶται μὲ ἀνθρώπινες ἀπάτες.

Ἄλλὰ κανένας δὲν εἶναι τέτοιος; Μακάρι νὰ μὴ εἶναι. Διότι δὲν θέλω τίποτε ἀπὸ τὰ λεγόμενα νὰ ἔχει σχέση μὲ σᾶς· τώρα δέ, ἀπὸ τὴν συνάφεια τῶν λεγομένων καταλήξαμε σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους. Διότι οὔτε, ὅταν ὁμιλοῦμε κατὰ τῆς πλεονεξίας, ἀναφερόμαστε σὲ σᾶς, ἀλλ' οὔτε καὶ πρὸς τὸν καθένα. Μακάρι τὰ φάρμακα ποὺ κατασκευάζονταν ἀπὸ μᾶς νὰ μὴ χρειάζεται νὰ χρησιμοποιηθοῦν. Τέτοιες εἶναι οἱ εὐχὲς τῶν ἱατρῶν, καὶ δὲν ἀποβλέπουν σὲ ἄλλο τίποτε, παρὰ μόνον μετὰ τὴν κατάπαυση τοῦ μεγάλου πόνου, ἀπλῶς νὰ ρίχνονται τὰ φάρμακα. Αὐτὰ καὶ μεῖς εὐχόμεστε, ἀπλῶς οἱ λόγοι μας νὰ λέγονται

ρήματα τὰ ἡμέτερα, ὥσπερ ῥήματα μόνον εἶναι. Πάντα ὑπο-
 σιῆσαι ἔτοιμος ἐγώ, ὥσπερ μὴ εἰς χρεῖαν κατασιῆσαι τοῦ ταῦ-
 τα λέγειν. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ σιγήσομεν μόνον ἔστω ἀκίν-
 δυνος ἢ σιγή. Οὐ γὰρ οἶμαι οὐδένα, καὶ σφόδρα κενόδοξος
 5 ἢ, μὴ καλούσης χρεῖας θελῆσαι ἂν ἀπλῶς ἐπιδείκνυσθαι. Πα-
 ραχωρήσομεν τῆς διδασκαλίας ὑμῖν· αὕτη γὰρ μείζων ἢ δι-
 δασκαλία ἢ διὰ πραγμάτων· ἐπεὶ καὶ τῶν ἱατρῶν οἱ ἄριστοι,
 καίτοι γε τῆς νόσου τῶν καμνόντων φερούσης αὐτοῖς μισθούς,
 βούλονται ἂν ὑγιαίνειν τοὺς αὐτῶν φίλους. Καὶ ἡμεῖς βου-
 10 λόμεθα ἅπαντας ὑγιαίνειν. Οὐ γὰρ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι ὦμεν
 βουλόμεθα, ὑμεῖς δὲ ἀδόκιμοι ᾔτε. Ἐβουλόμην εἰ οἷόν τε ὅ-
 ψει αὐτῇ τῇ ἀγάπῃ, ἣν περὶ ὑμᾶς ἔχω, ἐπιδείξασθαι οὐ-
 δεὶς γὰρ μοι λοιπὸν οὐδὲν ἂν ἐνεκᾶλεσεν, εἰ καὶ σφόδρα τρα-
 χὺς ἦν ὁ λόγος. Τὰ γὰρ παρὰ φίλων λεγόμενα, καὶ ὕβρις ἢ,
 15 φορητά. «Ἀξιοπιστότερα γὰρ τραύματα φίλου, ἢ ἐκούσια φι-
 λήματα ἐχθροῦ».

Οὐδὲν ἐμοὶ ποθεινότερον ὑμῶν, οὐδὲ τοῦτο τὸ φῶς. Μυ-
 ριάκις γὰρ ἂν εὐξαίμην αὐτὸς πηρωθῆναι, εἴ γε ἐνῆν διὰ τού-
 του τὰς ὑμετέρας ἐπιστρέψει ψυχάς· οὕτως αὐτοῦ τοῦ φωτὸς
 20 γλυκίων ἐμοὶ ἢ σωτηρία ἢ ὑμετέρα. Τί γὰρ ὄφελός μοι πῶν
 ἀκρίνων τῶν ἡλιακῶν, διὰν ἢ δι' ὑμᾶς ἀθυμία πολὺ κατα-
 σκευάζῃ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ σκότος; Τὸ γὰρ φῶς τότε καλόν,
 ὅταν ἐν εὐφροσύνῃ φαίνεται· ἐπεὶ πῇ λυπουμενῇ φυγῇ καὶ
 παρενοχλεῖν δοκεῖ. «Οἱ δὲ οὐ ψεύδομαι, μὴ γένοιτο μὲν πο-
 25 τε πείραν λαβεῖν. Πλὴν εἴποιτε συμβαίῃ τινὰ ὑμῶν ἁμαρτιά-
 νειν, καθεύδοντί μοι παράσιτε· ἀπολοίμην, εἰ μὴ τοῖς παρα-
 λύτοις ἔοικα, εἰ μὴ τοῖς ἐξεστηκόσι, καὶ κατὰ τὸν προφητικὸν
 λόγον, «Καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ αὐτὸ οὐκ ἔστι
 μετ' ἐμοῦ». Τίς γὰρ ὑμῖν ἐλπίς, ὑμῶν μὴ προκοπιόντων; τίς

14. Παροιμ. 27, 6.

15. Ψαλμ. 37, 11.

στον αέρα, ὥστε νὰ εἶναι μόνο λόγοι. Ἐγὼ ὅμως εἶμαι ἔτοιμος τὰ πάντα νὰ ὑποστῶ, ὥστε νὰ μὴ παραστεῖ ἀνάγκη νὰ λέγω αὐτά. Ἐὰν δὲ θέλετε, θὰ σιωπήσω· μόνο ἄς εἶναι ἡ σιωπὴ ἀκίνδυνη. Διότι δὲν νομίζω, ὅτι κανένας, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι κενόδοξος, ἐφ' ὅσον δὲν παρίσταται ἀνάγκη, νὰ θελήσει ἀπλῶς νὰ ἐπιδεικνύεται. Ὡς προχωρήσουμε στὴ διδασκαλία γιὰ σᾶς. Διότι νομίζω, ὅτι αὕτὴ ἡ διδασκαλία, ποὺ παρέχεται ἀπὸ τὰ πράγματα, εἶναι μεγαλύτερη, ἐπειδὴ καὶ οἱ καλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἰατρούς, παρ' ὅτι βέβαια ἡ ἀρρώστεια τῶν ἀσθενῶν τοὺς προσφέρει ἀμοιβές, θὰ προτιμοῦσαν οἱ φίλοι τους νὰ εἶναι ὑγιεῖς. Καὶ μεῖς θέλουμε ὅλοι νὰ ὑγιαίνουν. Διότι δὲν θέλομε νὰ εἴμαστε ἐμεῖς μὲν ἀξιόλογοι, σεῖς δὲ ἄσημοι. Θὰ ἤθελα, ἂν ἦταν δυνατόν, νὰ σᾶς φανερώσω αὕτὴ τὴν ἀγάπη, ποὺ ἔχω πρὸς σᾶς. Διότι κανένας δὲν θὰ μπορούσε νὰ μὲ κατηγορήσει στὸ ἐξῆς γιὰ τίποτε, ἂν ὁ λόγος μου ἦταν πάρα πολὺ σκληρός. Διότι τὰ λεγόμενα ἀπὸ τοὺς φίλους, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι προσβλητικά, εἶναι ὑποφερτά· «Πιὸ ὠφέλιμα εἶναι τὰ τραύματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ φίλο, παρὰ τὰ ἀπατηλὰ φιλήματα τοῦ ἐχθροῦ»¹⁴.

Τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀγαπητὸ σ' ἐμένα ἀπὸ σᾶς, οὔτε ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ φῶς. Διότι μύριες φορές θὰ εὐχόμεουν ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ ὑποστῶ ὅποιαδήποτε ἀναπηρία, ἂν βέβαια μὲ αὐτὴν θὰ κατόρθωνα νὰ ἐπιστρέψω τίς ψυχές σας. Διότι ποιὸ εἶναι γιὰ μένα τὸ ὄφελος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ὅταν ἡ λύπη μου γιὰ σᾶς διασκορπίζει τὸ σκότος τῶν ὀφθαλμῶν; Καθόσον τὸ φῶς εἶναι καλὸ τότε, ὅταν φαίνεται μὲ χαρά· διότι στὴ λυπημένη ψυχὴ θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἐνοχλητικό. Ὅτι δὲ δὲν ψεύδομαι, εὐχομαι ποτὲ μὲν νὰ μὴ ἀποκτήσω πείρα. Πλὴν, ἂν ποτε συμβεῖ κάποιος ἀπὸ σᾶς νὰ ἁμαρτάνει, ἀποδείξατέ μου ὅτι ἀδιαφορῶ· εἴθε νὰ χαθῶ, ἂν δὲν ὁμοιάζω πρὸς τοὺς παράλυτους, ἂν δὲν ὁμοιάζω πρὸς τοὺς παράφρονες, καὶ κατὰ τὸν προφητικὸ λόγον, «καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μαζί μου»¹⁵. Διότι ποιὰ ἐλπίδα ὑπάρχει γιὰ σᾶς, ὅταν σεῖς δὲν προοδεύετε; ποιὰ δὲ λύπη, ὅταν σεῖς

δὲ ἀθυμία, ὑμῶν εὐδοκιμούντων; Πιεροῦσθαι δοκῶ, διὰ τι περὶ ὑμῶν ἀκούσω χρησιόν. «Πληρώσαιέ μου τὴν χαράν». Τοσεῦτον μόνον εἰσήνεγκα εἰς τὴν εὐχήν, ὅτι ἐπιθυμῶ ὑμῶν τὴν προκοπήν. Ὁ δὲ διαμιλλῶμαι πρὸς πάντας τοῦτό ἐστιν, 5 οὗ φιλῶ, ὅτι συμπλέγμαι, ὅτι πάντα μοι ὑμεῖς ἔστε, καὶ πατήρ, καὶ μήτηρ, καὶ ἀδελφοί, καὶ παιδία.

Μὴ δὲ νομίσητέ τι τῶν παρ' ἡμῶν λεγομένων πρὸς ἀπέχθειαν λέγεσθαι, ἀλλὰ πρὸς διόρθωσιν. «Ἀδελφός» γάρ, φησὶν, «ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὀχυρά». Μὴ δὲ 10 ἀπαξιώξητε· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ τὸν παρ' ὑμῶν ἀτιμάζω λόγον, ἀλλὰ δουλοίμην ἂν διορθοῦσθαι παρ' ὑμῶν, δουλοίμην ἂν μανθάνειν. Πάντες γὰρ ἡμεῖς ἀδελφοί ἐσμεν, εἰς δὲ ἡμῶν ἐστιν ὁ καθηγητής. Ἔστι δὲ καὶ ἐν ἀδελφοῖς ἓνα ἐπιτάττειν, καὶ τοὺς ἄλλους πείθεσθαι. Μὴ δὲ ἀπαξιώσητε, ἀλλὰ πάντα ποιῶ- 15 μεν εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ· οὗ αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

16. Φιλίπ. 2, 2.

17. Παροιμ. 18, 19.

προκόβετε; Νομίζω ὅτι πετῶ, ὅταν ἀκούσω κάτι καλὸ γιὰ σᾶς. «Κάμετέ μου τὴ χαρὰ πλήρη»¹⁶. Τόσο μόνο εἰσέφερα στὴν προσευχή, ὅτι ἐπιθυμῶ τὴν προκοπή σας. Ἐκεῖνο δὲ γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνίζομαι γιὰ ὅλους σας, εἶναι αὐτό, ὅτι σᾶς ἀγαπῶ, ὅτι ἔχω συνδεθεῖ μαζί σας, ὅτι τὰ πάντα γιὰ μένα εἶστε σεῖς, καὶ πατέρας καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὶ καὶ παιδιὰ.

Μὴ λοιπὸν νομίσετε, ὅτι κάτι ἀπὸ τὰ λεγόμενά μου λέγεται πρὸς ἀποστροφή, ἀλλὰ πρὸς διόρθωση. Διότι λέγει, «Ἀδελφὸς βοηθούμενος ὑπὸ ἀδελφοῦ εἶναι σὰν πόλη ὀχυρωμένη»¹⁷. Μὴ λοιπὸν ἀπαξιώσετε νὰ ἀκούσετε τὰ λόγια μου, διότι οὔτε ἐγὼ περιφρονῶ τὸν δικό σας λόγο, ἀλλὰ θὰ ἤθελα νὰ διορθώνομαι ἀπὸ σᾶς, θὰ ἤθελα νὰ διδάσκομαι ἀπὸ σᾶς. Διότι ὅλοι ἐμεῖς εἴμαστε ἀδελφοί, ἓνας δὲ ἀπὸ μᾶς εἶναι ὁ καθηγητής. Ὑπάρχει δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ἓνας, ποὺ μπορεῖ νὰ δίνει ἐντολές καὶ οἱ ἄλλοι νὰ πείθωνται. Μὴ λοιπὸν ἀπαξιώσετε, ἀλλ' ὥς τὰ κάνομε ὅλα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ· διότι σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Πράξ. 2, 1 - 13)

«Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκο-
σιῆς, ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό· καὶ ἐγένετο ἄφνω
5 ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος».

1. Τίς ἐστὶν αὕτη ἡ πεντηκοστή; "Οἰε τὸ δρέπανον ἐπι-
βάλλειν ἔδει τῷ ἀμνητῷ· ὅτε τοὺς καρποὺς συνάγειν ἐχρῆν.
Εἶδες τὸν τύπον; Βλέπε πάλιν τὴν ἀλήθειαν. "Οἰε τὸ δρέπα-
νον ἐπιβάλλειν ἔδει τοῦ λόγου, διε τὸν ἀμνητὸν συλλέγειν, τότε
10 καθάπερ δρέπανον τὸ Πνεῦμα ἠκονημένον ἐφίπταιται. "Ακουε
γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν,
καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, διτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη»·
καὶ πάλιν, «Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι». "Ωσ-
τε αὐτὸς ἐπέβαλε τὸ δρέπανον πρότερος. Αὐτὸς γὰρ ἀνήγαγεν
15 εἰς οὐρανούς ἀπαρχήν, τὸ ἡμῶν προσλαβών. Διὰ τοῦτο καὶ
θερισμὸν τὸ τοιοῦτον καλεῖ.

«Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι», φησί, «τὴν ἡμέραν τῆς
πεντηκοσιῆς»· τοιτέστιν, οὐ πρὸ τῆς πεντηκοσιῆς, ἀλ-
λὰ περὶ αὐτήν, ὡς εἶπεῖν, τὴν πεντηκοστήν. "Εδει
20 γὰρ ἐοριῆς οὔσης πάλιν ταῦτα γίνεσθαι, ἵν' οἱ παρόντες τῷ
στραυρῷ τοῦ Χριστοῦ, οὗτοι καὶ ταῦτα ἴδωσι. «Καὶ ἐγένετο ἄ-
φνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος». Διατί μὴ χωρὶς αἰσθητῶν ὑπο-
δειγμάτων τοῦτο γέγονεν; "Οτι εἰ καὶ τούτου γενομένου ἔ-
λεγον, διτι «Γλεύκους μεμεσιωμένοι εἰσὶν», εἰ μὴ τοῦτο ἐγέ-
25 νετο, τί οὐκ ἂν εἶπον; Οὐχ ἀπλῶς δὲ ὁ ἦχος γέγονεν, ἀλλ',
«Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ». Καὶ τὸ αἰφνίδιον δὲ διανέστησεν αὐτούς.
«Καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον». Πολλὴν τὴν ρύμην λέγει

1. Πράξ. 2, 1.

2. Ἰω. 4, 35.

3. Λουκ. 10, 2.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Πράξ. 2, 1 - 13)

«Καὶ ὅταν ἔφθασε νὰ συμπληρωθεῖ ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ἦταν ὅλοι οἱ πιστοὶ συγκεντρωμένοι στὸ ἴδιο μέρος. Καὶ ξαφνικὰ ἦλθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἓνας ἦχος»¹.

1. Ποιὰ εἶναι αὕτῃ ἡ Πεντηκοστή; ὅταν τὸ δρεπάνι ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴν συγκομιδὴ ἀπὸ τὸ θερισμό· ὅταν ἔπρεπε νὰ συναθροίζει τοὺς καρπούς. Εἶδες τὸν τύπο; βλέπε πάλι τὴν ἀλήθεια. Ὅταν ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλλει τὸ δρεπάνι τοῦ λόγου, ὅταν τοὺς καρπούς ἔπρεπε νὰ συλλέγει, τότε τὸ Πνεῦμα, σὰν δρεπάνι κοφτερό, πετᾷ ἐπάνω σ' αὐτούς. Διότι ἄκουε τὸ Χριστό, ποὺ λέγει· «Ὑψῶστε τὰ μάτια σας, καὶ κοιτάξτε τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι ἀσπρισμένα, ἔτοιμα πρὸς θερισμό»². καὶ πάλι, «ὁ μὲν θερισμὸς εἶναι πολὺς, ἀλλ' οἱ ἐργάτες εἶναι λίγοι»³. Ὡστε αὐτὸς πρῶτος χρησιμοποίησε τὸ δρεπάνι. Διότι αὐτὸς ἀνέβασε στοὺς οὐρανοὺς τὶς προσφορὰς τῶν πρώτων καρπῶν, ἀφοῦ προσέλαβε τὸ ἀνθρώπινο ἔνδυμα. Γι' αὐτὸ καὶ τοῦτο καλεῖ θερισμό.

«Καὶ ὅταν ἔφθασε», λέγει, «ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς», δηλαδὴ ὄχι πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ὅπως θὰ μπορούσε κάποιος νὰ πεῖ. Διότι, ἔπρεπε νὰ γίνουν πάλι αὐτὰ κατὰ τὴν διάρκεια ἐορτῆς, γιὰ νὰ δοῦν αὐτὰ καὶ αὐτοί, ποὺ ἦσαν παρόντες κατὰ τὴν σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. «Καὶ ξαφνικὰ ἦλθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ βοή». Γιατὶ ἔγινε αὐτὸ χωρὶς αἰσθητὰ σημεῖα; Διότι, μολονότι ἔγινε καὶ αὐτό, ἔλεγαν ὅτι «ἔχουν πιεῖ πολὺ μούστο», ἐὰν δὲν γινόταν αὐτό, τί δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν; Ὅχι δὲ μόνο ἔγινε ἦχος, ἀλλ' «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ». Καὶ τὸ ξαφνικὸ αὐτοῦ, διηγείρε αὐτούς. «Καὶ γέμισε ὅλο τὸ σπίτι». Ἀναφέρει μεγάλη ὁρμὴ τοῦ Πνεύματος.

τοῦ Πνεύματος. "Ορα. Πάντας ἐκεῖ συνήγαγεν, ὥστε καὶ τοὺς παρόντας πιστεῦσαι, καὶ τούτους ἀξίους δειχθῆναι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τὸ πολλῶ τούτου φρικωδέστερον ἐπάγων· «Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὥσεὶ πυρός», 5 φησί. Καλῶς πανταχοῦ τό, «Ὡς», πρόκειται, ἵνα μηδὲν αἰσθητὸν περὶ τοῦ Πνεύματος νομίσης. «Ὡσεὶ πυρός», φησί, καὶ «ὥσεὶ πνοῆς». Οὐκ ἄρα ἄνεμος ἦν ἀπλῶς εἰς ἀέρα χεόμενος. "Οτε μὲν γὰρ Ἰωάννη ἔδει γνωρισθῆναι τὸ Πνεῦμα, ὥς ἐν εἵδει περισσεύας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἦλθε τοῦ Χριστοῦ, νῦν δὲ 10 ὅτε πλῆθος ὅλον ἐπιστραφῆναι ἔχρην, ὥσεὶ πυρός».

Καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν· ιουτέστι, «παρέμεινεν, ἐπανεπαύσατο»· τὸ γὰρ καθίσαι τοῦ ἐδραίου ἐστὶ σημαντικὸν καὶ τοῦ μεῖναι. Τί δαί; ἄρα ἐπὶ τοὺς δώδεκα μόνους ἦλθεν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς λοιπούς; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ 15 τοὺς ἑκατὸν εἴκοσιν. Οὐ γὰρ ἂν ἀπλῶς παρήγαγε τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου ὁ Πέτρος, λέγων· «Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὀ- 20 ψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται». Καὶ σκοπεῖ· ἵνα γὰρ μὴ ἐκπλήξῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ χάριτος πληρώσῃ, διὰ τοῦτο καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ ἐπάγει γάρ, «Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς 25 ἀποφθέγγεσθαι». Οὐ λαμβάνουσιν ἕτερον σημεῖον, ἀλλὰ τοῦτο πρῶτον· ξένον γὰρ ἦν, καὶ οὐ χρεία ἦν ἑτέρου σημείου. «Ἐκάθισε», φησὶν, «ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν». Οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὸν καταλειφθέντα. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀλγεῖ λοιπὸν μὴ αἰρεθεῖς, ὥς ὁ Μαιθίας. «Καὶ ἐπλήσθησαν», φησὶν, «ἅπαντες». Οὐχ ἀπλῶς 30 ἔλαβον τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ἀλλ' «ἐπλήσθησαν. Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐ-

4. Μαρκ. 1, 10. Λουκ. 3, 22. Ἰω. 1, 32.

5. Ἰωήλ 3, 1 καὶ Πράξ. 2, 17.

Πρόσεχε. "Ολους τοὺς συγκέντρωσε ἐκεῖ, ὥστε καὶ οἱ παρόντες νὰ πιστεύσουν, καὶ αὐτοὶ ἄξιοι νὰ ἀναδειχθοῦν. Καὶ ὅχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ προσθέτοντας καὶ τὸ πιὸ τρομερὸ ἀπὸ αὐτό. «Καὶ παρουσιάσθηκαν γλῶσσες σὰν φλόγες φωτιᾶς νὰ διαμοιράζονται σ' αὐτοὺς», λέγει. Καλῶς ἀναφέρει παντοῦ τὸ «ὥς», γιὰ νὰ μὴ νομίσεις τίποτε αἰσθητὸ γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. «Σὰν φλόγες φωτιᾶς», λέγει, «καὶ σὰν ἄνεμος». "Αρα δὲν ἦταν ἀπλῶς ἄνεμος, διασκορπιζόμενος στὸν ἀέρα. Διότι ὅταν μὲν ἔπρεπε στὸν Ἰωάννη νὰ γνωρισθεῖ τὸ Πνεῦμα, σὰν περιστέρι ἦλθε ἐπάνω στὴν κεφαλὴ τοῦ Χριστοῦ⁴, τώρα δέ, ὅταν ἔπρεπε ὁλόκληρο πλῆθος νὰ ἐπιστραφεῖ, ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του σὰν φλόγες φωτιᾶς.

«Καὶ κάθισε στὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς μία»· δηλαδὴ παρέμεινε, ἀναπαύθηκε. Διότι τὸ νὰ καθίσει, φανερῶνει τὸ σταθερὸ καὶ τὴν ἐμμονή. Τί λοιπόν; ἦλθε ἄραγε μόνο στοὺς δώδεκα, καὶ ὅχι καὶ στοὺς ἄλλους; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἑκατὸν εἴκοσι. Διότι δὲν θὰ παρουσίαζε ἀπλῶς τὴ μαρτυρία τοῦ προφήτη ὁ Πέτρος λέγοντας· «Καὶ θὰ συμβεῖ κατὰ τίς ἔσχατες ἡμέρες, λέγει ὁ Θεός, θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε ἄνθρωπο καὶ θὰ προφητεύσουν οἱ υἱοὶ σας καὶ οἱ θυγατέρες σας καὶ οἱ νέοι σας θὰ δοῦν ὁράσεις καὶ οἱ γέροντές σας θὰ ὀνειρευθοῦν ὄνειρα»⁵. Καὶ πρόσεχε· γιὰ νὰ μὴ ἐκπλήξει μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ χορηγήσει πλήρως τὴ χάρη, γι' αὐτὸ καὶ ἐμφανίσθηκε «σὲ Πνεῦμα Ἅγιο καὶ φωτιά»· διότι προσθέτει· «Καὶ πληρώθηκαν ὅλοι ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιο καὶ ἄρχισαν νὰ ὁμιλοῦν ἄλλες γλῶσσες, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἔδινε σ' αὐτοὺς τὴ δύναμη νὰ ὁμιλοῦν». Δὲν λαμβάνουν ἄλλο σημεῖο, ἀλλ' αὐτὸ πρῶτα. Διότι ἦταν παράξενο, καὶ δὲν παρίστατο ἀνάγκη ἄλλου σημείου. «Κάθισε», λέγει, «στὸν καθένα τους ἀπὸ μία». Βέβαια καὶ ἐπάνω στὸν μὴ ἐκλεγέντα Ἰουστο. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑποφέρει, ἐπειδὴ δὲν ἐξελέγη, ὅπως ὁ Ματθίας· «Καὶ πληρώθηκαν», λέγει, «ὅλοι». Δὲν ἔλαβαν ἀπλῶς τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ πληρώθηκαν. Καὶ ἄρχισαν νὰ ὁμιλοῦν ἄλλες γλῶσσες κα-

- τοῖς ἀποφθέγγεσθαι». Οὐκ ἂν εἶπε, «Πάντες», καὶ ἀποσιό-
λων ὄντων ἐκεῖ, εἰ μὴ καὶ οἱ ἄλλοι μειέσχον. Ἄλλως δὲ οὐ-
δὲ ἄνω καὶ ἰδίαν αὐτοὺς προειπὼν καὶ ὀνομασί, νῦν ἂν συν-
ῆψεν ἐν τῷ αὐτῷ πράγματι. Εἰ γὰρ ὅπου εἰπεῖν ἦν, ὅτι παρῆ-
5 σαν, καὶ ἰδίαν τῶν ἀποσιόλων μνημονεύει, πολλῷ μᾶλλον ἐν-
ταῦθα. Σκόπει δέ μοι, πῶς, ὅταν προσκαριτερῶσι τῇ δεήσει,
ὅταν ἀγάπην ἔχωσι, τότε τὸ Πνεῦμα παραγίνεται. Ἀνέμνησε
δὲ αὐτοὺς καὶ ἐτέρως ὅψεως, εἰπὼν, «Ὡσεὶ πυρός». Ὡς πῦρ
γὰρ ἐφάνη καὶ ἐν τῇ βάτῳ.
- 10 «Καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι». Ἀπο-
φθέγματα γὰρ ἦν τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα. «Ἦσαν δέ», φηοῖν,
«ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς». Τὸ
κατοικεῖν, εὐλαβείας ἦν σημεῖον. Πῶς; Ἀπὸ τοσοῦτων γὰρ
ἐθνῶν ὄντες, καὶ παιρίδας ἀφέντες, καὶ οἰκίας, καὶ συγγενεῖς
15 ὥκουν ἐκεῖ. «Ἦσαν γάρ», φηοῖν, «ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦν-
τες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ
τὸν οὐρανόν. Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ
πλῆθος, καὶ συνεχήθη». Ἐπειδὴ ἐν οἰκίᾳ ἐγένετο τὸ γενόμε-
νον, εἰκότως ἔξωθεν συνέδραμον. «Συνεχύθη τὸ πλῆθος». Τί
20 ἔστι, «Συνεχύθη τὸ πλῆθος»; Ἐταράχθη, ἐθαύμασεν. Εἶτα δη-
λῶν, ὅτι ἐθαύμαζον, ἐπάγει, «Ὅτι ἤκουον εἰς ἕκαστος αὐτῶν
τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡαλούντων αὐτῶν. Καὶ συνῆλθε τὸ πλῆθος,
καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἔλεγον· οὐκ ἰδοὺ πάντες οὕτοί εἰσιν οἱ ἡα-
λοῦντες Γαλιλαῖοι; Πρὸς τοὺς ἀποσιόλους εὐθέως ἐώρων.
25 «Καὶ πῶς», φηοῖν «ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέ-
κτῳ ἡμῶν, ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν, Πάροδοι, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἑ-
λαμίται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε
καὶ Καππαδοκίαν, Πότιον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ
Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυ-
30 ρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι τε καὶ προσή-

θῶς τὸ Πνεῦμα ἔδινε σ' αὐτοὺς τῇ δύναμη νὰ ὁμιλοῦν». Δὲν θὰ ἔλεγε «ὅλοι» ἐνῶ ἦταν ἐκεῖ καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἐὰν δὲν μετεῖχαν καὶ οἱ ἄλλοι. Ἀλλιῶς δέ, ἀφοῦ παραπάνω εἶπε σ' αὐτοὺς κατ' ἰδίᾳ καὶ ὀνομαστικά, τώρα δὲν θὰ τοὺς συνένωνε σ' αὐτὸ τὸ πράγμα. Διότι ἐάν, ὅπου ἦταν δυνατό νὰ πεί, ὅτι ἦταν παρόντες, μνημονεύει ἰδιαίτερα τοὺς Ἀποστόλους, πολὺ περισσότερο ἐδῶ. Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ, ὅταν ἦταν προσηλωμένοι μὲ μιὰ ψυχὴ στὴ δέηση, ὅταν ἔχουν ἀγάπη, τότε τὸ Πνεῦμα ἐμφανίζεται. Ὑπενθύμισε δὲ σ' αὐτοὺς καὶ μιὰν ἄλλη ὄψη, λέγοντας, «Σὰν φλόγες φωτιᾶς». Διότι σὰν φωτιὰ φάνηκε καὶ στὴ βάτο.

«Καθὼς τὸ Πνεῦμα ἔδινε σ' αὐτοὺς τῇ δύναμη νὰ ὁμιλοῦν». Διότι τὰ λεγόμενά τους ἦταν ἀποφθέγματα. «Κατοικοῦσαν δὲ στὴν Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς. Ἡ διαμονὴ τους στὴν Ἱερουσαλὴμ ἦταν σημεῖο εὐλαβείας». Πῶς; Διότι ἐνῶ ἦταν ἀπὸ τόσα ἔθνη, καὶ ἀφοῦ ἄφησαν πατρίδες καὶ οἰκίες καὶ συγγενεῖς, κατοικοῦσαν ἐκεῖ. Διότι, λέγει, «Ἦσαν στὴν Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ κάθε ἔθνος κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Ἐνῶ δὲ ἔγινε ἡ φωνὴ αὐτῇ, συνῆλθε τὸ πλῆθος καὶ ὅλοι ἦσαν κατάπληκτοι. Ἐπειδὴ τὸ γεγονός συνέβηκε σὲ οἰκία, δικαιολογημένα οἱ ἀπ' ἔξω προσέτρεξαν. «Συνεχύθη τὸ πλῆθος». Τί σημαίνει «συνεχύθη τὸ πλῆθος»; Ταράχθηκε, θαύμασε. Ἐπειτα δηλώνοντας, ὅτι θαύμαζαν, προσθέτει «ὅτι ἄκουε ὁ καθένας τους νὰ ὁμιλοῦν τῇ δικῇ του γλώσσα». «Καὶ συγκεντρώθηκε τὸ πλῆθος καὶ ἔλεγαν μεταξύ τους· δὲν εἶναι ὅλοι αὐτοὶ ἐδῶ, ποὺ ὁμιλοῦν, Γαλιλαῖοι; Καὶ ἔβλεπαν κατ' εὐθεία πρὸς τοὺς Ἀποστόλους. «Καὶ πῶς»; λέγει, «ἐμεῖς νὰ ἀκοῦμε ὁ καθένας στὴ δική μας μητρικὴ γλώσσα; Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίτες καὶ οἱ κατοικοῦντες τῇ Μεσοποταμίᾳ καὶ τὴν Ἰουδαίᾳ καὶ τὴν Καππαδοκίᾳ, καὶ τὸν Πόντο καὶ τὴν Ἀσία, καὶ τὴ Φρυγίᾳ καὶ τὴν Παμφυλίᾳ, καὶ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης, ἡ ὁποία ἐκτείνεται πρὸς τὴν Κυρήνη, καὶ οἱ ἐδῶ ἐγκατεστημένοι Ῥωμαῖοι, καὶ Ἰουδαῖοι

λυτοι, Κρητες καὶ Ἀραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ; Ἐξίσταντο δὲ πάντες, καὶ διηπόρουν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες· τί θέλει τοῦτο εἶναι»; Ὁρᾷς ἐξ ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς αὐτοὺς τρέχοντας;
 5 «Ἐπεροὶ δέ», φησί, «διαχλευάζοντες ἔλεγον· γλεύκους μεμεσιωμένοι εἰσίν».

2. Ὡς τῆς ἀνοίας, ὡς τῆς κακίας τῆς πολλῆς. Καίτοι οὐδὲ καιρὸς ἦν οὗτος τοῦ γλεύκους· πενητηκοστὴ γὰρ ἦν. Καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι πάντων ὁμολογούντων, Ῥωμαίων ὄντων, προση-
 10 λύτων ὄντων, τῶν σιαυρωσάντων ἴσως, ἐκεῖνοι μετὰ τοσαῦτα λέγουσιν, «ὅτι Γλεύκους μεμεσιωμένοι εἰσίν». Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. «Ἐπλήρωσε». φησί, «τὸν οἶκον». Ἡ πνοὴ καθάπερ κολυμβήθρα γέγονεν ὕδατος. Τῆς δαφιλείας δὲ τοῦτο τεκμήριον καὶ τῆς σφοδρότητος τὸ πῦρ. Οὐδαμοῦ
 15 τοιοῦτο γέγονεν ἐπὶ τῶν προφητῶν· ἀλλὰ τίς μὲν οὕτως ἐκείνοις, τοῖς προφήταις δὲ ἐτέρως. Κεφαλὴς γὰρ βιβλίου δίδοται τῷ Ἰεζεκιήλ, καὶ ἐοθίει ἃ ἔμελλε λέγειν· «Ἐγένετο γάρ», φησὶν, «ἐν τῷ σιόματι αὐτοῦ ὡς μέλι γλυκάζον». Καὶ πάλιν ἡ χεὶρ ἄπεται τοῦ Θεοῦ τῆς γλώσσης ἐτέρου προφή-
 20 του. Ἐπαῦθα δὲ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτως ὁμοτίμον συγγάνει Πατρὶ καὶ Υἱῷ. Καὶ πάλιν ἐτέρωθεν ἄλλως· «Κατά- λεγμα, καὶ μέλος, καὶ οὐαί». Ἐκείνοις μὲν οὖν εἰκότως ἐν βιβλίῳ· ἔτι γὰρ αὐτοῖς παραδειγμάτων ἔδει· πρὸς ἓν ἔθνος εἶχον ἐκεῖνοι μόνον, καὶ τοὺς οἰκείους· οὗτοι δὲ καὶ πρὸς
 25 τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ τοὺς οὐδέποτε γνωρισθέντας. Ἐλισσαῖος δὲ διὰ μηλοτῆς λαμβάνει τὴν χάριν, ἄλλος δι' ἐλαίου, ὡς ὁ Δαβὶδ, Μωϋσῆς δέ, διὰ πυρὸς τῆς θάτου καλεῖται. Ἀλλ' ἐνιαῦθα οὐχ οὕτως, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πῦρ ἐνεκάθισε.

Διατί δὲ μὴ ἐφάνη πῦρ τὸν οἶκον πληροῦν; Ὅτι ἐξέστη-
 30 σαν ἄν. Ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι τοῦτο ἐκεῖνό ἐστι. Μὴ γὰρ τῷ

6. Ἰεζ. 3, 3.

7. Ἰερ. 1, 9.

8. Ἰεζ. 2, 9-10.

9. Δ' Βασιλ. 2, 13, 14.

10. Α' Βασιλ. 16, 13.

11. Ἐεοδ. 3, 2.

καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἰσραῆλ, τοὺς ἀκούμε νὰ ὁμιλοῦν στίς δικές μας γλῶσσες γιὰ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. Ἐξεπλήσσονταν δὲ ὅλοι καὶ ἀποροῦσαν καὶ ἔλεγαν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο. Τί ἄραγε νὰ σημαίνει αὐτό;». Βλέπεις αὐτοὺς νὰ τρέχουν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ μέχρι τὴ Δύση;

2. «Ἄλλοι δέ», λέγει, «εἰρωνεύοντας ἔλεγαν ὅτι ἔχουν πιεῖ πολὺ μοῦστο. Πῶ, πῶ ἀνοησία, πῶ, πῶ μέγεθος κακίας! Παρότι δὲν ἦταν ὁ καιρὸς αὐτός τοῦ γλεύκους· διότι ἦταν Πεντηκοστή. Καὶ τὸ χειρότερο ὅτι, ἐνῶ ὅλοι ὁμολογοῦν, ὅτι εἶναι Ρωμαῖοι, ὅτι εἶναι προσήλυτοι, ἐκεῖνοι ποὺ τὸν σταύρωσαν ἴσως, ἐκεῖνοι μετὰ ἀπὸ τόσα λέγουν, ὅτι «ἔχουν πιεῖ πολὺ μοῦστο». Ἀλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ ἀρχῆς τὰ λεχθέντα· «Γέμισε ὅλο τὸ σπίτι», λέγει. Ἡ πνοὴ ἔγινε ὅπως ἡ κολυμβήθρα τοῦ ὕδατος. Αὕτη ἦταν ἀπόδειξη τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς σφοδρότητος. Πουθενὰ δὲν ἔχει γίνῃ παρόμοιο στοὺς προφῆτες· ἀλλὰ τότε μὲν κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐγένετο σ' ἐκείνους, στοὺς προφῆτες ὅμως διαφορετικά. Διότι στὸν Ἰεζεκιήλ δίνεται κεφάλαιο βιβλίου, καὶ τρώγει ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐπρόκειτο νὰ κηρύττει· «Καθὼς ἔτρωγα», λέγει, «αἰσθάνθηκα στὸ στόμα μου σὰν μέλι τὴν γλυκύτητα»⁶. Ἐδῶ καὶ πάλι τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ ἀγγίζει τὴ γλῶσσα καὶ ἄλλου προφήτη⁷. Ἐδῶ δὲ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γίνεται φανερὸ ὅτι εἶναι ὁμότιμο πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό. Καὶ πάλι σὲ ἄλλο σημεῖο ἀλλιῶς· «θρῆνος, κλαυθμὸς καὶ οὐαί»⁸. Σ' ἐκείνους βέβαια δικαιολογημένα σὲ βιβλίο· διότι χρειάζονταν ἀκόμη σ' αὐτοὺς παραδείγματα. Πρὸς ἓνα ἔθνος μόνο ἐκεῖνοι εἶχαν νὰ ἀπευθύνονται καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους τους· αὐτοὶ ὅμως πρὸς ὅλη τὴν οἰκουμένην, καὶ πρὸς ἐκείνους, ποὺ ποτὲ δὲν γνώρισαν. Ὁ Ἐλισσαῖος δὲ μὲ τὸν ἐπενδύτη λαμβάνει τὴν χάρη⁹, ἄλλος μὲ ἔλαιο, ὅπως ὁ Δαυίδ¹⁰, ὁ δὲ Μωϋσῆς καλεῖται μὲ τὴ φωτιὰ τῆς βάτου¹¹. Ἐδῶ ὅμως ὅχι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀλλὰ αὕτη ἡ ἴδια ἡ φωτιὰ κάθισε ἐπάνω τους.

Γιατί δὲ δὲν φάνηκε φωτιὰ νὰ γεμίζει τὴν οἰκίαν; Διότι θὰ ἐκπλήσσονταν. Ἀλλὰ φανερώνει ὅτι αὐτὸ εἶναι

λέγειν, ὅτι «ὦφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι», πρόσ-
 σης, ἀλλ' ὅτι «πυρός». Τοσοῦτον πῦρ μυρίαν ὕλην ἀνάψαι δύ-
 νатаι. Καὶ καλῶς εἶπε, «Διαμεριζόμεναι». Ἐκ μιᾶς γὰρ ἦν ρί-
 ζης· ἵνα μάθης, ὅτι ἐνέργειά ἐστιν ἀπὸ τοῦ Παρακλήτου πεμ-
 5 φθεῖσα. Ὅρα δὲ καὶ ἐκείνους πρῶτον δειχθέντας ἀξίους, καὶ
 τότε Πνεύματος καταξιωθέντας· οἷον ὥσπερ ὁ Δαβὶδ· ἅπερ γὰρ
 ἐν ταῖς ποίμναις εἰργάζετο, ταῦτα καὶ μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸ
 τρόπαιον, ἵνα δειχθῇ αὐτοῦ γυμνὴ ἢ πίστις. Ὅρα πάλιν τὸν
 Μωϋσέα καὶ αὐτὸν καταφρονοῦντα βασιλείων, καὶ μετὰ τεσ-
 10 σαράκοντα ἔτη τῆς δημαγωγίας ἀπτόμενον· τὸν Σαμουὴλ ἀνα-
 τρεφόμενον ἐν τῷ ναῷ, τὸν Ἑλισσαῖον πάντα ἀφιέντα, τὸν Ἰε-
 ζεκιὴλ πάλιν. Οἱ δὲ οὕτω συνέβαινε, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦ-
 τα δῆλον· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι πάντα εἶασαν τὰ αὐτῶν. Διὰ τοῦ-
 το τότε τὸ Πνεῦμα λαμβάνουσιν, ὅτε τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἐπε-
 15 δείξαντο. Ἐμαθον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, δι' ὧν
 ἔπαθον, ἔμαθον, ὅτι οὐκ εἰκῇ ταῦτα κατώρθωσαν. Οὕτω καὶ
 Σαοὺλ πρότερον μαρτυρηθεὶς ἀγαθὸς εἶναι, τότε τὸ Πνεῦμα
 ἔλαβεν. Ἀλλ' οὕτως οὐδεὶς, οὐδὲ ὁ μείζων τῶν προφητῶν
 Μωϋσῆς. Ἐκεῖνος γὰρ ὅτε ἔδει ἐιέρους γενέσθαι πνευματι-
 20 κούς, ἡλατιοῦτο αὐτός.

Ἀλλ' ἐνταῦθα οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πυρός, ὅ-
 σους ἂν τις θέλοι λύχνους ἀνάπτει, τὸ πῦρ οὐδὲν ἐλατιῶν· οὕ-
 τω καὶ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων συνέβαινε τότε. Καὶ γὰρ διὰ τοῦ
 πυρός οὐ μόνον τὸ δαψινῆς τῆς χάριτος ἐδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ
 25 πηγὴν ἕκαστος ἐλάμβανε Πνεύματος· ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς πη-
 γὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον ἔφησεν ἔξειν τοὺς
 πιστεύοντας ἐπ' αὐτόν· καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ γὰρ τῷ Φαραὼ
 διαλεξόμενοι ἀπήεσαν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ παλαίοντες. Καὶ τὸ

12. Ἐξοδ. 3, 11.

13. Α' Βασιλ. 3, 3.

14. Γ' Βασιλ. 19, 20.

15. Ἰω. 4, 14.

ἐκεῖνο. Διότι μὴ προσέχεις τὸ λεγόμενον, ὅτι «παρουσιάσθηκαν γλῶσσαις νὰ διαμοιράζονται σ' αὐτούς, ἀλλὰ σὰν φλόγες φωτιάς. Τέτοια φωτιά μπορεί ν' ἀνάψει ἄπειρη ξυλεία. Καὶ καλὰ εἶπε «διαμεριζόμενες». Διότι προέρχονταν ἀπὸ μιὰ ρίζα, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι εἶναι ἐνέργεια, ἡ ὁποία ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν Παράκλητο. Κοίταξε δὲ καὶ ἐκείνους ὅτι ἀποδείχθηκαν πρῶτα ἄξιοι καὶ τότε καταξιώθηκαν τὸ Πνεῦμα· ὅπως δηλαδὴ ὁ Δαυίδ· διότι, ὅπως φέρονταν στὰ ποίμνια κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο φέρθηκε καὶ μετὰ τῇ νίκη καὶ τὸ θρίαμβο, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ καθαρὴ πίστη αὐτοῦ. Κοίταξε πάλι τὸν Μωϋσῆ καὶ αὐτὸς νὰ καταφρονεῖ τὰ βασίλεια¹² καὶ ὕστερα ἀπὸ σαρράντα ἔτη νὰ ἀναλαμβάνει τὴν καθοδήγηση τοῦ λαοῦ. Τὸν Σαμουὴλ νὰ ἀναστρέφεται στὸ ναό¹³, τὸν Ἑλισσαῖο νὰ τ' ἀφήνει ὅλα¹⁴, τὸν Ἰεζεκιήλ πάλι. Ὅτι δὲ ἔτσι συνέβαινε, εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ τὰ μετέπειτα· διότι καὶ αὐτοὶ ἐγκατέλειψαν ὅλα τὰ δικά τους. Γι' αὐτὸ λαμβάνουν τὸ Πνεῦμα τότε, ὅταν ἐπέδειξαν τῇ δικῇ τους ἀρετῇ. Ἐμαθαν καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, μὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔπαθαν· ἔμαθαν ὅτι δὲν κατόρθωσαν αὐτὰ τυχαῖα. Ἐτσι καὶ ὁ Σαούλ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπεβεβαιώθηκε ὅτι εἶναι γαθός, ἔλαβε κατόπιν τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἀλλ' ἔτσι κανένας, οὔτε ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς προφῆτες, ὁ Μωϋσῆς ἔλαβε τὸ Πνεῦμα. Διότι ἐκεῖνος, ὅταν ἔπρεπε ἄλλοι νὰ λάβουν τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐλαττωνόταν αὐτός.

Ἐδῶ ὅμως δὲν συνέβαινε ἔτσι, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει στὴ φωτιά, ὅσους λύχνους καὶ ἂν ἀνάψει κάποιος δὲν ἐλαττώνει καθόλου τὴ φωτιά, ἔτσι καὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους συνέβαινε τότε. Διότι καὶ μὲ τὴ φωτιά, ὄχι μόνο τὴν ἀφθονία τῆς χάριτος φανέρωνε, ἀλλὰ ὁ καθένας λάβαινε ὁλόκληρη πηγὴ Πνεύματος· ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε, ὅτι οἱ πιστεύοντες σ' αὐτὸν θὰ ἔχουν πηγὴ ὕδατος, ποὺ θὰ ἀναβλύζει σὲ ζωὴ αἰώνια¹⁵. Καὶ πολὺ λογικά. Διότι δὲν ἀπῆλθαν γιὰ νὰ συζητήσουν μὲ τὸ Φαραώ, ἀλλὰ νὰ παλέψουν μὲ τὸ διάβολο. Καὶ μάλιστα τὸ πλέον θαυμαστό, ὅτι ὅταν ἀποστέλλονταν,

δὴ θαυμασιότερον, ὅτι πεμπόμενοι οὐδὲν ἀντιεῖπον, οὐδὲ εἶπον
 ἰσχνόφωνοι εἶναι, καὶ βραδύγλωσσοι. Μαῦσῃς γὰρ αὐτοὺς
 εἰς τοῦτο ἐπαίδευσεν. Οὐκ εἶπον εἶναι νεώτεροι. Ἰερεμίας
 γὰρ αὐτοὺς ἐσωφρόνισε. Καίτοι πολλὰ ἤκουσαν φοβερά, καὶ
 5 πολλῶ μείζονα ἐκείνων· ἀλλ' ὁμως ἐφοβοῦντο ἀντιπεῖν. Ἐκ
 τούτου δῆλον, ὅτι καὶ φωτὸς ἄγγελοι ἦσαν, καὶ τῶν ἁνωθεν
 πραγμάτων ὑπηρέται. Καὶ ἐκείνοις μὲν οὐδεὶς ἀπ' οὐρανοῦ
 φαίνεται· τὰ ἐν τῇ γῇ διώκουσιν ἔτι· ἐπευδὴ δὲ ἀνῆλθεν ἄν-
 θρωπος ἄνω, καὶ Πνεῦμα ἁνωθεν φέρεται, «Ὡσεὶ φερομέ-
 10 νης», φησί, «πνοῆς θιαίας». Διὰ τούτου δῆλον ποιεῖ, ὅτι
 οὐδὲν αὐτοῖς ἀντιστῆναι δυνήσεται, ἀλλ' ὥσπερ χοῦν τοὺς
 ἐπεναντίους λιχμήσουσι.

«Καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον». Ἡ οἰκία τοῦ κόσμου
 σύμβολον ἦν. «Καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν. Καὶ συν-
 15 ἦλθε τὸ πλῆθος καὶ συνεχύθη». Ὁρᾷς τὴν τούτων εὐλάβειαν,
 καὶ πῶς οὐκ εὐθέως ἀποφαίνονται, ἀλλ' ἐν ἀπορίᾳ εἰσὶν; Ἐ-
 κείνοι δὲ οἱ ἀγνώμονες ἀποφαίνονται λέγοντες, ὅτι «Γλεύκους
 εἰσὶ μεμεσιτωμένοι». Ἐπεὶ ἐξῆν αὐτοῖς κατὰ τὸν νόμον τοῖς τοῦ
 ἐνιαυτοῦ φαίνεσθαι ἐν πῶ νᾶῶ, διὰ τοῦτο ὥκουν ἐκεῖ ἀπὸ
 20 πάντων τῶν ἐθνῶν εὐλαβεῖς ἄνδρες. Ὅρα ἐντεῦθεν τὸν γρά-
 φοντα, πῶς αὐτοὺς οὐ κολακεύει. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀπεφῆ-
 ναντο, ἀλλὰ τί; «Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης συνῆλθε
 τὸ πλῆθος καὶ συνεχύθη». Εἰκότως· ἐνόμιζον γὰρ αὐτοῖς τέ-
 λος ἔχειν τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν γενομένην τόλμαν κατὰ τοῦ Χρι-
 25 στοῦ. Ἀλλως δὲ καὶ τὸ συνειδὸς κατέσειεν αὐτῶν τὰς ψυχάς,
 ἐν χεροῖ οὔσης ἔτι τῆς σφαγῆς, καὶ πάντα αὐτοὺς ἐπιτίθει. «Οὐκ
 ἰδού», φησί, «πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι;». Κα-
 λῶς οὕτως εἶπε· καὶ γὰρ τοῦτο εἶναι ὁμολογοῦντο. Οὕτως αὐ-
 τοὺς ἐπιτόησεν ὁ ἥχος, ὅτι καὶ τὸ πλεον τῆς οἰκουμένης ἐνταῦ-
 30 θα κατέλαβε. Τοῦτο δὲ αὐτοὺς ἐνεύρου τοὺς ἀποσιόλους, ὅτι τί

δὲν ἔφεραν ἀντίρρηση, οὔτε εἶπαν ὅτι ἔχουν ἀδύνατη φωνή καὶ ὅτι εἶναι βραδύγγλωσοι¹⁶. Διότι ὁ Μωϋσῆς σὲ αὐτὸ ἐκπαίδευσε αὐτούς. Δὲν εἶπαν ὅτι εἶναι νεώτεροι. Διότι ὁ Ἰερεμίας σωφρόνισε αὐτούς¹⁷. "Ἄν καὶ ἄκουσαν πολλὰ φοβερά, καὶ πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλ' ὅμως φοβοῦνταν νὰ ἔχουν ἀντιρρήσεις. Ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι καὶ ἄγγελοι φωτὸς ἦταν, καὶ τῶν ἄνω πραγμάτων ὑπηρέτες. Καὶ σ' ἐκείνους μὲν κανέναν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ δὲν φαίνεται, διότι ἐπιδιώκουν ἀκόμη τὰ γήινα, ἐπειδὴ δὲ ἀνῆλθε ἄνθρωπος ἄνω, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῶν ἄνω φέρεται, «Ὡσὰν νὰ φυσᾷ δυνατὸς ἄνεμος». Μὲ αὐτὸ φανερῶνεται ὅτι τίποτε δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀντισταθεῖ σ' αὐτούς, ἀλλ' ὅπως τὸ χῶμα διασκορπίζεται ἀπὸ τὸν ἄνεμο, ἔτσι καὶ αὐτοὶ θὰ διασκορπίσουν τοὺς ἀντίθετους.

«Καὶ γέμισε ὅλο τὸ σπίτι». Τὸ σπίτι ἦταν σύμβολο τοῦ κόσμου. «Καὶ κάθισε στὸν καθένα ἀπ' αὐτούς καὶ συγκεντρώθηκε τὸ πλῆθος καὶ ἦταν ὅλοι κατάπληκτοι». Βλέπεις τὴν εὐλάβεια αὐτῶν καὶ πῶς δὲν ἀποφαίνονται ἀμέσως, ἀλλὰ βρίσκονται σὲ ἀπορία; Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἀγνώμονες ἀποφαίνονται λέγοντες, ὅτι «ἔχουν πιεῖ πολὺ μούστο». Ἐπειδὴ ἐπιτρεπόταν σ' αὐτούς νὰ ἐμφανίζονται στὸ ναὸ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τρεῖς φορές τὸ χρόνο, γι' αὐτὸ κατοικοῦσαν ἐκεῖ ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη. Πρόσεχε ἀπ' ἐδῶ τὸν συγγραφέα, πῶς δὲν τοὺς κολακεύει. Διότι δὲν εἶπε, ὅτι ἀπεφάνθησαν, ἀλλὰ τί; «Ὡταν ἐγινε ἡ βοή αὐτῇ, συγκεντρώθηκε τὸ πλῆθος καὶ ἦταν ὅλοι κατάπληκτοι»· Δικαιολογημένα. Διότι νόμιζαν ὅτι ἡ ὑπόθεση θὰ τελείωνε γι' αὐτούς μὲ τὸ τίμημα ποῦ ἐπιχειρήθηκε ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἡ τύψη τῆς συνειδήσεως συγκλόνισε τίς ψυχές τους, ἐνῶ ἡ σφαγὴ βρισκόταν ἀκόμη στὰ χέρια τους καὶ τὰ πάντα φόβιζαν αὐτούς. «Δὲν ἦταν ὅλοι αὐτοί, ποὺ ὁμιλοῦν, Γαλιλαῖοι;». Καλὰ εἶπε ἔτσι· διότι ὁμολογοῦνταν ὅτι εἶναι Γαλιλαῖοι. Ἔτσι τρώμαζε αὐτούς ὁ ἦχος, διότι καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς οἰκουμένης ἀφίχθηκε ἐδῶ. Τοῦτο δὲ ἐνδυνάμωνε τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀποστόλους, διότι δὲν γνώριζαν νὰ ὁμιλοῦν

ποιτε παρῳισιὶ ἦν φθέγγεσθαι οὐκ ἤδεσαν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων
 τόιτε ἐμάνθανον. Ἐθνῶν δὲ μέμνηται πολεμίων αὐτοῖς, Κρη-
 τῶν, Ἀράβων, Αἰγυπτίων, Περσῶν, δηλῶν διὰ πάντων τού-
 των κρατήσουσιν.

5 3. Ἄτε δὲ ὄντων ἐν αἰχμαλωσίᾳ τῶν Ἰουδαίων, εἰκὸς
 αὐτοῖς συμπαρεῖναι τηνικαῦτα πολλοὺς τῶν ἐθνῶν· ἢ διὰ καὶ
 πρὸς τὰ ἔθνη τὰ τῶν δογμάτων ἤδη κατέσπαρτο. Καὶ διὰ τοῦ-
 το πολλοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν παρῳσαν ἐκεῖ κατὰ μνήμην, ὧν ἤκου-
 σαν. Πάντιθεν τοίνυν ἀναντίρροτος ἡ μαρτυρία, παρὰ τῶν
 10 πολιτῶν, παρὰ τῶν ξένων, παρὰ τῶν προσηλύτων. «Ἀκούο-
 μεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα
 τοῦ Θεοῦ»· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐλάλουν, ἀλλὰ τινα θαυμασιὰ ἔλε-
 γον. Εἰκότως τοίνυν ἠπόρουν· οὐδέποτε γὰρ γέγονέ τι τοιοῦτον.
 Ὅρα εὐγνωμοσύνην ἀνθρώπων. Ἐξίσταντο καὶ διηπόρουν,
 15 λέγοντες· «Τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; Ἐτεροὶ δὲ διαχλευάζον-
 τες ἔλεγον διὰ γλεύκους μεμασιωμένοι εἰσὶν». Ὡς τῆς ἀναι-
 σχυντίας! εἰ διὰ τοῦτο ἐχλευάζον. Καὶ τί θαυμασιόν, ὅπου
 γε καὶ αὐτὸν τὸν Δεσπότην δαίμονας ἐλαύνοντα, δαίμονα ἔχειν
 λέγουσιν; Ἐνθα γὰρ ἂν ἡ ἰαμότης, ἐν ζητεῖ μόνον, εἰπεῖν
 20 ὅ,τι δῆποτε, οὐχ ὅπως τι λόγου πρᾶγμα ἐχόμενον εἴποι, ἀλλ'
 ὅπως εἴποι ὅ,τι δῆποτε. «Γλεύκους μεμεσιωμένοι εἰσὶν». Πάνυ
 γε· ὅτι ἄνθρωποι, ἐν τοσούτοις κινδύνοις περὶ τῶν ἐσχάτων
 τρέμοντες, ἐν ιοσαύτῃ ὄντες ἀθυμία, τοιαῦτα φθέγγεσθαι τολ-
 μῶσι. Καὶ ὅρα· ἐπειδὴ τοῦτο ἀπίθανον ἦν, παραλογιζόμενοι
 25 τοὺς ἀκούοντας, καὶ δεικνύντες διὰ ἐμεθύσθησαν, τῇ ποιότητι
 τὸ πᾶν ἐπιγράφουσι καὶ φασι· «Γλεύκους μεμεσιωμένοι εἰσὶν».

«Σταθεὶς δὲ ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκα, ἐπῆρε τὴν φωνὴν
 αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγεσθαι αὐτοῖς». Ὅρα ἐκεῖ τὴν κηδεμονίαν,
 ἐνταῦθα δὲ τὴν ἀνδρείαν· εἰ γὰρ ἐθαύμαζον, εἰ γὰρ ἐξεπλήγι-
 30 τοντο, οὐχὶ καὶ οὕτω θαυμασιὸν ἦν, τὸ δυνηθῆναι μεταξὺ το-

ποτέ πρίν Παρθικά, ἀλλὰ μάθαιναν τότε ἀπὸ ἐκείνους νὰ ὁμιλοῦν. Μνημονεύει δὲ ἐχθρικὰ σ' αὐτοὺς ἔθνη, Κρῆτες, ἝΑραβες, Αἰγύπτιους, Πέρσες, φανερώνοντας, ὅτι θὰ ὑπερ-ισχύσουν σὲ ὅλους αὐτοὺς.

3. Ἐνῶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν στὴν αἰχμαλωσία, ἦταν ἐπόμενο νὰ παραβρίσκονται μαζί μὲ αὐτοὺς πολλοὶ ἀπὸ διάφορα ἔθνη κατ' ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἢ ὅτι καὶ πρὸς τὰ ἔθνη ἤδη εἶχαν διασπαρεῖ οἱ δογματικὲς διδασκαλίες. Καὶ γι' αὐτὸ πολλοὶ καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔθνη παραβρίσκονται ἐκεῖ, ὅπως τοὺς μνημόνευσε, μὲ ὅσα ἄκουσαν πρίν. Ἀπὸ παντοῦ λοιπὸν εἶναι ἀναντίρρητη ἡ μαρτυρία, ἀπὸ τοὺς πολῖτες, ἀπὸ τοὺς ξένους, ἀπὸ τοὺς προσήλυτους. «Ἄκουμε νὰ ὁμιλοῦν στίς δικές μας γλῶσσες γιὰ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ». Διότι δὲν μιλοῦσαν ἀπλῶς, ἀλλὰ ἔλεγαν μερικὰ ἀξιοθαύμαστα. Δικαιολογημένα λοιπὸν ἀποροῦσαν. Διότι ποτέ δὲ συνέβηκε κάτι παρόμοιο. Πρόσεχε τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν ἀνθρώπων. Ἐκπλήσσονταν δὲ ὅλοι καὶ ἀποροῦσαν καὶ ἔλεγαν· «Τί ἄραγε νὰ σημαίνει αὐτό; ἝΑλλοι εἰρωνεύονταν καὶ ἔλεγαν· ὅτι ἔχουν πιεῖ πολὺ μοῦστο». Πῶ, πῶ ἀναισχυντία! ἝΑφοῦ γι' αὐτὸ εἰρωνεύονταν. Καὶ τί τὸ θαυμαστό; ἀφοῦ βέβαια καὶ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, ὅταν ἔδιωχνε τοὺς δαίμονες, ἔλεγαν ὅτι ἔχει δαίμονα¹⁸. Διότι ὅπου ὑπάρχει ἀναισχυντία, ἓνα μόνο ζητεῖ, νὰ πεῖ ὅ,τιδῆποτε, ὅχι γιὰ νὰ πεῖ κάποιο πράγμα λογικόν, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ πεῖ ὅ,τιδῆποτε. «ἝΕχουν πιεῖ πολὺ μοῦστο». Βεβαιότατα· διότι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι βρίσκονταν σὲ τόσους κινδύνους καὶ γιὰ τὰ ἔσχατα ἔτρεμαν καὶ βρίσκονταν σὲ τόση λύπη, τέτοια τολμοῦν νὰ λέγουν. Καὶ πρόσεχε· ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν ἀπίθανο καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀκούοντες παραλογίζονταν, καὶ ἔδειχναν ὅτι τάχα μέθυσαν μὲ τὴν ποιότητα, τὸ κάθε τί πού λέγουν χρωματίζουν καὶ λέγουν· «ἝΕχουν πιεῖ πολὺ μοῦστο».

«ἝΑφοῦ στάθηκε ὁ Πέτρος μαζί μὲ τοὺς ἑνδεκα, ὕψωσε τὴ φωνή του καὶ εἶπε σ' αὐτούς». Βλέπεις ἐκεῖ τὴ μέριμνα, ἐδῶ δὲ τὴν ἀνδρεία. Διότι, ἂν θαύμαζαν, ἂν ἐκπλήσσονταν, καὶ τοῦτο δὲν θὰ ἦταν θαυμαστό, τὸ νὰ

σούτων ρῆξαι φωνὴν ἄνθρωπον ἀγράμματον καὶ ἰδιώτην; Εἰ
 γὰρ ἐν οἰκείοις τις λέγων ταράττεται, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ ἐ-
 χθρῶν καὶ φονῶντων. "Οἱ δὲ οὐ μεθύουσιν, εὐθέως ἀπὸ τῆς
 φωνῆς ἐδήλωσεν· ὅτι οὐκ ἐξεσιήκασι, καθάπερ οἱ μάντις,
 5 ὅτι οὐκ ἀνάγκη κατείχοντο. Τί δέ ἐστι, «Σὺν τοῖς ἑνδεκα»;
 Κοινὴν προεβάλλοντο φωνήν, φησί, καὶ πάντων αὐτὸς ἦν τὸ
 σιόμα. Παρεσιήκασι δὲ οἱ ἑνδεκα, μαρτυροῦντες τοῖς λεγομέ-
 νοις. «Ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ», φησί· πονιέσι, 'μετὰ πολ-
 λῆς εἶπε τῆς παρρησίας'. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα μάθωσι τοῦ
 10 Πνεύματος τὴν χάριν· ὁ γὰρ μὴ ἐνεγκὼν ἐρώτησιν κορασίου
 εὐτελοῦς, οὗτος ἐν μέσῳ δῆμων, φονῶντων ἀπάντων, μετὰ το-
 σαύτης διαλέγεται παρρησίας, ὥς ἀναμφοισθήτητον τῆς ἀνα-
 σιάσεως γενέσθαι τοῦτο τεκμήριον· μετὰ γὰρ γελῶντων ἀν-
 θρώπων καὶ τὰ τοιαῦτα διαχλευαζόντων παρρησιάζεται. Πό-
 15 σης εἶναι νομίζεις ἱταμότητος τοῦτο, πόσης ἀσεβείας, πόσης
 ἀναισχυντίας, τὸ μέθης λογίζεσθαι ἔργον τῶν γλωσσῶν τὸ
 παράδοξον; Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο τοὺς Ἀποσιόλους ἐλύπησεν, οὐδ'
 ἀιολμοιτέρους εἰργάσατο τότι, τὰ τῆς χλεύης ἀκούοντας· τῇ
 γὰρ παρουσίᾳ τοῦ Πνεύματος ἤδη μειεσκευάσθησαν, καὶ ἀ-
 20 νώτεροι τῶν σωματικῶν πάντων ὑπῆρχον. Ἐνθα δὲ ἂν πα-
 ραγένηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, χρυσοῦς ἀντὶ πηλίνων ἐργά-
 ζεται.

"Ορα μοι λοιπὸν τὸν Πέτρον, καὶ ἐξέταζε τὸν δειλόν, τὸν
 αὐύνειον, (καθάπερ ὁ Χριστός φησιν· «Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς αὐ-
 25 νειοὶ ἐστε;») τὸν μετὰ τὴν ὁμολογίαν ἐκείνην τὴν θαυμασιήν
 Σαταῖαν κληθέντα. Σκόπει δὲ καὶ τῶν Ἀποσιόλων τὴν ὁμόνοι-
 αν. Αὐτοὶ παραχωροῦσιν αὐτῷ τῆς δημηγορίας· οὐ γὰρ ἔδει
 πάντας φθέγγεσθαι· «Καὶ ἐπῆρε», φησί, «τὴν φωνὴν αὐτοῦ,
 καὶ ἀπεφθέγγεσθαι αὐτοῖς», μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας. Τοιοῦ-
 30 τόν ἐστιν ἄνδρα εἶναι πνευματικόν. Μόνον καὶ ἡμεῖς ἀξιούς

18. Ματθ. 15, 16.

19. Ματθ. 16, 23.

μπορέσει ἄνθρωπος ἀγράμματος καί ἀπλὸς νὰ φωνάξει δυνατὰ ἀνάμεσα σὲ τόσους πολλούς; Διότι, ἂν μεταξὺ τῶν οἰκείων, ὅταν κάποιος ὁμιλεῖ ταρασσεται, πολὺ περισσότερο μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν καί ὅταν κραυγάζουν. Τὸ ὅτι δὲ δὲν ἦταν μεθυσμένοι, τὸ ὅτι δὲν βρίσκονταν σὲ ἔκσταση, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς μάντεις, τὸ ὅτι δὲν κατεῖχονταν ἀπὸ κάποια ἀνάγκη, τὸ φανέρωσε ἀμέσως μὲ τὴν ὁμιλία του. Τί ὅμως σημαίνει «μαζὶ μὲ τοὺς ἑνδεκα»; Ὅτι πρόβαλλαν κοινὴ ὁμιλία, λέγει, καί ὅτι ὁ Πέτρος ἦταν τὸ στόμα ὅλων. Παραβρίσκονταν δὲ καί οἱ ἑνδεκα ἐπιβεβαιώνοντας τὰ λεγόμενα. «Ὑψωσε τὴ φωνή του», λέγει. Δηλαδή, μίλησε μὲ πολλή παρρησία. Κάμνει δὲ αὐτό, γιὰ νὰ γνωρίσουν τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀνέχθηκε τὴν ἐρώτηση κάποιου ἀπλοῦ κοριτσιοῦ, αὐτὸς τώρα βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ λαοὺς ποὺ ὅλοι κραυγάζουν καί μὲ τόση παρρησία ὁμιλεῖ, γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη τῆς ἀναστάσεως· διότι ὁμιλεῖ μὲ θάρρος ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους ποὺ γελοῦν καί ποὺ εἰρωνεύονται ὅλα αὐτά. Πόση θρασύτητα νομίζεις φανερώνει αὐτό, πόση ἀσέβεια, πόση ἀναισχυντία, τὸ νὰ θεωρεῖ κανένας τὸ παράδοξο τῆς γλωσσολογίας, ἀποτέλεσμα μέθης; Ἄλλ' αὐτὸ καθόλου δὲν λύπησε τοὺς Ἀποστόλους, οὔτε τοὺς ἔκαμε λιγώτερο τολμηροὺς, ἀκούοντας τότε τοὺς χλευασμοὺς. Διότι μὲ τὴν παρουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἤδη μεταβλήθηκαν καί στέκονταν ψηλότερα ἀπὸ ὅλα τὰ σωματικά. Διότι ὅπου συμβεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τοὺς πῆλινους μετατρέπει σὲ χρυσοὺς.

Πρόσεχε λοιπὸν τὸν Πέτρο καί ἐξέταζε τὸν δειλὸ, τὸν ἀσύνετο, ὅπως λέγει ὁ Χριστός, «ἀκόμα καί σεῖς ἀνόητοι εἰστε;»¹⁸, αὐτὸν ποὺ ὀνομάσθηκε, μετὰ τῆ θαυμαστῆ ἐκείνῃ ὁμολογία, σατανᾶς¹⁹. Πρόσεχε δὲ καί τὴν ὁμόνοια τῶν Ἀποστόλων. Αὐτοὶ παραχωροῦν στὸν Πέτρο τὸ λόγο· διότι δὲν ἔπρεπε ὅλοι νὰ ὁμιλοῦν. «Καὶ ὕψωσε», λέγει, «τὴ φωνή του καί τοὺς εἶπε» μὲ πολλή παρρησία. Αὐτὸ σημαίνει, νὰ εἶναι κανένας ἄνδρας πνευματικός. Ἀρκεῖ καί ἐμεῖς μόνο νὰ καταστήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας

ἑαυτοὺς κατὰσκήσωμεν τῆς ἄνωθεν χάριτος, καὶ πάντα εὐ-
 κολὰ ἔσται. Καθάπερ γὰρ πύρινος ἄνθρωπος, εἰς μέσην καλὰ-
 μην ἐμπεσὼν, οὐδὲν ἂν πάθοι δεινόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐργάσεται,
 (οὐ γὰρ αὐτός τι πάσχει, ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτοὺς οἱ πυκιεύοντες
 5 διαφθείρουσιν), οὕτω καὶ νῦν ἐγένετο· μᾶλλον δὲ ὥσπερ ἄν,
 εἴ τις πῦρ ἐπιφερομένῳ χόρτον ἔχων πυκιεύοι, οὕτω δὴ καὶ
 οὗτοι ἰούτους προσίεσαν μετὰ πολλῆς τῆς ἀνδρείας· τί γὰρ αὐ-
 τοὺς ἔβλαψε τὸ ἰσοῦτον πλῆθος· Εἶπε γάρ μοι, οὐχὶ πενία
 ἐμάχοντο καὶ λιμῶ; οὐχὶ ἀτιμία καὶ δόξη πονηρᾷ; (πλάνοι
 10 γὰρ εἶναι ἐνομίζοντο)· οὐχὶ γέλῳτι καὶ χλεύῃ τῶν παρόντων
 ὑπέκειντο; (ἐπ' αὐτῶν γὰρ τὰ ἑκάτερα συνέπιπτεν· οἱ μὲν
 γὰρ αὐτοὺς ἐγέλων, οἱ δὲ καὶ ἐχλεύαζον)· οὐχὶ θυμοῖς, οὐχὶ
 μανίαις ὀλοκλήρων πόλεων, οὐχὶ σιάσεσι καὶ ἐπιβουλαῖς προ-
 ἔκειντο; οὐχὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρίοις; οὐχὶ πάντιθεν
 15 αὐτοὺς μυρίος περιεισιθήκει πόλεμος; οὐχί, ὥς ὅναρ ταῦτα
 ὁρῶντες τὰ δεινὰ ἢ ἐν γραφῇ, οὕτω διέκειντο;

Τί δαί; οὐκ ἀνάλωσαν αὐτῶν τοὺς θυμούς; οὐκ εἰς ἑαυ-
 τοὺς τὴν ἀπορίαν περιέτρεψαν; οὐχὶ καὶ θυμῶ, καὶ δέει πάν-
 των μάλιστα ἐκεῖνοι συνείχοντο; οὐχὶ ἐναγώνιοι ἦσαν, καὶ ἐ-
 20 φοβοῦντο, καὶ ἔτρεμον; Ἄκουε γὰρ αὐτῶν λεγόντων· «Θέλε-
 τε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου». Καὶ
 τὸ θαυμασιόν, ὅτι γυμνῶ τῷ σώματι παρσιάτιοντο πρὸς ὀπλι-
 σμένους, πρὸς ἄρχοντας, κατ' αὐτῶν ἔχοντας ἐξουσίαν, ἄπει-
 ροι, ἄγλῳργοι, καὶ ἰδιωτικώτερον διακείμενοι, πρὸς γόητας,
 25 πρὸς πλάνους, πρὸς σοφιστῶν, πρὸς ρητόρων, πρὸς φιλοσό-
 φων πλῆθος, τῶν κατασαπέντων ἐν Ἀκαδημίᾳ καὶ Περιπά-
 τοις, ἐνίσταντό τε, καὶ ἀπεμάχοντο. Καὶ ὁ περὶ λίμνας ἡσχο-

ἄξιους τῆς ἄνωθεν χάριτος, καὶ ὅλα θὰ εἶναι εὐκόλα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἓνας πύρινος ἄνθρωπος, ὅταν πέσει μέσα σὲ μιὰ καλαμιὰ, δὲν θὰ πάθει κανένα κακό, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ προξενήσῃ κακὸ (διότι δὲν παθαίνει αὐτὸς κάτι, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀνταγωνιζόμενοι καταστρέφουν τοὺς ἑαυτοὺς τους) ἔτσι καὶ τώρα ἔγινε. Μᾶλλον δὲ ὅπως ὅταν κάποιος ἀντιμετωπίζει τὴ φωτιά, ποὺ τὸν προσβάλλει κρατώντας χόρτο, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ παρουσιάσθηκαν νὰ μιλήσουν σ' αὐτοὺς μὲ πολλὴ ἀνδρεία. Διότι σὲ τί ἔβλαψε αὐτοὺς τὸ τόσο πολὺ πλῆθος; Διότι, πές μου, δὲν μάχονταν ἐναντίον τῆς φτώχειας καὶ τῆς πείνας; ἐναντίον τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς κακῆς γνώμης; (διότι νομίζονταν ὅτι εἶναι πλάνοι)· δὲν ἦταν ἐκτεθειμένοι σὲ γέλωτα καὶ εἰρωνεία τῶν παρόντων; Διότι σ' αὐτοὺς συνέπιπταν καὶ τὰ δύο· καθόσον οἱ μὲν περιγελοῦσαν αὐτοὺς, οἱ δὲ τοὺς εἰρωνεύονταν. Δὲν ἦσαν ἐκτεθειμένοι σὲ θυμούς, καὶ σὲ μανίες ὀλόκληρων πόλεων, σὲ στάσεις καὶ ἐπιβουλές; σὲ φωτιά καὶ σίδηρο καὶ θηρία; Ἀπὸ παντοῦ δὲν περιέβαλε αὐτοὺς ἀμέτρητος πόλεμος; Δὲν συμπεριφέρονταν ἀπέναντι σ' αὐτὰ τὰ δεινὰ σὰν νὰ τὰ ἔβλεπαν σὲ ὄνειρο ἢ σὲ ζωγραφιά;

Τί λοιπόν; δὲν ἐξαφάνισαν τοὺς θυμούς τους; δὲν μετέστρεψαν στοὺς ἑαυτοὺς τους τὴν ἀπορία; δὲν διακατείχονταν ἀπὸ θυμὸ καὶ φόβο περισσότερο ἀπὸ ὅλους ἐκεῖνοι; δὲν ἦταν γεμάτοι ἀπὸ ἀγωνία, δὲν φοβοῦνταν καὶ ἔτρεμαν; Διότι ἄκουε αὐτοὺς νὰ λέγουν· «θέλετε νὰ ρίψετε σὲ μᾶς τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ»²⁰. Καὶ τὸ ὀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι παρατάσσονταν μὲ γυμνὸ τὸ σῶμα ἀπέναντι σὲ ὀπλισμένους, ἀπέναντι σ' ἄρχοντες, ποὺ εἶχαν ἐξουσία ἐναντίον τους, ἄπειροι, χωρὶς εὐγλωττία καὶ συμπεριφερόμενοι κατὰ τρόπο ἀπλό, καὶ πρόβαλλαν ἀντίσταση καὶ ἀγωνίζονταν μαχητικὰ ἐναντίον ὅλων αὐτῶν, ἀπέναντι σὲ ἀγύρτες, σὲ πλάνους, σὲ σοφιστές, σὲ ρήτορες, σὲ πλῆθος φιλοσόφων, ποὺ κατανάλωσαν τὴ ζωὴ τους στὴν Ἀκαδημία καὶ τοὺς περιπάτους. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος ποὺ ἀσχολοῦνταν μὲ ἐργασίες στίς

λημένος οὕτως αὐτῶν ἐκράτησεν, ὥς, οὐδὲ εἰ πρὸς ἰχθῦς ἀ-
 γλώτιους ὁ ἀγὼν ἦν αὐτῶ· καθάπερ γὰρ ὄντως ἀλιεὺς ἰχθύ-
 ων ἀφωνοτέρων, οὕτω τούτων περιεγένητο. Καὶ ὁ μὲν πολλὰ
 ληρήσας Πλάτων σεοίγηκεν, οὗτος δὲ φθέγγεται οὐχὶ παρ'
 5 οἰκείοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ Πάρθοις, παρὰ Μήδοις, παρὰ
 Ἑλαμίταις, καὶ ἐν Ἰνδία, καὶ πανταχοῦ γῆς, καὶ εἰς τὰ πέ-
 ραια τῆς οἰκουμένης. Ποῦ νῦν τῆς Ἑλλάδος ὁ τύφος; ποῦ
 τῶν Ἀθηναίων τὸ ὄνομα; ποῦ τῶν φιλοσόφων ὁ λῆρος; Ὁ ἀπὸ
 Γαλιλαίας, ὁ ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ, ὁ ἀγροΐκος πάντων ἐκείνων πε-
 10 ριεγένητο. Οὐκ αἰσχύνεσθε, εἰπέ μοι, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς πα-
 τρίδος τοῦ νενικηκότιος ὑμᾶς; Ἄν δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀ-
 κούσητε, καὶ ὅτι Κηφᾶς ἐλέγειτο, πολλῶ μᾶλλον ἐγκαλύψεσθε.
 Τοῦτο γὰρ ὑμᾶς, τοῦτο ἀπολώλεκεν, ὅτι τοῦτο ὄνειδος εἶναι
 νομίζετε, καὶ εὐγλωττίαν ἐγκώμιον καὶ ἀπειρίαν εὐγλωττίας,
 15 ὄνειδος. Οὐκ ἤλθετε, ἦν ἐλθεῖν ὑμᾶς ἔδει, ἀλλὰ, τὴν βασιλικὴν
 ἀφέντες ὁδὸν τὴν εὐκολὸν καὶ λείαν, τὴν τραχεῖαν καὶ ἀνάντη
 καὶ χαλεπὴν ἐβαδίσαιτε· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐφθάσατε πρὸς τὴν βα-
 σιλείαν τῶν οὐρανῶν.

4. Τί οὖν οὐκ εἰς Πλάτωνα ἐνήργησεν ὁ Χριστός, οὐδὲ
 20 εἰς Πυθαγόραν; φησὶν. Ὅτι πολλῶ φιλοσοφωτέρα ἦν ἡ Πέ-
 τρου ψυχὴ τῶν ψυχῶν ἐκείνων· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ παῖδες ὄν-
 τως ἦσαν, ὑπὸ τῆς κενῆς δόξης περιτρεπόμενοι πανταχοῦ, οὗ-
 τος δὲ ἀνὴρ φιλόσοφος, καὶ δεκτικὸς τῆς χάριτος. Εἰ δὲ γε-
 λᾶς, ταῦτα ἀκούων, οὐ θαυμασιόν· ἐπεὶ καὶ οἱ τότε ἐγέλων,
 25 καὶ γλεύκους αὐτοὺς ἔλεγον εἶναι μεσιτοῦς· ἀλλ' ὅστις, διε-
 ἐπεπόνθησαν τὰ πικρὰ ἐκεῖνα, καὶ πάντων χαλεπώτερα, διε-
 τὴν πόλιν κατερειπομένην εἶδον, καὶ τὸ πῦρ ἀναπτόμενον, καὶ
 τὰ τεῖχη ριπιούμενα χαμαί, καὶ τὰς ποικίλας βακχείας ἐκεί-
 νας, ὥς οὐδεὶς παρασιῆσαι δύναται λόγῳ, οὐκ ἔτι ἐγέλων.
 30 Οὕτω καὶ ὑμεῖς τότε οὐ γελάσεσθε, διὰ τὸ τῆς κρίσεως ἐπι-

λίμνες, ἔτσι ὑπερίσχυσε αὐτῶν, σὰν νὰ ἦταν ὁ ἀγώνας αὐτοῦ οὔτε καὶ πρὸς ἰχθῦς ἀφώνους· ὅπως δηλαδὴ ἦταν πράγματι ἀλιεὺς ἰχθύων ἀφωνότερων, ἔτσι ὑπερίσχυσε αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Πλάτων, ποὺ δίδασκε πολλές φλυαρίες, ἔχει σιωπήσει, αὐτὸς δὲ ὁμιλεῖ ὄχι μόνον πρὸς τοὺς οἰκείους του, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς Πάρθους, καὶ πρὸς τοὺς Μήδους, καὶ πρὸς τοὺς Ἑλαμίτες, καὶ στήν Ἰνδία καὶ σὲ ὅλη τὴ γῆ, καὶ στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Ποῦ λοιπὸν εἶναι τώρα ὁ κομπασμὸς τῆς Ἑλλάδας; ποῦ ἡ φήμη τῶν Ἀθηνῶν; ποῦ ἡ μωρολογίαις τῶν φιλοσόφων; Ἐκεῖνος ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ Γαλιλαία, ἀπὸ τὴ Βηθσαιῖδᾶ, ὁ χωρικός, ὑπερίσχυσε ὅλων ἐκείνων. Δὲν ντρέπεσθε, πές μου, ἀκούοντας τὸ ὄνομα τῆς πατρίδας ἐκείνου, ποὺ σᾶς νίκησε; Ἄν δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀκούσετε, καὶ ὅτι λεγόταν Κηφᾶς, θὰ νιώσετε πολὺ περισσότερη ντροπὴ. Διότι αὐτὸ σᾶς κατέστρεψε, ἐπειδὴ τοῦτο νομίζετε ὅτι εἶναι ντροπὴ, ὅτι ἡ εὐγλωττία εἶναι ὁ ἔπαινος, καὶ ἡ ἀπειρία τῆς εὐγλωττίας ντροπὴ. Δὲν ἀκολουθήσατε τὸ δρόμο ποὺ ἔπρεπε ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀφήσατε τὴ βασιλικὴ ὁδὸ, τὴν εὐκόλη καὶ λεία, βαδίσατε τὴν τραχεῖα καὶ ἀνηφορικὴ καὶ δύσκολη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν φθάσατε στήν βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

4: Τί λοιπὸν ὁ Χριστός, λέγει, δὲν ἐνήργησε στὸν Πλάτωνα, οὔτε στὸν Πυθαγόρα; Διότι ἡ ψυχὴ τοῦ Πέτρου ἦταν πολὺ φιλοσοφικώτερη ἀπὸ ἐκείνους. Καθόσον ἐκεῖνα μὲν πράγματι ἦταν παιδιὰ, ποὺ διακατεῖχονταν παντοῦ ἀπὸ τὴν κενοδοξία, αὐτὸς δὲ ἦταν ἄνδρας φιλόσοφος καὶ δεκτικὸς τῆς χάριτος. Ἐὰν ὅμως γελᾶς ἀκούοντας αὐτά, δὲν εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ· διότι καὶ οἱ τότε γελοῦσαν καὶ ἔλεγαν ὅτι αὐτοὶ εἶναι μεθυσμένοι ἀπὸ μούστο, ἀλλ' ὕστερα, ὅταν ἔπαθαν ἐκεῖνα τὰ πικρά, καὶ τὰ φοβερώτερα ἀπὸ ὅλα, ὅταν εἶδαν τὴν πόλη κατερειπωμένη, καὶ τὴ φωτιὰ νὰ ἀνάβει, καὶ τὰ τεῖχη νὰ πέφτουν κάτω, καὶ τὰ διάφορα ἐκεῖνα θακχικὰ ἔκτροπα ποὺ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ παραστήσει μὲ λόγια, δὲν γελοῦσαν πλέον. ἔτσι καὶ σεῖς τότε δὲν θὰ γελάσετε, ὅταν θὰ ἔλθει ὁ και-

σιῇ καιρός, ὅταν τὸ τῆς γεέννης ἀναφθῇ πῦρ. Ἀλλὰ τί περὶ
 μελλόντων λέγω; Βούλει δείξω τίς ἐσσι Πέτρος, τίς δὲ Πλά-
 των; Τὰ γὰρ ἦθῃ τέως αὐτῶν, εἰ δοκεῖ, ἐξετάσωμεν, καὶ ἴ-
 δωμεν τίσιν ἐπεχείρησαν ἑκάτεροι. Οὗτος μὲν οὖν πάντα τὸν
 5 χρόνον ἀνάλωσε, περὶ δόγματα σιρφεόμενος ἀνόνητα καὶ πε-
 ριτιά· τί γὰρ ὄφελος ἐκ τοῦ μαθεῖν διὰ μυῖα ἢ ψυχὴ τοῦ φι-
 λοσόφου γίνεται; Ὅντως μυῖα, οὐκ εἰς μυῖαν μειέπιπτεν,
 ἀλλ' ἐπέβαινε τῇ ἐν Πλάτωνι οἰκούσῃ ψυχῇ. Ποίας ταῦτα
 οὐ μαιτιολογίας; πόθεν δὴ τοιαῦτα ληρεῖν ἐπεβάλειο; Εἰ-
 10 ρωνείας μεσιδὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ ζηλοτύπως πρὸς ἅπαντας δια-
 κείμενος. Ὡστερ οὖν, φιλονεικῶν, μήτε οἴκοθεν, μήτε παρ'
 ἑτέρου χρήσιμόν τι εἰσαγαγεῖν, οὕτω παρὰ μὲν ἑτέρου τὴν
 μειτεμψύχωσιν ἐδέξατο, παρὰ δὲ ἑαυτοῦ τὴν πολιτείαν εἰσῆ-
 γαγεν, ἔνθα τὰ πολλῆς αἰσχροτίητος γέμοντα ἐνομοθέτησε. Κοι-
 15 ναί, φησὶν, αἱ γυναῖκες ἔστιωσαν, καὶ γεγυμνωμένοι παρθένοι
 ἐπ' ὄψεσι τῶν ἐρασιῶν παλαιέτωσαν, καὶ κοινοὶ πατέρες ἔ-
 στωσαν, καὶ οἱ τικτόμενοι παῖδες. Ποίαν οὐχ ὑπερβάλλει
 ταῦτα ἄνοιαν;

Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκείνου τοιαῦτα ἐνταῦθα δὲ οὐχ ἡ φύσις
 20 ποιεῖ κοινούς πατέρας, ἀλλ' ἡ Πέτρου φιλοσοφία· ἐπεὶ ἐκεῖ-
 νό γε καὶ ἀνῆρει οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐποίει, ἀλλ' ἢ τὸν ὄντα
 ἀγνοεῖσθαι μονονουχί, καὶ τὸν οὐκ ὄντα εἰσάγεσθαι. Εἰς μέ-
 θῃ τινὰ καὶ συρφετὸν ἐνέβαλε τὴν ψυχὴν. Πάντες, φησὶν, ἀ-
 δεῶς κεχρήσθωσαν ταῖς γυναίξιν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐξετάζω ποιη-
 25 τῶν δόγματα, ἵνα μὴ μέ τις εἴποι μύθους ἐξετάζειν, ἀλλ' ἑτέ-
 ρους λέγω μύθους, ἐκείνων πολλῶ καταγελαστοιέτους. Ποῦ
 τοιοῦτόν τι ἐταραιοῦσαντο ποιηταί; Ἀλλ' ὁ κορυφαῖος τῶν
 φιλοσόφων, ὡς ἐδόκει, καὶ ὅπλα ταῖς γυναίξιν περιτίθῃσι, καὶ
 κράνη, καὶ κνημίδας, καὶ κυνῶν οὐδὲν διαφέρειν λέγει τὸ

20α. Βλ. Πλάτωνος Πολιτεία: 5, 457 A - E κυρίως στὸ 5, 460B - 461 C - E. 463 A - 464 E. καὶ σ' ἄλλα σημεία.

ρὸς τῆς κρίσεως, ὅταν θ' ἀνάψει ἡ φωτιά τῆς γέεννας. Ἄλλὰ γιατί ὁμιλῶ γιὰ τὰ μέλλοντα; Θέλεις νὰ δείξω ποῖος εἶναι ὁ Πέτρος, ποῖος δὲ ὁ Πλάτων; Ἦς ἐξετάσουμε, ἂν νομίζεις, πρῶτα τὰ ἦθη αὐτῶν, καὶ ἄς δοῦμε μέ τί ἀσχολήθηκε ὁ καθένας. Αὐτὸς βέβαια δαπάνησε ὅλο τὸ χρόνο, ἀσχολούμενος μὲ δόγματα ἀνωφελῆ καὶ περιττά. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος ἀπὸ τὸ νὰ μάθει κανεὶς ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ φιλοσόφου γίνεται μύγα; Πράγματι μύγα δὲν θὰ μεταβαλλόταν σὲ μύγα, ἀλλὰ θὰ μετέβαινε στὴν ψυχὴ ποῦ κατοικεῖ στὸν Πλάτωνα. Ποιᾶς ματαιολογίας δείγματα δὲν εἶναι αὐτά; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἀναγκαζόταν νὰ λέγει τέτοιες φλυαρίες; Ἦσαν γεμάτος ἀπὸ εἰρωνεία ὁ ἄνθρωπος, καὶ πρὸς ὅλους συμπεριφερόταν ζηλότυπα. Ὅπως λοιπὸν φιλονεικῶν, οὔτε ὁ ἑαυτοῦ, οὔτε ἀπὸ ἄλλους δὲν κατέστη δυνατόν νὰ εἰσαγάγει κάτι χρήσιμον, ἔτσι δέχθηκε ἀπὸ ἄλλον μὲν τὴν μετεμψύχωση, ὁ ἑαυτοῦ δὲ ἔγραψε τὴν πολιτεία, ὅπου νομοθέτησε ὅλα ἐκεῖνα τὰ γεμάτα ἀπὸ αἰσχύρῃ. Οἱ γυναῖκες, λέγει, ἄς εἶναι κοινές, καὶ οἱ παρθένοι ἄς ἀγωνίζονται γυμνές μπροστὰ στὰ μάτια τῶν ἐραστῶν, καὶ ἄς εἶναι κοινοὶ οἱ πατέρες, καθὼς καὶ τὰ παιδιὰ ποῦ γεννιοῦνται^{20α}. Ποιὰ ἀνοησία δὲν ὑπερβαίνουν ὅλα αὐτά;

Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ποῦ εἶπε αὐτὸς εἶναι τέτοια. Ἐδῶ δὲ δὲν κάνει ἡ φύση κοινούς πατέρες, ἀλλ' ἡ φιλοσοφία τοῦ Πέτρου, ἐπειδὴ βέβαια ἐκεῖνο τὸ ἀνέτρεπε. Διότι δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ἀγνοεῖται σχεδὸν ἐκεῖνος ποῦ ὑπάρχει καὶ νὰ εἰσάγεται ἐκεῖνος ποῦ δὲν ὑπάρχει. Σὲ κάποια μέθη καὶ συρφετὸ ὁδήγησε τὴν ψυχὴ. Ὅλοι, λέγει, ἐλεύθερα ἄς μεταχειρίζονται τίς γυναῖκες. Γι' αὐτὸ δὲν ἐξετάζω τίς διδασκαλίες τῶν ποιητῶν, γιὰ νὰ μὴ μοῦ πεῖ κανένας, ὅτι ἐξετάζω μύθους, ἀλλ' ἄλλους μύθους ἀναφέρω, πολὺ περισσότερο γελοίους ἀπὸ ἐκείνους. Ποῦ οἱ ποιητὲς τερατολόγησαν κάτι παρόμοιο; Ἄλλ' ὁ κορυφαῖος τῶν φιλοσόφων, ὅπως νόμιζε, καὶ ὅπλα παρέχει στίς γυναῖκες καὶ κράνη καὶ κνημίδες, καὶ λέγει ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος καθόλου δὲν διαφέρει ἀπὸ τοὺς σκύ-

ἀνθρώπινον γένος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ κύων ἡ θήλεια, φησί, καὶ ὁ
 ἄρρην κοινωνοῦσιν ἐν τοῖς ἔργοις, κοινωνεῖτωσαν καὶ αἱ γυ-
 ναῖκες, καὶ πάντα ἀναιρεπέσθω. Ἀεὶ γὰρ δι' αὐτῶν ἐσπού-
 δασεν ὁ διάβολος μηδὲν ἐντιμότερον τῶν ἀλόγων τὸ ἡμέτερον
 5 δεῖξαι γένος· ὅπου γέ τινες εἰς τοῦτο κενοδοξίας ἤλθον, ὥς
 εἰπεῖν δι καὶ τὰ ἄλογα λογικὰ τυγχάνει. Καὶ ὅρα πῶς ποι-
 κίλως ἐβάκχευσεν ἐν ταῖς ἐκείνων ψυχαῖς. Οἱ μὲν γὰρ κο-
 ρυφαῖοι αὐτῶν ἔφησαν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν εἰς μυίας, καὶ
 κύνας, καὶ ἄλογα μεθίστασθαι, οἱ δὲ μετ' ἐκείνους, τοῦτο
 10 αἰσχυνθέντες, εἰς ἑτέραν αἰσχύνην κατέπεσον, πάσης λογικῆς
 ἐπισιτήμης μεταδιδόντες τοῖς ἀλόγοις, καὶ πανταχοῦ δείξαν-
 τες ἡμῶν τὰ δι' ἡμᾶς γινόμενα ἐντιμότερα· οὐ τοῦτο δὲ μόνον,,
 ἀλλὰ καὶ προγνώσεις εἶναι παρ' αὐτοῖς, καὶ εὐσέβειαν λέγου-
 σιν. Ὁ κόραξ, φησὶν, οἶδε τὸν Θεόν, καὶ ἡ κορώνη, καὶ προ-
 15 φητείας ἔχουσι χαρίσματα, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγουσι, καὶ
 δικαιοσύνη παρ' αὐτοῖς, καὶ πολιτεία, καὶ νόμοι, καὶ ζηλοῖ
 παρ' αὐτοῖς ὁ κύων κατὰ Πλάτωνα.

Τάχα ἀπιστεῖτε τοῖς λεγομένοις; Εἰκότως, ἅτε τοῖς ὑγιέ-
 σιν ἐντεθραμμένοι δόγμασιν· ἐπεὶ καί, εἴ τις τραφεῖη ταύτῃ
 20 τῇ τροφῇ, ἀπιστήσειεν ἂν δι ἔσιν ἄνθρωπος, κόπρου γευό-
 μινος ἡδέως. Ὅταν οὖν λέγωμεν αὐτοῖς δι μῦθοι ταῦτα καὶ
 ἀνοίας μεσιὰ, οὐκ ἐνοήσατε, φασί. Μηδὲ νοήσωμέν ποτε τὸν
 τοσοῦτον ὑμῶν γέλωτα. Σφόδρα γε· οὐ γὰρ φρενὸς βαθείας
 δεῖ, ἵνα μάθωμεν τί βούλεται ἡ τοσαύτη ἀσέβεια καὶ σύγχυ-
 25 σις. Μὴ κορακιστὶ φθέγγεσθε, ὦ ἀνόητοι, καθάπερ τὰ παι-
 δία; Παῖδες γὰρ ὄντως ἐσιέ, καθάπερ ἐκεῖνα· ἀλλὰ Πέτρος
 οὐδὲν τοιοῦτον ἔφησεν, ἀλλ' ἀφῆκε φωνήν, ἥ, καθάπερ ἐν
 σκότῳ τινὶ φῶς ἀπολάμπασα μέγα, τὴν ἀχλὺν διεσκέδασε τῆς
 οἰκουμένης. Ἀλλὰ τὸ ἦθος αὐτοῦ πῶς ἡμερον ἦν, πῶς ἐπιει-

λους. Διότι ἐπειδὴ ἡ θηλυκιά σκύλα, λέγει, καὶ ὁ ἀρσενικός σκύλος ἔρχονται σὲ ἐπαφή ἀπὸ κοινοῦ, ἄς ἔρχονται ἀπὸ κοινοῦ σὲ ἐπαφή καὶ οἱ γυναῖκες, καὶ τὰ πάντα ἄς ἀνατραποῦν. Διότι πάντοτε μὲ αὐτοὺς τοὺς φιλοσόφους προσπάθησε ὁ διάβολος νὰ ἀποδείξει, ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος καθόλου δὲν εἶναι ἐντιμότερο ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα· μάλιστα μερικοὶ ἔφθασαν μέχρι τέτοιου σημείου κενοδοξίας, ὥστε νὰ ποῦν, ὅτι καὶ τὰ ἄλογα εἶναι λογικά. Καὶ πρόσεχε πῶς μὲ πολλοὺς τρόπους ἐνέπνευσε βακχικὴ μανία στίς ψυχὰς ἐκείνων. Διότι οἱ μὲν κορυφαῖοι ἀπὸ αὐτοὺς εἶπαν ὅτι ἡ ψυχὴ μας μεταβάλλεται σὲ μύγες καὶ σκύλους καὶ ἄλογα, ἄλλοι δὲ μετὰ ἀπὸ ἐκείνους, ἐνῶ ντράπηκαν γι' αὐτό, περιέπεσαν σὲ ἄλλη αἰσχύνῃ, ἀφοῦ μετέδωσαν στὰ ἄλογα κάθε λογικὴ ἐπιστήμη, καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξαν παντοῦ, ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔγιναν γιὰ μᾶς εἶναι ἐντιμότερα ἀπὸ μᾶς. "Ὅχι μόνο δὲ αὐτό, ἀλλὰ διδάσκουν, ὅτι ὑπάρχουν σ' αὐτὰ καὶ προγνώσεις καὶ εὐσέβεια. Λέγουν ὅτι ὁ κόρακας γνωρίζει τὸ Θεό, καὶ ἡ κουρούνα, καὶ ὅτι ἔχουν χαρίσματα προφητείας, ὅτι προλέγουν τὰ μέλλοντα, ὅτι ὑπάρχει δικαιοσύνη σ' αὐτὰ, ὀργανωμένη ζωὴ, καὶ νόμοι, καὶ ὅτι μακαρίζεται ἀπὸ αὐτοὺς ὁ σκύλος κατὰ τὸν Πλάτωνα.

Μήπως ἀπιστεῖτε στὰ λεγόμενα; Δικαιολογημένα, ἀφοῦ ἔχετε ἀνατραφεῖ μὲ ὑγιή δόγματα. Διότι, καὶ ἐὰν κάποιος τραφεῖ μὲ αὐτὴ τὴν τροφή, θὰ ἦταν δυνατό νὰ ἀπιστήσῃ, διότι ὑπάρχει ἄνθρωπος, ποὺ γεύεται μὲ εὐχαρίστηση τὴν κοπριά. "Ὅταν λοιπὸν λέμε σ' αὐτούς, ὅτι αὐτὰ εἶναι μῦθοι καὶ γεμάτα ἀπὸ ἀνοησίες, δὲν τὰ κατανοήσατε λέγουν. Οὔτε νὰ ἐννοήσουμε ποτὲ τὸν τόσο γέλωτά σας. Καὶ πολὺ σωστά. Διότι δὲν χρειάζεται βαθιὰ σκέψη γιὰ νὰ μάθουμε, τί θέλει ἡ τόση μεγάλη ἀσέβεια καὶ σύγχυση. Μήπως ὁμιλεῖτε κορακίστικα, ἀνόητοι, ὅπως ἀκριβῶς τὰ παιδιὰ; Γιατί πράγματι εἴστε παιδιὰ, ὅπως καὶ ἐκεῖνα. "Ὅμως ὁ Πέτρος τίποτε παρόμοιο δὲν εἶπε, ἀλλ' ἔβγαλε φωνή, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἀπέστραψε δυνατό φῶς σὰν μέσα σὲ σκοτάδι, διέλυσε τὴν ὁμίχλη τῆς οἰκουμένης. Ἀλλὰ πόσο τὸ ἥθος του ἦταν ἥμερο, πόσο ἥπιο, πόσο

- κέες, πῶς πάσης ἀνωτέρω δόξης ἴσταιο κενῆς, πῶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἑώρα, αἴυφος ὢν, καὶ ταῦτα νεκροὺς ἀνισιῶν. Εἰ δὲ ἐξεγένετο ἐκείνων τινὲ τῶν ἀνοήτων φαντασίᾳ γοῦν τοιούτον τι ἐργάζεσθαι, ἂρ' οὐκ ἂ εὐθέως θωμὸν ἐζήτησε καὶ
- 5 ναόν, καὶ ἰσότηός τις εἶναι ἠθέλησεν, ὅπου γε, οὐδενὸς τούτων ὄντος, τοιαῦτα φαντάζονται αἰεὶ; Τί γὰρ βούλεται αὐτοῖς Ἀθηνᾶ, καὶ Ἀπόλλων, καὶ Ἥρα; Γένη παρ' αὐτοῖς ἐστὶ δαιμόνων. Καὶ βασιλεύς ἐστι παρ' αὐτοῖς, διὰ τοῦτο ἀξιῶν ἀποθανεῖν, ἵνα ἰσότηος νομίζοιτο.
- 10 Ἀλλ' οὗτοι οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸνναντίον· ἄκουε γὰρ αὐτῶν λεγόντων ἐπὶ τῆς θεραπείας τοῦ χωλοῦ· «Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, τί ἡμῖν προσέχετε, ὥς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;» καὶ ἀλλαχοῦ· «Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι». Ἐκεῖ δὲ πολὺς ὁ τύφος, πολλή ἡ ἀλαζονεία· πάντα διὰ τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμάς οὐδὲν φιλοσοφίας ἔνεκεν. Ὅταν γάρ τι διὰ δόξαν γίνηται, πάντα μένουσιν εὐτελῆ· καὶ γὰρ πάντα τις ἔχη, τούτου δὲ μὴ κρατῇ, πάσης φιλοσοφίας ἐξέπεσε τῷ τυραννικωτέρῳ κατεχόμενος καὶ αἰσχροιτέρῳ πάθει. Ταύτης ἡ ὑπεροψία πάντα
- 15 διδάξαι τὰ ἀγαθὰ ἱκανή, καὶ τῆς ψυχῆς ἐξορίσαι πᾶν πάθος ὀλέθριον. Διὸ παραινῶ καὶ ὑμῖν πολλὴν ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν, ὥστε τοῦτο τὸ πάθος πρόρριζον ἐξελεῖν· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως εὐδοκιμῆσαι παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τὴν παρὰ τοῦ ἀκοιμήτου ἐκείνου ὀφθαλμοῦ εὐνοίαν ἐπισπάσασθαι.
- 25 Οὐκοῦν πᾶσαν σπουδὴν ποιῶμεθα, ὥστε τῆς ἐκεῖθεν ἡμᾶς ῥοπῆς ἀπολαύειν, ἵνα καὶ τῶν παρόντων λυπηρῶν διαφύγωμεν τὴν πείραν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταξιωθῶμεν χάριτι καὶ φιланθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή,
- 30 νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

21. Πράξ. 3, 12.

22. Πράξ. 14, 15.

στέκονταν πάνω ἀπὸ κάθε κενοδοξία· πόσο ἔβλεπε στὸν οὐρανό, ἐνῶ ἦταν ταπεινόφρων, καὶ παρ' ὅλα αὐτά, ἀνέσταινε καὶ νεκρούς. "Αν δὲ συνέβαινε σὲ κάποιον ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀνόητους, νὰ κατορθώσει κάτι τέτοιο μὲ τὴ φαντασία ἀκόμη, ἄραγε δὲν θὰ ζητοῦσε ἀμέσως βωμό καὶ ναὸ καὶ δὲν θὰ ἤθελε νὰ εἶναι κάποιος ἰσόθεος; τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ χωρὶς νὰ ὑπάρχει τίποτε ἀπ' αὐτά, πάντοτε φαντάζονται παρόμοια. Διότι τί σημαίνει γι' αὐτοὺς ἡ 'Αθηνᾶ καὶ ὁ 'Απόλλων καὶ ἡ "Ἡρα; Γέννη δαιμόνων εἶναι σ' αὐτούς. Καὶ βασιλεὺς ὑπάρχει σ' αὐτούς, ποὺ γι' αὐτὸ καταδέχεται νὰ πεθάνει, γιὰ νὰ θεωρεῖται ἰσόθεος.

'Αλλ' αὐτοὶ δὲν συμπεριφέρονται ἔτσι, ἀλλ' ἀντίθετα. "Ακουε αὐτοὺς νὰ λέγουν γιὰ τὴ θεραπεία τοῦ χωλοῦ· «"Ανδρες 'Ισραηλίτες, γιατί προσέχετε σὲ μᾶς, σὰν νὰ τὸν κάνουμε νὰ περπατεῖ μὲ δική μας δύναμη ἢ εὐσέβεια»²¹. Καὶ ἄλλου· «Καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μὲ σᾶς»²². Ἐκεῖ δὲ ὑπάρχει μεγάλη ἔπαρση καὶ πολλή ἢ ἀλαζονεία. "Ολα γίνονται γιὰ τίς τιμές ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τίποτε γιὰ χάρη τῆς εὐσέβειας. Διότι, ὅταν γίνεται κάτι γιὰ τὴ δόξα, ὅλα ἀπομένουν εὐτελεῖ. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος τὰ ἔχει ὅλα, δὲν εἶναι δὲ κυρίαρχος αὐτοῦ, ἐξέπεσε ἀπὸ κάθε εὐσέβεια, ἀφοῦ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τὸ πιὸ τυραννικὸ καὶ αἰσχρὸ πάθος. Ἡ περιφρόνηση τῆς φιλοδοξίας εἶναι σὲ θέση νὰ διδάξει ὅλα τὰ ἀγαθὰ, καὶ νὰ ἐκδιώξει ἀπὸ τὴν ψυχὴ κάθε καταστρεπτικὸ πάθος. Γι' αὐτὸ σᾶς συμβουλεύω νὰ προσπαθήσετε πολὺ, ὥστε νὰ ἐκριζωθεῖ τελείως τὸ πάθος αὐτό, διότι δὲν εἶναι δυνατόν ἄλλιῶς νὰ προκόψετε κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἀποσπάσετε τὴν εὖνοια ἀπὸ τὸν ἀκοίμητο ἐκείνο ὀφθαλμό.

Λοιπὸν ἄς καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια, ὥστε νὰ ἀπολαύσουμε καὶ ἐμεῖς τίς συνέπειες ἀπὸ ἐκεῖ καὶ νὰ ἀποφύγουμε τὴν πείρα τῶν παρόντων λυπηρῶν, καὶ νὰ καταξιωθοῦμε τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου στὸν Πατέρα μαζὶ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε΄

(Πράξ. 2, 14 - 21)

«Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ
ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωσιὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ
5 ῥήματά μου».

1. Οὗς ξένους εἶπεν ἄνωτέρω, ἐνταῦθα πρὸς ἐκείνους
ἀποιεῖναι τὸν λόγον, καὶ δοκεῖ μὲν ἐκείνοις διαλέγεσθαι, ὁρ-
θοῖ δὲ τοὺς διαχλευάζοντας· καὶ γὰρ ὠκονομήθη τινὰς δια-
χλευάσαι, ἵνα ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας λάβῃ, καὶ ἀπολογούμενος
10 διδάξῃ. Μέγα ἄρα ἐγκώμιον ἡγοῦντο καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις
οἰκεῖν. «Τοῦτο ὑμῖν», φησί, «γνωσιὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε
τὰ ῥήματά μου». Προσεκτικωτέρους τέως ποιεῖ· εἶτα καὶ ἀ-
πολογεῖται. «Οὐ γάρ, ὥς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὔτοι μεθύου-
σιν». Ὁρᾷ τὴν ἀπολογίαν, πῶς προσηνής; Καίτοι τὸ πλεόν
15 ἔχων τοῦ δήμου μεθ' ἑαυτοῦ, ἐπιεικέστερον ὅμως αὐτοῖς δια-
λέγεται· καὶ πρότερον ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν τὴν πονηράν, καὶ
τότε ἐκείνην ἴστησι. Διὸ καὶ οὐκ εἶπεν, 'Οὐ γὰρ ὥς ὑμεῖς
χλευάζετε', οὔτε 'ὥς ὑμεῖς γελάτε', ἀλλ' «ὥς ὑπολαμβάνετε»,
βουλόμενος οὐκ ἐπικηδες τοῦτο λέγοντας δεῖξαι, ἀλλὰ τέως
20 αὐτοῖς περιθεῖναι ἀγνοίας μᾶλλον ἢ κακουργίας ἔγκλημα.

«Οὐ γάρ, ὥς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὔτοι μεθύουσιν· ἔστι
γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας». Καὶ τί φησι τοῦτο; οὐκ ἔστι καὶ
ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ μεθύειν; Ἐνι, ἀλλ' οὐκ ἔστι πρὸς τοῦτο
ἐπὶ πολὺ· οὐδὲ γὰρ οὕτως εἶχον, ὥς διαχλευάζοντες αὐτοὶ ἔ-
25 λεγον. Οὐκοῦν ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι πρὸς τὰ μὴ ἀναγκαῖα

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε΄

(Πράξ. 2, 14 - 21)

«"Ανδρες Ἰουδαῖοι καὶ ὅλοι σεῖς ποῦ κατοικεῖτε τὴν Ἱερουσαλήμ, ἃς γίνει γνωστὸ σὲ σᾶς αὐτὸ ποῦ θὰ σᾶς πῶ καὶ ἀκοῦστε μὲ προσοχὴ τὰ λόγια μου»¹.

1. Ἐκείνους ποῦ ἀπεκάλεσε ξένους παραπάνω, πρὸς ἐκείνους ἀπευθύνει τὸ λόγο του ἐδῶ καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ὁμιλεῖ μὲ ἐκείνους, ἐπανορθώνει ὅμως τοὺς εἰρωνευόμενους, διότι παραχωρήθηκε σὲ μερικοὺς νὰ εἰρωνευθοῦν, γιὰ νὰ λάβει ἀφορμὴ τῆς ἀπολογίας καὶ ἀπολογούμενος νὰ διδάξει. "Αρα θεωροῦνταν μεγάλη τιμὴ καὶ ἡ διαμονὴ στὰ Ἱεροσόλυμα. «Αὐτὸ ἃς γίνει γνωστὸ σὲ σᾶς», λέγει, «καὶ ἀκοῦστε προσεκτικὰ τὰ λόγια μου». Πρῶτα καθιστᾷ αὐτοὺς προσεκτικώτερους καὶ μετὰ ἀπολογεῖται. «Διότι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν εἶναι μεθυσμένοι, ὅπως σεῖς νομίζετε». Βλέπεις τὴν ἀπολογία του πόσο καταδεκτικὴ εἶναι; Παρ' ὅτι εἶχε μὲ τὸ μέρος του τὴν πλειονότητα τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλήθους, ἐν τούτοις μὲ ἐπιεικέστερο τρόπο συνομιλεῖ μὲ αὐτούς καὶ προηγουμένως ἀπομακρύνει τὴν πονηρὴ ὑποψία καὶ ὕστερα θέτει ἐκείνην. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶπε, ὅχι ὅπως σεῖς εἰρωνεύεσθε, οὔτε, ὅπως σεῖς γελάτε, ἀλλὰ «ὅπως νομίζετε», θέλοντας νὰ δείξει ὅτι αὐτοὶ δὲν εἶπαν αὐτὸ ἐπίτηδες, ἀλλὰ πρῶτα νὰ ἀποδώσει σ' αὐτοὺς κατηγορία μᾶλλον ἀγνοίας παρὰ κακουργίας.

«Διότι αὐτοὶ δὲν εἶναι μεθυσμένοι, καθὼς σεῖς νομίζετε, καθόσον εἶναι τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας». Καὶ γιατί τὸ λέγει αὐτό; Δὲν εἶναι δυνατόν κατὰ τὴν τρίτη ὥρα νὰ μεθύσει κανεὶς; Εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ δὲν στάθηκε γιὰ πολὺ σ' αὐτό· ἄλλωστε δὲν σκεπτόταν αὐτό, διότι αὐτοὶ τὸ ἔλεγαν αὐτὸ εἰρωνευόμενοι. Ἀπὸ ἐδῶ λοιπὸν μαθαίνομε,

οὐ δεῖ πολὺν ἀναλίσκειν λόγον· ἄλλως δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα
 τούτου ἐστὶ συσταιτικά· καὶ λοιπὸν κοινῇ πρὸς πάντας ὁ λόγος
 γίνεται. «Ἄλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ Προφήτου
 Ἰωήλ· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος ὁ
 5 Θεός». Οὐδαμοῦ τέως ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ ἡ ἐπαγγελία
 αὐτοῦ ἐπαγγελία, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς». “Ὁρα σύνεσιν· οὐ παρῆλ-
 θε, καὶ εἶπεν εὐθέως τὰ κατὰ τὸν Χριστόν, ὅτι ἐκεῖνος ἐπηγ-
 γείλατο πάντα μετὰ τὸ σταυρωθῆναι· ἡ γὰρ αὖ πάντα ἀνέτρι-
 ψεν, οὕτως εἰπών. Καὶ μὴν ἱκανὰ ἦν δεῖξαι αὐτοῦ, φησί, τὴν
 10 θεότητα· ἀλλὰ πιστευόμενα (τὸ δὲ ζητούμενον τέως πιστευθῆ-
 ναι ἦν), μὴ πιστευόμενα δέ, καὶ καταλευσθῆναι αὐτοὺς αὖ ἐ-
 ποίησεν.

«Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα».·
 ἀφήσιν αὐτῶν εἶναι τὸ πλεονέκτημα, ὅπερ καὶ βασκανίαν ἐ-
 15 ποίει, καὶ ταύτη τὸν φθόνον ὑποπιεζόμενος. «Καὶ προφητεύ-
 σουσι», φησὶν, «οἱ υἱοὶ ὑμῶν». Οὔτε ὑμῶν, φησί, κατόρθωμα
 τοῦτο, οὔτε μὴν ἐγκώμιον· εἰς τὰ παιδιά τὰ ὑμέτερα διέβη
 ἡ χάρις, αὐτῶν υἱοὺς ἑαυτοὺς καλῶν, καὶ πατέρας ἐκείνους.
 «Καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄφονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι
 20 ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται· καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου
 καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ
 τοῦ Πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι». Τέως δείκνυσιν αὐ-
 τοὺς εὐδοκιμηκότας, Πνεύματος ἅτε καταξιωθέντας, ἐκείνους
 δὲ οὐχί, ἅτε σταυρώσαντας. Οὕτω καὶ ὁ Χριστός, βουλόμενος
 25 αὐτῶν· μαλάξαι τὸν θυμόν, ἔλεγεν· «Οἱ δὲ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι
 ἐκβάλλουσι τὰ δαιμόνια;». Οὐκ εἶπεν, ‘Οἱ μαθηταί μου’· καὶ
 γὰρ ἐδόκει κολακεία εἶναι. Οὕτω καὶ αὐτὸς οὐκ εἶπεν ‘ὅτι
 οὐ μεθύουσιν’, ἀλλὰ «Πνεύματι φθέγγοντα· καὶ οὐχ ἀπλῶς

2. Ἰωήλ 2, 28.

3. Ματθ. 12, 27.

ὅτι δὲν πρέπει νὰ σπαταλοῦμε πολὺ τὸ λόγο γιὰ μὴ ἀναγκαῖα πράγματα. Ἄλλωστε δὲ καὶ αὐτὰ ποὺ προσθέτει στὴ συνέχεια αὐτὸς μαρτυροῦν αὐτό· καὶ στὴ συνέχεια ἀπὸ κοινοῦ γίνεται ἡ ὁμιλία πρὸς ὅλους. «Ἄλλ’ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸν προφήτη Ἰωήλ· καὶ θὰ συμβεῖ αὐτὸ κατὰ τίς ἔσχατες ἡμέρες, λέγει ὁ Θεός»². Στὴν ἀρχὴ πουθενὰ δὲν ἀκούεται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἡ ἐπαγγελία, εἶναι ἐπαγγελία αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Πατρός. Βλέπε σύνεση. Δὲν πρότρεξε καὶ ἀνέφερε ἀμέσως τὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ τὸ Χριστό, ὅτι ἐκεῖνος διαβεβαίωσε αὐτὰ μετὰ τὴ σταύρωσή του. Διότι πράγματι θὰ ἀνέτρεπε τὰ πάντα, ἂν μιλοῦσε ἔτσι. Καὶ ὅμως ὑπῆρχαν ἀρκετὰ γιὰ νὰ ἀποδείξουν, λέγει, τὴ θεότητά του· ἀλλὰ πιστευόμενα (τὸ δὲ ζητούμενο κατὰ πρῶτον ἦταν νὰ πιστευθοῦν), μὴ πιστευόμενα δὲ θὰ τοὺς ἔκανε καὶ νὰ ἀπομακρυνθοῦν.

«Θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε ἄνθρωπο». Δίνει καὶ σ’ αὐτοὺς καλὰς ἐλπίδες, ἐὰν βέβαια τὸ θελήσουν. Καὶ δὲν ἀφήνει νὰ ἔχουν αὐτοὶ τὸ πλεονέκτημα, πρᾶγμα ποὺ θὰ προκαλοῦσε τὸ φθόνο, καὶ ἔτσι μετριάζει τὸ φθόνο. «Καὶ θὰ προφητεύσουν, λέγει, οἱ υἱοὶ σας». Αὐτό, λέγει, οὔτε δικό σας κατόρθωμα εἶναι, οὔτε βέβαια ἔπαινος· στὰ δικά σας τέκνα διαβιβάσθηκε ἡ χάρις· ὀνομάζοντας τοὺς ἑαυτοὺς τους τέκνα αὐτῶν, καὶ ἐκείνους πατέρες. «Καὶ οἱ νέοι σας θὰ δοῦν ὁράσεις καὶ οἱ γέροντές σας θὰ ὀνειρευθοῦν ὄνειρα· ἀκόμη καὶ στοὺς δούλους μου καὶ στίς δοῦλες μου κατὰ τίς ἡμέρες ἐκεῖνες θὰ χύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου καὶ θὰ προφητεύσουν». Πρῶτα μὲν φανερώνει ὅτι αὐτοὶ πρόκοψαν, ἀφοῦ καταξιώθηκαν τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐνῶ ἐκεῖνοι δὲν πρόκοψαν, ἀφοῦ τὸν σταύρωσαν. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Χριστός, θέλοντας νὰ καταπραῖνει τὸ θυμὸ τους ἔλεγε· «Τὰ παιδιὰ σας μὲ ποῖο μέσο θὰ ἐκδιώκουν τὰ δαιμόνια;»³. Δὲν εἶπε ὅτι μαθητές μου, διότι φαινόταν νὰ εἶναι κολακεία. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ αὐτὸς δὲν εἶπε ὅτι δὲν εἶναι μεθυσμένοι, ἀλλ’ «ὅτι ὁμιλοῦν μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»· καὶ δὲν ἀρ-

ἀλλ' ἐπὶ τὸν Προφήτην κατέφυγε, καὶ αὐτὸν ὑποδὺς ἰσχυρίζεται. Οὕτω τῆς μὲν κατηγορίας αὐτοὺς ἀπήλλαξε δι' ἑαυτοῦ, τῆς δὲ χάριτος ἐκεῖνον παράγει μάρτυρα.

«Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα». Οὕτως εἶπεν, ὅτι τοῖς μὲν δι' ὀνείρων, τοῖς δὲ καὶ ἐμφανῶς ἡ χάρις ἐξεχεῖτο· καὶ γὰρ καὶ δι' ὀνείρων εἶδον οἱ προφῆται, καὶ ἀποκαλύψεις ἐδέξαντο. Εἴτα ἐπεξέρχεται τῇ προφητείᾳ, ἐχούσῃ τι καὶ φοβερόν. «Καὶ δώσω», φησί, «τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω». Ταῦτα καὶ περὶ 10 τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων τῆς ἀλώσεως λέγων αἰνίττεται. «Αἷμα, καὶ πῦρ, καὶ αἰμίδα καπνοῦ». «Οὐρα πῶς τὴν ἄλωσιν ὑπέγραψεν. «Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκιος καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα». Ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων τοῦτο εἶρηκε· λέγεται δι' οὖν ὅμως καὶ πολ- 15 λὰ τοιαῦτα γεγενῆσθαι ἐν οὐρανῷ, καθὼς Ἰώσηπος μαρτυρεῖ. Ἄμα δὲ αὐτοὺς καὶ ἔπληξε τοῦ σκότους ἀναμνήσας τοῦ γεγεννημένου, καὶ ποιῶν προοδοκᾶν τὰ μέλλοντα. «Πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ». Ἐπειδὴ ἀτιμωρητὶ νῦν ἁμαριάνετε, φησί, θαροήσητε. Ταῦτα 20 ἤδη προοίμιόν ἐστι μεγάλης τινὸς ἡμέρας καὶ χαλεπῆς. Ὁρᾷς πῶς αὐτῶν κατέσεισε τὴν ψυχὴν καὶ διεσάλευσε, καὶ τὸν γέλωτα μετέστρεψεν εἰς ἀπολογίαν; Εἰ γὰρ ταῦτα προοίμια τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀνάγκη περὶ τῶν ἐσχάτων τὸν κίνδυνον ἐπηρ- τῆσθαι.

25 Τί δαί; ἄρα λέγων τὰ φοβερά ἐπιμένει; Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ τί; Πάλιν δίδωσιν αὐτοῖς ἀναπνεῦσαι, καί φησι· «Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται». Τοῦτο εἴρηται μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς Παῦλος λέγει, οὗτος δὲ οὐ τολμᾷ σαφῶς αὐτὸ ἀποκαλύπτει. Ἰδωμεν τοίνυν ἄνω- 30 θεν τὰ εἰρημένα. Καλῶς ὥς πρὸς γελῶντας καὶ χλευάζοντας καθίσταται, λέγων· «Γνωσιὸν ἔσιω πᾶσιν ὑμῖν, καὶ ἐνωτίσαοθε

κέσθηκε μόνο σ' αυτό, ἀλλὰ κατέφυγε στὸν Προφήτη καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὑποδύθηκε αὐτόν. "Ἐτσι ἀπὸ μὲν τὴν κατηγορία τοὺς ἀπάλλαξε αὐτός ὁ ἴδιος, τῆς δὲ χάριτος φέρει μάρτυρα ἐκεῖνον.

«Θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε ἄνθρωπο». «Μίλησε ἔτσι, διότι στοὺς μὲν ἐξεχύνετο ἡ χάρη μὲ ὄνειρα, στοὺς δὲ φανερά. Διότι οἱ προφῆτες καὶ μὲ ὄνειρα εἶδαν ὁράσεις καὶ δέχθηκαν ἀποκαλύψεις. "Ἐπειτὰ ὁλοκληρώνει τὴν προφητεία, ποὺ ἔχει καὶ κάτι τὸ φοβερό. «Καὶ θὰ δώσω», λέγει, «τέρατα στὸν οὐρανὸ ἐπάνω καὶ σημεῖα στὴ γῇ κάτω». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὑπαινίσσεται καὶ τῇ μέλλουσα κρίση καὶ τὴν ἄλωση τῆς Ἱερουσαλήμ. «Αἷμα καὶ φωτιά καὶ καπνώδη ἀτμό». Βλέπε πῶς περιέγραψε τὴν ἄλωση· «ὁ ἥλιος θὰ μεταβληθεῖ σὲ σκοτάδι καὶ ἡ σελήνη σὲ αἷμα». Εἶπε αὐτὸ ἀπὸ τὴν διάθεση τῶν πασχόντων· λέγεται ὅμως ὅτι συνέβησαν καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια στὸν οὐρανὸ, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Ἰώσηπος*. Συγχρόνως ὅμως καὶ πλήγωσε αὐτούς, ἀφοῦ τοὺς ὑπενθύμισε τὸ σκοτάδι ποὺ συνέβηκε ἤδη, καὶ τοὺς κάμνει νὰ ἀναμένουν τὰ μέλλοντα. «Πρὶν ἔλθει ἡ Ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡ μεγάλη καὶ ἐπιφανής». "Οχι δηλαδή, λέγει, ἐπειδὴ τώρα ἀμαρτάνετε χωρὶς νὰ τιμωρεῖσθε, νὰ γίνετε θρασεῖς. Αὐτὰ βέβαια εἶναι προοίμια κάποιας μεγάλης καὶ φοβερῆς ἡμέρας. Βλέπεις, πῶς κατατρόμαξε καὶ διατάραξε τὴν ψυχὴ τους, καὶ μετέβαλε τὸν γέλωτα σὲ ἀπολογία; Διότι, ἂν αὐτὰ εἶναι προμηνύματα τῆς ἡμέρας ἐκείνης, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισημάνει τὸν κίνδυνο γιὰ τὰ ἔσχατα.

Τί λοιπόν; μήπως ἐπιμένει νὰ λέγει τὰ φοβερά; Καθόλου. Ἀλλὰ τί; Πάλι δίνει σ' αὐτοὺς τὴ δυνατότητα νὰ ἀναπνεύσουν καὶ λέγει· «Καὶ θὰ συμβεῖ τότε ὁ καθένας ποὺ θὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θὰ σωθεῖ». Αὐτὸ μὲν ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὸ Χριστό, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, αὐτός ὅμως δὲν τολμᾷ φανερά νὰ τὸ ἀποκαλύψει. "Ας δοῦμε λοιπόν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα λέχθηκαν. Καλῶς ἀπευθύνεται σὰν πρὸς ἀνθρώπους ποὺ γελοῦν καὶ εἰρωνεύονται· «"Ας γίνῃ αὐτὸ γνωστὸ σὲ σᾶς καὶ ἀκοῦ-

τὰ ρήματά μου». Ἀρχόμενος δὲ ἔλεγεν· «Ἄνδρες Ἰουδαῖοι». Ἰουδαίους ἐμοὶ δοκεῖ λέγειν τοὺς τὴν Ἰουδαίαν κατοικοῦντας. Καί, εἰ θούλει, παραθώμεθα τὰ ρήματα ἐκεῖνα τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ἵνα μάθῃς τίς ἐξαίφνης γέγονεν ὁ Πέτρος. «Ἐ-
 5 ξῆλθι», φησί, «κόρη, λέγουσα· Καὶ σὺ ἦσθα μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου; Ὁ δέ, οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον, ἀπεκρίνατο. Καὶ πάλιν ἐπερωτηθεὶς ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ δυνύναι».

2. Ἀλλὰ δεῖ ἐνταῦθα αὐτοῦ τὴν παρηγορίαν καὶ τὴν πολλὴν ἐλευθεροσιμίαν. Οὐκ ἐπήνεσε τοὺς εἰπόντας δι· «ἀκούο-
 10 μεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ», ἀλλὰ καὶ βαρεῖ, τῇ πρὸς ἐκείνους βαρύτητι καὶ τούτους σπουδαιοτέρους ποιῆσαι θουλόμενος, καὶ κολακείας τὸν λόγον ἀπηλλαγμένον ἀποδείξαι· πανταχοῦ γὰρ τοῦτο παρατηρεῖν καλόν, καὶ πῶς ἐν τάξει συγκαταβάσεως πάσης κο-
 15 λακείας ὁ λόγος ἀπήλλακται καὶ πάσης ὕβρεως, ὅπερ δύσκολον. Τὸ δὲ καὶ ἐν τρίτῃ ὥρᾳ ταῦτα γενέσθαι, οὐχ ἀπλῶς ὠκονόμηται· δι· γὰρ τὸ λαμπρὸν τοῦ φωτὸς δείκνυται, ὅτι οὐ περὶ ἔργα ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ περὶ ἄριστον, ὅτι φαιδρὰ ἢ ἡμέρα, ὅτι πάντες εἰσὶν ἐπ' ἀγορᾶς. Ὅρᾳ καὶ ἐλευθερίας
 20 τὸν λόγον γέμοντα; «Καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ρήματά μου». Τοῦτο εἰπὼν, οὐδὲν προσέθηκεν, ἀλλ' ἐπήγαγε· «Τοῦτό ἐστι τὸ εἰρη-
 μένον διὰ τοῦ Προφήτου Ἰωήλ· Καὶ ἔστι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις». Δείκνυσι γὰρ λοιπὸν τὴν συνιέλειαν οὖσαν ἐγγύς. Οὕτω τὸ «ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις» ἔχει τινὰ ἔμφρασιν.

25 Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη εἰς τοὺς υἱοὺς περιϊσιᾶν μόνον τὸ πρᾶγμα, ἐπάγει· «Καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθή-
 σονται». Ὅρα τὴν ἀκολουθίαν. Πρῶτον υἱοί· καθὼς καὶ ὁ Δαβὶδ φησιν· «Ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησαν οἱ υἱοί σου»· Καὶ ὁ Μαλαχίας πάλιν· «Ἐπιστρέψας καρδίας πατέρων
 30 ἐπὶ τέκνα». «Καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας

4. Ματθ. 26, 69 - 74.

5. Ψαλμ. 44, 17.

6. Μαλ. 4, 5.

στε προσεκτικὰ τὰ λόγια μου». Ἀρχίζοντας ὁμως ἔλεγε, «ἄνδρες Ἰουδαῖοι». Μοῦ φαίνεται ὅτι ὀνομάζει Ἰουδαίους, ἐκείνους ποὺ κατοικοῦν τὴν Ἰουδαία. Καί, ἂν θέλεις, ὡς ἀναφέρουμε τὰ λόγια ἐκεῖνα τοῦ εὐαγγελίου, γιὰ νὰ μάθεις ποιὸς εἶχε γίνεи ξαφνικὰ ὁ Πέτρος, διότι λέγει· «Καὶ ἐπλησίασε μιὰ ὑπηρέτρια καὶ τοῦ εἶπε· Ἐκαὶ σὺ ἦσουν μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ τὸν Ναζωραῖο; Ἐκεῖνος δὲ ἀποκρίθηκε, δὲν γνωρίζω τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ὅταν ξανά ρωτήθηκε, ἄρχισε τίς κατάρεις καὶ τοὺς ὅρκους»⁴.

2. Ἀλλὰ πρόσεξε ἐδῶ τὴν παρρησία καὶ τὴ μεγάλη του εἰλικρίνεια. Δὲν ἐπήνεσε ἐκείνους ποὺ εἶπαν, ὅτι· «Ἀκοῦμε αὐτοὺς νὰ ὁμιλοῦν στίς δικές μας γλῶσσες τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ», ἀλλ' ἐπιβαρύνει αὐτούς, θέλοντας νὰ τοὺς κάνει σπουδαιότερους σὲ σχέσει πρὸς τὴ νωθρότητα ἐκείνων, καὶ νὰ παρουσιάσει τὸ λόγο του ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κολακεία. Διότι παντοῦ εἶναι καλὸ νὰ προσέχει κανένας καὶ πῶς, ἐφαρμόζοντας συγκατάβαση, νὰ εἶναι ὁ λόγος ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε κολακεία καὶ κάθε προσβολή. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὰ συνέβηκαν κατὰ τὴν τρίτη ὥρα, δὲν ἔγιναν τυχαῖα. Διότι, ὅταν φαίνεται ἡ λαμπρότητα τοῦ φωτός, τότε οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὸ πρόγευμα, τότε ἡ ἡμέρα εἶναι λαμπρή, τότε ὅλοι βρίσκονται στὴν ἀγορά. Βλέπεις τὸ λόγο ποὺ εἶναι καὶ πλήρης ἐλευθερίας; «Καὶ ἀκοῦστε προσεκτικὰ τὰ λόγια μου». Καὶ ὅταν εἶπε αὐτό, δὲν πρόσθεσε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ συμπλήρωσε· «Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸν προφήτη Ἰωήλ, ὅτι θὰ συμβεῖ αὐτὸ κατὰ τίς ἔσχατες ἡμέρες». Φανερῶνει δηλαδὴ ὅτι ἡ συντέλεια εἶναι κοντά. Ἔτσι τὸ «κατὰ τίς ἔσχατες ἡμέρες» ἔχει κάποια ἔμφαση.

Ἐπειτα γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι στοὺς υἱοὺς μόνο ἀφορᾷ τὸ πράγμα, προσθέτει· «Καὶ οἱ γέροντές σας θὰ ὀνειρευθοῦν ὄνειρα. Πρόσεχε τὴ συνέπεια· πρῶτα οἱ υἱοί, ὅπως λέγει καὶ ὁ Δαυίδ· «ἀντὶ τῶν πατέρων σου θὰ εἶναι οἱ υἱοί σου»⁵· καθὼς καὶ ὁ Μαλαχίας πάλι· «Θὰ ἀποκαταστήσει δεσμοὺς ἀγάπης στὴν καρδιά τῶν πατέρων πρὸς τὰ τέκνα. Καὶ πρὸς τοὺς δούλους μου καὶ στίς δοῦλες μου»⁶.

μου». Καὶ τοῦτο ἀρετῆς τεκμήριον· δοῦλοι γὰρ αὐτοῦ γεγόνα-
 μεν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Πολλὴ δὲ καὶ ἡ δω-
 ρεᾶ, διὰ καὶ ἐπὶ τὸ ἕτερον γένος μεταβαίνει τὸ χάρισμα, καὶ
 οὐχὶ πρὸς μίαν καὶ δευτέραν περιέσται, ὥσπερ τὸ παλαιόν, οἷ-
 5 **ον Δεβδώραν καὶ Ὀλδάν.** Καὶ οὐκ εἶπεν, διὰ Πνεῦμά ἐστιν
 ἅγιον, οὐδὲ ἡρμήνευσε τὰ τοῦ Προφήτου, ἀλλὰ τὴν προφητεί-
 αν μόνην εἰσήγαγε, καθ' ἑαυτὴν ἀγωνιζομένην. Καὶ οὐδὲν
 περὶ Ἰούδα τέως φθέγγεται (ἐπειδὴ τοῖς παῶιν ἦν δῆλον οἶ-
 αν ἔδωκε δίκην), ἀλλὰ σιγᾷ, εἰδὼς οὐδὲν ὄν ισχυρότερον τοῦ
 10 ἀπὸ προφητείας αὐτοῖς διαλέγεσθαι· τοῦτο καὶ τῶν πραγμά-
 των αὐτῶν ισχυρότερον· σημεῖα γὰρ ποιῶντος τοῦ Χριστοῦ,
 πολλάκις ἀνιέλεγον, διὰ δὲ τὸν Προφήτην παρήγαγεν αὐτοῖς
 ὁ Χριστὸς λέγοντα· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου
 ἐκ δεξιῶν μου», ἐσίγησαν οὕτως, ὥς μηδένα λοιπὸν ἰσχῦσαι
 15 ἀποκριθῆναι αὐτῷ λόγον. Καὶ πολλαχοῦ τῶν Γραφῶν καὶ αὐ-
 τὸς μέμνηται, λέγων· «Εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ
 λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο»· μᾶλλον δὲ πανταχοῦ τοῦτο εὗροι τις
 ἄν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθά φησιν· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύ-
 ματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα»· τουτέστι, τὰ ἔθνη. Ἄλλ' οὐδέ-
 20 **πω ἀποκαλύπτει, οὐδὲ ἐρμηνεύει· οὐδὲ γὰρ συνέφερεν, ἐπεὶ**
καὶ τοῦτο ἀσαφές. «Δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω». Μᾶλ-
 λον γὰρ αὐτοὺς ἐφόβει, ἀσαφὲς ὄν. Εἰ δὲ ἡρμήνευσε, μᾶλλον
 ἂν αὐτοῖς καὶ προσέσται.

Εἶτα καὶ ὥς δῆλον παρίησι, τοιαύτην βουλόμενος δοῦναι
 25 **δόξαν.** Ἀμέλει γοῦν μετὰ ταῦτα αὐτοῖς ἐρμηνεύει, διὰ περὶ
 τῆς ἀνασιτάσεως αὐτοῖς διαλέγεται, διὰ προωδοποίησε τῷ λό-
 γῳ. Διὰ τοῦτο ἐκὼν παρίησιν, ἐπειδὴ οὐκ ἤρκει τὰ ἀγαθὰ ἐ-
 πισπάσασθαι, καίτοι τοῦτο οὐδέποτε γέγονεν· οὐδεὶς γὰρ τότε
 διέφυγε, νῦν δὲ οἱ πῖστοι διέφυγον ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ. Καὶ
 30 **τοῦτό ἐστιν, ὃ λέγει· «Εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι,**

Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξιν ἀρετῆς. Διότι ἔχομε γίνεαι δοῦλοι αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐλευθερωθήκαμε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Πολλὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ δωρεὰ, ὅταν ἡ χάρις μεταβαίνει καὶ στὸ γυναικεῖο φύλον, καὶ δὲν δόθηκε σὲ μιὰ καὶ δυὸ μόνο, ὅπως στὴν παλιὰ ἐποχὴ, ἐπὶ παραδείγματι στὴ Δεββώρα καὶ Ὀλδὰ. Καὶ δὲν εἶπε ὅτι ὑπάρχει Πνεῦμα ἅγιον, οὔτε ἐρμήνευσε τὰ ὅσα εἶπε ὁ προφήτης, ἀλλὰ μόνο τὴν προφητεῖαν ἀνέφερε καὶ τὴν ἄφησε νὰ ἐπικρατήσῃ μόνῃ της. Καὶ μέχρι τότε δὲν ὁμιλεῖ καθόλου γιὰ τὸν Ἰούδα, διότι σ' ὅλους ἦταν γνωστὸ πῶς τιμωρήθηκε, ἀλλὰ σιωπᾷ, γνωρίζοντας ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἰσχυρότερον ἀπὸ τὸ νὰ συνομιλεῖ μὲ αὐτοὺς μὲ προφητείας. Τοῦτο εἶναι ἰσχυρότερον καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Διότι ὅταν ὁ Χριστὸς ἔκανε θαύματα, πολλὰς φορές ἀντέλεγαν, ὅταν ὅμως ὁ Χριστὸς παρουσίασε σ' αὐτοὺς τὸν προφήτην νὰ λέγῃ, «Εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριόν μου, κάθησε στὰ δεξιὰ μου»⁷, σιώπησαν ἔτσι, σὰν νὰ μὴ μπορούσαν νὰ ἀποκριθοῦν σ' αὐτὸν πλέον. Καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ αὐτὸς ἐνθυμεῖται τὴν Γραφὴν λέγοντας, «Ἐὰν ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἦλθε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ»⁸. Μᾶλλον δὲ παντοῦ εἶναι δυνατόν νὰ βρεῖ κανεὶς αὐτό. Γι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ λέγει· «Θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε ἄνθρωπον», δηλαδὴ στὰ ἔθνη· ἀκόμα δὲν ἀποκαλύπτει, οὔτε ἐρμηνεύει, διότι οὔτε καὶ συνέφερε αὐτό, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ ἦταν ἀσαφές. «Θὰ δώσω τέρατα στὸν οὐρανὸ ἄνω». Αὐτὸ βέβαια τοὺς φόβιζε περισσότερο, ἐπειδὴ ἦταν ἀσαφές. Ἐὰν δὲ τὸ ἐρμήνευε, περισσότερο θὰ τοὺς βοηθοῦσε.

Ἐπειτα τὸ παραμελεῖ σὰν φανερό, θέλοντας νὰ δώσει τέτοια ἐντύπωση. Βέβαια στὴ συνέχεια τὸ ἐρμηνεύει σ' αὐτοὺς, ὅταν συνομιλεῖ μὲ αὐτοὺς γιὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅταν τοὺς προετοίμασε μὲ τὸν λόγο. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὴν θέλησίν του τὸ παραμελεῖ, ἐπειδὴ δὲν βοηθοῦσε στὴν προσέλευσιν τῶν ἀγαθῶν, ἂν καὶ αὐτὸ ποτὲ δὲν ἔγινε. Διότι τότε κανένας δὲν διέφυγε, ἐνῶ τώρα οἱ πιστοὶ διέφυγαν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ διωγμοῦ τοῦ Βεσπασιανοῦ. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ λέγει· «Ἐὰν δὲν συντομεύονταν οἱ ἡμέ-

οὐκ ἂν ἐσώθῃ πᾶσα σὰρξ». Τὸ χαλεπώτερον πρότερον γέγονε·
 πρῶτον γὰρ συνέβη τοὺς καιοικοῦντας ἀλῶναι, καὶ τότε τὴν
 πόλιν κατασκαφῆναι καὶ ἐμπρησθῆναι. Εἴτα ἐπιμένει τῇ με-
 ταφορᾷ, ἐγγὺς τῆς ὄψεως τῶν ἀκροαιῶν ἄγων τὴν κατασκα-
 5 φὴν καὶ τὴν ἄλωσιν. «Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότιος,
 καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα». Τί ἐστίν, «Εἰς αἷμα σελήνην μετα-
 στραφῆναι»; Δοκεῖ μοι διὰ τούτου τὴν ὑπερβολὴν λέγειν τῆς
 σφαγῆς, καὶ πολλῆς ἀπορίας ἐπίτηδες τὸν λόγον ἐμπιπλᾶν.
 «Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθή-
 10 σεται». «Πᾶς», φησί, καὶ ἱερεὺς ἢ (ἀλλ' οὐδέπω ἀποκαλύ-
 πτει), καὶ δοῦλος ἢ, φησί, καὶ ἐλεύθερος· «οὐκ ἄρσεν γάρ, οὐ
 θῆλυ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος». Εἰκό-
 τως· ταῦτα γὰρ ἐνταῦθα, ἔνθα πάντα σκιά· εἰ γὰρ ἐν βασιλεί-
 οῖς οὐδεὶς εὐγενῆς οὐδὲ δυσγενής, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἔργων ἔ-
 15 κασιος φαίνεται, καὶ ἐν τέχνῃ ἀπὸ τοῦ ἔργου ἕκαστος δείκνυ-
 ται, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἐκείνῃ τῇ κατασιτάσει. «Πᾶς ὃς ἂν ἐ-
 πικαλέσῃται». «Ἐπικαλέσῃται» οὐχ ἀπλῶς, («οὐ γὰρ πᾶς»,
 φησὶν, «ὃ λέγων μοι Κύριε, Κύριε»), ἀλλὰ μετὰ διαθέσεως,
 μετὰ βίου ἀρίστου, μετὰ παρησίας τῆς προσηκούσης. Τέως
 20 ἀνεπαχθῇ ποιεῖ τὸν λόγον, τὸ τῆς πίστεως εἰσάγων, καὶ οὐ
 φοβερόν, κρύπτων τὸ τῆς κολάσεως. Πῶς; Δεικνὺς διὲν ἐν
 ἐπικλήσει ἡ σωτηρία.

3. Τί λέγεις; εἰπέ μοι σωτηρίας μέμνησαι μετὰ στανρόν;
 Ἀνάσχου τέως· πολλὴ γὰρ ἡ φιланθρωπία τοῦ Θεοῦ. Καὶ
 25 τοῦτο οὐχ ἥτιον τῆς ἀνασιτάσεως αὐτὸν δείκνυσιν Θε-
 όν, καὶ τῶν σημείων, τὸ τούτους προσκαλεῖσθαι. Τὸ
 γὰρ σφόδρα ἀγαθόν, τοῦτο Θεοῦ μάλιστα ἴδιον διὰ τοῦ-
 το καὶ λέγει· «Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός». Ἀλλὰ μὴ
 τὴν ἀγαθότητα εἰς ἀφορμὴν ραθυμίας λάβωμεν· καὶ γὰρ καὶ
 30 κολάζει καθάπερ Θεός. Αὐτὰ γοῦν ταῦτα αὐτὸς εἰργάσατο.

9. Ματθ. 24, 22.

10. Γαλ. 3, 28.

11. Ματθ. 7, 21-22.

12. Λουκ. 18, 19.

ρες ἐκεῖνες, δὲν θὰ σώζονταν κανέννας ἄνθρωπος»⁹. Τὸ φοβερώτερο ἔγινε προηγουμένως. Διότι πρῶτα συνέβη νὰ συλληφθοῦν οἱ κατοικοῦντες, καὶ μετὰ ἡ πόλη νὰ κατασκαφεῖ καὶ νὰ πυρποληθεῖ. Ἐπειτα ἐπιμένει στὴ μεταφορά, φέροντας ἐνώπιον τῶν ἀκροατῶν τὴν καταστροφή καὶ τὴν ἄλωση. «Ὁ ἥλιος θὰ μεταβληθεῖ σὲ σκοτάδι καὶ ἡ σελήνη σὲ αἷμα». Τί σημαίνει, «ἡ σελήνη θὰ μεταβληθεῖ σὲ αἷμα»; Μοῦ φαίνεται ὅτι μὲ αὐτὸ παριστάνει τὴν ὑπερβολὴ τῆς σφαγῆς καὶ γεμίζει τὸ λόγο ἐπίτηδες μὲ μεγάλη ἀπορία. «Καὶ θὰ συμβεῖ τότε ὁ καθένας, ποῦ θὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θὰ σωθεῖ». «Ὁ καθένας», λέγει, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἱερεὺς, (ἀλλ' ἀκόμα δὲν ἀποκαλύπτει), καὶ ἂν εἶναι δοῦλος, λέγει, καὶ ἂν εἶναι ἐλεύθερος. «Διότι δὲν ὑπάρχει ἀρσενικὸ καὶ θηλυκὸ στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος»¹⁰. Δικαιολογημένα. Καθόσον αὐτὰ ὑπάρχουν ἐδῶ, ὅπου τὰ πάντα εἶναι σκιά. Διότι, ἂν στὰ ἀνάκτορα δὲν ὑπάρχει κανέννας εὐγενής, οὔτε μὴ εὐγενής, ἀλλ' ὁ καθένας φαίνεται ἀπὸ τὰ ἔργα του, καὶ στὴν τέχνη ὁ καθένας ἀπὸ τὸ ἔργο του ἀποδεικνύεται, πολὺ περισσότερο σ' ἐκείνη τὴν κατάστασι. «Ὁ καθένας ποῦ θὰ ἐπικαλεσθεῖ». «Ποῦ θὰ ἐπικαλεσθεῖ» ὄχι ἀπλῶς (διότι λέγει «ὄχι ὁ καθένας ποῦ μοῦ λέγει Κύριε, Κύριε»)»¹¹, ἀλλὰ μὲ θερμὴ πολλή, μὲ βίον ἀνεπίληπτο, μὲ τὴν πρέπουσα παρρησία. Κατ' ἀρχὴν κάνει τὸ λόγο του εὐχάριστο, εἰσάγοντας τὸ θέμα τῆς πίστεως, καὶ ὄχι φοβερό, ἀποκρύπτοντας τὴν τιμωρίαν. Πῶς; Ἀποδεικνύοντας ὅτι ἡ σωτηρία βρίσκεται στὴν ἐπίκληση τοῦ Θεοῦ.

3. Τί λέγεις, πές μου; ἐνθυμεῖσαι τὴ σωτηρίαν μετὰ τὸ σταυρό; Προσευχῆσου πρῶτα, διότι ἡ φιланθρωπία τοῦ Θεοῦ εἶναι μεγάλη. Καὶ αὐτό, τὸ νὰ προσκαλεῖ αὐτοῦς, δὲν ἀποδεικνύει αὐτὸν Θεὸ λιγώτερο τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῶν σημείων του. Διότι τὸ ὑπερβολικὸ ἀγαθόν, αὐτὸ εἶναι κυρίως τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει «Κανέννας δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ μόνο ὁ Θεός»¹². Ἀλλ' ἄς μὴ ἐκλάβομε τὴν ἀγαθότητά του σὰν ἀφορμὴ ἀδιαφορίας, διότι καὶ τιμωρεῖ ἐφ' ὅσον εἶναι Θεός.

ὁ εἰπὼν «Ὅς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται». Τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ λέγω, τὴν ἀφόρητον ἐκείνην κόλασιν, ἧς θούλωμαι ὀλίγα πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν, χρησιμεύοντα ἡμῖν καὶ πρὸς Μαρκιωνιστὰς καὶ πρὸς ἄλλους πολλοὺς τῶν αἵρε-
 5 τικῶν. Ἐπειδὴ γὰρ λέγουσιν ἀγαθὸν Θεὸν τὸν Χριστόν, ἐκεῖνον δὲ πονηρόν, ἴδωμεν τίς ταῦτα ἐποίησε. Τίς τοίνυν ταῦτα εἰργάσατο; ὁ πονηρὸς τοῦτω ἀμύνων; Οὐδαμῶς. Πῶς οὖν αὐτοῦ ἀλλότριος; Ἀλλ' ὁ ἀγαθός; Ἀλλὰ δείκνυται καὶ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς πεποιηκώς· ὁ μὲν Πατήρ πολλαχοῦ, ὡς, ὅ-
 10 ταν λέγῃ ἐν τῷ ἀμπελῶνι πέμπειν τὰ σιραιεύματα αὐτοῦ, ὁ δὲ Υἱός, διὰ τὴν λέγῃ· «Τοὺς δὲ ἐχθροὺς μου ἀγάγετε καὶ κατασφάξαιτε ἐνώπιόν μου, τοὺς μὴ θελήσαντάς με αὐτῶν βασιλεῦσαι». ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς λέγει τὰς θλίψεις τὰς ἐσομένας, ὧν οὐδὲν ὠμότερον γέγονε τῶν πώποτε πεπραγμένων, καὶ
 15 αὐτὸς αὐτὰς ἀπεφήνατο.

Θέλεις οὖν ἀκοῦσαι τὰ γεγενημένα; Ὁβελίοκοις αὐτοὺς διέπειραν. Τί τοῦτων ἰδεῖν βαρύτερον; Ἀλλὰ τὸ τῆς γυναικὸς θούλει πάθος διηγῆσομαι καὶ τὴν τραγωδίαν ἐκείνην, ἧτις πᾶσαν ἀπέκρουψε συμφορὰν; ἀλλὰ τοὺς λιμοὺς καὶ τοὺς
 20 λοιμούς; Καὶ παρήμυι τὰ τοῦτων χαλεπώτερα. Ἠγνοήθη παρ' ἐκείνοις ἡ φύσις, ἡγνοήθη ὁ νόμος· τὰ θηρία ὑπερηκόντισαν. Πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πολέμων γέγονε, τοῦ Θεοῦ βουλομένου καὶ τοῦ Χριστοῦ. Ταῦτα καὶ πρὸς Μαρκιωνιστὰς ἀρμόσει, καὶ πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας τῇ γεέννῃ· ἵκα-
 25 νὰ γὰρ αὐτῶν ἐπιστοιμίσει τὴν ἀναισχυντίαν. Τῶν ἐν Βαβυλῶνι κακῶν οὐχὶ ταῦτα χαλεπώτερα; τῶν λιμῶν ἐκείνων οὐχὶ ταῦτα πολλῷ βαρύτερα; Περὶ τοῦτων καὶ αὐτὸς ἀπεφήνατο ὁ Χριστός, λέγων· «Ἔσται θλίψις, οἷα γέγονεν, οὐδὲ μὴ γένηται». Πῶς οὖν λέγουσιν οἱ τινες ὅτι εἴλασεν αὐτοῖς ὁ Χριστός

13. Ματθ. 20, 2.

14. Λουκ. 19, 27.

15. Ματθ. 24, 21.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἴδια ἔπραξε αὐτὸς ὁ ἴδιος, ποὺ εἶπε· «ὅποιος θὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου θὰ σωθεῖ». Ἐννοῶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ἀφόρητη ἐκείνη κόλαση, γιὰ τὴν ὁποία θέλω νὰ σᾶς πῶ λίγα, ποὺ θὰ σᾶς χρησιμεύσουν ἐναντίον τῶν Μαρκιωνιτῶν καὶ ἐναντίον πολλῶν ἄλλων αἵρετικῶν. Διότι, ἐπειδὴ διδάσκουν, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀγαθὸς Θεός, ἐκεῖνος δὲ πονηρός, ὥς δοῦμε ποιὸς ἔκανε αὐτά. Ποιὸς λοιπὸν τὰ δημιούργησε αὐτά; ὁ πονηρός, βοηθώντας αὐτόν; Καθόλου. Πῶς λοιπὸν εἶναι ἐχθρὸς αὐτοῦ; Μήπως ὅμως ὁ ἀγαθός; Ἀλλ' ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι δημιουργὸς καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός· ὁ μὲν Πατὴρ σὲ πολλὰ σημεῖα, ὅπως ὅταν λέγει, ὅτι στὸν ἀμπελῶνα θὰ στείλει τὰ στρατεύματά του¹³, ὁ δὲ Υἱός, ὅταν λέγει, «Τοὺς δὲ ἐχθροὺς μου φέρετέ τους καὶ κατασφάξατέ τους ἐνώπιόν μου, αὐτοὺς, ποὺ δὲν θέλησαν νὰ εἶμαι βασιλεὺς τους»¹⁴. Ἐξ ἄλλου καὶ αὐτὸς ἀναφέρει τίς θλίψεις ποὺ θὰ συμβοῦν μελλοντικά, ἀπὸ τίς ὁποῖες τίποτε δὲν ἔχει γίνει πρὸ ἀνάνθρωπο, ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχουν γίνει μέχρι τώρα, καὶ αὐτὲς ὁ ἴδιος τίς φανέρωσε.

Θέλεις λοιπὸν νὰ ἀκούσεις αὐτὰ ποὺ συνέβηκαν; Σὲ σοῦβλες τοὺς διαπέρασαν. Τί εἶναι φοβερώτερο ἀπ' αὐτὸ νὰ δεῖς; Ἀλλὰ θέλεις νὰ διηγηθῶ τὸ πάθος καὶ τὴν τραγωδία τῆς γυναίκα ἐκείνης, ποὺ ξεπέρασε κάθε συμφορά; μήπως τίς πεῖνες καὶ τίς ἐπιδημίες; καὶ παραλείπῳ τὰ φοβερώτερα ἀπ' αὐτά. Σὲ ἐκείνους ἀγνοήθηκε ἡ φύση, ἀγνοήθηκε ὁ νόμος, ὑπερέβαλαν τὰ θηρία. Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἔγιναν ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν πολέμων, μὲ τὴν συγκατάθεση ὅμως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὰ θὰ ἀρμόσουν καὶ ἐναντίον τῶν Μαρκιωνιτῶν καὶ ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ ἀπιστοῦν στὴ γέννα. Διότι αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ νὰ χαλιναγωγήσουν τὴν ἀναισχυντία αὐτῶν. Δὲν εἶναι αὐτὰ χειρότερα ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς Βαβυλώνας; Δὲν εἶναι αὐτὰ πολὺ βαρύτερα τῆς πείνας ἐκείνων; Γι' αὐτὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς διακήρυξε, λέγοντας· «θὰ ἔλθει θλίψη τόσο μεγάλη, ποὺ δὲν ἔγινε ποτὲ καὶ οὔτε θὰ γίνει»¹⁵. Πῶς λοιπὸν λέγουν μερικοὶ ὅτι ἐπέτρψε ὁ Χριστὸς σ' αὐτοὺς τὴν

τὴν ἁμαρτίαν; Τάχα δοκεῖ κοινὸν εἶναι τὸ ζήτημα· ἀλλ' ὑ-
 μεῖς αὐτὸ ἱκανοὶ λῦσαι. Οὐδεὶς οὐδαμοῦ πλάσμα τοιοῦτον ἔχει
 δεῖξαι, οἷον ἐπὶ τῆς ἀληθείας γέγονε. Καὶ εἰ μὲν Χριστιανὸς
 ὁ ταῦτα γράφων ἦν, καὶ ὑποπιος ὁ λόγος ἦν, εἰ δὲ Ἰουδαῖος,
 5 καὶ Ἰουδαῖος ζηλωτής, μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐλθόν, πῶς οὐ
 πᾶσι κατὰδηλα τὰ γενόμενα; Ὅψει γὰρ αὐτὸν πανταχοῦ καὶ
 ἐπαίροντα τὰ Ἰουδαϊκά.

Οὐκοῦν ἔστι καὶ γέεννα, καὶ ἀγαθὸς ἐστὶν ὁ Θεός. Ἄ-
 ρα ἐφρίξατε, ταῦτα ἀκούσαντες; Ἀλλὰ ταῦτα ἐνταῦθα γινό-
 10 μενα οὐδέν ἐστι πρὸς τὰ ἐκεῖ. Πάλιν ἀναγκάζομαι ἀηδὴς φαί-
 νεσθαι καὶ φορτικὸς καὶ θαρύς· ἀλλὰ τί πάθω; Εἰς τοῦτο
 κεῖμαι. Καθάπερ παιδαγωγὸς χαλεπὸς εἰς τοῦτο κεῖται, εἰς
 τὸ μισεῖσθαι παρὰ τῶν παιδαγωγουμένων, οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς·
 πῶς γὰρ οὐκ ἄιοπον, τοὺς μὲν παρὰ βασιλέων τάξιν τινὰ τα-
 15 χθένιας, καὶ ἀηδὲς ἢ τὸ προσιαιτόμενον ποιεῖν, ἡμᾶς δὲ διὰ
 τὴν παρ' ὑμῶν μέμψιν ἐλλείπει τὴν τάξιν, ἣν ἐτάχθημεν; Ἀλ-
 λος ἔργον ἔχει ἕτερον· ὑμῶν δὲ πολλοὶ ἔργον ἔχουσι τὸ ἐλε-
 εῖν, τὸ φιλανθρωπεύεσθαι, ἡδεῖς εἶναι καὶ προσηνεῖς τοῖς
 εὐεργετουμένοις. Ἡμεῖς δὲ τοῖς ὠφελουμένοις θαρεῖς φαινό-
 20 μεθα, καὶ χαλεποί, καὶ φορτικοί, καὶ ἀηδεῖς· οὐ γὰρ δι' ὧν
 τέρπομεν ὠφελοῦμεν, ἀλλὰ δι' ὧν δάκνομεν. Τοιοῦτός ἐστι
 καὶ ὁ ἰατρός· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οὐ σφόδρα ἀηδὴς, (εὐθέως γὰρ
 τῆς αὐτοῦ τέχνης τὴν ὠφέλειαν παρέχεται), ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ
 μέλλοντι. Τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ δικαστής, λυπηρὸς τοῖς νοσοῦσι
 25 καὶ σιασιάζουσι. Τοιοῦτος ὁ νομοθέτης, λυπηρὸς τοῖς νομο-
 θετουμένοις. Ἀλλ' οὐχ ὁ καλῶν ἐπὶ τρυφήν, οὐδὲ ὁ δημοιε-
 λεῖς ποιῶν ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, οὐδὲ ὁ σιεφανῶν τὸν δῆ-

ἁμαρτία; Ἴσως φαίνεται τὸ ζήτημα ἀπλό, ἀλλὰ σεῖς εἴστε ἱκανοὶ νὰ τὸ λύσετε. Κανένας πουθενὰ δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσει τέτοιο πράγμα, ποὺ στήν πραγματικότητα ἔχει γίνει. Καὶ ἂν μὲν ἦταν χριστιανὸς αὐτὸς ποὺ γράφει αὐτά, θὰ ἦταν ἴσως ὑποπτος ὁ λόγος, ἐφόσον ὅμως εἶναι Ἰουδαῖος, καὶ μάλιστα ζηλωτῆς Ἰουδαῖος, ὁ ὁποῖος ἦλθε μετὰ τὸ εὐαγγέλιο, πῶς δὲν εἶναι φανερὰ σ' ὅλους τὰ ὅσα ἔγιναν; θὰ δεῖς λοιπὸν αὐτὸν παντοῦ νὰ ἐξυψώνει τὰ ἰουδαϊκά.

Λοιπὸν ὑπάρχει καὶ γέεννα καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός. Ἄραγε τρομάξατε, ὅταν ἀκούσατε αὐτά; Ἄλλ' αὐτὰ ποὺ γίνονται ἐδῶ, δὲν εἶναι τίποτε, σὲ σχέση μετὰ τὰ ὅσα θὰ γίνουν ἐκεῖ. Πάλι ἀναγκάζομαι νὰ φαίνομαι δυσάρεστος, φορτικὸς καὶ ἐνοχλητικὸς. Ἄλλὰ τί νὰ κάνω; Γί' αὐτὸ βρίσκομαι ἐδῶ. Ὅπως ἀκριβῶς ἓνας αὐστηρὸς παιδαγωγὸς εἶναι σ' αὐτὸ ταγμένος ἀπὸ τὸ καθῆκον του, νὰ μισεῖται ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ παιδαγωγεῖ, ἔτσι λοιπὸν καὶ μεῖς. Διότι πῶς δὲν εἶναι ἄτοπο, ἐκεῖνοι ποὺ τάχθηκαν σὲ κάποια ὑπηρεσία τῶν βασιλέων, νὰ κάμνουν ἐκεῖνο ποὺ διατάσσονται, ἔστω καὶ ἂν εἶναι δυσάρεστο, ἐμεῖς δὲ νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴ θέση στήν ὁποία τοποθετηθήκαμε ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς σας μομφῆς; Ἄλλος ἔχει διαφορετικὸ ἔργο· ἀπὸ σᾶς δὲ πολλοὶ ἔχουν σὰ ἔργο νὰ κάνουν ἐλεημοσύνες, φιланθρωπικὰ ἔργα, καὶ νὰ εἶναι προσφιλεῖς καὶ εὐπροσῆγοροι σ' αὐτοὺς ποὺ εὐεργετοῦν, ἐμεῖς ὅμως φαινόμαστε σ' αὐτοὺς ποὺ εὐεργετοῦμε ἐνοχλητικοί, αὐστηροί, φορτικοὶ καὶ δυσάρεστοι. Διότι δὲν ὠφελοῦμε μὲ ἐκεῖνα ποὺ εὐχαριστοῦν, ἀλλὰ μὲ ἐκεῖνα ποὺ στενοχωροῦν. Τέτοιος εἶναι καὶ ὁ ἰατρός. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν δὲν εἶναι τόσο πολὺ ἐνοχλητικὸς, διότι παρέχει ἀμέσως τὴν ὠφέλεια τῆς ἐπιστήμης του, ἐνῶ ἡ δική μας εἶναι μελλοντική. Τέτοιος εἶναι καὶ ὁ δικαστής, προκαλεῖ λύπη σ' ἐκείνους ποὺ κοινωνικὰ νοσοῦν καὶ παρανομοῦν· τέτοιος εἶναι καὶ ὁ νομοθέτης, προκαλεῖ λύπη σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους κάμνει τοὺς νόμους. Ἄλλὰ δὲν εἶναι χρήσιμος ἐκεῖνος ποὺ προσκαλεῖ σὲ ἀπολαύσεις, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ κάνει ἐορτές

μον, ἀλλὰ προσηνεῖς οὔτιοι, εὐωχοῦντες τὰς πόλεις θεάμασι
 παντοδαπεῖς, εἰσφέροντες, ἀναλίσκοντες· διὰ τοῦτο καὶ εὐ-
 φημίαις αὐτοὺς ἀμείβονται οἱ παθόντες εὖ, καὶ παραπειάσμα-
 5 σι, καὶ λαμπάδων πλήθει, καὶ σιέμμασι, καὶ κλάδοις, καὶ ἐ-
 σθῆτι λαμπρᾷ. Ἐν δὲ τὸν ἱατρὸν ἴδωσιν οἱ κάμνοντες, σιν-
 γνοὶ καὶ κατηφεῖς γίνονται· ἂν τὸν δικαστὴν ὁμοίως στασιάζοντες
 συνεσιαλμένοι γίνονται, οὐχὶ διαχέονται, οὐδὲ ὀρχοῦν-
 ται, πλὴν ὅταν κακείνος εἰς ἐκείνην μετασιῇ τὴν τάξιν.

Ἰδωμεν οὖν τίνες μάλιστα τὰς πόλεις ὠφελοῦσιν, οἱ τὰς
 10 ἐορτὰς ταύτας ἄγοντες, καὶ τὰς θαλίας, καὶ τὰς τραπέζας
 τὰς πολυτελεῖς, καὶ τὰς τέρφεις τὰς ποικίλας, ἣ οἱ πάντα ἐ-
 κεῖνα συσείλαντες, καὶ τὸ ξύλον ἐπιφερόμενοι, καὶ μάστιγας,
 καὶ δημίους, καὶ σιραιώτας φοβερούς, καὶ φωνὴν προϊέμε-
 νοι, πολλοῦ τρόμου γέμουσαν, καὶ ἐπισκήπτοντες, καὶ κατη-
 15 φεῖν ποιοῦντες, καὶ ῥάβδῳ ἀποσοβοῦντες τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγο-
 ρᾶς. Ἰδωμεν τοίνυν ποῦ τὸ κέρδος λήγει· οὔτιοι μὲν γὰρ εἰ-
 σιν ἀηδεῖς, ἐκεῖνοι δὲ ποθεινοί. Τί οὖν ἀπ' ἐκείνων γίνεται
 τῶν τερπόντων; Ἡδονὴ τις ψυχρά, μέχρι τῆς ἐσπέρας μέ-
 ρουσα καὶ τῇ ἐπιούσῃ διαρρέουσα, γέλως ἄτακτος, ῥήματα ἀ-
 20 πρεπῆ καὶ διακεχυμένα. Τί δαὶ ἀπὸ τούτων; Φόβος, σωφρο-
 σύνη, λογισμὸς συνεσιαλμένος, ψυχῆς ἐπιείκεια, ραθυμίας ἀ-
 ναίρεσις, χαλινὸς τῶν ἔνδον ὄντων παθῶν, τεῖχος τῷ ἔξω-
 θεν ἐπιόντων. Διὰ τούτους τὰς οὐσίας ἔχομεν ἕκαστος, δι' ἐ-
 κείνας δὲ τὰς ἐορτὰς, καὶ ἐπιβλαβῶς κενοῦμεν αὐτάς, οὐ ἡ-
 25 σιῶν ἐπηρελθόντων, ἀλλὰ τῆς μεθ' ἡδονῆς λησιτενούσης κε-
 νοδοξίας. Ὅρᾷ τὸν λησιτὴν ἕκαστος ἐκφοροῦντα πάντα, καὶ
 ἡδεται. Καινὸς τῆς λησιτείας ὁ τρόπος· ἔπεισε τοὺς ἀποδυομέ-
 νους εὐφραίνεσθαι.

4. Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖ τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ πᾶσιν ἀπειτείχισεν

καὶ πανηγύρεις μὲ δημόσιες δαπάνες, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ἐπιβραβεύει καὶ κολακεύει τὸ λαό, χρήσιμοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ προσφέρουν στίς πόλεις διάφορα θεάματα, ἐκεῖνοι ποὺ εἰσφέρουν καὶ δαπανοῦν γιὰ τὴν πόλιν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ εὐεργετούμενοι ἀμείβουν αὐτοὺς καὶ μὲ ἐπευφημίες καὶ μὲ παραπετάσματα καὶ μὲ πλῆθος ἀπὸ λαμπάδες, στεφάνια, κλάδους καὶ λαμπρὲς ἐνδυμασίες. "Ὅταν οἱ ἀσθενεῖς δοῦν τὸν γιαντρί, γίνονται σκυθρωποὶ καὶ κατηφεῖς, ὅταν τὸ δικαστὴ οἱ παρανομοῦντες, γίνονται συνεσταλμένοι, δὲν εὐθυμοῦν, οὔτε χορεύουν, ἐκτὸς καὶ ἂν ἐκεῖνος μεταπηδήσει στὴ δική τους τάξη.

"Ἄς δοῦμε λοιπὸν ποῖοι ὠφελοῦν τίς πόλεις περισσότερο, ἐκεῖνοι ποὺ κατευθύνουν αὐτὰς τίς ἐορτὲς καὶ τὰ ξεφαντώματα καὶ τίς πολυτελεῖς τράπεζες καὶ τίς ποικίλες διασκεδάσεις, ἢ ἐκεῖνοι ποὺ περιόρισαν ὅλα ἐκεῖνα, καὶ τὸ ξύλο ἐφαρμόζουν καὶ μὲ μάστιγες καὶ μὲ δημίους καὶ φοβεροὺς στρατιῶτες καὶ ποὺ ἐκβάλλοντας φωνὴ γεμάτων ἀπὸ πολὺ τρόμο καὶ ἐπιτιθέμενοι μὲ σφοδρότητα, κάμνουν τοὺς ἄλλους νὰ σκυθρωπάζουν καὶ μὲ τὴν ράβδο ἀπομακρύνουν ταχέως αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται στὴν ἀγορά;

"Ἄς δοῦμε λοιπὸν ποῦ βρίσκεται τὸ κέρδος. Διότι αὐτοὶ μὲν εἶναι ἐνοχλητικοί, ἐκεῖνοι δὲ ἐπιθυμητοί. Τί λοιπὸν γίνεται ἀπὸ ἐκεῖνες τίς εὐχαριστήσεις; Κάποια ψυχρὴ ἀπόλαυση, ποὺ μένει μέχρι τὴν ἐσπέρα καὶ τὴν ἐπομένη χάνεται, ἄτακτα γέλια, λόγια ἀπρεπὴ καὶ βλαβερά. Τί δὲ ἀπὸ ἐκείνων; Φόβος, σωφροσύνη, φρόνιμος λογισμὸς, ἐπιείκεια τῆς ψυχῆς, ἐξαφάνιση τῆς ραθυμίας, χαλιναγωγήσι τῶν ἐσωτερικῶν παθῶν, φραγμὸς σ' ὅσα ἔρχονται ἀπ' ἔξω. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν ὁ καθένας μας ἔχομε τὴν παρουσίαν μας, ἐξ αἰτίας ἐκείνων τῶν ἐορτῶν ξοδεύομε αὐτὰς ἐπιβλαβῶς, χωρὶς νὰ εἰσβάλουν ληστὲς, ἀλλ' ἢ κενοδοξία ποὺ ληστεύει μαζὶ μὲ τὴν ἡδονή. Βλέπει τὸν ληστὴ ὁ καθένας νὰ ἀφαιρῇ τὰ πάντα, καὶ εὐχαριστεῖται. Νέος ὁ τρόπος τῆς ληστείας' ἔπεισε τοὺς ἀπογυμνωμένους νὰ εὐφραίνονται.

4. Ἄλλ' ἐκεῖ τίποτε παρόμοιο δὲν ὑπάρχει, καθότι ὁ

ὁ Θεός, καθάπερ κοινὸς Πατήρ, καὶ τοῖς ὁρωμένοις καὶ τοῖς
 μὴ ὁρωμένοις· «βλέπετε» γάρ, φησί, «τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν
 μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων». Μανθάνει ψυχὴ ἐντεῦ-
 θεν ἀδικίαν φεύγειν· ἀδικία γάρ οὐ τὸ χρήματα πλεονεκτεῖν
 5 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεόν τῆς ὠρισμένης τροφῆς διδόναι τῇ
 γαστρί, καὶ τὴν εὐφροσύνην τῶν οἰκείων ἐξάγειν μέτρων,
 καὶ ποιεῖν ἐκβακχεύεσθαι. Ἐκεῖθεν σωφροσύνην μανθάνει, ἐν-
 τεῦθεν ἀκολασίαν· οὐ γὰρ τὸ μιγῆναι γυναικὶ μόνον ἀκολασία,
 ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκολάστοις ἰδεῖν ὀφθαλμοῖς. Ἐκεῖθεν ἐπιείκειαν
 10 μανθάνει, ἐντεῦθεν ὑφον· «πάντα γάρ μοι», φηοῖν, «ἔξεσιν,
 ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει». Ἐκεῖθεν κοσμιότητα, ἐντεῦθεν ἀ-
 σχημοσύνην· τὰ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις παρίημι. Ὅτι δὲ οὐδὲ
 ἡδονὴ τίς ἐσιν, ἀλλὰ λύπη, δείξατέ μοι μετὰ μίαν ἡμέραν
 τῆς ἐορτῆς τοὺς τε ἀναλώσαντας, τοὺς τε ἐστιαθέντας τοῖς
 15 θεάμασι, καὶ ὄψει αὐτοὺς μὲν ἐν κατηφείᾳ ἅπαντας, ἐν μείζο-
 νι δὲ ἐκεῖνον τὸν ἀναλωκότα. Καὶ εἰκότως· ἔτερψε γὰρ τῇ
 προτεραίᾳ τὸν ἰδιώτην· καὶ ὁ μὲν ἰδιώτης ἐν εὐθυμίᾳ ἦν καὶ
 ἡδονῇ πολλῇ (τέως γὰρ τῇ ἐσθῇτι ἔχαιρε τῇ λαμπρᾷ), τὴν
 χρῆσιν δὲ αὐτῆς οὐκ ἔχων, ἀλλ' ὁρῶν ἑαυτὸν ἀποδυόμενον,
 20 ἤλγει καὶ ἐδάκνειο. Ἐκεῖνος δὲ ὁ ἀναλίσκων καὶ τὴν οἰκείαν
 εὐπραγίαν μικρὰν ὁρᾷν πρὸς τὴν ἐκείνου ἐδόκει· διὰ τοῦτο τῇ
 ὑστεραίᾳ ἀνιδιδόασιν ἀλλήλοις, καὶ τὸ πλεόν τῆς ἀθυμίας ἐ-
 κεῖνος δέχεται. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἔξωθεν ιοσαύτην ἔχει ἀηδίαν
 τὰ τέρποντα, τὰ δὲ ἐπισιύφοντα ὠφέλειαν, πολλῷ μᾶλλον ἐν
 25 τοῖς πνευματικοῖς· διὰ τοῦτο μηδεὶς ἀγανακτεῖ τοῖς νόμοις,
 ἀλλὰ καὶ κοινὴν ὠφέλειαν ἅπαντες τίθενται τὸ πρᾶγμα. Οὐ
 γὰρ, ἄλλοθεν ποθεν ξένοι καὶ πολέμιοι τῶν νομοθετουμένων

16. Ματθ. 6, 1.

17. Α' Κορ. 6, 12.

Θεὸς σὰν κοινὸς πατέρας ὁχύρωσε ὅλους, καὶ τοὺς ὁρατοὺς καὶ τοὺς ἀόρατους· διότι λέγει, «Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην σας, νὰ μὴ τὴν κάμνετε μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους»¹⁶. Ἀπ' ἐδῶ διδάσκεται ἡ ψυχὴ νὰ ἀποφεύγει τὴν ἀδικία. Διότι ἀδικία, δὲν εἶναι νὰ εἶναι κανένας πλεονέκτης μόνο στὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ νὰ τρέφεται μὲ περισσότερη ἀπὸ τὴν καθορισμένη τροφὴ καὶ ἡ διασκέδαση νὰ ξεπερνᾷ τὰ συνήθισμένα μέτρα καὶ νὰ διαπράττει τότε ἔκτροπα. Ἀπὸ ἐκεῖ διδάσκεται τὴ σωφροσύνη, ἀπὸ ἐδῶ τὴν ἀκολασία. Διότι ἀκολασία δὲν εἶναι μόνο νὰ συνέρχεται κανένας μὲ ξένη γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ νὰ βλέπει αὐτὴν μὲ ἀκόλαστα μάτια. Ἀπὸ ἐκεῖ διδάσκεται τὴν ἐπιείκεια, ἀπ' ἐδῶ τὴν ἀλαζονεία· «ὅλα μου ἐπιτρέπονται, ἀλλὰ δὲν μου συμφέρουν ὅλα»¹⁷. Ἀπὸ ἐκεῖ διδάσκεται τὴν κοσμιότητα, ἀπ' ἐδῶ τὴν ἀσχημοσύνη. Παέρχομαι βέβαια τὰ ὅσα συμβαίνουν στὰ θέατρα. Τὸ ὅτι δὲ δὲν εἶναι οὔτε κἂν εὐχαρίστηση, ἀλλὰ λύπη, δεῖξτε μου, μιὰ ἡμέρα μετὰ τὴν ἐορτὴ, καὶ ἐκείνους ποὺ ἔκαναν τὴ δαπάνη καὶ ἐκείνους ποὺ ψυχαγωγήθηκαν στὰ θεάματα, καὶ θὰ δεῖς αὐτοὺς μὲν ὅλους κατηφεῖς, περισσότερο δὲ ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμε τὴ δαπάνη. Καὶ δικαιολογημένα· διότι τὴν προηγουμένη εὐχαρίστησε τὸν κοινὸ ἄνθρωπο, καὶ ἐκεῖνος μὲν ἦταν χαρούμενος καὶ πολὺ εὐχαριστημένος, διότι πρῶτα χαιρόταν τὰ λαμπρά του ἐνδύματα, μὴ μπορώντας δὲ νὰ κάνει χρῆση αὐτῶν, ἀλλὰ βλέποντας τὸν ἑαυτὸ του νὰ ἀπογοητεύεται, πονοῦσε καὶ στενοχωριοῦνταν. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἔκαμε τὴ δαπάνη νόμιζε ὅτι βλέπει καὶ τὴ δική του εὐημερία μικρὴ σὲ σύγκριση μὲ τὴν εὐημερία τοῦ ἄλλου. Γι' αὐτὸ κατὰ τὴν ἐπομένη ἀνταλλάσσουν μεταξύ τους τὰ ἀποτελέσματα, καὶ ἐκεῖνος δέχεται τὴ μεγαλύτερη στενοχώρια. Ἄν λοιπόν, στοὺς μὴ χριστιανοὺς τὰ εὐχάριστα προκαλοῦν τέτοια δυσἀρέσκεια, τὰ δὲ ἐνοχλητικὰ ὠφέλεια, πολὺ περισσότερο στοὺς πνευματικούς. Γι' αὐτὸ κανένας δὲν ἀγανακτεῖ μὲ τοὺς νόμους, ἀλλ' ὅλοι θεωροῦν τὸ πράγμα κοινὴ ὠφέλεια. Διότι δὲν καθώρισαν αὐτὰ ξένοι καὶ ἐχθροὶ τῶν νομοθετουμένων, ποὺ ἦλθαν ἀπὸ κά-

ἐλθόντες, ταῦτα διειτάξαντο, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ πολῖται, οἱ προσιά-
ται, οἱ κηδεμόνες· καὶ τοῦτο σωτηρίας καὶ εὐνοίας τεκμήριον
τυγχάνειν ἡγοῦνται, τὸ νόμους θέσθαι· καίτοι γε κολάσεως
οἱ νόμοι γέμουσι, καὶ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν νόμον κολάσεως χωρίς.

5 Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τοὺς μὲν ἐκείνους ἐξηγουμένους τοὺς
νόμους καὶ σωτηρίας καὶ εὐεργείας καὶ προσιάτιας ἀποκαλεῖν,
ἡμᾶς δὲ βαρεῖς τινὰς καὶ χαλεποὺς ἡγεῖσθαι, ἂν τοὺς τοῦ
Θεοῦ νόμους λέγωμεν; "Οτιαν γὰρ περὶ γεέννης διαλεγώμε-
θα, ἐκείνους τοὺς νόμους κινουῦμεν καὶ καθάπερ οἱ ἔξωθεν
10 τοὺς φονικούς, τοὺς περὶ λωποδυτῶν, τοὺς γαμικούς, καὶ
πάντας τοὺς τοιούτους, οὕτω καὶ ἡμεῖς τοὺς κολαστικούς,
οὓς οὐκ ἄνθρωπος ἔθηκεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Μονογενὴς τοῦ Θε-
οῦ Παῖς. Ὁ ἐλεήμων κολαζέσθω, φησί· (τοῦτο γὰρ ἡ πα-
ραβολὴ βούλεται)· ὁ μνησικακῶν τιμωρείσθω τιμωρίαν ἐ-
15 σχάτην· ὁ ὀργιζόμενος εἰκῇ εἰς τὸ πῦρ ἐμβαλλέσθω· ὁ λοιδο-
ρῶν τιννύτω δίκην ἐν τῇ γεέννῃ. Εἰ δὲ νομίζετε ξένους ἀ-
κούειν νόμους, μὴ θορυβηθῆτε· εἰ γὰρ μὴ ξένους ἔμελλε
θήσειν, τί καὶ παρεγένετο ὁ Χριστός; Ἐκεῖνα γὰρ δῆλα ἡ-
μῖν ἔστιν, διτι τὸν φονέα καὶ τὸν μοιχὸν δεῖ κολάζεσθαι. Εἰ
20 τοίνυν τὰ αὐτὰ ἐμέλλομεν ἀκούσεσθαι, τίς χρεῖα ἦν οὐρανίου
διδασκάλου; Διὰ τοῦτο οὐ λέγει Ὁ μοιχὸς κολαζέσθω, ἀλλ'
«ὁ βλέπων ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς». Καὶ ποῦ, καὶ πότε δώ-
σει δίκην προσιῖθῃσι. Καὶ οὐκ εἰς ἄξονας, οὐδὲ εἰς κύρ-
βεις τοὺς νόμους κατέθεντο, οὐδὲ σιήλας ἀνέσκησε χαλκᾶς
25 καὶ γράμματα ἐνεχάραξεν, ἀλλά, ψυχὰς ἡμῖν ἀνασιήσας δώ-
δεκα τὰς τῶν Ἀποστόλων, ἐν ταῖς ἐκείνων διανοίαις διὰ
τοῦ Πνεύματος ταῦτα τὰ γράμματα γέγραφε. Ταῦτα ὑμῖν
παραγινώσκουμεν εἰκότως ἡμεῖς· εἰ γὰρ Ἰουδαίοις τοῦτο θε-

17α. Ξύλινοι πίνακες τῶν νόμων, ποὺ περιστρέφονταν γύρω ἀπὸ ἄξονα.

17β. Τριγωνικοὶ πίνακες ποὺ σχημάτιζαν τρίπλευρη πυραμίδα ποὺ στρέφονταν γύρω ἀπὸ ἄξονα. Ἐπάνω σ' αὐτοὺς δὲ ἦταν γραμμένοι οἱ ἀρχαιότατοι νόμοι τοῦ Σόλωνα, στὴν Ἀθήνα. Αὐτοὶ ἦταν ἐκτεθει-
μένοι στὴν Ἀκρόπολη. Ἀργότερα ὁμως μετατέθηκαν σὲ βουλευτήριον
τῆς ἀγορᾶς καὶ τῇ Βασιλείῳ στοά, ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου ἐπὶ Περικλέους.

που ἄλλοῦ, ἀλλ' οἱ ἴδιοι οἱ πολῖτες, οἱ προστάτες, οἱ κηδε-
μόνες· καὶ αὐτὸ θεωροῦν ἀπόδειξη σωτηρίας καὶ εὐνοίας,
τὸ νὰ θεσπίζουν νόμους. Παρ' ὅτι, βέβαια οἱ νόμοι εἶναι
γεμάτοι ἀπὸ τιμωρίας, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βρεῖς
νόμο χωρὶς νὰ ἐπιβάλλει τιμωρία.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπο ἐκείνους μὲν ποὺ ἐξη-
γοῦν τοὺς νόμους, νὰ τοὺς ἀποκαλοῦν καὶ σωτῆρες καὶ
εὐεργέτες καὶ προστάτες, ἐμᾶς δέ, νὰ μᾶς θεωροῦν ἐνο-
χλητικούς καὶ δυσάρεστους, ὅταν διδάσκουμε τοὺς νό-
μους τοῦ Θεοῦ; Διότι ὅταν ὁμιλοῦμε γιὰ τὴ γέεννα, ἐκεί-
νους τοὺς νόμους ἐπικαλούμαστε. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ
μὴ χριστιανοὶ ἐπικαλοῦνται τοὺς νόμους ποὺ ἀναφέρον-
ται στοὺς φόνους, στοὺς λωποδύτες, στοὺς γάμους καὶ
σ' ὅλους τοὺς παρόμοιους, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἐπικαλούμαστε
τοὺς νόμους, ποὺ ἐπιβάλλουν τιμωρίας, τοὺς ὁποίους νό-
μους δὲν νομοθέτησε ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ μονογε-
νὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὁ μὴ ἐλεήμων, λέγει, ὥς τιμωρεῖται·
διότι αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ παραβολή. Ἐκεῖνος ποὺ ἐπιδιώκει
ἐκδίκηση, ὥς τιμωρεῖται μὲ τὴν ἔσχατη τιμωρία. Ἐκεῖνος
ποὺ καταλαμβάνεται ἀλόγιστα ἀπὸ ὀργή, ὥς ρίχνεται στὴ
φωτιά. Ἐκεῖνος ποὺ κακολογεῖ, ὥς τιμωρεῖται στὴ γέεννα.
"Ἄν δὲ νομίζετε ὅτι ἀκοῦτε παράξενους νόμους, μὴ τα-
ράσσεσθε· διότι, ἂν ἐπρόκειτο νὰ μὴ νομοθετήσῃ παράξε-
νους νόμους, γιατί ἦλθε στὸν κόσμον καὶ ὁ Χριστός; Καθό-
σον ἐκεῖνα εἶναι γνωστὰ σ' ἐμᾶς, ὅτι πρέπει νὰ τιμωροῦν-
ται ὁ φονιὰς καὶ ὁ μοιχός. "Ἄν λοιπὸν τὰ ἴδια ἐπρόκειτο
νὰ ἀκοῦμε, ποιά ἀνάγκη ὑπῆρχε οὐράνιου διδασκάλου;
Γι' αὐτὸ δὲν λέγει, 'νὰ τιμωρεῖται ὁ μοιχός', ἀλλ' ἐκεῖνος
ποὺ βλέπει μὲ ἀκόλαστα μάτια. Καὶ προσθέτει ποῦ καὶ
πότε θὰ τιμωρηθεῖ. Καὶ δὲν παράδωσε τοὺς νόμους σὲ
ἄξονας^{17α}, οὔτε σὲ κύρβεις^{17β}, οὔτε ἀνύψωσε χάλκινες
στῆλες καὶ χάραξε γράμματα ἐπάνω σ' αὐτές, ἀλλὰ ζων-
τανὲς ψυχὲς ἀνέστησε γιὰ μᾶς, τοὺς δώδεκα ἀποστόλους,
καὶ στίς διάνοιες ἐκείνων μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔχει γρά-
ψει αὐτὰ τὰ γράμματα. Αὐτὰ ἐμεῖς ὀρθῶς παρουσιάζουμε
σὲ σᾶς. Διότι, ἂν αὐτὸ ἦταν ἐπιτρεπτὸ στοὺς Ἰουδαίους,

μιτὸν ἦν, ἵνα μηδεὶς εἰς ἄγνοϊαν ἔχῃ καταφεύγειν, πολλῶ
 μᾶλλον ἡμῖν. Εἰ δὲ λέγοι τις, 'Οὐδὲ ἀκούω, οὐδὲ κρῖμα ἔ-
 χω', ταύτη μάλιστα κολάζεται· εἰ γὰρ μηδεὶς ἦν ὁ διδάσκων,
 ἐνῆν εἰς ταῦτα καταφεύγειν· εἰ δέ ἐστιν, οὐκ ἔτι.

- 5 "Ορα γοῦν Ἰουδαίους πῶς ἀποσιερεῖ συγγνώμης, λέ-
 γων· «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον»·
 καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· «Ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν; Μενοῦν-
 γε· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν». Τότε
 γὰρ συγγνώμη ἐστίν, ὅταν μηδεὶς ἢ ὁ λέγων, ὅταν δὲ ὁ σκο-
 10 πὸς κἀθῆται καὶ τοῦτο ἔχῃ ἔργον, οὐκέτι συγγνώμη· μᾶλλον
 δὲ οὐκ ἐβούλειτο ὁ Χριστὸς εἰς ἐκείνας τὰς σιήλας ἐνορᾶν
 ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς εἶναι σιήλας. Ἐπειδὴ δὲ ἀνα-
 ξίους ἑαυτοὺς τῶν γραμμάτων τούτων κατεσιήσαμεν, κἄν εἰς
 ἐκείνας ἴδωμεν· καθάπερ γὰρ αἱ σιῆλαι ἐτέροις ἀπειλοῦ-
 15 σιν, αὐταὶ δὲ οὐκ εἰσὶν ὑπεύθυνοι, ὥσπερ οὐδὲ οἱ νόμοι, οὔ-
 τω καὶ οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι. Καὶ ὅρα· οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ
 ἢ σιήλῃ ἔσσηκεν αὕτη, ἀλλὰ πανταχοῦ περιφέρεται τὰ γράμ-
 ματα. Κἄν εἰς Ἰνδοὺς ἀπέλθῃς, ἀκούσῃ τούτων· κἄν εἰς Ἰ-
 σπανίαν, κἄν πρὸς αὐτὰ τῆς γῆς τὰ τέρματα, οὐδεὶς ἀνήκοος
 20 τυγχάνει, πλὴν εἰ μὴ παρὰ τὴν οἰκείαν ραθυμίαν.

Μὴ δὴ δυσχεραίνετε, ἀλλὰ προσέχετε τοῖς λεγομένοις, ἵ-
 να δυνηθῇτε τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐπιλαβέσθαι, καὶ τυχεῖν
 τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τι-
 25 μή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

18. Ἰω. 15, 22.

19. Ρωμ. 10, 18 καὶ Ψαλμ. 18, 5.

γιά νὰ μὴ μπορεῖ κανένας νὰ προφασίζεται ἄγνοια, πολὺ περισσότερο σ' ἐμᾶς. "Αν δὲ κάποιος λέγει, οὔτε ἀκούω, οὔτε κρίμα ἔχω, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πολὺ περισσότερο τιμωρεῖται. Διότι, ἂν δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ διδάσκει, μπορούσαν νὰ προφασίζονται αὐτά, ἐφ' ὅσον ὅμως ὑπάρχει, δὲν μπορούν.

Βλέπε λοιπὸν τοὺς Ἰουδαίους πῶς τοὺς στερεῖ ἀπὸ τῇ συγγνώμῃ, λέγοντας, «"Αν δὲν εἶχα ἔλθει καὶ δὲν εἶχα μιλήσει σ' αὐτούς, δὲν θὰ εἶχαν ἁμαρτία»¹⁸. Καὶ πάλι ὁ Παῦλος· «'Αλλ' ἐρωτῶ, μήπως δὲν ἄκουσαν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ; Καὶ βέβαια ἄκουσαν· ἡ φωνὴ τους διαδόθηκε σ' ὅλη τῇ γῇ»¹⁹. Διότι πράγματι τότε ὑπάρχει συγγνώμη, ὅταν δὲν ὑπάρχει κανένας δάσκαλος, ὅταν ὅμως κάθεται ὁ σκοπὸς καὶ ἔχει αὐτὸ τὸ ἔργο, δὲν ὑπάρχει συγγνώμη. Μᾶλλον δὲ ὁ Χριστὸς δὲν ἤθελε νὰ προσβλέπουμε ἐμεῖς μόνο σὲ ἐκεῖνες τίς στήλες, ἀλλ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ εἴμαστε στήλες. Ἐπειδὴ ὅμως ἐμεῖς καταστήσαμε τοὺς ἐαυτούς μας ἀνάξιους τῶν γραμμάτων αὐτῶν, τουλάχιστο ἄς προσβλέπουμε σὲ ἐκεῖνες. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ στήλες ἄλλους ἀπειλοῦν, χωρὶς αὐτὲς νὰ εἶναι ὑπεύθυνες, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε οἱ νόμοι εἶναι ὑπεύθυνοι, ἔτσι καὶ οἱ μακάριοι ἀπόστολοι. Καὶ πρόσεχε· δὲν στάθηκε σ' ἓνα μόνο τόπο ἡ στήλη αὐτή, ἀλλὰ διακηρύσσει παντοῦ τοὺς νόμους. Καὶ ἂν μεταβεῖς στοὺς Ἰνδοὺς, θὰ ἀκούσεις αὐτούς, καὶ ἂν στήν Ἰσπανία καὶ ἂν σ' αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς γῆς, κανένας δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μὴ ἔχει ἀκούσει αὐτούς, ἐκτὸς καὶ ἂν ἀπὸ δική του ραθυμία μόνο δὲν θέλησε.

Μὴ λοιπὸν δυσανασχετεῖτε, ἀλλὰ προσέχετε στὰ λεγόμενα, γιά νὰ μπορέσετε νὰ ἐπωφεληθεῖτε ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, καὶ νὰ ἐπιτύχετε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Πράξ. 2, 22 - 36)

«Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατέ μου τοὺς λόγους
τούτους».

- 5 1. Οὐκ ἔστι κολακεία τὸ ρῆμα, ἀλλὰ, ἐπειδὴ καθήκον
αὐτῶν σφοδρῶς, ἀνίσχουσιν αὐτοὺς λοιπόν, καὶ ἀναμιμνήσκουσι
τοῦ Δαυὶδ εὐκαίρως· καὶ πάλιν ἀπὸ προοιμίου ἄρχεται, ἵνα
μὴ θορυβηθῶσιν, ἐπειδὴ ἔμελλεν αὐτοὺς τοῦ Ἰησοῦ ἀναμι-
μνήσκουσιν· ἀνωτέρω μὲν γὰρ οὐκ ἂν ἐθορυβήθησαν, τοῦ Προ-
10 φήτου ἀκούοντες, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εὐθέως ἂν αὐτοῖς
προσέειπεν. Καὶ οὐκ εἶπε, 'Πείσθητε', ἀλλὰ «ἀκούσατε», ὅπερ
ἦν ἀνεπαχθές. Καὶ ὅρα πῶς οὐδὲν λέγει τῶν ὑψηλῶν, ἀλλ'
ἀπὸ τῶν σφόδρα ταπεινῶν ἄρχεται. «Ἰησοῦν», φησί, «τὸν
Ναζωραῖον». Εὐθέως τὴν παιρίδα λέγει, ἥπερ ἐδόκει εὐτε-
15 λὴς εἶναι. Καὶ οὐδὲν μέγα τέως λέγει περὶ αὐτοῦ, οὐδὲ οἷ-
ον ἂν τις εἶπε περὶ προφήτου. «Ἰησοῦν», φησί, «τὸν Ναζω-
ραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς». "Ο-
ρα ποῖον ἦν τοῦτο μέγα, τὸ εἰπεῖν διὰ τοῦ Θεοῦ ἀπε-
σιτάλη· τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω καὶ αὐτὸς ἐσπούδαζε, καὶ
20 Ἰωάννης, καὶ οἱ Ἀπόστολοι δεῖξαι· ἄκουε γὰρ Ἰωάννου λέ-
γοντος· «Ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα
καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν»· αὐτὸς δὲ ὁ Χρι-
στὸς καὶ μετ' ὑπερβολῆς τοῦτο ποιεῖ, λέγων· «Ἀπ' ἐμαντοῦ
οὐκ ἦλθον, ἐκεῖνός με ἔπεμψε»· καὶ πανταχοῦ τῶν Γραφῶν
25 τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ σπουδαζόμενον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος
οὗτος, ὁ κορυφαῖος τοῦ μακαρίου χοροῦ, ὁ ἐρασιῆς τοῦ Χρι-
στοῦ, ὁ σφοδρὸς μαθητής, ὁ τὰς κλεῖς πιστευθεὶς τῶν οὐρα-
νῶν, ὁ τὴν ἀποκάλυψιν δεξάμενος τὴν πνευματικὴν, κατα-

1. Πράξ. 2, 22.

2. Ἰω. 1, 33.

3. Ἰω. 7, 28 καὶ 8, 42.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Σ Τ'

(Πράξ. 2, 22 - 36)

«"Ανδρες Ἰσραηλίτες, ἀκοῦστε μέ προσοχή τοὺς λόγους αὐτοῦς»¹.

1. Δέν εἶναι κολακεία ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπειδὴ κατηγόρησε αὐτοὺς σφοδρά, τοὺς ἀφήνει κατόπιν καὶ ἐνθυμεῖται μέ τὴν εὐκαιρία τὸν Δαυίδ. Καὶ πάλι ἀρχίζει ἀπὸ τὸ προῖμιον, γιὰ νὰ μὴ θορυβηθοῦν, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ὑπενθυμίσει τὸν Ἰησοῦ. Διότι παραπάνω μέν δέν θὰ θορυβοῦνταν, ἀκούοντας τὸν προφήτη, τὸ ὄνομα ὅμως τοῦ Ἰησοῦ εὐθέως θὰ τοὺς προδιέθετε ἐχθρικὰ ἀπέναντί του. Καὶ δέν εἶπε «πεισθεῖτε», ἀλλὰ «ἀκούσατε», πράγμα τὸ ὁποῖο θὰ τοὺς ἦταν δυσάρεστο. Καὶ πρόσεξε, πῶς τίποτε δέν λέγει γιὰ τὰ ὑψηλά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ πολὺ ταπεινὰ ἀρχίζει. «Ἰησοῦν», λέγει, «τὸν Ναζωραῖο», καὶ ἀμέσως ἀναφέρει τὴν πατρίδα, ποὺ θεωροῦνταν ὅτι ἦταν ἀσήμαντη. Καὶ προηγουμένως δέν ἀναφέρει τίποτε γι' αὐτόν, οὔτε ὅπως θὰ μπορούσε κάποιος νὰ πεῖ γιὰ τὸν προφήτη. «Ἰησοῦν, λέγει, τὸν Ναζωραῖο, ἄνθρωπο ποὺ ἀπεδείχθη ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ σᾶς». Πρόσεξε, ποῖο ἦταν αὐτὸ τὸ μεγάλο, τὸ νὰ πεῖ δηλαδὴ ὅτι ἀπεστάλη ἀπὸ τὸ Θεό. Διότι αὐτό, καὶ πρὶν καὶ μετὰ, ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς προσπαθοῦσε νὰ ἀποδείξει, καθὼς καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ οἱ Ἀπόστολοι. "Ακουε, σχετικὰ τὸν Ἰωάννη νὰ λέγει «Ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, σὲ ὅποιον θὰ δεῖς νὰ κατεβαίνει τὸ Πνεῦμα καὶ νὰ μένει ἐπάνω σ' αὐτόν, αὐτὸς εἶναι»². Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Χριστὸς πράττει αὐτὸ μέ ὑπερβολή, λέγοντας «Δέν ἦλθα ἀπὸ μόνος μου, ἐκεῖνος μέ ἔστειλε»³. Καὶ πανταχοῦ στὶς Γραφές αὐτὸ εἶναι κυρίως τὸ ἐπιδιωκόμενο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος αὐτός, ὁ κορυφαῖος τοῦ μακαρίου χοροῦ, ποὺ ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὸ Χριστό, ὁ ὀρμητικὸς μαθητής, ὁ ἄξιος νὰ κρατεῖ τὰ κλειδιά τῶν οὐρανῶν, αὐτὸς ποὺ δέχθηκε τὴν πνευματικὴ

στείλας αὐτοὺς τῷ φόβῳ, καὶ δείξας μεγάλων ἡξιωμένους,
καὶ ποιήσας ἀξιοπίστους, τότε καὶ περὶ ἐκείνου διαλέγεται.
Βαβαί, οἷον ἐτόλμησε μεταξὺ τῶν φονευσάντων εἰπεῖν ὅτι
ἀνέσιη! Καὶ οὐ λέγει ὅτι ἀνέσιη εὐθέως, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τοῦ
5 Θεοῦ εἰς ὑμᾶς ἦκει. Τοῦτο δὲ δῆλον οἷς ἐποίησεν. Οὐκέτι
λέγει ὅτι αὐτός, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτοῦ ὁ Θεός, ἵνα μᾶλλον τῷ
μετριάζειν ἐφελκύνηται, ἐφ' ᾧ αὐτοὺς καὶ καλεῖ μάρτυρας,
καὶ φησιν· «Ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑ-
μᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐ-
10 τοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἶδατε».

Εἶτα, ἐμπεσὼν εἰς τὸ τόλμημα αὐτῶν τὸ ἐναγὲς ἐκεῖνο,
δρα πῶς πειρᾶται αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τοῦ ἐγκλήματος· εἰ γὰρ
καὶ ὠρισμένον ἦν, ὅμως ἀνδροφόνοι ἦσαν. «Τοῦτον», φησί,
«τῇ ὠρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λα-
15 βόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε». Μονο-
νουχὶ τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωσήφ λέγων ῥήματα, ἅπερ δὴ καὶ κεῖνος
ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀδελφούς· «Μὴ φοβεῖσθε ὅτι ἀπέδοσθέ με·
οὐχ ὑμεῖς, ἀλλ' ὁ Θεός με ὧδε ἀπέστειλεν». Εἶτα, εἰπὼν ὅτι
βουλὴ Θεοῦ, ἵνα μὴ εἴπωσιν, Ἦ Ἄρα καλῶς τοῦτο ἐποιήσα-
20 μεν', συλλογίζεται αὐτοὺς δι' οὗ προσέθηκε· «Διὰ χειρῶν
ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε». Ἐνταῦθα τὸν Ἰούδα ἀι-
νίττειται· ἅμα δὲ αὐτοῖς δείκνυσιν ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχύος
ἦν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς συνεχώρησε, καὶ ἔξέδωκεν ὁ Θεὸς αὐ-
τόν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ «ἔκδοτον». Οὕτως δλον ἐπὶ τὴν κεφα-
25 λὴν τοῦ Ἰούδα περιέστησε τὸ ἐγκλημα τοῦ παραδεδωκότος·
αὐτὸς γὰρ αὐτὸν παρέδωκε τῷ φιλήματι. Ἡ τοίνυν περὶ
τούτου τὸ «διὰ χειρῶν ἀνόμων», ἣ τῶν στρατιωτῶν λέγει, δη-
λῶν ὅτι ὀὐδὲ ἀπλῶς ἀνείλετε', ἀλλὰ «διὰ τῶν ἀνόμων ἀν-
δρῶν». Καὶ θέα πῶς πανταχοῦ σπουδάζουσι τὸ πάθος ὁμο-
30 λογηθῆναι πρότερον. Τὰ δὲ τῆς ἀνασιτάσεως ἐπεὶ μέγα ἦν,

ἀποκάλυψη καὶ καθησύχασε αὐτοὺς μὲ τὸ φόβο, καὶ ἔδειξε ὅτι ἦταν ἄξιος γιὰ μεγάλα πράγματα, καὶ τοὺς ἔκανε ἀξιόπιστους, τότε καὶ γιὰ κεῖνον διδάσκει. Πῶ! πῶ! ποῖο πράγμα τόλμησε νὰ πεῖ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ τὸν φόνευσαν, ὅτι ἀναστήθηκε. Καὶ δὲν λέγει ὅτι ἀμέσως ἀναστήθηκε, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τὸ Θεὸ θὰ ἔλθει σὲ σᾶς. Τοῦτο δὲ εἶναι φανερὸ μὲ ὅσα ἔκαμε. Δὲν λέγει, ὅτι αὐτὸς ἔκανε, ἀλλ' ὅτι ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ, γιὰ νὰ προσελκύσει περισσότερο μὲ τὸν μετριάσμό, γι' αὐτὸ καὶ καλεῖ αὐτοὺς μάρτυρες καὶ λέγει· «ἄνθρωπο ποὺ ἀποδείχθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ σᾶς μὲ δυνάμεις θαυματουργικὰς καὶ τέρατα καὶ σημεῖα, ποὺ ἔκανε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς μεταξὺ σας, καθὼς καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε».

Ἐπειτα ἀναφερόμενος στὸ βδελυρὸ ἐκεῖνο τόλμημά τους, πρόσεχε πῶς προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ ἔγκλημα· διότι ἂν καὶ ἦταν καθορισμένο, ἦταν ὅμως ἀνδροφόνοι. «Αὐτόν, ποὺ σύμφωνα μὲ ὀρισμένη ἀπόφαση καὶ πρόγνωση τοῦ Θεοῦ, σᾶς παραδόθηκε, τὸν φονεύσατε, ἀφοῦ καρφώσατε αὐτὸν ἐπάνω στὸ σταυρὸ μὲ χέρια ἀνόμου». Λέγοντας σχεδὸν τὰ ἴδια μὲ τὸν Ἰωσήφ λόγια, ποὺ ἔλεγε καὶ ἐκεῖνος πρὸς τοὺς ἀδελφούς του· «μὴ φοβεῖσθε, διότι μὲ ἐπωλήσατε, ὅχι σεῖς, ἀλλ' ὁ Θεὸς μὲ ἀπέστειλε ἐδῶ»⁴. Ἐπειτα λέγοντας, ὅτι ἦταν θέλημα Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ ποῦν, ἄρα καλὰ κάναμε αὐτό, καθιστᾷ αὐτοὺς σκεπτικούς μὲ ἐκεῖνο ποὺ πρόσθεσε· «Μὲ χέρια ἄνδρα, ἀφοῦ τὸν καρφώσατε στὸ σταυρὸ, τὸν φονεύσατε». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὸν Ἰούδα, συγχρόνως δὲ ἀποδεικνύει σ' αὐτοὺς ὅτι δὲν ἦταν τῆς δικῆς τους δυνάμεως, ἂν καὶ αὐτὸς δὲν ἐνέδιδε καὶ δὲν ἐπέτρεπε ὁ Θεὸς αὐτόν. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἐκδοτον». Ἔτσι ὅλο τὸ ἔγκλημα τὸ μετέθεσε στὴν κεφαλὴ τοῦ Ἰούδα, ποὺ τὸν εἶχε προδώσει· διότι αὐτὸς παρέδωσε αὐτόν μὲ φίλημα. Ἡ λοιπὸν γι' αὐτόν λέγει, τὸ «διὰ χειρῶν ἀνόμων», ἢ γιὰ τοὺς στρατιῶτες, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν τὸν φονεύσατε μόνο, ἀλλὰ μὲ παράνομους ἄνδρες. Καὶ πρόσεχε, πῶς παντοῦ προσπαθοῦν νὰ ὁμολογηθεῖ προηγουμένως τὸ πάθος. Τὰ τῆς ἀναστάσεως

τέως συσκιάζει, καὶ οὕτω πως μέσον αὐτὸ τίθῃσιν· ἐκεῖνα μὲν γὰρ ὡμολόγητο, οἷον ὁ σιαυρὸς καὶ ὁ θάνατος, ἡ δὲ ἀνάστασις οὐπω· διὸ καὶ ὕστερον περὶ ταύτης φησὶν, ἐπάγων· «Ὁν ὁ Θεὸς ἀνέσκησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθό-
5 τι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ».

Ἐνταῦθά τι μέγα καὶ ὑψηλὴν ἠνίξαιτο· τὸ γὰρ «οὐκ ἦν δυνατὸν», καὶ αὐτὸν διδόντα ἐμφαίνει κατασχεῖν, καὶ διὰ καὶ αὐτὸς ὥδινε κατέχων αὐτὸν ὁ θάνατος, καὶ τὰ δεινὰ ἔπα-
σχευ, (ὠδῖνα γὰρ θανάτου ἡ Γραφή τὸν κίνδυνον πανταχοῦ
10 οἶδε καλεῖν), καὶ διὰ οὕτως ἀνέστη, ὥς μηκέτι πάλιν ἀπο-
θανεῖν. Ἡ τοῦ εἰπεῖν, «Καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ», τοῦτο δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι οὐ κοινὴ τοῖς ἄλλοις γέγονεν ἡ ἀνάστασις. Εἴτα, πρὶν ἢ τι τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐννοῆσαι, ἐπέσκησε αὐτοῖς τὸν Δαυίδ, πάντα λογισμὸν
15 ἀνθρώπινον ἀναιροῦντα. «Δαυίδ» γάρ, φησί, «λέγει εἰς αὐ-
τόν». Καὶ ὅρα πῶς πάλιν ἡ μαρτυρία ταπεινὴ· διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἄνωθεν αὐτὴν ἀνέλαβεν ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων, ἵνα δεί-
ξη ὅτι οὐ τῶν λυπούντων ἦν ὁ θάνατος. «Προωρώμην», φη-
σί, «τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου
20 ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ· ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδου». Εἴτα, πληρώσας τὴν μαρτυρίαν τὴν προφητικὴν, ἐπάγει, «Ἄνδρες ἀδελφοί», (ὅταν μέλλῃ τις λέγειν μέγα, τοῦτω κέχρηται τῷ προοιμίῳ, διεγείρων αὐτοὺς καὶ οἰκειού-
μενος ἐντεῦθεν), «ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας πρὸς ὑμᾶς πε-
25 ρὶ τοῦ πατριάρχου Δαυίδ». Πολλὴ ἡ ταπεινοφροσύνη· ἔνθα οὐδὲν ἔβλαπτε, συγκαταβαίνει. Διὰ τοι τοῦτο καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ταῦτα περὶ τοῦ Χριστοῦ εἴρηται, οὐ περὶ τοῦ Δαυίδ· σφόδ-
ρα συνειῶς, τῇ πολλῇ περὶ τὸν μακάριον Δαυίδ τιμῇ ἐντρέ-
πων αὐτούς, καὶ περὶ τοῦ ὡμολογημένου καὶ ὥς τολμηροῦ
30 δοκοῦντος εἰρησθαι, παραιτούμενος αὐτοὺς οἷς ἐγκωμιάζει

δέ, ἐπειδὴ ἦταν μεγάλο γεγονός, στήν ἀρχή τὰ συγκαλύπτει καὶ ἔτσι φέρει αὐτὸ στὸ μέσο. Διότι ἐκεῖνα μὲν εἶχαν ὁμολογηθεῖ, ὅπως ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, ἡ δὲ ἀνάστασις ὄχι ἀκόμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὕστερα ὁμιλεῖ γι' αὐτήν, προσθέτοντας· «Αὐτὸν δὲ ὁ Θεὸς τὸν ἀνέστησε ἀφοῦ ἔλυσε τοὺς πόνους τοῦ θανάτου, διότι δὲν ἦταν δυνατόν αὐτὸς νὰ κρατεῖται στήν ἐξουσία τοῦ θανάτου».

Ἐδῶ κάτι μεγάλο καὶ ὑψηλὸ ὑπαινίχθηκε. Διότι τὸ «δὲν ἦταν δυνατόν», φανερώνει καὶ αὐτὸν ποῦ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ ἐξουσιάζει· καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἀγωνιοῦσε μὲ τὸ νὰ κατέχει αὐτὸν ὁ θάνατος καὶ ὑπέφερε τὰ δεινὰ (διότι ἡ Γραφή παντοῦ γνωρίζει νὰ ὀνομάζει τὸν κίνδυνο, ὡδὶνα θανάτου) καὶ ὅτι ἔτσι ἀναστήθηκε, ὥστε ποτὲ πάλι νὰ μὴ πεθάνει. Ἡ μὲ τὸ νὰ πεῖ «καθότι δὲν ἦταν δυνατόν νὰ κρατεῖται αὐτὸς ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου», μὲ αὐτὸ ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ ἀνάστασις δὲν ἔχει γίνῃ κοινὴ στοὺς ἄλλους. Ἐπειτα προτοῦ τὸ μυαλό τους σκεφθεῖ κάτι, παρουσίασε σ' αὐτοὺς τὸν Δαυίδ, ποῦ ἀναιρεῖ κάθε ἀνθρώπινο λογισμό. Διότι, λέγει, «ὁ Δαυίδ λέγει σ' αὐτόν». Καὶ πρόσεχε πῶς πάλι ἡ μαρτυρία εἶναι ἀσήμαντὴ γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἄνωθεν αὐτὴν ἀνέλαβε ἀπὸ τὰ πλέον ἀσήμαντα, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ προκαλοῦν λύπη· «Ἔβλεπα τὸν Κύριο ἐνώπινό μου γιὰ πάντα, διότι μὲ ἐκείνον στὰ δεξιὰ μου δὲν θὰ σαλευθῶ· καὶ ὅτι δὲν θὰ μὲ ἐγκαταλείψει στὸν ἄδη»⁵. Ἐπειτα, μόλις συμπλήρωσε τὴν προφητικὴ μαρτυρία, λέγει, «Ἄνδρες ἀδελφο» (ὅταν πρόκειται νὰ διδάξει κάτι σημαντικό χρησιμοποιεῖ αὐτὸ τὸ προοίμιο, γιὰ νὰ διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον τους καὶ νὰ τοὺς ἐξοικειώσῃ μὲ αὐτό), «μπορῶ νὰ σᾶς πῶ καθαρὰ γιὰ τὸν πατριάρχη Δαυίδ». Πολλὴ εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη· ὅπου δὲν ἔβλαπτε, ἔδειχνε συγκατάβαση. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ δὲν εἶπε, ὅτι αὐτὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὸ Χριστό, οὔτε γιὰ τὸν Δαυίδ· καὶ τοῦτο εἶναι ὑπερβολικὰ συνετό, ἀφοῦ μὲ τὴν μεγάλη γιὰ τὸν μακάριο Δαυίδ τιμὴ ἐλέγχει αὐτοὺς, καὶ γιὰ τὸ ὁμολογούμενο καὶ σὰν τολμηρὸ θεωρούμενο νὰ λεχθεῖ, παρακαλώντας αὐτοὺς μὲ

ἡρέμα. Διὸ καὶ οὐ 'περὶ τοῦ Δαυίδ' φησὶν ἀπλῶς, ἀλλὰ «πε-
 ρὶ τοῦ παιδιαρχοῦ Δαυίδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη».
 Οὐκέτι λέγει, 'Καὶ οὐκ ἀνέστη',, ἀλλ' ἐτέρως, ἐξ εὐθείας τὸ
 αὐτὸ παριστιῶν, καὶ λέγων, «Καὶ τὸ μνημα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν
 5 ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης». Εἶτα, ὃ ἐβούλετο κατασκευά-
 σας, οὐδὲ οὕτως ἦλθεν ἐπὶ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ πάλιν μετ'
 ἐγκωμίων τῶν τοῦ Δαυίδ· «Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰ-
 δὼς ὅτι ὁρκῶ ὥμοσεν αὐτῷ ὁ Θεός».

2. Ταῦτα δὲ λέγει, ἵνα καὶ διὰ τὴν εἰς ἐκεῖνον τιμὴν
 10 καὶ τὸ γένος δέξωνται τὸν περὶ τῆς ἀνασιάσεως λόγον· ὥς
 καὶ τῆς προφητείας βλαπτομένης, εἰ μὴ τοῦτο εἴη, καὶ τῆς
 εἰς αὐτοὺς τιμῆς. «Καὶ εἰδώς», φησὶν «ὅτι ὁρκῶ ὥμοσεν αὐ-
 τῷ ὁ Θεός». Οὐκ εἶπεν, 'Επηγγείλαιο' ἀπλῶς, ἀλλὰ, ὃ πλέ-
 ον ἦν, «ὁρκῶ ὥμοσεν». «Ἐκ καρποῦ τῆς ὁσφύος αὐτοῦ τὸ
 15 κατὰ σάρκα ἀνάσισεν τὸν Χριστόν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου
 αὐτοῦ». Ὅρα τὸ ὑψηλὸν πῶς πάλιν ἠνίξαιτο· ἐπειδὴ γὰρ αὐ-
 τοὺς κατεπράυνε τοῖς λόγοις, θαρρῶν τοῦτο παρενέθηκε τοῦ
 προφήτου, καὶ περὶ τῆς ἀνασιάσεως διαλέγεται. «Ὅτι οὔτε
 ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη εἰς ᾄδου, οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ
 20 εἶδε διαφθοράν». Τοῦτο πάλιν θαυμασιόν· δείκνυσι γὰρ ὅτι
 οὐχ ὁμοία τοῖς ἄλλοις ἡ ἀνάστασις. Κατέσχε μὲν γὰρ αὐτόν,
 οὐκ εἰργάσατο δὲ τὸ αὐτοῦ τότε ὁ θάνατος. Καὶ τὸ μὲν ἁμάρ-
 τημα εἶπε συσκιάσας, τὴν δὲ τιμωρίαν οὐκ ἐπήγαγεν· ἀλλ'
 ὅτι μὲν ἀνεῖλον ἐδήλωσε, λοιπὸν δὲ ἐπὶ τὸ σημεῖον ἔρχεται
 25 τὸ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δὲ ἀποδειχθῇ ὅτι δίκαιος ὁ ἀναιρεθεὶς,
 καὶ ὅτι Θεῷ φίλος, καὶ σιωπήσης τὴν κόλασιν, μᾶλλον σου
 καταγνώσεται ἑαυτοῦ ὁ ἡμαρτηκώς. Πάντα τοίνυν ἀνατίθη-
 σι τῷ Πατρὶ, ἵνα δέξωνται τὰ λεγόμενα. Εἶτα τὸ «οὐ δυνα-

ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐγκωμιάζει ἤρεμα. Γί' αὐτὸ καὶ δὲν λέγει ἀπλῶς 'γιά τὸν Δαυίδ', ἀλλὰ «γιά τὸν Πατριάρχη Δαυίδ, ὅτι καὶ πέθανε καὶ τάφηκε». Καὶ δὲν λέγει, 'Καὶ δὲν ἀναστήθηκε', ἀλλὰ διαφορετικὰ καὶ ἀπ' εὐθείας τὸ ἴδιο παριστάνοντας καὶ λέγοντας· «Καὶ τὸ μνήμα του εἶναι ἐδῶ, σ' ἐμᾶς μέχρι τὴν ἡμέρα αὐτή». Ἐπειτα, ἀφοῦ προετοίμασε αὐτό, ποὺ ἤθελε, καὶ πάλι δὲν ἦλθε ἀμέσως στὸ Χριστό, ἀλλ' ἐγκωμιάζοντας ἐκεῖνα ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ Δαυίδ· «Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν προφήτης καὶ γνώριζε ὅτι μὲ ὄρκο τοῦ ὑποσχέθηκε ὁ Θεός».

2. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει ὥστε νὰ δεχθοῦν τὴ διδασκαλία τουλάχιστον περὶ ἀναστάσεως, λόγῳ τῆς τιμῆς τους πρὸς ἐκεῖνον καὶ τῆς καταγωγῆς τους· διότι, ἂν δὲν συνέβαινε αὐτὸ θὰ συνεπήγετο καὶ προσβολὴ τῆς προφητείας καὶ τῆς τιμῆς γι' αὐτοῦς. «Καὶ ἐπειδὴ γνώριζε», λέγει, «ὅτι μὲ ὄρκο ὑποσχέθηκε σ' αὐτὸν ὁ Θεός», δὲν εἶπεν ἀπλῶς «ὑποσχέθηκε», ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἦταν κάτι ἐπὶ πλέον, «μὲ ὄρκο ὑποσχέθηκε νὰ ἐγείρει ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ τὸν καθίσει στὸ θρόνο του». Πρόσεξε πῶς πάλι τὸ ὑψηλὸ ὑπαινίχθηκε. Διότι, ἐπειδὴ κατεπράϋνε αὐτοὺς μὲ τοὺς λόγους, λαμβάνοντας ἀπ' αὐτὸ θάρρος, παρενέβαλε τὸν προφήτη μὲ τοὺς λόγους αὐτοῦς, καὶ διδάσκει γιὰ τὴν ἀνάστασι· «ὅτι δηλαδὴ ἡ ψυχὴ του δὲν ἐγκαταλείφθηκε στὸν ᾄδη, οὔτε τὸ σῶμα του εἶδε φθορά». Αὐτὸ πάλι εἶναι θαυμαστὸ· διότι ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀνάστασι δὲν εἶναι ὅμοια μὲ τῶν ἄλλων. Διότι κράτησε μὲν αὐτόν, ἀλλὰ δὲν προκάλεσε τότε ὁ θάνατος τὸ ἔργον του, δηλ. τὴ φθορὰ σ' αὐτόν. Καὶ τὸ μὲν ἁμάρτημα ἀνέφερε συγκαλυμένα, δὲν πρόσθεσε ὅμως τὴν τιμωρία, ἀλλ' ὅτι μὲν τὸν φόνευσαν, τὸ φανέρωσε, στή συνέχεια δὲ ἔρχεται στὸ σημεῖο τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δὲ ἀποδειχθεῖ, ὅτι αὐτὸς ποὺ φονεύθηκε ἦταν δίκαιος καὶ φίλος τοῦ Θεοῦ, ἀκόμη καὶ ἂν ἀποσιωπήσεις τὴν τιμωρία, περισσότερο θὰ σὲ κατηγορήσει ἐκεῖνος ποὺ διέπραξε τὴν ἁμαρτία. Τὰ πάντα λοιπὸν ἀποδίδει στὸν Πατέρα, γιὰ νὰ ἀποδειχθοῦν τὰ λεγόμενα. Ἐπειτα, προσθέτει ἀπὸ τὴν προφητεία τὸ «δὲν

τὸν» ἀπὸ τῆς προφητείας ἐπάγει. *Ἰδωμεν τοίνυν ἄνωθεν πάλιν τὰ εἰρημένα.

«Ἰησοῦν», φησί, «τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς»· τουτέστιν, οὐκ ἀμφισβητούμενον, 5 ἀλλ' ἀποδεδειγμένον διὰ τῶν ἔργων. Οὕτω καὶ ὁ Νικόδημος ἔλεγε· «Τὰ σημεῖα ταῦτα οὐδεὶς δύναται ποιεῖν, ἢ σὺ ποιεῖς». «Δυνάμεσι», φησί, «καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν». *Ὡστε οὐ λάθρα, εἰ ἐν μέσῳ. Πρῶτον ἀπὸ τῶν ἐκείνοις γνωρίμων ἄρχεται, καὶ τότε ἐπὶ 10 τὰ ἄδηλα ἔρχεται· ἔπειτα, λέγων, «Τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ», δεικνυσιν διτι οὐκ αὐτοὶ ἴσχυσαν, καὶ διτι σοφόν τι τὸ γινόμενον ἦν καὶ οἰκονομία, εἴ γε παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦν. Καὶ τὸ φορτικὸν ταχέως παρῆλθε· σπουδὴ γὰρ αὐτοῖς πανταχοῦ δεῖξαι διτι τέθνηκε. Καὶ ὑμεῖς ἀρνήσησθε, φησὶν, ἐκεῖνοι μαρτυρήσου- 15 σιν. Ὁ δὲ τῷ θανάτῳ πράγματα παρέχων, πολλῷ μᾶλλον τοῖς σταυρώσασιν· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον λέγει, διτι ἡδύνατο ὑμᾶς ἀνελεῖν, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον ἐνέφηνε. Τέως δὲ μανθάνομεν καὶ ἡμεῖς διὰ τῶν εἰρημένων τί ἐστι τὸ κατέχειν· ὁ γὰρ ὠδίνων οὐ κατέχει τὸ κατεχόμενον, οὐδὲ δοῦν, ἀλλὰ πάσχει, 20 καὶ ρῖψαι σπεύδει. Καὶ καλῶς εἶπε, «Δαυὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτόν», ἵνα μὴ εἰς τὸν Προφήτην ἐλκύσης τὸ εἰρημένον. Ὁρᾷς πῶς ἐρμηνεύει λοιπὸν τὴν προφητείαν, καὶ γυμνὴν τίθησι, δηλῶν πῶς ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ; ἡ γὰρ κατὰ Πνεῦμα βασιλεία ἐν οὐρανοῖς. *Ὁρα πῶς μετὰ τῆς ἀνα- 25 σιάσεως καὶ τὴν βασιλείαν ἐνέφηνεν ἐν τῷ ἀνασιῆναι. Δεικνυσιν διτι ἀνάγκην εἶχεν ὁ Προφήτης· περὶ γὰρ αὐτοῦ ἦν ἡ προφητεία. Διὰ τί μὴ εἶπε, «Περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ», ἀλλὰ «περὶ τῆς ἀνασιάσεως αὐτοῦ»; Μέγα τοῦτο ἦν. Πῶς δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκάθισε; Βασιλεύων Ἰουδαίων. Εἰ δὲ

ἦταν δυνατόν». "Ας δοῦμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πάλι τὰ λεχθέντα.

«Τὸν Ἰησοῦ», λέγει, «τὸν Ναζωραῖο, ἄνθρωπο ποῦ ἀποδείχθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ σᾶς»· ὅχι δηλαδὴ ἀμφισβητούμενο, ἀλλ' ἀποδειγμένο μὲ τὸ ἔργο του. "Ἔτσι καὶ ὁ Νικόδημος ἔλεγε· «Τὰ σημεῖα αὐτά, ποῦ σὺ κάνεις, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὰ κάνει»⁶. «Μὲ δυνάμεις θαυματουργικές, λέγει, καὶ τέρατα καὶ σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἔκανε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς μεταξύ σας». "Ὡστε δὲν ἦταν κρυφὸ, ἐφόσον ἔγιναν ἀνάμεσά σας. Πρῶτα ἀρχίζει ἀπὸ τὰ γνωστὰ σ' ἐκείνους, καὶ μετὰ ἔρχεται στὰ ἄγνωστα. "Ἐπειτα λέγοντας, «Μὲ τὴν ἀπόφαση καὶ θέληση τοῦ Θεοῦ», φανερώνει, ὅτι αὐτοὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ ὅτι τὸ γενόμενο ἦταν κάτι σοφὸ καὶ οἰκονομία, ἐφόσον βέβαια ἦταν ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ τὸ φορτικὸ ταχέως παρῆλθε· διότι ἡ προσπάθειά τους ἦταν νὰ δείξουν παντοῦ ὅτι πέθανε· καὶ ἂν σεῖς, λέγει, ἀρνηθεῖτε, ἐκεῖνοι θὰ μαρτυρήσουν γι' αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ ποῦ προξενεῖ ἐνοχλήσεις στὸ θάνατο, πολὺ περισσότερο θὰ προξενήσῃ σ' ἐκείνους ποῦ τὸν σταύρωσαν· ἀλλὰ τίποτε παρόμοιο δὲν λέγει, ὅτι μποροῦσε νὰ σᾶς φονεύσει, ἀλλ' ἀπλῶς μόνο τὸ φανέρωσε. Κατ' ἀρχὴ δὲ μαθαίνομε καὶ μεῖς μὲ τὰ λεχθέντα τί σημαίνει ἐξουσία τοῦ θανάτου. Διότι, ἐκεῖνος ποῦ ἀγωνιᾷ, δὲν ἐξουσιάζει τὸ ἐξουσιαζόμενο, οὔτε δρᾷ, ἀλλὰ πάσχει καὶ ἀγωνίζεται νὰ τὸ ἀπορρίψει. Καὶ καλὰ εἶπε, «Διότι ὁ Δαυὶδ λέγει γι' αὐτόν», γιὰ νὰ μὴ ἀποδώσεις τὸ λεχθέν στὸν Προφήτη. Βλέπεις πῶς στὸ ἐξῆς ἐρμηνεύει πλέον τὴν προφητεία καὶ τὴν προσθέτει ὀλοκάθαρη, δηλώνοντας πῶς κάθισε ἐπάνω στὸ θρόνο αὐτοῦ; διότι ἡ πνευματικὴ βασιλεία ὑπάρχει στοὺς οὐρανοὺς. Πρόσεχε πῶς μαζὶ μὲ τὴν ἀνάστασις φανέρωσε κατὰ τὴν ἀνάστασις καὶ τὴ βασιλεία. Φανερώνει, ὅτι ὁ προφήτης εἶχε ἀνάγκη· διότι γι' αὐτόν ἦταν ἡ προφητεία. Γιατί δὲν εἶπε, ἑπεὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀλλὰ, «Περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ»; Τοῦτο ἦταν πολὺ σπουδαῖο. Πῶς ὅμως κάθισε ἐπάνω στὸ θρόνο; γενόμενος βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Ἐὰν δὲ τῶν Ἰουδαίων, πολὺ περισ-

Ἰουδαίων, πολλῷ μᾶλλον τῶν σιανρωσάντων αὐτόν. «Οὐ γὰρ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε», φησί, «διαφθοράν». Τοῦτο τῆς ἀνασιτάσεως δοκεῖ μὲν ἦιτον εἶναι, πλὴν τὸ αὐτὸ ἐστι.

«Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέσκησεν ὁ Θεός». Ὅρα πῶς οὐ
 5 καλεῖ αὐτὸν ἐτιέως. «Οὐ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες. Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς». Πάλιν ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει, καίτοι γε ἤρκει εἰπεῖν τὸ πρότερον ἀλλ' οἶδεν δὸν τοῦτό ἐστιν. Ἐνταῦθα καὶ περὶ τῆς ἀναλήψεως ἠνίξαιτο, καὶ διτι ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ φανερώς λέγει.
 10 «Τὴν τε ἐπαγγελίαν» φησί, «τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαβών». Ὅρα πῶς ἀρχόμενος μὲν οὐχ ἑαυτὸν ἔφη αὐτὸ καταπεπομφέναι, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ δὲ ἐμνήσθη τῶν σημείων αὐτοῦ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν γεγενημένων παρὰ Ἰουδαίων καὶ περὶ τῆς ἀνασιτάσεως διελέχθη, θαρρῶν λοιπὸν καὶ
 15 τὸν περὶ τούτων εἰσάγει λόγον, πάλιν αὐτοὺς μάρτυρας δι' ἑκατέρων τῶν αἰσθήσεων παράγων καὶ τῆς μὲν ἀνασιτάσεως συνεχῶς μέμνηται, τοῦ δὲ τολμήματος αὐτῶν ἅπαξ, ἵνα μὴ αὐτοὺς βαρῇσιν. «Τὴν τε ἐπαγγελίαν», φησί, «τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαβών». Τοῦτο πάλιν μέγα. Οἶμαι δὲ νῦν
 20 ἐπαγγελίαν αὐτὸν λέγειν τὴν πρὸ τοῦ παθεῖν. Ὅρα πῶς αὐτοῦ ποιεῖ αὐτὸ λοιπὸν ὅλον, μέγα λανθανόντως αὐτὸ ἐργαζόμενος· εἰ γὰρ αὐτὸς ἐξέχεε, περὶ αὐτοῦ ὁ Προφήτης εἴρηκεν ἄνωτέρω «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου,
 25 καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω».

Ὅρα οἷα κεκρυμμένος ἐντίθησιν. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ μέγα ἦν, πάλιν αὐτὸ συσκιάζει τῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς λαθεῖν. Εἶπε τὰ γεγενημένα ἀγαθὰ, τὰ σημεία· εἶπεν διτι βασιλεύς ἐστιν· διτι εἰς αὐτοὺς ἤκεν· εἶπεν διτι αὐτὸς τὸ Πνεῦμα δίδωσιν. Ὅσο
 30 γὰρ ἂν εἴπῃ τις, εἰ μὴ εἰς τὸ συμφέρον τελευτήσῃ, εἰκὴ λέγει. Ὡσπερ καὶ Ἰωάννης ποιεῖ, «οὗτος ὑμᾶς», λέγων, «θα-

σότερο ἐκείνων, πού σταύρωσαν αὐτόν· διότι λέγει, «ἡ σάρκα του δὲν εἶδε φθορά». Αὐτὸ μὲν φαίνεται ὅτι εἶναι μικρότερο ἀπὸ τὴν ἀνάστασις, πλὴν ὅμως εἶναι τὸ ἴδιο.

«Αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ ἀνέστησε ὁ Θεός». Βλέπει ὅτι δὲν ὀνομάζει αὐτὸν διαφορετικά. «Γιὰ τὸν ὁποῖο ὅλοι ἐμεῖς εἴμαστε μάρτυρες. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑψώθηκε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ». Πάλι καταφεύγει πρὸς τὸν Πατέρα, ἂν καὶ βέβαια ἦταν ἄρκετὸ νὰ πεῖ τὸ προηγούμενο· ἀλλὰ γνωρίζει πόσο σπουδαῖο εἶναι αὐτό. Ἐδῶ ἔκαμε ὑπαινιγμὸ καὶ γιὰ τὴν ἀνάληψη, ὅτι βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς, ἀλλ' οὔτε αὐτὸ τὸ λέγει φανερά. «Καὶ ἔλαβε, λέγει, «τὴν ὑπόσχεση τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Βλέπεις, πῶς ἀρχίζοντας μὲν, δὲν εἶπε ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει στείλει αὐτό, ἀλλὰ ὁ Πατήρ. Ἐπειδὴ δὲ ἀναφέρθηκε στὰ σημεῖα αὐτοῦ καὶ στὰ ὅσα εἶχαν γίνεи σὲ βάρος του ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, μίλησε καὶ γιὰ τὴν ἀνάστασις, καὶ στὴν συνέχεια, ἀφοῦ ἐνθαρρύνθηκε, ὁμιλεῖ καὶ γι' αὐτό, φέροντας ὡς μάρτυρες πάλι αὐτοὺς μὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τίς αἰσθήσεις· καὶ τὴν μὲν ἀνάστασις συνεχῶς μνημονεύει, τὸ δὲ τόλμημά τους, μόνο μιὰ φορά, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἐνοχλήσει. «Καὶ ἀφοῦ ἔλαβε», λέγει, «τὴν ὑπόσχεση τοῦ Πνεύματος». Αὐτὸ πάλι εἶναι πολὺ σπουδαῖο. Νομίζω δὲ ὅτι αὐτὸς τώρα ἐννοεῖ τὴν ὑπόσχεση πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος. Πρόσεχε, πῶς στὴ συνέχεια ὅλο αὐτὸ τὸ ἀναφέρει σ' ἐκείνον, ἀσχολούμενος μὲ αὐτὸ πολὺ κατὰ τρόπο ἀπαρατήρητο. Διότι, ἂν αὐτὸς ἐξέχεε, ἄρα γι' αὐτὸν ὁ προφήτης μίλησε προηγουμένως· «Στὶς τελευταῖες ἡμέρες θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου στοὺς δούλους μου καὶ στὶς δοῦλες μου καὶ θὰ δώσω τέρατα στὸν οὐρανὸ ἐπάνω».

Πρόσεχε ποιά πράγματα ἀναφέρει συγκαλυμμένα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦταν σημαντικό, πάλι τὸ συγκαλύπτει μὲ τὴ λήψη ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἀνέφερε τὰ ὅσα ἀγαθὰ ἔχουν γίνεи, τὰ σημεῖα· εἶπε ὅτι εἶναι βασιλεύς· ὅτι ἦλθε σ' αὐτούς· εἶπε ὅτι αὐτὸς δίνει τὸ Πνεῦμα. Ὅσα δηλαδὴ καὶ ἂν πεῖ κανένας, ἂν δὲν καταλήξει στὸ συμφέρον, ἄσκοπα τὰ λέγει. Ὅπως κάμνει καὶ ὁ Ἰωάννης, λέγοντας· «Αὐτὸς θὰ

πίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Καὶ δείκνυσιν ὅτι ὁ σιαυρὸς οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἡλάτιωσεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον εἰργάσατο, εἴ γε πάλαι μὲν ἐπηγγέλλετο ὁ Θεὸς αὐτῷ, τότε δὲ ἔδωκεν. Ἡ ἐπαγγελίαν, φησὶν, ἣν ἡμῖν ἐπηγγείλατο. Οὕτω προ-
 5 ἤδει ἐσομένην, καὶ μείζονα ἡμῖν μετὰ τὸν σιαυρὸν ἐχαρίσατο. Καὶ «ἐξέχεε», φησὶν. Ἐνταῦθα τὸ ἀξίωμα ἐμφαίνει καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ μετὰ δαυιλείας. Διό, καὶ αὐτὸ τοῦτο δῆλον ποιῶν, ἐπάγει τὰ ἐξῆς. Λοιπὸν γὰρ θαρρύντως μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δόσιν, καὶ περὶ τῆς εἰς τοὺς οὐρανούς
 10 ἀναλήψεως διαλέγεται καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πάλιν τὸν μάρτυρα παράγων, καὶ ἐκείνου ἀναμιμνήσκων, περὶ οὗ ὁ Χριστὸς εἶπεν· «Οὐ γὰρ Δαυὶδ ἀνέβη», φησὶν «εἰς τοὺς οὐρανοὺς»;

3. Ἐνταῦθα οὐκ ἔτι μεθ' ὑποσιολῆς δημηγορεῖ, ἔχων τὸ
 15 ἀπὸ τῶν εἰρημένων θάρσος, οὐδὲ λέγει, «Ἐξὸν εἰπεῖν», οὐδὲ ὅσα τοιαῦτα· λέγει δὲ φανερώς· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἄν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Εἰ δὲ τοῦ Δαυὶδ Κύριος, πολλῶ μᾶλλον αὐτῶν. «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου». Τὸ πᾶν ἐνταῦθα
 20 τέθεικεν. «Ἐως ἄν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Ἐνταῦθα καὶ φόβον ἐπέσκησε μέγαν, καθάπερ ἐν τῇ ἀρχῇ ἔδειξεν, οἷα τοὺς φίλους ἐργάζεται, οἷα τοὺς ἐχθρούς. Καὶ πάλιν τὴν κράτησιν, ἵνα μὴ ἀπιστῇται, τῷ Πατρὶ ἀνατίθῃσιν. Ἐπεὶ οὖν μεγάλα ἐφθέγγετο, πάλιν ἐπὶ τὰ
 25 ταπεινὰ τὸν λόγον κατὰγει. «Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω», φησί, «πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ»· τουτέστι, Ἐμφοισθητεῖτε, μηδὲ ἀμφιβάλλετε. Εἴτα καὶ ἐπιτακτικῶς λοιπόν· «Οἱ καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν». Τοῦτο ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ καὶ ἀπὸ τοῦ Ψαλμοῦ ἐμνημόνευσε· δέον γὰρ εἰπεῖν,
 30 Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ὅτι ἐκ δεξιῶν κάθηται, ὅπερ ἦν μέγα, τοῦτο ἀφείς, ἕτερον ἐπάγει τὸ πολὺ ταπεινότερον εἰπὼν· «Ἐποίησε», τουτέστι, κατέστησεν.

7. Ματθ. 3, 11 καὶ Μάρκ. 1, 8,

8. Ψαλμ. 109, 1,

σᾶς βαπτίσει μὲ Πνεῦμα ἅγιο»⁷. Καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ σταυρὸς ὄχι μόνο αὐτὸν δὲν ἐλάττωσε, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερο τὸν κατέστησε, ἂν βέβαια παλιὰ ὁ Θεὸς μὲν ὑποσχόταν σ' αὐτόν, τότε δὲ τὸ ἔδωσε. Ἡ ὑπόσχεση, λέγει, ἐκείνη πού ὑποσχέθηκε σὲ μᾶς. Δηλαδή γινώριζε ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ μεγαλύτερη, τὴν χάρισε δὲ σὲ μᾶς μετὰ τὸ σταυρό. Καὶ «ἐξέλυσε» λέγει. Ἐδῶ φανερῶνει τὸ ἀξίωμα καὶ ὅτι ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀφθονία. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο φανερῶνοντας, προσθέτει στὴ συνέχεια τὰ ἐξῆς. Διότι στὴ συνέχεια λαμβάνοντας τὸ θάρρος μετὰ τὴ δόση τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδάσκει καὶ γιὰ τὴν ἀνάληψη στοὺς οὐρανοὺς καὶ ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ πάλι παρουσιάζοντας τὸν μάρτυρα, καὶ ἐπαναφέροντας στὴ μνήμη ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Χριστὸς εἶπε· «Διότι ὁ Δαυὶδ δὲν ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς».

3. Ἐδῶ πλέον δὲν δημηγορεῖ μὲ συστολή, ἀφοῦ ἀπέκτησε ἀπὸ τὰ λεχθέντα τὸ θάρρος, οὔτε λέγει, «ὅσα μπορεῖ νὰ πεῖ», οὔτε ὅσα παρόμοια· λέγει δὲ φανερά· «εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριο, κάθισε στὰ δεξιὰ μου, μέχρι ποῦ νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου». Ἄν δὲ εἶναι Κύριος τοῦ Δαυὶδ, πολὺ περισσότερο αὐτῶν. «Κάθισε στὰ δεξιὰ μου». Ἐδῶ ἀνέφερε τὸ πᾶν. «Ἔως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου»⁸. Ἐδῶ προξένησε καὶ φόβο μεγάλο, ὅπως ἔδειξε στὴν ἀρχή, ὅπως στοὺς φίλους προκαλεῖ, ὅπως στοὺς ἐχθρούς. Καὶ πάλι, γιὰ νὰ μὴ ἀπιστεῖται, ἀναθέτει τὴν ἐξουσία. Ἐπειδὴ λοιπὸν μίλησε γιὰ σπουδαῖα πράγματα, πάλι στὰ ἀσήμαντα φέρνει τὸ λόγο του. «Ἄς γνωρίζουν λοιπὸν καλά», λέγει, «ὅλοι οἱ Ἰσραηλίτες»· δηλαδή, μὴ ἀμφισβητεῖτε οὔτε νὰ ἀμφιβάλλετε. Μετὰ λοιπὸν καὶ ἐπιτακτικά· «ὅτι καὶ Κύριο καὶ Χριστὸ αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀνέδειξε». Αὐτὸ τὸ ἀνέφερε ἀπὸ τὸν Δαυὶδ καὶ ἀπὸ τὸν Ψαλμό. Διότι ἔπρεπε νὰ πεῖ, «Ἄς τὸ γνωρίζουν λοιπὸν πολὺ καλά, ὅλοι οἱ Ἰσραηλίτες, ὅτι κάθεται στὰ δεξιὰ», πράγμα πού ἦταν πολὺ σημαντικό, ἀφήνοντας ὅμως αὐτό, προσθέτει ἄλλο, πού εἶναι πολὺ ταπεινότερο, λέγοντας, «Ἐποίησε», δηλαδή

“Ὡστε οὐδὲν περὶ οὐσιώσεως ἐνταῦθα, ἀλλὰ πᾶν φησι περὶ
 τούτου. «Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, δὴ ὑμεῖς ἐσταυρώσατε». Κα-
 λῶς ἐνταῦθα ἔληξε, διασειῶν αὐτῶν τὴν διάνοιαν ἐπειδὴ
 γὰρ ἔδειξεν ἡλίκον ἐστί, τότε λοιπὸν καὶ τὸ τόλμημα ἐγύμνω-
 5 σεν, ὥστε μεῖζον δεῖξαι καὶ τῷ φόβῳ αὐτοῖς ἐλεῖν· οὐ γὰρ
 οὕτως οἱ ἄνθρωποι ταῖς εὐεργεσίαις ἐπάγονται, ὥς τῷ φόβῳ
 σωφρονίζονται. Οἱ δὲ θαυμαστοὶ καὶ μεγάλοι καὶ Θεῷ φίλοι,
 οὐδενὸς τούτων δέονται· οἷος ὁ Παῦλος ἦν οὐ γὰρ βασιλείας,
 οὐ γέννης λόγον ἐποιεῖτο.

10 Τοῦτό ἐστι φιλεῖν τὸν Χριστόν, τοῦτο μὴ μισθωτὸν εἶναι,
 μηδὲ πραγματείαν καὶ καπηλείαν ἡγεῖσθαι, ἀλλ’ ὄντως ἐνά-
 ρειον εἶναι, καὶ διὰ τὸ τῷ Θεῷ φίλον πάντα ποιεῖν! Πόσων
 οὖν δακρύων ἄξιοι, ὅταν, τοσοῦτον ὀφείλοντες μέτρον, μηδὲ
 ὥς κάπηλοι μειώμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Τοσαῦτα
 15 ἡμῖν ὑπισχνεῖται, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀκούομεν; Τί ταύτης τῆς
 ἔχθρας ἴσον γένοιτ’ ἄν; Καίτοι γε οἱ περὶ χρήματα μαινό-
 μενοι, καὶ ἐχθρούς, καὶ δούλους, καὶ πολεμιωτάτους εὗρωσι,
 καὶ πάντα κακούς, μόνον δὲ προσδοκήσωσιν ὅτι χρήματα δι’
 αὐτῶν δυνήσονται λαβεῖν, πάντα ποιῶσι, καὶ κολακεύουσι,
 20 καὶ θεραπεύουσι, καὶ δοῦλοι γίνονται, καὶ πάντων ἡγοῦν-
 ται αὐτοὺς σεμνοτέρους εἶναι, ἵνα τι λάβωσι παρ’ αὐτῶν·
 ἢ γὰρ τῶν χρημάτων ἐλπίς οὐδὲν τούτων αὐτοὺς ἀφίησιν
 ἐννοῆσαι. Βασιλεία δὲ οὐκ ἴσχυσεν ὅσα χρήματα, μᾶλλον δὲ
 οὐδὲ τὸ πολλοσιόν· καίτοι οὐδὲ ὁ τυχὼν ἐστὶν ὁ ἐπαγγελλό-
 25 μενος αὐτήν, ἀλλ’ ὁ ἀσυγκρίτως καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς
 μεῖζων. “Ὅταν δὲ καὶ τὸ ἐπαγγελλόμενον βασιλεία, καὶ Θε-
 ὸς ὁ ταύτην διδούς, μέγα καὶ ἀπὸ τὸ παρὰ τοιούτου λαμβά-
 νειν. Νῦν δὲ ταῦτόν γίνεται, ὥπερ ἄν, εἰ βασιλεὺς μὲν, κλη-
 ρονόμους αὐτοῦ καὶ συγκληρονόμους τῷ νίῳ βουλόμενος ποι-

κατέστησε. "Ωστε ἐδῶ τίποτε δὲν λέγει γιὰ τὴν φύσιν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τὸ πᾶν γι' αὐτόν· «Αὐτὸν τὸν Ἰησοῦ, ποῦ σεῖς τὸν σταυρώσατε». Καλῶς ἐδῶ κατέληξε, συνταράσσοντας τὴ διάνοια αὐτῶν, διότι, ἀφοῦ ἔδειξε πόσο μεγάλο εἶναι, τότε πλέον καὶ τὸ τόλμημα ἀπεκάλυψε, ὥστε νὰ τὸ δείξει μεγαλύτερο καὶ μὲ τὸ φόνο νὰ τοὺς προσελκύσει· διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν πείθονται τόσο πολὺ μὲ τίς εὐεργεσίες, ὅσο σωφρονίζονται μὲ τὸ φόβο. Οἱ σπουδαῖοι ὅμως καὶ μεγάλοι καὶ φίλοι τοῦ Θεοῦ, τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν χρειάζονται, ὅπως ἦταν ὁ Παῦλος· διότι δὲν μιλοῦσε οὔτε γιὰ βασιλεία, οὔτε γιὰ γέεννα.

Αὐτὸ σημαίνει νὰ ἀγαπᾷς τὸ Χριστό, αὐτὸ νὰ μὴ εἶσαι μισθωτός, οὔτε νὰ τὸ θεωρεῖς σὰν κάποια ἀσχολία ποῦ σοῦ παρέχει κέρδος, ἀλλ' πράγματι νὰ εἶσαι ἐνάρετος, καὶ νὰ κάνεις τὰ πάντα, γιὰ νὰ εἶσαι φίλος τοῦ Θεοῦ. Γιὰ πόσα λοιπὸν δάκρυα εἴμαστε ἄξιοι, ὅταν, ἐνῶ ὀφείλομε τόσο μέτρο, οὔτε σὰν μικρέμποροι ἀσχολούμαστε μὲ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Τόσα πολλὰ ὑπόσχεται σ' ἡμᾶς, καὶ ὅμως οὔτε ἔτσι ἀκοῦμε; Τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴ τὴν ἔχθρα; "Αν καὶ βέβαια ὅσοι μὲ μανία ἀσχολοῦνται μὲ τὰ χρήματα, καὶ ἂν ἀκόμη συναντήσουν ἐχθροὺς, καὶ ἂν ἀκόμη δούλους καὶ πολὺ ἐχθρικούς, καὶ τελείως κακοὺς, μόνο δὲ μὲ τὴν προσδοκίαν, ὅτι θὰ μπορέσουν μὲ αὐτὰ νὰ ἀποκτήσουν χρήματα, κάνουν τὰ πάντα, καὶ κολακεύουν καὶ ὑπηρετοῦν καὶ γίνονται δοῦλοι, καὶ νομίζουν ὅτι αὐτοὶ εἶναι σεμνότεροι ἀπ' ὅλους, γιὰ νὰ λάβουν κάτι ἀπ' αὐτούς· διότι ἡ ἐλπίδα τῶν χρημάτων δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ σκεφθοῦν τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἡ βασιλεία δὲ τῶν οὐρανῶν δὲν ἀξίζει ὅσο τὰ χρήματα, μᾶλλον δὲ οὔτε κατ' ἐλάχιστο, παρ' ὅτι ὁ ὑποσχόμενος αὐτὴν δὲν εἶναι ὁ τυχαῖος, ἀλλ' ὁ ἀσυγκρίτως μεγαλύτερος καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς. "Όταν δὲ καὶ τὸ ὑποσχόμενον εἶναι ἡ βασιλεία καὶ ὁ χορηγὸς αὐτῆς ὁ Θεός, εἶναι πολὺ σπουδαῖο καὶ αὐτὸ τὸ νὰ λαμβάνεις ἀπὸ ἓνα τέτοιο χορηγό. Τώρα ὅμως γίνεται τὸ ἴδιο, ὅπως ἀκριβῶς ἂν ἤθελε περιφρονηθεῖ μὲν ἂν ἓνας βασιλεὺς ποῦ θὰ ἤθελε νὰ ἡμᾶς κάνεῖ, μετὰ

ἦσαι μετὰ μυρίας καὶ ἐτέρας εὐεργεσίας, καταφρονοῖτο, ἀή-
 σταρχος δέ, μυρία καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς γονεῖς τοὺς ἡμετέρους
 διαθείς, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, καὶ καταισχύνας ἡμῶν
 καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν σωτηρίαν, ἓνα μόνον ὁβολὸν δείξας
 5 προσκυνοῖτο παρ' ἡμῶν. Βασιλείαν ἐπαγγέλλεται ὁ Θεός, καὶ
 καταφρονεῖται, γέενναν προξενεῖ ὁ διάβολος, καὶ τιμᾶται.
 Οὗτος Θεός, ἐκεῖνος διάβολος.

Ἄλλ' ἴδωμεν τῶν ἐπιταγμάτων τὸ διάφορον. Εἰ γὰρ
 μηδὲν τούτων ἦν, μηδὲ οὗτος μὲν Θεός, ἐκεῖνος δὲ διάβολος,
 10 μηδὲ οὗτος μὲν βασιλείαν, ἐκεῖνος δὲ γέενναν προὔξενει, αὐ-
 τὴ τῶν ἐπιταγμάτων ἢ φύσις οὐχ ἱκανὴ πείσαι τούτῳ προσ-
 θέσθαι; Τί δὲ καὶ ἐκάτερος ἐπιτάττει; Ἐκεῖνος τὰ καται-
 σχύοντα, οὗτος τὰ ἐνδόξους ποιοῦντα· ἐκεῖνος τὰ μυρίαις
 περιβάλλοντα σύμφοραῖς καὶ ἀσχημοσύναις, οὗτος τὰ πολλὴν
 15 τὴν ἄνεσιν ἔχοντα. Ὅρα γάρ. Οὗτος λέγει, «Μάθετε ἀπ' ἐ-
 μου ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὗρήσετε
 ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν», ἐκεῖνός φησιν· "Ἄγριος ἔσο,
 καὶ ἀνήμερος, καὶ ἀκρόχολος, καὶ ὀργίλος, καὶ θηρίον μᾶλ-
 λον, ἢ ἄνθρωπος". Ἰδωμεν οὖν τί χρησιμώτερον, τί δὲ ὠ-
 20 φελιμώτερον; Ἄλλὰ μὴ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἐννόησον ὅτι ὁ μὲν
 διάβολός ἐστι· μάλιστα γάρ, ἂν ἐκεῖνο δειχθῇ, πάλιν τὰ νι-
 κητήρια ἔσται μείζονα· οὐ γὰρ ὁ εὐκόλα ἐπιτάττων οὗτος κη-
 δεμών, ἀλλ' ὁ συμφέροντα. Ἐπεὶ καὶ πατέρες φορτικὰ ἐπι-
 τάττουσι, καὶ δεσπόται πάλιν ὁμοίως δούλοις, ἀλλὰ διὰ τοῦ-
 25 το οἱ μὲν εἰσι πατέρες, οἱ δὲ δεσπόται· ἐκεῖνοι δὲ ἀνδραπο-
 δισταὶ καὶ λυμεῶνες καὶ πάντα τὰ ἐναντία. Πλὴν ὅτι καὶ
 ἡδονὴν ἔχει δῆλον ἐκεῖθεν. Ἐν τίσι γὰρ νομίζει εἶναι τὸν
 ἀκρόχολον, ἐν τίσι δὲ τὸν ἀνεξίκακον καὶ πραῖον; οὐχὶ τού-
 του μὲν ἢ ψυχὴ ἐρημία τινί, πολλὴν ἐχούσῃ τὴν ἡσυχίαν, ἔ-
 30 οικεν, ἢ ἐκείνου δὲ ἀγορᾶ καὶ θορύβῳ, ἔνθα πολλὴ ἡ κραυ-

ἀπὸ πολλὰς καὶ διάφορας εὐεργεσίας, κληρονόμους καὶ συγκληρονόμους τοῦ υἱοῦ του, ἐνῶ ἓνας λήσταρχος, ἄν καὶ προκάλεσε σὲ μᾶς καὶ στοὺς γονεῖς μας μύρια κακά, καὶ εἶναι γεμάτος ἀπὸ μύρια κακά καὶ ἀφοῦ ἀτίμασε καὶ τὴ δόξα καὶ τὴ σωτηρία μας, θὰ προσκυνοῦνταν ἀπὸ μᾶς, δείχνοντάς μας μόνο ὀβολό. Βασιλεία ὑπόσχεται ὁ Θεὸς καὶ περιφρονεῖται, ἐνῶ γέεννα προξενεῖ ὁ διάβολος καὶ τιμᾶται. Αὐτός ἐστὶν Θεός, ἐκεῖνος διάβολος.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε τὴ διαφορὰ τῶν προσταγμάτων. Διότι, ἄν δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε ἦταν αὐτός μὲν Θεός, ἐκεῖνος δὲ διάβολος, οὔτε παρεῖχε αὐτός μὲν βασιλεία, ἐκεῖνος δὲ γέεννα, αὐτὴ ἡ φύση τῶν προσταγμάτων δὲν θὰ ἦταν ἱκανὴ νὰ μᾶς πείσει νὰ προσχωρήσουμε σ' αὐτόν; Τί δὲ προστάζει ὁ καθένας ἀπ' αὐτούς; Ὁ διάβολος τὰ ὅσα προκαλοῦν καταισχύνη, ὁ Θεὸς δέ, τὰ ὅσα μᾶς κάνουν ἐνδόξους· ἐκεῖνος, τὰ ὅσα μᾶς περιβάλλουν μὲ συμφορὰς καὶ ἀσχημοσύνες, αὐτός ἐκεῖνα ποὺ παρέχουν πολλὴ ἄνεση. Διότι πρόσεχε. Αὐτός λέγει, «Μάθετε ἀπὸ ἐμένα, ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς στήν καρδιά καὶ θὰ βρεῖτε ἀνάπαυση στὶς ψυχές σας»⁹, ἐκεῖνος λέγει· νὰ εἶσαι ἄγριος καὶ ἀνήμερος καὶ ὀξύθυμος καὶ ὀργίλος καὶ μᾶλλον θηρίο, παρὰ ἄνθρωπος. Ἄς δοῦμε λοιπὸν τί εἶναι χρησιμώτερο, τί δὲ ὠφελιμώτερο; Ὅμως ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ σκέψου, ὅτι ὁ μὲν εἶναι διάβολος· διότι ἄν κυρίως ἀποδειχθεῖ ἐκεῖνο, πάλι τὰ νικητήρια θὰ εἶναι μεγαλύτερα· διότι κηδεμόνας δὲν εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ προστάζει τὰ εὐκόλα, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ προστάζει τὰ συμφέροντα. Καθόσον καὶ οἱ πατέρες δυσάρεστα προστάζουν, καὶ οἱ κύριοι πάλι στοὺς δούλους, ἀλλὰ γι' αὐτὸ οἱ μὲν εἶναι πατέρες, οἱ δὲ κύριοι, ἐνῶ ἐκεῖνοι κάμνουν τοὺς ἀνθρώπους δούλους, εἶναι καταστροφεῖς καὶ ὅλα τὰ ἀντίθετα. Πλὴν ὅμως τὸ ὅτι προκύπτει καὶ εὐχαρίστηση ἀπὸ ἐκεῖ, εἶναι φανερό. Διότι σὲ ποιά κατάσταση νομίζεις ὅτι βρίσκεται ὁ ὀξύθυμος, σὲ ποιά δὲ ὁ ἀνεξίκακος καὶ πρᾶος; δὲν μοιάζει ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μὲν μὲ κάποια ἐρημιὰ ποὺ ἔχει πολλὴ ἡσυχία, ἐκείνου δὲ μὲ ἀγορὰ καὶ θόρυβο, ὅπου

γῇ τῶν ἀκολουθῶν, καὶ καμήλοις, καὶ ἡμιόνοις, καὶ ὄνοις, μεγάλα τοῖς προσιούσιν ἐμβοώντων, ὥστε μὴ καταπαιηθῆναι; οὐχ ἡ μὲν τοῦ τοιούτου ταῖς μέσαις πάλιν τῶν πόλεων ἔοικυῖά ἐστιν, ἔνθα νῦν μὲν ἐντεῦθεν ἀργυροκόπων, νῦν δὲ
 5 ἐκεῖθεν τῶν χαλκοτύπων ὁ ἥχος πολὺς γίνεται, καὶ οἱ μὲν ἐπηρεάζουσιν, οἱ δὲ ἐπηρεάζονται; Ἀλλ' ἡ τοῦτου κορυφῇ τινι ἔοικεν ὄρους, λεπτήν μὲν ἔχοντι τὴν αὔραν, καθαρὰν δὲ τὴν ἀκτῖνα δεχομένην, διειδῇ τὰ νάματα προχέοντι τῶν πηγῶν, καὶ πολλὰς τῶν ἀνθέων προβαλλομένην τὰς χάριτας,
 10 τῶν ἑαρινῶν ὁμοίως λειμώνων τε καὶ παραδείσων, καὶ φυτοῖς καὶ ἄνθει κομώντων καὶ καταρρύτις ὕδασιν· εἴ τις δὲ καὶ ἡχὴ γένοιτο, λιγυρὰ καὶ πολλὴν καταχέουσα τῶν ἀκουόντων τὴν ἡδονήν. Ἡ γὰρ ὄρνιθες ὠδικοὶ ἄκροις τῶν δένδρων ἐφιζάνουσι τοῖς πετάλοις καὶ τέτιγες, καὶ ἀηδό-
 15 νες, καὶ χελιδόνες, συμφώνως μίαν τινὰ ἀποτελοῦσι μουσικήν· ἡ ζέφυρος, ἡρέμα τῶν πετάλων τοῖς δένδροις προσπίπτων, πίτυς καὶ πεύκας συριζούσας, καὶ κύκνους πολλάκις μιμεῖται· ἡ λειμών, ρόδα προβάλλων καὶ κρίνα, ἀλλήλοις προσκεκλικότα καὶ κυανίζοντα, καθάπερ πέλαγος κυανὸν ἡρέ-
 20 μα κυματούμενον δείκνυσι. Μᾶλλον δὲ πολλὰς εἰκόνας εὗροι τις ἂν. Ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὰ ρόδα τις ἀποβλέψῃ, τὴν ἱρὴν οἰήσεται καθορᾶν, ὅταν δὲ εἰς τὰ ἱα, θάλατταν κυματουμένην, ὅταν δὲ εἰς τὰ κρίνα, τὸν οὐρανόν. Οὐ τῇ θεᾷ δὲ μόνον, οὐδὲ τῇ ὄψει τέρπειο ἂν τότε ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ τῷ σώματι
 25 αὐτῷ. Ἐκεῖνον γὰρ μᾶλλον ἐνίησί τε καὶ ἀναπνεῖν ποιεῖ, ὥστε νομίζειν ἐν οὐρανῷ μᾶλλον εἶναι, ἢ ἐπὶ γῆς.

4. Ἔστι καὶ ἑτέρα τις ἡχὴ, ὅταν ὕδωρ, ἀπὸ τῆς ἀκρωρείας διὰ χαραδρῶν αὐτομάτως φερόμενον, καὶ ταῖς ὑποκειμέναις ψηφῖσιν ἡρέμα ἐπιποφοῦν ἡσυχῶ κύπῳ, οὕτως ἐκ-

εἶναι μεγάλη ἡ κραυγὴ τῶν ὑπηρετῶν, καὶ ποὺ μὲ καμῆ-
 λες καὶ μὲ ἡμιόνους καὶ ὄνους, ποὺ φωνάζουν δυνατὰ
 εἰδοποιώντας αὐτοὺς ποὺ πλησιάζουν, ὥστε νὰ μὴ κατα-
 πατηθοῦν; δὲν μοιάζει ἡ μὲν ψυχὴ τοῦ παρόμοιου ἀνθρώ-
 που πάλι μὲ τὸ κέντρο τῶν πόλεων, ὅπου τὴν ἴδια στιγμὴ
 προκαλεῖται πολὺς θόρυβος, ἀπὸ ἐδῶ μὲν τῶν ἀρ-
 γυροκόπων, ἀπ' ἐκεῖ δὲ τῶν χαλκουργῶν, καὶ οἱ μὲν
 ἐνοχλοῦν, οἱ δὲ ἐνοχλοῦνται; Ἀντίθετα ἡ ψυχὴ τοῦ
 πράου μοιάζει μὲ κάποια κορυφὴ ὄρους, ποὺ ἔχει μὲν
 λεπτὴ αὔρα, δέχεται δὲ καθαρὲς τίς ἀκτίνες τοῦ φωτός,
 ἐκχύνει καθαρὰ τὰ νερὰ τῶν πηγῶν καὶ προβάλλει πολ-
 λές τίς χάριτες τῶν ἀνθέων, καὶ ὅμοια τῶν λειβαδιῶν καὶ
 κήπων τῆς ἀνοίξεως καὶ ὁμοιάζει ἀκόμη μὲ φυτὰ καὶ ἄνθη
 μὲ φυλλώματα καὶ τρεχούμενα νερά· ἐὰν δὲ συμβεῖ ν' ἀ-
 κουσθεῖ καὶ κάποιος ἤχος, εἶναι μελωδικὸς καὶ παρέχει
 πολλὴ εὐχαρίστηση σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀκούουν. Διότι
 μοιάζει σὰν τὰ ὠδικὰ πτηνὰ ποὺ κάθονται στὰ ἄκρα τῶν
 φύλλων τῶν δένδρων, καὶ τὰ τζιτζίκια καὶ τ' ἀηδόνια καὶ
 τὰ χελιδόνια ποὺ βγάζουν ὅλα μαζί μιὰ μουσικὴ, ἢ σὰν τὸ
 ζέφυρο ποὺ ἤρεμα πνέει στὰ φύλλα τῶν δένδρων, καὶ κά-
 νει νὰ συρίζουν τὰ κωνωφόρα καὶ τὰ πεῦκα, καὶ μιμεῖται,
 πολλὰς φορές, τοὺς κύκνους ἢ μοιάζει μὲ δειβάδι ποὺ
 εἶναι γεμάτο ἀπὸ ρόδα καὶ κρίνα ποὺ κλίνουν τὸ ἓνα πρὸς
 τὸ ἄλλο καὶ δίνουν γαλάζιο χρῶμα, ὅπως ἀκριβῶς παρου-
 σιάζεται τὸ πέλαγος γαλάζιο μὲ ἤρεμα κύματα. Μᾶλλον δὲ
 πολλὰς εἰκόνες μπορεῖ κανένας νὰ βρεῖ. Διότι ὅταν μὲν
 κάποιος ρίξει τὸ βλέμμα του στὰ ἄνθη, νομίζει ὅτι βλέπει
 τὰ χρώματα τῆς ἱριδος, ὅταν δὲ στοὺς μενεξέδες, νομίζει
 ὅτι βλέπει θάλασσα ποὺ κυματίζει, ὅταν δὲ στὰ κρίνα, νο-
 μίζει ὅτι βλέπει τὸν οὐρανὸ. Συμβαίνει δὲ τότε ὁ ἄνθρω-
 πος νὰ εὐχαριστεῖται ὅχι μόνο μὲ τὴν θεά, οὔτε μὲ τὴν ὄψη,
 ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σῶμα του. Διότι ἐκεῖνο καὶ πιο πολὺ τὸν
 διεγείρει καὶ τὸν ἀνακουφίζει, ὥστε νὰ νομίζει ὅτι εἶναι
 μᾶλλον στὸν οὐρανὸ παρὰ στὴ γῆ.

4. Ὑπάρχει ὅμως καὶ κάποιος ἄλλος μελωδικὸς ἤχος,
 ὅπως ὅταν τὸ νερὸ κινεῖται ἀπὸ μόνο του ἀπὸ τὴν κορυφὴ
 ὄρους, καὶ κατέρχεται ἀνάμεσα ἀπὸ τίς χαράδρες καὶ

λύη τὰ μέλη ἡμῶν τῇ ἡδονῇ, ὥστε καὶ ταχέως τὸν λυσιμελῆ
 τοῖς ὀφθαλμοῖς ὕπνον ἐπάγειν. Ἡδέως ἠκούσατε τοῦ διηγή-
 ματος· τάχα καὶ ἐρασταὶ γεγόνατε ἐρημίας. Ἀλλὰ ταύτης
 τῆς ἐρημίας ἡδίων πολλῶ τοῦ μακροθύμου ἢ ψυχῇ· οὐ γὰρ
 5 ἵνα λειμῶνα ὑπογράψωμεν, οὐδ' ἵνα πρὸς ἐπίδειξιν τὸν λό-
 γον ἀγάγωμεν, ταύτης ἠψάμεθα τῆς εἰκόνης, ἀλλ' ἵνα, διὰ
 τῆς ὑπογραφῆς ἰδόντες ὅση τῶν μακροθύμων ἢ ἡδονή, καὶ
 ὅτι πολλῶ ἀνδρὶ μακροθύμῳ συγγινόμενος ἂν τις καὶ ἡδοι-
 το καὶ ὠφελοῖτο, ἢ τοιούτοις ὁμιλήσας χωρίοις, τούτους με-
 10 ταδιώκητε. Ὅταν γὰρ μηδὲ πνεῦμα σφοδρὸν καὶ ταύτης ἐξ-
 ἔρχηται τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἡμεροὶ τινες λόγοι καὶ προσηνεῖς,
 καὶ ὄντως ἐκεῖνο τὸ τοῦ ζεφύρου ἥρεμον εἰκονίζοντες, καὶ
 παραινέσεις, οὐδὲν μὲν ἔχουσαι σιῦφον, τοὺς δὲ ὄρνιθας
 τοὺς ὠδικοὺς μιμούμεναι, πῶς οὐ τοῦτο θέλιον; Οὐ γὰρ
 15 σῶματι προσπίπτει τοῦ λόγου ἢ αὔρα, ἀλλὰ ψυχὰς ἀνίησιν.
 Οὐκ ἂν ἱατρὸς πυρέτιοντα ἄνθρωπον οὕτω ταχέως ἀπαλ-
 λάξειε τοῦ πυρετοῦ δι' οἴασοδήποτε σπουδῆς, ὥς μα-
 κρόθυμος ἀνὴρ καὶ ὀργίλον καὶ καιόμενον ὑπὸ τῆς ὀρ-
 γῆς λαβὼν καταψύξειε διὰ τοῦ πνεύματος τῶν οἰκείων λό-
 20 γων. Καὶ τί λέγω ἱατρόν; Οὐδὲ σίδηρος πεπυρωμένος καὶ
 ὕδαι βαπτόμενος οὕτω ταχέως τῆς θερμῆς ἀφίσταται, ὥς
 εἰς μακρόθυμον ψυχὴν ἄνθρωπος ὀργίλος ἐμπεσών. Καθά-
 περ δὲ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, εἰ εἰσέλθοιεν ὠδικοὶ ὄρνιθες, καὶ
 λῆρος εἶναι δοκοῦσιν, οὕτω δὴ καὶ τὰ παραγγέλματα τὰ ἡ-
 25 μέτερα, εἰς ψυχὰς ἀκροχόλους ἐμπίπτοντα. Ἄρα ἡδίων ἐπι-
 εἰκεια χολῆς καὶ ὕρασύτητος. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τὸ
 μὲν ὁ διάβολος, τὸ δὲ ὁ Θεὸς ἐπέταξεν.

Ὅρατε ὅτι οὐχ ἀπλῶς εἶπον ὅτι, εἰ καὶ μὴ διάβολος ἦν
 καὶ Θεός, αὐτὰ τὰ ἐπιτάγματα ἱκανὰ ἦν ἡμᾶς ἀποσιῆσαι·
 30 ὁ μὲν γὰρ καὶ ἐαντιῶ ἡδύς, καὶ τοῖς ἄλλοις ὠφέλιμος, ὁ δὲ

προκαλεῖ μὲ τὰ κάτω ἀπ' αὐτὸ λιθάρια θόρυβο ἤσυχο καὶ ἤρεμο, καὶ προξενεῖ μὲ τὴν εὐχαρίστηση τέτοια χαλάρωση τῶν μελῶν, ὥστε νὰ ἐπιφέρει ἀμέσως τὸν ὕπνο στοὺς ὀφθαλμούς. Μὲ εὐχαρίστηση ἀκούσατε τὴ διήγηση, ἴσως δὲ καὶ νὰ γίνατε ἐραστές τῆς ἐρημίας. Ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἐρημίας ἡ ψυχὴ τοῦ μακρόθυμου εἶναι πολὺ πρὸ καλύτερῃ ὅχι γιὰ νὰ περιγράψουμε ἓνα λειβάδι, οὔτε γιὰ νὰ κάνουμε ἐπίδειξη μὲ τὸ λόγο ἀναφέραμε αὐτὴν τὴν εἰκόνα, ἀλλ' ἀφοῦ γνωρίσουμε μὲ τὴν περιγραφή πόση εἶναι ἡ εὐχαρίστηση τῶν μακρόθυμων καὶ ὅτι θὰ εὐχαριστεῖτο καὶ θὰ ὠφελεῖτο πολὺ περισσότερο συναναστρεφόμενος κανένας μὲ κάποιο ἄνθρωπο μακρόθυμο, παρὰ ἐπισκεπτόμενος τέτοιους χώρους, αὐτοὺς νὰ ἐπιζητεῖτε. Διότι, ὅταν ἀπὸ αὐτὴ τὴ ψυχὴ δὲν ἐξέρχεται πνεῦμα βίαιο, ἀλλὰ κάποιοι λόγοι ἡμεροὶ καὶ καταδεκτικοὶ καὶ ποὺ πράγματι εἰκονίζουν ἐκεῖνο τὸ ἤρεμο τοῦ ζέφυρου, καὶ συμβουλές, ποὺ δὲν προκαλοῦν μὲν καμιά ἐνόχληση, ἀλλὰ ποὺ μιμοῦνται τὰ ὠδικὰ πτηνά, πῶς δὲν εἶναι αὐτὸ καλύτερο; Διότι ἡ αὔρα τοῦ λόγου δὲν προσπίπτει σὲ σῶμα, ἀλλὰ ἀνακουφίζει ψυχές. Δὲν θὰ μπορούσε ἰατρός νὰ ἀπαλλάξει τόσο γρήγορα ἀπὸ τὸν πυρετὸ ἓναν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει πυρετό, μὲ ὅποιεσδήποτε προσπάθειες, ὅσο ὁ μακρόθυμος ἄνθρωπος θὰ μπορούσε νὰ δροσίσει μὲ τὸ πνεῦμα τῶν λόγων του, παραλαμβάνοντας ἓνα ὀργίλο καὶ ποὺ καίεται ἀπὸ τὴν ὀργή του. Καὶ γιατί ἀναφέρω ἰατρό; Οὔτε σίδηρος πυρακτωμένος καὶ βυθιζόμενος στὸ νερό, τόσο γρήγορα ἀπαλλάσσεται τῆς θρασύτητάς του, ὅσο ἄνθρωπος ὀργίλος ὅταν ἔλθει σὲ ἐπαφὴ μὲ μακρόθυμη ψυχὴ. Ὅπως δὲ ἀκριβῶς στὴν ἀγορά, ἂν εἰσέλθουν ὠδικὰ πτηνά, νομίζουν ὅτι εἶναι φλυαρία, ἔτσι καὶ τὰ δικά μας διδάγματα, ὅταν ἐμπίπτουν σὲ ὀξύθυμες ψυχές. Ἀρα ἡ ἐπιείκεια εἶναι γλυκύτερη ἀπὸ τὴν ὀργὴ καὶ θρασύτητα. Καὶ ὅχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ μὲν ἓνα διέταξε ὁ διάβολος, τὸ δὲ ἄλλο ὁ Θεός.

Βλέπετε, ὅτι δὲν εἶπα τυχαῖα, ὅτι ἂν δὲν ὑπῆρχε διάβολος καὶ ὁ Θεός, αὐτὰ καὶ μόνον τὰ διδάγματα ἦσαν ἱκανὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ὀργή. Διότι ὁ μὲν

καὶ ἐαυτῷ ἀηδής, καὶ τοῖς ἄλλοις βλαβερός. Οὐδὲν γὰρ ἀ-
 τερπέσιον ἀνθρώπου χολῶντις, οὐδὲν φορτικώτερον, οὐδὲν
 ἐπαχθέσιον, οὐδὲν αἰσχροτέρον, ὥσπερ οὖν τοῦ οὐκ εἰδότης
 χολᾶν οὐδὲν ἥδιον. Θηρίῳ συνοικεῖν κάλλιον, ἢ ἀνθρώπῳ
 5 τοιούτῳ· ἐκεῖνο μὲν γάρ, ἐπειδὴν ἅπαξ ἡμερωθῇ, φυλάττει
 τὸν αὐτοῦ νόμον, τοῦτον δὲ ὁσάκις ἂν ἡμερώσῃς, πάλιν ἐκ-
 θηριοῦται, ἅπαξ εἰς ἕξιν ἐαυτὸν τινα τοιαύτην καταισθήσας.
 Καθάπερ γὰρ ἡμέρα λευκὴ καὶ φαιδρά, καὶ χειμῶν γέμων
 πολλῆς τῆς κατηφείας, ἕτερα ἀλλήλων εἰσὶν, οὕτως ἡ τοῦ
 10 ὀργιζομένου ψυχὴ καὶ τοῦ ἐπειικοῦς.

Ἀλλὰ μήπω τὰ τοῖς ἄλλοις ἴδωμεν βλαβερά συμβαίνον-
 τα, ἀλλὰ τὰ ἐαυτοῖς· καίτοι καὶ τοῦτο οὐ μικρὰ βλάβη, ἐ-
 τέρω τι δοῦναι κακόν· πλὴν ἀλλὰ τέως τοῦτο σκοπῶμεν. Ποῖ-
 ος δῆμιος πλευρὰς οὕτω καταξᾶναι δυνήσεται; τίνες ὀβε-
 15 λίσκοι πεπυρωμένοι διέπειραν σῶμα; ποία μανία οὕτως ἐκ-
 σιήσειεν ἂν τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν, ὥς ὀργὴ καὶ παραπλη-
 ξία; Οἶδα πολλοὺς ἀπὸ ὀργῆς νόσους τεκόντας. Καὶ οἱ χα-
 λεποὶ τῶν πυρετῶν μάλιστα οὗτοί εἰσιν. Εἰ δὲ σῶμα οὕτω
 λυμαίνονται, ἐννόησον τὴν ψυχὴν. Μὴ γὰρ λογίσῃ ὅτι οὐχ
 20 ὀρεῖς, ἀλλ' ἐννόησον ὅτι, εἰ τὸ δεχόμενον τὴν κακίαν οὕτω
 βλάπτεται, τὸ τίκιον πόσῃν ἂν ὑποδέξῃται βλάβην; Πολλοὶ
 τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπώλεσαν· πολλοὶ εἰς νόσον βαρυτάτην κα-
 τέπεσον. Ὁ μέντοι φέρων γενναίως πάντα ὑποσιήσεται εὐ-
 κόλως. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοιαῦτα ἐπιτάττει φορικά, καὶ τού-
 25 των μισθὸν ἡμῖν τίθῃσι τὴν γέενναν. Καὶ διάβολός ἐστι καὶ

μακρόθυμος καὶ στὸν ἑαυτό του εἶναι εὐχάριστος καὶ στοὺς ἄλλους ὠφέλιμος, ὁ δὲ ὀξύθυμος καὶ στὸν ἑαυτό του εἶναι δυσάρεστος καὶ στοὺς ἄλλους βλαβερός. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερο ἄσχημο ἀπὸ ἓνα ὀργισμένο ἄνθρωπο, τίποτε πιο ἐνοχλητικὸ, τίποτε περισσότερο πιο φορτικὸ, τίποτε πιο αἰσχρὸ, ὅπως βέβαια τίποτε πιο εὐχάριστο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν γνωρίζει νὰ ὀργίζεται. Εἶναι καλύτερα νὰ συγκατοικεῖς μὲ ἄγριο θηρίο, παρὰ μὲ τέτοιο ἄνθρωπο. Διότι ἐκεῖνο μὲν, ὅταν συμβεῖ μιὰ φορά νὰ ἐξημερωθεῖ, διατηρεῖται ἐξημερωμένο, αὐτὸν δὲ ὅσες φορές καὶ ἂν τὸν ἐξημερώσεις, πάλι γίνεται θηρίο, ἐφόσον συνήθισε τὸν ἑαυτό του σὲ κάποια παρόμοια συνήθεια. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἡλιόλουστη καὶ εὐχάριστη ἡμέρα, καὶ ὁ χειμερινὸς καιρὸς ποὺ εἶναι γεμάτος ἀπὸ πολλή σκυθρωπότητα, εἶναι μεταξύ τους διάφορα, ἔτσι εἶναι διάφορη ἡ ψυχὴ τοῦ ὀργιζόμενου καὶ τοῦ ἐπιεικῆ.

Ἄλλ' ἄς μὴ ἐξετάσουμε ἀκόμη τὰ ὅσα βλαβερά συμβαίνουν στοὺς ἄλλους, ἀλλ' στοὺς ἑαυτοὺς μας· παρ' ὅτι καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὴ βλάβη, νὰ ἀποδίδεις κάποιο κακὸ σὲ ἄλλον. Πλὴν ὅμως ἄς ἐξετάσουμε κατ' ἀρχὴ αὐτό. Ποιὸς δῆμιος θὰ μπορέσει νὰ κατακόψει ἔτσι ἀνθρώπου πλευρές; ποιὲς σοῦβλες πυρακτωμένες διεπέρασαν σῶμα; ποιά τρέλλα θὰ μπορούσε ἔτσι νὰ κάνει κάποιον νὰ παραφρονήσῃ, ὅπως ἡ ὀργὴ καὶ ἡ παραφροσύνη; Γνωρίζω πολλοὺς ποὺ προκάλεσαν νόσους ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς, καὶ μάλιστα οἱ πιο ἐπικίνδυνοι ἀπὸ τοὺς πυρετοὺς εἶναι αὐτοὶ ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ αὐτὲς τίς αἰτίες. Καὶ ἂν δὲ τὸ σῶμα βλάπτουν τόσο πολὺ, σκέψου πόσο τὴν ψυχὴ. Διότι μὴ σκεφθεῖς, ὅτι δὲν βλέπεις, ἀλλὰ σκέψου, ὅτι ἂν αὐτὸ ποὺ δέχεται τὴν κακία βλάπτεται τόσο πολὺ, πόση βλάβη εἶναι δυνατό νὰ δεχθεῖ ἐκεῖνο ποὺ τὴν προκαλεῖ; Πολλοὶ ἔχασαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τους, πολλοὶ περιέπεσαν σὲ βαρύτερη νόσο. Ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ ὑπομένει μὲ καρτερικότητα, ὅλα θὰ τὰ ἀντιμετωπίσῃ γενναῖα. Ἄλλ' ὅμως καὶ διατάσσει τέτοια δυσάρεστα, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν μᾶς παρέχει μισθὸ τῇ γέεννα. Εἶναι καὶ διάβολος καὶ ἐχθρὸς τῆς

ἐχθρὸς τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ μᾶλλον τοῦτω πει-
 θόμεθα ἢ τῷ Χριστῷ, Σωτῆρι ὄντι καὶ εὐεργέτῃ, καὶ τοι-
 αῦτα λέγοντι, ἃ καὶ ἡδίω καὶ ὠφελιμώτερα καὶ χρησιμώ-
 τερά ἐστι, καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς συνόντας ἡμῖν ὠφελεῖ τὰ μέ-
 5 γισια. Οὐδὲν ὀργῆς χειρὸν, ἀγαπητέ, οὐδὲν ἀκαίρου θυμοῦ
 οὐ δεῖται πολλῆς τῆς ἀναβολῆς· ὁξὺ τὸ πάθος ἐστί. Πολλά-
 κισ καὶ ῥῆμα ἐξέβαλέ τις ὑπὸ θυμοῦ, οὐ εἰς τὴν θεραπείαν
 δλοκλήρου δεῖται βίου· καὶ εἰργάσαιτό τι, ὃ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν
 ζωὴν ἀνέτρεψε. Τὸ γὰρ χαλεπὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι καὶ ἐν βρα-
 10 χεῖ καιρῷ, καὶ διὰ μιᾶς πράξεως, καὶ δι' ἑνὸς ῥήματος μό-
 νον τῶν αἰωνίων ἡμᾶς πολλάκισ ἐξέβαλεν ἀγαθῶν, καὶ μυ-
 ρίους ἐκένωσε πόρους. Διὸ παρακαλῶ πάντα ποιεῖν, ὥστε
 τὸ θηρίον τοῦτο χαλινοῦν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ ἐπιεικείας
 καὶ θυμοῦ, εἰ δὲ καὶ τὰ ἄλλα τις προχειρίσαιο τῷ λόγῳ, οἷ-
 15 ον πλεονεξίαν, ὑπερσφίαν χρημάτων, ἀσέλγειαν, σωφροσύ-
 νην, φθόρον, χρησιόγητα, καὶ ἀντεξετάσοι, καὶ ἄλλο εἴσεται
 ἔτι διάφορον.

Εἴδετε πῶς ἀπὸ τῶν προσηγοριῶν μόνον ὁ μὲν Θεός,
 ὁ δὲ διάβολος ὧν δείκνυται; Πειθώμεθα τοίνυν τῷ Θεῷ,
 20 καὶ μὴ εἰς βάρσθρα ἑαυτοὺς ἐμβάλωμεν, ἀλλὰ, ἕως ἐστὶ και-
 ρός, πάντα ἀπονιψώμεθα τὰ τὴν ψυχὴν λυμαινόμενα, ἵνα τῶν
 αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁ-
 γίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
 25 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δικῆς μας σωτηρίας καὶ ὑπακοῦμε περισσότερο σ' αὐτόν, παρὰ στὸ Χριστό, ποὺ εἶναι Σωτήρας καὶ εὐεργέτης, καὶ ποὺ διδάσκει τέτοια, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ πιὸ εὐχάριστα καὶ πιὸ ὠφέλιμα καὶ πιὸ χρήσιμα καὶ ὠφελοῦν πάρα πολὺ καὶ μᾶς καὶ αὐτοὺς ποὺ μᾶς συναναστρέφονται. Τίποτε δὲν ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴν ὀργή, ἀγαπητέ, τίποτε χειρότερο ἀπὸ τὸν ἄκαιρο θυμό. Δὲν χρειάζεται πολλὴ ἀναβολή· τὸ πάθος εἶναι ὀξύ. Πολλές φορές καὶ μιὰ λέξη ἐξέβαλε κάποιος ἀπὸ τὸ θυμό, γιὰ τὴν θεραπεία τῆς ὁποίας χρειάζεται ὁλόκληρη τὴ ζωὴ του· καὶ διέπραξε κάτι, ποὺ ἀνεστάτωσε ὅλη τὴ ζωὴ του. Διότι τὸ δυσάρεστο εἶναι αὐτό, ὅτι καὶ μέσα σὲ λίγο χρόνο, καὶ μὲ μιὰ πράξη, καὶ μ' ἓνα λόγο μόνο, πολλές φορές μᾶς ἀποστέρησε ἀπὸ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ καὶ μᾶς προκάλεσε ἄπειρους πόνους. Γι' αὐτὸ παρακαλῶ νὰ κάμνουμε τὰ πάντα, ὥστε νὰ χαλιναγωγήσουμε αὐτὸ τὸ θηρίο. Ἀλλὰ αὐτὰ μὲν γιὰ τὴν ἐπιείκεια καὶ τὸ θυμὸ· ἐὰν δὲ κάποιος ἐξετάσει μὲ τὸ λόγο καὶ τὰ ἄλλα, ὅπως τὴν πλεονεξία καὶ τὴν περιφρόνηση τῶν χρημάτων, τὴν ἀσέλγεια καὶ τὴ σωφροσύνη, τὸ φθόνο καὶ τὴν καλωσύνη, καὶ τὰ ἀντιπαραβάλλει, θὰ διαπιστώσει ἀκόμα καὶ ἄλλη διαφορὰ.

Εἶδατε πῶς ἀπὸ τὰ προστάγματα καὶ μόνο ὁ μὲν ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι Θεός, ὁ δὲ διάβολος; Ἄς ὑπακοῦμε λοιπὸν στὸ Θεὸ καὶ ἄς μὴ ρίχνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὰ βάραθρα, ἀλλ' ἕως ὅτου εἶναι καιρός, ἄς καθαρισθοῦμε ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ βλάπτουν τὴν ψυχὴ, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ

(Πράξ. 2, 37 - 47)

«Ἀκούσαντες δὲ τοὺς λόγους τούτους, κατενύγησαν
τὴν καρδίαν, εἰπόν τε πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοι-
5 πούς Ἀποσιόλους· Τί ποιήσωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί;».

1. Ὅρας ὅσον ἐστὶν ἐπιείκεια ἀγαθόν; Αὕτη μᾶλλον τῆς
σφοδρότητος τὰς καρδίας κατακενιεῖ τὰς ἡμετέρας, καὶ ὀ-
ξυτέραν δίδωσι τὴν πληγὴν. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐσκιρ-
ρωμένων σωμάτων ὁ πλήτιων οὐχ οὕτω ποιεῖ τὴν αἰσθησιν
10 σφοδράν, ἂν δέ τις αὐτὰ μαλάξῃ πρότερον καὶ ἀπαλὰ ἐργά-
σῃται, τότε νύττει σφοδρότερον, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πρό-
τερον δεῖ μαλάξαι καὶ τότε νύξαι. Μαλάττει δὲ οὐ θυμός,
οὐδὲ κατηγορία σφοδρά, οὐδὲ ὄνειδος, ἀλλ' ἐπιείκεια· ἐκεῖ-
νος μὲν γὰρ καὶ ἐπιεῖνει τὴν πώρωσιν, αὕτη δὲ ἀναιρεῖ.
15 Ὡστε, ἂν ἐθέλῃς καθάψασθαι τινος ἡδίκηκότις, μετὰ πολ-
λῆς τῆς πραότητος αὐτῷ προσφέρου. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦ-
θα τί ποιεῖ. Ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῶν οἰκείων τολμημάτων
πράως, καὶ οὐδὲν προσέθηκεν· εἶπε τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν,
ἐπήγαγε τὴν χάριν μαρτυροῦσαν τοῖς γεγενημένοις, καὶ ἔτι
30 περαιτέρω τὸν λόγον ἐξήγαγεν. Ἠδέσθησαν τοῦ Πέτρου τὴν
ἐπιείκειαν, ὅτι τοῖς τὸν Δεσπότην αὐτοῦ στανρώσασι καὶ κατ'
αὐτῶν φονῶσιν, ἐν τάξει πατρὸς καὶ διδασκάλου κηδεμονι-
κοῦ διελέγειο. Οὐχ ἀπλῶς ἐπείσθησαν, ἀλλὰ κατέγνωσαν ἐ-
αντιῶν, ἦλθον εἰς αἰσθησιν τῶν γεγενημένων· σὺ γὰρ ἀφῆ-
25 κεν αὐτοῖς ἀρῆσθαι τὸν θυμόν, καὶ ἐπισκοπεῖν τῇ διανοίᾳ,
ἀλλὰ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ὥσπερ τινὰ σκεδάσας ἀχλὺν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(Πράξ. 2, 37 - 47)

«Όταν δὲ ἄκουσαν τὰ θεόπνευστα αὐτὰ λόγια, συγκινήθηκαν βαθιὰ καὶ εἶπαν στὸν Πέτρο καὶ στοὺς ἄλλους Ἀποστόλους· Τί πρέπει νὰ κάνουμε, ἄνδρες ἀδελφοί;»¹.

1. Βλέπεις πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἐπιείκεια; Αὐτὴ πρὸ πολὺ ἀπὸ τὴ σφοδρότητα καταπληγώνει τὶς δικές μας καρδιές καὶ βαθύτερα προξενεῖ τὴν πληγὴ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ κτυπᾷ τὰ σκληρὰ σώματα δὲν προκαλεῖ τόσο δυνατὴ αἴσθησι, ἂν ὅμως κάποιος τὰ μαλακώσει προηγουμένως καὶ τὰ κάνει ἀπαλά, τότε τὰ κεντᾷ βαθύτερα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, πρέπει προηγουμένως νὰ μαλακώσει τὰ πράγματα καὶ μετὰ νὰ τὰ κεντῇ. Μαλακώνει δὲ ὄχι ὁ θυμὸς, οὔτε ἡ σφοδρὴ κατηγορία, οὔτε οἱ προσβολές, ἀλλὰ ἡ ἐπιείκεια· διότι ὁ μὲν θυμὸς ἐπιτείνει περισσότερο τὴν σκλήρυνση, ἡ δὲ ἐπιείκεια τὴν ἐξαφανίζει. Ὡστε, ἂν θέλεις νὰ πλησιάσεις κάποιον ποὺ ἔχει ἀδικήσει, θὰ πρέπει νὰ προσφερθεῖς μὲ πολλὴ πραότητα σ' αὐτόν. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ ἐδῶ τί κάμνει. Ὑπενθύμισε σ' αὐτοὺς μὲ πρᾶο τρόπο τὶς δικές του τολμηρὲς πράξεις καὶ δὲν πρόσθεσε τίποτε ἄλλο· ἀνέφερε τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, πρόσθεσε τὴ χάρη ποὺ βεβαιώνεται μὲ τὰ γεγονότα καὶ προχώρησε τὸ λόγο ἀκόμα παραπέρα. Σεβάσθηκαν τὴν ἐπιείκεια τοῦ Πέτρου, διότι δίδασκε σὰν πατέρα καὶ στοργικὸς διδάσκαλος σ' ἐκείνους ποὺ σταύρωσαν τὸν Κύριό του καὶ ἐπιθυμοῦσαν καὶ τοὺς ἴδιους νὰ φονεύσουν. Ὅχι μόνο πείσθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἀποδοκίμασαν τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ κατενόησαν τὰ ὅσα εἶχαν διαπραχθεῖ. Διότι δὲν τοὺς ἄφησε νὰ κυριευθοῦν ἀπὸ τὸ θυμὸ καὶ νὰ σκοτισθεῖ ὁ νοῦς τους, ἀλλὰ μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, ἀφοῦ διεσκόρπισε, σὰν κάποια ὀμίχλη, τὴν ἀγανάκτηση,

τὴν ἀγανάκησιν, οὕτως ἔδειξε τὸ τειολημένον. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει, διὰν εἰπώμεν ἡμεῖς ὅτι ἡδικήμεθα, ἐκεῖνοι πειρῶνται δεῖξαι ὅτι οὐκ ἡδικήκασιν· διὰν εἰπώμεν ἡμεῖς ὅτι οὐκ ἡδικήμεθα, ἀλλ' ἡδικήκαμεν μᾶλλον, ἐκεῖνοι τὸ ἐναντίον
 5 ποιοῦσιν. "Ωσιε, εἰ βούλει τὸν ἡδικηκότα εἰς ἀγῶνα ἐμβαλεῖν, μὴ καιηγορήσης αὐτοῦ, ἀλλ' ἀγώνισαι, καὶ κεῖνος καιηγορήσει· φιλόνεικον γὰρ ἐστὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

Τοῦτο ὁ Πέτρος ἐποίησεν. Οὐ καιηγόρησεν αὐτῶν σφοδρῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπειράθη σχεδὸν ἀγωνίσασθαι ἡμέρως κα-
 10 τὰ τὸ δυνατόν· διὰ τοῦτο αὐτῶν καθικνεῖται τῆς ψυχῆς. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι καιενύγησαν; Ἀπὸ τῶν ρημάτων αὐτῶν. Τί γάρ φασι; «Τί ποιήσωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί»; Οὓς πλάγους ἐκάλουν, ἀδελφούς νῦν καλοῦσιν, οὐχὶ τοσοῦτον ἑαυτοὺς παρεξισάζοντες, ὅσον εἰς φιλοστοργίαν ἐπισπώμενοι καὶ
 15 κηδεμονίαν. Ἀλλως δέ, ἐπειδὴ αὐτοὶ καιηξίωσαν τοῦτο καλέσαι αὐτούς, καὶ φασι, «Τί ποιήσωμεν;», οὐκ εἶπον εὐθέως, Ὁκοῦν μετανοῶμεν', ἀλλ' ἐπέτρεψαν ἑαυτοὺς αὐτοῖς. Καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τις γενόμενος ἢ ἐν νόσῳ, τὸν κυβερνήτην ἰδὼν ἢ τὸν ἰατρόν, πάντα αὐτῷ παραχωρεῖ τε καὶ πείθεται,
 20 οὕτω καὶ οὗτοι ὡμολογήκασιν ἐν ἐσχάτοις ὄντας ἑαυτούς, καὶ οὐδὲ ἐλπίδα σωτηρίας ἔχοντας. Καὶ ὅρα. Οὐκ εἶπον, Ὅπως σωθῶμεν; ἀλλὰ «Τί ποιήσωμεν;». Τί οὖν ὁ Πέτρος; Πάλιν ἐνταῦθα πάντων ἐρωτηθέντων, ἐκεῖνος ἀποκρίνεται, «μετανοήσατε», λέγων, «καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ
 25 τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ οὕτω λέγει ὅτι ὁ πιστεύσατε', ἀλλὰ «βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν»· τοῦτο γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι παρέλαβον. Εἴτα δείκνυσιν καὶ τὸ κέρδος· «Εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Εἰ δωρεὰν λήψεσθε, εἰ ἄφεσιν ἔχει τὸ βάπτισμα.
 30 τί μέλλετε;

Εἴτα, πιθανὸν τὸν λόγον ποιῶν, ἐπήγαγεν· «Ὑμῖν γάρ

ἔτσι παρουσίασε ἐκεῖνο ποῦ εἶχαν τολμήσει. Καί πράγματι ἔτσι συμβαίνει, ὅταν ποῦμε ἐμεῖς, ὅτι ἀδικηθήκαμε, ἐκεῖνοι προσπαθοῦν νὰ ἀποδείξουν ὅτι δὲν ἔχουν ἀδικήσει· ὅταν ποῦμε ἐμεῖς, ὅτι δὲν ἀδικηθήκαμε, ἀλλὰ ὅτι μᾶλλον ἔχομε ἀδικήσει, ἐκεῖνοι κάνουν τὸ ἀντίθετο. "Ωστε, ἂν θέλεις νὰ βάλεις σ' ἀγώνα ἐκεῖνον ποῦ ἔχει ἀδικήσει, μὴ τὸν κατηγορήσεις, ἀλλ' ἀγωνίσου, καὶ ἐκεῖνος θὰ κατηγορήσῃ· διότι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εἶναι φιλόνεικο.

Αὐτὸ ἔκαμνε καὶ ὁ Πέτρος. Δὲν τοὺς κατηγόρησε αὐστηρά, ἀλλὰ προσπάθησε νὰ ἀγωνισθεῖ κατὰ τὸ δυνατό σχεδὸν ἡμερᾶ· γι' αὐτὸ καὶ ἐγγίζει τὴν ψυχὴ τους. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό, ὅτι συγκινήθηκαν; Ἀπὸ τὰ ἴδια τους τὰ λόγια. Διότι, τί λέγουν; «Τί πρέπει νὰ κάνομε, ἄνδρες ἀδελφοί;». Αὐτοὺς ποῦ ὀνόμαζαν πλάνους, τώρα τοὺς ὀνομάζουν ἀδελφούς. "Οχι τόσο γιὰ νὰ ἐξισωθοῦν με τοὺς Ἀποστόλους, ὅσο γιὰ νὰ παρακινήσουν αὐτοὺς σὲ φιλοστοργία καὶ κηδεμονία. Ἐξάλλου δέ, ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι θεώρησαν ἄξιο ἔτσι νὰ ὀνομάσουν αὐτούς, καὶ λέγουν, «Τί πρέπει νὰ κάνομε;», δὲν εἶπαν ἀμέσως, Ἐπειὸν μεταννοοῦμε', ἀλλ' ἐμπιστεύθηκαν τοὺς ἑαυτούς τους σ' αὐτούς. "Οπως ἀκριβῶς ὅταν βρεθεῖ κάποιος σὲ ναυάγιο ἢ σὲ ἀρρώστια, μόλις δεῖ τὸν κυβερνήτη ἢ τὸν ἰατρό, ὅλα τὰ ἀφ' ἧν σ' αὐτὸν καὶ ὑπακούει, ἔτσι καὶ αὐτοί, ὁμολόγησαν ὅτι βρίσκονται στὴν πιὸ χειρότερη κατάσταση καὶ δὲν ἔχουν καμιά ἐλπίδα σωτηρίας. Καὶ πρόσεχε. Δὲν εἶπαν «πῶς θὰ σωθοῦμε;», ἀλλὰ «τί πρέπει νὰ κάνομε;». Τί κάμνει λοιπὸν ὁ Πέτρος; Πάλι ἐδῶ, ἐνῶ ὅλοι ἐρωτήθηκαν, ἐκεῖνος ἀποκρίνεται, λέγοντας· «μετανοήσατε καὶ ὁ καθένας σας ὥς βαπτισθεῖ στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ δὲν λέγει ἀκόμα, ἰπιστεύσατε', ἀλλὰ «ὥς βαπτισθεῖ ὁ καθένας σας». Διότι αὐτὸ παρέλαβαν στὸ βάπτισμα. Ἐπειτα παρουσιάζει καὶ τὸ κέρδος· «Γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες καὶ θὰ λάβετε τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Ἐὰν θὰ λάβετε δωρεά, ἐὰν παρέχει ἄφεση τὸ βάπτισμα, τί χρονοτριβεῖτε;

"Επειτα κάμνοντας τὸ λόγο πειστικό, πρόσθεσε· «Διό-

ἔστιν ἡ ἐπαγγελία». Ταύτην καὶ ἐνταῦθα λέγει, ἣν εἶπε καὶ
 ἄνω διαλεγόμενος. «Καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν», φησί. Οὐκοῦν
 μείζων ἡ δωρεά, διὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ κληρονόμους ἔχωσι.
 «Καὶ παῖσι», φησί, «τοῖς εἰς μακράν». Εἰ «τοῖς εἰς μακράν»,
 5 πολλῶ μᾶλλον ὑμῖν τοῖς ἐγγύς. «Ὅσους ἂν προσκαλέσῃται
 Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν». Ὅρα πότε λέγει «Τοῖς εἰς μακράν».
 Ὅτι αὐτοὺς εὗρεν ὠκειωμένους καὶ κατεγνωκότας ἑαυτῶν·
 ψυχὴ γάρ, διὰ ἑαυτὴν καταδικάσῃ, οὐκέτι φθονεῖν δύναται.
 «Ἐτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρατο καὶ παρεκάλει, λέ-
 10 γων». Ὅρα αὐτὸν πανταχοῦ ἐπιτέμνοντα, καὶ οὐ φιλοτιμού-
 μενον, οὐδὲ ἐπιδεικνύοντα. «Διεμαρτύρατο», φησί, «καὶ πα-
 ρεκάλει, λέγων». Ἀπηρτισμένη αὕτη διδασκαλία, τὸ μὲν φό-
 βου, τὸ δὲ ἀγάπης ἔχουσα. «Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκο-
 λιᾶς ταύτης». Οὐδὲν περὶ μελλόντων φησὶν, ἀλλὰ περὶ τῶν
 15 παρόντων, οἷς καὶ μάλιστα ἐνάγονται ἄνθρωποι, καὶ δείκνυ-
 σιν ὅτι τὸ κήρυγμα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶ μελλόντων ἀ-
 παλλάττει κακῶν. «Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λό-
 γον αὐτοῦ, ἐβαπτίσθησαν· καὶ προσειρέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ
 ψυχαὶ ὥσεὶ τρισχίλια». Πῶς οἶει τοῦτο τοὺς Ἀποσιόλους
 20 ἀνακινήσασθαι μᾶλλον τοῦ σημείου; «Ἦσαν δὲ προσκαρτε-
 ροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποσιόλων καὶ τῇ κοι-
 νωνίᾳ». Δύο ἀρεταί, καὶ τὸ προσκαρτερεῖν, καὶ τὸ ὁμοθυμα-
 δόν. Τοῦτο δὲ φησιν, ἵνα δείξῃ ὅτι πολὺν χρόνον αὐτοὺς ἐ-
 δίδασκον. «Καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄριου, καὶ τῇ
 25 προσευχῇ». Πάντα κοινῇ, πάντα μετὰ καρτερίας ἐποίουν, φησί.
 Ἐγένετο δὲ πάσῃ ψυχῇ φόβος, πολλά τε τέρατα καὶ ση-

τι σὲ σᾶς δόθηκε ἡ ὑπόσχεση». Αὐτὴν καὶ ἐδῶ ἀναφέρει, τὴν ὁποία εἶπε μιλώντας καὶ παραπάνω. «Καὶ στὰ τέκνα σας» λέγει. Λοιπὸν ἡ δωρεὰ εἶναι μεγαλύτερη, ὅταν ἔχουν καὶ κληρονόμους τῶν ἀγαθῶν. «Καὶ σὲ ὅλους ἐκείνους», λέγει, «ποὺ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό». Ὡς δίνεται σ' ἐκείνους ποὺ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό, πολὺ περισσότερο σὲ σᾶς ποὺ βρίσκεσθε κοντά του. «Ὅσους θὰ προσκαλέσει ὁ Κύριος ὁ Θεός μας». Πρόσεχε πότε λέγει, «καὶ σ' ἐκείνους ποὺ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό». Ὅταν διαπίστωσε, ὅτι αὐτοὶ εἶχαν γίνεи φίλοι καὶ ὅτι εἶχαν μετανοήσῃ· διότι ἡ ψυχὴ, ὅταν καταδικάσῃ τὸν ἑαυτοῦ της, δὲν μπορεῖ πλέον νὰ φθονεῖ. «Καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα λόγια διαβεβαίωνε αὐτὰ ποὺ ἔλεγε, καὶ τοὺς προέτρεπε, λέγοντας». Πρόσεχε αὐτόν, ὅτι παντοῦ συντομεύει τὸ λόγο καὶ δὲν ἐπιζητεῖ τιμές, οὔτε θέλει ἐπιδείξεις. «Διαβεβαίω-νε», λέγει, «αὐτὰ ποὺ ἔλεγε καὶ τοὺς προέτρεπε, λέγοντας». Ὁλοκληρωμένη διδασκαλία αὕτη, διότι περιέχει ἀφ' ἑνὸς μὲν φόβο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀγάπη. «Σῶστε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀπὸ τὴν τιμωρία ποὺ θὰ ὑποστεῖ ἡ διεστραμμένη αὕτη γενεά». Δὲν λέγει τίποτε γιὰ τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ γιὰ τὰ παρόντα, γιὰ τὰ ὁποῖα πρὸ πάντων κατηγοροῦνται οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ κήρυγμα ἀπαλλάσσει καὶ ἀπὸ τὰ παρόντα καὶ ἀπὸ τὰ μέλλοντα κακά. «Καὶ αὐτοὶ μὲ εὐχαρίστηση δέχθηκαν τὰ λόγια τοῦ Πέτρου καὶ βαπτίσθηκαν, καὶ προστέθηκαν κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη περίπου τρεῖς χιλιάδες ἄτομα». Πῶς σοῦ φαίνεται αὐτό, τὸ νὰ ἀποκτήσουν οἱ Ἀπόστολοι μεγαλύτερη δύναμη, νὰ θαυματουργοῦν; «Παρέμειναν δὲ προσηλωμένοι μὲ πιστότητα στὴ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων καὶ στὴν ἐπικοινωνία». Δυὸ ἀρετὲς εἶχαν, καὶ τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν ὁμοψυχία. Αὐτὸ δὲ τὸ λέγει γιὰ νὰ δείξει, ὅτι τοὺς δίδασκαν πολὺ χρόνο. «Καὶ σὲ ἀδελφικὴ ἐπικοινωνία καὶ σὲ ἐνότητα καὶ στὸν τεμαχισμό τοῦ ἄρτου καὶ στίς προσευχές». Ὅλα, λέγει, τὰ ἔκαναν ἀπὸ κοινου, ὅλα τὰ ἔκαναν μὲ ἐπιμονή.

«Φόβος δὲ κατέλαβε τὸν καθένα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ

μεῖα διὰ τῶν Ἀποσιόλων ἐγίνετο». Εἰκότως· οὐ γὰρ ὡς τῶν τυχόντων κατεφρόνουν, οὐδὲ τοῖς ὀρωμένοις προσεῖχον, ἀλλὰ πεπύρωτο αὐτῶν ἡ διάνοια. Ἐπειδὴ δὲ ἄνωθεν ἦν πολὺς ῥέων ὁ Πέτρος, καὶ ἐδείκνυ τὰς ἐπαγγελίας καὶ τὰ μέλλοντα, εἰκότως ἐξέστησαν τῷ φόβῳ, καὶ ἐμαρτύρει τοῖς λεγομένοις τὰ θαύματα. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πρότερον σημεῖα, εἶτα διδασκαλία, εἶτα θαύματα, οὕτω καὶ νῦν. «Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά». Ὅρα εὐθέως ὅση ἡ ἐπίδοσις· οὐ γὰρ ἐν ταῖς εὐχαῖς μόνον ἡ κοινωνία, οὐδὲ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ. «Καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον, καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν». Ὅρα πόσος φόβος αὐτοῖς ἐνεγένετο! «Καὶ διεμέριζον αὐτά». Τοῦτο εἶπε, τὸ οἰκονομικὸν δηλῶν. «Καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν». Οὐχ ἀπλῶς, καθάπερ οἱ παρ' Ἑλλησι φιλόσοφοι, οἱ μὲν ἀφῆκαν τὴν γῆν, οἱ δὲ εἰς θάλασσαν ἔρριψαν πολὺν χρυσίον, ὅπερ οὐχ ὑπεροψία χρημάτων ἦν, ἀλλὰ μωρία καὶ ἄνοια· πανταχοῦ γὰρ ἐσπούδασεν ὁ διάβολος αἰεὶ τοῦ Θεοῦ τὰ κτίσματα διαβάλλειν, ὥς οὐκ ἐνὸν καλῶς χρῆσασθαι χρήμασι. «Καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ». Ἐνταῦθα τὸν τρόπον διδάσκει καθ' ὃν τῆς διδασκαλίας ἀπέλανον.

2. Καὶ σκόπει πῶς οὐδὲν ἐποιοῦν ἕτερον Ἰουδαῖοι, οὐ μικρόν, οὐ μέγα, ἀλλὰ τῷ ἱερῷ προσήδρευον· ἅτε γὰρ σπουδαιότεροι γεγεννημένοι, καὶ περὶ τὸν τρόπον εὐλάβειαν πλείονα εἶχον· οὐ γὰρ ἀπέσπων αὐτοὺς οἱ Ἀπόστολοι τέως, ὥστε μὴ θλάψαι. «Κλῶντες τε καὶ οἶκον ἄριον, μετελάμβανον τρο-

πίστευσαν, διότι πολλά καταπληκτικὰ θαύματα καὶ σημεῖα γίνονταν μὲ τοὺς Ἀποστόλους». Δικαιολογημένα. Διότι δὲν τοὺς περιφρονοῦσαν σὰν τυχαίους, οὔτε πρόσεχαν σὲ ὅσα ἔβλεπαν μόνο, ἀλλὰ καὶ ἡ διάνοιά τους εἶχε διακαεῖ. Ἐπειδὴ δὲ προηγουμένως ὁ Πέτρος μιλοῦσε πρὸς αὐτοὺς μὲ ὀρμητικότητα καὶ ἀποδείκνυε τίς ἐπαγγελίες καὶ τὰ μέλλοντα, δικαιολογημένα συνταράχθηκαν ἀπὸ τὸ φόβο, τὰ δὲ θαύματα ἐπιβεβαίωναν τὰ ὅσα λέγονταν. "Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ προηγήθηκαν τὰ σημεῖα, ἀκολούθησε ἡ διδασκαλία, καὶ κατόπιν τὰ θαύματα, ἔτσι καὶ τώρα. "Ὅλοι δὲ ὅσοι πίστευαν ἦταν ἐνωμένοι μεταξύ τους καὶ τὰ εἶχαν ὅλα κοινά». Πρόσεχε ἀμέσως πόση εἶναι ἡ πρόοδος. Διότι ἡ ἐπικοινωνία μεταξύ τους δὲν ἦταν μόνο στίς προσευχές, οὔτε στὴ διδασκαλία, ἀλλὰ στὸν τρόπο τῆς ζωῆς. «Καὶ τὰ κτήματα καὶ τίς περιουσίες τους πωλοῦσαν καὶ τὰ μοίραζαν σ' ὅλους, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη τοῦ καθένα ἀπ' αὐτοῦς». Πρόσεχε πόσος φόβος γεννήθηκε ἀνάμεσά τους! «Καὶ διεμοίραζαν αὐτά». Αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ νὰ δηλώσει τὸ οἰκονομικόν. «Ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη τοῦ καθένα». "Ὅχι ἀπλῶς, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι, ποὺ ἄλλοι μὲν ἄφησαν τὴ γῆ ἀκαλλιέργητη, ἀφοῦ τὴν ἀφιέρωσαν στοὺς θεούς, ἄλλοι δὲ ἔρριψαν πολὺ χρυσάφι στὴ θάλασσα, πράγμα ποὺ ἐγίνε ὄχι ἀπὸ περιφρόνηση τῶν χρημάτων, ἀλλὰ ἀπὸ μωρία καὶ ἀνοησία. Διότι ὁ διάβολος παντοῦ προσπαθοῦσε πάντοτε νὰ διαβάλλει τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ὅτι δῆθεν δὲν ἦταν δυνατό νὰ κάνουν καλὴ χρῆση τῶν χρημάτων. «Καὶ κάθε ἡμέρα συγκεντρώνονταν μὲ ζῆλο καὶ μὲ ὁμοψυχία ὅλοι στὸ ναόν». Ἐδῶ διδάσκει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀπολάμβαναν τὴν διδασκαλία.

2. Καὶ πρόσεχε, πῶς τίποτε ἄλλο δὲν ἔκαναν οἱ Ἰουδαῖοι, οὔτε μικρό, οὔτε μεγάλο, ἀλλὰ προσέρχονταν καὶ πρόσφερναν τίς ὑπηρεσίες τους στὸ ναόν. Διότι, ἐπειδὴ εἶχαν γίνεи καλύτεροι, γι' αὐτὸ καὶ ἔδειχναν μεγαλύτερη εὐλάβεια πρὸς τὸν τόπο. Καθόσον οὔτε οἱ Ἀπόστολοι στὴν ἀρχὴ τοὺς ἔπαιρναν γιὰ νὰ μὴ βλάψουν. «Καὶ ἀφοῦ ἔκο-

φῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας, αἰνοῦντες τὸν Θε-
 όν, καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν». Τὸν ἄριον ἐμοὶ
 δοκεῖ λέγων, καὶ τὴν νησιείαν ἐνταῦθα σημαίνειν καὶ τὸν
 σκληρὸν βίον τροφῆς γάρ, οὐ τρυφῆς μετελάμβανον. Ἐντεῦ-
 5 θεν, ἀγαπητέ, μάνθανε ὡς οὐχ ἡ τρυφή, ἀλλ' ἡ τροφή τὴν
 ἀπόλαυσιν ποιεῖ· καὶ ὡς οἱ τρυφῶντες, ἐν λύπῃ, οἱ δὲ μὴ
 τρυφῶντες, ἐν χαρᾷ. Ὅρας ὅτι οἱ Πέτρου λόγοι καὶ τοῦτο
 εἶχον, τὸν τοῦ βίου σωφρονισμόν; Οὕτως οὐκ ἐνι γενέσθαι
 ἀγαλλίασιν, μὴ ἀφελείας οὔσης. Καὶ πῶς, φηοῖν, «εἶχον χά-
 10 ριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν»; Δι' ὧν ἐποίουν διὰ τῆς ἐλεημοσύ-
 νης. Μὴ γάρ μοι, εἰ οἱ ἀρχιερεῖς ἐπέστησαν αὐτοῖς ὑπὸ φθό-
 νου καὶ βασκανίας, τοῦτο ἴδης, ἀλλ' ὅτι πρὸς τὸν λαὸν χά-
 ριν εἶχον.

«Ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν
 15 τῇ Ἐκκλησίᾳ». «Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐ-
 τό». Οὕτω πανταχοῦ καλὸν ἡ ὁμόνοια. «Ἐτέροις τε λόγοις
 διεμαρτύρατο». Τοῦτο εἶπε, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἤρκει τὰ λε-
 χθέντια· ἢ καὶ ἐκεῖνα μέν, ὥστε πρὸς πίστιν ἐπαχθῆναι, ταῦ-
 τα δέ, τίνα χρὴ τὸν πιστὸν ποιεῖν, εἴρηται. Καὶ οὐκ εἶπεν,
 20 Ἐπὶ τῷ σιαυρῷ· ἀλλ' «ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτι-
 σθήτω ἕκαστος ὑμῶν». Οὐδὲ ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς συνεχῶς
 τοῦ σιαυροῦ, ἵνα μὴ ὀνειδίζειν δόξῃ, ἀλλ' ἀπλῶς, «μετανοή-
 σαιτε», φησί, «καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Καὶ μὴν ἐτέρως ἔχει
 25 τῶν ἐνταῦθα δικαστηρίων ὁ νόμος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κηρύγματος
 διταν ὁ ἡμαρτηκὼς ὁμολογήσῃ, τότε σῴζεται. Ὅρα πῶς οὐ
 τὸ μεῖζον παρέδραμεν ὁ Πέτρος, ἀλλά, πρότερον τὴν χάριν

βαν τὸν ἄρτο στίς οἰκίαις, ὅπου συγκεντρώνονταν, ἔτρωγαν μὲ καρδιά γεμάτη ἀγαλλίαση καὶ ἀπλότητα, δοξολογώντας τὸ Θεό καὶ ἔχοντας τὴν ἐκτίμηση ὅλου τοῦ λαοῦ». Νομίζω ὅτι ἀναφέροντας τὸν ἄρτο, ἐννοεῖ ἐδῶ καὶ τὴ νηστεία καὶ τὴ σκληραγωγημένη ζωὴ· διότι μεταλάμβαναν τροφή καὶ ὄχι μαλθακὴ ζωὴ. Ἀπ' ἐδῶ, ἀγαπητέ, μάθαινε, ὅτι ὄχι ἡ μαλθακὴ ζωὴ, ἀλλὰ ἡ τροφή προκαλεῖ τὴν ἀπόλαυση, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ κάνουν μαλθακὴ ζωὴ αἰσθάνονται λύπη, ἐνῶ ὅσοι δὲν κάνουν μαλθακὴ ζωὴ αἰσθάνονται χαρὰ. Βλέπεις ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Πέτρου ἀπέβλεπαν καὶ σὲ αὐτό, τὸ σωφρονισμὸ δηλαδὴ τῆς ζωῆς; Ἐπομένως δὲν εἶναι δυνατό νὰ ὑπάρξει ἀγαλλίαση, ἂν δὲν ὑπάρχει ἀπλότητα. Καὶ πῶς, λέγει, «εἶχαν τὴν ἐκτίμηση ὅλου τοῦ λαοῦ»; Μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμναν μὲ τὴν ἐλεημοσύνη. Μὴ λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, βλέπεις μόνο αὐτό, τὸ ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπόδιζαν αὐτοὺς ἀπὸ φθόνο καὶ ζήλεια, ἀλλ' ὅτι εἶχαν τὴν ἐκτίμηση τοῦ λαοῦ.

«Ὁ δὲ Κύριος πρόσθετε κάθε ἡμέρα στὴν Ἐκκλησία ἐκείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ σωθοῦν». «Ὅλοι δὲ ὅσοι πίστευαν, ἦταν ἐνωμένοι μεταξύ τους σὰν μιὰ ψυχὴ». Ἄρα παντοῦ ἡ ὁμόνοια εἶναι καλό. Καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα λόγια τοὺς διαβεβαίωνε τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως». Αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ νὰ ἀποδείξει, ὅτι τὰ λεχθέντα δὲν ἦταν ἀρκετά· ἢ ὅτι καὶ ἐκεῖνα μὲν ὅτι ἔχουν λεχθεῖ γιὰ νὰ ὁδηγήσουν αὐτοὺς στὴν πίστη, αὐτὰ δέ, γιὰ νὰ δείξουν τί πρέπει νὰ κάνει ὁ πιστός. Καὶ δὲν εἶπε ἰστὸ ὄνομα τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ «Ἄς βαπτισθεῖ ὁ καθένας σας στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὕτε ὑπενθυμίζει σ' αὐτοὺς συνέχεια τὸ σταυρό, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι τοὺς κατηγορεῖ, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει, «Μετανοήσατε καὶ ἄς βαπτισθεῖ ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ ἀφεθοῦν οἱ ἁμαρτίες του». Καὶ βέβαια ὁ νόμος τῶν δικαστηρίων ἔχει ἐδῶ διαφορετικὴ ἐφαρμογή, ἀλλὰ στὸ κήρυγμα, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ ἁμάρτησε ὁμολογήσει τὸ ἁμάρτημά του, τότε σώζεται. Πρόσεχε πῶς ὁ Πέτρος δὲν παρέλειψε τὸ σπουδαιότερο, ἀλλ' ἀφοῦ προηγουμένως ἀνέφερε τὴ χάρη τοῦ

εἰπὼν, τότε καὶ ἐκεῖνο ἐπήγαγε, λέγων· «Λήψετε τὴν δω-
ρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Ἀξιόπιστος ὁ λόγος αὐτόθεν,
ἐξ ὧν αὐτοὶ ἔλαβον· τέως γὰρ τὸ εὐκολον λέγει καὶ πολλὴν
ἔχον δωρεάν, καὶ τότε ἐπὶ τὸν βίον ἄγει, εἰδὼς ὅτι ὑπόθε-
5 σις αὐτοῖς ἔσται σπουδῆς, τὸ ἤδη γεύσασθαι τῶν τοσούτων
ἀγαθῶν. Ἐπεὶ δὲ ἐπόθει ἀκοῦσαι ὁ ἀκροατὴς τί ἦν τῶν πλει-
όνων λόγων τὸ κεφάλαιον, καὶ τοῦτο προστίθησι, δεικνὺς ὅτι
ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οἱ μὲν οὖν ἀποδεξάμενοι
τὸν λόγον ἐπήνεσαν τὰ λεχθέντα, καίτοι φόβου γέμοντα, καὶ
10 μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τότε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχονται· ἀλλ'
ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

«Ἦσαν», φησί, «προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ». Ἐκ τοῦ-
του δῆλον ὅτι οὐ μίαν ἡμέραν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ἐπὶ
πολλὰς ἐδιδάσκοντο, ἅτε ἐφ' ἕτερον μετασιάντες βίον. «Καὶ
15 ἐγένετο πάση ψυχῇ φόβος». Εἰ «πάση», καὶ τῶν μὴ πιστευ-
σάντων. Εἰκὸς δὲ αὐτοὺς παθεῖν, τοσαύτην ἀθρόον μεταβο-
λὴν ἰδόντας· τάχα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν σημείων. Οὐχί, ὁμοῦ δέ,
ἀλλ' «ὁμοθυμαδόν» εἶπεν, ἐπειδὴ ἓν ὁμοῦ μὲν εἶναί τινας,
οὐ μὴν δὲ ὁμοθυμαδόν, διηρημένους ταῖς γνώμας. «Λόγοις
20 τε παρεκάλει». Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν διδασκαλίαν, ἐ-
πιτέμνων τὸν λόγον· ἐξὸν δὲ μαθάνειν ὅτι ὡς νέους παῖδας
ἔτρεφον τῇ τροφῇ τῇ πνευματικῇ. Καὶ ἄγγελοι γεγόνασι λοι-
πὸν ἐξαίφνης. «Καὶ διεμέριζον καθὸ χρεῖαν τις εἶχεν». Εἰ-
δὸν ὅτι τὰ πνευματικὰ κοινά, καὶ οὐδεὶς ἕτερος ἐτέρου πλέ-
25 ον ἔχει, καὶ ταχέως ἦλθον ἐπὶ τὸ τὰ αὐτῶν πᾶσι διαδιδόναι.
«Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό». Ὅτι δὲ οὐ τό-
πω ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, δῆλον ἐξ ὧν ἐπήγαγε, λέγων· «Καὶ
πάντα εἶχον κοινά». «Πάντες» δέ, φησὶν, οὐχ ὁ μὲν, ὁ δὲ οὐ.

Θεοῦ τότε πρόσθεσε καὶ ἐκεῖνο, λέγοντας· «Καὶ θὰ λάβετε τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Καὶ ὁ λόγος γίνεται ἀξιόπιστος ἀπὸ αὐτὰ πού αὐτοὶ ἔλαβαν. Διότι προηγουμένως λέγει τὸ εὐκολο καὶ ἐκεῖνο πού ἔχει μεγάλη τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ ὁδηγεῖ στὸ βίον γνωρίζοντας, ὅτι θὰ γίνεῖ γι' αὐτοὺς ἀφορμὴ μεγάλου ζήλου τὸ νὰ γευθοῦν πλέον τὰ τόσα πολλὰ ἀγαθὰ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀκροατής, ποθοῦσε νὰ ἀκούσει ποιὸ ἦταν τὸ σπουδαιότερο τῶν περισσότερων λόγων, προσθέτει καὶ αὐτό, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἦταν ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αὐτοὶ λοιπὸν ἀφοῦ ἀποδέχθηκαν τὸ κήρυγμα ἐπήνεσαν τὰ ὅσα λέχθηκαν, ἂν καὶ ἦταν γεμάτα ἀπὸ φόβο, καὶ μετὰ τὴ συγκατάθεση, τότε ἔρχονται πρὸς τὸ βάπτισμα. Ἀλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

«Ἦσαν», λέγει, «ἀφοσιωμένοι μὲ ζῆλο καὶ ἐπιμονὴν στὴ διδασκαλία». Ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι ὄχι μία ἡμέρα, οὔτε δυὸ καὶ τρεῖς, ἀλλὰ γιὰ πολλὰς ἡμέρας διδάσκονταν, ἐφόσον μετέβαλαν τελείως τὴ ζωὴ τους. «Κατέλαβε δὲ κάθε ἄτομο φόβος». Ἐὰν «κάθε ἄτομο», ἄρα καὶ ἐκείνους πού δὲν πίστευσαν. Ἦσαν φυσικὸ δὲ νὰ τὸ πάθουν αὐτὸ αὐτοί, ἀφοῦ εἶδαν διὰ μιᾶς τόσο μεγάλη μεταβολή· ἴσως δὲ καὶ ἀπὸ τὰ θαύματα νὰ φοβήθηκαν. Δὲν εἶπε δὲ ὁμοῦ, ἀλλὰ «μὲ μία ψυχὴ»· ἐπειδὴ εἶναι δυνατό μερικοὶ νὰ εἶναι μὲν μαζί, ὄχι ὅμως μὲ μιὰ ψυχὴ, ἀλλὰ μὲ διαιρημένους τίς γνῶμες. «Καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα λόγια τοὺς προέτρεπε». Καὶ οὔτε ἐδῶ ἀναφέρει τὴ διδασκαλία, συντομεύοντας τὸ λόγο· πρέπει δὲ νὰ μάθουμε, ὅτι τοὺς ἔτρεφαν σὰν νέα παιδιὰ μὲ τὴν πνευματικὴ τροφή. Καὶ ἀμέσως ἔγιναν στὴ συνέχεια ἄγγελοι. «Καὶ τὰ μοίραζαν σὲ ὅλους κατὰ τὴν ἀνάγκη πού εἶχε ὁ καθένας». Εἶδαν ὅτι τὰ πνευματικὰ εἶναι κοινὰ, καὶ ὅτι κανένας δὲν ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄλλο, καὶ γρήγορα κατέληξαν νὰ διαδίδουν τὰ δικά τους σὲ ὅλους. «Ὅλοι δὲ οἱ πιστοὶ ἔμεναν μαζί». Τὸ ὅτι δὲ ὄχι ἀπὸ ἀπόψεως τόπου ἦταν μαζί, εἶναι φανερό ἀπὸ τὰ ὅσα πρόσθεσε, λέγοντας· «Καὶ τὰ εἶχαν ὅλα κοινὰ». «Ὅλοι» δὲ λέγει, ὄχι ὁ μὲν ναί, ὁ δὲ ὄχι.

Τοῦτο πολιτεία ἀγγελικὴ, μηδὲν αὐτῶν λέγειν ἴδιον εἶναι. Ἐνιενῶθεν ἡ ρίζα τῶν κακῶν ἐξεκόπη, καὶ δι' ὧν ἔπρατιον ἔδειξαν ὅτι ἤκουσαν. Ἄρα τοῦτο ἦν, ὃ ἔλεγε· «Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης».

- 5 «Καὶ προσειέσθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὥσεὶ τριοχίλια». Ἐπειδὴ τριοχίλιοι γεγόνασιν ἐξήγαγον αὐτοὺς λοιπὸν ἔξω, οἱ καὶ μετὰ παρηγοίας, ἅτε πολλῆς οὔσης ἤδη, καθ' ἡμέραν ἀνῆεσαν καὶ προσήδρευον ἐν τῷ ἱερῷ· ἐπεὶ καὶ Πέτρος καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὑστερον τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν οὐδὲν
- 10 γὰρ τέως παρεκίνουν τῶν Ἰουδαϊκῶν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ εἰς τὸν τόπον τιμὴ διέβαινε πρὸς τὸν τοῦ ἱεροῦ Δεσπότην. Εἶδες εὐλαθείας ἐπίδοσιν; Χρήματα ἔρριψαν, καὶ ἔχαιρον, καὶ πολλὴ ἦν ἡ εὐφροσύνη· μείζονα γὰρ ἦν ἢ ἐλάμβανον ἀγαθὰ. Οὐδεὶς ὠνείδιζεν, οὐδεὶς ἐφθόνει, οὐδεὶς ἐβάσκαινεν, οὐκ ἦν
- 15 τύφος, οὐκ ἦν ἐξουδένωσις· καθάπερ παῖδια ἐνόμιζον οὕτω παιδεύεσθαι, ὥς ἀριτίοκοι οὕτω διέκειντο. Καὶ τί ὥς ἐν ἀμυδροῖ λέγω εἰκόνι; Εἰ μέμνησθε ὥς, ὅτε τὴν πόλιν ἡμῖν ἔσεισεν ὁ Θεός, καὶ πάντες ἦσαν συνεστιαλμένοι, οὕτω τότε ἐκεῖνοι διέκειντο· οὐδεὶς ὑπουλός ἦν, οὐδεὶς πονηρός. Καὶ
- 20 γὰρ τοιοῦτον φόβος, τοιοῦτον ἡ θλίψις. Οὐκ ἦν τὸ ψυχρὸν ρῆμα τὸ 'ἐμόν', καὶ τὸ 'σόν'. Διὰ τοῦτο ἀγαλλίασις ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης· οὐδεὶς ὥς ἐξ ἰδίων ἐσθίων διέκειτο, οὐδεὶς ὥς ἐξ ἀλλοτριῶν· καίτοι δοκεῖ αἴνιγμα εἶναι. Οὔτε ἀλλότρια ἐνόμιζον εἶναι τὰ τῶν ἀδελφῶν (δεσποτικὰ γὰρ ἦν), οὔτε
- 25 ἴδια, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν. Οὔτε ὁ πένης ἡσχύνετο, οὔτε ὁ πλούσιος ἐνυφοῦτο. Τοῦτό ἐστιν ἀγαλλίασις. Κακεῖνος ὥς εὐεργετιούμενος διέκειτο, καὶ εὖ πάσχον μᾶλλον, καὶ οὔτοι ὥς δοξαζόμενοι ταύτῃ, καὶ πάντες πρὸς αὐτοὺς ἦσαν συνδεδε-

Αὐτό εἶναι πολιτεία ἀγγελική, τὸ νὰ λέγουν, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι δικό τους. Ἀπ' ἐδῶ ἀποκόπηκε ἡ ρίζα τῶν κακῶν καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμναν, ἔδειξαν ὅτι ἄκουσαν τὴ διδασκαλία. Ἦσαν αὐτὸ ἦσαν ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε· «Σωθεῖτε ἀπὸ τῆ γενεᾶ αὐτῇ τῇ διεστραμμένη».

«Καὶ προστέθηκαν τὴν ἡμέρα ἐκείνη στὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας περίπου τρεῖς χιλιάδες ψυχές». Ἐπειδὴ ἔγιναν τρεῖς χιλιάδες, ἔβγαλαν αὐτοὺς στὴ συνέχεια ἔξω, οἱ ὁποῖοι καὶ μὲ παρρησία, ἀφοῦ πλέον ὑπῆρχε πολλὴ παρρησία, κάθε ἡμέρα ἀνέβαιναν καὶ πρόσφερναν τίς ὑπηρεσίες τους στὸ ναό· ἐπειδὴ καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης κάμνουν λίγο ἀργότερα τὸ ἴδιο· διότι τίποτε δὲν συνέχεαν ἀπὸ τὰ ἰουδαϊκὰ προηγούμενως. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τιμὴ στὸν τόπο ἀναφερόταν στὸν Κύριο τοῦ ναοῦ. Εἶδες πρόοδο εὐλάβειας; Πρόσφεραν χρήματα καὶ χαίρονταν, καὶ ἦταν μεγάλη ἡ εὐχαρίστηση· διότι ἦταν μεγαλύτερα τὰ ἀγαθὰ ποὺ λάμβαναν. Κανένας δὲν κατηγοροῦσε, κανένας δὲν φθονοῦσε, κανένας δὲν κακολογοῦσε, δὲν ὑπῆρχε ἐγωϊσμός, δὲν ὑπῆρχε περιφρόνηση· σὰν παιδιὰ νόμιζαν, ὅτι ἐκπαιδεύονται, σὰν νεογέννητοι συμπεριφέρονταν. Καὶ γιατί ὁμιλῶ χρησιμοποιοῦντας ἀμυδρὴ εἰκόνα; Ἄν ἐνθυμεῖσθε, ὅταν ὁ Θεὸς ἔσεισε τὴν πόλη μας καὶ ὅλοι ἦσαν συνεσταλμένοι, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἐκεῖνος συμπεριφερόταν· κανένας δὲν ἦταν ὑπουργός, κανένας δὲν ἦταν πονηρός. Διότι τέτοιος ἦταν ὁ φόβος, τέτοια ἦταν ἡ θλίψη. Δὲν ὑπῆρχε ἡ ψυχρὴ λέξη 'δικό μου' καὶ 'δικό σου'. Γι' αὐτὸ ὑπῆρχε ἀγαλλίαση στὴν τράπεζα· κανένας δὲν συμπεριφερόταν σὰν νὰ ἔτρωγε ἀπὸ τὰ δικά του, κανένας σὰν νὰ ἔτρωγε ἀπὸ τὰ ξένα· ἂν καὶ φαίνεται αὐτό, ὅτι εἶναι αἰνιγμα. Οὔτε νόμιζαν, ὅτι εἶναι ξένα τὰ ὅσα ἀνῆκαν στοὺς ἀδελφούς, διότι ἦσαν δεσποτικά, οὔτε δικά τους, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν τους. Οὔτε ὁ φτωχὸς ντρεπόταν, οὔτε ὁ πλούσιος ἔδειχνε ἀλαζονεία. Αὐτὸ εἶναι ἀγαλλίαση. Καὶ ἐκεῖνος σὰν εὐεργετούμενος συμπεριφερόταν καὶ ἦταν περισσότερο εὐτυχής, καὶ αὐτοὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο σὰν δοξαζόμενοι, καὶ ἦσαν πολὺ συνδεδεμένοι μὲ αὐτούς.

μένοι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν ταῖς τῶν χρημάτων διανομαῖς καὶ ὑ-
βρεις καὶ ἀπονοίας καὶ λύπας γίνεσθαι συμβαίνει, διὰ τοῦτο
ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος· «Μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης». Ὅρα
πόσα αὐτοῖς μαρτυρεῖ. Πίστιν γνησίαν, βίον ὀρθόν, τὴν ἐν
5 ἀκροάσει καρτερίαν, τὴν ἐν εὐχαῖς, τὴν ἐν ἀφελείᾳ, τὴν ἐν
εὐφροσύνῃ.

3. Δύο ἦν ἱκανὰ ἐμβαλεῖν αὐτοὺς εἰς ἀνυμίαν, ἣ τε νη-
σιεῖα, καὶ τὸ τὰ χρήματα διαδίδουσθαι· οἱ δὲ καὶ δι' ἀμφο-
τερα ἔχαιρον. Τίς γὰρ τοὺς οὕτω διακειμένους οὐκ ἂν ἡγά-
10 πησεν ὡς πατέρας κοινούς; Οὐδὲν ἔτικιον πονηρὸν καὶ ἁλ-
λήλων· τὸ πᾶν ἐπέτρεπον τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἦν φόβος,
καὶ ταῦτα ἐν μέσοις κινδύνοις ἐμβεβληκότων αὐτῶν. Διὰ
γούν τῆς ἀφελείας τὴν πᾶσαν αὐτῶν ἐδήλωσεν ἀρετήν, πολὺ
καὶ τῆς τῶν χρημάτων ὑπεροψίας, καὶ τῆς νησιεῖας, καὶ
15 τῆς ἐν ταῖς εὐχαῖς καρτερίας μείζονα οὖσαν. Οὕτω δὲ καὶ
καθαρῶς ἦνουν τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ τοῦτό ἐστιν αἰνεῖν τὸν
Θεόν. Ὅρα δὲ καὶ ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀπολαμβάνοντιας εὐθέως
τὰς ἀμοιβάς· τὸ γὰρ ἔχειν χάριν πρὸς τὸν λαόν, τοῦτό ἐστιν,
ὅτι ποθεινοί τινες ἦσαν καὶ ἐπέραστοι· τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγά-
20 σαιτο, τίς δὲ οὐκ ἂν θαυμάσειεν ἄνθρωπον τὸ ἦθος ἀπλοῦν,
ἢ τίς οὐκ ἂν συνδεθείη τῷ μηδὲν ὑπουργὸν ἔχοντι; Τίνων δὲ
ἄλλων ἐστὶν ἡ σωτηρία ἢ τούτων; τίνων δὲ τὰ μεγάλα ἀγα-
θά; Οὐχὶ ποιμένες εὐηγγελίσθησαν πρότεροι; οὐχὶ Ἰωσήφ
ἀπλοῦς τις ὢν ἄνθρωπος, ὥστε μὴ διὰ μοιχείας ὑποψίαν φο-
25 βηθέντα αὐτὸν ἐργάσασθαι τι πονηρόν; οὐχὶ ἀγροίκους ἐξε-
λέγειο τοὺς ἀπλάσιους; «Ψυχὴ» γάρ, φησὶν, «εὐλογημένη
πᾶσα ἀπλῇ», καὶ πάλιν, «ὁ δὲ πορευόμενος ἀπλῶς, πορεύεται
πεποιθώς».

Ναί, φησὶν, ἀλλὰ καὶ φρονήσεως δεῖ· τί γὰρ ἄλλο ἐστὶν
30 ἀπλότης, ἀλλ' ἢ φρόνησις; Ὅταν γὰρ μηδὲν ὑποπιεύης πο-

2. Β' Κορινθ. 9, 7.

3. Παροιμ. 11, 25.

4. Παροιμ. 10, 9.

Διότι ἐπειδὴ συμβαίνει κατὰ τὶς διανομὲς τῶν χρημάτων νὰ γίνονται καὶ ὕβρεις καὶ παράλογες ἐνέργειες καὶ λύπες, γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Ἀπόστολος· «Ἄς δίνει ὁ καθένας ὄχι ἀπὸ λύπῃ ἢ ἀπὸ ἀνάγκῃ, ἀλλὰ μὲ ἐλεύθερῃ διάθεσιν»². Βλέπε πόσα ἀποκαλύπτει σ' αὐτοὺς. Πίστη γνήσια, βίον ὀρθόν, τὴν ὑπομονὴν στὴν ἀκρόασις, στίς προσευχάς, στὴν ἀπλότητα, στὴν εὐφροσύνη.

3. Δυὸ πράγματα ἦταν ἱκανὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν σὲ ἀθυμία· ἡ νηστεία καὶ ἡ διάδοσις τῶν χρημάτων. Αὐτοὶ ὁμῶς καὶ γιὰ τὰ δύο χαίρονταν. Ποιὸς λοιπὸν δὲν θὰ ἀγαποῦσε αὐτοὺς ποὺ συμπεριφέρονταν σὰν κοινοὶ πατέρες; Κανένα κακὸ δὲν σκέπτονταν ὁ ἓνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου· τὸ κάθε τι ἀπέδιδαν στὴ χάρις τοῦ Θεοῦ. Δὲν ὑπῆρχε φόβος καὶ ὅταν ἀκόμη αὐτοὶ εἶχαν ριφθεῖ μέσα στοὺς κινδύνους. Μὲ τὴν ἀπλότητα λοιπὸν φανέρωσε ὅλη τους τὴν ἀρετὴν, ποὺ ἦταν πολὺ μεγαλύτερη καὶ στὴν περιφρόνησις τῶν χρημάτων καὶ στὴ νηστεία καὶ στὴν ὑπομονὴν στίς προσευχάς. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲ δοξολογοῦσαν τὸ Θεόν, μᾶλλον δὲ αὐτὸ σημαίνει νὰ δοξολογεῖς τὸ Θεόν. Βλέπε δὲ καὶ ἐδῶ αὐτοὺς νὰ ἀπολαμβάνουν ἀμέσως τὶς ἀμοιβάς. Διότι τὸ νὰ ἔχουν τὴν ἐκτίμησιν τοῦ λαοῦ, αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἦταν περιπόθητοι καὶ ἀξιαγάπητοι. Διότι ποιὸς δὲν θὰ χαιρόταν, ποιὸς δὲν θὰ θαύμαζε ἄνθρωπο ἀπλὸν κατὰ τὸν χαρακτήρα του, ἢ ποιὸς δὲν θὰ συνδεόταν μὲ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ ὑποῦλο; Σὲ ποιούς ἄλλους δὲ ἀνήκει ἡ σωτηρία παρὰ σ' αὐτοὺς; Σὲ ποιούς δὲ τὰ μεγάλα ἀγαθὰ; Μήπως ποιμένες δὲν δέχθηκαν πρῶτοι τὴν χαρμόσυνην ἀγγελίαν; Μήπως ὁ Ἰωσήφ, ποὺ ἦταν ἀπλὸς ἄνθρωπος, γιὰ νὰ μὴ διαπράξει κανένα κακὸ δὲν δέχθηκε τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἀγγέλου, ὅταν φοβήθηκε γιὰ ὑποψία μοιχείας; Μήπως χωρικοὺς καὶ ἀνυπόκριτους δὲν ἐξέλεγε; Διότι λέγει «Εὐλογημένη εἶναι κάθε ἀπλή ψυχὴ»³ καὶ πάλι, «Αὐτὸς ποὺ περιπατεῖ ἐντιμὰ, περιπατεῖ μὲ ἀσφάλεια»⁴.

Ναὶ λέγει· ἀλλὰ χρειάζεται καὶ φρόνησις. Διότι τί ἄλλο εἶναι ἢ ἀπλότητα, παρὰ φρόνησις; Διότι, ὅταν δὲν

νηρόν, οὔτε τεκτῆναι δύνασαι πονηρόν διὰ μηδὲν ἔχης τῶν
 δεινῶν οὐδὲ μνησικακῆσαι δυνήσῃ. ὕβρισέ τις; οὐκ ἤλγησας
 ἑκακηγόρησεν; οὐδὲν ἔπαυες· ἐβάσκηνεν; οὐδὲ οὕτως ἔπαυές
 τι. Ὅδός τις ἐστὶν ἐπὶ φιλοσοφίαν ἢ ἀπλότης. Οὐδεὶς οὕτως
 5 ἐστὶ τὴν ψυχὴν καλός, ὥς ὁ ἀπλοῦς· καθάπερ γὰρ ἐν τῷ σώ-
 ματι ὁ μὲν στυγνὸς καὶ κατηφὴς καὶ σύννους καὶ καλὸς ἦ,
 τὸ πολὺ τῆς ὠραιότητος ὑποτιέμεται, ὁ δὲ ἀνειμένος καὶ ἡ-
 ρέμα μειδιῶν τὴν ὄψιν, ἐπιτείνει τὴν ὠραιότητα, οὕτω δὴ
 καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ὁ μὲν σύννους, καὶ μυρία ἔχῃ κατορθώ-
 10 ματα, ἠφάνισεν αὐτά, ὁ δὲ ἀνειμένος καὶ ἀπλοῦς, τοῦναντίον.
 Καὶ φίλον τὸν τοιοῦτον μετὰ ἀσφαλείας ἂν τις εἰργάσαιτο,
 καὶ ἐχθρόν γεγόμενον καταλλάξειεν· οὐ γὰρ δεῖ φυλακῆς καὶ
 προφυλακῆς, οὐδὲ δεσμῶν καὶ συνδέσμων ἐπὶ τοῦ τοιούτου,
 ἀλλὰ πολλὴ μὲν αὐτῷ ἔσται ἡ ἄνεσις, πολλὴ δὲ καὶ τοῖς συ-
 15 νοῦσιν αὐτῷ.

Τί οὖν, ἂν εἰς πονηρούς, φησὶν, ἄνδρας ὁ τοιοῦτος ἐμπέ-
 σῃ; Ὁ Θεὸς προσιάξας εἶναι ἀπλάσιους, ὁρέξει χεῖρα. Τί
 τοῦ Δαυὶδ ἀπλασιότερον ἦν; τί δὲ τοῦ Σαοὺλ πονηρότερον;
 Τίς οὖν περιεγένετο; Τί δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ; οὐχ ὁ μὲν ἀπλά-
 20 σίως προσήει τῇ δεσποίνῃ, ἢ δὲ κακούργως; Τί οὖν, εἶπέ
 μοι, ἐκεῖνος ἠδίκηται; Τί δὲ τοῦ Ἀβελ ἀπλασιότερον ἦν;
 τί δὲ τοῦ Κάιν κακουργότερον; Ὁ Ἰωσήφ δὲ πάλιν οὐκ ἀ-
 πλάσιως ἐκέχρητο τοῖς ἀδελφοῖς; οὐ διὰ τοῦτο εὐδοκίμησεν,
 ὅτι ὁ μὲν ἀνυπόπιως πάντα ἐφθέγγετο, οὗτοι δὲ κακούργως
 25 ἐδέχοντο; Καὶ ἅπαξ εἶπε τὰ ὀνείρατα, καὶ πάλιν εἶπε, καὶ
 οὐκ ἐφυλάξαιτο· καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἀπῆει τροφὰς ἀποί-
 σων, καὶ οὐδὲν ἐφυλάττειτο, τὸ πᾶν ἐπιτρέπων τῷ Θεῷ· ἀλλ'
 ὅσα ἐκεῖνοι πρὸς αὐτὸν οὕτω διέκειντο ὥς πρὸς πολέμιον,
 οὕτως ἐκεῖνος ὥς πρὸς ἀδελφούς. Καὶ ἡδύνατο ὁ Θεὸς μὴ
 30 ἀφεῖναι αὐτὸν ἐμπεσεῖν, ἀλλ' ἀφῆκεν, ἵνα δειχθῇ τὸ θαῦμα,

ὑποψιάζεσαι κανένα κακό, δὲν μπορεῖς οὔτε νὰ μηχανευθεῖς κακό· ὅταν δὲν ἔχεις τίποτε ἀπὸ τὰ κακά, οὔτε νὰ κρατήσεις κακία μπορεῖς. Σὲ ἐξύβρισε κάποιος; δὲν πόνεσες· σὲ κατηγόρησε; τίποτε δὲν ἔπαθες· σὲ φθόνησε; οὔτε ἔτσι ἔπαθες κάτι. Ἡ ἀπλότητα εἶναι ἓνας δρόμος πρὸς τὴν εὐσέβεια. Κανέναν δὲν εἶναι τόσο καλὸς στὴν ψυχὴ, ὅσον ὁ ἀπλὸς. Διότι ὅπως ἀκριβῶς στὸ σῶμα, ὁ μὲν στυγνὸς καὶ κατηφὴς καὶ σκυθρωπός, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι καλός, περιορίζεται τὸ πολὺ τῆς ωραιότητος, ὁ δὲ πρᾶος, ποὺ ἔχει χαμογελαστή ὄψη, μεγαλύνει τὴν ωραιότητα· ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ψυχὴ· ὁ μὲν σκυθρωπὸς ἀκόμη καὶ ἂν ἔχει μύρια κατορθώματα, τὴν ἐξαφανίζει, ὁ δὲ ἡρεμος καὶ ἀπλὸς ἀντίθετα τὰ προβάλλει. Καὶ μπορεῖ κάποιος νὰ κάμνει αὐτόν φίλο μὲ σιγουριά, καὶ ἂν κάποιος γίνει ἐχθρός, νὰ συμφιλιωθεῖ. Διότι δὲν χρειάζεται φυλακὴ καὶ προφυλακὴ, οὔτε δεσμὰ καὶ σύνδεσμοι γι' αὐτόν, ἀλλὰ πολλὴ θὰ εἶναι σ' αὐτόν ἡ ἄνεση, πολλὴ δὲ καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν συναναστρέφονται.

Τί θὰ συμβεῖ λοιπόν, λέγει, ἂν αὐτὸς πέσει σὲ πονηροὺς ἄνδρες; Ὁ Θεὸς ποὺ πρόσταξε νὰ εἴμαστε ἀνυπόκριτοι, θὰ ἀπλώσει τὸ χέρι του. Τί ὑπῆρχε πιὸ ἀνυπόκριτο ἀπὸ τὸν Δαυίδ; τί δὲ πονηρότερο ἀπὸ τὸν Σαούλ; Ποιὸς δὲ ἐπεκράτησε; Τί δὲ συνέβηκε καὶ μὲ τὸν Ἰωσήφ; δὲν προσερχόταν αὐτὸς μὲν ἀπονήρευτα πρὸς τὴ σύζυγο τοῦ Φαραώ, ἐκείνη δὲ πονηρά; Πές μου λοιπόν, σὲ τί ἐκεῖνος ἔχει ἀδικηθεῖ; Τί δὲ ὑπῆρχε πιὸ ἀνυπόκριτο ἀπὸ τὸν Ἀβελ; Τί δὲ κακουργότερο ἀπὸ τὸν Κάϊν; Ὁ Ἰωσήφ δὲ πάλι δὲν συμπεριφέρθηκε ἀνυπόκριτα στὰ ἀδέλφια του; δὲν πρόκοψε γι' αὐτό, διότι αὐτὸς μὲν ὅλα τὰ ἔλεγε ἀνυπόκριτα, ἐνῶ αὐτοὶ τὸν ἄκουαν μὲ ἔνοχη διάθεσι; Καὶ ἀφοῦ ἐξήγησε τὰ ὄνειρα καὶ πάλι τὰ ἐξήγησε καὶ δὲν προφυλασσόταν, ἀφήνοντας τὸ πᾶν στὸ Θεό· ἀλλ' ὅσο ἐκεῖνοι συμπεριφέρονταν ἔτσι πρὸς αὐτόν, σὰν νὰ ἦταν ἐχθρός, τόσο ἐκεῖνος συμπεριφερόταν σὰν πρὸς ἀδελφούς. Καὶ μποροῦσε ὁ Θεὸς νὰ μὴ ἀφήσει αὐτόν νὰ πέσει στὰ χέρια αὐτῶν, ἀλλ' ἄφησε, γιὰ νὰ φανερωθεῖ τὸ θαῦμα, καὶ ὅτι

καὶ διὰ τὰ αὐτῶν ἐπιδείξωνται, ἐκεῖνος ἀνώτερος ἔσται.
 "Ὡστε, καὶ λάβῃ πληγὴν, οὐ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρ' ἑτέρου
 λαμβάνει. Ὁ δὲ πονηρὸς ἑαυτὸν μὲν πλήττει πρότερον, ἕτε-
 ρον δὲ οὐδένα· οὕτως ἐστὶ καὶ ἑαυτῷ πολέμιος. Τοῦ τοιούτου
 5 αἰὲ ἀνθυμίας ἡ ψυχὴ μεσιτή, τῶν λογισμῶν αἰὲ συνδεδεμένων·
 καὶ ἀκοῦσαι, καὶ εἰπεῖν τι δέη, πάντα μετὰ ἐγκλημάτων ποι-
 εῖ, πάντα μετὰ αἰτίας. Φιλία τῶν τοιούτων καὶ ὁμόνοια πόρ-
 ρω καὶ μακρὰν ἐσκήνωνται· μάχαι δὲ παρ' αὐτοῖς, καὶ ἔ-
 χθραι, καὶ ἀηδίαί, καὶ ἑαυτοὺς ὑποπιεύουσιν οἱ τοιοῦτοι.
 10 Τοῦτοις οὐδὲ ὕπνος ἡδύς, οὐτε ἄλλο οὐδέν. Ἄν δὲ καὶ γυναῖ-
 κα ἔχωσι, βαβαί! πρὸς πάντας ἐχθροὶ γίνονται καὶ πολέμιοι·
 ζηλοτυπίαί, μυρίαι, φόβος διηνεκῆς· πονηρὸς δὲ παρὰ τὸ πο-
 νεῖν εἴρηται. Οὕτω γοῦν καὶ ἡ Γραφὴ μόνον αἰὲ τὴν πονη-
 ρίαν καλεῖ, ὥς, ὅταν λέγῃ· «Ὑπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ κόπος
 15 καὶ πόνος», καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· «Καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος
 καὶ πόνος». Εἰ δὲ θαυμάζοι τις πόθεν μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν
 τοιοῦτοι γεγόνاسι, νῦν δὲ οὐ τοιοῦτοι, μαθέτω τὴν θλίψιν
 αἰτίαν, τὴν διδάσκαλον τῆς φιλοσοφίας, τὴν μητέρα τῆς εὐ-
 λαθείας. Ὅτε χρημάτων ἀναίρεσις ἦν, τότε οὐδὲ πονηρία
 20 ἦν.

Ναί, φησὶν, αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἐρωτῶ· νῦν δὲ πόθεν ἡ το-
 σαύτη πονηρία; πόθεν ἐκείνοις μὲν ἐπὶ ἡλθε τοῖς τρισχιλίοις
 καὶ πεντακισχιλίοις εὐθέως ἐλθεῖν τὴν ἀρετήν, καὶ ὁμοῦ
 οὕτως ἐγένοντο φιλόσοφοι, νῦν δὲ μόλις εἷς εὐρίσκεται; τότε
 25 δὲ οὕτω συνεφώνουν; τί τὸ ποιῆσαν αὐτοὺς σφοδρὸς καὶ διε-
 γηγερομένους; τί αὐτοὺς ἄφνω ἐπύρωσεν; Ἐπειδὴ μετὰ πολ-
 λῆς προσῆλθον τῆς εὐλαθείας, ἐπειδὴ τὰ τῶν τιμῶν οὐκ ἦν
 καθάπερ νῦν, ἐπειδὴ πρὸς τὰ μέλλοντα μετέσκησαν αὐτῶν τὴν
 διάνοιαν, καὶ οὐδὲν τῶν παρόντων προσεδόκων. Τοῦτό ἐστι
 30 πεπυρωμένης ψυχῆς, τὸ τοῖς δεινοῖς ἐνιρέφεσθαι· τοῦτο ἐ-

5. Ψαλμ. 9, 28.

6. Ψαλμ. 89. 10.

καὶ ἂν ἀκόμα ἀποκαλύψουν τὰ δικά τους αἰσθήματα, ἐκεῖνος θὰ εἶναι ἀνώτερος. Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμη πληγωθεῖ, δὲν πληγώνεται ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ἀπὸ κάποιον ἄλλο. Ὁ δὲ πονηρὸς πρῶτα μὲν πλήττει τὸν ἑαυτό του, καὶ κανένα ἄλλο· μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ εἶναι καὶ στὸν ἑαυτό του ἐχθρὸς. Ἡ ψυχὴ του εἶναι πάντοτε γεμάτη ἀπὸ λύπη καὶ οἱ λογισμοὶ του πάντοτε συμπλεκόμενοι· καὶ ἂν χρειάζεται νὰ ἀκούσει καὶ ἂν χρειάζεται νὰ πεῖ κάτι, ὅλα τὰ κάμνει μὲ κατηγορίες, ὅλα μὲ ἐπικρίσεις. Φιλία καὶ ὁμόνοια γι' αὐτοὺς θρίσκονται πολὺ μακριὰ· σ' αὐτοὺς ὑπάρχουν διαμάχες καὶ ἔχθρες καὶ δυσαρέσκεις καὶ τοὺς ἑαυτοὺς τους ὑποπτεύονται αὐτοί. Σ' αὐτοὺς οὔτε ὕπνος γλυκὸς ὑπάρχει, οὔτε τίποτε ἄλλο. Ἄν δὲ ἔχουν καὶ γυναῖκα, ἀλλοίμονο, γίνονται πρὸς ὅλους ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι· μύριες ζηλοτυπίες, συνεχὲς φόβος· ἀπὸ τὸ ρῆμα πονῶ παράγεται ὁ πονηρὸς. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ Γραφή πόνο ὀνομάζει πάντοτε τὴν πονηρία, ὅπως ὅταν λέγει· «Κάτω ἀπὸ τὴ γλῶσσα του ὑπάρχει κακία καὶ ἀνομία»⁵ καὶ ἄλλου πάλι· «Καὶ ὅτι ἡ μεγαλύτερη διάρκεια τῆς ζωῆς εἶναι κόπος καὶ πόνος»⁶. Ἐὰν δὲ κάποιος ἀπορεῖ ἀπὸ ποῦ μὲν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔχουν γίνει τέτοιοι, τώρα δὲ δὲν εἶναι τέτοιοι, ἃς μάθει ὅτι αἰτία ἦταν ἡ θλίψη, ἡ διδάσκαλος τῆς εὐσέβειας, ἡ μητέρα τῆς εὐλάβειας. Ὅταν ὑπῆρχε ἔλλειψη χρημάτων, τότε δὲν ὑπῆρχε οὔτε πονηρία.

Ναὶ λέγει· διότι αὐτὸ ἀκριβῶς ἐρωτῶ· τώρα δὲ ἀπὸ ποῦ ἡ τόση πονηρία; ἀπὸ ποῦ προῆλθε σὲ ἐκείνους μὲν τοὺς τρισχίλιους καὶ πεντακισχίλιους ἀμέσως ἡ ἐπιθυμία νὰ προτιμήσουν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἔτσι ὅλοι μαζὶ ἔγιναν εὐσεβεῖς, τώρα δὲ μὲ δυσκολία θρίσκεται ἓνας; Τότε δὲ τόσο πολὺ συμφωνοῦσαν; Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε αὐτοὺς δυνατοὺς καὶ ἄγρυπνους; Τί ξαφνικὰ διαθέρμανε αὐτούς; Ἐπειδὴ προσῆλθαν μὲ πολλὴ εὐλάβεια· ἐπειδὴ τὰ τῶν τιμῶν δὲν ἦταν, ὅπως ἀκριβῶς τώρα· ἐπειδὴ πρὸς τὰ μέλλοντα μετέστρεψαν τὴ διάνοιά τους καὶ δὲν ἀνέμεναν τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα. Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα θερμῆς ψυχῆς, τὸ νὰ περιστρέφεται μέσα στὰ δεινὰ· αὐτὸ νόμιζαν ἐκεῖ-

νόμιζον ἐκεῖνοι χριστιανισμόν εἶναι. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς· νῦν γὰρ τὰς ἀνέσεις ἐνταῦθα ζητοῦμεν. Διὰ τοῦτο οὐδέ, διὰν δέη, τούτων ἐπιτευξόμεθα. «Τί ποιήσωμεν;» ἡρώτων ἐκεῖνοι, ἀπογινώσκοντες ἑαυτῶν. Ὑμεῖς δὲ τὸ ἐναντίον, 'τί ποιήσωμεν;' λέγομεν, ἐπιδεικνύμενοι πρὸς τοὺς παρόντας, καὶ μέγα φρονοῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς. Ἄπερ ἔδει γενέσθαι, ἐποιοῦν ἐκεῖνοι, ἡμεῖς δὲ τοῦναντίον. Κατέγνωσαν ἑαυτῶν ἐκεῖνοι, ἀπέγνωσαν αὐτῶν τῆς σωτηρίας, διὰ τοῦτο τοιοῦτοι γεγόνασιν. Ἐγνώσαν ὅσον ἔλαβον δῶρον.

10 4. Πῶς δὲ ὑμεῖς ἔσεσθε τοιοῦτοι, ἀπ' ἐναντίας ἐκείνοις ἅπαντα πράττοντες; Ἐκεῖνοι ἅμα ἤκουσαν, καὶ ἐδαπίσαντο· οὐκ εἶπον ταῦτα τὰ ῥήματα τὰ ψυχρά, ἅπερ ἡμεῖς νῦν, οὐδὲ τὴν ἀναβολὴν ἐπραγματεύσαντο, (καίτοι γε οὐ πάντα ἤκουσαν τὰ δικαιώματα), ἀλλὰ μόνον τὸ «σώθητε ἀπὸ τῆς γενε-

15 αῖς ταύτης». Οὐκ ὁκνηροὺς αὐτοὺς ἐποίησεν, ἀλλὰ ἀπεδέξαντο τοὺς λόγους· καὶ διὰ τοῦ ἀποδέξαντο, διὰ τῶν ἔργων ἐδήλωσαν, καὶ ἔδειξαν ἑαυτοὺς τίνες ἦσαν· ἅμα γὰρ ἐνέβησαν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀπεδύσαντο τὰ ἱμάτια, ἡμεῖς δὲ ἐμβαίνοντες, μετὰ ἱματίων παλαίειν βουλόμεθα. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖται πόνων

20 ὁ ἀνταγωνιστής, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς περιπλακέντες πολλάκις καιηνέχθημεν· ταῦτόν γὰρ ποιοῦμεν, ὥσπερ ἄν, εἴ τις ἄνδρα ἀθλητὴν κεκονιμένον, μέλανα, γυμνούμενον ἰδὼν, πολὺν καὶ ἀπὸ τῆς ἄμμου καὶ τοῦ ἡλίου πηλὸν ἔχοντα, καὶ ἀνακεχρωσμένον τῷ ἐλαίῳ, καὶ τῷ ἰδρῶτι, καὶ τῷ πηλῷ, αὐτὸς μύρων ὄ-

25 ζων, σηρικὰ λαβὼν ἱμάτια καὶ χρυσᾶ ὑποδήματα, καὶ στολὴν μέχρι σφυρῶν καθιεμένην, καὶ χρυσία περὶ τὴν κεφαλὴν, συμπλέκοιτο εἰσιῶν· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἐμποδιοθήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν φροντίδα περὶ τὸ μὴ μολῦναι μηδὲ διαρρηῆξαι τοὺς χιτῶνας ἔχων, ἐκ πρώτης εὐθέως προσβο-

30 λῆς πεσεῖται, καὶ ὅπερ δέδοικεν, εὐθέως τοῦτο πείσεται, περὶ ἐκεῖνα τὰ καίρια τὴν ζημίαν λαβὼν.

νοι, ὅτι εἶναι χριστιανισμός. Ἄλλ' ἐμεῖς ὅχι ἔτσι· διότι τώρα ἐπιζητοῦμε ἐδῶ τίς ἀνέσεις. Γι' αὐτὸ οὔτε ὅταν θὰ ὑπάρχει ἀνάγκη θὰ ἐπιτύχουμε αὐτά. «Τί νὰ κάνουμε;» ἐρωτοῦσαν ἐκεῖνοι, ἀδιαφορώντας γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους. Ἐμεῖς ὅμως τὸ ἀντίθετο, 'τί νὰ κάνουμε;', λέμε, κάνοντας ἐπίδειξη πρὸς τοὺς παρόντες καὶ ἔχοντας μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό μας. Αὐτὰ ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνουν, τὰ ἔκαμναν ἐκεῖνοι, ἐμεῖς δὲ τὰ ἀντίθετα. Κατέκριναν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἐκεῖνοι, ἀδιαφόρησαν γιὰ τὴ σωτηρία τους· γι' αὐτὸ ἔγιναν τέτοιοι· κατάλαβαν πόσο μεγάλο δῶρο ἔλαβαν.

4. Πῶς δὲ ἐσεῖς θὰ γίνετε τέτοιοι, ἀφοῦ κάνετε τὰ πάντα ἀντίθετα πρὸς ἐκείνους; Ἐκεῖνοι μόλις ἄκουσαν τὴ διδασκαλία βαπτίσθηκαν· δὲν εἶπαν αὐτὰ τὰ ψυχρὰ λόγια, ποὺ λέμε ἐμεῖς τώρα· οὔτε συζήτησαν τὴν ἀναβολή· παρ' ὅτι δὲν ἄκουσαν ὅλα τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ μόνο τό, «σωθεῖτε ἀπὸ τὴν γενεὰ αὐτή». Δὲν τοὺς ἔκαμνε ὀκνηροὺς, ἀλλ' ἀποδέχθηκαν τοὺς λόγους, καὶ ὅτι ἀποδέχθηκαν, τὸ ἀπέδειξαν μὲ τὰ ἔργα καὶ ἔδειξαν τοὺς ἑαυτοὺς τους ποῖοι ἦταν. Διότι, μόλις εἰσῆλθαν στὸν ἀγῶνα, ἔβγαλαν τὰ ροῦχα· ἐμεῖς δὲ ὅταν εἰσερχόμαστε στὸν ἀγῶνα, θέλουμε νὰ παλεύουμε μὲ τὰ ροῦχα. Γι' αὐτὸ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κόπους ὁ ἀνταγωνιστής, ἐμεῖς δὲ ὅταν συνέβηκε νὰ ἐμπλακοῦμε σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες πολλές φορές νικηθήκαμε. Διότι κάμνομε τὸ ἴδιο, ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν κάποιος, ἀφοῦ δεῖ ἓνα ἄνδρα ἀθλητὴ, σκονισμένο, μαῦρο, γυμνὸ καὶ πολὺ λασπωμένο καὶ ἀπὸ τὴν ἄμμο καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο, καὶ ἀλειμμένο μὲ λάδι καὶ ἰδρώτα καὶ λάσπη, ἐνῶ αὐτὸς μυρίζει ἀρώματα, φορώντας μεταξωτὰ ροῦχα καὶ χρυσὰ ὑποδήματα, καὶ στολή ποὺ φθάνει μέχρι τοὺς ἀστράγαλους, καὶ χρυσὰ γύρω στὸ κεφάλι, εἰσέρχεται γιὰ νὰ ἀγωνιστεῖ. Διότι αὐτὸς ὅχι μόνο θὰ ἐμποδισθεῖ, ἀλλὰ ἔχοντας ὅλη τὴ φροντίδα τοῦ πῶς νὰ μὴ λερώσει, οὔτε νὰ σχίσει τὰ ροῦχα, μὲ τὴν πρώτη ἐπίθεση ποὺ θὰ δεχθεῖ θὰ πέσει, καὶ ἐκεῖνο ποὺ φοβόταν, ἀμέσως θὰ τὸ πάθει καὶ θὰ ὑποστεῖ ζημία ἀκριβῶς στὰ καίρια ἐκεῖνα σημεία.

Καιρὸς ἀγῶνος ἐνέσκηκε· σὺ δὲ περιβάλλῃ σῆρικά; και-
 ρὸς σιαδίου· σὺ δὲ καθάπερ ἐν πομπῇ κοσμεῖς σαιτόν; Καὶ
 πῶς περιέσῃ; Μὴ μοι πρὸς τὰ ἔξω ἴδῃς, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἔ-
 σω· ταῖς γὰρ τούτων φροντίοι, καθάπερ οἰκονομίαις χαλεποῖς,
 5 πάντιθεν ἡ ψυχὴ συνδέεται, χεῖρα οὐκ ἐῷσα ἀνιᾶραι, οὐδὲ
 ἐπανατείνειν τῷ πολεμίῳ, μαλακοὺς ἐργαζομένη καὶ ἀπα-
 λούς. Ἀγαπητόν, πάντων ἀπαλλαγέντα δυνήθῃναι περιγενέ-
 σθαι τῆς ἀκαθάρτου δυνάμεως ἐκείνης. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χρι-
 στός, ὥς οὐκ ἀρκούσης τῆς τῶν χρημάτων μόνον ἀποβολῆς,
 10 ὄρα τί φηοι «Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς,
 καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι». Εἰ δέ, οὐδὲ ὅταν ἀποδυσώμεθα
 τὰ χρήματα, οὐδέπω ἐν ἀσφαλείᾳ ἐστήκαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐ-
 τέρας τινὸς τέχνης καὶ ἀκριθείας ἡμῖν δεῖ, πολλῷ μᾶλλον
 ἔχοντες οὐδὲν ἐργασώμεθα μέγα, ἀλλὰ καταγέλαστοι καὶ τοῖς
 15 θεαταῖς καὶ αὐτῷ γενησώμεθα τῷ πονηρῷ· κἄν γὰρ διάβο-
 λος μὴ ᾔ, κἄν ὁ παλαίων μηδεὶς ᾔ, μυρίαί πάντιθεν ὁδοὶ
 πρὸς τὴν γέενναν τὸν φιλοχρηματιὸν ἄγουσι. Ποῦ νῦν εἰσιν
 οἱ λέγοντες, «Διὰ τί ὁ διάβολος γέγονεν;». Ἰδοὺ ἐνταῦθα ὁ
 διάβολος οὐδὲν ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἡμεῖς. Καὶ μὴν οἱ ἐν
 20 τοῖς ὄρεσι ταῦτα λέγειν ὥφειλον, οἱ μετὰ σωφροσύνην καὶ
 χρημάτων ὑπεροψίαν καὶ τὴν τῶν ἄλλων καταφρόνησιν, πα-
 τέρα, καὶ οἰκίας, καὶ ἀγρούς, καὶ γυναῖκα, καὶ παιδιά ἀφεί-
 ναι μυριάκις ἐλόμενοι. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μάλιστα ταῦτα οὐ λέ-
 γουσιν· ἃ δὲ οὐδέποτε λέγειν ἔχρη, οὗτοι λέγουσιν. Ἐκεῖνα
 25 τοῦ διαδόλου τὰ παλαίσματα· εἰς ταῦτα δὲ οὐδὲ καθεῖναι
 ἄξιον.

Ἀλλὰ αὐτὴν φησί, τὴν φιλοχρηματίαν ὁ διάβολος ἐνίη-
 σιν. Καὶ ἀπόφυγε, καὶ μὴ καταδέξῃ, ἄνθρωπε. Νῦν δέ, ἂν
 μὲν τινα ἴδῃς τινὸς ἀπὸ δρυφάκιου κατασκευάζοντα βόρβο-

Ὁ καιρὸς γι' ἀγῶνα ἔφθασε, σὺ δὲ φορεῖς μεταξωτά; εἶναι καιρὸς ἀσκήσεως, καιρὸς σταδίου, σὺ δὲ στολίζεις τὸν ἑαυτὸ σου σὰν νὰ πηγαίνεις σὲ πομπή; Καὶ πῶς θὰ ὑπερισχύσεις; Μὴ κοιτάζεις, σὲ παρακαλῶ, πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ πρὸς τὰ μέσα. Διότι μὲ αὐτὲς τίς φροντίδες ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπὸ παντοῦ δεμένη σὰν νὰ εἶναι μὲ δυνατὰ σχοινιά, χωρὶς νὰ ἀφήνει τὸ χέρι νὰ ὑψωθεῖ, οὔτε νὰ σηκωθεῖ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, δημιουργώντας μαλθακοὺς καὶ ἀπαλοὺς ἀνθρώπους. Εὐχάριστον εἶναι, ἀφοῦ κανένας ἀπαλλαγεῖ ἀπ' ὅλα, νὰ κατορθώσῃ νὰ ὑπερισχύσῃ ἀπὸ τὴν ἀκάθαρτη ἐκείνη δύναμη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστός, σὰν νὰ μὴ ἀρκεῖ ἡ ἀπαλλαγὴ μόνο ἀπὸ τὰ χρήματα, κοίταξε τί λέγει· «Πώλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ πρόσφερε τα στοὺς φτωχοὺς καὶ ἔλα νὰ μὲ ἀκολουθήσεις»⁷. Ἄν ὅμως οὔτε ὅταν ἀπαλλαχθοῦμε ἀπὸ τὰ χρήματα, δὲν βρισκόμαστε ἀκόμη σὲ ἀσφάλεια, ἀλλὰ χρειαζόμαστε καὶ κάποια ἄλλη τέχνη καὶ προσοχή, πολὺ περισσότερο ὅταν ἔχουμε τὰ χρήματα, δὲν ἐπιτυγχάνομε τίποτε μεγάλο, ἀλλὰ κινδυνεύομε νὰ γίνουμε καταγέλαστοι καὶ στοὺς θεατὲς καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν πονηρὸ. Διότι καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει διάβολος, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει κανένας ἀντίπαλος, ἐν τούτοις ἄπειροι δρόμοι ἀπὸ παντοῦ ὀδηγοῦν τὸ φιλοχρήματο στὴ γέεννα. Ποῦ εἶναι τώρα αὐτοὶ ποὺ λέγουν, ὅτι ἔγινε ὁ διάβολος; Νὰ ἐδῶ ὁ διάβολος δὲν κάμνει τίποτε, ἀλλὰ τὸ πᾶν κάμνομε ἐμεῖς. Καὶ ὅμως αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ λέγουν οἱ ὀρεισίβιοι, πού, μὲ σωφροσύνη καὶ περιφρόνηση τῶν χρημάτων καὶ ἀδιαφορία τῶν ἄλλων, προτιμοῦν ἄπειρες φορές νὰ ἀφήσουν πατέρα, καὶ οἰκίαν καὶ ἀγροὺς καὶ γυναῖκα καὶ παιδιὰ. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἐκεῖνοι δὲν τὰ λέγουν αὐτά· αὐτοὶ ὅμως λέγουν ἐκεῖνα, ποὺ οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ λέγουν. Ἐκεῖνα πράγματι εἶναι ἀγωνιστικὰ τεχνάσματα τοῦ διαβόλου· σ' αὐτὰ δὲ δὲν ἀξίζει οὔτε νὰ κατεβεῖς.

Ἀλλὰ, λέγει, αὕτῃ τῇ φιλοχρηματίᾳ ὁ διάβολος τὴν ἔβαλε μέσα μας. Ἀπόφυγέ την καὶ μὴ τὴν ἀποδεχθεῖς, ἄνθρωπε. Τώρα δέ, ἂν μὲν δεῖς κάποιον ἀπὸ κάποιο κιγκλί-

ρον, εἴτα τὸν ὁρῶντα καταχέμενον αὐτοῦ ἐσιῶτα καὶ τὸ πᾶν
 δεχόμενον τῇ κεφαλῇ, οὐ μόνον οὐκ ἔλεεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀγανα-
 κτεῖς, καὶ φῆς αὐτὸν δικαίως πεπονθέναι, καί, «μὴ μωρὸς
 ἴσθι» ἕκαστος πρὸς αὐτὸν φθέγγεται, καὶ οὐ τὸν βάλλοντα
 5 τοιοῦτον αἰτιᾷ, ἀλλὰ τὸν δεχόμενον· νυνὶ δὲ οἶδας ὅτι τοῦ
 διαδόλου ἢ φιλοχρηματία, οἶδας ὅτι μυρίων κακῶν τοῦτο αἷ-
 τιον, ὁρᾷς αὐτὸν καθάπερ βόρβορον κατασκευάζοντα τοὺς συρ-
 φειτοὺς λογισμοὺς καὶ αἰσχροὺς, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ δεχό-
 μενος τὴν ἀκαθαρσίαν τὴν ἐκείνου οὐ νοεῖς, δέον μικρὸν
 10 ἐκκλίναντα τοῦ παντός ἀπηλλάχθαι; Καθάπερ ἂν ἐκεῖνος τὸν
 τόπον ἐκκλίνας ἀπηλλάγη, οὕτω καὶ σὺ μὴ δέχου τοὺς τοι-
 ούτους λογισμοὺς, καὶ φεύξῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἀποκρυσσαι τὴν
 ἐπιθυμίαν. Καὶ πῶς ἀποκρούσομαι; φησὶν. Εἰ μὲν Ἑλλην
 ἦς, καὶ τὰ παρόντα ἐθαύμαζες μόνα, τάχα πολλῆς ἦν δυσκο-
 15 λίας τὸ πρᾶγμα, (καίτισι γε ἐκεῖνοι καιώμεθασαν τοῦτο), ἄν-
 θρωπος δέ, τὸν οὐρανὸν προσδοκῶν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
 λέγεις, Ἐπεθύμησον χρυσοῦ προκειμένου καὶ λίθων τιμίων, ἔ-
 λεγον, Ἐπεθύμησον μολύβδου, ἄρα οὐκ ἦν ἀπορίας; Εἶπες
 γὰρ ἂν Ἐπεθύμησον χρυσοῦ, εἰ ἔλεγον, Ἐπεθύμησον χρυσοῦ.
 20 Εἰπέ μοι, εἰ, χρυσοῦ προκειμένου καὶ λίθων τιμίων, ἔ-
 λεγον, Ἐπεθύμησον μολύβδου, ἄρα οὐκ ἦν ἀπορίας; Εἶπες
 γὰρ ἂν Ἐπεθύμησον χρυσοῦ, εἰ ἔλεγον, Ἐπεθύμησον χρυσοῦ.
 25 πεπληρωμένης, μυτιῶν καὶ κωνώπων οὐδὲν διαφερούσης, χα-
 μαὶ συρομένης, ἰλυσπωμένης ἐν τῷ βορβόρῳ, οὐδὲν μέγα
 φανταζομένης. Τί λέγεις; ζωὴν μέλλεις κληρονομεῖν αἰώ-
 νιον καὶ λέγεις, Ἐπεθύμησον χρυσοῦ, εἰ ἔλεγον, Ἐπεθύμησον

δωμα ξύλινο νὰ κατασκευάζει βοῦρκο, ἔπειτα τὸν βλέπον-
τα νὰ στέκεται ἐκεῖ καὶ νὰ καταβρέχεται, καὶ τὸ κάθε τί
νὰ δέχεται στὸ κεφάλι του, ὅχι μόνο δὲν τὸν ἐλεεῖς, ἀλλὰ
καὶ ἀγανακτεῖς, καὶ λέγεις ὅτι αὐτὸς δίκαια τὰ παθαίνει,
καὶ ὁ καθένας λέγει πρὸς αὐτόν, 'μὴ γίνεσαι μωρός· καὶ
δὲν κατηγορεῖ τόσο αὐτόν ποῦ ρίχνει τὸ βοῦρκο, ἀλλὰ αὐ-
τόν ποῦ τὸν δέχεται. Τώρα λοιπὸν γνωρίζεις ὅτι ἡ φιλο-
χρηματία εἶναι τοῦ διαβόλου· γνωρίζεις ὅτι αὕτη εἶναι αἰτία
ἁπείρων κακῶν· βλέπεις αὐτόν νὰ κατασκευάζει τοὺς χυ-
δαίους καὶ αἰσχροὺς λογισμοὺς, ὅπως ἀκριβῶς τὸ βοῦρ-
κο, καί, δεχόμενος τὴν ἀκαθαρσία ἐκείνου στήν γυμνὴ κεφα-
λή σου, δὲν σκέπτεσαι ὅτι εἶναι ἀνάγκη, ἀφοῦ παρακλίνεις
λίγο, νὰ ἀπαλλαγεῖς ἀπ' ὅλα; "Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ἂν
παρέκλινε κατὰ τὸν τόπο, θὰ ἀπαλασσόταν, ἔτσι καὶ σὺ
μὴ δέχεσαι αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς καὶ θὰ ἀποφύγεις τὴν
ἁμαρτία, θὰ ἀποκρούσεις τὴν ἐπιθυμία. Καὶ πῶς θὰ τὴν
ἀποκρούσω, λέγει; "Ἄν μὲν ἦσουν ἐθνικός, καὶ θαύμαζες
μόνο τὰ παρόντα, πιθανὸν θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο τὸ
πράγμα, ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνοι κατόρθωσαν αὐτό, σὺ δὲ
ἄνθρωπος, ποῦ προσβλέπεις στὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ὅσα εἶναι
στοὺς οὐρανοὺς, λέγεις, «πῶς θὰ τὴν ἀποκρούσω;». "Ἄν
ἔλεγα τὸ ἀντίθετο, τότε ἔπρεπε νὰ ἀπορεῖς· ἂν ἔλεγα,
«ἐπιθύμησε τὰ χρήματα», θὰ μπορούσες νὰ πεῖς, καὶ πῶς
νὰ ἐπιθυμήσω τὰ χρήματα, βλέποντας αὐτά;

Πές μου, ἂν βρισκόταν μπροστά σου χρυσὸς καὶ πο-
λύτιμοι λίθοι, καὶ ἔλεγα, 'ἐπιθύμησε μόλυβδο', δὲν θὰ
βρισκόσουν σὲ ἀπορία; Διότι θὰ ἔλεγες, 'πῶς μπορῶ;'.
'Ἐὰν ὅμως ἔλεγα, 'μὴ ἐπιθυμήσεις', αὐτὸ θὰ ἦταν εὐ-
κολώτερο. Δὲν ἀπορῶ γιὰ ἐκείνους ποῦ περιφρονοῦν, ἀλλὰ
γιὰ ἐκείνους ποῦ δὲν περιφρονοῦν τὰ χρήματα· αὐτὸ εἶναι
χαρακτηριστικὸ ψυχῆς γεμάτης ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀκαθαρ-
σία ποῦ δὲν διαφέρει ἀπὸ τίς μύγες καὶ τὰ κουνούπια,
ποῦ σύρεται κατὰχαμα, ποῦ κυλιέται στὸ βοῦρκο, χωρὶς νὰ
ἀποβλέπει σὲ τίποτε μεγάλο. Τί λέγεις; πρόκειται νὰ κλη-
ρονομήσεις ζωὴ αἰώνια καὶ λέγεις, πῶς θὰ περιφρονήσω
τὴν παρούσα ζωὴ γιὰ χάρη ἐκείνης; Διότι μήπως

κείνην; μὴ γὰρ ἀμφήροισιά ἐστι τὰ πράγματα; ἱμάτιον μέλ-
λεις λαμβάνειν βασιλικόν, καὶ λέγεις, 'Πῶς καταφρονήσω
τῶν ρακίων;' εἰς τὴν τοῦ βασιλέως μέλλεις ἄγεσθαι οἰκίαν,
καὶ λέγεις· 'Πῶς καταφρονήσω τῆς πενιχρᾶς τῆς παρού-
5 σης;'. Ὅντως ἡμεῖς ἐσμεν αἵτιοι πανταχοῦ, οἳ μὴ θέλοντες
διεγερθῆναι μικρόν· οἳ γὰρ θελήσαντες, πάντες καιώρθωσαν
καὶ καιώρθωσαν μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς εὐ-
κολίας.

Γένοιτο δὲ καὶ ὑμᾶς, πεισθέντας τῇ ἡμετέρᾳ παραινέσει,
10 καιορθῶσαι καὶ ζηλωτὰς γενέσθαι τῶν καιορθωκότων, χά-
ριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, μεθ' οὗ
τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν
καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἶναι τὰ πράγματα ἀμφίβολα; Πρόκειται νὰ λάβεις βασιλικὴ ἐνδυμασίᾳ, καὶ λέγεις, 'πῶς θὰ περιφρονήσω τὰ κουρέλια;', πρόκειται νὰ ὀδηγηθεῖς στὴν οἰκίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ λέγεις, 'πῶς θὰ περιφρονήσω τὴν παρούσα φτωχὴ οἰκίᾳ;'. Πράγματι ἐμεῖς εἴμαστε αἴτιοι παντοῦ, ὅταν δὲν θέλουμε νὰ δείξουμε λίγο ἐνδιαφέρον. Διότι ὅσοι θέλησαν, ὅλοι κατόρθωσαν, καὶ τὸ κατόρθωσαν μὲ πολλὴ δύναμη καὶ εὐκολία.

Εἴθε δὲ καὶ ἐσεῖς, ἀφοῦ πεισθεῖτε στὴ δική μου συμβουλή, νὰ κατορθώσετε νὰ γίνετε ζηλωτὲς ἐκείνων, ποὺ ἤδη ἔχουν κατορθώσει μὲ τὴ χάρη καὶ φιланθρωπία τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ του, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμη καὶ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

προκόβετε; Νομίζω ὅτι πετῶ, ὅταν ἀκούσω κάτι καλὸ γιὰ σᾶς. «Κάμετέ μου τὴ χάρᾳ πλήρη»¹⁶. Τόσο μόνο εἰσέφερα στὴν προσευχή, ὅτι ἐπιθυμῶ τὴν προκοπή σας. Ἐκεῖνο δὲ γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνίζομαι γιὰ ὅλους σας, εἶναι αὐτό, ὅτι σᾶς ἀγαπῶ, ὅτι ἔχω συνδεθεῖ μαζί σας, ὅτι τὰ πάντα γιὰ μένα εἶστε σεῖς, καὶ πατέρας καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὶ καὶ παιδιὰ.

Μὴ λοιπὸν νομίσετε, ὅτι κάτι ἀπὸ τὰ λεγόμενά μου λέγεται πρὸς ἀποστροφή, ἀλλὰ πρὸς διόρθωση. Διότι λέγει, «Ἀδελφὸς βοηθούμενος ὑπὸ ἀδελφοῦ εἶναι σὰν πόλη ὀχυρωμένη»¹⁷. Μὴ λοιπὸν ἀπαξιώσετε νὰ ἀκούσετε τὰ λόγια μου, διότι οὔτε ἐγὼ περιφρονῶ τὸν δικό σας λόγο, ἀλλὰ θὰ ἤθελα νὰ διορθώνομαι ἀπὸ σᾶς, θὰ ἤθελα νὰ διδάσκομαι ἀπὸ σᾶς. Διότι ὅλοι ἐμεῖς εἴμαστε ἀδελφοί, ἕνας δὲ ἀπὸ μᾶς εἶναι ὁ καθηγητής. Ὑπάρχει δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ἕνας, ποὺ μπορεῖ νὰ δίνει ἐντολὰς καὶ οἱ ἄλλοι νὰ πείθωνται. Μὴ λοιπὸν ἀπαξιώσετε, ἀλλ' ὥς τὰ κάνομε ὅλα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ· διότι σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Η'

(Πράξ. 3, 1 - 11)

«Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς
τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην».

- 5 1. Πανταχοῦ φαίνονται οὔτιοι πολλὴν ἔχοντες πρὸς ἀλ-
λήλους ὁμόνοιαν. «Τοῦτο νεύει ὁ Πέτρος»· ὁμοῦ εἰς τὸν τά-
φον ἔρχονται οὔτιοι· περὶ αὐτοῦ φησι τῷ Χριστῷ· «Οὔτιος δὲ
τί;»· Τὰ μὲν οὖν ἄλλα σημεῖα παρεῖδεν ὁ τὸ βιβλίον συγ-
γράφων, ὃ δὲ πολλὴν εἶχε τὴν ἔκπληξιν καὶ πάντας ἐξένιζε,
10 λέγει. Καὶ ὄρα πάλιν αὐτοὺς οὐ προηγουμένως ἐπ' αὐτὸ ἐρ-
χομένους· οὔτω φιλοτιμίας ἦσαν καθαροί, καὶ τὸν διδάσκα-
λον ἐμιμοῦντο τὸν αὐτῶν. Τί δὲ ἀνῆσαν εἰς τὸ ἱερὸν; ἄρα
ἔτι Ἰουδαϊκῶς ἔζων; Οὐχί· ἀλλὰ χρησίμως τοῦτο ποιοῦσι.
Γίνεται γὰρ σημεῖον πάλιν ἐκείνους τε θεβαιοῦν καὶ τοὺς
15 ἄλλους ἐφελκόμενον· καὶ σημεῖον, οἷον οὕτω ἦσαν ποιήσαν-
τες. Φυσικὸν τὸ πάθος ἦν, καὶ κρεῖττον τέχνης ἱατρικῆς.
Μᾶλλον δὲ τεσσαράκοντα ἔτη ἦν πεποιηκὼς ἐν τῇ χολείᾳ,
καθὼς προΐών φησι, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ
ἐθεράπευσεν. Ἴστε δὲ ὅτι ταῦτα μάλιστα δυσκολώτερα, ἅπερ
20 ἂν ἐκ γενετῆς εἴη. Τοσοῦτον ἦν τὸ δεινόν, ὅτι οὐδὲ τὴν ἀ-
ναγκαίαν τροφὴν πορίζεσθαι δυνατὸς ἦν ἑαυτῷ. Καὶ ἐπίση-
μος δὲ ὑπῆρχεν ἀπὸ τε τοῦ τόπου, ἀπὸ τε τοῦ πάθους· καὶ
πῶς, ἄκουε. «Καί τις ἀνὴρ χολός», φησὶν, «ἐκ κοιλίας μη-
τρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων ἐβασιάζετο· ὃν εἰτίθουν κατ' ἡμέραν εἰς
25 τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ, τὴν λεγομένην Ὠραίαν, τοῦ αἰτεῖν ἐλεη-
μοσύνην παρὰ τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὸ ἱερὸν». Ἐλεημο-
σύνην λαβεῖν ἄρα ἐζήτει, καὶ οὐκ ἤδει τίνες ἦσαν οἱ ἄνδρες.

1. Δηλαδή τὴν τρίτη ἀπογευματινὴν.

2. Ἰωάν. 13, 24.

3. Ἰωάν. 20, 3.

4. Ἰωάν. 21, 21.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η΄

(Πράξ. 3, 1 - 11)

«Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἀνέβαιναν μαζί στο
ναὸ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς, τὴν ἑνάτη»¹.

1. Παντοῦ φαίνονται αὐτοὶ νὰ ἔχουν πολλή μεταξύ
τους ὁμόνοια. «Στὸν Ἰωάννη κάμνει νεῦμα ὁ Πέτρος»²
μαζί αὐτοὶ ἔρχονται στὸν τάφο³. Γιὰ τὸν Ἰωάννη λέγει ὁ
Πέτρος στὸ Χριστό· «Αὐτὸς δὲ τί θὰ γίνει;»⁴. Τὰ ἄλλα
μὲν σημεῖα παρέβλεψε ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου, λέγει
δὲ ἐκεῖνο, ποὺ προκάλεσε πολλή ἐκπληξη καὶ ὅλους πα-
ραξένευσε. Καὶ πρόσεχε πάλι αὐτοὺς, ποὺ δὲν ἔρχονται
προηγούμενως στὸ ἱερό. "Ετσι ἦταν καθαροὶ ἀπὸ φιλοδοξία,
καὶ μιμοῦνταν τὸ διδάσκαλό τους. Γιὰτί δὲ ἀνέβηκαν στὸ
ἱερό; ἄρα ἀκόμα ζοῦσαν κατὰ ἰουδαϊκὸ τρόπο; "Οχι· ἀλ-
λὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ γιὰ ὠφέλεια. Διότι γίνεται θαῦμα ποὺ
πάλι καὶ αὐτοὺς ἀποδεικνύει καὶ τοὺς ἄλλους προσελκύει·
καὶ τέτοιο θαῦμα ποὺ παρόμοιο δὲν εἶχαν κάμει ἀκόμα.
Ἡ πάθησις ἦταν φυσικὴ καὶ ἀνώτερη τῆς ἱατρικῆς τέχνης.
Μᾶλλον δὲ ἦταν χωλὸς σαράντα χρόνια, καθὼς λέγει πα-
ρακάτω, καὶ κανένας δὲν τὸν θεράπευσε σ' ὅλο αὐτὸ τὸ
χρονικὸ διάστημα. Γνωρίζετε δέ, ὅτι αὐτὲς οἱ παθήσεις
θεραπεύονται πολὺ πιὸ δυσκολώτερα, ὅταν συμβαίνει δη-
λαδὴ νὰ εἶναι χωλὸς ἐκ γενετῆς. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ
ἀναπηρία του, ὥστε οὔτε τὴν ἀναγκαῖα τροφή μποροῦσε
νὰ προμηθεύεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Καὶ φανεωνόταν αὐ-
τὸ καὶ ἀπὸ τὴν κατάστασις στὴν ὁποία βρισκόταν, καὶ ἀπὸ
τὴν πάθησή του· καὶ πῶς; ἄκουε· «Καὶ κάποιος», λέγει,
«ἄνθρωπος, ποὺ ἦταν χωλὸς ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μητέρας
του, φερόταν στὰ χέρια καὶ τοποθετοῦνταν κάθε ἡμέρα
στὴν εἴσοδο τοῦ ἱεροῦ, ποὺ ὀνομαζόταν Ὠραία, γιὰ νὰ
ζητεῖ ἐλεημοσύνη ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἰσέρχονταν στὸ ναό».
"Αρα Ζητοῦσε νὰ λάβει ἐλεημοσύνη καὶ δὲν γνώριζε ποιοὶ

«Ὅς, ἰδὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην μέλλοντας εἰσιέναι εἰς τὸ
 ἱερόν, ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν. Ἀιενίσας δὲ Πέτρος εἰς
 αὐτὸν σὺν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε· Βλέψον εἰς ἡμᾶς». Τοῦτο ἀκούει,
 ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀνίσταται, ἀλλ' ἔτι μένει διανοχλῶν. Τοι-
 5 οῦτον γὰρ ἡ πενία, καὶ δοῦναι ἀπαγορεύοντας ἐπιμένει καὶ
 ἀναγκάζει. Αἰσχυνθῶμεν οἱ ἐν ταῖς εὐχαῖς ἀποπηδῶντες.

Ὅρα δέ μοι τὴν ἐπιείκειαν πῶς ἔδειξε Πέτρος εὐθύς,
 εἰπὼν· «Βλέψον εἰς ἡμᾶς». Οὕτως αὐτῶν τὸ σχῆμα αὐτόθεν
 ἐδείκνυ τὸν τρόπον. «Ὁ δὲ ἐπεῖχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι
 10 παρ' αὐτῶν λαβεῖν. Εἶπε δὲ Πέτρος· Ἀργύριον καὶ χρυσίον
 οὐχ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι, δίδωμι». Οὐκ εἶπεν
 ὅτι· τοῦ ἀργυρίου πολλῷ βέλτιόν σοι δίδωμι, ἀλλὰ τί; «Ἐν
 τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου ἔγχειραι καὶ πε-
 ριπάτει. Καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρεν». Οὐ-
 15 τω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε· πολλάκις λόγῳ ἐθεράπευσε, πολ-
 λάκις ἔργῳ, πολλάκις καὶ τὴν χεῖρα προσήγαγεν, ὅπου ἦσαν
 ἀσθενέστεροι κατὰ τὴν πίστιν, ἵνα μὴ δόξη ἀπὸ ταυτομάτου
 γίνεσθαι. «Καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειρε».
 Τοῦτο ἐποίησε δῆλην τὴν ἀνάστασιν· ἀνασιάσεως γὰρ ἦν εἰ-
 20 κὼν. «Καὶ παραχρῆμα ἐστερεώθησαν αὐτοῦ αἱ βάσεις καὶ τὰ
 σφυρά. Καὶ ἐξαλλόμενος ἔστη καὶ περιεπάτει». Πειράζων
 ἴσως ἑαυτόν, καὶ πλείονα τὴν θάσανον ἐποιεῖτο μὴ ἄρα ἀ-
 πλῶς ἔοι τὸ γεγονός. Ἀσθενεῖς ἦσαν αὐτῷ οἱ πόδες, οὐ κε-
 κομμένοι. Τινὲς δέ φασιν ὅτι καὶ ἠγνόει περιπατεῖν. «Καὶ
 25 εἰσῆλθε σὺν αὐτοῖς περιπατῶν εἰς τὸ ἱερόν». Ὅντως θαύ-
 ματος ἄξιον! Οὐκ αὐτοὶ αὐτὸν ἐπάγονται, ἀλλ' αὐτὸς ἀκο-
 λουθεῖ, διὰ τῆς ἀκολουθήσεως τοῦς εὐεργέτας δεικνύς, καὶ
 διὰ τοῦ μετὰ τὸ ἄλλεσθαι αἰνεῖν τὸν Θεόν, οὐκ ἐκείνους θαν-

ἦταν οἱ ἄνδρες. «Αὐτός δὲ ὅταν εἶδε ὅτι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθουν στοῦ ἱεροῦ, ζητοῦσε νὰ λάβει ἐλεημοσύνη. Παρατηρώντας δὲ ὁ Πέτρος αὐτὸν μὲ σταθερὸ βλέμμα, μαζί μὲ τὸν Ἰωάννη, εἶπε· κοίταξέ μας». Αὐτὸ τὸ ἀκούει, αὐτὸς ὅμως οὔτε τότε σηκώνεται, ἀλλ’ ἀκόμη ἐπιμένει νὰ ἐνοχλεῖ ἐπαιτώντας. Διότι τέτοια εἶναι ἡ φτώχεια, καὶ ὅταν ἀρνούμαστε νὰ δώσουμε, ἐπιμένει καὶ ἀναγκάζει. Ὡς ἐντραποῦμε ὅσοι ἀποχωροῦμε ἀπὸ τὶς προσευχές.

Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ, πῶς ὁ Πέτρος ἔδειξε ἀμέσως τὴν ἐπιείκεια, λέγοντας, «Κοίταξέ μας». Ὡς οἱ ὅλη στάση τους φανέρωνε τὸν χαρακτήρα τους. «Αὐτὸς δὲ ἔδωσε ὅλη τὴν προσοχή του πρὸς αὐτούς, διότι περίμενε νὰ λάβει κάτι ἀπὸ αὐτοῦς. Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· ἀσήμι καὶ χρυσάφι δὲν ἔχω· αὐτὸ δὲ ποῦ ἔχω, σοῦ τὸ δίνω». Δὲν εἶπε, ὅτι ἄπο τὸ ἀργῦριο πολὺ καλύτερο σοῦ δίνω, ἀλλὰ τί; «Στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, σήκω ὄρθιος καὶ περπάτησε. Καὶ ἀφοῦ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ δεξί του χέρι, τὸν σήκωσε ὄρθιος». Ὡς οἱ ἔκανε καὶ ὁ Χριστός. Πολλές φορές θεράπευσε μὲ τὸ λόγο, πολλές φορές μὲ τὸ ἔργο, πολλές φορές ἤπλωσε καὶ τὸ χέρι του, ὅπου ἦταν ἀσθενέστερος κατὰ τὴν πίστη, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι γίνεται αὐτόματα. «Καὶ ἀφοῦ ἔπιασε αὐτὸν ἀπὸ τὸ δεξί του χέρι, τὸν σήκωσε ὄρθιος». Αὐτὸ ἔκανε φανερὴ τὴν ἀνάστασι· διότι ἦταν ἡ εἰκόνα τῆς ἀναστάσεως. «Καὶ ἀμέσως στερεώθηκαν τὰ πέλματά του καὶ οἱ κλειδώσεις του. Καὶ πηδώντας γεμάτος ἀπὸ χαρὰ στάθηκε ὄρθιος καὶ περπατοῦσε». Δοκιμάζοντας ἴσως τὸν ἑαυτὸ του μεγαλύτερη ἔκαμνε ἄσκηση, μὴ τυχόν ἡ θεραπεία του ἦταν κάτι προσωρινό. Ἀσθενικὰ ἦσαν τὰ πόδια του, δὲν ἦταν κομμένα. Μερικοὶ δὲ λέγουν ὅτι ἀγνοοῦσε καὶ νὰ περπατεῖ. «Καὶ εἰσῆλθε μαζί μὲ αὐτοὺς στοῦ ναοῦ περπατώντας». Πράγματι ἦταν ἀξιοθαύμαστο. Δὲν τὸν ὀδηγοῦν αὐτοί, ἀλλ’ αὐτὸς τοὺς ἀκολουθεῖ, ἀποδεικνύοντας μὲ τὴν ἀκολούθησιν τοὺς εὐεργέτες του καὶ δοξολογώντας τὸ Θεὸ μὲ τὰ πηδήματα, δὲν θαύμαζε ἐκείνους, ἀλλὰ τὸ Θεό,

μάζων, ἀλλὰ τὸν Θεόν, τὸν δι' ἐκείνων ἐνεργήσαντα. Οὕτως εὐχάριστος ἦν ὁ ἀνὴρ.

Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. «Ἀνέβαινον», φησὶν, «ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην». Τάχα κατὰ τὸν
 5 καιρὸν τοῦτον βασιάζοντες τὸν χολὸν εἰτίθουν, διε μάλιστα εἰσήεσαν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ ἱερόν. Ἴνα δὲ μὴ νομίῃ τις διὰ δι' ἑτερόν τι αὐτὸν ἐβάσταζον, καὶ οὐχὶ διὰ τὸ λαβεῖν, ὅρα πῶς τοῦτο σαφῶς παρέστησε δι' ὧν λέγει· «Ἐτίθουν αὐτόν, ὥστε ἐλεημοσύνην λαβεῖν παρὰ τῶν εἰσπορευομένων
 10 εἰς τὸ ἱερόν. Διὰ τοῦτο καὶ τόκων μέμνηται, ἔλεγχον διδοὺς ὧν γράφει. Καὶ πῶς, φησὶν, αὐτὸν οὐ προσήγαγον τῷ Χριστῷ; Ἴσως ἦσαν ἄπιστοι οἱ τῷ ἱερῷ προσεδρεύοντες, ὅπου γε οὐδὲ τοῖς Ἀποστόλοις αὐτὸν προσήγαγον, ἰδόντες αὐτοὺς εἰσιόντας, καὶ θαύματα πεποιηκότας τοιαῦτα. «Ἡρώτα», φη-
 15 σὶν, «ἐλεημοσύνην λαβεῖν». ὥσπερ τινὰς εὐλαβεῖς ἄνδρας ἀπὸ τοῦ σχήματος αὐτοὺς τάχα κατενόησε, διὰ τοῦτο καὶ ἐπεῖχεν αὐτοῖς. Ὅρα δὲ πῶς ὁ Ἰωάννης πανταχοῦ σιγᾷ, ὁ δὲ Πέτρος καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογεῖται· «Ἀργύριον», φησί, «καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι». Οὐκ εἶπεν, Ὅκ ἔχω ἐνταῦθα,
 20 οἷα ἡμεῖς λέγομεν, ἀλλ' ὅλως, «Οὐκ ἔχω». Τί οὖν ὁ χολός; Καὶ παρορᾷς με τὸν ἰκέτην; Οὐ, φησὶν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἔχω λάβε.

Ὅρᾷς πῶς ἄτυφος ὁ Πέτρος, καὶ οὐκ ἐπιδεικτιῶν οὐδὲ πρὸς αὐτὸν τὸν εὐεργετούμενον; Τὸ σιόμα τοίνυν καὶ ἡ χεὶρ τὸ πᾶν εἰργάσατο. Τοιοῦτοί τινες ἦσαν καὶ Ἰουδαῖοι χωλεύ-
 25 οντες· καὶ δέον αἰτῆσαι ὑγείαν, οἱ δὲ μᾶλλον χρήματα αἰτοῦσι, χαμαὶ κείμενοι· οἱ καὶ διὰ τοῦτο τῷ ἱερῷ προσήδρευον, ἵνα χρηματίζωνται. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Οὐχ ὑπερεῖδεν αὐτόν, οὐ πλουτοῦντά τινα ἐζήτησεν, οὐδὲ εἶπεν, Ὅκ μὴ εἰς ἐκεῖνον γένηται τὸ θαῦμα, οὐδὲν μέγα ἐστίν', οὐ τιμὴν τινα προσε-
 30 δόκησε παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ παρόντων τινῶν ἐθεράπευσεν αὐ-

πού ἐνήργησε θαυματουργικὰ μέσω ἐκείνων. Τόσο πολὺ χαρούμενος ἦταν ὁ ἄνθρωπος.

Ἄλλὰ ἅς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ προαναφερθέντα. «Ἀνέβαιναν μαζί», λέγει, «κατὰ τὴν ἑνάτη ὥρα τῆς προσευχῆς». Ἴσως κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸ ἔφερναν τὸ χωλὸ καὶ τὸν τοποθετοῦσαν, ὅταν δηλαδὴ περισσότεροι ἄνθρωποι εἰσέρχονταν στὸ ναό. Γιὰ νὰ μὴ νομίσει δὲ κανένας, ὅτι γι' ἄλλο λόγο τὸν κρατοῦσαν, καὶ ὅχι γιὰ νὰ λάβει ἐλεημοσύνη, βλέπε πῶς φανέρωσε αὐτὸ μὲ σαφήνεια μὲ τὰ ὅσα λέγει· «Τοποθετοῦσαν αὐτόν, ὥστε νὰ ζητεῖ ἐλεημοσύνη ἀπὸ ἐκείνους πού εἰσέρχονταν στὸ ναό». Γι' αὐτὸ ἀναφέρει καὶ τόπους, δίνοντας ἀποδείξεις μὲ τὰ ὅσα γράφει. Καὶ πῶς, λέγει, δὲν τὸν ὁδήγησαν στὸ Χριστό; Ἴσως ἦταν ἄπιστοι αὐτοί, πού τὸν ὑπηρετοῦσαν, ἀφοῦ βέβαια οὔτε στοὺς Ἀποστόλους ἔφεραν αὐτόν, ὅταν εἶδαν αὐτοὺς νὰ εἰσέρχονται στὸ ναὸ καὶ νὰ ἔχουν κάμει τέτοια θαύματα. «Καὶ Ζητοῦσε νὰ λάβει ἐλεημοσύνη», λέγει, σὰν νὰ ἀντιλήφθηκε ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ τους ἐμφάνιση, ὅτι αὐτοὶ ἦταν ἄνδρες εὐλαβεῖς· καὶ γι' αὐτὸ προσέβλεπε μὲ προσοχὴ πρὸς αὐτούς. Βλέπε δέ, πῶς ὁ Ἰωάννης παντοῦ σιωπᾷ, ὁ δὲ Πέτρος ἀπολογεῖται καὶ γιὰ αὐτό. «Ἀσήμι καὶ χρυσάφι», λέγει, «δὲν ἔχω». Δὲν εἶπε, 'δὲν ἔχω ἐδῶ', ὅπως λέμε ἐμεῖς, ἀλλὰ δὲν ἔχω καθόλου. Τί λοιπὸν εἶπε ὁ χωλός; Καὶ παραβλέπεις ἐμένα τὸν ἰκέτη; Ὁχι, λέγει, ἀλλ', ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔχω, λάβε.

Βλέπεις, πῶς ὁ Πέτρος εἶναι ταπεινόφρων καὶ δὲν ἐπιδεικνύεται οὔτε πρὸς αὐτόν τὸν εὐεργετούμενον; Τὸ στόμα λοιπὸν καὶ τὸ χέρι ἔκαμναν τὸ πᾶν. Παρόμοιοι χωλοὶ ἦταν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ζητοῦν ὑγεία, αὐτοὶ ἀντίθετα ζητοῦσαν μᾶλλον χρήματα, παραμένοντας πνευματικὰ χαμηλά· αὐτοὶ δὲ καὶ γι' αὐτὸ κάθονταν κοντὰ στὴ θύρα, γιὰ νὰ λαμβάνουν χρήματα. Τί λοιπὸν ἔκαμε ὁ Πέτρος; Δὲν τὸν παρέβλεψε, δὲν ἀνεζήτησε κάποιον πλούσιον, οὔτε εἶπε, 'ἂν δὲν γίνεи σὲ ἐκείνον τὸ θαῦμα, δὲν θὰ εἶναι μεγάλο· οὔτε ἀνέμενε κάποια τιμὴ ἀπ' αὐτόν, οὔτε θεράπευσε αὐτόν, ἐνῶ ἦταν παρόντες μερικοί· διότι

τόν· ἐν γὰρ τῇ εἰσόδῳ ἦν ὁ ἀνὴρ, οὐκ ἔνθα τὸ πλῆθος ἦν ἔν-
 δον. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐζήτησεν ὁ Πείρος, οὐδὲ εἰσελθὼν
 ἐκῆρυξεν, ἀλλ' ἀπὸ μόνου τοῦ σχήματος τὸν χωλὸν ἐπεσπά-
 σαιτο πρὸς τὴν αἵτησιν. Καὶ τὸ θαυμασιόν, ὅτι ταχέως ἐπίστιεν-
 5 σεν· οἱ γὰρ χρόνιων ἀπαλλαγέντιες παθῶν μόλις πιστεύουσι
 καὶ αὐτῇ τῇ ᾧψει. Καὶ θεραπευθεὶς λοιπὸν σὺν τοῖς Ἀποσιό-
 λοις ἦν, εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ. «Καὶ εἰσῆλθε», φησί, σὺν αὐ-
 τοῖς περιπατῶν εἰς τὸ ἱερόν, ὁλλόμενος καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν».

2. Ὅρα πῶς οὐκ ἡρεμεῖ, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, τοῦ-
 10 το δὲ ἐμφράτιων αὐτῶν τὰ σιόματα. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἵνα
 μὴ νομισθῇ τις ὑπόκρισις, διὰ τοῦτο ἄλλεσθαι αὐτόν· τοῦτο
 γὰρ λοιπὸν οὐκ ἦν ὑποκρίσεως· εἰ γὰρ μηδὲ ἀπλῶς ἐπιβῆναι
 δυνατὸν ἦν αὐτῷ τὸ πρότερον, καὶ ταῦτα τοῦ λιμοῦ καταιναγ-
 κάζοντος, (οὐ γὰρ ἂν εἴλειτο πρὸς τοὺς βασιάζοντις διανέ-
 15 μεσθαι τὰ τῆς ἐλεημοσύνης, ἑαυτῷ δυνάμενος ἀρκεῖν), πολ-
 λῷ μᾶλλον τότιε. Πῶς δὲ καὶ ὑπεκρίνατο ἂν ὑπὲρ τῶν μὴ
 δεδωκότων ἐλεημοσύνην; Ἀλλ' εὐχάριστος ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ
 μετὰ τὴν ὑγείαν. Ἐκατέρωθεν οὖν πιστὸς δείκνυται, ἀπὸ τε
 τῆς εὐχαριστίας, ἀπὸ τε τοῦ συμβεβηκότος. Οὐ μὲν πᾶσι γνώ-
 20 ριμος ἦν, ὅθεν καὶ ἐπεγίνωσκον αὐτόν. «Καὶ εἶδεν αὐτόν»,
 φησί, «πᾶς ὁ λαὸς περιπατοῦντα καὶ αἰνοῦντα τὸν Θεόν, ἐπε-
 γίνωσκόν τε αὐτόν· ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην
 καθήμενος ἐπὶ τῇ Ὠραία πύλῃ τοῦ ἱεροῦ». Καὶ καλῶς εἶπεν,
 «Ἐπεγίνωσκον»· ὥς καὶ ἀγνοουμένου λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πρᾶ-
 25 γματος. Ταύτῃ γὰρ τῇ λέξει κεχορήμεθα ἐπὶ τῶν μόλις γνω-
 ριζομένων. Ἔδει γοῦν πιστευθῆναι ὅτι ἀφήσει τὰ ἁμαρτή-
 ματα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὅπου γὰρ καὶ τοιαῦτα ἐργάζεται.

ὁ ἄνθρωπος βρισκόταν στήν εἴσοδο, καί ὄχι στοῦ ἐσωτερικό, ὅπου βρισκόταν τὸ πλῆθος. Ἄλλ' ὁ Πέτρος δὲν ζήτησε τίποτε ἀπ' αὐτά, οὔτε μόλις εἰσῆλθε κήρυξε, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴν ἐμφάνισή του προσήλκυσε τὸ χωλὸ γιὰ νὰ τοῦ ζητήσῃ. Καί τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι, ὅτι ἀμέσως πίστευσε. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ θεραπεύονται ἀπὸ χρόνιες παθήσεις, μόλις καί μὲ δυσκολία πιστεύουν καί σ' αὐτὸ ἀκόμα ποὺ βλέπουν. Καί μετὰ τὴ θεραπείά του ἦταν μαζί μὲ τοὺς Ἀποστόλους, εὐχαριστώντας τὸ Θεό. «Καί εἰσῆλθε», λέγει, «μαζί μὲ αὐτοὺς στοῦ ἱεροῦ περπατώντας καί ἀναπηδώντας καί δοξολογώντας τὸ Θεὸ γιὰ τὴν θεραπείά του».

2. Πρόσεχε πῶς δὲν ἡρεμεῖ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν εὐχαρίστηση, ἀφ' ἑτέρου δὲ γιὰ νὰ ἀποστομώσῃ αὐτοὺς. Ἐγὼ δὲ νομίζω, ὅτι ἀναπηδοῦσε αὐτός καί γιὰ νὰ μὴ νομισθεῖ ὅτι εἶναι κάποια ὑποκρισία· καθόσον αὐτὸ πράγματι δὲν ἦταν θέμα ὑποκρισίας. Διότι, ἂν αὐτὸς δὲν ἦταν δυνατόν προηγουμένως ἀπλῶς νὰ περιπατήσῃ, καί μάλιστα ἐξαναγκαζόμενος ἀπὸ τὴν πείνα, (διότι δὲν θὰ προτιμοῦσε νὰ διαμοιράζεται τὰ τῆς ἐλεημοσύνης μὲ ἐκείνους ποὺ τὸν βάσταζαν, ἂν θὰ μπορούσε μόνος του νὰ κρατηθεῖ), πολὺ περισσότερο τότε. Πῶς δὲ θὰ μπορούσε νὰ ὑποκρίνεται γιὰ ἐκείνους, ποὺ δὲν τοῦ εἶχαν δώσει ἐλεημοσύνη; Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ἦταν χαρούμενος καί μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας του. Καί ἀπὸ τὰ δύο λοιπὸν ἀποδεικνύεται ὅτι ἦταν ἀξιόπιστος, καί ἀπὸ τὴν εὐχαριστία καί ἀπὸ τὸ περιστατικὸ ποὺ συνέβηκε. Ἐπὶ πλέον ἦταν σὲ ὅλους γνωστός, καί συνεπῶς τὸν ἀναγνώριζαν. «Καί ὅλο τὸ πλῆθος τὸν εἶδε νὰ περιπατεῖ καί νὰ ὑμνεῖ τὸ Θεό. Καί τὸν ἀναγνώρισαν ὅτι ἦταν πράγματι αὐτός, ποὺ συνήθιζε νὰ κάθεται κοντὰ στήν Ὠραία πύλη τοῦ ναοῦ». Καί καλὰ εἶπε, «τὸν ἀναγνώρισαν», σὰν νὰ ἦταν ἀγνοούμενος μετὰ τὴν θεραπείά του. Διότι αὕτῃ τῇ λέξει χρησιμοποιοῦμε γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ μόλις γνωρίζουμε. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ πιστευθεῖ, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ συγχωρεῖ τὰ ἁμαρτήματα, τῇ στιγμῇ βέβαια ποὺ ἐπιτελεῖ τέτοια πράγματα.

«Κραιουσῆντιος δὲ τοῦ ἰαθέντιος χωλοῦ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τῇ σιοᾷ, τῇ καλουμένῃ Σολομώντιος, ἔκθαμβον». Ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ τῆς φιλίας οὐκ ἐχωρίζειτο αὐτῶν ἴσως δὲ 5 καὶ εὐχαριστιῶν αὐτοῖς καὶ ἐπαινῶν. «Καὶ συνέδραμε», φησί, «πᾶς ὁ λαός. Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς ὁ Πέτρος, ἀπεκρίνατο». Πάλιν αὐτὸς καὶ ἐργάζεται, καὶ δημηγορεῖ. Τότε μὲν οὖν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκρόασιν διήγειρε τὸ πρᾶγμα τὸ περὶ τὰς γλώσσας, νυνὶ δὲ τοῦτο· καὶ τότε μὲν ἀρχὴν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἐγ- 10 κλημάτων, νῦν δὲ ἀπὸ τῆς ὑπονοίας. Ἰδωμεν οὖν τί διενήνοχεν αὕτη ἡ δημηγορία ἐκείνης, καὶ κατὰ τί κοινωνεῖ. Ἐκείνη μὲν οὖν ἐν τῇ οἰκίᾳ γίνεται, οὐδέπω προσελθόντιος οὐδενός, οὐδὲ αὐτῶν τι ἐργασαμένων, αὕτη δέ, πάντων θαυμάζοντιων, τοῦ θεραπευθέντιος πλησίον ἐσιῶτιος οὐδενὸς ἀμφι- 15 βάλλοντιος, καθάπερ τότε, ὅτε ἔλεγον ὅτι «γλεύκους μεμεσιτωμένοι εἰσὶ». Καὶ τότε μετὰ τῶν Ἀποσιδῶν πάντων ὧν, διελέγεται, νῦν δὲ μετὰ τοῦ Ἰωάννου μόνου· λοιπὸν γὰρ θαρρεῖ καὶ σφοδρότερος γίνεται. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀρετή, ἀρχὴν λαβοῦσα πρόεισι, καὶ οὐδαμοῦ ἴσεται. Ὅρα δὲ καὶ πῶς ὠκο- 20 νομήθη ἐν τῷ ἱερῷ γενέσθαι τὸ σημεῖον, ἵνα καὶ ἄλλοι θαρρήσωσιν· οὐκ ἐν παραβύσιω γὰρ αὐτό που ἐργάζονται, ἢ καὶ λανθανόντως, ἀλλ' οὔτε ἔνδον ἐν τῷ ἱερῷ, ἔνθα τὸ πολὺ πλῆθος ἦν. Πῶς οὖν ἐπιστεύθη; φησὶν. Ὅτι αὐτὸς ὁ θεραπευθεὶς ἐκήρυτε τὴν εὐεργεσίαν· οὐδὲ γὰρ ἂν ἐψεύσατο, οὐδ' 25 ἂν ἐπ' ἄλλους τινὰς ἦλθεν. Ἦτοι οὖν, ὥς εὐρυχωρίας οὔσης, ἐκεῖ τὸ σημεῖον εἰργάσαντο, ἢ ὥς κεχωρισμένου τοῦ τόπου.

Καὶ ὄρα τὸ γενόμενον. Ἐφ' ἐτιέραν ἀνῆλθον πρόφασιν, καὶ ἕτερα ἐργάζονται. Οὕτω καὶ ὁ Κορνήλιος ἄλλα νησιεύων ηὔ- 30 χειτο, καὶ ἄλλα ὄρᾳ. Μέχρι δὲ τότε πανταχοῦ τὸν Χριστὸν Ναζωραῖον ὀνομάζουσιν. «Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου», φησὶν, «ἐγείραι καὶ περιπάτει»· τέως γὰρ

«Ἐνῷ δὲ κρατοῦσε ὁ θεραπευθεὶς χωλὸς τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη, συγκεντρώθηκε ὅλο τὸ πλῆθος, ποὺ βρισκόταν ἐκεῖ στῇ στοᾷ, ποὺ ὀνομαζόταν στοὰ τοῦ Σολομῶντος, γεμάτο θαυμασμὸ καὶ κατάπληξη». Ἀπὸ τὴν εὐνοια καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτοὺς δὲν τοὺς ἀποχωρίζοταν· ἴσως δὲ καὶ νὰ εὐχαριστοῦσε αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐπαινοῦσε. «Καὶ συγκεντρώθηκε», λέγει, «ὅλο τὸ πλῆθος». «Ὅταν δὲ τοὺς εἶδε ὁ Πέτρος εἶπε». Πάλι αὐτὸς καὶ ἐργάζεται καὶ ὁμιλεῖ. Τότε βέβαια διηγεῖρε αὐτοὺς στὴν ἀκρόαση τὸ συμβὰν μὲ τίς γλῶσσες, τώρα δὲ αὐτὸ καὶ τότε μὲν ἔλαβε ἀρχὴ ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα, τώρα δὲ ἀπὸ τὴν ὑπόνοια. Ἄς δοῦμε λοιπὸν κατὰ τί διέφερε αὕτη ἡ ὁμιλία ἀπὸ ἐκείνη καὶ σὲ τί συμφωνεῖ. Ἐκείνη λοιπὸν γίνεται στὴν οἰκία, χωρὶς ἀκόμη νὰ προσέλθει κανένας, οὔτε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ ἔχουν κάμει κάτι, αὕτη δὲ ἐνῷ ὅλοι θαυμάζουν, καὶ ὁ θεραπευμένος βρίσκεται πλησίον καὶ κανένας δὲν ἀμφιβάλλει, ὅπως τότε, ὅταν ἔλεγαν, ὅτι «εἶναι μεθυσμένοι ἀπὸ γλυκὸ κρασί»⁵. Καὶ τότε μιλοῦσε βρισκόμενος ἀνάμεσα σὲ ὅλους τοὺς Ἀποστόλους, τώρα δὲ μόνο μαζὶ μὲ τὸν Ἰωάννη. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν λαμβάνει θάρρος καὶ γίνεται πρὸ ὀρμητικὸς. Διότι τέτοια εἶναι ἡ ἀρετὴ, ἀφοῦ λάβει ἀρχὴ προχωρεῖ καὶ δὲν σταματᾷ πουθενά. Βλέπε δέ, καὶ πῶς ἐξοικονομήθηκε νὰ γίνῃ τὸ θαῦμα στὸ ἱερό, γιὰ νὰ παρουν θάρρος καὶ ἄλλοι· διότι δὲν ἐπιτελοῦν αὐτὸ σὲ κάποιο ἀπόκρυφο μέρος ἢ καὶ σιωπηλά, ἀλλ’ οὔτε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ, ὅπου ἦταν τὸ πολὺ πλῆθος. Πῶς λοιπὸν πιστεύθηκε; λέγει. Διότι ὁ ἴδιος ὁ θεραπευμένος κήρυττε τὴν εὐεργεσίαν. Καθόσον δὲν θὰ ψευδόταν, οὔτε ἂν θὰ κατέφευγε σὲ κάποιους ἄλλους. Ἐκεῖ λοιπὸν ὅπου ὑπῆρχεν εὐρυχωρία, ἐκεῖ ἐπετέλεσε τὸ θαῦμα, καὶ ὄχι σὲ κάποιο ἀπομονωμένο μέρος.

Καὶ πρόσεχε αὐτὸ ποὺ συνέβηκε. Γι’ ἄλλη αἰτία ἀνέβηκαν στὸ ἱερό καὶ ἄλλα ἐπιτυχάνουν. Ἔτσι καὶ ὁ Κορνήλιος ἄλλα εὐχόταν νηστεύοντας καὶ ἄλλα βλέπει. Μέχρι δὲ τότε, παντοῦ ὀνομάζουν τὸ Χριστὸ Ναζωραῖο. «Στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου», λέγει, «σῆκω ὄρα!

τοῦτο ἦν τὸ ζητούμενον, τὸ πιστευθῆναι αὐτόν. Μὴ δὲ πρὸς
 τὴν ἀρχὴν ἀποκάμωμεν τοῦ διηγήματος, ἀλλὰ, εἰ καὶ κατόρ-
 θωμά τις εἰπὼν διαλίπη, πάλιν ἀναλάβωμεν τὴν ἀρχήν. Ἄν
 ἐν ἔξει γενώμεθα, ταχέως πρὸς τὸ τέλος ἤξομεν, ταχέως πρὸς
 5 τὴν κορυφὴν σιησόμεθα. Σπουδὴ γάρ, φησί, σπουδὴν γεν-
 νᾷ, καὶ ραθυμίαν. Ὁ μικρόν τι κατωρθώκως ἔλαβε παρὰ
 κλησιν ἐπὶ τὸ μείζον ἐλθεῖν, καὶ μᾶλλον ἐξ ἐκείνου περαιτέ-
 ρω χωρῆσαι. Καὶ καθάπερ τὸ πῦρ, ὅσα ἂν περιλάβῃ ξύλα,
 τοσούτῳ σφοδρότερον γίνεται, οὕτω καὶ προθυμία, ὅσους ἂν
 10 διεγείρῃ λογισμοὺς εὐσεβεῖς, τοσούτῳ μᾶλλον κατὰ τῶν ἄλ-
 λων ὀπλίζεται. Οἶόν τι λέγω· Ἐσιήκασιν ἐν ἡμῖν καθάπερ
 ἄκανθα ἐπιτοκία, ψεῦδος, ὑπόκρισις, δόλος, κακουργία, λοι-
 δορία, σκώμματα, γελωτοποιίαι, αἰσχρολογίαι, εὐτραπελίαι·
 πάλιν ἐν ἄλλῳ μέρει πλεονεξία, ἀρπαγή, ἀδικία, συκοφαν-
 15 τία, ἐπιβουλαί· πάλιν ἐπιθυμία πονηρά, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια,
 πορνεία, μοιχεία· πάλιν φθόνος, ζηλοτυπία, ὀργή, θυμός, μνη-
 σिकाκία, ἀντιδόδοις, βλασφημία, μυρία τοιαῦτα· ἂν τὰ πρό-
 τερα κατορθώσωμεν, οὐκ ἐκεῖνα μόνον κατώρθωται, ἀλλὰ δι'
 ἐκείνων καὶ τὰ μετὰ ταῦτα. Ἰσχυρότερος γὰρ γίνεται λοι-
 20 πὸν ὁ λογισμὸς πρὸς τὴν ἐκείνων ἀναιροπὴν. Οἶον, ὁ πολλὰ
 ὁμνὺς ἂν περιέλῃ τὸ σατανικὸν ἔθος τοῦτο, οὐ τοῦτο μόνον
 αὐτῷ κατώρθωται, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα εὐλάβεια ἐπεισῆκται· οὐ-
 δεὶς γάρ, οἶμαι, τῶν οὐκ ὁμνύοντιων εὐκόλως θελήσει ἄλλο
 τι πράξαι πονηρόν, ἀλλὰ τὴν ἤδη κατορθωθείσαν ἀρετὴν αἰ-
 25 σχυνθήσεται· καθάπερ γὰρ ὁ φορῶν ἱμάτιον καλὸν αἰσχύνεται
 βορβόρῳ ἐγκυλίσει ἑαυτόν, οὕτω δὲ καὶ οὗτος. Ἀπὸ δὲ τού-
 του ἤξει εἰς τὸ μὴ ὀργίζεσθαι, μηδὲ τύπειν, μηδὲ ὑβρίζειν·

θιος καὶ περπάτα»· διότι στήν ἀρχή αὐτὸ ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ἐπιδιωκόταν, νὰ πιστεύσουν σ’ αὐτόν. "Ἄς μὴ ἀποκάμουμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχή τῆς διηγήσεως, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη παραλείψει κάποιος ν’ ἀναφέρει κάποιο κατόρθωμα, πάλιν ἄς συνεχίσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχή. "Ἄν τὸ κάνομε συνήθεια αὐτό, γρήγορα θὰ φθάσουμε στὸ τέλος, γρήγορα θὰ σταθούμε στήν κορυφή. Διότι, λέγει, ἡ προθυμία φέρνει τὴν προθυμία καὶ ἡ ὀκνηρία φέρνει τὴν ὀκνηρία. Αὐτὸς ποὺ ἔχει κατορθώσει κάτι μικρό, ἔλαβε τὴν παρηγοριὰ νὰ φθάσει στὸ μεγαλύτερο καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο νὰ προχωρήσει πολὺ πιο παραπέρα. Καὶ ὅπως ἡ φωτιά, ὅσα περισσότερα δεχθεῖ ξύλα, τόσο δυνατότερη γίνεται, ἔτσι καὶ ἡ προθυμία, ὅσο περισσότερους εὐσεβεῖς λογισμοὺς συμβεῖ νὰ διεγείρει, τόσο περισσότερο ὀπλίζεται ἐναντίον τῶν ἄλλων. Μὲ αὐτὸ ποὺ λέγω ἐννοῶ τὸ ἐξῆς· Στάθηκαν σὲ μᾶς ὅπως τὰ ἀγκάθια, ἡ ἐπιορκία, τὸ ψεῦδος, ἡ ὑποκρισία, ὁ δόλος, ἡ κακουργία, ἡ ὕβρη, οἱ χλευασμοί, οἱ γελωτοποιῖες, οἱ αἰσχρολογίες, οἱ βωμολοχίες· ἐπίσης ἡ πλεονεξία, ἡ ἀρπαγή, ἡ ἀδικία, ἡ συκοφαντία, οἱ ἐπιβολές· ἀκόμα δὲ ἡ πονηρὴ ἐπιθυμία, ἡ ἀκαθαρσία, ἡ ἀσέλγεια, ἡ πορνεία, ἡ μοιχεία· καθὼς ἐπίσης ὁ φθόνος, ἡ ζηλοτυπία, ἡ ὀργή, ὁ θυμός, ἡ μνησικακία, ἀνταπόδοση, ἡ βλασφημία, ἄπειρα παρόμοια σὰν αὐτά. "Ἄν τὰ πρῶτα κατορθώσουμε ν’ ἀνατρέψουμε, ὅχι μόνο ἐκεῖνα ἀνατρέψαμε, ἀλλὰ μὲ ἐκεῖνα καὶ τὰ μετέπειτα. Διότι ὁ λογισμὸς γίνεται στὴ συνέχεια ἰσχυρότερος γιὰ τὴν ἀνατροπὴ ἐκείνων. "Ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ὀρκίζεται συχνά, ἂν περικόψει τὴ σατανικὴ αὐτὴ συνήθεια, δὲν κατορθώσε μόνο αὐτό, ἀλλ’ ἔχει πρισθέσει καὶ ἄλλη ἀκόμα εὐλάβεια. Διότι, νομίζω, ὅτι κανένας ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ δὲν ὀρκίζονται εὐκόλα, θὰ θελήσει νὰ πράξει κάτι κακὸ, ἀλλὰ θὰ αἰσθάνεται ἐντροπὴ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ ποὺ εἶχε κατορθώσει μέχρι τώρα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ποὺ φορεῖ ὡραῖο ἔνδυμα, ἐντρέπεται νὰ κυλισθεῖ στὸ βοῦρκο, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτός. 'Ἀπ’ αὐτὸ θὰ φθάσει στὸ νὰ μὴ ὀργίζεται, οὔτε νὰ χτυπᾶ, οὔτε νὰ κακοποιεῖ. Διότι ἂν κατορθώσει μιὰ φορὰ τὰ μικρά, ἔχει ἐπι-

ἂν γὰρ ἅπαξ τὰ μικρὰ καιορθώσῃ, τὸ πᾶν ἦνυσται. Συμβαί-
 νει δὲ πολλάκις καὶ τὸ ἐναντίον, ἅπαξ καιορθώσαντάς τι πάλιν
 ἀπὸ ραθυμίας τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, ὥς ἐκ τούτου καὶ
 εἰς ἀδύνατον περισιῆναι λοιπὸν τὸ πρᾶγμα. Οἶον, ἐθήκαμεν
 5 ἑαυτοῖς νόμον μὴ ὀμνύναι, καιωρθώσαμεν ἡμέρας τρεῖς ἢ
 καὶ τέσσαρας· μετ' ἐκείνας εἰς ἀνάγκην περιπεσόντες, τὸ
 συλλεχθὲν κέρδος ἅπαν ἐσκορπίσαμεν· εἰς ραθυμίαν λοιπὸν
 ἐμπίπτομεν καὶ ἀπόγνωσιν, ὥς μηδὲ τῶν αὐτῶν ἄψασθαι
 βουληθῆναι πάλιν. Καὶ εἰκότως· ὁ γὰρ τι οἰκονομήσας ἑαυ-
 10 τῷ, εἶτα ἰδὼν καθηρημένον τὸ οἰκοδόμημα, ραθυμότερος ἔ-
 σται περὶ τὸ πάλιν οἰκοδομεῖν. Ἄλλ' οὐ δεῖ ραθυμεῖν οὐδὲ
 οὕτως, ἀλλὰ πάλιν ἔχεσθαι τῆς σπουδῆς.

3. Θῶμεν τοίνυν ἑαυτοῖς νόμους καθημερινούς· (τέως
 ἀπὸ τῶν εὐκόλων ἀρξώμεθα)· περικόψωμεν ἡμῶν τὴν πο-
 15 λυορκίαν τοῦ σιόμαιος, χαλινὸν ἐπιθῶμεν τῇ γλώττῃ, μηδεὶς
 ὀμνύτω τὸν Θεόν. Οὐκ ἔστιν ἐνιαῦθα δαπάνη, οὐκ ἔστιν ἐν-
 τιαῦθα κάματος, οὐκ ἔστιν ἐνιαῦθα χρόνου μελέτη· ἀρκεῖ θε-
 λῆσαι, καὶ τὸ πᾶν γέγονε· συνηθείας γὰρ τὸ πρᾶγμά ἐστι.
 Ναί, παρακαλῶ καὶ δέομαι, σπουδὴν τοιαύτην εἰσενέγκωμεν.
 20 Εἰπέ δὴ μοι, εἰ χρήματα ἐκέλευσα εἰσενεγκεῖν, οὐκ ἂν προ-
 θύμως ἕκαστος τὰ κατὰ δύναμιν συνεβάλεσθε; εἴ με ἐν κιν-
 δύνοις ἑωρᾶτε τοῖς ἐσχάτοις, οὐκ ἂν καὶ ἀπὸ τῆς σαρκός,
 εἴ γε οἶόν τε ἦν, ἀποτεμόντες ἔδοτε ἅν; Ἐν κινδύνῳ καὶ
 νῦν εἰμι καὶ πολλῷ, καὶ ὥς ἂν εἰ καὶ μετὰ τούτου καὶ δεσμο-
 25 τήριον ᾧκουν, ἢ μυρίας ἔλαβον πληγάς, ἢ εἰς μέταλλα ἐτύγ-
 χανον, οὐκ ἂν τούτου πλεον ἥλγησα. Χεῖρα τοίνυν ὀρέξατε.
 Ἐννοήσατε γὰρ ὅσος κίνδυνος, μηδὲ τὸ μικρότατον τοῦτο
 (μικρότατον δὲ λέγω, ὅσον εἰς πόνον ἤκει), δυνηθῆναι κα-

τύχει τὸ πᾶν. Πολλές φορές ὁμως συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετο, ἐνῶ κατορθώσαμε κάτι μιὰ φορά, ἀπὸ ἀδιαφορία πάλι περιπίπτουμε στὰ ἴδια, καὶ ὥς ἐκ τούτου καθίσταται πλέον ἢ ὑπόθεση τῆς βελτιώσεώς μας ἀδύνατη. "Ὅπως θέσαμε στοὺς ἑαυτοὺς μας νόμο νὰ μὴ ὀρκιζόμαστε, καὶ τὸ κατορθώσαμε αὐτὸ τρεῖς ἢ καὶ τέσσερες ἡμέρες, μετὰ ἀπὸ αὐτές, ἀφοῦ περιήλθαμε στὴν ἀνάγκη νὰ ὀρκισθοῦμε, ὅλο τὸ κέρδος ποὺ συγκεντρώθηκε τὸ σκορπίσαμε· κατόπιν κυριευόμαστε ἀπὸ ἀδιαφορία καὶ ἀπόγνωση, ὥστε νὰ μὴ θέλουμε πάλι νὰ καταπιασθοῦμε μὲ τὰ ἴδια· καὶ δικαιολογημένα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ οἰκοδόμησε κάτι γιὰ τὸν ἑαυτό του, βλέποντας κατόπιν τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ καταγκρεμισμένο, θὰ γίνει πιὸ ἀπρόθυμος νὰ τὸ ἀνοικοδομήσει πάλι. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ ἀδιαφοροῦμε οὔτε καὶ ἔτσι, ἀλλὰ νὰ προσπαθοῦμε καὶ πάλι.

3. "Ἀς θέσουμε λοιπὸν γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας νόμους καθημερινούς· προηγουμένως ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὰ εὐκόλα· ἄς περικόψουμε τοὺς συχνοὺς ὅρκους ἀπὸ τὸ στόμα μας, ἄς ἐπιβάλουμε χαλινὸ στὴ γλῶσσα, κανέναν ἄς μὴ ὀρκίζεται στὸ Θεό. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ δαπάνη, δὲν ὑπάρχει ἐδῶ κόπωση, δὲν ὑπάρχει ἐδῶ μελέτη χρόνου· ἀρκεῖ νὰ θελήσουμε καὶ τὸ πᾶν θὰ ἔχει κατορθωθεῖ· διότι τὸ πράγμα εἶναι ζήτημα συνήθειας. Ναί, παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω, ἄς ἐπιδείξουμε μιὰ τέτοια προσπάθεια. Πές μου σὲ παρακαλῶ, ἐὰν σὰς συμβούλευα νὰ συνεισφέρετε χρήματα, δὲν θὰ συνεισφέρατε ὁ καθένας πρόθυμα τὸ κατὰ δύναμη; ἐὰν μὲ βλέπατε νὰ βρίσκομαι στοὺς ἔσχατους κινδύνους, δὲν θὰ μοῦ δίνατε, ἀποκόπτοντας ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν σάρκα σας, ἂν βέβαια σὰς ἦταν αὐτὸ δυνατόν; Καὶ τώρα βρίσκομαι σὲ κίνδυνο, καὶ πολὺ μεγάλο, ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη ἦμουν μαζὶ μὲ αὐτὸν τὸν κίνδυνο σὲ φυλακή, νὰ εἶχα δεχθεῖ ἄπειρα πληγήματα, ἢ νὰ βρισκόμουν σὲ μεταλλεῖα, δὲν θὰ ὑπέφερα πιὸ πολὺ ἀπ' αὐτό. Λοιπὸν ἀπλώσατε τὸ χέρι σας καὶ βοηθεῖστε με. Διότι ἀντιληφθήκατε πόσος εἶναι ὁ κίνδυνος, ὥστε νὰ μὴ μπορέσω νὰ κατορθώσω οὔτε τὸ παραμικρὸ (παραμικρὸ δὲ λέγω ὅσο

τορθῶσαι. Τί ἐρῶ τότε, ἐγκαλούμενος· 'Διὰ τί μὴ διηλέ-
 χθης; διὰ τί μὴ ἐπέταξας; διὰ τί μὴ νόμον ἔθηκας; διὰ τί
 τοὺς μὴ πειθομένους οὐκ ἐκώλυσας;'. Οὐ ἄρκεϊ μοι εἰπεῖν
 ὅτι ἐνομοθέτησα. Ἀλλὰ καὶ σφοδροτέρως, φησὶν, ἐπιτιμήσε-
 5 ως ἔδει· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἥλει ἐνουθέτει. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο ὑμᾶς
 ἐκείνοις παραβαλεῖν τοῖς παισὶ! Κακείνος ἐνουθέτει, καὶ
 ἔλεγε· «Μὴ τέκνα, μὴ ποιεῖτε οὕτω· πονηρὰ ἡ ἀκοή, ἣν ἐγὼ
 ἀκούω περὶ ὑμῶν». Ἀλλὰ προῖούσα ἡ Γραφή φησιν ὅτι οὐκ
 ἐνουθέτει τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Τοῦτο λὲ λέγει, ἐπειδὴ οὐ σφο-
 10 δρῶς, οὐδὲ μετ' ἐπιπλήξεως τοῦτο ἐποίει.

Πῶς γὰρ οὐκ ἄιοπον, ἐν μὲν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰου-
 daίων οὕτως ἰσχυροὺς εἶναι τοὺς νόμους, καὶ ὁ διδάσκων ἐπι-
 τάξῃ πάντα γίνεσθαι, ἐνταῦθα δὲ οὕτως ἡμᾶς καταπεφρονηθῆναι
 καὶ ἀπερριφθῆναι; Οὐ τῆς ἐμαντοῦ δόξης μοι μέλει, (δόξα γὰρ ἐ-
 15 μή, ἡ ὑμετέρα εὐδοκίμησις), ἀλλὰ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. Καθ'
 ἐκάστην ἡμέραν βοῶμεν, ἐνηχοῦμεν ὑμῶν ταῖς ἀκοαῖς, ὁ δὲ
 ἀκούων οὐδεὶς· καὶ οὐδὲν σφοδρὸν ἐπιδεικνύμεθα. Φοβοῦ-
 μαι μὴ τῆς ἀκαίρου ταύτης καὶ πολλῆς φιλανθρωπίας λόγον
 κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν ὑπόσχωμεν. Διὸ μεγάλη καὶ
 20 λαμπρὰ τῇ φωνῇ κηρύττω πᾶσι, καὶ διαμαρτύρομαι, ὥστε
 τοὺς τὴν παράβασιν ταύτην ἐπιδεικνυμένους, τοὺς τὰ ἐκ τοῦ
 πονηροῦ φθεγγομένους (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ ὅρκος), τῶν οὐ-
 δῶν μὴ ἐπιβαίνειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Προθεσμία δὲ ὑμῖν
 ἔστω ὁ μὲν ὁ παρών, ὥστε κατορθῶσαι. Μὴ γάρ μοι εἴπης
 25 ὅτι 'με ἡ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη καιεπείγει, ὅτι ἀπιστοῦ-
 μαί'. Τέως τοὺς ἀπὸ τῆς συνηθείας περίκοπτε. Οἶδα ὅτι πολ-
 λοὶ γελάσονται ἡμᾶς, ἀλλὰ βέλτιον ἡμᾶς γελαῖσθαι νῦν, ἢ
 κλαίεσθαι τότε· γελάσονται δὲ ὅσοι μαίνονται. Τίς γάρ, εἶπέ
 μοι, νοῦν ἔχων, φυλαιομένης ἐντιολῆς, γελάσεται; Εἰ δὲ

φθάνει σὲ πόνο). Τί θὰ ἀπαντήσω τότε, κατηγορούμενος; Ὑγιατί δὲν ἤλεγξες, γιατί δὲν ἔδωσες ἐντολές; γιατί δὲν ἔθεσες νόμο; γιατί δὲν ἐμπόδισες αὐτοὺς ποὺ δὲν πείθονται;’. Δὲν μοῦ ἀρκεῖ νὰ πῶ, ὅτι συμβούλευσα. ὙΑλλά, λέγει, χρειάζονταν καὶ σφοδρότερη ἐπιτίμηση· ἄλλωστε καὶ ὁ ὙΗλεὶ νουθετοῦσε. ὙΑλλ’ ἄς μὴ συμβεῖ νὰ συγκριθεῖτε μὲ ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ. Καὶ ἐκεῖνος νουθετοῦσε καὶ ἔλεγε· «Μὴ, παιδιὰ μου, μὴ κάμνετε τέτοια, εἶναι κακὴ ἡ φήμη ποὺ ἀκούω γιὰ σᾶς»⁶. ὙΑλλά προχωρώντας ἡ Γραφή λέγει, ὅτι δὲν νουθετοῦσε τοὺς υἱοὺς του. Λέγει δὲ αὐτό, διότι δὲν τὸ ἔκαμνε ἐντονα καὶ μὲ ἐπίπληξη.

Διότι πῶς δὲν εἶναι ἄτοπο, στίς μὲν συναγωγές τῶν ὙΙουδαίων νὰ εἶναι οἱ νόμοι τόσο ἰσχυροί, ἀκόμη καὶ ἂν ἐκεῖνος ποὺ διδάσκει διατάξει νὰ γίνουν ὅλα, ἐδῶ δὲ ἐμεῖς νὰ ἔχουμε τόσο πολὺ καταφρονηθεῖ καὶ ἀπορριφθεῖ; Δὲν ἐνδιαφέρομαι γιὰ τὴ δική μου δόξα (διότι δική μου δόξα εἶναι ἡ δική σας ἐπιτυχία), ἀλλὰ γιὰ τὴ δική σας σωτηρία. Καθημερινὰ φωνάζω καὶ ἀντηχεῖ ἡ διδασκαλία μου στίς ἀκοές σας, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει κανένας νὰ ἀκούει, καὶ τίποτε τὸ φοβερὸ δὲν ἀποδεικνύω. Φοβᾶμαι μήπως δώσω λόγο κατὰ τὴ μέλλουσα ἡμέρα τῆς κρίσεως γιὰ τὴν ἄκαιρη αὐτὴ καὶ πολλὴ φιλανθρωπία. Γι’ αὐτὸ μὲ μεγάλη καὶ λαμπρὴ φωνὴ διακηρύσσω σὲ ὅλους καὶ διαμαρτύρομαι, ὥστε αὐτοὶ ποὺ ἐπιδεικνύουν τὴν παράβαση αὐτὴ καὶ ποὺ λέγουν τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ (διότι αὐτὸ εἶναι ὁ ὄρκος), νὰ μὴ εἰσέρχονται στίς ἐκκλησίες. Προθεσμία δὲ ἄς εἶναι σὲ σᾶς ὁ παρόντας μήνας, γιὰ νὰ κατορθώσετε νὰ ἀποκόψετε τὸν ὄρκο. Διότι μὴ μοῦ πεῖς, ὅτι Ὑἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων μὲ καταπιέζει, διότι δὲν γίνομαι πιστευτός’. Πρῶτα νὰ διακόψεις τὴ συναναστροφή σου μὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴ συνήθεια αὐτὴ τοῦ ὄρκου. Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ θὰ μᾶς περιγελάσουν, ἀλλ’ εἶναι καλύτερα νὰ μᾶς περιγελάσουν τώρα, παρὰ νὰ κλαῖμε τότε· θὰ μᾶς περιγελάσουν ὅμως, μόνον ὅσοι συμπεριφέρονται ἀνόητα. Διότι, πές μου, ποιός, ποὺ ἔχει νοῦ, θὰ γελάσει, ὅταν τηρεῖται

ἄρα γελάσονται, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν οἱ τοιοῦτοι γελάσονται.

Ἐφρίξατε τὸ εἰρημένον; Οἶδα καὶ γὰρ. Εἰ μὲν οὖν ἐγὼ τὸν νόμον τοῦτον εἰσήγαγον, ἐμὸς ἂν εἶη καὶ ὁ γέλως, εἰ δὲ
 5 ὁ νομοθέτης ἕτερός ἐστιν, ἐκεῖ διαβαίνει ἡ χλευασία. Καὶ ἐνεπιτύσθη ποτὲ ὁ Χριστός, καὶ ἐπὶ κόρρης ἐπλήγη, καὶ ἐρραπίσθη. Ἀνέχεται καὶ νῦν ταῦτα, καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Διὰ τοῦτο γέεννα ἡτοίμασαι· διὰ τοῦτο σκώληξ ἀτελεύτητος. Ἰδὸν πάλιν λέγω καὶ διαμαρτύρομαι. Ὁ βουλόμενος γελάτω,
 10 ὁ βουλόμενος χλευαζέτω· εἰς τοῦτο κείμεθα, εἰς τὸ γελαῖσθαι καὶ χλευάζεσθαι, εἰς τὸ πάντα παθεῖν. «Περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἔσμεν», κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον. Εἴ τις μὴ βούλεται κατορθῶσαι τοῦτο τὸ ἐπίταγμα, ὥσπερ σάλπιγγί τινι διὰ τοῦ λόγου ἀπαγορεύων τῶν οὐδῶν μὴ ἐπιβαίνειν τῶν
 15 ἐκκλησιαστικῶν τῷ τοιούτῳ, καὶ ἄρχων ἦ, καὶ αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος. Ἡ καθέλειέ με ταυτησὶ τῆς ἀρχῆς, ἢ μένοντα μὴ περιβάλλετε κινδύνοις. Οὐκ ἀνέχομαι ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἀναβαίνειν, μὴ μεγάλα κατορθῶν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο δυνατὸν, βέλτιον ἔσιάναι κάτω· ἄρχοντας γὰρ μηδὲν
 20 τοὺς ἀρχομένους ὠφελοῦντος οὐδὲν ἀθλιώτερον. Ἐτι συντείνετε ἑαυτούς, καὶ προσέχετε, παρακαλῶ· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συντιένωμεν ἑαυτούς, καὶ πάντως ἔσται τι πλεον. Νησιεύσατε, παρακαλέσατε τὸν Θεόν, καὶ ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν, ὥστε τὴν ὀλέθριον ταύτην ἐξελεῖν συνήθειαν. Οὐδὲν μέγα ἐστὶ γενέ-
 25 σται διδασκάλους τῆς οἰκουμένης· οὐ μικρὸν ἀκουσθῆναι πανταχοῦ ὅτι δὴ ἐν τῇδε τῇ πόλει οὐδεὶς ἐστιν ὁ ὁμνύς. Ἐὰν τοῦτο γένηται, οὐ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων λήψεσθε μόνον τὸν μισθόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν σπουδῆς· ὅπερ γὰρ ὑμῖν εἰμι ἐγώ, τοῦτο ὑμεῖς τῇ οἰκουμένῃ γενήσεσθε.

7. Ματθ. 27, 30.

8. Α' Κορινθ. 4, 13.

ἡ ἐντολή; "Αν δὲ συμβεῖ νὰ γελάσουν, δὲν θὰ γελάσουν ἐμᾶς, ἀλλ' αὐτοὶ θὰ περιγελάσουν τὸ Χριστό.

Φρίξατε γι' αὐτὸ ποὺ λέχθηκε; Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ. "Αν βέβαια ἐγὼ εἶχα ἐπιβάλει τὸ νόμο αὐτό, γιὰ μένα θὰ ἦταν καὶ ὁ περίγελως, ἐφόσον δὲ ἄλλος εἶναι ὁ νομοθέτης, σὲ ἐκεῖνον διαβαίνει ὁ χλευασμός. Καὶ τότε ἐμπτύσθηκε ὁ Χριστὸς καὶ κτυπήθηκε στὸ κεφάλι' καὶ ραπίσθηκε. Καὶ τῶρα ἀνέχεται αὐτὰ καὶ δὲν ὑπάρχει κάτι παράλογο. Γι' αὐτὸ ἔχει ἐτοιμασθεῖ ἡ γέννα, γι' αὐτὸ ὁ αἰώνιος σκώληκας. Νὰ πάλι λέγω καὶ διαμαρτύρομαι· ὅποιος θέλει ᾧς γελᾶ, ὅποιος θέλει ᾧς χλευάζει· γι' αὐτὸ βρισκόμαστε ἐδῶ, νὰ μᾶς περιγελοῦν καὶ νὰ μᾶς χλευάζουν καὶ νὰ ὑποφέρουμε τὰ πάντα. «Περικαθάρματα τοῦ κόσμου εἴμαστε», κατὰ τὸν μακάριο Παῦλο⁸. "Αν κάποιος δὲν θέλει νὰ κατορθώσει αὐτὸ τὸ πρόσταγμα, σὰν μὲ κάποια σάλπιγγα, μὲ τὸ λόγο ἀπαγορεύω σ' αὐτὸν τὴ διάβαση τῆς εἰσόδου στοὺς ἐκκλησιαστικούς χώρους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἄρχοντας, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς φέρει βασιλικὸ στέμμα. "Ἡ καθαιρέσατέ με ἀπ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἀξίωμα, ἢ, ἐφόσον παραμένω, μὴ μὲ περιβάλλετε μὲ κινδύνους. Δὲν ἀνέχομαι νὰ ἀνεβαίνω ἐπάνω στὸ θρόνο αὐτό, ἂν δὲν κατορθώνω σπουδαῖα πράγματα. Διότι, ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν, εἶναι καλύτερα νὰ κατεβῶ κάτω. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀθλιώτερο ἀπὸ ἄρχοντα, ποὺ δὲν ὠφελεῖ καθόλου τοὺς ὑπηκόους του. Ἐντεínaτε τίς δυνάμεις σας περισσότερο, παρακαλῶ, καὶ προσέχετε, ἢ καλύτερα νὰ ποῦμε, νὰ ἐντείνουμε τίς δυνάμεις μας καὶ ὅπωςδῆποτε θὰ προκύψει κάτι περισσότερο. Νηστέψατε, παρακαλέσατε τὸ Θεό, καὶ ἐμεῖς μαζί σας, ὥστε νὰ ἐκβάλετε τὴν καταστρεπτικὴ αὐτὴ συνήθεια. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ γίνετε διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης· δὲν εἶναι μικρὸ νὰ ἀκουσθεῖ παντοῦ, ὅτι δὲν ὑπάρχει πιά κανένας σ' αὐτὴ τὴν πόλη ποὺ νὰ ὀρκίζεται. Ἐάν γίνει αὐτό, δὲν θὰ λάβετε μόνο τὴν ἀνταμοιβὴ τῶν δικῶν σας κατορθωμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνταμοιβὴ τῆς προσπάθειας γιὰ τοὺς ἀδελφούς· διότι αὐτὸ ἀκριβῶς, ποὺ εἶμαι ἐγὼ γιὰ σᾶς, αὐτὸ θὰ γίνετε σεῖς γιὰ τὴν οἰκουμένη.

Πάντως καὶ ἕτεροι ζηλώσουσιν ὑμᾶς· πάντως ἔσεσθε λύχνος,
ἐπὶ λυχνίας κείμενος. Καὶ τοῦτό ἐστι, φησί, τὸ πᾶν; Οὐ
τοῦτό ἐστι τὸ πᾶν, ἀλλὰ τοῦτο ἀρχὴ τῶν ἄλλων. Ὁ μὴ ὁ-
μνύς, πάντως ἐπὶ εὐλάβειαν ἥξει καὶ ἐτιέραν, καὶ ἐκὼν καὶ
5 ἄκων, καὶ αἰσχυνόμενος καὶ φοβούμενος.

Ἀλλ' οὐκ ἀνέχονται πολλοί, φησὶν, ἀλλ' ἀποπηδῶσιν.
«Ἀλλὰ βέλτιον εἰς ποιῶν τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μυρίοι πα-
ράνομοι». Ἀπὸ γοῦν τούτου πάντα ἀναιτίραπαι, πάντα ἄνω
καὶ κάτω γέγονεν διὰ καθάπερ ἐν τοῖς θεάτροις πλήθους
10 ἐφιεμένα, οὐ πλήθους δοκίμου. Τί γὰρ ὄχλος, εἶπέ μοι, δυ-
νήσεται ὀνῆσαι; Βούλει μαθεῖν διὰ ὄχλος οἱ ἅγιοι εἰσιν, οὐχ
οἱ πολλοί; Ἐξαγάγετε εἰς πόλεμον ἑκατὸν μυριάδας καὶ ἕ-
να ἅγιον ἴδωμεν τίς πλείονα καιορθεῖ. Ἐξῆλθεν δὲ Ἰησοῦς
ὁ τοῦ Ναυῆ εἰς τὸν πόλεμον, καὶ μόνος ἅπαντα καιώρθεωσεν,
15 ὥστε οἱ ἄλλοι οὐδὲν ὦνησαν. Ὁ πολὺς ὄχλος, ἀγαπητέ, διὰ τὸ
θέλημα τοῦ Θεοῦ μὴ ποιῇ, οὐδὲν διενήνοχε τῶν οὐκ ὄντων.
Εὐχομαι μὲν οὖν καὶ βούλομαι, καὶ ἡδέως ἂν καὶ κατεκό-
πην, ὥστε κοσμεῖν πλήθει τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πλήθει δο-
κίμῳ· εἰ δὲ τοῦτο οὐχ οἶόν τε, τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς δοκίμους
20 εἶναι βούλομαι. Οὐχ ὁρᾶτε διὰ βέλτιον ἓνα λίθον τίμιον ἔ-
χειν, ἢ μυρίους ὀβολούς; οὐχ ὁρᾶτε διὰ βέλτιον τὸν ὀφθαλμὸν
ὑγιαίνοντα ἔχειν, ἢ, τούτου πεπηρωμένου, πολυσαρκία βαρύν-
νεσθαι; οὐχ ὁρᾶτε διὰ βέλτιον πρόβατον ἐν ὑγιαῖνον ἔχειν,
ἢ μυρία, ψώρας ἐμπεπλησμένα; οὐχ ὁρᾶτε διὰ εὐτεκνία με-
25 τὰ ὀλιγοτεκνίας βελτίων, ἢ πολυπαιδία μετὰ κακοπαιδίας;
οὐχ ὁρᾶτε διὰ ἐν μὲν τῇ βασιλείᾳ ὀλίγοι, ἐν δὲ τῇ γεέννῃ
πολλοί; Τί ἐμοὶ καὶ τῷ πλήθει; τί τὸ ὄφελος; Οὐδέν· ἀλλὰ
ἡ ἄλλον τοῖς ἄλλοις λύμη. Ταῦτόν γάρ ἐστιν, οἶον ἂν, εἴ τις,

9. Ματθ. 5, 15.

10. Βλ. Σοφ. Σειρ. 16, 3.

Ὅπωςδήποτε καὶ ἄλλοι μὲ προθυμία θὰ σᾶς μιμηθοῦν. Ὅπωςδήποτε θὰ γίνετε λύχνος βρισκόμενος ἐπάνω στὴ λυχνία. Καὶ αὐτὸ εἶναι, λέγει, τὸ πᾶν; Δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πᾶν, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἀρχὴ τῶν ἄλλων. Ὅπωςδήποτε αὐτὸς ποὺ δὲν ὀρκίζεται, θὰ φθάσει καὶ σὲ ἄλλη εὐλάβεια, καὶ θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας, καὶ νιώθοντας ντροπὴ καὶ φόβο.

Ἀλλὰ, λέγει, δὲν ἀνέχονται πολλὰ καὶ ἀποσκίρτοῦν. «Ἄλλ’ εἶναι προτιμότερο ἓνας νὰ κάμνει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, παρὰ ἀμέτρητοι παράνομοι»¹⁰. Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν ὅλα ἔχουν ἀνατραπεῖ, ὅλα ἔχουν γίνει ἄνω κάτω, διότι, ὅπως ἀκριβῶς στὰ θέατρα, ἐπιθυμοῦμε κόσμον πολὺ, ὃχι πλῆθος ἀξιόλογο. Διότι πές μου, τί θὰ μπορέσει νὰ ὠφελήσει ὁ πολὺς κόσμος; Θέλεις νὰ μάθεις, ὅτι ὄχλος εἶναι οἱ ἅγιοι καὶ ὄχι οἱ πολλοί; Φέρετε σὲ πόλεμον ἓνα ἑκατομμύριο καὶ ἓνα ἅγιο· ἄς δοῦμε ποιὸς θὰ κατορθώσει περισσότερα. Βγῆκε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ σὲ πόλεμον, καὶ μόνος του τὰ κατόρθωσε ὅλα, ὥστε οἱ ἄλλοι σὲ τίποτε δὲν ὠφέλησαν. Ὁ πολὺς ὄχλος, ἀγαπητέ μου, ὅταν δὲν ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, δὲν διαφέρει καθόλου ἀπ’ ἐκείνους ποὺ δὲν ὑπάρχουν. Εὐχομαι λοιπὸν καὶ ἐπιθυμῶ καὶ εὐχαρίστως θὰ κόπιαζα, γιὰ νὰ κοσμήσω μὲ πλῆθος τὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ μὲ πλῆθος ἀξιόλογο· ἐὰν δὲ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν, τότε θέλω αὐτοὶ οἱ λίγοι νὰ εἶναι ἀξιόλογοι. Δὲν βλέπετε, ὅτι εἶναι προτιμότερο νὰ ἔχουμε ἓνα λίθο πολύτιμο, παρὰ ἀμέτρητους ὀβολούς; Δὲν βλέπετε, ὅτι εἶναι προτιμότερο νὰ ἔχουμε τὸν ὀφθαλμὸ ὑγιή, παρὰ ἀνάπηρο καὶ βαρυνόμενο μὲ πολυσαρκία; Δὲν βλέπετε ὅτι εἶναι προτιμότερο νὰ ἔχουμε ἓνα πρόβατο ὑγιές, παρὰ ἀμέτρητα, γεμάτα ἀπὸ ψώρα; Δὲν βλέπετε ὅτι εἶναι προτιμότερο νὰ ἔχουμε λίγα καὶ καλὰ παιδιὰ, παρὰ πολλὰ καὶ κακά; Δὲν βλέπετε ὅτι στὴ μὲν βασιλεία τοῦ Θεοῦ πηγαίνουν λίγοι, στὴ δὲ γέεννα πολλοί; Τί ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ μένα καὶ στὸ πλῆθος; ποιά ὠφέλεια; Καμιὰ. Ἀλλὰ μᾶλλον ἀρρώστια γιὰ τοὺς ἄλλους. Διότι εἶναι τὸ ἴδιο, ὅπως, ἐὰν κάποιος, ἐνῶ εἶναι δυνατόν νὰ ἔχει δέκα ὑγιεῖς

ἐξὸν δέκα ὑγιαίνοντας ἔχειν ἢ μυρίους νοσοῦντας, ἐπεισάγει τοῖς δέκα τοὺς μυρίους. Οἱ πολλοί, μηδὲν κατορθοῦντες, οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν προσενηήσουσιν, ἀλλ' ἢ κόλασιν τότε, καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἀδοξίαν· οὐδεὶς γὰρ διὸ πολλοὶ ἔσμεν ἐρεῖ, ἀλλ' 5 διὸ ἄχρηστοι μέμφεται. Τοῦτο γοῦν ἡμῖν ἀεὶ λέγουσιν διὰν εἰπωμεν διὸ 'πολλοὶ ἔσμεν'. 'Ἀλλὰ κακοί', φησὶν.

Ἴδου πάλιν ἀπαγορεύω, καὶ λαμπρᾷ βοῶ τῇ φωνῇ· (μηδεὶς νομιζέτω γέλωτα εἶναι)· Ἀπείρξω καὶ κωλύσω τοὺς μὴ πειθόμενους· καὶ ἕως ἄν ἐν τῷ θρόνῳ καθέζωμαι τούτῳ, οὐδὲν 10 δὲν προήσομαι τῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων. Ἄν μέ τις καταβιάσῃ, λοιπὸν ἀνεύθυνός εἰμι· ἕως δ' ἄν ὑπεύθυνος ᾶ, οὐ δύναμαι παριδεῖν οὐ διὰ τὴν ἐμὴν κόλασιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν· σφόδρα γὰρ ὑμῶν ἐρῶ τῆς σωτηρίας. Ὑπὲρ τούτου δάκνομαι καὶ ἁλγῶ». Ἀλλὰ πείσθητε, ἵνα καὶ ἐνταῦθα 15 καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πολὺν λάβητε τὸν μισθόν, καὶ κοινῇ τῶν αἰώνιων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

παρὰ ἀμέτρητους ἀρρώστους, προσθέτει στοὺς δέκα τοὺς ἀμέτρητους. Οἱ πολλοὶ ποὺ δὲν κατορθώνουν τίποτε, δὲν θὰ προξενήσουν σ’ ἐμᾶς τίποτε ἄλλο, παρὰ κόλαση τότε, καὶ στὸ παρὸν αἰσχύνη. Διότι κανένας δὲν θὰ πεῖ ὅτι εἵμαστε πολλοί, ἀλλὰ θὰ μᾶς κατηγορεῖ ὅτι εἵμαστε ἄχρηστοι. Αὐτὸ λοιπὸν πάντοτε μᾶς λέγουν, ὅταν ποῦμε, ὅτι ‘εἵμαστε πολλοί’· ἀλλὰ ‘κακοί’, μᾶς λέγουν.

Νὰ πάλι ἀπαγορεύω καὶ φωνάζω μὲ καθαρὴ φωνή, (κανένας ἄς μὴ νομίζει, ὅτι εἶναι περίγελως). Θὰ ἐμποδίσω καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψω σ’ αὐτοὺς ποὺ δὲν πείθονται, καὶ ὅσο καιρὸ θὰ κάθομαι στὸ θρόνο αὐτό, δὲν θὰ ἐγκαταλείψω κανένα ἀπὸ τὰ δικαιώματά του. Ἐάν ὅμως κάποιος μὲ κατεβάσει, τότε θὰ εἶμαι ἀνεύθυνος· ὅσο ὅμως εἶμαι ὑπεύθυνος, δὲν μπορῶ νὰ παραβλέψω, ὄχι γιὰ τὴ δική μου τιμωρία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δική σας σωτηρία· διότι πάρα πολὺ ἀγαπῶ τὴ σωτηρία σας. Γι’ αὐτὴν πονῶ καὶ ὑποφέρω. Ἀλλὰ πεισθεῖτε, γιὰ νὰ λάβετε καὶ ἐδῶ καὶ στὸ μέλλον μεγάλη ἀμοιβή, καὶ ὅλοι μαζὶ ν’ ἀπολαύσουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ του, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμη καὶ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

(Πράξ. 3, 12-26)

«Ἰδὼν δέ», φηοί, «Πέτρος, ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν λα-
όν· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ
5 ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὥς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποι-
ηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;».

1. Πλείονος αὕτη γέμει παρρησίας ἢ δημηγορία. Τοῦ-
το δὲ ποιεῖ, οὐκ ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἂν ἤνεγ-
καν ἐκεῖνοι, ἄνθρωποι χλευασταὶ ὄντες καὶ γελωτοποιοί. Ὁ-
10 θεν, ἐκείνης μὲν ἀρχόμενος, καὶ ἐπιστρέφει αὐτούς, διὰ τοῦ
προοιμίου εὐθὺς λέγων· «Τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐ-
νωτίσασθε τὰ ῥήματά μου», ἐνταῦθα δὲ οὐ δεῖται ταύτης
τῆς κατὰσκευῆς· οὐ γὰρ ἐρραθύνουν· τὸ γὰρ σημεῖον αὐτοὺς
ἐπέσιρρεψεν ἅπαντας· ὅθεν καὶ δέους καὶ ἐκπλήξεως ἦσαν
15 μεστοί. Διὸ οὐδὲ ἐδέησεν αὐτῷ ἐντεῦθεν ἄρξασθαι, ἀλλ' ἐτίε-
ρωθεν, ὅθεν μάλιστα αὐτοὺς καὶ ὠκειώσατο, διακρουσάμενος
τὴν δόξαν τὴν παρ' αὐτῶν· οὐδὲν γὰρ οὕτως ὠφελεῖ καὶ ἀ-
νίησι τοὺς ἀκούοντας, ὥς τὸ μηδὲν περὶ ἑαυτοῦ λέγειν μέ-
γα τὸν λέγοντα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποψίαν ἀναιρεῖν. Μᾶλλον οὖν
20 ἑαυτοὺς ἐδόξασαν, κατὰφρονήσαντες δόξης, καὶ δείξαντες
οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θεῖον ὄν τὸ γεγονός· καὶ οἷ τοῦ θαυ-
μάζειν μετ' αὐτῶν, οὐ τοῦ θαυμάζεσθαι εἰσιν ἄξιοι. Ὁρᾷς
πῶς, φιλοτιμίας ὦν καθαρός, διωθεῖται τὴν εἰς αὐτὸν δό-
ξαν; Οὔτις καὶ οἱ παλαιοὶ ἐποίουν, καθάπερ δὲ Δανιὴλ ἔ-
25 λεγε· «Καὶ ἐγὼ δὲ οὐκ ἐν σοφίᾳ τῇ οὔσῃ ἐν ἐμοί»· καὶ πάλιν

1. Πράξ. 3, 12.

2. Πράξ. 2, 14.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

(Πράξ. 3, 12 - 28)

«Όταν δὲ εἶδε αὐτὸ ὁ Πέτρος, εἶπε στοὺς λαοὺς·
“Ἄνδρες Ἰσραηλίτες, γιὰτί θαυμάζετε γιὰ τὸ γεγονός αὐτό; ἢ γιὰτί ἔχετε προσηλωμένο τὸ βλέμμα σας σὲ μᾶς, σὰν νὰ τὸν ἔχομε κάνει νὰ περπατᾷ μὲ τὴ δική μας δύναμη ἢ εὐσέβεια;»¹.

1. Ἡ ὁμιλία αὕτη εἶναι γεμάτη ἀπὸ περισσότερη παρουσία. Τὸ κάμνει δὲ αὐτό, ὅχι ἐπειδὴ στήν προηγούμενη ὁμιλία φοβόταν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ὑποφέρουν ἐκεῖνοι, ποὺ ἦταν ἄνθρωποι χλευαστὲς καὶ γελοιοποιοί. Γι' αὐτὸ ἀρχίζοντας μὲν ἐκείνη τὴν ὁμιλία, κάμνει αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψουν, ἀμέσως λέγοντας μὲ τὸ προοίμιο· «Αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὥς γίνει γνωστὸ σὲ σᾶς, καὶ ἀκούσατε προσεκτικὰ τοὺς λόγους μου αὐτούς»². Ἐδῶ ὅμως δὲν χρειάζεται αὐτὴν τὴν προπαρασκευή. Διότι αὐτοὶ δὲν ἦταν ράθυμοι, ἀφοῦ τὸ θαῦμα ἔκανε ὅλους αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψουν· γι' αὐτὸ ἦταν γεμάτοι ἀπὸ φόβο καὶ ἐκπληξή· γι' αὐτὸ δὲν χρειάσθηκε σ' αὐτὸν ἀπ' ἐδῶ ν' ἀρχίσει, ἀλλὰ μὲ ἄλλο τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο πρὸ πάντων προσήλκυσε αὐτούς, ἀποκρούοντας τὴ δόξα ποὺ προέρχεται ἀπ' αὐτούς. Διότι τίποτε δὲν ὠφελεῖ καὶ δὲν ἐξυπηρετεῖ τόσο τοὺς ἀκροατές, ὅσο τὸ νὰ μὴ λέγει τίποτε τὸ σπουδαῖο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀφαιρεῖ κάθε ὑποψία. Περισσότερο λοιπὸν δόξασαν τοὺς ἑαυτούς τους, ἐφ' ὅσον κατεφρόνησαν τὴ δόξα καὶ ἔδειξαν, ὅτι δὲν ἦταν ἀνθρώπινο, ἀλλὰ θεῖο τὸ γεγονός τοῦ θαύματος, καὶ ὅτι εἶναι ἄξιοι νὰ θαυμάζουν μαζὶ μὲ αὐτούς καὶ ὅχι νὰ θαυμάζονται. Βλέπεις πῶς, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ φιλοδοξία, ἀπορρίπτει τὴ δόξα στὸν ἑαυτὸ του; Ἔτσι ἔκαναν καὶ οἱ παλιοί, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε ὁ Δανιήλ· «Καὶ ἐγὼ δὲ ὅχι γιὰ χάρη κάποιας σοφίας, ποὺ

ὁ Ἰωσήφ· «Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν;»· καὶ ὁ Δαυὶδ· «Ὅτι ἐρχετο ὁ λέων καὶ ἡ ἄρκτος, ἐν ὀνόματι Κυρίου ταῖς χερσὶν αὐτοῦ διέσπων»· καὶ οὗτοι νῦν· «Τί ἡμῖν ἀτενίζετε ὥς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περι-
5 πατεῖν αὐτόν;». Οὐδὲ τοῦτο ἡμέτερον, φησὶν· οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξιοί ἐσμεν, ἐπεσπασάμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν ῥοπήν.

«Ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν», (ὅρα πῶς ἑαυτὸν εἰσωθεῖ συνεχῶς εἰς τοὺς προγόνους, ἵνα μὴ δόξη καινόν τι εἰσάγειν
10 δόγμα· καὶ ἐκεῖ τοῦ παιριάρχου Δαυὶδ ἐμνημόνευσε, καὶ ἐν-
ταῦθα τῶν περὶ τὸν Ἀβραάμ), «ἐδόξασε τὸν Παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν». Πάλιν ταπεινῶς, καθὼς ἐν τῷ προοιμίῳ· εἴτα λοι-
πὸν ἐνδιατρίβει τῷ τολμήματι, καὶ ἐπαίρει τὸ γεγεννημένον, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ πρότερον συσκιάζει. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, μᾶλλον
15 αὐτοῦς ἐπαγαγέσθαι βουλόμενος· ὅσῳ γὰρ ἐδείκνυ ὑπευθύ-
νους, τοσούτῳ μᾶλλον τοῦτο ἐγίνεται.

«Ἐδόξασε», φησί, «τὸν Παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς παρεδώκατε, καὶ ἡρνήσασθε αὐτόν· κατὰ πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν». Δύο τὰ ἐγκλήματα, καὶ ὅτι
20 Πιλάτος ἤθελεν ἀπολύειν, καὶ ὅτι ὑμεῖς, ἐκείνου θελήσαντος, οὐκ ἠθέλησατε. «Ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἡρνήσασθε, καὶ ἠτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείναιτε, ὃν ὁ Θεὸς ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν, οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν». Ὡσεὶ ἔλεγεν· «Ἀντὶ αὐτοῦ λησιτὴν
25 ἠτήσασθε». Σφόδρα ἐδείνωσε τὸ πρᾶγμα· ἐπειδὴ γὰρ εἶχεν αὐτοῦς ὑπὸ τὴν χεῖρα, πλήττει λοιπὸν σφοδρῶς. «Τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς», φησὶν. Ἐνταῦθα τὴν πίστιν τῆς ἀνασιά-
σεως κατασκευάζει. «Ὁν ὁ Θεὸς ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν». Ἰ-
να μὴ τις εἴπῃ· «Πόθεν τοῦτο δῆλον;» οὐκέτι εἰς προφήτας

3. Δαν. 2, 30.

4. Γεν. 40, 8.

5. Α' Βασιλ. 17, 34.

5α. Ἐννοεῖ τὸν Βαραββᾶ.

ὑπάρχει σὲ μένα»³. Καὶ πάλι ὁ Ἰωσήφ· «Δὲν γίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ ἐξήγησις αὐτῆς;»⁴. Καὶ ὁ Δαυίδ· «Ὅταν ἐρχόταν τὸ λεοντάρι καὶ ἡ ἀρκούδα στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ μετὰ τὴ βοήθεια ἐκείνου διασκόρπιζα αὐτοὺς μετὰ τὰ χέρια»⁵. Καὶ αὐτοὶ τώρα· «Γιατί προσβλέπετε ἐπίμονα σ' ἡμᾶς, σὰν νὰ τὸν ἔχουμε κάνει νὰ περιπατεῖ μετὰ δική μας δύναμη ἢ τὴν εὐσέβεια;». Οὔτε αὐτὸ εἶναι δικό μας, λέγει· οὔτε ἐπειδὴ εἴμαστε ἄξιοι, προκαλέσαμε τὴν εὖνοια τοῦ Θεοῦ.

«Ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας», (πρόσεχε πῶς συνεχῶς προωθεῖ τὸν ἑαυτό του στοὺς προγόνους, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι εἰσάγει κάποιο καινούργιο δόγμα· καὶ ἐκεῖ μνημόνευσε τὸν πατριάρχη Δαυίδ, καὶ ἔδωκε τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ), «Δόξασε τὸν Υἱὸ τοῦ τὸν Ἰησοῦ». Πάλι ὁμιλεῖ μετὰ ταπείνωση, ὅπως καὶ στὸ προοίμιο. Ἐπειτα πλέον καταπιάνετε μετὰ τὸ τόλμημα καὶ ἐξαίρει τὸ γεγονός, ἀλλὰ δὲν τὸ συσκιάζει ὅπως πρὶν. Τὸ κάμνει αὐτό, θέλοντας περισσότερο νὰ προσελκύσει αὐτοὺς. Διότι ὅσο περισσότερο τοὺς ἀποδείκνυε ὑπεύθυνους, τόσο περισσότερο αὐτὸ κατορθωνόταν.

«Δόξασε», λέγει, «τὸν Υἱὸ τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖο ὅμως σεῖς παραδώσατε νὰ σταυρωθεῖ καὶ τὸν ἀρνηθήκατε ἐνώπιον τοῦ Πηλάτου, ὅταν εἶχε ἀποφασίσαι νὰ τὸν ἀφήσει ἐλεύθερο». Δυὸ οἱ κατηγορίες, καὶ ὅτι ὁ Πιλάτος ἤθελε νὰ τὸν ἀφήσει ἐλεύθερο, καὶ ὅτι σεῖς δὲν θελήσατε, ἐνῶ ἐκεῖνος θέλησε. «Σεῖς δὲ ἀρνηθήκατε τὸν μοναδικὸ ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ ζητήσατε νὰ σᾶς δοθεῖ σὰν χάρις ἓνας ἄνδρας φονιάς^{5α}, ἐνῶ τὸν ἀρχηγὸ τῆς ζωῆς, τὸν φονεύσατε, ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸν ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν, καὶ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἐμεῖς εἴμαστε μάρτυρες». Σὰν νὰ ἔλεγε· ἄντὶ αὐτοῦ, τὸν ληστήν ζητήσατε'. Ὑπερβολικὰ ἐπεδείνωσε τὸ πρᾶγμα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶχε αὐτοὺς ὑποχείριους, τοὺς κτυπᾷ στὴ συνέχεια δυνατότερα. «Τὸν δὲ ἀρχηγὸ τῆς ζωῆς», λέγει. Ἐδῶ προετοιμάζει τὴν πίστη στὴν ἀνάστασις. «Τὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν». Γιὰ νὰ μὴ πεῖ κανένας, ἄπο ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; δὲν κατα-

καταφεύγει, ἀλλ' εἰς ἑαυτόν, ἐπειδὴ λοιπὸν ἀξιόπιστος ἦν·
 τότε μὲν γάρ, εἰπὼν ὅτι ἀνέστη, τὸν Δαυὶδ ἐπηγάγειτο μάρτυ-
 ρα, ἡνὶ δέ, εἰπὼν τὸ αὐτό, τὸν χορὸν τὸν ἀποστολικόν. «Οὐ
 ἡμεῖς ἔομεν», φησί, «μάρτυρες. Καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνό-
 5 ματος αὐτοῦ, τοῦτον, ὃν θεωρεῖτε καὶ οἴδατε, ἐστειρέωσε τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ὁ-
 λοκληρίαν ταύτην ἀπέναντι πάντων ὑμῶν». Ζητῶν τὸ πρᾶ-
 γμα εἰπεῖν, εὐθέως τὸ σημεῖον ἐπάγει. «Ἐνώπιον», φησί,
 «πάντων ὑμῶν».

10 Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο, καὶ ἔδειξεν ἀνασιάν-
 τα τὸν σιαυρωθέντα, πάλιν ἀνίστοι, διδοὺς αὐτοῖς ἐξουσίαν
 μετάνοίας, λέγων· «Καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν
 ἐπράξατε, καθὼς καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν». «Κατὰ ἄγνοιαν ἐ-
 πράξατε», μία αὕτη ἀπολογία· δευτέρα, «καθὼς καὶ οἱ ἄρ-
 15 χοντες ὑμῶν». Ὡσπερ ὁ Ἰωσήφ τοῖς ἀδελφοῖς ἔλεγεν ὅτι
 «ὁ Θεός με ἀπέστειλεν ἔμπροσθεν ὑμῶν», μᾶλλον δέ, ὁ συνε-
 σιαλμένως εἶπεν ἐκεῖ· «Τῇ ὠρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει
 τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες», τοῦτο πλατύνει ἐνταῦθα. «Ὁ
 δὲ Θεός, ὃ προκατήγγειλε διὰ σιόματος πάντων τῶν προφη-
 20 τῶν παθεῖν τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ἐπλήρωσεν οὕτως». Ἄμα
 δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἐκείνων ἐστίν, ἐὰν τοῦτο δειχθῇ, καὶ ὅτι
 κατὰ Θεοῦ βουλὴν γέγονε. Τῷ δὲ εἰπεῖν, «Ἄ προκατήγγει-
 λε», τὰ ρήματα, ἃ ἐπὶ τοῦ σιαυροῦ ὠνείδιζον, αἰνίττεται· «Εἰ
 θέλει αὐτόν, σωσάτω αὐτόν, λέγοντες· εἶπε γάρ· Υἱὸς Θεοῦ
 25 εἰμι· πέποιθεν ἐπ' αὐτόν· καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σιαυροῦ».
 Λῆρος οὖν, ὦ ἀνόητοι, ταῦτα; Ἄπαγε! ἀλλ' οὕτως ἔδει γε-
 νέσθαι· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ προφῆται. Ὡστε οὐ παρὰ οἰκείαν

6. Γεν. 45, 5.

7. Πράξ. 2, 23.

8. Ματθ. 27, 42·43 καὶ Λουκᾶ, 23, 35.

φεύγει πλέον στοὺς προφήτες, ἀλλ' στὸν ἑαυτό του, ἐπειδὴ στήν συνέχεια ἦταν ἀξιόπιστος. Διότι τότε μέν, ὅταν εἶπε, ὅτι ἀναστήθηκε, τὸν Δαυὶδ ἐπεκαλέσθηκε μάρτυρα, τώρα δὲ λέγοντας τὸ ἴδιο, τὸ σύνολο τῶν Ἀποστόλων ἐπικαλεῖται. «Τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, ἐμεῖς εἴμαστε», λέγει, «μάρτυρες. Καὶ μετὰ τὴν πίστη πού ἔχουμε στὸ ὄνομά του, αὐτὸν πού βλέπετε τώρα ὑγιὴ καὶ γνωρίζετε ὅτι ἦταν χωλός, θεραπεύσαμε, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τὸν στερέωσε στὰ πόδια του, καὶ ἡ πίστη πού ἐνεργεῖται μετὰ αὐτὸν ἔδωσε στὸ χωλὸ αὐτὸ τὴν πλήρη αὐτὴ θεραπείαν, ἐνώπιον ὅλων σας». Ἀναζητώντας νὰ ἀναφέρει τὴν ἀνάστασιν, ἀμέσως παρουσιάζει τὸ θαῦμα. «Ἐνώπιον ὅλων σας», λέγει.

Ἐπειδὴ πάρα πολὺ τοὺς κατηγορήσε καὶ ἀπέδειξε τὸν σταυρωθέντα, ὅτι ἀναστήθηκε, πάλι τοὺς ἀφήνει, ἀφοῦ τοὺς δίνει τὴ δυνατότητα τῆς μετάνοιας, λέγοντας· «Καὶ τώρα, ἀδελφὸ μου, γνωρίζω ὅτι ἀπὸ ἄγνοια ἐνεργήσατε, ὅπως ἐνήργησαν καὶ οἱ ἄρχοντές σας». «Ὅτι ἀπὸ ἄγνοια ἐνεργήσατε». Πρώτη ἀπολογία αὐτῇ· δεύτερη «ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ἄρχοντές σας». Ὅπως ὁ Ἰωσήφ ἔλεγε στοὺς ἀδελφούς του, ὅτι «Ὁ Θεὸς μετὰ ἀπέστειλε ἔμπροσθέν σας»⁶ μᾶλλον δὲ αὐτό, πού εἶπε συνεσταλμένα ἐκεῖ, «ὅτι σύμφωνα μετὰ τὴν ὀρισμένη ἀπόφαση καὶ πρόγνωση τοῦ Θεοῦ, παραλάβετε αὐτὸν πού σας παραδόθηκε ἀπὸ τὸν προδότη»⁷, αὐτὸ ἀναπτύσσει ἐδῶ. «Ὁ δὲ Θεός, ἐκεῖνα πού προανήγγειλε μετὰ τὸ στόμα ὅλων τῶν προφητῶν του γιὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τὰ πραγματοποιίησε μετὰ τὸ σταυρικὸ θάνατό του». Συγχρόνως ἀποδεικνύει ὅτι, ἐὰν ἀποδειχθεῖ αὐτό, δὲν εἶναι δικό του φταίξιμο, καὶ ὅτι ἔχει γίνει σύμφωνα μετὰ τὴ θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τὸ νὰ πεῖ δέ, «ἐκεῖνα πού προανήγγειλε», ὑπαινίσσεται τοὺς λόγους μετὰ τοὺς ὁποίους τὸν ὀνειδίζαν ἐπάνω στὸ σταυρό, λέγοντας· «Ἄν τὸν ἀγαπᾷ ὁ Θεός, ἅς τὸν σώσει· διότι εἶπε, ὅτι εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἔχει στηρίξει τὴν πεποίθησίν του στὸ Θεό· ἅς κατεβεῖ τώρα ἀπὸ τὸ σταυρό»⁸. Εἶναι ὅλα αὐτὰ φλυαρία, ἀνόητοι; Κάθε ἄλλο· ἀλλ' ἔπρεπε ἔτσι νὰ γίνουν· καὶ αὐτὰ μαρτυροῦν οἱ προφῆτες. Συνεπῶς δὲν κατέβηκε ὄχι

ἀσθενείαν οὐ κατέβη, ἀλλὰ παρὰ δύναμιν. Καὶ τίθησιν αὐτὸ ἐν τάξει ἀπολογίας τῆς ὑπὲρ Ἰουδαίων, ἵνα καὶ δέξωνται. «Ἐπλήρωσε», φησὶν, «οὕτως». Ὁρᾷς πῶς τὸ πᾶν ἐκεῖ ἀνάγει; «Μειτανοήσατε οὖν», φησί, «καὶ ἐπισιτρέψαιτε». Καὶ οὐ
 5 λέγει, «Ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν, ἀλλ' «εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας», τὸ αὐτὸ δηλῶν. Εἴτα τὸ κέρδος ἐπάγει· «Ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου». Δείκνυσιν ἐνταῦθα ταλαιπωρηθέντας αὐτούς, καὶ πολλοῖς κατεργασθέντας κακοῖς· διὸ καὶ οὕτως εἶπεν,
 10 εἰδὼς ὅτι πρὸς τὸν πάσχοντα καὶ παραμυθίαν ζητοῦντα οὕτως ἂν ἀρμόσειεν ὁ λόγος.

2. Καὶ ὅρα πῶς ὁδῶ προβαίνει. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ δημηγορίᾳ ἡρέμα τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ κάθισιν ἠνίξαιτο, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἐμφανῆ παρουσίαν. «Καὶ ἀποσιεί-
 15 λη τὸν προκεχειρισμένον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι», (ἀντὶ τοῦ ἀνάγκη εἶναι), «ἄχρι χρόνων ἀποκατασιάσεως πάντων». Διὰ τί νῦν οὐκ ἔρχεται, ἡ αἰτία δήλη. «Ἦν ἐλάλησε», φησὶν, «ὁ Θεὸς διὰ σιόματος τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν τῶν ἀπ' αἰῶνος. Μωσῆς μὲν γὰρ εἶπε πρὸς
 20 τοὺς πατέρας ὅτι Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς». Ἐκεῖ μὲν τοῦ Δαυὶδ ἐμνημόνευσεν, ἐνταῦθα δὲ Μωσέως. «Πάντων», φησὶν, «ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεός». Οὐ λέγει, «Ἦν εἶπεν ὁ Χριστός», ἀλλ'
 25 «Ἦν ἐλάλησεν ὁ Θεός», ὅτι τῷ συσκιάζειν μᾶλλον αὐτοὺς ἐπαγόμενος εἰς πίσιν ἡρέμα. Εἴτα ἐπὶ τὸ ἀξιόπιστον καταφεύγει, λέγων· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάν-

ἀπὸ δική του ἀδυναμία, ἀλλὰ ἀπὸ δύναμη. Καὶ τοποθετεῖ αὐτὸ σὲ θέσιν ἀπολογίας ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, γιὰ νὰ τὸ ἀποδεχθοῦν. «Τὰ «πραγματοποίησε», λέγει, μὲ τὸν τρόπο αὐτό». Βλέπεις πῶς τὸ πᾶν ἐκεῖ ἀναφέρει; «Μετανοήσατε λοιπόν», λέγει, «καὶ ἐπιστρέψατε». Καὶ δὲν λέγει, ἄπο τίς ἁμαρτίες σας, ἀλλὰ «γιὰ νὰ ἐξαλειφθοῦν οἱ ἁμαρτίες σας», δηλώνοντας ἔτσι τὸ ἴδιο πράγμα. Μετὰ προσθέτει τὸ κέρδος· «γιὰ νὰ σᾶς ἔλθουν ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου, τὸ γεμάτο ἀπὸ ἔλεος, καιροὶ ἀναψυχῆς καὶ παρηγορίας». Ἀποδεικνύει ἐδῶ ὅτι αὐτοὶ ἔχουν ταλαιπωρηθεῖ καὶ ὅτι ἔχουν πάθει πολλὰ κακά. Γι' αὐτὸ καὶ μίλησε ἔτσι, γνωρίζοντας ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς θὰ ἄρμοζε σὲ κάποιον ποὺ πάσχει καὶ ζητεῖ παρηγοριά.

2. Καὶ πρόσεχε, πῶς προχωρεῖ προοδευτικά. Στῇ μὲν πρώτη ὁμιλία ὑπαινίχθηκε ἥρεμα τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν ἐγκατάστασίν του στὸν οὐρανό, ἐδῶ ὅμως καὶ τὴν ἐμφανὴ παρουσία. «Καὶ γιὰ νὰ ἀποστείλει τὸν Σωτήρα Χριστό, ποὺ προορίσθηκε πρὶν ἀπὸ αἰῶνες γιὰ νὰ εἶναι δικός σας λυτρωτής, τὸν ὁποῖο πρέπει, σύμφωνα μὲ τίς προφητεῖες, νὰ ὑποδεχθεῖ ὁ οὐρανός» (ἀντὶ τοῦ εἶναι ἀνάγκη), «καὶ θὰ μείνει ἐκεῖ δοξαζόμενος μέχρις ὅτου ἔλθουν οἱ χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους θὰ ἀποκατασταθοῦν τὰ πάντα». Γιατί δὲν ἔρχεται τώρα, ἡ αἰτία εἶναι φανερή. «Γιὰ τὰ ὁποῖα μίλησε ὁ Θεὸς μὲ τὸ στόμα ὅλων τῶν ἁγίων του προφητῶν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς εἶπε πρὸς τοὺς προπάτορές μας, ὅτι Κύριος ὁ Θεός σας θὰ σᾶς ἀναστήσει προφήτη ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς καὶ ὁμοεθνεῖς σας ὅπως ἤγειρε ἐμένα· σ' αὐτὸν ὑπακούσατε σὲ ὅλα, ὅσα θὰ σᾶς πει». Ἐκεῖ μὲν μνημόνευσε τὸν Δαυίδ, ἐδῶ δὲ τὸν Μωϋσῆ. «Γιὰ τὰ ὁποῖα μίλησε ὁ Θεός». Δὲν λέγει, ἄπο τίς ὁποῖα μίλησε ὁ Χριστός, ἀλλὰ «Γιὰ τὰ ὁποῖα μίλησε ὁ Θεός», συγκαλυμμένα ἀκόμη, ὁδηγώντας περισσότερο αὐτοὺς στὴν πίστι μὲ τρόπο ἥρεμο. Κατόπιν καταφεύγει στὸ ἀξιόπιστο, λέγοντας· «Προφήτη θὰ ἀναστήσει γιὰ σᾶς Κύριος ὁ Θεός, ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας, ὅπως ἤγειρα ἐμένα· σ' αὐτὸν ὑπακούσατε σ' ὅλα ὅσα θὰ

τα». Εἶπα καὶ ἡ τιμωρία πολλή. «Ἔσται δέ», φησί, «πᾶσα ψυ-
 χή, ἣτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθή-
 σεται ἐκ τοῦ λαοῦ. Καὶ πάντες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ
 καὶ τῶν καθεξῆς, ὅσοι ἐλάλησαν καὶ προκατήγγειλαν τὰς ἡ-
 5 μέρας ταύτας». Ἐνταῦθα καλῶς τὸν ὄλεθρον ἔθηκεν· διὰ
 γὰρ τι λέγει μέγα, ἐπὶ τοὺς πρώτους καταφεύγει. Καὶ μαρ-
 τυρίαν εὔρεν ἀμφοτέρω ἔχουσαν, ὥσπερ ἐκεῖ εἶπεν· «Ἔως
 ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ». Τὸ γὰρ θαυμα-
 σιόν, ὅτι ὁμοῦ τὰ δύο, καὶ ὑποταγή, καὶ παρακοή, καὶ ἡ τι-
 10 μωρία. «Ὡς ἐμέ», φησί. Τί τοίνυν πιστεῖσθε; «Ὑμεῖς ἐστε
 υἱοὶ τῶν προφητῶν». Ὡστε ὑμῖν ἔλεγον, καὶ δι' ὑμᾶς πάντα
 γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὸ τόλμημα ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἡλ-
 λοιριῶσθαι, (καὶ γὰρ οὐκ ἔχει λόγον τὸν αὐτόν, νῦν μὲν σταν-
 ροῦσθαι, νῦν δὲ ὡς οἰκείους θεραπεύειν), δείκνυσιν ὅτι καὶ
 15 ἐκεῖνο κατὰ προφητείαν, καὶ τοῦτο. «Ὑμεῖς ἐστε», φησὶν,
 υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης, ἧς διέθετο ὁ Θεὸς
 πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγων πρὸς Ἀβραάμ· Καὶ ἐν τῷ
 σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πᾶσαι αἱ παιδιαὶ τῆς γῆς».
 «Ὑμῖν πρῶτον», φησὶν, «ὁ Θεός, ἀνασιήσας τὸν Παῖδα αὐ-
 20 τοῦ Ἰησοῦν, ἀπέστειλεν», (ἄρα καὶ ἐτέροις· ἀλλ' ὑμῖν πρῶ-
 τον τοῖς στανρώσασιν), «εὐλογοῦντα ὑμᾶς ἐν τῷ ἀποσιρέφειν
 ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηρῶν»,

Ἰδωμεν δὲ ἀκριδέστερον ἄνωθεν τὰ ἀναγνωσθέντα. Τέ-
 ως κατασκευάζει ὅτι αὐτοὶ ἐποίησαν τὸ θαῦμα ἐν τῷ εἰπεῖν·
 25 «Τί θαυμάζετε;». Καὶ οὐκ ἀφήσιν ἀπιστεῖσθαι τὸ λεγόμενον.
 Καὶ ἵνα ἀξιοπιστότερον αὐτὸ ποιήσῃ, προκαταλαμβάνει αὐ-
 τῶν τὴν κρίσιν· «Ἡμῖν», φησί, «τί ἀτινίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνά-
 μει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσιν;». Εἰ τοῦτο ὑμᾶς ταράττει καὶ
 θορυβεῖ, μάθετε τίς ὁ ποιήσας, καὶ μὴ ἐκπλήττεσθε. Καὶ ὁ-

9. Ψαλμ. 109, 2.

10. Γεν. 12, 3.

σᾶς πεί». Ἔπειτα καὶ ἡ τιμωρία μεγάλη. «Ὅποιος δὲ δὲν θὰ ὑπακούσει στὸν προφήτη ἐκεῖνο, θὰ ἐξολοθρευθεῖ ἀπὸ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅλοι δὲ οἱ προφῆτες ἀπὸ τὸν Σαμουήλ καὶ ἔπειτα, ὅσοι μίλησαν πρὸς τοὺς πατέρες σας, καὶ προανήγγειλαν τίς ἡμέρες αὐτές». Ἐδῶ καλὰ ἀνέφερε τὸν ὀλεθρο. Διότι ὅταν λέγει κάτι σπουδαῖο, καταφεύγει στοὺς πρώτους. Καὶ βρῆκε μαρτυρία ποὺ περιέχει καὶ τὰ δύο, ὅπως ἀκριβῶς εἶπε ἐκεῖ «Μέχρις ὅτου θέσει τοὺς ἐχθροὺς του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του»⁹. Διότι τὸ θαυμαστὸ εἶναι, ὅτι καὶ τὰ δύο, καὶ ἡ ὑποταγὴ καὶ ἡ παρακοή, καὶ ἡ τιμωρία, εἶναι μαζί. «Ὅπως ἤγειρε ἐμένα», λέγει. Γιατί λοιπὸν πτοεῖσθε; «Σεῖς εἰσθε οἱ ἀπόγονοι καὶ κληρονόμοι τῶν προφητῶν». Ὡστε σὲ σᾶς ἔλεγαν, καὶ γιὰ σᾶς ἔχουν γίνει ὅλα. Διότι, ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τοῦ τολμήματος νόμιζαν ὅτι εἶχαν ἀποξενωθεῖ (καθόσον δὲν εἶναι λογικὸ αὐτό, ἀπὸ τὸ ἓνα μὲν μέρος νὰ σταυρώνεται, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ νὰ φροντίζει γι' αὐτοὺς σὰν δικούς του), ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἐκεῖνο ἔγινε σύμφωνα μὲ τὴν προφητεία καὶ αὐτό. «Σεῖς εἰστε», λέγει, «οἱ ἀπόγονοι καὶ κληρονόμοι τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης ποὺ συνῆψε ὁ Θεὸς μὲ τοὺς προπάτορές σας. Λέγοντας πρὸς τὸν Ἀβραάμ. Καὶ μὲ τὸ σπέρμα σου, θὰ εὐλογηθοῦν ὅλες οἱ φυλές τῆς γῆς»¹⁰. «Σὲ σᾶς», λέγει, «πρῶτα ὁ Θεός, καὶ ἀνέδειξε ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ τὸ δοῦλο τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀπέστειλε αὐτόν», (φυσικὰ καὶ σὲ ἄλλους, ἀλλὰ σὲ σᾶς πρῶτα, ποὺ τὸν σταυρώσατε), «γιὰ νὰ σᾶς εὐλογεῖ, ἀφοῦ θὰ ἀποστρέψετε τίς κακές πράξεις σας».

Ἄλλ' ἄς δοῦμε ἀκριβέστερα τὰ ὅσα ἀναγνώσθησαν προηγουμένως. Πρῶτα ἀποδεικνύει ὅτι αὐτοὶ ἔκαναν τὸ θαῦμα, λέγοντας, «Τί θαυμάζετε;». Καὶ δὲν ἀφήνει νὰ μὴ πιστεύεται τὸ λεγόμενον. Καὶ γιὰ νὰ κάνει αὐτό πῶς ἀξιόπιστο, προλαβαίνει τὴν κρίση τους. «Γιατί προσβλέπετε ἐπίμονα σὲ μᾶς, σὰν νὰ ἔχουμε κατορθώσει αὐτό μὲ τὴ δική μας δύναμη ἢ εὐσέβεια;». Ἄν αὐτὸ σᾶς ταρασσει καὶ σᾶς ἀνησυχεῖ, μάθετε ποιὸς εἶναι αὐτός, ποὺ τὸ ἔκαμε καὶ μὴ ἐκπλήττεσθε. Καὶ πρόσεχε παντοῦ, ὅτι,

- ρα πανταχοῦ δι, ἐπὶ τὸν Θεὸν διὰν καταφεύγει καὶ εἶπε παρ' αὐτοῦ γίνεσθαι πάντα, τότε ἀδεῶς αὐτοῖς ἐπιπλήττει. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν· «Ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς». Καὶ πανταχοῦ ἀναμνησκει αὐτοὺς τοῦ τολμή-
 5 ματος, ἵνα καὶ τὸ θαῦμα δειχθῇ, καὶ ἡ ἀνάστασις κυρωθῇ. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἄλλο προσέθηκεν· οὐκ ἔτι γὰρ Ναζωραῖον λέγει, ἀλλὰ τί; «Ὁ Θεός», φησί, «τῶν πατέρων ἡμῶν ἐδόξασε τὸν Παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν». Ὅρα καὶ τὸ ἄτυφον. Οὐκ ἐνεκάλεσεν, οὐδὲ εἶπεν εὐθέως· Ἐὰν νῦν πιστεύετε· ἰδοὺ
 10 ἄνθρωπος τεσσαράκοντα ἔτη χωλὸς ὢν, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνέσθη. Οὐχ οὕτως εἶπε, (φιλονεικοτέρους γὰρ ἂν ἐποίησεν), ἀλλὰ τέως αὐτοὺς ἐπαινεῖ, διτι ἐθαύμαζον τὸ γεγεννημένον· καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ προγόνου καλεῖ. Καὶ οὐ λέγει, «Ὁ Ἰησοῦς αὐτὸν ἐθεράπευσεν», (καίτοι γε αὐτὸς αὐτὸν
 15 ἐθεράπευσεν), ἀλλὰ, ἵνα μὴ λέγωσι, «καὶ πῶς ἔχει ταῦτα λόγον, εἰ τὸν παράνομον δοξάζει;» διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἀναμνησκει τῆς κρίσεως τῆς ἐπὶ Πιλάτου, δεικνὺς δι, εἰ θέλοιεν προσέχειν, οὐκ ἔστι παράνομος· οὐ γὰρ ἂν ὁ Πιλάτος ἠθέλησεν αὐτὸν ἀπολῦσαι. Καὶ οὐκ εἶπε, «Θελήσαντις», ἀλλὰ
 20 «κρίναντις ἐκείνου ἀπολύειν», δηλῶν ὅτι τὸν μὲν ἐτιέροισιν ἀνελόντις ἡτήσατε ἀφεθῆναι, τὸν δὲ τοὺς ἀνηρημένους ζωογονοῦντις οὐκ ἠθέλησατε. Καὶ ἵνα μὴ λέγωσι πάλιν, «Πῶς νῦν αὐτὸν δοξάζει ὁ τότε μὴ βοηθήσας;», παράγουσι τοὺς προφήτας, μαρτυροῦντας διτι οὕτως ἔδει γενέσθαι.
 25 Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσωσι τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν ἀπολογίαν αὐτῶν εἶναι, πρότερον αὐτῶν καθάπτεται. Καὶ τὸ κατὰ πρόσωπον δὲ Πιλάτου ἀρνήσασθαι οὐκ ἦν τὸ τυχόν, ἐκείνου βουλομένου ἀπολῦσαι· καὶ διτι οὐ δυνατὸν ὑμῖν ἀρνήσασθαι, κατηγορεῖ ὁ αἰτηθεὶς ἀντὶ αὐτοῦ. Οὕτω καὶ τοῦτο οἰ-
 30 κονομία μεγάλη ἦν. Ἐνταῦθα τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν δείκνυσι καὶ τὴν ἱταμότητα, καὶ διτι ὁ μὲν «Ἕλληνα, καὶ μόνον

ὅταν καταφεύγει στοὺς Θεοὺς καὶ λέγει, ὅτι ὅλα γίνονται ἀπὸ αὐτόν, τότε ἐπιπλήττει ἄφοβα αὐτούς. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε παραπάνω· «Τὸν ἄνδρα ποὺ ἀποδείχθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ σᾶς ποιὸς ἦταν»^{10α}. Καὶ παντοῦ ὑπενθυμίζει σ' αὐτούς τὸ τόλμημα, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ καὶ τὸ θαῦμα καὶ ἡ ἀνάστασις νὰ ἐπικυρωθεῖ. Ἐδῶ δὲ πρόσθεσε καὶ κάτι ἄλλο· διότι δὲν λέγει πλέον τὸν Ναζωραῖο, ἀλλὰ τί; «Ὁ Θεός», λέγει, «τῶν προγόνων μας δόξασε τὸν Υἱὸ τοῦ Ἰησοῦν». Πρόσεχε καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην. Δὲν κατηγόρησε, οὔτε εἶπε ἀμέσως· «καὶ τώρα πιστεύετε. Νὰ ἄνθρωπος, ποὺ ἐπὶ σαράντα χρόνια ἦταν χωλός, μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνόρθώθηκε». Δὲν εἶπε ἔτσι, (διότι θὰ τοὺς ἔκανε πιὸ φιλόνεικους), ἀλλὰ πρῶτα τοὺς ἐπαινεῖ, διότι θαύμαζαν τὸ συμβάν. Καὶ πάλι ἀπὸ τὸν πρόγονο τοὺς καλεῖ. Καὶ δὲν λέγει ὅτι «ὁ Ἰησοῦς θεράπευσε αὐτόν» (ἂν καὶ βέβαια αὐτὸς τὸν θεράπευσε), ἀλλὰ, γιὰ νὰ μὴ λέγουν, «καὶ πῶς δικαιολογοῦνται αὐτά, ἐφόσον δοξάζει τὸν παράνομο;», γι' αὐτὸ ὑπενθυμίζει σ' αὐτούς τὴν κρίσιν τοῦ Πιλάτου, ἀποδεικνύοντας, ὅτι ἂν τὸ ἐξετάσουν μὲ προσοχή, θὰ διαπιστώσουν ὅτι δὲν εἶναι παράνομος· διότι ὁ Πιλάτος δὲν θὰ ἤθελε νὰ ἀπολύσει αὐτόν. Καὶ δὲν εἶπε, «ὅταν θέλησε», ἀλλὰ «ὅταν ἀποφάσισε νὰ ἀπολύσει ἐκεῖνον», φανερώνοντας ὅτι ἐκεῖνον μὲν, ποὺ εἶχε φονεύσει ἄλλους, ζητήσατε νὰ ἀφεθεῖ ἐλεύθερος, αὐτόν δὲ ποὺ ζωογονεῖ τοὺς νεκρούς, δὲν θελήσατε. Καὶ γιὰ νὰ μὴ λέγουν πάλι «πῶς τώρα δοξάζει αὐτόν ἐκεῖνος, ποὺ τότε δὲν βοήθησε;» παρουσιάζουν τοὺς προφῆτες ποὺ μαρτυροῦν, ὅτι ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνῃ.

Ἐπειτα γιὰ νὰ μὴ νομίσουν, ὅτι ἡ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ εἶναι δική τους ἀπολογία, προηγουμένως κατηγορεῖ αὐτούς. Καὶ τὸ ὅτι δὲ τὸν ἀρνηθήκατε ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου, ἐνῶ ἐκεῖνος ἤθελε νὰ τὸν ἀπολύσει, δὲν ἦταν τυχαῖο· καὶ ὅτι δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἀρνηθεῖ σ' ἐσᾶς, κατηγορεῖ αὐτὸς ποὺ ζητήθηκε ἀντ' αὐτοῦ. Ἔτσι καὶ αὐτὸ ἦταν μεγάλη οἰκονομία. Ἐδῶ ἀποδεικνύει τὴν ἀναισχυντία τους καὶ τὴν θρασύτητά τους, καὶ ὅτι ὁ μὲν ἐθνικός, ἂν καὶ μόνο τότε

τότε πρῶτον αὐτὸν ἰδὼν, ἀπήλλαξεν αὐτόν, (καίτοι γε οὐδὲν
 μέγα ἀκούσας), οἱ δέ, τοῖς σημείοις συντρεφόμενοι, τὸ ἐναν-
 τιον πεποιήκασιν. "Οτι δὲ δικαίως ἔκρινεν ἐκεῖνος ἀπολύ-
 ειν, καὶ οὐ κατὰ χάριν τοῦτο ἐποίει, ἄκουε αὐτοῦ ἀλλαχοῦ
 5 λέγοντος· «Ἔθος ὑμῖν ἐστὶν ἀπολύειν ἕνα τινά· θέλετε οὖν
 τοῦτο ἀπολύσω ὑμῖν;». «Ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον
 ἡρνήσασθε». Οὐκ εἶπεν, Ἐξεδώκατε ἀλλὰ πανταχοῦ, «ἡρ-
 νήσασθε». Εἰκότως οὕτω γὰρ καὶ ἔλεγον· «Οὐκ ἔχομεν βα-
 σιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα». Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὁὐκ ἐξηγήσασθε
 10 τὸν ἄληπτον, οὐδὲ ἡρνήσασθε μόνον, ἀλλὰ καὶ «ἀπεκτείναι-
 τε». "Οτι πεπωρωμένοι ἦσαν, οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, διε μά-
 λιστα ἐσεΐσθησαν αὐτῶν αἱ ψυχαί, τότε πλήττει σφοδρότε-
 ρον, διε καὶ αἰσθῆσθαι δύνανται. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τοῖς
 μὲν μεθύουσιν οὐδὲν λέγομεν, ὅταν δὲ νήψωσι καὶ ἀνενέγ-
 15 κωσιν ἀπὸ τῆς μέθης, τότε ἐπιπλήττομεν, οὕτω δὴ καὶ Πέ-
 τρος, διε ἡδύνατο συνιέναι τῶν λεγομένων, τότε καὶ τὴν
 γλῶττιαν ἠκόνησε· πολλὰ τὰ ἐγκλήματα ἀριθμεῖ· οἷον δι,
 ὃν ὁ Θεὸς ἐδόξασεν, οὗτον παρέδωκαν· δι, ὃν ὁ Πιλάτος
 ἀπέλυεν, οὗτοι ἡρνήσαντο κατὰ πρόσωπον ἐκείνου· δι προ-
 20 ετίμησαν τὸν λησιήν.

3. "Ορα πάλιν λανθανόντως πῶς περὶ τῆς δυνάμεως αὐ-
 τοῦ διαλέγεται, δεικνὺς διε ἑαυτὸν ἡγερε· καθάπερ ἐν τῇ
 προτέρᾳ δημηγορίᾳ ἔλεγε, «Καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖ-
 σθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ», καὶ ἐνταῦθα, «τὸν δὲ ἀρχηγόν», φη-
 25 σί, «τῆς ζωῆς ἀπεκτείνετε». Οὐκ ἄρα παρ' ἐτέρου ἔοχε τὸ
 ζῆν. "Ωσπερ ἀρχηγὸς τῆς κακίας αὐτὸς ἂν εἴη ὁ τὴν κα-
 κίαν τεκών, καὶ ἀρχηγὸς φόνου ὁ τὸν φόνον πρῶτος εἰσα-
 γαγών, οὕτω καὶ ἀρχηγὸς ζωῆς ὁ παρ' ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν
 ἔχων. «Ὁν ὁ Θεὸς ἡγειρε», φησὶν. Ἐπειδὴ τοῦτο ἐφθέγγξα-
 30 το, ἐπήγαγε· «Καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦτον,

11. Ἰωάν. 18, 39. Πρβλ. Ματθ. 27, 15 καὶ Μάρκ. 15, 6.

12. Ἰωάν. 19, 15.

13. Πράξ. 2, 24.

για πρώτη φορά τὸν εἶδε, τὸν ἀπάλλαξε, (μολονότι δὲν ἄκουσε τίποτε τὸ σπουδαῖο), αὐτοὶ δὲ ἂν καὶ τρέφονταν μὲ τὰ θαύματα, ἔκαναν τὸ ἀντίθετο. Τὸ ὅτι δὲ δίκαια ἔκρινε ἐκεῖνος νὰ τὸν ἀπολύσει καὶ δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ χαριστικά, ἄκουε αὐτὸν σὲ ἄλλο σημεῖο νὰ λέγει· «Ὑπάρχει συνήθεια σὲ σᾶς σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία πρέπει ν' ἀπολύσω κάποιο φυλακισμένο· θέλετε λοιπὸν ν' ἀπολύσω αὐτόν;»¹¹. «Σεῖς ὅμως ἀρνηθήκατε τὸν ἅγιο καὶ δίκαιο». Δὲν εἶπε, 'ἐξεδώκατε', ἀλλὰ παντοῦ «ἀρνηθήκατε». Δικαιολογημένα. Διότι ἔτσι ἔλεγαν· «Δὲν ἔχομε βασιλέα ἄλλον, παρὰ μόνο τοῦ Καίσαρα»¹². Καὶ δὲν εἶπε, 'δὲν ζητήσατε τὸν ἀσύλληπτο, οὔτε μόνο ὅτι τὸν ἀρνηθήκατε', ἀλλὰ «καὶ τὸν φονεύσατε». Ὅταν ἦταν πωρωμένοι, δὲν εἶπε τίποτε παρόμοιο, ὅταν συνταράχθηκαν πολὺ οἱ ψυχές τους, τότε τοὺς δίνει δυνατότερα πλήγματα, ὅταν μπορούσαν νὰ συναισθανθοῦν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς δὲν λέμε τίποτε στοὺς μεθυσμένους, ὅταν ὅμως ἀνανήψουν καὶ συνέλθουν ἀπὸ τὴ μέθη, τότε τοὺς ἐπιπλήττουμε, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Πέτρος, ὅταν μπορούσαν νὰ κατανοήσουν τὰ λεγόμενα, τότε καὶ ἀκόνησε τὴ γλῶσσα. Πολλὰ εἶναι τὰ ἐγκλήματα ποὺ ἀπαριθμεῖ ὅπως, ἐκεῖνον ποὺ ὁ Θεὸς δόξασε, αὐτοὶ τὸν παρέδωσαν, ἐκεῖνον ποὺ ὁ Πιλάτος ἀπέλυε, αὐτοὶ τὸν ἀρνήθηκαν ἐνώπιον αὐτοῦ· ὅτι, προτίμησαν ἀντὶ Ἐκείνου τὸν ληστή.

3. Πρόσεχε πῶς χωρὶς νὰ γίνεται ἀντιληπτὸς πάλι ὁμιλεῖ γιὰ τὴ δύναμή του, ἀποδεικνύοντας ὅτι ἀναστήθηκε· ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε στὴν προηγούμενη ὁμιλία του, «Διότι δὲν ἦταν δυνατόν αὐτὸς νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ αὐτόν», καὶ ἐδῶ λέγει· «Τὸν δὲ ἀρχηγὸ τῆς ζωῆς τὸν φονεύσατε»¹³. Ὁ ἀρα δὲν ἔλαβε ἀπὸ ἄλλον τὴ ζωὴ. Ὅπως ἀκριβῶς ἀρχηγὸς τῆς κακίας θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ἐκεῖνος, ποὺ γέννησε τὴν κακία, καὶ ἀρχηγὸς τοῦ φόνου ἐκεῖνος, ποὺ πρῶτος εἰσήγαγε τὸ φόνον, ἔτσι καὶ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του. «Τὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν», λέγει. Ἐπειδὴ εἶπε αὐτὸ, πρόσθεσε· «Καὶ μὲ τὴν πίστη ποὺ ἔχουμε στὸ ὄνομα

δν θεωρεῖτε καὶ οἶδατε ἐστερέωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ἡ
 πίστις ἡ δι' αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν δλοκληρίαν ταύτην».
 Καὶ μὴν, ἐὰν ἡ εἰς αὐτόν ἐστι πίστις ἡ τὸ πᾶν ἐργασαμένη,
 καὶ διε εἰς αὐτὸν ἐπίστευσε, τίνος ἔνεκεν οὐκ εἶπε, 'Διὰ τοῦ
 5 ὀνόματος', ἀλλ' «ἐν τῷ ὀνόματι;». "Οτι οὕτω ἐθάρρουν εἰ-
 πεῖν, «Ἡ εἰς αὐτὸν πίστις». "Ινα δὲ μὴ τὸ «δι' αὐτοῦ» τα-
 πεινὸν ᾖ, ἐπήγαγε· «Καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐστερέωσεν αὐτόν».
 Καὶ τοῦτο πρότερον εἰπὼν, τότε φησί· «Καὶ ἡ πίστις ἡ δι'
 αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν δλοκληρίαν ταύτην».
 10 "Ορα πῶς δείκνυσιν διε καὶ ἐκεῖνο συγκαταβαίνων εἴ-
 πεν· οὐ γὰρ ἂν ἐτέρου ἐδεήθη πρὸς ἀνάσσιασιν, οὐ τὸ ὄνομα
 χολόν, οὐδὲν νεκροῦ διαφέροντα, ἡγείρε. Σκόπει πῶς παν-
 ταχοῦ τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἐπισπᾶται· ἀνωτέρω μὲν γὰρ
 ἔλεγε· «Καθὼς καὶ αὐτοὶ οἶδατε», καὶ «ἐν μέσῳ ὑμῶν», καὶ
 15 πάλιν, «δν θεωρεῖτε καὶ οἶδατε, ἀπέναντι πάντων ὑμῶν»·
 καίτοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οὐκ ἤδεσαν διε ὑγιῆς ἔσσηκεν,
 ἀλλὰ τοῦτο ἤδεσαν, διε χολὸς ἦν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ πεποιη-
 κότες ὡμολόγουν διε οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει, ἀλλὰ τῇ τοῦ Χριστοῦ
 ἐστερέωσι. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ ὁπῶς πεπεισμένοι ἦ-
 20 σαν διε ἀνέστη, οὐκ ἂν ἠθέλησαν τοῦ νεκροῦ τὴν δόξαν σιῇ-
 σαι μᾶλλον ἢ τὴν ἑαυτῶν, καὶ ταῦτα ἐκείνων πρὸς αὐτοὺς
 δρώγων. Εἴτα πεφοβημένα αὐτῶν τὰς ψυχὰς εὐθέως τῇ
 τῶν ἀδελφῶν προσηγορίᾳ παρεμυθήσατο, εἰπὼν, «Ἄνδρες ἀ-
 δελφοί». Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲν περὶ ἑαυτῶν εἶπεν, ἀλλὰ μό-
 25 νον περὶ τοῦ Χριστοῦ, «ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω», λέγων,
 «πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ», ἐνταῦθα δὲ καὶ παραίνεσιν προσάγει.
 Ἐκεῖ ἀνέμενε αὐτοὺς εἰπεῖν, ἐνταῦθα ἡδεῖ πόσον εἰργά-

14. Πράξ. 2, 22.

15. Πράξ. 2, 22.

αὐτοῦ, αὐτὸν ποὺ βλέπετε ὑγιή καὶ γνωρίζετε ὅτι ἦταν χωλός, τὸν στερέωσε στὰ πόδια του τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἡ πίστη ποὺ ἐνεργεῖται δι' αὐτοῦ ἔδωσε στὸ χωλὸ αὐτὸ τὴν πλήρη αὐτὴ θεραπεία». Καὶ ὅμως, ἐὰν ἡ πίστη σ' αὐτὸν εἶναι ἐκείνη ποὺ ἔκαμε τὸ πᾶν καὶ ὅτι σ' αὐτὸν πίστευσε, γιὰ ποιὸν λόγο δὲν εἶπε, «διὰ τοῦ ὀνόματος», ἀλλ' εἶπε· «ἐν τῷ ὀνόματι»; Διότι ἀκόμα δὲν εἶχαν τὸ θάρρος νὰ ποῦν· «ἡ πίστη σ' αὐτόν». Γιὰ νὰ μὴ εἶναι ἀσήμαντο τὸ «δι' αὐτοῦ», πρόσθεσε· «καὶ τὸ ὄνομά του στερέωσε αὐτὸν στὰ πόδια του». Καὶ ἀφοῦ εἶπε αὐτὸ προηγουμένως, τότε λέγει, «Καὶ ἡ πίστη ποὺ ἐνεργεῖται δι' αὐτοῦ, ἔδωσε στὸ χωλὸ αὐτὸ τὴν πλήρη αὐτὴ θεραπεία».

Πρόσεχε πῶς ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ ἐκεῖνο τὸ εἶπε μὲ συγκατάβαση. Διότι δὲν θὰ χρειαζόταν τὴ βοήθεια ἄλλου γιὰ τὴν ἀνάστασι, ἐκεῖνος ποὺ τὸ ὄνομά του ἀνόρθωσε χωλὸ, καὶ ποὺ καθόλου δὲν διέφερε ἀπὸ νεκρό. Πρόσεχε πῶς παντοῦ τίς μαρτυρίες αὐτῶν ἐπικαλεῖται. Διότι παραπάνω μὲν ἔλεγε, «ὅπως καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε»¹⁴, καὶ «ὅτι ἔκαμε τὸ θαῦμα ἀνάμεσά σας»¹⁵, καὶ πάλιν, «τὸν ὁποῖο βλέπετε ὑγιή καὶ γνωρίζετε ὅτι ἦταν χωλός, καὶ αὐτὸ ἔγινε μπροστὰ σ' ὅλους σας», ἂν καὶ βέβαια δὲν γνώριζαν ὅτι ἔγινε ὑγιής μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως γνώριζαν αὐτό, ὅτι ἦταν χωλός. Καὶ αὐτοὶ δὲ ποὺ εἶχαν κάμει τὸ θαῦμα ὁμολογοῦσαν, ὅτι στερεώθηκε ὄχι μὲ τὴ δική τους δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν δὲ δὲν γινόταν αὐτὸ καὶ ἦταν πράγματι πεπεισμένοι ὅτι ἀναστήθηκε, δὲν θὰ ἤθελαν νὰ τοποθετήσουν τὴ δόξα τοῦ νεκροῦ ψηλότερα ἀπὸ τὴ δική τους, καὶ αὐτά, ἐνῶ ἐκεῖνοι προσέβλεπαν πρὸς αὐτοὺς. Ἐπειτα, ἐνῶ οἱ ψυχές τους ἦταν κατατρομαγμένες, ἀμέσως τοὺς παρηγόρησε μὲ τὸ νὰ τοὺς ὀνομάσει ἀδελφούς, λέγοντας, «Ἄνδρες ἀδελφοί». Διότι ἐκεῖ τίποτε γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους δὲν εἶπε, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὸ Χριστό, λέγοντας, «Ἄς γνωρίζει λοιπὸν μὲ βεβαιότητα ὅλο τὸ γένος τῶν Ἰσραηλιτῶν», ἐδῶ δὲ προσθέτει καὶ παραίνεση. Ἐκεῖ ἀνέμενε αὐτοὺς νὰ μιλήσουν, ἐδῶ γνώριζε πόσο αὐτά

σαντο καὶ ὥς οὗτοι μᾶλλον ἦσαν ὥκειωμένοι. Καὶ μὴν τὰ
 ἄνω εἰρημένα οὐκ ἦν ἀγνοίας· τὸ γὰρ τὸν λησιὴν αἰτῆσαι, τὸ
 τὸν κριθέντα ἀπολυθῆναι μὴ λαβεῖν, τὸ καὶ θελῆσαι ἀνελεῖν,
 ποίας ἀγνοίας; Ἀλλ' ὅμως δίδωσιν αὐτοῖς ἐξουσίαν ἀρνή-
 5 σασθαι, καὶ μεταγνῶναι ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις· μᾶλλον δὲ
 καὶ ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτῶν συντίθουσιν εὐπρόσωπον, καὶ λέ-
 γει· «Οἱ μὲν οὖν ἀθῶον ἀνηρεῖτε, ἥδειτε· διὸ δὲ τὸν
 ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἴσως ἡγνοεῖτε». Καὶ ἐντεῦθεν οὐκ αὐ-
 τοὺς μόνους ἀφίησιν ἐγκλημάτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν κα-
 10 κῶν ἀρχιεπίσκοπος· ἥ γὰρ ἂν φιλονεικοτέρους αὐτοὺς ἐποίη-
 σεν, εἴ γε εἰς κατηγορίαν τὸν λόγον ἐξήγαγεν· ὁ γὰρ τι
 δεινὸν ἐργασάμενος, διὰν τις κατηγορῇ, πειρώμενος ἀπο-
 λογεῖσθαι, σφοδρότερος γίνεται. Καὶ οὐ λέγει λοιπὸν οἱ
 ἔσταιν ὡσαύτως, ἐφρονεύσατε, ἀλλ' «ἐπράξατε», ἐπὶ συγγνώ-
 15 μην αὐτοὺς ἄγων. Εἰ ἐκεῖνοι κατὰ ἄγνοιαν, πολλῶ μᾶλλον
 οὗτοι· εἰ ἐκεῖνοι ἀφίενται, πολλῶ μᾶλλον οὗτοι.

Τὸ δὲ θαυμασιόν, διὸ, καὶ ἄνω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, ἐκεῖ
 μέν, «Τῇ ὠρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει», ἐνταῦθα δὲ διὸ
 «προκατήγγειλε» πᾶσι τὸν Χριστόν, οὐδαμοῦ παράγει μαρτυ-
 20 ρίαν, διότι ἐκάστη αὐτῶν μετὰ πολλῶν ἐγκλημάτων, καὶ τῆς
 κολάσεως τῆς κατ' αὐτῶν εἴρηται. «Καὶ δώσω», φησί, «τοὺς
 πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ
 τοῦ θανάτου αὐτοῦ», καὶ πάλιν, «ἃ προκατήγγειλε», φησί,
 «διὰ σιγήματος πάντων τῶν προφητῶν παθεῖν αὐτόν, ἐπλήρω-
 25 σεν οὕτως». Μεγάλην δείκνυσι τὴν βουλήν, εἴ γε πάντες τοῦ-
 το ἔλεγον, καὶ οὐχ εἷς μόνος. Οὐ μὴν, ἐπειδὴ κατὰ ἄγνοιαν
 γέγονε, παρὰ τῷ Θεῷ δοκοῦν γέγονεν. Ὅρα πόση τοῦ Θεοῦ
 ἡ σοφία, διὰν ταῖς ἐτέρων πονηραῖς εἰς τὸ δέον ἢ κατακε-
 χρημένη. «Ἐπλήρωσε», φησὶν. Ἵνα μὴ νομίσωσι λοιπὸν ὑ-

εἶχαν πρόχωρήσει καὶ πόσο περισσότερο εἶχαν οἰκειοποιηθεῖ τὴν πίστη. Καὶ βέβαια τὰ παραπάνω λεχθέντα δὲν προέρχονταν ἀπὸ ἄγνοια· διότι τὸ νὰ ζητήσουν τὸ ληστή, τὸ νὰ μὴ λάβουν ἐκεῖνον, ποὺ εἶχε αποφασισθεῖ νὰ ἀπολυθεῖ, τὸ νὰ θελήσουν νὰ τὸν φονεύσουν, ἀπὸ ποιά ἄγνοια προερχόταν; Ἀλλ' ὅμως δίνει σ' αὐτοὺς τὴ δυνατότητα νὰ ἀρνηθοῦν καὶ νὰ μετανοήσουν γιὰ ὅσα εἶχαν διαπράξει· μᾶλλον δὲ συνθέτει καὶ κατάλληλη ἀπολογία γι' αὐτοὺς καὶ λέγει· «Τὸ ὅτι μὲν φονεύατε ἀθῶο, τὸ γνωρίζατε, τὸ ὅτι δὲ φονεύατε τὸν ἀρχηγὸ τῆς ζωῆς, ἴσως τὸ ἀγνοοῦσατε». Καὶ μὲ αὐτὸ δὲν συγχωρεῖ μόνο αὐτοὺς γιὰ τὰ ἐγκλήματα, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρωτεργάτες τῶν κακῶν· διότι ὅπωςδήποτε θὰ ἔκαμνε αὐτοὺς περισσότερο φιλόνηκους, ἂν ὁδηγοῦσε τὸ λόγο σὲ κατηγορία· καθόσον ἐκεῖνος ποὺ ἔχει διαπράξει κάποιο κακό, ὅταν κάποιος τὸν κατηγορεῖ, προσπαθώντας νὰ ἀπολογηθεῖ, γίνεται πιὸ ἐπιθετικός. Καὶ δὲν λέγει στὴ συνέχεια, 'σταυρώσατε, φονεύσατε', ἀλλ' «ἐπράξατε», ὁδηγώντας αὐτοὺς σὲ συγγνώμη. Ἐὰν ἐκεῖνοι ἀπὸ ἄγνοια ἔπραξαν αὐτά, πολὺ περισσότερο αὐτοί· ἐὰν ἐκεῖνοι συγχωροῦνται, πολὺ περισσότερο αὐτοί.

Ἀλλὰ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι καὶ παραπάνω καὶ ἐδῶ λέγοντας, ἐκεῖ μὲν «μὲ τὴν ὀρισμένη ἀπόφαση καὶ πρόγνωση τοῦ Θεοῦ», ἐδῶ δέ, ὅτι «διεκλήρυξε ἀπὸ πρὶν σὲ ὅλους τὸ Χριστό», πουθενὰ δὲν παρουσιάζει μαρτυρία, διότι ἡ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς ἔχει λεχθεῖ μὲ πολλὰ ἐγκλήματα καὶ μὲ τὴν ἐναντίον τους τιμωρία. «Καὶ ἐγώ», λέγει, «θὰ παραδώσω σὲ θάνατο τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ τὸ θάνατό του τοὺς πλουσίους»¹⁶ καὶ πάλι, «Πραγματοποίησε», λέγει, «ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ διεκλήρυξε ἀπὸ πρὶν μὲ τὸ στόμα ὅλων τῶν προφητῶν του, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ πάθαινε». Φανερῶνει μεγάλη τὴ θέληση, ἐφόσον βέβαια ὅλοι ἔλεγαν αὐτό, καὶ ὄχι μόνο ἓνας. Ἀλλ' ὅμως, ἐφόσον ἔχει γίνῃ ἀπὸ ἄγνοια, ἔχει γίνῃ μὲ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ. Πρόσεξε πόση εἶναι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ὅταν χρησιμοποιεῖ τίς κακίες τῶν ἄλλων γιὰ τὴν ὠφέλεια. «Πραγματοποίησε», λέγει. Γιὰ νὰ μὴ νομίσουν πλέον ὅτι ὑπολείπεται σὲ

πολείπεσθαι τι, τοῦτο ἐπήγαγε, δηλῶν δι, ὅσα παθεῖν ἔδει, πεπλήρωται. Ἀλλὰ μὴ νομίσητε, ἐπειδὴ οἱ προφηταὶ ταῦτα εἶπον, καὶ ἐπειδὴ κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, δι ἄρκεϊ εἰς ἀπολογίαν ὑμῖν τοῦτο. Ἀλλ' οὐ λέγει οὕτως, ἀλλὰ πραότερον
 5 «Μετανοήσατε οὖν». Διὰ τί; «Εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας». Οὐ λέγω τὰ ἐν τῷ σταυρῷ τειολημένα, (ἴσως ἐκεῖνα κατὰ ἄγνοιαν), ἀλλ' ὥστε τὰς ἐτέρας ὑμῶν ἁμαρτίας ἐξαλειφθῆναι. Εἴτα ἐπάγει· «Ὅπως ἂν ἔλθωσιν ὑμῖν καιροὶ ἀναψύξεως». Ἐνταῦθα περὶ ἀνασιᾶσεως διαλέ-
 10 γεται ἀμυδρῶς· ὅντως γὰρ ἐκεῖνοι ἀναψύξεως καιροί, οὓς ἐπεζήτει καὶ Παῦλος, λέγων· «Καὶ ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκῆνι, στενάζομεν βαρούμενοι».

Εἴτα, δεικνὺς δι αὐτὸς τῶν καιρῶν τῆς ἀναψύξεως αἷτιος, «καὶ ἀποσιεῖλη», φησί, «τὸν προκεχειρισμένον ὑμῖν Ἰησοῦν Χριστόν». Οὐκ εἶπεν, «Ἐξαλειφθῇ ὑμῶν ἡ ἁμαρτία», ἀλλ' «αἱ ἁμαρτίαι», καὶ ἐκείνην αἰνιτιόμενος. «Ἀποσιεῖλη». Τοῦτο εἰπὼν, οὐ λέγει πόθεν λοιπόν, ἀλλὰ μόνον ἐπάγει· «Ὅν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι». Ἀκμὴν δέξασθαι. Καὶ πῶς οὐκ εἶπεν, «Ὅν οὐρανὸς ἐδέξατο»; Τοῦτο ὡς περὶ τῶν ἄνω χρό-
 20 νων διαλεγόμενος εἶπεν· Ὅύτως ὠκονόμηται, φησὶν, οὕτω συνιέθεται· περὶ δὲ τῆς αἰωνίου ὑπάρξεως αὐτοῦ οὐδέπω φησὶν, ἀλλ' ἔτι τοῖς τῆς οἰκονομίας λόγοις ἐνδιατρίβει, καὶ λέγει· «Μωσῆς μὲν γὰρ εἶπε πρὸς τοὺς πατέρας δι Προφήτην ὑμῖν ἀνασιήσει Κύριος». Εἴτα, ἀνωτέρω εἰπὼν, «Ἀ-
 25 χρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων, ὧν ἐλάλησε ὁ Θεὸς διὰ σιόματος πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος», αὐτὸν εἰσάγει λοιπὸν τὸν Χριστόν· εἰ γὰρ πολλὰ προ-

κάτι, πρόσθεσε αυτό, δηλώνοντας ὅτι ἔχουν πραγματοποιηθεῖ ὅσα ἔπρεπε νὰ πάθει. Ἀλλὰ μὴ νομίσετε, ἐπειδὴ οἱ προφῆτες τὰ εἶπαν αὐτά, καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ ἄγνοια τὰ πράξατε, ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἀπολογία αὕτῃ γιὰ σᾶς. Ὅμως δὲν ὁμιλεῖ ἔτσι, ἀλλὰ ἡπιότερα· «Μετανοήσατε λοιπόν». Γιατί; «γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες σας». Δὲν ἐννοῶ ἐκεῖνα ποὺ διαπράχθηκαν, ὅταν ἦταν στὸ σταυρό, (ἴσως καὶ ἐκεῖνα νὰ ἔγιναν ἀπὸ ἄγνοια), ἀλλὰ γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ἄλλες ἁμαρτίες σας. Ἐπειτα προσθέτει· «γιὰ νὰ σᾶς ἔλθουν καιροὶ ἀνακουφίσεως». Ἐδῶ διδάσκει ἀμυδρὰ γιὰ τὴν ἀνάσταση. Διότι πράγματι ἐκεῖνοι εἶναι οἱ καιροὶ ἀνακουφίσεως, ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἐπιζητοῦσε καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας· «Καὶ ἐμεῖς ὅσοι εἴμαστε στὸ σῶμα αὐτό, ποὺ μοιάζει μὲ σκηνή, στενάζομε, σὰν νὰ πιεζόμαστε ἀπὸ κάποιο βαρὺ φορτίο»¹⁷.

Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ὁ αἴτιος τῶν καιρῶν ἀνακουφίσεως, λέγει· «Καὶ θὰ σᾶς ἀποστείλει πάλι τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ ἔχει προορισθεῖ νὰ εἶναι λυτρωτὴς σας». Δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ ἐξαλειφθεῖ ἡ ἁμαρτία σας', ἀλλὰ «οἱ ἁμαρτίες σας», ὑπονοώντας καὶ ἐκείνην. «Θὰ ἀποστείλει»· ἀφοῦ εἶπε αὐτό, δὲν μᾶς λέγει κατόπιν ἀπὸ ποῦ, ἀλλὰ μόνο προσθέτει· «Αὐτὸν δὲ ἔπρεπε μὲν τώρα νὰ τὸν δεχθεῖ ὁ οὐρανός». Εἶναι ὥρα νὰ τὸν δεχθεῖ. Καὶ πῶς δὲν εἶπε 'αὐτὸν ποὺ ὁ οὐρανός δέχθηκε'; Τὸ εἶπε αὐτὸ διδάσκοντας γιὰ τοὺς παραπάνω χρόνους. Ἔτσι, λέγει, 'ἔχουν οἰκονομηθεῖ, ἔτσι ἔχουν διευθετηθεῖ'. Γιὰ τὴν αἰῶνια δὲ ὑπαρξή του δὲν ὁμιλεῖ ἀκόμη, ἀλλ' ἀναφέρεται στοὺς λόγους τῆς οἰκονομίας καὶ λέγει· «διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς εἶπε πρὸς τοὺς προπάτορές μας, ὅτι θὰ σᾶς ἀναστήσει προφήτη». Ἐπειτα μὲ τὸ νὰ πεῖ παραπάνω, «θὰ μείνει δοξαζόμενος στοὺς οὐρανοὺς, μέχρις ὅτου ἔλθουν οἱ χρόνοι ποὺ θὰ ἀποκατασταθοῦν τὰ πάντα, γιὰ τοὺς ὁποίους μίλησε ὁ Θεός μὲ τὸ στόμα ὅλων τῶν ἁγίων του προφητῶν πρὶν ἀπὸ αἰῶνες», εἰσάγει πλέον τὸν ἴδιο τὸ Χριστό. Διότι ἐφόσον προεῖπε πολλὰ, αὐτὸν δὲ πρέπει νὰ

εἶπεν, αὐτοῦ δὲ ἀκούειν χρή, οὐκ ἂν τις ἁμάριοι, ταῦτα τοὺς προφήτας εἰρηκέναι λέγων.

4. Ἄλλως δὲ θέλει δεῖξαι ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ οἱ προφῆται προεἶπον. Κἂν τις ἀκριβῶς ἐξειάζῃ, εὕρησει καὶ ἐν τῇ Πα-
 5 λαιᾷ ἀμυδρῶς μὲν, εἰρημένα δέ· ὥστε οὐδὲν νεώτερον. «Τὸν προκεχειρισμένον», φησὶν. Ἐνιαῦθα αὐτοὺς καὶ φοβεῖ, ὡς πολλῶν ὑπολειπομένων. Πῶς οὖν ἔλεγεν, «Ἐπλήρωσεν ἃ ἔδει παθεῖν»; «Ἐπλήρωσεν», εἶπεν, οὐκ, «ἐπληρώθη», δει-
 κνὺς ὅτι, ἃ μὲν ἐχρῆν παθεῖν, ἐπλήρωσεν, ἃ δὲ γενέσθαι λεί-
 10 πεται ἔτι, οὐδέπω. «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ». Ὁ μάλιστα ὠκειοῦτο αὐτούς, λέγει. Ὅρᾳς πῶς ταπεινὰ καὶ ὑψηλὰ παρασπείρει; Ταπεινὸν γὰρ καὶ ὑψηλόν, εἰ ὁ μέλλων εἰς οὐρανούς ἀνιέναι κατὰ Μωσέα ἐστί· πλὴν ἀλλὰ τέως μέγα ἦν· σὺ γὰρ δὴ κατὰ
 15 Μωσέα τὸ «καὶ ἔσται πᾶς ὁ μὴ ἀκούων ἐξολοθρευθήσεται». Μυρία δὲ καὶ ἄλλα εἶπε τὰ δεικνύντα ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ Μωσέα, ὥστε μεγάλης ἤψατο μαρτυρίας. «Ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀναστήσει», φησὶν, «ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν». Ὡστε Μωσῆς αὐτὸς ἠπειλόησε τοῖς μὴ ἀκούουσι. Ταῦτα ὅλα ἐπαγωγὰ. «Καὶ
 20 πάντες δέ», φησὶν, «οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουήλ». Οὐκ ἠθέλησε καθ' ἕκαστον ἐπεξιέναι, ὥστε μὴ μακρὸν ποιῆσαι τὸν λόγον, ἀλλὰ, καιρίας μνησθεὶς μαρτυρίας τῆς Μωσαϊκῆς, παρέπεμψεν αὐτούς. «Ὑμεῖς ἐστε», φησὶν, «υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης, ἧς διέθετο ὁ Θεός». Τῆς διαθήκης», φη-
 25 σὶν, «υἱοί», τουτέστι «κληρονόμοι». Ἵνα γὰρ δὴ δόξωσιν ὡς ἀπὸ χάριτος Πέτρου ταῦτα λαμβάνειν, δείκνυσιν ὅτι ἄνωθεν αὐτοῖς ὠφείλειο, ἵνα μᾶλλον πιστεύσωσιν ὅτι καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ.

ἀκοῦμε, δὲν θὰ ἔσφαλε κάποιος ἐὰν ἔλεγε, ὅτι αὐτὰ τὰ ἔχουν πεῖ οἱ προφῆτες.

4. Ἐξ ἄλλου δὲ θέλει νὰ ἀποδείξει, ὅτι τὰ ἴδια προεῖπαν καὶ οἱ προφῆτες. Καὶ ἂν κάποιος ἐξετάσει μὲ ἀκρίβεια, θὰ βρεῖ καὶ στήν Παλαιὰ Διαθήκη ἀμυδρὰ μὲν, ὅπως δὴποτε νὰ ἔχουν ὅμως λεχθεῖ ὥστε δὲν ὑπάρχει τίποτε νεώτερο. «Αὐτὸν ποῦ ἔχει πρὸ αἰώνων προορισθεῖ». Ἐδῶ καὶ τοὺς φοβίζει, διότι ὑπολείπονται πολλὰ νὰ γίνουν. Πῶς λοιπὸν ἔλεγε, «Πραγματοποίησε αὐτὰ ποῦ ἔπρεπε νὰ πάθει»; «Πραγματοποίησε», εἶπε, καὶ ὄχι «πραγματοποιήθηκαν», γιὰ νὰ δείξει ὅτι πραγματοποίησε ἐκεῖνα ποῦ ἔπρεπε νὰ πάθει, αὐτὰ ποῦ ὑπολείπονται δὲ ἀκόμα νὰ γίνουν, δὲν τὰ πραγματοποίησε ἀκόμη. «Προφήτην θὰ σᾶς ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς σας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας, ὅπως ἀνέστησε ἐμένα», λέγει αὐτὸ ποῦ πρὸ πάντων τοὺς ἔφερνε κοντά. Βλέπεις, πῶς ἀναμιγνύει ταπεινὰ καὶ σπουδαῖα; Διότι ταπεινὸ καὶ σπουδαῖο εἶναι, ἐὰν ἐκεῖνος ποῦ πρόκειται νὰ ἀνέλθει στοὺς οὐρανοὺς εἶναι σὰν τὸ Μωϋσῆ· πλὴν ὅμως τότε ἦταν μεγάλο. Διότι δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν Μωϋσῆ τὸ, «Καὶ θὰ συμβεῖ ὅποιος δὲν ὑπακούσει στὸν προφήτη, ὅπωςδὴποτε θὰ ἐξολοθρευθεῖ». Εἶπε δὲ καὶ πάρα πολλὰ ἄλλα, ποῦ φανέρωναν ὅτι δὲν εἶναι σὰν τὸ Μωϋσῆ, ὥστε ἦταν μεγάλη ἡ μαρτυρία ποῦ τοὺς παρουσίασε. «Ὁ Θεὸς θ' ἀναστήσει, αὐτόν», λέγει, «ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας». Ὡστε ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς ἀπέειλε αὐτοὺς, ποῦ δὲν ἀκούουν. Ὅλα αὐτὰ εἶναι κατηγορίες. «Καὶ ὅλοι δὲ οἱ προφῆτες», λέγει, ἄρχῃς γενομένης ἀπὸ τὸ Σαμουὴλ. Δὲν θέλησε ν' ἀναφέρει τὸν καθένα χωριστά, γιὰ νὰ μὴ κατηγορήσει, ἀλλ' ἀφοῦ ἀναφέρει τὴν πιὸ βασικὴ μαρτυρία, τὴ σχετικὴ μὲ τὸ Μωϋσῆ, παρέπεμψεν αὐτοὺς. «Σεῖς εἰσθε», λέγει, οἱ ἀπόγονοι τῶν προφητῶν καὶ τῆς Διαθήκης ποῦ συνῆψε ὁ Θεὸς μὲ αὐτούς». «Τῆς Διαθήκης», λέγει, «εἰστε υἱοί», δηλαδὴ κληρονόμοι. Διότι, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι αὐτὰ τοὺς χαρίζονται ἀπὸ τὸν Πέτρο, ἀποδεικνύει, ὅτι ἀπὸ τὸ Θεὸ τοὺς δόθηκαν αὐτά, γιὰ νὰ πιστεῦσουν περισσότερο, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸ ἐπιθυμεῖ.

«Ὑμῖν πρῶτον ἀνασιήσας», φησὶν, «ὁ Θεὸς τὸν Παῖδα
 αὐτοῦ ἀπέστειλεν». Οὐκ εἶπεν “Ὑμῖν ἀπλῶς ἀπέστειλε τὸν
 Παῖδα αὐτοῦ, ἀλλὰ καί, μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὅτε ἔστιαν-
 ρώθη. Ἰνα γὰρ μὴ νομίσωσιν ὅτι αὐτὸς μὲν ταῦτα ἐχαρίζε-
 5 το, ὁ δὲ Πατὴρ οὐχί, διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ «εὐλογοῦντα
 ὑμᾶς». Εἰ γὰρ ἀδελφὸς ὑμῶν αὐτὸς καὶ εὐλογεῖ ὑμᾶς, ὑπό-
 πόσχεσις τὸ πρᾶγμα ἐστὶν· τουτέστι, ἰσοσῶτον ἀπέχετε τοῦ μὴ
 κοινωνεῖν τοῦτοις, ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις ὑμᾶς αἰτίους καὶ ἀρ-
 χηγούς θούλεται γενέσθαι. Οὐκοῦν μὴ ὡς ἀπερριμμένοι διά-
 10 κεισθε ἢ ἀποβεβλημένοι. «Ἐν τῷ ἀποσιρέφειν», φησὶν, «ἐ-
 κασιον ἀπὸ τῶν πονηριῶν». Οὕτως ὑμᾶς εὐλογεῖ, καὶ οὐχ
 ἀπλῶς. Καὶ ποία αὕτη εὐλογία; Μεγάλη· οὐ γὰρ δὴ τὸ ἀ-
 ποσιρέφαι ἀπὸ πονηριῶν, τοῦτο ἱκανὸν καὶ λῦσαι αὐτιάς. Εἰ
 δὲ καὶ λῦσαι οὐχ ἱκανὸν ἦν, πῶς εὐλογίαν παρασχεῖν; Οὐ
 15 γὰρ δὴ ὁ ἡδικηκώς, ἥδη καὶ εὐλογεῖται, ἀλλ’ ἁμαρτημάτων
 ἀφίεται. Τὸ δὲ «ὡς ἐμέ», εἰ μὴ κατὰ τὸν τῆς νομοθεσίας
 τις τρόπον ἐκδέξατο, οὐδαμοῦ λόγον ἂν ἀλλαχοῦ ἔξοι. «Αὐ-
 τοῦ ἀκούσεσθε», φησί· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ’ «ἔσται πᾶσα ψυ-
 χή, ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ Προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευ-
 20 θήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ». Ὅτε αὐτοὺς ἔδειξεν ἡμαρτηκότητας,
 καὶ συγγνώμης μειέδωκε, καὶ ἐπηγγείλατο χρησιὰ, τότε δὴ
 δείκνυσιν ὅτι καὶ Μωσῆς τὸ αὐτὸ λέγει. Καὶ ποία αὕτη ἀκο-
 λουθία εἰπεῖν, «Ἄχρι χρόνων ἀποκατασιάσεως», καὶ ἐπα-
 γαγεῖν Μωσέα, λέγοντα ὅτι πάντα ἀκούσουσιν, ἃ ἐρεῖ ὁ Χρι-
 25 στός, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀπειλῆς φοβεράς; Μεγάλη·
 δείκνυσιν γὰρ ὅτι καὶ διὰ τοῦτο πείθεσθαι ὀφείλουσιν αὐτῷ.

Τί ἐσιν, «υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης»; Κλη-
 ρονόμοι, διάδοχοι. Εἰ οὖν υἱοί, τί ὡς περὶ ἀλλότρια διάκει-
 30 σθε πρὸς τὰ ὑμέτερα; Ἄρα κατηγορίας μὲν ἐπράξατε ἄξια,

«Σὲ σᾶς πρῶτα», λέγει, «ὅταν ὁ Θεὸς ἀνέστησε τὸν Υἱὸν του, ἀπέστειλε αὐτόν». Δὲν εἶπε, ἀπλῶς, 'σᾶς ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν του', ἀλλὰ καὶ «μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ὅταν σταυρώθηκε». Γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι αὐτὸς μὲν χάριζε αὐτά, ὁ δὲ Πατέρας του ὄχι, γι' αὐτὸ πρόσθεσε τό, «γιά νὰ σᾶς εὐλογεῖ». Διότι, ἂν αὐτὸς εἶναι ἀδελφός σας καὶ σᾶς εὐλογεῖ, ἄρα τὸ πρᾶγμα εἶναι ὑπόσχεση· δηλαδή τόσο πολὺ πρέπει νὰ ἀποφεύγετε νὰ ἔχετε σχέση με αὐτούς, ὥστε καὶ στοὺς ἄλλους νὰ θέλει νὰ γίνετε αἴτιοι καὶ ἀρχηγοί. Λοιπὸν μὴ συμπεριφέρεσθε σὰν νὰ ἔχετε ἀπορριφθεῖ ἢ ἀποβληθεῖ. «Μὲ τὸ νὰ ἀπομακρύνει τὸν καθένα ἀπὸ σᾶς ἀπὸ τὶς πονηρὰς πράξεις του». "Ετσι σᾶς εὐλογεῖ καὶ ὄχι ἀπλά. Καὶ ποιά εἶναι αὕτη ἡ εὐλογία; Μεγάλη. Διότι βέβαια τὸ νὰ καταβάλλετε προσπάθεια νὰ ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ τὶς πονηρίας, αὐτὸ δὲν εἶναι ἱκανὸ καὶ νὰ τὶς συγχωρήσει. Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ τὶς συγχωρήσει, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ παράσχει εὐλογία; Διότι βέβαια αὐτὸς ποὺ ἔχει ἤδη ἀδικήσει δὲν εὐλογεῖται, ἀλλ' συγχωρεῖται ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Τὸ δέ, «ὅπως ἤγειρε ἐμένα», ἂν κανένας δὲν τὸ δεχθεῖ σύμφωνα με τὸν τρόπο τῆς νομοθεσίας, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἔχει πουθενὰ ἄλλου ἐξήγηση. «Σ' αὐτόν νὰ ὑπακούετε», λέγει, καὶ ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ «ὅποιος δὲν θὰ ὑπακούσει στὸν προφῆτη ἐκεῖνον, θὰ ἐξολοθρευθεῖ ἀπὸ τὸ λαό». "Όταν ἀπέδειξε αὐτοὺς ὅτι εἶχαν ἁμαρτήσῃ καὶ τοὺς μετέδωσε συγγνώμη καὶ ὑποσχέθηκε ὠφέλιμα πράγματα, τότε πλέον ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ὁ Μωϋσῆς λέγει τὸ ἴδιο. Καὶ ποιά λογικὴ σχέση ὑπάρχει στὸ νὰ πεῖ, «Μέχρις ὅτου ἔλθουν χρόνια ἀποκαταστάσεως», καὶ νὰ προσθέσει τὸν Μωϋσῆ που λέγει, ὅτι ὅλα θὰ τὰ ἀκούσουν, ὅσα θὰ πεῖ ὁ Χριστός, καὶ ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ με ἀπειλὴ φοβερή; Μεγάλη. Διότι ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλουν νὰ ὑπακούουν σ' αὐτόν.

Τί σημαίνει, «υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης»; Κληρονόμοι, διάδοχοι. "Αν λοιπὸν εἴστε υἱοί, γιατί συμπεριφέρεσθε πρὸς τὰ δικά σας σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ξένα; Ἐπομένως πράξατε ἔργα ἄξια κατηγορίας, θὰ μπορέσετε

δυνήσεσθε δὲ ὅμως συγγνώμης τυχεῖν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπε ταῦτα, εὐκότως λοιπὸν λέγει· «Ὑμῖν ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Παῖδα αὐτοῦ εὐλογοῦντα ὑμᾶς». Οὐκ εἶπε, 'Σώζοντα', ἀλλὰ, δὲ μεῖζόν ἐστιν, «εὐλογοῦντα», δεικνὺς ὅτι ὁ σταυρωθεὶς εὐ-
 5 λογεῖ τοὺς σταυρώσαντας. Μιμησώμεθα τοίνυν τοῦτον καὶ ἡμεῖς· ἐκβάλλωμεν ψυχὴν φονικὴν καὶ πολεμίαν. Οὐκ ἀρκεῖ τὸ μὴ ἀμύνεσθαι, (τοῦτο καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ γέγονεν), ἀλλὰ πάντα πράττωμεν ὑπὲρ τῶν ἡδίκηκότων, ὡς ὑπὲρ φίλων γνησίων, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν. Ἐκείνου μιμηταί ἐσμεν, ἐ-
 10 κείνου μαθηταί, τοῦ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι πάντα κινουντος ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων, καὶ τοὺς Ἀποσιόλους ἐκπέμποντος. Καίτοι γε ἡμεῖς πολλαχοῦ καὶ δικαίως πάσχομεν ἐκεῖνος δὲ οὐ μόνον ἀδίκως, ἀλλὰ καὶ ἀσεβῶς· τὸν εὐεργέτην γάρ, τὸν οὐδὲν ἡδίκηκότα, τοῦτον ἐσιαύρωσαν. Διὰ τί; εἶπέ μοι, δό-
 15 ξης ἔνεκεν; Καὶ μὴν αὐτὸς αὐτοὺς ἐσέμνυνε. Πῶς; «Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας», φησὶν, «ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Πάντα οὖν, ἃ λέγουσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Ὑπαγε, δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ». Καὶ δυνάμενος αὐτοῦς
 20 ἀπολέσαι, σώζει. Τοῦτον οὖν μιμησώμεθα, καὶ μηδεὶς ἐχθρός τινος ἔστω, μηδεὶς πολέμιος, ἀλλ' ἢ τοῦ διαβόλου μόνον.

5. Οὐ μικρόν τι πρὸς τοῦτο καὶ τὸ μὴ ὀμνύναι συνιελεῖ, καὶ τὸ μὴ ὀργίζεσθαι. Ἀπὸ τοῦ μὴ ὀργίζεσθαι οὐδὲ ἐχθρὸν ἔχομεν. Ἐκκοπον ἀνθρώπου τὸν ὄρκον, καὶ τὰ περὶ περιέ-
 25 κοψας τῆς ὀργῆς, τὸν θυμὸν ἔσβεσας ἅπαντα· ὥσπερ γὰρ πνεῦμα ὀργῆς ὁ ὄρκος ἐστί. Χάλασεν τὰ ἰσιτία· οὐδὲν ὄφε-
 λος ἰσιτίου, πνεύματος οὐκ ὄντος. Ἄν ποίνυν μὴ κράζωμεν, μηδὲ ὀμνύωμεν, τὰ νεῦρα ἐξεκόψαμεν τοῦ θυμοῦ. Εἰ δὲ ἀ-
 πισιεῖτε, πείραν λάβετε τοῦ πράγματος, καὶ δι οὕτως ἔχει,

18. Ματθ. 23, 2 - 3.

19. Ματθ. 8, 4.

ὁμῶς νὰ τύχετε συγγνώμης. "Επειτα, ἐπειδὴ εἶπε αὐτά, δικαιολογημένα στὴ συνέχεια λέγει· «Σὲ σᾶς ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν Υἱὸ τοῦ Ἰησοῦν γιὰ νὰ σᾶς εὐλογεῖ». Δὲν εἶπε γιὰ νὰ σᾶς σώσει», ἀλλ' ἐκεῖνο ποῦ εἶναι μεγαλύτερο, «νὰ σᾶς εὐλογήσει», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ σταυρώθηκε εὐλογεῖ τοὺς σταυρωτὲς τοῦ. "Ας μιμηθοῦμε λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἐμεῖς. "Ας ἐκριζώσουμε τὴ φονικὴ καὶ ἐχθρική ψυχὴ. Δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ μὴ ἀμυνόμαστε, (αὐτὸ ἔγινε καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη), ἀλλὰ ὅλα ᾧς τὰ πράττομε γιὰ χάρη ἐκείνων ποῦ ἔχουν ἀδικήσει, σὰν νὰ εἶναι γνήσιοι φίλοι, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους. Ἐκείνου εἵμαστε μιμητές, ἐκείνου μαθητές, ποῦ μετὰ τὴ σταύρωση χρησιμοποιεῖ τὰ πάντα ὑπὲρ ἐκείνων ποῦ τὸν σταύρωσαν, καὶ ἀποστέλλει καὶ τοὺς Ἀποστόλους. "Αν καὶ βέβαια ἐμεῖς πολλές φορές καὶ δίκαια πάσχομε, ἐκεῖνος δὲ ὄχι μόνο ἄδिका, ἀλλὰ καὶ μὲ τρόπο ἀσεβή· διότι τὸν εὐεργέτη, ποῦ καθόλου δὲν εἶχε ἀδικήσει, αὐτὸν σταύρωσαν. Γιατί; πές μου, γιὰ δόξα; Καὶ ὅμως αὐτὸς δόξασε αὐτοῦς. Πῶς; «Ἐπάνω στὸ διδασκαλικὸ θρόνο τοῦ Μωϋσέως κάθισαν», λέγει, «οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. "Ολα λοιπὸν, ὅσα θὰ σᾶς λέγουν αὐτοὶ νὰ πράττετε, νὰ τὰ πράττετε, μὴ πράττετε ὅμως σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους»¹⁸. Καὶ πάλι σὲ ἄλλο σημεῖο. «Πήγαινε καὶ δεῖξε τὸν ἑαυτὸ σου στὸν ἱερέα»¹⁹. Καὶ ἐνῶ μπορούσε νὰ καταστρέψει αὐτοῦς, τοὺς σώζει. Αὐτὸν λοιπὸν ᾧς μιμηθοῦμε καὶ κανένας ᾧς μὴ εἶναι ἐχθρὸς ἄλλου, κανένας πολέμιος, παρὰ μόνον τοῦ διαβόλου.

5. Δὲν συντελεῖ λίγο γι' αὐτὸ καὶ τὸ νὰ μὴ ὀρκίζεται καὶ τὸ νὰ μὴ ὀργίζεται κανένας. Ἀποφεύγοντας τὴν ὀργὴν δὲν θὰ ἔχουμε ἐχθρό. Κόψε τὸν ὄρκο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ θὰ ἔχεις περικόψει καὶ τὰ φτερὰ τῆς ὀργῆς καὶ θὰ ἔχεις σβήσει ὅλο τὸ θυμό. Διότι ὁ ὄρκος εἶναι σὰν ἄνεμος ὀργῆς. Χάλασε τὰ ἱστία· σὲ τίποτε δὲν ὠφελεῖ τὸ ἱστίο, ὅταν δὲν ὑπάρχει ἄνεμος. "Αν λοιπὸν δὲν φωνάζουμε, οὔτε ὀρκιζόμαστε, ἀποκόψαμε τὸ νεῦρο τοῦ θυμοῦ. "Αν δὲν πιστεύετε, μπορείτε νὰ δοκιμάσετε καὶ θὰ

τότε γνώσεσθε. Θὲς τῷ θυμουμένῳ νόμον μηδέποτε ὁμνύναι,
 καὶ οὐκ ἀναγκασθῆσθαι περὶ ἐπιεικείας αὐτῷ διαλεχθῆναι. Οὕ-
 τω τὸ πᾶν ἡγνυσται· καὶ οὔτε ἐπιουκῆσετε, οὔτε ὁμόσεσθε ὅ-
 λως. Οὐκ ἴσιτε εἰς ὅσας αἰτοπίας ἐαντιοὺς ἐντεῦθεν ἐμβάλλε-
 5 τε; Ἀνάγκη γάρ, δεσμῷ ἐαντιοὺς περιβάλλοντες, καὶ πάσῃ
 μηχανῇ σπουδάζοντες ὥστε καθάπερ ἐξ ἀφύκιου τινὸς κα-
 κοῦ τὴν ψυχὴν ἐξελκύσαι, εἴτα μὴ δυνηθέντες, λοιπὸν ἐν ὁ-
 δύνῃ διάγειν καὶ μάχαις, καὶ ἀρᾶσθαι τῷ θυμῷ· ἀλλὰ πάντα
 εἰκῇ καὶ μάτην γίνεται. Οὐκοῦν ἀπειλήσον, διόρισαι, πάν-
 10 τα ποιήσον χωρὶς ὅρκου. Ἐξεστὶν ἀναλῦσαι καὶ τὰ λεχθέν-
 τα καὶ τὰ γενόμενα, ἂν θέλῃς. Οὔτω τήμερον ἀνάγκη πρό-
 τερον ὑμῖν διαλεχθῆναι· ἐπειδὴ γὰρ ἠκούσατε, καὶ τὸ πλεον
 ὑμῖν καιώσθωται.

Φέρε δὴ λοιπόν, τίνας ἔνεκεν ἐπεισῆλθεν ὁ ὅρκος, καὶ
 15 διὰ τί συνεχωρήθη εἶναι, εἵπωμεν. Ἀνωθεν τὴν γένεσιν αὐ-
 τοῦ διηγούμενοι, καὶ πότε ἐτέχθη, καὶ πῶς, καὶ παρὰ τίνων,
 ἀμειψόμεθα ὑμᾶς τῇ διηγῆσει ὑπὲρ τῆς ὑπακοῆς. Τὸν μὲν
 γὰρ κατωρθώκοιτα ἀναγκαῖον καὶ φιλοσοφεῖν, τὸν δὲ μηδέ-
 πω, οὐδὲ λόγον ἀκοῦσαι ἄξιον. Ἐποίησαν συνθήκας πολλὰς
 20 οἱ περὶ τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἔσφαξαν θύματα, καὶ θυσίας ἀνή-
 νεγκαν, καὶ οὐδέπω ἦν ὅρκος. Πόθεν οὖν ἐπεισῆλθεν ὁ ὅρ-
 κος; Ὅτι τὰ κακὰ ἠϋξήθη, διε πάντα ὁμοῦ ἄνω καὶ κάτω
 γέγονεν, διε πρὸς εἰδωλολατρίαν ἀπέκλιναν, ἰότε δὴ, ἰότε,
 διε ἄπιστοι λοιπὸν ἐφαίνοντο, τὸν Θεὸν ἐκάλουν μάρτυρα,
 25 ὥσπερ ἐγγυητὴν διδόντες τῶν λεγομένων ἀξιοχρεῶν· τοῦτο
 γὰρ ὅρκος ἐστί, τρόπων ἀπιστιουμένων ἐγγύη. Ὡστε πρώτη
 κατηγορία αὕτη τοῦ ὁμνύοντος, εἰ μὴ πιστεύοιτο χωρὶς ἐγ-
 γύου, καὶ ἐγγύου μεγάλου· διὰ γὰρ τὴν πολλὴν ἀπιστίαν οὐκ
 ἄνθρωπον ζητοῦσιν ἐγγυον, ἀλλὰ τὸν Θεόν. Δεύτερον, καὶ

διαπιστώσετε, ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα. Θέσε σὲ ἐκείνον ποὺ θυμώνει νόμο νὰ μὴ ὀρκισθεῖ ποτέ, καὶ δὲν θὰ χρειασθεῖ νὰ τὸν διδάξεις γιὰ ἐπιείκεια. "Ἐτσι τὸ πᾶν κατορθώθηκε. Καὶ οὔτε θὰ ἐπιорκήσετε, οὔτε θὰ ὀρκισθεῖτε καθόλου. Δὲν γνωρίζετε ἀπὸ αὐτὸ σὲ πόσες ἀνοησίες ὀδηγεῖτε τοὺς ἑαυτοὺς σας; Πρέπει λοιπὸν περιβάλλοντας τοὺς ἑαυτοὺς σας μὲ δεσμὸ νὰ φροντίζετε μὲ κάθε τρόπο νὰ λυτρώσετε τὴν ψυχὴ σας σὰν ἀπὸ κάποιο ἀναπόφευκτο κακό, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν τὸ καταφέρατε, κατόπιν ζεῖτε μὲ ὀδύνη καὶ μὲ διαμάχες καὶ καταριέσθε τὸ θυμό, ἀλλ' ὅλα γίνονται μάταια καὶ ἄσκοπα. Λοιπὸν ἀπείλησε, διαχώρισε, κάμε τα ὅλα χωρὶς ὄρκο. Μποροῦμε νὰ ἀναλύσουμε καὶ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ καὶ ἔχουν γίνει, ἂν θέλεις. "Ἐτσι σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς διδάξω ἡπιότερα· διότι, ἐπειδὴ ἀκούσατε, καὶ τὸ περισσότερο τὸ ἔχετε κατορθώσει.

"Ἀς δοῦμε λοιπὸν ἀπὸ πᾶ ἀίτια εἰσῆλθε ὁ ὄρκος καὶ γιατί ἐπιτράπηκε νὰ ὑπάρχει. Διηγούμενοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῇ γένεσὶ του, καὶ τὸ πότε δημιουργήθηκε, καὶ πῶς, καὶ ἀπὸ ποιούς, θὰ σᾶς ἀνταμείψουμε μὲ τὴ διήγηση γιὰ τὴ ὑπακοή σας. Διότι αὐτός μὲν ποὺ ἔχει κατορθώσει κάτι εἶναι ἀνάγκη νὰ φιλοσοφεῖ, αὐτός δὲ ποὺ δὲν κατώρθωσε τίποτε ἀκόμη, οὔτε λέξη δὲν ἀξίζει νὰ ἀκούσει. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἀβραάμ ἔκαμαν πολλές συνθήκες, καὶ ἔσφαξαν ζῶα γιὰ θυσίες, καὶ πρόσφεραν θυσίες, καὶ ὁ ὄρκος ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν εἰσῆλθε ὁ ὄρκος; "Ὅταν αὐξήθηκαὶν τὰ κακά, ὅταν ὅλα μαζὶ ἔγιναν ἄνω κάτω, ὅταν ἐξέκλιναν πρὸς τὴν εἰλωλολατρία, τότε, ὅταν ἄρχισαν νὰ φαίνονται στὴ συνέχεια ἄπιστοι, καλοῦσαν μάρτυρα τὸ Θεό, καθιστώντας αὐτὸν ἀξιόπιστο ἐγγυητὴ τῶν λόγων τους. Διότι αὐτὸ εἶναι ὄρκος, ἡ ἐγγύηση τῶν ἀμφισβητουμένων θέσεων. "Ὡστε αὕτη εἶναι ἡ πρώτη κατηγορία ἐκείνου ποὺ ὀρκίζεται, ὅτι δὲν γίνεται πιστευτός, χωρὶς ἐγγύηση καὶ μάλιστα ἐγγύηση μεγάλη· διότι γιὰ τὴ μεγάλη ἀπιστία δὲν ζητοῦν ἄνθρωπο ἐγγυητὴ, ἀλλὰ τὸ Θεό. Δεύτερο καὶ σ'

τοῦ λαμβάνοντος τὸν ὅρκον τὸ αὐτὸ ἔγκλημα, εἰ, ὑπὲρ συναλ-
 λαγμάτων διαφερόμενος, τὸν Θεὸν ἔλκοι πρὸς τὴν ἐγγύην,
 καὶ λέγοι μὴ ἀφίστασθαι, εἰ μὴ ἐκεῖνον λάβοι. "Ὡ τῆς ὑπερ-
 βαλλούσης ἀναισθησίας! ὦ τῆς ὕβρεως! σκώληξ καὶ γῆ καὶ
 5 σποδὸς τυγχάνων καὶ καπνός, τὸν Δεσπότην σου ἔλκεις εἰς
 ἐγγύην, καὶ ἐκεῖνον ἀναγκάζεις λαβεῖν. Εἰπέ μοι, εἰ, τῶν παί-
 δων ὑμῶν φιλονεικούντων πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀπιστιουμέ-
 νων ἑαυτοῖς, ἔφησεν ὁ ὁμόδουλος μὴ ἀποσιήσεσθαι, ἕως ἂν
 τὸν κοινὸν δεσπότην ἐγγυητὴν λάβοι, ἄρα οὐκ ἂν ἔλαβε πλη-
 10 γὰς μυρίας, καὶ ἔμαθεν διὰ τῷ δεσπότην εἰς ἄλλα κεχρησθαι
 δεῖ, οὐκ εἰς ταῦτα; Τί λέγω ὁμόδουλον; Εἰ γὰρ αἰδεσιμώ-
 τερον εἴλειτο ἄνδρα, οὐχ ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἠγήσατο ἂν;

Ἄλλ' ἐγὼ οὐ βούλομαι, φησί. Καλῶς· οὐκοῦν μηδὲ ἐ-
 κεῖνον ἀναγκάζε, ἐπεὶ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεται· ἂν
 15 εἴπῃ, 'Τὸν δεῖνα δίδωμι ἐγγυητὴν', οὐ οὐκ ἀνέχῃ. Τί οὖν;
 καὶ ἀπολέσω, φησί, τὸ διδόμενον; Οὐ λέγω τοῦτο, ἀλλ' διὰ
 τὸν Θεὸν ὑβρίσαι ἀνέχῃ. Διὸ καὶ μᾶλλον ὁ καταναγκάζων
 ἢ ὁ ὁμνὺς ἀπαραίτητον ἔχει τὴν κόλασιν· ὡσαύτως καὶ ὁ μη-
 δενὸς αἰτιῶντος ὁμνύς. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, διὰ ὁμνύει
 20 ἕκαστος ὑπὲρ ὁβολοῦ ἐνός, ὑπὲρ προσθήκης μικρᾶς, ὑπὲρ
 ἀδικίας. Ταῦτα, διὰ μὴ ὥσιν ἐπιорκίαι· ἂν δὲ ἐπιорκία
 παρακολουθήσῃ, πάντα ἄνω καὶ κάτω, καὶ ὁ λαβὼν, καὶ ὁ
 δοὺς πεποίηκεν. Ἄλλ' ἔστιν ἀγνοούμενά τινα, φησὶν. Ἄλ-
 λά, ταῦτα προσφώμενος, μηδὲν ποιεῖ ραθύμως· εἰ δὲ ραθύ-
 25 μως ποιεῖς, ἀπαίτει σαυτὸν δίκην ζημίας. Βέλτιον οὕτω ζη-
 μιωθῆναι, ἢ ἐτιέρως. Εἰπέ γάρ μοι, ἔλκεις εἰς ὅρκον τὸν
 ἄνδρα, τί προσδοκῶν; διὰ ἐπιорκήσῃ; Ἀλλὰ τοῦτο ἀνοίας
 ἐσχάτης· ἐπὶ τὴν σὴν γὰρ κεφαλὴν ἡ δίκη τραπήσεται· βέλ-

ἐκεῖνον ποῦ δέχεται τὸν ὄρκο ὑπάρχει ἡ ἴδια κατηγορία, ἐφ' ὅσον ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὰ συναλλάγματα, ἐπικαλεῖται τὸ Θεὸ ἐγγυητὴ καὶ λέγει ὅτι δὲν θὰ παραιτηθεῖ ἂν δὲν λάβει ἐκεῖνον. Πῶ πῶ ὑπερβολικὴ ἀναισθησία, πῶ πῶ ἀναίδεια· ἐνῶ εἶσαι σκουλήκι καὶ χῶμα καὶ σκόνη καὶ καπνός, θέλεις τὸν Κύριό σου ἐγγυητὴ, καὶ τὸν ὄρκο ἐξαναγκάζεις τοὺς ἄλλους νὰ σοῦ δώσουν. Πές μου, ἂν συνέβαινε οἱ δοῦλοι σας νὰ φιλονεικοῦν μεταξύ τους καὶ νὰ μὴ πιστεύουν τοὺς ἑαυτούς τους, καὶ ἔλεγε ὁ ὁμόδουλος, ὅτι δὲν θὰ παραιτηθεῖ μέχρις ὅτου λάβει ἐγγυητὴ τὸν κοινὸ κύριο, ἄρα γε δὲν θὰ ἐτιμωρεῖτο μέ πολλὰ κτυπήματα καὶ δὲν θὰ μάθαινε ὅτι πρέπει σὲ ἄλλα νὰ χρησιμοποιεῖ τὸν κύριο καὶ ὄχι σὲ τέτοια; Τί λέγω ὁμόδουλο; Διότι ἂν προτιμοῦσε σεβασμιώτερο ἄνδρα, δὲν θὰ θεωροῦνταν τὸ πρᾶγμα προσβολή;

Ἄλλ' ἐγὼ δὲν θέλω, λέγει. Καλῶς· λοιπὸν οὔτε ἐκεῖνον νὰ τὸν ἀναγκάζεις, ἀφοῦ καὶ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων γίνεται αὐτό, ἂν πεῖ κάποιος, 'δίνω ἐγγυητὴ τὸν τάδε', σὺ δὲν ἀνέχεσαι. Τί λοιπὸν; καὶ θὰ χάσω, λέγει, αὐτὸ ποῦ δίνω; Δὲν λέγω αὐτό, ἀλλ' ὅτι ἀνέχεσαι νὰ ἀσεβήσεις στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ καὶ περισσότερο αὐτός ποῦ ἐξαναγκάζει παρὰ αὐτός ποῦ ὀρκίζεται, θὰ ἔχει ὅπωςδὴποτε τὴν τιμωρία, καθὼς ἐπίσης καὶ αὐτός ποῦ ὀρκίζεται, χωρὶς κανέναν νὰ τοῦ τὸ ζητήσῃ. Καὶ τὸ χειρότερο βέβαια εἶναι, ὅτι ὁ καθένας ὀρκίζεται γιὰ ἓναν ὀβολό, γιὰ μιὰ μικρὴ προσθήκη, γιὰ ἀδικία. Αὐτὰ, ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἐπιорκίες· ἂν δὲ ἀκολουθήσῃ καὶ ἐπιорκία, καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἔλαβε καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἔδωσε τὸν ὄρκο, τὰ ἔκαναν ὅλα ἄνω κάτω. Ἄλλ' εἶναι, λέγει, καὶ μερικὰ ποῦ δὲν τὰ γνωρίζομε. Ἀλλὰ προβλέποντας αὐτά, μὴ κάμνεις τίποτε ἀπρόθυμα· ἐὰν ὅμως τὸ κάμνεις ἀπρόθυμα, νὰ ἀπαιτεῖς ἀπὸ τὸν ἑαυτόν σου δίκαια τιμωρία. Εἶναι καλύτερα νὰ τιμωρηθεῖς ἔτσι, παρὰ διαφορετικά. Διότι πές μου, παρσύρεις σὲ ὄρκο τὸν ἄνθρωπο, ἀναμένοντας τί; ὅτι θὰ ἐπιорκήσῃ; Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἡ χειρότερη ἀνοησία· διότι ἡ τιμωρία θὰ στραφεῖ στὴ δική σου κεφαλὴ· εἶναι

τιόν σε τὰ χρήματα ἀπολέσαι, ἢ ἐκεῖνον ἀπόλλυσθαι. Τί με-
 τὰ τῆς σῆς ζημίας τοῦτο ποιεῖς, καὶ μετὰ τῆς ὑβρεως τοῦ
 Θεοῦ; Θηρίου αὕτη ἡ ψυχὴ, καὶ ἀσεβοῦς ἀνδρός. Ἀλλὰ
 προσδοκῶ ὅτι οὐκ ἐπιорκήσει. Οὐκοῦν καὶ χωρὶς ὅρκου πί-
 5 στευσον. Ἀλλ' εἰσὶ πολλοί, φησὶν, οἱ χωρὶς ὅρκου εἴλοντο
 ἀποσιεῖν, μετὰ δὲ ὅρκον, οὐκέτι. Ἀπαιτᾷ σεαυτὸν, ἄν-
 θρωπε. Ἄνθρωπος, κλέπτειν μεμαθηκώς καὶ τὸν πλησίον
 ἀδικεῖν, ἔλοιτο ἂν καὶ ὅρκον καταπαιῆσαι πολλάκις· εἰ δὲ
 περὶ τοῦ ὁμῶσαι εὐλαβηθεῖν, περὶ τοῦ ἀδικῆσαι πολλῷ μᾶλ-
 10 λον. Ἀλλ' ἄκων αὐτὸ πάσχει; Οὐκοῦν συγγνώμης ἄξιός. Ἀλ-
 λὰ τί λέγω περὶ τῶν ὅρκων τούτων, ἀφείς τοὺς ἐπ' ἀγορᾶς;
 Ἐκεῖ γὰρ οὐδὲν τοιοῦτον ἔχεις εἰπεῖν· ὑπὲρ γὰρ δέκα ὁδο-
 λῶν ὅρκοι γίνονται καὶ ἐπιорκίαι· ὅτι γὰρ σκηπιὸς ἄνωθεν
 οὐ κατέρχεται; ὅτι γὰρ οὐ πάντα ἀναιρέπεται, ἔσσηκας κα-
 15 τέχων τὸν Θεόν. Τί δήποτε; Ἰνα λάχανα λάβῃς, ἵνα ὑπο-
 δήματα, ὑπὲρ ὀλίγου ἀργυρίου εἰς μαρτυρίαν αὐτὸν καλῶν.
 Μὴ δὴ, ἐπειδὴ μὴ κολαζόμεθα, νομίσωμεν μηδὲ ἁμαρτάνειν
 τοῦτο τῆς φιланθρωπίας ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, οὐ τῆς ἡμετέρας ἀ-
 ρειῆς. Ὁμοσον κατὰ τοῦ παιδὸς τοῦ σου, ὁμοσον κατὰ σαν-
 20 τοῦ, εἰπέ, Ὅντω μὴ δήμιος ἐπισιαίῃ ταῖς πλευραῖς ταῖς ἐ-
 μαῖς. Ἀλλὰ δέδοικας. Τῶν πλευρῶν σου οὐν ἀιμώτερος ὁ
 Θεός; τῆς κεφαλῆς σου εὐτελέστερος; Εἰπέ· Ὅντω μὴ πη-
 ρωθῶ. Ἀλλ' ὁ μὲν Χριστὸς οὕτως ἡμῶν φείδεται, ὥς κω-
 λύνειν καὶ κατὰ τῆς οἰκείας ὁμνύειν κεφαλῆς, ἡμεῖς δὲ οὕ-
 25 τως ἀφειδοῦμεν τῆς δόξης τῆς τοῦ Θεοῦ, ὥς πανταχοῦ αὐ-
 τὸν ἔλκειν. Οὐκ ἴστε τί ἐστὶ Θεός, καὶ ποίοις σιόμασι καλεῖ-
 σθαι ὀφείλει. Ἀλλ' ἂν μὲν περὶ τινος λέγωμεν ἀνδρός ἐνα-
 ρέιου, φαμέν, Ἀπόπλυνον τὸ σιόμα σου, καὶ οὕτω μνήσθητι,
 γυνὴ δὲ τὸ τίμιον ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τὸ θαυμασιόν

καλύτερα σὺ νὰ χάσεις τὰ χρήματα, παρὰ ἐκεῖνος νὰ χαθεῖ. Γιατί κάμνεις αὐτό, μὲ δική σου ζημία καὶ μὲ ἀσέβεια πρὸς τὸ Θεό; ἡ ψυχὴ αὐτὴ εἶναι θηρίου καὶ ἀσεβῆ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ἀναμένω, ὅτι δὲν θὰ ἐπιорκήσει. Λοιπὸν καὶ χωρὶς ὄρκο πίστευε. Ἄλλ' ὑπάρχουν πολλοί, λέγει, ποὺ χωρὶς ὄρκο θὰ προτιμοῦσαν νὰ μὴ δώσουν ὅ,τι ὑποσχέθηκαν, μετὰ ἀπὸ ὄρκο ὅμως ποτέ. Ἀπατᾶς τὸν ἑαυτὸ σου, ἄνθρωπε. Ἄνθρωπος, ποὺ ἔμαθε νὰ κλέβει καὶ νὰ ἀδικεῖ τὸν πλησίον, θὰ προτιμοῦσε καὶ τὸν ὄρκο πολλές φορές νὰ καταπατήσῃ ἂν ὅμως φοβόταν νὰ ὀρκισθεῖ, πολὺ περισσότερο θὰ φοβόταν καὶ νὰ ἀδικήσῃ. Ἀλλὰ τὸ κάμνει αὐτό παρὰ τὴ θέλησή του; Συνεπῶς εἶναι ἄξιος συγγνώμης. Ἀλλὰ γιατί ὁμιλῶ γιὰ τοὺς ὄρκους αὐτοὺς, ἀφήνοντας τοὺς ὄρκους τῆς ἀγορᾶς; Διότι ἐκεῖ, τίποτε παρόμοιο δὲν ἔχεις νὰ πεῖς καθόσον γιὰ δέκα ὀβολοὺς γίνονται ὄρκοι καὶ ἐπιorkίες. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν πέφτει κεραυνὸς ἀπὸ πάνω, ἐπειδὴ δὲν ἀνατρέπονται τὰ πάντα, ἔρχεσαι καὶ ὀρκίζεσαι στὸ Θεό. Τί λοιπόν; Γιὰ νὰ λάβεις λάχανα, ὑποδήματα, γιὰ λίγα χρήματα, καλεῖς αὐτὸν σὰν μάρτυρα. Μὴ λοιπὸν νομίσουμε, ὅτι ἐπειδὴ δὲν τιμωρούμαστε, δὲν ἀμαρτάνομε· τοῦτο ὀφείλεται στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὄχι στὴ δική μας ἀρετή. Ὀρκίσου στὸ παιδί σου· ὀρκίσου στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ σου· πές· ἔτσι οὔτε δῆμιος ἄς μὴ λυπηθεῖ τίς πλευρές μου'. Ἀλλὰ φοβᾶσαι. Λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ἀτιμότερος ἀπὸ τίς πλευρές σου; πιὸ εὐτελής ἀπὸ τὸ κεφάλι σου; Πές, ἄς μὴ μείνω ἔτσι ἀνάπηρος. Ἄλλ' ὁ μὲν Χριστὸς τόσο πολὺ μᾶς λυπᾶται, ὥστε νὰ μᾶς ἐμποδίζει νὰ ὀρκιζόμαστε καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς μας, ἡμεῖς δὲ τόσο πολὺ παραμελοῦμε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ὥστε παντοῦ αὐτὸν θέλουμε ἐγγυητὴ. Δὲν γνωρίζετε τί εἶναι Θεός καὶ μὲ ποιά στόματα πρέπει νὰ ἐπικαλεῖται. Ἄλλ' ἐὰν μὲν ὁμιλοῦμε γιὰ κάποιον ἐνάρετο ἄνδρα, λέμε, ἡλύνε τὸ στόμα σου καὶ ὕστερα ἀνάφερε τον', τῶρα δὲ τὸ τίμιον ὄνομα, τὸ ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ὄνομα, τὸ θαυμαστὸ σὲ ὅλη τὴ γῆ, ποὺ οἱ δαίμονες ὅταν τὸ

ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὃ δαίμονες ἀκούοντες φρίττουσιν, ἀπλῶς περιούρομεν.

6. Ὡ τῆς συνηθείας! ἀπὸ γὰρ ταύτης γέγονεν εὐκαταφρόνητον. Ἀμέλει γοῦν εἰς οἶκον ἅγιον ἂν ἐπιθῇς τινι ἀνάγκην ὁμόσαι, ὥς φρικτὸν πὸν ὄρκον ἐργασάμενος, οὕτω
5 διάκεισαι· καίτοι πόθεν οὕτω φρικτὸν εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἢ ὅτι ἐκείνῳ μὲν ἀπλῶς ἀποκεχρήμεθα, τούτῳ δὲ οὐχί; οὐ γὰρ φρίκην ἔδει γενέσθαι, ὀνομαζομένου τοῦ Θεοῦ; Ἀλλ' ἐπὶ μὲν Ἰουδαίων οὕτως αὐτοῦ τὸ ὄνομα σεμνὸν ἦν, ὥς ἐν πετάλοις
10 γράφεσθαι, καὶ μηδενὶ τὰ γράμματα ἐξεῖναι φορεῖν, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ, νυνὶ δὲ ὥς τὸ τυχὸν οὕτω περιφέρομεν αὐτοῦ τὸ ὄνομα. Εἰ ἀπλῶς ὀνομάζειν τὸν Θεὸν οὐ πᾶσιν εὐαγές, τὸ καὶ ἐπὶ μαρτυρίαν αὐτὸν καλεῖν, πόσης τόλμης, εἰπέ μοι, πόσης μανίας; Εἰ γὰρ πάντα ρῖψαι ἐχρῆν, οὐκ ἔδει προ-
15 θύμως ἔαν;

Ἴδὸν λέγω καὶ διαμαρτύρομαι· Κατορθώσατε τοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὄρκους, τοὺς δὲ μὴ πειθομένους, πάντας ἐμοὶ ἀγάγετε. Ἴδὸν παρόντων ὑμῶν ἐπισκῆπιω τοῖς πρὸς ὑπηρεσίαν ἀφωρισμένοις τῶν οἴκων τῶν εὐκτηρίων,
20 καὶ παραινῶ καὶ παρεγγυῶ, μηδενὶ ὁμνῦναι ἀπλῶς ἐξεῖναι· μᾶλλον δὲ μηδὲ ἐτιέρω. Πρὸς ἐμὲ οὖν ἀγέσθω ὅστις ἂν ἦ, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα μέχρις ἡμῶν ἔρχεσθαι δεῖ, καθάπερ ἐπὶ παίδων μικρῶν. Μὴ γένοιτο! Αἰσχύνῃ γάρ ἐσιν ὑπὲρ τινῶν ἔτι δέεσθαι μανθάνειν. Μὴ τραπέζης ἱερᾶς ἄψασθαι τολ-
25 μᾶς, ἀμύητος ὢν; Ἀλλὰ τὸ ἔτι χεῖρον, οὐ ὁ μεμνημένος τῆς ἱερᾶς ἄψασθαι τραπέζης τολμᾶς, ἥς οὐδὲ πᾶσιν ἱερεῦσιν ἄψασθαι θέμις, καὶ οὕτως ὁμνῦναι. Καὶ σὺ μὲν τῆς τοῦ παιδὸς κεφαλῆς οὐκ ἂν ἄψαιο ἀπελθὼν, τραπέζης δὲ ἅπιη, καὶ

ἀκούουν φρίττουν, ἡμεῖς σὰν κάτι ὄπλὸ τὸ καταξευτελίζουμε.

6. Πῶ πῶ συνήθεια! διότι ἀπὸ τὴν αἰτία αὕτῃ ἔχει γίνει εὐκαταφρόνητο. Ὅπωςδὴποτε λοιπὸν ἂν ἀναγκάσεις κάποιον νὰ ὀρκισθεῖ σὲ οἶκο ἅγιο, φέρεσαι ἔτσι σὰν νὰ διέπραξες φρικτὸ ὄρκο· καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἔτσι φρικτό, παρὰ ἀπὸ τὸ ὅτι, ἐκεῖνον μὲν ἀπλῶς χρησιμοποιοῦμε, αὐτὸν δὲ ὄχι; δὲν θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ προκαλεῖ φρίκη, ὅταν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ στοὺς μὲν Ἰουδαίους ἦταν τόσο σεβαστὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὥστε νὰ γράφεται στὰ πέταλα, καὶ σὲ κανένα νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ φορεῖ τὰ γράμματα, παρὰ μόνο στὸν ἀρχιερέα²⁰, τῶρα δὲ διασύρουμε τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατὰ τέτοιο τρόπο σὰν νὰ εἶναι κάτι τὸ τυχαῖο. Ἄν ἀπλῶς τὸ νὰ ὀνομάζουμε τὸ Θεὸ δὲν εἶναι σὲ ὅλους σεβαστό, τὸ νὰ ἐπικαλούμαστε αὐτὸν γιὰ μάρτυρα πὲς μου πόσης θρασύτητας δεῖγμα εἶναι; πόσης παραφροσύνης; Διότι, ἐάν ἔπρεπε ὅλα νὰ τὰ ἀπορρίψουμε, δὲν θὰ ἔπρεπε πρόθυμα νὰ τὰ ἀφήσουμε;

Ἴδου λέγω καὶ διαμαρτύρομαι, κατορθώσατε νὰ ἀποφύγετε τοὺς ὄρκους ποὺ δίδονται στὴν ἀγορά, αὐτοὺς δὲ ποὺ δὲν πείθονται, ὀδηγήσατέ τους ὅλους σ' ἐμένα. Νά, παρουσία ὅλων σας παραγγέλω στοὺς διορισμένους στὴν ὑπηρεσία τῶν εὐκτήριων οἴκων, καὶ προτρέπω καὶ δίνω ἐντολή, σὲ κανένα νὰ μὴ ἐπιτρέπουν νὰ ὀρκίζεται γιὰ ἀπλὰ πράγματα, μᾶλλον δὲ καὶ σὲ καμιὰ ἄλλη περίπτωση. Πρὸς ἐμένα λοιπὸν ἅς ὀδηγηθεῖ ὁποῖος καὶ ἂν εἶναι, ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ φθάνουν μέχρις ἐμένα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὰ μικρὰ παιδιὰ. Μὴ γένοιτο! Διότι εἶναι ντροπὴ μερικοὶ ἀκόμη νὰ χρειάζεται νὰ διδάσκονται. Μήπως τολμᾷς νὰ ἐγγίσεις ἱερὴ τράπεζα, ἐνῶ εἶσαι ἀμύητος; Ἀλλὰ τὸ ἀκόμα χειρότερο, σὺ ποὺ εἶσαι μυημένος τολμᾷς νὰ ἐγγίσεις τὴν ἱερὴ τράπεζα, ποὺ οὔτε ὅλοι οἱ ἱερεῖς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐγγίζουν, καὶ ὀρκίζεσαι κατὰ τέτοιο τρόπο. Καὶ σὺ μὲν, φεύγοντας δὲν θὰ μπορούσες νὰ ἐγγίσεις τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ, ἐγγί-

οὐ φροῖτιεις, οὐδὲ δέδοικας; Πρὸς ἐμὲ τοὺς τοιούτους ἄγε·
 ἐγὼ δικάσω, καὶ χαίροντας ἐκατέρους ἀποπέμψω. Ὁ βού-
 λεσθε, ποιεῖτε νόμον τίθημι μηδὲ ὅλως ὁμνύναι. Ποία σω-
 τηρίας ἐλπίς, οὕτως ἡμῶν πάντα κενούντων; διὰ τοῦτο γραμ-
 5 ματεῖα, διὰ τοῦτο συμβόλαια, ἵνα καταθύσης τὴν σαντιοῦ ψυ-
 χήν; τί τοσοῦτον κερδαίνεις, ὅσον ἀπολλύεις; Ἐπιώρκησεν;
 Ἀπώλεσας καὶ κεῖνον καὶ σαντιόν. Ἀλλ' οὐκ ἐπιώρκησε; Καὶ
 οὕτως ἀπώλεσας, παραβῆναι τὴν ἐντιολὴν ἀναγκάσας.

Ἐξελάσωμεν τοῦτο τὸ νόσημα ἀπὸ τῆς ψυχῆς· τέως ἀπὸ
 10 τῆς ἀγορᾶς αὐτὸ διώξωμεν, ἀπὸ τῶν παντοπωλείων, ἀπὸ τῶν
 λοιπῶν ἐργαστηρίων· μείζων ὁ πόρος ἡμῖν ἔσται. Μὴ νο-
 μίσητε διὰ τῶν παραβάσεων τῶν θείων νόμων τὰ βιωτικὰ
 κατορθοῦσθαι. Ἀλλ' οὐ πιστεύει, φησί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτό
 ποιε παρ' ἐνίων ἤκουσα, ὅτι, ἂν μὴ ὁμόσω μυρίους ὄρκους,
 15 οὐ πιστεύει. Σὺ τούτων αἷτιος ὁ προχείρως ὁμνύς· ἐπεὶ, εἰ
 μὴ τοῦτο ἦν, ἀλλὰ πᾶσιν ἦν δῆλον ὅτι οὐκ ὁμνύεις, πίσιεν
 μοι λέγοντι ὅτι τῶν μυρίους κατεσθιόντων ὄρκους μᾶλλον
 ἂν ἐπιστεύθης, ἐπινεύσας μόνον. Ἰδού γάρ, εἶπέ μοι, τίνι
 ἄρα μᾶλλον πιστεύετε, ἐμοὶ τῷ μὴ ὁμνύοντι, ἢ τοῖς ὁμνύου-
 20 σιν; Ἀλλὰ οὐ, φησὶν, ἄρχων εἶ καὶ ἐπίσκοπος. Τί οὖν, ἂν
 δείξω ὅτι οὐ τοῦτο μόνον; Μειὰ ἀληθείας ἀποκρίνασθέ μοι,
 παρακαλῶ, εἰ συνεχῶς ὥμνυον καὶ διὰ παντός, ἄρα ἂν προ-
 ἔσση μου ἡ ἀρχή; Οὐδαμῶς. Ὁρᾷς ὅτι οὐ διὰ τοῦτο; Τί δὲ
 κερδαίνεις ὅλως; εἶπέ μοι. Παῦλος ἐλίμωτε· καὶ σὺ ἐλοῦ
 25 πεινᾷν μᾶλλον ἢ παραβῆναί τινα τῶν ἐντιολῶν τοῦ Θεοῦ.
 Τί οὕτως ἄπιστος εἶ; Σὺ μὲν οὖν πάντα αἰρῇ καὶ ποιῆσαι
 καὶ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ ὁμόσαι, αὐτοῦ δέ σε οὐκ ἀμείψεται;
 Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐπιόρκους καὶ πολυόρκους καθ' ἐκάστην τρέ-

Ζεις ὅμως τὴν τράπεζα καὶ δὲν φρίττεις οὔτε φοβᾶσαι; Πρὸς ἐμένα φέρε αὐτούς· ἐγὼ θὰ δικάσω καὶ χαρούμενος καὶ τοὺς δύο θὰ ἀφήσω νὰ φύγουν. Αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμεῖτε κάμνετε· νόμον θέτω νὰ μὴ ὀρκίζεσθε καθόλου. Ποιᾶ ἐλπίδα σωτηρίας ὑπάρχει ὅταν ἐμεῖς τόσο πολὺ ὅλα τὰ περιφρονοῦμε; Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν διαθῆκες, γι' αὐτὸ ὑπάρχουν συμβόλαια, γιὰ νὰ θυσιάσεις τὴν ψυχὴ σου; τί κερδίζεις περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ χάνεις; Ἐπιόρκησε; Ἐχασες καὶ ἐκεῖνον καὶ τὸν ἑαυτὸ σου. Ἀλλὰ δὲν ἐπιόρκησε; Καὶ ἔτσι τὸν ἔκανες νὰ χαθεῖ, ἀφοῦ τὸν ἐξανάγκασες νὰ παραβεῖ τὴν ἐντολή.

Ἄς ἀπομακρύνουμε αὐτὸ τὸ νόσημα ἀπὸ τὴν ψυχὴ πρῶτα ἅς τὸ ἐκδιώξουμε ἀπὸ τὴν ἀγορά, ἀπὸ τὰ παντοπωλεῖα, ἀπὸ τὰ λοιπὰ ἐργαστήρια· μεγαλύτερα θὰ εἶναι γιὰ μᾶς τὰ ὀφέλη. Μὴ νομίσητε ὅτι τὰ βιοτικὰ ἐπιτυγχάνονται μὲ τίς παραβάσεις τῶν θείων νόμων. Ἀλλὰ δὲν πιστεύει, λέγει· διότι καὶ αὐτὸ κάποτε ἄκουσα ἀπὸ μερικοῦς· ὅτι, ἂν δὲν κάνω πολλοὺς ὅρκους, δὲν πιστεύει· Σὺ εἶσαι αἷτιος, ποὺ ὀρκίζεσαι ἀπερίσκεπτα· διότι ἐὰν δὲν ἦταν αὐτό, ἀλλὰ σὲ ὅλους ἦταν γνωστό, ὅτι δὲν ὀρκίζεσαι, πίστεψε σ' ἐμένα ποὺ σοῦ τὸ λέω, ὅτι περισσότερο θὰ γινόσουν πιστευτὸς ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ μύριους κατατρώγουν ὅρκους, κάμοντας καὶ μόνο ἓνα νεῦμα. Διότι νά, πές μου παρακαλῶ, σὲ ποιὸν πιστεύετε περισσότερο, σὲ ἐμένα, ποὺ δὲν ὀρκίζομαι ἢ σὲ ἐκείνους ποὺ ὀρκίζονται; Ἀλλὰ σύ, λέγει, εἶσαι ἄρχοντας καὶ ἐπίσκοπος. Τί λοιπόν, ἂν ἀποδείξω ὅτι δὲν εἶναι μόνο αὐτό; Ἀποκριθεῖτε μου, εἰλικρινά, παρακαλῶ, ἂν συνεχῶς καὶ πάντοτε ὀρκιζόμουν, ἄραγε θὰ ἦταν ἡ ἐξουσία μου σεβαστή; Καθόλου. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι γι' αὐτό; Μὲ μίαν λέξη, πές μου, τί κερδίζεις; Ὁ Παῦλος ὑπέφερε ἀπὸ τὴν πείνα· καὶ σὺ θὰ πρέπει νὰ προτιμᾶς νὰ πεινᾶς μᾶλλον παρὰ νὰ παραβῇς κάποια ἀπὸ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ. Γιατί εἶσαι ἔτσι ἄπιστος; Σὺ μὲν προτιμᾶς τὰ πάντα νὰ κάνεις καὶ νὰ πάθεις γιὰ νὰ μὴ ὀρκισθεῖς, αὐτὸς δὲ δὲν θὰ σὲ ἀνταμείψει; Ἀλλὰ ἐκείνους μὲν ποὺ εἶναι ἐπί-

φει τὴν ἡμέραν, σὲ δὲ παραδώσει λιμῶ, ἐπειδὴ ἤκουσας αὐ-
 τοῦ; Πάντες ἰδέτωσαν ὅτι τῶν εἰς ταύτην τὴν ἐκκλησίαν
 συναγομένων οὐδεὶς οὐκ ἔστιν ὁ ὁμνύς· καὶ ἀπὸ τούτου γε-
 νώμεθα δῆλοι, μὴ ἀπὸ τῆς πίστεως μόνον, καὶ τοῦτο πρὸς
 5 Ἑλληνας καὶ πρὸς πάντας ἔχωμεν τὸ διαλλάτιον. Σφραγίδα
 λάβωμεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἵνα ὥσπερ ἀγέλη βασιλικὴ παν-
 ταχοῦ φαινώμεθα· ἀπὸ τοῦ σιόματος καὶ τῆς γλώττης τέως
 γνωρίζόμεθα καθάπερ οἱ βάρβαροι· καθάπερ οἱ Ἑλληνιστὶ
 εἰδότες, ταύτῃ τῶν βαρβάρων διαλλάττωμεν. Εἰπὲ γάρ μοι,
 10 οἱ ψιττακοὶ λεγόμενοι πόθεν εἰσὶ γνώριμοι; οὐκ ἀπὸ τοῦ
 λαλεῖν κατὰ ἄνθρωπον; Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἀπὸ τοῦ λαλεῖν
 ὥς οἱ Ἀπόστολοι γενώμεθα γνώριμοι ἀπὸ τοῦ λαλεῖν ὥς
 οἱ ἄγγελοι. Ἄν εἴπῃ τις, Ὁμοσον· ἀκουέτω ὅτι ὁ Χριστὸς
 ἐκέλευσε, καὶ οὐκ ὁμνυμι. Τοῦτο ἱκανὸν πᾶσαν εἰσαγαγεῖν
 15 ἄρειήν. Θύρα τίς ἐστιν εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ φιλοσοφίαν (εὐ-
 λαθείας) εἰσάγουσα, παλαίστρα τίς ἐστι.

Ταῦτα φυλάττωμεν, ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελ-
 λόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ
 20 ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ορκῶι καὶ ὀρκίζονται πολὺ, τρέφει κάθε ἡμέρα, ἐσένα δὲ θὰ σὲ παραδώσει σὲ πείνα καὶ στέρηση, ἐπειδὴ ἄκουσες αὐτόν; " Ἀς προσέξουν ὅλοι, ὅτι ἀπὸ τοὺς συγκεντρωμένους στὴν ἐκκλησία αὐτὴν δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει κανένας ποὺ νὰ ὀρκίζεται καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἄς γίνουμε φανεροί, ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν πίστη, καὶ αὐτὸ ἄς ἔχουμε ἐκεῖνο ποὺ θὰ μᾶς διαχωρίζει καὶ ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς λοιπούς. " Ἀς λάβουμε σφραγίδα ἀπὸ τοὺς οὐρανοῦς, γιὰ νὰ φαινόμαστε παντοῦ σὰν ἀγέλη βασιλική· πρῶτα ἄς γνωρίζομαστε ἀπὸ τὸ στόμα καὶ τὴ γλῶσσα, ὅπως ἀκριβῶς οἱ βάρβαροί· ὅπως ἀκριβῶς οἱ γνωρίζοντες ἐλληνικά, ἔτσι ἄς διακρινόμαστε ἀπὸ τοὺς θαρβάρους. Διότι πές μου παρακαλῶ, οἱ λεγόμενοι παπαγάλοι ἀπὸ ποῦ εἶναι γνωστοί; " Ὁχι ἀπὸ τὸ ὅτι ὁμιλοῦν σὰν ἄνθρωποι; Καὶ ἐμεῖς λοιπὸν ἄς γινόμαστε γνωστοί ἀπὸ τὸ ὅτι θὰ ὁμιλοῦμε ὅπως οἱ Ἀπόστολοι ἀπὸ τὸ ὅτι ὁμιλοῦμε ὡς ἄγγελοι. " Ἀν κάποιος μᾶς πεῖ, 'ὀρκίσου', ἄς ἀκούει, ὅτι ὁ Χριστὸς παρήγγειλε, καὶ δὲν ὀρκίζομαι. Τοῦτο εἶναι ἱκανὸ νὰ φέρει κάθε ἀρετή. Εἶναι κάποια θύρα εὐσέβειας, εἶναι κάποια παλαίστρα.

Αὐτὰ ἄς φυλάττουμε γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμη, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ι'

(Πράξ. 4, 1 - 22)

«Λαλούντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαόν, ἐπέσκησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ».

- 5 1. Οὕτω τῶν προτέρων ἀναπνεύσαντες πειρασμῶν, εὐθέως εἰς ἑτέρους ἐνέβησαν. Καὶ ὅρα πῶς οἰκονομεῖται τὰ πράγματα. Πρῶτον, ἐχλευάσθησαν πάντες ὁμοῦ (οὐ μικρὸς οὗτος ὁ πειρασμός)· δεύτερον, αὐτοὶ οἱ κορυφαῖοι εἰς κινδύνους ἐμπίπτουσιν. Οὐκ ἐφεξῆς δὲ τὰ δύο γέγονεν, οὐδὲ ἀ-
10 πλῶς, ἀλλὰ πρότερον εὐδοκίμησαντες ἐν ταῖς δημηγορίαις, καὶ θαῦμα ἐργασάμενοι μετὰ ταῦτα μέγα· οὕτω δὲ λοιπὸν μετὰ τὸ θαρρῆσαι, συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀγώνων ἄπιονται. Σὺν δέ μοι θέα πῶς, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν παραδώ-
15 σοντα ζητοῦντες, ἐνταῦθα λοιπὸν αὐτοὶ τὰς χεῖρας ἐπιβάλλουσι, θρασύτεροι γεγονότες καὶ ἀναισχυνιότεροι μετὰ τὸν σταυρόν· ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὠδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην, ἐπειδὴν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυνιοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν. Τί δήποτε δὲ καὶ στρατηγὸς ἐφίσταται; «Ἐπέσκησαν γὰρ αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ στρατηγὸς
20 τοῦ ἱεροῦ», φησὶν. «Ἰνα πάλιν δημόσιον ἔγκλημα περιθῶοι τοῖς γινομένοις, καὶ μὴ ὥς ἰδιωτικὸν ἐκδικῶσιν, ὅπερ πανταχοῦ σπουδάζουσι ποιεῖν. «Διαπονούμενοι διὰ τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαόν». Διεπονοῦντι οὐ μόνον ὅτι ἐδίδασκον, ἀλλ' ὅτι οὐκ αὐτὸν μόνον ἔλεγον ἐγηγέρθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' ἐ-
25 κεῖνον ἀνίστασθαι. «Διὰ τὸ διδάσκειν αὐτούς», φησί, «τὸν λαόν, καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τῶν νε-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(Πράξ. 4, 1 - 22)

«Ἐνῶ δὲ οἱ δύο Ἀπόστολοι μιλοῦσαν στό λαό, τοὺς πλησίασαν οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς φρουρᾶς τοῦ ναοῦ»¹.

1. Ἐνῶ δὲν εἶχαν ἀκόμῃ ἀναπνεῦσαι ἀπὸ τοὺς προηγουμένους πειρασμούς, ἀμέσως περιέπεσαν σὲ ἄλλους. Καὶ βλέπε πῶς οἰκονομοῦνται τὰ πράγματα. Πρῶτα χλευάσθηκαν ὅλοι μαζὶ (δὲν εἶναι μικρὸς αὐτὸς ὁ πειρασμός)· δεύτερο οἱ ἴδιοι οἱ κορυφαῖοι περιπίπτουν σὲ κινδύνους. Δὲν ἔγιναν καὶ τὰ δύο στή συνέχεια, τὸ ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ ἀφοῦ προηγουμένως διακρίθηκαν στίς ὁμιλίες καὶ ἀφοῦ ἐνήργησαν στή συνέχεια μέγα θαῦμα· ἔτσι λοιπόν μετὰ τὸ θάρρος ποῦ πῆραν καὶ μετὰ τὴν παραχώρηση τοῦ Θεοῦ, ἀρχίζουν τοὺς ἀγῶνες. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε, πῶς στήν περίπτωση μὲν τοῦ Χριστοῦ ζητοῦν ἐκεῖνον ποῦ θὰ παραδώσει, ἐδῶ πλέον οἱ ἴδιοι ἐπιβάλλουν τὰ χέρια, ἀφοῦ ἔγιναν μετὰ τὴ σταύρωση πιὸ θρασεῖς καὶ πιὸ ἀναίσχυντοι· καθόσον ἡ ἁμαρτία, ἐν ὧσιν μὲν κυοφορεῖται, ἔχει κάποιαν ντροπὴν, ὅταν ὅμως πραγματοποιηθεῖ, τότε κάμνει πιὸ ἀναίσχυντους αὐτοὺς ποῦ τὴν διαπράττουν. Τί τέλος πάντων καὶ ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ ναοῦ παρίσταται; «Διότι», λέγει, «ἔφθασαν ξαφνικὰ πρὸς αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ ἱεροῦ». Γιὰ νὰ ἀποδώσουν πάλι δημόσιο ἔγκλημα στὰ γεγονότα καὶ νὰ μὴ τὸ ἐκδικάσουν σὰν ἰδιωτικό, πράγμα ποῦ παντοῦ προσπαθοῦν νὰ κάμνουν. «Καὶ στενοχωροῦνταν διότι οἱ Ἀπόστολοι δίδασκαν τὸ λαό». Στενοχωροῦνταν, ὅχι μόνο ἐπειδὴ δίδασκαν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἔλεγαν ὅτι ὅχι μόνο αὐτὸς ἀναστήθηκε, ἀλλὰ ὅτι καὶ ἐμεῖς ἐξ αἰτίας ἐκείνου ἀνασταινόμαστε. «Διότι δίδασκαν αὐτοί», λέγει, «τὸ λαὸ καὶ κήρυτταν τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ἀποδεικνύοντας αὐτὴν μὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ». Τόσο πολὺ ἰσχυρὴ

κρῶν». Οὕτως ἰσχυρὰ ἐγένετο ἡ ἀνάστασις, ὥς καὶ ἑτέροις αὐτὸν αἷτιον γενέσθαι ἀνασιτάσεως.

«Καὶ ἐπέβαλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς εἰς τήρησιν εἰς τὴν αὔριον· ἦν γὰρ ἑσπέρα ἤδη». Ὡ τῆς
 5 ἀναισχυντίας! ἔτι τῶν προτέρων αἱμάτων γεμούσας τὰς χεῖ-
 ρας εἶχον, καὶ οὐκ ἐνάρκων, ἀλλ' ἐπέβαλλον πάλιν αὐτὰς ἐ-
 τέροις αἵμασιν ὥστε πληρῶσαι· ἢ τάχα καὶ ἔδεισαν πλῆθος
 αὐτοὺς ἤδη γεγονότας, καὶ διὰ τοῦτο αὐτοῖς ὁ σιραιογὸς
 συνεπέστη· «ἦν», γὰρ, φησί, «ἑσπέρα ἤδη». Ἐκεῖνοι μὲν οὖν,
 10 βουλόμενοι αὐτοὺς μαλάξαι, τοῦτο ἐποιοῦν καὶ ἐφύλαιτον,
 τοὺς δὲ Ἀποσιόλους τολμηροτέρους μᾶλλον εἰργάζετο ἢ ἀνα-
 βολὴ τοῦ χρόνου. Καὶ ὅρα τίνες ἀπολαμβάνονται· οἱ κορυφαῖ-
 οὶ τῶν Ἀποσιόλων, τοῖς ἄλλοις λοιπὸν ὑπόδειγμα γινόμενοι,
 ἵνα μηκέτι ζητῶσιν ἀλλήλους, μηδὲ τὸ κοινῇ εἶναι. «Πολλοὶ
 15 δὲ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον ἐπίστευσαν, καὶ ἐγενήθη ὁ ἀ-
 ριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὥσει χιλιάδες πέντε». Τί τοῦτο; μὴ γὰρ
 εὐδοκμήσαντας εἶδον; οὐχὶ δεθέντας ἐθεάσαντο; πῶς οὖν
 ἐπίστευσαν; Ὁρᾷς ἐνέργειαν φανεράν; Καὶ μὴν καὶ τοὺς
 ἤδη πιστεύσαντας ἔδει ἀσθενεσιτέρους γενέσθαι, ἀλλ' οὐκ ἐ-
 20 γέγοντο· ἡ γὰρ Πέτρον δημηγορία εἰς τὸ βάθος τὰ σπέρμα-
 τα κατέβαλε, καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν ἤψατο. Οἱ δὲ διὰ τοῦ-
 το ὠργίζοντο, διὸ οὐδὲν αὐτοὺς ἐδεδίεσαν, διὸ οὐδὲν τὰ πα-
 ρόντα δεινὰ ἠγοῦντο· εἰ γὰρ ὁ στανρωθεὶς, φησί, τοιαῦτα
 ἐργάζεται, καὶ τὸν χολὸν ἀνέσκησεν, οὐ φοβούμεθα οὐδὲ τού-
 25 τους. Ἄρα καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας γέγονεν. Ἐν-
 τεῦθεν πλείους οἱ νῦν πιστεύσαντες τῶν πρώτων ἐγένοντο.
 Ἐφ' ᾧ καὶ δέσαντες, διὰ τοῦτο, αὐτῶν ὁρώντων, ἔδησαν
 τοὺς Ἀποσιόλους, ἵνα καὶ αὐτοὺς δειλοτέρους ἐργάσωνται.

ὑπῆρξε ἡ ἀνάστασις, ὥστε καὶ σὲ ἄλλους αὐτός νὰ γίνῃ αἷτιος ἀναστάσεως.

«Καὶ ἔβαλαν τὰ χέρια ἐπάνω τους καὶ τοὺς συνέλαβαν καὶ τοὺς ἔθεσαν ὑπὸ ἐπιτήρηση σὲ κρατητήριο γιὰ τὴν ἐπαύριο, γιατί ἦταν πιά ἐσπέρα». Πῶ, πῶ ἀναισχυντία! Ἐνῶ εἶχαν ἀκόμη τὰ χέρια τους γεμάτα ἀπὸ τὰ προηγούμενα αἵματα, καὶ δὲν εἶχαν ἀναπαυθεῖ, ἐπέβαλλαν πάλι αὐτὰ σὲ ἄλλους γιὰ νὰ τὰ γεμίσουν μὲ ἄλλα αἵματα· ἢ ἴσως καὶ φοβήθηκαν, διότι ἤδη οἱ Ἀπόστολοι εἶχαν γίνῃ πολλοὶ μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τους, καὶ γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ ναοῦ ἔφθασε ἐκεῖ μαζὶ μὲ αὐτούς. Διότι λέγει, «ἦταν πιά ἐσπέρα». Ἐκεῖνοι λοιπὸν θέλοντας νὰ ἐξευμενήσουν αὐτούς, ἔκαμναν αὐτὸ καὶ τοὺς φύλαγαν, τοὺς Ἀποστόλους ὅμως ἡ ἀναβολὴ τοῦ χρόνου τοὺς ἔκαμνε πρὸ τολμηροὺς. Καὶ πρόσεχε, ποιοὶ συλλαμβάνονται· οἱ κορυφαῖοι ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, γενόμενοι στῇ συνέχειᾳ στοὺς ἄλλους ὑπόδειγμα, ὥστε πλέον νὰ μὴ ζητοῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, οὔτε νὰ εἶναι μαζί. «Πολλοὶ δὲ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἄκουσαν τὸ λόγο τοῦ Πέτρου πίστεψαν καὶ ἔγινε ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν ἀνδρῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ, περίπου πέντε χιλιάδες». Τί σημαίνει αὐτό; μήπως δηλαδὴ εἶδαν ὅτι εὐδοκίμησαν; δὲν τοὺς εἶδαν δεμένους; πῶς λοιπὸν πίστεψαν; Βλέπεις φανερὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ; Καὶ ὅμως ἔπρεπε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν πιά πιστέψει, νὰ γίνουν ἀσθενέστεροι στὴν πίστι, ἀλλὰ δὲν ἔγιναν· διότι ἡ ὁμιλία τοῦ Πέτρου ἔρριψε στὸ βάθος τὰ σπέρματα, καὶ ἄγγισε τὴ διάνοιά τους. Αὐτοὶ δὲ γι' αὐτὸ ὀργίζονταν, διότι δὲν τοὺς φοβήθηκαν καθόλου, καὶ δὲν ὑπελόγιζαν καθόλου τὰ παρόντα κακὰ· διότι, λέγει, ἂν αὐτός ποὺ σταυρώθηκε, κατόρθωσε τέτοια πράγματα καὶ τὸν χωλὸ ἔγειρε, δὲν φοβούμαστε οὔτε αὐτούς. Ἄρα καὶ αὐτὸ ἔγινε κατὰ θεῖα οἰκονομία. Ἀπὸ αὐτὸ ἔγιναν τώρα αὐτοὶ ποὺ πίστεψαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐπειδὴ φοβήθηκαν, βλέποντας αὐτά, ἔδεσαν τοὺς Ἀποστόλους, γιὰ νὰ τοὺς κάμουν περισσότερο δειλοὺς. Τὸ ἀντίθετο ὅμως

Τὸ ἐναντίον δὲ γέγονεν ἢ ἐκεῖνοι ἐβούλοντο. Διὰ τοῦτο καὶ οὐκ ἐπ' αὐτῶν αὐτοὺς ἐξειάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ἰδίαν, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς παρησίας οἱ ἀκούοντες κερδάνωσιν.

«Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὖριον συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς
 5 ἄρχοντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ γραμματεῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ Ἀνναν τὸν ἀρχιερέα, καὶ Καϊάφαν, καὶ Ἰωάννην καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ ὅσοι ἐκ γένους ἦσαν ἀρχιερατικοῦ». Πάλιν συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτό· οὐκέτι γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν τὰ τοῦ νόμου ἐφυλάττειτο. Καὶ πάλιν δικαστηρίου σχῆμα τῷ
 10 πράγματι περιτιθέασιν, ἵνα ὑπεύθυνοι τῇ ἀδίκῳ γένωνται κρίσει. «Καὶ σιήσαντες αὐτοὺς ἐν μέσῳ, ἐπυνθάνοντο· Ἐν ποίᾳ δυνάμει, ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ἡμεῖς;». Καὶ μὴν ἤδεισαν· «διαπονούμενοι» γάρ, φησί, «διὰ τὸ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν». Διὰ δὲ τοῦτο καὶ κα-
 15 τέσχον αὐτούς. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐρωτιῶσι; Προσοκῶντες αὐτοὺς διὰ τὸ πλῆθος ἐξάρκτους γενέσθαι, καὶ τὸ πᾶν διὰ τούτου νομίζοντες κατωρθωκέναι. Ὅρα γοῦν καὶ τί φασιν· «Ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς; Τότε Πέτρος, πληθεὶς Πνεύματος ἁγίου, εἶπε πρὸς αὐτούς»· ἀναμνήσθητί μοι νῦν
 20 τῶν τοῦ Χριστοῦ λόγων, καὶ πῶς ἐξέβη, ὃ ἔλεγεν· «Ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς εἰς συναγωγάς, μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσετε· τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν ἐστι τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν». Ἄρα ἐνεργείας πολλῆς ἀπέλαβον. Τί δὲ καὶ λέγει, ἀκουσον· «Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ
 25 Ἰσραήλ». Ὅρα φιλοσοφίαν ἀνδρός, καὶ πῶς, γέμων παρησίας, οὐδὲν ὑβριστικὸν φθέγγεται, ἀλλὰ μετὰ τιμῆς. «Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ», φησί, «καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραήλ, εἰ

ἔγινε ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνοι ἤθελαν. Γι' αὐτὸ καὶ ἐξετάζουν αὐτοὺς ὅχι ἐνώπιον αὐτῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίᾳ, γιὰ νὰ μὴ ἀποκομίσουν ὠφέλεια οἱ ἀκούοντες ἀπὸ τὴν παρρησίᾳ τους.

«Κατὰ τὴν ἐπόμενην δὲ ἡμέρα συνέβηκε νὰ συναχθοῦν οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ γραμματεῖς ποὺ διέμεναν στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ Ἄννας ὁ ἀρχιερέας καὶ ὁ Καϊάφας καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὅσοι κατάγονταν ἀπὸ οἰκογένεια ἀρχιερατικὴ». Πάλι συγκεντρώνονται ἐπὶ τὸ αὐτό. Διότι μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα κακὰ δὲν φυλάσσονταν πιά τὰ τοῦ νόμου. Καὶ πάλι δίνουν στό πράγμα μορφή δικαστηρίου, γιὰ νὰ γίνουν ὑπεύθυνοι κατὰ τὴν ἄδικη κρίση. «Καὶ ἀφοῦ διέταξαν τοὺς Ἀποστόλους νὰ σταθοῦν ὀρθιοὶ στὸ μέσο, ζητοῦσαν νὰ μάθουν μὲ ποιά δύναμη ἢ μὲ τὴν ἐπίκληση τοιοῦ ὀνόματος κάνατε σεῖς αὐτό»; Καὶ βέβαια τὸ γνῶριζαν· «διότι στενοχωροῦνταν», λέγει, «ποὺ οἱ Ἀπόστολοι δίδασκαν τὸ λαὸ καὶ κήρυτταν τὴν ἀνάστασι, ἀποδεικνύοντας αὐτὴν μὲ τὴν ἀνάστασι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ συνέλαβαν αὐτούς. Γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν τοὺς ἐρωτοῦν; Ἀναμένοντας αὐτοὺς νὰ ἀπαρνηθοῦν τὸ Χριστὸ ἐνώπιον τοῦ πλήθους καὶ νομίζοντας ὅτι μὲ αὐτὸ θὰ ἔχουν κατορθώσει τὸ πᾶν. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ τί λέγουν; «Μὲ τὴν ἐπίκληση τοιοῦ ὀνόματος κάνατε σεῖς αὐτό;». «Τότε ὁ Πέτρος, ἀφοῦ φωτίσθηκε καὶ γέμισε ἡ ψυχὴ του ἀπὸ ἔμπνευσι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἶπε πρὸς αὐτούς»· Θυμήσου τώρα, σὲ παρακαλῶ, τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ καὶ πῶς πραγματοποιήθηκε ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε· «Ὅταν δὲ θὰ σᾶς παραδώσουν γιὰ νὰ ὁδηγηθεῖτε σὲ δικαστήρια ἢ σὲ συναγωγὰς μὴ φροντίσετε νὰ θρεῖτε, πῶς θὰ μιλήσετε ἢ τί θὰ πεῖτε· διότι τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατέρα σας θὰ ὁμιλεῖ μὲ τὸ δικό σας στόμα»². Ἄρα ἔλαβαν πολλὴ θεία ἐνέργεια. Ἄκουσε δὲ τί λέγει στὴ συνέχεια: «Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ, καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραήλ»· Πρόσεχε τὴ σύνεσι τοῦ ἄνδρα καὶ πῶς, ἐνῶ εἶναι γεμάτος ἀπὸ παρρησία, δὲν λέγει κανένα λόγο ὑβριστικό, ἀλλὰ μὲ τιμὴ τοὺς ὁμιλεῖ· «Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ», λέγει, «καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραήλ, ἐφόσον

ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενούσ, ἐν τίνι οὗτος σέσωσται, γνωσιὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, καὶ παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραήλ». Σφόδρα αὐτῶν γενναίως καθήψαιτο ἀπὸ τοῦ προσιμίου, καὶ διεκωδώνισεν· μᾶλλον δὲ αὐτοὺς καὶ
 5 ἀνέμνησε τῶν προτέρων, διὰ ἐπ' εὐεργεσίᾳ αὐτοὺς κρίνουσιν, ὥσανεὶ ἔλεγε· Ὑμῶν μὲν ἐχρῆν στεφανοῦσθαι ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις, καὶ ὥς εὐεργέτας ἀνακηρύττεσθαι, νῦν δὲ καὶ κρίνόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενούσ, οὐχὶ ἐνδόξου· καί τι ἐν τούτῳ τίς ἂν ἐδάσκηγε;

- 10 2. Πολλῆς βαρύτητος ἡ ἐπαγγελία γέμει. Δείκνυται δὲ ἐντεῦθεν διὰ αὐτοὶ ἑαυτοὺς περιπεύρουσι τοῖς κακοῖς. «Ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου». Ὁ μάλιστα αὐτοὺς ἐλύπει, προσκλήθη. Τοῦτο ἦν ἄρα, δὲ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Χριστός· «Ὁ ἠκούσατε εἰς τὸ οὖς, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων».
- 15 «Ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου δὲ ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, δὲ ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής». Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι κρύπτομεν τὴν παιρίδα ἢ τὸ πάθος. «Ὅν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, δὲ ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ αὐτὸς παρέστηκεν ἐ-
- 20 νώπιον ὑμῶν ὑγιής». Πάλιν τὸ πάθος, πάλιν ἡ ἀνάστασις. «Αὐτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουθενωθείς ὑφ' ὑμῶν τῶν οἰκοδομούντων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας». Ἀνέμνησεν αὐτοὺς καὶ ῥήματος ἱκανοῦ φοβῆσαι· «ὁ πεσὼν» γάρ, φησὶν, «ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμή-
- 25 ση αὐτόν». «Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία». Ποίας οἶει πληγὰς αὐτοὺς λαμβάνειν ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων; «Οὐ-

3. Ματθ. 10, 27.

4. Ψαλμ. 117, 22.

5. Ματθ. 21, 44.

ἐμεῖς σήμερα ἀνακρινόμαστε, ἐπειδὴ εὐεργετήσαμε ἄνθρωπο ἀσθενή καὶ μᾶς ἐρωτᾶτε μὲ ποῖο τρόπο αὐτὸς θεραπεύθηκε, ἅς γίνει γνωστὸ σὲ ὅλους σας καὶ σὲ ὅλο τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραήλ». Μὲ μεγάλη γενναιότητα κατηγόρησε αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τοὺς συγκλόνισε. Μάλιστα δὲ ὑπενθύμισε σ' αὐτοὺς τὰ προηγούμενα, ὅτι τοὺς ἀνακρίνουν γιὰ εὐεργεσία, καὶ εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· Ἐκαὶ βέβαια θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ἐπιβραβεύσετε γι' αὐτὰ καὶ νὰ μᾶς ἀνακηρύξετε σὰν εὐεργέτες, τώρα δὲ ἀνακρινόμαστε γιὰ εὐεργεσία ποὺ κάναμε σὲ ἄνθρωπο ἀσθενή, ὅχι σὲ πλούσιο, οὔτε σὲ ἰσχυρὸ ἡγεμόνα, οὔτε σὲ ἔνδοξο· καὶ ὅμως κάτι τέτοιο ποῖος θὰ μπορούσε νὰ τὸ φθονήσει;.

2. Ἡ ὑπόσχεση εἶναι γεμάτη ἀπὸ μεγάλη βαρύτητα· ἀποδεικνύει δὲ μὲ αὐτὸ ὅτι οἱ ἴδιοι σουβλίζουν τοὺς ἑαυτούς τους μὲ τὰ κακά. «Ὅτι μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου». Αὐτὸ ποὺ περισσότερο τοὺς λυποῦσε, αὐτὸ προσθέτει. Αὐτὸ ἦταν συνεπῶς ἐκεῖνο, ποὺ τοὺς ἔλεγε ὁ Χριστός· «Ἐκεῖνο ποὺ ἀκούσατε μυστικὰ στὸ αὐτί, κηρύξατέ το ἀπὸ τίς τάρταρες»³. «Ὅτι μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, τὸν ὁποῖο σεῖς σταυρώσατε καὶ τὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν, μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ὁ χωλὸς αὐτὸς στέκεται ὀρθιος μπροστά σας ὑγιής». Μὴ νομίσητε, λέγει, ὅτι κρύβουμε τὴν πατρίδα ἢ τὸ πάθος του. «Αὐτὸν ποὺ σεῖς σταυρώσατε, καὶ τὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν, μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματός του, αὐτὸς στέκεται μπροστὸ σας ὑγιής». Πάλι τὸ πάθος, πάλι ἡ ἀνάστασις. «Αὐτὸς εἶναι ὁ λίθος ποὺ περιφρονήθηκε ἀπὸ σᾶς τοὺς οἰκοδόμους, ποὺ ἔγινε ἀκρογωνιαίος λίθος»⁴. Ὑπενθύμισε σ' αὐτοὺς καὶ λόγος ἱκανὸ νὰ τοὺς φοβήσῃ. Διότι λέγει, «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ πέσει μὲ ἐχθρικές διαθέσεις ἐπάνω στὸ λίθο αὐτό, θὰ τσακισθεῖ· καὶ ἐπάνω σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ πέσει, θὰ τὸν σκορπίσῃ σὰν σκόνη»⁵. «Καὶ δὲν εἶναι δυνατόν μὲ κανένα ἄλλον νὰ ἐπιτύχουμε τὴ σωτηρία». Ποιὰ νομίζεις πλήγματα δέχονται αὐτοὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια; «Διότι δὲν ὑπάρχει

τε γὰρ ὄναμα ἕτερόν ἐστιν ὑπὸ πὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν
 ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς». Ἐνιαῦθα καὶ ὑψηλὰ
 φθέγγεται. Ὅταν γὰρ μὴ ᾗ τι κατορθῶσαι, ἀλλὰ παρησίαν
 ἐπιδείξασθαι μόνον, οὐ φρίδεται· οὐ γὰρ ἐδεδοίκει μὴ πλήξῃ.
 5 καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐν ἄλλῳ, ἀλλ' «οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ
 οὐδενὶ ἢ σωτηρία», δηλῶν διὸ οὗτος ἡμᾶς σῶσαι δύναται,
 ὁμοῦ δὲ καὶ βουλόμενος αὐτοὺς φοβῆσαι.

«Θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ Πέτρου παρησίαν καὶ Ἰωάν-
 νου, καὶ καταλαβόμενοι διὸ ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ
 10 ἰδιῶται, ἐθαύμαζον, ἐπεγίνωσκόν τε αὐτούς, διὸ σὺν τῷ Ἰη-
 σοῦ ἦσαν». Καὶ πῶς, φησὶν, οἱ ἀγράμματοι κατερρητόρευσαν
 καὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων; Ὅτι οὐκ αὐτοὶ ἐφθέγγοντο,
 ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. «Τὸν τε ἄνθρωπον
 ὁρῶντες σὺν αὐτοῖς ἐσιῶτα τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἰ-
 15 χον ἀντειπεῖν». Πολλὴ ἡ τοῦ ἀνθρώπου παρησία καὶ δη-
 λον ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ τῷ δικαιοηρίῳ μὴ καταλιπεῖν αὐτούς.
 Ὡστε, εἰ εἶπον διὸ οὐχ οὕτως ἔχει, ἐκεῖνος ἂν κατηγορήσῃ.
 «Κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν, συνέ-
 βαλον πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες· Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώ-
 20 ποῖς τούτοις;». Ὁρᾷς ἐν ἀπορίᾳ ὄντας, καὶ πάλιν τὸν φόβον
 τὸν ἀνθρώπινον πάντα ἐργαζόμενον. Ὡπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ ἀναιρέσει τὸ γενόμενον οὐκ ἴσχυσαν, οὐδὲ συσκιᾶσαι,
 ἀλλὰ, κωλύόντων αὐτῶν, μᾶλλον ἐπεδίδου τὰ τῆς πίστεως,
 οὕτω καὶ νῦν γίνεται. «Τί ποιήσομεν;». Ὡ τῆς ἀνοίας! εἰ
 25 γευσαμένους τῶν ἀγώνων λοιπὸν καταπληῖξασθαι ἐνόμιζον,
 μᾶλλον δὲ εἰ, παρὰ τὴν ἀρχὴν μηδὲν ἰσχύσαντες, μετὰ τὴν
 τοσαύτην ρητορείαν προσεδόκησάν τι ποιήσῃ. Ὅσα οὖν ἐ-
 βούλοντο κωλύειν, τοσοῦτω μᾶλλον ἠὔξειτο τὰ πράγματα.

κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ὅλη τῇ γῇ κανένα ἄλλο ὄνομα, ποῦ νὰ ἔχει δοθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ ὁποῖο νὰ μπορούμε νὰ σωθοῦμε. Ἐδῶ ὁμιλεῖ καὶ γιὰ ὑψηλές ἔννοιες. Διότι, ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσει κάτι, ἀλλὰ μόνο παρρησία νὰ ἐπιδείξει, δὲν λυπεῖται· διότι δὲν φοβήθηκε νὰ τοὺς πληγώσει· καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, ἴμε ἄλλον, ἀλλ' «ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ σωτηρία μὲ κανένα ἄλλο», δηλώνοντας ὅτι αὐτὸς μπορεῖ νὰ μᾶς σώσει, συγχρόνως δὲ θέλοντας καὶ νὰ φοβήσῃ αὐτοὺς.

«Βλέποντας δὲ μὲ ἔκπληξη τὸ θάρρος τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ ἀντιληφθέντες ὅτι ἦταν ἄνθρωποι ἀγράμματοι καὶ λαϊκοί, θαύμαζαν καὶ ἀνεγνώριζαν ὅτι αὐτοὶ ἦταν μαζὶ μὲ τὸν Ἰησοῦ». Καὶ πῶς, λέγει, οἱ ἀγράμματοι ἔγιναν ἀνώτεροι ρήτορες καὶ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς; Διότι δὲν μιλοῦσαν αὐτοί, ἀλλὰ μέσω αὐτῶν ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπαν τὸν ἄνθρωπο ποῦ εἶχε θεραπευθεῖ, νὰ στέκεται μαζὶ τοὺς ὄρθιους, δὲν εἶχαν νὰ προβάλουν καμιά ἀντίρρηση». Μεγάλη ἦταν ἡ παρρησία τοῦ ἀνθρώπου· καὶ εἶναι φανερό αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὅτι οὔτε στὸ δικαστήριον δὲν τοὺς ἐγκατέλειψε. Ὡστε, ἂν ἔλεγαν ὅτι δὲν ἔγινε ἔτσι, ἐκεῖνος θὰ τοὺς κατηγοροῦσε. «Ἀφοῦ δὲ διέταξαν αὐτοὺς νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν αἵθουσα τοῦ δικαστηρίου, ἀντάλλαξαν μεταξὺ τοὺς σκέψεις, λέγοντας· τί θὰ κάνουμε μὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους;». Βλέπεις ὅτι βρίσκονται σὲ ἀπορία καὶ πάλι ὅτι ὁ ἀνθρώπινος φόβος τὰ πάντα κατορθώνει. Ὡπως ἀκριβῶς λοιπὸν στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ δὲν μπορούσαν νὰ ἀνατρέψουν τὸ γενόμενον, οὔτε νὰ τὸ συσκοτίσουν, ἀλλ', ἐνῶ αὐτοὶ ἐμπόδιζαν, περισσότερο προόδευαν τὰ τῆς πίστεως, ἔτσι καὶ τώρα γίνεται. «Τί νὰ κάνουμε;». Πῶ, πῶ, ἀνοησία· ἂν καὶ δηλαδὴ γεύθηκαν πλέον τοὺς ἀγῶνες, νόμιζαν ὅτι θὰ τοὺς κατατρομάξουν, μᾶλλον δὲ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ δὲν κατόρθωσαν τίποτε νὰ ἐπιτύχουν, μετὰ τῇ ρητορείᾳ αὐτῇ ἀνέμεναν ὅτι κάτι θὰ κατορθώσουν. Ὡσο δηλαδὴ ἤθελαν νὰ ἐμποδίσουν, τόσο αὐξάνονταν τὰ πράγματα περισσότερο.

«Ὅτι μὲν γνωστὸν σημεῖον γέγονε δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς
 καιοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ φανερόν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἄρνήσα-
 σθαι. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεόν διανεμηθῇ εἰς τὸν λαόν, ἀπειλῇ
 ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ
 5 μηδενὶ ἀνθρώπων. Καὶ καλέσαντες αὐτούς, παρήγγειλαν τὸ
 καθόλου μὴ φθέγγεσθαι, μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ
 Ἰησοῦ». Ὅρα καὶ τούτων τὴν ἀναιοχυντίαν, καὶ τῶν Ἀπο-
 ατόλων τὴν φιλοσοφίαν. «Ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀπο-
 κριθέντες εἶπον πρὸς αὐτούς· Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ
 10 Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίναιτε. Ἡμεῖς οὐ
 δυνάμεθα ἅ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν. Οἱ δὲ προσ-
 απειλησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτούς, μηδὲν εὗρίσκοντες τὸ πῶς
 κολάσονται αὐτοὺς διὰ τὸν λαόν». Ἐπεσιόμισαν αὐτοὺς τὰ ση-
 μεῖα, καὶ λοιπὸν οὐδὲ ἠνέσχοντο πληρῶσαι αὐτοὺς τὸν λόγον,
 15 ἀλλὰ μετὰξὺ λέγοντας διέκοψαν σφόδρα ὑβριστικῶς. «Ὅτι
 πάντες ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ γεγονότι. Ἐτῶν γὰρ ἦν
 πλειόνων ὁ ἄνθρωπος τεσσαράκοντα, ἐφ' ὃν ἐγεγόνει τὸ ση-
 μεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως». Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

«Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;». Τὸ μὲν οὖν
 20 πρῶτον διὰ δόξαν ἀνθρωπίνην πάντα ἐποίουν, νυνὶ δὲ καὶ
 ἕτερον προσέκειτο, τὸ μὴ δόξαι μισοφόνους εἶναι, ὃ μετὰ
 ταῦτα ἔλεγον «Βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ
 ἀνθρώπου τούτου». «Ἀπειλῇ ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς μηκέτι
 λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων». Ὡ τῆς ἀ-
 25 νοίας! Πεισθέντες ὅτι ἀνέστη, καὶ τοῦτο τεκμήριον λαβόν-

«Ὅτι μὲν ἔγινε μὲ αὐτοὺς πραγματικὸ θαῦμα εἶναι φανερό σὲ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ δὲν μπορούμε νὰ τὸ ἀρνηθοῦμε. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ διαδοθεῖ καὶ γνωστοποιηθεῖ περισσότερο στὸ λαὸ τὸ θαῦμα αὐτό, ἄς τοὺς ἀπειλήσουμε μὲ αὐστηρὴ ἀπειλὴ νὰ μὴ ὁμιλοῦν πλέον σὲ κανένα ἄνθρωπο γιὰ τὸ ὄνομα αὐτό. Καὶ ἀφοῦ τοὺς κάλεσαν ἐκ νέου νὰ μποῦν, τοὺς παράγγειλαν στὸ ἐξῆς νὰ μὴ ὁμιλοῦν καθόλου, οὔτε νὰ διδάσκουν γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ». Πρόσεχε καὶ αὐτῶν τὴν ἀναισχυντία, καὶ τὴ σύνεση τῶν Ἀποστόλων. «Ὁ Πέτρος ὅμως καὶ ὁ Ἰωάννης ἀποκρίθηκαν σ' αὐτοὺς καὶ εἶπαν· ἐὰν εἶναι δίκαιο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ νὰ ὑπακούουμε περισσότερο σὲ σὰς παρὰ στὸ Θεό, κρίνατε μόνοι σας. Διότι ἐμεῖς δὲν μπορούμε, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μὲ βεβαιότητα γνωρίζουμε γιὰ τὸν Ἰησοῦ, καὶ ἀκούσαμε, νὰ μὴ τὰ κηρύττουμε. Αὐτοὶ ὅμως, ἀφοῦ πάλι τοὺς ἀπείλησαν, ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν σκληρότερα, ἂν δὲν συμμορφωθοῦν πρὸς τὰ ὅσα τοὺς εἶπαν, τοὺς ᾗφησαν ἐλεύθερους, ἐπειδὴ δὲν εὑρίσκαν τρόπο νὰ τοὺς τιμωρήσουν, τοὺς ἀπέλυσαν ἐξ αἰτίας τοῦ λαοῦ. Ἀποστόμωσαν αὐτοὺς τὰ θαύματα καὶ δὲν ἀνέχονταν πλέον νὰ ὁλοκληρώσουν οἱ Ἀπόστολοι τὸ λόγο τους, ἀλλ', ἐνῶ μιλοῦσαν, τοὺς διέκοψαν ἀπότομα καὶ μὲ αὐθάδεια. «Διότι ὅλοι δόξαζαν τὸ Θεὸ γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτό. Καθόσον ὁ ἄνθρωπος στὸν ὁποῖο εἶχε γίνεи τὸ θαῦμα αὐτό τῆς θεραπείας ἦταν πάνω ἀπὸ σαράντα χρόνων». Ἀλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ λεχθέντα.

«Τί νὰ κάνουμε μὲ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς;». Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν ὅλα τὰ ἔκαναν γιὰ νὰ δοξασθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τώρα ὅμως προστέθηκε καὶ ἄλλο, τὸ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι εἶναι δολοφόνοι, πράγμα ποὺ ἔλεγαν στὴ συνέχεια· «Θέλετε νὰ ἐπιρρίψετε ἐπάνω μας τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ φόνο τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ»⁶. «Ἄς τοὺς ἀπειλήσουμε μὲ αὐστηρὴ ἀπειλὴ νὰ μὴ ὁμιλοῦν πλέον σὲ κανένα ἄνθρωπο, χρησιμοποιοῦντας τὸ ὄνομα αὐτό». Πῶ, πῶ ἀνοησία! Ἐπειδὴ πείσθηκαν, ὅτι ἀναστήθηκε, καὶ ἔλαβαν αὐτὸ σὰν ἀπόδειξη, ὅτι εἶναι Θεός, νόμισαν ὅτι θὰ ὑποσκιιάσουν μὲ

ιες διτι ἔστι Θεός, τὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου μὴ κατὰσχθέντια ὑ-
 πὸ οἰκείων προσεδόκησαν μηχανημάτων συσκιάζεσθαι. Τί
 ταύτης τῆς ἀνοίας ἴσον; καὶ μὴ θαυμάσης διτι πάλιν ἀνηνύ-
 τοις ἐπιχειροῦσι τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία οὐδὲν ὁρᾷ, ἀλλὰ
 5 πανταχοῦ θορυβεῖται. Ἐπηρεαζόμενοι γάρ, ὡς ἡπατημένοι
 οὔτω διέκειντο· ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ τῶν προληφθέντων, ἐπὶ τῶν
 ἐμπαιχθέντων ἐπὶ τινι. Καὶ μὴν ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο
 ἔλεγον διτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἡγειρε, καὶ διτι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ
 Ἰησοῦ οὔτως παρέσκηκεν ὑγιῆς, δεικνύντιες διτι ἀνέσκη ὁ Ἰη-
 10 σοῦς. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτοὶ ἀνάστιασιν ἐνόμιζον, ψυχρὰν μὲν
 καὶ μειρακιώδη, ἐνόμιζον δὲ ὅμως· νῦν δὲ ἀπισιοῦσι καὶ
 θορυβοῦνται, τί ποιεῖν αὐτοῖς βουλόμενοι. Τοῦτο γοῦν μόνον
 οὐκ ἦν ἱκανὸν πείσαι αὐτοὺς μηδὲν αὐτοῖς ποιῆσαι, τὸ οὔτω
 μετὰ παρηγοίας διαλέγεσθαι; Διὰ τί ἀπιστεῖς, εἰπέ μοι, ὦ
 15 Ἰουδαῖε; Τῷ γὰρ γενομένῳ σημείῳ προσέχειν ἔδει καὶ τοῖς
 λόγοις, οὐ τῇ τῶν πολλῶν πονηρίᾳ. Καὶ τί δήποτε οὐ παρα-
 διδόασιν αὐτοὺς Ῥωμαίοις; Ἦδη ἦσαν διαβεβλημένοι πρὸς
 αὐτοὺς ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Χριστόν, ὥστε μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐ-
 κάκιζον, ὑπεριθόμενοι τὴν αὐτῶν ἔνδειξιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χρι-
 20 σιοῦ οὐχ οὔτως, ἀλλ' ἐν μέσαις νυξὶ λαβόντες αὐτὸν εὐθέως
 ἀπήγαγον, καὶ οὐκ ἀνεβάλοντο, δεδοικότες σφόδρα τὸ πλῆ-
 θος. Περὶ δὲ τούτων οὔτε ἐθάρρουν, οὔτε μὴν ἄγουσιν αὐ-
 τοὺς πρὸς Πιλάτον, εὐλαβούμενοι καὶ ὑποπιεύοντες τὰ πρό-
 τερα, μὴ καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἐγκληθῶσιν. «Ἐγένετο δὲ ἐπὶ
 25 τὴν αὖριον συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ πρεσβυτέ-
 ρους καὶ γραμματεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ».

3. Πάλιν συνέδρια ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἐκεῖ τὰ αἵμα-
 τα ἐκχεῖται, οὐδὲ τὴν πόλιν ἠδέσθησαν, Ἄννας, φησί, καὶ
 Καϊάφας. Τούτου οὐδὲ τὴν δούλην ἐρωτῶσαν ἤνεγκεν ὁ Πέ-
 30 τρος, ἐπὶ τούτου ἠρνήσατο, ἐτέρου κατὰσχθέντιος. Νυνὶ δέ,

τις δικές τους ραδιουργίες εκείνον πού δέν καταβλήθηκε ἀπὸ τὸ θάνατο. Τί μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μέ αὐτὴ τὴν ἀνοησία; Καὶ μὴ ἀπορήσεις πάλι ἐπειδὴ ἐπιχειροῦν τὰ ἀκατόρθωτα· διότι τέτοια εἶναι ἢ κακία. Τίποτε δέν προσέχει, ἀλλὰ παντοῦ θορυβεῖται. Διότι, ἐνῶ περιφρονοῦνταν, συμπεριφέρονταν ἔτσι σὰν νὰ εἶχαν ἀπατηθεῖ ὅπως συμβαίνει μέ ἐκείνους πού ἔχουν προδικασθεῖ καὶ ἔχουν ἐμπαιχθεῖ σέ κάτι. Καὶ πράγματι γι' αὐτὸ ἔλεγαν συνέχεια ὅτι ὁ Θεὸς ἀνέστησε αὐτόν, καὶ ὅτι μέ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ, αὐτὸς θεραπεύθηκε, γιὰ νὰ δείξουν ὅτι ἀναστήθηκε ὁ Ἰησοῦς. "Αλλωστε δὲ καὶ αὐτοὶ πίστευαν σὲ ἀνάσταση, ψυχρὴ μὲν καὶ παιδαριώδη, ὅπωςδὴποτε ὅμως πίστευαν, τώρα ὅμως ἀπιστοῦν καὶ θορυβοῦνται, σκεπτόμενοι τί νὰ κάνουν σ' αὐτούς. Αὐτὸ λοιπὸν μόνο, τὸ ὅτι δίδασκαν μέ τόση παρρησία, δέν ἦταν ἱκανὸ νὰ τοὺς πείσει, νὰ μὴ κάνουν τίποτε σ' αὐτούς; Πές μου, Ἰουδαῖε, γιατί ἀπιστεῖς; Διότι ἔπρεπε νὰ προσέχεις στὸ θαῦμα πού ἔγινε καὶ στοὺς λόγους καὶ ὄχι στὴν κακία τῶν πολλῶν. Καὶ γιατί λοιπὸν δέν παρέδωσαν αὐτοὺς στοὺς Ρωμαίους; "Ἦδη ἦταν ἐκτεθειμένοι πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβησαν μέ τὴν καταδίκη τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἦταν κυριευμένοι ἀπὸ περισσότερη δειλία καὶ ἀνέβαλλαν τὴν καταγγελία τους. Στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Χριστοῦ δέν ἔγινε ἔτσι, ἀλλὰ μέσα στὰ μεσάνυχτα, ἀφοῦ τὸν συνέλαβαν, ἀμέσως τὸν ὀδήγησαν σὲ δίκη καὶ δέν ἀνέβαλαν αὐτὴν, ἐπειδὴ φοβήθηκαν πάρα πολὺ τὸ πλῆθος. Γι' αὐτούς ὅμως οὔτε θάρρος εἶχαν, οὔτε βέβαια τοὺς ὀδηγοῦν πρὸς τὸν Πιλάτο, φοβούμενοι καὶ σκεπτόμενοι τὰ προηγούμενα, μήπως καὶ γιὰ ἐκεῖνα κατηγορηθοῦν. «Κατὰ τὴν ἐπομένη δὲ ἡμέρα συνέβηκε νὰ συναχθοῦν στὴν Ἱερουσαλὴμ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ γραμματεῖς».

3. Πάλι συνέδρια στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἐκεῖ τὰ αἵματα χύνονται καὶ δέν σεβάσθηκαν τὴν πόλη. Ὁ "Αννας λέγει καὶ ὁ Καϊάφας. Οὔτε τὴν δούλη αὐτοῦ, ὅταν τὸν ρωτοῦσε, μπόρεσε νὰ ὑποφέρει ὁ Πέτρος καὶ ἀρνήθηκε αὐτόν, ἐνῶ ἄλλος εἶχε συλληφθεῖ. Τώρα ὅμως ἀφοῦ

- εἰς μέσους αὐτοὺς παρελθὼν, ὄρα πῶς φθέγγεται. «Εἰ ἡμεῖς ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος οἰσώσεται, γνωστὸν ἔστι πάντων ὑμῖν». Οἱ δέ, «ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε», λέγουσι, «τουτο;». Τὸ ποῖον διὰ τί μὴ
5 λέγεις, ἀλλὰ συσκιάζεις; «Ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;». Καὶ μὴν ἔλεγεν ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν. Ὁ-
ρα σύνεσιν· οὐκ εἶπεν εὐθέως ὅτι ἔν τῳ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ ἐποιήσαμεν, ἀλλὰ τί; «Ἐν τῳ ὀνόματι αὐτοῦ οὗτος παρέστη-
κεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής». Καὶ οὐ λέγει, Ἐγένετο ὑφ' ἡ-
10 μῶν ὑγιής. Καὶ πάλιν «Εἰ ἡμεῖς ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς». Πλήττει αὐτούς, ὥς αἰεὶ τοιαῦτα ἐγκαλοῦντας, καὶ εὐεργεσίαις ἀνθρώπων μεμφομένους, καὶ ἀναμνησθεὶς τῶν προτέρων, ὅτι αὐτοὶ ἐπὶ φόβους ἰσχύουσι καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ εὐεργεσίαις ἐγκα-
15 λοῦσιν. Ὁρᾷς πῶς ἔχει τὸ θαρρὺ καὶ τὰ ῥήματα; Ἐν τοῦτοις γὰρ ἐγυμνάζοντο, καὶ λοιπὸν ἀκατάπληκτοι ἦσαν. Ἐξ ὧν δείκνυσιν αὐτοῖς, ὅτι αὐτοὶ μᾶλλον κηρύττουσιν ἄκοντες τὸν Χριστόν, καὶ αὐτοὶ τὸ δόγμα ἐπαίρουσιν οἱ ἀνακρίνοντες καὶ ἐξειτάζοντες.
- 20 «Ὁν ὑμεῖς εἰσαυρώσατε». Βαβαὶ τῆς παρηγορίας! «Ὁν ὁ Θεὸς ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν». Τοῦτο πάλιν μείζονος ἐλευθεροσιτομίας. Ὁ τοῖνον λέγει, τοῦτό ἐστι· Μὴ νομίσητε ὅτι τὰ ἐπονείδισια κρύπτομεν· τοσοῦτον ἀπέχομεν συσκιᾶσαι, ὅτι καὶ παρηγορησόμεθα.
- 25 Ταῦτα μονονουχὶ ὀνειδίζων αὐτοῖς, λέγει, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνδιατρίβει τῳ λόγῳ, «οὗτός ἐστιν εἰργάσαντο, ἐπάγει· «Ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας»· τουτέστιν, ὃ φύσει τίμιος καὶ δόκιμος, οὗτος ἐξουθενήθη. Οὕτως ἀπὸ τοῦ σημείου πολλὴν ἔσχον τὴν παρηγορίαν. Σὺ δέ
30 μοι σκόπει πῶς, διε μὲν διδάξαι χρή, προφητείας παραγου-

εἰσῆλθε στὸ μέσο αὐτῶν, πρόσεχε πῶς ὁμιλεῖ. «Ἐπειδὴ ἐμεῖς σήμερα ἀνακρινόμαστε ποὺ εὐεργετήσαμε ἄνθρωπο ἀσθενή καὶ μᾶς ρωτᾶτε πῶς αὐτὸς θεραπεύθηκε, ὥς γίνει γνωστὸ σὲ ὅλους σας». Αὐτοὶ δὲ λέγουν, «Μὲ τὴν ἐπίκληση τοιοῦ ὀνόματος κάνατε σεῖς αὐτό;». Γιατί δὲν ἀναφέρεις τὸ ποιοῦ, ἀλλὰ τὸ συγκαλύπτεις; «Στὸ ὄνομα τοιοῦ κάνατε σεῖς αὐτό;». Καὶ ὅμως ἔλεγε, «ὅτι δὲν τὸ κάναμε ἐμεῖς». Πρόσεχε σύνεση· δὲν εἶπε, ὅτι Ἐστὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ κάναμε αὐτό, ἀλλὰ τί; «μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ, αὐτὸς στέκεται ὑγιῆς μπροστὰ σας». Καὶ δὲν λέγει, ὅτι ἔγινε ἀπὸ ἐμᾶς ὑγιῆς. Καὶ πάλι· «Ἐπειδὴ ἐμεῖς ἀνακρινόμαστε ποὺ εὐεργετήσαμε ἄνθρωπο ἀσθενή». Κτυπᾷ αὐτούς, ἐπειδὴ πάντοτε κατηγοροῦν παρόμοια καὶ ἐπειδὴ μέμφονται εὐεργεσίαις ἀνθρώπων, καὶ ὑπενθυμίζει τὰ προηγούμενα, ὅτι αὐτοὶ τρέχουν σὲ φόνους καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ κατηγοροῦν καὶ γιὰ τίς εὐεργεσίες. Βλέπεις πῶς καὶ τὰ λόγια εἶναι σκληρά; Διότι μὲ αὐτὰ γυμνάζονταν καὶ ἦταν πλέον ἀτρόμητοι. Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ἀποδεικνύει, ὅτι αὐτοὶ παρὰ τὴ θέλησή τους περισσότερο κηρύττουν τὸ Χριστὸ καὶ οἱ ἴδιοι ποὺ ἀνακρίνουν καὶ ἐξετάζουν ἐξυψώνουν τὸ δόγμα.

«Αὐτὸν ποὺ σεῖς ἐσταυρώσατε». Πῶ, πῶ παρρησία! «Αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν». Αὐτὸ εἶναι ἀκόμα μεγαλύτερης ἐλευθεροστομίας. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἐμὴ νομίσετε ὅτι ἀποκρύπτομε τὰ ἀτιμωτικά· τόσο πολὺ ἀπέχομε ἀπὸ τοῦ νὰ τὰ συγκαλύψουμε, ὥστε μὲ θάρρος νὰ τὰ παρουσιάσουμε.

Αὐτὰ τὰ λέγει, σὰν νὰ τοὺς κατηγορεῖ σχεδόν, καὶ ὄχι μόνο ἀπλᾶ, ἀλλὰ καὶ παρατείνοντας τὸ λόγο καὶ λέγοντας· «Αὐτὸς εἶναι ὁ λίθος, ποὺ περιφρονήθηκε ἀπὸ σᾶς τοὺς οἰκοδομοῦντες». Ἐπειτα, γιὰ ν' ἀποδείξει ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμαν σὲ αὐτὸν ποὺ ἦταν ἐνάρετος, προσθέτει· «αὐτὸς ὁ λίθος ἔγινε ἀκρογωνιαίος»· δηλαδή, αὐτὸς ποὺ ἦταν ἐκ φύσεως τίμιος καὶ ἐξαίρετος αὐτὸς περιφρονήθηκε. Τόσο μεγάλη παρρησία ἀπέκτησαν. Σὺ ὅμως, πρόσεχε, παρακαλῶ, πῶς, ὅταν μὲν χρειάζεται νὰ διδάξουν, ἀνα-

οι πολλάς, ὅτι δὲ παρηγοιάσθαι, μόνον ἀποφαίνονται. «Οὐτε»
 γάρ, φησὶν, «ὄνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδο-
 μένον ἐν ἀνθρώποις, ἐ ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»· ὅτι πᾶσιν ἀν-
 θρώποις καὶ οὐκ αὐτοῖς μόνοις ἐδόθη τὸ ὄνομα. Πρὸς τοῦ-
 5 το καὶ αὐτοὺς ἐπάγεται μάρτυρας. Ἐπειδὴ γάρ ἔλεγον, «Ἐν
 ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε;», «εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ», φησὶν. «ἄλ-
 λο οὐκ ἔστιν ὄνομα». Πῶς οὖν ἐρωτᾷτε; Οὕτω πανταχοῦ τοῦ-
 το δηλὸν ἐστιν. «Οὐτε γὰρ ὄνομα ἕτερόν ἐστιν ὑπὸ τὸν οὐρα-
 νόν», φησὶν, «ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς». Ταῦτα ψυχῆς κατε-
 10 γνωκυίας τῆς ζωῆς τῆς παρούσης ἐσὶν. Ἡ πολλὴ παρη-
 οία δείκνυσι τοῦτο. Ἐνταῦθα δηλὸν ποιεῖ ὅτι, καὶ ὅτι τα-
 πεινὰ ἐφθέγγετο περὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐ δεδοικώς, ἀλλὰ συγ-
 καταβαίνων· ἐπειδὴ δὲ νῦν καιρὸς ἦν, οὕτω φθέγγεται ὑ-
 ψηλά, ὥς αὐτῷ τούτῳ καὶ τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας κατα-
 15 πλῆξαι.

Ἴδου καὶ ἄλλο σημεῖον οὐκ ἔλαιον τοῦ προιέρου. «Ἐπε-
 γίνωσκόν τε αὐτούς», φησὶν, «ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν». Οὐχ
 ἀπλῶς τοῦτο πέθεικε τὸ χωρίον ὁ Εὐαγγελιστής, ἀλλὰ, ἵνα
 δηλώσῃ καὶ ποῦ ἦσαν. Ἐν τῷ πάθει, φησὶν· οὗτοι γὰρ μόνοι
 20 τότε συνῆσαν, ὅτι καὶ ἑώρων αὐτοὺς ταπεινοὺς, συνεσιαλμέ-
 νους· ὁ καὶ μάλιστα αὐτοὺς ἐξένιζεν, ἡ ἀθρόα μεταβολή· καὶ
 γὰρ ἐκεῖ ἦσαν οἱ περὶ Ἀνναν καὶ Καϊάφαν, καὶ περεισιή-
 κεσαν αὐτοῖς καὶ οὗτοι· νῦν δὲ ἐξέπληττεν αὐτοὺς ἡ σφόδρα
 παρηγοία· οὐ γὰρ τοῖς ῥήμασι μόνον ἐδείκνυντο ἀφροντιστοῦν-
 25 τες περὶ τοιούτων κρινόμενοι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων ἐπηρ-
 τημένου τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι, καὶ τῇ φωνῇ,
 καὶ τῷ βλέμματι, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τὴν παρηγοίαν ἀνέφαινον

φέρουν πολλές προφητείες, ὅταν δὲ χρειάζεται νὰ δείξουν θάρρος, ἐκφράζουν μόνο τὴ γνώμη τους. «Διότι», λέγει, δὲν ὑπάρχει κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κανένα ἄλλο ὄνομα δοσμένο ἀπὸ τὸ Θεὸ στοὺς ἀνθρώπους, ποὺ νὰ μπορούμε νὰ σωθοῦμε»· διότι τὸ ὄνομα δόθηκε σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι μόνο σ' αὐτοὺς. Γι' αὐτὸ παρουσιάζει καὶ αὐτοὺς μάρτυρες. Διότι, ἐπειδὴ ἔλεγαν, «μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος κάνετε αὐτό;», λέγει, «μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· ἄλλο ὄνομα δὲν ὑπάρχει». Πῶς λοιπὸν ἐρωτᾶτε; Τόσο πολὺ αὐτὸ εἶναι παντοῦ φανερό· «Διότι δὲν ὑπάρχει», λέγει, «ἄλλο ὄνομα κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ δοσμένο ἀπὸ τὸ Θεὸ στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ ὁποῖο νὰ μπορούμε νὰ σωθοῦμε». Αὐτὰ εἶναι λόγια ψυχῆς ποὺ ἔχει περιφρονήσει τὴν παρούσα ζωὴ. Αὐτὸ τὸ ἀποδεικνύει ἡ μεγάλη παρρησία. Ἐδῶ φανερώνει, ὅτι καὶ ὅταν μιλοῦσε μὲ ταπεινὰ λόγια γιὰ τὸ Χριστὸ, δὲν τὰ ἔκαμνε ἀπὸ φόβο, ἀλλὰ δείχνοντας συγκατάβαση· ἐπειδὴ ὅμως τώρα ἦταν καιρὸς κατάλληλος, τόσο πολὺ ὑψηλὰ ὁμιλεῖ, ὥστε μὲ αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὅλους τοὺς ἀκροατὲς νὰ καταπλήξει.

Νὰ καὶ ἄλλη ἀπόδειξη, ὄχι μικρότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη. «Καὶ γνώριζαν πολὺ καλὰ ὅτι αὐτοὶ ἦταν μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ». Δὲν ἀναφέρει αὐτὸ τὸ χωρίο στὴ τύχη ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανερώσει καὶ ποῦ ἦταν. Στὸ πάθος, λέγει. Διότι αὐτοὶ μόνο τότε παραβρίσκονταν^{7α}, ὅταν ἔβλεπαν αὐτοὺς ταπεινοὺς καὶ συνεσταλμένους, πράγμα ποὺ τοὺς παραξένευε πάρα πολὺ, ἡ ἀπότομη δηλαδὴ μεταβολή· καθόσον ἐκεῖ ἦταν οἱ ἄνθρωποι τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἄννα καὶ Καϊάφα καὶ παραβρισκόταν καὶ αὐτὸς ἐκεῖ μαζί μὲ αὐτοὺς· τώρα ὅμως τοὺς ἐξέπληττε ἡ μεγάλη παρρησία τους· διότι δὲν φαίνονταν ὅτι ἀδιαφοροῦσαν μόνο μὲ τὰ λόγια τους, γιὰ τὸ ὅτι κρίνονταν γιὰ τέτοια πράγματα καὶ γιὰ τὸν ἔσχατο κίνδυνο ποὺ κρεμόταν ἀπὸ πάνω τους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ στάση τους, καὶ τὸν τόνο τῆς φωνῆς τους καὶ μὲ τὸ βλέμμα τους καὶ γενικὰ μὲ ὅλα ὅσα ἔλεγαν, φανέρωναν τὴν παρρησία

ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν ἐφθέγγοντο. Ἐθαύμαζον δὲ ἴσως δι-
 ἄνθρωποι καὶ ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται· ἐπειδὴ ἐνὶ ἀ-
 γράμματόν τινα εἶναι, μὴ μέντοι καὶ ἰδιώτην· ἢ ἰδιώτην μὲν,
 οὐκ ἀγράμματον δέ. Δείκνυσιν ἐνταῦθα διτι τὰ δύο συνῆλθε.

5 «Καταλαβόμενοι», φησί. Πόθεν; Ἀφ' ὧν ἔλεγον. Οὐ μα-
 κροὺς κατατείνει λόγους, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπαγγε-
 λίας καὶ τῆς συνθήκης τὴν παρρησίαν δηλοῖ, ὥστε ἐπέσκη-
 ψαν ἅν αὐτοῖς, εἰ μὴ σὺν αὐτοῖς ἦν ὁ ἄνθρωπος. «Ἐπεγί-
 νωσκόν τε αὐτούς», φησὶν, «ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν». Ὅπερ
 10 αὐτοὺς ἐποίει πιστεῦσαι, διτι παρ' ἐκείνου ταῦτα ἤδεσαν, καὶ
 ὥς ἐκείνου μαθηταὶ πάντα ἔπρατιον. Οὐχ ἥτιον δὲ τῆς τού-
 των φωνῆς ἠφίει φωνὴν τὸ θαῦμα καὶ τὸ σημεῖον· ὁ δὲ καὶ
 μάλιστα ἐνέφραξεν αὐτῶν τὰ σιόματα.

«Εἰ δίκαιόν ἐστι», φησὶν, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκού-
 15 εῖν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίναιτε». Ὅτιε ὁ φόβος ὑπειμήθη
 μᾶλλον, (τὸ γὰρ παραγγεῖλαι οὐδὲν ἦν ἕτερον ἢ ἀπολυθῆ-
 ναι), τότε καὶ ἐπεικέστερον φθέγγονται· οὕτω μακρὰν θρά-
 σους ἦσαν. «Ὅτι γνωστὸν σημεῖον γέγονεν οὐ δυνάμεθα ἀρ-
 νήσασθαι». Ὡστε ἠρνήσαντο ἅν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ἢ τῶν
 20 πολλῶν μαρτυρία ἦν. Καὶ μὴν πᾶσι κατὰδηλον ἦν. Ἀλλὰ τοι-
 οῦτον ἢ κακία, θρασὺ καὶ ἱαμόν. «Ἀπειλῇ ἀπειλησώμεθα».
 Τί λέγεις; ἀπειλῇ προσδοκᾷτε στήσιν τὸ κήρυγμα; Οὕτω
 πανταχοῦ αἱ ἀρχαὶ χαλεπαί τε καὶ δύσκολοι. Τὸν διδάσκα-
 λον ἀνείλεια, καὶ οὐκ ἐσιθήσατε, καὶ νῦν, ἅν ἀπειλήσητε, προσ-
 25 δοκᾷτε ἀποσιτήσιν ἡμᾶς; Ὁ δεσμός οὐκ ἔπεισεν ὑφειμένως
 διαλεχθῆναι, καὶ ὑμεῖς πείσετε; Πάνυ γε, τοὺς οὐδὲν ὑμᾶς
 ἡγουμένους καὶ ἀπειλοῦντας. «Εἰ δίκαιόν ἐστι», φησὶν, «ἐ-

τους στο λαό. Θαύμαζαν δὲ ἴσως, διότι ἦταν ἄνθρωποι ἀγράμματοι καὶ λαϊκοί· ἐπειδὴ εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι κάποιος ἀγράμματος, ὄχι ὁμως καὶ λαϊκός, ἢ λαϊκός μὲν, ὄχι ὁμως ἀγράμματος. Ἀποδεικνύει ὅτι ἐδῶ καὶ τὰ δύο συνυπῆρχαν. «Τὸ ἀντιλήφθηκαν», λέγει. Ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔλεγαν. Δὲν μακρηγορεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπαγγελία καὶ τὴν ὅλη κατάσταση, φανερώνει τὴν παρρησία· ὥστε θὰ τοὺς κατηγοροῦσαν, ἐὰν δὲν ἦταν πλησίον τους καὶ ὁ θεραπευθεὶς ἄνθρωπος. «Γνώριζαν πολὺ καλά», λέγει, «ὅτι ἦσαν μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ». Γεγονὸς ποῦ τοὺς ἔκαμε νὰ πιστεύσουν, ὅτι ἀπὸ ἐκεῖνον γνώριζαν αὐτὰ καὶ ὅτι τὰ πάντα ἔπρατταν σὰν μαθητὲς ἐκείνου. Ὅχι δὲ λιγώτερο ἀπὸ τὴ φωνὴ αὐτῶν, κραύγαζε τὸ θαῦμα καὶ τὸ σημεῖο, τὸ ὁποῖο πρό πάντων καὶ ἔφραζε τὰ στόματά τους.

«Ἄν εἶναι δίκαιο», λέγει, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ νὰ ὑπακούομε περισσότερο σὲ σὰς παρὰ στοῦ Θεοῦ, κρίνατε μόνοι σας». Ὅταν ὁ φόβος μετριάσθηκε περισσότερο (διότι τὸ νὰ τοὺς παραγγείλουν νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τίς ἐντολὰς τους δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ τοὺς ἀπολύσουν), τότε καὶ ἐπιεικέστερα ὁμιλοῦν. Τόσο πολὺ μακριὰ ἦταν ἀπὸ τὸ θράσος. «Τὸ ὅτι μὲν ἔγινε θαῦμα, ποῦ εἶναι γνωστὸ, δὲν μπορούμε νὰ τὸ ἀρνηθοῦμε». Ὡστε θὰ τὸ ἀρνιοῦνταν, ἂν δὲν ὑπῆρχε αὐτό, δηλαδὴ ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ μαρτυρία τῶν πολλῶν. Καὶ πράγματι ἦταν ὀλοφάνερο σὲ ὅλους. Ἀλλὰ τέτοιο πράγμα εἶναι ἢ κακία, θρασὺ καὶ ἀδιάντροπο. «Θὰ τοὺς ἀπειλήσουμε πολὺ αὐστηρά». Τί λέγεις; μὲ ἀπειλὴ περιμένετε νὰ σταματήσετε τὸ κήρυγμα; Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ οἱ ἐξουσίες εἶναι φοβερές καὶ δύσκολες. Τὸν διδάσκαλο τὸν φονεύσατε καὶ δὲν σταματήσατε τὸ κήρυγμα, καὶ τώρα, ἂν μᾶς ἀπειλήσετε, περιμένετε νὰ ἐγκαταλείψουμε αὐτό; Ἡ φυλάκιση δὲν μᾶς ἔπεισε νὰ συνομιλήσουμε μαζί σας πρὸ μετριάσμένα, καὶ θὰ μᾶς πείσετε σεῖς; Πολὺ περισσότερο βέβαια δὲν ὑπακούομε σ' αὐτοὺς ποῦ δὲν μᾶς ὑπολογίζουν καθόλου καὶ μᾶς ἀπειλοῦν· «Ἄν εἶναι δίκαιο», λέγει «ἐνώπιον τοῦ

νώπιον τοῦ Θεοῦ, ὑμῶν μᾶλλον ἀκούειν ἢ τοῦ Θεοῦ». Ἐν-
ταῦθα τοῦ Θεοῦ φασιν ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ. Εἶδες πῶς νῦν ἐξέ-
βη δ' εἶπεν αὐτοῖς· «Ἴδου ἐγὼ ἀποσιέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβουλα
ἐν μέσῳ λύκων· μὴ φοβηθῆτε αὐτούς»;

- 5 4. Εἴτα πάλιν τὴν ἀνάστασιν βεβαιοῦσι δι' ὧν ἐπάγουσι,
λέγοντες· «Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα μὴ λαλεῖν ἢ εἶδομεν καὶ ἡ-
κούσαμεν». Ὡστε ἡμεῖς μὲν ἀξιόπιστοί ἐσμεν μάρτυρες, ὑ-
μεῖς δὲ προσαπειλοῦντες, εἰκῇ πάλιν ἀπειλεῖτε. Δέον οὖν
μεταβάλλεσθαι ἐφ' οἷς ὁ λαὸς ἐδόξαζε τὸν Θεόν, οἱ δὲ καὶ
10 ἀνελεῖν ἀπειλοῦσιν οὕτω θεομάχοι ἦσαν. Οἱ δὲ προσαπει-
λησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτούς. Ἐντεῦθεν περιφανέστεροι καὶ
λαμπρότεροι ἐγένοντο· «ἡ γὰρ δύναμίς μου», φησὶν, «ἐν ἀ-
σθενείᾳ τελειοῦται». Ἦδη ἐμαρτύρησαν οὕτοι, πρὸς πάντα
παραταξάμενοι. Τί ἐστιν, «Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα, ἢ εἶδομεν
15 καὶ ἡκούσαμεν, μὴ λαλεῖν»; Εἰ ψευδῇ, φησὶν, ἢ λέγομεν,
ἐπιλαβοῦ, εἰ δὲ ἀληθῇ, τί κωλύεις; Τοιοῦτον ἡ φιλοσοφία.
Ἐκεῖνοι ἐν ἀπορίᾳ, οὕτοι ἐν εὐφροσύνῃ· ἐκεῖνοι πολλῆς γέ-
μοντες αἰσχύνης, οὕτοι μετὰ παρρησίας πάντα πράττοντες·
ἐκεῖνοι ἐν τῷ δεδοικέναι, οὕτοι ἐν τῷ θαρρεῖν. Τίνες γὰρ
20 ἦσαν, εἶπέ μοι, οἱ φοβούμενοι; οἱ λέγοντες, «Ἴνα μὴ ἐπὶ
πλέον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαόν», ἢ οἱ λέγοντες, «Οὐ δυνάμεθα,
ἢ εἶδομεν καὶ ἡκούσαμεν, μὴ λαλεῖν»; Καὶ ἐν ἡδονῇ, καὶ ἐν
παρρησίᾳ, καὶ ἐν εὐφροσύνῃ μείζονι πάντων οὕτοι, ἐκεῖνοι
ἐν ἀθυμίᾳ, ἐν αἰσχύνῃ, ἐν φόβῳ· τὸν γὰρ λαὸν ἐδεδοίκεσαν.
25 Ἄ ἐβούλοντο, ἐφθέγγαντο οὕτοι, ἐκεῖνοι, ἢ ἐβούλοντο, οὐκ
ἐποίησαν. Τίνες ἦσαν ἐν δεσμοῖς καὶ ἐν κινδύνοις; οὐχὶ οὕ-
τοι μάλιστα.

Ἐχώμεθα τοίνυν τῆς ἀρετῆς· μὴ μέχρι τέρωψως τὰ λε-
γόμενα ἔστω, μηδὲ μέχρι παραμυθίας τινός. Οὐκ ἔστι τὸ

8. Ματθ. 10, 16 - 26.

9. Β' Κορινθ. 12, 9.

Θεοῦ, νὰ υπακούουμε περισσότερο σὲ σὰς παρὰ στὸ Θεό». Ἐδῶ λέγει τοῦ Θεοῦ ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ. Εἶδες πῶς τώρα ἐπαλήθευσε ἐκεῖνο ποῦ εἶπε σ' αὐτούς, «Νὰ ἐγὼ σὰς ἀποστέλλω σὰν πρόβατα ἡμερα ἀνάμεσα σὲ λύκους· μὴ φοβηθεῖτε αὐτούς»⁸;

4. Ἐπειτα πάλι ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἀνάστασιν μὲ τὰ ὅσα προσθέτουν, λέγοντας· «Δὲν μπορούμε ἐμεῖς νὰ μὴ κηρύττουμε ἐκεῖνα ποῦ εἶδαμε καὶ ἀκούσαμε». Ὡστε ἐμεῖς μὲν εἴμαστε ἀξιόπιστοι μάρτυρες, σεῖς δὲ καὶ μὲ τὸ νὰ μᾶς ἀπειλεῖτε ἀκόμη, μάτια πάλι μᾶς ἀπειλεῖτε. Ἐπρεπε βέβαια νὰ μεταβάλλονται μὲ ἐκεῖνα, ποῦ ὁ λαὸς δόξαζε τὸ Θεό, αὐτοὶ δὲ ἀπειλοῦν καὶ νὰ φονεύσουν· τόσο πολὺ θεομάχοι ἦταν. Αὐτοὶ δὲ, ἀφοῦ τοὺς ἀπείλησαν καὶ πάλι, τοὺς ἄφησαν ἐλεύθερους. Ἀπὸ αὐτὸ ἐγίναν ἐνδοξότεροι καὶ λαμπρότεροι. «Διότι ἡ δύναμή μου», λέγει, «ἀναδεικνύεται τέλεια, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνίσχυρος»⁹. Ἦδη τὸ ἐπιβεβαίωσαν αὐτοί, μὲ τὸ νὰ ἀντιταχθοῦν πρὸς ὅποιον-δήποτε. Τί σημαίνει, «Ἐμεῖς δὲν μπορούμε, αὐτὰ ποῦ εἶδαμε καὶ ἀκούσαμε, νὰ μὴ τὰ κηρύττουμε»; Ἄν εἶναι, λέγει, ψέματα αὐτὰ ποῦ λέμε, νὰ μᾶς σταματήσεις, ἐάν ὁμῶς εἶναι ἀληθινά, γιατί μᾶς ἐμποδίζεις; Τέτοια εἶναι ἡ εὐσέβεια. Ἐκεῖνοι μὲν βρίσκονται σὲ ἀπορία, αὐτοὶ σὲ εὐφροσύνη· ἐκεῖνοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ πολλὴ ντροπὴ, αὐτοὶ μὲ παρρησία πράττουν ὅλα· ἐκεῖνοι εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ φόβο, αὐτοὶ δὲ μὲ θάρρος. Διότι πὲς μου, ποιοὶ ἦταν οἱ φοβούμενοι; ἐκεῖνοι ποῦ λέγουν «Γιὰ νὰ μὴ διαδοθεῖ περισσότερο στὸ λαό», ἢ ἐκεῖνοι ποῦ λέγουν, «Δὲν μπορούμε αὐτὰ ποῦ εἶδαμε καὶ ἀκούσαμε, νὰ μὴ τὰ κηρύττουμε»; Αὐτοὶ καὶ εὐχαρίστηση ἐνοιωθάν καὶ παρρησία καὶ εὐφροσύνη μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλους, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἦταν κυριευμένοι ἀπὸ λύπη, ἀδιαντροπία καὶ φόβο· διότι εἶχαν φοβηθεῖ τὸ λαό. Αὐτοὶ εἶπαν αὐτὰ ποῦ ἤθελαν, ἐνῶ ἐκεῖνοι δὲν ἔκαναν αὐτὰ ποῦ ἤθελαν. Ποιοὶ ἦταν μέσα σὲ δεσμὰ καὶ σὲ κινδύνους; δὲν ἦταν πιὸ πολὺ αὐτοί;

Ἄς ἀσκοῦμε λοιπὸν τὴν ἀρετὴν· τὰ λόγια αὐτὰ ἄς μὴ σταματοῦν μόνο στὴ τέρψη, οὔτε στὸ νὰ παρέχουν κά-

θέατρον τοῦτο, ἀγαπηιέ, κιθαρωδῶν, οὐδὲ τραγωδῶν, ἔνθα
μέχρι τῆς τέρψεως ὁ καρπός, καὶ τῆς ἡμέρας παραδραμοί-
σης παρῆλθεν ἡ τέρψις. Καὶ εἶθε ἦν τέρψις μόνη, καὶ μὴ
καὶ βλάβη μετὰ τῆς τέρψεως! ἀλλ' ὁμῶς ἅπεισιν ἐκεῖθεν οἷ-
5 καδε ἕκαστος, καθάπερ ἀπὸ τινος λύμης ἀναμαζάμενος πολ-
λὰ τῶν αὐτίθι· καὶ ὁ μὲν νέος ἀπολαβὼν τινα τῶν σατανι-
κῶν ἀσμάτων μέλη, ὅσα ἴσχυσε τῇ μνήμῃ καταθέσθαι, συνε-
χῶς ἐπὶ τῆς οἰκίας ᾄδει, ὁ δὲ πρεσβύτερος, ἅτε δὴ σεμνότερος,
τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ, τῶν δὲ ἐκεῖσε λεγομένων ρημάτων μέ-
10 μνηται πάντων. Ἐντεῦθεν οὐδὲν ἔχοντες ἅπυιε. Καὶ πῶς
οὐκ αἰσχύνῃς ἄξιον; Νόμον ἐθήκαμεν μᾶλλον δὲ οὐχ ἡμεῖς
ἐθήκαμεν· μὴ γένοιτο! «Μὴ γὰρ καλέσητε», φησί, «διδάσκα-
λον ἐπὶ τῆς γῆς». Νόμον ἐθήκεν ὁ Χριστός, ὥστε μηδένα
ὁμνύναι. Τί γέγονεν, εἶπέ μοι, περὶ τούτου τοῦ νόμου; (οὐ
15 γὰρ παύσομαι περὶ τούτου διαλεγόμενος· «Μήπως πάλιν ἐλ-
θών», κατὰ τὸν Ἀπόστολον, «οὐ φείσωμαι»). Ἄρα ἐμερι-
μνήσατε τὸ πρᾶγμα; ἄρα ἐφροντίσατε; ἄρα γέγονέ τις ὑμῖν
σπουδή, ἢ πάλιν τῶν αὐτῶν ἀψόμεθα λόγων; Μᾶλλον δέ, εἴ-
τε γέγονεν, εἴτε μὴ, τῶν αὐτῶν ἀψόμεθα λόγων, ἵνα φροντί-
20 σητε· εἰ δὲ ἐμεριμνήσατε, ἵνα πάλιν βεβαιότερον τοῦτο ἐρ-
γάσησθε, καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλέσητε.

Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκιέον τοῦ λόγου; βούλεσθε ἀπὸ τῆς
Παλαιᾶς; Ἀλλὰ τοῦτο ἡμετέρα αἰσχύνῃ, διὰ τὰ ἐν τῇ Πα-
λαιᾷ, ἃ ὑπερβαίνειν ἔδει, οὐδὲ οὕτω φυλάττομεν· ἡμᾶς γὰρ
25 οὐ περὶ τούτων ἀκούειν ἔδει (τῆς γὰρ Ἰουδαϊκῆς εὐτελείας
ταῦτα τὰ παραγγέλματα), ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ τέλεια· Ῥῖψον τὰ
χρήματα· σιῇθι γενναίως· τὴν ψυχὴν ἐπίδος ὑπὲρ τοῦ κηρύ-
γματος· καταγέλασον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀπάντων· μηδὲν ἔσιω

10. Ματθ. 23, 8·9.

11. Β' Κορινθ. 13, 2.

ποια παρηγορία. Δέν εἶναι, ἀγαπητέ, αὐτό τὸ θέατρο κι-
θαρωδῶν, οὔτε τραγωδῶν, ὅπου ὁ καρπὸς φθάνει μέχρι
τὴν εὐχαρίστηση, καὶ ὅταν τελειώσει ἡ ἡμέρα, παρῆλθε
καὶ ἡ εὐχαρίστηση. Καὶ μακάρι νὰ ἦταν μόνο ἡ εὐχαρί-
στηση, καὶ νὰ μὴ ὑπῆρχε καὶ βλάβη μαζί με τὴν εὐχαρί-
στηση! ἀλλ' ὅμως φεύγει ἀπὸ ἐκεῖ ὁ καθένας στὴν οἰκία
του, ἀφοῦ ἀπεκόμισε πολλά ἀπὸ τὰ ὅσα εἶδε καὶ ἄκουσε
ἐκεῖ, ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ κάποια καταστροφή· καὶ ὁ μὲν νέ-
ος, ἀφοῦ ἀπολαύσει μερικὲς μελωδίες ἀπὸ τὰ σατανικὰ
ᾄσματα, ὅσες κατόρθωσε νὰ ἐναποθέσει στὴ μνήμη του,
τραγουδᾷ συνέχεια στὴν οἰκία του, ὁ δὲ ἡλικιωμένος, ἐ-
πειδὴ βέβαια εἶναι σεμνότερος, δέν κάμνει μὲν αὐτό,
ὅμως ἐνθυμεῖται ὅλα τὰ λόγια ποὺ λέχθηκαν ἐκεῖ. Ἄπ'
ἐδῶ φεύγετε χωρὶς νὰ ἔχετε μαζί σας τίποτε. Καὶ πῶς
αὐτό δέν εἶναι ἄξιο ντροπῆς; Θέσαμε νόμο· μᾶλλον δὲ
δέν τὸν θέσαμε ἐμεῖς· μὴ γένοιτο· «Καὶ μὴ καλέσετε»,
λέγει, «διδάσκαλο ἐπάνω στὴ γῆ»¹⁰· νόμο ἔθεσε ὁ Χριστός,
ὥστε κανένας νὰ μὴ ὀρκίζεται. Πές μου, τί ἔχει γίνει με-
τὸ νόμο αὐτό; (διότι δέν θὰ παύσω νὰ ὁμιλῶ γιὰ τὸ νό-
μο αὐτό· «Μήπως πάλι ὅταν ἔλθω», κατὰ τὸν Ἀπόστολο
Παῦλο, «δέν λυπηθῶ κανένα»¹¹). Ἄραγε ἐνδιαφερθήκα-
τε γιὰ τὸ πρᾶγμα; ἄραγε φροντίσατε; ἄραγε ἔγινε ἀπὸ
σᾶς κάποια προσπάθεια, ἢ πάλι θὰ καταπιασθοῦμε με-
τὸς ἰδίου λόγους; Μᾶλλον ὅμως, εἴτε ἔχει γίνει, εἴτε ὄχι,
θὰ ποῦμε τοὺς ἰδίου λόγους, γιὰ νὰ φροντίσετε τώρα·
ἂν δὲ φροντίσατε, γιὰ νὰ κάμετε πάλι αὐτό με-
μεγαλύτερη ἀσφάλεια, καὶ ἔτσι νὰ παρακινήσετε καὶ τοὺς ἄλλους.

Ἄπο ποῦ λοιπὸν νὰ ἀρχίσουμε τὸ λόγο; θέλετε ἀπὸ τὴν
Παλαιὰ Διαθήκη; Ἄλλὰ αὐτό εἶναι δική μας ντροπή, διότι,
τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ ἔπρεπε νὰ τὰ ὑπερβαίνου-
με, οὔτε τὰ ἐφαρμόζουμε ὅπως ἐκεῖνοι. Διότι ἐμεῖς δέν
ἔπρεπε γι' αὐτὰ νὰ ἀκοῦμε, (διότι αὐτὰ τὰ παραγγέλματα
ἀνήκουν στὴν Ἰουδαϊκὴ ἀπλότητα), ἀλλὰ ἐκεῖνα τὰ τέ-
λεια· περιφρόνησε τὰ χρήματα, στάσου με-
γενναιότητα· δῶσε τὴν ψυχὴ σου στὸ κήρυγμα· περιφρόνησε ὅλα τὰ
ἐπὶ τῆς γῆς· μὴ ἔχεις τίποτε τὸ κοινὸ με-
τὸν παρόντα

σοι κοινὸν πρὸς τὸν παρόντα θίον ἂν ἴδω, εὐεργετή-
 σον· ἂν πλεονεκτήσῃ, εὐλόγησον· ἂν ἡλασθηται, τιμήσον·
 πάντων ἀνώτερος ἔσο'. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκούειν ἔδει.
 Νυνὶ δὲ ὑπὲρ ὅρκου διαλεγόμεθα· καὶ ταῦτόν γίνεται, ὥσπερ
 5 ἂν, εἴ τις τὸν ὀφείλοντα φιλοσοφεῖν, ἀφελκύσας τῶν διδα-
 σκάλων ἐκείνων, συλλαβὰς ἔτι καὶ τὸ κατὰ στοιχείον ἀναγι-
 νώσκειν ποιεῖ. Ἐννόησόν σοι ὅση ἐστὶν αἰσχὺνη, ἄνθρωπόν
 τινα ὑπήγην θαθεῖαν ἔχοντα, καὶ ῥόπαλον ἐπιφερόμενον, καὶ
 ἔξωμίδα ἔχοντα, εἰς διδασκάλους μετὰ τῶν παιδῶν ἀπιέναι,
 10 καὶ τὰ αὐτὰ ἐκεῖνοις μανθάνειν, ἄρα οὐ πολὺς ὁ γέλως; Ἀλ-
 λὰ πλείων οὗτος ὁ ἡμέτερος· οὐ γὰρ ὅσον φιλοσοφίας τὸ μέ-
 σον καὶ γραμμάτων, τοσοῦτον τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας καὶ
 τῆς ἡμετέρας τὸ διάφορον, ἀλλ' ὅσον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώ-
 πων. Εἴ τις, εἶπέ μοι, ἄγγελον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καιαγαγών,
 15 κελεύσειεν ἐνταῦθα ἐσιάναι καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν ἡμετέρων
 λόγων, ὥς ὀφείλοντα ἀπὸ τούτων ρυθμίζεσθαι, ἄρα οὐκ αἰ-
 σχὺνη καὶ γέλως ἦν; Εἰ δὲ τὸ περὶ τούτων ἔτι παιδεύεσθαι
 γέλως, τὸ μηδὲ τούτοις προσέχειν, εἶπέ μοι, πόση καιάγνω-
 οῖς; πόση αἰσχὺνη; Καὶ πῶς γὰρ οὐκ αἰσχύνῃς, ὅτι ἔτι Χρι-
 20 στιανοὶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὁμνύναι παιδεύονται; Πλὴν ἀλλ'
 ἀνασχώμεθα, ἵνα μὴ μᾶλλον γελώμεθα. Φέρε σὺν ἀπὸ τῆς
 Παλαιᾶς ὑμῖν διαλεχθῶμεν τήμερον. Τί δὲ αὕτη φησὶν;
 «Ὁρκῶ μὴ ἐθίσης τὸ σιόμα σου, μηδὲ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἁγίου
 συνευθιουῆς». Διὰ τί; «Ὡσπερ γὰρ οἰκέτης, ἐξεταζόμενος ἐν-
 25 δελεχῶς, ἀπὸ μώλωπος οὐ καθαρισθήσεται, οὕτως οὐδὲ ὁ
 ὁμνύων».

5. Ὁρα τὴν σύνεσιν τοῦ σοφοῦ τούτου. Οὐκ εἶπεν, «Ὁρ-
 κῶ μὴ ἐθίσης τὴν διάνοιάν σου», ἀλλὰ «τὸ σιόμα σου»· ὅτι

βίον ἂν σὲ ἀδικήσῃ κάποιος, εὐεργέτησέ τον· ἂν γίνῃ πλεονέκτης, εὐλόγησέ τον· ἂν βλασφημήσῃ, δείξε τὴν ἐκτίμησίν σου· καὶ γενικὰ στάσου ψηλότερα ἀπὸ ὅλα. Αὐτὰ καὶ παρόμοια ἔπρεπε νὰ ἀκοῦμε. Τώρα ὅμως συζητοῦμε γιὰ τὸν ὄρκον καὶ γίνεται τὸ ἴδιον, ὅπως, ἂν κάποιος αὐτὸν ποὺ ὀφείλει νὰ φιλοσοφεῖ, ἀφοῦ τὸν ἀποσπᾷ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους ἐκείνους, τὸν κάμνει ἀκόμα νὰ διαβάζῃ συλλαβὰς καὶ τὰ γράμματα. Σκέψου, παρακαλῶ, πόση ντροπὴ ὑπάρχει, κάποιον ἄνθρωπον, ποὺ ἔχει πυκνὴ γενειάδα καὶ ποὺ κρατεῖ ρόπαλον καὶ φορεῖ ἐξωμίδα, νὰ μεταβαίνει σὲ δασκάλους μαζί μὲ παιδιὰ καὶ νὰ μαθαίνει τὰ ἴδια γράμματα μὲ ἐκεῖνα, ἄρα δὲν θὰ εἶναι γιὰ μεγάλα γέλια; Ἀλλὰ ἀκόμα μεγαλύτερος εἶναι αὐτός ὁ δικός μας. Διότι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν γραμμάτων δὲν εἶναι τόση, ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας καὶ τῆς δικῆς μας, ἀλλ' ὅση μεταξὺ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Πές μου, ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ κατέβαζε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἓναν ἄγγελον, καὶ τὸν διέταζε νὰ σταθεῖ ἐδῶ καὶ νὰ ἀκούσῃ τοὺς δικούς μας λόγους, σὰν κάποιος ποὺ ὀφείλει ἀπ' αὐτοὺς νὰ ρυθμίζει τὴ ζωὴ του, δὲν θὰ ἦταν ἄραγε ντροπὴ καὶ ἄξιο γιὰ γέλια; Ἄν δέ, τὸ νὰ ἀσκούμαστε ἀκόμα μὲ αὐτά, εἶναι ἄξιο γιὰ γέλια, τὸ νὰ μὴ προσέχουμε οὔτε σ' αὐτά, πές μου, πόσης καταφρονήσεως ἄξιο εἶναι, πόσης ντροπῆς; Διότι πῶς δὲν εἶναι ντροπὴ, οἱ χριστιανοὶ ἀκόμα νὰ διδάσκονται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀρκίζονται; Πλὴν ὅμως ἅς διακόψουμε τὴ συζήτησιν γι' αὐτὸ τὸ θέμα, γιὰ νὰ μὴ γελοιοποιούμαστε περισσότερο. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἅς σᾶς διδάξουμε σήμερον, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Τί δὲ λέγει αὕτη; «Μὲ ὄρκο νὰ μὴ συνηθίσῃς τὸ στόμα σου, οὔτε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ νὰ ἐξοικειωθεῖς». Γιατί; «Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ ὑπηρέτης τοῦ σπιτιοῦ, ποὺ ἐλέγχεται ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸν κύριόν του, δὲν θὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ κτυπήματα γιὰ τὰ σφάλματά του, ἔτσι καὶ ὁ ὀρκιζόμενος.

5. Πρόσεχε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ τοῦ σοφοῦ. Δὲν εἶπε, μὲ ὄρκο μὴ συνηθίσῃς τὴν διάνοιά σου, ἀλλὰ «τὸ στόμα

- τοῦ σιόματος ὃν τὸ πᾶν οἶδε, καὶ ὅτι εὐκάλως καιορθοῦται·
 συνήθεια γάρ ἐστι λοιπὸν, ἀπροαιρέτως γινομένη. Οἶόν εἰσι
 πολλοί, οἱ, ἐν βαλανείοις εἰσιόντες, ὅμα τῷ τὰς θύρας ὑπερ-
 βῆναι σφραγίζονται· τοῦτο οἶδεν ἡ χεὶρ, καὶ μηδενὸς κελεύ-
 5 οντος, ἀπὸ τῆς συνηθείας ποιεῖν· πάλιν, λύχνου ἀφθέντιος, πολ-
 λάκις τῆς διανοίας ἑτερόν τι σκεπτομένης, ἡ χεὶρ τὴν σφρα-
 γίδα ποιεῖ. Οὕτω δὴ καὶ τὸ σιόμα οὐ μετὰ τῆς ψυχῆς φθέγ-
 γεται, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς συνηθείας, καὶ ἐν τῇ γλώττῃ τὸ πᾶν
 ἐστι. «Καὶ τῷ ὀνόματι», φησί, «τοῦ Ἁγίου μὴ συνεθιοθῆς.
 10 Ὡς περ γὰρ οἰκέτης, ἐξεταζόμενος ἐνδελεχῶς, ἀπὸ μώλωπος
 οὐ καθαριοθήσεται, οὕτως οὐδὲ ὁ ὁμνύων». Οὐχὶ τὴν ἐπιор-
 κίαν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν ὄρκον ἐκκόπτει, καὶ αὐτῷ τίθησι
 τὴν τιμωρίαν· ἄρα τὸ ὁμνύειν ἁμαρτία. Τοιαύτη ὄντως ἐστὶν
 ἡ ψυχὴ, τοσοῦτων γέμει τραυμάτων, τοσοῦτων μολώπων.
 15 Ἄλλ' οὐχ ὁρᾷς; Τοῦτο γὰρ τὸ δεινόν· καίτοι γε δύνασαι,
 εἰάν θέλῃς, ὁρᾶν· ἔδωκε γάρ σοι ὀφθαλμοὺς ὁ Θεός. Τοιού-
 τοις ὀφθαλμοῖς ἑώρα Προφήτης, λέγων· «Προσώζεσαν καὶ
 ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης
 μου».
- 20 Κατεφρονήσαμεν τοῦ Θεοῦ, ἐμισήσαμεν τὸ ὄνομα τὸ κα-
 λόν, κατεπαιτήσαμεν τὸν Χριστόν, ἐλύσαμεν τὴν αἰδῶ, οὐδεὶς
 μετὰ τιμῆς μέμνηται τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ. Καὶ σὺ μὲν,
 ἂν φιλῇς τινα, καὶ πρὸς τὸ ὄνομα διανίστασαι, τὸν δὲ Θεὸν
 οὕτω συνεχῶς καλεῖς ὥς οὐδέν. Κάλεσον αὐτὸν ἐπὶ εὐεργε-
 25 σίᾳ ἐχθροῦ· κάλεσον αὐτὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς σῆς ψυχῆς· τότε
 παρέσται, τότε εὐφραίνεις αὐτόν· νῦν δὲ παροξύνεις. Κάλε-
 σον αὐτόν, ὥς ἐκάλεσε Στέφανος. Τὶ λέγων; «Κύριε, μὴ
 σιήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Κάλεσον αὐτόν, ὥς ἐ-
 κάλεσεν ἡ τοῦ Ἑλκανᾶ γυνή, μετὰ δακρύων, μετὰ θρήνων,
 30 μετὰ εὐχῆς. Οὐ κωλύω, ἀλλὰ καὶ σφόδρα παραινῶ. Κάλε-

13. Ψαλμ. 37, 8.

14. Πράξ. 7, 60.

15. Α' Βασιλ. 1, 10.

σου»· διότι γνωρίζει ὅτι τὸ πᾶν προέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα καὶ ὅτι εὐκόλα κατορθώνεται. Διότι εἶναι συνήθεια, πού στή συνέχεια γίνεται χωρὶς νὰ τὸ θέλει κανείς, ὅπως εἶναι, ὅταν εἰσέρχονται πολλοὶ στὸ λουτρό, μόλις διαβοῦν τὶς θύρες κλειδώνονται. Αὐτὸ τὸ γνωρίζει τὸ χέρι καὶ τὸ κάνει ἀπὸ συνήθεια, χωρὶς νὰ τὸ διατάζει κανένας. Πάλι, μόλις ἀνάψει τὸ λυχνάρι, καὶ ἐνῶ τὸ μυαλὸ σκέπτεται κάτι ἄλλο, τὸ χέρι σφραγίζει τὴ θύρα. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ στόμα, δὲν ὁμιλεῖ μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ ἀπὸ συνήθεια καὶ τὸ πᾶν βρίσκεται στή γλῶσσα. «Καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ», λέγει, νὰ ἐξοικειωθεῖ. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ ὑπηρέτης πού ἐλέγχεται ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸν κύριό του δὲν θὰ διαφύγει ἀπὸ τὰ κτυπήματα γιὰ τὰ σφάλματά του, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού ὀρκίζεται». Ἐδῶ δὲν ἐκριζώνει τὴν ἐπιорκία, ἀλλὰ τὸν ὄρκο, καὶ γι' αὐτὸν θέτει τὴν τιμωρία. Ἄρα ὁ ὄρκος εἶναι ἁμαρτία. Τέτοια πράγματι εἶναι ἡ ψυχὴ, ἀπὸ τόσα πολλὰ τραύματα εἶναι γεμάτη, ἀπὸ τόσα κτυπήματα. Ἀλλὰ δὲν βλέπεις; Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερό· ἂν καὶ βέβαια μπορείς, ἐὰν θέλεις, νὰ βλέπεις, διότι ὁ Θεὸς σοῦ ἔδωσε ὀφθαλμούς. Μὲ τέτοιους ὀφθαλμούς ὁ προφήτης ἔβλεπε, ὅταν ἔλεγε: «Ἐμύρισαν καὶ ἐσάπησαν τὰ τραύματά μου ἀπὸ τὴν ἀνοησία μου»¹³.

Περὶφρονήσαμε τὸ Θεό, μισήσαμε τὸ καλὸ ὄνομα, καταπατήσαμε τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, ἐξαφανίσουμε τὴ ντροπὴ, κανένας δὲν μνημονεύει τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ σεβασμό. Καὶ σὺ μὲν ἂν ἀγαπᾷς κάποιον, καὶ στὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματός του ἐξανίστασαι, τὸν δὲ Θεὸ ἐπικαλεῖσαι τόσο ἀδιάφορα συνεχῶς σὰν νὰ μὴ εἶναι τίποτε τὸ σπουδαῖο. Κάλεσε αὐτὸν γιὰ εὐεργεσία τοῦ ἐχθροῦ· κάλεσε αὐτὸν γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς σου· τότε θὰ παραστεῖ, τότε εὐφραίνεις αὐτόν· τώρα ὅμως τὸν παροργίζεις. Κάλεσε αὐτόν ὅπως τὸν κάλεσε ὁ Στέφανος. Τί ἔλεγε; «Κύριε, μὴ λογαριάσεις σ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτία αὐτῇ»¹⁴. Κάλεσε αὐτόν, ὅπως τὸν κάλεσε ἡ σύζυγος τοῦ Ἐλκανᾶ, μὲ δάκρυα, μὲ θρήνους, μὲ προσευχή¹⁵. Ὅχι μόνο δὲν ἐμποδίζω, ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ συμβουλεύω. Κάλεσε αὐτόν ὅπως τὸν κά-

ὅσον αὐτόν, ὡς ἐκάλεσε Μωϋσῆς, καὶ ἔδοξα παρακαλῶν ὑπὲρ
 τῶν φυγαδευομένων αὐτόν. Καὶ σὺ μὲν ἄν τις μνησθῆς ἁ-
 πλῶς ἀνδρὸς αἰδεσίμου, ὕβρις τὸ πρᾶγμα, τὸν δὲ Θεὸν πε-
 ριφέρων οὐ μόνον ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἀκαίρως ἐν τοῖς
 5 σοῖς λόγοις, οὐδὲν τὸ πρᾶγμα νομίζεις; Καὶ πόσης
 οὐχὶ κολάσεως ἄξιος ἂν εἴης; Οὐ κωλύω τὸν Θεὸν
 ἔχειν διὰ παντός ἐν διανοίᾳ (τοῦτο γὰρ καὶ εὐχομαι καὶ βού-
 λωμαι), ἀλλὰ μὴ παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἀλλ' αἰνοῦντα, ἀλλὰ
 τιμῶντα. Μεγάλα ἂν τοῦτο εἰσγάσαιο ἡμῖν ἀγαθὰ, εἰ, διε
 10 ἔδει, καὶ ἐφ' οἷς ἔδει, μόνον ἐκαλοῦμεν αὐτόν. Διὰ τί, εἰπέ
 μοι, ἐπὶ μὲν τῶν Ἀποσιόλων ισοαῖται δυνάμεις ἐγίνοντο,
 ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐχί; καίτοι ὁ αὐτός ἐστι Θεός, τὸ αὐτὸ ὄνομα.
 Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἴσον. Πῶς; "Οἱ ἐκεῖνοι μὲν ἐπὶ τούτοις, οἷς
 εἶπον, αὐτὸν ἐκάλουν μόνον, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐπὶ τούτοις, ἀλλ'
 15 ἐπ' ἄλλοις. Εἰ δὲ ἀπιστεῖ, καὶ διὰ τοῦτο θυμύεις, λέγε μὲν,
 "Πίστευσον" πλήν, εἰ βούλει, δημοσὸν κατὰ σκευὸς. Οὐκ ἀντι-
 νομοθετῶν τῷ Χριστῷ λέγω, μὴ γένοιτο! ("ἔστι" γὰρ, φη-
 σὶν, κώμῳ τὸ Ναί, ναί, καὶ τὸ Οὐ, οὐ"), ἀλλὰ συγκαταβαί-
 νων ὑμῖν, ἵνα μᾶλλον εἰς τοῦτο ὑμᾶς ἐναγάγω, καὶ τῆς συνη-
 20 θείας ἀπαγάγω τῆς τυραννικῆς. Πόσοι, ἐν τοῖς ἄλλοις εὐ-
 δοκιμοῦντες, ἀπώλονται ἀπὸ τούτων τῶν πραγμάτων;

Βούλεσθε μαθεῖν διὰ τί συνεχώρουν τοῖς ἀρχαίοις θυμύ-
 ειν; (ἐπιτοκεῖν γὰρ οὐδὲ ἐκείνοις συγκεχώρητο). Ἐπειδὴ
 ἐν τοῖς εἰδώλοις ὤμνουν. Οὐκ αἰσχύνεσθε τούτοις ἐμμένον-
 25 τες τοῖς νόμοις, οἷς ἐκεῖνοι ἐνήγοντο οἱ ἀσθενεῖς; Ἐπεὶ καὶ
 νῦν, "Ελληνα εἰς λάβω, οὐκ εὐθέως αὐτῷ ἐπιτάσσω τοῦτο,
 ἀλλὰ ἵεως εἰδέναι τὸν Χριστὸν παραινῶ· ὁ δὲ πιστός, καὶ
 μαθὼν αὐτόν καὶ ἀκούσας εἰ μέλλοι τῆς αὐτῆς τῷ "Ελληνι
 συγκαταβάσεως δεῖσθαι, τί τὸ ὄφελος; ποῖον τὸ κέρδος; Ἀλλ'
 30 ἡ συνήθεια χαλεπὸν, καὶ δυσαιοσπάσιως ἔχεις; Οὐκοῦν, ἐ-

16. Ἀριθμ. 12, 13.

17. Ματθ. 5, 37.

λεσε ὁ Μωϋσῆς πού φώναζε παρακαλώντας γιά ἐκείνους πού τόν ἐξεδίωξαν¹⁶. Καί σὺ μὲν ἂν μνημονεύσεις ἄσκοπα κάποιον ἄνδρα σεβάσμιο, θεωρεῖς προσβολή τὸ πρᾶγμα, ἀναφέροντας ὁμως στοὺς λόγους σου τὸ Θεὸ ὅχι μόνο ἄσκοπα, ἀλλὰ καὶ ἀκατάλληλα, νομίζεις ὅτι δέν εἶναι σπουδαῖο πρᾶγμα; Καὶ γιά πόση τιμωρία δέν θὰ ἦσουν ἄξιος; Δέν σοῦ ἐμποδίζω νὰ ἔχεις τὸ Θεὸ συνέχεια στὸ νοῦ σου (διότι αὐτὸ καὶ τὸ εὐχομαι καὶ τὸ ἐπιθυμῶ), ὅχι ὁμως ὅπως δέν τοιριάζει σ' αὐτόν, ἀλλὰ γιά νὰ τόν δοξάζεις καὶ νὰ τόν τιμᾷς. Μεγάλα καλὰ θὰ μᾶς προσφερνε αὐτό, ἐὰν τόν παρακαλούσαμε μόνο. Πές μου σὲ παρακαλῶ γιατί στήν ἐποχὴ μὲν τῶν Ἀποστόλων γίνονταν τόσα θαύματα, σ' ἐμᾶς δὲ ὅχι; καίτοι εἶναι ὁ ἴδιος Θεός, τὸ ἴδιο ὄνομα. Ἀλλὰ δέν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῶς; Διότι ἐκεῖνοι μὲν μόνο γι' αὐτά, πού παραπάνω εἶπα, καλοῦσαν αὐτόν, ἐμεῖς δὲ ὅχι γι' αὐτά, ἀλλὰ γιά ἄλλα. Ἐὰν ὁμως ἀπιστεῖ κάποιος καὶ γι' αὐτὸ ὀρκίζεσαι, λέγε μὲν, 'πίστευσε', ἀλλ' ἂν θέλεις, ὀρκίσου στὸν ἑαυτὸ σου. Δέν τὸ λέγω νομοθετώντας ἀντίθετους πρὸς τὸ Χριστὸ νόμους, μὴ γένοιτο! (διότι λέγει, «Ἄς εἶναι ὁ λόγος σας ναί, ὅταν πράγματι εἶναι ναί, καὶ ἄς εἶναι ὅχι, ὅταν πράγματι εἶναι ὅχι»¹⁷, ἀλλὰ δείχνοντας συγκατάβαση πρὸς ἐσᾶς, γιά νὰ σᾶς ὁδηγήσω περισσότερο σ' αὐτὸ καὶ νὰ σᾶς ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν τυραννικὴ συνήθεια. Πόσοι, ἐνῶ εὐδοκιμοῦσαν σ' ἄλλα, καταστράφηκαν ἀπὸ τὰ πράγματα αὐτά;

Θέλετε νὰ μάθετε γιατί ἐπέτρεπαν στοὺς ἀρχαίους νὰ ὀρκίζονται; (διότι ἡ ἐπιρκία οὔτε σ' αὐτοὺς ἐπιτρεπόταν, ἐπειδὴ ὀρκίζονταν στὰ εἰδωλα. Δέν ντρέπεσθε νὰ ἐμμένετε σ' αὐτοὺς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνοι οἱ ἀσθενεῖς ἀκολουθοῦσαν; Διότι καὶ τώρα, ἂν λάβω ἕναν ἐθνικό, δέν διατάσσω ἀμέσως σ' αὐτόν αὐτό, ἀλλὰ πρῶτα τόν συμβουλεύω νὰ γνωρίσει τὸ Χριστό· ὁ δὲ πιστός, πού ἔχει γνωρίσει καὶ ἔχει ἀκούσει τὸ Χριστό, ἂν πρόκειται νὰ χρειάζεται τὴν ἴδια συγκατάβαση μὲ τὸν ἐθνικό, ποῖο τὸ ὄφελος; ποῖο τὸ κέρδος; Ἀλλ' ἡ συνήθεια εἶναι φοβερὸ πρᾶγμα καὶ δύσκολα μπο-

πει τοσαύτη τῆς συνηθείας ἢ τυραννίς, εἰς εἰέραν αὐτὴν με-
 τάγαγε συνήθειαν. Καὶ πῶς δυνατόν; φησὶν. Ὁ πολλάκις
 εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν λέγω. Ὑποτίθωσαν λογισαὶ τῶν λεγο-
 μένων πολλοί, ἔσιωσαν ἐξαιτιαὶ καὶ διορθωταί. Οὐκ ἔστιν
 5 αἰσχύνῃ τὸ ὑφ' εἰέρων διορθοῦσθαι· μάλλον μὲν οὖν αἰσχύνῃ
 τὸ ἀπωθεῖσθαι τοὺς διορθοῦντας, καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῆς οἰκείας
 σωτηρίας τοῦτο ποιεῖν. Καὶ σὺ μὲν τὴν ἐσθῆτα ἂν ἐναλλάξ
 περιβάλλῃ, καὶ παῖδα ἐπιτρέπεις διορθῶσαι, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ
 παρ' ἐκείνου μαρτάνων (καίτοι γε ἐν τούτῳ πολλὴ ἡ αἰσχύ-
 10 νῃ), ἐνιαῦθα δέ, τὴν ψυχὴν βλαπτόμενος, αἰσχύνῃ, εἰπέ μοι,
 παρ' εἰέρου παιδεύεσθαι; καὶ κοσμοῦντα μὲν σε περὶ τὴν
 ἐσθῆτα φέρεις τὸν οἰκέτην καὶ ὑποδύντα, κοσμοῦντα δὲ τὴν
 ψυχὴν σὺ φέρεις; Καὶ πόσης σὺ ταῦτα ἀνοίας; Ὑποτίθω καὶ
 οἰκέτης τούτων διδάσκαλος, ἔστιω καὶ παιδίον, ἔστιω καὶ γυ-
 15 νή, ἔστιω καὶ φίλος, καὶ συγγενής, καὶ γείτων· ὥσπερ γὰρ
 τὸ πάντιθεν ἐλαυνόμενον θηρίον οὐχ οἶόν τε διαφυγεῖν, οὐ-
 τω τὸν τοσοῦτους ἔχοντα φύλακας, τὸν τοσοῦτους ἐπιτιμῶντας,
 τὸν πάντιθεν πλητιόμενον οὐκ ἔστι μὴ φυλάξασθαι. Καὶ ἐν
 μὲν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ χαλεπῶς οἶσει τοῦτο, καὶ κατὰ τὴν δευ-
 20 τέραν, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ, λοιπὸν δὲ ῥᾶσιον ἔσται, καὶ μετὰ τὴν
 τετάρτην οὐδὲ τὸ πρᾶγμα ἔσται αὐτό.

Ἀπόπειραν ποιήσατε, εἴ γε ἀπιστεῖτε· φροντίσατε, παρα-
 καλῶ. Οὐκ ἔστι τὸ τυχὸν ἁμαρτανόμενον, οὐδὲ καιομένουμε-
 νον, ἀλλὰ ἐκατέρωθεν μέγα, καὶ κακὸν καὶ καλόν. Γένοιτο
 25 δὲ καλὸν γενέσθαι χάριτι καὶ φιланθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

ρεῖς νὰ ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ αὐτή; Λοιπὸν ἐφόσον τόση εἶναι ἡ τυραννία τῆς συνήθειας νὰ τὴν μετατρέψεις σὲ ἄλλη συνήθεια. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, λέγει; Αὐτὸ ποὺ πολλές φορές εἶπα, αὐτὸ καὶ τώρα λέγω· Ὡς ὑπάρξουν πολλοὶ ἐλεγκτὲς τῶν λεγομένων, ὥς ὑπάρξουν ἐξεταστὲς καὶ διορθωτὲς. Δὲν εἶναι ντροπὴ τὸ νὰ διορθώνῃσαι ἀπὸ ἄλλους· μᾶλλον μὲν εἶναι ντροπὴ τὸ νὰ ἀπομακρύνῃσαι ἐκείνους ποὺ σὲ διορθώνουν, καὶ νὰ κάμνῃσαι αὐτὸ μὲ βλάβη τῆς δικῆς σου σωτηρίας. Καὶ σὺ μὲν ἂν φορέσεις ἀνάποδα τὸ ἔνδυμα καὶ ἐπιτρέπῃσαι σὲ παιδί νὰ σὲ ὑποδείξῃ τῇ διόρθωσιν, καὶ δὲν ντρέπεσαι νὰ μαθαίνῃσαι ἀπὸ ἐκεῖνο (ἂν καὶ βέβαια σ' αὐτὸ ὑπάρχει μεγάλη ντροπὴ), ἐδῶ δὲ ἐνῶ βλάπτεται ἡ ψυχὴ σου, πές μου, ντρέπεσαι νὰ διδάσκεισαι ἀπὸ ἄλλον; Καὶ ὅταν μὲν στολίζῃς τὴν ἐνδυμασίαν σου καὶ ὅταν ὑποδύῃσαι, φέρῃς τὸν ὑπηρέτη νὰ σὲ βοηθήσῃ, ὅταν δὲ πρόκειται νὰ στολίσῃς τὴν ψυχὴν σου, δὲν φέρῃς βοηθόν; Καὶ πόση ἀνοησία δὲν ὑπάρχει σ' αὐτά; Ὡς ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ὑπηρέτης δάσκαλος γι' αὐτά, ὥς ὑπάρχει καὶ παιδί, ὥς ὑπάρχει καὶ γυναῖκα, ὥς ὑπάρχει καὶ φίλος καὶ συγγενὴς καὶ γείτονας· διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ θηρίον ποὺ περικυκλώνεται ἀπὸ παντοῦ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαφύγῃ, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ἔχει τόσους φύλακες καὶ τόσους ποὺ τὸν ἐπιτιμοῦν, καὶ ποὺ δέχεται πλήγματα ἀπὸ παντοῦ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ προφυλαχθεῖ. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν δύσκολα θὰ τὸ ὑποφέρῃς αὐτό, καὶ τὴν δεύτερην καὶ τὴν τρίτην, στήν συνέχεια ὅμως θὰ εἶναι εὐκολώτατο, καὶ μετὰ τὴν τέταρτην, θέμα δὲν θὰ ὑπάρχει.

Κάμετε δοκιμὴν, ἐὰν βέβαια δὲν πιστεύετε· φροντίσατε, παρακαλῶ. Δὲν ὑπάρχει κάτι ποὺ κατὰ τύχην νὰ γίνῃται ἁμαρτία, καὶ ποὺ δὲν κατορθώνετε ἡ διόρθωσίς του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρὰς του εἶναι μεγάλο καὶ κακὸ καὶ καλόν. Εἴθε δὲ νὰ γίνῃ καλόν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις καὶ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'

(Πράξ. 4, 23 - 35)

«Απολυθέντες δὲ ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀπήγγειλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροὶ εἶπον».

1. Οὐχὶ φιλοτιμίας ἔνεκεν διηγοῦνται, (πῶς γάρ;) ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ χάριτος ταῦτα τεκμήρια ἐπιδείκνυνται. Διὸ καὶ ὅσα μὲν ἐκεῖνοι εἶπον, ταῦτα διηγοῦνται, τὰ δὲ αὐτῶν εἰ καὶ παραιρέχουσιν, ὁμῶς καὶ ταύτη θαραλεώτεροι γίνονται. Καὶ σκόπει πῶς πάλιν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ βοήθειαν κατέφυγον, ἐπὶ τὴν συμμαχίαν τὴν ἄμαχον, καὶ πάλιν ὁμοθυμαδόν, καὶ μετὰ σπουδῆς· οὐδὲ γὰρ ἔστιν εὐχὴ ἀπλῶς γινομένη. «Οἱ δὲ ἀκούσαντες ὁμοθυμαδὸν ἤσαν φωνὴν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἶπον». "Οὐρα πῶς εἰσὶν ἠκριβωμένοι αὐτῶν αἱ εὐχαί. "Οἱ τὸν ἄξιον εἰς ἀποσιολὴν ἤξιουν αὐτοῖς ἀναδειχθῆναι, οὕτως ἔλεγον· «Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστη πάντων, ἀνάδειξον» (προγνώσεως γὰρ ἦν ἐκεῖ χρεία), ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ ἐπισιομισθῆναι τοὺς ἐναντίους ἔχρην, περὶ δεσποτείας διαλέγονται διὸ καὶ οὕτως ἤρξαντο· «Δέσποτα ὁ Θεός, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁ διὰ σιόματος Δαυὶδ τοῦ παιδός σου εἰπών· "Ἰνα τί ἐφρούαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ». Καθάπερ 25 συνθήκας ἀπαιτοῦντες τὸν Θεὸν τὴν προφητείαν εἰς μέσον ἄγουσιν, ἅμα καὶ ἐαυτοὺς παραμνθούμενοι ὅτι εἰκὴ ἅπαντα

1. Πράξ. 4, 23.

2. Πράξ. 1, 24.

3. Ψαλμ. 2, 1·2.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ΄

(Πράξ. 4, 23 - 35)

«Όταν δὲ οἱ Ἀπόστολοι ἀπολύθηκαν, πῆγαν στοὺς φίλους τους, τοὺς ἄλλους πιστοὺς, καὶ τοὺς ἀνήγγειλαν ὅσα τοὺς εἶπαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι»¹.

1. Δὲν διηγοῦνται αὐτὰ ἀπὸ φιλοδοξία (διότι πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνει αὐτό;) ἀλλὰ φανερώνουν αὐτὰ σὰν ἀποδείξεις τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσα μὲν εἶπαν ἐκεῖνοι, αὐτὰ διηγοῦνται, τὰ δὲ δικά τους, ἂν καὶ τὰ παραλείπουν, ὅμως καὶ ἔτσι γίνονται περισσότερο θαρραλέοι. Καὶ πρόσεχε πάλι πῶς κατέφυγαν πρὸς τὴν ἀληθινὴ βοήθεια, πρὸς τὴν ἀκαταμάχητην συμμαχίαν καὶ πάλι ὅλοι μαζί καὶ μὲ πολὺ προθυμία· διότι δὲν εἶναι μιὰ ἀπλὴ προσευχὴ ποὺ γίνεται. «Αὐτοὶ δὲ ὅταν ἄκουσαν αὐτά, ὅλοι μαζί μὲ μιὰ καρδίαν, ὕψωσαν φωνὴν πρὸς τὸ Θεὸ καὶ εἶπαν». Πρόσεχε μὲ πόση προσοχὴ γίνονται οἱ προσευχές τους. "Όταν παρακαλοῦσαν νὰ ἀναδειχθεῖ σ' αὐτοὺς ὁ ἄξιος γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ἀποστόλου μὲ τρόπο ἔλεγαν τὰ ἑξῆς· «Σὺ Κύριε, ποὺ γνωρίζεις τίς καρδιὰς ὅλων, ἀνάδειξε τὸν ἄξιο»² (διότι ἐκεῖ ὑπῆρχε ἡ ἀνάγκη τῆς προγνώσεως), ἐδῶ ὅμως, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ ἀποστομώθουν οἱ ἀντίθετοι, ὁμιλοῦν γιὰ δεσποτεία· γι' αὐτὸ καὶ ἄρχισαν ἔτσι· «Δέσποτα, ποὺ εἶσαι ὁ Θεὸς μας, ποὺ δημιούργησες τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν ἐπάνω καὶ μέσα σ' αὐτά· σὺ ποὺ εἶπες μὲ τὸ στόμα τοῦ δούλου σου Δαυὶδ· Γιατί ἀφηνίασαν οἱ ἐθνικοί, γιατί οἱ λαοὶ αὐτοὶ σκέφθηκαν σχέδια ἀνόητα; Παρατάχθηκαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ συγκεντρώθηκαν οἱ ἄρχοντες στὸν ἴδιο τόπον ἐναντίον τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ»³. Σὰν νὰ ἀπαιτοῦν συμφωνίες ἀπὸ τὸ Θεό, ἐπικαλοῦνται τὴν προφητεία, συγχρόνως δὲ παρηγοροῦν καὶ τοὺς ἑαυ-

μελειῶσιν οἱ ἐχθροί. Ὁ οὖν λέγουσι, τοῦτο ἐστίν. Ἐκεῖνα εἰς πέρας ἄγαγε, καὶ δεῖξον διὰ κενὰ ἐμελέτησαν.

«Συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον Παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ
 5 Πόντιος Πιλάτος οὖν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ ποιῆσαι ὅσα ἡ χεὶρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι. Καὶ τὰ νῦν, Κύριε, ἔπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν». Ὁρᾷς τὴν φιλοσοφίαν, καὶ πῶς οὐχὶ καταρωμένων ἐστὶ ταῦτα; Οὐκ ἔθνηκαν δὲ τὰς ἀπειλὰς ἰδικῶς, ἀλλ' διὰ ἠπείλησαν μόνον λέγουσιν ἐπιτέ-
 10 μνεται γὰρ ὁ συγγραφεὺς τὸν λόγον. Καὶ δεῖξαι. Οὐκ εἶπον, Ῥάξον αὐτούς, κατὰβαλε αὐτούς, ἀλλὰ τί; «Καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρηγοίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου». Οὕτω μανθάνομεν εὐχεσθαι καὶ ἡμεῖς. Καίτοι γε πόσου οὐκ ἂν τις ἐμπλησθεῖη θυμοῦ, εἰς ἄνδρας ἐμπεσών, ἀνελεῖν αὐ-
 15 τὸν ἐπιχειροῦντας, καὶ ἀπειλοῦντας τοιαῦτα; πόσης οὐκ ἂν ἀπεχθείας πληρωθεῖη; Ἀλλ' οὐχ οἱ ἅγιοι οὗτοι. «Ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν εἰς Ἰασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου Παιδός σου Ἰησοῦ». Ἄν ἐν τῷ ὀνόματι ἐκείνῳ γίνωνται αἱ ἐνέργειαι, μεγάλη ἔσται
 20 ἡ παρηγοία, φησί. «Δεηθέντων δὲ αὐτῶν, ἐσαλεύθη ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι». Τοῦ ἀκουσθῆναι αὐτούς, καὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Θεοῦ τοῦτο τεκμήριον γέγονε. «Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου». Τί ἐστίν, «Ἐπλήσθησαν»; Ἀντὶ τοῦ ἀνεπυρώθησαν τῷ Πνεύματι· καὶ γὰρ καὶ ἀνε-
 25 καίειτο ἐν αὐτοῖς τὸ χάρισμα. «Καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρηγοίας. Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία». Ὁρᾷς ὅτι μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσέφερον; Πανταχοῦ γὰρ τοῦτο χρὴ παραιτηρεῖν, διὰ μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παρ'

τούς τους, διότι μάταια οἱ ἐχθροὶ τὰ μελετοῦν ὅλα. Αὐτὸ λοιπὸν ποῦ λέγουν σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἐκεῖνα φέρε σὲ πέρας καὶ δεῖξε ὅτι συνέλαβαν σχέδια μάταια.

«Διότι συγκεντρώθηκαν ἀληθινὰ σ' αὐτὴν τὴν πόλιν ἐναντίον τοῦ ἁγίου δούλου σου Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖο ἔχρισες, καὶ γιὰ νὰ διαπράξουν ὁ Ἡρώδης καὶ ὁ Πόντιος Πιλάτος μαζί με τὰ ἔθνη καὶ τὰ πλήθη τοῦ Ἰσραήλ, ὅσα τὸ χέρι σου καὶ ἡ θέλησή σου προόρισαν νὰ γίνουν. Καὶ τώρα, Κύριε, στρέψε τὸ βλέμμα σου στὶς ἀπειλές τους». Βλέπεις τὴν εὐσέβειά τους καὶ πῶς τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπὸ ἀνθρώπους ποῦ καταριοῦνται; Δὲν ἀνέφεραν δὲ τίς ἀπειλές εἰδικά, ἀλλὰ λέγουν μόνο ὅτι τοὺς ἀπείλησαν· διότι ὁ συγγραφέας συντομεύει τὸ λόγο. Ἐκαὶ πρόσεχε· δὲν εἶπαν· σὺντριψε αὐτοὺς, κατανίκησε αὐτούς, ἀλλὰ τί; «Καὶ δῶσε στοὺς δούλους σου τὴ δύναμη γιὰ νὰ κηρύττουν τὸ λόγο σου με ὅλο τὸ θάρρος». Ἔτσι διδασκόμαστε καὶ ἐμεῖς νὰ προσευχόμαστε. Διότι πράγματι πόσο δὲν θὰ θύμωνε κάποιος, ἂν ἔπεφτε σὲ ἄνδρες, ποῦ θὰ ἐπιχειροῦσαν νὰ τὸν φονεύσουν καὶ θὰ τὸν ἀπειλοῦσαν με παρόμοια; πόση ἀπέχθεια δὲν θὰ ἐνιωθε; Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο με αὐτοὺς τοὺς ἁγίους. «Καὶ ἐνῶ σὺ θὰ ἀπλώνεις τὸ παντοδύναμο χέρι σου γιὰ θαυματουργικὴ θεραπεία, καὶ ἐνῶ θὰ γίνονται σημεῖα καὶ θαύματα με τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου δούλου σου Ἰησοῦ». Ἄν οἱ θαυματουργικὲς ἐνέργειες γίνονται με τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος ἐκείνου, μεγάλη θὰ εἶναι, λέγει, ἡ παρρησία. «Καὶ ὅταν αὐτοὶ προσευχήθηκαν στὸ Θεό, σείσθηκε ὁ τόπος, ὅπου ἦταν συγκεντρωμένοι». Τοῦτο ἔγινε σὰν ἀπόδειξη, ὅτι εἰσακούσθηκαν αὐτὰ καὶ ὅτι τοὺς ἐπισκέφθηκε ὁ Θεός. «Καὶ ὅλοι πληρώθηκαν ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιο». Τί σημαίνει «ἐπλήσθησαν»; Ἀντὶ τοῦ ἀνεφλέγησαν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Διότι κατέκαις σ' αὐτοὺς τὸ χάρισμα. «Καὶ δίδασκαν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ με θάρρος πολὺ. Καὶ ἦταν μία ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ ὅλων ἐκείνων ποῦ πίστεψαν». Βλέπεις ὅτι μαζί με τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ πρόσφερναν καὶ τὰ δικά τους; Διότι παντοῦ πρέπει νὰ παρατηροῦμε αὐτό, ὅτι μαζί με τὴ χάρη

ἐαυτῶν ἐπιδεικνύουσι. Καθάπερ Πέτρος ἔλεγεν· «Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι». Ὁ ἀνωτέρω οὖν εἶπει, ὅτι «πάντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό», πάλιν ἐνταῦθα δηλῶν, ὅτι τὸ αὐτὸ λέγει, ὅτι «τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρ-
5 δία καὶ ἡ ψυχὴ μία».

Εἰπὼν δὲ ὅτι ἠκούσθησαν, λέγει λοιπὸν αὐτῶν καὶ τὴν ἀρετὴν· καὶ γὰρ μέλλει ἐμβαίνειν εἰς τὸ διήγημα τῆς Σαπφείρας καὶ τοῦ Ἀνανίου. Διό, θέλων δεῖξαι τὴν μιανότητα ἐκείνων, πρότερον περὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀρετῆς διαλέγεται. Εἰ-
10 πὲρ δὴ μοι, ἡ ἀγάπη τὴν ἀκτημοσύνην ἔτεκεν, ἢ ἡ ἀκτημοσύνη τὴν ἀγάπην; Ἐμοὶ δοκεῖ ἡ ἀγάπη τὴν ἀκτημοσύνην, ἢ καὶ ἐπέσφιγγεν αὐτὴν μᾶλλον. Ἀκουε δὲ καὶ τί φησι· «Πάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία». Ἴδου καρδία καὶ ψυχὴ τὸ αὐτό. «Καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον»
15 εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά. Καὶ δυνάμει μεγάλη ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον τῆς ἀνασιτάσεως οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καθάπερ ἐγχειρισθέντας αὐτοὺς τοῦτο δείκνυσιν, ἢ καὶ ὡς περὶ ὀφλήματος λέγει· τουτέστι, τὸ μαρτύριον τῆς βασιλείας μετὰ παρησίας πᾶσιν ἀπεδίδουν.
20 «Χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς· οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς». Καθάπερ ἐν οἰκίᾳ παιρικῇ υἱοὶ ὁμότιμοι πάντες, οὕτω διέκειντο· οὐκ ἐνὶ γὰρ εἰπεῖν ὅτι ἔτρεφον μὲν τοὺς ἄλλους, ὡς ἐξ ἰδίων δὲ τρέφοντες, οὕτω διέκειντο. Ἀλλὰ τὸ θαυμασιὸν τοῦτο ἐστίν, ὅτι, ἐαυτῶν ἀπο-
25 σιήσαντες τὰ πράγματα, οὕτως ἔρεφον, ἵνα μηκέτι ὡς ἐξ ἰδίων, ἀλλ' ὡς ἐκ κοινῶν τρέφειν δοκῶσιν. «Ὅσοι δὲ κη-
τορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες τὰς τιμὰς τῶν

τοῦ Θεοῦ ἐπιδεικνύουν καὶ τὰ δικά τους ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πέτρος ἔλεγε, «Ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ νομίσματα δὲν ἔχω»⁴. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ εἶπε παραπάνω, ὅτι «ὅλοι οἱ πιστεύοντες ἦταν μεταξύ τους «ένωμένοι»⁵, πάλι ἐδῶ δηλώνοντας λέγει, ὅτι «ἡ καρδιὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὅλων ἐκείνων ποὺ πίστεψαν, ἦταν μία».

Ἀφοῦ δὲ εἶπε, ὅτι εἰσακούσθηκαν, λέγει στὴ συνέχεια καὶ τὴν ἀρετὴ τους διότι πρόκειται νὰ εἰσέλθει στὴ διήγησιν τῆς Σαπφείρας καὶ τοῦ Ἀνανία. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ θέλει νὰ ἀποδείξει τὴν ἀχρειότητα ἐκείνων, προηγουμένως ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἀρετὴ τῶν ἄλλων. Πές μου λοιπὸν, ἡ ἀγάπη ἔφερε τὴν ἀκτημοσύνη, ἢ ἡ ἀκτημοσύνη τὴν ἀγάπη; Ἐμένα μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ ἀγάπη ἔφερε τὴν ἀκτημοσύνη, ἢ ὅποια καὶ περισσότερο σφιχτὰ συγκρατοῦσε αὐτήν. Ἄκουε δὲ καὶ τί λέγει «Ὅλων ἡ καρδιὰ καὶ ἡ ψυχὴ ἦταν μία». Νὰ ἡ καρδιὰ καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ ἴδιο. «Καὶ κανένας δὲν βρισκόταν ἀπ' αὐτοῦς, ποὺ νὰ λέγει καὶ τὸ ἐλάχιστο ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του καὶ τὴν περιουσία του ὅτι ἦταν δικό του, ἀλλὰ τὰ εἶχαν μεταξύ τους ὅλα σὲ κοινὴ χρῆση. Καὶ μὲ δύναμη μεγάλη, ποὺ ἐπειθε τοὺς ἀκροατές, ἔδιναν οἱ Ἀπόστολοι τὴν μαρτυρία γιὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Παρουσιάζει αὐτό, σὰν νὰ τοὺς εἶχε παραδοθεῖ ἢ τὸ λέγει σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ὀφειλὴ δηλαδὴ τῇ μαρτυρίᾳ γιὰ τὴ βασιλείᾳ τὴν πρόσφεραν σ' ὅλους μὲ παρρησία. «Σὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς πιστοὺς ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἦταν μεγάλη, διότι δὲν ὑπῆρχε κανένας μεταξύ τους ποὺ νὰ ἦταν φτωχὸς καὶ νὰ στεροῦνταν τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ του». Ὅπως ἀκριβῶς σὲ πατρικὴ οἰκία, ὅλοι οἱ υἱοὶ εἶναι ἰσότιμοι, ἔτσι ζοῦσαν αὐτοί. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ποῦμε, ὅτι ἔτρεφαν μὲν τοὺς ἄλλους, συμπεριφέρονταν δὲ ἔτσι σὰν νὰ τοὺς ἔτρεφαν ἀπὸ τὰ δικά τους. Ἀλλὰ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι αὐτό, ὅτι, ἀφοῦ ἀποχωρίσθηκαν ἀπὸ τὰ δικά τους πράγματα, ἔτρεφαν τοὺς ἄλλους κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ποτὲ πλέον νὰ μὴ νομίζουν ὅτι τοὺς τρέφουν ἀπὸ τὰ δικά τους, ἀλλ' ἀπὸ τὰ κοινά. «Διότι ὅσοι ἦταν ἰδιοκτῆτες χωραφιῶν ἢ σπιτιῶν, ἀφοῦ τὰ πωλοῦσαν, ἔφερναν

πιπρασκομένων, καὶ εἰήθεσαν παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποσιόλων. Διεδίδοτο δὲ ἑκάστω καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε». Πολ-
 λὴ ἢ τιμὴ, εἴ γε μὴ εἰς χεῖρας, ἀλλὰ παρὰ τοὺς πόδας τῶν
 Ἀποσιόλων εἰήθουν. «Ἰωσῆς δὲ ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ὑ-
 5 πὸ τῶν Ἀποσιόλων, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, Υἱὸς παρα-
 κλήσεως» (οὐ δοκεῖ μοι οὗτος ἐκεῖνος εἶναι ὁ μετὰ Μαιθίου·
 ἐκεῖνος γὰρ καὶ Ἰωσῆς ἐλέγεται καὶ Βαρσαβᾶς, ὕστερον δὲ
 ἐπεκλήθη καὶ Ἰούσιος· οὗτος δὲ Βαρνάβας, υἱὸς παρακλή-
 σεως ὑπὸ τῶν Ἀποσιόλων ἐπωνομάσθη. Καὶ δοκεῖ μοι ἀπὸ
 10 τῆς ἀρετῆς εἰληφέναι τὸ ὄνομα, ὥς πρὸς τοῦτο ἱκανὸς ὢν
 καὶ ἐπιτήδειος), «Λευΐτης, Κύπριος τῷ γένει, ὑπάρχοντος
 αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἥνεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ
 τοὺς πόδας τῶν Ἀποσιόλων».

2. Ἐνταῦθά μοι παραιτῆραι πῶς δείκνυσι τὸν νόμον λυό-
 15 μενον, καὶ πῶς φησι, «Λευΐτης ὢν, Κύπριος ἦν». Ὅτι λοι-
 πὸν καὶ μειοικοῦντες ἐχρημάτιζον Λευῖται. Ἀλλ' ἴδωμεν ἄ-
 νωθεν τὰ εἰρημένα. «Ἀπολυθέντες», φησὶν, ἦλθον πρὸς τοὺς
 ἰδίους, καὶ ἀπήγγειλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
 πρεσβύτεροι εἶπον. Ὅρα τὸ ἄτυφον τῶν Ἀποσιόλων, καὶ
 20 τὴν φιλοσοφίαν. Οὐ περιελθόντες ἐκόμπασαν καὶ εἶπον πῶς
 ἀπεχρήσαντο τοῖς ἱερεῦσιν οὐδὲ ἐφιλοτιμήσαντο τῇ ἀπαγγε-
 λίᾳ, ἀλλ' ἀπλῶς ἐλθόντες, ἅπερ ἤκουσαν παρὰ τῶν πρεσβυ-
 τέρων ἀπαγγέλλουσιν. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν διὰ τοῖς πειρα-
 σμοῖς ἑαυτοὺς οὐκ ἐπέρριπτον, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοὺς ἐπαγο-
 25 μένους γενναίως ἔφερον. Ἄλλος δὲ εἴ τις ἦν, ἴσως ἂν τῇ
 τοῦ πλήθους παρρησίᾳ θαρρῶν καὶ ὕβρισε, καὶ μυρία ἐφθέγ-
 ξαιτο δυσχερῇ. Ἀλλ' οὐχ οἱ φιλόσοφοι οὗτοι, ἀλλ' ἅπαντα
 ἡμέρως καὶ ἐπιεικῶς. «Οἱ δὲ ἀκούσαντες», φησί, «ὁμοθυμα-

τίς εἰσπράξεις τῶν πωλουμένων καὶ τίς τοποθετοῦσαν μπροστά στα πόδια τῶν Ἀποστόλων. Διαμοιράζονταν δὲ στὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάγκη ποὺ εἶχε». Ἦταν μεγάλη ἡ τιμή, ἐφ' ὅσον βέβαια τοποθετοῦσαν τίς εἰσπράξεις ὄχι στὰ χέρια τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ μπροστά στα πόδια τους. «Ὁ Ἰωσῆς δέ, ποὺ μετονομάσθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους Βαρνάβας, ὄνομα ποὺ μεταφράζεται στὴν ἐλληνικὴ υἱὸς παρηγορίας» (μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀναφέρεται μὲ τὸ Μαθθία· διότι ἐκεῖνος καὶ Ἰωσῆς ὀνομαζόταν καὶ Βαρσαβᾶς, ὕστερα ὅμως ὀνομάσθηκε καὶ Ἰουῆς· αὐτὸς ὅμως ὀνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους Βαρνάβας, υἱὸς δηλαδὴ παρακλήσεως. Καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ ἦταν ἰκανὸς καὶ ἐπιτήδειος ὡς πρὸς αὐτό), «ποὺ ἦταν Λευίτης καὶ Κύπριος κατὰ τὴν καταγωγὴν του, εἶχε στή κατοχὴν του ἓνα ἀγρό, καί, ἀφοῦ τὸν πούλησε, ἔφερε τὰ χρήματα ποὺ εἰσέπραξε καὶ τὸ ἔθεσε μπροστά στα πόδια τῶν Ἀποστόλων».

2. Ἐδῶ παρακαλῶ, παρατήρησε πῶς ἀποδεικνύει τὸ νόμο καταργούμενο, καὶ πῶς λέγει, «ποὺ ἦταν Λευίτης καὶ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Κύπρο». Διότι οἱ Λευῖτες μποροῦσαν πλέον καὶ νὰ μετακινουῦνται. Ἀλλὰ ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὰ προαναφερθέντα· «Ὅταν», λέγει, «οἱ Ἀπόστολοι ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι, πῆγαν στοὺς δικούς τους ὁμόπιστους καὶ τοὺς ἀνάγγειλαν ὅσα τοὺς εἶπαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι». Πρόσεχε τὴν ταπείνωση τῶν Ἀποστόλων καὶ τὴν εὐσέβειά τους. Δὲν κομπάζουν ἐπιστρέφοντας, οὔτε λέγουν πῶς ἀντιμετώπισαν τοὺς ἱερεῖς, οὔτε ὑπερηφανεύθηκαν μὲ τὴν ἀπαγγελίαν τους, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπέστρεψαν καὶ διηγήθηκαν τὰ ὅσα ἄκουσαν ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους. Ἀπὸ αὐτὸ διδασκόμαστε, ὅτι δὲν ἔβαζαν τοὺς ἑαυτοὺς τους στοὺς πειρασμούς, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ γενναιοῦτητα ἀντιμετώπιζαν καὶ αὐτοὺς ποὺ τοὺς παρουσιάζονταν. Ἄν δὲ ἦταν κάποιος ἄλλος, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὸ πλῆθος ποὺ τοὺς ὑποστήριζε, ἴσως νὰ ἔβριζε, ἢ νὰ ἔλεγε πολλὰ δυσάρεστα. Ὅχι ὅμως αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι, ἀλλὰ ὅλα τὰ κάμνουν μὲ ἡρεμία καὶ ἐπιείκεια. «Αὐ-

δὸν ἤραν φωνὴν πρὸς τὸν Θεόν». Ἡ κραυγὴ γέγονεν ἀπὸ ἡδονῆς καὶ διαθέσεως πολλῆς· καὶ γὰρ αἱ τοιαῦται ἀνύουσι εὐχαί, αἱ φιλοσοφίας γέμουσαι, αἱ περὶ τοιούτων γινόμεναι, αἱ παρὰ τῶν τοιούτων, αἱ ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς, αἱ κατὰ
5 τὸν τρόπον τοῦτον· ὥς αἱ γε ἄλλαι βδελυκταὶ καὶ ἀκάθαρτοι.

Ὅρα πῶς οὐδὲν περιττόν, ἀλλὰ περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διαλέγονται μόνον· μᾶλλον δέ, καθάπερ ὁ Χριστὸς ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις, «Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶ», οὕτω καὶ αὐτοὶ φασὶ· «Διὰ Πνεύματος ἁγίου». Ἴδου καὶ ὁ
10 Σωτὴρ ἐν Πνεύματι φθέγγεται. Τί δέ ἐστιν, ὃ καὶ λέγουσιν, ἅκουε. «Δέσποτα ὁ Θεός, ὁ διὰ σιόματος Δαυὶδ παιδός σου εἰπὼν Ἰνα τί ἐφρούαξαν ἔθνη;». Ἔθος γὰρ τῇ Γραφῇ περὶ ἑνὸς ὥς περὶ πολλῶν λέγειν. Ὁ οὖν λέγουσι, τοῦτό ἐστιν· Ὅν αὐτοὶ ἰσχυσαν, ἀλλὰ σὺ τὸ πᾶν, ὃ ἐπιτρέψας καὶ
15 εἰς πέρας ἀγαγών, εἰργάσω, ὃ εὐμήχανος καὶ σοφός, ὃ τοῖς ἐχθροῖς εἰς τὸ βούλημά σου χρησάμενος· ἐνταῦθα γὰρ ταῦτα περὶ τῆς εὐμηχανίας καὶ σοφίας αὐτοῦ διαλέγονται, δηλοῦντες διὰ αὐτοὶ μὲν συνῆλθον ὥς ἐχθροὶ φοινικῇ προαιρέσει καὶ ὥς ἐναντιούμενοι, ἐποιοῦν δὲ (ἃ σὺ δμῶς ἐβούλου ποιῆσαι), «ὅσα ἡ χεὶρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι».
20 Τί ἐστιν, «Ἡ χεὶρ σου»; Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ χεῖρα λέγειν τὴν δύναμιν καὶ βουλήν. Ἀρκεῖ, φησί, βουληθῆναί σε μόνον· οὐδεὶς γὰρ δυνάμει προσρῖζει. Τὸ οὖν «ὅσα ἡ χεὶρ σου», τοῦτό ἐστιν· Ὅσα διέταξας. Ἡ τοίνυν τοῦτο λέγει, ἥ διὰ τῇ
25 χειρὶ διέπρατιεν. Ὡς περ οὖν τότε κενὰ ἐμελέτησαν, οὕτω καὶ νῦν, φησί, κενὰ μελετῆσαι αὐτοὺς ποιήσον. «Καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου»· τουτέστι, ἢ μὴ εἰς ἔργον ἔλθοιεν αἱ ἀπειλαὶ αὐτῶν. Ταῦτα δὲ ἔλεγον, οὐκ αὐτοὶ παραιτούμενοι δυσχερές

τοὶ δὲ ὅταν ἄκουσαν αὐτά, λέγει, ὅλοι μαζί με μιά καρδιά ὑψωσαν φωνή πρὸς τὸ Θεό». Ἡ κραυγὴ ἔγινε ἀπὸ εὐχαρίστηση καὶ πολλή διάθεση· καθόσον αὐτὲς οἱ προσευχὲς ὠφελοῦν, αὐτὲς ποὺ εἶναι γεμάτες ἀπὸ εὐσέβεια, ποὺ γίνονται γιὰ παρόμοια πράγματα, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τέτοιους πιστοὺς, ποὺ γίνονται σὲ τέτοιες περιστάσεις καὶ μετέτοιον τρόπο, ὅπως πάλι βέβαια οἱ ἄλλες εἶναι βδελυρὲς καὶ ἀκάθαρτες.

Πρόσεχε πῶς τίποτε περιττὸ δὲν λέγουν, ἀλλ' ὁμιλοῦν μόνο γιὰ τὴ δύναμη αὐτοῦ· μᾶλλον δέ, ὅπως ὁ Χριστὸς ἔλεγε στοὺς Ἰουδαίους, «Ἄν δὲ ἐγὼ ὁμιλῶ μετὰ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ», ἔτσι καὶ αὐτοὶ λέγουν «Μὲ Πνεῦμα ἅγιο». Νὰ καὶ ὁ Σωτὴρ ὁμιλεῖ μετὰ Πνεῦμα. Ποιὸ δὲ εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγουν, ἄκουε· «Κύριε ὁ Θεός, ποὺ μίλησες μετὰ τὸ στόμα τοῦ δούλου σου Δαυὶδ καὶ εἶπες· γιατί κυριεύθηκαν ἀπὸ μανία τὰ ἔθνη;». Διότι συνηθίζει ἡ Γραφή νὰ ὁμιλεῖ γιὰ ἓνα, σὰν νὰ ὁμιλεῖ γιὰ πολλά. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ λέγουν, σημαίνει τὸ ἑξῆς· Ἐν ὑπερίσχυσαν αὐτοί, ἀλλὰ σὺ τὸ πᾶν ἐπέτυχες, σὺ ὁ ὁποῖος ἐπέτρεψες αὐτὰ καὶ τὰ ἔφερες σὲ πέρας, σὺ τὰ ἐργάσθηκες, σὺ ὁ ἐπινοητικὸς καὶ σοφός, σὺ ποὺ χρησιμοποίησες κατὰ τὸ θέλημά σου τοὺς ἐχθρούς. Διότι ἐδῶ αὐτὰ τὰ λέγουν γιὰ τὴν ἐφευρετικότητά καὶ τὴ σοφία του, ἀποδεικνύοντας, ὅτι αὐτοὶ μὲν συγκεντρώθηκαν σὰν ἐχθροί, μετὰ φονικὴ διάθεση καὶ σὰν ἀντίπαλοι, ἔκαναν ὅμως, (ἐκεῖνα ποὺ σὺ ἤθελες νὰ κάμουν), «ὅσα τὸ παντοδύναμο χέρι σου καὶ ἡ θέλησή σου ἀποφάσισαν νὰ γίνουν». Τί σημαίνει, «τὸ χέρι σου»; Ἐδῶ μοῦ φαίνεται, ὅτι χέρι ὀνομάζει τὴ δύναμη καὶ θέλησή του. Ἀρκεῖ, λέγει, μόνο νὰ θελήσεις· διότι κανεὶς δὲν προαποφασίζει μετὰ τὴ δύναμη. Τὸ «ὅσα τὸ χέρι σου» λοιπὸν, αὐτὸ σημαίνει· ὅσα διέταξες. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ ἐννοεῖ, ἢ ὅτι μετὰ τὸ χέρι τὰ διέπραττε. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τότε μηχανεύθηκαν σχέδια μάταια, ἔτσι καὶ τώρα, λέγει, κάνε τοὺς νὰ σκεφθοῦν μάταια. «Καὶ δῶσε στοὺς δούλους σου» δηλαδή· νὰ μὴ πραγματοποιηθοῦν οἱ ἀπειλές τοὺς. Ἐλεγαν δὲ αὐτά, ὅχι γιὰ νὰ ἀποφύγουν

τι παθεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος· οὐ γὰρ εἶπον, 'Καὶ ἐξελοῦ τῶν κινδύνων ἡμᾶς', ἀλλὰ τί; «Καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρηγοίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου». Ὁ οὖν ἐκεῖνα εἰς τέλος ἀγαγὼν, καὶ ταῦτα ἄγαγε.

5 «Ὁν ἔχρισας», φησὶν. Ὅρα πῶς καὶ ἐν τῇ εὐχῇ διαιρουῖσι τὸ πάθος, καὶ τὸ πᾶν εἰς αὐτὸν ἀναιτιθέασιν, καὶ τῆς παρηγοίας αὐτὸν αἴτιον εἶναι λέγουσιν. Εἶδες πῶς πάντα διὰ τὸν Θεὸν αἰτοῦσι, καὶ οὐδὲν εἰς οἰκείαν δόξαν οὐδὲ φιλοτιμίαν; Τὸ μὲν οὖν αὐτῶν ἀπαγγέλλονται, διὸ οὐ καταπλα-
10 γήσονται, ἀξιοῦσι δὲ σημεῖα γενέσθαι. «Ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου», φησὶν, «ἐκτείνειν εἰς ἱασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι». Καλῶς· χωρὶς γὰρ τούτων εἰ μυρίαν ἐπεδείξατο προθυμίαν, εἰκῇ πάντα ἐποίουν. Ἐπένευσε αὐτῶν τῇ δεήσει, καὶ δῆλον τοῦτο ἐποίησε, σείσας τὸν τόπον, διὸ πάρεσι
15 ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν «δεηθέντων γὰρ αὐτῶν», φησί, ἐσαλεύθη ὁ τόπος». Οἱ δὲ διὰ τοῦτο ἐγένετο, ἄκουε τοῦ Προφήτου λέγοντος· «Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν»· καὶ πάλιν· «Ἀπὸ προσώπου Κυρίου ἐσαλεύθη ἡ γῆ, ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ». Ποιεῖ δὲ τοῦτο ὁ Θεὸς
20 καὶ διὰ φόβον μείζονα, καὶ εἰς θάρρους αὐτοὺς ἐνάγων μετὰ τὰς ἀπειλὰς ἐκείνας, καὶ εἰς παρηγοίαν πλείονα ἀλείφων. Ἐπεὶ γὰρ ἀρχὴ ἦν, καὶ αἰσθητοῦ ἐδέοντο σημείου πρὸς τὸ πιστευθῆναι αὐτούς, μετὰ δὲ ταῦτα οὐδαμοῦ τοῦτο γίνεται, πολλῆς οὕτω παρακλήσεως ἔτυχον ἀπὸ τῆς εὐχῆς. Εἰκότως
25 δὲ καὶ σημείων χάριν αἰτοῦσιν· οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἶχον γὰρ ἐπιδεῖξαι διὸ ἀνέστη, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν σημείων. Ὡστε οὐ τὴν ἀσφάλειαν ἐζήτουν τὴν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ καταισχυνηθῆναι, ἀλλὰ τὸ ἐν παρηγοίᾳ φθέγγεσθαι. Ἐσαλεύθη ὁ τόπος, καὶ αὐτοὺς μᾶλλον ἐσιερέωσε. Τοῦτο δὲ ποτὲ μὲν ὁρ-

6. Ψαλμ. 103, 32.

7. Ψαλμ. 113, 7.

νὰ πάθουν κάτι κακὸ οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ γιὰ χάρη τοῦ κηρύγματος· διότι δὲν εἶπαν, ἔβγαλε μας ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ τί; «καὶ δῶσε στοὺς δούλους σου τὴ δύναμη γιὰ νὰ διδάσκουν τὸ λόγο σου μὲ ὅλο τὸ θάρρος». Σὺ λοιπὸν ποὺ πραγματοποιοῖσες ἐκεῖνα, πραγματοποιοῖσες καὶ αὐτά.

«Τὸν ὁποῖον ἔχρισες», λέγει. Πρόσεχε, πῶς καὶ στὴν προσευχὴ διαχωρίζουν τὸ πάθος, καὶ τὸ πᾶν σ' αὐτὸν ἀναθέτουν, καὶ διδάσκουν ὅτι αὐτὸς εἶναι αἴτιος καὶ τῆς παρρησίας. Εἶδες πῶς ὅλα τὰ ζητοῦν γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τίποτε γιὰ τὴ δική τους δόξα, οὔτε ἀπὸ φιλοδοξία; Τὸ μὲν λοιπὸν δικό τους ὑπόσχονται, ὅτι δὲν θὰ ἐκπλαγοῦν, ζητοῦν ὅμως νὰ γίνουν θαύματα· «Καί, ἀπλώνοντας ἐσὺ τὸ παντοδύναμο χέρι σου, νὰ γίνονται θεραπείες ἀσθενειῶν, καὶ σημεῖα καὶ καταπληκτικὰ θαύματα». Πολὺ καλὰ· διότι χωρὶς αὐτά, ἀκόμη καὶ ἂν ἔδειχναν πολλή προθυμία, ἄσκοπα ὅλα θὰ τὰ ἔκαναν. Εἰσάκουσε τὴ δέησὴ τους καὶ φανέρωσε αὐτό, σείοντας τὸν τόπο, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι παρὼν στίς προσευχές τους. Διότι, λέγει, «ὅταν αὐτοὶ προσευχήθηκαν σείσθηκε ὁ τόπος». Ὅτι δέ, ἔγινε γι' αὐτό, ἤκουε τὸν Προφήτη ποὺ λέγει· «Αὐτός, ποὺ μὲ ἓνα του βλέμμα ποὺ ρίπτει στὴ γῆ, τὴν κάμνει νὰ τρέμει»⁶· καὶ πάλι· «Ἀπὸ τὸ φόβο ποὺ ἐμπνέει τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου σαλεύθηκε ἡ γῆ ἀπὸ σεισμό, ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ»⁷. Τὸ κάμνει δὲ αὐτὸ ὁ Θεὸς καὶ γιὰ μεγαλύτερο φόβο, καὶ ὀδηγώντας αὐτοὺς σὲ θάρρος, μετὰ τίς ἀπειλές ἐκεῖνες, καὶ προετοιμάζοντας αὐτοὺς σὲ μεγαλύτερη παρρησία. Διότι, ἐπειδὴ ἦταν ἀρχὴ καὶ χρειάζονταν ἓνα αἰσθητὸ σημεῖο γιὰ νὰ γίνουν αὐτοὶ πιστευτοί, ἐνῶ στὴ συνέχεια πουθενὰ δὲν γίνεται αὐτό, γι' αὐτὸ ἔλαβαν πολλή παρηγορία ἀπὸ τὴν προσευχή. Δικαιολογημένα δὲ ζητοῦν καὶ τὴ χάρη τῶν σημείων· διότι δὲν εἶχαν νὰ ἀποδείξουν ἀπὸ τίποτε ἄλλο ὅτι ἀναστήθηκε, παρὰ μόνο ἀπὸ τὰ σημεῖα. Ὡστε δὲν ζητοῦσαν τὴ δική τους μόνο ἀσφάλεια, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ καταισχυνοῦν, καὶ νὰ ὁμιλοῦν μὲ παρρησία. Σείσθηκε ὁ τόπος καὶ αὐτοὺς περισσότερο τοὺς στέρωσε. Τοῦτο δὲ ἄλλοτε μὲν εἶναι

γῆς ἔστι δεῖγμα, ποτὲ δὲ ἐπισκέψεως καὶ προνοίας, νυνὶ δὲ
 ὁργῆς. Ἐπὶ δὲ τοῦ σωτηρίου πάντους ξένως καὶ παρὰ φύ-
 σιν γέγονε. Καὶ γὰρ τότε πᾶσα ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Καὶ αὐτὸς
 δὲ ὁ Σωτὴρ ἔλεγε· «Τότε ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοί, καὶ σει-
 5 σμοὶ κατὰ τόπους». Ἄλλως δὲ καὶ ὁργῆς τῆς κατ' ἐκείνων
 ἦν· τούτους γὰρ Πνεύματος ἐνέπλησεν. Ὅρα καὶ οἱ Ἀπό-
 στολοι μετὰ τὴν εὐχὴν Πνεύματος πληροῦνται. «Καὶ χάρις
 μεγάλη ἦν», φησὶν, «ἐπὶ πάντας αὐτούς· οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις
 ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς». Ὅρᾳς διὰ πολλῇ τοῦ πράγματος ἡ δύνα-
 10 μίς, ὅπου γε καὶ ἐκεῖ ταύτης ἔδει. Αὕτη γὰρ ἡ ὑπόθεσις τῶν
 ἀγαθῶν, ἥς καὶ δεύτερον μέμνηται, παραινῶν πᾶσι τὴν τῶν
 χρημάτων ὑπεροψίαν, ἀνωτέρω μὲν λέγων ὅτι «οὐδὲ εἷς τι
 τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι», ἐνταῦθα δὲ διὰ
 «οὐκ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς».

15 3. Ὅτι γὰρ οὐ τῶν σημείων ἦν τὸ γινόμενον μόνον, ἀλ-
 λά καὶ τῆς αὐτῶν προαιρέσεως, δηλοῖ ἡ Σάπφειρα καὶ ὁ Ἀ-
 νανίας. Οὐ λόγῳ δέ, ἀλλὰ καὶ δυνάμει τὸ μαρτύριον τῆς ἀνα-
 σιάσεως ἐδείκνυσαν, καθάπερ καὶ Παῦλος λέγει· «Καὶ τὸ κή-
 20 ρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ'
 ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως». Καὶ οὐχ ἀπλῶς
 δυνάμει, ἀλλὰ μεγάλῃ δυνάμει. Καλῶς δὲ εἶπε, «Χάρις ἦν
 ἐπὶ πάντας». Διὰ τοῦτο γὰρ ἡ χάρις, ὅτι οὐδεὶς ἦν ἐνδεής·
 τουτέστιν, ἀπὸ τῆς πολλῆς προθυμίας τῶν ἐπιδιδόντων οὐ-
 δεὶς ἦν ἐνδεής· οὐ γὰρ μέρος μὲν ἐδίδουσιν, μέρος δὲ ἐταμιεύ-
 25 οντιο, οὐδὲ πάντα μὲν, ὥς ἴδια δέ. Τὴν ἀνωμαλίαν ἐκ μέσου
 ἐξήγαγον, καὶ ἐν ἀφθονίᾳ ἔζων πολλῇ· καὶ μετὰ πολλῆς δὲ

8. Ματθ. 24, 7.

9. Α' Κορινθ. 2, 4.

δείγμα θείας ὀργῆς, ἄλλοτε δὲ θείας ἐπισκέψεως καὶ πρόνοιας, τώρα ὅμως εἶναι δείγμα θείας ὀργῆς. Κατὰ τὴ διάρ-
κεια δὲ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, κάτι πα-
ράξενο καὶ ἀφύσικο ἔγινε. Καθόσον τότε σείσθηκε ὅλη ἡ γῆ.
Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ ἔλεγε· «Τότε θὰ συμβοῦν πεῖνες καὶ ἐ-
πιδημίες καὶ σεισμοὶ σὲ διάφορους τόπους»⁸. Ἐξ ἄλλου δὲ ἦ-
ταν καὶ δείγμα ὀργῆς ἐναντίον ἐκείνων· αὐτοὺς ὅμως τοὺς
γέμισε ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Πρόσεχε ὅτι καὶ οἱ Ἀπόστο-
λοι μετὰ τὴν προσευχὴν γεμίζουν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.
«Καὶ μεγάλη χάρη τοῦ Θεοῦ», λέγει, «ἦταν σὲ ὅλους αὐ-
τοὺς τοὺς πιστοὺς. Καὶ ἀπόδειξη τῆς χάριτος αὐτῆς ἦταν
ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανένας ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς φτωχός». Βλέ-
πεῖς, ὅτι εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ δύναμη τοῦ πράγματος,
ὅπου βέβαια καὶ ἐκεῖ αὐτὴ χρειαζόταν. Διότι αὐτὴ εἶναι
ἡ αἰτία τῶν ἀγαθῶν, τὴν ὁποίαν καὶ γιὰ δεύτερη φορὰ
μνημονεύει, συμβουλεύοντας σὲ ὅλους τὴν περιφρόνηση
τῶν χρημάτων· παραπάνω μὲν λέγοντας, ὅτι «Καὶ οὔτε
ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἔλεγε ὅτι καὶ τὸ ἐλάχιστο ἀπὸ τὰ
ὑπάρχοντά του εἶναι δικό του», ἐδῶ δέ, ὅτι «Δὲν ὑπῆρχε
ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κανένας φτωχός».

3. Τὸ ὅτι μὲν αὐτὸ ποῦ συνέβαινε δὲν ὀφειλόταν
μόνο στὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ στὴ διάθεση αὐτῶν, τὸ φανε-
ρῶνει ἡ Σάπφειρα καὶ ὁ Ἀνανίας. Ἀπέδειξαν τὴ μαρτυ-
ρία τῆς ἀναστάσεως ὅχι μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ δύ-
ναμη, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Καὶ τὸ κῆ-
ρυγμά μου δὲν ἔγινε μὲ λόγους πιθανοὺς καὶ συναρπαστι-
κοὺς τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, ἀλλ' ἔγινε μὲ ἀπόδειξη
Πνεύματος καὶ θείας δυνάμεως»⁹. Καὶ ὅχι ἀπλῶς μὲ δύ-
ναμη, ἀλλὰ μὲ μεγάλη δύναμη. Καλὰ δὲ εἶπε, «Ἡ χάρη
τοῦ Θεοῦ ἦταν σὲ ὅλους τοὺς πιστοὺς». Διότι γι' αὐτὸ
ὑπῆρχε ἡ χάρη, διότι κανένας δὲν ἦταν φτωχός· δηλαδὴ
ἀπὸ τὴν πολλὴν προθυμίαν ἐκείνων ποῦ πρόσφερναν δὲν
ὑπῆρχε κανένας φτωχός. Διότι δὲν ἔδιναν μὲν ἓνα μέ-
ρος, ἄλλο δὲ μέρος τὸ ἀποταμίευαν, οὔτε ὅλα μὲν, ἀλλὰ
τὰ εἶχαν σὰν δικά τους. Τὴν ἀνωμαλία αὐτὴ τὴν ἐξαφάνισαν
καὶ ζοῦσαν μὲ ἀφθονία πολλή· καὶ μὲ πολλὴ ἐκτίμηση δὲ

τῆς τιμῆς τοῦτο ἐποιοῦν· οὐδὲ γὰρ εἰς τὰς χεῖρας ἐτόλμων
δοῦναι, οὐδὲ τειυφωμένως παρεῖχον, ἀλλὰ παρὰ τοὺς πόδας
ἔφερον, καὶ αὐτοὺς οἰκονόμους ἠφίεσαν γίνεσθαι, καὶ κυρίους
ἐποιοῦν, ἵνα ὥς ἐκ κοινῶν λοιπὸν ἀναλίσκηται, ἀλλὰ μὴ ὥς
5 ἐξ ἰδίων. Τοῦτο καὶ πρὸς τὸ μὴ κενοδοξεῖν αὐτοὺς συνεβάλ-
λειο. Τοῦτο εἰ καὶ νῦν γέγονε, μειὰ πλείονος ἂν τῆς ἡδονῆς
ἐδιώσαμεν, καὶ πλούσιοι καὶ πένητες. Οὐ τοῖς πένησι δὲ μάλ-
λον, ἢ τοῖς πλουσίοις τοῦτο ἔφερεν ἂν τὴν ἡδονήν. Καὶ εἰ
βούλει, τέως ὑπογράφωμεν αὐτῷ τῷ λόγῳ, καὶ ταύτη κατ-
10 πωσώμεθα τὴν ἡδονήν, ἐπειδὴ ἐν ἔργοις οὐ βούλεσθε. Μά-
λισια μὲν γὰρ καὶ ἐξ ἐκείνων δῆλον τῶν τότε γενομένων,
ὅτι πωλοῦντες οὐκ ἦσαν ἐνδεεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς πένητας πλου-
σίους ἐποιοῦν.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ὑπογράφωμεν τοῦτο τῷ λόγῳ, καὶ
15 πάντες τὰ αὐτῶν πωλείωσαν πάντα, καὶ φερέτωσαν εἰς μέ-
σον, τῷ λόγῳ λέγω· μηδεὶς θορυβεῖσθω, μήτε πλούσιος, μή-
τε πένης. Πόσον οἶει χρυσίον συνάγεσθαι; Ἐγὼ σιοχάζομαι
(οὐ γὰρ δὴ μετὰ ἀκριθείας δυνατὸν εἰπεῖν), ὅτι, εἰ πάν-
τες καὶ πᾶσαι τὰ αὐτῶν ἐνταῦθα ἐκένωσαν χρήματα, καὶ χω-
20 ρία καὶ κτήματα καὶ οἰκίας ἀπέδοντο, (ἄνδράποδα γὰρ οὐκ
ἂν εἴποιμι· οὐδὲ γὰρ τότε τοῦτο ἦν, ἀλλ' ἐλευθέρους ἴσως
ἐπέτρεπον γίνεσθαι), τάχα ἂν ἑκατὸν μυριάδες λιτρῶν χρυ-
σίου συνήχθησαν· μᾶλλον δὲ καὶ δις καὶ τρις τοσαῦτα. Εἰπὲ
γάρ μοι, ἡ πόλις ἡμῖν εἰς πόσον μιγάδων ἀριθμὸν νῦν τελεῖ;
25 πόσους βούλεσθε εἶναι Χριστιανούς; βούλεσθε δέκα μυριά-
δας, τὸ δὲ ἄλλο Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων; πόσαι μυριάδες
χρυοίου ἂν συνελέγησαν; πόσος δὲ ἀριθμὸς ἐστι πενήτων;
Οὐκ οἶμαι πλέον μυριάδων πέντε. Τούτους δὴ καθ' ἐκά-
στην ἡμέραν τρέφεσθαι πόση ἀφθονία ἦν; Μᾶλλον δέ, κοι-

ἔκαμναν αὐτό· διότι οὔτε στὰ χέρια τολμοῦσαν νὰ τὰ δίνουν, οὔτε μὲ ἀλαζονεία τὰ παρείχαν, ἀλλὰ τὰ ἔφερναν μπροστὰ στὰ πόδια τους, καὶ ἐπέτρεψαν αὐτοὺς νὰ γίνουν οἰκονόμοι καὶ τοὺς ἔκαμναν κυρίους αὐτῶν γιὰ νὰ ξοδεύουν κατόπιν σὰν ἀπὸ κοινὰ καὶ ὄχι σὰν ἀπὸ τὰ δικά τους. Αὐτὸ συντελοῦσε νὰ μὴ ὑπερηφανεύονται αὐτοί. Τοῦτο ἂν καὶ τώρα γινόταν, θὰ μπορούσαμε νὰ Ζήσουμε μὲ περισσότερη εὐχαρίστηση, καὶ πλούσιοι καὶ φτωχοί. Καὶ αὐτὸ δὲ θὰ ἔφερνε εὐχαρίστηση ὄχι περισσότερη στοὺς φτωχοὺς, ἀπ' ὅ,τι στοὺς πλούσιους. Καὶ ἂν θέλεις, πρῶτα ἄς τὸ περιγράψουμε αὐτὸ μὲ τὰ λόγια καὶ ἄς καρπωθοῦμε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν εὐχαρίστηση, ἐπειδὴ στήν πράξιν δὲν θέλετε. Διότι περισσότερο μὲν φανερό γίνεται ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν τότε, ὅτι δηλαδὴ ἐνῶ τὰ πουλοῦσαν, δὲν ἦταν φτωχοί, ἀλλὰ καὶ τοὺς φτωχοὺς ἔκαμναν πλουσίους.

Πλὴν ὅμως καὶ τώρα ἄς περιγράψουμε αὐτὸ μὲ τὸ λόγο, καὶ ἄς πουλήσουν ὅλοι ὅλα τὰ δικά τους καὶ ἄς τὰ φέρουν μπροστὰ σὲ ὅλους, μὲ τὸ λόγο λέγω· κανένας ἄς μὴ θορυβηθεῖ, οὔτε πλούσιος, οὔτε φτωχός. Πόσος χρυσὸς νομίζεις ὅτι συγκεντρώνεται; Ἐγὼ ὑπολογίζω, (διότι δὲν εἶναι δυνατό νὰ τὸ ποῦμε μὲ ἀκρίβεια), ὅτι, ἂν ὅλοι καὶ ὅλες ἔφερναν καὶ παρέδιναν ἐδῶ τὰ χρήματά τους καὶ τὰ χωράφια καὶ τὰ κτήματα καὶ τίς οἰκίαις (διότι δὲν θὰ μπορούσα νὰ μιλήσω γιὰ δούλους· διότι τότε δὲν θὰ ὑπῆρχαν αὐτοί, ἀλλ' ἴσως ἐπέτρεπαν νὰ γίνονται ἐλεύθεροι), ἴσως νὰ συγκεντρωνόταν περίπου ἓνα ἑκατομμύριο λίτρα χρυσοῦ· μᾶλλον δὲ καὶ διπλάσια καὶ τριπλάσια ἀπὸ αὐτά. Διότι πές μου, πόσον ἀριθμὸ μιγᾶδων ἔχει σήμερα ἡ πόλις μας; πόσοι νομίζετε ὅτι εἶναι χριστιανοί; θέλετε ἑκατὸ χιλιάδες, τὸ δὲ ὑπόλοιπο εἶναι ἐθνικοὶ καὶ Ἰουδαῖοι; πόσες δεκάδες χιλιάδες χρυσοῦ θὰ μπορούσαν νὰ συγκεντρωθοῦν; πόσος δὲ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν φτωχῶν; δὲν νομίζω ὅτι εἶναι περισσότεροι ἀπὸ πενήντα χιλιάδες. Πόση λοιπὸν τροφή θὰ χρειαζόταν γιὰ νὰ τρέφονται αὐτοὶ κάθε ἡμέρα; Μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ ἡ τροφή θὰ εἶναι κοινὴ

νῆς τῆς τροφῆς γινομένης, καὶ συσσίτων ὄντων, οὐδὲ πολ-
 λῆς ἂν ἐδέησε δαπάνης. Τί οὖν, φησὶν, ἐμέλλομεν ποιεῖν με-
 τὰ τὸ ἀναλωθῆναι; Σὺ οἶει δυνηθῆναι ἀναλωθῆναί ποτε; οὐ
 γὰρ ἂν μυριοπλασίων ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐξεχύθη; Τί δαί;
 5 οὐκ ἂν οὐρανὸν ἐποιήσαμεν τὴν γῆν; Εἰ, ἔνθα τριοχίλιοι καὶ
 πεντακισχίλιοι, τοῦτο γενόμενον αὐτως ἔλαμψε, καὶ οὐδεὶς
 αὐτῶν πενίαν ἠτιάσαιτο, πόσῳ μᾶλλον ἐν τοσούτῳ πλήθει;
 τίς δὲ οὐκ ἂν καὶ τῶν ἔξωθεν ἐπέδωκεν; Ἴνα δὲ δείξω δι-
 τὸ διεσπᾶσθαι, τοῦτο δαπανηρὸν καὶ πενίας ποιητικόν, ἔσιω
 10 οἰκία, ἔνθα παῖδιά δέκα καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ, καὶ ἡ μὲν ἐριουρ-
 γείτω, ὁ δὲ ἔξωθεν φερέτω προσόδους· εἶπε δὴ μοι, οὔτιοι,
 κοινῇ σιτούμενοι καὶ μίαν ἔχοντες οἰκίαν, πλείονα ἂν ἀνα-
 λίσκοιεν, ἢ διασπασθέντες; Εὐδὴλον ὅτι διασπασθέντες. Εἰ
 γὰρ μέλλοιεν διεσπᾶσθαι τὰ δέκα παῖδιά, δέκα καὶ οἰκημά-
 15 τῶν χρεία, δέκα τραπεζῶν, δέκα ὑπηρειῶν, καὶ τῆς ἄλλης
 προσόδου τοσαύτης. Τί δέ, ἔνθα δούλων πληθὺς ἔστιν; οὐχὶ
 διὰ τοῦτο πάντες μίαν ἔχουσι τραπέζαν, ὥστε μὴ πολλὴν γε-
 νέσθαι τὴν δαπάνην; Ἡ γὰρ διαίρεσις ἀεὶ ἐλάττωσιν ἐμποι-
 εῖ, ἡ δὲ ὁμόνοια καὶ συμφωνία αὐξήσει. Οὕτως οἱ ἐν τοῖς
 20 μοναστηρίοις ζῶσι νῦν, ὥσπερ ποτὲ οἱ πιστοί. Τίς ὦν ἀπέ-
 θανεν οὖν ἀπὸ λιμοῦ; τίς δὲ οὐ διστράφη μετὰ ἀφθονίας πολ-
 λῆς; Νῦν μὲν οὖν τοῦτο δεδοίκασιν ἄνθρωποι μᾶλλον, ἢ εἰς
 πέλαγος ἐμπεσεῖν ἄπλειον καὶ ἄπειρον, εἰ δὲ πεῖραν ἐποιη-
 σάμεθα τούτου, ἴοιτε ἂν κατειολμήσαμεν τοῦ πράγματος. Πό-
 25 σην οἶει καὶ χάριν εἶναι; Εἰ γὰρ ἴοιτε, ὅτι οὐδεὶς ἦν πι-
 στός, ἀλλὰ τριοχίλιοι καὶ πεντακισχίλιοι μόνον, ὅτι πάντες
 οἱ τῆς οἰκουμένης ἦσαν ἐχθροί, ὅτι οὐδαμῶθεν προσεδόκων
 παραμυθίαν. οὕτω δὴ κατειόλμησαν τοῦ πράγματος, πόσῳ

καὶ θὰ ὑπάρχουν σισσίτια, δὲν θὰ χρειαζόταν πολλή δαπάνη. Τί λοιπὸν, λέγει, ἐπρόκειτο νὰ κάνουμε, ὅταν θὰ τελείωναν οἱ τροφές; Σὺ νομίζεις ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ τελειώσουν ποτέ; διότι δὲν θὰ γινόταν μυριοπλάσια ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ; δὲν θὰ ξεχνιόταν πλούσια ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ; Τί λοιπὸν; δὲν θὰ μετατρέπαμε τὴ γῆ σὲ οὐρανό; "Αὐτὸ ἔγινε ὅπου ἦταν τρεῖς χιλιάδες καὶ πέντε χιλιάδες, καὶ τόσο πολὺ ἔλαμψε καὶ κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν διαμαρτυρήθηκε γιὰ φτώχεια, πόσο μᾶλλον σὲ τόσο πολὺ πλῆθος; Ποιὸς δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς μὴ χριστιανούς δὲν θὰ ἔδινε; Γιὰ νὰ ἀποδείξω δὲ ὅτι ἡ διάσπαση αὕτῃ εἶναι δαπανηρὴ καὶ δημιουργὸς τῆς φτώχειας, ἅς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει μιὰ οἰκία, ὅπου ὑπάρχουν δέκα παιδιά, ἡ γυναῖκα καὶ ὁ ἄνδρας, καὶ ἡ μὲν γυναῖκα ἀσχολεῖται μὲ τὴν κατασκευὴ μᾶλλινων εἰδῶν, ὁ δὲ ἄνδρας φέρνει ἀπ' ἔξω ἔσοδα πές μου λοιπὸν, ἐὰν αὐτοὶ διατρέφονται ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἔχουν μιὰ οἰκία, θὰ ξόδευαν περισσότερα ἔτσι ἢ ἐὰν θὰ εἶχαν διασπασθεῖ; Εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ ξόδευαν περισσότερα ὅταν θὰ εἶχαν διασπασθεῖ. Διότι, ἐὰν συνέβαινε νὰ διαχωρισθοῦν τὰ δέκα παιδιά, θὰ χρειάζονταν καὶ δέκα οἰκήματα, δέκα τράπεζες, δέκα ὑπηρέτες καὶ ἄλλα τόσα ἔσοδα. Τί λοιπὸν γίνεται, ὅπου ὑπάρχει πλῆθος δούλων; δὲν ἔχουν γι' αὐτὸ ὅλοι μιὰ τράπεζα, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ πολλή ἡ δαπάνη; Διότι πάντοτε ἡ διαίρεση προκαλεῖ ἐλάττωση, ἡ δὲ ὁμόνοια καὶ συμφωνία προκαλεῖ αὔξησιν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο Ζοῦν σήμερα οἱ μοναχοὶ στὰ μοναστήρια, ὅπως ἀκριβῶς τότε οἱ πιστοί. Ποιὸς λοιπὸν πέθανε ἀπὸ πείνα; ποιὸς δὲ δὲν διατράφηκε μὲ μεγάλη ἀφθονία; Σήμερα λοιπὸν αὐτὸ φοβοῦνται οἱ ἄνθρωποι περισσότερο παρὰ νὰ πέσουν στὸ φοβερὸ καὶ ἀνοικτὸ πέλαγος, ἂν ὅμως τὸ δοκιμάζαμε αὐτό, τότε θὰ τολμούσαμε τὸ πρᾶγμα. Καὶ πόση χάρη νομίζεις ὅτι ὑπάρχει; Διότι, ἂν τότε, ὅταν δὲν ὑπῆρχε κανένας πιστός, ἀλλὰ τρεῖς καὶ πέντε χιλιάδες μόνο, ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς ἦταν ἐχθροί, ὅταν ἀπὸ πουθενὰ δὲν ἀνέμεναν παρηγορία, μὲ τόση τόλμη ἐπιχείρησαν τὸ πρᾶγμα, πόσο περισσότερο τώρα θὰ

μᾶλλον νῦν τοῦτο ἂν ἐγένετο, ἔνθα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι παν-
 ταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοί; τίς δ' ἂν ἔμενεν "Ελληνα λοι-
 πόν; Οὐδένα ἔγωγε ἡγοῦμαι οὕτως ἂν πάντας ἐπεσπασάμε-
 θα, καὶ εἰλκύσαμεν πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. Πλὴν ἀλλὰ, ἐὰν ὁδῶ
 5 ταύτῃ προβαίνωμεν, πιστεύω τῷ Θεῷ διὰ καὶ τοῦτο ἔσται.
 Πείσθητέ μοι μόνον, καὶ κατὰ τάξιν κατορθώσομεν τὰ πρά-
 γματα· καὶ ἂν ὁ Θεὸς ζωὴν δῶ, πιστεύω διὰ ταχέως εἰς ταύ-
 την ἡμᾶς ἄξομεν τὴν πολιτείαν.

4. Τέως τὸν νόμον τὸν περὶ τοῦ θρκου κατορθώσατε, καὶ
 10 βεβαιώσατε· καὶ ὁ φυλάξας τὸν μὴ φυλάξαντα δῆλον ποιείτω,
 καὶ ἐγκαλείτω λοιπόν, καὶ ἐπιτιμάτω σφοδρῶς· ἡ γὰρ προ-
 θεομία ἐγγύς, καὶ ἐξέτασιν ποιήσω τοῦ πράγματος, καὶ τὸν
 ἄλόντα ἀφορίσω καὶ ἀπείρξω. Ἀλλὰ μηδένα γένοιτο τοιοῦ-
 τον εὐρεθῆναι παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ πάντας μετὰ ἀκριθείας τὸ
 15 σύνθημα τὸ πνευματικὸν τοῦτο φυλάξαι! Καθάπερ οὖν ἐν πο-
 λέμῳ ἀπὸ τοῦ συνθήματος οἱ τε οἰκεῖοι καὶ ἀλλότριοι γνωρί-
 ζονται, οὕτω δὴ καὶ νῦν γινέσθω· καὶ γὰρ καὶ νῦν ἐν πολέ-
 μῳ ἐομέν, ἵνα καὶ τοὺς ἀδελφούς ἐπιγινώσκωμεν τοὺς οἰκεί-
 ουσ. "Οσον γάρ ἐσιν ἀγαθὸν τοῦτο ἡμῖν εἶναι τὸ γνῶρισμα,
 20 καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοιρίας; οἷον τοῦτο ὄπλον κατὰ
 τῆς τοῦ διαδόλου μηχανῆς; Στόμα γάρ, οὐκ εἶδος ὁμνύειν,
 ταχέως καὶ τὸν Θεὸν ἐν εὐχαῖς ἐπισπάσεται, καὶ τὸν διάβο-
 λον πλήξει καιρίαν πληγὴν· στόμα, οὐκ εἶδος ὁμνύειν, οὐδὲ
 ὑβρίζειν εἴσεται. Καθάπερ ἐξ οἰκίας τινός, οὕτως ἀπὸ τῆς
 25 γλώττης τὸ πῦρ ἐκβαλε τοῦτο, καὶ παρέλκυσον ἔξω. Δὸς
 αὐτῇ μικρὸν ἀναπνεῦσαι, τὸ ἔλκος ἀσθενέστερον ποίησον.

Ναί, παρακαλῶ, ἵνα ὑμῖν καὶ ἕτερόν τι ἐκδῶ μάθημα·
 οὐπω γὰρ τούτου κατορθωμένου, οὐ πολμῶ ἐπὶ ἕτερόν τι ἐλ-
 θεῖν. Τοῦτο μετὰ ἀκριθείας ὑμῖν κατορθωθήτω· τούτου λά-
 30 βετε τοῦ κατορθώματος αἰσθησιν πρότερον, καὶ τότε ὑμῖν καὶ

μποροῦσε νὰ γίνει αὐτό, ὅταν μὲ τῇ χάρι τοῦ Θεοῦ παντοῦ στήν οἰκουμένη ὑπάρχουν πιστοί; Ποιὸς δὲ πλέον θὰ παρέμεινε ἐθνικός; Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω κανέναν· ἔτσι ὅλους θὰ τοὺς κάναμε δικούς μας καὶ θὰ τοὺς προσελκύαμε κοντά μας. Πλὴν ὅμως, ἂν ἀκολουθοῦμε αὐτὸ τὸ δρόμο, πιστεύω στὸ Θεό, ὅτι καὶ αὐτὸ θὰ γίνει. Πιστέψτε μόνο τὰ λόγια μου καὶ μὲ τῇ σειρά θὰ τὰ κατορθώσουμε τὰ πράγματα· καὶ ἂν ὁ Θεὸς μᾶς δώσει ζωή, πιστεύω ὅτι γρήγορα θὰ φθάσουμε σ' αὐτὸ τὸν τρόπο ζωῆς.

4. Πρῶτα κατορθώσατε τὸ νόμο γιὰ τὸν ὄρκο καὶ σταθεροποιήσατε αὐτόν· καὶ αὐτὸς ποὺ τὸν φύλαξε, ἃς φανερώσει αὐτόν ποὺ δὲν τὸν φύλαξε, καὶ ἃς τὸν κατηγορεῖ πλέον καὶ ἃς τὸν ἐπιτιμᾷ πολὺ αὐστηρά. Διότι ἡ προθεσμία εἶναι κοντὰ καὶ θὰ κάνω ἐξέταση τοῦ πράγματος καὶ ἐκεῖνον ποὺ θὰ συλλάβω θὰ τὸν ἀφορίσω καὶ θὰ τὸν ἀπομακρύνω. Ἄλλ' εἴθε νὰ μὴ βρεθεῖ κανένας τέτοιος ἀνάμεσά μας, ἀλλὰ ὅλοι νὰ φυλάξουν μὲ ἀκρίβεια τὸ πνευματικὸ αὐτὸ σύνθημα. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν στὸν πόλεμο μὲ τὸ σύνθημα γνωρίζονται καὶ οἱ οἰκεῖοι καὶ οἱ ξένοι, ἔτσι λοιπὸν καὶ τώρα ἃς γίνει. Διότι καὶ τώρα εἴμαστε σὲ πόλεμο γιὰ νὰ ἀναγνωρίσουμε καὶ τοὺς δικούς μας ἀδελφούς. Ὑπάρχει μεγαλύτερο ἀγαθὸ σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὸ γνῶρισμα αὐτό, καὶ ἐδῶ καὶ στήν ἄλλη ζωή; Ὑπάρχει σὰν αὐτὸ τὸ ὄπλο κατὰ τῆς πανουργίας τοῦ διαβόλου; Διότι στόμα ποὺ δὲν γνωρίζει νὰ ὀρκίζεται, γρήγορα καὶ τὸ Θεὸ στίς προσευχὰς θὰ προσελκύσει, καὶ στὸ διάβολο θὰ δώσει θανάσιμο κτύπημα· στόμα ποὺ δὲν γνωρίζει νὰ ὀρκίζεται, οὔτε νὰ βρίζει θὰ μάθει. Ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ κάποια οἰκία ποὺ καίγεται, ἔτσι βγάλε ἀπὸ τῇ γλώσσα σου τῇ φωτιά αὐτὴ καὶ πέταξέ την ἔξω. Κάμε αὐτὴ νὰ ἀναπνεύσει γιὰ λίγο· κάμε τὴν πληγὴ ἀσθενέστερη.

Ναὶ παρακαλῶ, γιὰ νὰ σᾶς δώσω καὶ κάποιο ἄλλο μάθημα· διότι ἐφόσον ἀκόμα αὐτὸ δὲν ἔχει κατορθωθεῖ, δὲν τολμῶ νὰ προχωρήσω σὲ ἄλλο. Τοῦτο μὲ προσοχὴ ἃς κατορθωθεῖ ἀπὸ σᾶς· λάβετε προηγουμένως αἴσθησιν αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος, καὶ τότε θὰ σᾶς προσφέρω

ἑτέρους εἰσάξω νόμους, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Χριστός.
 Φυτεύσατε ἐν τῇ ψυχῇ τῇ ὑμετέρᾳ τοῦτο τὸ καλόν, καὶ κατὰ
 μικρὸν ἔσεσθε παράδεισος τοῦ Θεοῦ, πολλῶν θελτίων ἐκείνου
 τοῦ παραδείσου· οὔτε γὰρ ὄφις παρ' ἡμῖν, οὔτε δένδρον θα-
 5 νάτηφόρον, οὔτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Πήξαιτε ἐν βά-
 θει ταύτην τὴν συνήθειαν. Ἄν τοῦτο γένηται, οὐχ ὑμεῖς οἱ
 παρόντες ὠφεληθήσεσθε μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ
 οἰκουμένῃ· καὶ οὐκ ἐκεῖνοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα
 ἐπιγινόμενοι· ἔθος γὰρ καλὸν εἰσελθόν, καὶ παρὰ πάντων
 10 φυλατιόμενον, εἰς μακροὺς διαδοθήσεται χρόνους, καὶ οὐδεὶς
 αὐτὸ καιρὸς ἐκκόψαι δυνήσεται. Εἰ ξύλα τις συλλέγων ἐν
 Σαββάτῳ λιθόλευσιος γέγονεν, ὁ τὰ πολλῶν τῆς συλλογῆς
 ἐκείνης χαλεπώτερος ἐργαζόμενος, καὶ φορτίον ἁμαρτιῶν συλ-
 λέγων (τοῦτο γὰρ τῶν ὄρκων τὸ πλῆθος), τί οὐχ ὑποστήσε-
 15 ται; τί δὲ οὐχ ὑπομενεῖ; Πολλὴν λήψεσθε παρὰ τοῦ Θεοῦ
 τὴν βοήθειαν, ἐὰν τοῦτο ὑμῖν καιωρθωμένον ᾖ. Ἄν εἶπω,
 'Μὴ ὑβρίσης', εὐθέως τὸν θυμὸν μοι φέρεις εἰς μέσον· ἂν
 εἶπω, 'Μὴ βασκήνης', ἄλλην αἰτίαν ἔρεις. Ἐνταῦθα οὐδὲν
 τοιοῦτον ἔχεις εἰπεῖν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν εὐκόλων ἡρξάμην,
 20 ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς τέχναις ἀπάσαις τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν. Οὕτω
 τις καὶ ἐπὶ τὰ μείζονα ἔρχεται, τὰ εὐκολώτερα πολλῶν προῦ-
 τιν μανθάνων.

Εἴσεσθε πῶς ἔστιν εὐκόλον τοῦτο, θίαν, τῇ τοῦ Θεοῦ
 χάριτι κατορθώσαντες, καὶ ἕτερον δέξησθε νόμον. Δότε μοι
 25 παρησίαν καὶ ἐπὶ Ἑλλήνων, καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων, καὶ πρὸς
 πάντων ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Ναί, παρακαλῶ, πρὸς τῆς ἀγάπης,
 πρὸς τῆς ὠδίνος, δι' ἧς ὑμᾶς ὠδῖνα, «Τεχνία μου». Τὸ δὲ
 ἐξῆς οὐκ ἐπάξω, τὸ «οὗς πάλιν ὠδίνω», οὐδὲ ἐρῶ τὸ «ἄχρῖς
 οὗ μορφωθῇ Χριστός ἐν ὑμῖν», (πιστεύω γὰρ ὅτι μεμόρφω-
 30 ται Χριστός ἐν ὑμῖν), ἀλλ' ἕτερα πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ· «Ἀδελφοί
 μου ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι, χαρὰ καὶ στέφανός μου»· πι-

καὶ ἄλλους νόμους· μᾶλλον δὲ ὄχι ἐγώ, ἀλλ' ὁ Χριστός. Φυτέψατε στῇ ψυχῇ σας αὐτὸ τὸ καλόν, καὶ σιγὰ - σιγὰ θὰ γίνετε παράδεισος τοῦ Θεοῦ, πολὺ καλύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν παράδεισον· διότι οὔτε φίδι ὑπάρχει σὲ μᾶς, οὔτε δένδρον θανατηφόρον, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια. Στερεώσατε σὲ βάθος αὕτῃ τῇ συνήθεια. Ἐάν γένει αὐτό, δὲν θὰ ὠφεληθεῖτε μόνο σεῖς οἱ παρόντες, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης· καὶ ὄχι μόνο ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι θὰ γεννηθοῦν κατόπιν. Διότι συνήθεια καλὴ ποὺ εἰσῆχθηκε καὶ ποὺ τηρεῖται ἀπ' ὅλους, θὰ διαδοθεῖ σὲ μακροῦς χρόνους καὶ κανένας καιρὸς δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὴν ἐξαφανίσει. Ἐάν αὐτός, ποὺ μάζεψε ξύλα τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου, λιθοβολήθηκε¹⁹, ἐκεῖνος ποὺ κάμνει πολὺ χειρότερα πράγματα ἀπὸ τὴν συλλογὴν ἐκείνην, καὶ ποὺ συλλέγει φορτίον ἁμαρτιῶν (διότι αὐτὸ εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ὀρκῶν) τί δὲν θὰ πάθει; τί δὲν θὰ ὑπομείνει; Θὰ λάβετε μεγάλη βοήθεια ἀπὸ τὸ Θεόν, ἂν αὐτὸ θὰ ἔχει κατορθωθεῖ ἀπὸ σᾶς. Ἐάν πῶ, ἢ μὴ βρίσεις ἀμέσως μου ἐπικαλεῖσαι σάν αἰτία τὸ θυμόν· ἂν πῶ, μὴ φθονήσεις, θὰ μου προβάλεις ἄλλη δικαιολογία. Ἐδῶ δὲν ἔχεις τίποτε παρόμοιον νὰ πεῖς. Γι' αὐτὸ ἄρχισα ἀπὸ τὰ εὐκόλα, ἐπειδὴ καὶ σὲ ὅλες τίς τέχνες τὸ ἴδιον κάμνουν. Ἐτσι κανεῖς προχωρεῖ καὶ πρὸς τὰ μεγαλύτερα, ἀφοῦ πολὺ πρὶν μάθει τὰ εὐκολώτερα.

Θὰ ἀντιληφθεῖτε πόσο αὐτὸ εἶναι εὐκόλο, ὅταν, μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, κατορθώσετε αὐτό, καὶ θὰ δεχθεῖτε ἄλλο νόμον. Δώσατέ μου θάρρος καὶ ἐνώπιον τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐνώπιον τῶν Ἰουδαίων καὶ πρὸ πάντων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ναί, παρακαλῶ, γιὰ χάριν τῆς ἀγάπης, γιὰ χάριν τοῦ πόνου, μετὰ τὸν ὁποῖον σᾶς γέννησα, «παιδιὰ μου». Στὸ ἐξῆς ὅμως δὲν θὰ προσθέσω τό, «γιὰ τὰ ὁποῖα νιώθω πόνους»· οὔτε θὰ πῶ τό, «μέχρις ὅτου ἢ κατὰ Χριστὸν ζωὴ μορφωθεῖ μέσα σας»²⁰. (Διότι πιστεύω ὅτι μέσα σας ἔχει μορφωθεῖ ἢ κατὰ Χριστὸν ζωὴ), ἀλλὰ θὰ πῶ ἄλλα πρὸς ἐσᾶς· «Ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ πολυπόθητοι, σεῖς εἰσθε ἡ χαρὰ μου καὶ ὁ στέφανός μου», διότι πιστέψτε με, ὅτι

σιεύσατε γάρ μοι ὅτι οὐκ ἄλλως ἐρῶ. Εἰ μυρίους τις λιθο-
 κολλήιους σιεφάνους βασιλικούς ἐπέθηκε μου τῇ κεφαλῇ νῦν,
 οὐκ ἂν εὐφρανθῇν, ὥς εὐφραίνομαι ἐπὶ τῇ προκοπῇ τῇ ὑ-
 μετέρᾳ· μᾶλλον δέ, οὐδὲ τὸν βασιλέα οὕτως οἶμαι χαίρειν,
 5 ὥς ἐγὼ ἐφ' ὑμῖν. Τί λέγω; Εἰ πάντα τὰ ἔθνη, τὰ πολεμοῦν-
 τα αὐτῷ, νικήσας ἐπανῆλθε, καὶ τοῦ νενομισμένου σιεφάνου
 πλείους ἐιέρους ἔλαβε σιεφάνους, καὶ ἕτερα διαδήματα σύμ-
 βολα τῆς νίκης, οὐκ ἂν αὐτὸν οὕτως οἶμαι χαίρειν ἐπὶ τοῖς
 τροπαίοις, ὥς ἐγὼ ἐπὶ τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ· ὥσπερ γὰρ
 10 μυρίους σιεφάνους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων, οὕτως ἀγάλλο-
 μαι. Καὶ ἐκκότως· ἂν γὰρ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τοῦτο ὑμῖν
 κατορθωθῇ τὸ ἔθος, μυρίους νενικήκατε πολέμους, καὶ πολ-
 λῷ χαλεπωτέρους ἐκείνου· πρὸς δαίμονας πονηρούς, πρὸς
 ἀλάστορας παλαιοαντες καὶ μαχεσάμενοι οὐ διὰ μαχαίρας,
 15 ἀλλὰ διὰ γλώττης καὶ προαιρέσεως.

Ὅρα γὰρ ὅσα κατορθοῦνται, ἐὰν ἄρα κατορθώσητε. Πρῶ-
 τον, ὅτι συνήθειαν χαλεπὴν ἐκκόπτετε· δεύτερον, λογισμὸν
 πονηρόν, καὶ ὅθεν πάντα τὰ κακά, τῷ νομίζειν ἀδιάφορον
 εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ μηδὲν βλάπτειν τρίτον, τὸν θυμὸν τέ-
 20 ταριον, τὴν φιλοχρηματίαν· πάντα γὰρ ταῦτα ὁ ὄρκος τίκτει.
 Ἀλλὰ ἀπὸ τούτου καὶ εἰς τὰ ἄλλα κατορθώματα λήψετε πολ-
 λὴν ἀφορμήν· καθάπερ γὰρ οἱ τὰ στοιχεῖα μανθάνοντες τῶν
 παίδων, οὐκ ἐκεῖνα μόνον μανθάνουσιν, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις παι-
 δεύονται κατὰ μικρὸν ἀναγινώσκειν, οὕτω δὲ καὶ ὑμεῖς· οὐκ
 25 ἔτι λοιπὸν ὑμᾶς ὁ πονηρὸς λογισμὸς ἀπαιτήσῃ, οὐδὲ ἐρεῖτε ὅτι
 'ἀδιάφορόν ἐστι τόδε', οὐκ ἔτι τῇ συνηθείᾳ φθέγγεσθε, ἀλλὰ
 πρὸς ἅπαντα στήσεσθε γενναίως, ἵνα διὰ πάντων τὴν κατὰ
 Θεὸν ἀρετὴν διανύσαντες, τῶν αἰώνιων ἀπολαύσητε ἀγαθῶν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, μεθ'
 30 οὗ τῷ Πατρὶ, ᾧμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ,
 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δέν θὰ εἶναι διαφορετικὰ τὰ λόγια ποῦ θὰ πῶ. "Αν κάποιος μου τοποθετοῦσε τώρα στοῦ κεφάλι μου ἀμέτρητα λιθοστόλιστα βασιλικά στεφάνια, δέν θὰ εὐφραινόμεουν ἔτσι, ὅπως εὐφραίνομαι μέ τῇ δικῇ σας προκοπῇ· μάλλον δέ, οὔτε ὁ βασιλιάς νομίζω ὅτι τόσο πολὺ χαίρεται, ὅπως ἐγὼ γιὰ σᾶς. Τί λέγω; "Αν, νικώντας ὅλα τὰ ἔθνη ποῦ τὸν πολεμοῦν, ἐπανερχόταν καὶ λάμβανε περισσοτέρους ἄλλους στεφάνους ἀπὸ τὸν κανονικὸ στέφανο καὶ ἄλλα διαδήματα, σύμβολα τῆς νίκης, νομίζω ὅτι αὐτός δέν θὰ χαιρόταν τόσο πολὺ γιὰ τὰ τρόπαια, ὅπως ἐγὼ γιὰ τῇ δικῇ σας προκοπῇ διότι χαίρομαι σὰ νὰ ἔχω ἐπάνω στοῦ κεφάλι ἀμέτρητα στεφάνια. Καὶ δικαιολογημένα. Διότι ἂν μέ τῇ χάρι τοῦ Θεοῦ αὕτη ἡ συνήθεια κατορθωθεῖ ἀπὸ σᾶς, ἀμέτρητους πολέμους ἔχετε νικήσει καὶ πολὺ φοβερώτερους ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀφοῦ παλαίψατε καὶ δώσατε μάχη ἐναντίον πονηρῶν δαιμόνων, ἐναντίον κακοποιῶν, ὅχι μέ μάχαιρα, ἀλλὰ μέ τῇ γλώσσᾳ καὶ τῇ διάθεσιν.

Διότι πρόσεχε, πόσα κατορθώνονται, ἂν βέβαια τὰ κατορθώσετε. Πρῶτα ὅτι κόβετε μιὰ κακὴ συνήθεια· δεύτερο, κόβετε σκέψη πονηρὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται καὶ ὅλα τὰ κακά, μέ τὸ νὰ νομίζεις ὅτι ἡ πονηρὴ σκέψη εἶναι ἀδιάφορο πρᾶγμα καὶ ὅτι δέν βλάπτει καθόλου· τρίτο, κόβετε τὸ θυμὸ· τέταρτο, τῇ φιλοχρημασίᾳ· διότι ὅλα αὐτὰ τὰ δημιουργεῖ ὁ ὄρκος. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ κατορθῶμα, θὰ λάβετε μεγάλη ἀφορμὴ καὶ γιὰ τὰ ἄλλα κατορθώματα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὰ παιδιὰ μαθαίνουν τὰ πρῶτα γράμματα, δέν μαθαίνουν ὅμως μόνο ἐκεῖνα, ἀλλὰ μέ ἐκεῖνα ἐκπαιδεύονται σιγὰ - σιγὰ νὰ μάθουν ἀνάγνωσις, ἔτσι λοιπὸν καὶ σεῖς· ποτὲ πλέον δέν θὰ σᾶς ἐξαπατήσῃ ἡ πονηρὴ σκέψη, οὔτε θὰ πεῖτε, 'αὐτὸ εἶναι ἀδιάφορο', ποτὲ πλέον δέν θὰ μιλήσετε μέ τῇ συνήθειᾳ τοῦ ὄρκου, ἀλλὰ ἐνώπιον ὅλων θὰ σταθεῖτε μέ γενναιότητα, γιὰ νὰ ἀπολαύσετε τὰ αἰῶνια ἀγαθὰ, ἀφοῦ διανύσετε τὴν κατὰ Θεὸ ἀρετὴ, μέ τῇ χάρι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ του, μαζί μέ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στοῦ ἁγίου Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Β'
(Πράξ. 4, 36 - 5, 16)

«Ἰωσῆς δέ, ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ὑπὸ τῶν Ἀποσιό-
λων (ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, Υἱὸς παρακλήσεως),
5 Δευίτης Κύπριος τῷ γένει, ὑπάρχωντος αὐτῷ ἀγροῦ,
πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πό-
δας τῶν ἀποσιόλων».

1. Μέλλει διηγεῖσθαι τὸ κατὰ Ἀνανίαν λοιπὸν καὶ Σάπ-
φειραν, καί, θέλων δεῖξαι τὸν ἄνδρα χεῖριστα ἡμαρτηκότα,
10 πρῶτον μέμνηται τοῦ καιρωθῶτος· ὅτι, τοσούτου πλήθους
ὄντος τοῦ ταῦτα ποιοῦντος, τοσαύτης χάριτος, τοσούτων ση-
μείων, οὐχ ὑπ' οὐδενὸς τούτων διωρθώθη, ἀλλὰ, καθάπαξ
ὑπὸ τῆς φιλοχρηματίας τυφλωθεὶς, τὸν ὀλεθρὸν ἐκείνον ἐπε-
σπάσατο τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ. «Ὑπάρχωντος αὐτῷ ἀγροῦ» (οὗ-
15 τως εἶπε, δηλῶν ὅτι τοῦτον μόνον ἐκέκμητο), «πωλήσας ἤ-
νεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποσιό-
λων». «Ἀνὴρ δέ τις, ὀνόματι Ἀνανίας, σὺν Σαπφείρᾳ τῇ
γυναικὶ αὐτοῦ, ἐπώλησε κτῆμα, καὶ ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τι-
μῆς, συνειδυίας καὶ τῆς γυναικός· καὶ ἐνέγκας μέρος τι,
20 παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποσιόλων ἔθηκε». Τὸ δεινὸν ὅτι με-
τὰ συγκαταθέσεως ἢ ἁμαρτία, καὶ οὐδεὶς ἕτερος ἤδει τὸ
γενόμενον. Πόθεν ἐπῆλθε τῷ ταιλαιπώρῳ τούτῳ καὶ ἀθλίῳ
τοῦτο ἐργάσασθαι; «Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· Ἀνανία, διὰ τί ἐ-
πλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦ-
25 μα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου;».

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Β'
(Πράξ. 4, 36 - 5, 16)

«Ὁ Ἰωσῆς δέ, πού ἐπονομάσθηκε ἀπό τοὺς Ἀποστόλους Βαρνάβας, (ὄνομα πού μεταφραζόμενο σημαίνει υἱὸς παρηγορίας) καὶ πού ἦταν Λευῖτης, Κύπριος τὴν καταγωγή, εἶχε ἓνα χωράφι, πού, ἀφοῦ τὸ πούλησε, ἔφερε τὰ χρήματα καὶ τὰ ἔθεσε μπροστὰ στὰ πόδια τῶν Ἀποστόλων»¹.

1. Πρόκειται πλέον νὰ διηγηθεῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἀνανία καὶ τὴ Σάπφειρα, καί, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι ὁ ἄνδρας εἶχε ἀμαρτήσῃ κατὰ τὸ χειρότερο τρόπο, ἀναφέρει αὐτὸν πού πρῶτος εἶχε διαπράξει τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τῆς ἀρετῆς, διότι, ἂν καὶ ὑπῆρχε τόσο πλῆθος πού ἔκαμνε αὐτά, τόση πολλὴ χάρη, τόσα πολλὰ θαύματα, ὅχι μόνο δὲν διορθώθηκε ἀπὸ κανένα ἀπ' αὐτά, ἀλλ', ἀφοῦ τυφλώθηκε ἀπὸ τὴ φιλαργυρία, ἐπέσυρε τὴν καταστροφὴ ἐκείνη, στὸ κεφάλι του· «Ἕνα χωράφι πού εἶχε, (ἔτσι εἶπε, γιὰ νὰ φανερώσῃ ὅτι αὐτὸ μόνο εἶχε), ἀφοῦ τὸ πούλησε, ἔφερε τὰ χρήματα καὶ τὰ τοποθέτησε μπροστὰ στὰ πόδια τῶν Ἀποστόλων». «Κάποιος ὅμως ἄνθρωπος πού ὀνομαζόταν Ἀνανίας, μαζί μὲ τὴ γυναῖκα του Σάπφειρα, πούλησε ἓνα χωράφι καὶ ξεχώρισε ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ἀντίτιμο καὶ τὸ κράτησε, ἐνῶ τὸ γνώριζε καὶ ἡ γυναῖκα του· καί, ἀφοῦ ἔφερε τὸ ὑπόλοιπο τοῦ ἀντιτίμου, τὸ τοποθέτησε μπροστὰ στὰ πόδια τῶν Ἀποστόλων». Τὸ φοβερὸ εἶναι, ὅτι ἡ ἀμαρτία ἔγινε μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ τῶν δύο καὶ κανένας ἄλλος δὲν γνώριζε τὸ γεγονός. Ἀπὸ ποῦ ἦλθε στὸν ταλαίπωρο καὶ ἄθλιο αὐτὸ νὰ διαπράξῃ αὐτό; «Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· Ἀνανία, γιατί ἄφησες τὸν Σατανᾶ νὰ κυριεύσῃ τὴν καρδιά σου καὶ νὰ πεῖς ψέματα στὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, καὶ νὰ κατακρατήσῃς κρυφὰ γιὰ τὸν ἑαυτό σου ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ἀντίτιμο τοῦ χωραφιοῦ πού

"Ορα καὶ νῦν μέγα σημεῖον γενόμενον, καὶ πολλῷ πλέον ἐ-
 κείνου τοῦ προτέρου. «Οὐχὶ μένον σοὶ ἔμενε, καὶ προθὲν ἐπὶ
 τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε;». Τουτέστι, 'μὴ γὰρ ἀνάγκη τις ἦν
 καὶ θία; μὴ γὰρ ἄκοντας ὑμᾶς ἔλκομεν;'. «Τί δι' ἔθου ἐν
 5 τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις,
 ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Ἀκούων δὲ ὁ Ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους,
 πεσὼν ἐξέψυξεν». Ὅρα πόθεν μεῖζον τὸ σημεῖον τοῦτο; Ἀ-
 πὸ τοῦ ἀνελεῖν, ἀπὸ τοῦ τὰ ἐν διανοίᾳ εἰδέναι, καὶ τὰ λάθρα
 γεγονότα.

10 «Ἐγένετο δὲ φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας
 ταῦτα. Ἀνασιάντιες δὲ οἱ νεώτεροι συνέσειλαν αὐτόν, καὶ
 ἐξενέγκαντες ἔθαψαν. Ἐγένετο δὲ ὡς ὥρων τριῶν διάσιγ-
 μα, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονός, εἰσῆλθεν. Ἀπε-
 κρίθη δὲ αὐτῇ ὁ Πέτρος· Εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον
 15 ἀπέδοσθε;». Ταύτην ἐβούλετο σῶσαι· ἐκεῖνος γὰρ ἦν ὁ ἀρ-
 χηγὸς τῆς ἁμαρτίας. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτῇ δίδωσι τάχα και-
 ρὸν ἀπολογίας, καὶ ἐξουσίαν μετανοίας. Διὸ καὶ λέγει· «Εἰ-
 πέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; Ἡ δὲ εἶπε· Ναί,
 τοσούτου. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν· Τί δι' συνεφωνή-
 20 θη ὑμῖν πειρᾶσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἴδου οἱ πόδες τῶν
 θαψάντων τὸν ἄνδρα σου ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξοίσουσί σε. Ἐ-
 πεσε δὲ παραχρῆμα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέψυξεν.
 Εἰσελθόντες δὲ οἱ νεανίσκοι εὗρον αὐτήν νεκράν, καὶ ἐξε-
 νέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς. Καὶ ἐγένετο φό-
 25 βος μέγας ἐφ' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀ-
 κούοντας ταῦτα». Μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν φόβον αὐτῶν, πλείο-

πούλησες»; Πρόσεχε ὅτι καὶ τώρα γίνεται μεγάλο θαῦμα, καὶ πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ προηγούμενο. «Μήπως ὅταν εἶχες τὸ κτῆμα, δὲν παρέμενε δικό σου, καὶ ὅταν πουλήθηκε τὸ ἀντίτιμό του δὲν ἦταν στήν ἐξουσία σου νὰ τὸ διαθέσεις ὅπως ἤθελες;». Δηλαδή, «μήπως λοιπὸν ὑπῆρχε κάποια ἀνάγκη καὶ βία; μήπως σὰς προσελκύουμε χωρὶς τὴ θέλησή σας;». «Γιατί» δέχθηκες στήν καρδιά σου αὐτὸ τὸ πράγμα; Δὲν εἶπες ψέματα σὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ στὸ Θεό. Μόλις δὲ ὁ Ἀνανίας ἄκουσε τοὺς λόγους αὐτοῦς ἔπασσε κατὰ γῆς καὶ ξεψύχησε». Βλέπεις, ἀπὸ ποῦ εἶναι μεγαλύτερο τὸ θαῦμα αὐτό; Ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἀπὸ τὴ γνώση τῶν σκέψεων, καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα ἔγιναν κρυφά.

«Καὶ κατέλαβε φόβος μέγας ὅλους, ὅσοι ἄκουαν αὐτά. Ἀφοῦ δὲ σηκώθηκαν οἱ νεώτεροι καὶ τὸν περιτύλιξαν μὲ νεκρικοὺς ἐπιδέσμους, ὅπως συνηθιζόταν, καὶ τὸν μετέφεραν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, τὸν ἔθαψαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ πέρασε χρονικὸ διάστημα περίπου τριῶν ὥρῶν καὶ εἰσῆλθε στὸν τόπο τῆς συνάξεως καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ Ἀνανία, ποὺ δὲν γνώριζε τὸ γεγονός. Ἀποκρίθηκε δὲ πρὸς αὐτὴν ὁ Πέτρος καὶ εἶπε· πές μου, μήπως τόσα χρήματα πουλήσατε τὸ χωράφι; Ἦθελε νὰ τὴ σώσει· διότι ἐκεῖνος ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀμαρτίας. Καὶ γι' αὐτὸ δίνει σ' αὐτὴν καιρό, ἴσως ἀπολογίας καὶ δυνατότητα μετάνοιας. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «Πές μου, μήπως τόσα χρήματα πουλήσατε τὸ χωράφι;». Αὐτὴ δὲ εἶπε· Ναί, τόσα. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε τότε πρὸς αὐτὴν· γιατί συμφωνήθηκε μεταξὺ σας νὰ πειράξετε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο; Νά, τὰ πόδια ἐκείνων ποὺ ἔθαψαν τὸν ἄνδρα σου, εἶναι κοντὰ στὴ θύρα καὶ τώρα θὰ μεταφέρουν καὶ σένα ἔξω. Ἐπείσε δὲ καὶ αὐτὴ ἀμέσως τὴν ἴδια στιγμή κοντὰ στὰ πόδια τοῦ Πέτρου καὶ ξεψύχησε. Ὅταν δὲ εἰσῆλθαν οἱ νεαροί, τὴν βρῆκαν νεκρή, καί, ἀφοῦ τὴν μετέφεραν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, τὴν ἔθαψαν κοντὰ στὸν ἄνδρα τῆς. Καὶ κυρίευσε μέγας φόβος ὅλη τὴν Ἐκκλησία, καὶ ὅλους ὅσοι ἄκουσαν αὐτά. Μετὰ τὴ δημιουργία τοῦ φόβου αὐτῶν, ἔκαναν πιὸ πολ-

τα σημεῖα ἐποιοῦν καὶ ὅτι ἐποιοῦν, ἄκουε. «Διὰ δὲ τῶν χει-
 ρῶν τῶν Ἀποσιόλων ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ
 πολλά. Καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ἐν τῇ σιῳῃ Σολομῶν-
 τος· τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐ-
 5 μεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός». Εἰκότως· καὶ γὰρ ὁ Πέτρος ἦν
 λοιπὸν φοβερός, κολάζων καὶ τὰ εἰς νοῦν ἐξελέγχων· ὃ καὶ
 μᾶλλον προσέκειντο διὰ τε τὸ σημεῖον, καὶ τὴν πρώτην δημη-
 γορίαν, καὶ τὴν δευτέραν, καὶ τὴν τρίτην· αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ
 σημεῖον εἰργάσατο τὸ πρῶτον, καὶ τὸ δεύτερον, καὶ τὸ νῦν.
 10 ὅπερ ἐμοὶ καὶ διπλοῦν, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἐν τι καὶ μόνον εἶ-
 ναι δοκεῖ· ἐν μὲν, τὸ τὰ κατὰ διάνοιαν ἐλέγξει, δεύτερον δέ,
 τὸ ἀνελεῖν προσιάγμαι.

«Μᾶλλον δὲ προσειθένιο πιστεύοντες», φησί, «τῷ Κυρίῳ
 πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ὥστε κατὰ τὰς πλατείας ἐκ-
 15 φέρειν τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τιθέναι ἐπὶ τῶν κλινῶν καὶ κραβ-
 δάτων, ἵνα, ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ
 αὐτῶν». Τοῦτο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ οὐ γέγονεν· ὅθεν καὶ ὁρᾷν
 νῦν ἐστὶν ἔργῳ τῷ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον ἐξελθόν. Ποῖον δὲ
 τοῦτο; «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, καὶ κεῖνος
 20 ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει». «Συνήρχετο δὲ καὶ τὸ
 πλῆθος τῶν περὶ πόλεων εἰς Ἱερουσαλήμ, φέροντες ἀσθε-
 νεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἵτινες ἐ-
 θεραπεύοντο ἅπαντες». Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς αὐτοῖς ὁ θίος
 ὑφαίνεται πᾶς διὰ τῶν ἐναντίων· οἶον, ἀνθυμία πρώτη γέγο-
 25 νε διὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ, εἶτα εὐθυμία διὰ τὴν τοῦ
 Πνεύματος κάθοδον· πάλιν ἀνθυμία διὰ τοὺς χλευάζοντας, εἶ-
 τα εὐθυμία διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ τὸ σημεῖον· πάλιν ἀνθυμία
 διὰ τὸ κατὰσχέθῃναι, εἶτα εὐθυμία διὰ τῆς ἀπολογίας. Πά-

λά θαύματα· καὶ ὅτι ἔκαναν, ἄκουε· «Μὲ τὰ χέρια δὲ τῶν Ἀποστόλων γίνονταν πολλὰ θαύματα καὶ τέρατα μεταξύ τοῦ λαοῦ. Καὶ μαζεύονταν ὅλοι μὲ μιὰ ψυχὴ στὴ στοὰ τοῦ Σολομώντα. Ἀπὸ τοὺς λοιποὺς δέ, ποὺ δὲν εἶχαν πιστεύσει, κανένας δὲν τολμοῦσε νὰ προσκολληθεῖ σ' αὐτούς, ἀλλ' τὸ πλῆθος ἔτρεφε μεγάλη ὑπόληψη. Δικαιολογημένα, διότι καὶ ὁ Πέτρος πλέον ἦταν αυστηρὸς τιμωρώντας καὶ ἐλέγχοντας καὶ τίς σκέψεις, καὶ τὸν ὁποῖο περισσότερο γὸν πλησίαζαν καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ θαύματος καὶ ἐξ αἰτίας γῆς πρώτης, τῆς δεύτερης καὶ τῆς τρίτης ὁμιλίας· καθόσον αὐτὸς ἐπιτέλεσε καὶ τὸ πρῶτο θαῦμα καὶ τὸ δεύτερο καὶ τὸ τωρινό, ποὺ γιὰ μένα εἶναι διπλό, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀπλῶς ἓνα καὶ μόνο· ἓνα μὲν, τὸ ὅτι ἤλεγξε τὴ σκέψη τους, δεύτερο δέ, τὸ ὅτι ὁ θάνατος συνέβηκε μὲ τὸ πρόσταγμά του.

«Ἀκόμη δέ», λέγει, «περισσότερα πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν προστίθονταν σ' αὐτούς ποὺ πίστευαν στὸν Κύριο, ὥστε ἔβγαζαν ἀπὸ τὰ σπίτια τους στὶς πλατεῖες τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἔθεταν αὐτοὺς ἐπάνω σὲ κρεβάτια καὶ φορεῖα, ὥστε, ὅταν θὰ περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Πέτρος, νὰ πέσει ἔστω καὶ ἡ σκιά του σὲ κάποιον ἀπ' αὐτούς». Αὐτὸ δὲν συνέβηκε ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· ἄρα εἶναι δυνατόν καὶ τώρα νὰ βλέπει κανένας νὰ πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο, ποὺ λέχθηκε ἀπ' αὐτόν. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σὲ μένα, τὰ ἔργα ποὺ κάνω ἐγώ, θὰ τὰ κάνει καὶ ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ θὰ κάνει»². Συγκεντρωνόταν δὲ στὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων ἀπὸ τίς γειτονικὲς πόλεις καὶ ἔφερναν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ὅσους βασανίζονταν ἀπὸ ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ ὅλοι θεραπεύονταν». Σὺ ὅμως πρόσεχε, παρακαλῶ, πῶς ὅλος ὁ θῖος αὐτῶν ὑφαίνεται μὲ τὰ ἀντίθετα ὅπως, πρώτη λύπη δοκίμασαν γιὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, ἔπειτα χαρὰ γιὰ τὴν κάθοδο καὶ ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πάλι λύπη γιὰ τοὺς χλευασμοὺς ποὺ δέχονταν, ἔπειτα δὲ χαρὰ γιὰ τοὺς πιστοὺς καὶ τὸ θαῦμα πάλι λύπη γιὰ τὴ σύλληψή τους, ἔπειτα δὲ χαρὰ μὲ τὴν

λιν ἐνταῦθα καὶ εὐθυμία καὶ ἀθυμία. "Οτι μὲν γὰρ ἦσαν λαμ-
 προί, καὶ ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἀπεκάλυψεν εὐθυμία διὲν δὲ τοὺς
 αὐτῶν ἀνῆρουν, ἀθυμία. Πάλιν εὐθυμία ὑπὸ τῆς λαμπροδίη-
 τος· πάλιν ἀθυμία ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ διόλου τοῦτο σκο-
 5 πουμένοις ἰδεῖν δυνατόν· καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν δὲ οὕτως εἴ-
 ροι τις ἄν. "Ιδωμεν δὲ ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. «Ἐπώλουν», φη-
 σί, «καὶ ἔφερον τὰς τιμὰς, καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν
 Ἀποσιόλων». "Ορα μοι, ἀγαπητέ, πῶς οὐ τοῖς Ἀποσιόλοις
 ἐπέτρεπον πωλεῖν, ἀλλ' αὐτοὶ ἐπώλουν, καὶ τὰς τιμὰς ἐκεί-
 10 νοις ἐδίδουσιν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ὁ Ἀνανίας, ἀλλ' ὑφαίρειται
 τι τῆς τιμῆς, οὐκ ἀπέδοτο ἀγροῦ· διὸ καὶ τιμωρεῖται ὡς τὸ
 προᾶγμα μὴ καλῶς διαθέμενος, καὶ κλέπτων τὰ ἑαυτοῦ φτω-
 ραθεῖς. Οὗτος καὶ τῶν τῶν ἱερέων ἦψαιτο ὁ λόγος, καὶ σφό-
 δρα κατὰ κράτος. Ἐπεὶ δὲ συνήδει τῷ γενομένῳ καὶ ἡ τού-
 15 του γυνή, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν ἐξετάζει.

2. Ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν διὲν σφόδρα πικρῶς αὐτῇ ἐ-
 χρήσαιο. Τί λέγεις; εἰπέ μοι, ποία πικρία; Εἰ ξύλα τις
 συλλέξας καταλεύεται, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἱερόσυλος· καὶ ταῦ-
 τα γὰρ ἱερὰ λοιπὸν ἦν τὰ χρήματα. Οὐκοῦν ὁ ἐλόμενος τὰ
 20 αὐτοῦ πωλῆσαι καὶ διαδοῦναι, εἴτα λαβὼν, ἱερόσυλος ἄν εἴη.
 Εἰ δὲ ὁ ἐκ τῶν αὐτοῦ λαβὼν, ἱερόσυλος, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἐκ
 τῶν ἀλλοτριῶν μὴ γάρ, ἐπειδὴ τῶν μὴ γίνεται τοῦτο, καὶ ἐ-
 πεται παρὰ πόδας ἢ κόλασις, νομίσητε ἀτιμωρητὶ ταῦτα γί-
 νεσθαι. Ὅρᾳς ἅτι τοῦτο ἐγκαλεῖται, ὅτι, ποιήσας αὐτὰ ἱερὰ
 25 χρήματα, τότε ἔλαβε; Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνασο, φησί, καὶ μετὰ
 τὸ πωλῆσαι αὐτὰ ὡς ἰδίῳις ἀποχρήσασθαι; μὴ γὰρ ἐκωλύ-
 θης; διὰ τί μετὰ τὸ ὑποσχέσθαι λαμβάνεις; "Ορα πῶς εἴ-

ἀπολογία. Ἐδῶ πάλι καὶ χαρὰ καὶ λύπη. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἦταν λαμπροί, καὶ ὁ Θεὸς ἀποκαλύφθηκε σ' αὐτούς, τοὺς προξενούσε εὐθυμία, τὸ ὅτι δὲ φόνευαν τοὺς δικούς τους, λύπη. Πάλι εὐθυμία ἀπὸ τῆς λαμπρότητά, πάλι λύπη ἀπὸ τῆς στάσεως τοῦ Ἀρχιερέα. Καὶ καθόλου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δεῖς νὰ δίνουν σημασία σ' αὐτό· καὶ στοὺς παλαιούς δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ διαπιστώσει τὸ ἴδιο. "Ἀς δοῦμε δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὰ προαναφερθέντα. «Πουλοῦσαν», λέγει, «καὶ ἔφερναν τίς εἰσπράξεις καὶ τίς τοποθετοῦσαν μπροστὰ στὰ πόδια τῶν Ἀποστόλων». Πρόσεχε, ἀγαπητέ μου, πῶς δὲν ἐπέτρεπαν στοὺς Ἀποστόλους νὰ πουλοῦν, ἀλλ' οἱ ἴδιοι τὰ πουλοῦσαν καὶ τίς εἰσπράξεις τίς ἔδιναν σ' ἐκείνους. Ὁ Ἀνανίας ὅμως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλ' ἀφαιρεῖ κάτι ἀπὸ τὸ ἀντίτιμο τοῦ ἀγροῦ γι' αὐτὸ καὶ τιμωρεῖται, ἐπειδὴ δὲν διέθεσε καλὰ τὸ πράγμα καὶ ἀφοῦ συνελήφθηκε ἐπ' οὐτοφώρῳ νὰ κλέβει τὰ δικά του. Αὐτὸ τὸ πράγμα κυρίεψε καὶ τοὺς σημερινούς ἱερεῖς, μὲ ζωηρότητα καὶ μεγάλη δύναμη. Ἐπειδὴ δὲ γνώριζε τὸ συμβάν καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, γι' αὐτὸ ἐξετάζει καὶ αὐτήν.

2. Ἀλλ' ἴσως θὰ ἔλεγε κάποιος, ὅτι πολὺ σκληρὰ συμπεριφέρθηκε πρὸς αὐτήν. Τί λέγεις; πές μου, ποιά σκληρότητα; "Ἄν, ὅταν κάποιος συλλέγει ξύλα θανατώνεται μὲ λιθοβολισμό, πολὺ περισσότερο ὁ ἱερόσυλος· διότι καὶ αὐτὰ τὰ χρήματα πλέον ἦταν ἱερά. Λοιπὸν αὐτὸς ποὺ μόνος του προτίμησε νὰ πωλήσει καὶ νὰ διαθέσει τὰ δικά του, ἔπειτα ἂν λάβει κάτι ἀπὸ αὐτά, γίνεται ἱερόσυλος. "Ἄν δὲ αὐτὸς ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὰ δικά του εἶναι ἱερόσυλος, πολὺ περισσότερο αὐτὸς ποὺ παίρνει ἀπὸ τὰ ξένα. Διότι μὴ νομίσετε, ἐπειδὴ τώρα δὲν γίνεται αὐτό, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἡ τιμωρία, ὅτι αὐτὰ γίνονται χωρὶς τιμωρία. Βλέπεις, ὅτι γι' αὐτὸ κατηγορεῖται, ὅτι τότε ἔλαβε ἀπὸ αὐτά, ὅταν ἔκανε αὐτὰ ἱερά χρήματα; Μήπως δηλαδὴ δὲν μπορούσες, λέγει, καὶ μετὰ τὴν πώλησίν τους νὰ χρησιμοποίησας αὐτὰ σὰν δικά σου; μήπως ἐμποδίσθηκες; γιατί παίρνεις ἀπὸ αὐτά, μετὰ τὴν ὑπόσχεσίν σου νὰ τὰ παραχωρήσεις; Βλέπεις πῶς ἀμέσως

θέως ἐξ ἀρχῆς ἐπέθειο ὁ διάβολος μετὰ τὸ σημεῖον γενομένων καὶ θαυμάτων ισοσύων, μᾶλλον δὲ πῶς καὶ οὗτος ὑπ' αὐτοῦ ἐπαρώθη; Τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ γέγονεν, ὅτε ὁ Χαρμί τὸ ἀνάθημα κλέψας ἔάλω· ἀλλ' ὁμῶς ἔγνωσ καὶ
 5 ἐκεῖ μεθ' ὅσης ἐκδικίας διωρθώθη τὸ πρᾶγμα. Ἱεροσουλία γὰρ σφόδρα χαλεπὸν, ἀγαπητέ, καὶ πολλῆς γέμον καταφρονήσεως. Οὔτε πωλῆσαι ἠναγκάσαμεν, φησὶν, οὔτε πωλήσαντα δοῦναι τὰ χρήματα· σὺ εἶλον ἐξ οἰκείας προαιρέσεως, τί τοίνυν ἔκλεψας ἀπὸ τῶν ἱερῶν χρημάτων; «Διὰ τί ἐπλήρωσε»,
 10 φησὶν, «ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου;».

Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τοῦτο ἐποίησε, τί αὐτὸς ἐγκαλεῖται; Αἷτιος γέγονε δεξάμενος αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, καὶ πληρωθεὶς. Ἀλλ' ἔδει διορθῶσαι, φησὶν. Ἀλλ' οὐκ ἂν διωρθώθη· ὁ γὰρ τοιαῦτα ὁρῶν καὶ μὴ κερδάνας, πολλῶ μᾶλλον οὐκ ἂν
 15 ἐτέρως ἐκέρδανεν. Οὐκ ἔδει τοίνυν ἀπλῶς παρελθεῖν τὸ γεγονός, ἀλλ' ὥς σηπεδόνα τινὰ ἐκτιμηθῆναι, ἵνα μὴ τῷ λοιπῷ λυμήνηται σώματι. Νῦν μὲν γὰρ καὶ οὗτος ὠφέληται μὴ προελθὼν περαιτέρω κακίας, καὶ οἱ λοιποὶ σπουδαιότεροι γενόμενοι, τότε δὲ ἂν τοῦναντίον συνέβη. Διὰ τοῦτο πρῶτον ἐλέγχει,
 20 καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔλαθεν αὐτὸν τὸ γεγονός, καὶ τότε καταδικάζει· «διὰ τί γάρ, φησί, τοῦτο πεποίηκας; ἤθελες ἔχειν;» Ἔδει ἔχειν ἐξ ἀρχῆς, καὶ μὴ ὑποσχέσθαι· νῦν δὲ λαβὼν μετὰ τὸ ἀναθέσθαι, μείζονα τὴν ἱεροσουλίαν εἰργάσω· ὁ μὲν γὰρ τὰ τῶν ἄλλων λαμβάνων, ἴσως ἀλλοτριῶν ἐπιθυμήσας λαμβάνει, σοὶ δὲ ἐξῆν ἔχειν τὰ σά. Τί τοίνυν ἐποίησας αὐτὰ ἱερά, καὶ τότε ἔλαθες; Ἀπὸ πολλῆς καταφρονήσεως τοῦτο πεποίηκας. Οὐκ ἔχει τὸ γενόμενον συγγνώμην, ἐκτός ἐστιν ἀπολογίας. Μηδεὶς δὲ σκανδαλιζέσθω, εἴ τινες καὶ νῦν εἰσιν ἱερόσυλοι· εἰ γὰρ τότε ἦσαν, πολλῶ μᾶλλον νῦν,

4. Ἰησ. Να. 7. 1 καὶ 20, 22. Στὸ κείμενο τῆς Π. Διαθήκης ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀχαρ, ὁ υἱὸς τοῦ Χαρμί, ἦταν ἐκεῖνος ποῦ ἐνοσφίσαστο ἀφιερώματα τὰ ὁποῖα καὶ ὁμολογεῖ στὸ στίχο 21 τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου, ἦτοι, ἓναν ὥραϊο μανδύα, διακόσια δίδραχμα (=σίκλους) ἀργυρᾶ καὶ μιὰ ράβδον χρυσή, ποῦ ζύγιζε πενήντα δίδραχμα.

ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ διάβολος παρεμβλήθηκε ἀνάμεσα στὰ τόσα γυνόμενα σημεῖα καὶ θαύματα, μᾶλλον δὲ πῶς καὶ ὁ Ἀνανίας ἀπὸ τὸ διάβολο πωρώθηκε; Παρόμοιο συμβὰν ἔγινε καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅταν ὁ Χαρμί, ἀφοῦ ἔκλεψε τὸ ἀφιέρωμά του, καταστράφηκε· ἀλλ' ὅμως ἔμαθες καὶ ἐκεῖ μὲ πόση αὐστηρότητα διορθώθηκε τὸ πρᾶγμα. Διότι ἡ ἱεροσυλία εἶναι πάρα πολὺ φοβερὸ πρᾶγμα, ἀγαπητέ, καὶ ἄξιο μεγάλης περιφρονήσεως. Οὔτε νὰ πουλήσεις σὲ ἀναγκάσαμε, λέγει, οὔτε ὅταν πούλησες νὰ δώσεις τὰ χρήματα· σὺ προτίμησες ἀπὸ δική σου προαίρεση· γιατί λοιπὸν ἔκλεψες ἀπὸ τὰ ἱερὰ χρήματα; «Γιατί ἄφησες», λέγει, «νὰ κυριεύσει ὁ σατανᾶς τὴν καρδιά σου;».

Καί, ἂν ὁ σατανᾶς ἔκανε αὐτό, γιατί κατηγορεῖται αὐτός; Ἐπειδὴ ἔγινε αἷτιος νὰ δεχθεῖ τὴν ἐνέργεια τοῦ διαβόλου καὶ νὰ καταληφθεῖ ἀπ' αὐτόν. Ἐπρεπε, ὅμως, λέγει, νὰ τὸν διορθώσει. Ἀλλὰ δὲν θὰ διορθωνόταν· διότι αὐτὸς ποὺ βλέπει τέτοια καὶ δὲν ὠφελεῖται, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ ὠφελοῦνταν κατ' ἄλλο τρόπο. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ παραιτωπῇσουν τὸ γεγονός, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀποκόψουν ὥς κατὶ σάπιο, γιὰ νὰ μὴ μολυνθεῖ καὶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα. Διότι τώρα μὲν καὶ αὐτὸς ὠφελήθηκε, ἀφοῦ δὲν προχώρησε σὲ παραπέρα κακία, καὶ ἀφοῦ οἱ λοιποὶ ἔγιναν καλύτεροι, ἐνῶ τότε θὰ συνέβαινε τὸ ἀντίθετο. Γι' αὐτὸ πρῶτα ἐλέγχει καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν τοῦ διαφεύγει τὸ γεγονός, καὶ τότε καταδικάζει. Ἐπειδὴ λοιπὸν, λέγει, τὸ ἔκανες αὐτό; ἤθελες νὰ τὰ ἔχεις; Ἐπρεπε νὰ τὰ ἔχεις ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ νὰ μὴ τὰ ὑποσχεθεῖς· τώρα ὅμως παίρνοντάς τα μετὰ τὴν ἀφιέρωσή τους, διέπραξες μεγαλύτερη ἱεροσυλία. Διότι, ἐκεῖνος μὲν ποὺ λαμβάνει ἀπὸ τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, λαμβάνει ἴσως ἐπειδὴ ἐπιθύμησε τὰ ξένα, σὲ σένα ὅμως ἦταν δυνατό νὰ ἔχεις τὰ δικά σου. Γιατί λοιπὸν ἔκανες αὐτὰ ἱερὰ, καὶ τότε ἔλαβες ἀπὸ αὐτά; Ἀπὸ πολλὴ περιφρόνηση ἔκανες αὐτό. Αὐτὸ ποὺ ἔγινε δὲν συγχωρεῖται καὶ βρίσκεται ἐκτὸς ἀπολογίας. Ἄς μὴ σκανδαλίζεται κανένας, ἐὰν καὶ τώρα μερικοὶ εἶναι ἱερόσυλοι· διότι ἐὰν ἦταν τότε, πολὺ περισσότερο

διε πολλὰ τὰ κακά. Ἀλλ' ἐλέγχωμεν αὐτοὺς ἐπὶ πάντων, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχουσιν. Ὁ Ἰούδας ἱερόσυλος ἦν· ἀλλ' οὐκ ἐσκανδάλισε τοῦτο τοὺς μαθητάς. Ὅρᾳς ὅσα κακὰ ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία ποιεῖ;

- 5 «Καὶ ἐγένετο», φησί, «φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα». Ἐκεῖνος ἐτιμωρήθη, καὶ ἄλλοι ἐκέρδαναν. Ὡστε οὐχ ἀπλῶς τοῦτο οἰκονομεῖται· καίτοι δὲ σημείων ἄλλων πρότερον γενομένων, ὅμως οὐκ ἦν φόβος τοιοῦτος. Οὕτως ἀληθές ἐστιν ἐκεῖνο, ὅτι «γινώσκεται Κύριος κρίματα
- 10 ποιῶν»· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ γέγονεν· «Ὅζᾳ ἐτιμωρήθη, καὶ ἐγένετο τοῖς ἄλλοις φόβος». Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν φοβηθεῖς ὁ βασιλεὺς ἀπάσαιο τὴν κιβωτόν, ἐνταῦθα δὲ οὗτοι μᾶλλον προσεκτικώτεροι γίνονται. Εἶδες πῶς οὐκ ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ἀνέμεινεν ὥστε εἰσελθεῖν· οὐδὲ τῶν ἄλλων
- 15 λων τις ἐτόλμησεν ἐξεῖπεν τὸ γεγονός. Τοῦτο φόβος διδασκάλου, τοῦτο τιμὴ μαθητῶν, τοῦτο ὑπακοή. Τριῶν ὥρῶν διάσκημα». Καὶ οὐκ ἔμαθεν ἡ γυνή, οὐδὲ ἐξεῖπέ τις τῶν παρόντων, (καίτοι γε ἱκανὸν ἦν ἐξαχθῆναι), ἀλλ' ἐφοβοῦντο. Τοῦτο γοῦν καὶ θαυμάζων ὁ συγγραφεύς, λέγει δι «μὴ εἰ-
- 20 δυῖα τὸ γεγονός, εἰσῆλθεν» καίτοι γε ἀπὸ τούτου ἐνῆν μαθεῖν δι οἶδε τὰ λαιθάνοντα. Διὰ τί γάρ, μηδένα ἐρωτήσας, ὑμᾶς ἐρωτᾷ; Ἡ δὴλον δι ὥς εἰδώς; Ἀλλ' ἡ πολλὴ πώρωσις οὐκ εἴασεν αὐτὴν τὸ ἔγκλημα ἀποδύσασθαι, ἀλλὰ μετὰ αὐθαδείας πολλῆς ἀποκρίνεται· ἐνόμιζε γὰρ πρὸς ἄνθρω-
- 25 πον διαλέγεσθαι.

Τὸ δεινὸν τοῦτο, δι ὥς ἐκ μιᾶς βουλῆς ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν ἦλθον, ἢ ὥσπερ ἀπὸ συνθήκης τινός. «Τί δι συνεφωνήθη ὑμῖν», φησί, «πειρᾶσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἴδὸν οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ ἐξοί-

5. Ψαλμ. 9, 17.

6. Β' Βασ. 6, 6-7.

τώρα, πού ὑπάρχουν πολλὰ κακά. Ἀλλ' ἄς ἐλέγχουμε αὐτοὺς μπροστὰ σὲ ὅλους γιὰ νὰ φοβηθοῦν καὶ οἱ ὑπόλοιποι. Ὁ Ἰούδας ἦταν ἱερόσυλος· ἀλλ' αὐτὸ δὲν σκανδάλισε τοὺς μαθητές. Βλέπεις πόσα κακά προξενεῖ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων;

«Καὶ φόβος», λέγει, «μεγάλος κατέλαβε ὅλους ὅσοι ἄκουσαν αὐτά». Ἐκεῖνος τιμωρήθηκε καὶ οἱ ἄλλοι ὠφελήθηκαν. Ὡστε δὲν ἐξοικονομεῖται μόνο αὐτό· ἂν καὶ βέβαια ἔγιναν προηγουμένως καὶ ἄλλα σημεία, ὅμως δὲν ὑπῆρξε τέτοιος φόβος. Ἔτσι ἐπαληθεύεται ἐκεῖνο, ὅτι «Καθίσταται ὀλοφάνερο ὅτι ὁ Κύριος κάμνει πάντοτε δίκαιες κρίσεις»⁵. Ἔτσι ἔγινε στὴν περίπτωση τῆς Κιβωτοῦ· «Τιμωρήθηκε ὁ Ὅζαν καὶ φοβήθηκαν ὅλοι οἱ ἄλλοι»⁶. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐπειδὴ φοβήθηκε ὁ βασιλεὺς ἀπομάκρυνε τὴν κιβωτόν, ἐδῶ δὲ αὐτοὶ γίνονται περισσότερο προσεκτικοί. Εἶδες πῶς δὲν κάλεσε αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ἀνέμενε μέχρις ὅτου εἰσέλθει; οὔτε κανέναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους τόλμησε νὰ ἀναφέρει τὸ γεγονός. Αὐτὸ εἶναι σεβασμὸς τοῦ δασκάλου, αὐτὸ εἶναι τιμὴ τῶν μαθητῶν, αὐτὸ εἶναι ὑπακοή· «διάστημα τριῶν ὥρων». Καὶ δὲν πληροφόρηθηκε ἡ γυναῖκα, οὔτε κανέναν ἀπὸ τοὺς παρόντες ἀποκάλυψε τίποτα (ἂν καὶ ἦταν δυνατό βέβαια νὰ ἀποκαλυφθεῖ), ἀλλὰ φοβοῦνταν. Τοῦτο λοιπὸν θαυμάζοντας πρὸς πολὺ ὁ συγγραφέας, λέγει· «εἰσῆλθε χωρὶς νὰ γνωρίζει τὸ γεγονός»· ἂν καὶ βέβαια ἦταν δυνατό νὰ μάθει ἀπὸ αὐτό, ὅτι γνωρίζει τὰ ἄγνωστα καὶ ἀπαρατήρητα. Γιατί ὅμως αὐτὸς πού δὲν ρώτησε κανένα, ρωτᾷ ἐσᾶς; Δὲν εἶναι φανερό, ὅτι ἐρωτᾷ ἐπειδὴ γνώριζε; Ἀλλ' ἡ πολλὴ πώρῃ δὲν ἄφησε αὐτὴ νὰ ἀποβάλει τὴν ἐνοχοποίησιν, ἀλλ' ἀποκρίνεται μὲ πολλὴ αὐθάδεια· διότι νόμιζε, ὅτι μιλοῦσε πρὸς κοινὸ ἄνθρωπο.

Τὸ φοβερὸ εἶναι αὐτό, ὅτι μὲ κοινὴ ἀπόφαση ἔφθασαν στὴν ἁμαρτία, σὰν ἀπὸ κάποια συμφωνία. «Γιατί ἔγινε συμφωνία μεταξὺ σας», λέγει, «νὰ δοκιμάσετε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Νά, τὰ πόδια αὐτῶν πού ἔθαψαν τὸ σὺζυγόν σου εἶναι κοντὰ στὴ θύρα καὶ θὰ μεταφέρουν καὶ ἐσένα»⁷.

σουοί σε». Πρότιερον αὐτὴν διδάσκει τὸ ἁμάρτημα, καὶ τότε δείκνυσιν διὰ δικαίως τὰ αὐτὰ πείσεται τῷ ἀνδρὶ ἐπειδὴ καὶ τὰ αὐτὰ ἥμαρτε. Καὶ πῶς, φησί, «παρὰ χροῆμα ἔπεσε παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέφυξεν»; "Οτι πλησίον εἰσιήκει.

5 Οὕτως αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὴν τιμωρίαν ἐπεσπάσαντο. Τίς λοιπὸν οὐκ ἂν ἐξεπλάγη; τίς οὐκ ἂν ἔδεισε τὸν Ἀπόστολον; τίς οὐκ ἂν ἐθαύμασε; «Καὶ ἦσαν ἁποθυμαδόν», φησὶν, «ἅπαντες ἐν τῇ οἰκῇ Σολομῶντιος». Ἐκ τούτου δῆλον διὰ οὐκ ἐν οἰκίᾳ, ἀλλὰ, τὸ ἱερὸν καταλαβόντες, ἐκεῖ διέτριβον οὔτε

10 μὴν λοιπὸν ἀκαθάρτιον ἅπτεσθαι ἐφυλάττοντο, ἀλλ' ἀπλῶς ἥπιοτο τῶν νεκρῶν. Καὶ ὅρα πῶς ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις εἰσὶ σφοδροί, ἐν δὲ τοῖς ἀλλοιούτοις οὐ κέχρηται τῇ δυνάμει. «Μᾶλλον δέ», φησί, «προσετίθεντο πιστεύοντες τῷ Κυρίῳ πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ὥστε κατὰ τὰς πλατείας τι-

15 θέναι τοὺς ἀσθενεῖς ἐπὶ κλινῶν καὶ κραβδάτων, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιά ἐπισκιάσῃ τινὲς αὐτῶν».

3. Πολλὴ τῶν προσιόντων ἡ πίστις, καὶ μείζων ἢ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Πόθεν δὴ τοῦτο γέγονεν; Ἀπὸ τοῦ τὸν Χριστὸν ἀποφύνασθαι καὶ εἰπεῖν «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔρ-

20 γα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, ποιήσει, καὶ μείζονα ποιήσει». Μενόντων γὰρ αὐτῶν ἐκεῖ καὶ οὐ περιϊόντων, ἔφερον πάντες ἐπὶ τῶν κλινῶν καὶ κραβδάτων οὓς εἶχον ἀσθενεῖς, καὶ πάντοθεν αὐτοῖς συνήγειτο τὸ θαῦμα, ἀπὸ τῶν πιστευσάντων, ἀπὸ τῶν θεραπευθέντων, ἀπὸ τοῦ κολασθέντος, ἀπὸ τῆς παρορησίας

25 τῆς πρὸς ἐκείνους, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῶν οὐχ ἀπλῶς πιστευσάντων οὐ γὰρ δὴ τῶν σημείων ἦν μόνον τὸ γενόμενον. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ μειριάζοντες τούτῳ τὸ πᾶν λογίζονται, λέγοντες ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ὁ βί-

ἐκεῖ». Πρῶτα διδάσκει σ' αὐτὴν τὸ ἁμάρτημα καὶ μετὰ ἀποδεικνύει, ὅτι δίκαια θὰ πάθει τὰ ἴδια μὲ τὸν ἄνδρα της, διότι διέπραξε τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον. Καὶ πῶς, λέγει, «Τὴν ἴδια στιγμή ἔπεσε κοντὰ στὰ πόδια τοῦ Πέτρου, καὶ ξεψύχησε»; Διότι στεκόταν πλησίον του. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν οἱ ἴδιοι ἐπέσυραν ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τους τὴν τιμωρία. Ποιὸς λοιπὸν δὲν θὰ ἐνιωθε ἐκπληξη; ποιὸς δὲν θὰ φοβοῦνταν τὸν Ἀπόστολο; ποιὸς δὲν θὰ θαύμαζε; «Καὶ συγκεντρώνονταν», λέγει, «ὅλοι μὲ μιά ψυχὴ στὴ στοὰ τοῦ Σολομῶντος». Ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι δὲν ἦταν σὲ οἰκία, ἀλλ' ἀφοῦ εἰσῆλθαν στὸ ἱερό, διέμειναν ἐκεῖ οὔτε πλέον φυλάσσονται νὰ μὴ ἐγγίζουν ἀκάθαρτα, ἀλλ' ἀπλῶς ἄγγιζαν τοὺς νεκρούς. Καὶ πρόσεχε πῶς στοὺς μὲν δικούς τους εἶναι αὐστηροί, στοὺς ξένους δὲ δὲν χρησιμοποιοῦν τὴ δύναμη. «Ἀκόμα δὲ περισσότερο προστίθονταν πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ποὺ πίστευαν στὸν Κύριο καὶ αὔξαναν αὐτούς, ὥστε ἔβγαζαν ἀπὸ τὰ σπίτια τους στὶς πλατεῖες τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἔθεταν ἐπάνω σὲ κρεβάτια καὶ φορεῖα, ὥστε ὅταν θὰ περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Πέτρος, νὰ πέσει ἔστω καὶ ἡ σκιά του ἐπάνω σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς».

3. Μεγάλη εἶναι ἡ πίστις τῶν προσερχομένων καὶ μεγαλύτερη παρὰ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἔγινε αὐτό; Ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ ποὺ διακήρυξε καὶ εἶπε· «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σ' ἐμένα, τὰ ἔργα ποὺ κάμνω ἐγώ, θὰ μπορεῖ καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ νὰ κάνει»⁷. Διότι ἐνῶ αὐτοὶ ἔμεναν ἐκεῖ καὶ δὲν περιφέρονταν ἄσκοπα, ἔφερναν ὅλοι ἐπάνω στὰ κρεβάτια καὶ τὰ φορεῖα τοὺς ἀσθενεῖς ποὺ εἶχαν, καὶ ἀπὸ παντοῦ ὁδηγοῦσε σ' αὐτοὺς τὸ θαῦμα, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πίστευσαν, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θεραπεύθηκαν, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τιμωρήθηκαν, ἀπὸ τὸ θάρρος τους πρὸς ἐκείνους, ἀπὸ τὴν ἀρετὴ ἐκείνων, ποὺ δὲν πίστεψαν ἀπλῶς· καθόσον βέβαια δὲν ἦταν τὸ γεγονὸς μόνο τῶν σημείων. Διότι, ἐὰν καὶ αὐτοὶ δείχνοντας μετριοφροσύνη σ' αὐτὸν ἀποδίδουν τὸ πᾶν, λέγοντας, ὅτι κάνουν αὐτὰ μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ

ος καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνδρῶν τοῦτο πεποίηκε. Σκόπει δὲ πῶς
 ἀριθμὸν τῶν πιστευσάντων οὐ λέγει, ἀφείς ἐξ ἑαυτοῦ τὸν
 ἀκροαιὴν συλλογίζεσθαι οὕτως εἰς πλῆθος ἄπειρον ἐπέτεινε
 τὰ τῆς πίστεως. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀνάστασις μᾶλλον ἐκη-
 5 ρύττειο.

«Οὐδεὶς δὲ αὐτοῖς ἐτόλμα κολλᾶσθαι, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν
 αὐτοὺς ὁ λαός». Τοῦτο λέγει, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔτι λοιπὸν ἦ-
 σαν εὐκαταφρόνητοι, καθάπερ καὶ πρότερον, καὶ ὅτι ἐν βρα-
 χει καὶ καιρῷ, καὶ μιᾷ ῥοπῇ τοσαῦτα γέγονεν ὑπὸ τοῦ ἀλιέως
 10 καὶ ιδιώτου. Οὐρανὸς οὖν λοιπὸν ἦν ἡ γῆ, καὶ πολιτείας,
 καὶ παροησίας, καὶ θαυμάτων, καὶ πάντων ἕνεκεν καὶ καθά-
 περ ἄγγελοι οὕτως ἐθαυμάζοντο, πρὸς οὐδὲν ἐπισιτρεφόμενοι,
 οὐ πρὸς γέλωτα, οὐ πρὸς ἀπειλὰς, οὐ πρὸς κινδύνους. Οὐ
 μόνον δὲ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι, σφόδρα φιλάνθρωποι καὶ κη-
 15 δεμονικοὶ τυγχάνοντες, τοῖς μὲν χρήμασιν ἐβοήθουν, τοῖς
 δὲ θεραπείᾳ σωμάτων. «Διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν
 καρδίαν σου;». Μονονουχὶ ἀπολογεῖται ὁ Πέτρος, μέλλων
 κολάσειν αὐτόν, καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύει ἐπειδὴ γὰρ σφό-
 δρα φορτικὸν ἔμελλε φαίνεσθαι τὸ γενόμενον, διὰ δὲ τοῦτο
 20 καὶ ἐπ' αὐτοῦ τούτου καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς φοβερόν ποιεῖ τὸ
 δικαστήριον. Εἰ δὲ ἀσύγγνωστα ἁμαρτιότηας μὴ τοιαύτην δί-
 κην ἀπήτησεν ἀμφοτέρους, πόση ἐντεῦθεν καταφρόνησις Θε-
 οῦ οὐκ ἂν γέγονεν; Ὅτι δὲ διὰ τοῦτο, δῆλον ἀπὸ τοῦ μὴ
 εὐθέως ἐπὶ τιμωρίαν ἐλθεῖν, ἀλλὰ δεῖξαι πρῶτον τὴν ἁμαρ-
 25 τίαν. Ὅθεν οὐδεὶς ἐσέναξεν οὐδεὶς ἀνώμωξεν, ἀλλὰ πάν-
 τες ἐφοβήθησαν. Εἰκότως δέ, τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπιπεινο-
 μένης, καὶ τὰ σημεῖα πλείω ἐγίνετο, καὶ πολὺς καὶ παρὰ
 τοῖς οἰκείοις ὁ φόβος ἦν, ἐπειδὴ οὐχ οὕτω τὰ τῶν ἔξωθεν
 ἡμᾶς θορυβεῖ, ὥς τὰ τῶν οἰκείων. Ἄν οὖν ὤμεν πρὸς ἀλ-
 30 λήλους συγκροτημένοι, οὐδεὶς ἔσται ἡμῖν πολεμῶν ὥσπερ,

ὅμως καὶ ὁ τρόπος ζωῆς καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνδρῶν φανέ-
ρωνε αὐτό. Πρόσεχε δὲ πῶς ἐδῶ δὲν ἀναφέρει ἀριθμὸν
αὐτῶν ποὺ πίστεψαν, ἀφήνοντας τὸν ἀκροατὴ νὰ ὑπολο-
γίζει μόνος του· σὲ τόσο μεγάλο πλῆθος ἐπεξετάθησαν
τὰ γεγονότα τῆς πίστεως. Ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἡ ἀνάστασις πε-
ρισσότερο διακηρυσσόταν.

«Κανένας δὲ δὲν τολμοῦσε νὰ προσκολληθεῖ σ' αὐ-
τούς, ἀλλὰ τὸ πολὺ πλῆθος τοὺς ἐκτιμοῦσε πολὺ». Αὐτὸ
τὸ λέγει, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν ἦταν πλέον εὐκαταφρόνη-
τοι ὅπως καὶ προηγουμένως, καὶ ὅτι σὲ σύντομο καιρὸ καὶ
σὲ μιὰ στιγμή ἐγιναν τόσα πολλὰ ἀπὸ τὸν ἀλιέα καὶ ἀπλοϊκὸ
ἄνθρωπο. Οὐρανὸς λοιπὸν ἦταν πλέον ἢ γῆ, ἐξ αἰτίας τοῦ
τρόπου ζωῆς τους, τῆς παρρησίας τους, τῶν θαυμάτων
καὶ ὅλων αὐτῶν· καὶ σὰν ἀκριβῶς ἄγγελοι τόσο πολὺ
θαυμάζονταν χωρὶς νὰ ὑποχωροῦν μπροστὰ σὲ τίποτε, οὔ-
τε στὸν γέλωτα, οὔτε σὲ ἀπειλές, οὔτε στοὺς κινδύνους.
"Ὅχι μόνο ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν ὑπερβολικὰ
φιλάνθρωποι καὶ ἐνδιαφέρονταν γι' αὐτούς, ἄλλους μὲν
τοὺς βοηθοῦσαν μὲ χρήματα, ἄλλους δὲ μὲ τὴ θεραπείαν
τῶν σωμάτων. «Γιατί ἄφησες τὸ σατανὰ νὰ κυριέψει τὴν
καρδιὰ σου;». Εἶναι σὰν ν' ἀπολογεῖται ὁ Πέτρος προτι-
θέμενος νὰ τιμωρήσῃ αὐτόν, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκει.
Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ φανεῖ πολὺ αὐστηρὸ τὸ γενό-
μενο, γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ σ' αὐτόν τὸν ἴδιο καὶ στὴ γυ-
ναῖκα του κάμνει τὸ δικαστήριον φοβερό. Ἐὰν δέ, ἐνῶ ἁ-
μάρτησαν ἀσυγχώρητα, δὲν τοὺς τιμωροῦσε ἔτσι καὶ τοὺς
δύο, πόση καταφρόνησι τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ προέκυπτε ἀπὸ ἐ-
δῶ; "Ὅτι δὲ γι' αὐτό, εἶναι φανερό ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν προχώρη-
σε ὁμέσως στὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπέδειξε πρῶτα τὴν ἁμαρτίαν.
Γι' αὐτὸ κανένας δὲν στέναξε, κανένας δὲν γόγγυσε,
ἀλλ' ὅλοι φοβήθηκαν. Δικαιολογημένα δέ, ἐφόσον αὐξά-
νόταν ἡ πίστις αὐτῶν, καὶ τὰ σημεῖα γίνονταν περισσότερα,
καὶ πολὺς φόβος ὑπῆρχε καὶ στοὺς ὁμόπιστους, ἐπειδὴ
δὲν μᾶς θορυβοῦν τόσο πολὺ τὰ ὅσα συμβαίνουν στοὺς
ἔξω, ὅσο τὰ δικά μας. "Αν λοιπὸν εἴμαστε ὅλοι συνενωμέ-
νοι μεταξὺ μας, κανένας δὲν θὰ ὑπάρχει ποὺ θὰ μᾶς πο-

ἂν ἀπ' ἀλλήλων διῴσιώμεθα, τὸ ἐναντίον πάντες ἡμῖν ἐπιθή-
σονται.

Ἀπὸ τούτου καὶ κεῖνοι λοιπὸν ἐθάρουν, καὶ μετὰ παρη-
σίας καὶ εἰς ἀγορὰν ἐνέβαλλον, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καὶ
5 ἐκράτουν· καὶ ἐπληροῦτο ἐκεῖνο τὸ εἰρημένον, «Κατακυρίεψε ἐν
μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου», ὃ καὶ μείζονος ἀπόδειξις δυνάμεως
ἦν, διτι, κατεχόμενοι, δεσμούμενοι, τοιαῦτα ἔπρατιον. Εἰ οὖν
οἱ μόνον ψευσάμενοι τοιαῦτα ἔπαθον, οἱ καὶ ἐπιπορευόντες τί
οὐ πείσονται; Μᾶλλον δέ, εἰ, ἀπλῶς εἰποῦσα ἡ γυνή, «Ναί,
10 τοσοῦτου», τοιαύτην ἔδωκε δίκην, καὶ οὐκ ἐξέφυγεν, ἐννοή-
σαιτε οἱ ὀμνύοντες καὶ ἐπιπορευόντες πίνος ἂν εἴητε ἄξιοι κο-
λάσεως; Εὐκαιρον καὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς δεῖξαι τὸ χαλεπὸν
τῆς ἐπιπορευίας τήμερον. «Δρέπανον», φησί, «πειτόμενον ἦν,
πλάτους πήχεων δέκα». Τὸ πειτόμενον τὴν ταχίστην ἔφοδον
15 τῆς τιμωρίας δηλοῖ τὴν τοῖς ὄρκοις παρεπομένην, τὸ δὲ πή-
χεων τοῦτο δέκα εἶναι τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος, τὸ σφοδρὸν
σημαίνει καὶ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν· τὸ δὲ ἀπ' οὐρανοῦ πέ-
τεσθαι, τὸ ἐκ τοῦ ἄνωθεν δικαστηρίου τὴν ψῆφον φέρεσθαι·
τὸ δὲ δρεπανοειδές, τὸ ἄφυκτον τῆς τιμωρίας. Καθάπερ γὰρ
20 δρέπανον, εἰς τράχηλον ἐμπεσόν, οὐκ ἂν καθ' ἑαυτὸ ἀνελκυ-
σθεῖη, μένει δέ πως ἔτι, καὶ ἀποσιμενομένης τῆς κεφαλῆς,
οὕτω καὶ ἡ δίκη τοῖς ὀμνύουσιν ἐπιούσα φοβερά τις ἐστὶ, καὶ
οὐκ ἂν ἀποσταιίη, μὴ πρότερον ἐργασαμένη τὸ αὐτῆς. Εἰ δὲ
διαφεύγομεν ὀμνύοντες, μὴ θαρσώμεν ἐπὶ γὰρ κακῷ τῷ
25 ἡμετέρῳ ποῦτο γίνεται. Ἐπεὶ τί νομίζετε; πόσοι μετὰ Ἀ-
νανίαν καὶ Σάπφειραν τὰ αὐτὰ ἐκείνοις εἰδόμεσαν, καὶ οὐ
τὰ αὐτὰ ἔπαθον; Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ ἔπαθον; Οὐκ ἐπειδὴ
συνεχωρήθη αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονι τηροῦνται κακῷ.

4. Ὡστε οἱ πολλὰ πιαίνοντες, μὴ κολαζόμενοι μᾶλλον, ἢ
30 κολαζόμενοι, φοβεῖσθαι καὶ δεδοικέναι ὀφείλουσιν αὖξεται

8. Ψαλμ. 109, 2.

9. Ζαχ. 5, 2.

λεμᾶ ὅπως ἀκριβῶς ἂν διαιρούμαστε μεταξύ μας, θὰ συμβεῖ τὸ ἀντίθετο, ὅλα θὰ μᾶς ἐπιτιθετοῦν.

Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ἔπαιρναν θάρρος καὶ μὲ παρρησία εἰσέρχονταν καὶ στήν ἀγορὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐπικρατοῦσαν· ἐκπληρωνόταν ἐκεῖνο ποῦ ἔχει λεχθεῖ, «Καὶ κατακυρίευε τοὺς ἐχθρούς σου»⁸, πράγμα ποῦ ἦταν ἀπόδειξη καὶ μεγαλύτερης δυνάμεως, ὅτι, ἂν καὶ συλλαμβάνονταν καὶ φυλακίζονταν, ἔκαμναν αὐτά. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι ποῦ εἶπαν ψέματα ἔπαθαν τέτοια, τί δὲν θὰ πάθουν αὐτοὶ ποῦ γίνονται ἐπίορκοι; Μᾶλλον δέ, ἐὰν ἡ γυναῖκα ποῦ εἶπε ἀπλῶς, «Ναὶ γιὰ τόσο πόσο», τόσο πολὺ τιμωρήθηκε καὶ δὲν διέφυγε, σκεφθεῖτε σεῖς ποῦ ὀρκίζεσθε καὶ ποῦ γίνεσθε ἐπίορκοι, ποιᾶς τιμωρίας θὰ εἴστε ἄξιοι; Εἶναι εὐκαιρία ν' ἀποδείξουμε σήμερα καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη τὸ φοβερὸ τῆς ἐπιορκίας. «Δρεπάνι», λέγει, «ἰπτάμενο μὲ πλάτος δέκα πήχεων»⁹. Τὸ ἰπτάμενο δηλώνει τὴν ταχίστη ἔφοδο τῆς τιμωρίας, ποῦ ἀκολουθεῖ τοὺς ὅρκους, τὸ δὲ πήχεων δέκα, ποῦ εἶναι τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος, σημαίνει τὸ φοβερὸ καὶ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν· τὸ πέταγμα δὲ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, σημαίνει τὴν προέλευση τῆς ἀποφάσεως ἀπὸ τὸ οὐράνιο δικαστήριον, καὶ τὸ δρεπανοειδές, σημαίνει τὸ ἀναπόφευκτο τῆς τιμωρίας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ δρεπάνι, ὅταν πέσει στὸν τράχηλο, δὲν θὰ ἀνασυρθεῖ μόνο του, μένει δὲ ἀκόμη λίγο καὶ ὅταν ἀποκοπεῖ ἡ κεφαλὴ, ἔτσι καὶ ἡ καταδίκη σ' αὐτοὺς ποῦ ὀρκίζονται ἐπέρχεται φοβερὴ καὶ δὲν ἀπομακρύνεται, ἂν προηγουμένως δὲν ἐπιτελέσει τὸ ἔργο της. Ἐὰν ὅμως διαφεύγουμε τὴν τιμωρία, ὅταν ὀρκιζόμαστε, ἅς μὴ παίρνουμε θάρρος· διότι αὐτὸ γίνεται πρὸς ζημίαν μας. Διότι τί νομίζετε; Πόσοι μετὰ τὸν Ἀνανία καὶ τὴ Σάπφειρα τόλμησαν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους, καὶ δὲν ἔπαθαν τὰ ἴδια; Καὶ πῶς, λέγει, δὲν ἔπαθαν; Ὁχι ἐπειδὴ συγχωρήθηκαν, ἀλλ' ἐπειδὴ περισσότερο πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦν.

4. Ὡστε ἐκεῖνοι ποῦ διαπράττουν πταίσματα πολλά, πρέπει νὰ φοβοῦνται καὶ νὰ τρέμουν περισσότερο ὅταν

γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς τιμωρίας διὰ τῆς ἀτιμωρησίας καὶ τῆς
 μακροθυμίας τοῦ Θεοῦ. Μὴ τοῦτο τοίνυν ἴδωμεν, ὅτι οὐ κο-
 λαζόμεθα, ἀλλ' εἰ μὴ ἡμάρτομεν· εἰ δὲ ἁμαρτάνοντες οὐ κολα-
 ζόμεθα, μᾶλλον τρέμειν ὀφείλομεν. Εἰπέ μοι, ἂν τινα δοῦλον ἔ-
 5 χης καὶ ἀπειλῆς αὐτῷ μόνον, καὶ οὐ ὑπτιης, πότε μᾶλλον φο-
 βεῖται, πότε φεύγει, πότε δραπτεῖ; οὐχ ὅτι ἀπειλῆς μόν-
 νον; Ὅθεν καὶ ἀλλήλοις παραινοῦμεν μὴ ἀπειλεῖν συνεχῶς,
 ὥστε μὴ τῷ φόβῳ μᾶλλον κατaseῖσαι τὴν ψυχὴν, ὥστε μὴ
 σπαράττειν αὐτὸν πλεον τῶν πληγῶν· ἄλλως δὲ καὶ ἐκεῖ μὲν
 10 φόβοκαιρος ἢ τιμωρία, ἐνταῦθα δὲ διηνεκής. Μὴ τοίνυν, εἰ
 μηδεὶς τὰ τοῦ δρεπάνου πάσχει, νῦν τοῦτο ἴδης, ἀλλ' ἐκεῖνο
 ἐννόησον, εἰ τοιαῦτα ποιεῖ· ἐπεὶ πολλὰ γίνεται νῦν, οἷα ἐπὶ
 τοῦ κατακλυσμοῦ, ἀλλὰ κατακλυσμός οὐ γέγονε· γέεννα γὰρ
 ἡπείληται καὶ τιμωρία. Πολλοὶ ἁμαρτάνουσιν, οἷα τὰ ἐπὶ
 15 τῶν Σοδόμων, ἀλλὰ πῦρ οὐκ ἦλθεν ὑειοῦ· πύρινος γὰρ ἡτοι-
 μασται ποταμός. Πολλοὶ τὰ τοῦ Φαραὼ ἐτόλμησαν, ἀλλ' οὐκ
 ἔπαυον τὰ τοῦ Φαραώ, οὐδὲ καιεποντίσθησαν εἰς Ἐρυθρὰν
 θάλασσαν· τὸ γὰρ πέλαγος αὐτοὺς μένει τὸ τῆς ἀδύσου, ἐν-
 τα οὐ μετὰ ἀναισθησίας ἢ τιμωρία, οὐδὲ ἀποπνιγῆναι ἔτι,
 20 ἀλλ' ἐπὶ πλεον κολαζομένους, τηγανιζομένους, ἀπαγχονιζομέ-
 νους ἀναλίσκεσθαι. Πολλοὶ τὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐτόλμησαν,
 ἀλλ' οὐκ ἔφαγον αὐτοὺς ὄφεις· μένει γὰρ αὐτοὺς ὁ σκώληξ·
 ὁ ἀτελεύτητος. Πολλοὶ τὰ τοῦ Γιεζῆ ἐτόλμησαν, ἀλλ' οὐκ
 ἐλεπρώθησαν· μένει γὰρ αὐτοὺς ἀντὶ τῆς λέπρας τὸ διχοιο-
 25 μῆθῆναι, καὶ τεθῆναι μετὰ τῶν ὑποκριτῶν. Πολλοὶ καὶ ὤμο-
 σαν καὶ ἐπιώρκησαν, εἰ δὲ καὶ διέφυγον, μὴ θαρσῶμεν· μέ-
 νει γὰρ αὐτοὺς ὁ θρυγμός τῶν ὀδόντων. Καὶ ἐνταῦθα δὲ
 τάχα πείσονται, καὶ οὐ φεύξονται, εἰ καὶ μὴ παρὰ πόδας,
 ἀλλ' ἐφ' ἐτέροις ἁμαρτήμασιν, ἵνα καὶ χαλεπωτέρα ἢ τιμω-

10. Πρβλ. Ἀριθμ. 21, 4-9 καὶ Ἰωάν. 3, 14.

11. Πρβλ. Δ' Βασιλ. 5, 20-27.

δέν τιμωροῦνται, παρὰ ὅταν τιμωροῦνται· διότι αὐξάνει σ' αὐτοὺς ἡ τιμωρία μὲ τὴν ἀτιμωρησίᾳ καὶ τὴν μακροθυμία τοῦ Θεοῦ. " Ἀς μὴ προσέξουμε λοιπὸν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δέν τιμωρούμαστε, ἀλλ' ἐὰν δέν ἀμαρτήσαμε· ἐὰν δὲ ἀμαρτάνοντας δέν τιμωρούμαστε, πρέπει περισσότερο νὰ τρέμουμε. Πές μου, ἂν ἔχεις κάποιο δοῦλο, καὶ τὸν ἀπειλεῖς μόνο καὶ δέν τὸν κτυπᾷς, πότε φοβεῖται περισσότερο, πότε φεύγει, πότε δραπετεύει; ὄχι ὅταν τὸν ἀπειλεῖς μόνο; Γι' αὐτό καὶ συμβουλευόμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο νὰ μὴ ἀπειλοῦμε συνέχεια, ὥστε νὰ μὴ συνταράξουμε περισσότερο τὴν ψυχὴ, καὶ νὰ μὴ σπαράττουμε αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ τίς πληγές. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἐκεῖ μὲν ἡ τιμωρία εἶναι πρόσκαιρη, ἐδῶ δὲ διαρκής. Μὴ λοιπὸν παρατηρήσεις αὐτὸ τώρα, ἐὰν κανένας δέν πάσχει τὰ τοῦ δρεπάνου, ἀλλὰ σκέψου ἐκεῖνο, ἐὰν πράττει τέτοια· ἐπειδὴ πολλὰ γίνονται τώρα, ὅμοια μὲ ἐκεῖνα τοῦ κατακλυσμοῦ, ἀλλὰ κατακλυσμὸς δέν γίνεται· διότι ἔχει ἀπηληθεῖ γέννα καὶ τιμωρία. Πολλοὶ διαπράττουν ἀμαρτήματα, ὅμοια μὲ ἐκεῖνα τῶν Σοδόμων, ἀλλὰ δέν ἔπασσε φωτιὰ σὰν βροχή· διότι ἔχει ἐτοιμασθεῖ πύρινος ποταμός. Πολλοὶ δὲ τόλμησαν τὰ τοῦ Φαραώ, ἀλλὰ δέν ἔπαθαν τὰ τοῦ Φαραώ, οὔτε καταποντίσθηκαν στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα· διότι ἀναμένει αὐτοὺς τὸ πέλαγος τῆς ἀβύσσου, ὅπου ἡ τιμωρία δέν συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀναισθησίᾳ, οὔτε εἶναι δυνατό νὰ ἀποπνιγοῦν, ἀλλὰ νὰ φθείρονται περισσότερο τιμωρούμενοι, τηγανιζόμενοι, ἀπαγχονιζόμενοι. Πολλοὶ τόλμησαν τὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν¹⁰, ἀλλὰ δέν τοὺς κατέφαγαν τὰ φίδια· διότι ἀναμένει αὐτοὺς τὸ αἰώνιο σκουλήκι. Πολλοὶ τόλμησαν τὰ τοῦ Γιεζῆ¹¹, ἀλλὰ δέν ἔγιναν λεπροί· διότι ἀναμένει αὐτοὺς ἀντὶ τῆς λέπρας ὁ διαχωρισμός καὶ ἡ τοποθέτησή τους μαζὶ μὲ τοὺς ὑποκριτές. Πολλοὶ καὶ ὀρκίσθηκαν καὶ ἐπιόρκησαν, ἐὰν δὲ καὶ διέφυγαν τὴν τιμωρία, ἅς μὴ παίρνομε θάρρος· διότι ἀναμένει αὐτοὺς ὁ θρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Καὶ ἐδῶ δὲ ἴσως τιμωρηθοῦν καὶ νὰ μὴ διαφύγουν, ἐνδεχομένως ὄχι ἀμέσως, ἀλλὰ γι' ἄλλα ἀμαρτήματα, γιὰ νὰ εἶναι ἡ τιμωρία φοβερώτερη· διότι καὶ

ορία ἢ ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς πολλάκις, ἀφορμὰς λαβόντες ἀπὸ μικρῶν, καὶ ὑπὲρ μεγάλων τὸ πᾶν κενοῦμεν. Ὡστε, διὰ τὴν ἰδῆς τί σοι συμβάν, ἀναμνήσθητί σου τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης.

Τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰακώβ γέγονε. Μνημονεύετε τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ· ἐπώλησαν τὸν ἀδελφόν, σφάξαι ἐπεχείρησαν (μᾶλλον δὲ καὶ ἔσφαξαν ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς) ἠπάτησαν, ἐλύπησαν τὸν γέροντα· οὐδὲν ἔπαθον. Μετὰ πλείονα γοῦν ἔτη περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσαν, καὶ τῆς ἁμαρτίας ταύτης ὑπομιμνήσκονται. Καὶ ὅτι οὐ σιοχασμὸς τὸ εἶρη-
 10 μένον, ἄκουε αὐτῶν τί φασι· «Ναί· ἐν ἁμαρτία γὰρ ἔσμεν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν». Οὕτω δὴ καὶ σύ, διὰ τὴν συμβῆ, εἰπέ· Ἐν ἁμαρτία ἐσμέν, ὅτι οὐκ ἠκούσαμεν τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὠμόσαμεν· αἱ πολυορκίαι, καὶ αἱ ἐπιορκίαι ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου ἦλθον. Οὐκοῦν ἐξομολόγησαι· καὶ γὰρ κακεῖνοι ἐξω-
 15 μολογήσαντο καὶ ἐσώθησαν. Τί γὰρ, εἰ μὴ παραχοῆμα ἔπεισιν ἡ τιμωρία; ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀχαάβ διὰ τοῦ Ναβουθαὶ οὐκ εὐθέως παρὰ τὴν ἁμαρτίαν ἔπαθεν ἄπερ ἔπαθε. Διὰ τί δὲ τοῦτο γίνεται; Δίδωσί σοι προθεσμίαν ὁ Θεός, ὥστε ἀπονίψασθαι διὰ τὴν ἐπιμένῃς, ἐπάγει λοιπὸν τὴν τιμωρίαν. Εἴδετε τί
 20 ἔπαθον οἱ ψευδόμενοι; Οὐκοῦν ἐννοήσατε τί πείσονται καὶ οἱ ἐπιορκοῦντες· ἐννοήσατε, καὶ ἀπόσιγητε! Οὐκ ἔστιν ὁμνύντα μὴ ἐπιορκεῖν, καὶ ἐκόντια καὶ ἄκοντια· οὐκ ἔστιν ἐπιορκοῦντα σωθῆναι. Ἀρκεῖ μία ἐπιορκία τὸ πᾶν ἐργάσασθαι, καὶ ὁλόκληρον ἡμῖν τὴν τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν.

25 Διὰ δὲ τοῦτο προσέχωμεν, παρακαλῶ, ἑαυτοῖς, ἵνα, τὴν ἐντεῦθεν κόλασιν διαφυγόντες, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀξιοθῶμεν χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 30 νων. Ἀμήν.

12. Γεν. 42 καὶ 21.

13. Γ' Βασιλ. 21, 19.

ἐμεῖς πολλές φορές, ἀφοῦ λάβαμε ἀφορμές ἀπὸ μικρὰ πράγματα, ἐξαντλοῦμε τὸ πᾶν καὶ γιὰ τὰ μεγάλα. "Ὡστε, ὅταν δεῖς νὰ σοῦ συμβαίνει κάτι, ἐνθυμήσου τὴν ἁμαρτία ἐκείνη.

Τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ στὰ παιδιὰ τοῦ Ἰακώβ. Θυμηθεῖτε τοὺς ἀδελφούς τοῦ Ἰωσήφ· πούλησαν τὸν ἀδελφόν τους, ἐπιχείρησαν νὰ τὸν σφάξουν (μᾶλλον δὲ καὶ τὸν ἔσφαξαν, ὅσο ἐξαρτιόταν ἀπ' αὐτούς)· τὸν ἐξαπάτησαν, καταλύπησαν τὸ γέροντα πατέρα τους, καὶ ὅμως καθόλου δὲν τιμωρήθηκαν. Μετὰ ἀπὸ πολλὰ λοιπὸν χρόνια κινδύνεψαν τὸν ἔσχατο κίνδυνο καὶ τότε ἐνθυμοῦνται τὴν ἁμαρτία αὐτή. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι εἰκασία αὐτὸ ποὺ λέγω, ἄκουε τί λέγουν αὐτοί· «Ναὶ ἁμαρτήσαμε καὶ εἴμαστε ἔνοχοι γιὰ τὸν ἀδελφὸ μας»¹². "Ετσι λοιπὸν καὶ σύ, ὅταν συμβεῖ κάτι, πές· Ἰαὶ, εἴμαστε ἔνοχοι, διότι δὲν ἀκούσαμε τὸ Χριστό, διότι ὀρκισθήκαμε· οἱ πολλοὶ ὅρκοι καὶ οἱ ἐπιорκίες ἔπесαν ἐπάνω στὸ κεφάλι μου. Λοιπὸν ἐξομολογήσου· διότι καὶ ἐκεῖνοι ἐξομολογήθηκαν καὶ σώθηκαν. Διότι τί σημασία ἔχει, ἂν δὲν ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἡ τιμωρία; Καθόσον καὶ ὁ Ἀχάβ δὲν ἔπαθε αὐτὰ ποὺ ἔπαθε μὲ τὸν Ναβουθαί¹³ ἀμέσως μετὰ τὴν ἁμαρτία. Γιατί δὲ γίνεται αὐτό; Σοῦ δίνει προθεσμία ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μετανοήσεις· ὅταν ὅμως ἐπιμένεις, ἐπιφέρει πλέον τὴν τιμωρία. Εἶδατε τί ἔπαθαν ἐκεῖνοι ποὺ ψεύδονται. Λοιπὸν, σκεφθεῖτε τί θὰ πάθουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιорκοῦν· σκεφθεῖτε καὶ ἀποφύγετε αὐτήν. Δὲν εἶναι δυνατό ἐκεῖνος ποὺ ὀρκίζεται νὰ μὴ ἐπιорκήσει, εἴτε τὸ θέλει εἴτε δὲν τὸ θέλει· δὲν εἶναι δυνατό ἐκεῖνος ποὺ ἐπιорκεῖ νὰ σωθεῖ. Εἶναι ἀρκετὴ μία ἐπιорκία νὰ κάνει τὸ πᾶν καὶ νὰ μᾶς ἐπιφέρει ὁλόκληρη τὴν τιμωρία.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν, παρακαλῶ, νὰ προσέχουμε τοὺς ἑαυτούς μας, ὥστε, ἀφοῦ διαφύγουμε τὴν ἐδῶ τιμωρία, νὰ ἀξιωθοῦμε τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴ χάρη καὶ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ του, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'

(Πράξ. 5, 17 - 33)

«Ἀνασιὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ,
ἢ οὐσα αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων, ἐπλήσθησαν ζή-
5 λου καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς Ἀπο-
σιόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ».

1. Οὐδὲν ἱταμώτερον κακίας, οὐδὲν τολμηρότερον. Πεί-
ρα μαθόντες τὴν αὐτῶν ἀνδρείαν ἐξ ὧν ἐπεχείρησαν πρότε-
ρον, ὁμῶς ἐπιχειροῦσι καὶ πάλιν ἐπισυνίστανται. Τί ἐσιν·
10 «Ἀνασιὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ»; Διη-
γέρθη, φησί, κινήθεις ἐπὶ τοῖς γενομένοις. «Καὶ ἐπέβαλον
τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς Ἀποσιόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς
ἐν τηρήσει δημοσίᾳ». Νῦν σφοδρότερον αὐτοῖς ἐπιτίθενται.
Οὐκ εὐθέως δὲ αὐτοὺς ἔκριναν, προσδοκῶντες πάλιν αὐτοὺς
15 πρῶτους ἔσεσθαι. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι σφοδρότερον αὐτοῖς
ἐπειέθησαν; Ἀπὸ τοῦ θεῖναι αὐτοὺς εἰς τήρησιν δημοσίαν.
Πάλιν περιπίπτουσι κινδύνοις, καὶ πάλιν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ
ἀπολαύουσι ροπῆς· καὶ ὅπως, ἄκουε τῶν ἑξῆς· «Ἄγγελος
δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἠνέωξε τὰς πύλας τῆς φυλακῆς,
20 ἐξαγαγὼν τε αὐτούς, εἶπε· Πορεύεσθε, καὶ σιαθέντες λαλεῖτε
ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ρήματα τῆς ζωῆς ταύτης».
Τοῦτο καὶ εἰς ἐκείνων παραμυθίαν γέγονε, καὶ εἰς τούτῳ
ὠφέλειαν καὶ διδασκαλίαν. Καὶ ὅρα ὅπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ,
τοῦτο καὶ νῦν γινόμενον. Γινόμενα μὲν γὰρ δήπου τὰ θαύ-
25 ματα οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἰδεῖν, ἀφ' ὧν δ' ἂν μάθοιεν, ταῦτα
κατασκευάζει· οἷον, ἐπὶ τῆς ἀνασιάσεως τῆς αὐτοῦ οὐκ ἀ-
φῆκεν αὐτοὺς ἰδεῖν πῶς ἀνέστη (ἀνάξιοι γὰρ τοῦ ταύτην

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'

(Πράξ. 5, 17 - 33)

«Τότε ἐσηκώθηκε ὁ ἀρχιερέας καὶ ὅλοι ὅσοι ἦταν μαζί του, δηλαδή τὸ θρησκευτικὸ κόμμα τῶν Σαδουκαίων, καὶ γεμάτοι ἀπὸ φθόνο συνέλαβαν τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς ἔβαλαν ὑπὸ ἐπιτήρηση σὲ δημόσια φυλακή»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει τίποτε θρασύτερο οὔτε τολμηρότερο ἀπὸ τὴν κακία. Ἀπὸ πείρα ἀφοῦ ἔμαθαν τὴν ἀνδρεία αὐτῶν ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐπιχείρησαν προηγουμένως, παρὰ ταῦτα ὅμως ἐπιχειροῦν ξανά καὶ πάλι συγκεντρώνονται ἐναντίον τους. Τί σημαίνει, «Ἀφοῦ σηκώθηκε δὲ ὁ ἀρχιερέας καὶ ὅλοι ὅσοι ἦταν μαζί του»; Παρακινήθηκε σὲ ἐνέργειες, λέγει, καὶ δραστηριοποιήθηκε ἀπὸ τὰ γεγονότα. «Καὶ συνέλαβαν τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς ἔρριψαν σὲ δημόσια φυλακή». Τώρα ἐπιτίθενται σφοδρότερα ἐναντίον τους. Δὲν τοὺς δίκασαν ὅμως ἀμέσως, ἐπειδὴ ἀνέμεναν αὐτοὺς νὰ γίνουν πάλι πρᾶοι. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό, ὅτι σφοδρότερα ἐπετέθηκαν ἐναντίον τους. Ἀπὸ τὸ ὅτι τοὺς ἔκλεισαν σὲ δημόσια φυλακή. Πάλι περιπίπτουν σὲ κινδύνους, καὶ πάλι ἀπολαμβάνουν τὴν εὖνοια τοῦ Θεοῦ καὶ πῶς, ἄκουε τὰ ἐξῆς: «Ἄγγελος Κυρίου τῇ νύχτᾳ ἄνοιξε τίς θύρες τῆς φυλακῆς, καί, ἀφοῦ τοὺς ἔβγαλε ἔξω, εἶπε: Πηγαίνετε καὶ ἀφοῦ σταθεῖτε στὸ ναὸ, διδάσκετε μὲ θάρρος στὸ λαὸ ὅλα τὰ λόγια αὐτῆς τῆς νέας ζωῆς». Τοῦτο ἔγινε καὶ γιὰ παρηγορία ἐκείνων καὶ γιὰ ὠφέλεια καὶ διδασκαλία αὐτῶν. Καὶ πρόσεχε ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸ γίνεται καὶ τώρα. Διότι ὅταν γίνονται μὲν τὰ θαύματα, δὲν ἀφήνει αὐτοὺς νὰ δοῦν, ἐκεῖνα δὲ μὲ τὰ ὁποῖα ἦταν δυνατό νὰ μάθουν, αὐτὰ τοὺς παρέχει γιὰ παράδειγμα στὴν περίπτωση τῆς δικῆς του ἀναστάσεως δὲν ἄφησε αὐτοὺς νὰ δοῦν πῶς ἀναστήθηκε (διότι ἦταν ἀνάξιοι νὰ δοῦν αὐτήν), ἀλλ' ἂ-

ἰδεῖν ἦσαν), ἀλλὰ δείκνυσιν ἀφ' ὧν τοῦτο εἰργάσατο· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ οἴνου, τοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος γενομένου, οὐ βλέπουσιν οἱ ἀνακείμενοι (ἐμέθυον γάρ), καὶ τὴν κρίσιν ἐπιτρέπει ἑτέροις.

- 5 Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· ἐξαγομένους μὲν γὰρ αὐτοὺς οὐχ ὁρῶσι, τεκμήρια δέ, ἀφ' ὧν ἠδύνατο καιαμαθεῖν τὰ γενόμενα, εἶδον. Τί δήποτε δὲ καὶ κατὰ τὴν νύκτα αὐτοὺς ἐξέβαλεν; "Οἱ οὕτω μᾶλλον ἢ ἐκείνως ἐπισιεύθησαν· ἄλλως τε καὶ οἱ οὐκ ἂν ἐπὶ τὸ ἐρωτῆσαι ἦλθον οὔτε μὴν ἐ-
 10 τέρωσ ἂν καὶ αὐτοὶ ἐπίσιενσαν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν γέγονεν, οἷον ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ· εἶδεν αἰνοῦντας τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆς καμίνου τοὺς παῖδας, καὶ τότιε εἰς ἔκπληξιν ἦλθε. Δέον τοίνυν καὶ τούτους ἐρωτῆσαι πρῶτον, 'Πῶς ἐξῆλθατε;' οἱ δέ, ὥς οὐδενὸς γενομένου, ἐρωτῶσι, λέγοντες·
 15 Οὐχὶ παραγγελία παραγγείλομεν ὑμῖν μὴ λαβεῖν;». Καὶ ὄρα πῶς δι' ἑτέρων μαρτάνουσιν ἅπαντα· ὁρῶσι γὰρ κεκλεισμένην τὴν φυλακὴν μετὰ ἀσφαλείας, καὶ τοὺς φύλακας ἐσιῶτας πρὸ τῶν θυρῶν. «Ἀκούσαντες δέ, εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἐδίδασκον. Παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρ-
 20 χιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον, καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὸ δεσμοτήριον ἀχθῆναι αὐτούς. Παραγενόμενοι δὲ οἱ ὑπηρέται, οὐχ εὔρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ· ἀνασιτρέψαντες δὲ ἀπήγγειλαν, λέγοντες οἱ τὸ μὲν δεσμοτήριον εὔρομεν κεκλεισμέ-
 25 νον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ καὶ τοὺς φύλακας ἔξω ἐσιῶτας πρὸ τῶν θυρῶν· ἀνοίξαντες δέ, ἔσω οὐδένα εὔρομεν». Διπλῇ ἡ ἀσφάλεια, ὥπερ ἐπὶ τοῦ τάφου, καὶ ἡ σφραγὶς καὶ οἱ ἄνθρωποι. "Ορα πῶς ἦσαν θεομάχοι. Ταῦτα ἀνθρώπινα, εἶπέ μοι, τὰ ἐπ' αὐτῶν γενόμενα; Τίς αὐτοὺς ἐξήγαγε τῶν θυρῶν
 30 κεκλεισμένων; πῶς ἐξῆλθον, τῶν φυλάκων πρὸ τῶν θυρῶν ἐσιῶτων; "Οντως μαινομένων καὶ μεθύοντιων τὰ ρήματα!

ποδεικνύει ἐκεῖνα μὲ τὰ ὅποια κατόρθωσε αὐτό. "Ομοια καὶ στὴν περίπτωση τοῦ κρασιοῦ, ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ νερό, δὲν βλέπουν οἱ παρακαθήμενοι (διότι μεθοῦσαν), καὶ τὴν κρίση ἐπιτρέπει σὲ ἄλλους.

"Ετοι λοιπὸν καὶ ἐδῶ· ὅταν δηλαδὴ ἐξέρχονται αὐτοὶ δὲν τοὺς βλέπουν, ἀποδείξεις ὅμως, μὲ τίς ὁποῖες μποροῦσαν νὰ κατανοήσουν τὰ γενόμενα, εἶδαν. Γιατί δὲ ἔβγαλε αὐτοὺς κατὰ τὴ νύχτα; Διότι ἔτσι πιστεῦθηκαν περισσότερο, παρὰ ἀλλιῶς· ἄλλωστε οὔτε ἐρώτηση μόρεσαν νὰ κάνουν· οὔτε βέβαια, ἂν συνέβαινε κατ' ἄλλο τρόπο, αὐτοὶ θὰ πίστευαν. "Ετσι συνέβηκε μὲ τοὺς παλαιούς, ὅπως μὲ τὸν Ναβουχοδονόσορ· εἶδε τὰ παιδιὰ μέσα στὴν κάμινο νὰ ὑμνοῦν τὸ Θεὸ καὶ τότε κυριεύθηκε ἀπὸ ἐκπληξη. "Επρεπε λοιπὸν νὰ ρωτήσῃ πρῶτα καὶ αὐτούς· 'πῶς ἐξήλθατε;', αὐτοὶ ὅμως, σὰν νὰ μὴ συνέβηκε τίποτα, ἐρωτοῦν, λέγοντας· «Δὲν σὰς δώσαμε παραγγελία νὰ μὴ διδάσκετε;». Καὶ πρόσεχε, πῶς μὲ ἄλλα μαθαίνουν τὰ πάντα. Διότι βλέπουν τὴ φυλακὴ κλεισμένη μὲ ἀσφάλεια καὶ τοὺς φύλακες νὰ στέκονται μπροστὰ στὶς θύρες. «"Οταν δὲ ἄκουσαν οἱ Ἀπόστολοι, εἰσῆλθαν πολὺ πρῶι στὸ ἱερὸ τοῦ ναοῦ καὶ δίδασκαν. "Οταν ἦλθε στὸν τόπον τῶν συνεδριάσεων ὁ ἀρχιερέας μὲ τὴν ἀκολουθία του, συγκάλεσαν τὸ συνέδριο καὶ ὅλη τὴ γερουσία τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καὶ ἀπέστειλαν ἀνθρώπους στὴ φυλακὴ γιὰ νὰ ὀδηγήσουν τοὺς ἀποστόλους ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τους. "Οταν ὅμως πῆγαν οἱ ὑπηρέτες δὲν τοὺς βρῆκαν στὴ φυλακὴ· ἀφοῦ δὲ ἐπέστρεψαν, ἀνάφεραν αὐτὸ στὸ συνέδριο λέγοντας, ὅτι βρήκαμε τὴ φυλακὴ κλεισμένη μὲ κάθε ἀσφάλεια καὶ τοὺς φρουροὺς νὰ στέκονται μπροστὰ στὶς θύρες· ὅταν ὅμως τίς ἀνοίξαμε, δὲν βρήκαμε μέσα κανένα». Διπλὴ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἐδῶ, ὅπως ἀκριβῶς ἦταν καὶ στὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ σφραγίδα καὶ οἱ ἄνθρωποι. Βλέπε πῶς ἦταν θεομάχοι. Πές μου, αὐτὰ ποὺ ἔγιναν σ' αὐτοὺς εἶναι ἀνθρώπινα; Ποιὸς ἔβγαλε αὐτοὺς ἔξω, ἐνῶ οἱ φύλακες στέκονταν μπροστὰ στὶς θύρες; Πράγματι τὰ λόγια αὐτὰ ἦταν λόγια ἀνθρώπων φρενοβλαβῶν καὶ

- Οὓς οὐ κατέσχε φυλακή, καὶ δεσμά, καὶ θύραι κεκλεισμέναι, τούτων προσεδόκησαν περιέσεσθαι, παίδων ἀνοήτων πρᾶγμα παθόντες. Οἱ ὑπηρέται γοῦν αὐτῶν διὰ τοῦτο παραγίνονται, καὶ ὁμολογοῦσι τὸ γεγονός, ἵνα πᾶσαν αὐτοῖς ἀποκλείσωσι
5 πρόφασιν. Ὅρᾳς σημεῖα ἐπὶ σημείοις διάφορα, τὰ μὲν ὑπ' αὐτῶν, τὰ δὲ εἰς αὐτοὺς γεινόμενα, ἃ καὶ λαμπρότερα ἦν; Καλῶς οὐδὲ εὐθέως αὐτοῖς ἐμηνύθη, ἀλλὰ πρότερον ἐν ἀπορίᾳ γεγονόσιν, ἵνα, διασκεψάμενοι θείαν εἶναι δύναμιν, οὕτω μάθωσιν ἅπαντα.
- 10 «Ὡς δὲ ἤκουσαν τοὺς λόγους τούτους ὁ τε ἀρχιερεὺς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, διηπόρουν περὶ αὐτῶν τί ἂν γένοιτο τοῦτο. Παραγενόμενος δὲ τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς, λέγων διι ἰδοὺ οἱ ἄνδρες, οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ ἱερῷ ἐσιῶτες καὶ διδάσκοντες τὸν λαόν. Τότι
15 ἀπελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἤγαγεν αὐτοὺς οὐ μετὰ βίας· ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν, ἵνα μὴ λιθασθῶσιν». Ὡς τῆς ἀνοίας! Ἐφοβοῦντο, φηοῖν, τὸν ὄχλον. Τί γὰρ αὐτοὺς ὁ ὄχλος ὠφέλει; Δέον τὸν Θεὸν φοβηθῆναι, τὸν καθάπερ πτηνούς ἀεὶ τῶν χειρῶν αὐτοὺς ἐξαρπάζοντα πῶν ἐκείνων, οἱ
20 δὲ μᾶλλον τὸν ὄχλον φοβοῦνται. «Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτησεν αὐτούς, λέγων· Οὐχὶ παραγγελία παρηγγείλαμεν ὑμῖν μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; Καὶ ἰδοὺ ἐπληρώσατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν, καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου». Τί οὖν οἱ Ἀπόστο-
25 λοι; Πάλιν μετ' ἐπικειρίας αὐτοῖς διαλέγονται, καίτοι γε ἐνῇν εἰπεῖν· Ὅτινες γὰρ ἐσὶ ὑμεῖς ἀντιδιατατιζόμενοι τῷ Θεῷ; Ἀλλὰ τί; Πάλιν ἐν τάξει παραινέσεως καὶ συμβουλῆς, καὶ μετὰ ἐπικειρίας πολλῆς ἀποκρίνονται. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἶπον· Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ

μεθυσμένων. Αὐτοὺς ποὺ δὲν κράτησε ἡ φυλακὴ καὶ τὰ δεσμὰ καὶ οἱ κλειστὲς θύρες, αὐτοὺς πίστευαν ὅτι θὰ νικήσουν, ἀφοῦ ἔπαθαν ὅ,τι παθαίνουν τὰ ἀνόητα παιδιά. Διότι οἱ ὑπηρέτες αὐτῶν γι' αὐτὸ προσέρχονται καὶ ὁμολογοῦν τὸ γεγονός, γιὰ νὰ ἀποκλείσουν σ' αὐτοὺς κάθε πρόφαση. Βλέπεις θαύματα διάφορα νὰ γίνονται τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, ἄλλα μὲν νὰ γίνονται ἀπ' αὐτοὺς, ἄλλα δὲ σ' αὐτούς, τὰ ὁποῖα ἦταν καὶ λαμπρότερα; Πολὺ καλὰ δὲν ἀποκαλύφθηκε σ' αὐτοὺς ἀμέσως, ἀλλ' ἀφοῦ προηγουμένως βρέθηκαν σὲ ἀπορία, γιὰ νὰ μάθουν τὰ πάντα, ἀφοῦ σκεφθοῦν ὅτι ὑπάρχει θεία δύναμη.

«Ὅταν δὲ ἄκουσαν τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ὁ ἀρχιερέας ποὺ προΐστατο τοῦ συνεδρίου καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἀποροῦσαν γι' αὐτοὺς σκεπτόμενοι πῶς ἦταν δυνατό νὰ γίνει αὐτό. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἦλθε κάποιος καὶ τοὺς ἀνήγγειλε ὅτι ἵνα οἱ ἄνθρωποι ποὺ φυλακίσατε βρίσκονται στὸν ἱερὸ περίβολο τοῦ ναοῦ καὶ διδάσκουν τὸ λαόν. Τότε πῆγε ἐκεῖ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ μαζί μὲ τοὺς ὑπηρέτες, τοὺς ἔφερε στὸ δικαστήριον, χωρὶς νὰ μεταχειρισθεῖ βία· διότι φοβοῦνταν τὸ λαὸ μήπως τοὺς λιθοβολήσῃ». Πῶ, πῶ ἀνοησία! Φοβοῦνταν, λέγει, τὸν ὄχλον. Διότι σὲ τί ὠφελοῦσε αὐτοὺς ὁ ὄχλος; Ἔπρεπε νὰ φοβηθοῦν τὸ Θεόν, ποὺ πάντοτε ἐξαρπάζει αὐτοὺς σὰν πτηνὰ ἀπὸ τὰ χέρια ἐκείνων· αὐτοὶ ὅμως πῶς πολὺ φοβοῦνταν τὸν ὄχλον. «Ὁ δὲ ἀρχιερέας ρώτησε αὐτοὺς λέγοντας· Δὲν σὰς δώσαμε ρητὴ παραγγελία νὰ μὴ διδάσκετε στὸ ὄνομα αὐτό; Καὶ ὅμως γεμίσατε τὴν Ἱερουσαλήμ μὲ τὴ διδασκαλία σας καὶ ἐπιζητεῖτε μὲ κακοβουλία νὰ ἐπιρρίψετε ἐπάνω μας τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ φόνον τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ». Τί ἀπαντοῦν τότε οἱ Ἀπόστολοι; Πάλι μὲ ἐπιείκεια διδάσκουν αὐτούς· ἂν καὶ βέβαια ἦταν δυνατό νὰ ποῦν· Ποιοὶ εἰστε σεῖς ποὺ διατάσσετε ἀντίθετα πρὸς τὰ τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ τί λέγουν; Πάλι ὑπὸ τύπον παραινέσεως καὶ συμβουλῆς καὶ μὲ ἐπιείκεια πολλὴ ἀπαντοῦν· «Ἀποκρίθηκε ὁ Πέτρος ἐκ μέρους τῶν Ἀποστόλων καὶ εἶπε· Πρέπει νὰ πειθαρχοῦμε μᾶλλον στὸ Θεόν, παρὰ στοὺς ἀνθρώ-

μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις». Πολλή ἡ φιλοσοφία καὶ τοιαύτη, ὅτι ἐντεῦθεν δεικνύουσι καὶ αὐτοὺς μαχομένους τῷ Θεῷ. «Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἤγειρεν Ἰησοῦν», ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. Τοῦτον ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ
5 Σωτῆρα ὑψωσε πῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραήλ καὶ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν». Ὅν ὑμεῖς ἀνείλετε, φησὶν, ὁ Θεὸς ἤγειρε. Καὶ ὅρα· τῷ Πατρὶ τὸ πᾶν πάλιν ἀνατιθέασιν, ἵνα μὴ δόξη ἄλλότριος εἶναι τοῦ Πατρὸς. «Καὶ ὑψωσε», φησί, «τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ». Οὐχ ἀπλῶς τὴν ἀνάστασιν τοῦτο μόνην,
10 ἀλλὰ καὶ τὴν ὑψωσιν τουτέστι τὴν ἀνάληψιν, δηλοῖ. «Τοῦ δοῦναι μετάνοιαν Ἰσραήλ».

2. Ὅρα πάλιν τὸ κέρδος, καὶ ἐν τάξει ἀπολογίας διδασκαλίαν ἀπηρτισμένην. «Καὶ ἡμεῖς ἐσμεν αὐτοῦ μάρτυρες τῶν ρημάτων τούτων». Πολλή ἡ παρρησία. Εἴτα, ἀξιόπιστον λοιπὸν τὸν λόγον ποιῶν, ἐπήγαγε· «Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ». Ὅρα πῶς οὐχὶ μόνον τῇ ἐαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μαρτυρίᾳ κέχρηται; Καὶ οὐκ εἶπον, «Ὁ ἔδωκεν ἡμῖν, ἀλλὰ «τοῖς πειθόμενοις», ἅμα μὲν μειοιάζοντες, ἅμα δὲ μέγα αὐτὸ δεικνύν-
20 τες, καὶ δηλοῦντες ὅτι καὶ αὐτοῖς δυνατὸν λαβεῖν. Ὅρα πῶς καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ ρημάτων ἐπαιδεύοντο, καὶ οὐ προσεῖχον, ἵνα δικαία αὐτοῖς ἢ κατὰκρισις γένηται διὰ γὰρ τοιούτο καὶ ὁ Θεὸς συνεχώρει ἄγεσθαι αὐτοὺς εἰς δικαστήριον, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι παιδεύωνται, εἴ γε μαρτάνειν ἐβούλοντο,
25 καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἰς παρρησίαν ἀλείφονται. «Οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρίοντο, καὶ ἐβούλοντο ἀνελεῖν αὐτούς». Ὅρα κακίας ὑπερβολήν! Δέον ἐφ' οἷς ἤκουσαν καταπλαγῆναι, οἱ δὲ

πους». Πολλή ἡ φιλοσοφία καὶ τέτοια, μὲ τὴν ὁποία ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτοὶ μάχονται τὸ Θεό. «Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν τὸν Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖο σεῖς φονεύσατε, ἀφοῦ τὸν κρεμάσατε ἐπάνω στὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ. Αὐτὸν ὁ Θεὸς ὕψωσε μὲ τὴ δύναμή του καὶ τὸν ἔκαμε ἀρχηγὸ καὶ σωτήρα γιὰ νὰ δώσει μετάνοια καὶ ἄφεση ἁμαρτιῶν στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰσραήλ». Ἐκεῖνον ποὺ σεῖς φονεύσατε, λέγει, ὁ Θεὸς τὸν ἀνέστησε. Καὶ πρόσεχε· στὸν Πατέρα καὶ πάλι ἀνέθεσε τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι εἶναι ξένος τοῦ Πατρός. «Καὶ τὸν ἀνύψωσε», λέγει, «μὲ τὴ δεξιὰ του». Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅχι ἀπλῶς μόνο τὴν ἀνάσταση, ἀλλὰ καὶ τὴν ὕψωση, δηλαδὴ τὴν ἀνάληψη. «Γιὰ νὰ δώσει μετάνοια στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰσραήλ».

2. Πρόσεχε πάλι τὸ κέρδος, καὶ διδασκαλία ὁλοκληρωμένη μὲ μορφὴ ἀπολογίας. «Καὶ ἐμεῖς εἴμαστε μάρτυρες τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Θεοῦ». Μεγάλον τὸ θάρρος. Ἐπειτα γιὰ νὰ κάνει πλέον τὸ λόγο ἀξιόπιστο, πρόσθεσε· «Καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖο ἔδωσε ὁ Θεὸς σ' ἐκείνους ποὺ πειθαρχοῦν σ' αὐτόν». Βλέπεις πῶς χρησιμοποιοῦν ὅχι μόνο τὴ δική τους μαρτυρία, ἀλλὰ καὶ τὴ μαρτυρία τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Καὶ δὲν εἶπαν, Ἀὐτὸ ποὺ ἔδωσε σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ «Σὲ ἐκείνους ποὺ πειθαρχοῦν σ' αὐτόν», συγχρόνως μετριάζοντας μὲν τὴν ἔνταση, ἀποδεικνύοντας δὲ αὐτὸ μέγα καὶ δηλώνοντας, ὅτι καὶ αὐτοὶ εἶναι δυνατό νὰ τὸ λάβουν. Πρόσεχε, πῶς καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγια διδάσκονταν καὶ δὲν πρόσεχαν, γιὰ νὰ γίνῃ δικαία σ' αὐτοὺς ἡ κατάκριση. Διότι βέβαια γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεπε σ' αὐτοὺς νὰ ὀδηγοῦνται σὲ δικαστήριον, νὰ διδάσκονται καὶ ἐκεῖνοι, ἐὰν βέβαια ἤθελαν νὰ μάθουν, καὶ οἱ Ἀπόστολοι νὰ ἀσκοῦνται στὸ νὰ ἔχουν παρρησία. «Ἐκεῖνοι δὲ ὅταν τὰ ἄκουσαν αὐτὰ ἔτριζαν ἀπὸ ἀγανάκτηση τὰ δόντια τους καὶ σκέπτονταν πῶς νὰ τοὺς φονεύσουν». Βλέπε ὑπερβολὴ κακίας. Ἐνῶ ἔπρεπε νὰ καταπλαγοῦν μὲ ὅσα ἄκουσαν, αὐτοὶ δὲ κυριεύονται ἀπὸ ὀργή καὶ σκέπτονται χωρὶς λό-

διαπρίνονται, καὶ βουλεύονται εἰκῇ ἀνελεῖν. Ἄλλ' ἀναγκαῖον λοιπὸν ἄνωθεν ἰδεῖν τὰ ἀνεγνωσμένα.

«Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς φυλακῆς, καί, ἐξαγαγὼν αὐτούς, εἶπε· Πορεύεσθε, καὶ 5 σιαθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης». «Ἐξαγαγὼν»· οὐκ αὐτὸς ἀπάγει αὐτούς, ἀλλ' ἀφίησιν· ὥστε καὶ ταύτη αὐτῶν γνωσθῆναι τὸ ἀκατάπληκτον, ὃ καὶ ἔδειξαν νυκτὸς εἰσελθόντες εἰς τὸ ἱερὸν καὶ διδάσκοντες. Εἰ δὲ ἐξέβαλον αὐτοὺς οἱ φύλακες, ὥς ἐκεῖνοι ἐνόμι- 10 ζον, ἔφυγον ἄν, εἴ γε πεισθέντες ἐξῆλθον μᾶλλον δέ, εἰ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἐκεῖνοι, οὐκ ἂν εἰς τὸ ἱερὸν ἔσκησαν, ἀλλ' ἀπέδρασαν ἄν. Τοῦτο δὲ οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὥστε μὴ συνιδεῖν. Οὐχὶ παραγγελία παρηγγείλαμεν ὑμῖν;», φησί. Εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ ἐπέισθησαν ὑμῖν, καλῶς εὐθύνετε, εἰ δὲ καὶ ἐξ 15 ἐκείνου εἶπον μὴ πεισθήσεσθαι, περιτταὶ αἱ εὐθύναι, περιτταὶ καὶ αἱ παραγγελίαι. «Ὅρα ἐγκλημάτων ἀνακολουθίαν, καὶ ὑπερβάλλουσαν ἄνοιαν. Φονικὰς λοιπὸν βούλονται δεῖσαι τὰς προαιρέσεις τῶν Ἰουδαίων, ὥς οὐ δι' ἀλήθειαν ταῦτα ποιούντων, ἀλλ' ὥστε ἀμύνασθαι βουλομένων. Διὰ τοῦτο 20 καὶ οὐδὲ θρασέως αὐτοῖς ἀποκρίνονται οἱ Ἀπόστολοι (διδάσκαλοι γὰρ ἦσαν), καίτοι τίς οὐκ ἄν, τὴν πόλιν ἄπασαν ἀναρτησάμενος, καὶ ισοαύτης ἀπολαύων χάριτος, εἶπεν ἄν δὴ τι, καὶ ἐφθέγγαστο μέγα; Ἄλλ' οὐχ οὗτοι· οὐ γὰρ ὀργίζοντο, ἀλλ' ἠλέουν αὐτούς, καὶ ἐδάκρυον, καὶ ἐσκόπουν ὅπως αὐτοὺς ἀ- 25 παλλάξωσι τῆς πλάνης καὶ τοῦ θυμοῦ. Καὶ οὐκ ἔτι λέγουσι πρὸς αὐτούς, «Ὑμεῖς κρίνατε», ἀλλ' ἀποφαίνονται, λέγοντες· «Ὁν ὁ Θεὸς ἡγείρε», διὰ τοῦτον δηλοῦντες διὲ κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ ταῦτά ἐστιν. Οὐκ εἶπον δὲ διὲ ὅτι οὐκ εἶπομεν ὑ-

γο νὰ τοὺς φονεύσουν. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη πλέον νὰ δοῦμε ἀπ' ἀρχῆς τὰ ἀναγνωσθέντα.

«Ἄγγελος Κυρίου τῇ νύχτᾳ ἄνοιξε τίς θύρες τῆς φυλακῆς καί, ἀφοῦ τοὺς ἔβγαλε ἔξω, εἶπε· πηγαίνετε καὶ σταθῆτε στὸ ναὸ μὲ θάρρος καὶ διδάσκετε δημόσια τὸ λαὸ ὅλα τὰ λόγια τῆς νέας αὐτῆς ζωῆς». «Ἀφοῦ τοὺς ἔβγαλε ἔξω»· δὲν τοὺς βγάζει αὐτός, ἀλλὰ τοὺς ἀφήνει ὥστε καὶ μὲ τὴν ἐνέργεια αὐτὴ νὰ γίνῃ γνωστὴ ἡ ἀφοβία αὐτῶν, τὴν ὁποία καὶ ἀπέδειξαν ὅταν νύχτᾳ εἰσῆλθαν στὸ ἱερὸ καὶ δίδασκαν. Ἐὰν δὲ τοὺς ἔβγαζαν ἔξω οἱ φύλακες, ὅπως νόμιζαν ἐκεῖνοι, θὰ διέφευγαν, ἐφόσον βέβαια θὰ πείθονταν νὰ ἐξέλθουν· μᾶλλον δέ, ἂν ἐκεῖνοι τοὺς ἔβγαζαν, δὲν θὰ παρέμειναν στὸ ἱερὸ, ἀλλὰ θὰ δραπετεύαν. Αὐτὸ δὲ κανένας δὲν ἦταν τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ μὴ τὸ ἀντιληφθεῖ. «Δὲν σᾶς δώσαμε, λέγει, «ρητὴ παραγγελία;». Ἐὰν λοιπὸν αὐτοὶ πείθηκαν σὲ σᾶς, καλῶς ζητεῖτε εὐθύνες, ἐὰν ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνο εἶπαν ὅτι δὲν θὰ πεισθοῦν, περιττὲς οἱ εὐθύνες, περιττὲς καὶ οἱ παραγγελίες. Βλέπε ἀνακολουθία ἐγκλημάτων καὶ ὑπερβολικὴ ἀνοησία. Θέλουν πλέον νὰ δείξουν τίς διαθέσεις τῶν Ἰουδαίων φονικὲς, ὅτι δὲν κάμουν αὐτὰ γιὰ χάρη τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλουν ν' ἀμυνθοῦν. Γί' αὐτὸ καὶ οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἀποκρίνονται σ' αὐτοὺς μὲ θράσος (διότι ἦταν διδάσκαλοι), ἂν καὶ βέβαια ποιοὺς δὲν θὰ ἔλεγε καὶ δὲν θὰ φώναζε κάτι σπουδαῖο, ἂν θὰ εἶχε μὲ τὸ μέρος τοῦ ὅλη τὴν πόλιν καὶ ἀπολάμβανε τόση χάρη; Ἀλλὰ δὲν τὸ κάμνουν αὐτοὶ, διότι δὲν ὀργίζονταν, ἀλλὰ ἐλεοῦσαν αὐτοὺς καὶ δάκρυζαν καὶ σκέπτονταν πῶς θὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὸ θυμὸ. Καὶ δὲν λέγουν πλέον πρὸς αὐτούς, «Σεῖς κρίνατε», ἀλλὰ διακηρύττουν τὴ γνώμη τους, «Αὐτὸν ὁ Θεὸς τὸν ἀνέστησε», δηλώνοντας μὲ αὐτό, ὅτι αὐτὰ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν γνώμη τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶπαν δέ, ὅτι δὲν σᾶς εἶπαμε καὶ τότε, «Ἐμεῖς δὲν μπορούμε, αὐτὰ ποὺ εἶδαμε καὶ ἀκούσαμε, νὰ μὴ τὰ κηρύττουμε»; (διότι δὲν εἶναι φιλόδοξοι), ἀλλὰ πάλι τὰ ἴδια λέγουν, τὸ σταυρὸ, τὴν ἀνάστασιν. Καὶ δὲν

μῖν καὶ τότε, «Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα, ἃ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν;», (οὐ γάρ εἰσι φιλότιμοι), ἀλλὰ πάλιν τὰ αὐτὰ φασι, τὸν σιαυρόν, τὴν ἀνάσιαν. Καὶ οὐ λέγουσι, Ἐσταυρώθη, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' αἰνίττονται μὲν, οὕτω δὲ
 5 φανερώς, τέως αὐτοὺς φοβῆσαι βουλόμενοι. Εἰπέ μοι, ποία ρητορεία ἐνταῦθα; Οὐδεμία· οὕτω χωρὶς κατασκευῆς τὸ τῆς ζωῆς ἐκήρυκτον Εὐαγγέλιον!

Εἰπὼν δὲ ὅτι «ἤρωσε», λέγει καὶ ἐπὶ τίνι, «ἐπὶ τῷ δοῦναι μετάνοιαν», ἐπάγων, «Τῷ Ἰσραήλ, καὶ ἄφειν ἁμαρτι-
 10 ῶν». Ἀλλ' ἀπίθانا ταῦτα πέως ἐδόκει, φασί. Τί λέγεις; καὶ πῶς οὐ πιθανὰ μᾶλλον, οἷς γε οὐκ ἄρχοντες ἀντειπεῖν εἶχον, οὐ πλῆθος, ἀλλ' οἱ μὲν ἐπεστομίζοντο, οἱ δὲ ἐδιδάσκοντο; «Καὶ ἡμεῖς», φησί, «μάρτυρες τῶν ρημάτων τούτων ἐσμέν». Ποίων; Ὅτι ἄφειν, ὅτι μετάνοιαν ἐπηγγείλατο· ἡ μὲν γὰρ
 15 ἀνάσιαις ἦν λοιπὸν ὡμολογουμένη, ὅτι δὲ ἄφειν δίδωσιν ἡμεῖς μαρτυροῦμεν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ οὐκ ἂν ἐπῆλθε, μὴ πρότερον τῶν ἁμαρτιῶν λυθεισῶν ὥστε ἀναμφισβήτητον τεκμήριον τοῦτό ἐστιν. Ἄφειν ἁμαρτημάτων ἀκούεις, ἄθλιε, καὶ ὅτι οὐ δίκην ἀπαιτεῖ, καὶ βούλει ἀνελεῖν; Καὶ
 20 πόσης ταῦτα οὐχὶ κακίας; Καίτοι ἢ διελέγξαι ψευδομένους ἐχρῆν, ἢ μὴ δυναμένους, πεισθῆναι· εἰ δὲ μὴ ἐβούλοντο πεσθῆναι, μὴ ἀνελεῖν τί γὰρ ἦν ἀναιρέσεως ἄξιον; Οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ οὐδὲ συνεῖδον τὸ γεγενημένον. Ὅρα πῶς ἐνταῦθα, μνημονεύσαντες τοῦ τολμήματος περὶ ἀφέσεως δια-
 25 λέγονται, δεικνύντες ὅτι τὰ μὲν γεγενημένα ἄξια θανάτου, τὰ δὲ διδύμενα ὡς εὐγνώμοσιν ἐδίδοντο. Πῶς ἂν ἄλλως τις ἐπεισεν αὐτούς, ἢ ὡς εὐδοκιμοῦντας εἰπών; Καὶ ὅρα τὴν κακουργίαν τοὺς Σαδδουκαίους αὐτοῖς ἐφισιῶσιν, οἱ μάλιστα ἤλγουν ἐπὶ τῇ ἀνασιάσει. Ἀλλ' οὐδὲν τῆς πονηρίας ἀ-
 30 πώναντο. Ἀλλ' ἴσως ἔρεῖ τις· Καὶ τίς ἄνθρωπος, τοιούτων

λέγουν, ὅτι σταυρώθηκε; ὅτι σταυρώθηκε γιὰ χάρη μας, ἀλλὰ τὸ ὑπαινίσσονται μὲν, ὅχι ἀκόμα ὁμῶς φανερὰ, θέλοντας πρῶτα νὰ τοὺς φοβήσουν. Πές μου, ποιά ρητορεία ὑπάρχει ἐδῶ; Καμιά· τόσο πολὺ ἀνεπίδεικτα κήρυτταν τὸ Εὐαγγέλιο τῆς ζωῆς.

Ἀφοῦ δὲ εἶπε ὅτι «τὸν ἀνύψωσε», λέγει καὶ γιὰ ποιὸ λόγον, «Γιὰ νὰ δώσει μετάνοια», προσθέτοντας, «στὸν Ἰσραὴλ «καὶ ἄφεση ἁμαρτιῶν». Ἀλλ' αὐτὰ, λέγει, φαίνονταν στήν ἀρχὴ ἀπίστευτα. Τί λέγεις; Καὶ πῶς δὲν εἶναι περισσότερο πιστευτὰ, ἀφοῦ βέβαια δὲν μπορούσαν οὔτε ἄρχοντες νὰ φέρουν ἀντίρρηση σ' αὐτούς, οὔτε τὸ πλῆθος, ἀλλὰ οἱ μὲν ἀποστομῶνονταν, οἱ δὲ διδάσκονταν; «Καὶ ἐμεῖς», λέγει, «εἴμαστε μάρτυρες τῶν λόγων αὐτῶν». Ποίων λόγων; Ὅτι ὑποσχέθηκε ἄφεση καὶ μετάνοια· διότι ἡ μὲν ἀνάστασις εἶχε πλέον ὁμολογηθεῖ, ὅτι ὁμῶς δίνει ἄφεση, τὸ μαρτυροῦμε ἐμεῖς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐρχόταν, ἂν προηγουμένως δὲν συγχωροῦνταν οἱ ἁμαρτίες· ὥστε αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἀναμφισβήτητη. Ἀθλίε, ἀκοῦς ἄφεση ἁμαρτημάτων καὶ ὅτι δὲν ζητεῖ τιμωρίαν, καὶ θέλεις νὰ φονεύσεις; Καὶ πόση κακία δὲν δείχνουν αὐτά; Ἄν καὶ βέβαια θὰ ἔπρεπε ἢ νὰ τοὺς ἀποδείξουν ὅτι ψεύδονται, ἢ, ἂν δὲν μπορούσαν νὰ ἀποδείξουν αὐτό, νὰ πεισθοῦν· ἐὰν δὲ πάλι δὲν ἤθελαν νὰ πεισθοῦν, νὰ μὴ τοὺς φονεύσουν. Διότι ποιὸ ἦταν τὸ ἄξιον φόνου; Αὐτοὶ ὁμῶς κατεχόμενοι ἀπὸ τὸ θυμὸν δὲν κατενόησαν αὐτὸ ποῦ εἶχε γίνεи. Πρόσεχε, πῶς ἐδῶ, ἀφοῦ ἀνάφεραν τὸ τόλμημα, διδάσκουν γιὰ ἄφεση, ἀποδεικνύοντας ὅτι ἐκεῖνα μὲν ποῦ εἶχαν γίνεи ἦταν ἄξια θανάτου, τὰ δὲ διδόμενα, δίνονταν σὰν σὲ εὐγνώμονες. Πῶς ἄλλοιῶς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πείσει αὐτούς, παρὰ παρουσιάζοντάς τους σὰν εὐδοκίμουντες; Καὶ πρόσεχε τὴν κακουργίαν τοὺς Σαδδουκαίους ἐμφανίζουν μπροστὰ τους, οἱ ὁποῖοι τaráσσονταν ὑπερβολικὰ μὲ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Ἀλλὰ καθόλου δὲν ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὴν πονηρίαν. Ἀλλ' ἴσως πεῖ κάποιος· Καὶ ποὺς ἄνθρωπος, ἀπολαμβάνοντας τέτοια πράγματα, ποῦ ἀπολαμβάναν οἱ Ἀπόστολοι, δὲν θὰ γινόταν

ἀπολαύων, οἷων οἱ Ἀπόστολοι, οὐκ ἂν μέγας ἐγένετο;». Ἀλλ' ὄρα μοι, πρὶν ἢ ἀπολαῦσαι τῆς χάριτος, πῶς ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ, καὶ ἐλπίζοντες ἐπὶ τὴν ἄνωθεν ροπήν. Καὶ σὺ ἐλπίζεις, ἀγαπητέ, βασιλείαν οὐρανῶν, ἀλλ' οὐδὲν ὑπομένεις; καὶ σὺ Πνεῦμα ἔλαβες, ἀλλ' οὐ
 5 τοιαῦτα πάσχεις, οὐδὲ κινδυνεύεις; Ἐκεῖνοι δέ, πρὶν ἢ τῶν προτέρων ἀναπνεῦσαι, πάλιν' ἔφ' ἕτερα ἤγοντο. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ τὸ μὴ τυφωθῆναι, τὸ μὴ κενοδοξῆσαι, πόσον ἐστὶν ἀγαθόν! τὸ μετὰ ἐπικειρίας διαλέγεσθαι πόσον ἐστὶ κέρδος! Οὐ
 10 γὰρ δὴ πάντα τῆς χάριτος ἦν, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν σπουδῆς πολλὰ τὰ τεκμήρια· τὸ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ τῆς χάριτος διαλάμπειν τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας ἦν.

3. Ὅρα γοῦν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πῶς μεμεριμνημένος ὁ Πέτρος ἐστί, πῶς νήφων καὶ ἐγρηγορώς, πῶς οἱ πιστεύσαντες τὰ χρήματα ἔρριπαν. Οὐδὲν ἴδιον εἶχον, ἐν εὐχῇ ἦσαν,
 15 δμόνοίαν ἐπεδείκνυντο, ἐν νησιταῖς διῆγον. Ταῦτα ποίας χάριτος; εἶπέ μοι. Διὰ τοῦτο καὶ δι' αὐτῶν ποιεῖ γενέσθαι τὸν ἔλεγχον τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν, οἵ, καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον οἱ πεμφθέντες· «Οὐδέποτε οὕτως ἄνθρωπος
 20 ἐλάλησεν ὥς οὗτος ὁ ἄνθρωπος», ἀπήγγειλαν ὑποσιζέψαντες ἅπερ εἶδον. Σὺ δέ μοι σκόπει ἐνταῦθα καὶ αὐτῶν τὴν ἐπιείκειαν πῶς εἴκονσι, καὶ τοῦ ἀρχιερέως τὴν πεπλασμένην γνώμην· ἐπιεικῶς γὰρ δῆθεν αὐτοῖς διαλέγεται, ἅτε φοβούμενος, καὶ κωλύσαι μᾶλλον ἐβούλετο, ἢ ἀνελεῖν, ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ
 25 ἠδύνατο. Καὶ ὥς τις πάντας κινῆσαι, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῖς ἐπικρεμάσαι τὸν κίνδυνον, «βούλεσθε», φησὶν, «ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου;». Ἔτι ἄνθρωπος εἶναί σοι δοκεῖ; Οὕτως εἶπε δεικνείς ὅτι ἀναγκαία ἡ παρακέλευσις γέγονεν αὐτοῖς. Ἀλλ' ὄρα καὶ τὸν Πέτρον,
 30 τί φησι. «Τοῦτον ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ Σωτῆρα ὕψωσε τῇ δε-

μεγάλος; Ἄλλα πρόσεχε, σέ παρακαλῶ, πρὶν ν' ἀπολαύσουν τῇ χάρι, πῶς ἦταν ἀφοσιωμένοι μὲ ζῆλο ὅλοι μαζί στὴν προσευχή, καὶ ἔλπιζαν στὴν οὐράνια βοήθεια. Καὶ σὺ ἐλπίζεις, ἀγαπητέ, τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν καὶ δὲν δείχνεις καθόλου ὑπομονή; Καὶ σὺ ἔλαβες Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν πάσχεις παρόμοια, οὔτε κινδυνεύεις; Ἐκεῖνοι ὁμως, πρὶν ἀναπνεύσουν ἀπὸ τὰ προηγούμενα, πάλι σὲ ἄλλα ὀδηγοῦνταν. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς, τὸ ὅτι δὲν ἔγιναν ἐγωῖστές, οὔτε κενόδοξοι, πόσο ἀγαθὸ εἶναι! τὸ νὰ διδάσκουν μὲ ἐπιείκεια, πόσο κέρδος εἶναι! Διότι βέβαια δὲν ἦταν ὅλα ἀποτέλεσμα τῆς χάριτος, ἀλλὰ πολλές εἶναι οἱ ἀποδείξεις καὶ τῆς δικῆς τους προσπάθειας. Διότι τὸ νὰ διαλάμπει σ' αὐτοὺς ἡ χάρις, ἦταν ἔργο τῆς δικῆς τους φροντίδας.

3. Πρόσεχε λοιπὸν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, πῶς μεριμνᾷ ὁ Πέτρος, πῶς εἶναι νηφάλιος καὶ σὲ ἐγρήγορη, πῶς ἐκεῖνοι ποὺ πίστεψαν ἐγκατέλειψαν τὰ χρήματα. Δὲν εἶχαν τίποτε δικό τους, προσεύχονταν, ἐπέδειχναν ὁμόνοια, καὶ νήστευαν. Αὐτά, πές μου, ποιᾷς χάριτος ἀποτέλεσμα ἦταν; Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς ὑπηρέτες κάμνει νὰ γίνει ὁ ἔλεγχος αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ὅταν ἐπέστρεψαν ἀπήγγειλαν αὐτὰ ἀκριβῶς ποὺ εἶδαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ ἔλεγαν οἱ ἀποσταλέντες: «Οὐδέποτε ἄνθρωπος δίδαξε ἔτσι, ὅπως ὁ ἄνθρωπος αὐτός»³. Σὺ δὲ πρόσεχε ἐδῶ καὶ τὴν ἐπιείκεια αὐτῶν, πῶς ὑποχωροῦν, καὶ τὴν πλανημένη γνώμη τοῦ ἀρχιερέα· διότι δῆθεν συνομιλεῖ μὲ αὐτοὺς μὲ ἐπιείκεια, ἐπειδὴ φοβόταν καὶ ἤθελε μᾶλλον νὰ τοὺς ἐμποδίσει, παρὰ νὰ τοὺς φονεύσει, ἀφοῦ αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατό. Καὶ γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει ὅλους καὶ νὰ ἐπισύρει ἐναντίον τους τὸν ἔσχατο κίνδυνο, λέγει: «Θέλετε νὰ ἐπιρρίψετε ἐπάνω μας τὴν εὐθύνη καὶ ἐνοχὴ γιὰ τὸ φόνον τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ;». Ἀκόμα νομίζεις ὅτι εἶναι ἄνθρωπος; Μίλησε ἔτσι, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἡ παραγγελία ἔγινε ἀναγκαία σ' αὐτοὺς. Ἀλλὰ πρόσεχε καὶ τὸν Πέτρο, τί λέγει: «Αὐτὸν ὁ Θεὸς τὸν ἀνύψωσε μὲ τὴ δεξιὰ του καὶ

ξιᾷ αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραήλ, καὶ ἄφεσιν ἁ-
 μαρτιῶν. Ἐνταῦθα οὐ μέμνηται τῶν ἐθνῶν, ἵνα μὴ δῶ λα-
 βήν. «Καὶ ἐβούλοντο», φησὶν, «ἀνελεῖν αὐτούς». Ὅρα πάλιν
 τούτους ἐν ἀπορίᾳ, τούτους ἐν ὀδύνῃ· ἐκείνους δὲ ἐν ἀνέσει,
 5 καὶ εὐθυμίᾳ, καὶ ἐν τρυφῇ. Οὐχ ἀπλῶς ὠδυνῶντο, ἀλλὰ «διε-
 πρόοντο». Τοῦτό ἐστιν ἄρα τὸ κακῶς παθεῖν τὸ κακῶς ποι-
 εῖν, καθάπερ καὶ ἐνταῦθα ἔστιν ἰδεῖν. Ἐν δεσμοῖς ἦσαν οὗ-
 τοι, παρεισιτήκεισαν δικαιοτηρίῳ, καὶ οἱ δικάζοντες ἦσαν ἐν
 ἀπορίᾳ, ἐν ἀμηχανίᾳ πολλῇ· καθάπερ γὰρ ὁ τὸν ἀδάμαντα
 10 πλήτιων, αὐτὸς λαμβάνει τὴν πληγὴν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι. Ἀλλ'
 ἐώρων οὐ μόνον οὐκ ἐμποδιζομένην αὐτῶν τὴν παρησίαν,
 ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐξόμενον τὸ κήρυγμα, καὶ ἀκαταπλήκτως
 διαλεγομένους αὐτούς, καὶ μὴ παρέχοντας λαβάς.

Μιμησώμεθα τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί, καὶ ἀ-
 15 καιάπληκτοι ἐν πᾶσι γενώμεθα τοῖς δεινοῖς. Οὐκ ἔστι δεινόν
 τι τῷ φοβουμένῳ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ φοβουμένοις ἐστὶ
 τὰ δεινὰ· ὁ γὰρ τῶν παντῶν δι' ἀρετῆς ἀνώτερος γινόμενος,
 καὶ ὥσπερ οκτιὰν τὰ παρόντα παραιρέχων πράγματα, πῶς ὑ-
 πό τινος πείσεται δεινόν; τίνα δὲ φοβηθήσεται; ἢ τί τὰ δει-
 20 νὰ λογιεῖται; Οὐκοῦν καταφύγωμεν ἐπὶ ταύτην τὴν πέτραν
 τὴν ἄσειστον. Εἰ πόλιν ἡμῖν τις κατεσκεύαζε, καὶ τεῖχος πε-
 ριετίθει, μᾶλλον δὲ εἰ ἀπώπιζεν ἡμᾶς εἰς γῆν, ἔνθα μηδεὶς ἦν
 ὁ ἐνοχλῶν, καὶ πᾶσαν ἐκεῖ παρεῖχε τὴν ἀφθονίαν, οὐκ ἀφείς
 πρὸς οὐδένα πρᾶγμα ἔχειν, οὐκ ἂν ἡμᾶς ἐν ισοαύτῃ κατέ-
 25 σιθσεν ἀσφαλείᾳ, ἐν ᾗ νῦν ὁ Χριστός. Ἔσιω γοῦν, εἰ βού-
 λει, καὶ ἡ πόλις χαλκῇ, τεῖχος πάντοθεν ἔχουσα καρτερόν
 καὶ ἀνάλωτον, μηδεὶς αὐτῇ προσκείσθω πολέμιος, ἀφθονον
 ἐχέτω γῆν καὶ λιπαράν, παρέσιω δὲ καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἀφθο-
 νία πραγμάτων, ἔσιωσαν καὶ πολῖται ἡμεροὶ καὶ προσηνεῖς,

τὸν ἔκαμε ἀρχηγὸ καὶ σωτήρα μας, γιὰ νὰ δώσει μετάνοια καὶ ἄφεση στὸν Ἰσραήλ». Ἐδῶ δὲν ἀναφέρει τὰ ἄλλα ἔθνη, γιὰ νὰ μὴ δώσει ἀφορμὴ γιὰ κατηγορία. «Καὶ ἤθελαν», λέγει, «νὰ φονεύσουν αὐτούς». Πρόσεχε πάλι αὐτούς νὰ ἀποροῦν, καὶ νὰ βρίσκονται σὲ ὀδύνη, ἐκείνους δὲ σὲ ἄνεση, εὐθυμία καὶ τρυφή. Δὲν στενοχωροῦνταν μόνο, ἀλλὰ καὶ «συνταράσσονταν ἀπὸ ἀγανάκτηση». Ἄρα αὐτὸ εἶναι λοιπὸν «τὸ δυστυχῶ καὶ κακοποιῶ», ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ εἶναι δυνατό νὰ ποῦμε. Αὐτοὶ ἦταν δέσμοιοι, εἶχαν παρασταθεῖ στὰ δικαστήρια καὶ οἱ δικάζοντες βρίσκονταν σὲ ἀπορία καὶ πολλὴ ἀμηχανία. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ κτυπᾷ τὸ διαμάντι, ὁ ἴδιος δέχεται τὸ κτύπημα, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοί· ἀλλ' ἔβλεπαν ὅχι μόνο νὰ μὴ ἐμποδίζεται τὸ θάρρος τους, ἀλλὰ καὶ τὸ κήρυγμα νὰ αὐξάνει περισσότερο, καὶ αὐτούς νὰ διδάσκουν χωρὶς φόβο καὶ χωρὶς νὰ δίνουν ἀφορμὲς γιὰ κατηγορία.

Ἄς μιμηθοῦμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτούς ἀγαπητοί, καὶ ἄς εἴμαστε ἀπτόητοι σὲ ὅλα τὰ δεινὰ. Δὲν ὑπάρχει τίποτε φοβερὸ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ φοβᾷται τὸ Θεό, ἀλλὰ τὰ φοβερά ὑπάρχουν σ' ἐκείνους ποὺ δὲν φοβοῦνται τὸ Θεό. Διότι αὐτὸς ποὺ γίνεται ἀνώτερος ἀπὸ τὰ πάθη μὲ τὴν ἀρετή, καὶ ποὺ παρατρέχει σὰν σκιά τὰ παρόντα πράγματα, πῶς θὰ πάθει ἀπὸ κάποιον κακό; ποιὸν δὲ θὰ φοβηθεῖ; ἢ σὰν τί θὰ ὑπολογίσει τὰ δεινὰ; Λοιπὸν ἄς καταφύγουμε σ' αὐτὴ τὴ σταθερὴ πέτρα. Ἄν κάποιος κατασκεύαζε γιὰ μᾶς μιὰ πόλη καὶ τὴν περιτριγύριζε μὲ τεῖχος, μᾶλλον δέ, ἂν μᾶς ἐγκαταστοῦσε σὰν ἄποικους σὲ περιοχὴ ὅπου δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένας ποὺ νὰ μᾶς ἐνοχλεῖ καὶ μᾶς παρεῖχε ἐκεῖ ὅλη τὴν ἀφθονία, χωρὶς νὰ ἀφήνει νὰ ἔχουμε σχέση μὲ κανένα, δὲν θὰ μᾶς παρεῖχε τόση ἀσφάλεια, ὅση τώρα ὁ Χριστός. Ἄς ὑποθέσουμε λοιπὸν, ἂν θέλεις, ὅτι καὶ ἡ πόλη εἶναι χάλκινη, καὶ ἔχει ἀπὸ παντοῦ τεῖχος ἰσχυρὸ καὶ ἀπόρθητο, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανένας ἐχθρὸς σ' αὐτήν, καὶ ὅτι ἔχει ἄφθονη καὶ εὐφορη γῆ, καὶ ὑπάρχει ἀκόμα καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ἄλλων πραγμάτων· ἔστω ὅτι εἶναι καὶ οἱ

καὶ μηδεὶς ἐκεῖ φαινέσθω κακοῦργος ἀνὴρ, μὴ κλέπτῃς, μὴ
 λωποδύτῃς, μὴ συκοφάντῃς, μὴ δικασιήριον, ἀλλὰ συναλλά-
 γματα ἀπλῶς, καὶ ταύτην οἰκῶμεν τὴν πόλιν· οὐκ ἦν οὐδὲ
 οὕτως ἐν ἀσφαλείᾳ ζῆν. Διὰ τί; "Οτι καὶ πρὸς οἰκείας, καὶ
 5 πρὸς γυναῖκα, καὶ πρὸς παῖδιά ἀνάγκη διαφέρεισθαι, καὶ
 πολλῆς ἀθυμίας εἶναι ὑπόθεσιν. Ἐνιαῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦ-
 τον οὐ γὰρ ἦν, οὐκ ἦν τὸ λυποῦν οὐδὲ τὸ παρέχον ἀθυμίαν
 τινά. Ἀλλὰ τὸ θαυμασιόν, αὐτὰ δὴ τὰ δοκοῦντα παρέχειν ἀ-
 θυμίαν, ταῦτα πάσης ἐγίνετο χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης αἷτια.
 10 Εἶπε γάρ μοι, τίνος ἔνεκεν ἔμελλον ἀλύειν ἐκεῖνοι; τίνος δὲ
 ἔνεκεν δυσχεραίνειν; Βούλει παραγάγωμέν τινα ἐν τῷ μέσῳ;
 "Εστω τις ἀπὸ ὑπάτων, πλοῦτον κερκίῃσθω πολύν, πόλιν οἰ-
 κείτω τὴν βασιλικήν, πράγματα πρὸς μηδένα ἐχέτω, τρυ-
 φάτω μόνον, καὶ πρὸς τοῦτο ἀσχολείσθω, ἐν αὐτῇ τῇ τρυφῇ
 15 καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς δυναστείας καθήμε-
 νος· ἐντεπεξαγάγωμεν αὐτῷ Πείραον τὸ ἐν δεσμοῖς, εἰ δο-
 κεῖ, τὸν ἐν μυρίοις κακοῖς, καὶ τοῦτον εὐρήσομεν τρυφῶντα
 μᾶλλον. "Οτιαν γὰρ ισοαύτη περιουσία χαρᾶς ἦ, ὥς ἐν δε-
 σμοῖς ἡδεσθαι, ἐννόησον ὅσον ἐστὶ τὸ μέγεθος τῆς χαρᾶς·
 20 καθάπερ γὰρ οἱ ἐπὶ μεγάλης ὄντες ἀρχῆς, ὅσα ἂν προσπέσῃ
 δεινά, οὐκ αἰσθάνονται, ἀλλ' ἐπιμένουσι τῇ χαρᾷ, οὕτω δὴ
 καὶ οὗτοι δι' αὐτὰ δὴ ταῦτα μᾶλλον ἔχαιρον. Οὐ γὰρ ἔστιν,
 οὐκ ἔστι λόγῳ παρασιῆσαι τὴν ἡδονήν, ὅσην ἔχειν συμβαίνει
 τοὺς διὰ Χριστόν τι πάσχοντας δεινόν· μᾶλλον γὰρ ἐπὶ τοῖς
 25 δεινοῖς χαίρουσιν, ἢ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς. Εἴ τις ἐφίλησε τὸν
 Χριστόν, οἶδεν ὃ λέγω. Ἀλλὰ τί; ἀσφαλείας ἔνεκεν ἔμελλον

πολίτες ἡμεροὶ καὶ καταδεκτικοί, καὶ κανέναν δὲν φαίνεται ἐκεῖ κακοῦργος ἄνθρωπος, οὔτε κλέπτης, οὔτε λωποδύτης, οὔτε συκοφάντης, οὔτε δικαστήριο, ἀλλ' ὑπάρχουν μόνο συναλλαγές, καὶ ὅτι ἐμεῖς κατοικοῦμε αὐτὴν τὴν πόλιν δὲν θὰ ἦταν δυνατό οὔτε ἔτσι νὰ ζοῦμε μὲ ἀσφάλεια. Γιατί; Διότι καὶ μὲ τοὺς ὑπηρέτες, καὶ μὲ τὴ γυναῖκα μας καὶ μὲ τὰ παιδιά κατ' ἀνάγκη θὰ εἴχαμε διαφορές, καὶ αὐτό θὰ μᾶς προξενούσε πολλή λύπη. Ἐδῶ ὅμως δὲν ὑπῆρχε τίποτε παρόμοιο· διότι δὲν ὑπῆρχε τίποτε ποὺ νὰ λυπεῖ, οὔτε ποὺ νὰ προξενεῖ κάποια ἀθυμία. Ἀλλὰ τὸ θαυμαστὸ εἶναι ὅτι αὐτὰ ποὺ θεωροῦνταν ὅτι προξενοῦν λύπη, αὐτὰ γίνονταν αἷτια κάθε χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. Διότι πές μου, γιὰ ποῖο πράγμα ἐπρόκειτο νὰ ἀνησυχοῦν ἐκεῖνοι; γιὰ ποῖο δὲ νὰ στενοχωροῦνται; Θέλεις νὰ φέρουμε κάποιον σὰν παράδειγμα; Ἔστω κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπάτους, ποὺ ἔχει πλοῦτο πολὺ, ποὺ κατοικεῖ σὲ πόλιν βασιλική, ποὺ δὲν ἐνοχλεῖ κανένα, ἀλλὰ μόνο κάμνει τρυφηλὴ ζωὴ, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπασχόλησή του, καθήμενος σ' αὐτὴν τὴν κορυφὴ καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐξουσίας· ἂς ἀντιπαρατάξουμε σ' αὐτὸν τὸν Πέτρο τὸν φυλακισμένο, ἂν θέλεις, ποὺ ἀντιμετωπίζει ἄπειρα κακά, καὶ θὰ βροῦμε αὐτὸν νὰ νιώθει μεγαλύτερη εὐχαρίστηση. Διότι, ὅταν ὑπάρχει τόσο μεγάλη ἀφθονία χαρᾶς, ὥστε νὰ νιώθει εὐχαρίστηση ἐνῶ εἶναι φυλακισμένος, σκέψου πόσο εἶναι τὸ μέγεθος τῆς χαρᾶς. Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ποὺ βρίσκονται σὲ μεγάλη ἐξουσία, ὅσες συμφορές καὶ ἂν συμβοῦν, δὲν τίς αἰσθάνονται, ἀλλ' ἐξακολουθοῦν νὰ χαίρονται, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ γι' αὐτὰ ἀκριβῶς χαίρονταν περισσότερο. Πράγματι δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό νὰ παραστήσουμε μὲ λόγια τὴν εὐχαρίστηση, ὅση συμβαίνει νὰ νιώθουν ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν κάτι τὸ κακὸ γιὰ τὸ Χριστό. Διότι περισσότερο χαίρονται γιὰ τὰ δεινὰ, παρὰ γιὰ τὰ ἀγαθὰ. Ἄν κάποιος ἀγάπησε τὸ Χριστό, γνωρίζει αὐτὸ ποὺ λέγω. Ἀλλὰ τί; συνέβαινε νὰ ἀποφεύγουν τίς δυσκολίες γιὰ τὴν ἀσφάλειά τους;

τὰ δυσχερῇ φεύγειν; Καὶ τίς, εἰπέ μοι, μυρίον κεκτημένος
 πλοῦτιον, τοσοῦτους κινδύνους ἡδυνήθη διαφυγεῖν, ἔθνησι το-
 σοῦτοις ὁμιλῶν, ὑπὲρ μετασιάσεως πολιτείας μόνης; Οὗτοι
 δὲ ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος βασιλικοῦ πάντα ἤνυσον, μᾶλλον δὲ
 5 καὶ πολλῷ ράδιον· οὐ γὰρ οὕτω ἐπίταγμα βασιλικόν, ὥς τὰ
 ἐκείνων ρήματα ἅπαντα ἤνυσαν· τὸ γὰρ ἐπίταγμα τὸ βασιλι-
 κὸν ἀνάγκη ἐπάγεται, οὗτοι δὲ ἐκόντες καὶ προαιρουμένους,
 καὶ μυρίαν χάριν εἰδότας. Ποῖον ἐπίταγμα βασιλικὸν πάν-
 των ἀποσιῆναι τῶν χρημάτων καὶ τῆς ψυχῆς ἔπεισεν ἄν,
 10 καὶ καταφρονῆσαι οἰκίας, παιρίδος, συγγενῶν, καὶ τῆς σω-
 τηρίας αὐτῆς; Ἄλλ' αἱ τῶν ἀλιέων καὶ σκηνοποιῶν ἰσχυσαν
 φωναί· ὥστε καὶ ἐν ἡδονῇ ἦσαν, καὶ δυνατώτεροι καὶ ἰσχυ-
 ρότεροι πάντων.

Ναί, φησὶν, ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἐποιοῦν οἱ δὲ πι-
 15 στεύσαντες, εἰπέ μοι, ποῖα σημεῖα ἐποιοῦν, οἱ τρισχίλιοι, καὶ
 πεντακισχίλιοι, οἱ καὶ ἐν ἀγαλλιάσει πολλῇ διῆγον; Εἰκότως·
 ἢ γὰρ πασῶν τῶν ἀθυμιῶν ὑπόθεσις, ἢ τῶν χρημάτων κτησίς
 ἀνήρητο· ἐκείνη γὰρ, ἐκείνη καὶ πολέμων, καὶ μάχης, καὶ
 λύπης, καὶ ἀθυμίας, καὶ πάντων αἰτία τῶν κακῶν ἦν ἢ τὸν
 20 βίον ἐπίπονον ποιοῦσα καὶ λυπηρότερον ἐκείνη ἐστί. Καὶ πλεί-
 ονς εὖροι τις ἂν μᾶλλον ἔχοντας ἀθυμίας ὑποθέσεις τοὺς ἐν
 πλούτῳ, ἢ τοὺς ἐν πενίᾳ. Εἰ δὲ μὴ δοκεῖ τισιν οὕτως ἔχειν,
 οὐ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν δόξαν αὐ-
 τῶν. Εἰ δέ τινα ἔχουσι καὶ ἡδονὴν οἱ ἐν πλούτῳ, οὐδὲν θαν-
 25 μαστόν· καὶ γὰρ οἱ ψώρας ἀναπεπλησμένοι, ἐν πολλῇ εἰσιν
 ἡδοιῇ· ὅτι γὰρ ἐκείνων οὐδὲν διαφέρουσιν οἱ πλουτοῦντες,
 ἀλλ' ἢ ψυχὴ τοιαύτη τίς ἐστὶν αὐτοῖς, δῆλον ἐκεῖθεν· Ἀνιῶ-
 σιν αὐτοὺς φροντίδες, καὶ θυμῶς βούλονται αὐταῖς ἐνέχεσθαι
 διὰ τὴν πρόσκαιρον ἡδονήν· οἱ δὲ τούτων ἀπηλλαγμένοι, ἐν

καὶ ποιός, πές μου, ποὺ ἔχει ἀμέτρητο πλοῦτο, μπόρεσε νὰ διαφύγει τόσους κινδύνους, ἐπισκεπτόμενος τόσα πολλὰ ἔθνη μὲ μόνο σκοπὸ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου ζωῆς; Αὐτοὶ ὅμως τὰ πάντα ἐκτελοῦσαν σὰν νὰ εἶχαν βασιλικὸ πρόσταγμα, μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ εὐκολώτερα. Διότι ποτὲ βασιλικὸ πρόσταγμα δὲν ἐπέτυχε τὰ πάντα τόσο εὐκόλα, ὅπως οἱ λόγοι ἐκείνων· καθόσον τὸ βασιλικὸ πρόσταγμα ἐκτελεῖται ἀναγκαστικᾶ, αὐτοὶ ὅμως μὲ τὴ θέλησὴ τους καὶ τελείως ἐλεύθερα καὶ ἐκφράζοντας ἄπειρη εὐγνωμοσύνη. Ποιὸ βασιλικὸ πρόσταγμα θὰ ἔπειθε τοὺς ἀρχομένους νὰ ἀπαρνηθοῦν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ τὴ ζωὴ τους καὶ νὰ περιφρονήσουν τίς οἰκίεσ καὶ τὴν πατρίδα, τοὺς συγγενεῖς καὶ τὴν ἴδια τὴ σωτηρίᾳ τους; Ἀλλὰ ὑπερίσχυσαν οἱ λόγοι τῶν ἀλιέων καὶ τῶν σκηνοποιῶν· ὥστε καὶ εὐχαρίστηση ἐνιωθαν καὶ ἦταν δυνατώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι ἀπ' ὅλους.

Ναί, λέγει, τὸ κατόρθωσαν αὐτό, ἐπειδὴ ἔκαμναν θαύματα. Πές μου, ὅμως, ἐκεῖνοι ποὺ πίστευσαν, ποιά θαύματα ἔκαμναν, οἱ τρεῖς χιλιάδες καὶ οἱ πέντε, ποὺ ζοῦσαν μὲ πολλὴ ἀγαλλίαση; καὶ πολὺ εὐλογα. Διότι ἡ αἰτία κάθε λύπης, ἡ ἀπόκτηση τῶν χρημάτων, εἶχε ἐξαφανισθεῖ· καθόσον ἐκείνη, ἐκείνη εἶναι αἰτία καὶ πολέμων, καὶ μαχῶν, καὶ λύπης καὶ ἀθυμίας, καὶ ὅλων τῶν κακῶν· ἐκείνη εἶναι ποὺ κάμνει τὴ ζωὴ ἐπίπονη καὶ λυπηρότερη. Καὶ θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ κανένας περισσότερες ἀφορμὲς λύπης στοὺς πλούσιους, παρὰ στοὺς φτωχοὺς. Ἐὰν δὲ μερικοὶ νομίζουν ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ἔτσι, αὐτὸ ὀφείλεται ὅχι στὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ στὴν προσωπικὴ τους γνώμη. Ἐὰν δὲ νιώθουν οἱ πλούσιοι καὶ κάποια εὐχαρίστηση, τίποτε τὸ ἀξιοθαύμαστο· καθόσον καὶ αὐτοὶ ποὺ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ψώρα, νιώθουν πολλὴ εὐχαρίστηση· ὅτι, βέβαια, δὲν διαφέρουν σὲ τίποτε ἀπὸ ἐκείνους οἱ πλούσιοι, ἀλλ' ἡ ψυχὴ τους εἶναι περίπου τέτοια, εἶναι ὀλοφάνερο. Τοὺς στενοχωροῦν οἱ φροντίδες, καὶ ὅμως θέλουν νὰ ἐμπλέκονται σ' αὐτές, ἐξαιτίας τῆς προσωρινῆς εὐχαριστήσεως· οἱ ἀπαλλαγμένοι ὅμως ἀπὸ

ὑγείᾳ εἰσὶ καὶ ἀθυμίας ἐκτός.

4. Τί ἥδιον; εἶπέ με, τί δὲ ἀσφαλέστερον; ὑπὲρ ὕριου
φροντίζειν ἐνὸς καὶ ἐνδυμάτων, ἢ ὑπὲρ μυρίων καὶ οἰκειῶν
καὶ ἐλευθέρων, τὰ καθ' ἑαυτὸν μὴ μεριμνῶντα; Καθάπερ γὰρ
5 οὔτις ὑπὲρ ἑαυτοῦ δέδοικεν, οὔτις καὶ σὺ ὑπὲρ τῶν τῆς σῆς
ἐκκρεμαμένων κεφαλῆς. Καὶ τί δήποτε φευκτὸν ἢ πενία δο-
κεῖ; φησὶν. Ἐπειδὴ καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ ἀπευκτὰ πολλοῖς τυγ-
χάνει, ἅπερ εἰσὶν οὐ διὰ τὸ ἀπευκτὰ εἶναι φευκτά, ἀλλὰ διὰ
τὸ δυσκαιρόθωτα. Οὐκοῦν καὶ αὕτη οὐκ ἀπευκτὴ, ἀλλὰ δυσ-
10 καιρόθωτος· ὥστε, εἴ γέ τις αὐτὴν ἐνεγκεῖν ἠδύνατο, οὐκ
ἂν ἦν ἀπευκτὴ. Διὰ τί γὰρ οὐκ ἀπηύχοντο αὐτὴν οἱ Ἀπόστο-
λοι; διὰ τί πολλοὶ καὶ αἰροῦνται αὐτήν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀ-
πεύχονται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρέχουσι; Τὸ γὰρ ὄντως ἀπευκτὸν
οὐδὲ αἰρετόν, πλὴν τοῖς μαινομένοις. Εἰ δὲ οἱ φιλόσοφοι τῶν
15 ἀνθρώπων καὶ ὑψηλοὶ ἐπὶ ταύτην ἔρχονται ὥς ἐπὶ τι χωρί-
ον ἀσφαλὲς καὶ ἄνθος, οὐδὲν θαυμασιόν, ἐὰν τοῖς ἄλλοις μὴ
δοκεῖ· ὁ μὲν γὰρ πλούσιος οὐδὲν ἕτερον εἶναι μοι δοκεῖ, ἀλλ'
ἢ πόλις ἀτείχιστος, ἐν πεδίῳ κειμένη, καὶ πολλαχόθεν ἐπι-
σπώμενη τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἢ δὲ πενία φρούριον ἀσφα-
20 λές, χαλκῷ περιβεβλημένον πολλῷ, καὶ δύσκολον ἔχον τὴν
ἄνοδον. Καὶ μὴν τοῦνακτίον, φησὶν, ἐστὶν οὔτις γὰρ εἰσιν οἱ
εἰς δικαστήριον πολλάκις ἐλκόμενοι, οὔτις εἰσιν οἱ ἐπηρεα-
ζόμενοι καὶ κακῶς πάσχοντες. Οὐχ οἱ πένητες ἀπλῶς, ἀλλ'
οἱ πένητες μὲν, βουλόμενοι δὲ πλουτεῖν. Ἐγὼ δὲ οὐ περὶ
25 ἐκείνων φημί, ἀλλὰ περὶ τῶν σπουδαζόντων ἐν πενίᾳ διά-
γειν. Εἶπε γὰρ μοι, διὰ τί μηδεὶς τοὺς ἐν ὄρεσιν ἔλκει εἰς
δικαστήριον; (καίτοι γε, εἰ ἡ πενία εὐχείρωτον, ἐκείνους

αὐτὲς ἔχουν τὴν ὑγεία τους καὶ εἶναι χωρὶς λύπη.

4. Πές μου, τί εἶναι πιὸ εὐχάριστο; Τί δὲ ἀσφαλές; Τὸ νὰ φροντίζει κανένας γιὰ ἓνα ψωμί καὶ γιὰ τὰ ἐνδύματά του ἢ γιὰ πολλὰ καὶ γι' ὑπηρέτες καὶ ἐλευθέρους, χωρὶς νὰ φροντίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του; Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς φοβᾶται γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἔτσι καὶ σὺ νὰ φοβᾶσαι γι' ἐκεῖνα ποὺ κρέμονται ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου. Καὶ τί τέλος πάντων, λέγει, εἶναι δυνατό νὰ κατορθωθεῖ μὲ τὴ φτώχεια; Ἐπειδὴ καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ εἶναι ἀκατόρθωτα στοὺς πολλούς, ὅχι γιατί εἶναι ἀκατόρθωτα, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι δυσκολοκατόρθωτα. Λοιπὸν καὶ αὕτὴ δὲν εἶναι ἀκατόρθωτη, ἀλλὰ δυσκολοκατόρθωτη ὥστε, ἂν κάποιος μποροῦσε νὰ ὑποφέρει αὐτήν, δὲν θὰ ἦταν ἀκατόρθωτη. Διότι, γιατί δὲν ἀπέφευγαν αὐτήν οἱ Ἀπόστολοι; Γιατί πολλοὶ καὶ προτιμοῦν αὐτήν, καὶ ὅχι μόνο δὲν τὴν ἀποφεύγουν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιδιώκουν; Διότι ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πράγματι ἀκατόρθωτο δὲν πρέπει καὶ νὰ προτιμᾶται, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τοὺς παράφρονες. Ἄν δὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ἀνώτεροι καταφεύγουν πρὸς αὐτήν σὰν κάποιο μέρος ἀσφαλὲς καὶ ἀβλαβές, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστό, ἂν δὲν φαίνεται στοὺς ἄλλους ὀρθό· διότι ὁ μὲν πλούσιος μοῦ φαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ πόλη ἀτείχιστη, ποὺ βρίσκεται σὲ πεδιάδα καὶ ποὺ ἀπὸ παντοῦ προσελκύει ἐκείνους ποὺ τὴν ἐπιθυμεύουν, ἐνῶ ἡ φτώχεια εἶναι φρούριο ἀσφαλές, ποὺ περιβάλλεται μὲ πολὺ χαλκό, καὶ εἶναι δυσκολοανάβατο. Καὶ ὅμως, λέγει, συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· διότι αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ πολλές φορές σύρονται στὸ δικαστήριον· αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ δοκιμάζονται καὶ κακοπαθοῦν. Ὅχι ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἀπλῶς φτωχοί, ἀλλὰ ποὺ εἶναι μὲν φτωχοί, ἐπιθυμοῦν ὅμως νὰ γίνουν πλούσιοι. Ἐγὼ ὅμως δὲν ὁμιλῶ γιὰ ἐκείνους, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν νὰ ζοῦν φτωχοί. Διότι πές μου, γιατί κανένας δὲν σύρει στὸ δικαστήριον αὐτοὺς ποὺ ζοῦν στὰ ὄρη; (ἂν καὶ βέβαια, ἂν ἡ φτώχεια εἶναι εὐκολοκατάβλητη σ' ἐκείνους, περισσότερο ἀπ' ὅλους ἔπρε-

μάλιστα πάντων ἔλκεσθαι ἔδει, ὅσῳ πάντων εἰσὶ πενέστεροι),
 διὰ τί τοὺς προσαιτοῦντας οὐδεὶς ἔλκει εἰς δικαστήριον; διὰ
 τί μηδεὶς θιάζεται μηδὲ συκοφαντεῖ; ἄρ' οὐ διότι ἐν ἀσφαλε-
 σιέρῳ χωρίῳ μένουσι; Πόσοις τὸ πρᾶγμα καὶ δυσοιώνιστον
 5 εἶναι δοκεῖ, ἢ πενία λέγω καὶ τὸ προσαιτεῖν;

Τί οὖν, εἰπέ μοι, καλὸν τὸ ἐπαιτεῖν; Καλόν, ἐὰν ἢ ὁ πα-
 ραμνηθούμενος καὶ ἐλεῶν, ἐὰν ἢ ὁ παρέχων· οὕτω βίον ἀπρά-
 γμονα καὶ ἀσφαλῆ τοῦτον πᾶς οἶδεν. Ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο παραι-
 νῶ, μὴ γένοιτο! ἀλλ' ὥστε μὴ πλούτου ἐφίεσθαι. Εἰπὲ γάρ
 10 μοι, τίνας ἂν εἴπω μᾶλλον μακαρίους, τοὺς ἐπιτηδείους πρὸς
 ἀρετήν, ἢ τοὺς ταύτης πόρῳ καθεσινηκότας; Εὐδηλον ὅτι
 τοὺς ἐπιτηδείους. Τίς οὖν ἐπιτήδειος πρὸς τὸ μαθεῖν τι τῶν
 χρησίων, καὶ λάμπειν ἐν φιλοσοφίᾳ, οὗτος ἢ ἐκεῖνος; Παν-
 τί που δῆλον ὅτι οὗτος. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, μάνθανε· Ἀγέσθω
 15 τις ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῶν προσαιτούντων, καὶ αὐτὸς μὲν ἔστω
 πηρός, χολός, κυλλός, ἕτερος δέ τις καλὸς μὲν ἰδεῖν, ἰσχυ-
 ρὸς τῷ σώματι, πάντοθεν σφριγμῶν, τοῖς χρήμασι περιρρεό-
 μενος, γένος ἐχέτω λαμπρόν, καὶ δυναστείαν μεγάλην· οὐ-
 κοῦν ἀγάγωμεν τούτους εἰς τὸ τῆς φιλοσοφίας παιδευτήριον,
 20 καὶ ἴδωμεν, τίς αὐτῶν μᾶλλον δέξεται τὰ τῆς διδασκαλίας.
 Ἔστω γοῦν τὸ πρῶτον παράγγελμα, ἑταπεινὸς ἔσο καὶ μέτρι-
 ος', (τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς προσέταξε), τίς μᾶλλον αὐτὸ κα-
 τορθῶσαι δυνήσεται, οὗτος ἢ ἐκεῖνος; «Μακάριοι οἱ πενθούν-
 τες»· τίς μᾶλλον προσέξει τῷ εἰρημένῳ; «Μακάριοι οἱ τα-
 25 πεινοί»· τίς μᾶλλον ἀκούσεται; «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ
 καρδίᾳ· μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύ-
 νην· μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης»· τίς εὐ-
 κόλως ταῦτα καταδέξεται; Καὶ εἰ βούλει, πᾶσιν αὐτοῖς ἐφαρ-

4. Ματθ. 5, 4.

5. Ματθ. 5, 8. 6 καὶ 10.

πε ἐκείνους νὰ σύρουν, ὅσο φτωχότεροι εἶναι ἀπὸ ὅλους), γιὰ τὸν Ζητιάνου δὲν τοὺς σύρει κανέναν στὸ δικαστήριον; γιὰ τὸν κανέναν δὲν τοὺς πιέζει καὶ οὔτε τοὺς συκοφαντεῖ; ἄραγε ὄχι γιὰ τὸ μένον σὲ ἀσφαλέστερον μέρος; Σὲ πόσους τὸ πρᾶγμα αὐτό, ἐννοῶ ἢ φτώχεια καὶ ἢ ἐπαιτεία, φαίνεται ὅτι εἶναι προμήνυμα κακῶν;

Τί λοιπόν, πέες μου, εἶναι καλὸ πρᾶγμα ἢ ἐπαιτεία; Εἶναι καλὸ, ἂν ὑπάρχει ἐκεῖνος ποὺ παρηγορεῖ καὶ ἐλεεῖ, ἂν ὑπάρχει ἐκεῖνος ποὺ χορηγεῖ ὁ καθένας γνωρίζει ὅτι αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς εἶναι χωρὶς φροντίδες καὶ ἀσφαλῆς. Ἐγὼ ὅμως δὲν συμβουλεύω αὐτό, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ νὰ μὴ ἐπιθυμεῖτε τὸν πλοῦτον. Διότι πέες μου, ποιὸς θὰ μποροῦσα νὰ χαρακτηρίσω περισσότερο μακάριους, τοὺς ἱκανοὺς γιὰ τὴν ἀρετὴ ἢ αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται μακριὰ ἀπ' αὐτήν; Εἶναι φανερό ὅτι αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἱκανοὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ. Ποιὸς λοιπόν εἶναι κατάλληλος γιὰ νὰ μάθει κάτι ἀπὸ τὰ χρήσιμα, καὶ νὰ λάμπει ἀπὸ εὐσέβεια, αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος; Εἶναι ὀλοφάνερο βέβαια ὅτι αὐτός. Ἐὰν δὲ ἀπιστεῖς, μάθε· Ἄς ὁδηγηθεῖ κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐπαιτοῦν στὴν ἀγορά, καὶ αὐτὸς μὲν ἅς εἶναι τυφλός, χωλός, στρεβλός, κάποιος ἄλλος δὲ ὡραῖος μὲν στὴν ἐμφάνιση, ἰσχυρὸς στὸ σῶμα, γεμάτος ἀπὸ σφρίγος, μὲ ἄφθονα χρήματα, ποὺ ἔχει καταγωγὴ λαμπρὴ καὶ ἐξουσία μεγάλη· λοιπόν ἅς τοὺς ὁδηγήσουμε στὸ ἐκπαιδευτήριον τῆς φιλοσοφίας καὶ ἅς δοῦμε, ποιὸς ἀπὸ αὐτοὺς θὰ δεχθεῖ περισσότερο τὴν διδασκαλίαν. Ἄς εἶναι λοιπόν τὸ πρῶτον παράγγελμα, 'νὰ εἶσαι ταπεινὸς καὶ μετριοπαθής' (διότι αὐτὸ πρόσταξε ὁ Χριστός), ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ κατορθώσῃ αὐτὸ περισσότερο, αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος; «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες»⁴· ποιὸς θὰ προσέξει περισσότερο σ' αὐτὸ ποὺ λέχθηκε; «Μακάριοι οἱ ταπεινόφρονες»· ποιὸς θὰ ἀκούσῃ περισσότερο; «Μακάριοι ὅσοι ἔχουν καρδίαν καθαρὴν· μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ σὰν πεινασμένοι καὶ διψασμένοι ποθοῦν τὴν δικαιοσύνην· μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ διώχθηκαν ἕξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς τους»⁵· ποιὸς θὰ τὰ δεχθεῖ αὐτὰ μὲ εὐκολίαν; Καὶ ἂν θέλεις, ἅς ἐφαρμόσουμε στοὺς

μόσωμεν ἑκατέρους· οὐχ ὁ μὲν φλεγμαίνει καὶ οἶδεῖ πάντι-
 θεν, ὁ δὲ ταπεινοφρονεῖ ἄει καὶ συνέσταλται διὰ παντός;
 Εὐδηλον οὖν. "Εστι μὲν οὖν δὴ τι καὶ ἔπος τοιοῦτο τοῖς ἔξω-
 θεν εἰρημένον, «δοῦλος μὲν ἐπίκτητος, σῶμα ἀνάπηρος· πε-
 5 νίην Ἴρος, καὶ φίλος ἀθανάτων». Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ πένης,
 ἡ δὲ τοῦ πλουσίου ψυχὴ πάντων γέμει τῶν κακῶν, ἀπονοίας,
 κενοδοξίας, ἐπιθυμιῶν μυρίων, ὀργῆς, καὶ θυμοῦ, πλεονε-
 ξίας, ἀδικίας, καὶ εἴ τινος ἑτέρου. "Αρα φανερόν διτι πρὸς
 φιλοσοφίαν αὕτη ἐπιτηδεῖα, ἢ ἐκείνη. Πάντως ζητεῖτε μα-
 10 θεῖν τί μᾶλλον ἡδίων (τοῦτο γὰρ παρὰ πολλοῖς ζητούμενον
 ὁρῶ, εἴ γε αὕτη ἡδίων ἢ διαγωγὴ)· καὶ μὴν οὐδὲ ὑπὲρ τού-
 του ἀμφιδάλλειν χρή· ὁ γὰρ ἐγγὺς τῆς ὑγείας, οὗτος καὶ ἐν
 ἡδονῇ πολλῇ. Τίς δέ, εἶπέ μοι, πρὸς τὸ προκείμενον, ὅπερ
 βουλόμεθα, κατορθῶσαι, τὸν νόμον τοῦτον λέγω, ἐπιτήδειος,
 15 ὁ πένης ἢ ὁ πλουτῶν; τίς εὐκόλως ὁμείται, ὁ πρὸς παῖδας
 παροξυνόμενος, ὁ πρὸς μυρίους ἔχων συναλλάγματα, ἢ ὁ
 προσιῶν ὑπὲρ ἄριου ἢ ἱματίου ἑνός; Οὗτος οὐδὲ ἀνάγκην
 δοκῶν ἔχει, εἰάν θέλῃ, ἀλλ' ἄει ἐν ἀπραγμοσύνῃ διάγει· μᾶλ-
 λον δὲ ὁ παιδευόμενος μὴ ὁμνύναι, καὶ χρημάτων καταφρο-
 20 νήσει πολλάκις, καὶ πανταχοῦ τῆς ἀρετῆς τὰς ὁδοὺς τεμνο-
 μένας ἀπὸ τούτου τοῦ καλοῦ ἴδοι τις ἄν, καὶ πάσας φερούσας
 πρὸς ἐπιείκειαν, πρὸς χρημάτων ὑπεροψίαν, πρὸς εὐλάβειαν,
 πρὸς κατὰσιασιν ψυχῆς, πρὸς κατάνυξιν.

Μὴ δὴ ραθυμῶμεν, ἀγαθητοί, ἀλλὰ πάλιν πολλὴν ποιη-
 25 σάμεθα τὴν σπουδὴν, οἱ μὲν κατορθοκότες, ὥστε φυλάξαι
 τὸ κατορθωθέν, ὥστε μὴ εὐκόλως ἀπορροήν τινα γενέσθαι

6. Βλέπε: Anthologie Grecque. Anthologie Palatini t. V (Livbre VII,, Epigr. 364 - 748) ἐκδ. P. Waltz, Paris 1941, σ. 140, ἐπιγρ. 676: ὅπου τὸ χωρίον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμεν καὶ σῶμα ἀνάπηρος καὶ πενίην Ἴρος καὶ φίλος ἀθάνατοις».

Περὶ Ἴρου: Ὀδύσσεια, στ. 1 - 117.

δύο αὐτοὺς ὅλα αὐτά. Δὲν νιώθει ὁ μὲν ἓνας ταραχὴ καὶ πονεῖ ἀπὸ παντοῦ, ὁ δὲ ἄλλος πάντοτε εἶναι ταπεινόφρων καὶ συνεχῶς συνεσταλμένος; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἔτσι γίνεται. Ὑπάρχει βέβαια καὶ κάποιο παρόμοιο ἀπόφθεγμα ποῦ λέχθηκε ἀπὸ μὴ χριστιανούς· «Δοῦλος μὲν ἐπίκτητος ὑπῆρξα, καὶ κατὰ τὸ σῶμα ἀνάπηρος· κατὰ τὴν πτώχεια Ἰσρος καὶ φίλος τῶν ἀθανάτων»⁶. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἔχει ὁ φτωχός, ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ πλουσίου εἶναι γεμάτη ἀπὸ ὅλα τὰ κακά, ἀπὸ παραφροσύνῃ, ἀπὸ κενοδοξία, ἀπὸ ἄπειρες ἐπιθυμίες, ἀπὸ ὀργὴ καὶ θυμό, ἀπὸ πλεονεξία, ἀπὸ ἀδικία, καὶ ὅποιοδήποτε ἄλλο κακό. Ἄρα εἶναι φανερό ὅτι αὕτῃ εἶναι κατάλληλη γιὰ εὐσέβεια, παρὰ ἐκείνη. Ὅπως-δήποτε βέβαια θέλετε νὰ μάθετε, τί εἶναι περισσότερο εὐχάριστο (διότι αὐτὸ βλέπω, ὅτι θέλουν πολλοὶ νὰ μάθουν, ἂν δηλαδὴ αὐτός ὁ τρόπος ζωῆς εἶναι περισσότερο εὐχάριστος). Καὶ ὅμως πρέπει οὔτε γι' αὐτὸ νὰ ἀμφιβάλλετε· διότι αὐτός ποῦ βρίσκεται κοντὰ στὴν ὑγεία, αὐτός νιώθει καὶ πολλὴ εὐχαρίστηση.

Ποιὸς δέ, πές μου, εἶναι ἱκανὸς νὰ κατορθώσῃ, στὴν προκειμένη περίπτωση, αὐτὸ ποῦ ἐπιθυμοῦμε, ἐννοῶ τὸ νόμο αὐτό, ὁ φτωχὸς ἢ ὁ πλούσιος; ποιὸς ὀργίζεται εὐκολα, αὐτός ποῦ παροργίζεται μὲ τοὺς δούλους, αὐτός ποῦ ἔχει συναλλαγές μὲ ἀναρίθμητους ἀνθρώπους, ἢ ἐκεῖνος ποῦ προσέρχεται νὰ ζητήσῃ ἓναν ἄρτο ἢ ἓνα ἱμάτιο; Αὐτός δὲ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὅρκους, ἂν θέλῃ, ἀλλὰ πάντοτε ζεῖ μὲ ἀπραγμοσύνη· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος ποῦ ἀσκεῖται νὰ μὴ ὀρκίζεται, καὶ τὰ χρήματα θὰ περιφρονήσῃ πολλές φορές, καὶ παντοῦ εἶναι δυνατό νὰ δεῖ κανέναν τοὺς δρόμους τῆς ἀρετῆς νὰ διασχίζονται ἀπὸ αὐτὸ τὸ καλό, καὶ ὅλοι νὰ ὀδηγοῦν πρὸς τὴν ἐπιείκεια, πρὸς τὴν περιφρόνηση τῶν χρημάτων, πρὸς τὴν εὐλάβεια, πρὸς τὸν καταρτισμὸ τῆς ψυχῆς, πρὸς τὴν κατάνυξη.

Ἄς μὴ δείχνουμε λοιπὸν ἀδιαφορία, ἀγαπητοί, ἀλλὰ ὥς καταβάλλουμε πολὺ μεγάλη προσπάθεια, αὐτοὶ μὲν ποῦ ἔχουν κατορθώσῃ κάτι, γιὰ νὰ διαφυλάξουν αὐτὸ ποῦ κατόρθωσαν, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ εὐκολα κάποια ἀπώλεια

καὶ παλίρροϊαν εἰς τοῦπίσω, οἱ δὲ ἔτι λειπόμενοι, ὥστε δια-
 νασιῆναι, ὥστε σπουδάσαι τὸ λείπον πληρῶσαι. Καὶ τέως οἱ
 κατορθώσαντες τοὺς μήπω δυνηθέντας, καθάπερ ἐν πελάγει
 νηχομένοις τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες, ἐν τῷ λιμένι τῆς ἀνω-
 5 μοσίας δεχέσθωσαν λιμὴν γὰρ ὄντως ἀσφαλῆς τὸ μὴ ὁμνύ-
 ναι· λιμὴν, πρὸς τὸ μὴ καταποντίζεσθαι ὑπὸ τῶν προσπιπόν-
 των πνευμάτων. Καὶ γὰρ ὁργή, καὶ ἐπήρεια, καὶ θυμὸς ὑ-
 περζέση, καὶ ὀτιοῦν, ἡ ψυχὴ ἐν ἀσφαλείᾳ κατέστηκεν, ὥστε
 οὐδ' ἂν ἐκβάλῃ τι τῶν οὐκ ὀφειλόντων εἰρησθαι· οὐ γὰρ εἰς
 10 ἀνάγκην κατέστησεν ἑαυτήν, οὐδὲ νόμον. Ὅρα τί διὰ τὸν ὄρ-
 κον ἐποίησεν Ἡρώδης· τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμε τοῦ Προδρό-
 μου· «διὰ τοὺς ὄρκους» γάρ, φησί, «καὶ τοὺς συνανακειμένους
 οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν ἀδειῆσαι». Τί δι' ὄρκον πέπονθεν ὁ Σα-
 οὐλ; Ὁ μὲν γὰρ ἐπιώρκησεν, ὁ δὲ Ἡρώδης, καὶ τῆς ἐπιόρ-
 15 κίας χεῖρον εἰργάσατο, τὸν φόνον. Πάλιν ὁ Ἰησοῦς διὰ τὸν
 ὄρκον ἐπὶ τῶν Γαβωνιτῶν οἷα πέπονθεν ἔγνω· σατανικὴ
 γὰρ ὄντως ἐστὶ παγὶς τὸ ὁμνύναι.

Διαρρήξωμεν τοίνυν τὰ σχοινία, καὶ ἐν εὐκολίᾳ κατα-
 στήσομεν ἑαυτοὺς πάσης φυλακῆς· ἀπαλλαγῶμεν τῆς σατανικῆς
 20 παγίδος· φοβηθῶμεν τὴν ἐντολὴν τὴν Δεσποτικὴν· εἰς συνή-
 θειαν ἀρίστην ἑαυτοὺς ἐμβάλλωμεν, ἵνα, ὁδῶ προβαίνοντες,
 καὶ ταύτην καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς κατορθώσαντες, τῶν ἐ-
 πηγγελμένων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν χά-
 ριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'
 25 οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν
 καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7. Μάρκ. 6, 28.

8. Κριτ. 21. 1-25.

καὶ ἐπιστροφή πρὸς τὰ πίσω, αὐτοὶ δὲ ποὺ ὑστεροῦν ἀκόμα, γιὰ νὰ διεγερθοῦν καὶ νὰ φροντίσουν νὰ συμπληρώσουν αὐτὸ ποὺ τοὺς λείπει. Καὶ πρῶτα αὐτοὶ ποὺ κατόρθωσαν, ἀφοῦ ἐκτείνουν τὰ χέρια πρὸς ἐκείνους, ποὺ δὲν μπόρεσαν ἀκόμη νὰ κατορθώσουν, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ ἐκείνους ποὺ κολυμποῦν στὸ πέλαγος, ἄς τοὺς δεχθοῦν στὸ λιμάνι ποὺ ἀπουσιάζει ὁ ὄρκος· διότι πράγματι τὸ νὰ μὴ ὀρκίζεται κανένας εἶναι λιμάνι ἀσφαλές· λιμάνι γιὰ νὰ μὴ καταποντιζόμαστε ἀπὸ τοὺς ἐφορμοῦντες ἀνέμους. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχει ὀργή, ἢ περιφρόνηση, καὶ ἂν θυμὸς ποὺ κοχλάζει ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἡ ψυχὴ εἶναι ἐξασφαλισμένη, ὥστε νὰ μὴ ἐκτομίσει κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ δὲν πρέπει νὰ λεχθοῦν· διότι δὲν δημιούργησε σ' αὐτὴν ἀνάγκη οὔτε νόμο. Πρόσεχε τί ἔκαμε ὁ Ἡρώδης γιὰ τὸν ὄρκο ποὺ εἶχε δώσει· ἀπέκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Προδρόμου· διότι, λέγει, γιὰ τοὺς ὄρκους ποὺ εἶχε βάλει καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ κάθονταν μαζί του στὸ τραπέζι, δὲν θέλησε νὰ παραβεῖ τὸν ὄρκο του⁷. Γιὰ τὸν ὄρκο, τί ἔπαθαν οἱ φυλὲς ἐναντίον τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμίν⁸; Γιὰ τὸν ὄρκο τί ἔπαθε ὁ Σαούλ; Διότι ὁ μὲν ἓνας ἔγινε ἐπίορκος, ὁ δὲ Ἡρώδης διέπραξε κάτι χειρότερο καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιορκία, τὸ φόνο. Πάλι γνώρισες ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, γιὰ τὸν ὄρκο ἐναντίον τῶν Γαβαωνιτῶν· διότι πράγματι ὁ ὄρκος εἶναι παγίδα σατανικὴ.

Ἄς ἀποκόψουμε λοιπὸν τὰ σχοινιά, καὶ ἄς καταστήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἐλεύθερους ἀπὸ κάθε δεσμό· ἄς ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴ σατανικὴ παγίδα· ἄς σεβασθοῦμε τὴ δεσποτικὴ ἐντολή· σὲ ἄριστη συνήθεια ἄς ὀδηγήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ὥστε βαδίζοντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, καὶ ἀφοῦ κατορθώσουμε καὶ αὐτὴν καὶ τίς ὑπόλοιπες ἐντολές, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ σὲ ἐκείνους, ποὺ ἀγαποῦν αὐτόν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ'

(Πράξ. 5, 34 - 6, 7)

«Ἀνασιὰς δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ Φαρισαῖος, ὄνόμα-
τι Γαμαλιήλ, νομοδιδάσκαλος, τίμιος παντὶ τῷ λαῷ,
5 ἐκέλευσε· ἔξω βραχύ τι τοὺς Ἀποσιόλους γενέσθαι».

1. Οὗτος ὁ Γαμαλιήλ, Παύλου διδάσκαλος ἦν. Καὶ θαυ-
μάσαι ἄξιον πῶς, καὶ τὰς κατὰ νοῦν κρίσεις ἔχων, καὶ νο-
μομαθῆς ὢν, οὐδέπω ἐπίστανται. Οὐκ ἔστι δὲ αὐτὸν μεῖναι
μὴ πιστεύσαντα δι' ὅλου. Καὶ δῆλον ἐκ τῶν ρημάτων αὐτοῦ,
10 δι' ὧν συμβουλεύει· «ἐκέλευσε» γάρ, φησὶν, «ἔξω βραχύ τι
τοὺς Ἀποσιόλους ποιῆσαι». Ὅρα τὴν σύνεσιν τῆς δημηγορί-
ας, καὶ πῶς αὐτοὺς εὐθέως εἰς φόβον ἐνέβαλεν. Ὡστε δὲ
μὴ ὑποπιευνθῆναι αὐτὸν ὡς τὰ ἐκείνων φρονοῦντα, ὡς πρὸς
ὁμογνώμονας διαλέγεται, καὶ οὐ πολλῇ τῇ σφοδρότητι κέχρη-
15 ται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τοῦ θυμοῦ μεθύουσιν, οὕτω φησὶν «Ἄν-
δρες Ἰσραηλῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τού-
τοις τί μέλλετε πράσσειν». Μὴ ἀπλῶς, φησί, μηδὲ ὡς ἔτυχε
φέρεσθε. «Πρὸ γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Θεοδᾶς, λέ-
γων εἶναί τινα ἑαυτὸν, ᾧ προσεκολλήθη ἀριθμὸς ἀνδρῶν ὡς
20 τετρακοσίων· ὃς ἀνηρέθη· καὶ πάντες, ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ,
διελύθησαν, καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν». Ἀπὸ παραδειγμάτων
αὐτοὺς σωφρονίζει, καὶ τὸν πλείονας ἀποσιήσαντα ὑστερον
τίθησι παραμυθούμενος αὐτούς. Πρὸ μὲν οὖν τοῦ τὰ παρα-
δείγματα εἰπεῖν λέγει, «Προσέχετε ἑαυτοῖς», ἐπειδὴ δὲ ἔ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ'

(Πράξ. 5, 34 - 6, 7)

«Σηκώθηκε ὁμως μέσα στο συνέδριο ἓνας Φαρισαῖος, με τὸ ὄνομα Γαμαλιήλ, διδάσκαλος τοῦ νόμου, ποῦ τιμῶνταν ἀπὸ ὅλο τὸ λαό, καὶ διέταξε νὰ βγάλουν γιὰ λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοὺς ἀποστόλους»¹.

1. Αὐτὸς ὁ Γαμαλιήλ ἦταν διδάσκαλος τοῦ Παύλου. Καὶ εἶναι ἄξιο νὰ ἀπορεῖ κανένας, πῶς, ἂν καὶ εἶχε καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ κρίνει καὶ ἦταν νομομαθής, δὲν εἶχε ἀκόμη πιστεύσει. Δὲν εἶναι δυνατό δὲ αὐτὸς νὰ ἔμεινε τελείως ἄπιστος. Καὶ γίνεται αὐτὸ φανερό ἀπὸ τὰ λόγια του, με τὰ ὁποῖα συμβουλεύει. Διότι, λέγει, «Διέταξε νὰ βγάλουν γιὰ λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοὺς Ἀποστόλους». Πρόσεχε τὴ σύνεση τῆς ὁμιλίας του καὶ πῶς τοὺς κάμνει ἀμέσως νὰ φοβηθοῦν. Γιὰ νὰ μὴ τὸν ὑποπτευθοῦν, ὅτι ἔχει τὶς ἴδιες πεποιθήσεις καὶ ιδέες με ἐκείνους, συζητεῖ σὰν νὰ ἔχει τὴν ἴδια γνώμη, καὶ δὲν χρησιμοποιεῖ μεγάλη αὐστηρότητα στὰ λόγια του, ἀλλὰ ὥσάν νὰ εἶναι μεθυσμένοι ἀπὸ θυμό, ἔτσι λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Ἄνδρες Ἰσραηλῖτες, προσέχετε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀπὸ αὐτὸ ποῦ σκέπτεσθε νὰ κάνετε στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς». Μὴ φέρεσθε, λέγει, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε. «Διότι πρὶν ἀπὸ λίγο καιρό, ἐμφανίσθηκε ὁ Θεοῦδᾶς, ποῦ ἔλεγε γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι κάποιος σπουδαῖος, στὸν ὁποῖο προσκολλήθηκε ἓνας ἀριθμὸς ἀνθρώπων, περίπου τετρακοσίων· αὐτὸς ὁμως φονεύθηκε, καὶ ὅλοι ὅσοι τὸν ἀκολουθοῦσαν διαλύθηκαν καὶ ἐκμηδενίσθηκαν». Μὲ παραδείγματα τοὺς σωφρονίζει, καὶ κατόπιν παρουσιάζει ἐκεῖνον ποῦ ἀπέσπασε πρὸς τὸ μέρος τοῦ περισσότερου, παρηγορόντας αὐτούς. Πρὶν δηλαδὴ ἀναφέρει τὰ παραδείγματα, λέγει· «Προσέχετε τοὺς ἑαυτοὺς», ὅταν δὲ ἀνέφερε τὰ παρα-

δειξεν, ἀποφαίνεται, λέγων «Καὶ τανῦν λέγω ὑμῖν Ἀποσινητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων».

«Μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέσκησεν ἱκανὸν λαὸν ὅπισω αὐτοῦ· καὶ κεῖνος ἀπώλειο, καὶ πάντες, ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, 5 διεσκορπίσθησαν. Καὶ τανῦν λέγω ὑμῖν Ἀποσινητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἐάσατε αὐτούς· ὅτι, ἐὰν ἢ ἐξ ἀνθρώπων ἢ βουλὴ αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, οὐ δύνησεσθε καταλῦσαι αὐτό». Ὡσεὶ ἔλεγεν· 10 Ἀνάσχεσθε καὶ ἐὰν ἐξ ἐαυτῶν καὶ οὔτιοι συνέσκησαν, οὐδὲν κωλύσει καὶ αὐτοὺς καταλυθῆναι. «Μήποτε καὶ θεομάχοι εὗρεθῆτε». Καὶ διὰ τοῦ ἀδυνάτου καὶ διὰ τοῦ ἀσυμφόρου ἀποτρέπει αὐτούς. Οὐκ εἶπε δὲ ὑπὸ τίνος ἀνηρέθησαν, ἀλλ' ἀπλῶς, ὅτι διελύθησαν, τάχα ὡς παρέλκον. Δι' ὧν δὲ ὑποτίθησι, διδάσκει ὅτι εἰ μὲν ἀνθρώπινον τὸ ἔργον, οὐδὲν δεήσει 15 πραγμάτων ὑμῖν, εἰ δὲ θεϊόν ἐστίν, οὐδὲ μετὰ πραγμάτων δύνησεσθε περιγενέσθαι. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ λόγος συνειὸς ἔδοξεν, ὅτι καὶ ἐπείσθησαν ὥστε μὴ ἀνελεῖν αὐτούς, ἀλλὰ μαστίξαι μόνον «ἐπείσθησαν γὰρ αὐτῷ», φησί· «καὶ προσκα- 20 λεσάμενοι τοὺς Ἀποσιόλους, δείραντες παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς». Ὁρα μετὰ πόσα μαστίζονται θαύματα. Καὶ ὁμῶς πάλιν ἡ διδασκαλία ἐπειτρέπει· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἐδίδασκον. «Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνε- 25 δοίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ κατηξιώθησαν ὑτιμασθῆναι, πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν Χριστόν».

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους,

δείγματα ἀποφαίνεται, λέγοντας· «Καὶ στήν περίπτωση λοιπὸν αὐτῇ, σᾶς συμβουλεύω, ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς».

«Μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ἐμφανίσθηκε ὁ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, κατὰ τίς ἡμέρες τῆς ἀπογραφῆς, καὶ παρέσυρε πίσω του πλῆθος· καὶ ἐκεῖνος θανατώθηκε καὶ ὅλοι ὅσοι τὸν ἀκολουθοῦσαν διασκορπίσθηκαν. Καὶ τώρα σᾶς συμβουλεύω λοιπὸν, ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς καὶ ἀφήσατέ τους ἐλεύθερους· διότι ἂν αὐτά, ποὺ σκέπτονται αὐτοὶ ἢ τὸ ἔργον αὐτὸ ποὺ κάνουν, εἶναι ἀνθρώπινο, θὰ καταστραφεῖ μόνο του, ἐὰν ὅμως εἶναι ἀπὸ τὸ Θεό, δὲν μπορείτε νὰ τὸ καταστρέψετε». Σὰν νὰ ἔλεγε· 'συγκρατηθεῖτε· καὶ ἂν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ μόνοι τους συγκρότησαν ὁμάδα, τίποτε δὲν θὰ ἐμποδίσει καὶ αὐτοὶ νὰ διαλυθοῦν'. «Μήπως δὲ βρεθεῖτε καὶ θεομάχοι». Καὶ ἀποτρέπει αὐτοὺς προβάλλοντας τὸ ἀδύνατο καὶ τὸ ἀνωφελές. Δὲν εἶπε δὲ ἀπὸ ποιὸν φονεύθηκαν, ἀλλ' ἀπλῶς, ὅτι διαλύθηκαν, θεωρώντας ἴσως αὐτὸ περιττό. Μὲ αὐτὰ δὲ ποὺ ἀναφέρει διδάσκει, ὅτι 'ἐὰν μὲν εἶναι ἀνθρώπινο τὸ ἔργο, δὲν θὰ χρειασθεῖ ἐσεῖς νὰ πράξετε κάτι, ἐὰν ὅμως εἶναι θεϊκό, δὲν θὰ μπορέσετε οὔτε μὲ ἐνέργειες ἐναντίον τους νὰ ὑπερισχύσετε. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ λόγος φάνηκε συνετός, καὶ πείσθηκαν, ὥστε νὰ μὴ φονεύσουν αὐτοὺς, ἀλλὰ μόνο νὰ τοὺς μαστιγώσουν· διότι λέγει, «Πείσθηκαν σ' αὐτόν· καὶ ἀφοῦ προσκάλεσαν τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς ἔδειραν, καὶ τοὺς παράγγειλαν, νὰ μὴ διδάσκουν γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τοὺς ἀπέλυσαν». Πρόσεχε, μετὰ ἀπὸ πόσα θαύματα μαστιγώνονται. Καὶ ὅμως πάλι ἡ διδασκαλία ἐπεξετεινόταν· διότι καὶ στήν οἰκία καὶ στὸ ἱερὸ δίδασκαν. «Οἱ μὲν λοιπὸν Ἀπόστολοι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ συνέδριο μὲ χαρὰ μεγάλη, διότι ἀξιώθηκαν νὰ κακοποιηθοῦν γιὰ χάρη τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· καὶ δὲν ἔπαυαν κάθε ἡμέρα στὸ ἱερὸ δημόσια, καὶ στὰ σπίτια κατ' ἰδίαν νὰ διδάσκουν, καὶ νὰ κηρύττουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Μεσσίας».

«Κατὰ τίς ἡμέρες αὐτές, καὶ ἐνῶ οἱ μαθητὲς πληθύνονταν, ἄρχισαν παράπονα τῶν ἐλληνιστῶν καὶ τῶν ἐβραίων,

διι παρεθεωροῦντιο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι
 αὐτῶν). Οὐκ ἐν ἐκείναις πάντως λέγει ταῖς ἡμέραις, ἀλλά,
 ἐπεὶ συνήθεια τοιαύτη ἐστὶ τῇ Γραφῇ, καὶ τὰ μέλλοντα συμ-
 βαίνειν ὡς ἐφεξῆς γινόμενα λέγει, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν.
 5 Ἑλληνισιάς δὲ οἶμαι καλεῖν τοὺς Ἑλληνιστὶ φθεγγομένους·
 οὗτοι γὰρ Ἑλληνιστὶ διελέγοντιο, Ἑβραῖοι ὄντες. Ἴδου καὶ
 ἄλλος πειρασμός· μᾶλλον δὲ καὶ οὐ, εἰ βούλει σκοπεῖν, ὅφρι
 καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τοὺς πολέμους ὄντας ἐξ ἀρχῆς.
 «Προσκαλεσάμενοι δέ», φησί, «οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν
 10 μαθητῶν, εἶπον· Οὐκ ἀρεσιόν ἐστι καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν
 λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζας». Καλῶς τῶν γὰρ ἀναγ-
 καίων τὰ ἀναγκαιότερα προτιμότερα. Ὅρα δὲ πῶς εὐθέως
 καὶ τούτων πρόνοιαν ποιῶνται, καὶ τοῦ κηρύγματος οὐκ ἀ-
 μελοῦσιν. Ὡς αἰδεσιμώτεροι δὲ ἐκεῖνοι ἦσαν, διὸ καὶ προ-
 15 κρίνονταν. «Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν
 μαρτυρουμένους ἐπὶ, πλήρεις Πνεύματος καὶ Σοφίας, οὓς
 καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης. Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευ-
 χῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. Καὶ ἤρε-
 σεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους· καὶ ἐξελέξαντιο
 20 Στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος ἁγίου» (ἄ-
 ρα καὶ ἐκεῖνοι πλήρεις πίστεως ἦσαν, οὓς καὶ ἐξελέξαντιο,
 ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ γένηται, οἷα ἐπὶ Ἰούδα, οἷα ἐπὶ Ἀνανίου
 καὶ Σαπφείρας) «καὶ Φίλιππον, καὶ Πρόχορον, καὶ Νικά-
 νορα, καὶ Τύμωνα, καὶ Παρμενᾶν, καὶ Νικόλαον προσήλυ-
 25 τιν Ἀντιοχέα, οὓς ἔποιησαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων· καὶ
 προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας. Καὶ ὁ λόγος
 τοῦ Κυρίου ἠύξανε, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν

διότι κατὰ τὴν καθημερινὴν περίθαλψιν τῶν φτωχῶν παραμελοῦνταν οἱ χῆρες τους». Δὲν ἐννοεῖ ὅπωςδὴποτε τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες, ἀλλὰ συνηθίζει ἡ Γραφή, καὶ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν νὰ τὰ ἀναφέρει σὰ νὰ συνέβηκαν, καὶ γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι. Ἑλληνιστὲς δὲ νομίζω, ὅτι ὀνομάζει ἐκεῖνους ποὺ ὁμιλοῦν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν· διότι αὐτοὶ μιλοῦσαν ἐλληνικά, ἂν καὶ ἦταν ἐβραῖοι. Νὰ καὶ ἄλλη δοκιμασίᾳ· μάλλον δὲ καὶ σύ, ἂν θέλεις νὰ ἐξετάσεις, θὰ διαπιστώσεις ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν οἱ πόλεμοι γίνονται καὶ ἀπὸ μέσα καὶ ἀπὸ ἔξω. «Ἀφοῦ προσκάλεσαν», λέγει, «οἱ δώδεκα ἀπόστολοι τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν εἶπαν· δὲν μᾶς φαίνεται σωστὸ νὰ ἀφήσουμε ἐμεῖς τὴν διδασκαλίαν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ὑπηρετοῦμε στίς τράπεζας τῶν φαγητῶν». Σωστό· διότι ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα τὰ ἀναγκαιότερα εἶναι προτιμότερα. Πρόσεχε δέ, πῶς λαμβάνουν πρόνοια γι' αὐτὰ ἀμέσως, καὶ δὲν παραμελοῦν τὸ κήρυγμα. Ἐφόσον δὲ ἐκεῖνοι ἦταν σεβασμιώτεροι, γι' αὐτὸ καὶ προτιμοῦνται. «Ἐξετάσατε λοιπόν, ἀδελφοί, προσεκτικὰ καὶ ἐκλέξατε ἀπὸ σᾶς τοὺς ἴδιους ἑπτὰ ἄνδρες, ποὺ νὰ ἔχουν ἀπ' ὅλους καλὴ μαρτυρίαν, γεμάτους ἀπὸ Πνεῦμα καὶ σύνεσιν, στοὺς ὁποίους θὰ ἀναθέσουμε τὴν φροντίδα αὐτή. Ἐμεῖς δὲ θὰ ἀφοσιωθοῦμε ἀποκλειστικὰ εἰς τὴν προσευχὴν καὶ εἰς τὴν διακονίαν τοῦ κηρύγματος. Καὶ ἡ πρότασις αὕτη τῶν Ἀποστόλων ἄρесе σ' ὁλόκληρον τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν· καὶ ἐξέλεξαν τὸν Στέφανον, ἄνδρα γεμάτον ἀπὸ πίστιν καὶ ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιον» (ἄρα καὶ ἐκεῖνοι ἦταν γεμάτοι ἀπὸ πίστιν, καὶ τοὺς ὁποίους ἐξέλεξαν, ὥστε νὰ μὴ γίνουν τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν εἰς τὴν περίπτωσιν καὶ τοῦ Ἰούδα, καὶ τοῦ Ἀνανία καὶ τῆς Σάπφειας) «καὶ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Πρόχον καὶ τὸν Νικάνορα καὶ τὸν Τίμωνα καὶ τὸν Παρμενᾶ καὶ τὸν Νικόλαον, ποὺ ἦταν προσηλύτος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ αὐτοὺς τοὺς παρουσίασαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἀφοῦ προσευχήθησαν αὐτοί, ἔθεσαν τὰ χέρια τοὺς ἐπάνω τοὺς γιὰ νὰ τοὺς μεταδοθεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ προόδευε καὶ ὁ ἀριθμὸς

ἐν Ἱερουσαλὴμ σφόδρα· πολὺς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουε
 τῇ πίστει». Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. «Ἄνδρες
 προσέχετε ἑαυτοῖς». Ὅρα δὴ μοι τὸν Γαμαλιῆλον ἐνταῦθα
 πῶς μετὰ ἐπιεικείας διαλέγεται, καὶ βραχέα διέξεισι πρὸς
 5 αὐτούς, καὶ οὐ λέγει παλαιὰ διηγήματα (καίτοι γε ἔχων)
 ἀλλὰ νεώτερα, ἃ μάλιστα πρὸς πίστιν ἦσαν ἰσχυρά· διὸ καὶ
 μετ' ἐπικρύψεως αἰνίττεται, λέγων· «Πρὸ γὰρ τούτων τῶν
 ἡμερῶν», μονονουχὶ δηλῶν ὡς οὐ πρὸ πολλῶν. Εἰ μὲν οὖν
 εὐθέως εἶπεν, «Ἀφειτε τοὺς ἄνδρας», καὶ αὐτὸς ἔδοξεν ὑπο-
 10 πτος ἄν, καὶ ὁ λόγος οὕτως οὐκ ἦν ἰσχυρός, μετὰ δὲ τῶν
 παραδειγμάτων τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἐλάμβανε. Διὰ τοῦτο οὐ-
 δὲ ἐνὸς μέμνηται, ἀλλὰ καὶ δευτέρου, καίτοι εἶχεν εἰπεῖν
 καὶ τρίτον, ἐκ περισουσίας καὶ ἑαυτὸν καλῶς λέγοντα δει-
 κνύς, καὶ κείνους ἀπάγων τῆς φονικῆς προαιρέσεως. «Ἀπό-
 15 σιητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων».

2. Ὅρα πῶς τὸ ἥθος ἐπιεικῆς· καὶ οὔτε μακρὸν τὸν λό-
 γον, ἀλλὰ σύντομον ποιεῖ, οὔτε ἐκείνων μετὰ θυμοῦ μέμνη-
 ται. «Καὶ πάντες, ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν».
 Τοῦτο λέγων, οὐδὲν εἰς Χριστὸν βλασφημεῖ, ἀλλ' ὁ βούλε-
 20 ται μάλιστα κατορθοῖ. «Ἐὰν ᾗ», φησὶν, «ἐξ ἀνθρώπων, κατα-
 λυθήσεται». Ἐνταῦθα καὶ συλλογίζεσθαί μοι αὐτοὺς δοκεῖ,
 καὶ λέγειν· Ὁὐκοῦν, ἐπεὶ οὐ κατελύθη, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπι-
 νον. «Μήποτε καὶ θεομάχοι εὐρεθῆτε». Τοῦτο εἶπε, τῷ ἀ-
 δυνάτῳ καὶ ἀσυμφόρῳ κατὰσιέλλων αὐτούς. «Εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ
 25 ἔστιν, οὐ δυνήσεσθε». Οὐκ εἶπεν, «Ἐὰν ᾗ Θεὸς ὁ Χριστὸς»
 (τὸ γὰρ ἔργον τοῦτο ἐδήλου), οὐδ' ἀπεφήναι δι' οὐκ ἀν-
 θρώπινόν ἐστιν, οὔτε δι' θεῖον, ἀλλὰ τῷ μέλλοντι καιρῷ τὴν
 πίστιν ἐπέτρεψεν, ὥστε πείσαι. Καὶ εἰ ἔπεισε, τίνος ἔνεκεν,

τῶν μαθητῶν στὰ Ἱεροσόλυμα πληθυνόταν πάρα πολύ· καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων ἀποδέχονταν τὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως». Ἀλλ' ὥς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ προαναφερθέντα. «Ἄνδρες Ἰσραηλίτες, προσέχετε τοὺς ἑαυτοὺς σας». Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ λοιπὸν ἐδῶ τὸν Γαμιαλιῆλο μὲ πόση ἐπιείκεια ὁμιλεῖ καὶ μὲ συντομία ἐκθέτει, καὶ δὲν λέγει διηγήσεις ἀπὸ παλαιὰ γεγονότα (ἂν καὶ μπορούσε), ἀλλὰ γιὰ νεώτερα, ποὺ κατ' ἐξοχὴ ἦταν ἰσχυρὰ γιὰ νὰ γίνουν πιστευτά. Γι' αὐτὸ καὶ συγκαλυμμένα ὑπαινίσσεται, λέγοντας· «Πρὶν ἀπὸ τὶς ἡμέρες αὐτές»· σχεδὸν δηλώνοντας ὅτι αὐτὰ ἔγιναν ὄχι πρὶν ἀπὸ πολλὰς ἡμέρες. Ἐὰν δηλαδὴ ἔλεγε ἀμέσως, ἄφήσατε τοὺς ἄντρες, καὶ αὐτὸς θὰ φαινόταν ὑποπτος καὶ ὁ λόγος δὲν θὰ ἦταν τόσο ἰσχυρός, μαζὶ δὲ μὲ τὰ παραδείγματα ἀπέκτησε τὴν ἀπαιτούμενη δύναμη. Γι' αὐτὸ δὲν ἀνέφερε μόνο ἓνα περιστατικό, ἀλλὰ καὶ δεύτερο, καὶ εἶχε τὴν δυνατότητα ν' ἀναφέρει καὶ τρίτο, ἀποδεικνύοντας καὶ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ λόγου του, καὶ ἐκείνους ἀποτρέποντας ἀνθρώπους.

2. Πρόσεχε, πῶς ὁ χαρακτήρας τῆς ὁμιλίας του εἶναι ἐπιεικής. Καὶ δὲν μακρυγορεῖ, ἀλλ' ὁμιλεῖ μὲ συντομία καὶ οὔτε ἐκείνους ἐνθυμεῖται μὲ ὀργή. «Καὶ ὅλοι ὅσοι ὑπάκουαν καὶ ἀκολουθοῦσαν αὐτόν, διασκορπίσθηκαν». Λέγοντας αὐτὸ δὲν βλασφημεῖ ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατορθώνει πρὸ πάντων ἐκεῖνο ποὺ θέλει. «Ἐὰν αὐτὸ ποὺ κάνουν προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους, θὰ καταστραφεῖ μόνο του». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται, ὅτι αὐτοὶ συλλογίζονται καὶ λέγουν. Ἐπειδὴ δὲν καταλύθηκε, δὲν εἶναι ἀνθρώπινο. «Μήπως βρεθεῖτε καὶ θεομάχοι». Εἶπε αὐτὸ γιὰ νὰ τοὺς συγκρατήσῃ ἀπὸ τὸ ἀκατόρθωτο καὶ ἀνωφελές. «Ἐὰν δὲ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, δὲν θὰ μπορέσετε». Δὲν εἶπε, ἂν εἶναι Θεὸς ὁ Χριστός (διότι τὸ ἔργο του αὐτὸ δήλωνε), οὔτε διατύπωσε τὴ γνώμη, ὅτι δὲν εἶναι ἀνθρώπινο, οὔτε ὅτι εἶναι θεϊκό, ἀλλ' ἄφησε τὴν πίστη στὸν μέλλοντα χρόνο, γιὰ νὰ τοὺς πείσει. Καὶ ἐὰν τοὺς

φησὶν, ἐμάστιξαν; Τῇ μὲν ἀναμφισβητήτῳ δικαιολογία ἀντιβλέψαι οὐκ εἶχον, ὅμως δὲ τὸν θυμὸν ἐπλήρουν τὸν οἰκεῖον ἄλλως δὲ καὶ πάλιν ταύτῃ φοβήσιν προσεδόκησαν. Καὶ τῷ μὴ παρόντων δὲ αὐτῶν ταῦτα λέγειν ἐπεσπάσατο μᾶλλον αὐ-
 5 τούς· καὶ ἡ γλυκύτης δὲ τῶν λόγων καὶ τὸ δίκαιον τῶν λεγομένων ἔπειθε. Μόνον γὰρ οὐχὶ ἐκήρυτε καὶ οὗτος τὸ Εὐαγγέλιον· μᾶλλον δὲ μονονουχὶ τοιαῦτα δικαιολογούμενος πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται· “Ἐπείσθητε διὸ οὐκ ἰσχύσατε καταλῦσαι διὰ τί οὐκ ἐπιστεύσατε;”.

10 Οὕτω μέγα τὸ κήρυγμα, διὸ καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ μαρτυρία. Ἐκεῖ τετρακόσιοι ἀνέστησαν, καὶ μετὰ τοῦτο ἱκανὸς ὄχλος· ὧδε δώδεκα ἦσαν εἰς πρῶτοι. Μὴ οὖν ὑμᾶς πιοεῖτω τὸ πλῆθος τὸ προσγενόμενον· «ἐὰν γὰρ ἡ ἐξ ἀνθρώπων τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται». Εἶχε καὶ Αἰγύπτιον εἰπεῖν
 15 ἕτερον, ἀλλὰ περιττὸς λοιπὸν ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ. Εἶδες πῶς τῷ φοβερῷ τὸν λόγον κατέκλεισε; Διὸ καὶ οὐκ ἀποφαίνεται ἀπλῶς, ἵνα μὴ δόξη ὑπὲρ αὐτῶν λέγειν, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς τοῦ πράγματος ἐκβάσεως συλλογίζεται. Οὐκ ἐτόλμησε δὲ ἀποφῆναι διὸ οὐκ ἀνθρώπινόν ἐστιν, οὐδὲ διὸ ἐκ Θεοῦ ἐ-
 20 πειδῆ, εἰ εἶπεν διὸ ἐκ Θεοῦ, ἀντιέλεγον ἅν’ εἰ δὲ ἐξ ἀνθρώπων, πρόχειροι πάλιν εἰς τὸ ἐπαναστῆναι ἐγίνοντο. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς περιμεῖναι τὸ τέλος κελεύει, εἰπὼν, «Ἀπόσπῃτε». Οἱ δὲ ἀπειλοῦσι πάλιν, εἰδότες μὲν διὸ οὐδὲν ἀνύουσι, ποι-
 οῦντες δὲ τὸ αὐτῶν· τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία, ἀδυνάτοις πολ-
 25 λάκις ἐπιχειρεῖ. «Μετὰ δὲ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας». Ταῦτα, τοῖς τοῦ Ἰωσήπου διβλίοις ἐγκύψαντες, μαθήσεσθε ἀκριβέσιον· ἐκεῖνος γὰρ τὴν τοῦτων ἱστορίαν συντάττων ἀκρι-

1α. Πρβλ. Πραξ. 21, 38·39.

καὶ 1, 20, 2 γιὰ τὸ Θεωδᾶ.

2. Πρβλ. Ἰωσήπου, Ἰουδ. Ἀρχαιολογία. 1, 18, 1 γιὰ τὸν Ἰούδα· καὶ 1, 20, 2 γιὰ τὸ Θεωδᾶ.

ἔπεισε, λέγει, γιὰ ποιὸ λόγον τοὺς μαστίγωσαν; Τὴν μὲν ἀμφισβήτητη αὐτὴ δικαιολογία, δὲν μποροῦσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν, ἀλλ' ὅμως ἱκανοποιοῦσαν τὸ δικό τους θυμό, ἄλλως τε καὶ πάλι ἀνέμεναν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὅτι θὰ τοὺς ἐκφοβίσουν. Καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ λέγει αὐτὰ παρουσία αὐτῶν περισσότερο προσήλκυσε αὐτοὺς· καὶ ἡ γλυκύτητα τῶν λόγων, καὶ τὸ δίκαιο τῶν λεγομένων ἔπειθε αὐτοὺς. Διότι, ὅχι μόνο καὶ αὐτὸς κήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον· μᾶλλον δὲ ἀποτείνεται πρὸς αὐτοὺς προβάλλοντας αὐτὲς τίς δικαιολογίες· 'Πεισθήκατε, ὅτι δὲν μπορέσατε νὰ τὸ καταλύσετε. Γιατί δὲν πιστέψατε;'.

Τόσο μεγάλο ἦταν τὸ κήρυγμα, ὥστε καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς νὰ προέρχεται ἡ μαρτυρία. Ἐκεῖ παρουσιάσθηκαν τετρακόσιοι, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἄρκετός ὄχλος, ἐδῶ δώδεκα ἦταν οἱ πρῶτοι. Νὰ μὴ σᾶς φοβίζει λοιπὸν τὸ προστιθέμενο πλῆθος. «Διότι ἐὰν τὸ ἔργο αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους, θὰ καταστραφεῖ μόνο του». Μποροῦσε νὰ ἀναφέρει καὶ ἄλλο περιστατικὸ ποὺ συνέβηκε μὲ τὸν Αἰγύπτιον^{1α}, ἀλλ' ἦταν πλέον περιττὰ τὰ λόγια του. Εἶδες πῶς τερμάτισε τὸ λόγο του μὲ φοβερὸ ἐπιχείρημα; Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐκφράζει ἀπλῶς γνώμη του, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ, ὅτι ὁμιλεῖ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ λογικὰ συμπεραίνει ἀπὸ τὴν ἔκβαση τοῦ πράγματος. Δὲν τόλμησε δὲ νὰ ἐκφράσει τὴ γνώμη, ὅτι δὲν εἶναι ἀνθρώπινο, οὔτε ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ· διότι, ἂν ἔλεγε ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, θὰ πρόβαλλαν ἀντιρρήσεις, ἐὰν δὲ ἔλεγε ὅτι προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἦταν ἔτοιμοι πάλι νὰ ἐπαναστατήσουν. Γι' αὐτὸ προτρέπει αὐτοὺς νὰ περιμένουν τὸ ἀποτέλεσμα, λέγοντας, «'Απομακρυνθεῖτε». Ἐκεῖνοι δὲ πάλι ἀπειλοῦν, ἐνῶ γνωρίζουν ὅτι τίποτε μὲν δὲν ἐπιτυγχάνουν, πράττουν δὲ τὸ δικό τους· διότι τέτοια εἶναι ἡ κακία· πολλές φορές ἐπιχειρεῖ ἀδύνατα πράγματα. «Μετὰ ὅμως ἀπ' αὐτὸν ἐμφανίσθηκε ὁ Ἰούδας». Αὐτὰ θὰ τὰ μάθετε ἀκριβέστερα, ἂν μελετήσετε τὰ βιβλία τοῦ Ἰωσήπου· διότι ἐκεῖνος, συγγράφοντας τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, τὴν ἐξιστορεῖ μὲ ἀκρίβειαν. Εἶδες πόσο μεγάλο λόγον τόλμησε νὰ πεῖ,

ὥς ἱστορεῖ. Εἶδες ἡλίκον ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι «ἐκ Θεοῦ», ὅτιε λοιπὸν ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν πίστιν ἔλαβεν. Ὅντως πολλὴ ἡ παρηγοία, πολὺ τὸ ἀπροσώποληπτον.

«Ἐπείσθησαν δὲ αὐτῶν», φησί, «καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς
 5 Ἀποσιόλους, δείραντες ἀπέλυσαν αὐτούς». Ἡδέσθησαν τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρός· διὸ καὶ τοῦ ἀνελεῖν μὲν τοὺς Ἀποσιόλους ἀφίστανται, μασίξαντες δὲ μόνον αὐτοὺς ἀπολύουσιν. «Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ κατηξιώθησαν αἰμασθῆ-
 10 ναί». Πόσων σημείων τοῦτο οὐ θαυμασιώτερον! Οὐδαμοῦ γέγονεν ἐπὶ τῶν παλαιῶν τοῦτο (ἐπεὶ καὶ Ἰερεμίας ἐμασίχθη διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶ Ἠλῖα ἠπέιλησαν, καὶ τοῖς ἄλλοις), ἀλλ' ἐνταῦθα καὶ ἀπὸ τούτου, οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων μόνον, τὴν δύναμιν ἐπεδείκνυντο τοῦ Θεοῦ. Οὐκ εἶ-
 15 πεν ὅτι οὐκ ἤλγουν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀλγοῦντες ἔχαιρον. Πόθεν δῆλον; Ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα παρηγοίας· οὕτως ἐνεσιθήκεσαν αἰεὶ καὶ μετὰ τὰς πληγὰς κηρύττοντες. Διὸ καί, τοῦτο δηλῶν, «ἐν τῶ ἱερῶν», φησί, «καὶ καὶ οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν». «Ἐν
 20 δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις». Ποίαις ἡμέραις; Ὅτιε ταῦτα ἐγίνετο, ὅτιε μάστιγες, ὅτιε ἀπειλαί, ὅτιε ἐπληθύνοντο οἱ μαθηταί, τότε «γογγυσμὸς γίνεται». Ἀπὸ τοῦ πλήθους δὲ τάχα συνέβη· οὐ γὰρ ἔστιν ἀκρίβειαν ἐν πλήθει εἶναι.

«Καὶ πολὺς ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουε τῇ πίστει». Τοῦ-
 25 το αἰνιτιζομένου ἐστὶ καὶ δεικνύντιος ὅτι, ἀφ' ὧν ὁ κατὰ Χριστοῦ θάνατος ἐσκευάσθη, πολλοὶ ἀπὸ τούτων πιστεύουσιν. «Ἐγένετο», φησί, «γογγυσμὸς, ὅτι παραθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν». Ἄρα καθημερινὴ διακονία ἦν ταῖς χήραις. Καὶ ὅρα πῶς καὶ οὗτος διακονίαν
 30 καλεῖ, καὶ οὐ ταχέως ἐλεημοσύνην, ἅμα καὶ τοὺς διδόντας,

ὅτι «Εἶναι ἐκ Θεοῦ», ὅταν πλέον ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἔλαβε τὴν πίστη. Πράγματι εἶναι πολὺ μεγάλο τὸ θάρρος του, μεγάλη ἡ ἀμεροληψία του.

«Πείσθηκαν», λέγει, σ' αὐτόν, καί, ἀφοῦ προσκάλεσαν τοὺς ἀποστόλους, τοὺς ἔδειραν καὶ τοὺς ἄφησαν ἐλεύθερους». Σεβάσθηκαν τῇ γνώμῃ τοῦ ἀνδρός γι' αὐτὸ καὶ ἀποφεύγουν μὲν νὰ θανατώσουν τοὺς ἀποστόλους, ἀφοῦ δὲ τοὺς μαστίγωσαν μόνο, τοὺς ἀπολύουν. «Οἱ μὲν λοιπὸν ἀπόστολοι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ συνέδριο μὲ χαρὰ μεγάλη, διότι ἀξιώθηκαν νὰ κακοποιηθοῦν γιὰ χάρι τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ». Ἀπὸ πόσα θαύματα αὐτὸ δὲν εἶναι πιὸ ἀξιοθαύμαστο! Πουθενὰ αὐτὸ δὲν ἔγινε στοὺς παλαιούς (διότι καὶ ὁ Ἰρεμίας μαστιγώθηκε γιὰ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν Ἡλία ἀπειλήσαν, καὶ τοὺς ἄλλους), ἀλλ' ἐδῶ καὶ ἀπ' αὐτὸ, καὶ ὅχι μόνο ἀπὸ τὰ θαύματα, ἀποδείκνυαν τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶπε, ὅτι δὲν ὑπέφεραν, ἀλλ' ὅτι, ἂν καὶ ὑπέφεραν, χαίρονταν. Ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό; Ἀπὸ τὸ μετέπειτα θάρρος διότι ἔτσι ἀντέδρασαν πάντοτε κηρύττοντας καὶ μετὰ ἀπὸ τὰ κτυπήματα. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτό, λέγει· «Στὸ ἱερὸ δημόσια καὶ στὰ σπίτια κατ' ἰδίαν δὲν ἔπαυαν νὰ διδάσκουν καὶ νὰ κηρύττουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Μεσσίας». Κατὰ τίς ἡμέρες αὐτές». Ποιᾶς ἡμέρας; Ὅταν συνέβαιναν αὐτά, ὅταν μαστιγώνονταν, ὅταν ἀπειλοῦνταν, ὅταν αὐξανόταν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν, τότε «ἄρχισαν νὰ γογγύζουν». Ἴσως δὲ συνέβηκε αὐτὸ ἀπὸ τὸ πλῆθος, διότι δὲν εἶναι δυνατόν στὸ πλῆθος νὰ ὑπάρχει ἀκρίβεια καὶ τελειότης.

«Καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων ἀποδεχόταν τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως». Αὐτὸ ἀποτελεῖ ὑπαινιγμό, καὶ δείχνει ὅτι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς περὶ μηχανεύθηκαν τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ, πίστεψαν· «Ἄρχισαν», λέγει, «νὰ γογγύζουν, διότι οἱ χῆρες τους παραμελοῦνταν κατὰ τὴν καθημερινὴν περίθαλψη». Ἄρα καθημερινὴ ἦταν ἡ φροντίδα γιὰ τίς χῆρες. Καὶ πρόσεχε, πῶς καὶ αὐτὸς τὴν ὀνομάζει διακονία, καὶ ὅχι ἀμέσως ἐλεημοσύνη, ἐξυψώνοντας συγχρόνως καὶ ἐκείνους ποὺ πρόσφερναν καὶ ἐ-

καὶ τοὺς λαμβάνοντας διὰ τοῦτου ἐπαίρων. Τοῦτο οὐ κακίας ἦν, ἀλλὰ τοῦ πλήθους ἰσως ραθυμία. Διὰ τοῦτο καὶ προὔθη-
 κεν αὐτὸ εἰς μέσον (οὐ μικρὸν γὰρ κακὸν ἦν), ἵνα ταχέως
 καὶ διορθωθῇ. Ὁρᾷς πῶς καὶ ἐν ἀρχῇ τὰ κακὰ οὐχὶ ἔξω-
 5 θεν μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἔσωθεν; Σὺ δὲ μὴ τοῦτο μόνον ἴδῃς,
 ὅτι διορθώθη, ἀλλ' ὅτι μέγα κακὸν ἦν. «Ἐπισκέψασθε, ἀ-
 δελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν ἐπιτά». Οὐκ οἰκεία γνώμη πράττου-
 σιν, ἀλλὰ πρότερον ἀπολογοῦνται τῷ πλήθει οὕτω καὶ νῦν
 γίνεσθαι ἔδει. «Οὐκ ἔστι», φησὶν, «ἀρεσιδὸν καταλιπόντας ἡ-
 10 μᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν ιτραπέζαις». Πρῶτον τὸ
 ἄτοπον τίθησι, δεικνὺς ὥς οὐκ ἐνὸν μετὰ σπουδῆς ἀμφοτέρω
 γίνεσθαι· ἐπεὶ, καὶ διὲ τὸν Μαιθίαν χειροτονεῖν ἔμελλον,
 πρῶτον τὴν χρεῖαν δεικνύουσι τοῦ πράγματος, ὅτι τε ἔλιπεν
 εἰς, καὶ ἔδει γενέσθαι δώδεκα. Καὶ ἐνταῦθα τὴν χρεῖαν ἐ-
 15 δήλωσαν· καὶ οὕτε πρότερον ἐποίησαν, ἀλλὰ περιέμειναν γε-
 νέσθαι τὸν γογγυσμόν, οὕτε μὴν ἠνέσχοντο ἐπὶ πολὺ τοῦτο
 συμβῆναι.

3. Καὶ δὴ τὴν κρίσιν αὐτοῖς ἐπιτρέπουσι, καὶ τοὺς πᾶ-
 σιν ἀρέσκοντας καὶ ὑπὸ πάντων μαρτυρουμένους ἐκείνους
 20 προβάλλονται. Ὅτι μὲν οὖν τὸν Μαιθίαν ἔδει προβάλλεσθαι,
 δεῖ», ἔλεγον, «τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ τῷ
 χρόνῳ», ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τοιοῦτον ἦν τὸ πρᾶ-
 γμα. Διὸ καὶ οὐ κλήρω αὐτὸ ἐπέτρεψαν, οὕτε πάλιν, δυνά-
 μενοι αὐτοὶ ἐκλέξαι Πνεύματι κινούμενοι, τοῦτο ποιοῦσιν·
 25 ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν μαρτυρίας τὸ δοκοῦν μᾶλλον ἰσιῶσιν.
 Ἄλλως δὲ τὸ μὲν ὁρίσασθαι τὸν ἀριθμόν, καὶ χειροτονῆσαι, καὶ
 τὸ ἐν χρεῖα τοιαύτῃ, αὐτῶν ἦν, τὸ δὲ ἐλέσθαι τοὺς ἄνδρας
 ἐκείνοις ἐπιτρέπουσιν, ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτοὶ χαρίζεσθαι· ἐ-
 πεί καὶ ὁ Θεὸς Μωσῇ ἐπιτρέπει ἐλέσθαι πρεσβυτέρους, οὓς

κείνους ποῦ λάβαιναν. Αὐτὸ δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα κακίας, ἀλλὰ ἴσως ἀμέλεια τοῦ πλήθους. Γι' αὐτὸ καὶ ἀνέφερε αὐτὸ (διότι δὲν ἦταν μικρὸ κακό), γιὰ νὰ διορθωθεῖ σύντομα. Βλέπεις, πῶς τὰ κακὰ καὶ ἀπ' ἀρχῆς δὲν προέρχονταν μόνο ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μέσα; Σὺ ὅμως μὴ παρατηρήσεις μόνο αὐτὸ, ὅτι διορθώθηκε, ἀλλ' ὅτι ἦταν μεγάλο κακό. «Ἐξετάσατε λοιπὸν προσεκτικὰ, ἀδελφοί, καὶ ἐκλέξατε ἀπὸ σᾶς τοὺς ἴδιους ἑπτὰ ἄνδρες». Δὲν τὸ κάνουν αὐτὸ ἀπὸ μόνοι τους, ἀλλὰ προηγουμένως ἀπολογοῦνται στὸ πλῆθος. "Ἐτσι καὶ σήμερα ἔπρεπε νὰ γίνεταί «Δὲν εἶναι», λέγει, «σωστὸ γιὰ μᾶς νὰ ἀφήσουμε τὸ κήρυγμα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ὑπηρετοῦμε σὲ τράπεζες φαγητῶν». Πρῶτα παρουσιάζει τὸ ἄτοπο, δείχνοντας, ὅτι δὲν εἶναι δυνατό καὶ τὰ δύο νὰ γίνουν μὲ προσοχὴ μεγάλη. Διότι καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ χειροτονήσουν τὸν Ματθία, πρῶτα δείχνουν τὴν ἀνάγκη τοῦ πράγματος καὶ ὅτι τοὺς ἔλειπε ἓνας, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνουν δώδεκα. Καὶ ἐδῶ τὴν ἀνάγκη ἔδειξαν καὶ δὲν ἐνήργησαν προηγουμένως, ἀλλὰ ἀνέμεναν νὰ ἐκδηλωθεῖ ὁ γογγυσμός, οὔτε ὅμως ἀνέχθηκαν γιὰ πολὺ νὰ συμβεῖ αὐτό.

3. Καὶ πρόσεχε τὴν ἐκλογὴν ἐπιτρέπουν σ' αὐτούς, καὶ ἀναδεικνύουν ἐκείνους ποῦ ἦταν σ' ὅλους ἀρεστοὶ καὶ ἀπὸ ὅλους διατυπώνονταν καλὲς μαρτυρίες. "Όταν λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξουν τὸν Ματθία, ἔλεγαν, «Πρέπει ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ποῦ ἦταν μαζί μας καθόλο τὸ χρόνον ποῦ μᾶς συναναστράφηκε ὁ Κύριος Ἰησοῦς»⁴. Ἐδῶ ὅμως ὄχι ἔτσι· διότι δὲν ἦταν παρόμοια ἡ περίπτωση. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔθεσαν αὐτὴν σὲ κλῆρο, οὔτε πάλι, ἂν καὶ βέβαια μπορούσαν οἱ ἴδιοι νὰ ἐκλέξουν, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, κάνουν αὐτό, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνισχύουν τὴ γνώμη τους μὲ τὴ μαρτυρία τῶν πολλῶν. "Αλλωστε τὸ νὰ ὀρίσουν μὲν τὸν ἀριθμὸ καὶ νὰ χειροτονήσουν γιὰ κάλυψη αὐτῆς τῆς ἀνάγκης, ἦταν δικό τους ἔργο, τὴν ἐκλογὴν ὅμως τῶν ἀνδρῶν ἀναθέτουν σ' ἐκείνους, γιὰ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι αὐτοὶ χαρίζονται. Διότι καὶ ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει στὸ Μωϋσῇ νὰ ἐκλέξει πρεσβυτέρους, ἐκείνους ποῦ γνω-

οἶδε. Καὶ γὰρ σοφίας πολλῆς δεῖ ἐν ταῖς τοιαύταις οἰκονομίαις. Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε, ἐπειδὴ λόγον οὐκ ἐγκεχείρισται, ὅτι οὐ χρεῖαν ἔχει σοφίας ὁ τοιοῦτος· χρήζει γὰρ, καὶ πολλῆς. «Ἡμεῖς δέ», φησί, «τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ
 5 λόγου προσκαρτερήσομεν». Καὶ ἀρχόμενοι καὶ τελευτῶντες, ἀπολογοῦνται. «Προσκαρτερήσομεν», φασὶν οὕτω γὰρ ἔδει, οὐχ ἀπλῶς οὐδ' ὥς ἔτυχεν, ἀλλὰ προσκαρτερεῖν. «Καὶ ἤρεσε», φησὶν, «ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους». Καὶ τοῦτο τῆς αὐτῶν σοφίας ἄξιον. Πάντες ἐπήνεσαν τὸ λεχθέν·
 10 οὕτως ἦν συνειόν.

«Καὶ ἐξελέξαντο», φησί, (πάλιν αὐτοὶ ἐκλέγονται), «Σιέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Φίλιππον, καὶ Πρόχορον, καὶ Νικάνορα, καὶ Τίμωνα, καὶ Παρμενᾶν, καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα· οὓς ἔστησαν ἐ-
 15 νώπιον τῶν Ἀποστόλων. Καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας». Ἐκ τούτου δῆλον ὅτι ἀφώρισαν αὐτοὺς τοῦ πλήθους, καὶ αὐτοὶ ἔλκουσιν, οὐχ οἱ Ἀπόστολοι ἄγουσιν. Ὅρα πῶς οὐκ ἔστι περιττὸς ὁ συγγραφεύς· οὐ γὰρ λέγει πῶς, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι ἐχειροτονήθησαν διὰ προσευχῆς· τοῦτο
 20 γὰρ ἡ χειροτονία ἐστίν. Ἡ χεὶρ ἐπίκειται τοῦ ἀνδρός, τὸ δὲ πᾶν ὁ Θεὸς ἐργάζεται, καὶ ἡ αὐτοῦ χεὶρ ἐστὶν ἡ ἀπιομένη τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ἐάν, ὥς δεῖ, χειροτονῇται. «Καὶ ὁ λόγος», φησί, «τοῦ Θεοῦ ἡὔξανε, καὶ ἐπληθύνειο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν». Οὐχ ἀπλῶς εἶπε τοῦτο, ἀλλ'
 25 ἵνα δείξῃ ὅση τῆς ἐλεημοσύνης ἡ ἰσχὺς καὶ τῆς διατάξεως. Καὶ μέλλει λοιπὸν διηγεῖσθαι τὰ κατὰ Σιέφανον, διὸ καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν προτίθησι. «Καὶ πολλοί», φησί, «τῶν ἱερέων ὑπήκουον τῇ πίστει». Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον τὸν ἄρχοντα καὶ διδάσκαλον ταῦτα ἀποφηγάμενον, ἀπὸ τῶν ἔργων λοιπὸν

ρίζει. Καθόσον χρειάζεται πολλή σύνεση γιὰ τὴ ρύθμιση παρόμοιων ὑποθέσεων. Διότι μὴ νομίσετε, βέβαια, ὅτι, ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἀνατίθεται τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου, αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη καὶ ἀπὸ σύνεσης· διότι χρειάζεται καὶ μάλιστα πολλή σύνεση. «Ἐμεῖς δέ», λέγει, «θὰ ἀφοσιωθοῦμε ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ διακονία τοῦ κηρύγματος». Καὶ στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος ἀπολογοῦνται. «Θὰ ἀφοσιωθοῦμε», λέγει. Διότι ἔτσι ἔπρεπε, καὶ ὄχι ἀπλῶς ὡς ἔτυχε, ἀλλὰ θὰ ἀφοσιωθοῦμε ἀποκλειστικὰ μὲ τὸ κήρυγμα. «Καὶ ἡ πρόταση αὐτὴ ἄρесе σ' ὅλο τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν». Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀντάξιο τῆς σοφίας του. Καὶ ὅλοι ἐπαίνεσαν αὐτό, ποὺ λέχθηκε· τόσο πολὺ συνετὸ ἦταν.

«Καὶ ἐξέλεξαν», λέγει (πάλι οἱ ἴδιοι ἐκλέγουν), τὸν Στέφανο, ἄνδρα γεμάτο ἀπὸ πίστη καὶ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ τὸν Φίλιππο καὶ τὸν Πρόχορο καὶ τὸν Νικάνορα καὶ τὸν Τίμωνα καὶ τὸν Παρμενᾶ καὶ τὸν Νικόλαο, ποὺ ἦταν προσήλυτος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια, τοὺς ὁποίους παρουσίασαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων. Καὶ ἀφοῦ προσευχήθηκαν, ἔθεσαν ἐπάνω τους τὰ χέρια τους». Ἀπ' αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι ξεχώρισαν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ πλῆθος, καὶ αὐτοὶ προσελκύουν, δὲν ὀδηγοῦν οἱ Ἀπόστολοι. Πρόσεχε πῶς δὲν λέγει περὶ τὸ ὁ συγγραφέας· διότι δὲν λέγει πῶς, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι χειροτονήθηκαν κατόπιν προσευχῆς· διότι αὐτὸ εἶναι ἡ χειροτονία. Τὸ χερί τοποθετεῖται ἐπάνω στὸν ἄνδρα, τὸ ὅλο δέ ἔργο τὸ ἐπιτελεῖ ὁ Θεὸς καὶ τὸ χερί αὐτοῦ εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ ἀγγίζει τὸ κεφάλι τοῦ χειροτονουμένου, ἐὰν χειροτονεῖται ὅπως πρέπει. «Καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ», λέγει, «προόδευε, καὶ πλήθυνε ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν». Δὲν τὸ εἶπε αὐτὸ στὴν τύχη, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει πόση εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς σωστῆς διευθετήσεως τῶν παγμάτων. Καὶ πρόκειται στὴ συνέχεια νὰ διηγηθεῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Στέφανο, γι' αὐτὸ καὶ προηγουμένως ἀναφέρει τίς αἰτίες αὐτῶν. «Καὶ πλῆθος πολὺ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς ἀποδεχόταν τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως». Διότι, ἐπειδὴ εἶδαν τὸν ἀρχηγὸ καὶ διδάσκαλό τους νὰ διδάσκει αὐτά, ἀπὸ τὰ ἔργα ἀποκτοῦσαν πλέον πείρα. Καὶ

τὴν πείραν ἐλάβανον. Καὶ θαυμάσαι ἄξιον πῶς οὐκ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος ἐν τῇ αἵρέσει τῶν ἀνδρῶν, πῶς οὐκ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπ' αὐτῶν οἱ Ἀπόστολοι.

Ὅποιον δὲ ἄρα ἀξίωμα εἶχον οὗτοι, καὶ ποίαν ἐδέξαντο
 5 χειροτονίαν, ἀναγκαῖον μαθεῖν. Ἄρα τὴν τῶν διακόνων;
 Καὶ μὴ τοῦτο ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐστὶν ἡ οἰκονομία, καίτοι οὐδέπω οὐδεὶς ἐπίσκοπος ἦν, ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι μόνον. Ὅθεν οὔτε διακόνων, οὔτε πρεσβυτέρων οἶμαι τὸ ὄνομα εἶναι δῆλον καὶ φανερόν,
 10 ἀλλὰ τέως εἰς τοῦτο ἐχειροτονήθησαν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐνεχειρίσθησαν, ἀλλ' ἐπεύξαντο αὐτοῖς γενέσθαι δύναμιν. Ὅρα δὲ μοι, εἰ ἐπὶ ἀνδρῶν ἐδέησεν εἰς τοῦτο, ἴσαῦτα ἴσως ἐπέρρει χρήματά, ἰσοσύντων χηρῶν πλῆθος ἦν. Ἄρα οὐχ ἀπλῶς αἱ εὐχαὶ ἐγίνοντο, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σχολῆς· καὶ
 15 τοῦτο, ὥσπερ τὸ κήρυγμα, οὕτως ἡνύειο· τὰ γὰρ πλείω ταύταις ἦννον. Οὕτω τὰ πνευματικὰ ἐπελέγοντο, οὕτω καὶ πρὸς ἀποδημίας ἐσιέλλοντο, οὕτως ἐνεχειρίσθησαν οὗτοι τὸν λόγον. Καὶ οὐ λέγει, οὐδὲ ἐπαίρει αὐτούς, ἀλλ' ὅτι τὸ δοθὲν ἀφεῖναι ἔργον οὐκ ἀρεσιόν. Οὕτως ἦσαν ἀπὸ Μωσέως παι-
 20 δευθέντιες μὴ πάντα αὐτοὶ μεταχειρίζειν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, «μόνον τῶν πτωχῶν», φησὶν, «ἵνα μνημονεύωμεν». Πῶς δὲ καὶ προῆγον τούτους, μάνθανε· Ἐνήσιευον, προσεκαριτέρουν εὐχῇ. Τοῦτο καὶ νῦν γίνεσθαι ἔδει. Οὐχ ἀπλῶς δὲ πνευματικούς, ἀλλὰ «Πνεύματος πλήρεις καὶ σοφίας» εἶ-
 25 πε, δηλῶν ὅτι μεγάλης φιλοσοφίας ἦν φέρειν κατηγορίας χηρῶν. Τί γὰρ ὄφελος, ὅταν μὴ κλέπιη μὲν, ἀπολλύῃ δὲ πάντα; ἢ θρασὺς ἢ καὶ παροξύνηται; Καὶ ταύτη δὲ θαυμασιὸς ἦν ὁ Φίλιππος· περὶ γὰρ αὐτοῦ φησι· «Καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὄντιος ἐκ τῶν ἐπιά,

ἀξίζει νὰ θαυμάσει κανένας, πῶς δὲν διασπάσθηκε τὸ πλῆθος κατὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἀνδρῶν, πῶς δὲν ἀποδοκιμάσθηκαν ἀπ' αὐτοὺς οἱ ἀπόστολοι.

Ποιὸ λοιπὸν ἀξίωμα εἶχαν αὐτοὶ οἱ διάκονοι, καὶ ποιά χειροτονία δέχθηκαν, εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθουμε. Ἦραγε τῇ χειροτονίᾳ τῶν διακόνων; Καὶ ὅμως αὕτῃ δὲν ὑπάρχει στίς ἐκκλησίαις, ἀλλ' ἡ διαχείριση τῶν ναῶν εἶναι ἔργο τῶν πρεσβυτέρων· ἂν καὶ βέβαια κανένας ἐπίσκοπος δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα, παρὰ μόνο οἱ ἀπόστολοι. Συνεπῶς νομίζω ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτῃ δὲν δηλώνει τοὺς διακόνους, οὔτε τοὺς πρεσβυτέρους, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν γι' αὐτὸ τὸ ἔργο χειροτονήθηκαν. Καὶ δὲν ἔθεσαν ἀπλῶς τὰ χέρια τοὺς ἐπάνω τοὺς, ἀλλὰ εὐχήθηκαν νὰ ἔλθει δύναμις σ' αὐτούς. Πρόσεχε δὲ σὲ παρακαλῶ, ἐὰν χρειάσθηκαν σ' αὐτὸ ἑπτὰ ἄνδρες, ὅρα πόσο μεγάλο ἦταν τὸ ποσὸ τῶν χρημάτων ποὺ συγκεντρώθηκε καὶ πόσο μεγάλο τὸ πλῆθος τῶν χρηρῶν. Ἐπομένως δὲν γίνονταν στήν τύχη οἱ προσευχές, ἀλλὰ γίνονταν μὲ πολλή προσοχή· καὶ αὐτὸ ὅπως καὶ τὸ κήρυγμα ἔτσι ἐτελεῖτο· διότι τὰ περισσότερα μὲ τίς προσευχές τὰ κατόρθωναν. Καὶ ἔτσι ρυθμίζονταν τὰ πνευματικά, ἔτσι στέλλονταν στίς περιοδεῖες, ἔτσι παρέδωσαν αὐτοὶ τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως. Καὶ δὲν ἐπαινεῖ οὔτε ἐξυψώνει αὐτούς, ἀλλὰ ὅτι δὲν εἶναι ἀρεστὸ νὰ ἀφήσουν τὸ ἔργο ποὺ τοὺς ἀνατέθηκε. Ἦτσι εἶχαν διδαχθεῖ ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ, νὰ μὴ ἀσχολοῦνται οἱ ἴδιοι μὲ ὅλα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Νὰ ἐνθυμούμαστε μόνο τοὺς φτωχοὺς»^{3α}. Πῶς δὲ συντελοῦσαν στήν πρόοδο αὐτῶν, μαθαίνει· ἠήστευαν, ἀφοσιώνονταν στήν προσευχή. Αὐτὸ ἔπρεπε καὶ τώρα νὰ γίνεται. Ὁχι ἀπλῶς δὲ πνευματικούς, ἀλλ' εἶπε «πλήρεις Πνεύματος καὶ σοφίας», γιὰ νὰ δηλώσει, ὅτι χρειαζόταν μεγάλη εὐσέβεια γιὰ νὰ ὑποφέρει κανένας τίς κατηγορίες τῶν χρηρῶν. Διότι ποιὸ εἶναι τὸ ὄφελος, ὅταν δὲν κλέπτει μὲν, ἀλλὰ καταστρέφει τὰ πάντα; ἢ εἶναι θρασὺς καὶ ὀργίζεται; Καὶ κατὰ τοῦτο ἦταν ἀξιοθαύμαστος ὁ Φίλιππος· διότι λέγει γι' αὐτόν· «Καὶ ἀφουῖ εἰσῆλθαμε στὸν οἶκο τοῦ εὐαγγελιστοῦ Φιλίππου

ἐμείναμεν παρ' αὐτῶν». Ὁρᾷς οὐδὲν ἀνθρωπίνως διοικούμενον;

«Καὶ ἐπληθύνειο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλήμ». Ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπεδίδου τὸ πλῆθος. Τὸ θαυμασιόν, 5 ἔνθα ἐσφάγη ὁ Χριστός, ἐκεῖ ἤνυξεν τὸ κήρυγμα. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίσθησάν τινες τῶν μαθητῶν ὁρῶντες τοὺς μὲν Ἀποσιόλους μαστιζομένους, τοὺς δὲ ἀπειλοῦντας, ἄλλους τὸ Πνεῦμά πειράζοντας, ἑτέρους δὲ γογγύζοντας, ἀλλὰ μάλιστα καὶ προσειίθειο τῶν πιστευσάντων ὁ ἀριθμὸς· οὕτως 10 ἀπὸ τοῦ περὶ Ἀνανίαν συμβάντιος ἐσωφρονίσθησαν, καὶ πλείων ὁ φόβος αὐτοῖς γέγονεν. Ὅρα δέ μοι πῶς ἐπεδίδου τὸ πλῆθος. Μετὰ τοὺς πειρασμούς, τότε ἐπέδωκεν, οὐχὶ πρὸ τούτου. Σκόπει δὲ καὶ πόση φιланθρωπία τοῦ Θεοῦ· ἐξ ἐκείνων γάρ τῶν ἀρχιερέων, τῶν πρὸς φόβον τοὺς ὄχλους 15 παροξυνόντων, τῶν τοιαῦτα βοώντων καὶ λεγόντων· «Ἄλλους ἔσωσε, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι», ἐκ τούτων «πολλοί», φησὶν, «ὑπήκουον τῇ πίστει».

4. Αὐτοῦ τοίνυν καὶ ἡμεῖς γενώμεθα μιμηταί· προσεδέξατο αὐτούς, καὶ οὐκ ἐξέβαλεν. Οὕτω τοὺς ἐχθροὺς ἀμειβόμεθα 20 τοὺς τὰ μυρία ἡμᾶς ἐργασαμένους δεινά. Ὅπερ ἂν ἔχωμεν ἀγαθόν, αὐτοῖς παρέχωμεν· μὴ παρέλθωμεν αὐτοὺς εὐποιούντες· εἰ γὰρ τῷ παθεῖν κακῶς ἐμπληῆσαι δεῖ τὸν θυμὸν αὐτῶν, πολλῷ μᾶλλον τῷ εὐποιῆσαι (τοῦτο γὰρ ἔλαιον ἐκείνου)· οὐκ ἔστι γὰρ ἴσον εὐποιῆσαι ἐχθρόν, καὶ μείζονα 25 θελῆσαι παθεῖν ἢ βούλεσθαι· ἀπὸ τούτου καὶ ἐπ' ἐκεῖνα ἤξομεν. Τοῦτο ἀξίωμα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν. Ἐστιάρωσαν αὐτὸν ἐλθόντα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τῇ αὐτῶν, τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμάστιξαν, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς ἄγει τοῖς μαθηταῖς τιμὴν, ὁμοίως αὐτοῖς μεταδιδούς τῶν αὐτοῦ. 30 Μιμηταί γενώμεθα, παρακαλῶ, τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦτο ἔ-

πού ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ, ἐμείναμε πλησίον του». Βλέπεις ὅτι τίποτε δὲν ρυθμιζόταν κατ' ἀνθρώπινο τρόπο;

«Καὶ πληθυνόταν πάρα πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν στὰ Ἱεροσόλυμα». Στὰ Ἱεροσόλυμα προόδευε τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν. Τὸ περίεργο ἦταν ὅτι ἐκεῖ πού σταυρώθηκε ὁ Χριστός, ἐκεῖ αὐξανόταν τὸ κήρυγμα. Καὶ ὅχι μόνο δὲν σκανδαλίσθηκαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητές, βλέποντας τοὺς μὲν ἀποστόλους νὰ μαστιγώνονται, ἄλλους νὰ ἀπειλοῦν, ἄλλους νὰ πειράζουν τὸ Πνεῦμα, ἄλλους νὰ γογγύζουν· ἀλλὰ πολὺ περισσότερο αὐξανόταν ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, πού πίστεψαν· ἔτσι ἀπὸ τὸ περιστατικὸ τοῦ Ἀνανία σωφρονίσθηκαν καὶ περισσότερος φόβος κατέλαβε αὐτούς. Πρόσεχε δέ, πῶς αὐξανόταν τὸ πλῆθος. Μετὰ τίς δοκιμασίες τότε αὐξήθηκε, ἀλλ' ὅχι πρὶν ἀπ' αὐτές. Σκέψου δὲ σὲ παρακαλῶ καὶ πόση εἶναι ἡ φιланθρωπία τοῦ Θεοῦ. Διότι ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀρχιερεῖς, πού παρότρυναν τοὺς ὄχλους σὲ φόνο, πού κραύγαζαν καὶ ἔλεγαν, «Ἄλλους ἔσωσε, τὸν ἑαυτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ σώσει»⁶ ἀπ' αὐτούς, λέγει, «Πολλοὶ ἀποδέχονταν τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως».

4. Αὐτοῦ λοιπὸν ὥς γίνουμε καὶ ἐμεῖς μιμητές. Δέχθηκε αὐτοὺς καὶ δὲν τοὺς ἔδιωξε. Ἔτσι ὥς ἀμείβουμε τοὺς ἐχθρούς, πού διέπραξαν σὲ μᾶς ἄπειρα κακὰ. Ὅτι ἀγαθὸ καὶ ἂν ἔχουμε, ὥς τὸ δίνουμε σ' αὐτούς· ὥς μὴ παραλείψουμε νὰ εὐεργετοῦμε αὐτούς. Διότι, ἐὰν μὲν χρειάζεται νὰ πάθει κανένας κάποιο κακὸ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὸ θυμὸ τους, πολὺ περισσότερο μὲ τὸ νὰ τοὺς εὐεργετήσῃ (διότι αὐτὸ εἶναι λογώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο)· διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ εὐεργετεῖ κάποιος τὸν ἐχθρό του καὶ νὰ θέλῃ νὰ πάθει χειρότερα ἀπ' αὐτὰ πού ἐπιθυμεῖ. Ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἔλθουμε καὶ σ' ἐκεῖνα. Αὐτὸ εἶναι ἀξίωμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Σταύρωσαν αὐτόν, ἐνῶ ἦλθε γιὰ νὰ εὐεργετήσῃ αὐτούς, μαστίγωσαν τοὺς μαθητές αὐτοῦ, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τοὺς τοποθετεῖ στὴν ἴδια τιμὴ μὲ τοὺς μαθητές, μεταδίδοντας σ' αὐτοὺς τὰ ἴδια ἀπὸ τὰ δικά του. Ἄς γινόμαστε, παρακαλῶ, μιμητές τοῦ Χρι-

σι μιμήσασθαι αὐτόν· τοῦτο ἴσον ποιεῖ τῷ Θεῷ, τοῦτο μεί-
 ζον ἢ κατὰ ἄνθρωπὸν ἐσιν. Ἐχώμεθα τῆς ἐλεημοσύνης· αὐ-
 τη παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος ἐκείνης τῆς φιλοσοφίας ἐσίν.
 Ὁ μαθὼν ἐλεεῖν τὸν ἐν συμφορᾷ, μαθήσεται καὶ μὴ μνησι-
 5 κακεῖν· ὁ μαθὼν τοῦτο, καὶ ἐχθροὺς εὐεργετεῖν δυνήσεται.

Μάθωμεν κατακλᾶσθαι τοῖς τῶν πλησίων κακοῖς, καὶ
 μαθησόμεθα καὶ τὰ κακὰ αὐτῶν φέρειν. Αὐτὸν ἐρωτήσω-
 μεν τὸν κακῶς ἡμᾶς διατιθέντα, εἰ μὴ καταγινώσκει ἑαυτοῦ,
 εἰ μὴ ἐθέλει φιλοσοφεῖν, εἰ μὴ θυμοῦ τὸ πᾶν εἶναί φησιν,
 10 εἰ μὴ μικροψυχίας, εἰ μὴ ταλαιπωρίας, εἰ μὴ βούλοιτο
 τῶν ὑβριζομένων εἶναι καὶ οἰγώντιων, ἀλλὰ μὴ τῶν ὑβρι-
 ζόντων καὶ μαινομένων, εἰ μὴ θαυμάσας ἄπεισι τὸ παθόντα.
 Μὴ δὴ νομίσης ὅτι τοῦτο εὐκαταφρονήτους ποιεῖ. Οὐδὲν οὐ-
 τως εὐκαταφρονήτους ποιεῖ, ὥς τὸ ὑβρίζειν· οὐδὲν οὕτως
 15 αἰδεσίμους, ὥς τὸ ὑβριζομένους φέρειν. Ὁ μὲν γὰρ ἐσιν
 ὑβρισιτής, ὁ δὲ φιλόσοφος· καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπου χείρων, ὁ δὲ
 ἀγγέλων ἴσος. Κἂν τε γὰρ ἐλάτιων ἦν τοῦ ὑβρίζοντος, καὶ
 οὕτως, εἰ βούλοιτο, δυνατὸς ὑπῆρχεν ἀμύνασθαι. Ἄλλως δὲ
 καὶ ἐλεεῖται μὲν παρὰ πάντων οὗτος, ἐκείνος δὲ μισεῖται.
 20 Τί οὖν; οὐκ ἐνιεῦθεν ἄρα πολλῷ θελίῳ ἐσται οὗτος; Τῷ
 μὲν γὰρ ὥς μαινομένῳ, τούτῳ δὲ ὥς νοῦν ἔχοντι προσέξου-
 σιν ἅπαντες. Ὅταν οὖν κακηγορῇσαί τινα ὑπὸ τινος ἀναγ-
 κάῃ, εἰπὲ πρὸς αὐτόν· Οὐ δύναμαι αὐτὸν εἰπεῖν κακῶς· δέ-
 δοικα γὰρ μήπως οὐκ ἦν τοιοῦτος. Μάλιστα μὲν ἐν διανοίᾳ
 25 μὴ εἴπης, ἀλλὰ μηδὲ πρὸς ἄλλον. Μὴ ἐντύχης κατὰ τούτου
 τῷ Θεῷ· ἂν ἴδῃς κακῶς ἀκούοντα, ἄμυνον· εἰπέ, 'τοῦ πά-

στοῦ· κατὰ τοῦτο εἶναι δυνατό νὰ μιμηθοῦμε αὐτόν· αὐτό κάμνει αὐτόν ἴσο μέ τὸ Θεό, αὐτό εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. "Ας ἐπιδιώκουμε τὴν ἐλεημοσύνη· αὕτῃ εἶναι παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης. Ἐκεῖνος ποὺ ἔμαθε νὰ ἐλεεῖ αὐτόν ποὺ βρίσκεται σὲ συμφορά, θὰ μάθει καὶ νὰ μὴ μνησικακεῖ· ἐκεῖνος ποὺ ἔμαθε αὐτό, θὰ μπορέσει καὶ τοὺς ἐχθρούς του νὰ εὐεργετῇ.

"Ας μάθουμε νὰ δείχνουμε συμπάθεια γιὰ τὰ κακὰ τῶν πλησίον καὶ θὰ μάθουμε νὰ ὑποφέρουμε καὶ τίς συμφορὰς αὐτῶν. "Ας ἐρωτήσουμε ἐκεῖνον ποὺ διατίθεται κακῶς ἀπέναντι σὲ μᾶς, ἐὰν δὲν ἐνοχοποιεῖ τὸν ἑαυτό του, ἐὰν δὲν θέλει νὰ φιλοσοφεῖ, ἐὰν δὲν λέγει ὅτι τὸ πᾶν προέρχεται ἀπὸ τὸ θυμό, ἀπὸ τὴν μικροψυχία, ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία, ἐὰν δὲν θὰ ἤθελε νὰ εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑβρίζονται καὶ σιωποῦν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑβρίζουν καὶ ὀργίζονται, ἐὰν δὲν ἀπέρχεται ἀφοῦ θαυμάσει τὸν παθόντα. Μὴ νομίσεις λοιπόν, ὅτι τοῦτο δημιουργεῖ ἀνθρώπους εὐκαταφρόνητους, ὅπως τὸ νὰ ὑβρίζει κανένας· τίποτε ἄλλο δὲν δημιουργεῖ τόσο σεβαστοὺς ἀνθρώπους, ὅσο τὸ νὰ ὑπομένουν ὑβριζόμενοι. Διότι ὁ μὲν ἓνας εἶναι ὑβριστής, ὁ δὲ ἄλλος φιλόσοφος· καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶναι χειρότερος κάθε ἀνθρώπου, ὁ δὲ δεύτερος ἴσος μέ τοὺς ἀγγέλους. Διότι καὶ ἂν εἶναι μικρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν ὑβρίζει, ἐν τούτοις, ἐὰν ἤθελε, μπορούσε νὰ ἀμυνθεῖ σ' αὐτόν. Ἐξ ἄλλου δὲ αὐτὸς μὲν ἐλεεῖται ἀπὸ ὅλους, ἐκεῖνος δὲ μισεῖται. Τί λοιπόν; δὲν θὰ γίνει ἄραγε αὐτὸς ἀπ' αὐτὰ πολὺ καλύτερος; Διότι, ἐκεῖνον μὲν θὰ τὸν προσέξουν ὅλοι σὰν μανιακό, αὐτόν δὲ σὰν συνετό. "Όταν λοιπόν ἀναγκάζεσαι ἀπὸ κάποιον νὰ κατηγορήσεις κάποιον, πές πρὸς αὐτόν. Δὲν μπορῶ νὰ κακολογήσω αὐτόν· διότι φοβᾶμαι μήπως δὲν ἦταν τέτοιος. Πρὸ πάντων, μὴ τὸν κακολογήσεις μέσα στὴ σκέψη σου, ἀλλ' οὔτε καὶ πρὸς ἄλλον. Μὴ παρακαλέσεις τὸ Θεὸ νὰ κάνει κακὸ ἐναντίον αὐτοῦ· ἂν δεῖς νὰ κατηγορεῖται, ὑπεράσπισέ τον· πές, 'τὰ λόγια ἐναντίον του εἶναι τοῦ πάθους καὶ ὄχι τοῦ ἀνδρός'.

θους ἐστὶ τὰ ῥήματα, οὐ τοῦ ἀνδρός· εἶπέ, «τῆς ὀργῆς, οὐ τοῦ φίλου· τῆς μανίας, οὐ τῆς ψυχῆς».

Ταῦτα λογιζόμεθα ἐφ' ἐκάστω τῶν ἁμαρτημάτων. Μὴ περιμείνης ἀναφθῆναι τὸ πῦρ, ἀλλὰ πρὸ τούτου κατὰσχε· μὴ
 5 παροξύνῃς τὸ θηρίον, ἀλλὰ μηδὲ παροξυνθῆναι συγχωρή-
 σης· οὐκ ἔτι γὰρ κύριος εἰ κατὰσχεῖν, ἂν ἢ φλόξ ἀναφθῇ.
 Τί γὰρ εἶπεν; ἀνόητε καὶ μωρέ; Τίς οὖν ὑπεύθυνος τῷ ῥή-
 ματι, ὁ ἀκούων, ἢ ὁ λέγων; Ὁ μὲν γάρ, κἂν σφόδρα ἦ, μω-
 ροῦ δόξαν ἔλαβεν, ὁ δέ, κἂν ἀνόητος ἦ, σοφοῦ καὶ φιλοσό-
 10 φου. Τίς ἀνόητος, εἶπέ μοι, ὁ ἐτέρῳ προφέρων τὰ οὐκ ὄντα,
 ἢ ὁ μηδὲ οὕτω κινηθεῖς; Εἰ γὰρ τὸ μηδὲ κινηθέντα κινεῖ-
 σθαι, φιλοσοφίας, τὸ μηδὲ κινουῖντος πλήττεσθαι, πόσης ἀ-
 νοίας! Οὕτω λέγω ποῖος ἀπόκειται τιμωρίας τόπος τοῖς τὰ
 τοιαῦτα ὀνειδίζουσι καὶ βλασφημοῦσι τὸν πλησίον. Ἀλλὰ τί;
 15 ἄτιμον καὶ ἐξ ἀτίμων, καὶ εὐτελῆ καὶ ἐξ εὐτελῶν εἶπε; Πά-
 λιν εἰς ἑαυτὸν τὸ ὀνειδος περιέτριψε· ὁ μὲν γὰρ τίμιος φα-
 νεῖται καὶ αἰδέσιμος, ὁ δὲ εὐτελῆς ὄντως, (τὸ γὰρ τὰ τοι-
 αῦτα εἰς τάξιν ὀνειδούς προσφέρειν, γένους εὐτέλειαν λέγω,
 μικρᾶς ὄντως ψυχῆς), ὁ δὲ μέγας καὶ θαυμασιὸς ἔσται, ὅτε
 20 οὐδὲν ἡγούμενος τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' οὕτω διακείμενος, ὥς ἂν,
 εἰ ἤκουεν δι' ἔχου τι τῶν ἄλλων διαφέρειν. Ἀλλὰ μοιχὸν καὶ
 τὰ ἄλλα ἐρεῖ; Ἐνταῦθα καὶ γελαῖν χρή· διὰ γὰρ τὸ συνει-
 δὸς μὴ θάλληται, οὐδὲ καιρὸν ἂν ἔχου ὁ θυμός. Ἐννοήσαν-
 τας δὲ καὶ τίνα ἐξάγει εἰς μέσον πονηρὰ καὶ μιαινὰ ῥήματα,
 25 οὐδὲ οὕτως ἀλγεῖν χρή. Ὅπερ γὰρ ἔμελλε μετὰ ταῦτα ἐ-
 κασιος μαθήσεσθαι, τοῦτο ἤδη ἐξεκάλυπεν· ἑαυτὸν λοιπὸν ἄ-

Πές, 'εἶναι τῆς ὀργῆς καὶ ὄχι τοῦ φίλου· εἶναι τῆς μανίας καὶ ὄχι τῆς ψυχῆς'.

Αὐτὰ ἄς ἀναλογιζόμαστε σὲ κάθε ἀμάρτημα. Νὰ μὴ περιμένεις νὰ ἀνάψει ἡ φωτιά, ἀλλὰ πρὶν ἀνάψει νὰ τὴν συγκρατήσεις· μὴ ἐρεθίζεις τὸ θηρίο, ἀλλὰ καὶ μὴ τὸ ἀφήνεις νὰ ἐρεθισθεῖ· διότι δὲν θὰ εἶσαι πλέον σὲ θέση νὰ συγκρατήσεις τὴ φλόγα, ἂν ἀνάψει. Διότι τί εἶπε; ἀνόητε καὶ μωρέ; Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὑπεύθυνος γιὰ τὸν κακὸ λόγον, ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀκούει, ἢ ἐκεῖνος ποὺ τὸν λέγει; Διότι ἐκεῖνος μὲν, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ὑπερβολικὰ σοφὸς ἀπέκτησε φήμη ἀνόητου, ὁ δὲ ἄλλος, ἂν καὶ ἀκόμα εἶναι ἀνόητος, ἔλαβε φήμη σοφοῦ καὶ φιλοσόφου. Ποιὸς εἶναι ἀνόητος, πές μου, ἐκεῖνος ποὺ κατηγορεῖ κάποιον γιὰ πράγματα ποὺ δὲν ἔκαμε, ἢ ἐκεῖνος ποὺ οὔτε ἔτσι ἀντέδρασε; Διότι ἂν τὸ ὅτι ἀντιδρᾷ καὶ ὅταν ἀκόμα κατηγορεῖται, εἶναι δεῖγμα φιλοσοφίας, τὸ νὰ ἐξεγείρεται, χωρὶς νὰ προκαλεῖται, πόσον μεγάλης ἀνοησίας δεῖγμα εἶναι; Δὲν λέγω ἀκόμα ποιὸς τόπος τιμωρίας προορίζεται γιὰ ἐκείνους ποὺ ὑβρίζουν μὲ τέτοιες ὕβρεις καὶ βλασφημοῦν τὸν πλησίον. Ἀλλὰ τί; σὲ εἶπε ἄτιμο καὶ προερχόμενο ἀπὸ ἄτιμους, καὶ εὐτελὲ καὶ καταγόμενο ἀπὸ εὐτελεῖς; Πάλι ἔστρεψε τὴν προσβολὴν στὸν ἑαυτό του. Διότι ὁ μὲν τίμιος θὰ φανεῖ καὶ σεβαστός, ἐκεῖνος δὲ πράγματι εὐτελής (διότι τὸ νὰ ἀποδίδει κανένας τέτοιες κατηγορίες σὰν προσβολές, ἐννοῶ τὴν εὐτελὲ καταγωγὴν, εἶναι δεῖγμα μικροψυχίας), ἐκεῖνος δὲ, θὰ εἶναι μέγας καὶ ἀξιοθαύμαστος, καθόσον δὲν δίνει καμιά σημασίαν σ' αὐτὸ τὸ πράγμα, ἀλλὰ συμπεριφέρεται ἔτσι, ὅπως ἂν ἄκουε ὅτι ἔχει κάτι μὲ τὸ ὁποῖο διαφέρει ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ θὰ σὲ κατηγορήσῃ μοιχὸ καὶ ἄλλα παρόμοια; ἔδῳ καὶ νὰ γελᾷς πρέπει· διότι ὅταν δὲν προσβάλλεται ἡ συνείδησις, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει θέσις ὁ θυμός. Ἀφοῦ σκεφθοῦμε καὶ ποιά πονηρὰ καὶ μιὰρὰ λόγια ἐκστομίζουν, οὔτε τότε πρέπει νὰ στενοχωρούμαστε. Διότι ἐκεῖνο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ μάθῃ ὁ καθένας κατόπιν, αὐτὸ ἤδη τὸ φανέρωσε ἐκεῖνος· κατέστησε λοιπὸν τὸν

πιστον πᾶσι κατέστησεν, ἅτε οὐκ εἰδότες συγκαλύπτειν τὰ τοῦ
 πλησίον κακά, καὶ ἑαυτὸν μᾶλλον ἥσυχυνεν ἢ ἕτερον καὶ πάν-
 τα λημένα προσέχωσε, τὰς εὐθύνας ἐποίησεν ἑαυτῷ φοβεράς
 τοῦ μέλλοντος κριτηρίου· οὐ γὰρ οὕτω τοῦτον, ὥς ἐκεῖνον
 5 ἀποσιραφήθονται πάντες, ἅπερ ἐκαλύπτει οὐκ ἔχρην ἀπαμ-
 φιάσαντα.

Σὺ δὲ μηδὲν εἵπης ὧν οὐνοῖδας, ἀλλὰ οἴγησον, εἰ βούλει
 τὴν λαμπρὰν δόξαν λαβεῖν· οὐ γὰρ μόνον ἀναιρέσεις τὰ λε-
 χθέντα, οὐδὲ καλύψεις, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐργάσῃ καλόν· οὐ-
 10 κέτι ποιήσεις γὰρ κατὰ σκευὸς τὴν ψῆφον ἐνεχθῆναι. Ὁ δεῖ-
 νά σε κακῶς λέγει; Εἶπε σύ· Ἐἰ πάντα ἤδει, οὐκ ἂν τοσαῦ-
 τα εἶπε μόνον· Ἐθαυμάσατε καὶ ἐξεπλάγητε τὸ λεχθέν; Ἀλ-
 λὰ μιμεῖσθαι χρή· διὰ γὰρ τοῦτο πάντα ὑμῖν τὰ ἔξωθεν εἰ-
 ρημένα λέγομεν, οὐχ ὥς οὐκ ἔχουσιν μυρία τοιαῦτα τῶν
 15 Γραφῶν, ἀλλ' ὥς μᾶλλον ἐντρέψαι δυναμένων τούτων· ἐπεὶ
 καὶ ἡ Γραφή οἶδε πρὸς ἐντροπὴν λέγειν, ὥς, διὰ λέγει·
 «Οὐχὶ καὶ οἱ ἐθνικοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν;». Ὁ δὲ Προφήτης
 Ἰερεμίας τοὺς τοῦ Ρηχὰβ υἱοὺς παρήγαγεν εἰς μέσον, τὴν
 παιρικὴν ἐντολὴν παραβῆναι μὴ καταδεξαμένους. Εἶπον κα-
 20 κῶς οἱ περὶ Μαρίαν τὸν Μωσέα, καὶ τῆς κολάσεως αὐτοὺς
 εὐθέως ἐξήτησε, καὶ οὐδὲ ὅσον μαθεῖν τινας, διὰ ἐκδικίας
 ἔτυχε, συνεχώρησεν. Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως· ἀλλὰ τοῦτο μά-
 λιστα βουλόμεθα πάντας μαθεῖν, διὰ οὐκ ἀιτωρητὶ παρήλθον.
 Μέχρι τίνας ἀπὸ γῆς πνέομεν; Οὐκ ἔνι μάχην ἐξ ἑνὸς συσιῇ-
 25 ναι μέρους. Τοὺς μαινομένους ἂν ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν
 ἐλκύσης, μᾶλλον παροξυνεῖς· ἂν δὲ ἐκ δεξιᾶς ἢ ἐξ ἀριστε-
 ρᾶς, ἔσθεις τὸν θυμόν. Ὁ πληττων, ἂν μὲν ἔχη τὸν μὴ
 δεχόμενον, μᾶλλον ἐπαίρεται, ἂν δὲ εἰκοντα, μᾶλλον ἐκλύε-

7. Ματθ. 5, 47.

8. Ἰερεμ. 42.

9. Ἀριθμ. 12.

ἑαυτό του ἀναξιόπιστο σὲ ὅλους, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει νὰ συγκαλύπτει τὰ παραπτώματα τοῦ πλησίον, καὶ ἔτσι ντροπιάσῃ περισσότερο τὸν ἑαυτό του, παρά τὸν ἄλλο, καὶ κάθε λιμάνι ἔκλεισε καὶ δημιούργησε γιὰ τὸν ἑαυτό του εὐθύνες φοβερές γιὰ τὴ μέλλουσα κρίση. Διότι δὲν θὰ ἀποστραφοῦν ὅλοι αὐτὸν τόσο, ὅσο ἐκείνον ποὺ φανέρωσε ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ φανερώσῃ.

Σὺ δὲ νὰ μὴ πεῖς τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ γνωρίζεις ἀλλὰ σιώπησῃς, ἐὰν θέλεις νὰ ἀποκτήσῃς καλὴ φήμη. Διότι ὄχι μόνο θὰ ἀνατρέψῃς τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ, ὄχι μόνο θὰ τὰ καλύψῃς, ἀλλὰ θὰ ἐπιτύχῃς καὶ ἄλλο καλόν· διότι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃς πλέον νὰ σχηματισθεῖ γνώμη κακὴ ἐναντίον σου. Σὲ κατηγορεῖ ὁ τάδε; Πές ἐσύ· "Ἄν τὰ γνώριζε ὅλα, δὲν θὰ ἔλεγε τόσα μόνο". Σὰς προκάλεσαν θαυμασμό καὶ ἐκπληξὴ τὰ λόγια αὐτά; Ἀλλὰ πρέπει νὰ τὰ μιμεῖσθε· διότι γι' αὐτὸ τὰ λέμε σὲ σὰς ὅλα, ὅσα ἔχουν λεχθεῖ ἀπὸ τοὺς ἔξω, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἄπειρα τέτοια οἱ Γραφεῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὰμποροῦν νὰ κάμουν κάποιον νὰ ἐντραπῇ περισσότερο· διότι καὶ ἡ Γραφή γνωρίζει νὰ λέγῃ αὐτὰ ποὺ προκαλοῦν ντροπὴν, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Μήπως καὶ οἱ ἐθνικοὶ δὲν κάνουν τὸ ἴδιο πράγμα;»¹. Ὁ δὲ προφήτης Ἰερεμίας παρουσίασε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ρηχάβ, ποὺ δὲν δέχθηκαν νὰ παραβοῦν τὴν πατρικὴ ἐντολή². Κακολόγησαν τὸν Μωϋσῆ καὶ οἱ γύρω ἀπὸ τὴν Μαρία³, καὶ ἐκεῖνος παρακάλεσε καὶ ἀμέσως ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, καὶ δὲν ἐπέτρεψε παρά μόνο μερικοὶ νὰ μάθουν, ὅτι ἐπέτυχῃς ἱκανοποίηση. Ἀλλ' ἐμεῖς δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι· ἀλλ' αὐτὸ πρὸ πάντων ἐπιθυμοῦμε ὅλοι νὰ μάθετε, ὅτι δὲν ἔμειναν ἀτιμώρητοι οἱ ἀδικεῖς. Μέχρι πότε θὰ ζοῦμε ἐπάνω στὴ γῆ; Δὲν εἶναι δυνατό νὰ συναφθεῖ μάχη ἀπὸ μιὰ παράταξιν μόνο. Ἄν τοὺς μανιακοὺς σύρῃς καὶ ἀπὸ τίς δύο παρατάξεις, περισσότερο θὰ τοὺς παροργίσῃς, ἢ ὅμως τοὺς σύρῃς ἀπὸ τὴ δεξιὰ ἢ τὴν ἀριστερὴν, τότε κατεπράυνες τὸ θυμόν. Ἐκεῖνος ποὺ κτυπᾷ, ἢ μὲν ἔχει ἀπέναντί του ἐκεῖνον ποὺ δὲν δέχεται τὰ κτυπήματα, πῶς πολὺ ὑπερηφανεύεται, ἢ δὲ

ται, καὶ εἰς αὐτὸν ἡ πληγὴ περιτρέπεται· οὐ γὰρ οὕτως ἐκ-
 λύει τὴν δύναμιν τοῦ ἀνταγωνιστοῦ ἄνθρωπος παγκρατιάζειν
 εἰδώς, ὡς ἄνθρωπος ὑβριζόμενος καὶ μὴ ἀνυβρίζων· αἰσχυν-
 θείς γὰρ ἐκεῖνος λοιπὸν ἅπεισι, καὶ καταγνωσθεὶς πρῶτον
 5 μὲν ἐκ τοῦ συνειδότιος, δεύτερον δὲ παρὰ τῶν ὁρώντων ἀ-
 πάντων. Καὶ παροιμία δὲ τίς ἐστίν, ὅτι δὴ «ὁ τιμῶν ἑαυτὸν
 τιμᾷ». Ἄρα καὶ ὁ ὑβρίζων ἑαυτὸν ὑβρίζει. Οὐδεὶς ἡμᾶς ἀ-
 δικῆσαι δυνήσεται, πάλιν ἐρῶ, ἐὰν μὴ ἡμεῖς ἑαυτούς· οὔτε
 πένητά μέ τις ἐργάσεται, ἐὰν μὴ ἐγὼ ἑμαυτόν.
 10 Φέρε γὰρ οὕτω σκεψώμεθα· Ἔστω μοι ψυχὴ πενιχρά,
 καὶ πάντες κενούτωσαν εἰς ἐμὲ τὰ χρήματα· τί τοῦτο; Ἔ-
 ως ἂν ἐκείνη μὴ μεταβάληται, πάντα μάτην. Ἔστω μοι ψυ-
 χὴ μεγάλη, καὶ πάντες λαμβανέτωσαν τὰ χρήματα· τί τοῦτο;
 Ἔως ἂν ἐκείνην μὴ ποιήσης πενιχράν, οὐδὲν βλάβος. Ἔ-
 15 στω μοι θίος ἀκάθαρτος, καὶ πάντες ταναγρία λεγέτωσαν πε-
 ρὶ ἐμοῦ· τί τοῦτο; Κἂν γὰρ λέγωσιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν δια-
 νοίᾳ ταῦτα ψηφίζονται. Πάλιν ἔστω μοι θίος καθαρός, καὶ
 πάντες ταναγρία λεγέτωσαν καὶ τί τοῦτο; Ἐν γὰρ τῷ συν-
 ειδότι ἑαυτῶν καταγνώσκονται· οὐ γὰρ δὴ πεπεισμένοι λέ-
 20 γουσιν· ὥπερ γὰρ τὰς εὐφημίας οὐ δεῖ προσίεσθαι, οὕτως
 οὐδὲ τὰς κατηγορίας. Καὶ τί λέγω ταῦτα; Οὐδεὶς ἡμῖν ἐπι-
 βουλευσαί ποτε δυνήσεται, οὐδὲ κατηγορία τινι περιβαλεῖν,
 ἐὰν βουλώμεθα. Ἰδωμεν δὲ καὶ οὕτως· Ἐλκέτω τις εἰς δι-
 κασιήριον, συκοφαντεῖτω, εἰ βούλει, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκφερέ-
 25 τω· καὶ τί τοῦτο, πρὸς μικρὸν παρ' ἀξίαν ταῦτα παθεῖν; Τοῦ-

10. Ἀρχαῖο ἐλληνικὸ ἀγώνισμα πάλης καὶ πυγμαχίας.

ἔχει κάποιον πού ὑποχωρεῖ στὰ κτυπήματα περισσότερο παραλύει, καὶ τὸ κτύπημά του καταλήγει στὸν ἴδιο. Διότι δὲν παραλύει τὴ δύναμη τοῦ ἀνταγωνιστοῦ τόσο ὁ ἄνθρωπος πού γνωρίζει νὰ ἀγωνίζεται στὸ παγκράτιο¹⁹, ὅσο ὁ ἄνθρωπος, πού ὑβρίζεται καὶ δὲν ἀνταποδίδει τίς ὑβρεῖς· διότι ἀφοῦ καταισχύνθηκε ἐκεῖνος ἀπέρχεται κατόπιν, καὶ ἀφοῦ ἐνοχοποιήθηκε πρῶτα μὲν ἀπὸ τὴν συνείδηση, δεύτερον δέ, ἀπὸ ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπαν. Ὑπάρχει δὲ καὶ κάποια παροιμία, ὅτι, «ἐκεῖνος πού τιμᾷ, τὸν ἑαυτό του τιμᾷ». "Αρα καὶ ἐκεῖνος πού βρίζει, τὸν ἑαυτό του βρίζει. Κανένας δὲν θὰ μπορέσει νὰ μᾶς ἀδικήσει, πάλι θὰ πῶ, ἐὰν ἐμεῖς δὲν ἀδικήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας· οὔτε κανένας θὰ μὲ κάνει φτωχό, ἐὰν ἐγὼ δὲν κάμω τὸν ἑαυτό μου.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἃς κάνουμε τὴν ἐξῆς σκέψη. "Ας ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ψυχὴ μου εἶναι φτωχική, καὶ ὅλοι προσφέρουν σ' ἐμένα τὰ χρήματα· τί ἐξυπηρετεῖ τοῦτο; Ἐφ' ὅσον ἐκείνη δὲν μεταβάλλεται, ὅλα εἶναι μάταια. "Ἐστω ὅτι εἶναι ἡ ψυχὴ μου μεγάλη, καὶ ὅλοι λαμβάνουν τὰ χρήματα· σὲ τί βλάπτει αὐτό; Ἐφόσον ἐκείνη δὲν τὴν κάνεις φτωχική, καμία βλάβη δὲν ὑπάρχει. "Ἐστω ὅτι εἶναι ἡ ζωὴ μου ἀκαθάρτη καὶ ὅλοι λέγουν τὰ ἀντίθετα γιὰ μένα· τί ὠφελεῖ αὐτό; διότι καὶ ἂν λέγουν αὐτὰ, ὅμως δὲν τὰ ἀποδέχονται στὴ σκέψη τους. Πάλι ἔστω ὅτι εἶναι ἡ ζωὴ μου καθαρὴ, καὶ ὅλοι λέγουν τὰ ἀντίθετα· καὶ τί μὲ αὐτό; διότι στὴ συνείδησή τους θὰ ἐνοχοποιήσουν τοὺς ἑαυτοὺς τους· καθόσον δὲν τὰ λέγουν αὐτὰ ἐπειδὴ τὰ πιστεύουν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς δὲν πρέπει κανένας νὰ ἀποδέχεται τοὺς ἐπαίνους, ἔτσι δὲν πρέπει νὰ ἀποδέχεται καὶ τίς κατηγορίες. Καὶ γιατί λέγω αὐτὰ; Κανένας ποτὲ δὲν θὰ μπορέσει νὰ μᾶς ἐπιβουλευθεῖ, οὔτε νὰ μᾶς ἐπιρρίψει κάποια κατηγορία, ἐὰν θέλουμε. "Ας τὸ ἐξετάσουμε δὲ καὶ ὡς ἐξῆς· ἔστω ὅτι σὲ σύρει κάποιος σὲ δικαστήριο, ἔστω ὅτι σὲ συκοφαντεῖ, ἐὰν θέλεις, καὶ τὴν ψυχὴ σου σοῦ ἀφαιρεῖ· καὶ τί εἶναι αὐτό, τὸ νὰ πάθεις γιὰ λίγο αὐτά, χωρὶς νὰ ἀξίζει νὰ τὰ πάθεις; Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἴδιο, λέγει, εἶναι κα-

το μὲν οὖν αὐτὸ κακόν, φησὶν. Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καλὸν
 τὸ μὴ κατ' ἀξίαν παθεῖν. Ἀλλὰ τί; κατ' ἀξίαν ἔδει; Εἶπω
 τι πάλιν· Φιλόσοφος τις τῶν ἔξωθεν ὥς ἤκουσεν δι' ὃ δεῖ-
 να ἀπέθανε, καὶ τις εἶπεν αὐτῷ τῶν μαθητῶν Ὁἴμοι! ὅτι
 5 ἀδίκως· ἐκεῖνος ἐπιστραφεὶς, ἄλλα τί, ἔφη, δικαίως ἤθε-
 λες;'. Καὶ Ἰωάννης δὲ οὐχὶ ἀδίκως ἀπέθανε; Τίνα οὖν μάλ-
 λον ἔλεεῖς, τὸν δικαίως ἀποθανόντα, ἢ τὸν οὐχ οὕτως; οὐχὶ
 τοῦτον μὲν ταλανίζεις, ἐκεῖνον δὲ καὶ θαυμάζεις; Τί οὖν
 ἡδίκηται ἄνθρωπος καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου κερδάνας
 10 μεγάλα, οὐ μόνον οὐδὲν βλαβεῖς; Εἰ μὲν γὰρ ἀθάνατον ὄν-
 τα θνητὸν ἐποίει, ἴσως ἂν βλάβη ἦν, εἰ δὲ θνητὸν ὄντα, καὶ
 ἀπὸ τῆς φύσεως μικρόν ὑστερον τὸν θάνατον ἐκδέχεσθαι μέλ-
 λοντα, ἔσπευσεν οὗτος μετὰ δόξης τοῦτον ἐπαγαγεῖν, τί βλά-
 βος; Ἔσιω ἡμῖν ἡ ψυχὴ ρυθμιζομένη καλῶς, καὶ βλάβος
 15 οὐδὲν ἔσται ἔξωθεν. Ἀλλ' οὐκ εἶ ἐν δόξῃ; Καὶ τί τοῦτο;
 Ὅπερ γὰρ ἐπὶ πῶν χρημάτων ἐστί, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς δόξης·
 ἂν γὰρ ᾧ μεγαλοπρεπής, οὐ δεήσομαι οὐδενός, ἂν δὲ κενό-
 δοξος, ὅσῳ ἂν ἐπιτύχω, τοσοῦτῳ μείζονος δεήσομαι. Τότε
 δὲ μάλιστα λαμπρὸς ἔσομαι, καὶ μείζονος ἀπολαύσομαι δό-
 20 ξης, εἰ καταφρονήσω δόξης.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ χάριν ἔχωμεν τῷ τοιαύτην ἡμῖν
 χαρισσαμένῳ ζωὴν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ μετίωμεν αὐ-
 τήν εἰς δόξαν αὐτοῦ, δι' αὐτῷ πρόπει ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρ-
 χῳ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
 25 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κό. Αὐτό λοιπόν τὸ ἴδιο εἶναι καλό, τὸ νὰ τὸ πάθεις, χωρὶς νὰ ἀξίζει νὰ τὸ πάθεις. Ἀλλὰ γιατί; ἔπρεπε νὰ τὸ πάθει, ἀξίζοντάς το; Θὰ πῶ πάλι κάτι ἄλλο· κάποιος φιλόσοφος, μὴ χριστιανός, ὅταν ἄκουσε, ὅτι ὁ τάδε πέθανε καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς μαθητὲς εἶπε σ' αὐτόν, "Ἀλλοίμονον, πέθανε ἄδικα", ἐκεῖνος, ἀφοῦ στράφηκε πρὸς αὐτόν, λέγει· "ἀλλὰ τί, δίκαια ἤθελες νὰ πεθάνει;". Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ δὲν πέθανε ἄδικα; Ποιὸν λοιπόν περισσότερο εὐσπλαχνίζεσαι; ἐκεῖνον ποὺ πέθανε δίκαια, ἢ ἐκεῖνον ποὺ πέθανε ἄδικα; Μήπως δὲν θεωρεῖς αὐτόν μὲν δυστυχῇ, ἐκεῖνον δὲ καὶ τὸν θαυμάζεις; Τί λοιπόν, ἔχει ἀδικηθεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπ' αὐτόν τὸ θάνατο ἔχει κερδίσει ἀρκετά, χωρὶς νὰ πάθει καμιά βλάβη; διότι, ἐὰν ἓναν ποὺ εἶναι ἀθάνατος, τὸν ἔκαμνε θνητό, ἴσως νὰ ὑπῆρχε κάποια βλάβη· ἐὰν δὲ ἓναν, ποὺ εἶναι θνητός, καὶ ἐπρόκειτο λίγο μετὰ ἐκ φύσεως νὰ δεχθεῖ τὸ θάνατο, ἔσπευσε αὐτὸς μὲ δόξα νὰ ἐπιφέρει αὐτόν, ποιά εἶναι ἡ βλάβη; "Ἀς ρυθμίζεται ἡ ψυχὴ μας καλὰ καὶ ἀπ' ἔξω δὲν θὰ προξενηθεῖ καμιά βλάβη. Ἀλλὰ δὲν εἶσαι ἔνδοξος; Καὶ τί μὲ αὐτό; Διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ συμβαίνει μὲ τὰ χρήματα, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τῇ δόξᾳ. Διότι ἂν εἶμαι μεγαλοπρεπής, δὲν θὰ ἔχω καμιά ἀνάγκη, ἂν ὅμως εἶμαι κενόδοξος, ὅσο περισσότερα ἐπιτύχω, τόσο μεγαλύτερη ἀνάγκη θὰ ἔχω. Τότε δὲ θὰ εἶμαι πολὺ περισσότερο λαμπρός, καὶ θὰ ἀπολαύσω μεγαλύτερη δόξα, ἐὰν περιφρονήσω τῇ δόξᾳ.

Γνωρίζοντας λοιπόν αὐτά, ἅς εὐγνωμονοῦμε τὸ Χριστό, τὸ Θεὸ μας, ποὺ μᾶς χάρισε τέτοια ζωὴ, καὶ ἅς ρυθμίζουμε αὐτὴν πρὸς δόξα αὐτοῦ, διότι σ' αὐτόν πρέπει ἡ δόξα μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα καὶ τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Πράξ. 6, 8 - 7, 5)

«Στέφανος δὲ πλήρης πίστεως καὶ δυνάμεως ἐποίει
τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ».

5 1. "Ορα πῶς καὶ ἐν τοῖς ἐπὶ αὐτὸν ἦν τις πρόκριτος καὶ τὰ
πρωτεῖα εἶχεν· εἰ γὰρ καὶ ἡ χειροτονία κοινή, ἀλλ' ὅμως οὗ-
τος ἐπεσπάσατο χάριν πλείονα. Πρὸ τούτου δὲ οὐκ ἐποίει
σημεῖα, ἀλλ' ὅτι δῆλος γέγονεν, ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ
μόνη ἡ χάρις, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς χειροτονίας· ὥστε προσθή-
10 κη Πνεύματος ἐγένετο. Εἰ δὲ καὶ πρὸ τούτου πλήρεις Πνεύ-
ματος ἦσαν, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ. «Ἀνέσκησαν δέ τινες
τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς». Πάλιν ἀνάσκειν τὸν παροξυσμὸν
αὐτῶν λέγει καὶ τὴν ὀργήν. "Ορα καὶ ἐνταῦθα πολὺ τὸ πλη-
θος· μᾶλλον δὲ πῶς ἕτερον τῆς κατηγορίας τὸ σχῆμα. Ἐ-
15 πειδὴ γὰρ ἐκώλυσεν αὐτοὺς Γαμαλιήλος μηδὲν ὑπὲρ ἐκεί-
νου ἐγκαλεῖν, ἐτέραν κατηγορίαν εἰσάγουσιν. «Ἀνέσκησαν
δέ τινες», φησί, «τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς, τῆς λεγομένης
Λιβερτίνων καὶ Κυρηναίων καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀ-
πὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συζητοῦντες τῷ Στεφάνῳ· καὶ οὐκ
20 ἴσχυον ἀντισημεῖν αὐτῷ τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ Πνεύματι, ᾧ ἐλάλει.
Τότε ὑπέβαλον ἄνδρας, λέγοντας ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λα-
λοῦντος ῥήματα βλάβη εἰς Μωσῆν καὶ τὸν Θεόν». "Ἰνα
τὴν κατηγορίαν συστήσωσι, «κατὰ τοῦ Θεοῦ», φησί, «καὶ κα-
τὰ Μωσέως λαλεῖν». Διὰ τοῦτο καὶ συνεζήτουν, ἵνα ἀναγκά-

1. Πράξ. 6, 8.

1α. Λιβερτῖνοι λέγονταν τὰ παιδιά τῶν ἀπελευθερωθέντων δού-
λων τῶν Ρωμαίων· οἱ ἀπελεύθεροι.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Πράξ. 6, 8 - 7, 5)

«Ὁ Στέφανος δὲ γεμάτος πίστι καὶ δύναμη, ἔ-
καμνε τέρατα καὶ θαύματα μεγάλα μεταξὺ τοῦ
λαοῦ»¹.

1. Πρόσεχε, πῶς καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἑπτὰ ἦταν κά-
ποιος ποὺ διακρινόταν καὶ κατεῖχε τὰ πρωτεῖα· διότι, ἂν
καὶ ἡ χειροτονία ἦταν κοινή, ἐν τούτοις αὐτὸς ἀπέσπασε
περισσότερη χάρη. Προηγουμένως δέ, δὲν ἔκανε θαύ-
ματα, ἀλλ' ὅταν ἔγινε φανερός μετὰ τὴν χειροτονία, γιὰ νὰ
ἀποδειχθεῖ, τι δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ χάρη, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀ-
παραίτητη καὶ ἡ χειροτονία· ὥστε ἔγινε προσθήκη Πνεύ-
ματος. Ἐὰν καὶ ἦταν δὲ πλήρεις Πνεύματος καὶ πρὸ τῆς
χειροτονίας, ἦταν ὅμως πλήρεις ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ἐκεῖνο,
ποὺ ἔλαβαν ἀπὸ τὸ λουτρὸ τοῦ βαπτίσματος. «Σηκώθη-
καν δὲ μερικοὶ ἀπὸ τῆ συναγωγῆς». Πάλι ἀνάσταση ὀνο-
μάζει τὸν ἐρεθισμό καὶ τὴν ὀργὴν αὐτῶν. Βλέπε ὅτι καὶ
ἐδῶ πολὺ εἶναι τὸ πλῆθος· μᾶλλον δὲ καὶ ἄλλη ἡ μορφή
τῆς κατηγορίας. Διότι, ἐπειδὴ ἐμπόδισε αὐτοὺς ὁ Γα-
μαλιῆλος νὰ μὴ τοὺς κατηγορήσουν καθόλου γιὰ ἐκεῖνο
τὸ περιστατικό, παρουσιάζουν ἄλλη κατηγορία. «Σηκώθη-
καν δὲ μερικοὶ», λέγει, «ἀπὸ τῆ συναγωγῆς ποὺ λεγόταν
τῶν Λιβερτίνων^{1α} καὶ τῶν Κυρηναίων καὶ τῶν Ἀλεξαν-
δρέων, καὶ ἐκείνων, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴν Κιλικία
καὶ Ἀσία, γιὰ νὰ συζητήσουν μετὰ τὸν Στέφανο· καὶ δὲν μπο-
ροῦσαν νὰ ἀντισταθοῦν καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν σοφία
καὶ τὸ Πνεῦμα, μετὰ τὸ φωτισμὸ τοῦ ὁποίου μιλοῦσε. Τό-
τε ὑποκίνησαν κρυφὰ ἀνθρώπους, νὰ ποῦν, ὅτι ἔχομε ἀ-
κούσει αὐτὸν νὰ λέγει λόγια βλάσφημα κατὰ τοῦ Μωϋ-
σέως καὶ τοῦ Θεοῦ. Γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν κατηγορία, λέ-
γει, ὅτι «ὁμιλεῖ κατὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Θεοῦ». Γι'
αὐτὸ καὶ συζητοῦσαν γιὰ νὰ ἀναγκάσουν αὐτὸν νὰ πει

σωσιν αὐτόν τι εἰπεῖν. Ὁ δὲ γυμνότερον λοιπὸν διελέγειτο, καὶ τὴν παῦλαν ἴσως ἔλεγε τοῦ νόμου μόνον, ἢ οὐκ ἔλεγε μὲν, ἡνίτιετο δέ· ἐπεὶ, εἰ ἔλεγε φανερώς, οὐκ ἔδει τῶν ὑποβλητῶν ἀνδρῶν, οὐδὲ τῶν ψευδομαρτύρων. Διάφοροι δὲ αἱ
 5 συναγωγαὶ ἦσαν Λιβερτίνων καὶ Κυρηναίων. Ἀλλὰ Κυρηναῖοι μὲν οἱ ἐπέκεινα Ἀλεξандρείας εἰσὶν, (οἱ καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰ ἔθνη εἶχον συναγωγὰς· ἴσως δὲ καὶ ἐκεῖ ἔμενον, ἵνα μὴ ἀναγκάζονται συνεχῶς ἀποδημεῖν), Λιβερτῖνοι δὲ οἱ Ρωμαίων ἀπελεύθεροι οὕτω καλοῦνται. Ὡς περ δὲ ὧκουν ἐκεῖ
 10 πολλοὶ ξένοι, οὕτω καὶ συναγωγὰς εἶχον, ἔνθα ἔδει τὸν νόμον ἀναγινώσκεσθαι καὶ εὐχὰς γίνεσθαι.

Σὺν δέ μοι σκόπει πῶς καὶ οὗτος ἀναγκαζόμενος διδάσκειν ἐπιχειρεῖ, καὶ κεῖνοι πάλιν διὰ τὰ σημεῖα εἰς φθόνον οὐ μόνον κινοῦνται, ἀλλὰ, ἐπεὶ καὶ λόγῳ ἐκράτει, καὶ ἀφόρητος ἦν αὐτοῖς, ψευδομάρτυρας συνιστῶσιν· οὐκ ἐβούλοντο γὰρ ἀπλῶς ἀναιρεῖν, ἀλλὰ μετὰ ψήφου, ἵνα καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν θλάψωσι· καί, ἐκείνους ἀφέντες, ἐπὶ τούτους ἔρχονται, ὥς ταύτῃ καταπληξόμενοι καὶ κεῖνους· οἱ καὶ οὐκ εἶπον διτι ἡλαλεῖν, ἀλλ' «οὐ παύεται λαλῶν», αὖξοντες τὴν κατηγορίαν.
 20 «Συνεκίνησάν τε τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς γραμματεῖς, καὶ ἐπιστάντες συνήρπασαν αὐτόν, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον, ἔποιησάν τε μάρτυρας ψευδεῖς, λέγοντας· Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα βλάβοφλημα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νόμου»· («οὐ παύεται», φασίν, ὥς ἔργον αὐτοῦ ποιουμένου διὰ τούτου δηλοῦντες)· «ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος διτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τούτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθνη, ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς». «Ἰησοῦς», φασίν, «ὁ Γαζωραῖος», καὶ ὀνειδισι-

κάτι. Ἐκεῖνος δὲ πρὸ ἀπερίφραστα συζητοῦσε πλέον, καὶ ἴσως ἀνέφερε μόνο τὸ τέλος τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου, ἢ δὲν τὴν ἀνέφερε μὲν, ἀλλὰ τὴν ὑπαινισσόταν· διότι, ἐὰν ἔλεγε φανερά, δὲν εἶχε ἀνάγκη οὔτε τῶν συκοφαντῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, οὔτε τῶν ψευδομαρτύρων. Ὑπῆρχαν δὲ διάφορες συναγωγές, τῶν Λιβερτίνων καὶ τῶν Κυριναίων. Ἀλλὰ Κυρηναῖοι μὲν εἶναι ἐκεῖνοι ποῦ Ζοῦσαν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια (οἱ ὅποιοι καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰ ἔθνη εἶχαν συναγωγές· ἴσως δὲ καὶ διέμεναν ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴ ἀναγκάζονται συνεχῶς νὰ ἀποδημοῦν), Λιβερτίνοι δὲ λέγονται οἱ υἱοὶ ἀπελευθερωθέντων δούλων τῶν Ρωμαίων. Ὅπως δὲ κατοικοῦσαν ἐκεῖ πολλοὶ ξένοι, ἔτσι εἶχαν καὶ συναγωγές, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἀναγιγνώσκεται ὁ νόμος καὶ νὰ γίνονται οἱ προσευχές.

Σὺ ὅμως φέρε στή σκέψη σου, σὲ παρακαλῶ, πῶς καὶ αὐτός, ἀναγκαζόμενος, ἐπιχειρεῖ νὰ διδάσκει, καὶ ἐκεῖνοι, πάλι, λόγῳ τῶν θαυμάτων, ὅχι μόνο παρ-κινουῦνται ἀπὸ φθόνο, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ὑπερεῖχε κατὰ τὸ λόγο, καὶ δὲν ἦταν δυνατό νὰ τὸν ἀνεχθοῦν, παρουσιάζουν ψευδομάρτυρες. Διότι δὲν ἤθελαν ἀπλῶς νὰ τὸν φονεύσουν, ἀλλὰ καὶ μὲ ψῆφο, γιὰ νὰ βλάψουν καὶ τὴν φήμῃ αὐτῶν· καὶ ἀφοῦ τοὺς ἀποστόλους ἄφησαν, ἔρχονται πρὸς αὐτούς, ὥστε ἔτσι νὰ τρομάξουν καὶ ἐκείνους· οἱ ψευδομάρτυρες δὲ δὲν εἶπαν, ὅτι ὁμιλεῖ, ἀλλὰ, ὅτι «δὲν παύει νὰ ὁμιλεῖ», ἐπαυξάνοντας τὴν κατηγορίαν. «Ἐξήγειραν καὶ τὸ λαὸ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς γραμματεῖς, καὶ ὄρμησαν ἐπάνω του, τὸν ἄρπαξαν καὶ τὸν ἔφεραν στὸ συνέδριο, καὶ παρουσίασαν ψευδομάρτυρες, οἱ ὅποιοι ἔλεγαν· Ἀὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν παύει νὰ λέγει λόγους βλάσφημους κατὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ τόπου καὶ τοῦ νόμου» («Δὲν παύει», λέγουν, γιὰ νὰ δηλώσουν ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει σὰν ἔργο)· (Διότι τὸν ἀκούσαμε νὰ λέγει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, αὐτὸς θὰ καταστρέψει τὸ ναὸ αὐτό, καὶ ὅτι θὰ ἀλλάξει τὰ ἔθιμά μας, ποῦ μᾶς παρέδωσε ὁ Μωϋσῆς». «Ἰησοῦς», λέγουν, «ὁ Ναζωραῖος» καὶ περιφρονητικά, «ὅτι θὰ καταστρέψει τὸ ναὸ αὐ-

κῶς, «καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθνη». Τοῦτο, καὶ τοῦ Χριστοῦ κατηγοροῦντες, ἔλεγον· «Ὁ καταλύων τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ»· πολλὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς ἡ εὐλάβεια περὶ τε τὸν ναόν, ἅτε καὶ μετοικεῖν βουλομένοις, περὶ τε τὸ ὄνομα
 5 Μωϋσέως. Καὶ ὅρα πῶς διπλῇ ἡ κατηγορία. «Καταλύσει», φασί, «τὸν τόπον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθνη»· οὐ μόνον δὲ διπλῇ, ἀλλὰ καὶ πικρᾷ, καὶ κινδύνων γέμουσα.

«Καὶ ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν ἅπαντες οἱ καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὥσεὶ πρόσωπον
 10 ἀγγέλου». Οὕτως ἔστι καὶ ἐν ἐλάτιονι ὄντας βαθμῶ λάμπειν. Τί γάρ, εἰπέ μοι, τῶν Ἀποσιόλων οὗτος ἔλαιον ἔσχεν; οὐχὶ σημεῖα εἰργάσατο; οὐ πολλὴν ἐπεδείξατο τὴν παρρησίαν; «Εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὥσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου», φησί. Τοῦτο ἄρα ἡ χάρις ἦν, τοῦτο καὶ ἡ δόξα Μωϋσέως ἦν. Ἐ-
 15 πίχαριν δὲ αὐτὸν δοκεῖ μοι ποιῆσαι τὸν Θεόν, ἰάχα ἐπεὶ ἔμελλέ τινα ἐρεῖν, καὶ ἵνα εὐθέως τῇ προσόψει καταπλήξῃ αὐτούς· (ἔστι γάρ, ἔστι καὶ πρόσωπα, χάριτος γέμοντα πνευματικῆς, ἐπέραστα τοῖς ποθοῦσιν εἶναι καὶ αἰδέσιμα τοῖς μισοῦσι καὶ φοβερά)· ἡ καὶ ὡς αἰτίαν τοῦτο εἶπε, δι' ἣν ἡ-
 20 νέσχοντο τῆς δημηγορίας αὐτοῦ. Τί δαὶ ὁ ἀρχιερεὺς; «Εἰ ἄρα», φησί, «ταῦτα οὕτως ἔχει;». Ὁρᾷς πῶς μετὰ ἐπιεικείας ἡ ἐρώτησις, καὶ οὐδὲν τέως φορτικὸν ἔχουσα; Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ προσηνείας ἄρχεται τῶν ρημάτων, καὶ φησιν· «Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε· Ὁ Θεὸς τῆς
 25 δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρράν». Εὐθέως ἐκ τοῦ προοιμίου τὴν δόξαν αὐτῶν ἀναιρεῖ, καὶ κατασκευάζει δι' ὧν φησιν ἀνυπόπιως ὅτι τε οὐδὲν ἔστιν ὁ ναὸς δήπου αὐτός, οὐδὲ τὰ ἔθνη, καὶ ὅτι οὐ περιέσσονται τοῦ κηρύγματος, καὶ ὅτι

τό, καὶ ὅτι θὰ ἀλλάξει τὰ ἔθιμα». Αὐτό ἔλεγον καὶ ὅταν κατηγοροῦσαν τὸ Χριστό. «Σὺ ποὺ θὰ γκρέμιζες τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ»· διότι ἦταν πολὺ μεγάλη ἡ εὐλάβειά τους καὶ γιὰ τὸ ναό, ἐφ' ὅσον ἤθελαν νὰ μετοικήσουν ἐκεῖ, καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Μωϋσέως. Καὶ πρόσεχε πῶς εἶναι διπλὴ ἡ κατηγορία. «Θὰ καταστρέψει» λέγουν, «τὸ ναὸ αὐτό, καὶ θὰ ἀλλάξει τὰ ἔθιμα». Ὁχι μόνο δὲ διπλὴ, ἀλλὰ καὶ πικρὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ κινδύνους.

«Καὶ ὅταν τὸν κοίταξαν ὅλοι, ὅσοι κάθονταν στὸ συνέδριο, εἶδαν τὸ πρόσωπό του νὰ εἶναι σὰν πρόσωπο ἀγγέλου». Τόσο πολὺ ἦταν δυνατό, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονταν σὲ μικρότερο βαθμό, νὰ λάμπουν. Διότι σὲ τί, πές μου, ἦταν κατώτερος αὐτός ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους; Δὲν ἔκανε θαύματα; Δὲν ἔδειξε μεγάλο θάρρος; «Εἶδαν τὸ πρόσωπό του νὰ εἶναι σὰν πρόσωπο ἀγγέλου», λέγει. Ἄρα αὐτό ἦταν ἡ χάρη, αὐτό ἦταν καὶ ἡ δόξα τοῦ Μωϋσέως. Μοῦ φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Θεὸς τὸν γέμισε ἀπὸ χάρη, ἴσως γιατί ἐπρόκειτο νὰ πεῖ μερικοὺς λόγους, καὶ γιὰ νὰ καταπλήξει ἀμέσως αὐτοὺς μὲ τὸ θαῦμα τοῦ προσώπου του (διότι ὑπάρχουν, ὑπάρχουν πρόσωπα γεμάτα μὲ πνευματικὴ χάρη, ποὺ εἶναι ἀξιαγάπητα σ' αὐτοὺς ποὺ τ' ἀγαποῦν, καὶ σεβαστὰ καὶ φοβερά σ' αὐτοὺς ποὺ τὰ μισοῦν), ἢ καὶ σὰν αἰτία τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ συγγραφέας, γιὰ τὴν ὁποία ἀνέχθηκαν τὴν ὁμιλία του. Τί λοιπὸν εἶπεν ὁ ἀρχιερέας; «Εἶναι, πράγματι αὐτὰ ἔτσι, ὅπως λέγουν οἱ μάρτυρες;». Βλέπεις, πῶς ἡ ἐρώτηση ἐγίνε μὲ ἡπιότητα καὶ δὲν εἶχε στὴν ἀρχὴ τίποτα τὸ ἐνοχλητικό; Γι' αὐτὸ καὶ αὐτός ἀρχίζει τὴν ὁμιλία του μὲ ἡρεμὸ τρόπο, καὶ λέγει· «Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε· Ὁ ἐνδοξὸς Θεός, φανερώθηκε στὸν πατέρα μας Ἀβραάμ, ὅταν βρίσκóταν στὴ Μεσοποταμία, προτοῦ κατοικήσει στὴ Χαρράν». Ἀμέσως δὲ ἀπὸ τὸ προοίμιο ἀνατρέπει τὴν γνώμη αὐτῶν, καὶ μὲ τὰ ὅσα λέγει, ἀνυποψίαστα γιὰ τοὺς ἀκροατές, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ ναὸς δὲν εἶναι τίποτα, οὔτε τὰ ἔθιμα, καὶ ὅτι δὲν θὰ γίνουν αὐτοὶ ἐμπόδιο στὸ κήρυγμα, καὶ

ἐξ ἀμηγάνων αἰεὶ ὁ Θεὸς πάντα ποιεῖ καὶ καιασκευάζει. "Ο-
 ρα γοῦν διὰ τούτων ὑφαινομένην τὴν δημηγορίαν καὶ ἀπο-
 δεικνύουσαν ὅτι, πολλῆς ἀπολαύσαντες αἰεὶ φιλανθρωπίας,
 τοῖς ἐναντίοις τὸν εὐεργέτην ἡμεΐσαντο, καὶ ὅτι ἀδυνάτοις
 5 ἐπιχειροῦσιν. «Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὥφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀ-
 βραάμ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· "Εξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ
 δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω».

2. Καὶ παὺς οὐκ ἦν, καὶ θυσία οὐκ ἦν, καὶ θείας ὄψεως
 ἡξίωτο Ἀβραάμ, καὶ προγόνους Πέρσας εἶχε, καὶ ἐν ἄλλοι-
 10 τρία γῇ ἦν. Καὶ τί δήποτε ἀρχόμενος τὸν Θεὸν τῆς δόξης
 Θεὸν ἐκάλεσεν; Ἐπειδὴ τοὺς αἰτίμους ἐνδόξους πεποίηκε, καὶ
 ἵνα διδάξῃ ὅτι, εἰ ἐκείνους ἐδόξασε, πολλῶ μᾶλλον αὐτούς.
 Ὅρᾳς πῶς αὐτοὺς ἀπάγει τῶν σωματικῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ τό-
 που πρώτου, ἐπειδὴ περὶ τόπου ὁ λόγος ἦν; «Ὁ Θεὸς τῆς
 15 δόξης». Εἰ δόξης Θεός, εὐδηλον ὅτι οὐ δεῖται τῆς παρ' ἡ-
 μῶν δόξης, οὐδὲ τῆς διὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ τῆς
 δόξης πηγή. Μὴ τοίνυν νομίσητε ταύτη δοξάζειν αὐτόν. Καὶ
 πῶς, φησὶν, ἡ Γραφὴ τοῦτο λέγει περὶ τοῦ πατρὸς Ἀβρα-
 ᾶμ; "Οτι οὐκ ἔστι πρὸς τὰ μὴ σφόδρα ἀναγκαῖα περιτιή-
 20 ὁ μὲν γάρ ἦν χρήσιμον μαθεῖν, τοῦτο μόνον ἡμᾶς ἐδίδαξεν,
 ὅτι ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ υἱοῦ συνεξῆλθεν αὐτῷ, τὸ δὲ πλεον
 τούτου παρέλιπεν ἀδιήγητον διὰ τὸ θᾶτιον ἀποθανεῖν μετὰ
 τὸ κατοικῆσαι αὐτόν ἐν Χαρράν. «Ἐξελθε ἐκ τῆς συγγενεί-
 ας σου». Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐκ εἰσὶν οὗτοι τέκνα Ἀ-
 25 βραάμ. Πῶς; "Οτι ἐκεῖνος πειθήνιος ἦν, οὗτοι δὲ ἀπειθεῖς·
 μᾶλλον δέ, ἐξ ὧν ποιεῖ κελευόμενος, μαρτάνομεν ὅτι ἐκεῖνος
 μὲν τοὺς πόνους ὑπέμεινε, οὗτοι δὲ τοὺς καρποὺς δρέπον-
 ται, καὶ ὅτι πάντες οἱ πρόγονοι ἐν κακουχίᾳ. «Καὶ ἐξελθὼν
 ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατώκησεν ἐν Χαρράν καὶ κεῖθεν μετὰ τὸ

ὅτι ὁ Θεὸς πάντοτε ἀπὸ τὰ ἀδύνατα δημιουργεῖ καὶ κατασκευάζει τὰ πάντα. Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι μὲ αὐτὰ δημιουργεῖ τῇ δημηγορίᾳ καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι ἐνῶ πάντοτε ἀπολαυσαν πολλὴ φιланθρωπία, ἀντάμειψαν τὸν εὐεργέτη τους μὲ τὰ ἀντίθετα, καὶ ἀκόμη, ὅτι ἐπιχειροῦν ἀκατόρθωτα. «Ὁ ἐνδοξος Θεὸς φανερώθηκε στὸν Πατέρα μας Ἀβραάμ, καὶ εἶπε σ' αὐτόν· φύγε ἀπὸ τὴν πατρίδα σου καὶ ἔλα σὲ χώρα, ποῦ θὰ σοῦ δείξω».

2. Καὶ ναὸς δὲν ὑπῆρχε, καὶ θυσία δὲν γινόταν, καὶ θείας ἐμφανίσεως ἀξιώθηκε ὁ Ἀβραάμ καὶ Πέρσες πρόγονους εἶχε καὶ σὲ ξένη γῇ βρισκόταν. Καὶ γιατί τέλος πάντων, ἀρχίζοντας τὴν ὁμιλία του, ὀνόμασε τὸ Θεό, Θεὸ τῆς δόξας; Ἐπειδὴ ἔκαμε τοὺς περιφρονημένους ἐνδοξους, καὶ γιὰ νὰ διδάξει, ὅτι ἐὰν δόξασε ἐκείνους, πολὺ περισσότερο θὰ δοξάσει αὐτούς. Βλέπεις πῶς τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ σωματικά καὶ πρῶτα ἀπὸ τὸν τόπο, ἐφ' ὅσον ὁ λόγος ἦταν γι' αὐτόν; «Ὁ Θεὸς τῆς δόξας». Ἐὰν εἶναι ὁ Θεὸς τῆς δόξας, εἶναι φανερό, ὅτι δὲν χρειάζεται τὴ δική μας δόξα, οὔτε ἐκείνη ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ ναό· διότι αὐτὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς δόξας. Μὴ νομίσετε λοιπὸν ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ τὸν δοξάσετε. Καὶ πῶς, λέγει, τὸ λέγει αὐτό, ἡ Γραφὴ γιὰ τὸν Πατέρα Ἀβραάμ; Διότι δὲν περιτολογεῖ γιὰ πράγματα ποῦ δὲν εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαῖα· διότι ἐκεῖνο μὲν ποῦ ἦταν χρήσιμο νὰ μάθουμε, αὐτὸ μόνο μᾶς δίδαξε, ὅτι βλέποντας ὁ πατέρας τὸν υἱὸ του Ἀβραάμ, ἔφυγε μαζὶ μὲ αὐτόν, τὸ δὲ ἐπὶ πλέον αὐτοῦ παρέλειψε νὰ τὸ διηγηθεῖ, διότι σύντομα πέθανε μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του στὴ Χαρράν. «Φύγε ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου». Ἐδῶ ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὰ δὲν ἦταν παιδιὰ τοῦ Ἀβραάμ. Πῶς; Διότι ἐκεῖνος ἦταν ὑπάκουος, ἐνῶ αὐτοὶ ἀνυπάκουοι· μᾶλλον δέ, μὲ ἐκεῖνα ποῦ πράττει, διατασσόμενος ἀπὸ τὸ Θεό, μαθαίνομε ὅτι ἐκεῖνος μὲν ὑπέμεινε τοὺς κόπους, αὐτοὶ δὲ ἀπολαμβάνουν τοὺς καρπούς, καὶ ὅτι ὅλοι οἱ πρόγονοι ὑποβλήθηκαν σὲ κακουχίες. «Καὶ ἀφοῦ ὁ Ἀβραάμ ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ γῇ τῶν Χαλδαίων, κατοίκησε στὴ Χαρράν· καὶ ἀπ' ἐκεῖ μετὰ

- ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ μειώκισεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε· καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ οὐδὲ βῆμα ποδός». Ὅρα πῶς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς ἀνάγει· οὐ γὰρ εἶπε, ὁ Δώσει, ἀλλ' «οὐκ ἔδωκε»,
- 5 δηλῶν ὅτι πάντα παρ' ἐκείνου καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῶν· ἦλθε γάρ, καὶ συγγένειαν ἀφείς καὶ παιρίδα. Διὰ τί οὖν οὐκ ἔδωκεν; Ὅτι τύπος ἦν ἐτέρας γῆς, καὶ ἐπηγγείλατο δοῦναι αὐτὴν αὐτῷ. Ὅρας διὰ οὐχ ἀπλῶς πάλιν τὸν λόγον ἀναλαμβάνει; «Οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ», φησί. «Καὶ ἐπηγγείλατο καὶ τῷ
- 10 σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν, οὐκ ὄντιος αὐτῷ τέκνου». Πάλιν τὸ δυνατὸν ἐντεῦθεν δείκνυται τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἐξ ἀμνηστῶν πάντα ποιεῖν· τὸν γὰρ ἐν Περσίδι καὶ ιουδαίῳ ἀπέχοντα, τοῦτον ἔφησε κύριον τῆς Παλαιστίνης ποιήσιν. Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.
- 15 «Ἀιενίοαντες εἰς αὐτόν», φησὶν, «εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὥσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου». Πόθεν ἡ χάρις τῷ Στεφάνῳ ἐπήνθει; ἄρ' οὐκ ἀπὸ τῆς πίστεως; Εὐδηλον διὰ ἐμαρτύρησε γὰρ αὐτῷ ἄνω διὰ πλήρης πίστεως ἦν. Ἔστι δὲ χάριν ἔχειν καὶ οὐκ ἐν ἰάσεσι· διὸ καὶ ὁ Ἀποστόλος, «ὧ μὲν χάρις
- 20 δίδοται», φησὶν, «ἰαμάτων, ἄλλῳ δὲ λόγος σοφίας». Ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ καὶ ἐπίχαριν αὐτὸν εἶναι αἰνίττεσθαι τῷ λέγειν, «Εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὥσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου», δ καὶ Βαρνάβας μαρτυρεῖται. Ὅθεν τοὺς ἀπλάσιους τε καὶ ἀπονήρους μάλιστα ἴσμεν θαυματομένους, καὶ τούτους μᾶλλον
- 25 ἐπιχάριτας ὄντας. «Τότι ἐπέβαλον ἄνδρας, λέγοντας διὰ ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα». Ἐπὶ μὲν τῶν Ἀποστόλων ἔλεγον διὰ τὴν ἀνάστασιν κατήγγελλον, καὶ

τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, μετέφερε αὐτὸν ὁ Θεὸς νὰ κατοικήσει στὴ γῇ αὐτὴ ποὺ κατοικεῖτε σεῖς τώρα. Καὶ δὲν ἔδωσε σ' αὐτὸν κληρονομία στὴ γῇ αὐτῇ, οὔτε βῆμα ποδιοῦ». Πρόσεχε πῶς ἀπομακρύνει αὐτοὺς ἀπὸ τῇ γῇ· διότι δὲν εἶπε, 'θὰ δώσει', ἀλλ' ὅτι «δὲν ἔδωσε», δηλώνοντας ὅτι τὰ πάντα προῆλθαν ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτοῦς. Διότι ἦλθε, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε καὶ τοὺς συγγενεῖς του καὶ τὴν πατρίδα. Γιατί λοιπὸν «δὲν ἔδωσε»; Διότι ἦταν πρότυπο ἄλλης γῆς, καὶ ὑποσχέθηκε νὰ δώσει αὐτὴν σ' αὐτόν. Βλέπεις ὅτι δὲν ἐπαναλαμβάνει τὸ λόγο ἄσκοπα; «Δὲν ἔδωσε σ' αὐτόν», λέγει. «Καὶ ὑποσχέθηκε ὁ Θεὸς ὅτι θὰ δώσει τὴ χώρα αὐτὴ σ' αὐτόν καὶ στοὺς ἀπογόνους του μετὰ ἀπὸ αὐτόν, ἂν καὶ δὲν εἶχε αὐτὸς παιδί». Πάλι ἀπ' ἐδῶ ἀποδεικνύεται ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ νὰ δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ ἀπὸ τὰ ἀδύνατα. Διότι αὐτόν, ποὺ ἦταν στὴν περσικὴ χώρα καὶ βρισκόταν σὲ τόσο μακρινὴ ἀπόσταση, αὐτόν εἶπε ὅτι θὰ τὸν καταστήσει κύριο τῆς Παλαιστίνης. Ἀλλ' ἄς δοῦμε ἀπ' ἀρχῆς τὰ προαναφερθέντα.

«Ὅταν κοίταξαν αὐτόν ὅλοι, ὅσοι κάθονταν στὸ συνέδριο, εἶδαν τὸ πρόσωπό του νὰ ἀστράπτει σὰν πρόσωπο ἀγγέλου». Ἀπὸ ποῦ ἀνθοῦσε ἡ χάρη στὸ Στέφανο; ἄραγε δὲν προερχόταν ἀπὸ τὴν πίστη; Αὐτὸ εἶναι ὀλοφάνερο· διότι ὁ Λουκᾶς ἐπιβεβαίωσε παραπάνω γι' αὐτόν, ὅτι ἦταν γεμάτος ἀπὸ πίστη. Εἶναι δὲ δυνατό νὰ ἔχει κάποιος χάρη, καὶ χωρὶς τὴ θεραπείαν ἀρρώστων· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Διότι σὲ ἄλλον μὲν δίνονται χαρίσματα θεραπείας ἀσθενειῶν, σὲ ἄλλον δὲ λόγος σοφίας»³. ἐδῶ δὲ μοῦ φαίνεται ὑπαινίσσεται, ὅτι αὐτὸς εἶχε ἐπὶ πλέον χάρη μὲ τὸ νὰ λέγει, «Εἶδαν τὸ πρόσωπό του σὰν πρόσωπο ἀγγέλου», τὸ ὁποῖο μαρτυρεῖται καὶ γιὰ τὸν Βαρνάβα. Ἐπομένως γνωρίζουμε, ὅτι καὶ οἱ ἀπροσποίητοι καὶ οἱ ἀπονήρευτοι θαυμάζονται πολὺ περισσότερο, καὶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι περισσότερο γεμάτοι ἀπὸ χάρη. «Τότε παρουσίασαν ἀνθρώπους ποὺ ἔλεγαν, ὅτι ἔχουμε ἀκούσει αὐτόν νὰ λέγει λόγια βλάσφημα». Γιὰ μὲν τοὺς Ἀποστό-

ὅτι πολὺς ὄχλος ἐπέρρει, ἐνταῦθα δὲ διὰ ἐνθεραπεύοντο. Ὡς
 τῆς ἀνοίας! ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖν ἔδει, ὑπὲρ τούτων ἐμέμ-
 φοντο, καὶ τοὺς διὰ τῶν ἔργων κρατοῦντας προσεδόκων κρα-
 τήσιν διὰ τῶν λόγων, (ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐποίουν),
 5 καὶ αἰεὶ εἰς λόγους αὐτοὺς ἐνέβαλλον ἀρπάσαι γὰρ αὐτοὺς
 ἀπλῶς ἡσχύοντο, οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν. Καὶ ὅρα πῶς οὐ-
 δὲ αὐτοὶ οἱ δικάζοντες μαρτυροῦσιν (ἡλέγχθησαν γὰρ ἄν),
 ἀλλ' ἀπλῶς ἐτέρους μισθοῦνται, ἵνα μὴ δόξη ἐπηρείας εἶναι
 τὸ πρᾶγμα. Τὸ αὐτὸ γεγονὸς ἴδοι τις ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ.
 10 Εἶδες τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν, καὶ πῶς οὐχὶ μαστι-
 ζομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ λιθαζομένων κρατεῖ, οὐδὲ εἰς δι-
 κασιήριον ἀγομένων, ἀλλὰ καὶ ἐλαιννομένων παντιοθεν; Ἐν-
 τεῦθεν, καὶ ψευδομαρτυρούντων αὐτῶν, οὐ μόνον οὐκ ἐκρά-
 τουν, ἀλλ' οὐδὲ ἀνισιῆναι ἴσχυον, καίτοι σφόδρα ἀναίσχυν-
 15 τοι ὄντες· οὕτως αὐτοὺς κατὰ κράτος εἴλε, καὶ ταῦτα πολλὰ
 πράττοντας ἀπίθαια (ὥς καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ), οἳ καὶ πάν-
 τα πρὸς θάνατον ἔπρατον τὸν αὐτοῦ, ὥς λοιπὸν δῆλον γε-
 γένθαι πᾶσιν ὅτι οὐκ ἦν ἀνθρωπίνη ἡ μάχη, ἀλλὰ Θεοῦ πρὸς
 ἀνθρώπους. Σκόπει δὲ καὶ τί φασιν οἱ συσιάντες ψευδομάρ-
 20 τυρες ὑπὸ τῶν φονικῶς συναρπασάντων αὐτὸν εἰς τὸ συνέ-
 δριον. «Ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς
 Μωσῆν καὶ τὸν Θεόν». Ὡς ἀναίσχυντοι! πράγματα ποιεῖτε
 βλάσφημα εἰς τὸν Θεόν, καὶ οὐ φροντίζετε, καὶ Μωσέως
 φροντίζειν προσποιεῖσθε; Διὰ τοῦτο πρόσκειται Μωσῆς, ἐ-
 25 πειδὴ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐ σφόδρα αὐτοῖς ἔμελε, καὶ ἄνω καὶ
 κάτω Μωσέως μέμνηται, «ὁ Μωσῆς», λέγοντες, «οὗτος, ὃς
 ἐξήγαγεν ἡμᾶς», τὸ εὐρίπιστον τοῦ ὄχλου ἀνερεθίζοντες. Καί-
 τοι πῶς ἄνθρωπος βλάσφημος ἂν περιεγένετο; πῶς δὲ καὶ

λους ἔλεγαν, ὅτι κήρυτταν τὴν ἀνάστασι καὶ ὅτι πολὺ πλῆθος συνέρρεε, ἐδῶ δέ, ὅτι θεραπεύονταν ἀπὸ ἀσθενεῖς. Πῶ, πῶ ἀνοησία! Γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ εὐχαριστοῦν, γιὰ ἐκεῖνα κατηγοροῦσαν, καὶ ἐκείνους ποὺ ὑπερεῖχαν μὲ τὰ ἔργα, νόμιζαν ὅτι θὰ ὑπερβάλλουν μὲ τὰ λόγια (πράγμα ποὺ ἔκαμναν καὶ γιὰ τὸ Χριστό), καὶ πάντοτε κατέφευγαν σὲ λόγους· διότι ντρέπονταν νὰ ἀρπάξουν αὐτοὺς χωρὶς λόγο, μὴ ἔχοντας νὰ τοὺς κατηγορήσουν γιὰ τίποτα. Καὶ πρόσεχε πῶς οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ δικάζοντες διατυπώνουν μαρτυρία (διότι θὰ ἐλέγχονταν), ἀλλὰ μόνο πληρώνουν ἄλλους, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἡ πράξι τους ἦταν ἀποτέλεσμα ἐπηρρασμοῦ. Τὸ ἴδιο γεγονὸς μπορεῖ νὰ δεῖ κανένας ὅτι ἔγινε καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ.

Εἶδες τὴ δύναμη τοῦ κηρύγματος, καὶ πῶς ἐπικρατεῖ, ὅχι μόνο ὅταν οἱ κηρύσσοντες μαστιγώνονται, ἀλλὰ καὶ ὅταν διώκονται ἀπὸ παντοῦ; Ἀπὸ τότε, καὶ ἐνῶ αὐτοὶ κατέθεταν ψευδεῖς μαρτυρίες, ὅχι μόνο δὲν ἐπικρατοῦσαν, ἀλλ' οὔτε νὰ ἀντικρούσουν δὲν μπορούσαν, ἂν καὶ βέβαια ἦταν ὑπερβολικὰ ἀναίσχυντοί· τόσο πολὺ κατέβαλε αὐτοὺς, καὶ ὅλα αὐτὰ, ἐνῶ αὐτοὶ ἔπρατταν πολλὰ ἀπίθανα (ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ) καὶ ὅλα τὰ ἔπρατταν γιὰ τὸ θάνατο αὐτοῦ, γιὰ νὰ γίνεи στὸ ἐξῆς φανερὸ σὲ ὅλους ὅτι ἡ μάχη δὲν ἦταν ἀνθρώπινη, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξέτασε δὲ καὶ τί λέγουν οἱ ψευδομάρτυρες, ποὺ ὀρίσθηκαν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μὲ φονικὴ πρόθεσι ἄρπαξαν αὐτὸν στὸ συνέδριο. «Ἐχομε ἀκούσει αὐτὸν νὰ λέγει βλάσφημα λόγια κατὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Θεοῦ». Πῶ, πῶ ἀναισχυντία! κάμνετε πράγματα βλάσφημα στὸ Θεὸ καὶ δὲν φροντίζετε γι' Αὐτὸν, καὶ προσποιεῖσθε ὅτι φροντίζετε γιὰ τὸν Μωϋσῆ; Γι' αὐτὸ προστίθεται ὁ Μωϋσῆς, ἐπειδὴ δὲν ἐνδιέφεραν πολὺ αὐτοὺς τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ συνέχεια ἀναφέρουν τὸν Μωϋσῆ λέγοντας, «Ὁ Μωϋσῆς αὐτός, ποὺ μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Αἰγύπτου»⁴, ἐρεθίζοντας ἔτσι τὸ εὐμετάβλητο τοῦ ὄχλου. Ἄν καὶ βέβαια πῶς ἦταν δυνατό ἄνθρωπος βλάσφημος νὰ ὑπερισχύσει; πῶς δὲ αὐτός, ποὺ ἦταν τόσο

ὁ οὕτω βλάσφημος σημεῖα ἐποίει τοιαῦτα ἐν τῷ λαῷ; Ἀλλὰ τοιοῦτον ἢ βασκανία, ἔκφρονας τοὺς ἀλόγους ποιοῦσα, ὡς μηδὲ ἂ φθέγγονται συνορᾶν. «Ἀκηκόαμεν αὐτοῦ», φασί, «λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωσῆν καὶ τὸν Θεόν», καὶ
 5 πάλιν· «Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐ παύεται ῥήματα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ νόμου», καὶ μετὰ προσθήκης· «Ἐπεὶ παρέδωκεν ἡμῖν Μωσῆς»· οὐκέτι ὁ Θεός.

3. Ὁρᾷς πῶς ἐπὶ ἀναιροπῇ πολιτείας καὶ ἀσεβείας αὐτοῦ κατηγοροῦσιν; Ὅτι δὲ οὐκ ἦν τοῦ τοιούτου τοιαῦτα λέγειν καὶ θρασέως, παντί που δῆλον· οὕτως ἡμερος καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου ἦν. Ἐνθα μὲν οὖν οὐκ ἐσυκοφαντοῦντο, οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν ἡ Γραφή, ἐπεὶ δὲ τὸ πᾶν ἐνταῦθα συκοφαντία ἐστίν, εἰκότως αὐτὴν διορθοῦται ὁ Θεὸς καὶ δι' αὐτῆς τῆς ὁψέως. Ἄρα οἱ Ἀπόστολοι οὐκ ἐσυκοφαντοῦντο, ἀλλ' ἐκωλύοντο· οὗτος δὲ συκοφαντεῖται· διὰ τοι τοῦτο καὶ πρὸ πάντων ἡ ὁψις ἀπολογεῖται. Τάχα τοῦτο καὶ τὸν ἱερέα ἐνέτριψεν. Εἰπὼν δὲ ὅτι «ἐπηγγείλατο», δείκνυσι τὴν ἐπαγγελίαν πρὸ τοῦ τόπου γεγεννημένην, πρὸ τῆς περιτομῆς, πρὸ θυσίας, πρὸ τοῦ καοῦ· καὶ ὅτι οὐ καὶ ἀξίαν οὗτοι ἔλαβον οὐδὲ περιτομὴν οὐδὲ νόμον, ἀλλὰ τῆς ὑπακοῆς μόνης μισθὸς ἦν ἡ γῆ (ἀλλ' οὐδέ, τῆς περιτομῆς δοθείσης, ἡ ἐπαγγελία πληροῦται), καὶ ὅτι τύποι ἦσαν, καὶ τὸ πῆν πατρίδα ἀφεῖναι, τοῦ Θεοῦ κελεύσαντος, καὶ συγγένειαν (ἐκείνη γὰρ πατρός, ἐνθα ἂν ἡγεῖται Θεός), καὶ τὸ κληρονομίαν ἐνταῦθα μὴ λαθεῖν· καὶ ὅτι, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξειάζοι, Πέροαι εἰσὶν οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ ὅτι χωρὶς σημείων πείθεσθαι δεῖ τῷ Θεῷ λέγοντι, καὶ δεινὰ τινα συμβαίνη· ἐπεὶ καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ τὸν τάφον καταλιπὼν τὸν πατρῶον καὶ πάντα, ἐπείθειο τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ ὁ τοῦτου πατήρ οὐκ ἐκοινώνησεν αὐτῷ τῆς ἐπὶ

πολύ βλάσφημος, ἔκαμνε τέτοια θαύματα στο λαό; Ἀλλά τέτοιο πράγμα εἶναι ὁ φθόνος· κάμνει παράφρονες ἐκείνους πού καταλαμβάνει, ὥστε νά μή κατανοοῦν οὔτε ὅσα λέγουν. «Ἔχουμε ἀκούσει», λέγουν, «νά λέγει λόγια βλάσφημα κατὰ τοῦ Μωϋσέως καί τοῦ Θεοῦ», καί πάλι· «Αὐτός ὁ ἄνθρωπος δέν παύει νά λέγει βλάσφημα λόγια κατὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ τόπου, καί κατὰ τοῦ νόμου», καί μέ τήν προσθήκη, «αὐτά πού μᾶς παρέδωσε ὁ Μωϋσῆς»· ὅχι πιά ὁ Θεός.

3. Βλέπεις πῶς κατηγοροῦν αὐτόν γι' ἀνατροπή τῆς πολιτείας καί γι' ἀσέβεια; Ὅτι δέ δέν ἦταν συνηθισμένο σ' αὐτόν τόν ἄνθρωπο νά λέγει τέτοια λόγια καί μέ θρασύτητα, εἶναι στόν καθένα βέβαια φανερό· ἦταν τόσο ἥμερος καί στο πρόσωπό του. Ἐκεῖ λοιπόν, ὅπου δέν συκοφαντοῦνταν, δέν λέγει κάτι τέτοιο ἡ Γραφή, ἐπειδή δέ τὸ πᾶν ἐδῶ εἶναι συκοφαντία, ὁ Θεός μέ κατάλληλο τρόπο διορθώνει αὐτήν καί μέ τήν ἴδια τήν ὥψη. Ἄρα οἱ ἀπόστολοι δέν συκοφαντοῦνταν, ἀλλ' ἐμποδίζονται· αὐτός ὅμως συκοφαντεῖται. Ἴσως αὐτὸ ἔκανε τόν ἱερεᾶ νά ἐντραπεῖ. Ὅταν δέ εἶπε ὅτι «ὑποσχέθηκε», δείχνει, ὅτι ἡ ὑπόσχεση εἶχε δοθεῖ πρὶν ἀπὸ τόν καθορισμὸ τοῦ τόπου τῆς ἐγκαταστάσεώς του, πρὶν ἀπὸ τήν περιτομή, πρὶν ἀπὸ τὴ θυσία, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ, καί ὅτι αὐτοὶ δέν ἔλαβαν κατὰ τὴν ἀξία τους, οὔτε τὴν περιτομή, οὔτε τὸ νόμο, ἀλλὰ ὅτι ἡ γῆ ἦταν ἡ μόνη ἀμοιβὴ τῆς ὑπακοῆς τους (ἀλλ' οὔτε ὅταν δόθηκε ἡ περιτομή ἐκπληρώνεται ἡ ἐπαγγελία), καί ὅτι αὐτὰ ἦταν τύποι, καί τὸ νά ἀφήσει τὴν πατρίδα του, μόλις διέταξε ὁ Θεός, καί τοὺς συγγενεῖς (διότι πατρίδα εἶναι ἐκείνη, ὅπου θὰ ὁδηγεῖ ὁ Θεός), καί τὸ νά μή λάβει ἐδῶ κληρονομία· καί ὅτι, ἐὰν κανένας ἤθελε ἐξετάσει μέ προσοχὴ Πέρσες εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι· καί ὅτι χωρὶς θαύματα πρέπει νά πείθεται κανένας στο Θεό, ὅταν ὁμιλεῖ, ἀκόμη καί ἂν συμβαίνουν φοβερά πράγματα· διότι καί ὁ πατριάρχης ἐγκαταλείποντας καί τόν πατρικὸ τάφο καί ὅλα, πείθονταν στο Θεό. Ἄν δέ ὁ πατέρας του δέν συμμετεῖχε στήν

Παλαισινήν ἀποδημίας τῷ ἄπιστος εἶναι πολλῷ μᾶλλον τὰ
 παιδία οὐ κοινωνήσουσι, καὶ ἐπὶ πολὺ ἔλθωσι τῆς ὁδοῦ,, τὴν
 τοῦ πατρὸς μὴ ζηλώσαντα ἀρετήν.

«Καὶ ἐπηγγείλατο αὐτὴν δοῦναι αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι
 5 αὐτοῦ», φησί, «μετ' αὐτόν». Πολλὴ ἐνταῦθα καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ
 φιλανθρωπία δείκνυται, καὶ τοῦ Ἀβραάμ ἡ πίστις· τὸ γάρ,
 «οὐκ ὄντιος αὐτῷ τέκνου», πείθεσθαι, τοῦτο δείκνυσι καὶ τὴν
 ὑπακοὴν καὶ τὴν πίστιν, καίτοι γε τὰ γενόμενα τοῦναντίον ἐ-
 δείκνυ· οἶον, μετὰ τὸ ἐλθεῖν οὐκ εἶχε βῆμα ποδός, παῖδα οὐκ
 10 εἶχεν, ἅπερ ἐναντία ἦν τῇ πίστει. Ταῦτα δὲ καιανοοῦντες καὶ
 ἡμεῖς, ἅπερ ἂν ἐπαγγέλληται ὁ Θεός, δεχώμεθα, καὶ πῶς
 ἐναντία ἢ τὰ γινόμενα, καίτοι ἐφ' ἡμῶν οὐκ ἔστιν ἐναντία,
 ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀκόλουθα· ἐνθα μὲν γὰρ ἂν ὦσιν ὑποσχέ-
 σεις, διὰ τὰ ἐναντία γένηται, ἐναντία ἔστιν ὄντως, ἐφ' ἡ-
 15 μῶν δὲ τοῦναντίον ἐνταῦθα μὲν θλίψιν εἶπεν, ἐκεῖ δὲ ἄνε-
 σιν. Τί συγχέομεν τοὺς καιρούς; τί τὰ ἄνω κάτω ποιοῦμεν;
 Θλίβη, εἶπέ μοι, δι· ἐν πενία διάγεις, καὶ θορυβῇ διὰ τοῦ-
 το; Μὴ θορυβοῦ· θορύβου γὰρ ἄξιον, εἰ ἐκεῖ μέλλοις θλίβε-
 σθαι· αὕτη γὰρ ἡ θλίψις, ἀνέσεως αἰτία. «Ἡ ἀσθένεια αὐ-
 20 τη», φησὶν, «οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον». Ἐκείνη ἡ θλίψις, κό-
 λασις· αὕτη, παιδεία καὶ διόρθωσις. Ἀγών ἐστιν ὁ παρῶν
 καιρός, οὐκοῦν τοῦ πυκιεύειν χρεία· πόλεμός ἐστι καὶ μάχη.
 Οὐδεὶς ἐν πολέμῳ ζητεῖ ἄνεσιν, οὐδεὶς ἐν πολέμῳ ζητεῖ
 τρυφήν, οὐδεὶς ὑπὲρ χρημάτων μεριμνᾷ, ὑπὲρ γυναικὸς οὐ-
 25 δεὶς φροντίζει, ἀλλ' εἰς ἓν ὁρᾷ μόνον, ὅπως περιγένοιτο τῶν
 ἐχθρῶν. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· καὶ ἂν περιγενώμεθα
 καὶ ἐπανέλθωμεν μετὰ τροπαίων, πάντα ἡμῖν ὁ Θεὸς δώσει.
 Τοῦτο μόνον ἡμῖν σπουδαζέσθω, πῶς περιγενώμεθα τοῦ δια-
 βόλου· μᾶλλον δὲ οὐ τῆς ἡμετέρας τὸ πρᾶγμα σπουδῆς, ἀλλὰ
 30 τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτός ἐστι τὸ πᾶν. Ἐν ἡμῖν σπουδαζέσθω,

ἀποδημία του στήν Παλαιστίνη γιά τόν λόγο ὅτι ἦταν ἄπιστος, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ συμμετάσχουν τὰ παιδιὰ του, ἀκόμη καὶ ἂν διανύσουν μεγάλο μέρος τοῦ δρόμου (ἐφόσον δὲν μιμήθηκαν τὴν ἀρετὴ τοῦ πατέρα τους).

«Καὶ ὑποσχέθηκε ὁ Θεός», λέγει, «νὰ δώσει τὴ χώρα αὐτὴ σ' αὐτόν καὶ στοὺς ἀπογόνους του, μετὰ ἀπ' αὐτόν». Μεγάλῃ ἀποδεικνύεται ἐδῶ καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ φιλανθρωπία, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἡ πίστις. Διότι, τὸ νὰ ὑπακούει «ἂν καὶ δὲν εἶχε αὐτὸς παιδί», αὐτὸ ἀποδεικνύει καὶ τὴν ὑπακοή καὶ τὴν πίστιν· ἂν καὶ τὰ γεγονότα βέβαια ἔδειχναν τὸ ἀντίθετο· ὅπως, μετὰ τὴν ἄφιξή του δὲν εἶχε οὔτε ἓνα βῆμα γῆς, παιδί δὲν εἶχε, πράγματα ποὺ ἦταν ἀντίθετα πρὸς τὴν πίστιν. Αὐτὰ λοιπὸν σκεπτόμενοι καὶ ἐμεῖς, ἐκεῖνα ἀκριβῶς ποὺ ὑπόσχεται ὁ Θεός, νὰ τὰ δεχόμαστε ἀκόμη καὶ ἂν τὰ γεγονότα εἶναι ἀντίθετα, ἂν καὶ δὲν εἶναι σὲ μᾶς ἀντίθετα, ἀλλὰ πάρα πολὺ σύμφωνα. Διότι ὅπου μὲν δίνονται ὑποσχέσεις, ὅταν συμβαίνουν τὰ ἀντίθετα, εἶναι πράγματι ἀντίθετα, ἀλλὰ σὲ μᾶς συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· ἐδῶ μὲν εἶπε θλίψη θὰ ἔχουμε, ἐκεῖ δὲ ἄνεση. Γιατὶ συγχέουμε τὰ πράγματα; γιατί τὰ κάμνουμε ἄνω κάτω; Πές μου, θλίβεσαι γιατί ζεῖς μέσα στὴ φτώχεια καὶ θορυβεῖσαι γι' αὐτό; Μὴ θορυβεῖσαι· καθόσον αὐτὴ ἡ θλίψη εἶναι αἰτία ἀνέσεως· «Αὐτὴ ἡ ἀσθένεια», λέγει, «δὲν θὰ ὀδηγήσει σὲ θάνατο»³. Ἐκείνη ἡ θλίψη εἶναι κόλαση, αὐτὴ εἶναι ἐκπαίδευση καὶ διόρθωση. Ὁ τωρινὸς καιρὸς εἶναι ἀγώνας, καὶ εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἀγωνιζόμαστε· πόλεμος εἶναι καὶ μάχη. Στὸν πόλεμο κανένας δὲν ζητεῖ ἄνεση, κανένας δὲν ζητεῖ καλοπέραση, κανένας δὲν φροντίζει γιὰ χρήματα, κανένας δὲν φροντίζει γιὰ τὴ σύζυγο, ἀλλὰ σ' ἓνα μόνο ἀποβλέπει, πῶς νὰ ὑπερνικήσει τοὺς ἐχθρούς. Αὐτὸ ἃς κάμνουμε καὶ ἐμεῖς καὶ ἂν ὑπερισχύσουμε καὶ ἐπιστρέψουμε μὲ τρόπαια, ὅλα θὰ μᾶς τὰ δώσει ὁ Θεός. Αὐτὸ μόνο ἃς προσπαθοῦμε, πῶς θὰ ὑπερισχύσουμε τοῦ διαβόλου· μᾶλλον δὲ τὸ πράγμα δὲν εἶναι τῆς δικῆς μας προσπάθειας, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ. Μία ἃς εἶναι ἡ

ὅπως ἐπισπασώμεθα αὐτοῦ τὴν χάριν, ὅπως ἐλκύσωμεν πρὸς ἑαυτοὺς τὴν ῥοπὴν ἐκείνην. «Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;», φησὶν. Ἐν μόνον σπουδάζωμεν, ὅπως οὗτος ἡμῖν μὴ ἐχθρὸς γένηται, ὅπως ἡμᾶς μὴ ἀποστραφῇ.

- 5 4. Οὐ τὸ θλίβεσθαι κακόν, ἀλλὰ τὸ ἁμαρτάνειν κακόν. Ἡ χαλεπὴ θλίψις τοῦτό ἐστι, καὶ ἐν τρυφῇ διαγώμεν· οὐ λέγω ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι· πῶς γὰρ οἶει τὸ συνειδὸς ἡμῶν δάκνεσθαι; ποίας βασάνου οὐκ εἶναι χειρόν; Ἐβουλόμην μετὰ ἀκριθείας ἐρωτῆσαι τοὺς ἐν τοῖς κακοῖς
- 10 ζῶντας, εἰ μηδέποτε εἰς ἔννοιαν ἔρχονται τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, εἰ μὴ τρέμουσιν, εἰ μὴ δεδοίκασιν, εἰ μὴ δύναται, εἰς μὴ μακαρίζουσι τοὺς ἐν νησιείᾳ, τοὺς ἐν ὄρεσι, τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ ζῶντας. Βούλει ἄνεσιν εὐρεῖν ἐκεῖ; Θλίβηθι ἐνταῦθα διὰ τὸν Χριστόν· οὐδὲν ταύτης τῆς ἀνέσεως ἴ-
- 15 σον. Ἐχαιρον οἱ Ἀπόστολοι μαστιζόμενοι. Παῦλος τοῦτο παραινεῖ, λέγων, «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ». Καὶ πῶς ἔνι χαίρειν, φησὶν, ἔνθα δεσμά, ἔνθα βάσανοι, ἔνθα δικαιοσύνη; Μάλιστα ἐνταῦθα χαίρειν ἔνι. Πῶς δὲ ἔνι χαίρειν, ἔνθα ταῦτα, μάνθανε. Ὁ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς μέγα πως ἡσθήσεται, ὥσπερ,
- 20 ὅσῳ ἂν εἴπῃς τὴν θλίψιν, τοσούτῳ λέγεις τὴν ἡδονήν· εἶπε γὰρ μοι, ὁ μυρία τραύματα λαβὼν σιτραιώτης καὶ ἐπανιών ἄρ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς ἐπανήξει τῆς ἡδονῆς, (παρηρησίας ὑπόθεσιν ἔχων τὰ τραύματα), λαμπρότητός τε καὶ εὐδοκιμήσεως; Καὶ σύ, ἂν δυνήθῃς ρῆξαι τὴν φωνὴν ἐκείνην, ἣν
- 25 Παῦλος, διὰ τὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ βασιάζω, δυνήσῃ μέγας γενέσθαι καὶ λαμπρὸς καὶ εὐδόκιμος. Ἀλλ' οὐκ ἔστι διωγμός; Σιῇθι πρὸς δόξαν καὶ εἴπῃ τις ἐναντίον τι, μὴ φοβη-

6. Ρωμ. 8, 31.

6α. Φιλ. 4, 4.

7. Γαλ. 6, 17.

δική μας φροντίδα, πῶς θὰ ἀποσπάσουμε τὴ χάρη αὐτοῦ, πῶς θὰ προσελκύσουμε πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας τὴ βοήθεια ἐκείνη. Διότι λέγει· «Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας, ποῖος θὰ εἶναι ἐναντίον μας;»⁶. Ἕνα μόνο ᾧς προσπαθοῦμε, πῶς Αὐτὸς νὰ μὴ γίνει ἐχθρὸς μας, πῶς νὰ μὴ μᾶς ἀποστραφεῖ.

4. Δὲν εἶναι κακὸ τὸ νὰ θλίβεται κάποιος, ἀλλὰ κακὸ εἶναι νὰ ἀμαρτάνει. Αὐτὸ εἶναι ἡ φοβερὴ θλίψη, καὶ ἂν ἀκόμη ζοῦμε μὲ καλοπέραση· δὲν ἀναφέρομαι στὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ στὸ παρόν. Πῶς λοιπὸν νομίζεις ὅτι ἐλέγχεται ἡ συνείδησή μας; ἀπὸ ποῖο βάσανο δὲν εἶναι χειρότερη; Θὰ ἤθελα νὰ ἐρωτήσω μὲ πολλὴ προσοχή, ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὰ κακά, ἐὰν δὲν ἔχουν σκεφθεῖ ποτὲ τὰ δικά τους ἀμαρτήματα, ἐὰν δὲν τρέμουν, ἐὰν δὲν φοβοῦνται, ἐὰν δὲν πονοῦν, ἐὰν δὲν μακαρίζουν ἐκείνους ποὺ ζοῦν μὲ νηστεία, ἐκείνους ποὺ ζοῦν στὰ ὄρη, ἐκείνους ποὺ ζοῦν εὐσεβὴ ζωὴ. Θέλεις νὰ βρεῖς ἄνεση στὴν ἄλλη ζωὴ; τότε νὰ ἀνεχθεῖς τίς θλίψεις ἐδῶ, γιὰ τὸ Χριστό· τίποτε δὲν εἶναι ὅμοιο μὲ αὐτὴ τὴν ἄνεση. Χαίρονταν οἱ ἐπόστολοι ὅταν μαστιγώνονταν. Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος συμβουλεύει, λέγοντας, «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ»^{6α}. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό, λέγει, νὰ χαίρεται κανένας, ὅπου ὑπάρχουν φυλακίσεις, ὅπου βάσανα, ὅπου δικαστήρια; Πρὸ πάντων ἐδῶ εἶναι δυνατό νὰ χαίρεται κανένας. Ἄκουε δὲ πῶς εἶναι δυνατό νὰ χαίρεται κανένας ὅπου ὑπάρχουν ὅλα αὐτά. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὴ συνείδησή του, θὰ αἰσθάνεται μεγάλη εὐχαρίστηση, ὥστε, ὅσο ὁμιλεῖς γιὰ τὴ θλίψη, τόσο ἀναφέρεις τὴν ἡδονή. Διότι, πές μου, ὁ στρατιώτης ποὺ ἔλαβε ἀμέτρητα τραύματα καὶ ἐπιστρέφει, ἄραγε δὲν θὰ ἐπιστρέψει μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση (ἔχοντας ἀπόδειξη τῆς τόλμης του τὰ τραύματά του), μὲ λαμπρότητα καὶ μὲ ὑπόληψη; Καὶ ἐσύ, ἂν μπορέσεις νὰ ἀναφωνήσεις ἐκεῖνο, ποὺ εἶπε ὁ Παῦλος, ὅτι «Ἐγὼ βαστάζω στὸ σῶμα μου τὰ σημάδια τῶν πληγῶν τοῦ Ἰησοῦ»⁷, θὰ μπορέσεις νὰ γίνεις μέγας καὶ λαμπρὸς καὶ μὲ ὑπόληψη. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει διωγμός; Τοποθετήσου ἀπέναντι

θῆς ἀκοῦσαι κακῶς διὰ Χριστόν· σιῆθι πρὸς τύφου τυραννί-
 δα, σιῆθι πρὸς θυμοῦ μάχην, σιῆθι πρὸς ἐπιθυμίας βάσανον.
 Καὶ ταῦτα σίγμαιά ἐστι, καὶ αὗται βάσανοι· εἰπὲ γάρ μοι,
 τί τὸ δεινότατον τῶν βασάνων; ἄρ' οὐχ ὅτι ἡ ψυχὴ ἀλγεῖ καὶ
 5 καίεται; Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ τὸ σῶμα μερίζεται, ἐνιαῦθα δὲ
 τὸ πᾶν αὐτῆς ἐστι. Περὶ αὐτὴν ἡ ὁδύνη, διὰν ὀργίζεται, δι-
 αὐτὴν βασκαίνει, ὅταν τι τοιοῦτον ποιῇ, μᾶλλον δέ, ὅταν πάσχη·
 οὐ γὰρ ποιεῖν τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ πάσχειν, τὸ ὀργίζεσθαι, τὸ
 φθόγον ἔχειν· διὰ τοῦτο καὶ πάνθῃ καλεῖται ψυχῆς, καὶ τραύ-
 10 ματα, καὶ ὤτειλαί. Ὅντως γὰρ πάθος ἐστί, καὶ πάνθους χα-
 λεπώτερον.

Ἐννοήσατε οἱ ὀργιζόμενοι ὅτι πάνθῃ ταῦτα ποιεῖτε· οὐ-
 κοῦν ὁ μὴ ὀργιζόμενος οὐ πάσχει. Ὅρας ὅτι ὁ ὑβριζόμενος
 οὐ πάσχει, ἀλλ' ὁ ὑβρίζων, ὅπερ ἔφην καὶ ἤδη; Ὅτι γὰρ
 15 πάσχει δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τοῦ πάθος καλεῖσθαι τὸ τοιοῦτον,
 δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ σώματος· ταῦτα γὰρ ἀπὸ ὀργῆς τίκνεται
 τὰ πάθη, ἀμβλυωπία, παραπληξία, καὶ μυρία ἕτερα. Ἀλλὰ
 τὸν παῖδα ὑβρισε, φησὶν, ἀλλὰ τὸν οἰκέτην. Μὴ νομίσης εἶ-
 ναι ἀσθένειαν τὸ μὴ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῆσαι· εἰπὲ γάρ μοι,
 20 καλῶς γέγονεν; Οὐκ οἶμαι εἰπεῖν· οὐκοῦν μὴ ποιήσης τὸ
 μὴ καλῶς γινόμενον. Οἶδα οἶαι ἐν τοῖς τοιούτοις αἱ ὀργαὶ τί-
 κνουνται. Τί οὖν, ἂν καταφρονῇ, φησὶν, ἂν πάλιν εἴπῃ; Ἐ-
 λεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον (πραδότητι ὀργὴ λύεται),
 προσελθὼν ἐγκάλεσον· ὑπὲρ μὲν γὰρ τῶν εἰς ἡμᾶς οὐδὲ τοῦ-
 25 το ποιεῖν χρή, ὑπὲρ δὲ τῶν ἄλλων καὶ ἀνάγκη τοῦτο δὴ ποι-
 εῖν. Μὴ ἰδίαν ὑβριν νομίσης τὸ τὸν παῖδα ὑβρισθῆναι· καὶ

στή δόξα· καὶ ἂν κάποιος πεί κάτι ἀντίθετο, μὴ φοβηθεῖς νὰ κατηγορηθεῖς γιὰ τὸ Χριστό· στάσου ἀπέναντι τῆς τυραννίας τῆς ὑπεροψίας, στάσου ἀπέναντι τῆς μάχης τοῦ θυμοῦ· στάσου ἀπέναντι στή βασανιστικὴ ἐπιθυμία. Καὶ αὐτὰ εἶναι στίγματα καὶ αὐτὰ εἶναι βάσανα· διότι πές μου, ποῖο εἶναι τὸ πῖο χειρότερο ἀπὸ τὰ βάσανα; ἄραγε δὲν εἶναι, ὅταν ἡ ψυχὴ ὑποφέρει καὶ καίεται; διότι ἐκεῖ μὲν τὸ σῶμα ὑποφέρει, ἐδῶ δὲ τὸ πᾶν τὸ ὑποφέρει ἡ ψυχὴ. Γι' αὐτὴν εἶναι ἡ ὀδύνη, ὅταν ὀργίζεται, ὅταν φθονεῖ, ὅταν κάμνει κάτι παρόμοιο, μᾶλλον δὲ ὅταν πάσχει. Διότι αὐτὸ δὲν εἶναι πράξη, ἀλλὰ πάθος, τὸ νὰ ὀργίζεται κανένας, τὸ νὰ ἔχει φθόνο· γι' αὐτὸ καὶ καλοῦνται πάθη τῆς ψυχῆς, καὶ τραύματα καὶ ἀνοιχτές πληγές. Πράγματι εἶναι πάθος καὶ χειρότερο ἀπὸ τὸ πάθος.

Σκεφθῆτε οἱ ὀργιζόμενοι ὅτι ἀπὸ πάθος κάμνετε ὅλα αὐτά· λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ δὲν ὀργίζεται, δὲν πάσχει. Βλέπεις, ὅτι δὲν πάσχει ἐκεῖνος ποὺ ὑβρίζεται, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ὑβρίζει, ὅπως ἀκριβῶς προανέφερα; Διότι τὸ ὅτι πάσχει, εἶναι μὲν φανερό καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὸ λέγεται πάθος, γίνεται δὲ φανερό καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα· Καθόσον αὐτὰ τὰ πάθη γεννιῶνται ἀπὸ τὴν ὀργή, ἡ ἀμβλυωπία, ἡ παραλυσία καὶ ἀμέτρητα ἄλλα. Ἄλλ' ἔβρισε τὸν υἱό μου, λέγει, ἀλλ' ἔβρισε τὸ δοῦλο μου. Μὴ νομίσεις ὅτι εἶναι ἀδυναμία, τὸ νὰ μὴ κάμνεις καὶ σὺ τὸ ἴδιο· διότι πές μου, ἦταν καλὸ αὐτὸ ποὺ ἔγινε; Δὲν νομίζω ὅτι θὰ συμφωνήσεις· λοιπὸν μὴ κάμνεις ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι καλὸ νὰ γίνεται. Γνωρίζω στίς περιπτώσεις αὐτές τί λογῆς ὀργές προκαλοῦνται. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ἀδιαφορεῖ, ἂν τὸ ἐπαναλάβει καὶ πάλι; Νὰ τὸν ἐλέγξεις, νὰ τὸν ἐπιτιμήσεις, νὰ τὸν παρακαλέσεις (ἡ ὀργὴ καταπαύεται μὲ τὴν πραότητα), πηγαινέ νὰ ἐλέγξεις καὶ κατ'ἀγγειλέ τον. Διότι γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν ἐμᾶς δὲν πρέπει οὔτε αὐτὸ νὰ τὸ κάμνουμε, γιὰ ἐκεῖνα δὲ ποὺ ἀφοροῦν στοὺς ἄλλους, εἶναι βέβαια ἀνάγκη νὰ τὸ κάμνουμε καὶ αὐτὸ. Μὴ θεωρήσεις τὴν ὕβρη τοῦ υἱοῦ σου, σὰν δική σου ὕβρη· καὶ ἂν ἀκόμη ὑποφέρεις γιὰ

ἀλγῆς ὑπὲρ ἐκείνου, μὴ ὥς αὐτὸς ὑβρισθεῖς· οὐ γάρ, ἐπειδὴ
 ὁ παῖς κακῶς ἔπαθεν, ὑβρίσθης σύ, ἀλλ' ὁ ποιήσας κακῶς.
 Σδέσθων τὴν μάχαιραν τὴν ὀξεῖαν, ἐν τῇ θήκῃ κείσθω. Ἄν
 ἔχωμεν αὐτὴν γυμνήν, πολλάκις καὶ οὐκ ὄντος καιροῦ χρη-
 5 σόμεθα, ἐφελκόμενοι ὑπ' αὐτῆς· ἂν δὲ ἡ κεκρυμμένη, καὶ
 χρεῖα γένηται, σβεσθήσεται ἡ ὀργή. Ὑπὲρ αὐτοῦ οὐ βούλεται
 ἡμᾶς ὀργίζεσθαι ὁ Χριστὸς (ἄκουσον γὰρ τί φησι πρὸς τὸν
 Πέτρον· «Ἀπόσιρεπον τὴν μάχαιράν σου εἰς τὴν θήκην»),
 καὶ σὺ ὑπὲρ παιδὸς ὀργίζῃ; Δίδαξον καὶ τὸν παῖδα φιλοσο-
 10 φεῖν, εἰπὲ αὐτῷ τὰ τοῦ Δεσπότου παθήματα, μίμησαί σου τὸν
 Διδάσκαλον. Ὅτι ἐμελλον καὶ αὐτοὶ ἀτιμάζεσθαι, οὐκ εἶπεν
 δι' ἐκδικήσω, ἀλλὰ τί; «Ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν». Οὐκοῦν φέρετε γενναίως· οὐ γὰρ ἐμοῦ βελτίους ὑμεῖς.

Ταῦτα καὶ σὺ πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸν παῖδα εἶπέ· Ὅτι εἰ
 15 τοῦ δεσπότου σου βελτίων. Ἀλλὰ χήρας εἶναι δοκεῖ τὰ ρή-
 ματα τῆς φιλοσοφίας. Οἷμοι, δι' λόγῳ παρασιῆσαι οὐκ ἔστι, ὥς
 ὑπὸ τῆς πείρας αὐτῆς διδαχθῆναι ἔνεστι! Καὶ ἵνα μάθῃς, ἐν
 μέσῳ δύο ἐσιῶς δαμαχομένων, γενοῦ τῆς μερίδος τῶν ἀδι-
 κουμένων, καὶ μὴ τῶν ἀδικούντων, ἂν μὴ παρὰ σαντιῷ τὰ
 20 νυκτιήρια ἴδῃς, ἂν μὴ λαμπροὺς λάβῃς στεφάνους. Ὅρα
 πῶς ὑβρίζεται ὁ Θεός, καὶ πῶς ἀποκρίνεται πρῶτος καὶ ἡ-
 μέρως. «Ποῦ ἔστι», φησὶν, «Ἀβελ ὁ ἀδελφός σου;». Καὶ
 τί ἐκεῖνος; «Μὴ φύλαξ ἐγὼ εἰμι τοῦ ἀδελφοῦ μου;». Τί αὐ-
 θαδέστερον τούτου; καὶ παρὰ γε υἱοῦ ἤκουσεν ἂν τις; εἰ
 25 γὰρ παρὰ ἀδελφοῦ, οὐχ ὕβριν ἂν ἠγήσατο τὸ πρᾶγμα; Ἀλλ'
 ὁ Θεὸς πάλιν ἡμέρως ἀποκρίνεται· «Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀ-
 δελφοῦ σου», φησί, «βοᾷ πρὸς με». Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀνώτερός
 ἐστὶν ὀργῆς, φησὶν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο κατηλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ
 Υἱός, ἵνα σὲ θεὸν ποιήσῃ, κατὰ δύναμιν τὴν ἀνθρωπίνην. Ἀλλ'

8. Ματθ. 26, 52.

9. Ἰωάν. 15, 20.

10. Γεν. 4, 9.

11. Γεν. 4, 10.

ἐκεῖνον, ὅχι σὰν νὰ βρῖσθηκες ὁ ἴδιος· διότι δὲν βρῖσθηκες σὺ, ἐπειδὴ ὁ υἱός σου προσβλήθηκε, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ τὸν πρόσβαλε. Συγκράτησε τὸ κοφτερὸ μαχαίρι σου, καὶ τοποθέτησέ το στὴν θήκη του. "Ἄν τὸ ἔχομε γυμνό, πολλές φορές καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἀφορμὴ θὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε, παρασυρόμενοι ἀπ' αὐτό· ἂν δὲ εἶναι κρυμμένο, καὶ ὅταν παρουσιασθεῖ ἀνάγκη, θὰ σθησθεῖ ἡ ὀργή. Ὁ Χριστὸς δὲν θέλει νὰ ὀργιζόμαστε γιὰ πράγματα ποὺ ἀφοροῦν ἐμᾶς (διότι ἄκουσε τί λέγει στὸν Πέτρο· «Θέσε τὸ μαχαίρι σου στὴ θήκη του»)⁸, καὶ σὺ ὀργίζεσαι γιὰ τὸν υἱό σου; δίδαξε τὸν υἱό σου νὰ φιλοσοφεῖ. Πές του τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου μας, μιμήσου τὸν Διδάσκαλο. Ὅταν ἐπρόκειτο καὶ οἱ ἴδιοι νὰ ὑποστοῦν ἀτιμώσεις, δὲν εἶπε ὅτι 'θὰ ἐκδικηθῶ', ἀλλὰ τί; «Ἐμένα ἔδιωξαν, καὶ σᾶς θὰ σᾶς διώξουν»⁹. Λοιπὸν ὑπομένετε μὲ γενναιότητα· διότι σεῖς δὲν εἰστε ἀνώτεροι ἀπὸ ἐμένα.

Αὐτὰ καὶ ἐσὺ νὰ πεῖς στὸν υἱό σου καὶ στὸ δοῦλο σου· 'Δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Κύριο'. Ἀλλὰ τὰ λόγια τῆς φιλοσοφίας φαίνονται ὅτι εἶναι λόγια χήρας. Ἀλλοίμονο, διότι δὲν μπορεῖ νὰ παραστήσει κανένας μὲ λόγια, ὅσο εἶναι δυνατό νὰ διδαχθεῖ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πείρα. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅταν βρίσκεσαι ἀνάμεσα σὲ δύο ἀντιμαχόμενους, νὰ ταχθεῖς μὲ τὴν μερίδα τῶν ἀδικουμένων, καὶ ὅχι τῶν ἀδικούντων, ὅταν δὲν δεῖς τὴ νίκη μὲ τὸ μέρος σου, ὅταν δὲν λάβεις λαμπροὺς στεφάνους. Πρόσεχε, πῶς βρίζεται ὁ Θεός, καὶ πῶς ἀποκρίνεται μὲ πραότητα καὶ ἡμερότητα. «Ποῦ εἶναι», λέγει, «Ἄβελ, ὁ ἀδελφός σου;». Καὶ τί ἀπαντᾷ ἐκεῖνος; «Μήπως εἶμαι ἐγὼ φύλακας τοῦ ἀδελφοῦ μου;»¹⁰. Τί αὐθαδέστερο ὑπάρχει ἀπ' αὐτό; θὰ μπορούσε κανένας νὰ ἀκούσει αὐτό ἔστω καὶ ἀπὸ τὸν υἱό του; διότι ἐὰν τὸ ἄκουε ἀπὸ τὸν ἀδελφό του, δὲν θὰ τὸ θεωροῦσε ὕβρη; Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀποκρίνεται καὶ πάλι μὲ ἡμερότητα· «Ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου κράζει πρὸς ἐμένα ἀπὸ τὸ ἔδαφος»¹¹. Ἀλλ' ὁ Θεός, λέγει, εἶναι ἀνώτερος τῆς ὀργῆς. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ κατῆλθε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ σὲ κάνει θεὸ κατὰ τὴν

οὐ δύναμαι, φησὶν, ἄνθρωπος ὢν. Οὐκοῦν φέρε ἀνθρώπους
 σοι παραγάγωμεν. Καὶ μὴν με νομίσῃς Παῦλον ἔρεϊν μηδὲ
 Πέτρον, ἀλλὰ τινὰς τῶν ἐλαιοτόνων καὶ σφόδρα καιωτέρω.
 Τὸ παιδάριον Ἡλεὶ τὴν Ἀνναν ὕβρισε, λέγον· «Περιελοῦ
 5 τὸν οἶνόν σου». Τί τοῦτου ὑβριστικώτερον; Τί οὖν ἐκείνη;
 «Γυνὴ ἐν σκληρᾷ ἡμέρᾳ ἐγὼ εἰμι». Οὐδὲν ὄντως θλίψεως
 ἴσον φιλοσοφίας μήτηρ ἐστίν. Ἡ αὐτὴ δὲ αὕτη, καὶ τὴν
 ἀντίζηλον αὐτῆς ἔχουσα, οὐχ ὕβρισεν αὐτήν, ἀλλὰ τί; Πρὸς
 τὸν Θεὸν καιαφεύγει, καὶ εὐχομένη οὐδὲ μέμνηται αὐτῆς,
 10 οὐδὲ λέγει· Ἐπειδὴ ὀνειδίζει με ἡ δεῖνα, ἐπάμυνόν μοι·
 οὕτω φιλόσοφος ἦν ἡ γυνὴ (αἰσχυνθῶμεν οἱ ἄνδρες), καίτοι
 ἴστε διζήλου ἴσον οὐδέν.

5. Ὁ τελώνης, ὑβρισθεὶς παρὰ τοῦ Φαρισαίου, οὐκ ἀνύ-
 βρισε, (καίτοι γε, εἰ ἐβούλετο, ἠδύνατο), ἀλλὰ φιλοσόφως
 15 ἤνεγκε, λέγων· «Ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ». Ὁ Μεμφιβο-
 σθαί, ὑπὸ τοῦ δούλου κατηγορηθεὶς καὶ συκοφαντηθεὶς, οὐ-
 δὲν οὔτε εἶπεν, οὔτε ἔπραξεν εἰς αὐτόν τι πονηρόν, οὐδὲ ἐπὶ
 τοῦ βασιλέως αὐτοῦ. Βούλει καὶ πόρνης ἀκοῦσαι φιλοσοφί-
 αν; Ἀκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ἡνίκα ταῖς θριξὶν αὐ-
 20 τῆς τοὺς πόδας ἀπέμασσε· «Τελῶναι καὶ πόρναι προάγου-
 σιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν». Εἶδες αὐτὴν ἐσιῶσαν καὶ δα-
 κρύουσαν καὶ τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα ἀπολουομένην; Ὅρα πῶς
 καὶ πρὸς τὸν Φαρισαῖον οὐκ ὠργίσθη ὀνειδίζομένη· εἰ ἥδει
 γάρ, φησὶν, διζήλου ἁμαρτωλός ἐστιν αὕτη ἡ γυνή, οὐκ ἂν εἴα-
 25 ϑεν αὐτήν. Καὶ οὐκ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἔτι γάρ; εἶπέ μοι· σὺ
 καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτημάτων εἶ; ἀλλὰ πλέον ἔπασχε, πλέον
 ὠδύρευτο, καὶ θερμότερα τὰ δάκρυα ἠφίει. Εἰ δὲ γυναῖκες
 καὶ τελῶναι καὶ πόρναι φιλοσοφοῦσι, καὶ ταῦτα πρὸ τῆς χά-

12. Α' Βασιλ. 1, 14.

13. Α' Βασιλ. 1, 15.

14. Β' Βασιλ. 16, 1 καὶ 19, 24 - 30.

15. Λουκᾶ 7, 38.

16. Ματθ. 21, 31.

17. Λουκᾶ 7, 39.

ἀνθρώπινη δύναμη. Ἄλλὰ δὲν μπορῶ, λέγει, ἐπειδὴ εἶμαι ἄνθρωπος. Λοιπὸν ἐμπρὸς νὰ σοῦ παρουσιάσουμε ἀνθρώπους. Καὶ μὴ νομίσεις ὅτι θὰ ἀναφέρω τὸν Παῦλο, οὔτε τὸν Πέτρο, ἀλλὰ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἀσήμαντους καὶ τοὺς πάρα πολὺ κατώτερους. Ὁ δοῦλος τοῦ Ἡλεί ἔβρισε τὴν Ἄννα, λέγοντας· «Ἀπόβαλε τὸν οἶνο ἀπὸ μέσα σου»¹². Τί ὑπάρχει ὑβριστικώτερο ἀπ' αὐτό; Τί ἀπάντησε λοιπὸν ἐκείνη; «Ὁχι, δὲν εἶμαι μεθυσμένη, ἀλλ' εἶμαι μιὰ γυναῖκα δυστυχισμένη»¹³. Πράγματι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὴ θλίψη· αὕτη εἶναι ἡ μητέρα τῆς εὐσέβειας. Αὕτη δὲ ἡ ἴδια δὲν ἔβρισε αὐτήν, ἂν καὶ εἶχε τὴν ἀντίζηλό της· ἀλλὰ τί ἔκανε; Καταφεύγει στὸ Θεό, καὶ προσευχόμενη δὲν θυμᾶται καθόλου αὐτήν, οὔτε λέγει· ἐπειδὴ μὲ προσβάλλει ἡ τάδε, ὑπεράσπισέ με'. τόσο εὐσεβὴς ἦταν ἡ γυναῖκα (ἃς ντραποῦμε ἐμεῖς οἱ ἄνδρες), ἂν καὶ βέβαια γνωρίζετε, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὸ ζῆλο.

5. Ὁ τελώνης ἂν καὶ βρίσθηκε ἀπὸ τὸν Φαρισαῖο, δὲν ἀνταπέδωσε τὴν ὕβρη (ἂν καὶ βέβαια μπορούσε, ἂν ἤθελε), ἀλλ' ὑπέμεινε μαρτυρικά, λέγοντας· «εὐσπλαχνίσου με τὸν ἁμαρτωλό». Ὁ Μεμφιβολισθαὶ ὅταν κατηγορήθηκε καὶ συκοφαντήθηκε ἀπὸ τὸ δοῦλο, οὔτε εἶπε, οὔτε ἔκανε κανένα κακὸ σ' αὐτόν, οὔτε ἐνώπιον τοῦ βασιλέως¹⁴. Θέλεις δὲ νὰ μάθεις καὶ τὴν εὐσέβεια τῆς πόρνης; Ἄκουσε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει, ὅταν ἐκείνη μὲ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς της σφούγγιζε τὰ πόδια του¹⁵. «οἱ τελῶνες καὶ οἱ πόρνες σᾶς προλαβαίνουν στή βασιλεία τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Εἶδες αὐτήν νὰ στέκεται καὶ νὰ δακρύζει καὶ νὰ λούζει τὰ ἁμαρτήματά της; Βλέπε πῶς καὶ πρὸς τὸ Φαρισαῖο δὲν ὀργίσθηκε, ἂν καὶ βριζόταν· διότι λέγει, ἂν γνωρίζε ὅτι εἶναι ἁμαρτωλὴ ἡ γυναῖκα αὕτη, δὲν θὰ τὴν ἄφηνε¹⁷. Καὶ δὲν εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἵτι λοιπόν; πές μου· σὺ εἶσαι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτήματα; ἀλλὰ περισσότερο ἔπαυσε, περισσότερο ἔκλαιγε καὶ θερμότερα τὰ δάκρυα ἄφηνε νὰ τρέχουν. Ἐὰν δὲ γυναῖκες καὶ τελῶνες καὶ πόρνες δείχνουν τέτοια εὐσέβεια καὶ ὅλα αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὴ θεία χά-

ριοις, τίνος ἐσόμεθα ἡμεῖς ἄξιοι συγγνώμης, μετὰ τὴν τοσαύτην χάριν θηρίων μᾶλλον ἐκπολεμούμενοι, δάκνοντες καὶ λακνίζοντες; Οὐδὲν αἰσχροτέρου θυμοῦ, οὐδὲν ἀτιμότερον, οὐδὲν δεινότερον, οὐδὲν ἀηδέστερον, οὐδὲν βλαβερώτερον.

- 5 Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα πρὸς ἄνδρας ὦμεν ἡμεροὶ μόνον, ἀλλὰ, καὶ γυνὴ λάλος ἢ, ἵνα φέρῃς· ἔσιω σοι παλαίστρα καὶ γυμνάσιον ἢ γυνή. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτιπον, γυμνάσια μὲν ἀναδέχεσθαι οὐδὲν κέρδος ἔχοντα, ἐνθα θλίβομεν τὸ σῶμα, γυμνάσια δὲ μὴ ποιεῖν οἴκαδε, καὶ πρὸ τῶν ἀγώνων σιέφα-
- 10 ρον ἡμῖν παρέχοντα; Ὑβρίζει ἢ γυνή; Μὴ γένη σὺ γυνή· γυναικῶδες γὰρ τὸ ὑβρίζειν· νόσος ἐστὶ ψυχῆς, ἐλάττωμά ἐστι. Μὴ νομίσης ἀνάξιόν σου εἶναι, διὰ τὴν ἢ γυνὴ ὑβρίσῃ. Ἀνάξιον, διὰ τὴν σὺ μὲν ὑβρίζῃς, ἐκείνη δὲ φιλοσοφῇ· τότε ἀσχημονεῖς, τότε ὑβρισθῇς· ἂν δὲ ὑβρισθεῖς, ἐνέγκῃς, τῆς ἰ-
- 15 σχύος τῆς σῆς πολλὴ ἢ ἐπίδειξις. Οὐ τὰς γυναῖκας ἐνάγων εἰς ὕβρεις, ταῦτα λέγω, μὴ γένοιτο! ἀλλ' εἴ που καὶ συμβαίῃ κατὰ σατανικὴν περίσσιασιν, ἵνα φέρετε. Ἀνδρῶν ἐστὶ τὸ φέρειν τῶν ἰσχυρῶν τοὺς ἀσθενεῖς. Καὶ οἰκέτης ἀντιείπη, φιλοσόφησον σύ· μή, τί ἐκεῖνος ἄξιός ἐστιν ἀκοῦσαι, εἴπῃς
- 20 ἢ πράξῃς, ἀλλὰ τί δεῖ σε καὶ ποιῆσαι καὶ εἰπεῖν. Μηδέποτε, κόρην ὑβρίζων, αἰσχρὸν ῥῆμα ἐκβάλλῃς· μηδέποτε οἰκέτην μιᾶρὸν εἴπῃς. Ἐκεῖνος οὐχ ὑβρισθῇ, ἀλλὰ σύ. Οὐκ ἐστὶν ἐν ἑαυτῷ εἶναι τὸν ὀργιζόμενον, ὥσπερ οὐδὲ πέλαγος κυμαινόμενον, ἢ πηγὴν μένειν καθαρὰν, βορβόρου ποτὲν ἐμπεσόντιος
- 25 αὐτῇ· οὕτω πάντα ἀναμίξ, μᾶλλον δὲ οὕτω πάντα ἄνω καὶ κάτω γίνεται. Καὶ τυπήσῃς, καὶ διαρρήξῃς τὸν χιτωνίσκον, σὺ μείζονα τὴν βλάβην ὑπέμεινας· ἐκείνῳ μὲν γὰρ περὶ τὸ σῶμα καὶ περὶ τὴν ἐσθῆτα ἢ πληγὴ, σοὶ δὲ περὶ τὴν ψυχὴν.

ρη, ποιᾶς συγγνώμης θὰ εἶμαστε ἐμεῖς ἄξιοι, ὅταν μετὰ ἀπὸ τόσο μεγάλη θεία χάρη πολεμοῦμε μὲ ὅλες μας τίς δυνάμεις, δαγκώνοντας καὶ λακτίζοντας; Τίποτε δὲν ὑπάρχει αἰσχρότερο τοῦ θυμοῦ, τίποτε ἀναξιότερο, τίποτε φοβερότερο, τίποτε ἀηδέστερο, τίποτε βλαβερώτερο.

Αὐτὰ τὰ λέγω, ὅχι γιὰ νὰ εἶμαστε ἡμεροὶ μόνο πρὸς ἄνδρες, ἀλλὰ, καὶ ἂν ἀκόμα ἡ γυναῖκα εἶναι φλύαρη, νὰ τὴν ὑποφέρεις· ὥς εἶναι γιὰ σένα ἡ γυναῖκα παλαίστρα καὶ γυμναστήριο. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογο, νὰ δεχόμαστε μὲν νὰ κάμνουμε γυμνάσια, ποὺ δὲν ἀποδίδουν κανένα κέρδος, καὶ ὅπου καταπονοῦμε τὸ σῶμα, καὶ νὰ μὴ κάμνουμε γυμνάσια στὴν οἰκία, καὶ ποὺ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες μᾶς παρέχουν στέφανο; Βρίζει ἡ γυναῖκα; Νὰ μὴ γίνεσαι καὶ σὺ γυναῖκα· διότι τὸ νὰ βρίζει κανέναν εἶναι γυναικεῖο γνῶρισμα· εἶναι ἀρρώστια τῆς ψυχῆς, εἶναι ἐλάττωμα. Μὴ νομίσεις ὅτι εἶναι ἀνάξιο γιὰ σένα, ὅταν ἡ γυναῖκα βρίζει. Ἀνάξιο εἶναι ὅταν, σὺ μὲν βρίζεις, ἐκείνη δὲ ζεῖ μὲ εὐσέβεια· τότε κάμνεις ἀσχήμιες, τότε βρίζεσαι· ἂν δὲ ὑπομείνεις τὴν ὕβρη, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς μεγάλης δυνάμεώς σου. Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ γιὰ νὰ προτρέψω τίς γυναῖκες σὲ ὕβρεις· μὴ γένοιτο! Ἀλλ' ἂν κάπου συμβεῖ αὐτό, κατὰ σατανικὴ σύμπτωση, νὰ τὴν ὑπομένετε. Γνῶρισμα τῶν ἰσχυρῶν ἀνδρῶν εἶναι νὰ ὑπομένουν τοὺς ἀσθενεῖς. Καὶ ἂν δοῦλος σὲ ἀντιμιλήσει, σὺ δεῖξε καρτερικότητα· νὰ μὴ πεῖς ἢ πράξεις κάτι ποὺ ἐκεῖνος εἶναι ἄξιος ν' ἀκούσει, ἀλλὰ τί πρέπει σὺ νὰ πράξεις καὶ νὰ πεῖς. Ποτὲ νὰ μὴ βγάλεις λόγο αἰσχρό, βρίζοντας κόρη, ποτὲ νὰ μὴ πεῖς δοῦλο μιαρό. Δὲν θρίσθηκε ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐσύ. Δὲν εἶναι δυνατό ὁ ὀργιζόμενος νὰ γνωρίζει τί κάνει, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε κυματῶδες πέλαγος ἢ πηγὴ νὰ μένει καθαρὴ, ὅταν πέσει μέσα σ' αὐτὴν ἀπὸ κάπου βοῦρκος· τόσο πολὺ τὰ πάντα ἀνακατεύονται, μᾶλλον τόσο πολὺ γίνονται ὅλα ἄνω κάτω. Καὶ ἂν χτυπήσεις κάποιον, καὶ ἂν σχίσεις τὸ χιτῶνα, σὺ ἔπαθες μεγαλύτερη βλάβη· διότι τὸ κτύπημα γιὰ ἐκεῖνον μὲν εἶναι στὸ σῶμα καὶ τὸ ἔνδυμα, γιὰ σένα δὲ εἶναι στὴν ψυχὴ. Τὴν ψυχὴ

Ἐκείνην διέτεμες, ἐκείνην ἔτρωσας, τὸν ἡνίοχον ἔβαλες ἀπὸ τῶν ἵππων κάτω, ὕπιον σύρεσθαι παρεσκεύασας· καὶ ταυτὸν γίνεται, οἶον, ἐὰν ἡνίοχος ἐτέρῳ ὀργιζόμενος ἔλκοι ἄν σύρεσθαι.

- 5 Κἂν ἐπιπλήτιης, κἂν νουθετῇς, κἂν ὀτιοῦν ποιῇς, ὀργῇς χωρὶς καὶ θυμοῦ· εἰ γὰρ ὁ ἐπιπλήτιων ἱατρὸς ἐστι τοῦ ἁμαρτάνοντος, πῶς ἂν δύναιτο θεραπεῦσαι ἕτερον, ἑαυτὸν πρότερον κακώσας, ἑαυτὸν μὴ θεραπεύων; Εἴ τις, εἰπέ μοι, ἱατρὸς πορεύοιτο ἕτερον θεραπεύειν, πρότερον τὴν
- 10 χεῖρα τραυματίσας τὴν ἑαυτοῦ, πρότερον τοὺς ὀφθαλμοὺς πηρώσας, οὕτω ποιεῖται ἐκείνου τὴν ἱατρείαν; Οὐχί, φησὶν. Οὕτω καὶ σὺ κἂν ἐπιπλήτιης, κἂν νουθετῇς, καθαρὰ βλέπειωσάν σου οἱ ὀφθαλμοί. Μὴ θολώσης τὸν νοῦν, ἐπεὶ πῶς ἡ θεραπεία γενήσεται; Οὐκ ἔστιν ἐν τῇ αὐτῇ γαλήνῃ εἶναι
- 15 ἀόργητον ὄντα καὶ ὀργιζόμενον. Τί, τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τοῦ θρόνου κατασιτρέψας, οὕτω διαλέγῃ τῷ χαμαὶ κειμένῳ; Οὐχ ὀργᾶς τοὺς δικάζοντας, οἵ, ὅταν μέλλωσι κρίνειν, καθέζονται ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ ἐν σχήματι τῷ προσήκοντι; Οὕτω καὶ σὺ ποίησον· κόσμησον τὴν ψυχὴν ἐσθῇτι δικαστικῇ, (αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἐπινείκεια), καὶ τότε ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαστὴς κἀνθίσον.
- Ἄλλ' οὐ φοβηθήσεται, φησί. Μᾶλλον φοβηθήσεται. Τότε, κἂν δίκαια λέγῃς, τῷ θυμῷ λογιεῖται ὁ οἰκέτης· ἂν δὲ μετὰ ἐπεικειάς, ἑαυτοῦ καταγνώσεται, τὸ δὲ προηγούμενον, ἀποδέξεται σε ὁ Θεός, καὶ οὕτω δυνήσῃ τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν
- 25 ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κατέκοψες, ἐκείνην πλήγωσες, τὸν ἵππέα ἔρριξες κάτω ἀπὸ τοὺς ἵππους, τὸν ἔκανες νὰ σύρεται ὕπτιος· καὶ γίνεται τὸ ἴδιο μὲ ἐκεῖνο, ποὺ γίνεται ὅταν ὁ ἵππέας ὀργιζόμενος ἐναντίον ἄλλου θὰ προτιμοῦσε νὰ σύρεται.

Καὶ ὅταν ἐπιπλήττεις καὶ ὅταν νουθετεῖς, καὶ ὅταν ὁ,τιδήποτε κάμνεις, νὰ τὸ κάμνεις χωρὶς ὀργή καὶ θυμό· διότι, ἐὰν ἐκεῖνος ποὺ ἐπιπλήττει εἶναι ἰατρός τοῦ ἁμαρτάνοντος, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ θεραπεύσει ἄλλον, ἐφόσον προηγουμένως ἔβλαψε τὸν ἑαυτό του, ἐφόσον δὲν θεραπεύει τὸν ἑαυτό του; Πές μου, ἂν κάποιος ἰατρός πρόκειται νὰ μεταβεῖ νὰ θεραπεύσει ἄλλον, ἀφοῦ προηγουμένως τραυμάτισε τὸ χέρι του, τύφλωσε τοὺς ὀφθαλμούς, ἔτσι θὰ θεραπεύσει ἐκεῖνον; "Ὁχι, λέγει. "Ἐτσι καὶ σύ, εἴτε ἐπιπλήττεις, εἴτε νουθετεῖς, ἅς βλέπουν τὰ μάτια σου καθαρὰ. Μὴ θολώσεις τὸ νοῦ, διότι πῶς θὰ γίνει ἡ θεραπεία; Δὲν εἶναι δυνατό νὰ βρίσκονται στήν ἴδια ἡρεμία ὁ μὴ ὀργιζόμενος καὶ ὁ ὀργιζόμενος. Γιατὶ ἀφοῦ ἀνέτρεψες τὸ δάσκαλο ἀπὸ τὴν ἔδρα, διαλέγεσαι ἔτσι μὲ ἐκεῖνον, ποὺ βρίσκεται πεσμένος στὸ ἔδαφος; Δὲν βλέπεις τοὺς δικαστές, πού, ὅταν πρόκειται νὰ κρίνουν, κάθονται ἐπάνω στήν ἔδρα καὶ μὲ τὸ κατάλληλο ἔνδυμα; "Ἐτσι καὶ σύ νὰ κάνεις· νὰ κοσμίσεις τὴν ψυχὴ σου μὲ δικαστικὴ ἔνδυμασία (αὕτὴ δὲ εἶναι ἡ ἐπιείκεια), καὶ τότε νὰ καθίσαις ἐπάνω στήν ἔδρα σὰν δικαστής. Ἀλλὰ δὲν θὰ φοβηθεῖ, λέγει. Θὰ φοβηθεῖ, καὶ πολὺ μάλιστα. Τότε καὶ ἂν λέγεις δίκαια, ὁ δοῦλος θὰ ἀποδώσει τοὺς λόγους στὸ θυμό· ἂν δὲ μὲ ἐπιείκεια, θὰ καταδικάσει τὸν ἑαυτό του· τὸ δὲ κυριώτερο, θὰ σὲ ἀποδεχθεῖ ὁ Θεός, καὶ ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ ἐπιτύχεις τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη καὶ εὐσπλαχνία, καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζί μὲ τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ΄

(Πραξ. 7, 6 - 34)

«Ἐλάλησε δὲ οὕτως ὁ Θεός, λέγων ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάροικον ἐν γῇ ἀλλοιγρία, καὶ δουλώσουσιν αὐτό, καὶ κακώσουσι ἔτη τειρακόσια· καὶ τὸ ἔθνος, ὃ ἂν δουλεύωσι, κρινῶ ἐγώ, εἶπεν ὁ Θεός· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύσονται, καὶ λατρεύσουσί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ».

1. Ὅρα πρὸ πόσων ἔτιῶν ἡ ἐπαγγελία καὶ ὁ τῆς ἐπαγγελίας τρόπος, καὶ οὐδαμοῦ θυσία, οὐδαμοῦ περιτομή. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι αὐτὸς αὐτοὺς ἠφίει κακῶς πάσχειν, καὶ ὅτι οὐκ ἀιτιωρητὶ ταῦτα ἔσται. «Τὸ δὲ ἔθνος, ὃ ἂν δουλεύωσι, κρινῶ ἐγώ, εἶπεν ὁ Θεός». Ὅρᾳς; ὁ ἐπαγγειλάμενος, ὁ δοὺς τὴν γῆν, πρότερον τὰ κακὰ συγχωρεῖ· οὕτω καὶ νῦν, εἰ καὶ βασιλείαν ἐπηγγείλατο, ἀλλ' ἀφίησιν ἐγγυμνάζεσθαι τοῖς πειρασμοῖς. Εἰ ἐνταῦθα μετὰ τειρακόσια ἔτη ἡ ἐλευθερία, τί θαυμασιόν, ἐπὶ τῆς βασιλείας εἰς τὸ αὐτὸ γίνεται; Ὅμως γοῦν ἐποίησε, καὶ οὐκ ἴσχυσεν ὁ χρόνος ὥς ψευδῇ ἐλέγξαι τὸν λόγον, καίτοι οὐ τὴν τυχοῦσαν δουλείαν ὑπέμειναν. Οὐ μὲν οὐδὲ μέχρι τῆς τιμωρίας τῆς ἐκείνων ἔσται, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς χρησιὰ ἐπαγγέλλεται. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ διὰ τούτων αὐτοὺς καὶ ἀναμιμνήσκειν τῆς εὐεργεσίας, ἧς ἔτυχον.

«Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς, καὶ οὕτως ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ». Ἐνταῦθα λοιπὸν καθυφίησι. «Καὶ περιέτεμεν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ· καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ, καὶ ὁ Ἰακώβ τοὺς δώδεκα παιδιάρχας. Καὶ οἱ παιδιάρχαι, ζη-

1. Πράξ. 7, 6 - 7 καὶ Γεν. 15, 13.

2. Γεν. 17, 9 - 14. 21, 2 - 4.

3. Γεν. 25, 20 - 26.

4. Γεν. 35, 22 - 26.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Σ Τ '

(Πραξ. 7, 6 - 34)

«Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς τὰ ἐξῆς, οἱ ἀπόγονοί του θὰ εἶναι σὰν πάροικοι σὲ ξένη χώρα, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι θὰ τοὺς ὑποδουλώσουν καὶ θὰ τοὺς κακομεταχειρισθοῦν τετρακόσια χρόνια· καὶ τὸ ἔθνος, στὸ ὁποῖο θὰ γίνουν δοῦλοι, θὰ τὸ κρίνω ἐγώ, εἶπε ὁ Θεός, καὶ ὕστερα θὰ βγοῦν καὶ θὰ μὲ λατρεύσουν στὸν τόπο αὐτό»¹.

1. Βλέπε πρὶν ἀπὸ πόσα χρόνια εἶναι ἡ ὑπόσχεση καὶ ὁ τρόπος τῆς ὑποσχέσεως, καὶ πούθενά δὲν ἀναφέρεται θυσία, πούθενά περιτομή. Ἐδῶ δείχνει, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε αὐτοὺς νὰ ὑποφέρουν, καὶ ὅτι δὲν θὰ συμβοῦν αὐτὰ χωρὶς τιμωρία. «Τὸ δὲ ἔθνος στὸ ὁποῖο θὰ ὑποδουλωθοῦν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, θὰ τὸ κρίνω ἐγώ, εἶπε ὁ Θεός». Βλέπεις; ἐκεῖνος ποὺ ὑποσχέθηκε, καὶ ποὺ ἔδωσε τὴ γῆ, προηγουμένως ἐπιτρέπει τὰ κακά· ἔτσι καὶ τώρα, ἂν καὶ ὑποσχέθηκε τὴ βασιλεία, ἀφήνει ὅμως νὰ ἀσκούμαστε μὲ τίς δοκιμασίες. Ἐὰν ἐδῶ μετὰ τετρακόσια ἔτη ὑπάρχει ἐλευθερία, τί τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἂν γίνεται τὸ ἴδιο καὶ στὴ βασιλεία; Ὅμως τὸ πραγματοποιοῖσε βέβαια καὶ δὲν κατώρθωσε ὁ χρόνος νὰ ἀποδείξει τὸ λόγο του ψεύτικο, ἂν καὶ δὲν ὑπέμειναν τυχαία δουλεία. Ἀλλ' ὅμως δὲν σταμάτησε τὴν ὑπόσχεσή του μέχρι τὴν τιμωρία ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς Ἰσραηλίτες ὑπόσχεται ἀγαθὰ. Ἐγὼ δὲ νομίζω, ὅτι μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους ὑπενθυμίζει σ' αὐτοὺς τὴν εὐεργεσία ποὺ ἔτυχαν.

«Καὶ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὸν Ἀβραάμ διαθήκη τῆς περιτομῆς καὶ ἔτσι γέννησε τὸν Ἰσαάκ². Ἐδῶ πλέον ὑποχωρεῖ. «Καὶ τὸν περιέτεμε τὴν ὀγδόη ἡμέρα ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του³ καὶ ὁ Ἰσαάκ γέννησε τὸν Ἰακώβ⁴, καὶ ὁ Ἰακώβ τοὺς δώδεκα πατριάρχες⁴. Καὶ οἱ πατριάρχες

λώσαντες τὸν Ἰωσήφ, ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον». Τοῦτο καὶ
 ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονε· καὶ γὰρ αὐτοῦ τύπος ὁ Ἰωσήφ διὸ
 καὶ αἰνιτιζόμενος, τὴν ἱστορίαν δι' ὅλου ἐπέξεισιν· οὐδὲν γὰρ
 ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ἀλλ' ἐλθόντα ἐπὶ τροφήν τὴν αὐτῶν κα-
 5 κῶς διέθηκαν. Καὶ ὅρα ὅτι καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπαγγελία
 μακρά, καὶ ὅμως τέλος λαμβάνει. «Καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετ' αὐ-
 τοῦ»· τοῦτο καὶ ὑπὲρ αὐτῶν. «Καὶ ἐξείλετο αὐτὸν ἐκ πασῶν
 τῶν θλίψεων αὐτοῦ». Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐκ εἰδότες συν-
 ἐπρατιον τῇ προφητείᾳ, καὶ ὅτι αὐτοὶ αἴτιοι ἐγίνοντο, καὶ
 10 τὰ κακὰ εἰς αὐτοὺς περιειρέπειτο. «Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν
 καὶ σοφίαν ἔναντι Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου».. Χάριν ἔ-
 δωκε, καὶ ταῦτα ἐπὶ βαρβάρου ἀνδρός, τῷ δούλῳ καὶ αἰχμα-
 λώτῳ, ὃν οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἀπέδοντο, ἐκεῖνος δὲ ἐτίμησεν. «Ἐ-
 γένειτο δὲ λιμὸς ἐφ' ὅλην τὴν γῆν Αἰγύπτου καὶ Χαναάν, καὶ
 15 θλίψις μεγάλη, καὶ οὐχ εὗρισκον χοιρίασμα οἱ πατέρες ἡ-
 μῶν. Ἀκούσας δὲ Ἰακώβ ὄντα σῖτα ἐν Αἰγύπτῳ, ἐξαπέστει-
 λε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον. Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνεγνω-
 ρίσθη Ἰωσήφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ». Κατηλθόν ὠνησόμενοι,
 καὶ ἐκείνου ἐν χρεία κατέστησαν. Τί οὖν αὐτός; Οὐ μέχρι
 20 τούτου τὴν φιланθρωπίαν ἐπεδείξατο, ἀλλὰ καὶ τῷ Φαραὼ
 ἐγνώρισε, καὶ αὐτοὺς κατήγαγε.

«Καὶ φανερόν ἐγένειτο τῷ Φαραὼ τὸ γένος τοῦ Ἰωσήφ.
 Ἀποστείλας δὲ Ἰωσήφ, μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰα-
 κώβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν ἐν ἑβδομήκοντα καὶ πέντε
 25 ψυχαῖς. Κατέβη δὲ Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν
 αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν. Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχέμ,
 καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι, ὃ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀρ-

5. Γέν. 37, 11 - 36.

6. Γέν. 41, 37 - 46.

7. Γέν. 42, 6 - 45, 5.

8. Γέν. 45, 15 - 46, 27.

ἐπειδὴ φθόνησαν τὸν Ἰωσήφ, τὸν πούλησαν σὰν δοῦλο
 στήν Αἴγυπτο»⁵. Αὐτὸ συνέβηκε καὶ στήν περίπτωση τοῦ
 Χριστοῦ· διότι ὁ Ἰωσήφ ἦταν τύπος αὐτοῦ· γι' αὐτὸ καὶ
 ὑπονοώντας αὐτό, διηγεῖται μέχρι τέλος τὴν ἱστορία τοῦ
 Ἰωσήφ· διότι ἐνῶ δὲν εἶχαν καμιά κατηγορία ἐναντίον
 του, ὅταν ὅμως ἦλθε γιὰ νὰ τοὺς φέρει τροφή, τὸν συμ-
 περιφέρθηκαν ἄσχημα. Καὶ πρόσεχε ὅτι καὶ ἐδῶ πάλι
 δίνεται ὑπόσχεση μακροχρόνια, καὶ ὅμως παίρνει τέλος.
 Καὶ ἦταν ὁ Θεὸς μαζί του». Αὐτὸ ἦταν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν.
 «Καὶ ἐλευθέρωσε αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀπὸ ὅλες τῆς θλίψεως του».
 Ἐδῶ ἀποδεικνύει, ὅτι χωρὶς νὰ γνωρίζουν συνέβαλλαν
 στήν ἐκπλήρωση τῆς προφητείας καὶ ὅτι οἱ ἴδιοι ἔγιναν
 αἴτιοι, καὶ τὰ κακὰ στράφηκαν ἐναντίον τους. «Καὶ ἔδωσε
 σ' αὐτὸν χάρη καὶ σοφία ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύ-
 πτου»⁶. Ἐδωσε χάρη, καὶ μάλιστα στήν περίπτωση ἄνδρα
 βαρβάρου, σ' ἓνα δοῦλο καὶ αἰχμάλωτο, τὸν ὁποῖο, οἱ μὲν
 ἀδελφοὶ τὸν πούλησαν, ἐκεῖνος δὲ τὸν τίμησε. «Καὶ ἔγινε
 πείνα σ' ὅλη τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Χαναὰν καὶ θλίψη μεγά-
 λη, καὶ δὲν εὑρίσκαν οἱ πρόγονοί μας τρόφιμα γιὰ τὸν ἑ-
 αυτό τους καὶ γιὰ τὰ ποίμνιά τους. Ὅταν δὲ ἤκουσε ὁ
 Ἰακώβ, ὅτι ὑπῆρχαν σιτάρια στήν Αἴγυπτο, ἔστειλε ἐκεῖ
 γιὰ πρώτη φορὰ τοὺς προπάτορές μας. ^Ἀκαὶ κατὰ τὴν δεύ-
 τερη φορὰ, ἀναγνωρίσθηκε ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς
 του»⁷. Κατέβηκαν γιὰ νὰ ἀγοράσουν τρόφιμα, καὶ βρέθηκαν
 στήν ἀνάγκη τοῦ Ἰωσήφ. Τί λοιπὸν ἔκανε αὐτός; Δὲν ἔδει-
 ξε τὴν φιланθρωπία του μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ, ἀλλὰ
 καὶ μὲ τὸν Φαραὼ τοὺς γνώρισε, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους
 μετέφερε ἐκεῖ.

«Καὶ ἔγινε στὸ Φαραὼ ἡ γνωριμία ὅλης τῆς οἰκογένειας
 τοῦ Ἰωσήφ. Ἀφοῦ δὲ ἔστειλε ὁ Ἰωσήφ προσκάλεσε πλη-
 σίον του τὸν πατέρα του Ἰακώβ, καὶ ὅλη τὴν οἰκογένειά
 του, ἀποτελούμενη ἀπὸ ἐβδομήντα πέντε ἄτομα⁸. Κατέ-
 βηκε δὲ ὁ Ἰακώβ στήν Αἴγυπτο καὶ πέθανε ἐκεῖ αὐτός καὶ
 οἱ προπάτορές μας. Καὶ μεταφέρθηκαν τὰ ὀστέα του στὴν
 Συχέμ, καὶ τοποθετήθηκαν σὲ μνήμα, ποὺ ἀγόρασε ὁ Ἀ-
 βραάμ, μὲ ἀντίτιμο σὲ ἀργυρὰ νομίσματα ἀπὸ τοὺς υἱούς

γυρίου παρὰ τῶν νείων Ἐμμώρ τοῦ Συχέμ. Καθὼς δὲ ἤγ-
 γιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας, ἥς ὤμοσεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβρα-
 ᾶμ, ἠΐξησεν ὁ λαός, καὶ ἐπληθύνθη ἐν Αἰγύπτῳ, ἄχρις οὗ
 ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος, ὃς οὐκ ᾔδει τὸν Ἰωσήφ». Πάλιν
 5 ἄλλη ἀνελπισία· πρώτη μὲν ὁ λιμός, δευτέρα τὸ ἐμπεσεῖν
 εἰς χεῖρας τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ τρίτη τὸ ἀναιρεῖσθαι ψῆφον δο-
 θῆναι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ ὅμως διεσώθησαν τούτων ἀπάν-
 των. Εἴτα, τὸ εὐμήχανον δεικνὺς τοῦ Θεοῦ, φησὶν· «Ἐν ᾧ
 καιρῷ ἐγεννήθη Μωϋσῆς, καὶ ἦν ἁσιεῖος τῷ Θεῷ». Εἰ ἐ-
 10 κεῖνο θαυμασιόν, ὅτι ὑπὸ ἀδελφῶν ἐπράθη, ἀλλὰ τοῦτο θαυ-
 μασιότερον, ὅτι βασιλεὺς ἔτρεφεν αὐτόν, τὸν μέλλοντα καθαι-
 ρεῖν αὐτοῦ τὴν ἀρχήν, αὐτὸς δὲ μέλλων ἀπόλλυσθαι. Ὅρᾳς
 πανταχοῦ τῶν νεκρῶν σχεδὸν διατυπουμένην τὴν ἀνάστασιν;
 Καίτοι οὐκ ἔστιν ἴσον αὐτόν τι τὸν Θεὸν ποιεῖν καὶ
 15 ἀπὸ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης τι γενέσθαι. Ταῦτα γοῦν οὐκ
 ἀπὸ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης ἦν. «Καὶ ἦν δυνατὸς ἐν λόγῳ
 καὶ ἔργῳ». Τοῦτο εἶπε, κακεῖνον σωτήρα καὶ τούτους περὶ
 τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονας δεικνύς. Καθάπερ οὖν τότε ὑπὸ
 τοῦ κακῶς παθόντιος, τοῦ Ἰωσήφ, ἐσώθησαν, οὕτω καὶ νῦν
 20 ὑπὸ τοῦ κακῶς παθόντιος ἐσώθησαν, τοῦ Μωϋσέως λέγω· τί
 γάρ, εἰ μὴ ἀνεῖλον αὐτὸν τῷ πράγματι; Τῷ λόγῳ ἀνεῖλον,
 ὥσπερ κακεῖνοι. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐκ τῆς αὐτῶν εἰς ἀλλοδα-
 πὴν καὶ ξένην ἀπέδοντο, οὗτοι δὲ ἐκ τῆς ἀλλοιρίας εἰς ἀλ-
 λοιρίαν φυγαδεύουσι, καὶ ἐκεῖ μὲν τροφὴν ἀποφέροντα, ἐν-
 25 ταῦθα δὲ συμβουλεύοντα δι' ὧν ἔσονται μετὰ Θεοῦ. Οὕτως
 ἀληθὲς καὶ ἐκ τῶν νῦν οἰκονομουμένων ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τοῦ
 Γαμαλιήλ εἰρημένον, ὅτι «ἐὰν ἦ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐ δύνασθε

9. Γέν. 47, 27 - 50, 13.

10. Γέν. 47, 27 καὶ Ἔξ. 1, 7. Δευτ. 10, 22 κ.ά.

11. Ἔξ. 2, 2.

του Ἐμμὼρ τοῦ Συχεμίτη⁸. Καθὼς δὲ πλησίαζε ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ὑπόσχεσις, ποῦ μὲ ὄρκο διεβεβαίωσε ὁ Θεὸς στὸν Ἀβραάμ, αὐξήθηκε σὲ δύναμη ὁ λαὸς καὶ πλήθυνε σὲ ἀριθμὸ στὴν Αἴγυπτο⁹, μέχρις ὅτου ἐμφανίσθηκε ἄλλος βασιλιάς, ποῦ δὲν γνῶριζε τὸν Ἰωσήφ». "Ἄλλο πάλι ἀνέλπιστο· πρῶτα μὲν ἦταν ἡ πείνα, δεῦτερο δὲ τὸ ὅτι ἔπесαν στὰ χέρια τοῦ ἀδελφοῦ τους, καὶ τρίτο, τὸ ὅτι, ἐνῶ εἶχε ἀποφασισθεῖ ἀπὸ τὸν βασιλιά νὰ θανατωθοῦν, καὶ ὅμως διασώθηκαν ἀπὸ ὅλα αὐτά. "Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξει τὴ δυνατότητα ἐξευρέσεως τρόπων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, λέγει· «Κατὰ τὸν καιρὸ δὲ αὐτὸν γεννήθηκε ὁ Μωϋσῆς¹¹ καὶ ἦταν ὡραῖος καὶ χαριτωμένος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». "Ἄν ἐκεῖνο εἶναι ἀξιοθαύμαστο, ὅτι πουλήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀξιοθαυμαστότερο, τὸ ὅτι ὁ βασιλιάς ἔτρεφε αὐτόν, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ καταλύσει τὴν ἐξουσία του, ὁ ἴδιος ποῦ ἐπρόκειτο νὰ καταστραφεῖ. Βλέπεις ὅτι παντοῦ σχεδὸν προεικονίζεται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν; "Ἄν καὶ δὲν εἶναι ὅμοιο τὸ νὰ κάμνει κάτι ὁ ἴδιος, καὶ τὸ νὰ γίνε-ται κάτι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη βούλησις. Αὐτὰ θέβαια δὲν ἦταν ἔργα ἀνθρώπινης βουλήσεως. «Καὶ ἦταν δυνατὸς τόσο στοὺς λόγους, ὅσο καὶ στὰ ἔργα». Αὐτὸ τὸ εἶπε, γιὰ ν' ἀποδείξει καὶ ἐκεῖνον σὰν σωτήρα καὶ αὐτοὺς σὰν ἀγνώμονες πρὸς τὸν εὐεργέτη τους. "Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τότε σώθηκαν ἀπὸ τὸν κακοπαθήσαντα Ἰωσήφ, ἔτσι καὶ τώρα λέγω· σώθηκαν ἀπὸ τὸν κακοπαθήσαντα Μωϋσῆ, διότι τί καὶ ἂν δὲν φόνευσαν αὐτόν στὴν πράξι; μὲ τὸ λόγῳ τὸν θανάτωσαν, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ τὴ δική τους χώρα πούλησαν τὸν Ἰωσήφ σὲ ξένη καὶ ἀλλόφυλη χώρα, αὐτοὶ δέ, ἀπὸ τὴν ξένη ἐκδιώκουν τὸ Μωϋσῆ σὲ ἄλλη ξένη χώρα καὶ ἐκεῖ μὲν, νὰ τοὺς προσφέρει τροφή, ἐδῶ δέ, νὰ τοὺς συμβουλεύει ἐκεῖνα ποῦ θὰ τοὺς ἔκαναν νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὸ Θεό. "Ἐτσι ἀποδεικνύεται, μὲ τὰ ὅσα συμβαίνουν τῶ-ρα, ἀληθινὸ καὶ ἐκεῖνο ποῦ ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸ Γαμαλιήλ, ὅτι «δὲν μπορεῖτε νὰ καταστρέψετε αὐτό, ἐάν εἶναι ἐκ τοῦ

καταλῦσαι αὐτόν. Σὺ δέ, τοὺς ἐπιβουλευομένους τῶν ἐπιβου-
 λευόντων αἰτίους σωτηρίας γινομένους μανθάνων, ἐκπλάγη-
 θι τοῦ Θεοῦ τὸ εὐμήχανον καὶ τὴν σύνεσιν· εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνοι
 ἐπεβουλεύθησαν, οὐκ ἂν οὕτοι ἐσώζοντο. Λιμὸς ἦν, καὶ οὐκ
 5 ἀνάλωσεν αὐτούς. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνου
 ἐσώθησαν τοῦ προσδοκηθέντος ἀπολωλέναι. Πρόσιγμα βα-
 σιλικόν, καὶ οὐκ ἠφάνισεν αὐτούς, ἀλλὰ ἰότιε μᾶλλον ἠΰξειο
 τὸ πλῆθος, ὅτι ἐκεῖνος ἀπέθανεν ὁ εἰδὼς αὐτούς. Τὸν Σω-
 τηρὰ αὐτῶν ἠβουλήθησαν ἀνελεῖν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἴσχυσαν.
 10 2. Ὁρᾷς ὅτι, δι' ὧν ὁ διάβολος ἐπεχείρει καταλύειν τὴν
 ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τούτων ἠΰξειο; Τοῦτο καὶ αὐτοὺς
 ἤρμους ἰότιε εἰπεῖν, ὅτι εὐμήχανός ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ ἀνα-
 γαγεῖν ἡμᾶς δυνατὸς ἐνιεῦθεν· τὸ γὰρ εὐμήχανον τοῦ Θεοῦ
 μάλιστα τοῦτο ἦν, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀποσιροφῇ ἠΰξειο τὸ ἔθνος,
 15 δουλούμενον, καὶ κακούμενον, καὶ ἀναιρούμενον. Τὸ μέγα
 τῆς ἐπαγγελίας τοῦτό ἐστιν· εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς αὐτῶν ἠΰξειο,
 οὐχ οὕτω θαυμασιὸν ἦν. Καὶ οὐδὲ μικρὸν χρόνον ἐπὶ τῆς
 ἀλλοτριότητος ἦσαν, ἀλλὰ τειρακτόσια ἔτη. Ἐνιεῦθεν μανθάνο-
 μεν ὡς φιλοσοφίαν ἐπεδείξαντο μεγάλην· καὶ γὰρ οὐχ ὡς
 20 δεσπόται δούλοις αὐτοῖς ἐχρῶντο, ἀλλ' ὡς ἐχθροὶ καὶ τύραν-
 νοι. Διὸ καὶ προεῖπον ὅτι ἐν ἐλευθερίᾳ ἔσσονται μεγάλη· τοῦ-
 το γὰρ ἐστὶ τὸ «λατρεύουσίν μοι», καὶ ὅτι ἐνταῦθα ἐπανελεύ-
 σονται, καὶ οὐκ ἀιμωρητί. Καὶ ὅρα πῶς δοκεῖ μὲν τι χαρί-
 ζεσθαι τῇ περιτομῇ, οὐδὲν δὲ δίδωσιν· εἰ γε ἡ μὲν ἐπαγγε-
 25 λία πρὸ ταύτης, αὕτη δὲ μετὰ ταῦτα.

«Καὶ οἱ παιριάρχαι», φησί, «ζηλώσαντες». Ἐνθα οὐ
 βλάπτει, χαρίζεται αὐτοῖς. Παιριάρχας δέ φησι τοὺς προγό-
 νους, ἐπειδὴ καὶ ἐν τούτοις μέγα ἐφρόνουν· ἄλλως δὲ καὶ
 δείκνυσιν ὅτι οἱ ἅγιοι οὐχὶ ἐκτὸς ἦσαν θλίψεως, ἀλλὰ, καὶ
 30 ἐν αὐταῖς ὄντες μέσαις ταῖς θλίψεσι, βοηθείας ἐτύγγαλον.

12. Πράξ. 5, 30.

13. Ἑβρ. 1, 10-14.

Θεοῦ»¹². Σὺ δὲ ἀφοῦ μάθεις ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ παθαίνουν κακὰ γίνονται αἴτιοι σωτηρίας αὐτῶν ποὺ σκέπτονται καὶ διαπράττουν κακὰ, θαύμαζε τὴν ἐπινοητικότητα καὶ τὴ σύνεση τοῦ Θεοῦ· διότι, ἂν ἐκεῖνοι δὲν πάθαιναν κακὰ, αὐτοὶ δὲν θὰ σώζονταν. Πείνα ἦταν καὶ δὲν τοὺς ἐξαφάνισε. Καὶ ὅχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ σώθηκαν ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ ἔλπισαν ὅτι εἶχε χαθεῖ. Βασιλικὸ διάταγμα ἐκδόθηκε καὶ δὲν τοὺς ἐξαφάνισε, ἀλλὰ τότε περισσότερο αὐξανόταν τὸ πλῆθος, ὅταν πέθανε ἐκεῖνος ποὺ τοὺς γνώριζε. Τὸ Σωτήρα τους θέλησαν νὰ θανατώσουν, καὶ οὔτε ἔτσι μπόρεσαν.

2. Βλέπεις, ὅτι μὲ ἐκεῖνα ποὺ ὁ διάβολος ἐπιχειροῦσε νὰ καταλύσει τὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ, μὲ ἐκεῖνα αὐξανόταν; Αὐτό ἔπρεπε τότε καὶ αὐτοὶ νὰ ποῦν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐφευρετικὸς καὶ μπορεῖ νὰ μᾶς βγάλει ἀπ' ἐδῶ». Διότι ἡ ἐφευρετικότητα τοῦ Θεοῦ σ' αὐτὸ πρὸ πάντων συνίστατο, στό ὅτι καὶ κατὰ τὴν παραμονή του σὲ ἄλλη χώρα, τὸ ἔθνος αὐξανόταν, παρ' ὅτι εἶχε δουλεῖες, κακοποιήσεις καὶ θανάτους. Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι τὸ σημαντικό τῆς ὑποσχέσεως. Διότι ἂν αὐξανόταν στὴ δική του χώρα, δὲν θὰ ἦταν τόσο πολὺ ἄξιο ἀπορίας. Καὶ οὔτε ἦταν λίγο καιρὸ σὲ ξένη χώρα, ἀλλὰ τετρακόσια χρόνια. Ἀπὸ ἐδῶ μαθαίνομε ὅτι ἔδειξαν μεγάλη ὑπομονή. Διότι δὲν τοὺς μεταχειρίζονταν οἱ Αἰγύπτιοι ὅπως οἱ κύριοι τοὺς δούλους, ἀλλὰ σὰν ἐχθροὶ καὶ τύραννοι¹³. Γι' αὐτὸ καὶ προεῖπε, ὅτι θὰ βρεθοῦν σὲ ἐλευθερία μεγάλη· διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «Θὰ μὲ λατρεύσουν» καὶ ὅτι θὰ ἐπανέλθουν στὴ χώρα τους καὶ ὅχι χωρὶς τιμωρίες. Καὶ πρόσεχε, πῶς φαίνεται μὲν ὅτι τοὺς κάνει χάρη μὲ τὴν περιτομή, ἀλλὰ δὲν τοὺς δίνει τίποτε· διότι, ἐὰν μὲν ἡ ὑπόσχεση δόθηκε πρὶν ἀπ' αὐτήν, αὕτὴ δόθηκε μεταγενέστερα.

«Καὶ οἱ πατριάρχες», λέγει, «ἐπειδὴ φθόνησαν τὸν Ἰωσήφ». Ὅπου δὲν βλάπτει, τοὺς φέρεται κατὰ τρόπο εὐχάριστο. Πατριάρχες δὲ λέγει τοὺς προγόνους, ἐπειδὴ καὶ γι' αὐτοὺς καυχῶνταν. Ἐξ ἄλλου δὲ δείχνει ὅτι οἱ ἅγιοι δὲν ἦταν χωρὶς θλίψεις, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἦταν μέσα

Οἱ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔλυνον, ἀλλὰ καὶ συνέπραιτον τοῖς θλίβουσιν, ὀφείλοντες μᾶλλον αὐτὰς διακόπτειν. Ὡπερ οὖν οὗτοι τὸν Ἰωσήφ ἐνδοξότερον ἐποίησαν ἀποδόμενοι, οὕτως ὁ βασιλεὺς τὸν Μωϋσῆν κελεύσας ἀναιρεῖσθαι τὰ παῖδιά· εἰ μὴ
 5 γὰρ ἐκέλευσεν, οὐκ ἂν τοῦτο ἐγίνετο. Καὶ σκόπει Θεοῦ κηδεμονίαν. Ἐκεῖνος φυγαδεύει τὸν Μωϋσῆν· ὁ δὲ οὐ κωλύει, τὸ μέλλον οἰκονομῶν, ἵνα ἐκεῖ τῆς ὄψεως τύχη, ἄξιος γινόμενος. Οὕτω καὶ τὸν δοῦλον τὸν πρᾶθέντα ποιεῖ ἐκεῖ βασιλέα, ἔνθα ἐνομίζετο δοῦλος εἶναι. Ὡπερ δὲ οὗτος ἐκεῖ βασιλεύει, ἔνθα αὐτὸν ἐπώλησαν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ
 10 θανάτῳ τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται. Τοῦτο οὐχὶ τιμῆς μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῦ θαρρεῖν τῇ οἰκείᾳ δυνάμει. Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

«Καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ὅλον
 15 τὸν οἶκον αὐτοῦ». Ὅρα διὰ λιμὸν οἷα κατασκευάζει. «Ἐν ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ψυχαῖς κατέβη», φησὶν, «Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν. Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχέμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι, ὃ ὠνήσαιο Ἀβραάμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν νιῶν Ἐμμάωρ τοῦ
 20 Συχέμ». Δείκνυσιν διὸ οὐδὲ μέχρι ταφῆς κύριοι ἦσαν. «Καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας, ἧς ὥμοσεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ἠΰξησεν ὁ λαός, καὶ ἐπληθύνθη ἐν Αἰγύπτῳ, ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος, ὃς οὐκ ᾔδει τὸν Ἰωσήφ». Ὅρα διὸ οὐδὲ ἐν τοῖς τοσοῦτοις ἔτεσιν αὐτοὺς αὖξει, ἀλλ' ὅ-
 25 τε ἔμελλεν ἐγγίξειν τὸ τέλος, καίτοι ἤδη τετρακόσια ἔτη ἦν παρελθόντα καὶ πλείονα ἐν Αἰγύπτῳ. Τὸ γοῦν θαυμασιὸν τοῦτό ἐστιν. «Οὗτος», φησί, «κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν,

14. Ἐξ. 2, 11 - 3, 22 κ.έ.

15. Ψαλμ. 104, 21 καὶ

16. Γέν. 48, 6 - 27.

17. Γέν. 23, 18 - 20.

18. Ἐξ. 1, 8 - 10.

στὶς θλίψεις, βοηθοῦνταν ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτοὶ δὲ ὄχι μόνο δὲν κατέπαυαν τὶς θλίψεις, ἀλλὰ καὶ συνέπρατταν μὲ τοὺς θλίβοντες, ἐνῶ ὄφειλαν μᾶλλον νὰ διακόπτουν αὐτές. Ὅπως λοιπὸν αὐτοί, ὅταν πούλησαν τὸν Ἰωσήφ, τὸν ἔκαναν ἐνδοξότερο, ἔτσι καὶ ὁ βασιλιάς ἔκανε τὸν Μωϋσῆ¹⁴, ἀφοῦ διέταξε νὰ θανατώνονται τὰ παιδιὰ· διότι, ἐὰν δὲν διέτασσε, δὲν θὰ συνέβαινε αὐτό. Καὶ πρόσεξε τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος ἀναγκάζει σὲ φυγὴ τὸν Μωϋσῆ, ὁ δὲ Θεός, δὲν παρεμβάλλει ἐμπόδια σ' αὐτό, ἐξοικονομώντας τὸ μέλλον κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ὁ Μωϋσῆς καὶ ἐκεῖ νὰ ἀξιωθεῖ νὰ δεῖ τὸ Θεό. Ἔτσι καὶ τὸν πωληθέντα δοῦλο, τὸν κάμνει βασιλιὰ ἐκεῖ, ἐνῶ νομιζόταν ὅτι εἶναι δοῦλος. Ὅπως λοιπὸν αὐτὸς βασιλεύει ἐκεῖ, ὅπου τὸν πούλησαν, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς στὸ θάνατο δείχνει τὴ δύναμή του. Αὐτὸ ἦταν δεῖγμα ὄχι μόνο τιμῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πεποιθήσεώς του στὴ δική του δύναμη.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ προαναφερθέντα. «Καὶ ἐγκατέστησε αὐτὸν ὁ Φαραὼ ἡγεμόνα σὲ ὅλη τὴν Αἴγυπτο καὶ σ' ὅλοκληρο τὸν οἶκο του»¹⁵. Βλέπε τί πράγματα προετοιμάζει γιὰ τὴν πείνα. «Μὲ ἐβδομήντα πέντε ἄτομα»¹⁶, λέγει, «κατέβηκε ὁ Ἰακώβ στὴν Αἴγυπτο καὶ πέθανε ἐκεῖ αὐτὸς καὶ οἱ προπάτορές μας. Καὶ μεταφέρθηκαν τὰ ὀστᾶ τους στὴ Συχέμ καὶ τοποθετήθηκαν στὸ μνήμα, ποὺ ἀγόρασε ὁ Ἀβραάμ μὲ ἀντίτιμο ἀργυρῶν νομισμάτων ἀπὸ τοὺς υἱοὺς Ἑμῶρ, τοῦ Συχεμίτη»¹⁷. Δείχνει, ὅτι οὔτε μέχρι τὴν ταφὴ ἦταν κύριοι. «Καθὼς δὲ πλησίαζε ὁ χρόνος ἐκπληρώσεως τῆς ὑποσχέσεως, τὴν ὁποία μὲ ὄρκο διαβεβαίωσε ὁ Θεός στὸν Ἀβραάμ, αὐξήθηκε σὲ δύναμη ὁ λαὸς καὶ πληθύνθηκε σὲ ἀριθμὸ στὴν Αἴγυπτο, μέχρις ὅτου ἐμφανίσθηκε ἄλλος βασιλιάς, ποὺ δὲν γνώριζε τὸν Ἰωσήφ»¹⁸. Πρόσεχε, ὅτι οὔτε μέσα στὰ χρόνια αὐτὰ αὐξάνει αὐτοὺς, ἀλλ' ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πλησιάσει τὸ τέλος, ἂν καὶ βέβαια εἶχαν πιά περάσει τετρακόσια καὶ πλέον χρόνια στὴν Αἴγυπτο. Τὸ ἀξιοθαύμαστο λοιπὸν εἶναι αὐτό. «Αὐτὸς ὁ νέος βασιλιάς», λέγει, «ἀφοῦ φέρθηκε μὲ δολιότητα καὶ πανουργία, ζήτησε νὰ

ἐκώκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν τοῦ ποιεῖν ἔκθρα τὰ βρέφη αὐ-
 τῶν εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι». «Κατασοφισάμενος» εἶπεν, αἰ-
 νιτιόμενος τὴν λάθρα ἀναίρεσιν· οὐ γὰρ ἐβούλετο φανερώς
 αὐτοὺς ἀναιρεῖν· διὸ καὶ ἐπήγαγε, τοῦτο δηλῶν· «Ποιεῖν ἔκ-
 5 θρα τὰ βρέφη». «Ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωϋσῆς, καὶ ἦν
 ἄσιεῖος τῷ Θεῷ». Τοῦτο τὸ θαυμασιόν, δι, ὁ προσιάτης μέλ-
 λων ἔσεσθαι, οὐδὲ μετὰ ταῦτα οὐδὲ πρὸ τούτου, ἀλλ' ἐν αὐ-
 τῷ μέσῳ τῷ θυμῷ ἰκτεται. «Καὶ ἀναιρέφεται μῆνας τρεῖς
 ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς». «Οἱε τοίνυν τὰ ἀνθρώπινα ἀπηλπί-
 10 σθη καὶ ἔρριψαν αὐτόν, ἴοιε τοῦ Θεοῦ ἡ οἰκονομία ἐδείχθη
 διαλάμπουσα. «Ἐκτεθέντα δὲ αὐτόν ἀνείλαιο ἡ θυγάτηρ Φα-
 ραώ, καὶ ἀνεθρέψατο αὐτόν ἑαυτῇ εἰς υἱόν». Οὐδαμοῦ ναός,
 οὐδαμοῦ θυσία, τοσούτων οἰκονομιῶν γενομένων. Καὶ ἀνε-
 τράφη ἐν οἴκῳ βαρβαρικῷ. «Καὶ ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς
 15 πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων· ἦν δὲ δυνατὸς ἐν λόγοις καὶ ἐρ-
 γοις». Ἐμοὶ θαυμάζειν ἐπέρχεται, πῶς τεσσαράκοντα ἔτη ἦν
 ἐκεῖ, καὶ οὐχ ἑάλω ἐκ τῆς περιτομῆς· μᾶλλον δέ, πῶς, ἐν
 ἀσφαλείᾳ ὄντες, τὰ αὐτῶν παρορῶσι καὶ οὗτος καὶ ὁ Ἰωσήφ,
 ἵνα καὶ ἑτέρους σώσωσιν.

20 «Ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετῆς χρόνος, ἀνέβη
 ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ
 τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. Καὶ ἰδὼν τινα ἀδικούμενον ἡμύνατο, καὶ
 ἐποίησεν ἐκδίκησιν τῷ καταπονουμένῳ, παιάξας τὸν Αἰγύ-
 πτιον. Ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ δι, ὁ Θεὸς
 25 διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν· οἱ δὲ οὐ συνῆ-
 καν». «Ὁρα πῶς τέως οὐ δοκεῖ φορτικός, ἀλλὰ τοσαῦτα δη-
 μηγορεῖ, καὶ ἀκούειν ἀνέχονται· οὕτως αὐτοὺς τῇ τοῦ προ-
 σώπου χάριτι εἶλεν. «Ἐνόμιζε», φησί, «συνιέναι τοὺς ἀδελ-

19. ἜΞ. 1, 15 - 22.

20. ἜΞ. 2, 1 - 2 ἔΞ.

21. ἜΞ. 2, 11 - 12.

βλάψει τὸ γένος μας, κακοποίησε τοὺς πατέρες μας καὶ τοὺς ἐξανάγκαζε νὰ ἐκθέτουν τὰ βρέφη τους, ὥστε νὰ μὴ διατηροῦνται αὐτὰ ζωντανά»¹⁹. «Κατασοφισάμενος», εἶπε, ὑπονοώντας τὴν κρυφὴ θανάτωση· διότι δὲν ἤθελε φανερὰ νὰ τοὺς θανατώνουν· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε αὐτό, γιὰ νὰ δηλώσει αὐτό, ὅτι «ἐξανάγκασε αὐτοὺς νὰ ἐκθέτουν τὰ βρέφη τους». «Κατὰ τὸν καιρὸ δὲ αὐτὸ γεννήθηκε ὁ Μωϋσῆς, καὶ ἦταν ὡραῖος καὶ χαριτωμένος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»²⁰. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ προστάτης, οὔτε μετὰ, οὔτε πρὶν, ἀλλὰ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ θυμοῦ τοῦ Φαραὼ γεννιέται. «Καὶ ἀνατρέφεται ἐπὶ τρεῖς μῆνες κρυφὰ μέσα στὸ σπίτι τοῦ πατρός του». Ὅταν λοιπὸν τὰ ἀνθρώπινα ἀπέλπισαν καὶ ἀπεγοήτευσαν αὐτόν, τότε ἡ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ φάνηκε νὰ διαλάμπει. «Ὅταν δὲ τὸν ἔρριψαν ἐκθετο, διέσωσε αὐτόν ἡ θυγατέρα τοῦ Φαραὼ, καὶ τὸν ἀνέθρεψε σὰν δικό της παιδί». Πουθενὰ δὲν ὑπῆρχε ναός, πουθενὰ δὲν γινόταν θυσία, τὴ στιγμὴ ποὺ τόσα θέματα διευθετοῦνταν. Καὶ ἀνατράφηκε σὲ βαρβαρικὴ οἰκία. «Καὶ ἐκπαιδεύτηκε ὁ Μωϋσῆς μὲ ὅλη τὴ σοφία τῶν Αἰγυπτίων· ἦταν δὲ δυνατὸς τόσο στὰ λόγια, ὅσο καὶ στὰ ἔργα». Μοῦ ἔρχεται νὰ ἀπορήσω, πῶς ἦταν ἐκεῖ σαράντα χρόνια καὶ δὲν συνελήφθηκε ἀπὸ τὴν περιτομή· μάλλον δὲ πῶς, ἐνῶ ἦταν ἀσφαλισμένος, παραβλέπουν τὰ δικά τους συμφέροντα καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Ἰωσήφ, γιὰ νὰ σῶσουν καὶ ἄλλους.

«Ὅταν δὲ αὐτὸς ἔγινε σαράντα χρόνων ἐπιθύμησε νὰ ἐπισκεφθεῖ τοὺς ἀδελφούς του, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ ὅταν εἶδε κάποιον ἰσραηλίτη νὰ ἀδικεῖται, τὸν ὑπερασπίσθηκε καὶ πῆρε ἐκδίκηση γιὰ τὸν καταπιεζόμενο ὁμοεθνή του, φονεύοντας τὸν Αἰγύπτιο. Νόμιζε δὲ ὅτι οἱ ἀδελφοί του θὰ καταλάβαιναν ὅτι θὰ τοὺς σῶσει ὁ Θεὸς μὲ τὴ δύναμή του ἀπὸ τὴν καταπίεση τῶν Αἰγυπτίων, αὐτοὶ ὅμως δὲν τὸ κατάλαβαν»²¹. Πρόσεχε πῶς κατὰ πρῶτο δὲν εἶναι ἐνοχλητικὸς, ἀλλὰ τόσα μόνο λέγει, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ τὸν ἀκούουν· τόσο πολὺ συνάρπαζε αὐτοὺς μὲ τὴ χάρη τοῦ προσώπου του. «Νόμιζε», λέγει, «ὅτι θὰ

φούς»· καίτοι διὰ τῶν ἔργων ἡ προσίασα ἐγένετο, καὶ οὐκ ἦν συνέσεως ἐνταῦθα χρεία, ἀλλ' ὁμως οὐδὲ οὕτως συνίεσαν. Ὅρᾳς πῶς μετὰ ἐπεικειάς διαλέγεται, καὶ πῶς δείξας τὸν θυμὸν ἐπ' ἐκείνου, δείκνυσι τὸ ἥμερον ἐπὶ τούτου; «Τῇ τε
 5 ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὥφθη αὐτοῖς μαχομένοις, καὶ συνήλασεν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην, εἰπὼν Ὑποτάξτε, ἀδελφοί ἐστε, ἵνα τί ἀδικεῖτε ἀλλήλους; Ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλησίον ἀπόσται αὐτόν, εἰπὼν Τίς σε κατέσκησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; Μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες χυτὸν τὸν
 10 Αἰγύπτιον;». Ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν φαίνονται λέγοντες· «Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα». Οὕτως ἔθος αἰεὶ ποιεῖν Ἰουδαίοις καὶ εὐεργετούμενοις. Εἶδες ἄνοιαν; τὸν μέλλοντα σώζειν αὐτοὺς διαβάλλοντες δι' ὧν φασιν· «Ὁν τρόπον ἀνεῖλες χυτὸν τὸν Αἰγύπτιον».
 15 «Καὶ ἔφυγε Μωϋσῆς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· καὶ ἐγένετο πάροις ἐν γῇ Μαδιάμ, οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο». Φεύγει, καὶ οὐδὲ ἡ φυγὴ ἔσβεσε τὴν οἰκονομίαν, ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὁ θάνατος. «Καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσαράκοντα, ὥφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς βάτον».

3. Ὅρᾳς πῶς οὐδὲ χρόνῳ διακόπεται ἡ οἰκονομία; ὅτι γὰρ φυγὰς ἦν, ὅτι ξένος, ὅτι πολὺν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀλλοτριότητος πεποίηκεν, ὥς καὶ παῖδας ποιῆσαι δύο, ὅτι οὐκέτι προσέδοκῃσεν διασιρέφειν, τότε ἄγγελος αὐτῷ ἐπιφαίνεται. Τὸν
 25 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἄγγελον καλεῖ, καθάπερ καὶ ἄνθρωπον. Καὶ ποῦ φαίνεται; Ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐν ναῷ. Ὅρᾳς πόσα γίνονται θαύματα, καὶ οὐδαμοῦ ναός, οὐδαμοῦ θυοία; Καὶ οὐδὲ

22. Ὑποτάξτε. 2, 13 - 15.

23. Ἰωάν. 19, 15.

24. Ὑποτάξτε. 2, 14 - 22.

25. Ὑποτάξτε. 3, 2.

τὸν καταλάβαιναν οἱ ἀδελφοί του». Ἐν καὶ βέβαια ἡ προστασία ἔγινε μὲ ἔργα, καὶ δὲν χρειαζόταν ἐδῶ γιὰ τὴ διαπίστωση αὐτὴ σοφία, ἀλλ' ὁμως οὔτε ἔτσι τὸ ἀντιλήφθηκαν. Βλέπεις πῶς ὁμιλεῖ μὲ ἐπιείκεια καὶ πῶς, ἐνῶ ἐκεῖ ἔδειξε τὸ θυμὸ του ἐναντίον ἐκείνου, στὴν περίπτωση αὐτὴ δείχνει τὴν ἡμερότητά του; «Κατὰ τὴν ἐπόμενη ἡμέρα παρουσιάσθηκε ξαφνικὰ στοὺς ὁμοεθνεῖς του, ὅταν δύο ἀπ' αὐτοὺς φιλονεικοῦσαν μεταξύ τους, καὶ προσπάθησε νὰ τοὺς εἰρηνεύσει, λέγοντας· «Ἄνδρες, εἴστε μεταξύ σας ἀδέλφια, γιατί ἀδικεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο; Ἄλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἀδικοῦσε τὸν πλησίον του, τὸν ἔσπρωξε καὶ εἶπε· Ποιὸς σὲ διόρισε ἄρχοντα καὶ δικαστὴ μας; Μήπως θέλεις νὰ φονεύσεις καὶ ἐμένα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ φόνευσες χθὲς τὸν Αἰγύπτιο;»²². Ἀπὸ τὴν ἴδια σκέψη φαίνονται νὰ λέγουν τὰ ἴδια καὶ πρὸς τὸν Χριστό· «Δὲν ἔχομε βασιλέα, παρὰ μόνο τὸν Καίσαρα»²³. Ἐτσι συνήθιζαν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ κάνουν πάντοτε καὶ ὅταν εὐεργετοῦνταν. Εἶδες ἀνοησία; ἐκεῖνον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς σώσει, τὸν διαβάλλουν μὲ αὐτὰ ποὺ λέγουν· «Ὅπως φόνευσες χθὲς τὸν Αἰγύπτιο». «Καὶ ὁ Μωϋσῆς ἔφυγε ἐξ αἰτίας τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ ἐγκαταστάθηκε σὰν ξένος στὴ γῆ Μαδιάμ, ὅπου γέννησε δύο παιδιὰ»²⁴. Φεύγει, καὶ οὔτε ἡ φυγὴ ἔπαυσε τὸ σχέδιο τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ, ὅπως βέβαια οὔτε ὁ θάνατος. «Καὶ ὅταν συμπληρώθηκαν ἄλλα σαράντα χρόνια ἐμφανίσθηκε σ' αὐτόν, στὴν ἔρημο τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἄγγελος Κυρίου σὰν φλόγα πύρινη μέσα ἀπὸ μιὰ βάτο»²⁵.

3. Βλέπεις πῶς οὔτε μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου διακόπτεται τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ; διότι ὅταν ἦταν φυγάς, ὅταν ἦταν ξένος, ὅταν πολὺ χρόνο ἔκανε στὴ ξένη χώρα, ὥστε καὶ δυὸ παιδιὰ ν' ἀποκτήσει, καὶ δὲν περίμενε πλέον νὰ ἐπιστρέψει, τότε ἐμφανίζεται σ' αὐτόν ἄγγελος. Τὸν υἱὸ τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει ἄγγελο, ὅπως καὶ ἄνθρωπο. Καὶ ποῦ ἐμφανίζεται; στὴν ἔρημο, ὄχι στὸ ναό. Βλέπεις πόσα θαύματα γίνονται, καὶ πουθενὰ δὲν ὑπάρχει ναός, πουθενὰ θυσία; Καὶ ὄχι ἀπλῶς στὴν ἔρημο, ἀλλὰ στὴ βάτο.

ἐνταῦθα ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν τῇ θάτῳ. «Ὁ δὲ Μωϋ-
 σῆς ἰδὼν ἐθαύμασε τὸ ὄραμα· προσερχομένου δὲ αὐτοῦ κατα-
 νοῆσαι, ἐγένετο φωνὴ Κυρίου» (ἰδοὺ καὶ φωνῆς ἡξιώθη).
 «Ἐγὼ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θε-
 5 ὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ». Οὐ μόνον ἐνταῦθα δείκνυσιν
 διὲν ὁ ὁφθείς αὐτῷ ἄγγελος ἦν ὁ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος,
 ἀλλὰ δείκνυσι καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ὅσην ποιεῖται ὁ Θεὸς
 διὰ τῆς ἐπιφανείας. «Ἐντρομος δὲ γενόμενος Μωϋσῆς, οὐκ
 εἰτόλμα κατανοῆσαι. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος· Λῦσον τὸ ὑπό-
 10 δημα τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ ἔστηκας, γῆ ἁγία
 ἐστίν». Οὐδαμοῦ ναός, καὶ ὁ τόπος τῇ ἐπιφανείᾳ καὶ ἐνερ-
 γείᾳ τοῦ Χριστοῦ. Πολλῷ θαυμασιώτερον τοῦτο τοῦ τόπου ἐν
 τοῖς Ἀγίοις τῶν ἁγίων· ἐκεῖ γὰρ οὐδαμοῦ ἐφάνη οὕτως ὁ
 Θεός, οὐδαμοῦ οὕτως ἔντρομος γέγονε Μωϋσῆς. Εἶδες τὴν
 15 φιλανθρωπίαν; Ὅρα λοιπὸν καὶ τὴν κηδεμονίαν.

«Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου», φησί, «τοῦ ἐν
 Αἰγύπτῳ, καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα, καὶ κατέβην ἐξε-
 λέσθαι αὐτούς. Καὶ νῦν δεῦρο, ἀποστέλλω σε εἰς Αἴγυπτον».
 Ὅρα πῶς δείκνυσιν ὅτι καὶ δι' εὐεργεσιῶν, καὶ διὰ κολά-
 20 σεων, καὶ διὰ θαυμάτων ἐπήγειο αὐτούς· οἱ δὲ οἱ αὐτοὶ ἤ-
 σαν. Οὕτως ἐντεῦθεν μαρτάνομεν διὲν πανταχοῦ πάρεσιν ὁ
 Θεός. Ταῦτα ἀκούοντες, καὶ ἡμεῖς ἐν ταῖς θλίψεσι πρὸς αὐ-
 τὸν καταφεύγωμεν· «καὶ τοῦ στεναγμοῦ γὰρ αὐτῶν», φησὶν,
 «ἤκουσα». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «ἤκουσα», ἀλλὰ «διὰ τὰς
 25 συμφοράς». Εἰ δέ τις λέγοι· «Καὶ τίος ἔνεκεν αὐτοὺς εἶασε
 κακωθῆναι οὕτως;» ἀκούετω διὲν μάλιστα μὲν οὖν παντὶ δι-
 καίῳ αἱ κακώσεις αἴτιαι μισθῶν γίνονται, ἢ καὶ διὰ τοῦτο
 αὐτοὺς ἀφῆκε κακοῦσθαι, ἵνα τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἐντεῦθεν
 δείξῃ διαλάμπουσαν, καὶ κείνους δι' ὧν ἐκακοῦντο εἰς πάντα
 30 παιδεύσῃ φιλοσοφεῖν. Ὅρα γοῦν, διὲν ἦσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐ

26. Ἔξ. 3, 6.

27. Ἠσ. 9, 6.

28. Ἔξ. 3, 5.

29. Ἔξ. 3, 7-8.

«Ὁ δὲ Μωϋσῆς, ὅταν εἶδε τὸ πρωτοφανὲς αὐτὸ θέαμα τῆς βάτου, ἔμεινε κατάπληκτος· ἐνῶ δὲ προχώρησε γιὰ νὰ δεῖ καὶ νὰ ἀντιληφθεῖ τὸ γινόμενον, ἀκούστηκε φωνὴ Κυρίου (Νά, ἀξιώθηκε ν' ἀκούσει καὶ τῇ φωνῇ τοῦ Θεοῦ). «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»²⁶. Ἐδῶ δείχνει, ὅτι ὄχι μόνο ὁ ἄγγελος ποὺ ἐμφανίσθηκε σ' αὐτόν, ἦταν ὁ ἄγγελος²⁷ τῆς μεγάλης βουλῆς, ἀλλὰ δείχνει καὶ πόση φιλανθρωπία δείχνει ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἐμφάνισή του. «Ἀλλ' ὁ Μωϋσῆς τρομαγμένος δὲν μποροῦσε νὰ κατανοήσῃ αὐτὸ ποὺ ἔβλεπε. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτόν ὁ Κύριος· Λύσε καὶ βγάλε τὰ ὑποδήματά σου, διότι ὁ τόπος ὅπου στέκεσαι εἶναι γῆ ἁγία»²⁸. Πουθενὰ δὲν ὑπῆρχε ναὸς καὶ ὁ τόπος ἔγινε ἅγιος μὲ τὴν ἐμφάνιση καὶ ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ εἶναι πολὺ πρὸ θαυμάσιο ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ εἶναι στὰ Ἱερὰ τῶν Ἀγίων· διότι ἐκεῖ ποτὲ δὲν ἐμφανίσθηκε ἔτσι ὁ Θεός, πουθενὰ δὲν τρόμαξε τόσο πολὺ ὁ Μωϋσῆς. Εἶδες τὴ φιλανθρωπία; βλέπε πλέον καὶ τὴ μέριμνά του.

«Παρατηρώντας, εἶδα τὴν καταπίεση τοῦ λαοῦ μου», λέγει, «ποὺ βρίσκεται στὴν Αἴγυπτο καὶ ἄκουσα τὸ στεναγμὸ του καὶ κατέβηκα γιὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσω. Καὶ τώρα ἔλα, θὰ σὲ στείλω στὴν Αἴγυπτο»²⁹. Πρόσεχε πῶς δείχνει, ὅτι μὲ εὐεργεσίες καὶ τιμωρίες, καὶ μὲ θαύματα τοὺς ὀδηγοῦσε· αὐτοὶ ὅμως ἦταν οἱ ἴδιοι. Ἔτσι ἀπὸ ἐδῶ μαθαίνομε, ὅτι παντοῦ ὑπάρχει ὁ Θεός. Ἀκούοντας αὐτά, ἅς καταφεύγουμε καὶ ἐμεῖς πρὸς αὐτόν, ὅταν θρῖσκομαστε μέσα στὶς θλίψεις· διότι, λέγει, «ἄκουσα καὶ τὸ στεναγμὸ τους». Δὲν εἶπε ἀπλῶς, «ἄκουσα», ἀλλὰ «γιὰ τίς συμφορές». Ἐὰν δὲ κάποιος ἤθελε πεῖ· καὶ γιὰ ποῖο λόγο ἄφησε αὐτοὺς νὰ κακοπαθήσουν ἔτσι; ἅς ἀκούσει, ὅτι σὲ κάθε δίκαιο, πρὸ πάντων οἱ κακοπαθήσεις γίνονται αἰτίες ἀμοιβῶν, ἢ ὅτι γι' αὐτὸ ἄφησε αὐτοὺς νὰ κακοπάθουν, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἀπὸ τίς κακοπαθήσεις διαλαμβάνει ἡ δύναμή του, καὶ νὰ συνηθίσει ἐκείνους, μὲ τὰ ὅσα κακοπάθησαν, σὲ ὅλα νὰ φιλοσοφοῦν. Πρόσεχε λοιπόν, δ-

μόνον ἐλιπάνθησαν, ἐπαχύνθησαν, ἐπλατύνθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐγκατέλιπον τὸν Θεόν· πανταχοῦ γὰρ ἡ ἄνεσις, ἀγαπητέ, κακόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς τῷ Ἀδὰμ ἔλεγεν· «Ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄριον σου». Ἴνα τοίνυν, ἐκ τῆς
 5 πολλῆς κακώσεως εἰς ἄνεσιν ἐλθόντες, μὴ ὑβρίσωσι, θλίβεσθαι αὐτοὺς συγχωρεῖ· μέγα γὰρ ἡ θλίψις ἀγαθόν. Καὶ διὰ ἀγαθόν, ἄκουε τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· «Ἀγαθόν μοι διὰ ἐταπείνωσάς με». Εἰ δὲ τοῖς μεγάλοις καὶ θαυμαστοῖς ἀνδράσι μέγα ἡ θλίψις, πολλῷ μᾶλλον ἡμῖν. Εἰ βούλεσθε δέ, καὶ αὐ-
 10 τὴν ἐφ' ἑαυτῆς τὴν θλίψιν ἐξετάσωμεν.

Ἔστω τις χαίρων σφόδρα καὶ γεγηθώς καὶ διαχεόμενος· τί ἀσχημονέστερον, τί ἀνοητότερον τούτου; Ἔστω τις ἀλγῶν καὶ ἀθυμῶν, τί τούτου φιλοσοφώτερον; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς παραινεῖ, λέγων· «Κρεῖττον εἰς οἰκίαν πένθους εἰσελθεῖν,
 15 ἢ εἰς οἰκίαν γέλωτος». Τάχα καὶ διαμωκᾷσθε τὰ λεγόμενα. Πλὴν ἴδωμεν, οἷος ἦν ὁ Ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ, καὶ οἷος μετὰ ταῦτα ἦν· οἷος ἦν ὁ Κάιν πρὸ τούτου, καὶ οἷος ἦν μετὰ ταῦτα. Οὐχ ἔσσηκεν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔδρας ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ τινος πνεύματος αἴρεται τῆς ἡδονῆς καὶ κουφίζεται, οὐ-
 20 δὲν ἔχουσα θέβαιον· καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἐπαγγελίας ἐστὶν εὖ-κολος, καὶ πρὸς ὑποσχέσεις πρόχειρος, καὶ πολὺς ὁ σάλος τῶν λογισμῶν. Ἐνιεῦθεν ἄκαιρος γέλως, φαιδρότης, οὐκ ἔχουσα λόγον, ρημάτων ὕθλος πολὺς καὶ περιττός. Καὶ τί λέγω τοὺς ἄλλους; Τῶν ἁγίων ἕνα προχειρισώμεθα, καὶ ἴδωμεν τίς
 25 μὲν ἦν ἐν ἡδονῇ ζῶν, τίς δὲ πάλιν ἐν ἀθυμίᾳ. Βούλεσθε οὖν τὸν Δαυὶδ ἴδωμεν; Ὅτε τοίνυν οὗτος ἐν ἡδονῇ ἦν καὶ ἐν χαρᾷ ἀπὸ τῶν πολλῶν τροπαίων, ἀπὸ τῆς νίκης, ἀπὸ τῶν σιεφάνων, ἀπὸ τῆς τρυφῆς, ἀπὸ τοῦ θαρρεῖν, ὅρα οἷα καὶ εἶπε καὶ ἔπραξεν· «Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου· Οὐ μὴ

30. Γέν. 3, 19.

31. Ψαλμ. 118, 71.

32. Ἐκκλ. 7, 3.

ταν ἦταν στήν ἔρημο, ὅχι μόνο λιπάνθηκαν, παχύνθηκαν, καί πλατύνθηκαν, ἀλλά καί ἐγκατέλειψαν τὸ Θεό· διότι παντοῦ ἡ ἄνεση, ἀγαπητέ, εἶναι κακό. Γι' αὐτὸ καί ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔλεγε στὸν Ἀδὰμ «Μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου σου θὰ τρώγεις τὸν ἄρτο σου»³⁰. Γιὰ νὰ μὴ δείξουν ἀλαζονεῖα λοιπόν, ὅταν μετὰ ἀπὸ τίς πολλὰς κακοπαθήσεις περιέλθουν σὲ ἄνεση, ἐπιτρέπει αὐτοὺς νὰ θλίβονται, διότι ἡ θλίψη εἶναι μεγάλο ἀγαθό. Καί ὅτι εἶναι ἀγαθό, ἄκουε τὸν Δαυὶδ ποὺ λέγει· «Εἶναι καλὸ γιὰ μένα τὸ ὅτι μὲ ταπεινώσεις»³¹. Ἐὰν δὲ στοὺς μεγάλους καὶ σπουδαίους ἄνδρες εἶναι ἡ θλίψη σπουδαῖο πράγμα, πολὺ περισσότερο σὲ μᾶς. Ἄν δὲ θέλετε, ὥς ἐξετάσουμε καί τὴν θλίψη αὕτῃ καθ' ἑαυτή.

Ἔστω ὅτι κάποιος χαίρεται ὑπερβολικὰ καί ἀγάλλεται καί γίνεται διαχυτικός· τί πιὸ ἄσχημο καί τί πιὸ ἄνόητο ὑπάρχει ἀπ' αὐτό; Ἔστω ὅτι κάποιος ὑποφέρει καί θλίβεται· τί φιλοσοφώτερο ὑπάρχει ἀπ' αὐτό; Γι' αὐτὸ καί ὁ σοφὸς συμβουλεύει λέγοντας· «Εἶναι προτιμώτερο νὰ εἰσέλθεις σὲ οἰκία πένθους, παρὰ σὲ οἰκία γέλωτα»³². Ἴσως καί νὰ χλευάζετε τὰ λεγόμενα, πλήν ὅμως ὥς δοῦμε ποῖος ἦταν ὁ Ἀδὰμ στὸν παράδεισο, καί ποῖος ἦταν στὴ συνέχεια· ποῖος ἦταν ὁ Κάϊν προηγουμένως, καί ποῖος ἦταν μετὰ ταῦτα. Δὲν στέκεται στὴ θέση τῆς ἡ ψυχῆς, ἀλλ' ὑψώνεται σὰν ἀπὸ κάποιο ἄνεμο, ἀπὸ τὴν ἡδονὴ καί γίνεται ἐλαφριά, χωρὶς νὰ ἔχει τίποτε τὸ σταθερό. Διότι καί σὲ ὑποσχέσεις εἶναι εὐκόλη καί πρόθυμη καί μεγάλη ἡ ἀστάθεια τῶν σκέψεων τῆς. Ἀπὸ αὕτῃ τῇ θέσῃ τῆς προέρχονται ἄσκοπα γέλια, παράλογη φαιδρότητα, μωρολογία μεγάλη καί περιττή. Καί γιατί νὰ ἀναφέρω τοὺς ἄλλους; Ἀπὸ τοὺς ἁγίους ὥς λάβουμε ἓνα παράδειγμα, καί ὥς δοῦμε, ποῖος μὲν ἦταν, ὅταν ἀπολαμβάνει τὴν ἡδονή, ποῖος δὲ πάλι, ὅταν βρισκόταν σὲ στενοχώρια. Θέλετε λοιπόν νὰ δοῦμε τὸν Δαυὶδ; Ὅταν λοιπόν αὐτὸς βρισκόταν σὲ κατάσταση ἡδονῆς καί χαρᾶς ἀπὸ τὰ πολλὰ τρόπαια, ἀπὸ τίς νίκες, ἀπὸ τοὺς στεφάνους, ἀπὸ τὴν τροφή, ἀπὸ τὸ θάρρος, βλέπε, τί εἶπε καί ἔπραξε· «Ἐγὼ

σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα». Ἐπειδὴ δὲ ἐν θλίψει γέγονεν, ἄκουσον τί λέγει· «Καὶ ἐὰν εἶπῃ μοι· Οὐ ιενθέληκά σε, ἰδοὺ ἐγώ, ποιείτω μοι τὸν ἄρεσιτὸν ἐνώπιον αὐτοῦ». Τί τούτων φιλοσοφώτερον τῶν ρημάτων; Ὅτι ἂν ἢ τῷ Θεῷ, φησί,
 5 φίλον, ταύτη ἔσιω. Καὶ πάλιν τῷ Σαούλ ἔλεγεν· «Εἰ δὲ Κύριος ἐπισείει σε ἐπ' ἐμέ, ὁσφρανθείη ἡ θυσία σου». Καὶ τότε μὲν ἐν θλίψει ὢν, καὶ ἐχθρῶν ἐφείδειτο, μετὰ δὲ ταῦτα οὐδὲ φίλων, οὐδὲ τῶν ἡδικηκότων οὐδέν. Πάλιν ὁ Ἰακώβ, ὅτε θλίψει γέγονεν, ἔλεγεν· «Ἐὰν δῶ μοι Κύριος ἄριον φαγεῖν,
 10 καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι». Καὶ ὁ τοῦ Νῶε υἱὸς πρὸς μὲν τούτου οὐδέν τοιοῦτον ἐποίησεν, ἐπειδὴ δὲ ἐνάρρησεν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, ἀκούεις οἷος γέγονεν ὑδρσιτῆς. Καὶ ὁ Ἐζεκίας, ὅτε μὲν ἦν ἐν θλίψει, ὅρα ὅλα ἐποίει ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, (σάκκον γὰρ περιεβάλλειτο, καὶ εἰς γῆν ἐκάθισεν), ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἐν ἡδονῇ, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ.
 15

Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς παραινεῖ, λέγων· «Φαγὼν καὶ πιὼν καὶ ἐμπλησθεῖς, μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου»· ἀποκρημνος γὰρ ἔστιν ὁ τόπος ὁ τῆς τρυφῆς, καὶ λήθην τοῦ Θεοῦ ἐμποιεῖ. Ὅτε ἐνθλίβοντο οἱ Ἰσραηλῖται, πολλῷ πλείους ἐγίνοντο· ἐπειδὴ δὲ αὐτοὺς εἴασε, τότε πάντες ἀπώλοντο. Καὶ τί λέγω ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὰ παραδείγματα; Ἰδωμεν ἀφ' ἡμῶν, εἰ δοκεῖ. Ἡμῶν ὅταν ἐν εὐπραγίᾳ ᾧσιν οἱ πλείους, τετυφωμένοι γίνονται, πᾶσιν ἐχθροί, ὀργίλοι τῆς ἐξουσίας παρούσης· ἀφαιρεθείσης δέ, ἡμεροί, ταπεινοί, πρᾶοι, τῆς οἰκείας φύσεως εἰς ἔννοιαν ἔρχονται. Καὶ διὸ οὕτως ἔχει, δείκνυσι
 20
 25

33. Ψαλμ. 29, 7.

34. Β' Βασιλ. 15, 26.

35. Πλατ. Κρίτων, 2.

36. Α' Βασιλ. 26, 19.

37. Γέν. 28, 20.

38. Ἡσ. 38 - 39.

39. Δευτ. 6, 11 - 12.

δὲ εἶπα, ὅταν βρισκόμουν σὲ κατάσταση εὐημερίας, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ σαλευθῶ στὸν αἰῶνα»³³. "Όταν δὲ βρέθηκε σὲ κατάσταση θλίψεων, ἄκουσε τί λέγει· «Καὶ ἂν ὅμως μοῦ πεῖ Δὲν εὐαρεστοῦμε σέ σένα, τότε ἐγὼ θὰ πῶ· Νὰ ἐγὼ εἶμαι ἕτοιμος. "Ας κάνει ὁ Θεὸς γιὰ μένα ὅ,τι εἶναι καλὸ ἐνώπιόν του»³⁴. Τί ὑπάρχει φιλοσοφώτερο ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια; "Ό,τι εἶναι στὸ Θεὸ ἀρεστό, λέγει, ἃς γίνει ἕτσι»³⁵. Καὶ πάλι στὸ Σαοὺλ ἔλεγε· «Ἐὰν ὁ Κύριος σὲ ἐξήγειρε ἐναντίον μου, ἃς κατευνασθεῖ αὐτὸς μὲ προσφορὰ θυσίας»³⁶. Καὶ τότε μὲν βρισκόταν σὲ θλίψεις καὶ προφυλασσόταν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, κατόπιν ὅμως δὲν ὑπελόγιζε οὔτε τοὺς φίλους, οὔτε ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν ἀδίκησαν σὲ τίποτε. Πάλι δὲ ὁ Ἰακώβ, ὅταν βρισκόταν σὲ θλίψεις, ἔλεγε· «Ἐὰν εἶναι ὁ Θεὸς μαζί μου καὶ μὲ φυλάττει σὲ ὅλο μου τὸ ταξίδι, θὰ μοῦ δώσει τροφὴ γιὰ νὰ φάγω καὶ ἐνδύματα γιὰ νὰ ἐνδυθῶ»³⁷. Καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Νῶε πρὶν μὲν ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἔκαμε κάτι παρόμοιο, ὅταν ὅμως ἔλαβε θάρρος γιὰ τὴ σωτηρία του, γνωρίζεις πόσο αὐθάδης ἔγινε. Καὶ ὁ Ἐζεκίας, ὅταν μὲν βρισκόταν σὲ θλίψεις, βλέπε τί ἔκανε γιὰ τὴ σωτηρία του· δηλαδὴ περιτυλίχθηκε μὲ σάκκο καὶ κάθισε στὴ γῆ· ὅταν δὲ βρέθηκε σὲ κατάσταση καλοπέρασης, ἔπесε ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμό του»³⁸.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μωϋσῆς συμβουλεύει, λέγοντας· «Όταν τρώγεις, καὶ ὅταν πίνεις καὶ ὅταν χορταίνεις, πάντοτε νὰ θυμᾶσαι τὸν Κύριο τὸ Θεό σου»³⁹. Διότι ὁ τόπος τῆς τρυφῆς εἶναι ἀπόκρημνος καὶ συντελεῖ στὸ νὰ λησμονεῖται ὁ Θεός. "Όταν θλίβονταν οἱ Ἰσραηλίτες, γίνονται πολὺ περισσότεροι, ὅταν ὅμως ἄφησε αὐτούς, τότε ὅλοι χάθηκαν. Καὶ γιατί ἀναφέρω τὰ παραδείγματα ἀπὸ τοὺς παλιούς; "Ας δοῦμε ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους, ἂν νομίζετε. "Όταν οἱ περισσότεροι ἀπὸ μᾶς εὐτυχοῦν, γίνονται ἀλαζόνες, ἐχθροὶ σὲ ὅλους, ὀργίλοι τῆς παρούσας καταστάσεως. "Όταν ὅμως τοὺς ἀφαιρεθεῖ ἡ εὐτυχία, τότε γίνονται ἥμεροι, ταπεινοί, πρᾶοι καὶ ἀντιλαμβάνονται τὴν ἴδια τους τὴ φύσῃ. Καὶ ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα, τὸ δείχνει καὶ

καὶ ὁ Δαυίδ, λέγων· «Ἐκράτησεν αὐτοῦς ἡ ὑπερηφανία εἰς τέλος· ἐξελεύσεται ὡς ἐκ σιέαιος ἡ ἀδικία αὐτῶν». Ταῦτα δὴ μοι εἴρηται, ἵνα μὴ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν χαρὰν ζητῶμεν. Καὶ πῶς, φηοῖν, ὁ Παῦλος λέγει, «Χαίρειτε πάντις»; Οὐχ
 5 ἀπλῶς εἶπε, «Χαίρειτε», ἀλλὰ προσέθηκεν, «Ἐν Κυρίῳ».

4. Αὕτη μεγίστη χαρὰ τοιαύτην καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔχαιρον. Χαρὰ, κέρδος φέρουσα, ἡ ἀπὸ δεσπονηρίων, ἡ ἀπὸ μασιγῶν, ἡ ἀπὸ διωγμῶν, ἡ ἀπὸ τοῦ κακῶς ἀκούειν, ἡ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν παντως ἔχουσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν καὶ τὴν
 10 ὑπόθεσιν· ὅθεν καὶ εἰς χρησιὸν ἀπαντᾷ τέλος. Ἡ δὲ τοῦ κόσμου τοῦναντίον, ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν ἡδέων, τελευτᾷ δὲ εἰς τὰ λυπηρά. Οὐδὲ ἐγὼ κωλύω χαίρειν κατὰ Κύριον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα παραινῶ. Ἐμασιζόντι οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἔχαιρον ἐδέδεντι, καὶ εὐχαρίστουν· ἐλιθάζοντι, καὶ ἐκήρυττον. Ταύτην καὶ ἐγὼ βούλομαι τὴν χαρὰν ἀπ' οὐδενὸς σωματικοῦ τὴν
 15 ἀρχὴν ἔχει, ἀλλ' ἀπὸ πραγμάτων πνευματικῶν. Οὐκ ἔστι τὸν κατὰ κόσμον χαίρονται ὁμοῦ καὶ κατὰ Θεὸν χαίρειν· πᾶς γὰρ ὁ κατὰ κόσμον χαίρων, ἐπὶ πλούτῳ χαίρει, ἐπὶ τρυφῇ, ἐπὶ δόξῃ καὶ δυναστείᾳ, ἐπὶ ἀλαζονείᾳ· ὁ δὲ κατὰ Θεόν, ἐπὶ ἀτιμίᾳ τῇ
 20 δι' αὐτόν, ἐπὶ πενίᾳ, ἐπὶ ἀκτημοσύνῃ, ἐπὶ νησιείᾳ, ἐπὶ ταπεινοφροσύνῃ. Ὅρᾳς ὅτι ἐναντίαι αἱ ὑποθέσεις; Ὅσοι ἔξω χαρᾶς εἰσιν ἐνταῦθα καὶ λύπης· καὶ ὅσοι ἔξω λύπης ἐνταῦθα καὶ ἡδονῆς. Καὶ ὅντως ταῦτά ἐστι τὰ ποιοῦντα ἀληθῆ χαρὰν, ἐπεὶ ἐκεῖνα ὄνομα μόνον ἔχει χαρᾶς, τὸ δὲ πᾶν ἐν λύπῃ κεῖται.
 25 ται. Πρόσῃν ἀνίαν ὁ ἀλαζὼν ἔχει! πῶς διακόπεται ἐν αὐτῷ

40. Ψαλμ. 72, 6-7.

41. Φιλιπ. 4, 4.

ὁ Δαυίδ, λέγοντας· «Τοὺς κυρίευσε τελείως ἡ ὑπερηφάνειά τους. Θὰ φυτρώσει σὰν φυτὸ ἀπὸ τὴν καρδιά τους ἡ ἀδικία τους»⁴⁰. Αὐτὰ λοιπὸν ἔχουν λεχθεῖ ἀπὸ μένα, γιὰ νὰ μὴ ἐπιδιώκουμε μὲ κάθε τρόπο τὴ χαρά. Καὶ πῶς, λέγει, ὁ Παῦλος, λέγει, «Χαίρετε πάντοτε»; Δὲν εἶπε ἀπλῶς χαίρετε, ἀλλὰ πρόσθεσε, «ἐν Κυρίῳ»⁴¹.

4. Αὕτῃ εἶναι ἡ μεγίστη χαρά· τέτοια ἦταν καὶ ἡ χαρὰ τῶν Ἀποστόλων· χαρὰ, ποὺ ἀποφέρει ψυχικὸ κέρδος, χαρὰ ἀπὸ τὰ δεσμωτήρια, χαρὰ ἀπὸ τὰ μαστίγια, ἀπὸ τοὺς διωγμούς, ἀπὸ τίς κακολογίες, χαρὰ ποὺ ἀπὸ τίς θλίψεις γενικὰ ἔχει τὴν ἀρχή, τὴ ρίζα καὶ τὴν ἀφορμή· γι' αὐτὸ καὶ καταλήγει σὲ καλὸ τέλος. Ἀντίθετα ἡ χαρὰ τοῦ κόσμου ἀρχίζει μὲν ἀπὸ τὰ εὐχάριστα, καταλήγει ὁμως στὰ δυσάρεστα. Οὔτε ἐγὼ ἐμποδίζω νὰ χαίρεσθε τὴ χαρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ πάρα πολὺ σὰς συμβουλεύω. Μαστιγῶνονταν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ χαίρονταν· δένονταν καὶ εὐχαριστοῦσαν· λιθοβολοῦνταν καὶ κήρυτταν. Αὕτῃ καὶ ἐγὼ τὴ χαρὰ θέλω· ἀπὸ κανένα σωματικὸ δὲν ἔχει τὴν ἀρχή της, ἀλλὰ ἀπὸ πνευματικὰ πράγματα. Δὲν εἶναι δυνατόν ἐκεῖνος ποὺ χαίρεται κατὰ τὴν συνήθεια τοῦ κόσμου αὐτοῦ, νὰ χαίρεται συγχρόνως καὶ κατὰ τὴ χαρὰ τοῦ Θεοῦ· διότι ὁ καθένας ποὺ χαίρεται κατὰ τὴ συνήθεια τῆς χαρᾶς τοῦ κόσμου, χαίρεται γιὰ τὸν πλοῦτο, γιὰ τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, γιὰ δόξα καὶ ἐξουσία, καὶ ἀπὸ ἀλαζονείας· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ χαίρεται τὴ χαρὰ ποὺ τοῦ δίνει ἡ ἔνωσή του μὲ τὸ Θεό, χαίρεται γιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ παθαίνει γι' αὐτόν, γιὰ τὴν φτώχεια του, γιὰ τὴν ἀκτημοσύνη του, γιὰ τὴν νηστεία, γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνη. Βλέπεις, ὅτι αἱ ὑποθέσεις εἶναι ἀντίθετες; Ὅσοι ἐδῶ εἶναι ἐκτὸς τῆς χαρᾶς τοῦ κόσμου τούτου, εἶναι καὶ ἐκτὸς τῆς κατὰ Θεὸ λύπης, καὶ ὅσοι ἐδῶ στὸν κόσμον αὐτό, εἶναι ἐκτὸς λύπης, εἶναι καὶ ἐκτὸς ἡδονῆς. Καὶ πράγματι αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ παρέχουν τὴν ἀληθινὴν χαρὰ, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνα, ποὺ εἶπε παραπάνω, κατ' ὄνομα μόνο παρέχουν χαρὰ, ἐνῶ ἐξ ὁλοκλήρου βρίσκονται σὲ λύπη. Πόση παραφροσύνη ἔχει ὁ ἀλαζόνας; Πῶς ἐνῶ ἀλαζονεύεται, προξε-

τῷ ἀλαζονεύεσθαι, μυρίας ἑαυτῷ μηχανώμενος ὑβρεις, πολὺ
 τὸ μῖσος, μεγάλην τὴν ἀπέχθειαν, πολὺν τὸν φθόνον, πολλήν
 τὴν βασκανίαν! καὶ γὰρ παρὰ τῶν μειζόνων ὑβρισθῇ, ἀλγεί
 καὶ μὴ πάντων κατεξανασιῇ, δάκνεται. Ὁ δὲ ταπεινὸς ἐν
 5 πολλῇ ἐστὶ τῇ ἡδονῇ, παρ' οὐδενὸς προσδοκῶν τιμὴν· ἂν μὲν
 οὖν τιμηθῇ, ἥσθη, ἂν δὲ μὴ τιμηθῇ, οὐκ ἥλγησεν, ἀλλ' ἀγαπᾷ,
 ὅτι οὐκ ἐτιμήθη. Ἄρ' οὖν ἐκ τοῦ μὴ ζητεῖν τιμὴν καὶ τιμᾶ-
 σθαι, πολλὴ ἡ ἡδονή. Ἐκεῖ δὲ τοῦναντίον, καὶ ζητεῖ τιμὴν,
 καὶ οὐ τιμᾶται. Οὐχ ὁμοίως δὲ ἡδεται τιμὴν ὁ ζητῶν καὶ ὁ
 10 μὴ ζητῶν. Οὗτος, ὅσον ἂν λάβῃ, οὐδὲν ἡγεῖται εἰληφέναι· ἑ-
 κεῖνος, καὶ τὸ μικρὸν δῶς, ὥς τὸ πᾶν εἰληφῶς δέχεται. Πά-
 λιν ὁ τρυφῶν μυρία πράγματα ἔχει, καὶ ἐξ εὐκολίας καὶ ὥσ-
 περ ἀπὸ πηγῶν αὐτῷ τὰ τῶν προσόδων ἐπιρρέη, τὰ ἀπὸ τῆς
 τρυφῆς δεινὰ δέδοικε, καὶ τὸ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος· οὗτος
 15 δὲ αἰεὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἐστὶ καὶ ἐν ἡδονῇ, ἐθίσας ἑαυτὸν ἐν λι-
 τότητι διαίτης. Οὐ γὰρ οὕτως ἑαυτὸν ταλανίζει, ὅτι μὴ μετέ-
 χει τραπέζης πολυτελοῦς, ὥς τρυφᾷ τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον
 μὴ δεδοικώς. Τὰ δὲ ἐκ τῆς τρυφῆς ὅσα δεινὰ, οὐδεὶς ἀγνοεῖ·
 ἀναγκαῖον δὲ καὶ νῦν εἰπεῖν.

20 Διπλοῦς ὁ πόλεμος, τοῦ σώματος, λέγω, καὶ τῆς ψυχῆς,
 διπλοῦς ὁ χειμῶν, διπλᾷ τὰ νοσήματα καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
 ἀλλ' ὅτι καὶ ἀνίατα, καὶ μεγάλας φέρουσι ταῦτα τὰς συμφο-
 ράς. Ἀλλ' οὐχ ἡ εὐτέλεια τοιοῦτον, ἀλλὰ διπλῇ ἡ ὑγεία, δι-
 πλᾷ τὰ ἀγαθὰ. «Ὑπνος ὑγείας», φησὶν, «ἐν ἐντέρῳ μειοῖω».
 25 Πανταχοῦ γὰρ τὸ μὲν σύμμετρον ποθεινόν, τὸ δὲ ἄμετρον οὐ-
 κέτι. Ὅρα γάρ. Σπινθῆρι μικρῷ πολὺν ξύλων ἐπίθες φορυ-
 τόν, καὶ οὐκέτι πῦρ τὸ λάμπον, ἀλλὰ καπνὸν ὄψει σφόδρα ἀη-
 δῇ· ἀνδρὶ λίαν ἰσχυρῷ καὶ μεγάλῳ φορτίον ἐπίθες τὸ τὴν ἰ-

42. Σοφ. Σειράχ 31 (34), 20.

43. Πρβλ. τὸ «πᾶν μέτρον ὀριστον» τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

νώντας σὸν ἑαυτὸ τοῦ ὕβρεις ἄπειρες, μῖσος πολὺ, ἀπέχθεια μεγάλη, φθόνο πολὺ, ζηλοφθονία πολλή! διότι, καὶ ἂν τώρα ὑποστεῖ ταπεινώσεις ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους τοῦ, πονεῖ, ἂν δὲ δὲν ἐξεγερθεῖ ἐναντίον ὧν, ὑποφέρει. Ὁ ταπεινὸς ὅμως βρίσκεται σὲ μεγάλη εὐχαρίστηση, ἐφόσον δὲν ἀναμένει ἀπὸ κανένα τιμὴ καὶ ἂν λοιπὸν τιμηθεῖ, εὐχαριστεῖται, ἂν δὲ δὲν τιμηθεῖ, δὲν λυπᾶται, ἀλλ' εἶναι εὐχαριστημένος, διότι δὲν τιμήθηκε. Ἄρα λοιπὸν μεγάλη εἶναι ἡ εὐχαρίστηση, ὅταν κάποιος τιμᾶται χωρὶς νὰ ἐπιδιώκει τιμὴ. Ἐκεῖ δὲ ἀντίθετα, καὶ ἐπιζητεῖ τιμὴ καὶ δὲν τιμᾶται. Δὲν εὐχαριστεῖται ὅμοια ἐκεῖνος ποὺ ἐπιζητεῖ τιμὴ, καὶ ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἐπιζητεῖ. Αὐτός, ὅσο καὶ ἂν λάβει, νομίζει ὅτι δὲν ἔχει λάβει τίποτε, ἐκεῖνος δέ, καὶ ἂν τοῦ δώσεις λίγο, τὸ δέχεται σὰν νὰ ἔχει λάβει τὸ πᾶν. Πάλι, ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ μέσα στὶς ἀπολαύσεις, ἔχει ἄπειρα πράγματα, καὶ ἀκόμα ἂν μὲ εὐκολία καὶ σὰν ἀπὸ πηγῆς συρρέουν σ' αὐτὸν τὰ εἰσοδήματα, φοβᾶται τὰ κακὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν μαλθακὴ ζωὴ καὶ τὸ ἄγνωστο τοῦ μέλλοντος, ἐνῶ αὐτὸς πάντοτε βρίσκεται σὲ ἀσφάλεια καὶ εἶναι εὐχαριστημένος, διότι συνήθισε τὸν ἑαυτὸ τοῦ μὲ λιτὴ διατροφή. Διότι δὲν λυπᾶται, ἐπειδὴ δὲν μετέχει σὲ πολυτελὴ τραπέζια, ὅπως εὐχαριστεῖται, μὲ τὸ νὰ μὴ φοβᾶται τὸ ἄγνωστο τοῦ μέλλοντος. Πόσα δὲ εἶναι τὰ δεινὰ τῆς μαλθακῆς ζωῆς, κανένας δὲν τὸ ἀγνοεῖ· εἶναι δὲ ἀνάγκη καὶ τώρα νὰ τὰ ἀναφέρουμε.

Εἶναι διπλὸς ὁ πόλεμος τοῦ σώματος, ἐννοῶ, καὶ τῆς ψυχῆς· εἶναι διπλὸς ὁ χειμῶνας, διπλὰ τὰ νοσήματα· καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλ' ὅτι εἶναι καὶ ἀθεράπευτα, καὶ φέρουν αὐτὰ μεγάλες συμφορές. Ἀλλὰ ἡ λιτότητα δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ εἶναι διπλὴ ἡ ὑγεία, διπλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ. «Ὑγιεινὸς ὕπνος», λέγει, «γίνεται μὲ μέτρια γεμάτο στομάχι»⁴². Διότι παντοῦ ἡ μὲν συμμετρία εἶναι ἐπιθυμητή, τὸ δὲ ἄμετρο ὄχι⁴³. Πρόσεχε δηλαδή. Σὲ σπινθήρα μικρὸ τοποθέτησε πολλὰ φρύγανα ἀπὸ ξύλα, καὶ δὲν θὰ δεῖς πλέον τὴ φωτιὰ νὰ λάμπει, ἀλλὰ καπνὸ πολὺ ἄσχημο· σὲ ἄνδρα πολὺ ἰσχυρὸ καὶ μεγάλο τοποθέτησε φορτίο ποὺ νὰ

σχὺν ὑπερβαῖνον, καὶ ὄψει μετὰ τοῦ φορτίου χαμαὶ κείμενον
καὶ ἐρριμμένον· πολὺν τὸν φόρτιον ἔμβαλε τῷ πλοίῳ, καὶ
χαλεπὸν εἰργάσω τὸ νανάγιον. Τοιοῦτο δὴ τι καὶ ἡ τρυφή
ἐστὶ· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ὑπεράνιλων πλοίων πολὺς ὁ θό-
5 ρυβος τῶν ναυτῶν, τοῦ κυβερνήτου, τοῦ προωρέως, τῶν ἐπι-
βαιτῶν, τὰ μὲν ἄνωθεν ριπιούντων εἰς τὸ πέλαγος, τὰ δὲ κά-
τωθεν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τὰ μὲν ἄνωθεν ἐμοῦντες, τὰ
δὲ κάτωθεν, καὶ ἐαντιοὺς διαφθείροντες, ἀπόλλυνται. Καὶ τὸ
τὸ δὴ πάντων αἰσχροτέρον, διὲς αὐτὸ τὸ σιόμα τὴν χρῆσιν
10 ἀναλαμβάνει τῶν δπισθεν μορίων, καὶ γίνεται ἐκείνων ἀτι-
μότερον.

Εἰ δὲ ἐν τῷ σιόματι τοσαύτη ἀσχημοσύνη, ἐννόησον
ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ γὰρ ἐκεῖ πάντα γνόφος, πάντα θύελλα, πάντα
σκότιος, πολλὴ τῶν λογισμῶν σύγχυσις, πιεζομένων, θλιβομέ-
15 νων, τῆς ψυχῆς αὐτῆς τὴν ἐπήρειαν βοώσης. Ἐντεῦθεν καὶ
αὐτοὶ οἱ γαστριζόμενοι ἀλλήλους ἀτιῶνται, δυσχεραίνουνσι,
σπεύδουσι τὴν ἑνδον ἀπορρίψασθαι κόπρον. Ὅμως καὶ μετὰ
τὸ ριφῆναι, οὐδὲ οὕτως ὁ σάλος παύεται, ἀλλὰ καὶ πυρετοὶ
ἐντεῦθεν καὶ νόσοι.

20 Ναί, φησί, νοσοῦσι καὶ ἀσχημονοῦσι· λόγος εἰκὴ ταῦτα
διεξών, καὶ νόσους καταλέγων· νοσῶ γὰρ ἐγώ, καὶ σπῶμαι
ἐγώ, καὶ ἀσχημονῶ ἐγώ, ὁ μὴ ἔχων φαγεῖν τούτους δὲ τοὺς
τρυφῶντας ἔστιν εὐπαθοῦντας ἰδεῖν, σφριγῶντας, χαίροντας,
φερομένους ἐφ' ἵππων. Οἷμοι! θρήνων γὰρ ἄξια ταῦτα τὰ
25 ῥήματα. Τοὺς δὲ ποδαλγοῦντας, τοὺς ἐπὶ δίφρων φερομέ-
ρους τοὺς καταδεσμουμένους, πόθεν ὀρῶμεν; εἰπέ μοι. Καὶ
εἰ μὴ τὸ πρᾶγμα ὕβριν ἐνόμιζον, καὶ ὀνειδιστικῶς με ταῦτα
λέγειν ἡγοῦντο, ἥδη ἂν καὶ ὀνομασιτὶ παρήγαγον αὐτούς.
Ἀλλ' εἰσὶ τινες, οἱ καὶ ὑγιαίνουνσι, φησὶν. Ἐπειδὴ μὴ μόνον

ὑπερβαίνει τις δυνάμεις του καὶ θὰ δεῖς αὐτόν νὰ πέφτει κάτω μαζὶ μὲ τὸ φορτίο· πολὺ φορτίο τοποθέτησε σὲ πλοῖο καὶ θὰ προκαλέσει φοβερὸ ναυάγιο. Κάτι παρόμοιο λοιπὸν εἶναι καὶ ἡ μαλθακὴ ζωὴ· διότι ὅπως στὰ ὑπερφορτωμένα καὶ θαλασσοδαρμένα πλοῖα εἶναι μέγας ὁ θόρυβος τῶν ναυτῶν, τοῦ κυβερνήτη, τοῦ πρωρέα, τῶν ἐπιβατῶν, οἱ ὅποιοι ρίχνουν στὸ πέλαγος, ἄλλα μὲν ἀπὸ πάνω, ἄλλα δὲ ἀπὸ κάτω, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἄλλα μὲν ἐξεμώντας ἀπὸ πάνω, ἄλλα δὲ ἐκβάλλοντας ἀπὸ κάτω, καὶ τοὺς ἑαυτοὺς τους βλάπτοντας χάνονται. Καὶ τὸ χειρότερο μάλιστα ὅλων εἶναι, ὅτι τὸ ἴδιο τὸ στόμα ἀναλαμβάνει τὸ ἔργο τῶν ὀπισθίων μερῶν τοῦ σώματος, καὶ γίνεται ἀτιμότερο ἀπὸ ἐκεῖνα.

Ἄν δὲ στὸ στόμα ὑπάρχει τόση ἀσχήμια, σκέψου πόση στήν ψυχὴ. Διότι ἐκεῖ τὰ πάντα εἶναι σκοτεινά, τὰ πάντα θύελλα, τὰ πάντα σκοτάδι, μεγάλη σύγχυσις σκέψεων, ποὺ πιέζονται καὶ θλίβονται, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ κραυγάζει γιὰ τὶς ἀπρέπειες αὐτές. Γι' αὐτὸ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τρώγουν ὑπερβολικά, ἀλληλοκατηγοροῦνται, δυσφοροῦν καὶ σπεύδουν νὰ ἀποβάλουν τὴν κοπριὰ ποὺ ὑπάρχει μέσα τους. Ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἀποβολή, οὔτε τότε παύει ἡ ἐσωτερικὴ ταραχή, ἀλλὰ ἐπακολουθοῦν καὶ πυρετοὶ καὶ νόσοι.

Ναί, λέγει, νοσοῦν καὶ ἀσχημονοῦν· ὁ λόγος ἄσκοπα τὰ διηγεῖται αὐτά, καὶ μᾶς ἀναφέρει τὶς ἀσθένειες· διότι ἀσθενῶ ἐγώ, καὶ σπαράσσω ἐγώ, καὶ ἀσχημονῶ ἐγώ, ποὺ δὲν ἔχω νὰ φάγω, ἀλλ' αὐτούς, ποὺ ζοῦν τρυφηλὴ ζωὴ, εἶναι δυνατό νὰ δεῖς νὰ εὐφραίνονται, νὰ εἶναι ἀκμαῖοι, νὰ χαίρονται, νὰ μεταφέρονται ἐπάνω σὲ ἵππους. Ἀλλοίμονο! διότι τὰ λόγια αὐτά εἶναι ἀξιοθρήνητα. Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πόνους τῶν ποδιῶν, ποὺ φέρονται ἐπάνω σὲ ἀναπηρικὸ κάθισμα, ποὺ εἶναι δεμένοι, ἀπὸ ποῦ βλέπομε νὰ προέρχονται; πές μου; Καὶ ἂν δὲν νόμιζαν αὐτὸ προσβολή καὶ δὲν μὲ θεωροῦσαν ὅτι τὰ λέγω αὐτά χλευαστικά, θὰ μπορούσα ν' ἀναφέρω ὀνομαδτικὰ αὐτούς. Ἀλλ' ὑπάρχουν, λέγει, μερικοὶ ποὺ ὑγιαίνουν.

τροφῇ προσανέχουσιν, ἀλλὰ καὶ πόνοις· ἐπεὶ δὲ μοι ἄνθρω-
 πον διὰ παντὸς παινόμενον, ἀνενέργητον κείμενον, μηδὲν
 πονοῦντα, ἰδεῖν ὑγιαίνοντα. Ἀλλ' οὐκ ἂν εὖροις· καὶ γὰρ
 μυρίων ἰατρῶν πλῆθος συνέλθῃ, ἐξελεῖν αὐτὸν οὐ μὴ δυνηθῇ
 5 τῶν νοσημάτων, διηνεκῶς γαστριζόμενον οὐδὲ γὰρ ἔχει τὸ
 πρᾶγμα φύσιν. Ἐγὼ δὲ καὶ ἰατρικὸν ὑμῖν ἐρῶ λόγον· Τῶν
 εἰς τὴν γαστέρα καταβαλλομένων οὐ τὸ πᾶν γίνεται τροφή·
 ἐπεὶ μηδὲ ἐν αὐτῇ τῇ τῆς τροφῆς φύσει τὸ πᾶν ἐστι τρόφιμον,
 ἀλλ' ἐστι τὸ μὲν αὐτῆς εἰς διαχώρησιν μεριζόμενον, τὸ δὲ εἰς
 10 τροφήν. Ἄν μὲν οὖν σύμμετρα δοὺς τέλεον κατεργασθῇ, τοῦ-
 το γίνεται, καὶ τὴν οἰκείαν ἔλαβε χώραν, καὶ τὸ μὲν ὑγιὲς
 καὶ χρησιὸν εἰς τὸν οἰκεῖον ἀνέδραμε τόπον, τὸ δὲ περιτιτὸν
 καὶ ἄχρησιον ὑπεξῆλθε καὶ ἐξεχώρησεν ἂν δὲ πλῆθος, καὶ
 ὅσον αὐτοῦ τρόφιμον, καὶ τοῦτο γίνεται βλαβερόν.
 15 Ὡς ἐπὶ ὑποδείγματι δὲ τοιοῦτον ἐρῶ, ἵνα σαφέσιερον,
 δὲ λέγω, ὑμῖν γένηται· Τοῦ οἴτου τὸ μὲν ἐστι σεμίδαλις, τὸ δὲ
 ἄλευρον, τὸ δὲ πίτυρον· ἂν μὲν οὖν ἡ μύλη λάβῃ ἃ δύναται
 ἀλεῖν, ἀπέκρινε ταῦτα πάντα, ἂν δὲ πλέον ἐπιβάλῃς, πάντα
 συγκέχυνται. Πάλιν ὁ οἶνος ἂν τῆς προσηκούσης κατεργασίας
 20 τύχῃ, καὶ τῆς τῶν ὠρῶν κράσεως, πρότερον μὲν πάντα ὁμοῦ
 γίνεται, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ μὲν αὐτοῦ εἰς τρύγα ὑφιζάνει, τὸ
 δὲ εἰς ἀφρόν ἀναιρέχει, τὸ δὲ μένει ἀπόλαυσις τῶν μειτεχόν-
 των, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ χρησιόν, καὶ οὐκ ἂν ποτε ταχέως τοῦτο
 τραπείῃ· πρότερον δὲ οὔτε οἶνός ἐστιν, οὔτε τρύξ, πάντων
 25 μιχθέντων. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς θαλάττης ἴδοι τις ἂν, διὰν

Αὐτὸ συμβαίνει ἐπειδὴ δὲν ἐπιδίδονται μόνο στήν τρυφή, ἀλλὰ καὶ στοὺς κόπους. Διότι δείξε μου ἓναν ἄνθρωπο, ποὺ συνεχῶς παχαίνει, ποὺ βρίσκεται σὲ ἀδράνεια, ποὺ δὲν ὑποβάλλεται σὲ κόπους καὶ νὰ εἶναι ὑγιής. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατό νὰ βρεῖς. Διότι καὶ ἂν συγκεντρωθεῖ πλῆθος ἰατρῶν, δὲν θὰ μπορέσει νὰ ἀπαλλάξει αὐτὸν ἀπὸ τὰ νοσήματα, ὅταν αὐτὸς τρώγει ὑπερβολικά· διότι τὸ φαινόμενο αὐτὸ δὲν εἶναι φυσιολογικό. Ἐγὼ δὲ θὰ σᾶς πῶ καὶ κάτι ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν ἰατρική. Ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἰσάγονται στήν κοιλιά, δὲν γίνονται ὅλα τροφή· ἀφοῦ οὔτε στήν ἴδια τῇ φύσει τῆς τροφῆς τὸ κάθε τι εἶναι θρεπτικό, ἀλλ' ἄλλο μὲν μέρος ἀπ' αὐτὴν χωρίζεται γι' ἀπομάκρυνση, ἄλλο δὲ παραμένει γιὰ τροφή. Ἄν λοιπὸν δώσεις κανονικὴ ποσότητα τροφῆς στήν κοιλιά σου καὶ τὴν ἐπεξεργασθεῖ κατὰ τρόπο τέλειο, τότε συμβαίνει τὸ ἑξῆς, αὐτὴ μὲν λαμβάνει τὴν κατάλληλη θέση της, καὶ τὸ μὲν ὑγιεινὸ καὶ χρήσιμο στοιχεῖο της μεταβαίνει στὸ δικό του χῶρο, τὸ δὲ περιττὸ καὶ ἄχρηστο ἀποχωρίζεται καὶ ἐξέρχεται· ἂν ὅμως εἰσάγεις ἄφθονη ποσότητα τροφῆς, καὶ ἐκεῖνο ἀπ' αὐτὴ ποὺ εἶναι θρεπτικό, καὶ αὐτὸ γίνεται βλαβερό.

Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ σαφέστερο αὐτὸ ποὺ σᾶς λέγω, θὰ σᾶς ἀναφέρω ἓνα παρόμοιο παράδειγμα. Ἀπὸ τὸ σιτᾶρι, ἓνα μέρος εἶναι σεμιδάλι, ἓνα ἀλεύρι καὶ ἓνα πίτυρα. Ἄν λοιπὸν ὁ μύλος περιλάβει, ὅσα μπορεῖ ν' ἀλέσει, τὰ διαχωρίζει ὅλα αὐτά, ἂν ὅμως βάλεις περισσότερη ποσότητα, ὅλα συγχέονται. Πάλι, ἂν τὸ κρασί λάβει τὴν κανονικὴ κατεργασία καὶ στὸν κατάλληλο καιρὸ τῇ ζύμωσίν του, στήν ἀρχὴ παρουσιάζονται ὅλα μαζί τὰ στοιχεῖα του, ὕστερα ὅμως ἓνα μέρος του κατακάθεται στὸν πυθμένα, τὸ ἄλλο ἀνέρχεται στήν ἐπιφάνεια σὰν ἀφρός, καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἀπομένει γιὰ τὴν ἀπόλαυση ἐκείνων ποὺ τὸ ἐπεξεργάστηκαν, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ χρήσιμο καὶ δὲν μπορεῖ αὐτὸ γρήγορα νὰ μεταβληθεῖ στήν ἀρχὴ ὅμως οὔτε κρασί εἶναι, οὔτε κατακάθια, ὅλα εἶναι ἀνάμικτα. Αὐτὸ μπορεῖ κανένας νὰ τὸ παρατηρήσει καὶ στὴ θάλασσα,

ὑπερβολὴ χειμῶνος γένηται. Καθάπερ οὖν ιότιε τοὺς ἰχθύας
 ὁρῶμεν νεκροὺς ἐπιπλέοντας τοὺς ὑπὸ τοῦ ψύχους εἰς τὸν
 βυθὸν δοῦναι μὴ δυνηθέντας, οὕτω δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνεται
 διὰ γὰρ πολὺς ἄνωθεν ἐπιρροεὺς τῆς λαιμαργίας ὁ ὑειός,
 5 πάντα ἀνακινήσας, νεκροὺς ἐπιπλέειν ποιεῖ τοὺς λογισμοὺς
 τοὺς τέως ὑγιαίνοντας, καὶ ἐν ἡμῖν ἡρεμοῦντας.

Ἐπεὶ οὖν ἐκ ισοσύτων ὑποδειγμάτων ἡμῖν ἀποδέδεικται
 πολλὴ ἡ βλάβη, παυσώμεθα μακαρίζοντες τοῖτους, ἐφ' οἷς τα-
 λανίζειν ἐχρῆν, δακρύνοντες δὲ αὐτούς, ἐφ' οἷς μακαρίζειν
 10 ἔδει, καὶ τὴν ἀντάρκειαν ἀγαπῶμεν. Ἡ οὐκ ἀκούετε καὶ ἰα-
 τρῶν λεγόντων δι' ἔνδεια μήτηρ ὑγείας; Ἐγὼ δὲ οὐχὶ τῆς
 σωματικῆς ὑγείας μητέρα τὴν ἔνδειαν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῆς
 ψυχικῆς λέγω. Ταῦτα καὶ Παῦλος βοᾷ, ὁ ὄντως ἰατρός, «ἔ-
 χοντες», λέγων, «διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκε-
 15 οῦσόμεθα». Πειθώμεθα τοίνυν αὐτῷ, ἵνα ὑγιαίνοντες πράτ-
 τωμεν, ἃ δεῖ ποιεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μετ'
 οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή,
 νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅταν ὑπάρχει μεγάλη τρικυμία. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τότε βλέπουμε τὰ ψάρια νὰ ἐπιπλέουν νεκρά, διότι δὲν μπόρεσαν νὰ κατεβοῦν στὸ βυθὸ λόγῳ τοῦ ψύχους, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ μᾶς. Διότι ὅταν ἀπὸ πάνω πέσει ἀσυγκράτητη ἡ βροχὴ τῆς λαιμαργίας, ὅλα τὰ διαταράζει, κάμνει τοὺς λογισμοὺς νὰ ἐπιπλέουν νεκροί, ἐνῶ μέχρι τότε ἦταν ὑγιεῖς καὶ σὲ ἡρεμία μέσα μας.

Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ τὰ τόσα παραδείγματα ἀποδείχθηκε σὲ μᾶς ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ βλάβη, ἃς παύσομε νὰ μακαρίζομε αὐτοὺς γιὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ τοὺς θεωροῦμε δυστυχεῖς, νὰ θρηνοῦμε δὲ γι' αὐτοὺς γιὰ ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς μακαρίζουμε, καὶ ἃς ἀγαποῦμε τὴν αὐτάρκεια. Ἡ δὲν ἀκοῦτε καὶ τοὺς ἰατροὺς ποὺ λέγουν, ὅτι ἡ στέρηση εἶναι μητέρα τῆς ὑγείας; Ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι ἡ στέρηση εἶναι μητέρα ὅχι μόνο τῆς σωματικῆς ὑγείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχικῆς. Αὐτὰ καὶ ὁ Παῦλος βροντοφωνάζει, ὁ πραγματικὸς ἰατρός, λέγοντας· «Ὅταν δὲ ἔχομε τροφὲς καὶ ἐνδύματα ἃς ἀρκούμαστε σ' αὐτά»⁴⁴. Ἄς ὑπακούομε λοιπὸν σ' αὐτὸν γιὰ νὰ πράττομε, ἔχοντας τὴν ὑγεία μας, αὐτὰ ποὺ πρέπει στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'

(Πραξ. 7, 35 - 53)

«Τοῦτιον τὸν Μωϋσῆν, ὃν ἡρνήσαντιο, εἰπόντιες· τίς σε
κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαιοῖν ἐφ' ἡμᾶς; τοῦτιον
5 ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλε σὺν χειρὶ
ἁγγέλου, τοῦ ὁφθέντιος αὐτῷ ἐν βάτῳ».

1. Σφόδρα τοῦτιο καιάλληλον πρὸς τὴν προκειμένην ὑπό-
θεσιν. «Τοῦτιον τὸν Μωϋσῆν», φησί. «Τοῦτιον»· ποῖον; Τὸν
κινδυνεύσαντα ἀπολέσθαι, τὸν ὑπ' αὐτῶν ἐξουθενηθέντα, «ὃν
10 ἡρνήσαντιο, εἰπόντιες, Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα;», καθάπερ
καὶ τῷ Χριστῷ ἔλεγον, «Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰς μὴ Καίσα-
ρα». «Τοῦτιον ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλε σὺν
χειρὶ ἁγγέλου», τοῦ εἰπόντιος αὐτῷ, «Ἐγὼ εἰμι Θεὸς Ἀβρα-
άμ». Ἐνταῦθα καὶ τὰ γενόμενα θαύματα διὰ Χριστοῦ δείκνυ-
15 σι γεγενῆσθαι. «Οὗτιος», τουτέστιν, ὁ Μωϋσῆς, (καὶ δὲ πῶς
δείκνυσιν αὐτὸν λαμπρόν), «ἐξήγαγεν αὐτούς, ποιήσας τέρα-
τα καὶ σημεῖα ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, καὶ
ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔτη ιεσσαράκοντα. Οὗτιός ἐστιν ὁ Μωϋσῆς, ὁ εἰ-
πὼν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ
20 Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ», τουτέστιν, ἐξουθενη-
μένον, ἐπιβουλευθέντα· καὶ γὰρ ἡβουλήθη καὶ τοῦτιον ἀνελεῖν
Ἡρώδης, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ διεσώθη, καθάπερ καὶ ἐκεῖνος, παι-
δίον ὢν, ἐπεβεβούλευτο. «Οὗτιός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκ-
κλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ ἁγγέλου, τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν
25 τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λόγια
ζῶντα δοῦναι ἡμῖν». Πάλιν οὐδαμοῦ ναός, οὐδαμοῦ θυσία.

1. Πρ. 7, 35.

2. Ἐξ. 2, 14 ἐξ.

3. Ἰωάν. 19, 15.

4. Ἐξ. 7 - 12. Δευτ. 18, 15· 18.

5. Ἐξ. 19, 3. Δευτ. 9, 10.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ζ'

(ΠραΞ. 7, 35 - 53)

«Αὐτόν λοιπόν τὸν Μωϋσῇ, τὸν ὁποῖο ἀπαρνήθηκαν, λέγοντας, ποῖος σὲ ἔβαλε ἄρχοντα καὶ δικαστή μας; αὐτὸν ὁ Θεὸς ἄρχοντα καὶ ἐλευθερωτὴ ἔστειλε μὲ τὴ δύναμη ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἄγγελο, ποὺ τοῦ φανερώθηκε στή βάτο»¹.

1. Τοῦτο εἶναι πάρα πολὺ κατάλληλο στήν προκειμένη περίπτωση. «Αὐτὸν τὸν Μωϋσῇ», λέγει, «Αὐτόν»· ποιόν; Ἐκεῖνον ποὺ κινδύνεψε νὰ χαθεῖ, ἐκεῖνον ποὺ περιφρονηθεῖ ἀπὸ αὐτοῦς, «ἐκεῖνον ποὺ ἀρνήθηκαν νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν σὰν προστάτη τους καὶ εἶπαν πρὸς αὐτόν, ποῖος σὲ διόρισε ἄρχοντα καὶ δικαστή μας;», ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγαν καὶ στοῦ Χριστοῦ, «Δὲν ἔχομε ἄλλο βασιλιά, παρὰ μόνο τὸν Καίσαρα»², «Αὐτὸν τὸν ἴδιο ὁ Θεὸς ἀπέστειλε ἄρχοντα καὶ ἐλευθερωτὴ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀγγέλου», ποὺ εἶπε σ' αὐτόν· Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ». Ἐδῶ δείχνει ὅτι τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν, εἶχαν γίνει μὲ τὸ Χριστό. «Αὐτός», δηλαδή ὁ Μωϋσῆς, (καὶ πρόσεχε πῶς παρουσιάζει αὐτὸν λαμπρὸ) «τοὺς ἔβγαλε ἀπὸ τὴ χώρα τῆς δουλείας, ἀφοῦ ἔκανε θαύματα καταπληκτικὰ καὶ ἀποδεικτικὰ τῆς θείας δυνάμεως στή χώρα τῆς Αἰγύπτου καὶ στήν Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ στήν ἔρημο ἐπὶ σαράντα χρόνια. Αὐτός εἶναι ὁ Μωϋσῆς ποὺ εἶπε στοὺς Ἰσραηλίτες· Προφήτη θὰ ἀναστήσει γιὰ σᾶς Κύριος ὁ Θεὸς σας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας, ὅπως ἤγειρε ἐμένα»³, δηλαδή, ἡ περιφρονημένο καὶ ἐπιβουλευθέντα· καθόσον καὶ αὐτὸν θέλησε νὰ θανατώσει ὁ Ἡρώδης, καὶ διασώθηκε, ἀφοῦ κατέφυγε στήν Αἴγυπτο, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἦταν παιδί, ἔγινε ἀντικείμενός ἐπιβουλῆς. «Αὐτός εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἦταν στή συνάθροιση τοῦ λαοῦ στήν ἔρημο, μὲ τὸν ἄγγελο ποὺ μίλησε στοῦ ὄρος Σινᾶ, καὶ μὲ τοὺς πατέρες μας, καὶ ποὺ παρέλαβε λόγια γεμάτα ζωὴ γιὰ νὰ μᾶς τὰ δώσει»⁴.

Μετὰ τοῦ ἀγγέλου», φησὶν, «ἐδέξατο δοῦναι λόγια ζῶν-
 τα ἡμῖν». Ἐνταῦθα δείκνυσιν διὸ οὐχὶ σημεῖα ἐποίησε μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ νόμον ἔδωκεν, ὥσπερ ὁ Χριστός. Ἀλλ' οὐκ ἤ-
 κουσιν αὐτοῦ, μαθόντες ἀεὶ ἀπειθεῖν, μετὰ τὰ σημεῖα, μετὰ
 5 τὰ θαύματα, τὰ ἐν ιεσσαράκοντα ἔτεσι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
 ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον ἐπεδείξαντο, ὃ καὶ δηλῶν ἐπήγαγεν·
 «⁷ Ὁ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλ'
 ἀπίωσαντο, καὶ ἐσιράφησαν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον,
 εἰπόντες τῷ Ἀαρών· Ποίησον ὑμῖν θεούς, οἱ προπορεύονται
 10 ἡμῶν ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὗτος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύ-
 πτου, οὐκ οἶδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ. Καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν
 ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγαγον θυσίας τῷ εἰδώλῳ, καὶ
 εὐφραίνοντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. Ἐσιρεψε
 δὲ ὁ Θεός, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λαιρεύειν τῇ σιραιτῇ τοῦ
 15 οὐρανοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν βίβλῳ τῶν προφητῶν· Μὴ σφά-
 για καὶ θυσίας προσηνέγκαιέ μοι ἔτη ιεσσαράκοντα ἐν τῇ
 ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ; Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μο-
 λόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ρεμφάν, τοὺς τύπους, οὓς
 ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς. Καὶ μειοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα
 20 Βαβυλῶνος». Τὸ «παρέδωκεν» ἐνταῦθα, 'εἶασεν' ἐσθλόν. «Ἡ
 σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ,
 καθὼς διετάξατο ὁ λαλῶν τῷ Μωϋσεῖ ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ
 τὸν τύπον, ὃν ἑώρακει». Καὶ σκηνῆς οὔσης, θυσίαι οὐκ ἦσαν.
 Ὅτι δὲ οὐκ ἦσαν ὁ Προφήτης δῆλον ποιεῖ, τοῦτο λέγων·
 25 «Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκαιέ μοι;». Ἡ σκηνὴ τοῦ
 μαρτυρίου ἦν, καὶ οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτούς, ἀλλ' ἀνηλίσκον-
 το. Οὔτε δὲ πρὸ τούτου αὐτοὺς τὰ σημεῖα, οὔτε μετὰ ταῦτα
 ὠφέλησέ τι.

«Ἦν καὶ εἰσήγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν». Ὁ-

6. Ἔξ. 32, 1. 23. 32, 4. 6.

7. Ἱερ. 7, 18 καὶ 19, 13.

8. Ἀμ. 5, 25.

«Καὶ με τὸν ἄγγελο», λέγει, «ποῦ παρέλαβε λόγια γεμάτα ζωή, γιὰ νὰ μᾶς τὰ δώσει». Ἐδῶ δείχνει, ὅτι ὄχι μόνο ἔκανε θαύματα, ἀλλὰ καὶ νόμο ἔδωσε, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Χριστός. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ὁ Μωϋσῆς πρῶτα κάμνει θαύματα καὶ ἔπειτα νομοθετεῖ, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Χριστός. Ἀλλὰ δὲν ὑπάκουσαν σ' αὐτόν, ἐπειδὴ εἶχαν μάθει πάντοτε νὰ εἶναι ἀπειθεῖς, μετὰ ἀπὸ τόσα θαύματα, ποῦ γίνονταν ἐπὶ σαράντα χρόνια. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετο ἀπέδειξαν, πράγμα ποῦ γιὰ νὰ δηλώσει, πρόσθεσε· «Σ' αὐτόν δὲν θέλησαν οἱ πρόγονοί μας νὰ ὑπακούσουν, ἀλλὰ τὸν ἀπεμάκρυναν καὶ ἡ καρδιά τους ἐπέστρεψε στὴν Αἴγυπτο, ὅταν εἶπαν στὸν Ἀαρών· κάνε θεούς, γιὰ μᾶς ποῦ θὰ πορεύονται μπροστὰ μας· διότι τὸν Μωϋσῆ αὐτόν, ποῦ μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, δὲν γνωρίζομε τί τοῦ συνέβηκε. Καὶ κατασκεύασαν ἓνα μόσχο τίς ἡμέρες ἐκεῖνες καὶ πρόσφεραν θυσία στὸ εἶδωλο καὶ εὐφραίνονταν μετὰ τὰ ἔργα ποῦ ἔκαναν τὰ χέρια τους. Ἀλλ' ὁ Θεὸς μεταστράφηκε καὶ τοὺς παρέδωσε νὰ λατρεύουν τὰ πολυάριθμα ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς ἔχει γραφεῖ στὸ βιβλίο τῶν Προφητῶν. Μήπως μοῦ προσφέρατε σφάγια καὶ θυσίες ἐπὶ σαράντα χρόνια στὴν ἔρημο⁸, σεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραήλ; Καὶ περιφέρατε τὴ βέβηλη σκηνὴ τοῦ Μολὸχ καὶ τὸ ἄστρο τοῦ Θεοῦ σας Ρεμφάν, τὰ ὁμοιώματα, ποῦ κάνατε γιὰ νὰ τὰ προσκυνεῖτε. Καὶ γι' αὐτὰ θὰ σᾶς μεταφέρω πέρα ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα»⁹. Τὸ «παρέδωκεν» ἐδῶ σημαίνει τοὺς ἄφησε. «Οἱ πατέρες μας εἶχαν στὴν ἔρημο τὴ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καθὼς διέταξε ὁ Θεός, ὅταν εἶπε στὸν Μωϋσῆ νὰ κατασκευάσει αὐτὴν σύμφωνα μετὰ τὸ πρότυπο ποῦ εἶχε δεῖ στὸ ὄρος». Καὶ ἐνῶ ὑπῆρχε σκηνή, θυσίες δὲν γίνονταν. Τὸ ὅτι δὲ δὲν γίνονταν τὸ φανερῶνει καὶ ὁ προφήτης, λέγοντας τὸ ἐξῆς· «Μήπως μοῦ προσφέρατε σφάγια;». Ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ὑπῆρχε καὶ τίποτε δὲν τοὺς ὠφέλησε, ἀλλὰ φθειρόνταν. Οὔτε δὲ πρὶν ἀπὸ αὐτό, οὔτε στὴ συνέχεια τοὺς ὠφέλησαν σὲ κατὰ τὰ σημεία.

«Τὴν ὁποία οἱ πατέρες μας τῆς ἐπόμενης γενεᾶς ἔ-

ὅς ἐστι τόπος ἅγιός ἐστιν, ἔνθα ἂν ᾗ ὁ Θεός; Διὰ τοῦτο
 καὶ «ἐν τῇ ἐρήμῳ» εἶπεν, ἵνα τόπον τόπῳ συγκρίνῃ. Εἴτα ἡ
 εὐεργεσία. «Καὶ εἰσήγαγον», φησί, «διαδεξάμενοι οἱ πατέ-
 ρες ἡμῶν μετὰ Ἰησοῦ ἐν τῇ κατασχέσει τῶν ἐθνῶν, ὧν ἔ-
 5 ξωσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν ἕως τῶν
 ἡμερῶν Δαβὶδ, ὃς εὗρε χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠιή-
 σαιτο εὐρεῖν σκῆνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ». Ἠιήσαιο οἰκοδο-
 μεῖν ὁ Δαβὶδ, καὶ οὐ λαμβάνει ὁ μέγας, ὁ θαυμασιός, ἀλλ'
 οἰκοδομεῖ ὁ ἀπερριμένος ὁ Σολομών. Διὰ τοῦτο φησι· «Σο-
 10 λομών δὲ ὠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον· ἀλλ' οὐχ ὁ Ὑψιστος ἐν
 χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ». Ἐδείχθη μὲν τοῦτο καὶ διὰ
 τῶν ἤδη λεχθέντων, δείκνυται δὲ καὶ διὰ φωνῆς προφητι-
 κῆς· καὶ ὅπως, ἄκουε τῶν ἐξῆς· «Καθὼς καὶ ὁ προφήτης
 λέγει· Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν πο-
 15 δῶν μου. Καὶ ποῖον οἶκον οἰκοδομήσειέ μοι, λέγει Κύριος;
 ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου ἐστιν; οὐχὶ ἡ χεὶρ μου
 ἐποίησε ταῦτα πάντα»; Μὴ θαυμάζετε, φησὶν, εἰς τοὺς πα-
 ραιτουμένους αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ὁ Χριστὸς εὐεργετεῖ, εἴ-
 γε καὶ ἐπὶ Μωϋσέως τοῦτο γέγονε· καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς αὐ-
 20 τοὺς ἐξείλειο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ διάγοντας. Ὅρᾳς δι-
 δι' αὐτοὺς καὶ ἐκεῖνα τὰ σημεῖα; Ὁ τῷ Θεῷ οὖν διαλεχθείς,
 ὁ ἐκ παραδόξου σωθείς, ὁ τοσαῦτα ἐργασάμενος καὶ δυνη-
 θείς, δείκνυσιν ὅτι πάντως πληρωθῆναι δεῖ τὴν προφητείαν,
 καὶ οὐκ ἐναντιοῦται ἑαυτῷ. Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρη-
 25 μένα.

«Οὗτός ἐστι», φησί, «Μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν Προφήτην ὑμῖν
 ἀναστήσει Κύριος, ὡς ἐμέ». Πρὸς τοῦτο οἶμαι τὸν Χριστὸν
 εἰπεῖν ἀναφέροντα, «Ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἡ σωτηρία ἐστίν»,

9. Ἰησ. Ναυῆ 3, 14. 18, 1.

10. Ψαλμ. 131 (132), 5.

11. Α' Βασιλ. 6, 1-11 καὶ Πράξ. 17, 24.

12. Ἦσ. 66, 1.

13. Δευτ. 18, 15. 18.

14. Ἰωαν. 4, 22.

φεραν». Βλέπεις ὅτι ἐκεῖ εἶναι ἅγιος ὁ τόπος ὅπου θρίσκειται ὁ Θεός; Γι' αὐτό καὶ «στήν ἔρημο» εἶπε, γιὰ νὰ συγκρίνει τόπο μὲ τόπο. Ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἡ εὐεργεσία. «Καὶ τὴν ἔφεραν μαζί τους οἱ πατέρες μας τῆς ἐπόμενης γενιᾶς, μὲ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἐξεδίωξε ὁ Θεός ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων μας⁹ μέχρι τὶς ἡμέρες τοῦ Δαυὶδ, ὁ ὁποῖος βρῆκε χάρη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ θέλησε νὰ κάνει κατοικία γιὰ τὸ Θεὸ τοῦ Ἰακώβ»¹⁰. Ζήτησε νὰ οἰκοδομήσει ναὸ ὁ Δαυὶδ καὶ δὲν παίρνει τὴν ἔγκριση τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποὺ ἦταν μέγας καὶ θαυμαστός, ἀλλ' οἰκοδομεῖ ναὸ ὁ ταπεινωμένος ὁ Σολομών. Γι' αὐτό λέγει· «Ἀλλ' ὁ Σολομών ἔκτισε οἶκο στὸ Θεό· ὁ Ὑψιστος ὅμως δὲν κατοικεῖ σὲ χειροποίητους ναοὺς»¹¹. Ἐγινε μὲν αὐτὸ φανερό καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν ἤδη· ἀποδεικνύεται ὅμως καὶ μὲ τὴν προφητικὴ φωνή· καὶ πῶς, ἄκουε τὰ ἐξῆς· «Καθὼς λέγει καὶ ὁ προφήτης· Ὁ οὐρανὸς εἶναι γιὰ μένα θρόνος, ὀλόκληρη δὲ ἡ γῆ εἶναι τὸ ὑποστήριγμα τῶν ποδιῶν μου. Ποιοῦ εἶδους οἶκο θὰ μοῦ οἰκοδομήσετε; λέγει ὁ Κύριος, ἢ ποῖος θὰ εἶναι ὁ τόπος τῆς ἀναπαύσεώς μου; ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ ἔκανε τὸ χέρι μου;»¹². Μὴ ἀπορεῖτε, λέγει, ἂν ὁ Χριστὸς εὐεργετῇ ἐκείνους ποὺ ἀρνοῦνται τὴ βασιλεία Του, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ αὐτὸ συνέβηκε καὶ στήν περίπτωσι τοῦ Μωϋσῆ· καθόσον δὲν ἐλευθέρωσε ἀπλῶς αὐτούς, ἀλλὰ συνεχίσθηκαν οἱ εὐεργεσίαι του καὶ ἐνῶ ζοῦσαν στήν ἔρημο. Βλέπεις ὅτι καὶ ἐκεῖνα τὰ θαύματα γι' αὐτοὺς ἔγιναν; Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ συνομιλεῖ μὲ τὸ Θεό, αὐτὸς ποὺ σώθηκε κατὰ παράδοξο τρόπο, αὐτὸς ποὺ τόσα ἐπιτέλεσε καὶ μπόρεσε νὰ κάνει, δείχνει ὅτι ὅπωςδήποτε πρέπει νὰ ἐκπληρωθεῖ ἡ προφητεία, καὶ δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὸν ἑαυτό του. Ἀλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ προαναφερθέντα.

«Αὐτός», λέγει, «εἶναι ὁ Μωϋσῆς ποὺ εἶπε: Προφήτη θὰ σᾶς ἀναστήσει ὁ Κύριος, ὅπως ἀνέστησε ἐμένα»¹³. Νομίζω ὅτι σ' αὐτὸ ἀναφέρεται ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ Χριστός· «Ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους θὰ προέλθει ἡ σωτηρία»¹⁴, ὑπονοών-

ἑαυτὸν αἰνιτιόμενον. «Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ». Ἴδου πάλιν αὐτὸν δείκνυσι τὸν νόμον δεδωκέναι, εἴ γε μετ' αὐτοῦ ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐνταῦθα δὲ καὶ θαύματος ὑπο-
 5 μιμνήσκει μεγάλου, τοῦ ἐν ὄρει γεγεννημένου. «Ὡς ἐδέξατο λόγια ζῶντα δοῦναι ἡμῖν». Πανταχοῦ θαυμασιὸς ὁ Μωϋσῆς, καὶ πλέον ὅτι νομοθετεῖν ἔδει. Τί ἐστι, «Λόγια ζῶντα»; Ἦτοι ὧν τὸ τέλος διὰ λόγων ἐδείκνυτο, ἦτοι τὰς προφητείας λέγει. Εἴτα τὸ ἔγκλημα τέως ἐπὶ τοὺς παιδιάρχας, μετὰ
 10 τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα, μετὰ τὸ λαβεῖν λόγια ζῶντα. «Ὡς οὐκ ἠθέλησαν», φησὶν, «ὑπήκοοι γενέσθαι». Καλῶς δὲ «λόγια ζῶντα» εἶπεν, ἵνα δείξῃ ὅτι εἰσὶ καὶ οὐ ζῶντα. Περί ὧν καὶ Ἰεζεκιήλ φησιν, ὥς, διὰ τὴν λέγῃ «Καὶ ἔδωκα ὑμῖν προσιτάγματα οὐ καλά». Πρὸς τὰ τοιαῦτα οὖν εἶπε τὸ «ζῶν-
 15 τα». «Ἀλλ' ἀπόσαντο, καὶ ἐσιγράφησαν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον», ἔνθα ἔσιενον, ἔνθα ἐβόων, ὅθεν τὸν Θεὸν ἐκάλουν. «Καὶ εἶπον τῷ Ἀαρών Ποίησον ἡμῖν θεούς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν».

2. Ὡς τῆς ἀνοίας! «Ποίησον», φησὶν, «ἵνα προπορεύσωνται ἡμῶν». Ποῦ; Εἰς Αἴγυπτον. Ὁρᾷς πῶς δυσαιοπάσιως εἶχον τῶν ἐθνῶν τῶν Αἰγυπτιακῶν; Τί λέγεις; οὐκ ἀναμένεις τὸν ἐξαγαγόντα, ἀλλὰ ἀρνῇ τὴν εὐεργεσίαν καὶ τὸν εὐεργέτην φεύγεις; Καὶ ὅρα πῶς ὑβρίζουσιν. «Ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὗτος», φησὶν, «ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου». Οὐδα-
 25 μὴ Θεοῦ ὄνομα, ἀλλὰ πάντα τῷ Μωϋσεῖ ἐπέγραφον. Καὶ ἔνθα μὲν αὐτοὺς εὐχαριστεῖν ἦν, Μωϋσῆν φέρουσιν εἰς μέσους, ἔνθα δὲ πειοθῆναι νόμῳ, οὐκ ἔτι Μωϋσῆν ἄγουσι καὶ μὴν εἶπεν ὅτι ἀνεισιν ὥστε λαβεῖν τὸν νόμον, οἱ δὲ οὐδὲ τесо-
 σαράκοντα ἡμέρας ὑπέμειναν. «Ποίησον ἡμῖν θεούς». Οὐκ εἰ-

15. Ἐξ. 19, 3 καὶ 20. Δευτ. 9, 10.

16. Ἰεζεκ. 20, 25.

17. Ἐξ. 32, 1. 23.

τας τὸν ἑαυτό του. Αὐτός εἶναι ἐκεῖνος ποῦ στήν ἔρημο συνομίλησε μέ τὸν ἄγγελο»¹⁵. Νὰ πάλι δείχνει ὅτι αὐτός ἔχει δώσει τὸ νόμο, ἐφ' ὅσον βέβαια ἦταν μαζί του στή σύναξη τοῦ λαοῦ στήν ἔρημο. Ἐδῶ δὲ ὑπενθυμίζει καὶ μεγάλο θαῦμα, ποῦ εἶχε γίνει στοῦ "Ορος Σινᾶ. «Ὁ ὁποῖος παρέλαβε λόγια γεμάτα ἀπὸ ζωὴ γιὰ νὰ τὰ παραδώσει σ' ἐμᾶς». Παντοῦ ὁ Μωϋσῆς εἶναι ἀξιοθαύμαστος, καὶ πὶο πολὺ ὅταν ἔπρεπε νὰ νομοθετεῖ. Τί σημαίνει, «Λόγια ζῶντα»; Ἡ ἐννοεῖ ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δείχνονταν τὸ τέλος μέ λόγια, ἢ ἐννοεῖ τίς προφητεῖες. Κατόπιν παρουσιάζει τὴν κατηγορία, πρῶτα ἐναντίον τῶν πατριαρχῶν γιὰ τὴν ἀδιαφορία τους, μετὰ ἀπὸ τὰ σημεία καὶ τὰ θαύματα, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν παραλαβὴ τῶν γεμάτων ἀπὸ ζωὴ λόγων. «Στὸν ὁποῖο οἱ πρόγονοί μας δὲν θέλησαν νὰ ὑπακούσουν», λέγει. Καλὰ δὲ εἶπε «Λόγια ζῶντα», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὑπάρχουν καὶ λόγια χωρὶς ζωὴ, γιὰ τὰ ὁποῖα καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ ὁμιλεῖ, ὅπως ὅταν λέγει· «Καὶ ἔδωσα σέ σᾶς νόμους ποῦ δὲν ἦταν καλοί»¹⁶. Σὲ σχέση πρὸς αὐτὰ λοιπὸν εἶπε τὸ «ζῶντα». «Καὶ τὸν ἔδιωξαν καὶ ἐπέστρεψε ἡ καρδιά τους πίσω στήν Αἴγυπτο»· ὅπου στέναζαν, ὅπου κραύγαζαν, ὅπου καλοῦσαν τὸ Θεό· «Καὶ εἶπαν στὸν Ἀαρών· κάνε θεοὺς γιὰ ἐμᾶς, ποῦ θὰ πορεύονται μπροστά μας»¹⁷.

2. Πῶ, πῶ ἀνοησία! «Κάνε», λέγει, «θεοὺς γιὰ νὰ πορεύονται μπροστά μας». Ποῦ; Στὴν Αἴγυπτο. Βλέπεις πῶς δὲν ἀποχωρίζονταν εὐκόλα ἀπὸ τὰ ἐθίμα τῶν Αἰγυπτίων; Τί λέγεις; δὲν ἀναμένεις ἐκεῖνον ποῦ σέ ἔβγαλε, ἀλλ' ἀρνεῖσαι τὴν εὐεργεσία καὶ ἀποφεύγεις τὸν εὐεργέτη; Καὶ πρόσεχε πῶς συμπεριφέρονται ὑβριστικά· διότι λέγει, αὐτός ὁ Μωϋσῆς, ποῦ μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴν χώρα τῆς Αἰγύπτου». Πουθενὰ δὲν ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅλα στοῦ Μωϋσῆ τὰ ἀπέδιδαν. Καὶ ὅπου μὲν ἔπρεπε αὐτοὶ νὰ εὐχαριστοῦν, ἀναφέρουν τὸ Μωϋσῆ, ὅπου δὲ ἔπρεπε νὰ ὑπακούσουν στοῦ νόμο, δὲν ἀναφέρουν πλέον τὸ Μωϋσῆ. Καὶ ὅμως εἶπε, ὅτι ἀνεβαίνει στοῦ ὄρους γιὰ νὰ παραλάβει τὸ νόμο, αὐτοὶ δὲ οὔτε σαράντα ἡμέρες δὲν ἀνέμειναν· «Κάνε μας θεοὺς»· δὲν εἶπαν, 'θεο',

πον, 'Θεόν', ἀλλὰ «θεούς» οὕτως ἀνεβακχεύθησαν, οἱ οὐδὲ ἴσασιν, ἃ λέγουσι. «Καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγαγον θυσίας τῷ εἰδώλῳ». Εἶδες ἀνοίας ὑπερβολήν; Ἐνθα ἐφάνη Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ, μοσχοποιοῦσιν οὕτοι
 5 καὶ θύουσι. «Καὶ εὐφραίνονται», φησὶν, «ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν». Ἐφ' οἷς ἔδει ἐγκαλύπτεσθαι, ἔχαιρον. Καὶ τί θαυμασιόν, εἴ γε ἀγνοεῖτε Χριστόν, ὅπου καὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν Θεὸν τὸν δειχθέντα διὰ τοσούτων σημείων; Οἱ δὲ οὐκ ἠγνόησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὕβρισαν ἐτιέρας τῷ εἰδω-
 10 λα ποιῆσαι.

Ἐστρεψε δὲ ὁ Θεὸς καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λαιρεύειν τῇ σιρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐνιεῦθεν λοιπὸν τὰ ἔθνη ταῦτα, ἐνιεῦθεν αἱ θυσίαι· αὐτοὶ πρῶτον ἐποίησαν θυσίας τοῖς εἰδώλοις. Τοῦτο καὶ Δαυὶδ ἐπισημαινόμενος λέγει· «Καὶ ἐποίησαν μόσχον ἐν Χωρήθ, καὶ προσεκύνησαν τῷ γλυπιῷ».
 15 Ἐπεὶ πρὸ τούτου οὐδαμοῦ θυσίας ὄνομα, ἀλλὰ προσιάγματα ζῶντα, καὶ λόγια ζῶντα· οὐδαμοῦ τελειαί, ἀλλὰ θαύματα καὶ σημείων ἐπίδειξις. «Καθὼς γέγραπται ἐν βίβλῳ τῶν προφητῶν». Ἐνιαῦθα τὴν μαρτυρίαν οὐχ ἀπλῶς παρήγαγεν, ἀλλ'
 20 ἵνα δείξῃ τὸ μὴ εἶναι χρεῖαν θυσιῶν. Καὶ ὅρα τί φησι· «Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ρεμφάν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς». Ἐμφανικῶς ἐχρήσατο τῇ λέξει. Ὁ δὲ
 25 λέγει, τοῦτο ἔστιν· Ὅτε ἔχετε εἰπεῖν οἱ ἀπὸ τοῦ ἐμοὶ θύειν καὶ κείνοις ἐθύετε· καὶ ταῦτα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔνθα μάλιστα αὐτῶν προεισιήκει. «Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ». Ἡ αἰτία τῶν θυσιῶν αὕτη. «Καὶ μειοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος». Οὕτω καὶ ἡ αἰχμαλωσία κατηγορία τῆς κακίας.
 30 Καὶ πῶς «ἡ σκηνή», φησὶν, «ἦν τοῦ μαρτυρίου»; Ἀλλὰ διὰ

18. Ἐξ. 32, 2-6.

19. Ψαλμ. 105 (106), 19.

20. Ἀμώς 5, 25-27.

ἀλλὰ «θεούς»· τόσο πολὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ βακχικὴ μανία, ὥστε δὲν γνωρίζουν οὔτε αὐτὰ ποὺ λέγουν. «Καὶ κατασκεύασαν εἶδωλο μόσχου κατὰ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες, καὶ πρόσφεραν θυσίαις στὸ εἶδωλο αὐτό»¹⁸. Εἶδες ὑπερβολὴ ἀνοησίας; Ἐκεῖ, ὅπου ὁ Θεὸς ἐμφανίσθηκε στὸ Μωϋσῇ, αὐτοὶ κάμνουν μόσχους καὶ θυσιάζουν. «Καὶ εὐφραίνονταν», λέγει, «μέ τὰ ἔργα ποὺ ἔκαναν μέ τὰ χέρια τους». Γι' ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ αἰσθάνονται ντροπὴ, χαίρονταν. Καὶ τί τὸ ἀξιοπερίεργο, ἂν ἀγνοεῖτε τὸ Χριστό, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀγνοεῖτε καὶ τὸ Μωϋσῇ καὶ τὸ Θεό, ποὺ φανερώθηκε μέ τόσα σημεῖα; Αὐτοὶ δὲ ὄχι μόνο ἀγνόησαν, ἀλλὰ καὶ φέρθηκαν προσβλητικὰ μέ τὸ νὰ κατασκευάσουν εἶδωλα.

«Ἀλλ' ὁ Θεὸς μεταστρέφηκε καὶ τοὺς παρέδωσε νὰ λατρεύουν τὰ πολυάριθμα ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ». Ἀπὸ ἐδῶ λοιπὸν προέρχονται τὰ ἔθιμα αὐτά, ἀπὸ ἐδῶ οἱ θυσίαις· αὐτοὶ πρῶτα ἔκαναν θυσίαις στὰ εἶδωλα. Αὐτὸ ἐπισημαίνοντας καὶ ὁ Δαυὶδ, λέγει· «Καὶ ἔκαναν ὁμοίωμα μόσχου στὸ Χωρήβ καὶ προσκύνυσαν αὐτὸ τὸ γλυπτό»¹⁹. Διότι προηγουμένως πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται ὄνομα θυσίας, ἀλλὰ προστάγματα καὶ λόγια γεμάτα ἀπὸ ζωὴ πουθενὰ δὲν ἀναφέρονται τελετές, ἀλλὰ θαύματα καὶ ἐπίδειξη σημείων. «Καθὼς ἔχει γραφεῖ στὸ βιβλίον τῶν προφητῶν». Ἐδῶ δὲν ἀνέφερε τὴ μαρτυρίαν τυχαῖαν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη θυσιῶν. Καὶ πρόσεχε τί λέγει· «Μήπως μοῦ προσφέρατε σφάγια καὶ θυσίαις ἐπὶ σαράντα χρόνια στὴν ἔρημον; Καὶ περιφέρατε τὴ σκηνὴ τοῦ Μολόχ καὶ τὸ ἄστρο τοῦ θεοῦ σας Ρεμφάν, τὰ ὁμοιώματα ποὺ κάνατε γιὰ νὰ προσκυνεῖτε αὐτά»²⁰. Μὲ ἔμφαση χρησιμοποίησε τὸ λόγο. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὅτι δὲν μπορείτε νὰ πεῖτε ὅτι, ἐπειδὴ θυσιάζατε σ' ἐμένα, θυσιάζετε καὶ σ' ἐκείνους· καὶ αὐτὰ ἔγιναν στὴν ἔρημον, ὅπου κατ' ἐξοχὴ τοὺς προστάτευσεν. «Καὶ περιφέρατε τὴ σκηνὴ τοῦ Μολόχ». Αὕτῃ ἦταν ἡ αἰτία τῶν θυσιῶν. «Καὶ θὰ σᾶς μεταφέρω πέρα ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα». Ἔτσι καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωσις τῆς κακίας. Καὶ πῶς, «ἡ σκηνή», λέγει, «ἦταν μαρτυρία τοῦ Θεοῦ»;

τοῦτο ἦν, ἵνα μάρτυρα τὸν Θεὸν ἔχωσιν. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο
μόνον ἦν· «κατὰ τὸν τύπον» γάρ, φησί, «τὸν δειχθέντα σοι
ἐν τῷ ὄρει»· ὥστε ἐν τῷ ὄρει ἡ ὑπογραφή γέγονε· καὶ αὕτη
δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ περιφορητὴ ἦν, καὶ οὐκ ἐν τόπῳ κειμένη.
5 Μαρτυρίου δὲ σκηνὴν οὐκ ἄλλου τινὸς χάριν, ἢ τῶν θαυ-
μάτων καὶ τῶν προσηγμάτων καλεῖ. Ὅμως γοῦν καὶ αὕτη
καὶ ἐκεῖνοι οὐκ εἶχον ναόν. Ἐρα καὶ τὸν τύπον αὐτὸν αὐ-
τὸς ὁ ἄγγελος ἔδωκεν.

«Ἐως τῶν ἡμερῶν», φησί, «Δαβίδ». Ὡστε οὐκ ἦν ναὸς
10 ἄχρι τότε, καίτοι καὶ τὰ ἔθνη ἐξέωσι, περὶ ὧν φησιν. «Ἐν
ἐξώσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν». Τοῦτο
δὲ εἶπε, δεικνὺς πάλιν ὅτι οὐκ ἦν τότε ναός. Τί λέγω; το-
σαῦτα θαύματα, καὶ οὐδαμοῦ ναός; Οὕτω καὶ πρώτη ἡ σκη-
νή, καὶ οὐδαμοῦ ναός». Καὶ ἤτησεν εὐρεῖν χάριν ἐνώπιον
15 τοῦ Θεοῦ. Ἤτησε, καὶ οὐκ ὠκοδόμησεν· οὕτως οὐκ ἦν μέ-
γα τι ὁ ναός, εἰ καὶ ἐνόμισάν τινες μέγαν εἶναι τὸν Σολο-
μῶνια τῷ τὸν ναὸν οἰκοδομῆσαι, οἱ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ πα-
τρὸς αὐτὸν προειλόμεσαν. Οἱ δὲ οὐχὶ βελτίων ἦν τοῦ πατρὸς,
ἀλλ' οὐδὲ ἴσος, μόνον δὲ ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν ὑπολήψεως,
20 δῆλον αὐτὸ ἐποίησεν, ἐπαγαγὼν· «Ἄλλ' οὐχ ὁ Ὑψιστος ἐν
χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς ὁ Προφήτης φησὶν·
Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου».
Οὐδὲ γὰρ ταῦτα ἄξια Θεοῦ, εἴ γε ποιήματά ἐστιν, εἴ γε τῆς
χειρὸς αὐτοῦ ἔργα. Ὅρα πῶς αὐτοὺς κατὰ μικρὸν ἀνάγει·
25 δείκνυσι γὰρ διὰ τοῦ Προφήτου ὅτι οὐδὲ ταῦτα Θεοῦ ἄξια
λέγειν. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησὶν, ἐνταῦθα καταφορικῶς τῷ
λόγῳ κέχρηται; Πολλὴ ἦν ἡ παρηγορία μέλλοντος αὐτοῦ ἀ-
ποθνήσκειν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο οἶμαι αὐτὸν ἀποκαλύψεως εἶ-
δέναι. «Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίμητοι ταῖς καρδίαις καὶ

21. Ἐξ. 25, 40.

22. Πρ. 7, 48-49. Ἡσ. 66. 1.

23. Ἱερ. 6, 10. 9, 25-26.

Ἄλλὰ γι' αὐτὸ ἦταν, γιὰ νὰ ἔχουν μάρτυρα τὸ Θεό. Λοιπὸν μόνο γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἦταν. Διότι λέγει· «Νὰ τὴν κατασκευάσει κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ποῦ εἶχε δεῖ στὸ ὄρος»²¹· ὥστε στὸ ὄρος ἐγίνε ἡ σκιαγραφία τῆς· καὶ αὐτὴ ἡ σκηνὴ ἦταν στὴν ἔρημο φορητὴ καὶ δὲν ἦταν τοποθετημένη σ' ἓνα μέρος. Τὴν ἀποκαλεῖ δὲ σκηνὴ μαρτυρίου, ὄχι γι' ἄλλο λόγο, ἀλλὰ χάρη τῶν θαυμάτων καὶ τῶν προσταγμάτων. Ἄλλ' ὅμως οὔτε αὐτὴ, οὔτε καὶ ἐκεῖνοι εἶχαν ναό. Ἄρα καὶ τὸν τύπο αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ ἄγγελος τὸν ἔδωσε.

«Καὶ ἔμεινε», λέγει, «ἐκεῖ ἡ σκηνὴ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαυὶδ». Ὡστε δὲν ὑπῆρχε ναός μέχρι τότε· ἂν καὶ εἶχαν ἐκδιωχθεῖ οἱ ἐθνικοί, γιὰ τοὺς ὁποίους λέγει· «Τοὺς ὁποίους ἔδιωξε ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Θεὸς μακριὰ ἀπὸ τοὺς προγόνους μας». Αὐτὸ δὲ τὸ εἶπε γιὰ νὰ δείξει πάλι ὅτι δὲν ὑπῆρχε τότε ναός. Τί λέγω; τόσα πολλὰ θαύματα καὶ πουθενὰ δὲν ὑπῆρχε ναός; Ἔτσι καὶ πρώτη ἦταν ἡ σκηνὴ καὶ πουθενὰ δὲν ὑπῆρχε ναός. «Καὶ ζήτησε ὁ Δαυὶδ νὰ βρεῖ χάρη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ζήτησε καὶ δὲν οἰκοδόμησε ναό· συνεπῶς δὲν ἦταν κάτι ἀπαραίτητο ὁ ναός, ἂν καὶ μερικοὶ θεώρησαν ὅτι εἶναι σπουδαῖος ὁ Σολομώντας, γιὰ τὸ ὅτι οἰκοδόμησε τὸ ναό, οἱ ὁποῖοι καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τὸν τοποθέτησαν πιὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸν Πατέρα του. Ὅτι δὲ δὲν ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἀλλ' οὔτε καὶ ἴσος, παρὰ μόνο κατὰ τὴ γνώμη πολλῶν, τὸ φανέρωσε προσθέτοντας· «Ἄλλ' ὁ ὕψιστος Θεὸς δὲν κατοικεῖ σὲ χειροποίητους ναούς, καθὼς λέγει ὁ προφήτης. «Ὁ οὐρανὸς εἶναι ὁ θρόνος μου, ἡ δὲ γῆ ὑποστήριγμα τῶν ποδιῶν μου»²². Διότι οὔτε αὐτὰ ἔχουν ἀξία γιὰ τὸ Θεό, ἐφόσον βέβαια εἶναι δημιουργήματα, ἐφόσον εἶναι ἔργα τῶν χειρῶν του. Πρόσεχε πῶς σιγὰ σιγὰ ἀνυψώνει αὐτοὺς πνευματικά· διότι δείχνει μὲ τὸν Προφήτη, ὅτι οὔτε αὐτὰ εἶναι ἄξια νὰ λέγονται γιὰ τὸ Θεό. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο, λέγει, ἐδῶ ὁμιλεῖ μὲ τόση σφοδρότητα; Ἦταν μεγάλο τὸ θάρρος του, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει· διότι καὶ αὐτὸ νομίζω ὅτι τὸ γνώριζε ἐξ ἀποκαλύψεως. «Σκληροτράχηλοι καὶ ἀναίσθητοι στὴν καρδιὰ καὶ τὴν ἀκοή σας».

τοῖς ὡσί». Καὶ τοῦτο προφητικόν οὐδὲν αὐτοῦ ἴδιον. «Ὑ-
μεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὥς οἱ πατέρες
ὑμῶν καὶ ὑμεῖς». "Οἱ οὐκ ἐβούλετο θυοίας εἶναι, ὑμεῖς ἐ-
θύετε· διε βούλειαι, πάλιν οὐ θύετε· διε οὐκ ἤθελε δοῦναι
5 ὑμῖν παραγγέλματα, ἐπισπάσασθε· διε ἐλάβετε, ἡμελήσατε.
Πάλιν, διε εἰσιθήκει ὁ ναός, εἰδῶλα ἐθεραπεύετε· διε βούλε-
ται χωρὶς ναοῦ θεραπεύεσθαι, τὸ ἐναντίον ποιεῖτε. "Ορα,
οὐκ εἶπε, 'Τῷ Θεῷ ἀντιπίπτετε', ἀλλὰ «τῷ Πνεύματι»· οὕ-
τως οὐδεμίαν οἶδε διαφοράν. Καὶ τὸ μεῖζον «ὥς οἱ πατέρες
10 ὑμῶν», φησὶν, «καὶ ὑμεῖς». Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ὠνείδιζεν,
ἐπειδὴ μεγάλα ἀεὶ ἐπὶ τοῖς παιράσιν ἠῦχουν.

3. «Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν;
Καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγεείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως
τοῦ Δικαίου». "Ετι «τοῦ Δικαίου» λέγει, βουλόμενος αὐτοὺς
15 κατασιεῖλαι. «Οὗ νῦν ὑμεῖς προδόται καὶ φονεῖς γεγέννησθε».
Δύο αὐτοῖς ἐγκαλεῖ, ὅτι τε ἡγνόησαν, καὶ ὅτι ἐφόνευσαν. «Οἵ-
τινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐ-
φυλάξατε». Τί ἐσσι τοῦτο; Τινὲς φασὶ τὸν ὑπ' ἀγγέλων λέ-
γειν διαταχθέντα. Οὐκ ἔστι δέ· ποῦ γὰρ ἄγγελοι νόμον ἐ-
20 φάνησαν διατάτιοντες; ἀλλὰ διαταχθέντα νόμον λέγει, τὸν
ἐγχειρισθέντα αὐτῷ δι' ἀγγέλου, τοῦ ὁφθέντος αὐτῷ ἐν τῇ
θάτῳ· μὴ γὰρ ἄνθρωπος ἦν; Οὐδὲν οὖν θαυμασιὸν τούτους,
ἐκεῖνα ποιήσαντας, φησί, καὶ ταῦτα ποιῆσαι. Εἰ τοὺς καταγ-
γεείλαντας ἀνείλετε, πολλῷ μᾶλλον αὐτόν. Ἐνταῦθα καὶ Θεῷ
25 καὶ ἀγγέλοις καὶ τοῖς προφήταις καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ πᾶ-
σι δείκνυσιν ἀπειθοῦντας, καθὼς καὶ ἐτέρωθί φησιν ἡ Γρα-
φή· «Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσια-
σιτήριά σου κατέσκαψαν». Οἱ τοίνυν ἀντιποιούμενοι λόγῳ τοῦ

24. Ἀριθμ. 27, 14. Ἠσ. 63, 10.

25. Γ' Βασιλ. 19, 10.

Καί αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι προφητικά· τίποτε ἀπ' ὅσα λέγει δὲν εἶναι δικό του. «Σεῖς πάντοτε ἀντιτίθεσθε στοῦ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅπως οἱ πατέρες σας ἀντιτάσσονταν, ἔτσι καὶ σεῖς»²⁴. Ὅταν δὲν ἤθελε θυσίες, σεῖς θυσιάζατε, ὅταν θέλει, σεῖς πάλι δὲν θυσιάζετε· ὅταν δὲν ἤθελε νὰ σᾶς δώσει παραγγέλματα, σεῖς ἐπιδιώκατε αὐτά· ὅταν λάβατε, τὰ παραμελήσατε. Ἐπίσης, ὅταν συστήθηκε ὁ ναός, σεῖς λατρεύατε εἰδωλα, ὅταν θέλει νὰ λατρεύεται χωρὶς ναό, κάμνετε τὸ ἀντίθετο. Πρόσεχε, δὲν εἶπε ἄντιτίθεσθε στοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ «στοῦ Πνεῦμα». Ἔτσι δὲν γνωρίζει καμιὰ διαφορὰ. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, «ὅπως ἀπειθοῦσαν οἱ πατέρες σας», λέγει, «ἔτσι καὶ σεῖς». Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς κατηγοροῦσε, ἐπειδὴ πάντοτε καυχῶνταν ὑπερβολικὰ γιὰ τοὺς προγόνους τους.

3. «Ποιὸν ἀπὸ τοὺς προφῆτες δὲν καταδίωξαν οἱ πατέρες σας; Καὶ φόνευσαν ἐκείνους ποὺ προανήγγειλαν τὸν ἐρχομὸ τοῦ Δικαίου». Ἀκόμα λέγει, «Τοῦ Δικαίου», θέλοντας νὰ κάνει αὐτοὺς νὰ συναισθανθοῦν. «Τοῦ ὁποίου σεῖς τώρα ἔχετε γίνει προδότες καὶ φονιάδες». Γιὰ δύο πράγματα τοὺς κατηγορεῖ, καὶ ὅτι τὸν ἀγνόησαν ὅταν ἦλθε, καὶ ὅτι τὸν φόνευσαν. «Σεῖς ποὺ λάβατε τὸ νόμον, μέσω διαταγῶν τῶν ἀγγέλων, καὶ δὲν τὸν τηρήσατε». Τί σημαίνει αὐτό; Μερικοὶ λέγουν, ὅτι ἐννοεῖ τὸ νόμον ποὺ εἶχαν διατάξει οἱ ἄγγελοι. Δὲν εἶναι ὁμως αὐτό· διότι ποῦ ἐμφανίσθηκαν οἱ ἄγγελοι νὰ διατάσσουν νόμον; ἀλλὰ διαταχθέντα νόμον ἐννοεῖ ἐκεῖνον, ποὺ παραδόθηκε στοῦ Μωϋσῆ, μὲ τὸν ἄγγελο ποὺ ἐμφανίσθηκε σ' αὐτὸν στῇ βάτο. Μήπως δηλαδὴ ἦταν ἄνθρωπος; Τίποτε λοιπὸν δὲν εἶναι περίεργον, ἐφόσον, λέγει, αὐτοὶ ἔκαναν ἐκεῖνα, νὰ πράξουν καὶ αὐτά. Ἐὰν φονεύσατε ἐκείνους ποὺ ἀνήγγειλαν τὸν ἐρχομὸ τοῦ Μεσσία, πολὺ περισσότερο Αὐτόν. Ἐδῶ δείχνει αὐτοὺς νὰ ἀπειθοῦν καὶ στοῦ Θεοῦ, καὶ στοὺς ἀγγέλους, καὶ στοὺς προφῆτες καὶ στοῦ Πνεῦμα καὶ σὲ ὅλα, ὅπως καὶ σὲ ἄλλο σημεῖον λέγει ἡ Γραφή· «Κύριε, τοὺς προφῆτες σου φόνευσαν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατεδάφισαν»²⁵. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ μὲ

νόμου ἔλεγον· «Εἰς Μωϋσῆν βλασφημεῖ». Ὁ δὲ δείκνυσιν
 ὅτι αὐτοὶ βλασφημοῦσι μᾶλλον οὐ μόνον εἰς Μωϋσῆν, ἀλλὰ
 καὶ εἰς Θεόν, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἄνωθεν τοιαῦτα ποιοῦσι, καὶ ὅτι
 αὐτοὶ τὰ ἔθνη κατέλυσαν, καὶ ὅτι οὐ χρεία τούτων λοιπόν,
 5 καὶ ὅτι, ἐγκαλοῦντες καὶ λέγοντες Μωϋσεῖ ἐναντιοῦσθαι αὐ-
 τόν, αὐτοὶ τῷ Πνεύματι ἠναντιοῦντο (καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ
 καὶ μετὰ φόβου), καὶ ἄνωθεν εἶχον τὴν ἔχθραν. Ὁρᾷς δι
 καὶ Μωϋσεῖ καὶ πᾶσι δείκνυσιν ἐναντιουμένους αὐτούς, καὶ
 τὸν νόμον μὴ φυλάττοντας; Καίτοι γε Μωϋσῆς εἶπε· «Προ-
 10 φήτην ὑμῖν ἀνασιθήσει Κύριος»· καὶ οἱ ἄλλοι δὲ τοῦτον ἐλεύ-
 σεσθαι προὔλεγον, καὶ ὁ Προφήτης, λέγων· «Ποῖον οἶκον
 οἰκοδομήσειέ μοι;» καὶ πάλιν· «Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσ-
 ηνέγκατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα;». Τοῦτο παρησία ἀνδρός,
 τὸν σιαυρὸν ἔχοντος.

15 Μιμώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς ταύτην, εἰ καὶ πολέμου οὐκ
 ἔστι καιρός, ἀλλὰ παρησίας ἀεὶ καιρός ἐστιν· «Ἐλάλου»
 γὰρ, φησὶν, «ἐν τῇς μαρτυρίοις σου ἐναντίον βασιλέων. καὶ
 οὐκ ἡσυχνόμην». Ἄν τοίνυν Ἕλλησι συμπλεκώμεθα, οὕτως
 αὐτοὺς ἐπιστοιμίζωμεν χωρὶς θυμοῦ, χωρὶς τραχύτητος· ἂν
 20 μὲν γὰρ μετὰ θυμοῦ τοῦτο ποιῶμεν, οὐκ ἔστι παρησία, ἀλλὰ
 πάθος εἶναι δοκεῖ, ἂν δὲ ἐπιεικῶς, ὄντως ἐστὶν αὕτη παρη-
 σία· οὐκ γὰρ δυνατὸν ὁμοῦ κατὰ ταῦτόν καὶ κατόρθωμα εἶναι
 καὶ ἐλάττωμα. Δεῖ τοίνυν ἡμᾶς, εἰ μέλλομεν παρησίαν ἔ-
 χειν, καθαρὸς εἶναι τοῦ θυμοῦ, ἵνα μὴ ἐκείνω τις λογίσηται
 25 τὰ ῥήματα. Καὶ δίκαια λέγῃς μετὰ θυμοῦ, τὸ πᾶν ἀπώλεσας,
 καὶ παρησιάζῃ, καὶ ρουθειῇς, καὶ ὀτιοῦν πράττης. Ὁρα
 τὸν ἄνδρα τοῦτον οὐ μετὰ θυμοῦ διαλεγόμενον· οὐ γὰρ δὴ ὕ-

26. Πρ. 6, 11.

27. Δευτ. 18, 18.

28. Ἑσ. 66, 1.

29. Ἀμώς 5, 25.

30. Ψαλμ. 118, 46.

τὸ λόγο ἀντιποιοῦνταν τὸ νόμο ἔλεγαν· «Βλασφημεῖ ἐναντίον τοῦ Μωϋσέως»²⁶. Ὁ Στέφανος ὁμως δείχνει ὅτι αὐτοὶ μᾶλλον βλασφημοῦν ὃχι μόνο ἐναντίον τοῦ Μωϋσέως, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἀπ' ἀρχῆς πράττουν αὐτά, καὶ ὅτι αὐτοὶ κατέλυσαν τὰ ἔθιμα, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ἀνάγκη αὐτῶν τῶν ἀποδείξεων καὶ ὅτι κατηγορῶντας καὶ λέγοντας ὅτι αὐτὸς ἀντιτίθεται στὸ Μωϋσῆ, οἱ ἴδιοι ἀντιτίθονταν στὸ Πνεῦμα (καὶ ὃχι ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ μὲ φόνο) καὶ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς εἶχαν ἔχθρα. Βλέπεις ὅτι αὐτοὶ ἀντιτίθενται καὶ στὸ Μωϋσῆ καὶ σ' ὅλους, καὶ ὅτι δὲν τηροῦν τὸ νόμο; Ἄν καὶ βέβαια ὁ Μωϋσῆς εἶπε· «Προφήτη θὰ σᾶς ἀναστήσει ὁ Κύριος»²⁷ καὶ οἱ ἄλλοι δὲ προέλεγαν ὅτι Αὐτὸς θὰ ἔλθει· καὶ ὁ προφήτης λέγει· «Ποιὸν οἶκο θὰ ἀνοικοδομήσετε σ' ἐμένα;»²⁸ καὶ πάλι· «Μήπως μοῦ προσφέρατε σφάγια καὶ θυσίαις ἐπὶ σαράντα χρόνια;»²⁹. Αὐτὸ δείχνει θάρρος ἀνδρός, ποῦ ἔχει τὸ σταυρὸ.

Ἄς μιμούμαστε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτὸ τὸ θάρρος, ἂν καὶ δὲν εἶναι καιρὸς πολέμου, ἀλλὰ καιρὸς θάρρους πάντοτε ὑπάρχει· διότι λέγει· «Καὶ μιλοῦσα γιὰ τὶς μαρτυρίαις, ποῦ ὑπάρχουν στὸ νόμο καὶ τὶς ἐντολές σου μπροστὰ στοὺς βασιλεῖς καὶ δὲν αἰσθανόμουν ντροπή»³⁰. Ἄν λοιπὸν ἐμπλακοῦμε σὲ διαμάχες μὲ τοὺς ἐθνικοὺς, ἔτσι ἅς ἀποστομώνουμε αὐτοὺς, χωρὶς θυμὸ καὶ σκληρότητα. Διότι, ἂν μὲν τὸ κάμνουμε αὐτὸ μὲ θυμό, δὲν θεωρεῖται αὐτὸ πλέον θάρρος, ἀλλὰ πάθος, ἂν δὲ μὲ ἐπιείκεια, πράγματι εἶναι αὐτὸ θάρρος· διότι δὲν εἶναι δυνατόν συγχρόνως καὶ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα καὶ κατόρθωμα καὶ ἐλάττωμα. Τὸ θάρρος εἶναι κατόρθωμα, ὁ θυμὸς ἐλάττωμα. Πρέπει λοιπὸν ἐμεῖς, ἂν θέλουμε νὰ ἔχουμε θάρρος, νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ θυμό, γιὰ νὰ μὴ θεωρήσει κανένας τὰ λόγια ὅτι ἀνήκουν στὸ θυμό. Καὶ ἂν ἀκόμα λέγεις δίκαια μὲ θυμό, τὸ πᾶν ἔχασες, καὶ ἂν ἀκόμη ὁμιλεῖς μὲ θάρρος, καὶ ἂν νουθετεῖς, καὶ ἂν πράττεις ὅ,τιδήποτε. Πρόσεχε τὸν ἄνδρα αὐτὸν ποῦ δὲν ὁμιλεῖ μὲ θυμό· πράγματι λοιπὸν δὲν

βραιοεν, ἀλλὰ προφητικοῦ αὐτοῦς ἀνέμνησε λόγου. "Οτι γὰρ οὐκ ἦν θυμοῦ ἔδειξεν, ὅτιε κακῶς ἔπασχε, τότε ὑπὲρ αὐτῶν εὐχόμενος καὶ λέγων· «Μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Οὕτως, οὐκ ὀργιζόμενος αὐτοῖς, ἀλλὰ ἀλγῶν ὑπὲρ αὐ-
 5 τῶν καὶ δακνόμενος, ταῦτα ἐφθέγγετο· ἐπεὶ καὶ περὶ τῆς ὄψεως διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι «εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὥσεί πρόσωπον ἀγγέλου», ἵν' αὐτοῦς ἐφελκύσῃται.

Καθαροὶ τοίνυν θυμοῦ ὦμεν. Οὐ κατοικεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔνθα θυμός· ἐπικαιάρατος ὁ θυμώδης. Οὐκ ἔστιν
 10 οὐδὲν ὑγιὲς προελθεῖν, ὅθεν θυμός· ἔξεισι· καθάπερ γὰρ ἐν χειμῶνι θαλαττίῳ πολὺς ὁ θόρυβος, μεγάλη ἡ κραυγὴ, καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις καιρὸν φιλοσοφεῖν, οὕτως οὐδὲ ἐν θυμῷ. Ἄλλ' εἰ μέλλει τι φιλόσοφον ἢ λέγειν ἢ παιδεύεσθαι ψυχὴ, ὀφείλει πρότερον ἐν λιμένι εἶναι. Οὐχ ὁρᾷς πῶς, διὰν βου-
 15 λώμεθα περὶ τινων ἀναγκαίων διαλεχθῆναι, τόπους θορύβου καθαρὸς παραιροῦμεν, ἔνθα ἡσυχία, ἔνθα γαλήνη, ἵνα μὴ ἐκκρουώμεθα. Εἰ δὲ ὁ ἔξωθεν ἐκκρούει θόρυβος, πολλῷ μᾶλλον ἢ ἔνδον ταραχὴ. Καὶ εὐχηταί τις, εἰκῇ εὐχεται, μετὰ ὀργῆς καὶ θυμοῦ τοῦτο ποιῶν καὶ φθέγγηται, καταγέλαστος
 20 ἔσται· καὶ οἰγᾷ, πάλιν ὁμοίως· καὶ ἐσθήῃ, καὶ οὕτως ἐβλάθη· καὶ πίνῃ, καὶ μὴ πίνῃ, καὶ καθέζεται, καὶ στήκῃ, καὶ βαδίζῃ, καὶ καθεύδῃ· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὀνείροις τοιαῦτα φαντάζονται. Τί γὰρ τῶν τοιούτων οὐκ ἄτιπον; Ὀφθαλμοὶ ἀηδεῖς, στόμα διεστραμμένον, μέλη κεκνημένα καὶ οἰδαίνοντα,
 25 γλῶσσα ἀκράτητος καὶ οὐδενὸς φειδομένη, διάνοια ἐξεστηκυῖα, σχῆμα ἀπρεπές, πολλὴ ἡ ᾠδία. Ἴδε μοι τῶν δαιμονίων τούτων τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τῶν μεθυόντων καὶ μαινομένων, τί διεσιήκασιν ἀλλήλων; οὐχὶ μανία τὸ πᾶν ἔστι; Τί

ἔβρισε, ἀλλ' ὑπενθύμισε σ' αὐτοὺς ἓνα προφητικὸ λόγον. Διότι ὅτι δὲν ἦταν θυμωμένος τὸ ἀπέδειξε, ὅταν, ἐνῶ κακοπαθοῦσε, προσευχόταν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἔλεγε· «Μὴ λογαριάσεις σ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτία αὐτή»³¹. Ἔτσι, χωρὶς νὰ ὀργίζεται ἐναντίον τους, ἀλλὰ πονώντας γι' αὐτοὺς καὶ ὑποφέροντας, ἔλεγε αὐτὰ τὰ λόγια· ἀφοῦ καὶ γιὰ τὸ ὅτι εἶδε αὐτὸν γι' αὐτὸ εἶπε, ὅτι· «Εἶδα τὸ πρόσωπό του σὰν νὰ ἦταν πρόσωπο ἀγγέλου», γιὰ νὰ προσελκύσει αὐτούς.

Ἄς εἴμαστε λοιπὸν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ θυμό. Δὲν κατοικεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει θυμός· Ὁ κυριευμένος ἀπὸ θυμό εἶναι καταραμένος. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ προέλθει κανένα καλό, ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει θυμός· διότι ὅπως σὲ θαλασσοταραχὴ ἐπικρατεῖ μέγας θόρυβος, μεγάλη κραυγὴ καὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἔχει κανένας τὸν καιρὸ νὰ φιλοσοφεῖ, ἔτσι οὔτε ὅταν κανένας εἶναι κυριευμένος ἀπὸ θυμό. Ἄλλ' ἂν ἡ ψυχὴ θέλει νὰ πεῖ κάτι τὸ φιλόσοφο, ἢ νὰ παιδαγωγηθεῖ, πρέπει προηγουμένως νὰ βρίσκεται σὲ ἡρεμὴ κατάσταση. Δὲν βλέπεις πῶς, ὅταν θέλουμε νὰ μιλήσουμε γιὰ ὀρισμένα ἀναγκαῖα πράγματα, προσέχουμε νὰ βροῦμε χώρους ἀπαλλαγμένους ἀπὸ θόρυβο, ὅπου ὑπάρχει ἡσυχία, ὅπου ὑπάρχει γαλήνη, γιὰ νὰ μὴ ἐνοχλούμαστε; Ἐὰν δὲ ὁ ἐξωτερικὸς θόρυβος ἐνοχλεῖ, πολὺ περισσότερο ἢ ἐσωτερικὴ ἀναταραχὴ. Καὶ ἂν ἀκόμα προσεύχεται κανένας, μάταια προσεύχεται, ἐφόσον κάμνει αὐτὸ μὲ ὀργὴ καὶ θυμό· καὶ ἂν ἀκόμα ὁμιλεῖ, θὰ εἶναι καταγέλαστος· καὶ ἂν σιωπᾷ, πάλι ἔτσι θὰ εἶναι· καὶ ἂν τρώγει καὶ τότε βλάπτεται· καὶ ἂν πίνει, καὶ ἂν δὲν πίνει, καὶ ἂν κάθεται, καὶ ἂν στέκεται, καὶ ἂν βαδίζει, καὶ ἂν κοιμᾶται· καθόσον στὰ ὄνειρα τέτοια φαντάζεται. Διότι τί ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι ἄτοπο; Ὀφθαλμοὶ ἄσχημοι, στόμα διεστραμμένο, μέλη τρέμοντα καὶ ἐξογκωμένα, γλῶσσα ἀκράτητη καὶ χωρὶς νὰ ἀφήνει ἀπείρακτο τίποτα, σκέψη γεμάτη παραφροσύνη, στάση ἀπρεπής, πολλὴ ἀηδία. Πρόσεξε σὲ παρακαλῶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δαιμονισμένων καὶ τῶν μεθυσμένων καὶ τῶν μανιακῶν, σὲ τί διαφέρουν μεταξύ τους; Δὲν εἶναι τὸ

γάρ, εἰ πρὸς καιρὸν τοῦτο γίνεται; Καὶ γὰρ ὁ μαινόμενος
 πρὸς καιρὸν κατέχεται· τούτου δὲ τί χειρόν; Καὶ οὐκ αἰσχύ-
 ρονται ἐπὶ τῇ ἀπολογίᾳ· Ὁὐκ ἤδειν, φησί, ἰί εἶπον. Καὶ
 διὰ τί μὴ ἤδεις τοῦτο ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, ὁ λογιζομὸν ἔχων;
 5 διὰ τί τὰ τῶν ἀλόγων ποιεῖς, καθάπερ ἵππος ἄγριος, ἀπὸ
 θυμοῦ καὶ ὀργῆς συναρπαγείς; Καὶ μὴν ἡ ἀπολογία, ἐγκλή-
 ματος ἀξία. Εἶθε γὰρ ἤδεις, ἃ ἔλεγες. Τοῦ θυμοῦ, φησὶν,
 ἐστὶ τὰ ρήματα οὐκ ἐμά. Πῶς ἐκείνου; Καὶ μὴν ὁ θυμὸς
 οὐκ ἔχει ἰσχύν, ἂν μὴ παρὰ σοῦ λάβῃ. Ὡς καὶ ἂν εἴποι τις·
 10 Ὅτις χειρὸς ἐστίν, οὐκ ἐμὰ τὰ τραύματα. Τί οἶει μάλιστα
 δεῖσθαι θυμοῦ; οὐχὶ πόλεμον καὶ μάχην; Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ
 ἂν μετὰ θυμοῦ τι γίνηται, τὸ πᾶν διέφθαρται καὶ ἀπόλωλε·
 μάλιστα γὰρ τοὺς μαχομένους θυμοῦσθαι οὐ χρή· μάλιστα τοὺς
 ὑβρίζοντας θυμοῦσθαι οὐ χρή. Καὶ πῶς ἔνι μάχεσθαι; φησί.
 15 Λόγῳ, ἐπεικείᾳ· μάχη γὰρ ἐστὶ τὸ ἐξ ἐναντίας σιῆναι. Ἡ
 οὐχ ὁρᾷς καὶ τούτους τοὺς πολέμους νόμῳ καὶ διατάξει καὶ
 καιροῖς ὠρισμένους; Θυμὸς γὰρ οὐδέν ἐστίν, ἢ ὁρμὴ ἄλο-
 γος· ἀλόγῳ δὲ οὐδέν λογικὸν γενέσθαι δυνατόν.

4. Ἐπεὶ καὶ οὗτος τοιαῦτα ἐφθέγγετο, καὶ οὐκ ἐθυμοῦ-
 20 το. Καὶ ὁ Ἡλίας ἔλεγεν, «Ἐως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφο-
 τέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν;». καὶ οὐκ ἐθυμοῦτο. Καὶ ὁ Φινε-
 ἔς ἔσφαξε, καὶ οὐκ ἐθυμοῦτο· ὁ γὰρ θυμὸς οὐκ ἀφίησιν ἰ-
 δεῖν, ἀλλά, καθάπερ ἐν νυκτομαχίᾳ πάντα συνδήσας, καὶ
 ὀφθαλμοὺς καὶ ὦτα, οὕτως ἄγει, ὅπου περ ἂν ἐθέλῃ. Ἀπαλ-
 25 λαγῶμεν οὖν τούτου τοῦ δαίμονος· ἀρχόμενον αὐτὸν κατα-
 στείλωμεν· τὴν σφραγίδα ἐπιθῶμεν τῷ σιήθει, καθάπερ τι-
 νὰ χαλινόν. Κύων ἐστὶν ἀναιδὴς ὁ θυμὸς· ἀλλὰ μαθέτω ἁ-

32. Γ' Βασιλ. 18, 21.

33. Ἀριθμ. 25, 6 - 16.

pān μανία; Διότι τί καὶ ἄν αὐτό συμβαίνει πρὸς στιγμή; Καθόσον καὶ ὁ μανιακὸς πρὸς στιγμή κυριεύεται ἀπὸ μανία· τί δὲ ὑπάρχει χειρότερο ἀπ' αὐτό; Καὶ δὲν ντρέπονται κατὰ τὴν ἀπολογία· δὲν γνῶριζα, λέγει, τί εἶπα. Καὶ γιατί δὲν γνῶριζες αὐτό σὺ ὁ λογικὸς ἄνθρωπος ποὺ ἔχεις λογισμό; γιατί κάμνεις ἐκεῖνα ποὺ κάμνουν τὰ ἄλογα ζῶα, σὰν ἀκριβῶς ἄγριος ἵππος, ποὺ καταλαμβάνεται ἀπὸ ὀργή καὶ θυμό; Καὶ ὅμως ἡ ἀπολογία αὕτη εἶναι ἀξιοκατάκριτη. Μακάρι νὰ ἤξερες, αὐτὰ ποὺ ἔλεγες. Τοῦ θυμοῦ, λέγει, εἶναι τὰ λόγια, ὅχι δικά μου. Πῶς εἶναι ἐκείνου; Καὶ ὅμως ὁ θυμὸς δὲν ἔχει δύναμη, ἄν δὲν λάβει αὐτὴν ἀπὸ σένα. "Ὅπως καὶ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, 'Τὰ τραύματα εἶναι τοῦ χεριοῦ, δὲν εἶναι δικά μου'. Ποιὸ νομίζεις περισσότερο ὅτι χρειάζεται τὸ θυμό; Δὲν τὸν χρειάζεται ὁ πόλεμος καὶ ἡ μάχη; 'Αλλὰ καὶ ἐκεῖ ἄν γίνεται κάτι μὲ θυμό, τὸ pān καταστράφηκε καὶ χάθηκε· διότι περισσότερο ἐκεῖνοι ποὺ μάχονται δὲν πρέπει νὰ θυμώνουν· περισσότερο ἐκεῖνοι ποὺ βρίζουν, δὲν πρέπει νὰ θυμώνουν. Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατό νὰ μάχονται; Μὲ λόγο, μὲ ἐπιείκεια· διότι μάχη εἶναι νὰ σταθεῖ κανένας στὴν ἀντίθετη πλευρά. "Ἡ δὲν βλέπεις ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πόλεμοι ἔχουν καθορισθεῖ νὰ γίνονται μὲ νόμο, μὲ διάταξη καὶ σὲ ὀρισμένους καιροὺς; Διότι θυμὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ παράλογη ὀρμή· σὲ ἓνα δὲ παράλογο τίποτε λογικὸ δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνει.

4. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἔλεγε παρόμοια, καὶ δὲν θύμωνε. Καὶ ὁ Ἡλίας ἔλεγε, «Μέχρι πότε θὰ χωλαίνετε καὶ μὲ τὰ δύο σας πόδια;»³², καὶ δὲν θύμωνε. Καὶ ὁ Φινεὲς ἔσφαξε καὶ δὲν ὀργιζόταν³³. Διότι ὁ θυμὸς δὲν ἀφήνει νὰ βλέπει κανεὶς, ἀλλὰ, ὅπως ἀκριβῶς σὲ νυκτερινὴ μάχη, ἀφοῦ δέσει τὰ πάντα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τ' αὐτιά, ἔτσι ὁδηγεῖ, ὅπου θέλει. "Ἀς ἀπαλλαγοῦμε λοιπὸν ἀπὸ αὐτὸν τὸ δαίμονα, ἅς τὸν καταστείλουμε ὅταν βρίσκεται στὴν ἀρχή του, ἅς θέσουμε τὴ σφραγίδα στοῦ στήθους μας, σὰν ἀκριβῶς κάποιο χαλινό. Ὁ θυμὸς εἶναι σκύλος ξεδιάντροπος· ἀλλ' ἅς μάθει νὰ ὑπακούει στοῦ νόμο. "Ἄν

κούειν τοῦ νόμου. Ἄν ἡ κύων ἐν ποίμνῃ οὕτως ἄγριος, ὥς
 μὴ πείθεσθαι προσιάιτοντι τῷ βουκόλῳ, μηδὲ ἐπιγινώσκειν
 αὐτοῦ τὴν φωνήν, πάντα ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται. Μετὰ
 τῶν προβάτων νέμεται· ἀλλὰ, ἐὰν ἀπογεύηται τῶν προβά-
 5 των, ἄχρησιός ἐστι καὶ κατασφάττεται. Εἰ ἔμαθεν ἀκούειν
 σου, θρόνον τὸν κύνα· χρήσιμός ἐστι κατὰ τῶν λύκων, κατὰ
 τῶν πειραιῶν, κατὰ τοῦ λησιάρχου ὑλακτῶν, οὐ κατὰ προ-
 βάτων, οὐδὲ κατὰ οἰκείων· ἂν μὴ ἀκούῃ, πάντα διαφθείρει·
 ἂν μάθῃ καταφρονεῖν, πάντα ἀπολλύει. Τὸ τοίνυν ἡμερον
 10 τὸ ἐν σοὶ μὴ ἀναλίσκω, ἀλλὰ φυλαττέω ὁ θυμός, καὶ πῖον
 ποιεῖω· φυλάξει δέ, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ πολλῇ νέμεσθαι κα-
 ταστήσῃ, ἂν τοὺς μιαινοὺς λογισμοὺς καὶ τοὺς πονηροὺς κα-
 τανάλισκῃ, ἂν τὸν διάβολον διώκῃ πανταχόθεν. Οὕτως ἐπι-
 εῖκεια διασώζεται, διὰ μὴδαμοῦ τῷ πλησίον κακὸν τι λο-
 15 γιζώμεθα· οὕτως αἰδέσιμοι γινόμεθα, διὰ μὴ μανθάνωμεν
 ἀναισχυντεῖν· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀναισχυντιον ποιεῖ, ὥς πονη-
 ρὸν συνειδός. Διὰ τί αἱ πόρνοι ἀναισχυντοὶ εἰσι; διὰ τί αἱ
 παρθένοι αἰσχυνηλαί; Οὐκ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖναι;
 οὐκ ἀπὸ τῆς σωφροσύνης αὗται; Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀναισχυν-
 20 τον ποιεῖ, ὥς ἁμαρτία.

Καὶ μὴν τοῦναντίον, φησί, καταναισχύνει. Ναί, τὸν κα-
 ταγνόγια ἑαυτοῦ τὸν δὲ ἀπηρυνθριασμένον, καὶ ἱταμώτερον
 ἐργάζεται· ὁ γὰρ ἀπογνοὺς ἑαυτοῦ, θρασὺς γίνεται «ἀσεβής»
 γὰρ, φησὶν, «ἐλθὼν εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ». Ὁ δὲ
 25 ἀναισχυντιος, καὶ ἱταμός ἂν εἴη· ὁ δὲ ἱταμός, καὶ θρασύς.
 Βούλει μαθεῖν πότε ἀναλίσκῃ ἐπιεῖκεια; Ὅταν πονηροὶ
 λογισμοὶ αὐτὴν διαμασῶνται. Ἀλλὰ, εἰ καὶ τοῦτο συμβαίνει,
 διὰ μὴ ὁ κύων ἔσκηκε μέγα ὑλακτῶν, οὐδὲ οὕτως ἀπογινώ-

ὑπάρχει ἓνας σκύλος σὲ ἓνα κοπάδι, τόσο ἄγριος, ὥστε νὰ μὴ ὑπακούει στὸν ποιμένα ὅταν τὸν διατάσσει, καὶ νὰ μὴ ἀναγνωρίζει τὴ φωνή του, τὰ πάντα χάθηκαν καὶ καταστράφηκαν. Τρέφεται μαζί μὲ τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἂν τρώγει τὰ πρόβατα εἶναι ἄχρηστος καὶ θανατώνεται. Ἐὰν ἔμαθε νὰ ὑπακούει σὲ σένα, θρέψε τὸν σκύλο· εἶναι χρήσιμος ἐναντίον τῶν λύκων, ἐναντίον τῶν κλεπτῶν, ἐναντίον τοῦ λήσταρχου, ὅταν γαυγίζει, καὶ ὄχι ἐναντίον τῶν προβάτων, οὔτε ἐναντίον τῶν δικῶν του. "Ἄν δὲν ὑπακούει, τὰ πάντα τὰ καταστρέφει· ἂν μάθει νὰ καταφρονεῖ, τὰ πάντα τὰ καταστρέφει. Τὴν ἡμερότητα λοιπὸν ποὺ ὑπάρχει σὲ σένα, ἃς μὴ τὴν καταστρέφει ὁ θυμός, ἀλλὰ ἃς τὴν διαφυλάττει καὶ ἃς τὴν ἐπαυξάνει· θὰ τὴν φυλάξει δὲ καὶ θὰ τὴν καταστήσει πολὺ ἀσφαλὴ, ἂν ἐξαφανίζει τοὺς μιαροὺς καὶ πονηροὺς λογισμοὺς, ἂν καταδιώκει τὸ διάβολο ἀπὸ παντοῦ. "Ἐτσι μόνο διασώζεται ἡ ἐπιείκεια, ὅταν δὲν σκεπτόμαστε καθόλου κανένα κακὸ γιὰ τὸν πλησίον. "Ἐτσι γινόμαστε σεβαστοί, ὅταν δὲν μαθαίνουμε νὰ εἴμαστε ἀδιάντροποι. Τίποτε δὲν κάμνει τὸν ἄνθρωπο τόσο ἀδιάντροπο, ὅσο ἡ πονηρὴ καὶ διεστραμμένη συνείδηση. Γιατὶ οἱ πόρνες εἶναι ἀδιάντροπες; γιατί οἱ παρθένες εἶναι ντροπαλές; δὲν εἶναι ἐκεῖνες τέτοιες ἐξ αἰτίας τῆς ἀμαρτίας; δὲν εἶναι αὐτές τέτοιες ἐξ αἰτίας τῆς σωφροσύνης τους; Διότι τίποτε δὲν κάνει τὸν ἄνθρωπο τόσο ἀδιάντροπο, ὅσο ἡ ἀμαρτία.

Καὶ ὅμως, λέγει, τὸ ἀντίθετο καταντροπιάζει αὐτόν. Ναί, ἐκεῖνον ποὺ ἔχει γνώση τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐνῶ ἐκεῖνον ποὺ δὲν κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ καὶ τὸν κάμνει περισσότερο αὐθάδη· διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει γνώση τοῦ ἑαυτοῦ του, γίνεται θρασύς· καθόσον λέγει «Ὁ ἄσεβης ὅταν βυθισθεῖ στὴν κακία, καταφρονεῖ»²⁴. Ὁ δὲ ἀδιάντροπος εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ καὶ ἀναιδής, ὁ δὲ ἀναιδής νὰ γίνῃ καὶ θρασύς. Θέλεις νὰ μάθεις πότε ἡ ἐπιείκεια ἐξαφανίζεται; "Όταν τὴν κυριεύουν οἱ πονηροὶ διαλογισμοί. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη καὶ αὐτὸ συμβαίνει, ἐπειδὴ ὁ σκύλος δὲν σταματᾷ νὰ γαυγίζει δυνατὰ, οὔτε τότε πρέπει νὰ

οκειν χρή. Ἔστι γὰρ ἡμῖν καὶ σφενδόνη καὶ λίθος (ἴσῃτε
 τὸ λεγόμενον), ἔστιν ἡμῖν καὶ δόρυ, καὶ μάνδρα, καὶ σηκός,
 ἐν ᾧ φυλάξομεν τοὺς λογισμοὺς ἁσινεῖς. Ἄν ὁ κύων σαίνει
 μὲν τὰ πρόβατα, ἀγριαίνει δὲ κατὰ τῶν ἔξω καὶ ἀγρυπνῇ,
 5 τοῦτο ἀρετὴ κυνός, καὶ λημώτις, μὴ γεύεσθαι τῶν προβάτων,
 καὶ ἐν πλησμονῇ ᾗ, μὴ φείδεσθαι τῶν λύκων. Τοιοῦτον καὶ
 ὁ θυμός· καὶ δάκνηται, τῆς ἐπιεικείας μὴ ἀφίστασθαι, καὶ
 ἐν ἡσυχίᾳ ᾗ, διεγείρεσθαι πρὸς τοὺς πονηροὺς λογισμούς,
 καὶ τὸ μὲν οἰκεῖον καὶ πληττον μὴ καταλυμπάνειν, ἀλλ' ἐπι-
 10 γινώσκειν, τὸ δὲ ἀλλότριον καὶ σαῖνον λυμαίνεσθαι. Σαίνει
 ὁ διάβολος πολλάκις, ὥς ὁ κύων, ἀλλὰ γνῶτω πᾶς ὅτι ἀλλό-
 τριός ἐστιν. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς τὴν ἀρετὴν, καὶ λυπῇ, σαί-
 νωμεν καὶ τὴν κακίαν, καὶ εὐφραίνῃ, ἀποσιτρεφόμεθα.

Μὴ γενώμεθα χεῖρους τῶν κυνῶν, οἳ, μασιζόμενοι καὶ
 15 ἀγχόμενοι, οὐκ ἀφίστανται. Ἄν δὲ αὐτοὺς καὶ τρέφῃ ὁ ἀλ-
 λότριος, πῶς οὐ μάλλον βλάψουσιν; Ἔστιν διὰ τὸ χρήσιμος ὁ
 θυμός, ἀλλ' ὅταν ὑλακτῇ κατὰ τῶν ἀλλοτριῶν. Τί ἐστιν «Ὁ
 ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ»; Ἀντὶ τοῦ «μὴ ἄμυνε
 σαυτῷ, μηδὲ ἐκδίδει· ἂν ἕτερον ἴδῃς, ἀπολλύμενον, ὄρεξον
 20 χεῖρά». Οὐκ ἔτι θυμὸς λοιπὸν τοῦτο ἐστιν, ὅταν τῆς οἰκείας
 συμπαθείας ἀπηλλαγμένος ᾖ. Ἐλαβεν ὁ Δαυὶδ τὸν Σαούλ,
 καὶ οὐκ ἐθυμώθη, οὐδὲ ἐνέπηξε τὸ δόρυ, τὸν ἐχθρὸν λαβὼν,
 ἀλλ' ἡμύνατο τὸν διάβολον. Ὁ Μωϋσῆς, διὰ μὲν ἀλλότριον
 ἀδικοῦντα εἶδε, καὶ ἀνείλεν, διὰ δὲ οἰκεῖον, οὐκ ἔτι· ἀλλὰ
 25 τοὺς μὲν ἀδελφοὺς κατήλλαπτεν, ἐκείνους δὲ καὶ ἀπωθεῖτο.

ἀπογοητευόμαστε. Διότι ὑπάρχει σέ μᾶς καί σφενδόνη καί λίθος (καταλαβαίνεται αὐτό πού λέγω), ὑπάρχει καί δόρυ, καί μάνδρα καί περίφραγμα, μέσα στό ὁποῖο θά διαφυλάξουμε τοὺς λογισμούς ἀβλαβεῖς. "Αν ὁ σκύλος φροντίζει μέν τὰ πρόβατα, ἀγριεύει δέ ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων πού τὰ ἀπειλοῦν καί ἀγρυπνεῖ, αὐτό εἶναι ἀρετή τοῦ σκύλου, καί ἂν ἀκόμα δηλαδή πεινᾷ, νά μὴ τρώγει τὰ πρόβατα, καί νά μὴ λυπᾶται τοὺς λύκους, καί ἂν ἀκόμα εἶναι χορτάτος. Παρόμοιο πράγμα εἶναι καί ὁ θυμός· καί ἂν ἀκόμα προσβάλλεται κάποιος νά μὴ ἐγκαταλείπει τήν ἐπιείκεια, καί ἂν ἀκόμα ἡρεμεῖ, νά ἐξεγείρεται ἐναντίον τῶν πονηρῶν λογισμῶν· καί ἐκεῖνο μέν πού εἶναι δικό του, καί ὅταν τόν πληγώνει, νά μὴ τὸ ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ νά τὸ ἀναγνωρίζει, τὸ δέ ξένο, καί ἂν ἀκόμα δείχνει ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν, νά τὸ καταστρέφει. Κολακεύει ὁ διάβολος πολλές φορές ὅπως ὁ σκύλος, ἀλλὰ ἄς μάθει ὁ καθένας, ὅτι εἶναι ξένος. "Ετσι λοιπόν καί ἐμεῖς ἄς φροντίζουμε γιά τήν ἀρετή μέ χαρά, ἀκόμη καί ἂν μᾶς λυπεῖ, καί ἄς ἀποστρεφόμεστε τήν κακία, ἔστω καί ἂν μᾶς εὐχαριστεῖ.

"Ας μὴ γίνουμε χειρότεροι ἀπό τοὺς σκύλους, πού καί ὅταν μαστιγώνονται καί βασανίζονται, δέν ἀπομακρύνονται. "Αν δέ αὐτοὺς τοὺς τρέφει καί ὁ ξένος, πῶς δέν θά μᾶς θλάψουν περισσότερο; Κάποτε εἶναι χρήσιμος ὁ θυμός, ἀλλὰ ὅταν στρέφεται ἐναντίον τῶν ξένων. Τί σημαίνει τό, «"Ὅτι ὁ καθένας πού ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του, χωρίς σοβαρό λόγο»³⁵; Λέχθηκε ἀντί τοῦ 'μὴ προβάλλεις ἄμυνα γιά τόν ἑαυτό σου, καί νά μὴ ἐκδικεῖσαι· ἂν δεῖς κάποιον νά χάνεται, δῶσε χέρι βοήθειας'. Δέν εἶναι πλέον αὐτό θυμός, ὅταν εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπό τὸ πάθος σου. Συνέλαβε ὁ Δαυῖδ τόν Σαοῦλ, καί δέν ὀργίσθηκε, οὔτε τόν κάρφωσε μέ τὸ δόρυ, ἂν καί συνέλαβε τόν ἐχθρό, ἀλλὰ πρόβαλε ἄμυνα ἐναντίον τοῦ διαβόλου. Ὁ Μωϋσῆς ὅταν μέν εἶδε ξένο νά ἀδικεῖ, τότε φόνευσε αὐτόν, ὅταν ὅμως εἶδε ὁμόφυλο δέν ἔπραξε τίποτε· ἀλλὰ τοὺς μέν ἀδελφοὺς συμφιλίωνε, τοὺς δέ ξέ-

Καίτοι προάτιον αὐτὸν ἡ Γραφή μαρτυρεῖ, ἀλλ' ὅμως ἦν καὶ διεγυγερμένος. Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς ἀλλά, ἔνθα μὲν πρᾶγματα ἐπιδείκνυσθαι χρή, πάντων θηρίων ἔσμεν ἀγριώτεροι, ἔνθα δὲ διεγερθῆναι, πάντων νωθέστεροι καὶ ὑπνηλότεροι.

5 Ἐπεὶ οὖν οὐκ εἰς δέον κεχρήμεθα τοῖς ἐν ἡμῖν, διὰ τοι τοῦτο καὶ εἰς οὐδὲν δέον ὁ θῆλος ἡμῖν ἀνάλωται. Οὕτω καὶ ἐν σκεύεσιν, ἐὰν ἄλλω ἄλλως χρήσῃται τις, τὰ πάντα ἀπόλλυσιν· οἶον, ἂν, μάχαιραν λαβὼν τις, ἔνθα αὐτῇ χρῆσθαι δεῖ, μὴ χρῶτο, ἀλλὰ τῇ χειρὶ τοῦτο ποιοῖ, οὐδὲν πλέον ἐργάσεται.

10 ὥσπερ καὶ ὁ ἔνθα τῇ χειρὶ χρήσασθαι χρή, τὴν μάχαιραν μεταχειρίζων, πάντα ἂν ἀπολέσειεν· οὕτω δὲ καὶ ἰατρός, ἔνθα ἂν τέμνειν δέῃ, μὴ τέμνων, καί, ἔνθα ἂν μὴ χρή, τέμνων, πάντα διαφθείρει.

Διό, παρακαλῶ, ἡμεῖς εἰς καιρὸν χρῶμεθα τῷ πράγματι· θυμοῦ γὰρ καιρὸς οὐδαμοῦ, ὅταν ἑαυτοῖς βοηθῶμεν· ἂν δὲ ἐτέρους διορθῶσαι χρή, τότε μάλιστα αὐτῷ χρῆσθαι δεῖ, ἵνα διέρους ἐξαρπάσωμεν. Οὕτω καὶ ἰσόθεοι ἐσόμεθα, τὸ ἀόργητον πανταχοῦ διατηροῦντες, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

20 Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νους καὶ τοὺς ἀπομάκρυνε. "Αν καὶ ἡ Γραφή ἀναφέρει γι' αὐτόν, ὅτι ἦταν πραότατος, ἀλλ' ὅμως ἦταν καὶ εὐέξαπτος. Ἐμεῖς ὅμως δὲν κάμνουμε τὸ ἴδιο, ἀλλ' ὅπου μὲν πρέπει νὰ δείχνουμε πραότητα, ἐκεῖ εἴμαστε ἀπὸ ὅλα τὰ θηρία ἀγριώτεροι, ὅπου δὲν πρέπει νὰ εἴμαστε εὐέξαπτοι, ἐκεῖ εἴμαστε νωθρότεροι ἀπὸ ὅλους καὶ πιὸ ἀδιάφοροι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν χρησιμοποιοῦμε ὅπως πρέπει τὶς ἱκανότητες πού ἔχουμε μέσα μας, γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ βίος μας γιὰ τίποτε τὸ πρέπον δὲν ἔχει δαπανηθεῖ. "Ετσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ σκεῦη, ἂν κάποιος χρησιμοποιήσῃ σκεῦος προοριζόμενον γι' ἄλλο σκοπὸ, τότε τὰ πάντα χάνονται· παράδειγμα, ἂν κάποιος παίρνοντας μαχαίρι, δὲν τὸ χρησιμοποιήσῃ γιὰ ἐκεῖ ὅπου πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται, ἀλλὰ μὲ τὸ χέρι κάμνῃ τὸ ἔργο αὐτοῦ, τίποτε περισσότερο δὲν θὰ ἐπιτύχει· ὅπως καὶ ἐκεῖνος, ἐκεῖ ὅπου πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ χέρι, χρησιμοποιεῖ τὸ μαχαίρι, εἶναι δυνατόν τὰ πάντα νὰ καταστρέψῃ· λοιπὸν καὶ ὁ ἰατρός, ἂν ἐκεῖ ὅπου πρέπει νὰ χειρουργεῖ, δὲν χειρουργεῖ, καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν πρέπει, χειρουργεῖ, τὰ πάντα τὰ καταστρέφει.

Γι' αὐτὸ παρακαλῶ ἐμεῖς ἅς χρησιμοποιοῦμε τὸ πρᾶγμα στὴν κατάλληλη περίσταση. Διότι ὅταν βοηθοῦμε τὸν ἑαυτὸν μας, δὲν ὑπάρχει ποτὲ καιρὸς θυμοῦ· ἂν δὲ χρειάζεται νὰ διορθώσουμε ἄλλους, τότε πρὸ πάντων πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε αὐτόν, γιὰ νὰ τοὺς σώσουμε. "Ετσι καὶ θὰ γίνουμε ὅμοιοι μὲ τὸ Θεό, ἐὰν πάντοτε κρατοῦμε τὸν ἑαυτὸν μας μακριὰ ἀπὸ τὴν ὀργή, καὶ θὰ ἐπιτύχουμε τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'

(Πραξ. 7, 54 - 8, 25)

«Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο παῖς καρδίαις αὐ-
τῶν, καὶ ἔβρουχον τοὺς ὀδόντιας ἐπ' αὐτόν».

- 5 1. Πῶς οὐκ ἔλαβον ἐκ τῶν εἰρημένων ἀφορμὴν εἰς τὸ
ἀνελεῖν αὐτόν, ἀλλ' ἔτι μαίνονται καὶ ζητοῦσιν αἰτίαν, θαυ-
μάσαι ἄξιον. Οὕτως αἰεὶ ἐν κακοῖς εἰσιν οἱ ἀδικοῦντες. Κα-
θάπερ οὖν οἱ ἀρχιερεῖς ἀποροῦντες ἔλεγον, «Τί ποιήσομεν
τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;», οὕτω δὴ καὶ οὗτοι διαπρίονται.
10 Καὶ μὴν ὁ θυμωθῆναι ὀφείλων ἐκεῖνος ἦν, ὁ μηδὲν ἀδική-
σας, τὰ δὲ τῶν ἡδικηκότων παθὼν καὶ συκοφαντούμενος.
Ἀλλ' οἱ συκοφάνται μᾶλλον ἐλέγχονται καὶ ταύτη
οὕτως ἀληθές, ὅπερ αἰεὶ ἔλεγον, ὅτι 'τὸ ποιεῖν κακῶς τοῦτο
ἔστι τὸ πάσχειν κακῶς', καίτοι αὐτὸς οὐδὲν ἐσυκοφάντησεν,
15 ἀλλ' ἀπέδειξεν. Οὕτως, ὅταν ὑβριζώμεθα ἐν οἷς οὐ συνοίδα-
μεν, οὐδὲν πάσχομεν. Ἐβούλοντο μὲν οὖν ἀνελεῖν, ἀλλ' οὐ
ποιοῦσι τοῦτο, αἰτίαν θέλοντες εὐλογον περιθεῖναι τῷ τολ-
μήματι. Τί οὖν; ἢ ὕβρις οὐκ ἦν εὐλογος; Οὐκ ἦν αὐτοῦ ἢ
ὕβρις, ἀλλὰ τοῦ προφήτου καιηγορία ἢ ἐκόντες καὶ ἀνεβάλ-
20 λοντο, ὥστε μὴ δόξαι διὰ τὰ εἰς αὐτοὺς αὐτὸν ἀνελεῖν, ὥσ-
περ οὖν καὶ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ δι' ἀσέβειαν. Τοῦτο δὲ εὐσε-
βείας ἦν τὸ ρῆμα. Διό, μετὰ τοῦ ἀνελεῖν ἐπιχειροῦντες καὶ
τὴν δόξαν αὐτοῦ βλάψαι, «διεπρίοντο»· ἐφοβοῦντο γάρ, μὴ
πάλιν καινόν τι περὶ αὐτὸν ἄλλο γένηται. Εἶτα, ὅπερ ἐπὶ

1. Πρ. 7, 54.

2. Πρ. 4, 16.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'

(Πραξ. 7, 54 - 8, 25)

«Ἐνῶ δὲ ἄκουαν αὐτὰ αἰσθάνονταν τὶς καρδιές
τους νὰ σχίζονται ἀπὸ ἄγριο θυμὸ καὶ ἔτριζαν
τὰ δόντια τους ἐναντίον του»¹.

1. "Ἀξιο ἀπορίας εἶναι πῶς δὲν ἔλαβαν ἀφορμὴ ἀπὸ
τὰ ὅσα εἶχε πεῖ γιὰ νὰ τὸν θανατώσουν, ἀλλ' ἀκόμα μαί-
νονται καὶ ζητοῦν αἰτία. "Ἐτσι πάντοτε οἱ ἀδικοῦντες
βρίσκονται σὲ κατάσταση κακίας. "Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ
οἱ ἀρχιερεῖς ἀπορώντας ἔλεγαν, «Τί νὰ κάνουμε μὲ τοὺς
ἀνθρώπους αὐτοὺς;»², ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἐξοργίζονται.
Καὶ ὅμως αὐτὸς ποὺ ἔπρεπε νὰ ὀργισθεῖ ἦταν ἐκεῖνος,
ποὺ δὲν διέπραξε μὲν καμιά ἀδικία, ἔπαθε δὲ τὰ ὅσα
παθαίνουν ὅσοι ἀδικοῦν, καὶ συκοφαντήθηκε. 'Ἀλλ' οἱ συ-
κοφαντοῦντες περισσότερο ἐλέγχονται καὶ μὲ τὸν τρόπο
αὐτό· ἔτσι εἶναι ἀληθινὸ αὐτὸ ποὺ πάντοτε ἔλεγα, ὅτι 'τὸ
νὰ κακοποιεῖ κανένας, εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ κακοποιεῖ-
ται', ἂν καὶ βέβαια αὐτὸς καθόλου δὲν συκοφάντησε,
ἀλλ' ἀπέδειξε τὴν ἀλήθεια τῶν ὧσων τοὺς εἶπε. "Ἐτσι,
ὅταν βριζόμαστε γιὰ ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζουμε, τίποτε
δὲν παθαίνομε. "Ἦθελαν λοιπὸν νὰ τὸν θανατώσουν, ἀλλὰ
δὲν τὸ κάμνουν, ἐπειδὴ ἤθελαν ν' ἀποδώσουν στὸ ἐγ-
χείρημά τους κάποια εὐλογη αἰτία. Τί λοιπόν; ἡ ὕβρη
δὲν ἦταν εὐλογη; δὲν ἦταν ἡ ὕβρη δική του, ἀλλὰ κα-
τηγορία τοῦ προφήτη· ἡ θεληματικὰ ἀνέβαλλαν τὴ θανά-
τωση, γιὰ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι τὸν φόνευσαν, γιὰ ὅσα εἶπε
γι' αὐτοὺς, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ Χριστό, ἀλλὰ ὅτι τὸν
φόνευσαν γιὰ ἀσέβεια. Αὐτὸς δὲ ὁ λόγος ἦταν λόγος
εὐσέβειας. Γι' αὐτό, ἐπιχειρώντας μετὰ τὴ θανάτωσή του
νὰ μειώσουν καὶ τὴ δόξα του, «ἐξοργίζονται». Διότι φο-
βοῦνταν, μήπως συμβεῖ τίποτε καινούριο σχετικὰ μὲ
αὐτόν. "Ἐπειτα, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔκαμναν στὸν Ἰησοῦ,

τοῦ Χριστοῦ ποιοῦσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Στεφάνου· καὶ καθά-
 περ ἐκεῖ, ἐπειδὴ εἶπεν, «Ὅψεσθε ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως
 τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον», βλασφημίαν τὸ πρᾶγμα
 ἔλεγον, καὶ μάρτυρας τοὺς ὄχλους ἐποιοῦν, οὕτω δὴ καὶ ἐν-
 5 ταῦθα. Ἐκεῖ διέρρηξαν τὰ ἱμάτια, ὥδε τὰ ὦτα συνέσχον.

«Υπάρχων δὲ πλήρης Πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς
 τὸν οὐρανόν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἐσιῶτα ἐκ δε-
 ξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν· Ἴδου θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεω-
 γμένους, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐσιῶτα τοῦ
 10 Θεοῦ. Κράξαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν,
 καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτόν. Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω
 τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν». Καὶ μήν, εἰ ἐψεύδειο, ὥς μαι-
 νόμενον ἔδει ἀφεῖναι. Ὁ δὲ οὕτως εἶπε, βουλόμενος αὐτοὺς
 ἐπαγαγέσθαι. Καὶ ἐπειδὴ, εἰπὼν περὶ τοῦ θανάτου μόνον,
 15 περὶ ἀνασιάσεως οὐδὲν διελέχθη, καὶ τοῦτο λοιπὸν εὐκαί-
 ρως προσετίθησι τὸ δόγμα. Οὕτω δὲ αὐτῷ λέγει φανῆναι, ὥς
 που διέξεισιν, ἵνα καὶ οὕτω δέξωνται τὸν λόγον, ὅς, ἐπεὶ
 τὸ εἰπεῖν καθῆσθαι φορτικὸν αὐτοῖς ἦν, τέως τὸν περὶ τῆς
 ἀνασιάσεως κινεῖ λόγον, καὶ φησιν αὐτὸν ἴσταισθαι. Ἀπὸ
 20 τούτου σιοχάζομαι καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δεδοξάσθαι· ὁ γὰρ
 Θεός, φιλόανθρωπος ὢν, δι' ὧν ἐπεβουλεύοντο ἐκεῖνοι, δι'
 αὐτῶν ἐβούλειο αὐτοὺς ἐκκαλέσασθαι, εἰ καὶ μηδὲν πλέον
 ἐγένειο. «Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν».
 Πάλιν ἔξω τῆς πόλεως ὁ θάνατος, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ,
 25 καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ ἡ ὁμολογία καὶ τὸ κήρυγμα διαλεγό-
 μενον. «Καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ
 τοὺς πόδας νεανίου, καλουμένου Σαύλου, καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν
 Στέφανον, ἐπικαλούμενον τὸν Θεὸν καὶ λέγοντα· Κύριε Ἰη-

αὐτὸ καμνουν καὶ στὸ Στέφανο· καὶ ὅπως ἐκεῖ, ἐπειδὴ εἶπε, «Θὰ δεῖτε τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου, νὰ κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»⁸, ἔλεγαν ὅτι αὐτὰ εἶναι βλασφημία καὶ παρουσίαζαν μάρτυρες τοὺς ὄχλους, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Ἐκεῖ ξέσχισαν τὰ ἱμάτια, ἐδῶ ἔφραξαν τὰ αὐτιά τους.

Αὐτὸς ὅμως ποὺ ἦταν γεμάτος μὲ Πνεῦμα ἅγιο, ἀφοῦ ἔστρεψε τὸ βλέμμα του στὸν οὐρανό, εἶδε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Ἰησοῦ νὰ στέκεται στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπε· Νά, βλέπω τοὺς οὐρανοὺς νὰ εἶναι ἀνοιγμένοι καὶ τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ στέκεται στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ. Αὐτοὶ δὲ ἀφοῦ φώναζαν δυνατὰ, ἔκλεισαν τὰ αὐτιά τους γιὰ νὰ μὴ ἀκούουν τὰ λόγια τοῦ Στέφανου, καὶ ὅλα μαζὶ ὄρμησαν ἐναντίον του. Καὶ ἀφοῦ τὸν ἔβγαλαν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, τὸν λιθοβολοῦσαν». Καὶ ὅμως, ἂν ἔλεγε ψέματα, ἔπρεπε νὰ τὸν ἀφήσουν σὰν μανιακό. Αὐτὸς ὅμως μίλησε ἔτσι, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ συγκεντρώσει τὸ ἐνδιαφέρον τους. Καὶ ἐπειδὴ, λέγοντας μόνο γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰησοῦ, δὲν εἶπε τίποτε γιὰ τὴν ἀνάστασή του, καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθεια τὴν προσθέτει στὴ συνέχεια κατάλληλα. "Ἐτσι δὲ λέγει ὅτι φάνηκε σ' αὐτόν, ὅπως διηγεῖται ὁ συγγραφέας, ὥστε ἔστω καὶ ἔτσι νὰ δεχθοῦν τὸ λόγο, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ, μὲ τὸ νὰ πεῖ ὅτι κάθησε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός, ἦταν ἐνοχλητικὸς σ' αὐτούς, ὁμιλεῖ κατ' ἀρχὴν γιὰ τὴν ἀνάσταση, καὶ λέγει ὅτι αὐτὸς στέκεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός. Ἀπὸ αὐτὸ συμπεραίνω ὅτι ἔχει δοξασθεῖ καὶ τὸ πρόσωπό του. Διότι ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος, ἤθελε μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἐκεῖνοι ἐπιβουλεύονταν τὸν Στέφανο, μὲ αὐτὰ νὰ τοὺς καλέσει νὰ μετανοήσουν, ἂν καὶ δὲν ἔγινε τίποτε περισσότερο. «Καὶ ἀφοῦ τὸν ἔβγαλαν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, τὸν λιθοβολοῦσαν». Πάλι ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη ἔγινε ἡ θανάτωση, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ θάνατο διακηρύσσεται ἡ ὁμολογία καὶ τὸ κήρυγμα. Καὶ οἱ μάρτυρες ἄφησαν τὰ ἐνδύματά τους πρὸς φύλαξη κοντὰ στὰ πόδια κάποιου νέου, ποὺ λεγόταν Σαῦλος καὶ λιθοβολοῦσαν τὸν Στέφανο, ποὺ ἐπεκαλεῖτο τὸν Κύριο

σοῦ Χριστιέ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου». Δεικνύοντις ὁμοῦ τοῦτο καὶ διδάσκοντις αὐτούς ἐστὶν ὅτι οὐκ ἀπόλλυται. «Καὶ θεὸς τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ Κύριε, μὴ σιήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Ὡς περ ἀπολογούμενος ὅτι οὐδὲ τὰ
 5 πρότερα θυμοῦ ἦν, φησί· «Κύριε», ἣ καὶ βουλόμενος αὐτοὺς ταύτῃ ἐπισπάσασθαι· τὸ γὰρ ἀφεῖναι μὲν τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν τῷ φόνῳ, καθαρὰν δεῖξαι τὴν ψυχὴν τοῦ πάθους, εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον.

«Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις». Οὐχ ἀπλῶς οὗτος ὁ διωγμός, ἀλλ' οἰκονομικῶς δοκεῖ μοι συμβῆναι. «Καὶ πάντες διεσπάρησαν κατὰ τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, πλήν τῶν Ἀποσιόλων». Ὁρᾷς πῶς πάλιν πειρασμοὺς συγχωρεῖ
 15 ὁ Θεὸς γίνεσθαι; Ἀλλ' ἴδε μοι ἐντεῦθεν καὶ ὅπως οἰκονομεῖται τὰ πράγματα. Ἐθαυμάσθησαν διὰ τὰ σημεῖα, μαστιχθέντες οὐδὲν ἔπαθον, κατέσιησαν ἐπὶ τῶν χωρῶν, ἠΰξειο ὁ λόγος· λοιπὸν συγχωρεῖ κώλυμα γενέσθαι μέγα. Καὶ γίνεται διωγμὸς οὐχ ὁ τυχόν, ὥστε ὁμοῦ καὶ τούτους φυγεῖν (ἐ-
 20 φοβοῦντιο γὰρ θρασυτέρους αὐτοὺς γενομένους), καὶ πᾶσι δῆλον ὑπάρχει διὰ τὸ ἄνθρωποι ἦσαν οἱ φοβούμενοι καὶ φεύγοντες. Ἰνα γὰρ μὴ σὺ μετὰ ταῦτα λέγῃς ὅτι χάριτι μόνον κατάρθουν, καὶ ἐδιώκοντιο, καὶ αὐτοὶ δειλότεροι γεγόνασιν, καὶ ἐκεῖνοι θρασύτεροι. «Καὶ πάντες διεσπάρησαν, πλήν τῶν Ἀ-
 25 ποσιόλων», φησί. Οὐκ ἄρα μάτην ἔλεγον ὅτι οἰκονομίας ὁ διωγμὸς ἦν· εἰ μὴ γὰρ γέγονεν, οὐκ ἂν οἱ μαθηταὶ διεσπάρησαν. «Συνεκόμισαν δὲ τὸν Στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποιήσαντιο κοπειὸν μέγαν ἐπ' αὐτῷ». Ἡ οὕτω ἦσαν τέλειοι ἢ διὰ τὴν ἐπίχαρις ἦν καὶ αἰδέσιμος, διὸ καὶ κόπτονται αὐ-

καὶ ἔλεγε· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δέξου τὸ πνεῦμα μου». Μὲ αὐτὸ δείχνει καὶ συγχρόνως διδάσκει αὐτοὺς, ὅτι δὲν χάνεται. «Καὶ ἀφοῦ γονάτισε, φώναζε μὲ δυνατὴ φωνή, ὥστε ν' ἀκουσθεῖ ἀπ' ὅλους, καὶ εἶπε· Κύριε μὴ λογαριάσεις σ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτία αὐτή». Σὰν ἀκριβῶς νὰ ἀπολογοῦνταν, ὅτι οὔτε τὰ προηγούμενα ἦταν λόγια θυμοῦ, λέγει, «Κύριε», ἢ καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς προσελκύσει ἔτσι· διότι τὸ νὰ ἀφήσει μὲν τὸ θυμὸ καὶ τὴν ὀργὴν μὲ τὸ φόνο, νὰ δείξει δὲ τὴν ψυχὴ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ πάθος, ἔκανε τὸ λόγο εὐκολώτερα παραδεκτό.

«Ὁ Σαῦλος δὲ ἐπιδοκίμαζε μαζὶ μὲ τοὺς φονεῖς τοῦ τῇ θανάτῳ τοῦ Στέφανου. Ἐγίνε δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνη μέγας διωγμὸς ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων». Δὲν ἔγινε τυχαῖα ὁ διωγμὸς αὐτός, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι συνέβηκε κατὰ θεία παραχώρηση. «Καὶ ὅλοι διασκορπίσθηκαν στὴν ὑπαιθρο τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Σαμάρειας, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους»⁴. Βλέπεις πῶς ἐπιτρέπει πάλι ὁ Θεὸς νὰ συμβαίνουν δοκιμασίαι; Ἀλλὰ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ ἀπὸ ἐδῶ, πῶς ρυθμίζονται τὰ πράγματα. Θαυμάσθηκαν γιὰ τὰ θαύματα, ἐνῶ μαστιγώθηκαν δὲν ἔπαθαν τίποτε, ἐγκαταστάθηκαν στίς χῶρες, καὶ ὁ λόγος διαδιδόταν. Στὴ συνέχεια ἐπιτρέπει νὰ δημιουργηθεῖ ἐμπόδιο μέγας. Καὶ γίνεται διωγμὸς ὅχι τυχαῖος, ὥστε συγχρόνως καὶ ὅλοι αὐτοὶ νὰ φύγουν (διότι φοβοῦνταν ὅτι αὐτοὶ θὰ γίνονταν τολμηρότεροι), καὶ σὲ ὅλους νὰ γίνῃ φανερό, ὅτι ἄνθρωποι ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ φοβοῦνταν καὶ ἔφευγαν. Γιὰ νὰ μὴ λέγεις θέβαια σὺ μετὰ ταῦτα, ὅτι μόνο μὲ τὴ θεία χάρη τὰ κατόρθωναν, ἀκόμη καὶ ὅταν διώκονταν, καὶ αὐτοὶ ἔγιναν δειλότεροι, καὶ ἐκεῖνοι θρασύτεροι. «Καὶ ὅλοι διασκορπίσθηκαν, ἐκτὸς τῶν Ἀποστόλων», λέγει. Ἦρα δὲν ἔλεγα μάταια, ὅτι ὁ διωγμὸς ἔγινε κατὰ θεία παραχώρηση· διότι, ἐὰν δὲν εἶχε γίνῃ, δὲν θὰ διασκορπίζονταν οἱ μαθητές. «Ἄνδρες εὐλαβεῖς ἐνταφίασαν τὸν Στέφανο, καὶ θρήνησαν αὐτὸν πάρα πολὺ». Ἡ δὲν ἦταν ἀκόμα τέλειος, ἢ διότι ἦταν γεμάτος ἀπὸ θεία χάρη καὶ σεβάσμιος, καὶ γι' αὐτὸ καὶ

τόν. "Αμα δὲ τοῦτο δείκνυσιν καὶ ἀνθρώπους αὐτοὺς ὄντας οὐ-
 χὶ ὁ φόβος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ λύπη, καὶ ὁ κοπιός. Τίς γὰρ
 οὐκ ἂν ἔκλαυσεν, ὁρῶν τὸν ἡμέρον ἐκεῖνον, τὸ ἀρνίον, λιθό-
 λευστον γεγόμενον καὶ κείμενον νεκρόν; Ἰκανὸν αὐτοῦ ἐπι-
 5 τάφιον διεξῆλθεν ὁ Εὐαγγελιστής, «καὶ θεῖς τὰ γόνατα», εἰ-
 πών, «καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ», «Καὶ ἐποίησαν κοπιὸν μέ-
 γαν ἐπ' αὐτῷ». Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

2. «Υπάρχων πλήρης Πνεύματος ἁγίου, ἀιενίσας εἰς
 τὸν οὐρανόν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἐσιῶτα ἐκ δεξιῶν
 10 τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν· Ἴδου θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμέ-
 νους. Καὶ συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν
 ἐπ' αὐτόν». Καίτοι ποῦ ταῦτα καιηγορίας ἄξια; Ἀλλ' ὁμῶς
 τὸν σημεῖα τοιαῦτα τῷ λόγῳ ἐργασάμενον, τὸν πάντων κρα-
 τοῦντα τῷ λόγῳ, τὸν τοιαῦτα διαλεγόμενον, λαβόντις, ὥσπερ
 15 ἐβούλοντο, οὕτω τὸν θυμὸν τὸν ἑαυτῶν ἐπλήρουν. «Οἱ δὲ μάρ-
 τυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου,
 καλουμένου Σαύλου». Ὅρα πῶς ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Παύ-
 λου διηγεῖται, ἵνα σοι δείξῃ τὸ ἐπ' αὐτῷ ἔργον Θεοῦ γενό-
 μενον μετὰ ταῦτα. Τέως δὲ οὐ μόνον ἐκεῖνος οὐ πιστεύει,
 20 ἀλλὰ καὶ μυρίαις αὐτὸν χερσὶ βάλλει τῶν φονέων διδὼ καὶ
 τοῦτο δηλῶν λέγει· «Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει
 αὐτοῦ». Οὐ ἀπλῶς δὲ εὐχεται ὁ μακάριος οὗτος, ἀλλὰ μετὰ
 προσοχῆς· «θεῖς» γάρ, φησί, «τὰ γόνατα». Ὅθεν θεῖος αὐ-
 τοῦ καὶ ὁ θάνατος γέγονε· μέχρι γὰρ τούτου συγκεχώρητο
 25 ταῖς ψυχαῖς ἐν πῶ ἄδη εἶναι.

«Πάντες δὲ διεσπάρασαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας
 καὶ Σαμαρείας». Ἀδεῶς ἐπιμίγνυνται τῇ Σαμαρείᾳ λοιπὸν
 οἱ ἀκούσαντες· «Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε». «Πλὴν δὲ
 τῶν Ἀποστόλων» λέγει, δεικνὺς ὅτι καὶ ταύτῃ προσαγαγέ-

θρηνοῦν γι' αὐτόν. Συγχρόνως δὲ δείχνει ὅχι μόνο ὁ φόβος, ἀλλὰ καὶ ἡ λύπη καὶ ὁ θρῆνος, ὅτι καὶ αὐτοὶ εἶναι ἄνθρωποι. Διότι ποῖος δὲν θὰ ἔκλαιε, βλέποντας τὸν ἡμερο ἐκεῖνο, τὸ ἄκακο ἄρνι, νὰ εἶναι λιθοβολημένος καὶ νὰ εἶναι κάτω νεκρός; Σπουδαῖο ἐπιτάφιο ἐγκώμιο. ἔπλεξε ὁ εὐαγγελιστὴς λέγοντας, «Καὶ ἀφοῦ γονάτισε καὶ ἔβγαλε φωνὴ μεγάλη». «Καὶ θρήνησαν αὐτόν πάρα πολὺ». Ἄλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ λεχθέντα.

2. «Αὐτὸς δὲ γεμάτος μὲ Πνεῦμα ἅγιο, ἀφοῦ ἔστρεψε τὸ βλέμμα του στὸν οὐρανόν, εἶδε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν Ἰησοῦ νὰ στέκεται στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπε· Νὰ, βλέπω τοὺς οὐρανοὺς νὰ εἶναι ἀνοιγμένοι. Καὶ ἔκλεισαν τὰ αὐτιά τους καὶ ὤρμησαν ἐναντίον του». Καὶ ὅμως ποιάς κατηγορίας ἄξια εἶναι αὐτά; Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνον ποὺ ἐπιτέλεσε, μὲ τὸ λόγο του, τόσα θαυματουργικὰ σημεῖα, ποὺ ὑπερίσχυσε ὅλων μὲ τὸ λόγο, ποὺ δίδασκε τέτοια, ἀφοῦ τὸν συνέλαβαν, ὅπως ἀκριβῶς ἤθελαν, ἱκανοποιούσαν ἔτσι τὸ θυμὸ τους. «Οἱ δὲ μάρτυρες ἄφησαν τὰ ἐνδύματά τους κοντὰ στὰ πόδια κάποιου νέου, ποὺ λεγόταν Σαῦλος». Πρόσεχε πῶς ἀκριβῶς διηγεῖται τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Παῦλο, γιὰ νὰ σοῦ δείξει τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ, ποὺ συντελέσθηκε στὴ συνέχεια ἀπὸ τὸν Παῦλο. Στὴν ἀρχὴ δὲ ἐκεῖνος ὅχι μόνο δὲν πιστεύει, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἀναρίθμητα χέρια τῶν φονιάδων τὸν λιθοβολεῖ γι' αὐτό, γιὰ νὰ φανερώσει καὶ αὐτό, λέγει· «Ὁ Σαῦλος δὲ ἐπιδοκίμαζε μὲ τοὺς ἄλλους τὴ θανάτωση τοῦ Στέφανου». Δὲν προσεύχεται δὲ ἀπλῶς ὁ μακάριος αὐτός, ἀλλὰ καὶ μὲ προσοχὴ· διότι λέγει, «ἀφοῦ δὲ γονάτισε». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἔγινε θεῖος· διότι μέχρι τότε εἶχε παραχωρηθεῖ οἱ ψυχὲς νὰ εἶναι στὸν ἅδη.

«Ὅλοι δὲ διασκορπίσθηκαν στὴν ὑπαιθρο τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμάρειας». Ἄφοβα πλέον κυκλοφοροῦν στὴ Σαμάρεια, ἐκεῖνοί ποὺ ἄκουσαν· «Σὲ δρόμῳ ποὺ ὀδηγεῖ σὲ χώρα ἐθνικῶν νὰ μὴ εἰσέλθετε». «Ἐκτὸς δὲ ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους», λέγει, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν ἐγκατέλειψαν οἱ Ἀπόστολοι τὴν πόλη, ἐπειδὴ ἤθελαν καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ προσελ-

σθαι βουλόμενοι τοὺς Ἰουδαίους τὴν πόλιν οὐκ ἀπέλιπον, ἢ καὶ ἑτέροις γενέσθαι θάρσους αἷιοι. «Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, παρεδίδου εἰς φυλακὴν». Πολλὴ ἦ
5 μανία, τὸ καὶ μόνον αὐτὸν εἶναι, τὸ καὶ εἰς τοὺς οἴκους εἰσιέναι· οὕτω τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ τοῦ νόμου. «Σύρων», φησί, «ἄνδρας καὶ γυναῖκας». Ὅρα καὶ τὴν παρρησίαν, καὶ τὴν ὕβριν, καὶ τὴν μανίαν. Τοὺς ἐμπίπτοις ἅπαντας μυρίοις διετίθει κακοῖς, ἅτε ἀπὸ τῆς σφαγῆς ταύτης θρασύτερος
10 γεγονώς. «Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντιες διῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον. Φίλιππος δέ, κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, ἐκήρυσσε αὐτοῖς τὸν Χριστόν. Προσεῖχόν τε οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει. Πολλῶν γὰρ ἐχόν-

15 των πνεύματα ἀκάθαρα, βοῶντα φωνῇ μεγάλῃ, ἐξήρχετο· πολλοὶ δὲ καὶ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν. Καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἄνθρω δέ τις, ὄνοματι Σίμων, προὔπηρχεν ἐν τῇ πόλει, μαγέων καὶ ἐξισιῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, λέγων εἶναι τινα ἑαυτὸν μέγαν· ὃ
20 προσεῖχον πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες· Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη».

Ἴδε μοι καὶ ἕτερον πειρασμόν, τὸν τοῦ Σίμωνος. «Προσεῖχον δὲ αὐτῷ», φησί, «οἱ ὄχλοι διὰ τὸ ἱκανῶ χρόνῳ ταῖς μαγείαις ἐξεοιηκέναι αὐτούς. Ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίπ-
25 πῳ, εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες. Ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς, ἦν προσκαριεῶν τῷ Φιλίππῳ. Θεωρῶν δὲ δυνάμεις μεγά-

κύσουν τοὺς Ἰουδαίους, ἢ νὰ γίνουν αἵτιοι νὰ λάβουν θάρρος καὶ ἄλλοι. «Ὁ Σαῦλος δὲ ρήμαζε τὴν ἐκκλησίαν, εἰσερχόμενος στὶς οἰκίας, σύροντας βίαια ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παραδίδοντας αὐτοὺς σὲ φυλακὴν». Μεγάλῃ ἦταν ἡ μανία του, ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν μόνος καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἰσερχόταν στὶς οἰκίας· τόσο πολὺ παρέδωσε τὴν ψυχὴν του ὑπὲρ τοῦ νόμου. «Σύροντας», λέγει, «ἄνδρες καὶ γυναῖκες». Πρόσεχε καὶ τὸ θάρρος καὶ τὴν κακοποίησιν ποὺ προκαλοῦσε καὶ τὴν μανίαν του. Ὅλοι δὲ ὅσοι ἔπεφταν στὰ χέρια του, τοὺς ὑπέβαλε σὲ ἄπειρα βασανιστήρια, ἀφοῦ ἀπὸ τὴν θανάτωσιν αὐτὴ εἶχε γίνῃ θρασύτερος. «Ἐκεῖνοι λοιπόν, ἀφοῦ διασκορπίσθησαν, περιόδευσαν τὴν χώραν κηρύττοντας τὸ λόγον τοῦ εὐαγγελίου. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἀφοῦ κατέβηκε σὲ κάποια πόλιν τῆς Σαμάρειας, κήρυττε στοὺς κατοίκους τῆς τὸ Χριστό. Τὰ πλήθη δὲ, ὅλοι μαζὶ καὶ μὲ μιὰ καρδιά, πρόσεχαν σὲ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς ἔλεγε ὁ Φίλιππος, καθὼς ἤκουαν τὸ κήρυγμά του καὶ ἔβλεπαν τὰ θαύματα ποὺ ἔκαμνε. Διότι πολλοί, ποὺ εἶχαν πνεύματα ἀκάθαρτα, ἔβγαιναν, ἀφοῦ ἔβγαζαν δυνατὴ φωνή· πολλοὶ δὲ παράλυτοι καὶ χωλοὶ θεραπεύθησαν. Καὶ ἔγινε μεγάλη χαρὰ στὴν πόλιν ἐκείνην. Ὑπῆρχε ὅμως ἀπὸ ἄρκετὸ καιρὸ στὴν πόλιν ἐκείνην κάποιος ἄνθρωπος, ποὺ ὀνομαζόταν Σίμων, καὶ ποὺ ἐξέπληττε τὸ λαὸν τῆς Σαμάρειας μὲ τίς μαγεῖας του, καὶ ἔλεγε γιὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι ἦταν σπουδαῖος ἄνθρωπος. Καὶ πρόσεχαν σ' αὐτὸν ὅλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι λέγοντας· Αὐτὸς εἶναι ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ Θεοῦ».

Πρόσεχε καὶ ἄλλο πειρασμό, τὸν Σίμωνα. «Πρόσεχαν δὲ σ' αὐτόν», λέγει, «τὰ ὅσα ἔλεγε καὶ ἔκανε, διότι ἀπὸ ἄρκετὸ καιρὸ τοὺς εἶχε ἐκπλήξει μὲ τίς μαγεῖας του. Ὅταν ὅμως πίστευσαν στὸ Φίλιππον, ποὺ τοὺς κήρυττε τὸ εὐαγγέλιον γιὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, βαπτίζονταν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Ἀκόμη καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σίμων πίστεψε, καὶ ἀφοῦ βαπτίσθηκε παρέμεινε σταθερὰ κοντὰ στὸ Φίλιππον, καὶ ἦταν κατὰπληκτος μὲ τὰ θαύματα καὶ τὰ σημεῖα ποὺ ἔβλε-

λας καὶ σημεῖα γινόμενα, ἐξίστατο. Ἀκούσαντες δὲ ἐν
 Ἱεροσολύμοις Ἀπόστολοι διὰ δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν λό-
 γον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς Πέτρον καὶ Ἰωάννην,
 οἵτινες καὶ αὐθιγὰ προσήγαγον περὶ αὐτῶν, ὅπως λάβωσι
 5 Πνεῦμα ἅγιον· οὐδέπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπιω-
 κός, μόνον δὲ βαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυ-
 ρίου Ἰησοῦ. Τότε ἐπειθύνον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐ-
 λάμβανον Πνεῦμα ἅγιον. Ἰδὼν δὲ Σίμων διὰ τῆς ἐπι-
 θέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων δίδοται τὸ Πνεῦμα τὸ
 10 ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων Δότε καὶ μοι τὴν
 ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ὡς ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας λαμβάνῃ Πνεῦ-
 μα ἅγιον». Πῶς οὖν, φησί, Πνεῦμα οὐκ ἔλαβον οὗτοι; Πνεῦ-
 μα ἔλαβον τὸ τῆς ἀφέσεως, τὸ δὲ τῶν σημείων οὐπω ἦσαν
 λαβόντες. Καὶ διὰ τοῦτο ἐστὶ, καὶ τὸ τῶν σημείων Πνεῦμα οὐκ
 15 ἔλαβον, ὅρα πῶς, ἰδὼν ὁ Σίμων, προσῆλθε, τοῦτο αἰτῶν.
 Εἰ καὶ ἐνίσχυσε δὲ τότε μάλιστα ὁ διωγμός, ὅμως ὁ Θεὸς πάλιν
 αὐτοὺς ἐξείλειο, ἐπιτειχίσας αὐτοῖς τὰ σημεῖα. Οὐ μὴν
 ὁ θάνατος δὲ Στεφάνου ἔσβεσεν ἐκείνων τὸν θυμόν, ἀλλ' ἐ-
 πέτεινε μᾶλλον, διὸ καὶ σκορπίζονται οἱ διδάσκαλοι, ὥστε
 20 πλείονα γενέσθαι τὴν μαθητείαν. Ἀλλ' ὅρα καὶ πάλιν δια-
 δεχόμενα αὐτοὺς τὰ χρησιὰ, καὶ ἐν χαρᾷ ὄντας· «Χαρὰ» γάρ,
 φησὶν, «ἐγένετο ἐν τῇ πόλει μεγάλῃ», καίτοι καὶ κοπιᾶς ἐγέν-
 νειο μέγας. Οὕτως εἶωθε ποιεῖν αἰεὶ ὁ Θεός, καὶ τοῖς λυπη-
 ροῖς τὰ εὐφραίνοντα μιγνύναι, ἵνα καὶ μᾶλλον θαυμάζηται.
 25 Ἀφ' ἱκανοῦ δὲ χρόνου τὸ νόσημα ἦν Σίμωνι, διὸ οὐδὲ οὕτως
 αὐτοῦ ἀπαλλάττεται. Πῶς δὲ αὐτὸν καὶ ἐβάπτισεν; Ὡς περ
 καὶ τὸν Ἰούδαν ὁ Χριστὸς ἐξελέξατο. Οὗτος, θεωρῶν ση-
 μεῖα γινόμενα, ἐξίσταται μὲν, οὐ τολμᾷ δὲ τὴν χάριν τῶν

πε νὰ γίνονται. "Όταν δὲ ἄκουσαν οἱ Ἀπόστολοι, πού ἦταν στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅτι ἡ Σαμάρεια ἔχει δεχθεῖ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς Σαμαρεῖτες τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη· αὐτοὶ δὲ ἀφοῦ κατέβηκαν στὴ Σαμάρεια, προσευχήθηκαν γι' αὐτούς, γιὰ νὰ λάβουν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο μὲ τὰ χαρίσματά του. Διότι δὲν εἶχε ἀκόμα μεταδοθεῖ σὲ κανένα ἀπὸ αὐτούς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, εἶχαν μόνο βαπτισθεῖ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τότε ἐθεταν τὰ χέρια τους οἱ Ἀπόστολοι ἐπάνω τους καὶ λάμβαναν αὐτοὶ Πνεῦμα ἅγιο. "Όταν δὲ εἶδε ὁ Σίμων ὅτι μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων μεταδίδεται τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πρόσφερε σ' αὐτούς χρήματα, λέγοντας· δώσατε καὶ σὲ μένα αὕτὴ τὴν ἐξουσία, ὥστε σὲ ὅποιον-δήποτε ἐπιθέσω τὰ χέρια μου, νὰ λαμβάνει Πνεῦμα ἅγιο». Πῶς λοιπόν, θὰ ἔλεγε κανένας, αὐτοὶ δὲν ἔλαβαν Πνεῦμα; Ἐλαβαν Πνεῦμα γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν, δὲν εἶχαν ὅμως λάβει ἀκόμη τὸ Πνεῦμα γιὰ τὴν ἐπιτέλεση θαυμάτων. Καὶ ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα, καὶ ὅτι δὲν ἔλαβαν τὸ Πνεῦμα γιὰ τὴν ἐπιτέλεση θαυμάτων, πρόσεχε πῶς, ὅταν εἶδε αὐτὸ ὁ Σίμων, προσῆλθε στοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς τὸ ζήτησε. Ἄν καὶ ὁ διωγμὸς ἐνισχύθηκε τότε πάρα πολύ, ὅμως ὁ Θεὸς πάλι τοὺς διέσωσε, ἀφοῦ τοὺς περιφρούρησε μὲ τὰ σημεία. Ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Στέφανου δὲν κατέπαυσε τὸ θυμὸ ἐκείνων, ἀλλὰ τὸν αὐξήσε περισσότερο, γι' αὐτὸ καὶ σκορπίζονται οἱ διδάσκαλοι, γιὰ νὰ γίνει ἡ διδασκαλία τους περισσότερο. Ἀλλὰ πρόσεχε ὅτι καὶ πάλι τὰ εὐχάριστα τοὺς ἀκολουθοῦν καὶ ὅτι βρίσκονται σὲ κατάσταση χαρᾶς. Διότι, λέγει, ὅτι «χαρὰ μεγάλη ἐγίνε στὴν πόλιν ἐκείνη», παρ' ὅτι βέβαια συνέβηκε καὶ μέγας θρῆνος. Ἔτσι ἐνεργεῖ πάντοτε ὁ Θεός, νὰ ἀναμιγνύει μὲ τὰ λυπηρὰ καὶ τὰ εὐχάριστα, γιὰ νὰ θαυμάζεται περισσότερο. Ἀπὸ πολὺ καιρὸ δὲ ὑπῆρχε ἡ ἀσθένεια αὕτὴ στὸ Σίμωνα, γι' αὐτὸ οὔτε καὶ ἔτσι ἀπαλλάσσεται ἀπὸ αὐτήν. Πῶς δὲ βάπτισε αὐτόν; Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς ἐξέλεξε τὸν Ἰούδα. Αὐτὸς δέ, βλέποντας νὰ γίνονται θαύματα, ἐκπλήττεται μὲν, ἀλλὰ

σημείων αἰτῆσαι, ἐπειδὴ ἤδει οὕτω λαβόντας οὐδὲ τοὺς ἄλλους. Πῶς οὖν αὐτὸν οὐκ ἀνεῖλον, ὥπερ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν; "Οτι καὶ τὸ παλαιόν, ὃ τὰ ξύλα συλλέξας, ἀναιρεθεὶς εἰς ἑτέρων σωφροτισμόν, οὐκέτι ἕτερος τὸ αὐτὸ πέπον-
 5 θεν. Οὕτω καὶ νῦν Πέτρος ποιεῖ, καὶ κολάσας ἐκείνους, τοῦτον οὐ κολάζει, ἀλλὰ φησι πρὸς αὐτόν «Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι».

3. Καὶ διὰ τί οὐκ ἦσαν οὗτοι λαβόντες Πνεῦμα ἅγιον
 10 βαπτισθέντες. "Ητοι τῷ μὴ δοῦναι Φίλιππον, τούτῳ τιμῶντα τάχα τοὺς Ἀποσιόλους, ἥτοι τῷ μὴ ἔχειν χάρισμα τοιοῦτον (τῶν ἐπὶ τὰ γὰρ ἦν), ὅπερ καὶ μᾶλλον ἐστὶν εἰπεῖν. "Οθεν μοι δοκεῖ οὗτος ὁ Φίλιππος τῶν ἐπὶ εἶναι, ὁ Στεφάνου δεύτε-
 ρος. Διὸ καὶ βαπτίζων, Πνεῦμα τοῖς βαπτιζομένοις οὐκ ἐ-
 15 δίδου· οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν· τοῦτο γὰρ τὸ δῶρον μόνων τῶν δώδεκα ἦν. Σκόπει δέ. Ἐκεῖνοι οὐκ ἐξήεσαν, ὡκονομήθη τούτους ἐξελθεῖν, οἱ καὶ ὑσιέrouν τῆς χάριτος διὰ τὸ μήπω λαβεῖν Πνεῦμα ἅγιον· δύναμιν μὲν γὰρ ἔλαβον ποιεῖν
 σημεῖα, οὐχὶ δὲ καὶ Πνεῦμα διδόναι ἑτέροις. "Αρα τοῦτο ἦν
 20 τῶν Ἀποσιόλων ἐξαίρετον· ὁθεν καὶ τοὺς κορυφαίους, οὐκ ἄλλους τινὰς ἔσθιν ἰδεῖν τοῦτο ποιοῦντας. «Ἰδὼν δέ», φησί, «Σίμων ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποσιόλων δίδονται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Οὐκ ἂν οὕτως εἶπεν, εἰ μὴ αἰσθητὸν τι ἐγίνετο. Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐποίησεν, ὅτε ταῖς
 25 γλώσσαις ἐλάλουν. Εἶδες τὴν μιανίαν τοῦ Σίμωνος; Χρήματα προσήνεγκε, καίτοι οὐκ εἶδεν αὐτὸν χρημάτων αὐτὸ ποι-
 οῦντα· ὥστε οὐκ ἦν ἀγνοίας τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ πειράζοντος καὶ

δὲν τολμᾶ νὰ ζητήσῃ τῇ χάρι ἐπιτελέσεως θαυμάτων, ἐπειδὴ γινώριζε ὅτι οὔτε οἱ ἄλλοι ἔλαβαν ἀκόμα αὐτήν. Πῶς λοιπὸν δὲν θανάτωσαν αὐτόν, ὅπως ἀκριβῶς συνέβηκε μὲ τὸν Ἀνανία καὶ τῇ Σάπφειρα; Διότι καὶ τὴν παλιὰ ἐποχή, ποὺ θανατώθηκε ἐκεῖνος ποὺ συνέλεξε ξύλα γιὰ σωφρονισμό τῶν ἄλλων, κανένας ἄλλος πλέον δὲν ἔπαθε τὸ ἴδιο. Ἔτσι καὶ τώρα κάμνει ὁ Πέτρος, καὶ ἐνῶ τιμώρησε ἐκείνους, αὐτόν δὲν τὸν τιμωρεῖ, ἀλλὰ λέγει πρὸς αὐτόν· «Εἴθε τὰ χρήματά σου μαζί μὲ σένα νὰ χαθοῦν, διότι νόμισες ὅτι ἡ δωρεὰ αὐτῇ τοῦ Θεοῦ ἀποκτᾶται μὲ χρήματα».

3. Καὶ γιατί αὐτοὶ δὲν εἶχαν λάβει Πνεῦμα ἅγιο, ὅταν βαπτίσθηκαν; Ἦ διότι δὲν ἔδωσε αὐτὸ ὁ Φίλιππος, ἴσως γιὰ νὰ τιμήσῃ μὲ αὐτὸ τοὺς Ἀποστόλους, ἢ διότι δὲν εἶχε τέτοιο χάρισμα (διότι ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐπτὰ διακόνους), πράγμα ποὺ κυρίως μπορούμε νὰ ποῦμε. Γι' αὐτὸ μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτὸς ὁ Φίλιππος εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐπτὰ, ὁ δεύτερος μετὰ τὸν Στέφανο. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν βάπτιζε, δὲν ἔδινε Πνεῦμα στοὺς βαπτιζόμενους· διότι δὲν εἶχε ἐξουσία γι' αὐτό· καθόσον αὐτὸ τὸ δῶρο ἦταν προνόμιο μόνο τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. Πρόσεχε δέ· Οἱ ἀπόστολοι δὲν ἐξέρχονταν, ρυθμίστηκε νὰ ἐξέλθουν αὐτοί, ποὺ στεροῦνταν τῆς χάριτος, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀκόμα λάβει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Διότι ἔλαβαν μὲν τὴ δύναμη νὰ ἐπιτελοῦν θαύματα, ὅχι ὅμως καὶ νὰ μεταδίδουν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο σὲ ἄλλους. Ἄρα αὐτὸ ἦταν ἐξαιρετικὸ προνόμιο τῶν Ἀποστόλων· γι' αὐτὸ καὶ μόνο τοὺς κορυφαίους εἶναι δυνατό νὰ δεῖ κανένας νὰ κάμνουν αὐτό, καὶ ὅχι ἄλλους. «Ὅταν δέ», λέγει, «εἶδε ὁ Σίμων, ὅτι μὲ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων μεταδίδεται τὸ ἅγιο Πνεῦμα». Δὲν θὰ μιλοῦσε ἔτσι, ἂν δὲν γινόταν κάτι αἰσθητό. Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔκαμε, ὅταν μιλοῦσαν τίς ἄλλες γλῶσσες. Εἶδες τὴν ἀχρειότητα τοῦ Σίμωνα; Πρόσφερε χρήματα, ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶδε τὸν Πέτρο νὰ κάμνει αὐτὸ μὲ χρήματα· ὥστε δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα ἄγνοιας ἢ ἐνέργειά του, ἀλλ' ἐνέργεια ἀνθρώπου ποὺ πειράζει καὶ θέλει νὰ

βουλομένου καιτηγορία περιβαλεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀκούει·
 Οὐκ ἔστι σοι μερίς, οὐδὲ κληρὸς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ
 καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεΐα ἐναντίον τοῦ Θεοῦ». Πάλιν τὰ
 ἐν τῇ διανοίᾳ εἰς μέσον ἄγει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος λανθάνειν ἐ-
 νόμιζε.

«Μειανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεή-
 θητι τοῦ Κυρίου, εἴ ἄρα ἀφεθήσεταιί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρ-
 δίας σου· εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας θεω-
 ρῶ σε ὄντα. Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων εἶπε· Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ
 10 ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρή-
 κατε». Δέον ἀπὸ καρδίας μετανοῆσαι, δέον κλαῦσαι, ὁ δὲ ἀ-
 φοσιώσει μόνον τοῦτο ποιεῖ. «Εἴ ἄρα ἀφεθήσεταιί σοι». Τοῦ-
 το εἶπεν, οὐχ ὥς οὐ συγχωρηθέντιος ἂν αὐτῷ, εἰ ἔκλαυσεν,
 ἀλλ' ἔθος καὶ τοῖς προφήταις μόνον ἀπαγορεύειν, καὶ μὴ λέ-
 15 γειν, "Εὰν δὲ τόδε ποιήσης, συγχωρήσεταιί σοι", ἀλλ' ὅτι πάν-
 τως ἔσται ἡ τιμωρία. Σὺ δέ μοι θαύμασον καὶ πῶς ἐν και-
 ρῷ συμφορᾶς οὐκ ἀμελοῦσιν, ἀλλὰ τοῦ κηρύγματος ἔχονται,
 καὶ πῶς, καθάπερ ἐπὶ Μωϋσέως ἀπὸ συγκρίσεως ἐγίνετο τὰ
 θαύματα, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Μαγεία ἦν, καὶ ὁμοῦς φανερά
 20 ταῦτα τὰ σημεῖα ἦν, καίτοι οὐδένα ἔδει εἶναι ἐκεῖ δαιμονῶν-
 τα, εἴ γε ἱκανῶ χρόνῳ ἦν ἐν ταῖς μαγείαις ἐξισιῶν αὐτούς·
 ἐπεὶ δὲ πολλοὶ οἱ δαιμονῶντες, πολλοὶ οἱ παράλυτοι, ἐκεῖνα
 οὐκ ἀλήθεια ἦν. Οὗτος δὲ οὐχὶ σημείοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰσ-
 γῶ αὐτοὺς προσήγειο, περὶ βασιλείας καὶ Χριστοῦ διαλεγό-
 25 μενος. «Ὁ δὲ Σίμων», φησί, «βαπτισθεὶς, ἦν προσκαρτερῶν
 τῷ Φιλίππῳ». Οὐ πίστεως ἕνεκεν, ἀλλ' ὥστε γενέσθαι τοιοῦ-

τούς ἀποδώσει κατηγορία. Γι' αὐτό καὶ ἀκούει· «Δὲν ὑπάρχει γιὰ σένα μερίδιο, οὔτε κληρονόμημα, γι' αὐτὰ ποὺ γίνεται λόγος τώρα· διότι ἡ καρδιά σου δὲν εἶναι εὐθεία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Πάλι ἐκεῖνα ποὺ ἔχει στὴν καρδιά ἀποκαλύπτει, διότι ἐκεῖνος νόμιζε ὅτι ἀγνοοῦνταν οἱ προθέσεις του.

«Μετανόησε λοιπὸν ἀπὸ τὴν κακία σου αὕτῃ καὶ παρακάλεσε τὸν Κύριο γιὰ τὸ ἁμάρτημά σου αὐτό, μήπως σοῦ συγχωρεθεῖ ἡ κακὴ αὕτῃ σκέψη τῆς καρδιᾶς σου· καὶ ἔχω ἀμφιβολίες γιὰ τὴν συγχώρηση ἀπὸ τὸ Θεό, διότι σὲ βλέπω νὰ εἶσαι γεμάτος ἀπὸ πικρὴ χολὴ καὶ σφιχτὰ δεμένος ἀπὸ τὴν ἀδικία. Ἀποκρίθηκε δὲ ὁ Σίμων καὶ εἶπε· Παρακαλέσατε σεῖς γιὰ μένα τὸν Κύριο γιὰ νὰ μὴ μοῦ συμβεῖ κανένα κακὸ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπατε». Ἐνῶ ἔπρεπε νὰ μετανοήσῃ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς του, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κλάψῃ, ἐκεῖνος ὅπως κάμνει αὐτὸ μόνο ἀπὸ τυπικὴ ὑποχρέωση. «Μήπως σοῦ συγχωρεθεῖ». Αὐτὸ τὸ εἶπε, ὅχι ὅτι δὲν θὰ συγχωροῦνταν σ' αὐτόν, ἐὰν ἤθελε κλάψῃ, ἀλλ' εἶναι συνήθεια καὶ στοὺς προφῆτες μόνο νὰ ἀπαγορεύουν καὶ νὰ μὴ λέγουν, ἂν δὲ κάνεις αὐτό, θὰ σοῦ συγχωρηθεῖ, ἀλλ' ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ὑποστεῖς τὴν τιμωρία. Σὺ ὅμως θαύμασε, σὲ παρακαλῶ, πῶς σὲ καιρὸ συμφορᾶς δὲν παραμελοῦν, ἀλλ' ἐπιδίδονται στὸ κήρυγμα, καὶ πῶς, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Μωϋσέως ἀπὸ σύγκριση γίνονταν τὰ θαύματα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Ἦταν μαγεία, καὶ ὅμως αὐτὰ τὰ σημεία ἦταν φανερά, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἐκεῖ κανένας δαιμονισμένος, ἐὰν βέβαια γι' ἄρκετὸ χρόνο ἔφερε αὐτοὺς ἐκτὸς ἐαυτῶν, μὲ τίς μαγεῖες του· ἐφόσον ὅμως πολλοὶ ἦταν οἱ κυριευμένοι ἀπὸ τοὺς δαίμονες, πολλοὶ οἱ παράλυτοι, ἐκεῖνα δὲν ἦταν ἀληθινά. Ὁ Φίλιππος ὅμως ὅχι μόνο μὲ σημεία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ λόγο τοὺς ὁδήγησε στὴν πίστη, διδάσκοντας γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. «Ὁ δὲ Σίμων», λέγει, «ἀφοῦ βαπτίσθηκε, παρέμεινε σταθερὰ κοντὰ στὸ Φίλιππο». Ὁχι ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως, ἀλλ' ἔμεινε κοντὰ του, γιὰ νὰ γίνῃ σὰν τὸν Φίλιππο.

ιος προσεκαριέρει. «Οἱ δὲ καταβάντες, προσήύξαντο περὶ αὐ-
 τῶν, ὅπως λάβωσι Πνεῦμα ἅγιον· οὐδέπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ
 αὐτῶν ἐπιπεπιωκός. Τότε ἐπειτίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς,
 καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἅγιον». Ὅρας δι' οὗχ ἀπλῶς, ἀλλὰ
 5 πολλῆς ἔδει δυνάμεως, ὥστε δοῦναι Πνεῦμα ἅγιον; Οὐ γάρ
 ἔστιν ἴσον ἀφέσεως τυχεῖν, καὶ λαβεῖν δύναμιν τοιαύτην.

«Θεασάμενος δὲ Σίμων διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χει-
 ρῶν τῶν Ἀποστόλων δίδοται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγ-
 κεν αὐτοῖς χρήματα». Μὴ γὰρ τοὺς ἄλλους εἶδε τοῦτο ποι-
 10 οῦντας; μὴ γὰρ Φίλιππον; μὴ γὰρ ἐνόμιζεν αὐτοὺς οὐκ εἶδέ-
 ναι μεθ' οἷας διανοίας προσήει; Διὸ καλῶς Πέτρος καὶ δω-
 ρεὰν καλεῖ τὸ πρᾶγμα, λέγων· «Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη
 εἰς ἀπώλειαν, δι' τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρη-
 μάτων κτᾶσθαι». Ὅρας πανταχοῦ καθαρὸς αὐτοὺς χρημά-
 15 των ὄντας; «Οὐκ ἔστι σοι μερίς οὐδὲ κληῖρος ἐν τῷ λόγῳ τού-
 τῳ· ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ».·
 Ὡστε ἀπὸ τῆς κακίας πάντα ἔπραττε, καὶ μὴν ἀφελῇ ἔδει
 εἶναι. «Μειανόησον οὖν· εἰς γὰρ χολὴν πικρίας, καὶ σύνδε-
 σμον ἀδικίας θεωρῶ σε ὄντα». Πολλοῦ θυμοῦ τὰ ῥήματα. Οὐ
 20 κολάζει δὲ αὐτόν, ἵνα μὴ λοιπὸν ἀνάγκης ἡ πίστις ἢ, ἵνα μὴ
 τὸ πρᾶγμα ὥμδον εἶναι δόξῃ, ἵνα τὰ τῆς μετάνοίας εἰσαγάγῃ,
 ἢ καὶ ὅτι ἤρκει εἰς διόρθωσιν τὸ ἐλέγξαι, τὸ τὰ ἐν τῇ καρ-
 δία εἰπεῖν, τὸ ἐκεῖνον ὁμολογῆσαι ὅτι ἔάλω· τῷ γὰρ εἰπεῖν ὅ-
 τι «δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ», τοῦτό ἐστιν ὁμολογοῦντος ὅ-
 25 μῶ καὶ δεικνύντος. Ὅρα πῶς, καίτοι μιᾶρος ὢν, ὅμως,
 δι' ἐλέγχθη, τότε ἐπίστευσεν, ὥπερ καὶ ταπεινὸς γέγονεν, ὅ-
 τε πάλιν ἠλέγχθη.

«Θεωρῶν σημεῖα γινόμενα, ἐξίστατο», δεικνὺς τὸ πᾶν

«Αὐτοὶ δὲ ἀφοῦ κατέβηκαν στὴ Σαμάρεια, προσευχήθηκαν γι' αὐτοὺς, γιὰ νὰ λάβουν τὸ ἅγιο Πνεῦμα· διότι δὲν εἶχε ἀκόμα αὐτὸ μεταδοθεῖ σὲ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς. Τότε ἔθεταν τὰ χέρια τους ἐπάνω τους καὶ ἐλάμβαναν αὐτοὶ Πνεῦμα ἅγιο». Βλέπεις, ὅτι δὲν ἦταν εὐκολο, ἀλλ' ὅτι ἀπαιτοῦνταν μεγάλη δύναμη, γιὰ νὰ μεταδώσουν Πνεῦμα ἅγιο; Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ τύχεις ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ νὰ λάβεις τέτοια δύναμη.

«Ὅταν δὲ εἶδε ὁ Σίμων, ὅτι μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χεριῶν τῶν Ἀποστόλων μεταδίδεται τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πρόσφερε σ' αὐτοὺς χρήματα». Μήπως δηλαδὴ εἶδε τοὺς ἄλλους νὰ κάμνουν αὐτό; μήπως εἶδε τὸν Φίλιππο; μήπως νόμιζε ὅτι οἱ Ἀπόστολοι δὲν γνωρίζουν μὲ ποιὲς πονηρὲς σκέψεις προσερχόταν; Γι' αὐτὸ ὀρθὰ ὁ Πέτρος ὀνομάζει τὸ πράγμα δωρεά, λέγοντας· «Τὰ χρήματά σου μαζὶ μὲ σένα νὰ χαθοῦν, διότι νόμισες, ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκτᾶται μὲ χρήματα». Βλέπεις ὅτι αὐτοὶ παντοῦ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ χρήματα; «Δὲν ὑπάρχει γιὰ σένα κανένα μερίδιο, οὔτε κληρονόμημα ἀπ' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος τώρα· διότι ἡ καρδιά σου δὲν εἶναι εὐθεία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ὡστε ἀπὸ κακία τὰ ἔκαμνε ὅλα αὐτά, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπονήρευτος. «Μετανόησε λοιπόν, διότι σὲ βλέπω νὰ εἶσαι γεμάτος πικρὴ χολή καὶ σφικτὰ δεμένος ἀπὸ τὴν ἀδικία». Τὰ λόγια του εἶναι γεμάτα ἀπὸ μεγάλο θυμό. Δὲν τιμωρεῖ ὅμως αὐτόν, γιὰ νὰ μὴ εἶναι ἡ πίστη στὴ συνέχεια ἀποτέλεσμα ἀνάγκης, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ τὸ πράγμα σκληρό, γιὰ νὰ ὁδηγήσει στὴ μετάνοια, ἢ διότι ἦταν ἀρκετὸς ὁ ἔλεγχος γιὰ τὴ διόρθωση, μὲ τὸ νὰ ἀποκαλύψει τὰ ὅσα εἶχε στὴν καρδιά του, μὲ τὸ νὰ ὁμολογήσει ἐκεῖνος ὅτι τὰ ὅσα σκεπτόταν ἀποκαλύφθηκαν· διότι μὲ τὸ νὰ πεῖ «παρακαλέσατε σεῖς γιὰ μένα τὸν Κύριο», αὐτὸ ἀποτελεῖ ὁμολογία καὶ συγχρόνως ἀπόδειξη αὐτοῦ. Πρόσεχε πῶς, ἂν καὶ εἶναι ἀχρεῖος, ὅμως ὅταν ἐλέγχθηκε τότε πίστευσε, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ταπεινώθηκε, ὅταν πάλιν ἐλέγχθηκε.

«Ἐπειδὴ ὅμως ἔβλεπε ὅτι γίνονταν θαύματα ἦταν

ψεῦδος. Οὐ, 'προσῆλθεν', εἶπεν, ἀλλ' «ἐξίστατο». Καὶ τί δή-
 ποιε ἐκεῖνο εὐθὺς οὐ ποιεῖ; Ἐνόμιζε δύνασθαι λανθάνειν, ἐ-
 νόμιζε τέχνην εἶναι τὸ πρᾶγμα· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἴσχυσε λαθεῖν
 5 τοὺς Ἀποσιόλους, προσῆλθε. «Πολλῶν γὰρ ἐχόντων πνεύμα-
 τα ἀκάθαρα, βοῶντα φωνῇ μεγάλῃ, ἐξήρχετο». Τοῦτο τοῦ
 ἐξελθεῖν σημεῖον φανερόν, τὰ δὲ τῶν μάγων ἀπ' ἐναντίας·
 μᾶλλον γὰρ ἐκεῖνοι καὶ ἐδέσμον. «Πολλοί τε παραλελυμένοι
 καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν». Οὐκ ἦν ἐνταῦθα ἀπάτη· περιπα-
 τῆσαι γὰρ ἔδει καὶ ἐνεργῆσαι. «Προσεῖχον δὲ αὐτῷ πάντες,
 10 λέγοντες· Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ». Ἐνταῦθα πλη-
 ροῦται τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἰρημένον· «Πολλοὶ ἐλεύσονται
 ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου». Διὰ
 τί δὲ οὐκ εὐθέως αὐτὸν ἤλεγξαν; Ἠρκέσθησαν τῷ καταγνώ-
 ναι αὐτὸν ἐαυτοῦ· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο διδασκαλίας ἦν. Ἐπειδὴ
 15 δὲ ἀντισιῆναι οὐκ ἴσχυσεν, ὑποκρίνεται ὥσπερ καὶ οἱ μάγοι,
 διε ἔλεγον· «Τοῦτο δάκτυλός ἐστι Θεοῦ». Ἴνα δὲ μὴ καὶ ἀ-
 πελαθῇ πάλιν, διὰ τοῦτο καὶ προσεκαριτέρει τῷ Φιλίππῳ, καὶ
 οὐκ ἐχωρίζειτο.

4. Σὺ δέ μοι σκόπει ὅσα οἰκονομεῖται διὰ τοῦ θανάτου τοῦ
 20 Στεφάνου. Διασπείρονται κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ
 Σαμαρείας, εὐαγγελίζονται τὸν λόγον, κηρῆσσοι τὸν Χρι-
 στόν, σημεῖα ἐπιτελοῦσι, κατὰ μικρὸν λαμβάνουσι τὴν δωρεὰν
 οὗτοι. Τοῦτο διπλοῦν σημεῖον ἦν· τό τε γὰρ ἐκείνοις δοῦναι,
 τό τε τούτῳ μὴ δοῦναι σημεῖον μέγιστον ἦν. «Οἱ μὲν οὖν δια-
 25 μαρτυράμενοι καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ὑπέ-
 σιρεψαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰς κώμας τῶν Σαμαρειτῶν
 εὐηγγελίσαντο». Καλῶς οὕτως εἶπε, «Διαμαρτυράμενοι»· δια-

6. Μάρκ. 13, 22.

7. Ἐξ. 8, 19.

κατάπληκτος»· αποδεικνύοντας ὅτι ὅλα ἦταν ψέματα. Δὲν εἶπε, «προσῆλθε», ἀλλὰ «ἔμενε κατάπληκτος». Καί γιατί τέλος πάντων δὲν κάμνει ἐκεῖνο ἀμέσως; Νόμιζε ὅτι μποροῦσε νὰ διαφύγει τὴν προσοχή, νόμιζε ὅτι ἡ ἀπόκτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἦταν ζήτημα τεχνικό· ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατόρθωσε νὰ διαφύγει τὴν προσοχή τῶν Ἀποστόλων, προσῆλθε. «Διότι πολλοὶ ποὺ εἶχαν πνεύματα ἀκάθαρτα, ἔβγαιναν, ἀφοῦ ἔβγαζαν φωνὴ μεγάλη». Αὐτὸ τὸ σημεῖο, τὸ νὰ ἐξέρχονται δηλαδὴ ἀκάθαρτα πνεύματα, ἦταν φανερό, ἐνῶ μὲ τοὺς μάγους συνέβαινε τὸ ἀντίθετο· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνοι καὶ τὰ δέσμευαν. «Πολλοὶ δὲ παράλυτοι καὶ χωλοὶ θεραπεύθηκαν». Ἐδῶ δὲν ὑπῆρχε ἀπάτη· διότι ἔπρεπε νὰ περπατήσουν καὶ νὰ ἐνεργήσουν. «Πρόσεχαν δὲ αὐτόν ὅλοι καὶ ἔλεγαν· Αὐτός εἶναι ἡ μεγάλη δύναμη τοῦ Θεοῦ». Ἐδῶ πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο ποὺ ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸ Χριστό· «Θὰ ἐμφανισθοῦν πολλοὶ ψευδομεσσίες καὶ ψευδοπροφῆτες ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομά μου»⁶. Γιατί δὲ δὲν ἔλεγξαν αὐτόν ἀμέσως; Ἀρκέσθηκαν στὸ νὰ καταδικάσει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του· διότι καὶ αὐτὸ ἦταν τρόπος διδασκαλίας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν μπόρεσε νὰ ἀντιδράσει, προσποιεῖται, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ μάγοι, ὅταν ἔλεγαν· «Αὐτὸ εἶναι δάκτυλος τοῦ Θεοῦ»⁷. Γιὰ νὰ μὴ ἐκδιωχθεῖ καὶ πάλι, γι' αὐτὸ καὶ παρέμεινε κοντὰ στὸ Φίλιππο καὶ δὲν ἀποχωριζόταν ἀπ' αὐτόν.

4. Σὺ δὲ σὲ παρακαλῶ σκέψου πόσα οἰκονομοῦνται μὲ τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου. Διασκορπίζονται στίς χῶρες τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Σαμάρειας, κηρύττουν τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου, κηρύττουν τὸ Χριστό, ἐπιτελοῦν θαύματα, καὶ σιγὰ σιγὰ αὐτοὶ λαμβάνουν τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο ἦταν διπλὸ σημεῖο· καὶ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔγινε σ' ἐκείνους ἡ μετάδοση τῆς χάριτος, καὶ τὸ ὅτι δὲν ἔγινε σ' αὐτόν, ἦταν θαῦμα πάρα πολὺ μεγάλο. «Οἱ μὲν λοιπὸν Ἀπόστολοι, ἀφοῦ ἐπιβεβαίωσαν τὴ μαρτυρία τους γιὰ τὸν Ἰησοῦ καὶ κήρυξαν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Ἱεροσόλυμα, ἀφοῦ κήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιο σὲ πολλὰ χωρία τῶν Σαμαρειτῶν». Ὅρθα εἶπε ἔτσι «διαμαρτυρόμε-

μαρτύρονται γὰρ ἴσως δι' αὐτόν, ἵνα μὴ ἀπαιῶνται, ἵνα λοι-
 πὸν ἐν ἀσφαλείᾳ ὦσιν, ἵνα μὴ ἐξ ἀπειρίας πολλάκις συναρ-
 παγῶσιν. «Υπέσιρψαν εἰς Ἱεροσόλυμα». Διὰ τί πάλιν ἀπία-
 σιν ἐκεῖ, ἔνθα ἡ τυραννὶς ἦν, ἔνθα ἡ ἀρχὴ τῶν κακῶν, ἔνθα
 5 οἱ μάλιστα φονῶντες; Καθάπερ ἐν τοῖς πολέμοις οἱ σιρραι-
 γοὶ ποιοῦσι, καὶ τὸ πονοῦν τοῦ πολέμου μέρος καταλαμβάνου-
 σι, τὸ αὐτὸ καὶ οὗτοι ἐργάζονται. Ὅρα πάλιν οὐχὶ προηγου-
 μένως ἐρχομένους εἰς Σαμάρειαν, ἀλλὰ διωκομένους τοὺς
 μαθητάς, ὥς καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς Ἀποσιόλους πρὸς
 10 τοὺς πιστεύσαντας ἤδη τῶν Σαμαρειτῶν λοιπὸν ἐξαποσιειλ-
 λομένους. «Ἀκούσαντες δέ», φησὶν, «οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀ-
 πόστολοι, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς Πέτρον καὶ Ἰωάννην».

Τί δήποτε ἀποσιέλλονται; Ὡστε ἀπαλλάξαι μαγείας αὐ-
 τούς, ὥστε τῆς διδαχῆς ἀναμνηῆσαι, ἣν παρὰ Χριστοῦ ἔμαθον,
 15 ὅτε πρῶτον ἐπίστευσαν. Δέον οὖν τοῦναντίον αἰτῆσαι, ἵνα λά-
 βῃ Πνεῦμα ἅγιον, ὃ δέ, ἐπειδὴ οὐκ ἔμελλεν αὐτῷ τούτου, ἵνα
 διδῶ ἑτέροις αἰτεῖ· καίτοι ἐκεῖνοι οὐκ ἔλαβον τοῦτο, ὥστε
 διδόναι, ἀλλ' ἤθελεν οὗτος Φιλίππου γενέσθαι λαμπρότερος,
 ὃ ἐν τοῖς μαθηταῖς ὢν. «Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς
 20 ἀπώλειαν». Οὐκ ἐπαρωμένου ταῦτά ἐστιν, ἀλλὰ παιδεύοντος·
 ἐπειδὴ γὰρ εἰς δέον αὐτῷ οὐκ ἐχρήσατο, ὅς, φησὶν, ἔστω
 τῷ τοιούτῳ. Ὡς ἂν εἴποι τις· Συναπόλοιο μετὰ τῆς προαι-
 ρεσεώς σου, ὅτι οὕτω μικρὰ φρονεῖς περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ
 Θεοῦ, ὅτι προσεδόκησας ὅλως ἀνθρώπινον εἶναι τὸ πρᾶγμα·
 25 οὐκ ἔστι τοῦτο. Εἰ γοῦν προσῆλθεν, ὥς ἔδει προσελθεῖν, καὶ
 ἀπεδέχθη, καὶ ὥς λοιμὸς οὐκ ἠλάθῃ. Ὅρᾳς ὅτι ὃ μικρὰ περὶ

νοι». Διότι ἐπιβεβαιώνουν γι' αὐτὸν μὲ τὴ μετάδοσι τῆς χάριτος, γιὰ νὰ μὴ ἀπατοῦνται, γιὰ νὰ εἶναι πλέον ἀσφαλεῖς, γιὰ νὰ μὴ παρασύρονται πολλές φορές ἀπὸ ἀπειρία. «Ἐπέστρεψαν δὲ στὰ Ἱεροσόλυμα». Γιατί πάλι γυρίζουν ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχε ἡ τυραννία, ὅπου ἔγινε ἡ ἀρχὴ τῶν κακῶν, ὅπου ὑπῆρχαν οἱ μεγαλύτεροι φονιάδες; Ὅπως ἀκριβῶς κάμνουν οἱ στρατηγοὶ στοὺς πολέμους καὶ καταλαμβάνουν τὸ πλέον ἐπικίνδυνον μέρος τοῦ μετώπου, τὸ ἴδιο καὶ αὐτοὶ κάνουν. Πρόσεχε πάλι ὅτι δὲν ἔρχονται οἱ μαθητὲς προηγουμένως στὴ Σαμάρεια, ἀλλ' ἀφοῦ διώκονται, ὅπως συνέβηκε καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀποστέλλονται στὴν συνέχεια στοὺς Σαμαρεῖτες ποὺ εἶχαν ἤδη πιστεύσει· διότι λέγει· «Ὅταν δὲ ἄκουσαν οἱ Ἀπόστολοι ποὺ ἦταν στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη».

Γιατί τέλος πάντων ἀποστέλλονται; Γιὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴ μαγεία, γιὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίσουν τὴ διδασκαλία, τὴν ὁποία ἔλαβαν ἀπὸ τὸ Χριστό, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ πίστευσαν. Ἐνῶ λοιπὸν ἔπρεπε τὸ ἀντίθετον νὰ ζητήσῃ, νὰ λάβῃ Πνεῦμα ἅγιον, αὐτὸς ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἐνδιαφερόταν ὁ ἴδιος γι' αὐτό, ζητεῖ ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους νὰ τοῦ δώσουν τὴν ἰκανότητα νὰ τὸ μεταδίδῃ σὲ ἄλλους. Ἄν καὶ βέβαια ἐκεῖνοι δὲν ἔλαβαν Αὐτό, γιὰ νὰ τὸ μεταδίδουν, ἀλλ' αὐτὸς ἤθελε νὰ γίνῃ λαμπρότερος ἀπὸ τὸν Φίλιππο, ποὺ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς μαθητὲς. «Τὰ χρήματά σου μαζὶ μὲ σένα νὰ χαθοῦν». Τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι λόγια ἀνθρώπου ποὺ καταριέται, ἀλλὰ ἀνθρώπου ποὺ παιδαγωγεῖ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν χρησιμοποίησε τὰ χρήματα αὐτὰ ὅπως ἔπρεπε, ἅς ἔχουν, λέγει, τὴν ἴδια τύχη μὲ σένα. Ὅπως θὰ μπορούσε κάποιος νὰ πεῖ ἅς χαθοῦν μαζὶ μὲ τὸ σκοπό σου, διότι τόσο μικρὴ ἰδέα ἔχεις γιὰ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ θεώρησες, ὅτι αὐτὸ τὸ πράγμα εἶναι τελείως ἀνθρώπινο· αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι. Ἐὰν λοιπὸν προσερχόταν ὅπως ἔπρεπε νὰ προσέλθῃ καὶ δεκτὸς θὰ γινόταν καὶ δὲν θὰ ἐκδιωκόταν σὰν μολυσματικὴ ἀρρώστια. Βλέπεις, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μι-

μεγάλων φανταζόμενος διπλᾶ ἁμαρτάνει; Δύο τοίνυν αὐτῷ
 καλεύει· «Μετανόησον καὶ δεήθητι, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι ἡ
 ἐπίνοια τῆς καρδίας σου». Οὕτως ἦν ἐπινοήσας τι πονηρόν.
 Διὰ τοῦτο καὶ εἶπεν, «Εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι», ὅτι ἤδει ἁ-
 5 διόρθωτον ὄντα. Ὁ δὲ πάλιν δέδοικε τὸ πλῆθος, καὶ φοβεῖται
 ἀρνήσασθαι καίτοι, εἰ μὴ ἐθορυβήθη, εἶπεν ἄν ὅτι ὁὐκ
 ἤδειν ὅτι ἀφελῶς ἐποίησα· ἀλλ' ἐξεπλάγη, πρῶτῳ μὲν ἐκεί-
 νῳ, ὅτι ἐάλω τοῖς σημείοις, δευτέρῳ δὲ τούτῳ, τῷ τὰ ἐν τῇ
 διανοίᾳ αὐτοῦ φανερὰ γενέσθαι. Διὰ τοῦτο μακρὰν καὶ ἀπή-
 10 ει λοιπὸν εἰς τὴν Ρώμην, ὥς οὐ φθάνοντις ἐκεῖ τοῦ Ἀπο-
 σιόλου.

«Πολλάς τε», φησί, «κώμας τῶν Σαμαρειτῶν εὐηγγελί-
 σαντό». Ὅρα πῶς καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῖς ἔμπρακτοι ἦσαν· ἀλλ'
 οὐχὶ ἀπλῶς ἐποιοῦντο αὐτάς. Τοιαύτας καὶ ἡμᾶς ἀποδημίας
 15 ἔδει ποιεῖσθαι. Καὶ τί λέγω ἀποδημίας; Πολλοὶ κώμας ἔ-
 χουσι καὶ χωρία, καὶ οὐ μέλει αὐτοῖς, οὐδὲ ποιοῦνταί τινα
 λόγον, ἀλλὰ, ὅπως μὲν θαλανεῖον γένοιτο, καὶ ὅπως τὰ τιμή-
 ματα ἐπιταφείη, καὶ ὅπως αὐλαί, καὶ ὅπως οἰκοδομήματα κα-
 τασκευασθείη, πολλὴν σπουδὴν ποιοῦνται, ὅπως δὲ ψυχαὶ γε-
 20 ωργηθεῖεν, οὐκέτι. Καὶ σὺ μὲν, ἂν ἀκάνθας παρὰ τὴν ἄρου-
 ραν ἴδης, τέμνεις, καίεις, ἀφανίζεις, ὥστε τὴν γῆν ἀπαλλά-
 ξαι τῆς ἐνιευθεν λύμης, ὁρῶν αὐτοὺς δὲ τοὺς γεωργοὺς ἀ-
 κανθῶν γέμοντας, καὶ οὐκ ἐκτέμνων, οὐ δέδοικας καὶ φροῖ-
 τεις, εἰπέ μοι, τὸν μέλλοντά σε καὶ ὑπὲρ τούτων ἀπαιτεῖν λό-
 25 γον; Οὐ γὰρ ἐχρῆν ἕκαστον τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν οἰκοδο-
 μεῖν, διδάσκαλον λαμβάνειν πρὸς τὸ συναίρεσθαι, πρὸ πάν-
 των τοῦτο σκοπεῖν, ὅπως ἅπαντες εἶεν Χριστιανοί; Πῶς,
 εἰπέ μοι, Χριστιανὸς ἔσται ὁ γεωργός, ὁρῶν σὲ οὕτως ἀμε-
 λοῦντα τῆς αὐτοῦ σωτηρίας; Οὐ δύνασαι ποιῆσαι σημεῖα καὶ
 30 πεῖσαι; Οἷς ἔχεις πεῖσον, φιλανθρωπίᾳ, προσιασίᾳ, ἡμερότη-

κρὴ ἰδέα γιὰ μεγάλα πράγματα, ἀμαρτάνει διπλά; Δύο λοιπὸν ἐντολὲς δίνει σ' αὐτόν· «μετανόησε καὶ προσευχήσου, μήπως σοῦ συγχωρηθεῖ ἡ σκέψη αὐτὴ τῆς καρδιᾶς σου». Τέτοια κακὴ σκέψη εἶχε κάνει αὐτός. Γι' αὐτὸ καὶ εἶπε, «Μήπως λοιπὸν σοῦ συγχωρηθεῖ», διότι γνῶριζε ὅτι ἦταν ἀδιόρθωτος. Ἐκεῖνος δὲ πάλι φοβήθηκε τὸ πλῆθος καὶ φοβᾶται νὰ ἀρνηθεῖ ἂν καὶ βέβαια, ἂν δὲν ἀνησυχοῦσε θὰ μποροῦσε νὰ πει, ἔδεν τὸ γνῶριζα, ὅτι τὸ ἔκαμα ἀπὸ ἀφέλεια, ὅμως ἐξεπλάγη, πρῶτα μὲν ἐκεῖνο, ὅτι ἔγινε ἀντιληπτὸς μὲ τὰ σημεία, δεύτερο δὲ μὲ αὐτὸ, μὲ τὸ ὅτι ἀποκαλύφθηκαν οἱ σκέψεις του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔφυγε κατόπιν μακριὰ στὴ Ρώμη, νομίζοντας ὅτι δὲν θὰ φθάσει ἐκεῖ ὁ Ἀπόστολος.

«Καὶ σὲ πολλά», λέγει, «χωρὶὰ τῶν Σαμαρειτῶν κήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιο». Βλέπε, πῶς καὶ οἱ ὁδοιπορίες τους συνοδεύονταν ἀπὸ ἔργα. Ἀλλὰ δὲν ἔκαμναν αὐτὲς τυχαῖα. Τέτοιες ἀποδημίες ἔπρεπε καὶ ἐμεῖς νὰ κάμνουμε. Καὶ γιατί λέγω ἀποδημίες; Πολλοὶ ἔχουν χωρὶὰ καὶ κτήματα καὶ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει, οὔτε κάμνουν λόγῳ γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ καταβάλλουν πολλὴ προσπάθεια πῶς θὰ γίνει τὸ λουτρό, πῶς θ' αὐξηθοῦν τὰ εἰσοδήματα, πῶς θὰ κατασκευασθοῦν οἱ αὐλὲς καὶ τὰ οἰκοδομήματα· πῶς δὲ θὰ καλλιεργηθοῦν οἱ ψυχές, καθόλου δὲν ἐνδιαφέρονται. Καὶ σὺ μὲν, ἂν δεῖς ἀγκάθια στὸ χωράφι, τὰ κόβεις, τὰ καίεις, καὶ τὰ ἐξαφανίζεις, ὥστε νὰ ἀπαλλάξεις τὴ γῆ ἀπὸ τῆ βλάβης ἀπ' αὐτά, βλέποντας δὲ τοὺς ἴδιους τοὺς γεωργούς, νὰ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ἀγκάθια καὶ μὴ κόβοντας αὐτά, πές μου, δὲν φοβᾶσαι καὶ δὲν τρέμεις αὐτόν ποὺ πρόκειται νὰ σοῦ ζητήσῃ λόγῳ γι' αὐτούς; Δὲν ἔπρεπε δηλαδή ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς πιστοὺς νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησίαν, νὰ λαμβάνει διδάσκαλο γιὰ νὰ τὸν βοηθεῖ, καὶ κυρίως αὐτό, νὰ σκέπτεται πῶς δηλαδή ὅλοι νὰ εἶναι χριστιανοί; Πές μου, πῶς θὰ εἶναι χριστιανὸς ὁ γεωργός, βλέποντας ἐσένα ν' ἀδιαφορεῖς γιὰ τὴ σωτηρίαν σου; Δὲν μπορείς νὰ κάνεις θαύματα καὶ νὰ τὸν πείσεις; Μὲ αὐτὰ ποὺ ἔχεις νὰ τὸν πείσεις, μὲ τὴ φιλανθρωπία, μὲ

τι, κολακεία, τοῖς ἄλλοις ἅπασι. Καὶ ἀγορὰς μὲν καὶ θαλα-
 νεῖα ποιοῦσιν οἱ πολλοί, ἐκκλησίας δὲ οὐχί· καὶ πάντα μᾶλ-
 λον, ἢ τοῦτο. Διὸ παρακαλῶ, καὶ ἀντιβολῶ, καὶ χάριν αἰτῶ,
 μᾶλλον δὲ καὶ νόμον τίθῃμι, ὥστε μηδένα ὀφθῆναι ἔρημον
 5 ἐκκλησίας χωρίον ἔχοντα. Μή μοι εἴπῃς, 'Πλησίον ἐστίν,
 ἐκ γειτόνων ἐστί· πολλή ἐστιν ἡ δαπάνη, οὐ πολλή ἡ πρόσο-
 δος. Εἴ τι ἔχεις εἰς πένητις ἀναλῶσαι, ἐκεῖ ἀνάλωσον· βέλ-
 τιον ἐκεῖ, ἢ ἐνταῦθα· θρέψον διδάσκαλον, θρέψον διάκονον
 καὶ ἱερατικὸν σύστημα. Ὡσανεὶ γυναῖκα ἀγαγὼν ἢ νύμφην,
 10 ἢ δούς θυγατέρα, οὕτω Ἐκκλησίᾳ διάκεισο· προῖκα ἐπίδος
 αὐτῇ. Οὕτω σοι εὐλογίας τὸ χωρίον πληρωθήσεται· τί γὰρ
 οὐκ ἔσται ἐκεῖ τῶν ἀγαθῶν; μικρόν, εἰπέ μοι, τὸν ληνὸν εὐ-
 λογεῖσθαι; μικρόν, ἐξ ὅλων τῶν καρπῶν τῶν σῶν τὸν Θεὸν
 πρότερον ἀπόμοιραν καὶ ἀπαρχὰς λαμβάνειν; Πρὸς εἰρήνην
 15 τῶν γεωργούντων τοῦτο χρήσιμον. Αἰδέσιμος ἔσται καὶ ὁ πρε-
 σβύτερος λοιπὸν, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ χωρίου συμβαλεῖ-
 ται τοῦτο. Εὐχαὶ ἐκεῖ διηνεκεῖς διὰ σέ, ὕμνοι καὶ συνάξεις
 διὰ σέ, προσφορὰ καθ' ἑκάστην Κυριακὴν. Οἶόν ἐστιν εἰς
 θαῦμα μεῖζον, τοῦ τάφους μὲν εἰτέρους οἰκοδομῆσαι λαμπρούς,
 20 ἵνα οἱ μετὰ ταῦτα ἀκούωσιν ὅτι ὁ δεῖνα ὠκοδόμησε, σὲ δὲ ἐκ-
 κλησίας ἀνασιτῆσαι! Ἐννόησον ὅτι μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ πα-
 ρουσίας σὺ τὸν μισθὸν ἔξεις, ὁ ἀνασιτήσας θνoιασιτήριον τοῦ
 Θεοῦ.

5. Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ βασιλεύς σοι ἐκέλευσεν οἰκοδομῆσαι
 25 οἰκίαν, ἵνα ἐκεῖ καταλύοι, οὐκ ἂν πάντα ἐποίησας; Νῦν οὖν
 βασιλείᾳ ἐστι τοῦ Χριστοῦ τῆς ἐκκλησίας ἡ οἰκοδομή. Μὴ τὸ
 ἀνάλωμα ἴδῃς, ἀλλὰ τὸν καρπὸν λόγισαι· γεωργοῦσιν ἐκεῖνοι
 τὴν γῆν, σὺ γεώργησον αὐτῶν τὰς ψυχὰς· φέρουσί σοι καρ-
 πούς ἐκεῖνοι, σὺ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτοὺς ἀνάγαγε. Ὁ τὴν ἀρ-

τὴν προστασία, μὲ τὴν ἡμερότητα, μὲ τὸ καλόπιασμα καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ πολλοὶ μὲν κάμνουν ἀγορές καὶ λουτρά, ὅχι ὅμως καὶ ἐκκλησίαι· καὶ ὅλα βέβαια τὰ κάμνουν, παρὰ αὐτό. Γι' αὐτὸ παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω καὶ χάρη ζητῶ, μᾶλλον δὲ καὶ νόμο ὀρίζω, ὥστε κανέναν νὰ μὴ παρουσιασθεῖ νὰ ἔχει χωρὶς ἐκκλησία. Μὴ μοῦ πεῖς, 'ὕπάρχει πλησίον, ὑπάρχει σὲ γειτονικὸ μέρος'· εἶναι μεγάλη ἡ δαπάνη καὶ δὲν εἶναι πολλὰ τὰ ἔσοδα. 'Εὰν ἔχεις κάτι νὰ ξοδέψεις γιὰ τοὺς φτωχοὺς, νὰ τὰ ξοδέψεις ἐκεῖ· εἶναι καλύτερα ἐκεῖ, παρὰ ἐδῶ· θρέψε διδάσκαλο, θρέψε διάκονο καὶ ἱερατεῖο. Ὅπως συμπεριφέρεσαι ὅταν λαμβάνεις γυναῖκα, ἢ νύφη ἢ δίνεις θυγατέρα, ἔτσι πρέπει νὰ φέρεσαι καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησία· δῶσε δωρεὰ σ' αὐτήν. Ἔτσι τὸ χωριὸ ὅπου μένεις, θὰ γεμίσει ἀπὸ εὐλογία. Διότι ποῖο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ δὲν θὰ ὑπάρχει ἐκεῖ; Πές μου, εἶναι λίγο νὰ εὐλογεῖται ὁ ληνός; εἶναι λίγο νὰ λαμβάνει ἀπ' ὅλους τοὺς καρπούς σου πρῶτος ὁ Θεὸς μερίδιο καὶ προσφορὰς ἀπὸ τοὺς πρώτους καρπούς; Αὐτὸ εἶναι χρησιμο γιὰ τὴν εἰρήνη τῶν γεωργῶν. Σεβαστὸς θὰ εἶναι πλέον καὶ ὁ πρεσβύτερος καὶ αὐτὸ θὰ συμβάλει στὴν ἀσφάλεια τοῦ χωριοῦ. Εὐχὲς συνεχεῖς ἐκεῖ θὰ γίνονται γιὰ σένα, ὕμνοι θὰ ἀναπέμπονται γιὰ σένα καὶ συνάξεις θὰ γίνονται, προσφορὰ κάθε Κυριακῇ. Πόσο πιὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι τὸ νὰ ἀνεγείρεις ἐκκλησίαις ἀπὸ τὸ νὰ ἀνοικοδομήσουν ἄλλοι λαμπροὺς τάφους, γιὰ νὰ ἀκούουν οἱ μεταγενέστεροι ὅτι ὁ τάδε ἀνοικοδόμησε αὐτοὺς. Σκέψου ὅτι μέχρι τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ θὰ ἔχεις τὸ μισθό, σὺ, ποὺ ἀνήγειρες θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ.

5. Πές μου λοιπόν, ἂν σὲ διέτασσε βασιλιάς νὰ οἰκοδομήσεις οἰκία, γιὰ νὰ καταλύει ἐκεῖ, δὲν θὰ ἔκαμες τὰ πάντα; Τώρα λοιπόν, ἡ οἰκοδομὴ τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἀνάκτορα τοῦ Χριστοῦ. Νὰ μὴ βλέπεις τὴ δαπάνη, ἀλλὰ νὰ ἀναλογίζεσαι τὸν καρπὸ· καλλιεργοῦν ἐκεῖνοι τὴ γῆ, σὺ νὰ καλλιεργεῖς τίς ψυχὰς τοὺς ἐκεῖνοι σοῦ φέρνουν τοὺς καρπούς, σὺ ἀνύψωσε αὐτοὺς στὸν οὐρανό. Ἐκεῖνος ποὺ δίνει τὴν ἀρχή, αὐτὸς εἶναι καὶ αἴτιος γιὰ ὅλα τὰ

χὴν δούς, οὗτος καὶ τῶν ἄλλων αἷτιος πάντων. Ἄρα καὶ σὺ αἷτιος ἔσῃ τῶν κατηχουμένων ἐκεῖ, τῶν ἐν τοῖς χωρίοις τοῖς πλησίον· καίτοι τὰ μὲν θαλανεῖα μαλακωτέρους ποιεῖ τοὺς γεωργούς, τὰ καπηλεῖα τρυφηλοτέρους, ἀλλ' ὁμῶς ποιεῖτε ταῦτα διὰ δόξαν. Αἱ ἀγοραὶ καὶ αἱ πανηγύρεις πάλιν ἱταμούς, τὰ δὲ ἐνταῦθα πᾶν τοῦναντίον. Ἠλίκον γάρ ἐστιν ἰδεῖν πρεσβύτερον εἰς εἰκόνα βαδίζοντα τοῦ Ἀβραάμ, πολιόν, ἀνεζωσμένον καὶ σκάπτιοντα καὶ αὐτουργοῦντα! Τί τοῦ ἀγροῦ ποθεινότερον ἐκείνου; Ἐνταῦθα μείζων ἢ ἀρετὴ. Οὐκ ἔστιν ἀσέλγεια ἐκεῖ, ἀλλ' ἀπελήλათ· οὐκ ἔστι μέθη καὶ τρυφή, ἀλλ' ἐξώρισται· οὐκ ἔστι κενοδοξία, ἀλλ' ἔσβεσται· τὸ τῆς εὐνοίας πλεόν ἐκεῖ διαλάμπει διὰ τὴν ἀφέλειαν. Οἶόν ἐστιν ἀπελθεῖν καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰδέναι ὅτι αὐτὸς αὐτὸν ὠκοδόμησε, καὶ ρῖψαι ἑαυτὸν ὑπτιον, καὶ μετὰ τὴν αἰώραν τὴν σωματικὴν καὶ λυχνικοῖς καὶ ἐωθινοῖς ὕμνοις παραγενέσθαι, ὁμοιράπεζον ἔχειν τὸν ἱερέα, συνομιλοῦντα εὐλογίας ἀπολαύειν, ἑτέρους ὁρᾶν ἐρχομένους ἐκεῖ; Τοῦτο τεῖχος, τοῦτο ἀσφάλεια ἀγροῦ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀγρός, περὶ οὗ φησιν· «Ὅσμη ἀγροῦ πλήρους, ὃν εὐλόγησε Κύριος». Εἰ καὶ χωρὶς τούτου καλὸς ὁ ἀγρός διὰ τὴν ἡσυχίαν, διὰ τὸ ἀπραγμοσύνης γέμειν, διὰ καὶ τοῦτο ἔχῃ, τίτι οὐκ ἔστι ἴσος; Ἀγρός γάρ, ἐκκλησίαν ἔχων, τῷ παραδείσῳ ἔοικε τοῦ Θεοῦ.

Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ κραυγὴ, οὐκ ἔστι θόρυβος, οὐκ ἐχθροὶ διάφοροι, οὐχ αἰρέσεις· πάντας φίλους ἔστιν ἰδεῖν, τῶν αὐτῶν δογματίων κοινωνούς. Ἄγει σε εἰς φιλοσοφίαν ἢ ἡσυχίαν λαβὼν σε ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας ταύτης ὁ πρεσβύτερος θεραπείσει εὐκόλως. Ἐνταῦθα μὲν γάρ, ὅσα ἔαν λέγωμεν, ἢ ἀγορὰ ἐκκρούει, ἐκεῖ δέ, ἅπερ ἂν ἀκούσης, πεπηγότα ἔξεις ἐν

8. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων καὶ ἀναφέρεται στὴν πνευματικὴ ἐργασία καὶ κοινωνικὴ προσφορὰ τοῦ κληρικοῦ.

9. Γεν. 27, 27.

ἄλλα. "Αρα καὶ σὺ θὰ εἶσαι αἴτιος τῶν κατηχουμένων ἐκεῖ ἀπὸ τὰ γειτονικὰ χωριά· ἂν καὶ βέβαια τὰ μὲν λουτρά κάμνουν τοὺς γεωργοὺς πρὸ μαλθακούς, τὰ δὲ καπηλεῖα πρὸ τρυφηλοῦς, ἀλλ' ὅμως κάμνετε αὐτὰ γιὰ δόξα. Οἱ ἀγορὲς καὶ οἱ πανηγύρεις κάμνουν πάλι αὐτοὺς ἀδιάντροπους, τὰ δὲ λεγόμενα στίς ἐκκλησίαις ἔχουν τελείως ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Ἀλήθεια πόσο σπουδαῖο εἶναι νὰ βλέπεις πρεσβύτερο νὰ βαδίζει σὰν τὸν Ἀβραάμ, ὁλόλευκο, νὰ εἶναι περιζωσμένος καὶ νὰ σκάβει καὶ νὰ ἐργάζεται⁸; Ποιὸ πράγμα εἶναι πρὸ ποθητὸ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἀγρό; Ἐδῶ ἡ ἀρετὴ εἶναι μεγαλύτερη. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ αἰσχρότητα, ἀλλ' ἔχει ἐκδιωχθεῖ· δὲν ὑπάρχει μέθη καὶ τρυφή, ἀλλ' ἔχει ἐξορισθεῖ· δὲν ὑπάρχει κενοδοξία, ἀλλ' ἔχει σβησθεῖ· ἐκεῖ διαλάμπει περισσότερο ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τῆς ἀπλότητος. Πόσο σπουδαῖο εἶναι νὰ ἐξέρχεσαι καὶ νὰ εἰσέρχεσαι στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γνωρίζεις ὅτι Αὐτὸς οἰκοδόμησε αὐτὸν καὶ νὰ κατακληθεῖς καὶ μετὰ τῇ σωματικῇ ἀνάπαυση νὰ παραβρεθεῖς καὶ σὲ νυκτερινούς καὶ σὲ ἑωθινούς ὕμνους, νὰ ἔχεις ὁμοτράπεζο τὸν ἱερέα, συνομιλώντας νὰ ἀπολαμβάνεις τίς εὐλογίες, καὶ νὰ βλέπεις ἄλλους νὰ ἔρχονται ἐκεῖ; Τοῦτο εἶναι τεῖχος, αὐτὸ ἀσφάλεια τοῦ ἀγροῦ. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀγρός, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει «Ὁσμὴ ἀγροῦ ὁλόκαρπου, τὸν ὁποῖο εὐλόγησε ὁ Κύριος»⁹. "Αν καὶ χωρὶς τὸ ναὸ εἶναι καλὸς ὁ ἀγρός ἐξ αἰτίας τῆς ἡσυχίας ποὺ ἔχει, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπραγμοσύνης ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅταν ὅμως ἔχει καὶ τὸ ναό, μὲ τί δὲν θὰ εἶναι ἴσος; Διότι ἀγρός, ποὺ ἔχει ἐκκλησία, μοιάζει μὲ τὸν παράδεισο τοῦ Θεοῦ.

Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ κραυγὴ, δὲν ὑπάρχει θόρυβος, δὲν ὑπάρχουν διάφοροι ἐχθροί, δὲν ὑπάρχουν αἵρέσεις· εἶναι δυνατό νὰ τοὺς δεῖς ὅλους φίλους, νὰ συμμετέχουν στὰ ἴδια δόγματα. Ἡ ἡσυχία σὲ ὀδηγεῖ σὲ φιλοσοφία· ἀφοῦ σὲ παραλάβει ἀπὸ τῇ φιλοσοφίᾳ αὕτῃ ὁ πρεσβύτερος, θὰ σὲ φροντίσει εὐκόλα. Διότι ἐδῶ μὲν, ὅσα καὶ ἂν λέμε, ἡ ἀγορὰ τὰ ἀπορρίπτει, ἐκεῖ δέ, αὐτὰ ποὺ θὰ ἀκούσεις, θὰ τὰ στερεώσεις στὴ σκέψη σου, καὶ στὸν ἀγρὸ θὰ γίνεις

τῇ διανοίᾳ, ἕτερος ἐν τῷ ἀγρῷ ἔσῃ δι' ἐκείνου· καὶ ἐκείνων
 δὲ προσιήσεται, καὶ ἔσται φύλαξ τῷ τε παρεῖναι, τῷ τε ρυθμί-
 ζειν αὐτούς. Πόσον δέ ἐστι καὶ τὸ ἀνάλωμα; εἶπέ μοι. Ποίη-
 σον τέως μικρὸν οἶκον ἐν τάξει ναοῦ, ὃ μετὰ σὲ ποιήσῃ σιτο-
 5 ἄν, ὃ μετ' ἐκεῖνον ἕτερα προσθήσῃ, καὶ οὕτω σοὶ λογισθήσε-
 ται τὸ πᾶν. Σὺ δίδως μικρόν, καὶ τοῦ παντὸς λαμβάνεις τὸν
 μισθόν. Οὐκοῦν ἀρχὴν ἐπίθες, θεμέλιον κατέβαλε· μᾶλλον δὲ
 ἀλλήλους παρακαλέσατε, ἄμιλλαν ποιήσασθε τοῦ πράγματος.
 Νῦν δέ, ἔνθα μὲν ἄχυρα καὶ σῖτον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀπο-
 10 θέσθαι δεῖ, εὐκόλως οἰκοδομοῦσιν, ἔνθα δὲ συλλεγῆναι χρὴ
 ψυχῶν γενήματα, οὐδαμῶς φροντίζουσιν, ἀλλ' ἀναγκάζονται
 μυρίους σταδίους βαδίζειν, καὶ μακρὰς ἀποδημίας σιέλλε-
 σθαι, ἵνα εἰς ἐκκλησίαν ἀπίωσιν. Ὅσον δέ ἐστιν ἀγαθὸν μετὰ
 πολλῆς ἡσυχίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν ἱερέα παραγίνεσθαι, ἵνα
 15 προσίῃ τῷ Θεῷ, καὶ λέγῃ ὑπὲρ τῆς κώμης καθ' ἐκάστην ἡ-
 μέραν, ὑπὲρ τοῦ κεκτημένου! Μικρόν ἐστιν εἶπέ μοι, τὸ καὶ
 ἐν ταῖς ἀγίαις ἀναφοραῖς αἰεὶ τὸ ὄνομά σου ἐγκεῖσθαι, καὶ
 καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὑπὲρ τῆς κώμης εὐχὰς γίνεσθαι πρὸς
 τὸν Θεόν; πόσον σοι καὶ εἰς τὰ ἄλλα τοῦτο λυσιτελεῖ! Συμ-
 20 βαίνει τινὰς ἐκ γειτόνων οἴκεῖν καὶ ἔχειν ἐπιτρόπους· πρὸς
 σὲ μὲν οὖν τὸν πέννητα οὐκ ἀξιώσῃ τις ἐκείνων οὐδὲ ἐλθεῖν,
 τὸν δὲ πρεσβύτερον ἴσως καὶ καλέσῃ καὶ τραπέζης κοινωνὸν
 ποιήσῃ.

Ὅρᾳς πόσα ἐντεῦθεν γενήσεται καλά; Πάσης ἔσται τέως
 25 ἡ κώμη πονηρᾶς ὑποψίας ἐλευθέρα· οὐδεὶς ἀνδροφονίας, οὐ-
 δεὶς κλοπῆς ἔνεκεν ἐγκαλέσῃ, οὐδεὶς τοιοῦτον οὐδὲν ὑπο-
 πιεύσῃ. Ἐχουσι καὶ ἑτέραν παραμυθίαν, ἃν νόσος παρα-
 κολουθήσῃ, ἃν θάνατος. Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὥς ἔτυχε καὶ αἱ
 φίλται γίνονται τῶν ἐκεῖ παρ' ἀλλήλοις ἰόντων καὶ αἱ σύνο-

μέ εκείνον τὸν πρεσβύτερο ἄλλος ἄνθρωπος· καὶ ἐκεῖνος θὰ εἶναι ἐπικεφαλῆς ἐκείνων τῶν γεωργῶν, καὶ θὰ εἶναι φύλακας, καὶ μέ τὸ νὰ παρευρίσκεται καὶ μέ τὸ νὰ διευθετεῖ τίς διαφορὲς μεταξύ τους. Πόση δὲ θὰ εἶναι καὶ ἡ δαπάνη, πές μου; κατασκεύασε κατ' ἀρχὴ μικρὸ οἰκίσκο ἀντὶ ναοῦ· ὁ μετὰ ἀπὸ σένα θὰ κατασκευάσει στοά· ὁ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον θὰ προσθέσει ἄλλα, καὶ ἔτσι σὲ σένα θὰ ἀποδοθεῖ τὸ ὅλο οἰκοδόμημα. Σὺ δίνεις λίγα καὶ λαμβάνεις τὴν ἀμοιβὴ τοῦ συνόλου. Λοιπὸν κάμε τὴν ἀρχὴ καὶ θέσε θεμέλιο· μᾶλλον δὲ προτρέψατε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, δεῖξτε ἄμιλλα γιὰ τὸ ἔργο αὐτό. Τώρα δέ, ὅπου χρειάζεται μὲν νὰ ἀποθηκεύσουν ἄχυρα καὶ σιτάρη καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, εὐκόλα χτίζουν· ὅπου δὲ πρέπει νὰ συγκεντρωθοῦν οἱ καρποὶ τῶν ψυχῶν, καθόλου δὲν φροντίζουν, ἀλλ' ἀναγκάζονται νὰ βαδίζουν ἀρκετὰ στάδια, καὶ νὰ ἀποστέλλονται σὲ μακρινὲς ἀποδημίες, γιὰ νὰ εἰσέλθουν σὲ ἐκκλησίᾳ. Πόσο δὲ εἶναι καλὸ νὰ ἔρχεται στὴν ἐκκλησίᾳ μὲ πολλὴ ἡσυχία ὁ ἱερέας, γιὰ νὰ προσέρχεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ προσεύχεται κάθε ἡμέρα γιὰ τὸ χωριό, γι' αὐτὸν ποὺ ἔχει ἐκκλησίᾳ! Πές μου, εἶναι μικρὸ πράγμα νὰ περιλαμβάνεται καὶ τὸ ὄνομά σου πάντοτε στίς ἁγίες ἀναφορὲς τῆς λατρείας καὶ κάθε ἡμέρα νὰ ἀναπέμπονται εὐχὲς πρὸς τὸ Θεὸ γιὰ τὸ χωριό; πόσο αὐτὸ ὠφελεῖ σὲ σένα καὶ στὰ ἄλλα; Συμβαίνει μερικοὶ ἀπὸ τοὺς γείτονες νὰ κατοικοῦν καὶ νὰ ἔχουν ἐπιτρόπους. Πρὸς μὲν ἐσένα λοιπὸν τὸ φτωχὸ κανέννας ἀπὸ ἐκείνους δὲν θὰ θεωρήσει ἄξιο νὰ ἔλθει, τὸν πρεσβύτερο ὅμως ἴσως καὶ νὰ τὸν προσκαλέσει καὶ νὰ τὸν κάμει ὁμοτράπεζο.

Βλέπεις πόσα καλὰ θὰ προκύψουν ἀπ' αὐτό; Πρῶτα ἡ κώμη θὰ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε πονηρὴ ὑποψία· κανέννας δὲν θὰ κατηγορήσει γι' ἀνθρωποκτονία, κανέννας γιὰ κλοπὴ, κανέννας δὲν θὰ ὑποψιασθεῖ τίποτε τὸ παρόμοιο. Ἔχουν ἀκόμη καὶ ἄλλη παρηγοριά, ἂν ἐπακολουθήσει μιὰ ἀσθένεια, ἢ θάνατος. Ὅχι ἀπλῶς καὶ ὥς ἔτυχε συνάπτονται φιλίες μεταξύ ἐκείνων ποὺ προσέρχονται ἐ-

δοι δὲ γενήσονται πολλῶ τῶν ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ἡδίους. Οὐ μόνον δὲ αἱ σύνοδοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ προεσιῶτες διὰ τὸν πρεσβύτερον αἰδεσιμώτεροι ἔσονται. Πάντως ἀκούεις διὰ τὰ Ἱεροσόλυμα παρὰ τὰς ἄλλας πόλεις τιμιώτερα ἦν παρὰ 5 τοῖς παλαιοῖς· ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ τὴν τότε κρατοῦσαν εὐσέβειαν. Διὰ τοῦτο, ἔνθα τιμᾶται ὁ Θεός, οὐδὲν ἐστὶ πονηρόν· ὥσπερ πάλιν, ἔνθα οὐ τιμᾶται, οὐδὲν ἀγαθόν. Πολλὴ ἀσφάλεια ἔσται καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις. Ναί, παρακαλῶ, μὴ παρέργως, ἀλλὰ προθύμως τοῦ πράγματος ἀντιλάβεσθε· εἰ γὰρ ὁ ἐξάγων τίμιον ἐξ ἀναξίου, ὥς σιτόμα τοῦ Θεοῦ ἔσται, ὁ ισαύτας ψυχὰς τὰς τε οὐσας, τὰς τε ἐσομένας ἕως τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ὠφελῶν καὶ ἀνακιώμενος πόσης οὐκ ἀπολαύσεται εὐνοίας παρὰ τοῦ Θεοῦ! Φρούριον κατασκευάσον κατὰ τοῦ διαβόλου· τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ἐκκλησία. 15 Ἐκεῖθεν ὀρμάτωσαν αἱ χεῖρες εἰς κάματον πρῶτον ἀνατεινέτωσαν αὐτὰς εἰς ἀνχάς, καὶ τότε ἀπτιωσαν εἰς τὴν ἐργασίαν. Οὕτως ἔσται αὐτοῖς ἰσχυρὸς σῶματος, οὕτως ἔσται ἡ γεωργία πολλή, οὕτω πάντα ἐκτὸς ἔσται τὰ κακά. Οὐκ ἔστι τὴν ἡδονὴν τὴν ἐντεῦθεν λόγῳ παρασιῆσαι, ἕως ἂν ἔργῳ μὴ γέ- 20 νηται.

Μὴ τοῦτο ἴδῃς, διὸ οὐδεμίαν ἔχει πρόσοδον ὅλως, εἰ οὕτω ποιεῖς, μὴ ποιήσης, εἰ μὴ νομίζεις πρόσοδον λαμβάνειν παντὸς τοῦ χωρίου μείζονα· εἰ μὴ οὕτω διάκεισαι, μηδὲ ἐργάσῃ· εἰ μὴ ὑπὲρ πάντα προσιῆναί σου ὑπολαμβάνεις τὸ ἔργον τοῦτο. Τί τῆς προσόδου ταύτης μείζον, τοῦ εἰς τὴν ἄλλω τὴν ἐν οὐρανῷ εἰσαγαγεῖν ψυχάς; Οἴμοι! διὸ οὐκ ἴσῃτε πόσον ἔστι τὸ κερδαῖναι ψυχάς. Ἀκουε τί φησι πρὸς τὸν Πέτρον

κεῖ καὶ οἱ συναντήσεις δὲ θὰ γίνονται πολὺ περισσότερο εὐχάριστες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ γίνονται κατὰ τὶς πανηγύρεις. "Ὅχι μόνο δὲ οἱ συναντήσεις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ προσεστῶτες θὰ εἶναι περισσότερο σεβάσμιοι ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τοῦ πρεσβύτερου. Ὅπωςδήποτε ἀκούεις ὅτι τὰ Ἱεροσόλυμα τιμοῦνταν περισσότερο ἀπὸ τὶς ἄλλες πόλεις ἐκ μέρους τῶν παλαιῶν· ὅχι ὅμως τυχαῖα, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς εὐσέβειας ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε. Γι' αὐτό, ὅπου τιμᾶται ὁ Θεός, κανένα πονηρὸ δὲν ὑπάρχει· ὅπως πάλι, ὅπου δὲν τιμᾶται ὁ Θεός κανένα ἀγαθὸ δὲν ὑπάρχει. Πολλὴ ἀσφάλεια θὰ ὑπάρχει καὶ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Ναί, παρακαλῶ, νὰ καταπιασθεῖτε μὲ τὸ θέμα αὐτό, ὅχι σὰν κάτι πᾶρεργο, ἀλλὰ μὲ προθυμία. Διότι, ἂν κάποιος βγάλει κάτι τὸ πολύτιμο ἀπὸ ἀνάξιο πράγμα, θὰ εἶναι σὰν στόμα τοῦ Θεοῦ¹⁰, ἐκεῖνος ποὺ τόσες ψυχὲς ὠφελεῖ καὶ ἀναζωογονεῖ καὶ αὐτὲς ποὺ ὑπάρχουν τώρα, καὶ αὐτὲς ποὺ θὰ ἔλθουν μετὰ μέχρι τὴν παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ, πόση εὖνοια δὲν θὰ ἀπολαύσει ἀπὸ τὸ Θεό; Φρούριο κατασκεύασε ἐναντίον τοῦ διαβόλου· διότι αὐτὸ εἶναι ἡ ἐκκλησία. Ἀπὸ ἐκεῖ ἄς ὀρμήσουν τὰ χέρια γιὰ ἐργασία· πρῶτα ἄς ἀνυψωθοῦν αὐτὰ σὲ προσευχὴ πρὸς τὸ Θεό, καὶ μετὰ ἄς μεταβοῦν στὴν ἐργασία. Ἔτσι θὰ ἀποκτήσουν σωματικὴ δύναμη, ἔτσι θὰ εἶναι πολλὴ ἡ καλλιέργεια, ἔτσι ὅλα τὰ κακὰ θὰ εἶναι ἐκτὸς αὐτοῦ. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ παραστήσεις μὲ λόγο τὴν εὐχαρίστηση ποὺ θὰ προκύψει ἀπὸ αὐτό, μέχρις ὅτου δὲν γίνει αὐτὸ πραγματικότητα.

Μὴ σκεφθεῖς αὐτό, ὅτι δὲν ἔχει κανένα ἔσοδο· ἐὰν γενικὰ ἐνεργεῖς καὶ σκέπτεσαι μὲ τὸν τρόπο αὐτό, μὴ κάνεις τὸ ἔργο αὐτό, ἐὰν δὲν νομίζεις ὅτι θὰ ἀποκτήσεις ἔσοδα μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα σοῦ ἀπέδιδε ὅλος ὁ ἀγρός. "Ἄν δὲν σκέπτεσαι ἔτσι, οὔτε καὶ νὰ ἐργασθεῖς, ἐὰν δὲν θεωρεῖς τὸ ἔργο αὐτὸ ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Τί εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὸ τὸ κέρδος, τὸ νὰ ὀδηγήσεις τὶς ψυχὲς στὸ ἀλώνι τοῦ οὐρανοῦ; Ἀλλοίμονο! διότι δὲν γνωρίζετε πόσο σπουδαῖο εἶναι τὸ νὰ κερδίζετε ψυχὲς.

ὁ Χριστός· «Εἰ φιλεῖς με, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου». Εἰ βασιλικά πρόβατα θεασάμενος ἢ ἵππων ἀγέλην, παρὰ τὸ σηκὸν μὴ ἔχειν, εἰς ἐπιβουλὴν προκείμενα, λαβὼν αὐτὸς σηκὸν τε ὠκοδόμησας καὶ ἵππων, ἢ καὶ ποιμένα ἐπέστηκας, τίνι οὐκ
 5 ἂν σε ἡμείψαιτο ὁ βασιλεύς; Νῦν τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ συνάγεις, καὶ ποιμένα ἐφιστῆς, καὶ οὐχ ἡγῇ μέγα τι ἐργάζεσθαι; Τί λέγω; Εἰ ὁ σκανδαλίζων καὶ ἓνα ἀπειλὴν ἔχει τοσαύτην ὑποσιῆναι τιμωρίαν, ὁ σώζων τοσοῦτους, εἰπέ μοι, οὐχὶ σωθήσεται; Εὐδὴλον δι. Ποίαν ἔξει γὰρ λοιπὸν ἁμαρ-
 10 τίαν, ἢ καὶ ἔχοι, οὐκ ἐξαλείφει ταύτην; Ἀπὸ τῆς τιμωρίας τοῦ σκανδαλίζοντος μάθε τὸ ἔπαθλον τοῦ σώζοντος. Εἰ μὴ περισπούδαστον ἦν τῷ Θεῷ καὶ μιᾷς ψυχῆς σωτηρία, οὐκ ἂν τοσαύτην ὀργὴν ἐποίησεν αὐτῷ ἡ ἀπώλεια.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἐχώμεθα ἤδη τοῦ ἔργου τούτου τοῦ
 15 πνευματικοῦ, καὶ ἐμὲ καλεσάτω ἕκαστος, καὶ ἡμεῖς συναντιληψόμεθα τὰ δυνατά. Καὶ εἰ μὲν ἱερεῖς εἶεν οἱ κεκτημένοι, ἐκ συνεισφορᾶς ποιείτωσαν, εἰ δὲ εἷς, καὶ τοὺς ἄλλους ἀναπείσει τοὺς πλησίον. Μόνον τοῦτο κατορθῶσαι σπουδάσατε, παρακαλῶ, ἵνα, πάντοθεν εὐαρεστοῦντες τῷ Θεῷ, τῶν αἰώνιων
 20 ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἦκουε τί λέγει πρὸς τὸν Πέτρον ὁ Χριστός· «Ἐάν με ἀγαπᾷς, ποιῶνε τὰ πρόβατά μου»¹¹. Ἐάν συνέβαινε νὰ δεῖς βασιλικά πρόβατα ἢ ἀγέλη ἵππων, νὰ εἶναι ἐκτεθειμένα σὲ κινδύνους, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει μάνδρα, ἐάν ἀναλάβεις ὁ ἴδιος καὶ μάνδρα οἰκοδομήσεις καὶ στάβλο ἢ καὶ ποιμένα τοποθετήσεις, μὲ τί δὲν θὰ σὲ ἀνταμείψει ὁ βασιλιάς; Τώρα συγκεντρώνεις τὴν ποίμνη τοῦ Χριστοῦ καὶ τοποθετεῖς ποιμένα, καὶ δὲν νομίζεις ὅτι κάμνεις μεγάλο ἔργο; Τί λέγω; Ἐάν ἐκεῖνος ποὺ σκανδαλίζει καὶ μόνο ἓνα ἄνθρωπο, ἀπειλεῖται νὰ πάθει τέτοια τιμωρία, ἐκεῖνος ποὺ σώζει τόσους ἀνθρώπους, πές μου, δὲν θὰ σωθεῖ; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θὰ σωθεῖ. Διότι ποιά ἁμαρτία θὰ ἔχει στὸ ἐξῆς ἢ καὶ ἂν ἔχει, δὲν θὰ ἐξαλείψει αὐτήν; Ἀπὸ τὴν τιμωρία ἐκείνου ποὺ σκανδαλίζει, μάθε τὴν ἀνταμοιβὴ ἐκείνου ποὺ σώζει. Ἐάν δὲν ἦταν σημαντικό γιὰ τὸ Θεὸ ἡ σωτηρία καὶ μιᾶς ψυχῆς, δὲν θὰ προκαλοῦσε τόση ὀργὴ σ' Αὐτὸν ἡ ἀπώλειά της.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ, ἃς καταπιασθοῦμε πλέον μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ πνευματικό, καὶ ἃς μὲ καλέσει ὁ καθένας καὶ ἐγὼ θὰ βοηθήσω κατὰ τὸ δυνατό. Καὶ ἂν μὲν εἶναι τρεῖς οἱ κάτοχοι τοῦ ἀγροῦ, ἃς ἐνεργήσουν μὲ συνεισφορά, ἐάν δὲ ἓνας, ἃς πείσει καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ εἶναι πλησίον του. Μόνο, παρακαλῶ, προσπαθήσετε νὰ κατορθώσετε αὐτό, ὥστε, ἀφοῦ εὐαρεστήσουμε τὸ Θεό, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΘ'

(Πράξ. 8, 26 - 9, 9)

«Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον, λέγων·
Ἀνάστηθι καὶ πορεύου πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν ὁ-
5 δόν, τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν·
αὕτη ἐστὶν ἔρημος. Καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη».

1. Ἐμοὶ δοκεῖ ταῦτα, ὧν ἐν Σαμαρείᾳ, προσιάτιεσθαι,
ὅτι ἀπὸ Ἱεροσολύμων οὐ πρὸς μεσημβρίαν τις ἄπεισιν, ἀλλὰ
πρὸς ἄρκιον ἀπὸ δὲ Σαμαρείας πρὸς μεσημβρίαν. «Αὕτη ἐ-
10 στὶν ἔρημος». Τοῦτο λέγει, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τῶν Ἰουδαί-
ων τὴν ἐπιστάσιαν. Καὶ οὐκ ἠρώτησε, Ἐν τίνι; ἀλλ' «ἀναστὰς
ἐπορεύθη». «Καὶ ἰδού», φησὶν, «ἄνθρωπος Αἰθίοψ εὐνοῦχος, δύ-
νάστης Κανδάκης τῆς βασιλείσης Αἰθιοπῶν, ὃς ἦν ἐπὶ πά-
σης τῆς Γάζης αὐτῆς, ὃς ἐλελύθει προσκυνήσων εἰς Ἱερου-
15 σαλήμ. Ἦν δὲ ὑποσιζέφων καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος
αὐτοῦ, καὶ ἀνεγίνωσκε τὸν Προφήτην Ἠσαΐαν». Μεγάλα ἐγ-
κώμια τὰ περὶ τούτου εἰρημένα· εἴ γε καὶ ἐν Αἰθιοπία μένων,
καὶ τοσούτοις κυκλούμενος πράγμασι, καὶ ἐοριῆς οὐκ οὔσης,
καὶ ἐν τῇ δεισιδαίμονι πόλει ὧν, ἥρχετο προσκυνήσων εἰς
20 Ἱερουσαλήμ. Πολλή τε ἡ σπουδή, ὅτι, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ
ὀχήματος ἀνεγίνωσκεν. «Εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ·
Πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ. Προσδραμὼν δὲ
ὁ Φίλιππος, ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος Ἠσαΐαν τὸν Προ-
φήτην, καὶ εἶπεν· Ἀρά γε γινώσκεις, ὃ ἀναγινώσκεις; Ὁ

1. Πράξ. 8, 26 - 27.

2. Πράξ. 8, 27 - 28.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Θ'

(Πράξ. 8, 26 - 9, 9)

«"Αγγελος δὲ Κυρίου μίλησε στὸν Φίλιππο καὶ τοῦ εἶπε· Σήκω καὶ πήγαινε πρὸς νότο, στὸ δρόμο ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ στὴ Γάζα· αὐτὸς ὁ δρόμος εἶναι ἔρημος. Καὶ σηκώθηκε ὁ Φίλιππος καὶ πῆγε»¹.

1. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἔλαβε αὐτὲς τὶς ἐντολὲς ὁ Φίλιππος ὅταν ἦταν στὴ Σαμάρεια, διότι δὲν κατευθύνεται κανένας ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα πρὸς νότο, ἀλλὰ πρὸς βορρά· ἀπὸ τὴ Σαμάρεια κατευθύνεται πρὸς νότο. «Αὐτὸς ὁ δρόμος εἶναι ἔρημος». Αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ νὰ μὴ φοβηθεῖ τὴν παρακολούθηση τῶν Ἰουδαίων. Καὶ δὲν ἐρώτησε γιατί; ἀλλὰ σηκώθηκε καὶ πῆγε στὸ δρόμο του. «Καὶ νά», λέγει, «ἄνθρωπος Αἰθίοπας, εὐνοῦχος, ἀνώτερος ἀξιωματοῦχος τῆς αὐλῆς τῆς Κανδάκης, τῆς βασίλισσας τῶν Αἰθιοπῶν, ποὺ ἦταν ὑπεύθυνος σ' ὁλόκληρη τὴν περιοχὴ τῆς Γάζας, εἶχε ἔλθει γιὰ νὰ προσκυνήσει στὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐπέστρεψε δὲ τότε στὴν πατρίδα του καὶ ἐνῶ ἦταν καθισμένος ἐπάνω στὴν ἄμαξά του καὶ διάβαζε δυνατὰ τὸν προφήτη Ἡσαΐα»². Μεγάλα ἐγκώμια εἶναι τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ γι' αὐτόν, ἂν καὶ διέμενε βέβαια στὴν Αἰθιοπία, καὶ περιβαλλόταν ἀπὸ τόσες ὑποθέσεις λόγω τῆς θέσεώς του, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχε κάποια μεγάλη ἐορτὴ, ἂν καὶ διέμενε σὲ δεισιδαιμονικὴ πόλη, ἐν τούτοις ἐρχόταν γιὰ νὰ προσκυνήσει στὰ Ἱεροσόλυμα. Εἶχε μεγάλο ἐνδιαφέρον, ἀφοῦ καὶ ἐπάνω στὸ ὄχημα ποὺ καθόταν, διάβαζε· «Εἶπε δὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα στὸ Φίλιππο· πλησίασε καὶ προσκολλήσου στὴν ἄμαξα αὐτή. Ἀφοῦ δὲ ἔτρεξε ὁ Φίλιππος καὶ πλησίασε τὴν ἄμαξα, ἄκουσε αὐτόν νὰ διαβάσει τὸν προφήτη Ἡσαΐα καὶ εἶπε· "Αραγε καταλα-

δὲ εἶπε· Πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με». Ὁ-
ρα πάλιν ἄλλην εὐλάβειαν. Τίνα ταύτην; Ὅτι οὐκ εἰδὼς ἀνε-
γίνωσκεν, εἶτα μετὰ τὸ ἀναγνῶναι ἐξειτάζει.

«Παρεκάλεσε δὲ τὸν Φίλιππον ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐ-
5 τῷ. Ἡ δὲ περιοχὴ τῆς Γραφῆς, ἣν ἀνεγίνωσκεν, ἦν αὕτη·
Ὡς πρόβαιον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὥς ἄμνός ἐναντίον τοῦ
κείραντος αὐτὸν ἄφρωνος· οὕτω οὐκ ἀνοίγει τὸ σιόμα αὐτοῦ.
Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Τὴν δὲ γενεὰν
αὐτοῦ τίς διηγήσεται; διὲν αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.
10 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ Φιλίππῳ εἶπε· Δέομαί σου,
περὶ τίνος ὁ προφήτης τοῦτο λέγει; περὶ ἐαυτοῦ, ἢ περὶ ἐ-
τέρου τινός; Ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ σιόμα αὐτοῦ, καὶ
ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσαιτο αὐτῷ τὸν
Ἰησοῦν». Ὁρᾷς πῶς οἰκονομεῖται τὰ καὶ αὐτόν; Πρῶτον
15 ἀναγινώσκει καὶ ἀγνοεῖ, εἶτα ἀναγινώσκει αὐτὴν τὴν περιο-
χὴν, ἐνθα ἦν τὸ πάθος, καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ δωρεά.
Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδόν, ἦλθον ἐπὶ τι ὕδωρ· καί
φησιν ὁ εὐνοῦχος· Ἴδου ὕδωρ, τί κωλύει με βαπτισθῆναι;».
Εἶδες προθυμίαν; εἶδες ἀκρίβειαν; «Ἐκέλευσέ τε σιῆναι
20 τὸ ἄρμα, καὶ κατέβησαν εἰς τὸ ὕδωρ ἀμφότεροι, ὃ τε Φίλιπ-
πος καὶ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν. Ὅτε δὲ ἀνέβη-
σαν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, Πνεῦμα Κυρίου ἤρπασε τὸν Φίλιππον,
καὶ οὐκ εἶδεν αὐτόν οὐκ ἔτι ὁ εὐνοῦχος· ἐπορεύειτο γὰρ τὴν
ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων». Διὰ τί, φησὶν, ἤρεν αὐτόν Πνεῦμα Κυ-
25 ρίου; Διότι ἔμελλε καὶ ἄλλας πόλεις διελθεῖν καὶ εὐαγγελί-

3. Πράξ. 8, 29 - 31.

4. Πράξ. 8, 31 - 35 καὶ Ἡσ. 53, 7 - 8.

5. Πράξ. 8, 36.

6. Πράξ. 8, 38 - 39.

βαίνεις αὐτὰ πού διαβάσεις; Αὐτός δέ εἶπε· Πῶς θὰ μποροῦσα νὰ τὰ καταλάβω, ἂν δὲν βρεθεῖ κάποιος νὰ μὲ καθοδηγήσει»³. Πρόσεχε πάλι ἄλλη εὐλάβεια. Ποιὰ εἶναι αὕτη; Ὅτι, ἂν καὶ δὲν γνῶριζε, διάβαζε, κατόπιν μετὰ τὴν ἀνάγνωση ἐξετάζει τὰ νοήματα.

«Παρεκάλεσε δὲ τὸν Φίλιππο νὰ ἀνεβεῖ στὴν ἄμαξα καὶ νὰ καθήσῃ μαζί του. Τὸ σημεῖο δὲ τῆς Γραφῆς, πού διάβαζε, ἦταν αὐτό· Σὰν πρόβατο ὁδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἄρνι ἄφωνο μπροστὰ σ' αὐτόν πού τὸ κουρεύει, ἔτσι δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του. Ὅταν ταπεινώθηκε παραγνωρίσθηκε καὶ καταπατήθηκε τὸ δίκιο του κατὰ τὴν κρίση. Ποιὸς μπορεῖ ἐπάξια νὰ διηγηθεῖ τὴ γενεὰ του, τὸ πλῆθος τῶν ἑνδοξῶν πνευματικῶν ἀπογόνων του; Διότι ἡ ζωὴ του μὲ βίαιο θάνατο ἀνυψώθηκε ἀπὸ τὴ γῆ. Ἀποκρίθηκε δὲ ὁ εὐνοῦχος καὶ εἶπε στὸν Φίλιππο· σὲ παρακαλῶ, ἐξήγησέ μου γιὰ ποιὸν τὸ λέγει αὐτὸ ὁ προφήτης; γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἢ γι' ἄλλον κανένα; Τότε δὲ ὁ Φίλιππος ἀνοίξε τὸ στόμα του καὶ ἀφοῦ ἄρχισε ἀπὸ τὸ χωρίο αὐτό τῆς Γραφῆς, δίδαξε σ' αὐτόν γιὰ τὸν Ἰησοῦ». Βλέπεις πῶς ρυθμίζονται ἀπὸ τὴ θεία πρόνοια τὰ σχετικά μὲ αὐτόν; Προηγουμένως διαβάσει καὶ ἀγνοεῖ τὰ ὅσα διαβάσει, ἔπειτα διαβάσει αὐτὸ τὸ σημεῖο, ὅπου ἀναφερόταν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ δωρεὰ. «Καθὼς δὲ πορεύονταν στὸ δρόμο, ἔφθασαν σὲ κάποια πηγὴ νεροῦ καὶ λέγει ὁ εὐνοῦχος, νὰ, ὑπάρχει νερό, τί μὲ ἐμποδίζει νὰ βαπτισθῶ;»⁵. Εἶδες προθυμία; Εἶδες ἀκρίβεια; «Καὶ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ σταματήσει ἡ ἄμαξα, καὶ κατέβηκαν στὸ νερὸ καὶ οἱ δύο, καὶ ὁ Φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος, καὶ τὸν βάπτισε. Ὅταν δὲ βγῆκαν ἀπὸ τὴν πηγὴ τοῦ νεροῦ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἄρπαξε καὶ ἐξαφάνισε τὸν Φίλιππο καὶ δὲν τὸν εἶδε πλέον ὁ εὐνοῦχος· καὶ συνέχισε τὸ δρόμο του πρὸς τὴν Αἰθιοπία γεμάτος χαρὰ»⁶. Γιατί, λέγει, ἐξήρπασε αὐτόν Πνεῦμα Κυρίου; Διότι ἐπρόκειτο νὰ μεταβεῖ καὶ σ' ἄλλες πόλεις καὶ νὰ κηρύξει τὸ εὐαγγέλιο. Ὡστε λοιπὸν γιὰ νὰ προκαλέσει θαυμασμό

σασθαι. Ὡστε οὖν ὑστερον αὐτὸν θαυμασθῆναι τοῦτο ἐγένετο, ὥστε μὴ ἀνθρώπινον τὸ περὶ αὐτόν, ἀλλὰ θεῖον νομίσαι.

«Φίλιππος δὲ εὐρέθη εἰς Ἀζωιον, καὶ διερχόμενος εὐ-
ηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Και-
5 σάρειαν». Καὶ ἐκ τούτου δῆλον ὡς οὗτος τῶν ἐπὶ ἐστὶ καὶ
γὰρ καὶ ὑστερον ἐκεῖ εὐρίσκεται ἐν Καισαρείᾳ. Συμφερόν-
τως οὖν ἤρπασεν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἤξιωσεν ἄν καὶ συνα-
πελθεῖν αὐτῷ ὁ εὐνοῦχος· ὃν καὶ ἐλύπησεν ἄν ἐκεῖνος, ἀνα-
νεύσας καὶ ἀρνησάμενος, οὐδέπω καιροῦ ὄντιος. Εἶδες ἀγγέ-
10 λους συναντιλαμβανομένους τῷ κηρύγματι, καὶ αὐτοὺς μὲν
οὐ κηρύττοντας, τούτους δὲ καλοῦντας; Τὸ δὲ θαυμασιὸν καὶ
ἐντεῦθεν δείκνυται· ὅπερ γὰρ πάλαι σπάνιον ἦν καὶ μόλις
ἐγίνετο, τοῦτο ἐνταῦθα μετὰ πολλῆς γίνεται ἀφθονίας. Ἀλ-
λως δὲ καὶ προαναφώνησὶς τις τὸ γεγονὸς ἦν τοῦ τῶν ἄλλο-
15 φύλων κρατῆσαι αὐτούς· καὶ γὰρ τὸ τῶν πιστευόντων ἀξιό-
πιστον ἱκανὸν τοὺς μανθάνοντας πεῖσαι πρὸς τὸν ἴσον καὶ αὐ-
τοὺς ζῆλον διανασιῆναι. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐπορεύετο χαί-
ρων ὥστε, εἰ ἠπίσταιτο, οὐκ ἂν ἦσθῃ. Τί δὲ ἐκώλυε, φησί,
πάντα αὐτὸν ἀκριβῶς μαθεῖν καὶ ἐν τῷ ὀχήματι ὄντα, καὶ
20 μάλιστα ἐν ἐρήμῳ; Ὅτι οὐκ ἦν τὸ πρᾶγμα ἐπίδειξις. Ἀλλ'
ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ ἀνεγνωσμένα.

«Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Αἰθίοψ εὐνοῦχος», φησί, «δυνάστης τῆς
βασιλείσης Αἰθιόπων Κανδάκης». Ἐκ τούτου δῆλον ὡς ὑπὸ
ταύτης ἤρχοντο· καὶ γὰρ γυναῖκες ἐκράτουν τὸ παλαιόν, καὶ
25 οὗτος ἦν νόμος παρ' αὐτοῖς. Οὕτως οὐκ ἤδει Φίλιππος τίνας
ἐνεκεν παρεγένετο εἰς τὴν ἔρημον, ὅτι καὶ οὐκέτι ἄγγελος,
ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἀρπάζει. Οὐδὲν δὲ τούτων οὔτε ὁρᾷ
ὁ εὐνοῦχος (ἀτελής ἐστὶ ὢν, ἢ ὅτι καὶ ταῦτα οὐ τοῖς σωματι-

σ' αὐτὸν συνέβηκε αὐτό, γιὰ νὰ μὴ νομίσει ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ συνέβηκε σ' αὐτὸν, εἶναι ἀνθρώπινο, ἀλλὰ θεῖο.

«Ὁ Φίλιππος δὲ βρέθηκε στὴν ᾿Αζωτο, καὶ καθὼς προχωροῦσε κήρυττε τὸ εὐαγγέλιο σὲ ὅλες τὶς πόλεις, μέχρις ὅτου ἦλθε στὴν Καισάρεια»⁷. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι αὐτὸς ἦταν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ πρῶτους διακόνους· διότι καὶ ὕστερα βρίσκεται ἐκεῖ στὴν Καισάρεια. Πρὸς ὠφέλεια λοιπὸν ἐξήρπασε αὐτὸν τὸ Πνεῦμα, διότι θὰ εἶχε τὴν ἀξίωση ὁ εὐνοῦχος νὰ ἔλθει μαζί του ὁ Φίλιππος, τὸν ὁποῖο καὶ θὰ λυποῦσε, ἐὰν δὲν δεχόταν καὶ ἀρνιόταν ὁ Φίλιππος, ἐφόσον δὲν ἦταν ἀκόμα καιρὸς. Εἶδες ἀγγέλους νὰ συμβάλλουν στὸ κήρυγμα, καὶ αὐτοὶ μὲν νὰ μὴ κηρύττουν, νὰ καλοῦν δὲ τοὺς ἀνθρώπους; Τὸ δὲ ἀξιοθαύμαστο καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀποδεικνύεται, διότι ἐκεῖνο ποὺ ἦταν σπάνιο καὶ μὲ δυσκολία γινόταν παλαιότερα, αὐτὸ γίνεται τώρα μὲ μεγάλη συχνότητα. ᾿Αλλωστε δὲ αὐτὸ ποὺ συνέβηκε μὲ τὸν εὐνοῦχο ἦταν καὶ κάποια προαναγγελία, ὅτι αὐτοὶ θὰ ἐπικρατήσουν στοὺς ἀλλοφύλους, καθόσον ἡ ἀξιοπιστία ἐκείνων ποὺ πιστεύουν εἶναι ἱκανὴ νὰ πείσει αὐτοὺς ποὺ μαθαίνουν, νὰ ἐπιδείξουν τὸν ἴδιο μὲ αὐτοὺς ζῆλο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ πορευόταν χαρούμενος, ὥστε ἂν γνῶριζε, δὲν θὰ ἔνιωθε τόση εὐχαρίστηση. ᾿Αλλὰ τί ἐμπόδιζε, λέγει, αὐτὸν νὰ μάθει τὰ πάντα μὲ ἀκρίβεια καὶ ἐνῶ θρισκόταν στὴν ἄμαξα καὶ μάλιστα στὴν ἔρημο; Διότι τὸ πράγμα αὐτὸ δὲν ἦταν ἐπίδειξη. ᾿Αλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὰ ποὺ ἀναγνώσθηκαν.

«Καὶ νὰ κάποιος ἄνθρωπος Αἰθίοπας, εὐνοῦχος», λέγει, «ἀξισματοῦχος τῆς βασίλισσας τῶν Αἰθιόπων Κανδάκης». Ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι ἀπὸ αὐτὴν ἐξουσιάζονταν· καθόσον τὴν παλιὰ ἐκείνη ἐποχὴ οἱ γυναῖκες ἐξουσιάζαν καὶ αὐτὸ ἦταν νόμος σ' αὐτοὺς τοὺς λαούς. Ἔτσι δὲν γνῶριζε ὁ Φίλιππος γιὰ ποῖο λόγο βρέθηκε στὴν ἔρημο, διότι ὄχι πλέον ἄγγελος, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἀρπάζει αὐτόν. Τίποτε δὲ ἀπὸ αὐτὰ δὲν βλέπει ὁ εὐνοῦχος (διότι ἦταν ἀκόμα ἀτελής πνευματικὰ, ἢ διότι καὶ αὐτὰ δὲν συμβαίνουν στοὺς σωματικώτερους, ἀλλὰ στοὺς

κωτέροις, ἀλλὰ τοῖς πνευματικωτέροις ἐστίν), οὔτε ἂ Φίλιππος ἐκδιδάσκειται, μαρθάνει. Καὶ διὰ τί μὴ ἐκείνῳ φαίνεται ὁ ἄγγελος, καὶ ἄγει αὐτὸν πρὸς Φίλιππον; "Οτι ἴσως οὐκ ἂν ἐπείουθη, ἀλλὰ καὶ ἐξεπλάγη μᾶλλον. "Ορα τὴν τοῦ Φιλίππου φιλοσοφίαν· οὐ κατηγόρησεν, οὐκ εἶπεν, "Ἀγνοεῖς, ἐγὼ σε διδάξω· οὐκ εἶπεν, "Εγὼ ταῦτα ἀκριβῶς οἶδα· οὐκ ἐκολάκευσε καὶ εἶπεν αὐτῷ· "Μακάριος εἰ ἀναγινώσκων". Οὕτως ἦν καὶ θρασύτητος ἐκτὸς καὶ κολακείας τὸ ρῆμα, καὶ μᾶλλον κηδεμονικοῦ καὶ φιλανθρώπου· ἔδει γὰρ αὐτὸν αἰ-
10 τῆσαι, ἔδει αὐτὸν ποθῆσαι. Ἐμφαίνοντος δέ ἐστιν, ὡς οἶδεν, ὅτι οὐδὲν ἤδει ἐκεῖνος, τῷ εἰπεῖν, «Ἄρά γε γινώσκεις, ἂ ἀναγινώσκεις;», καὶ ἅμα δεικνύντος πολὺν τὸν θησαυρὸν ἐγκείμενον.

2. Ἄλλ' ὅρα πῶς συνειῶς καὶ ὁ εὐνοῦχος ἀπολογεῖται.
15 «Πῶς γὰρ ἂν», φησί, «δυναίμην, ἐὰν μὴ τις ὁδηγήσῃ με;». Οὐκ εἶδεν εἰς τὸ σχῆμα, οὐκ εἶπε, 'Σὺ τίς εἶ;' οὐκ ἐμέμψατο, οὐκ ἀλαζονεύεται, οὐ λέγει εἰδέναι, ἀλλ' ὁμολογεῖ ἀγνοεῖν διὸ καὶ μαρθάνει. Ἐπιδεικνύει τὸ τραῦμα τῷ ἱατρῷ, συνεῖδεν ὅτι καὶ οἶδε ταῦτα καὶ βούλεται διδάξαι. Εἶδε τὸν
20 ἄτυφον· οὐδὲ γὰρ λαμπρὸν ἐπεφέρειτο σχῆμα. Οὕτως ἦν φιλήκοος καὶ τοῖς λόγοις προσεῖχεν, ὅτι καὶ τὸ «ὃ ζητῶν εὗρίσκει» ἐπ' αὐτοῦ ἐπληροῦτο. «Παρεκάλεσε δέ», φησί, «τὸν Φίλιππον ἀναβάντια καθίσαι σὺν αὐτῷ». Εἶδες τὴν σπουδὴν; εἶδες τὸν πόθον; Παρακαλεῖ ἀναβάντια συγκαθίσαι αὐτῷ· οὕ-
25 τως οὐκ ἤδει τί ἔμελλεν αὐτῷ ἐρεῖν, ἀλλ' ἐνόμιζεν ἀπλῶς προφητείαν τινὰ ἀκούσεσθαι. Καὶ αὕτη δὲ μείζων τιμή, τὸ μὴ ἀπλῶς ἀναγαγεῖν, ἀλλὰ παρακαλέσαντα. «Προσδραμὼν δὲ ὁ Φίλιππος, ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος». Καὶ ὁ δρό-

πνευματικώτερος), οὔτε βέβαια μαθαίνει αὐτὰ ποὺ διδάσκεται ὁ Φίλιππος. Καὶ γιατί δὲν ἐμφανίζεται σ' ἐκεῖνον ὁ ἄγγελος, καὶ ὁδηγεῖ αὐτὸν πρὸς τὸν Φίλιππο; Διότι ἴσως δὲν θὰ πίστευε, ἀλλὰ καὶ περισσότερο θὰ ἐκπλησσόταν. Βλέπε τὴ σύνεση τοῦ Φιλίππου· δὲν κατηγόρησε, δὲν εἶπε, Ὑἰγνοεῖς, ἐγὼ θὰ σὲ διδάξω· δὲν εἶπε, Ὑἰγὼ αὐτὰ τὰ γνωρίζω ἀκριβῶς· δὲν κολάκευσε καὶ εἶπε σ' αὐτόν, Ὑἰεῖσαι καλότυχος ποὺ τὰ διαβάσεις. Τόσο πολὺ ἦταν τὰ λόγια τοῦ ἀπαλλαγμένα ἀπὸ θρασύτητα καὶ κολακεία· πολὺ περισσότερο ἦταν λόγια ἀνθρώπου προνοητικοῦ καὶ φιλάνθρωπου· διότι ἔπρεπε ὁ ἴδιος ὁ εὐνοῦχος νὰ ζητήσῃ, ἔπρεπε ὁ ἴδιος νὰ ἐπιθυμήσῃ. Εἶναι φανερό δέ, ὅτι ὁ Φίλιππος γνώριζε ὅτι ἐκεῖνος τίποτε δὲν γνώριζε, μὲ τὸ νὰ πεῖ· «ὙἰΑραγε γνωρίζεις αὐτὰ ποὺ διαβάσεις;» καὶ συγχρόνως ἀποδεικνύει ὅτι πολὺς εἶναι ὁ θησαυρὸς ποὺ ὑπάρχει μέσα.

2. ὙἰΑλλὰ πρόσεχε πόσο συνετὰ καὶ ὁ εὐνοῦχος ἀπολογεῖται. Διότι λέγει· «Πῶς θὰ μπορούσα νὰ τὰ καταλάβω, ἂν δὲν βρεθεῖ κάποιος νὰ μὲ ὁδηγήσῃ;». Δὲν πρόσεξε τὴν ἐμφάνιση, καὶ δὲν εἶπε, Ὑἰσὺ ποῖος εἶσαι;· δὲν κατηγόρησε, δὲν ὑπερηφανεύεται, δὲν λέγει ὅτι γνωρίζει, ἀλλ' ὁμολογεῖ ὅτι ἄγνοεῖ· γι' αὐτὸ καὶ μαθαίνει. Δείχνει τὸ τραῦμα στὸν ἰατρό· ἀντιλήφθηκε ὅτι ὁ Φίλιππος καὶ γνωρίζει αὐτὰ καὶ θέλει νὰ τὸν διδάξῃ. Εἶδε τὴν ταπεινοφροσύνη τοῦ· διότι δὲν ἔφερε καμιὰ λαμπρὴ ἐνδυμασία. Τόσο πολὺ ἦταν πρόθυμος νὰ ἀκούει καὶ πρόσεχε στὰ λόγια τοῦ Φιλίππου, ὥστε καὶ τὸ «ὙἰΟ καθένας ποὺ ζητεῖ, βρίσκει»⁸, ἐκπληρωνόταν σ' αὐτόν. «Παρεκάλεσε δέ», λέγει, «τὸν Φίλιππο νὰ ἀνεβεῖ στὴν ἄμαξα καὶ νὰ καθῇσιν μαζί του». Εἶδες τὸ ἐνδιαφέρον; εἶδες τὸν πόθο; Τὸν παρακαλεῖ νὰ ἀνεβεῖ νὰ καθῇσιν μαζί του· ἔτσι δὲν γνώριζε τί ἐπρόκειτο νὰ τοῦ πεῖ, ἀλλὰ νόμιζε ἀπλῶς ὅτι θὰ ἀκούσῃ κάποια προφητεία. Καὶ αὕτῃ δέ ἦταν μεγαλύτερη τιμή, τὸ νὰ μὴ τὸν ἀνεβάσῃ ἀπλῶς στὴν ἄμαξα, ἀλλ' ἀφοῦ τὸν παρακάλεσε. «ὙἰΑφοῦ δέ πλησίασε πρὸς τὴν ἄμαξα ὁ Φίλιππος, ἄκουσε αὐτόν νὰ διαβάσει». Καὶ ὁ δρόμος εἶναι

μος σημείον βουλομένου εἰπεῖν, καὶ ἡ ἀνάγνωσις σπουδῆς. Ἐν τοιούτῳ γὰρ ἀνεγίνωσκε καιρῷ, ἐν ᾧ σφοδρότερον ποιεῖ τὸ καῦμα ὁ ἥλιος.

«Ἡ δὲ περιοχὴ ἦν αὕτη· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη». 5 Καὶ τοῦτο αὐτοῦ δείγμα τῆς φιλομαθείας, τὸ τὸν Προφήτην τοῦτον μετὰ χειρὸς ἔχειν, τῶν ἄλλων ὄντα ὑψηλότερον. Διὸ καὶ οὐ μετὰ σφοδρότητος αὐτῷ διηγεῖται, ἀλλ' ἡμέρως· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω φθέγγεται πρότερον, ἕως ὅτε ἠρωτήθῃ, ἕως ἐκεῖνος παρεκάλεσεν· ὥσπερ, τὸ αὐτὸ πάλιν 10 ποιῶν, φησί· «Δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ Προφήτης λέγει τοῦτο;». Ἐμοὶ δοκεῖ ὅτι οὐκ ἤδει, ὡς περὶ ἄλλων λέγουσιν οἱ προφηταὶ ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι περὶ ἑαυτῶν διαλέγονται ἐν ἐτέρῳ προσώπῳ ἠγνῶει. Αἰσχυνθῶμεν καὶ πένητες καὶ πλουτοῦντες ἐκεῖνον τὸν ταμίαν! «Εἴτα ἦλθον ἐπὶ τι ὕδωρ, καὶ 15 φησιν· Ἴδου ὕδωρ». Σφόδρα ψυχῆς τοῦτο ἐκκαιομένης. «Τί κωλύει με βαπτισθῆναι;». Ὁρᾷς αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν; Οὐ λέγει, 'Βάπτισόν με', οὔτε σιωπᾷ, ἀλλὰ μέσον τι καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς εὐλαθείας φθέγγεται, λέγων, «Τί κωλύει με βαπτισθῆναι;». Ὅρα πῶς τὰ δόγματα ἀπηρτισμένα εἶχε· 20 καὶ γὰρ ὁ Προφήτης πάντα περιεῖχε, τὴν σάρκωσιν, τὸ πάθος, τὴν ἀνάσσιασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν κρίσιν τὴν μέλλουσαν, ἃ δὴ καὶ πολλὴν τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῷ μάλιστα ἐνεποίησαν. Αἰσχύνητε ὅσοι ἀφώτιστοι τυγχάνετε! «Καὶ ἐκέλευσε», φησί, «σιτῆναι τὸ ἄρμα». Ἄμα εἶπε καὶ ἐπέταξε, πρὶν ἢ ἀκούσθαι. 25 «Ὡς δὲ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, Πνεῦμα Κυρίου ἤρπασε τὸν Φίλιππον». Καλῶς, ἵνα θεῖον δειχθῇ τὸ γινόμενον, καὶ ἵνα μὴ νομίσῃ ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν ἀπλῶς. «Καὶ ἐπορεύετο», φησί, «τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων». Τοῦτο εἶπε, δεικνὺς ὅτι ἐλυπήθη ἄν, εἰ ἔγνω· οὕτως ὑπὸ τῆς πολλῆς χαρᾶς, καίτοι

9. Πράξ. 8, 32 καὶ Ἡσ. 53, 7.

9α. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Χρυσοστόμου δὲν εἶχε καθιερωθεῖ ὁ νηπιοβαπτισμός.

ἀπόδειξη ἀνθρώπου, πού θέλει νὰ μιλήσει καὶ ἡ ἀνάγνωσις δείγμα ἐνδιαφέροντος. Διότι διάβαζε τέτοια ὥρα, πού ὁ ἥλιος καίει πάρα πολὺ δυνατά.

«Τὸ δὲ σημεῖο τῆς Γραφῆς ἦταν αὐτό· Σὰν πρόβατο ὁδηγήθηκε στὴ σφαγὴ»⁹. Καὶ αὐτὸ εἶναι δείγμα τῆς φιλομάθειάς του, τὸ ὅτι εἶχε στὰ χέρια του τὸν προφήτη αὐτόν, πού εἶναι σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Γί' αὐτὸ καὶ ὁ Φίλιππος δὲν διηγεῖται τὴν προφητεία σ' αὐτόν μὲ ὀξύτητα, ἀλλὰ μὲ ἡπιότητα· μᾶλλον δὲ δὲν ὁμιλεῖ προηγουμένως, παρὰ μόνο ὅταν ἐρωτήθηκε, παρὰ μόνο ὅταν ὁ εὐνοῦχος τὸν παρεκάλεσε· ὅπως ἀκριβῶς πράττοντας τὸ ἴδιο ἐκ νέου, λέγει· «Σὲ παρακαλῶ, γιὰ ποιὸν τὸ λέγει αὐτὸ ὁ προφήτης;». Ἐμένα μου φαίνεται, ὅτι δὲν γνώριζε ὅτι γιὰ ἄλλους λέγουν οἱ προφῆτες τίς προφητεῖες τοὺς, ἢ, ἂν δὲν εἶναι αὐτό, ἀγνοοῦσε ὅτι ὅταν ὁμιλοῦν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, ἀναφέρονται σὲ ἄλλο πρόσωπο. Ὡς ἐντραποῦμε καὶ φτωχοὶ καὶ πλούσιοι ἐκεῖνον τὸν ταμία. «Ἐπειτα ἔφθασαν σὲ κάποια πηγὴ νεροῦ καὶ λέγει· Νά, ἐδῶ ὑπάρχει νερό». Αὐτὸ εἶναι δείγμα ψυχῆς πού ὑπερβολικὰ καίγεται ἀπὸ τὸν πόθο. «Τί μὲ ἐμποδίζει νὰ βαπτισθῶ». Βλέπεις τὴν ἐπιθυμία του; Δὲν λέγει, 'βάπτισέ με', οὔτε σιωπᾶ, ἀλλὰ ἐκφράζει κάτι ἀνάμεσα στὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν εὐλογία, λέγοντας· «Τί μὲ ἐμποδίζει νὰ βαπτισθῶ;». Πρόσεχε πῶς εἶχε ὀλοκληρωμένη γνώση τῶν δογμάτων. Καθόσον ὁ προφήτης περιεῖχε τὰ πάντα, τὴν ἐνσάρκωση, τὸ πάθος, τὴν ἀνάσταση, τὴν ἀνάληψη, τὴν κρίση τῇ μέλλουσα, τὰ ὁποῖα βέβαια καὶ προκάλεσαν σ' αὐτόν πολλὴν τὴν ἐπιθυμία. Ντραπεῖτε ὅσοι τυχαίνει νὰ εἰστε ἀφώτιστοι»¹⁰. «Καὶ ἔδωσε», λέγει, «ἐντολὴ νὰ σταματήσει ἡ ἄμαξα». Ταυτόχρονα εἶπε καὶ διέταξε, πρὶν ἀκόμα ἀκούσει. «Ὅταν δὲ ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν πηγὴ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἄρπαξε τὸν Φίλιππο». Ὁρθὰ, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ θεῖο αὐτὸ πού ἔγινε, καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσει, ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἄνθρωπος. «Καὶ συνέχισε», λέγει, «τὸ δρόμο του χαρούμενος». Αὐτὸ τὸ εἶπε, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι θὰ λυπόταν, ἂν γνώριζε· ἔτσι ἀπὸ τὴν πολλὴν χαρὰ, ἂν καὶ

Πνεύματος καταξιωθείς οὐδὲ ἑώρα τὰ παρόντα. «Καὶ εὗρέ-
θη», φησὶν, «εἰς ἄζωιον». Μέγα ἐνιεῦθεν καὶ ὁ Φίλιππος
ἐκέρδανεν· ὅπερ γὰρ ἤκουσε περὶ τῶν προφητῶν, περὶ Ἀμ-
θακούμ, περὶ Ἰεζεκιήλ καὶ τῶν ἄλλων, εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ γε-
5 νόμενον, ὃς ἐν ἀκαρεῖ δείκνυται πολλὴν ὁδὸν ἀπελθών, εἴ
γε ἐν Ἀζώτῳ εὗρέθη, καὶ ἐκεῖ λοιπὸν ἴσταιται, ἔνθα αὐτὸν
καὶ εὐαγγελίσασθαι ἔδει.

«Σαῦλος δέ, ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόβου εἰς τοὺς
μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ, ἡτήσαιο παρ'
10 αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγωγάς, ὅπως,
ἂν τινες εὔρη τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, δε-
δεμένους ἀγάγη εἰς Ἱερουσαλήμ». Εὐκαίρως παρενέβαλε τὰ
περὶ τοῦ ζήλου τοῦ Παύλου, ἵνα δείξῃ ὅτι ἐν μέσῳ τῷ ζήλῳ
ἔλκεται· οὐδέπω γὰρ κορεσθεὶς τῷ φόβῳ Στεφάνου, οὐδὲ ἐμ-
15 πλησθεὶς τῷ διωγμῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῇ διασπορᾷ, πρόσ-
εισι τῷ ἀρχιερεῖ. Ἐνταῦθα πληροῦνται τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ
πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένον, ὅτι «ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ
ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ». Οὗ-
τος μὲν οὖν οὕτως ἐποίει, οὐχ ὥς Ἰουδαῖοι, μὴ γένοιτο! (ὅ-
20 τι γὰρ ζήλῳ ἐποίει, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις
ἀπιέναι), ἐκεῖνοι δὲ οὔτε καὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐφρόνι-
σαν, ἀλλ' ἐνὸς ἐγένοντο μόνου, τοῦ τιμῆς ἀπολαύειν. Διὰ τί
δὲ εἰς Δαμασκὸν ἐπορεύειτο; Μεγάλη ἡ πόλις ἦν, βασιλικὴ
ἦν· ἐφοδεῖτο μὴ καὶ ἐκείνη προκαταληφθῇ. Καὶ ὅρα τὸν πό-
25 θον καὶ τὴν σφοδρότητα πῶς νομικῶς ἔπρατεν. Οὐ προσέρ-
σεται ἄρχοντι, ἀλλὰ τῷ ἀρχιερεῖ.

10. Πράξ. 9, 1 - 2.

11. Ἰωάν. 16, 2.

ἀξιώθηκε νὰ λάβει τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, δὲν ἔβλεπε τὰ ὅσα συνέβαιναν τώρα σ' αὐτόν. «Καὶ βρέθηκε», λέγει, «ὁ Φίλιππος στὴν Αἴγυπτο». Ἐδῶ καὶ ὁ Φίλιππος εἶχε μεγάλο κέρδος· διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποῦ ἄκουσε γιὰ τοὺς προφῆτες, γιὰ τὸν Ἀμβακούμ, γιὰ τὸν Ἰεζεκιήλ καὶ τοὺς ἄλλους, εἶδε νὰ συμβαίνει σ' αὐτόν τὸν ἴδιο, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἀστραπιαῖα διήνυσε μακρινὸ δρόμο, ἐφόσον βέβαια βρέθηκε στὴν Ἀζωτο, καὶ ἐκεῖ πλέον σταματᾷ, ὅπου ἔπρεπε καὶ νὰ κηρύξει τὸ εὐαγγέλιο.

«Ὁ δὲ Σαῦλος, ποῦ ἀκόμα ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀποπνέει ἀπὸ μέσα του αἰσθήματα ἀπειλῆς καὶ φόνου ἐναντίον τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ προσῆλθε στὸν ἀρχιερέα, ζήτησε ἀπ' αὐτόν συστατικές ἐπιστολὰς γιὰ τὴ Δαμασκὸ πρὸς τίς ἐκεῖ συναγωγάς, μὲ σκοπὸ, ἂν θρεῖ κάποιους ποῦ νὰ ἀκολουθοῦν τὸ δρόμο τοῦ Ἰησοῦ, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νὰ τοὺς φέρει δεμένους στὴν Ἱερουσαλήμ»¹⁰. Σὲ κατάλληλη στιγμή παρενέβαλε τὰ ὅσα σχετίζονται μὲ τὸ ζῆλο τοῦ Παύλου, γιὰ νὰ δείξει ὅτι προσελκύεται στὸ Χριστό, ἐνῶ διακατέχεται ἀπὸ ζῆλο· διότι χωρὶς ἀκόμα νὰ ἔχει χορτάσει μὲ τὸ φόνο τοῦ Στέφανου, οὔτε νὰ ἔχει ἱκανοποιηθεῖ μὲ τὸ διωγμὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴ διασπορὰ τῶν χριστιανῶν, προσέρχεται στὸν ἀρχιερέα. Ἐδῶ ἐκπληρώνεται ἐκεῖνο ποῦ ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸ Χριστὸ στοὺς μαθητές του, ὅτι «ἔρχεται ἡ ὥρα, ὥστε ὁ καθένας ποῦ θὰ σᾶς φονεύσει, νὰ νομίσει ὅτι προσφέρει λατρεία στὸ Θεό»¹¹. Αὐτὸς μὲν λοιπὸν ἔτσι ἐνεργοῦσε, ὅχι ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, διότι τὸ ὅτι τὰ ἔκαμνε ἀπὸ ζῆλο, εἶναι ὀλοφάνερο καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι μετέβαινε καὶ στίς ἔξω τῆς Ἰουδαίας πόλεις. Ἐκεῖνοι δέ, οὔτε κἂν γιὰ τὰ ὅσα συνέβαιναν στὰ Ἱεροσόλυμα φρόντιζαν, ἀλλὰ γιὰ ἓνα μόνο φρόντιζαν, ν' ἀπολαμβάνουν τιμὴ. Γιατί δὲ πῆγαινε στὴ Δαμασκὸ; Διότι ἦταν μεγάλη ἡ πόλη καὶ βασιλική· φοβόταν μήπως καὶ ἐκείνη προσελκυθεῖ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Καὶ πρόσεχε τὸ ζῆλο καὶ τὴ σφοδρὴ ἐπιθυμία του, πῶς ἐνεργοῦσε σύμφωνα μὲ τὸ νόμο. Δὲν προσέρχεται σὲ ἄρχοντα, ἀλλὰ στὸν ἀρχιερέα.

«Αἰτεῖ ἐπισιολὰς παρ' αὐτοῦ, ὅπως, ἂν τινὰς εὖρη τῆς
 ὁδοῦ ὄντας». Ὁδὸν τοὺς πιστεύοντας καλεῖ, οἱ παρὰ πᾶσιν
 οὕτως ὠνομάζοντο τότε, ἵσως διὰ τὸ τὴν ὁδὸν τέμνειν, τὴν
 εἰς οὐρανὸν φέρουσαν. Διὰ τί δὲ μὴ ἔλαβεν ἐξουσίαν ἐκεῖ
 5 τιμωρήσασθαι αὐτούς, ἀλλ' εἰς Ἱεροσόλυμα ἄγει; Ὡστε με-
 τὰ πλείονος τῆς ἐξουσίας ἐνταῦθα τὰ τῆς τιμωρίας ποιῆσαι.
 Καὶ ὅρα οἷω κινδύνῳ ἐπιρρίπτων ἑαυτὸν, ὅμως καὶ οὕτω φο-
 βεῖται μή τι πάθῃ κακόν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἄλλους λαμβά-
 νει μεθ' ἑαυτοῦ, τὸν φόβον τάχα ὑποτεμνόμενος· ἢ καὶ ἐπεὶ
 10 κατὰ πολλῶν ἀπήει, πολλοὺς λαμβάνει, ὅπως θαρσαλεώτερον
 «οὗς ἂν εὖρη ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ ἐν
 Ἱερουσαλήμ». Ἄλλως τε καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ πᾶσιν αὐτοῖς δεῖ-
 ξαι ἐβούλει αὐτοῦ τὸ πᾶν ὅν οὕτως ἐκεῖνοι οὐκ ἐσπούδαζον
 τοῦτο. Καὶ ὅρα αὐτὸν εἰς φυλακὴν ἐμβάλλοντα καὶ πρὸ τοῦ-
 15 του. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὐκ ἴσχυσαν, οὗτος δὲ ἴσχυσεν ἀπὸ τῆς
 προθυμίας. «Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίξειν
 τῇ Δαμασκῷ· καὶ ἐξαίφνης περιήστραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ
 οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, ἤκουσε φωνῆς λεγούσης αὐ-
 τῷ· Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις;».

20 3. Διὰ τί μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις, διὰ τί μὴ γέγονεν ἐν Δα-
 μασκῷ; Ὡστε μὴ ἐξεῖναι ἄλλους ἄλλως αὐτὸ διηγῆσασθαι,
 ἀλλ' αὐτὸς ἀξιόπιστος ἢ διηγούμενος ὁ διὰ τοῦτο ἀπιών. Τοῦ-
 το γοῦν λέγει καὶ πρὸς Ἀγρίππαν ἀπολογούμενος. Πάσχει
 δὲ καὶ τὰς ὀψεις, διότι ἡ ὑπερβολὴ τοῦ φωτὸς πλήττειν εἴω-
 25 θε· μέτρα γὰρ ἔχουσιν οἱ ὀφθαλμοί. Λέγεται δὲ καὶ φωνῆς
 ὑπερβολὴ κωφοὺς ποιεῖν καὶ ἀποπληγας. Ἄλλὰ τοῦτον μό-
 νον ἐπλήρωσε καὶ ἔσβεσεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν τῷ φόβῳ, ὥστε
 αὐτὸν ἀκοῦσαι τὰ λεγόμενα. «Σαούλ, Σαούλ», φησί, «τί με
 διώκεις;». Οὐ λέγει αὐτῷ, Ἰπίστευσον, οὐδὲ ἄλλο τι τοι-

«Ζητεῖ συστατικές ἐπιστολὰς ἀπ' αὐτόν, ὥστε ἂν βρεῖ μερικοὺς πιστοὺς τοῦ Χριστοῦ». Ὁδὸ ὀνομάζει ἐκείνους ποὺ πίστευαν, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ὅλους τότε ὀνομάζονταν μετὸ ὄνομα αὐτό, ἴσως διότι χάραζαν τὴν ὁδὸν, ποὺ ὁδηγεῖ στὸν οὐρανόν. Γιατί δὲ δὲν ἔλαβε ἐξουσία νὰ τιμωρῇ ἐκεῖ αὐτοὺς, ἀλλὰ τοὺς ὁδηγεῖ στὰ Ἱεροσόλυμα; τὸ κάμνει αὐτό, ὥστε μὲ μεγαλύτερη ἐξουσία νὰ ἐπιβάλλει τίς τιμωρίες. Καὶ πρόσεχε σὲ ποῖο κίνδυνο ἐκθέτει τὸν ἑαυτό του, ὅμως καὶ ἔτσι φοβᾶται μήπως πάθει κανένα κακό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν παίρνει καὶ ἄλλους μαζί του, ἴσως γιὰ νὰ μετριάσει τὸ φόβο του· ἢ ἐπειδὴ προσερχόταν ἐναντίον πολλῶν, παίρνει πολλούς, ὥστε μὲ περισσότερο θάρρος, «ὅσους θὰ ἔβρισκε, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νὰ τοὺς φέρει δεμένους στὰ Ἱεροσόλυμα». Ἄλλωστε καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ ἤθελε σὲ ὅλους αὐτοὺς νὰ δείξει, ὅτι τὸ πᾶν ἐξαρτιόταν ἀπ' αὐτόν· τόσο πολὺ ἐκεῖνοι δὲν ἔδειχναν τέτοιο ζῆλο. Καὶ πρόσεχε ὅτι αὐτὸς φυλακίζει τοὺς χριστιανούς καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός. Ἐκεῖνοι λοιπὸν δὲν μπόρεσαν νὰ κάνουν αὐτό, αὐτὸς ὅμως τὸ κατόρθωσε μὲ τὴν προθυμία του. «Ἐνῶ δὲ βάδιζε καὶ πλησίαζε στὴ Δαμασκόν, ξαφνικὰ ἄστραψε γύρω του φῶς ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καί, ἀφοῦ ἔπεσε στὴ γῆ, ἤκουσε φωνή, ποὺ τοῦ ἔλεγε· Σαούλ, Σαούλ, γιατί μὲ καταδιώκεις;»¹².

3. Γιατί δὲν ἐγίνε αὐτὸ στὰ Ἱεροσόλυμα; γιατί δὲν ἐγίνε στὴ Δαμασκόν; Γιὰ νὰ μὴ εἶναι δυνατό σὲ ἄλλους νὰ διηγηθοῦν αὐτὸ διαφορετικά, ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι ἀξιόπιστος, αὐτὸς ποὺ τὰ διηγεῖται, αὐτὸς ποὺ μετέβηκε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό. Τὸ ἴδιο λοιπὸν λέγει καὶ πρὸς τὸν Ἀγρίππα, ὅταν ἀπολογεῖται. Πάσχει δὲ στὴν ὄραση, διότι τὸ ἔντονο φῶς συνήθως βλάπτει τοὺς ὀφθαλμούς, ποὺ ἔχουν ἓνα ὄριο ἀντοχῆς σ' αὐτό. Λέγεται ἐπίσης ὅτι καὶ ἡ ἔντονη φωνὴ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους κωφοὺς καὶ τοὺς παραλύει τίς λειτουργίες τῆς ἀκοῆς. Ἄλλ' αὐτόν μόνον τὸν ἄφησε ἀνάπηρο, καὶ ἔσβησε τὸ θυμὸ του μὲ τὸ φόβο, ὥστε νὰ ἀκούσει ἐκεῖνα ποὺ λέγονταν· «Σαούλ, Σαούλ», λέγει, «γιατί μὲ καταδιώκεις;». Δὲν τοῦ λέγει, 'πίστευσε',

οὔτιον οὐδέν, ἀλλ' ἐγκαλεῖ· μονονουχὶ γὰρ τοῦτό φησι δι' ὧν
ἐγκαλεῖ· 'Τί παρ' ἐμοῦ μέγα ἢ μικρὸν ἡδικημένος ταῦτα ποι-
εῖς;'. «Εἶπε δέ· Τίς εἰ, Κύριε;». Τέλος ὡμολόγησεν ἑαυτὸν
δοῦλον. Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· «Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, δὴ σὺ διώ-
5 κεις». Ὡσεὶ ἔλεγε· 'Μὴ νομίσῃς πρὸς ἀνθρώπους εἶναί σοι
τὸν πλείονα πόλεμον'. Οἱ δὲ συνόντιες αὐτῷ τὴν φωνὴν μὲν
τοῦ Παύλου ἤκουσαν, οὐδένα δὲ ἐθεώρουν, πρὸς δὴ ἀπεκρίνα-
το. Εἰκότως· τῶν γὰρ ἐλαιοτόνων αὐτοὺς ἐποίησεν ἀκροαιάς·
εἰ γὰρ τῆς φωνῆς ἤκουσαν ἐκείνης, καὶ ἠπίστησαν· τὸν δὲ
10 Παῦλον ὁρῶντες ἀποκρινόμενον, ἐθαύμαζον.

Ἀλλὰ «ἀνάσιγθι καὶ εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν καὶ λαληθήσε-
ταί σοι τί σε δεῖ ποιεῖν». Ὅρα πῶς οὐκ εὐθέως πάντα αὐτῷ
ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ μόνον προμαλάττει αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ
δι' ὧν παρακελεύεται ποιεῖν αὐτόν, παραχρῆμα δίδωσιν αὐ-
15 τῷ χρησιᾶς ἐλπίδας, καὶ διὰ ἀναβλέψει. «Οἱ δὲ ἄνδρες, οἱ
συνοδεύοντες αὐτῷ, εἰσιτήκεισαν ἐννεοί, ἀκούοντες μὲν τῆς
φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες. Ἠγέρθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ
τῆς γῆς, ἀνεωγμένων τε τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, οὐδένα ἑβλε-
πε. Χειραγωγοῦντες δὲ αὐτόν εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν». Τὸ
20 λάφυρον τοῦ διαβόλου, τὰ σκεύη αὐτοῦ, καθάπερ πόλεως τι-
νος ἢ μητροπόλεως ληφθείσης, εἰσάγουσι. Καὶ τὸ δὴ θαυμα-
σιόν, αὐτοὶ οἱ πολέμιοι καὶ ἐχθροὶ εἰσήγαγον αὐτόν, πάντων
ὁρώντων. «Καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων, καὶ οὐκ ἔφαγεν,
οὐδὲ ἔπιε». Τί τοῦτου ἴσον γένοιτ' ἄν; Ἀντίρροπος τῆς ἐπὶ
25 Στεφάνου ἀθυμίας παράκλησις ἢ Παύλου προσαγωγή γίνε-
ται, ἔχουσα μὲν καὶ αὐτίθεν παραμυθίαν τὸ οὕτως αὐτὸν ἀ-
πελθεῖν, λαβοῦσα δὲ καὶ ταύτην, καὶ αἱ Σαμαρειτῶν δὲ κῶ-
μαι προσαχθεῖσαι, μεγίστην παρέσχον παράκλησιν.

13. Πράξ. 9, 5.

14. Πράξ. 9, 6.

15. Πράξ. 9, 7 - 8.

16. Πράξ. 9, 9.

οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλὰ τὸν κατηγορεῖ. Διότι μὲ τὰ ὅσα τὸν κατηγορεῖ, εἶναι σχεδὸν σὰν νὰ λέγει τὸ ἐξῆς· 'Ποιὰ μικρὴ ἢ μεγάλη ἀδικία ἔχεις πάθει ἀπὸ μένα, καὶ κάνεις αὐτά;'. «Εἶπε δέ, ποιὸς εἶσαι Κύριε;». Πρῶτα ὁμολόγησε τὸν ἑαυτοῦ τοῦ δοῦλο. Ὁ δὲ Κύριος εἶπε· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Ἰησοῦς, τὸν ὁποῖο σὺ καταδιώκεις»¹³. Σὰν νὰ ἔλεγε· 'μὴ νομίσεις ὅτι ὁ πόλεμός σου εἶναι ἐναντίον ἀνθρώπων'. Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἦταν μαζί του ἄκουσαν μὲν τὴ φωνὴ τοῦ Παύλου, δὲν ἔβλεπαν ὅμως κανένα, πρὸς τὸν ὁποῖο ἀποκρινόταν. Καὶ δικαιολογημένα· διότι ἔκανε αὐτοὺς ἀκροατὲς τῶν κατωτέρων· διότι, ἂν ἄκουαν τὴ φωνὴ ἐκείνη, ἴσως δὲν θὰ πίστευαν· βλέποντας ὅμως τὸν Παῦλο νὰ ἀποκρίνεται, θαύμαζαν.

Ἀλλὰ «Σήκω καὶ πηγαινέ στήν πόλη καὶ θὰ σοῦ λεχθεῖ τί πρέπει νὰ κάνεις»¹⁴. Βλέπε πῶς δὲν ἀποκαλύπτει ἀμέσως σ' αὐτὸν τὰ πάντα, ἀλλὰ μόνο καταπραΰνει πρῶτα τὴ διάνοιά του, καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ τὸν συμβουλεύει νὰ κάνει, ἀμέσως δίνει σ' αὐτὸν ἀγαθὲς ἐλπίδες, καὶ ὅτι θὰ ἀναβλέψει. «Οἱ δὲ ἄνδρες, ποὺ τὸν συνόδευσαν, στάθηκαν ἐμβρόντητοι καὶ ἄλαλοι, διότι ἄκουαν μὲν τὴ φωνή, δὲν ἔβλεπαν ὅμως κανένα. Σηκώθηκε δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ ἂν καὶ τὰ μάτια του ἦταν ἀνοιχτά, δὲν ἔβλεπε κανένα. Κρατώντας δὲ αὐτὸν ἀπὸ τὸ χέρι, τὸν ἔφεραν στὴ Δαμασκὸ»¹⁵. Εἰσάγουν τὸ λάφυρο τοῦ Διαβόλου, τὰ σκεύη αὐτοῦ, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν κάποια πόλη ἢ μητρόπολη κυριευθεῖ. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο βέβαια εἶναι αὐτό, ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ πολέμιοι καὶ ἐχθροὶ ὁδήγησαν αὐτὸν μέσα στήν πόλη, ἐνῶ ὅλοι ἔβλεπαν αὐτόν. «Καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες δὲν ἔβλεπε, καὶ δὲν ἔφαγε καὶ οὔτε ἤπιε»¹⁶. Τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτό; Ἀντίρροπη παρηγοριὰ τῆς θλίψεως γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου γίνεται ἡ προσέλευση τοῦ Παύλου, ἡ ὁποία καὶ ἀπὸ αὐτὸ μὲν προκαλεῖ παγοριὰ, τὸ ὅτι κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ πέθανε ὁ Στέφανος, μὲ τὸ νὰ προστεθεῖ ὅμως καὶ αὕτῃ, καὶ νὰ προσέλθουν καὶ οἱ κωμοπόλεις στὸ εὐαγγέλιο, προκάλεσε πάρα πολὺ μεγάλη παρηγοριὰ.

Καὶ διὰ τί, φησί, μὴ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα; Ἵνα δειχθῇ ὅτι ὄντως ἀνέστη ὁ Χριστός· ὁ γὰρ ἐλαύνων αὐτόν, καὶ ἀπιστῶν αὐτοῦ τῇ τελευτῇ καὶ τῇ ἀνασιάσει, καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διώκων, οὗτος πόθεν, εἶπέ μοι, ἂν
 5 ἐπίστανται, εἰ μὴ πολλὴ ἦν τοῦ σταυρωθέντος ἡ ἰσχὺς; Ἔστω· ἐκεῖνοι αὐτῷ ἐχαρίζοντο, τί ἐρεῖς πρὸς τοῦτον; Ἀλλως δὲ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἀνάστασιν προσῆλθε, καὶ οὐκ εὐθέως, ἵνα σαφέστερος αὐτοῦ δειχθῇ ὁ πόλεμος· ὁ γὰρ οὕτω μαινόμενος, ὥς καὶ αἵματα ἐκχεῖν, καὶ εἰς δεσμοτήρια ἐμβάλ-
 10 λειν ἀνθρώπον πιστεύει. Οὐκ ἤρκει τὸ μὴ συγγενέσθαι τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἔδει καὶ πολεμηθῆναι σφοδρῶς ὑπ' αὐτοῦ τοὺς πιστούς· οὐδεμίαν κατέλιπεν ὑπερβολὴν μανίας, πάντων σφοδρότερος οὗτος ἦν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπηρώθη, τότε τῆς δεσποτείας αὐτοῦ τὰ τεκμήρια καὶ τῆς φιланθρωπίας γνωρίζει,
 15 ἢ καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι ὑπεκρίνατο· πῶς γὰρ ὁ αἱμάτων ἐπιθυμῶν, ὁ τοῖς ἱερεῦσι προσελθὼν, ὁ εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἐπιρρίπτων, καὶ τοὺς ἔξω ἐλαύνων καὶ τιμωρούμενος; Οὗτος οὖν μετὰ ταῦτα πάντα τὴν δεσποτείαν ὁμολογεῖ. Διὰ τί δὲ οὐκ ἔνδον ἐν τῇ πόλει περιησιτράφη τῷ φωτί, ἀλλὰ
 20 πρὸ αὐτῆς; Ὅτι οὐκ ἂν ἐπίστανται οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ ἐχλεύασαν αὐν, ὅπου γε καὶ ἐκεῖ, ἄνωθεν ἐνεχθείσης φωνῆς ἀκούοντες, ἔλεγον ὅτι «βροντὴ ἐστίν»· οὗτος δὲ ἀξιόπιστος ἦν ἀπαγγέλλων μᾶλλον τὰ αὐτοῦ. Καὶ δεδεμένος εἰσήγειο, οὐ περικειμένων αὐτῷ δεσμῶν, καὶ εἶλκον αὐτὸν τὸν προσ-
 25 δοκήσαντα τοὺς ἄλλους ἔλξειν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν «οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιε»; Κατεγίνωσκεν ἑαυτοῦ ἐπὶ τοῖς γινομένοις, ἐξωμολογεῖτο, ἠŷχετο, παρεκάλει τὸν Θεόν. Εἰ δὲ λέγοι τις, Ἐνάγκης εἶναι τὸ πρᾶγμα; (καὶ

Καὶ γιὰτί, λέγει, δὲν ἐγίνε αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά; Γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι πράγματι ἀναστήθηκε ὁ Χριστός· διότι ἐκεῖνος ποῦ καταδίωκε αὐτὸν καὶ δὲν πίστευε στὸ σταυρικὸ θάνατο αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασι, καὶ καταδίωκε τοὺς μαθητές του, πὲς μου, αὐτὸς ἀπὸ ποῦ θὰ πίστευε, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἡ δύναμη τοῦ Σταυρωθέντος; "Ἐστῶ, οἱ μαθητές του πίστευαν χαριζόμενοι σ' Αὐτόν, γι' αὐτόν τί θὰ πείς; "Ἀλλωστε δὲ γι' αὐτὸ προσῆλθε στὴν πίστι τοῦ εὐαγγελίου μετὰ τὴν ἀνάστασι καὶ ὄχι ἀμέσως, γιὰ νὰ φανεῖ καθαρώτερα ὁ πόλεμος αὐτοῦ. Διότι ἐκεῖνος ποῦ ἦταν κυριευμένος ἀπὸ τέτοια μανία, ὥστε καὶ αἵματα νὰ χύνει καὶ σὲ φυλακὴ νὰ ὀδηγεῖ, πιστεύει ἀμέσως. Δὲν ἦταν ἀρκετὸ τὸ ὅτι δὲν ἀνῆκε στὸ Χριστό, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ καταπολεμηθοῦν ἀπὸ αὐτόν οἱ πιστοί· δὲν ἄφησε καμιὰ ὑπερβολὴ μανίας, ἀλλ' ἦταν ὁ πιὸ σκληρὸς ἀπὸ ὅλους. Ἀφοῦ δὲ ἔμεινε τυφλός, τότε γνωρίζει τὰ δείγματα τῆς μεγάλης δυνάμεως καὶ τῆς φιλανθρωπίας Αὐτοῦ, ἥ καὶ γιὰ νὰ μὴ πεί κανένας ὅτι ὑποκρινόταν· διότι πῶς ἦταν δυνατό νὰ ὑποκρίνεται ἐκεῖνος ποῦ ἐπιθυμεῖ αἵματα, ποῦ προσῆλθε στοὺς ἱερεῖς γιὰ ὀδηγίες ἐναντίον τῶν πιστῶν, ἐκεῖνος, ποῦ ριψοκινδυνεύει τὸν ἑαυτό του, καὶ καταδιώκει τοὺς ἐκτός τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τοὺς τιμωρεῖ; Αὐτὸς λοιπὸν μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ παραδέχεται καὶ ἀναγνωρίζει τὴ δύναμη Αὐτοῦ. Γιατί δὲ δὲν περιέλαμψε αὐτόν τὸ φῶς μέσα στὴν πόλη, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτήν; Διότι δὲν θὰ πίστευαν οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν χλεύαζαν, τὴ στιγμῇ βέβαια ποῦ καὶ ἐκεῖ, ἀκούοντας νὰ ἔρχεται ἡ φωνὴ ἀπὸ ψηλά, ἔλεγαν, ὅτι «εἶναι βροντὴ»¹⁷. Αὐτὸς δὲ ἦταν περισσότερο ἀξιόπιστος ἀναγγέλοντας τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἑαυτό του. Καὶ ὀδηγοῦνταν στὴν πόλη δεμένος, χωρὶς νὰ τοῦ εἶχαν τοποθετήσῃ δεσμά, καὶ ἔσερναν αὐτόν, ποῦ ἤλπιζε νὰ σύρει τοὺς ἄλλους.

Γιατί δὲ δὲν ἔφαγε καὶ δὲν ἤπιε; Κατηγοροῦσε τὸν ἑαυτό του γιὰ τὰ ὅσα ἐγίναν, ἐξομολογοῦνταν, προσευχόταν, παρακαλοῦσε τὸ Θεό. "Ἄν δὲ λέγει κάποιος ὅτι τὸ

γὰρ ὁ Ἑλύμας τὸ αὐτὸ ἔπαθεν), ἐροῦμεν Ἐναί, ἔπαθεν, ἀλλ' ἔμεινεν, ὡς εἶχε. Πῶς οὖν οὐκ ἠναγκάσθη; Καὶ τί ἀναγκαστικώτερον τοῦ σεισμοῦ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀνασιάσεως, τῶν σεισμιωτῶν τῶν ἀπαγγειλάντων, τῶν σημείων τῶν ἄλλων τοῦ
 5 ἰδεῖν αὐτὸν ἀνασιάντα; Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα ἀναγκαστικά, ἀλλὰ διδακτικά. Ἰουδαῖοι διὰ τί οὐκ ἐπίστευσαν, ταῦτα ἀκούσαντες; Ὅτι ἠλήθευε δῆλον ἦν· οὐ γὰρ ἂν μειέθαιτο, μὴ γενομένου τούτου· ὥστε πάντας πιστεῦσαι ἔδει. Τῶν τὴν ἀνάσιαν αὐτοῦ κηρυττόντων οὐχ ἥτιον ἦν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀξιοπιστότε-
 10 ρος, ἀνθρώπον μεταβεβλημένος. Οὐ συνεγένειό τινι τῶν πιστῶν, ἀλλ' ἐν Δαμασκῷ μειεθάλειτο, μᾶλλον δὲ πρὸ τῆς Δαμασκοῦ τοῦτο ἔπαθεν. Ἐρωτῶ τὸν Ἰουδαῖον· Πόθεν, εἶπέ μοι, μειεβλήθη Παῦλος; Τοσαῦτα σημεῖα εἶδε, καὶ οὐ μειεβλήθη· τίς ἔπεισεν αὐτόν; μᾶλλον δὲ τίς ἀνθρώπον τοσαύτην ἐνέβαλεν
 15 αὐτῷ προθυμίαν, ὥς καὶ ἀνάθεμα εὗξασθαι γενέσθαι ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ; Φανερά ἐστιν ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια. Ἀλλά, ὅπερ ἔφην, τέως τὸν εὐνοῦχον αἰσχηνθῶμεν, καὶ φωτιζόμενον καὶ ἀναγινώσκοντα. Ὁρᾶτε πῶς ἦν ἐν δυναστείᾳ, πῶς ἦν ἐν πλούτῳ, καὶ οὐδὲ ἐν ὁδῷ ἡσύχαζε; Τίς ἦν ἄρα
 20 οὗτος μένων ἐπ' οἰκίας, μηδὲ ἐν ὁδοῖς ἀνεχόμενος σχολάζειν; τίς ἦν οὗτος ἐν νυκτί;

4. Ὅσοι ἐν ἀξιωμασίᾳ ἐσσε, ἀκούσατε, καὶ τὸ ἄτυφον καὶ εὐλαβὲς μιμήσασθε. Καίτοι μέλλων ἀπιέναι οἴκαδε, οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, Ἀπέρχομαι εἰς τὴν πατρίδα, ἐκεῖ λαμβάνω τὸ λουτρόν, τὰ ψυχρὰ ῥήματα τῶν πολλῶν οὐκ ἔδεήθη σημείων, οὐκ ἔδεήθη θαυμάτων, ἀπὸ τοῦ Προφήτου μόνον ἐπίστευσε. Διὰ ταῦτα πενθεῖ ἑαυτὸν ὁ Παῦλος, λέγων· Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, διὰ ἄγνων ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ, καὶ

πράγμα αὐτὸ ἔγινε κατ' ἀνάγκη (διότι καὶ ὁ Ἑλύμας ἔπαθε τὸ ἴδιο), θὰ ἀπαντήσουμε· 'Ναὶ ἔπαθε, ἀλλ' ἔμεινε ὅπως ἦταν'. Πῶς λοιπὸν δὲν ἀναγκάσθηκε; Καὶ τί εἶναι πρὶν ἀναγκαστικὸ ἀπὸ τὸ σεισμό, ποὺ ἔγινε κατὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες, ποὺ ἀνάγγειλαν τὸ συμβάν, ἀπὸ τὰ ἄλλα σημεῖα, τὸ ὅτι εἶδαν αὐτὸν ἀναστήμενο; 'Αλλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ἀναγκαστικά, ἀλλὰ διδακτικά. Οἱ Ἰουδαῖοι γιατί δὲν πίστεψαν, ἀκούοντας αὐτά; "Ὅτι ἔλεγε τὴν ἀλήθεια, ἦταν φανερό· διότι δὲν θὰ μεταστρέφονταν ἐὰν δὲν γινόταν αὐτό, ὥστε ὅλοι ἔπρεπε νὰ πιστέψουν. Δὲν ἦταν κατώτερος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κήρυτταν τὴν ἀνάστασιν Αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ ἦταν καὶ πρὶν ἀξιόπιστος, ἐφόσον ἀμέσως μεταστράφηκε. Δὲν συναναστρεφόταν μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ στὴ Δαμασκὸ μεταστράφηκε, μᾶλλον δὲ πρὶν ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ ἔγινε αὐτό. Ἐρωτῶ τὸν Ἰουδαῖο· Πές μου, ἀπὸ ποῦ μεταστράφηκε ὁ Παῦλος; Εἶδε τόσα θαύματα καὶ δὲν μεταστράφηκε· ὁ διδάσκαλός του Γαμαλιήλ μεταστράφηκε, καὶ αὐτὸς δὲν μεταστράφηκε· ποίος τὸν ἔπεισε; μᾶλλον δὲ ποίος ἀμέσως ἔβαλε μέσα του τόση προθυμία, ὥστε νὰ εὐχηθεῖ νὰ γίνῃ ἀνάθεμα γιὰ τὸ Χριστό;¹⁸ Εἶναι φανερὴ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. 'Αλλ' ὅμως, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἄς ντραποῦμε τὸν εὐνοῦχο καὶ ὅταν βαπτίζεται καὶ ὅταν διαβάσει τὴν προφητεία. Βλέπετε πῶς ἦταν μὲ ἐξουσία, πῶς ἦταν πλούσιος, καὶ ὅμως οὔτε στὸ δρόμο ἡσύχαζε; "Αρα ποίος ἦταν αὐτός, ὅταν ἔμενε στὴν οἰκία, ἀφοῦ καὶ στίς πορεῖες του δὲν παρέμεινε ἀργός; Ποίος ἦταν αὐτός κατὰ τὴ νύχτα;

4. "Ὅσοι εἰστε κάτοχοι ἀξιομάτων, ἀκούσατε αὐτὰ καὶ μιμηθεῖτε τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ εὐλάβεια αὐτοῦ. "Αν καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀπέλθῃ στὴν οἰκία του, δὲν εἶπε στὸν ἑαυτό του "Ἐπιστρέφω στὴν πατρίδα μου καὶ ἐκεῖ λαμβάνω τὸ λουτρὸ τοῦ βαπτίσματος', λόγια ψυχρὰ τῶν πολλῶν· δὲν χρειάσθηκε σημεῖα, δὲν χρειάσθηκε θαύματα, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὸν προφήτη πίστεψε. Γι' αὐτὸ πενθεῖ τὸν ἑαυτό του ὁ Παῦλος, λέγοντας· «'Αλλὰ γιὰ τὴν ἄγνοιάν

ἵνα ἐν ἑμοὶ πρώτῳ ἐνδείξῃται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν». Ἀξιον ὄντως θαυμάσαι τὸν εὐνοῦχον τοῦτον. Οὐκ εἶδε τὸν Χριστόν, οὐκ εἶδε σημεῖον διὰ τὰ Ἱεροσόλυμα συνεσιῶτα ἑώρα, καὶ ἐπίστευε τῷ Φιλίππῳ. Πόθεν οὖν τοι-
 5 οὔτις γεγένηται; Μεμεριμνημένη ἦν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, προσεῖχε Γραφαῖς, ἐσχόλαζεν ἀναγνώσει. Καίτοι καὶ ὁ λησιτῆς εἶδε σημεῖα, καὶ οἱ μάγοι εἶδον ἀσιέρα, οὔτις δὲ οὐδὲν εἶδε τοιοῦτον, καὶ ἐπίστευσε τοσοῦτόν ἐστιν ἢ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις ὠφέλιμος! Τί οὖν Παῦλος; οὐχὶ τὸν νόμον ἐμελέτα;
 10 Ἀλλ' ἑμοὶ δοκεῖ οὔτις ἐπίτηδες ἀναβληθῆναι, δι' ἅπερ εἶπον προλαβὼν, πανταχόθεν βουλομένου ἐπισπάσασθαι τοὺς Ἰουδαίους τοῦ Χριστοῦ· εἰ γὰρ νοῦν εἶχον, οὐδὲν αὐτοῦς οὔτως ὠφέλει ὥς τοῦτο. Τοῦτο γὰρ καὶ σημείων μᾶλλον καὶ πάντων ἱκανὸν ἦν αὐτοῦς ἐφελκύσασθαι· ὥσπερ οὖν οὐδὲν οὔτω
 15 σκανδαλίζειν εἴωθε τοὺς παχυτέρους.

Ὅρα γοῦν μετὰ τὴν διασπορὰν τῶν Ἀποσιόλων καὶ τὸν Θεὸν ποιῶντα τὰ σημεῖα. Ἐνεκάλεσαν Ἰουδαῖοι τοῖς Ἀποσιόλοις, ἐνέβαλον εἰς δεσμοτήριον· λοιπὸν ὁ Θεὸς θαυματουργεῖ. Καὶ πῶς, ὄρα. Τὸ ἐξενεγκεῖν ἀπὸ τῆς φυλακῆς, αὐ-
 20 τοῦ σημεῖον ἦν· τὸ ἀγαγεῖν Φίλιππον, αὐτοῦ σημεῖον ἦν· τὸ Παῦλον προσαγαγέσθαι, αὐτοῦ σημεῖον ἦν· τὸ δεῖξαι Στεφάνῳ ἐαντιόν, αὐτοῦ σημεῖον ἦν. Καὶ σκόπει πῶς μὲν τιμᾶται Παῦλος, πῶς δὲ ὁ εὐνοῦχος. Ἐνταῦθα καὶ ὁ Χριστὸς φαίνεται, ἵσως διὰ τὸ σκληρόν, καὶ διὰ οὐκ ἂν ἄλλως ἐπεί-
 25 σθη. Τούτοις ἐνσιρφεόμενοι καὶ ἡμεῖς τοῖς θαύμασιν, ἀξίους ἑαυτοῦς παρασκευάσωμεν. Πολλοὶ νῦν, οὐδὲ εἰς ἐκκλησίαν εἰσιόντες, οὐκ ἴσασιν τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ εὐνοῦχος, καὶ ἐπ' ἀ-

μου αὕτῃ ἐλεήθηκα ἀπὸ τὸ Θεό, διότι ἀπὸ ἄγνοιά μου ἔκανα αὐτά, ὅταν ἦμουν ἀκόμη στὴν ἀπιστία, καὶ γιὰ νὰ δείξει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς σ' ἐμένα πρῶτα, ὅλη τὴ μακροθυμία του»¹⁹. Εἶναι πράγματι ἄξιο νὰ θαυμάσει κανένας τὸν εὐνοῦχο αὐτόν. Δὲν εἶδε τὸ Χριστό, δὲν εἶδε σημεῖο· ἀκόμη ἔβλεπε τὰ Ἱεροσόλυμα νὰ ὑπάρχουν καὶ πίστευε στὸ Φίλιππο. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν εἶχε γίνεи τέτοιος; Φρόντιζε ἡ ψυχὴ του, πρόσεχε τίς Γραφές, τίς μελετοῦσε. Καὶ βέβαια καὶ ὁ ληστής εἶδε σημεῖα, καὶ οἱ μάγοι εἶδαν ἀστέρι, αὐτὸς ὅμως δὲν εἶδε τίποτε τὸ παρόμοιο καὶ πίστεψε· τόσο ὠφέλιμη εἶναι ἡ ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν. Τί λοιπὸν ὁ Παῦλος; δὲν μελετοῦσε τὸ νόμο; Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι ἐπίτηδες ἀναβλήθηκε ἡ μεταστροφή του, γιὰ τὸ λόγο ποὺ προανέφερα, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἤθελε μὲ κάθε τρόπο νὰ προσελκύσει τοὺς Ἰουδαίους. Διότι, ἂν εἶχαν νοῦ, τίποτε δὲν θὰ τοὺς ὠφελοῦσε τόσο, ὅσο αὐτό. Διότι αὐτό, περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ σημεῖα καὶ ἀπὸ ὅλα τ' ἄλλα, ἦταν δυνατό νὰ τοὺς προσελκύσει· ὅπως ἀκριβῶς τίποτε συνήθως δὲν σκανδαλίζει τόσο πολὺ τοὺς πνευματικὰ ἀδιάφορους.

Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι καὶ ὁ Θεὸς μετὰ τὴ διασπορὰ τῶν Ἀποστόλων ἐπιτελεῖ τὰ σημεῖα. Κατηγόρησαν οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς ἔκλεισαν στὴ φυλακὴ, στὴ συνέχεια ὁ Θεὸς θαυματουργεῖ. Καὶ πῶς, πρόσεχε. Ἡ ἔξοδός τους ἀπὸ τὴ φυλακὴ, ἦταν σημεῖο δικό του· τὸ ὅτι ὀδήγησε τὸ Φίλιππο, ἦταν σημεῖο δικό του· τὸ ὅτι προσήλκυσε τὸν Παῦλο, ἦταν σημεῖο δικό του· τὸ νὰ ἀποκαλύψει τὸν ἑαυτὸ του στὸ Στέφανο, ἦταν σημεῖο δικό του. Καὶ πρόσεχε πῶς μὲν τιμᾶται ὁ Παῦλος, πῶς δὲ τιμᾶται ὁ εὐνοῦχος. Ἐδῶ καὶ ὁ Χριστὸς ἐμφανίζεται, ἴσως λόγῳ τῆς σκληρῆς στάσεως τοῦ Σαύλου καὶ διότι δὲν ἦταν δυνατό ἄλλιῶς νὰ πεισθεῖ. Μὲ αὐτὰ λοιπὸν τὰ θαύματα ἅς ἀνατρεφώμαστε καὶ ἐμεῖς, ὥστε νὰ κάνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἄξιους. Πολλοὶ τώρα, ἂν καὶ εἰσέρχονται στὴν ἐκκλησία, δὲν γνωρίζουν τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ εὐνοῦχος καὶ στὴν ἀγορά, καὶ μεταφερόμενος ἐπάνω στὴν

γοῶς, καὶ ἐπὶ ὀχήματος φερόμενος, τῇ ἀναγνώσει τῶν Γρα-
 φῶν προσεῖχεν. Ἀλλ' οὐχ ὑμεῖς· οὐδεὶς γὰρ ὑμῶν βιβλίον
 ἔχει μετὰ χειρὸς, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ἢ τὸ βιβλίον. Διὰ τί
 δὲ μὴ πρὸ τῶν Ἱεροσολύμων ὄρᾳ αὐτόν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα;
 5 Οὐκ ἔδει αὐτὸν ἰδεῖν ἐλαυνομένους τοὺς Ἀποσιόλους διὰ τὸ
 ἀσθενὲς εἶναι, οὐδὲ πρότερον οὕτως ἦν εὐκόλον, ὥς, ὅτι ὁ Προ-
 φῆτης αὐτὸν κατήχησεν. Οὕτω καὶ νῦν, εἰς τις ὑμῶν ἐθέλει
 προσέχειν τοῖς προφήταις, οὐ δεήσεται σημείων καὶ εἰ βούλε-
 σθε, αὐτὴν τὴν προφητείαν ἴδωμεν τί φησιν. «Ὡς πρόβατον ἐπὶ
 10 σφαγὴν ἦχθη, καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ
 ἦρθη». Ἐνιευθεν ἔμαθεν ὅτι ἐστιαυρώθη, ὅτι αἴρεται ἀπὸ
 τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, ὅτι ἰσχυσε
 καὶ ἑτέρους σῶσαι, ὅτι ἡ γενεὰ αὐτοῦ ἀνεκδιήγητος, ὅτι πέ-
 τραι ἐρράγησαν, ὅτι τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη, ὅτι νεκροὶ ἐκ
 15 τῶν μνημείων ἠγέρθησαν· μᾶλλον δὲ ταῦτα πάντα εἶπεν αὐ-
 τῷ ὁ Φίλιππος, μόνον ὑπόθεσιν λαβὼν ἀπὸ τοῦ Προφήτου.
 Μέγα ὄντως ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις. Οὕτως ἐκεῖνο
 ἐπληροῦτο, τὸ παρὰ τοῦ Μωϋσέως εἰρημένον «Καθεζόμενος,
 καὶ κοιταζόμενος, καὶ διανιστάμενος, καὶ περιπατῶν, μέμνη-
 20 σο Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου». Μάλιστα γὰρ αἱ ὁδοί, διὰν ἔρη-
 μοι ὦσι, καὶ πρὸς τὰς ἐννοίας ἡμῖν καιρὸν διδῶσιν, οὐδενὸς
 ὄντιος τοῦ παρενοχλοῦντος. Καὶ οὗτος ἐν ὁδῷ πιστεύει, καὶ
 Παῦλος ἐν ὁδῷ· ἀλλὰ τοῦτον οὐδεὶς ἔλκει, ἀλλ' ὁ Χριστός.
 Μεῖζον ἢ κατὰ τοὺς Ἀποσιόλους τοῦτο ἦν· τὸ δὲ μεῖζον, ὅτι
 25 τῶν Ἀποσιόλων ὄντιων ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ οὐδενὸς ὄντιος
 ἐκ τούτων ἐν Δαμασκῷ ἐπανήει ἐκεῖθεν πεισθεῖς, καὶ οἱ ἐν
 Δαμασκῷ ἤδεσαν ὅτι οὐκ ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἦλθε πεπεισμέ-

20. Ἦσ. 53, 7 - 8.

21. Δευτ. 6, 7.

ἄμαξα, ἔδειχνε τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν. Ἀλλὰ δὲν κάνετε καὶ σεῖς τὸ ἴδιο· διότι κανέννας ἀπὸ σᾶς δὲν ἔχει βιβλίο στὰ χέρια του, ἀλλ' ὅλα τὰ ἄλλα μᾶλλον, παρὰ τὸ βιβλίο. Γιατί δὲ δὲν βλέπει αὐτὸν πρὶν ἐπισκεφθεῖ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ στὴ συνέχεια; Δὲν ἔπρεπε αὐτός νὰ δεῖ τοὺς Ἀποστόλους νὰ ἐκδιώκονται, ἐπειδὴ ἦταν ἀσθενὴς ἀκόμα στὴν πίστη του· καὶ οὔτε ἦταν αὐτὸ εὐκόλο προηγουμένως, ὅπως ὅταν μετὰ ὁ προφήτης κατήχησε αὐτόν. "Ἐτσι καὶ τώρα, ἂν κανέννας ἀπὸ σᾶς ἐπιθυμεῖ νὰ προσέξει τοὺς προφῆτες, δὲν θὰ χρειασθεῖ θαύματα· καὶ ἂν θέλετε, ἅς δοῦμε αὐτὴν τὴν προφητεία τί λέγει· «Σὰν πρόβατο ὁδηγήθηκε στὴ σφαγὴ, καὶ ὅταν ταπεινώθηκε ἀρπάχθηκε κατὰ τὴν κρίση καὶ παραδόθηκε στὸ θάνατο». Ἀπὸ ἐδῶ ἔμαθε, ὅτι σταυρώθηκε καὶ ὅτι ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὴ γῆ ἢ ζωὴ του, ὅτι δὲν διέπραξε ἁμαρτία, ὅτι μπόρεσε καὶ ἄλλους νὰ σώσει, ὅτι τὴ γενεὰ του δὲν μπορεῖ νὰ τὴ διηγηθεῖ κανέννας, ὅτι οἱ πέτρες ράγησαν, ὅτι τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ σχίσθηκε, ὅτι νεκροὶ ἀπὸ τὰ μνημεῖα σηκώθηκαν· μᾶλλον δὲ ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπε σ' αὐτόν ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἔλαβε μόνο ἀφορμὴ ἀπὸ τὸν προφήτη.

Πράγματι εἶναι πολὺ σπουδαῖο πράγμα ἡ ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν. "Ἐτσι πραγματοποιοῦνταν ἐκεῖνο ποῦ εἶχε πεῖ ὁ Μωϋσῆς· «Καὶ ὅταν κάθεσαι, καὶ ὅταν εἶσαι ξαπλωμένος, καὶ ὅταν εἶσαι ὄρθιος, καὶ ὅταν περπατᾷς, νὰ θυμᾷσαι Κύριο τὸν Θεό σου»²¹. Καὶ πρὸ πάντων βέβαια ὅταν οἱ δρόμοι εἶναι ἔρημοι, μᾶς δίνουν τὴν εὐκαιρία γιὰ σκέψεις, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει κανέννας ποῦ νὰ παρενοχλεῖ. Καὶ ὁ εὐνοῦχος πιστεύει ἐνῶ πορεύεται τὴν ὁδὸ καὶ ὁ Παῦλος ἐπίσης· ἀλλὰ αὐτόν κανέννας ἄλλος δὲν προσελκύει, παρὰ μόνο ὁ Χριστός. Αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ οἱ Ἀπόστολοι θὰ ἔκαναν· τὸ σπουδαιότερο δὲ εἶναι ὅτι, ὅταν οἱ ἀπόστολοι ἦταν στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ κανέννας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἦταν στὴ Δαμασκὸ, ἐπέστρεφε ἀπὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ εἶχε πιστέψει, καὶ αὐτοὶ ποῦ βρίσκονταν στὴ Δαμασκὸ γνῶριζαν, ὅτι δὲν ἦλθε ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυ-

- νος· ἐπιστολὰς γὰρ ἔφερεν, ὥστε δῆσαι τοὺς πιστεύοντας.
 Καθάπερ ἰατρὸς ἄριστος, ἀκμάζοντος ἔτι τοῦ πυρετοῦ, τὸ
 βοήθημα αὐτῷ ἐπήγαγεν ὁ Χριστός· ἔδει γὰρ αὐτὸν μειαξὺ
 μαινόμενον κατασχεθῆναι. Τότε μάλιστα κατέπεσε, καὶ κατέ-
 5 γνω ἑαυτοῦ, ὡς δεινὰ τολμῶντος. Ἀλλὰ πάλιν καλὸν πρὸς
 ὑμᾶς τὸν λόγον ἐπαναλαβεῖν. Τίνος ἔνεκεν, εἶπέ μοι, αἱ Γρα-
 φαί; Τὸ γὰρ ὑμέτερον μέρος, πάντα ἀνήρηται. Τίνος ἔνεκεν
 ἐκκλησία; Κατάχωσον τὰ βιβλία· τάχα οὐ τοιοῦτον κρίμα,
 οὐ τοιαύτη κόλασις. Εἴ τις καταχώσειεν αὐτὰ ἐν κόπρῳ, καὶ
 10 μὴ ἀκούοι αὐτῶν, οὐχ οὕτως αὐτὰ ὑβρίζει, ὡς νῦν. Τί γάρ,
 εἶπέ μοι, τὸ ὑβριστικὸν ἐκεῖ; "Οἱ αὐτὰ κατέχωσε. Τί δαὶ
 ἐνταῦθα; "Οἱ οὐκ ἀκούομεν αὐτῶν. Εἶπέ μοι, τίς ποιε μάλ-
 λιστα ὑβρίζεται; διὰν σιωπῶντος μὴ ἀποκρίνηται, ἢ διὰν λέ-
 γοντος; Πάντως διὰν λέγοντος. "Ωστε μείζων ἢ ὑβρις νῦν,
 15 διὰν καὶ φθεγγομένου μὴ ἀκούσης, μείζων ἢ καταφρόνησις.
 «Μὴ λαλεῖτε ἡμῖν», φησί, πάλαι Ἰουδαῖοι τοῖς προφήταις ἔ-
 λεγον ὑμεῖς δὲ χειρόν ποιεῖτε, λέγοντες· Ἐμὴ λαλεῖτε οὐ
 ποιοῦμεν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀπέσιρρον αὐτοὺς μηδὲ φθέγγε-
 σθαι, ὡς ἀπὸ τῆς φωνῆς δεχόμενοί τινα εὐλαθείας ἀφορ-
 20 μὴν, ὑμεῖς δὲ ἐκ πολλῆς καταφρονήσεως οὐδὲ τοῦτο ποιεῖτε.
 Πιστεύσατε, εἰ τὰ σιόματα ἡμῖν ἐνεφράξατε, τὰς χεῖρας ἐπι-
 θέντες, οὐκ ἦν τοσαύτη ἢ ὑβρις, ὅση νῦν εἶπε γάρ μοι, ὁ
 ἀκούων καὶ μὴ πειθόμενος μειζόνως καταφρονεῖ, ἢ ὁ μη-
 δὲ ἀκούων;
 25 5. Ἀλλὰ φέρε ἐπὶ ὑβρεως τὸ πρᾶγμα ἐξετάσωμεν. Εἴ τις
 τὸν ὑβρίζοντα κατέχοι, καὶ ἐπισιομίζοι ὡς ἀλγῶν ταῖς ὑβρε-
 ιδὸν ὑβρίζοντα κατέχοι, καὶ ἐπισιομίζοι ὡς ἀλγῶν ταῖς ὑβρε-
 καταφρονεῖ; οὐχ οὕτως; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐμφαίνει διτι πλη-

μα ὅταν εἶχε πιστέψει· διότι ἀπὸ ἐκεῖ ἔφερε ἐπιστολὰς γιὰ νὰ δέσει τοὺς πιστοὺς. Σὰν ἀκριβῶς ὁ ἄριστος γιατρός, πρόσφερε ὁ Χριστὸς τὴ βοήθεια, ὅταν ὁ πυρετὸς ἦταν ὑψηλός· διότι ἔπρεπε αὐτὸς νὰ ἀναχαιτισθεῖ, ἐνῶ ἦταν κυριευμένος ἀπὸ τὴ μανία. Τότε μάλιστα κατέπεσε καὶ καταδίκασε τὸν ἑαυτό του, διότι τόλμησε φοβερά. Ἀλλὰ καλὸ εἶναι πάλι νὰ ἐπαναλάβω πρὸς ἐσᾶς τὸ λόγο. Πές μου, γιὰ ποιὸ λόγο εἶναι οἱ Γραφές; Διότι ὅσο ἀφορᾷ μὲ σᾶς, τὰ πάντα ἔχουν καταργηθεῖ. Γιὰ ποιὸ λόγο εἶναι ἡ ἐκκλησία; Κατάχωσε τὰ βιβλία· ἴσως αὐτὸ νὰ μὴ εἶναι τόσο μεγάλη ἀξιόποινη πράξις, γιὰ νὰ ἀποσπάσει τόσο μεγάλη τιμωρία. Ἄν κάποιος παραχώσει αὐτὰ στὴν κοπριά, καὶ δὲν ἀκούει αὐτά, δὲν δείχνει τόση περιφρόνησις πρὸς αὐτά, ὅπως τώρα. Διότι πές μου, ποιά εἶναι ἡ προσβολὴ ἐκεῖ; ὅτι παράχωσε αὐτά. Ποιά εἶναι δὲ ἐδῶ; Ὅτι δὲν ἀκοῦμε αὐτά. Πές μου, περιφρονεῖται περισσότερο καὶ πότε· ὅταν σιωπᾷ καὶ δὲν ὁμιλεῖ, ἢ ὅταν ὁμιλεῖ; Ὅπωςδήποτε ὅταν ὁμιλεῖ. Ὡστε εἶναι μεγαλύτερη ἡ προσβολὴ τώρα, ὅταν δὲν ἀκούεις ἐνῶ ὁμιλεῖ, μεγαλύτερη ἡ περιφρόνησις. Παλαιότερα οἱ Ἰουδαῖοι, λέγει, ἔλεγαν στοὺς προφῆτες, «μὴ μᾶς ὁμιλεῖτε», σεις δὲ τώρα ἐνεργεῖτε χειρότερα, λέγοντας· «μὴ ὁμιλεῖτε, δὲν τὰ πράττομε αὐτά». Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἀποστρέφονταν αὐτοὺς, ὥστε νὰ μὴ ὁμιλοῦν, διότι ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν τῶν προφητῶν θὰ λάβαιναν κάποια ἀφορμὴ γιὰ εὐλάβειαν· σεις δὲ ἀπὸ πολλὴ καταφρόνησις οὔτε αὐτὸ κάμνετε. Πιστέψατε, ἐὰν εἶχατε φράξει τὸ στόμα μου, τοποθετώντας σ' αὐτὸ τὰ χέρια σας, δὲν θὰ ἦταν τόσο σοβαρὴ ἡ προσβολή, ὅση τώρα· διότι πές μου, περισσότερο καταφρονεῖ ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει καὶ δὲν πιστεύει, ἢ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀκούει;

5. Ἀλλ' ἐμπρὸς ᾧς ἐξετάσουμε τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὴν ὑβρὴ. Ἐὰν κάποιος συγκρατεῖ ἐκεῖνον ποὺ θρίζει καὶ τὸν ἀποστομώνει, διότι ὑποφέρει ἀπὸ τίς ὑβρεῖς, ἄλλος δὲ οὔτε φροντίζει, οὔτε προσποιεῖται ὅτι ἐνδιαφέρεται, ποῖος δείχνει περισσότερη περιφρόνησις; ὅχι αὐτός; Διότι ἐκεῖνος μὲν δείχνει ὅτι πληγώνεται, αὐτὸς δὲ εἶναι

γὴν δέχεται, οὗτος δὲ μονονουχὶ τὸ σιόμα ἐμφράττει τοῦ Θε-
 οῦ. Ἐφρίξατε τὸ ρηθέν; Ἀλλ' ἄκουε καὶ πῶς τοῦτο γίνεται.
 Τὸ σιόμα, δι' οὗ ὁ Θεὸς φθέγγεται, σιόμα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.
 Καθάπερ γὰρ τοῦτο τὸ σιόμα τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐστι, καίτοι
 5 ψυχῆς οὐκ ἐχούσης σιόμα, οὕτω καὶ τὸ σιόμα τῶν προφητῶν
 σιόμα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Ἀκούσατε καὶ φρίξατε. Κοινὸς διάκο-
 νος ἔσκηκεν ὁ διάκονος, μέγα βῶν καὶ λέγων, «Πρόσχω-
 μεν», καὶ τοῦτο πολλάκις. Ἐκείνη ἡ φωνὴ κοινὴ τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἐστίν, ἣν οὗτος ἀφίησι, καὶ οὐδεὶς ὁ προσέχων. Μει-
 10 ἐκεῖνον ἄρχεται ὁ ἀναγνώσις τῆς προφητείας Ἡσαίου, καὶ
 οὐδὲ οὕτω προσέχει τις, καίτοι προφητεία οὐδὲν ἀνθρώπινον
 ἔχει. Εἴτα εἰς ἐπήκοον ἐκφωνεῖ, λέγων, «Τάδε λέγει Κύρι-
 ος», καὶ οὐδὲ οὕτω προσέχει τις. Τί λέγω; Φοβερά τινα διεξ-
 ἔρχεται καὶ φρικώδη, καὶ οὐδὲ οὕτως ἔστι τις ὁ προσέχων.
 15 Ἀλλὰ τίς ὁ λόγος τῶν πολλῶν; Αἰεὶ, φησί, τὰ αὐτὰ ἀνα-
 γινώσκεται. Τοῦτο μάλιστα ὑμᾶς ἀπόλλυσιν. Εἰ μὲν οὖν ἤ-
 δειτε αὐτά, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτως ἀπέχεσθαι ἔδει, ἐπεὶ καὶ
 ἐν τοῖς θεάτροις αἰεὶ τὰ αὐτὰ γίνεται, καὶ ὁμοῦ οὐ λαμβάνε-
 τε κόρον. Ποῖα τὰ αὐτὰ τολμᾶς εἰπεῖν ὁ μηδὲ τῶν προφητῶν
 20 τὰ ὀνόματα εἰδώς; Οὐκ αἰσχύνῃ, λέγων μὲν διὰ τοῦτο μὴ ἀ-
 κούειν, ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ αἰεὶ ἀναγινώσκεται, οὐκ εἰδώς δὲ
 οὐδὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἀναγινωσκομένων, καὶ ταῦτα αἰεὶ τὰ
 αὐτὰ ἀκούων; Καὶ γὰρ σὺ ὠμολόγησας διὰ τὰ αὐτὰ λέγεται.
 Ἐγὼ εἰ ἔλεγον εἰς κατηγορίαν προφέρων τοῦτο, σὲ ἐχρῆν
 25 ἐφ' ἐιέραν ἀπολογίαν ἐλθεῖν, μὴ ἐπὶ τὴν κατηγορίαν τὴν σὴν.
 Εἰπέ μοι, σὺ οὐ παραινεῖς τῷ νύτῳ τῷ σῷ; Ἄν οὖν οὗτος
 εἶπῃ διὰ τὰ αὐτά, ἄρα οὐχ ἡγῆ ὕβριν εἶναι; Τότε ἐνῆν
 μὴ λέγειν τὰ αὐτά, ὅτι αὐτὰ καὶ ἡδαιμεν, καὶ διὰ τῶν ἔργων
 ἐπεδεικνύμεθα· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε περιτιτὴ ἡ ἀνάγνωσις.

σάν νά φράσσει τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ. Φρίξατε ἀπ' αὐτὸ ποὺ εἶπα; 'Αλλ' ἄκουε καὶ πῶς γίνεται αὐτό. Τὸ στόμα μέ τὸ ὁποῖο ὁ προφήτης ὁμιλεῖ, εἶναι στόμα Θεοῦ· διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ στόμα αὐτό, εἶναι στόμα τῆς ψυχῆς μας, ἂν καὶ βέβαια ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει στόμα, ἔτσι καὶ τὸ στόμα τῶν προφητῶν, εἶναι στόμα τοῦ Θεοῦ. 'Ακούσατε καὶ φρίξατε. 'Ο διάκονος ποὺ εἶναι κοινός διάκονος, στέκεται καὶ ἀναφωνεῖ καὶ λέγει, «πρόσχωμεν», καὶ αὐτὸ τὸ λέγει πολλές φορές. 'Εκείνη ἡ φωνή, ποὺ θγάζει αὐτός, εἶναι κοινή φωνή τῆς ἐκκλησίας, καὶ κανένας δὲν προσέχει. Μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ἔρχεται ὁ ἀναγνώστης τῆς προφητείας 'Ησαΐα, οὔτε καὶ τότε προσέχει κανένας, παρ' ὅτι ἡ προφητεία δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀνθρώπινο. "Επειτα σέ ἐπήκοο ὄλων, ἀναφωνεῖ καὶ λέγει, «τάδε λέγει Κύριος», καὶ οὔτε τότε προσέχει κανένας. Τί λέγω; 'Εκθέτει ὀρισμένα φοβερὰ καὶ φρικτά, καὶ οὔτε τότε ὑπάρχει κάποιος ποὺ νὰ προσέχει.

'Αλλὰ τί λέγουν οἱ πολλοί; Πάντοτε τὰ ἴδια ἀναγιγνώσκονται, λέγουν. Αὐτὸ κυρίως σᾶς καταστρέφει. 'Εὰν λοιπὸν γνωρίζατε αὐτά, οὔτε τότε πολὺ περισσότερο δὲν ἔπρεπε νὰ ἀπέχετε, καθόσον καὶ στὰ θέατρα πάντοτε τὰ ἴδια γίνονται, καὶ ὅμως δὲν τὰ βαριέστε. Πῶς τολμᾶς νὰ πεῖς τὰ ἴδια, σὺ ποὺ δὲν γνωρίζεις οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν προφητῶν; Δὲν ντρέπεσαι νὰ λέγεις μὲν ὅτι γι' αὐτὸ δὲν τὰ ἀκούεις, ἐπειδὴ πάντοτε τὰ ἴδια ἀναγιγνώσκονται, ἐνῶ δὲ δὲν γνωρίζεις οὔτε τὰ ὀνόματα αὐτῶν ποὺ διαβάζονται, καὶ αὐτὰ τῇ στιγμῇ ποὺ πάντοτε τὰ ἴδια ἀκούεις; Καθόσον σὺ ὁμολόγησες ὅτι τὰ ἴδια λέγονται. 'Εὰν ἐγὼ τὸ ἔλεγα αὐτό, ἀποδίδοντάς σου κατηγορία, σὺ ἔπρεπε νὰ προβάλεις ἄλλη δικαιολογία, καὶ ὄχι τῇ δικῇ σου κατηγορία. Πές μου, ἐσὺ δὲν συμβουλεύεις τὸν υἱὸ σου: "Αν λοιπὸν αὐτός πεῖ ὅτι 'πάντοτε τὰ ἴδια συμβουλεύεις', ἄραγε δὲν νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι προσβολή; Τότε μπορούσαμε νὰ μὴ λέμε τὰ ἴδια, ὅταν γνωρίζαμε αὐτά, καὶ δείχναμε αὐτὸ μὲ τὰ ἔργα μας· μᾶλλον δέ οὔτε τότε ἡ ἀνάγνωση εἶναι περιττή. Ποιὸς μπορεῖ νὰ ἐξισω-

Τί Τιμοθέου ἴσον; Ἀλλ' ὁμως καὶ ἐκείνῳ γράφων ὁ Παῦ-
 λος ἔλεγε· «Πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει». Οὐ γὰρ
 ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐξαντληθῆναί ποτε τὸν νοῦν τῶν Γραφῶν·
 πηγὴ τίς ἐστιν, οὐκ ἔχουσα πέρας. Εἶπον· «Ἐσοφίσθη», φη-
 5 οί, «καὶ τότι ἀπέσιη ἀπ' ἐμοῦ».

Βούλεσθε δείξω ὅτι οὐκ ἔστι τὰ αὐτιά; Πόσους νομίζετε
 εἰρηκέναι εἰς τὰ Εὐαγγέλια; Ἀλλ' οὗτοι πάντες ξένως καὶ
 καινῶς εἶπον· ὅσα γὰρ ἂν τις αὐτοῖς ἐνδιατριβῇ, τοσοῦτω
 ὀξύτερον βλέπει, τοσοῦτω πλέον ὁρᾷ τὸ φῶς καθαρόν. Ἴδου
 10 πόσα λέγω· Τί ἐστι προφητεία; εἶπαιε· τί ἐστι διηγήματα;
 τί ἐστι παραβολή; τί ἐστιν ἀλληγορία; τί ἐστι τύπος; τί ἐστι
 σύμβολον; τί ἐστιν Εὐαγγέλια; Τοῦτο δὴ μόνον εἶπαιέ μοι τὸ
 φανερόν, διὰ τί Εὐαγγέλια εἴρηται;· Καίτοι πολλάκις ἠκού-
 σαιε ὅτι τὰ εὐαγγέλια οὐδὲν ἔχειν ὀφείλει σκυνθρωπόν, ταῦ-
 15 τα δὲ πολλῆς γέμει σκυνθρωπόητος. «Τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβε-
 σθήσεται», φησί, «καὶ ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσκει»· τό τε
 «διχοτομήσει αὐτόν, καὶ θήσκει τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑ-
 πόκριτῶν»· τό τε «ἐρεῖ· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ
 οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν». Ἄρα μὴ ἀπαιτῶμεν ἑαυτούς,
 20 νομίζοντες ταῦτα Ἑλληνιστὶ ἡμῖν λέγειν. Ἡ οὐδὲν πρὸς ἡ-
 μᾶς ιούτων; Ὑμεῖς κεκώφωσθε, καὶ οἷον ἀπόπληκτοι τυγχά-
 ροντες κάτω κύπτετε. Τὰ Εὐαγγέλια οὐδὲν ἔχειν δεῖ τῶν
 πρακτιέων, ἀλλὰ μόνον ἀγαθὰ συμβουλεύειν· ταῦτα δὲ μυρία
 ἔχει πρακτεῖα, οἷάπερ ἐστὶ καὶ τὰ τοιαῦτα· «Ἐὰν μή τις μι-
 25 σῇσῃ αὐτοῦ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, οὐκ ἔστι μου ἄξιος»,
 «οὐκ ἦλθον θαλεῖν εἰρηήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν», καὶ
 «θλίψιν ἔξετε ἐν τῷ κόσμῳ».

Καλά γε· οὐ γὰρ ταῦτα εὐαγγέλια· τὸ γὰρ εὐαγγέλιον
 τοῦτό ἐστι· Τάδε σοι ἔσται ἀγαθόν· καθάπερ ἐν τῇ συνηθείᾳ

22. Α' Τιμ. 4, 13.

22α. Πρβλ. Ἑκκλ. 7, 23 - 24.

23. Μάρκ. 9, 43 - 48.

24. Ματθ. 24, 51.

25. Ματθ. 7, 23.

26. Λουκ. 14, 26.

27. Ματθ. 10, 34 καὶ Λουκᾶ 12, 51.

28. Ἰωάν. 16, 33.

θεῖ μὲ τὸν Τιμόθεο; Καὶ ὅμως ὁ Παῦλος γράφοντας καὶ σ' ἐκεῖνον, ἔλεγε· «Πρόσεχε τὴν ἀνάγνωσι τῶν Γραφῶν καθὼς καὶ τὴν παρηγορίαν τῶν θλιβομένων»²². Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαντληθεῖ ποτὲ τὸ νόημα τῶν Γραφῶν· εἶναι μιὰ ἀνεξάντλητη πηγὴ. «Εἶπα· Ὡς γίνα σοφός», λέγει, «καὶ τότε ἡ σοφία ἔφυγε μακριὰ ἀπὸ ἐμένα»^{22α}.

Θέλετε νὰ δείξω ὅτι δὲν εἶναι τὰ ἴδια; Πόσοι νομίζετε ὅτι ἔχουν ὁμιλήσει γιὰ τὰ εὐαγγέλια; Ἄλλ' ὅλοι αὐτοὶ μίλησαν γι' ἄγνωστα καὶ νέα. Διότι, ὅσο περισσότερο καταγίνεται κανένας μὲ αὐτὰ, τόσο καθαρώτερα βλέπει, τόσο περισσότερο βλέπει καθαρὸ τὸ φῶς. Νὰ πόσα λέγω· Τί εἶναι προφητεία; ἀπαντήσατε· τί εἶναι παραβολή; τί εἶναι ἀλληγορία; τί εἶναι τύπος; τί εἶναι σύμβολο; τί εἶναι εὐαγγέλια; Αὐτὸ λοιπὸν μόνο νὰ μοῦ πεῖτε, τὸ φανερόν, γιατί ἔχουν ὀνομασθεῖ εὐαγγέλια;'. Ὡς καὶ βέβαια πολλές φορές ἀκούσατε ὅτι τὰ εὐαγγέλια δὲν πρέπει νὰ περιέχουν τίποτε τὸ σκυθρωπὸν, ἐν τούτοις εἶναι γεμάτα ἀπὸ πολλὴ σκυθρωπότητα· «ἡ φωτιὰ γι' αὐτοὺς δὲν σβήνει καὶ ὁ σκώληκας δὲν πεθαίνει»²³, λέγει· καὶ τὸ «Θὰ τὸν σχίσει στὰ δυὸ καὶ θὰ τὸν βάλει μαζὶ μὲ τοὺς ὑποκριτὰς»²⁴· καὶ τὸ «Θὰ πεῖ· δὲν σᾶς γνωρίζω· φύγετε μακριὰ ἀπὸ ἐμένα, σεῖς ποὺ ἐργάζεσθε τὴν ἀνομίαν»²⁵. Ὡς ἂς μὴ ἀπατιέμαστε, νομίζοντας ὅτι μᾶς λέγουν αὐτὰ, μὲ ἐλληνικὸ νοηματικὸ τρόπο. Ὡς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει σχέση μὲ σᾶς; Σεῖς ἔχετε γίνεи κωφοί, καὶ σὰν νὰ εἴστε παράλυτοι, σκύβετε κάτω. Τὰ εὐαγγέλια δὲν πρέπει νὰ περιέχουν τίποτε ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ ὀφείλει νὰ πράττει κανένας, ἀλλὰ μόνο νὰ συμβουλεύουν ἀγαθὰ· ὅμως αὐτὰ περιέχουν καὶ ἄπειρα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ πράττουμε ὅπως ἀκριβῶς εἶναι τὰ ἐξῆς· «Ἐὰν δὲν μισήσῃ κανένας τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα του δὲν εἶναι ἄξιός γιὰ μένα»²⁶, καὶ «Δὲν ἦλθα γιὰ νὰ φέρω εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν»²⁷, καὶ «Θὰ ἔχετε θλίψη σ' αὐτὸν τὸν κόσμον»²⁸.

Βέβαια αὐτὰ εἶναι καλὰ, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐαγγέλια. Διότι τὸ εὐαγγέλιον εἶναι αὐτό· ἅψαυτὰ θὰ εἶναι σὲ σένα

φασὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι· 'Τί μοι τῶν εὐαγγελίων;
 'Ο πατήρ σου ἤξει, ἢ μήτηρ σου'. Οὐ λέγει, 'Τόδε ποιήσον'.
 Πάλιν εἰπέ μοι, τί διέσπηκε ταῦτα τῶν προφητικῶν; διὰ τί
 μὴ καὶ ἐκεῖνα εὐαγγέλια λέγεται; καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνα τὰ αὐ-
 5 τὰ λέγουσιν· οἶον, «ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χολός», «Κύριος
 δώσει ρῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις», «δώσω ὑμῖν οὐρανὸν
 καινόν, καὶ γῆν καινήν». Διὰ τί μὴ καὶ ἐκεῖνα εὐαγγέλια
 λέγεται; διὰ τί μὴ καὶ τοῦτο προφητεία; Εἰ δέ, μηδὲ τί ἐ-
 σιν εὐαγγέλια εἰδότες, οὕτω καταφρονεῖτε τῆς τῶν Γρα-
 10 φῶν ἀναγνώσεως, τί ὑμῖν ἐρῶ; Εἴπω τι καὶ ἕτερον· 'Διὰ τί
 τέσσαρα Εὐαγγέλια; διὰ τί μὴ δέκα; διὰ τί μὴ εἴκοσι; διὰ
 τί μὴ πολλοὶ ἐπεχείρησαν συντάξασθαι εὐαγγέλια; διὰ τί μὴ
 εἷς; διὰ τί οἱ μαθηταί; διὰ τί οἱ μὴ μαθηταί; διὰ τί δὲ
 ὅλως καὶ αἱ Γραφαί;'. Καίτοι γε τοῦναντίον φηοῖν ἡ Πα-
 15 λαιά· «Δώσω ὑμῖν διαθήκην καινήν». Ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες,
 'Αεὶ τὰ αὐτά'; Εἰ ταῦτα ἤδειτε, ὅτι, καὶ μὴ μυρία ἔτη ζήσῃ
 ἄνθρωπος, οὐκ ἔστι τὰ αὐτά, οὐκ ἂν εἶπατε ταῦτα. Πιστεύ-
 σαιτε, οὐκ ἐρῶ ὑμῖν οὐδὲν ιουδαίων, οὐδὲ ἰδίᾳ, οὐ κοινῇ, ἀλλά,
 εἰ μὲν τις εὖρη, ἐπινεύσω, ἂν δὲ μή, ἐάσω· οὕτω γὰρ ὑμᾶς
 20 ἐποιήσαμεν ἀχρήστους, ἀεὶ πάντα ἐξ ἐτοίμου λέγοντες, καὶ
 ὅτι χρὴ οὐκ ἀνανεύοντες. Ἴδου ἔχετε ζητήματα ἱκανά· σκέ-
 ψασθε, εἴπατε τὴν αἰτίαν. Διὰ τί εὐαγγέλια; διὰ τί μὴ προ-
 φητεῖται; διὰ τί τὰ πρακτέα ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις; Καὶ οὗτος
 ἀπορήσῃ, ἕτερος ζητεῖτω, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἀλλήλοις συν-
 25 ειοφέρειτε.

Λοιπὸν δὲ ἡμεῖς σιγήσομεν· εἰ γὰρ τὰ εἰρημένα οὐδὲν
 ὑμᾶς ὦνησε, πολλῶ μᾶλλον οὐδ' ἂν ἕτερα προσθείημεν. "Ον-

29. Ἦσ. 35, 6.

30. Ψαλμ. 67, 12.

31. Ἦσ. 65, 17.

32. Ἰερ. 38, 31.

ἀγαθὰ· ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουν νὰ λέγουν μεταξύ τους· Ἵτι ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια εἶναι γιὰ μένα; θὰ ἔλθει ὁ πατέρας σου, ἡ μητέρα σου· Δὲν λέγει, ἴκανε αὐτό· Πάλι πές μου, τί διαφέρουν τὰ εὐαγγέλια ἀπὸ τὰ προφητικὰ βιβλία; γιατί καὶ ἐκεῖνα δὲν λέγονται εὐαγγέλια; διότι καὶ ἐκεῖνα λέγουν τὰ ἴδια· ὅπως· «καὶ θὰ πηδᾶ ὁ χωλὸς σὰν ἐλάφι»²⁹, «ὁ Κύριος θὰ δώσει παράγγελμα σ' ἐκείνους ποὺ κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιο»³⁰, καὶ «Θὰ δημιουργήσω γιὰ σᾶς καινούριο οὐρανὸν καὶ καινouria γῆ»³¹. Γιατί καὶ ἐκεῖνα δὲν λέγονται εὐαγγέλια; γιατί καὶ αὐτὸ δὲν λέγεται προφητεία; Ἐὰν δέ, χωρὶς νὰ γνωρίζετε τί εἶναι εὐαγγέλια, τόσο περιφρονεῖτε τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν, τί νὰ σᾶς πῶ; Θὰ πῶ καὶ κάτι ἄλλο· ἴγιατί εἶναι τέσσερα εὐαγγέλια; γιατί δὲν εἶναι δέκα; γιατί δὲν εἶναι εἴκοσι; γιατί δὲν ἐπιχείρησαν πολλοὶ νὰ συντάξουν εὐαγγέλια; γιατί οὔτε ἓνας; γιατί οἱ μαθητές; γιατί οἱ μὴ μαθητές; γιατί δὲ γενικὰ καὶ οἱ Γραφές; Ἄν καὶ βέβαια ἡ Παλαιὰ Διαθήκη λέγει τὸ ἀντίθετο· «Θὰ σᾶς δώσω καινouria διαθήκη»³². Ποῦ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν, ἴπάντοτε τὰ ἴδια; Ἄν γνωρίζατε αὐτά, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος ζήσει ἀμέτρητα χρόνια, δὲν εἶναι τὰ ἴδια, δὲν θὰ τὰ λέγατε αὐτά. Πιστέψατε, δὲν θὰ πῶ σὲ σᾶς τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε κατ' ἰδίαν, οὔτε δημόσια, ἀλλ' ἂν μὲν κάποιος βρεῖ καμιά ἀπάντησιν σ' αὐτά, θὰ τὴν ἐπιδοκιμάσω, ἂν δὲ ὄχι, θὰ ἀφήσω τὸ θέμα· διότι ἔτσι σᾶς κάναμε ἄχρηστους, μιλώντας πρὸς ἑσᾶς πάντοτε μὲ προθυμία, καὶ χωρὶς νὰ ἀρνούμαστε, ὅταν πρέπει. Νᾶ, ἔχετε ζητήματα ἄρκετά· σκεφθεῖτε καὶ πεῖτε τὴν αἰτία. Γιατί λέγονται εὐαγγέλια; γιατί ὄχι προφητεῖες; γιατί στὰ εὐαγγέλια περιλαμβάνονται ὅσα πρέπει νὰ πράττουμε; Καὶ ἂν αὐτὸς βρίσκεται σὲ ἀπορία, ἄλλος ἄς τὸ ἐρευνήσει καὶ συνεισφέρειτε μεταξύ σας, ὅ,τι μπορεῖ ὁ καθένας σας.

Ἐμεῖς πλέον θὰ σιωπήσουμε· διότι, ἂν τὰ λεχθέντα δὲν σᾶς ὠφέλησαν καθόλου, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσουν οὔτε καὶ ἂν προσθέταμε καὶ ἄλλα. Πρά-

τως εἰς πίθον τειρουπημένον ἀντιλοῦμεν, ἔνθεν μείζων ὑμῖν
καὶ ἡ κόλασις· οὐκοῦν διὰ τοῦτο σιγήσομαιν. "Οπερ ἵνα μὴ γέ-
νηται, ὑμεῖς κύριοι· εἰ γὰρ θεασόμεθα ὑμῶν τὴν σπουδήν,
ἴσως πάλιν ἐροῦμεν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἐπὶ πλέον εὐδοκιμῇτε, καὶ
5 ἡμεῖς ἐφ' ὑμῖν εὐφροαινώμεθα, ἐπὶ πᾶσι δοξάζοντες τὸν Θε-
ὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα,
καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ μεγαλωσύνη, καὶ ἡ τιμή, σὺν τῷ ἀνάρ-
χῳ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

33. Θυμίζει τὴν παροιμία πού παρουσιάζει τίς Δαναῖδες, κόρες τοῦ Δαναοῦ (Στραβ. Η' 371) νὰ ὑδροφοροῦν σὲ «τετρημένον πίθον» σὰν τιμωρία γιὰ τὸ φόνο τῶν συζύγων τους (Πλατ. Γοργ. 493B καὶ Πλατ. Πολιτ. 383D). Ἐπίσης λέγεται καὶ ἡ παροιμία «οἱ εἰς τὸν τετρημένον πίθον ἀντλεῖν», γιὰ ἐκείνους πού ματαιοπονοῦν, (Ξενοφ. Οἶκον. Ζ' 40).

γματι ἀντλοῦμε σέ πιθάρι, ποῦ εἶναι τρυπημένο³², γι' αὐτό καί θὰ εἶναι μεγαλύτερη σέ σᾶς ἢ τιμωρία· γι' αὐτό λοιπόν θὰ σιωπήσουμε. Αὐτό τὸ πράγμα γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς· διότι, ἂν θὰ δοῦμε τὸ ἐνδιαφέρον σας, ἴσως πάλι νὰ μιλήσουμε, ὥστε καὶ σεῖς νὰ προοδεύτε περισσότερο, καὶ ἐμεῖς νὰ νιώθουμε μεγαλύτερη εὐχαρίστηση γιὰ σᾶς, δοξάζοντας γιὰ ὅλα τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ μεγαλωσύνη, καὶ ἡ τιμή, μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα, καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Κ'

(Πράξ. Ε, 10 - 25)

«Ἦν δέ τις μαθητὴς ἐν Δαμασκῷ, ὀνόματι Ἀνανίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν ὁράματι· Ἀνανία. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἴδου ἐγώ, Κύριε. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Ἀνασιὰς πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην, τὴν καλουμένην Εὐθεΐαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα, Σαῦλον ὀνόματι, Ταρσέα· ἰδοὺ γὰρ προσεύχεται. Καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα, ὀνόματι Ἀνανίαν, εἰσελθόντα καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρα, ὅπως ἀναβλέψῃ».

1. Τί δήποτε οὐδένα τῶν κορυφαίων Ἀποσιόλων οὔτε ἐκάλεσεν, οὔτε ἀπέσειλε πρὸς τὴν τοῦ Παύλου κατήχησιν; Ὅτι οὐκ ἐχρῆν δι' ἀνθρώπων ἐνάγεσθαι, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ οὗτος ἐδίδαξε μὲν αὐτὸν οὐδέν, ἐβάπτισε δὲ μόνον. Ἄμα γοῦν τῷ βαπτισθῆναι ἐπεσπάσατο πολλὴν τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἀπὸ τοῦ ζήλου καὶ τῆς προθυμίας τῆς πολλῆς. Ὅτι δὲ καὶ ὁ Ἀνανίας τῶν σφόδρα ἐπισημῶν ἦν, δῆλον ἐξ ὧν ἐμφανίζεται καὶ λέγει πρὸς αὐτόν, καὶ ἐξ ὧν πάλιν αὐτὸς ἀποκρίνεται, λέγων· «Κύριε, ἀκήκοα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὅσα κακὰ ἐποίησε τοῖς ἁγίοις σου ἐν Ἱερουσαλήμ». Εἰ τοίνυν πρὸς Κύριον ἀντεῖπε, πολλῷ μᾶλλον, εἰ ἄγγελον ἔπεμψε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ πρὸ τούτου Φίλιππος ἀκούει τὸ ἐσόμενον, ἀλλὰ μόνον ὁρᾷ τὸν ἄγγελον, καὶ οὕτω τὸ Πνεῦμα προσιάττει προσελθεῖν, καὶ κολληθῆναι τῷ ἄρματι. Τέως δὲ ἐνταῦθα τὸν φόβον αὐτοῦ ὑποτιέμνεται, καὶ μονονουχὶ τοῦτό φησι τῷ εἰπεῖν· Ἴδου, προσεύχεται, τυφλός ἐστι, καὶ σὺ δέδοικας; Ὁὕτω καὶ Μωϋ-

ΟΜΙΛΙΑ Κ΄

(Πράξ. Ε, 10 - 25)

«Υπῆρχε δὲ στή Δαμασκὸ κάποιος μαθητής, μὲ τὸ ὄνομα Ἀνανίας, καὶ μὲ ὄραμα εἶπε σ' αὐτόν ὁ Κύριος· Ἀνανία. Αὐτὸς δὲ εἶπε· Ἴδου ἐγώ, Κύριε. Ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς αὐτόν· Σήκω καὶ πήγαινε στήν ὁδὸ ποὺ λέγεται Εὐθεία, καὶ ζήτησε στὸ σπίτι τοῦ Ἰούδα κάποιον ποὺ λέγεται Σαῦλος, ἀπὸ τὴν Ταρσό· διότι τώρα αὐτὸς προσεύχεται. Καὶ εἶδε σὲ ὄραμα ἄνδρα ὀνομαζόμενο Ἀνανία, νὰ μπαίνει καὶ νὰ βάζει τὸ χέρι ἐπάνω του γιὰ νὰ ἀναβλέψει».

1. Γιατί λοιπὸν δὲν ἐκάλεσε κανένα ἀπὸ τοὺς κορυφαίους Ἀποστόλους, οὔτε ἀπέστειλε αὐτοὺς γιὰ τὴν κατήχηση τοῦ Παύλου; Διότι δὲν ἔπρεπε νὰ μεταστραφεῖ ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Χριστό, ἀφοῦ καὶ ὁ Ἀνανίας δὲν δίδαξε τίποτε σ' αὐτόν, ἀλλὰ μόνο τὸν βάπτισε. Μόλις λοιπὸν βαπτίσθηκε, ἀπέκτησε πολλή χάρη τοῦ Πνεύματος, ἐξ αἰτίας τοῦ ζήλου καὶ τῆς πολλῆς προθυμίας του. Ὅτι δὲ καὶ ὁ Ἀνανίας ἦταν ἀπὸ τοὺς πολὺ ἐπίσημους, εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα λέγει πρὸς αὐτόν, καὶ μὲ τὰ ὅσα ἐκεῖνος πάλι ἀποκρίνεται, λέγοντας· «Κύριε, ἔχω ἀκούσει ἀπὸ πολλοὺς γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτό, πόσα κακὰ ἔκαμε στὰ Ἱεροσόλυμα στοὺς πιστοὺς σου». Ἄν λοιπὸν πρὸς τὸν Κύριο εἶχε ἀντιρρήσεις, πολὺ περισσότερο ἐὰν ἔστελνε ἄγγελο. Γι' αὐτὸ οὔτε πρὶν ἀπὸ αὐτό, ὁ Φίλιππος ἀκούει ἐκεῖνο ποὺ πρόκειται νὰ γίνει, ἀλλὰ μόνο βλέπει τὸν ἄγγελο, καὶ ἔτσι τὸ Πνεῦμα προστάζει αὐτόν νὰ προσέλθει καὶ νὰ προσκολληθεῖ στὸ ἄρμα του. Κατ' ἀρχὴ μὲν ἐδῶ καταπραΰνει τὸ φόβο του καὶ εἶναι σὰν νὰ τοῦ λέγει τὸ ἐξῆς· «Νά, προσεύχεται, εἶναι τυφλὸς καὶ σὺ φοβᾶσαι;». Ἔτσι καὶ ὁ Μωϋσῆς φοβᾶται,

σῆς φοβεῖται· ὥστε τὰ ρήματα φοβουμένου μάλλον ἐστίν, οὐκ ἀπιστοῦντος. Καὶ ἄκουε τῶν ρημάτων αὐτῶν· «Κύριε ἀκήκοα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου». Τί λέγεις; ὁ Θεὸς λέγει, καὶ οὐ ἀμφιβάλλεις; Οὕτως οὐπω ἤδεσαν τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. «Καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων δῆσαι πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου». Πόθεν τοῦτο δῆλον; Εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐν φόβῳ ὄντας περιεργάζεσθαι. Οὐχ ὥς οὐκ εἰδότιος οὖν τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγει, ἀλλ' ἀποροῦντος ὅτι, τούτων ὄντων, πῶς δυνατὸν ταῦτα γενέσθαι. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ οἱ μαθηταὶ λέγουσι· «Τίς δύναται σωθῆναι;».

Ἄλλ' ὄρα πόσα οἰκονομεῖται, ἵνα πιστεύσῃ τῷ ἐρχομένῳ. Ἐν ὀνείρῳ εἶδε, προεμήνυσεν αὐτῷ, «προσεύχεται», φησὶν· οὐκοῦν μὴ φοβοῦ. Καὶ διὰ τί οὐ λέγει αὐτῷ τὸ κατόρθωμα τὸ γινόμενον; Παιδεύων ἡμᾶς μὴ λέγειν ἡμῶν τὰ κατορθώματα· μάλλον δὲ καὶ φοβούμενον ἰδών. Οὐδὲ οὕτως εἶπεν, Ὁὐκ ἀπιστηθήσῃ, ἀλλὰ τί; «Ἀναστὰς πορεύθητι· οἶδε γὰρ ἐν ὁράματι ἄνδρα ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρας». Διὰ τοῦτο ἐν ὁράματι, ἐπειδὴ πηρὸς ἦν. Καὶ οὐδὲ τοῦ θαύματος ἡ ὑπερβολὴ εἶλε τὸν μαθητὴν· οὕτως ἐφοβεῖτο. Ὅμως δι' αὐτοῦ Παῦλον τυφλὸν ὄντα ἀναβλέψαι ὁ Θεὸς ἐποίησεν. «Εἶπε δὲ ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν· Πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βασιλέω τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ· ἐγὼ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν». Οὐ μόνον πιστὸς ἔσται, φησὶν, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος, καὶ πολλῇ χρήσεται τῇ παρρησίᾳ. «Ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων». Οὕτως ἐπιδώσει ἡ διδασκαλία, φησὶν, ὥς καὶ ἐθνῶν καὶ βασιλέων ἀπάντων κρατῆσαι.

ὥστε τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι μᾶλλον λόγια φοβουμένου ἀνθρώπου, καὶ ὄχι ἀνθρώπου ποῦ ἀπιστεῖ. Καὶ ἄκουε τοὺς λόγους· «Κύριε, ἔχω ἀκούσει ἀπὸ πολλοὺς γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτόν». Τί λέγεις; ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ καὶ σὺ ἀμφιβάλεις; Τόσο πολὺ δὲν γνῶριζαν ἀκόμη τῇ δύναμει τοῦ Χριστοῦ. «Καὶ εἶναι ἐδῶ μὲ ἐξουσία ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ δέσει ὅλους, ὅσοι ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομά σου». Ἀποποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Εἶναι εὖλογο, ἐπειδὴ αὐτοὶ φοβοῦνταν νὰ περιεργάζονται τὰ πράγματα. Δὲν τοὺς λέγει αὐτὰ ἐπειδὴ δὲν τὰ γνῶριζε ὁ Χριστός, ἀλλ' ἐπειδὴ θρῖσκόταν σὲ ἀπορία, ὅτι δηλαδὴ ἐφόσον τὸ πρᾶγμα εἶχε ἔτσι, πῶς ἦταν δυνατό νὰ γίνουν αὐτὰ. Ἔτσι καὶ σὲ ἄλλῃ περίπτωση οἱ μαθητὲς λέγουν· «Ποιὸς εἶναι δυνατό νὰ σωθεῖ;»¹.

Ἀλλὰ πρόσεχε πῶς ρυθμίζονται τὰ πράγματα, γιὰ νὰ πιστέψει ὁ Παῦλος στὸν Ἀνανία ποῦ θὰ ἐρχόταν. Τὸν εἶδε στὸ ὄνειρο, τὸν προειδοποίησε, λέγοντας· «προσεύχεται», συνεπῶς μὴ φοβᾶσαι. Καὶ γιατί δὲν λέγει σ' αὐτόν αὐτὸ ποῦ κατόρθωσε; Γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ μὴ διακηρύσσουμε τὰ κατορθώματά μας· μᾶλλον δὲ διότι εἶδε τὸν Ἀνανία νὰ φοβᾶται. Οὔτε εἶπε ἔτσι, Ἐνθὰ δείξεις ἀπιστία, ἀλλὰ τί; «Σήκω καὶ πήγαινε, διότι εἶδε σὲ θεῖο ὄραμα ἀνθρώπου νὰ βάζει ἐπάνω του τὰ χέρια του». Γι' αὐτὸ τὸν εἶδε σὲ ὄραμα, ἐπειδὴ ἦταν τυφλός. Καὶ οὔτε τὸ μέγεθος τοῦ θαύματος κατέκτησε τὸ μαθητὴ· τόσο φοβόταν. Ὅμως μὲ αὐτόν ὁ Θεὸς ἐνήργησε ὥστε νὰ ἀναβλέψει ὁ Παῦλος, ἐνῶ ἦταν τυφλός. «Εἶπε δὲ ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν· πήγαινε, διότι αὐτὸς εἶναι ὄργανό μου ἐκλεκτό, γιὰ νὰ βαστάσει καὶ διαδῶσει τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰσραήλ· διότι ἐγὼ θὰ ὑποδείξω σ' αὐτόν τὰ ὅσα πρέπει νὰ πάθει γιὰ τὸ ὄνομά μου». Ὅχι μόνο θὰ εἶναι πιστός, λέγει, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος, καὶ θὰ κάνει χρῆση τοῦ λόγου μὲ πολλή παρρησία. «Ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων». Τόση πρόοδο θὰ παρουσιάσει ἡ διδασκαλία του, λέγει, ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ σὲ ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τοὺς βασιλεῖς.

«Ἀπῆλθε δὲ Ἀνανίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰ-
 κίαν, καὶ ἐπιθεὶς ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, εἶπε· Σαοὺλ ἀδελ-
 φέ, ὁ Κύριος ἀπέστειλέ με, (Ἰησοῦς ὁ ὀφθαλμοὶ σοι ἐν τῇ ὁ-
 δῷ, ἢ ἥρχου), ὅπως ἀναβλέψῃς καὶ πλησθῇς Πνεύματος ἁ-
 γίου». Εὐθέως αὐτὸν οἰκτιροῦνται τῷ ὀνόματι. «Ἰησοῦς», φη-
 σὶν, «ὁ ὀφθαλμοὶ σοι ἐν τῇ ὁδῷ». Καὶ μὴν τοῦτο οὐκ εἶπεν αὐ-
 τῷ ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἔμαθεν. «Καὶ εὐθέως
 ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὥσει λεπίδες, ἀνέβλεψέ
 τε παραχρῆμα, καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη, καὶ λαβὼν τροφὴν ἐ-
 νίσχυσε». Μόνον αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπέθηκε, καὶ εὐθέως τῶν
 ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀπέπεσον αἱ λεπίδες. Ταύτας τινὲς φασὶ
 τῆς πηρώσεως αὐτοῦ εἶναι αἰτίας. Καὶ διὰ τί μὴ ἐπήρωσεν
 αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς; Τοῦτο παραδοξότερον ἦν· καὶ γὰρ
 ἀνεωγμένων οὐκ ἔβλεπεν ὅπερ ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ νόμου, ἕως
 15 τὸ ὄνομα ἐπειτέθη τοῦ Ἰησοῦ. «Καὶ εὐθέως», φησὶν, «ἐβαπτί-
 σθη, καὶ λαβὼν τροφὴν ἐνίσχυσεν». Ἄρα καὶ ἐξησθενηκώς
 ἦν ἀπὸ τε τῆς ὁδοιπορίας, ἀπὸ τε τοῦ φόβου, ἀπὸ τε τοῦ λι-
 μοῦ καὶ τῆς ἀθυμίας. Βουλόμενος οὖν αὐτοῦ ἐπιτεῖναι τὴν
 ἀθυμίαν, τυφλὸν μένειν εἴασεν, ἕως ἥλθεν Ἀνανίας. Καὶ ἵνα
 20 μὴ νομίσῃ φαντασίαν τις εἶναι τὴν πῆρωσιν, διὰ τοῦτο αἱ
 λεπίδες. Ἄρα οὐκ ἐδεήθη διδασκαλίας ἑτέρας, ἀλλὰ τὸ συμ-
 βὰν γέγονε διδασκαλία.

«Ἐγένετο δὲ ὁ Σαῦλος μετὰ τῶν ὄντιων ἐν Δαμασκῷ
 μαθητῶν ἡμέρας τινάς· καὶ εὐθέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐ-
 25 κήρυσσε τὸν Χριστόν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Ὁ-
 ρα, εὐθέως διδάσκαλος ἦν ἐν ταῖς συναγωγαῖς. Οὐκ ἡσχύνε-
 το τὴν μεταβολήν, οὐ, ἐδεδοίκει, ἐν οἷς ἦν λαμπρὸς πρότε-
 ρον, ταῦτα καταλύων. Οὐχ ἀπλῶς ἦν διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ
 ἐν ταῖς συναγωγαῖς. Οὕτως ἐκ προσιμίων θανατῶν ὁ ἄνθρω-

«Πῆγε δὲ ὁ Ἀνανίας καὶ εἰσῆλθε στοῦ σπίτι ποὺ ἔμενε ὁ Σαῦλος, καί, ἀφοῦ ἔθεσε ἐπάνω του τὰ χέρια, εἶπε Ὑσαοὺλ ἀδελφε, μὲ ἔστειλε ὁ Κύριος, (ποὺ ἐμφανίσθηκε στοῦ δρόμο σου, τὸν ὁποῖο βάδιζες καθὼς ἐρχόσουν) γιὰ νὰ ἀποκτήσεις καὶ πάλι τὸ φῶς σου καὶ νὰ γεμίσεις μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο». Ἀμέσως ἀναφέροντας τὸ ὄνομα τοῦ τὸν κάνει δικό του. «Ὁ Ἰησοῦς», λέγει «ποὺ ἐμφανίσθηκε σὲ σένα καθ' ὁδόν». Καὶ ὅμως δὲν εἶπε σ' αὐτόν ὁ Χριστὸς αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἔμαθε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. «Καὶ ἀμέσως ἔπесαν ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ σὰν λέπια καὶ ἀνέβλεψε, καί, ἀφοῦ σηκώθηκε, βαπτίσθηκε καί, ἀφοῦ ἔλαβε τροφή δυνάμωσε». Μόνον τὰ χέρια τοῦ ἔθεσε ἐπάνω τοῦ καὶ ἀμέσως ἔπесαν τὰ λέπια. Μερικοὶ λέγουν, ὅτι αὐτὰ ἦταν αἰτία τῆς τυφλώσεώς τοῦ. Καὶ γιατί δὲν τύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ; Αὐτὸ ἦταν περισσότερο παράδοξο· διότι, ἐνῶ τὰ μάτια τοῦ ἦταν ἀνοιχτά, ὅμως δὲν ἔβλεπε ὅπως ἀκριβῶς ἔπαθε μὲ τὸ νόμο, μέχρις ὅτου δόθηκε σ' αὐτόν τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. «Καὶ ἀμέσως», λέγει, «βαπτίσθηκε καί, ἀφοῦ ἔλαβε τροφή, δυνάμωσε». Ἄρα ἦταν καὶ ἐξασθενημένος καὶ ἀπὸ τὴν ὁδοιπορία καὶ ἀπὸ τὸ φόβο, καὶ ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἀπὸ τὴ λύπη. Θέλοντας λοιπὸν νὰ αὐξήσει τὴν λύπη τοῦ, τὸν ἄφησε νὰ μείνει τυφλός, μέχρις ὅτου ἦλθε ὁ Ἀνανίας. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανένας ὅτι ἡ τύφλωση ἦταν φανταστική, γι' αὐτὸ ὑπῆρχαν τὰ λέπια. Ἄρα δὲν χρειάσθηκε ἄλλη διδασκαλία, ἀλλὰ τὸ συμβὰν ἔγινε διδασκαλία.

«Παρέμεινε δὲ ὁ Σαῦλος μαζὶ μὲ τοὺς μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἦταν στὴ Δαμασκὸ, γιὰ λίγες ἡμέρες. Καὶ ἀμέσως κήρυττε στίς συναγωγὰς τὸ Χριστό, διδάσκοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Πρόσεχε, ὅτι ἀμέσως ἔγινε διδάσκαλος στίς συναγωγὰς. Δὲν αἰσθανόταν ντροπὴ γιὰ τὴ μεταστροφή τοῦ, δὲν φοβόταν καταλύοντας ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἦταν λαμπρός. Δὲν ἦταν ἀπλῶς διδάσκαλος, ἀλλὰ ἦταν διδάσκαλος καὶ στίς συναγωγὰς. Τόσο πολὺ φονικὲς διαθέσεις εἶχε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἦταν προετοιμασμένος γιὰ

προς ἤν, καὶ πρὸς φόνους παρεσκευασμένος. Ὅρᾳς οἷον γέγο-
 νε σημεῖον εἰς αὐτὸν ἐναργές; Τούτῳ αὐτῷ καὶ πάντας ἐξέ-
 πλητε. Διό, καὶ τοῦτο δηλῶν, ἐπάγει, λέγων· «Ἐξίσταντο
 δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πορ-
 5 θῆσας ἐν Ἱερουσαλήμ τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο,
 καὶ ὧδε εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐλήλυθεν, ἵνα δεδεμένους ἀναγάγῃ
 ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς; Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμοῦτο καὶ συν-
 ἔχυνε τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς καιοικοῦντας ἐν Δαμασκῷ, συμ-
 βιβάζων, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός». Ἄτε νομομαθῆς ὢν,
 10 ἐπεσιτόμιζεν αὐτούς, καὶ οὐκ εἶα φθέγγεσθαι. Ἐνόμισαν ἀ-
 πηλλάχθαι τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις διαλέξεως, ἀπαλλαγέντες
 Στεφάνου, καὶ Στεφάνου σφοδρότερον εὖρον ἕτερον.

2. Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ κατὰ τὸν Ἀνανίαν. Οὐκ εἶπε
 πρὸς αὐτόν, Ἐκλογῇ καὶ κατήχησον αὐτόν· εἰ γάρ, εἰπὼν
 15 ὅτι «εὐχεται, καὶ εἶδεν ἄνδρα ἐπιθέντα αὐτῷ τὰς χεῖρας»,
 οὐκ ἔπεισε, πολλῷ μᾶλλον, εἰ τοῦτο εἶπεν. «Εἶδε», φησὶν, «ἐν
 δράματι»· ὥστε οὐδὲ διαπισιτήσῃ σοι μὴ τοίνυν φοβηθῆς.
 ἀλλὰ πορεύου. Οὕτως οὐδὲ Φίλιππος τότε τὸ πᾶν εὐθέως ἀ-
 κούει. «Ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος». Ἐκ περιουσί-
 20 ας τὸν φόβον λύοντός ἐστι τοῦτο, καὶ θάρρειν πείθοντος· εἴ
 γε οὕτω μέλλοι τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ φρονεῖν, ὥς καὶ παθεῖν πολ-
 λά. Εἰπὼν δέ, «Σκεῦος», ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι φναικὴ
 αὐτοῦ ἢ κακία, «ἐκλογῆς» προσέθηκεν, ἵνα δηλώσῃ ὅτι καὶ
 δόκιμός ἐστι· τὸ δόκιμον γὰρ ἐκλεγόμεθα. Μὴ δὲ νομίσῃ τις,
 25 ταῦτα ἀκούων, ὅτι ἀπισιῶν τοῖς λεγομένοις ταῦτά φησιν Ἀ-
 νανίας, ἢ ἠπατῆσθαι νομίζων τὸν Χριστόν, μὴ γένοιτο! ἀλ-
 λὰ φοβούμενος καὶ τρέμων, οὐδὲ προσεῖχε τοῖς εἰρημένοις,
 ἠκούσας τὸ ὄνομα Παύλου· οὕτω προκατέλαβεν ὁ φόβος ἀπὸ

φόνους. Βλέπεις ποιὸ ὀλοφάνερο θαῦμα συνέβηκε σ' αὐτόν; Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ ἐξέπληττε ὅλους. Γι' αὐτό, γιὰ νὰ δηλώσει αὐτό, προσθέτει τὰ ἐξῆς· «Καὶ ἔμεναν κατάπληκτοι ὅλοι, ὅσοι τὸν ἄκουαν, καὶ ἔλεγαν· Δὲν εἶναι αὐτός, ποὺ καταδίωξε στήν Ἱερουσαλήμ ἐκείνους ποὺ ἐπικαλοῦνταν τὸ ὄνομα αὐτό, καὶ ὁ ὁποῖος γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ σκοπὸ εἶχε ἔλθει ἐδῶ, γιὰ νὰ ὀδηγήσει αὐτοὺς δεμένους στοὺς ἀρχιερεῖς; Ὁ Σαῦλος δὲ ἐνισχυόταν ἀκόμη περισσότερο στήν πίστη καὶ ἔφερνε σὲ σύγχυση τοὺς Ἰουδαίους ποὺ κατοικοῦσαν στὴ Δαμασκὸ, ἀποδεικνύοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Μεσσίας». Ἐπειδὴ ἦταν νομομαθής, ἀποστόμωνε αὐτοὺς καὶ δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ ὀμιλοῦν. Νόμισαν ὅτι εἶχαν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τίς συζητήσεις μὲ τέτοια θέματα, ἐφόσον εἶχαν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸν Στέφανο, ἀλλὰ βρῆκαν ἄλλον ὀρμητικώτερο ἀπὸ τὸν Στέφανο.

2. Ἄλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἀνανία. Δὲν εἶπε πρὸς αὐτόν, ἴδιδαξέ τον καὶ κατήχησέ τον'. Διότι, ἐὰν δὲν ἔπειθαν τὸν Ἀνανία τὰ λόγια, «ὅτι προσεύχεται, καὶ ὅτι εἶδε σὲ ὄραμα ἄνδρα ποὺ ἔθεσε σ' αὐτόν τὰ χέρια του», πολὺ περισσότερο δὲν θὰ τὸν ἔπειθε, ἂν ἔλεγε αὐτό. «Εἶδε», λέγει, «σὲ ὄραμα», ὥστε δὲν θὰ δυσπιστήσῃ σὲ σένα· μὴ λοιπὸν φοβηθεῖς, ἀλλὰ πήγαινε. Ἔτσι οὔτε ὁ Φίλιππος τότε ἀκούει ἀμέσως τὸ πᾶν. «Διότι αὐτὸς εἶναι ὄργανό μου ἐκλεκτό». Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ ἀπομάκρυνε τελείως τὸ φόβο, καὶ ποὺ τὸν ἔπειθε νὰ ἔχει θάρρος, ἐφόσον βέβαια ἐπρόκειτο τόσο μεγάλη νὰ εἶναι ἡ πίστη του πρὸς τὸ Χριστό, ὥστε καὶ νὰ πάθει πολλά. Ἀφοῦ δὲ εἶπε, «Σκεῦος», γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν εἶναι φυσικὴ ἢ κακία του, πρόσθεσε, «ἐκλογῆς», γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι καὶ κατάλληλος· διότι τὸ κατάλληλο ἐκλέγουμε. Μὴ λοιπὸν νομίσει κάποιος ἀκούοντας αὐτά, ὅτι ὁ Ἀνανίας τὰ λέγει αὐτά ἐπειδὴ δὲν πιστεύει στὰ λεγόμενα ἢ ἐπειδὴ νομίζει ὅτι ἔχει ἀπατηθεῖ ὁ Χριστός, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβόταν καὶ ἔτρεμε, δὲν πρόσεχε στὰ λεγόμενα, μόλις ἄκουσε τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου· τόσο πολὺ κυρίεψε ὁ φόβος τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὸ

τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καίτοι, ἀκούσας διὰ εὐφλω-
σεν αὐτόν, ἔδει θαρρεῖν.

Καὶ ὥδε εἰς αὐτόν, φησί, «τοῦτο ἐλήλυθεν, ὥ-
στε δεῖν πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου». **5**
Ὡσεὶ ἔλεγε· Ὁβοῦμαι, μὴ ποίε με εἰς Ἱεροσόλυμα
ἀναγάγῃ· τί με εἰς τὸ σιόμα ἐμβάλλεις τοῦ λέοντος; τί με
τούτῳ προδίδως;· Φοβεῖται, καὶ ταῦτα λέγει, ἵνα μάθωμεν
πάντοθεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός· τὸ μὲν γὰρ παρὰ Ἰουδαίων
ταῦτα λέγεσθαι, οὐδὲν θαυμασιόν, τὸ δὲ παρὰ τούτου, καὶ
10 οὕτω φοβηθέντος, μέγιστον τεκμήριον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνά-
μεως δέκνυνται τοῦτο.

«Σαοὺλ ἀδελφέ». Ἐνταῦθα καὶ ὁ φόβος γίνεται μέγας,
καὶ ἡ ὑπακοὴ μείζων μετὰ τὸν φόβον. Εἶτα, ἐπειδὴ «σκεῦος
ἐκλογῆς» εἶπεν, ἵνα μὴ εἴπῃς, τὸ πᾶν εἶναι Θεοῦ, ἀπάγων σε
15 τούτου, προσκίθησι τὸ ἑξῆς, λέγων· «Τοῦ βασιάσαι τὸ ὄνομά
μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, νύῃν τε Ἰσραήλ». Ἦ-
κουσεν, δὲ σφόδρα ἐπεθύμει ὁ Ἀνανίας, διὰ καὶ κατὰ Ἰου-
δαίων σιτήσεται· διὸ καὶ οὐ μόνον χαρᾶς, ἀλλὰ καὶ θάρρους
πληροῦται. «Ὑγὼ γάρ», φησὶν, «ὑποδείξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ
20 αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν». Προδηλωτικῶς ταῦ-
τα εἴρηται ἅμα καὶ ἐνιρεπτικῶς, εἰ ἐκεῖνος μὲν πάντα πεί-
σεται ὁ οὕτω μεμηνώς, αὐτὸς δὲ οὐδὲ βαπίσαι αὐτὸν θέλει,
ὅπως ἀναβλέψῃ. Καλῶς ἔχει, φησὶν· ἄφες αὐτὸν πεπηρῶ-
σθαι· διὰ τοῦτο νῦν ἡμερος, διὰ τυφλός ἐστι· τί με κελεύεις
25 ἀνοῖξαι αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς; ἵνα πάλιν δῆσῃ; Ἀλλὰ μὴ
αοβηθῇς τὸ μέλλον· τῇ γὰρ ἀνοίξει οὐ καθ' ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ
ἡμῶν χρήσεται πρὸς τὸ «ὅπως ἀναβλέψῃ», ἔτι καὶ ταῦτα
προσκεῖσθαι. Μὴ φοβοῦ· οὐδὲν ἐργάσεται ὑμᾶς δεινόν, ἀλλὰ

ὄνομα αὐτοῦ, ἄν καὶ θέβαια, ἀκούοντας ὅτι τύφλωσε αὐτόν, ἔπρεπε νὰ εἶχε θάρρος.

«Καὶ ἐδῶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ», λέγει, «ἔχει ἔλθει, γιὰ νὰ ὀδηγήσει δεμένους ὅλους ἐκείνους ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομά σου». Εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· 'φοβᾶμαι μήπως μὲ ἐπαναφέρει πίσω στὰ Ἱεροσόλυμα· γιατί μὲ βάζεις στὸ στόμα τοῦ λεονταριοῦ; γιατί μὲ παραδίνεις σ' αὐτόν;'. Φοβᾶται καὶ αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ νὰ μάθουμε ἀπὸ κάθε πλευρὰ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἄνδρα. Διότι τὸ νὰ λέγονται μὲν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, δὲν εἶναι καθόλου αξιοθαύμαστο, τὸ νὰ λέγονται ὅμως ἀπὸ αὐτόν, ποὺ καὶ τόσο πολὺ φοβήθηκε, καθίσταται αὐτὸ ἡ πιὸ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

«Σαοὺλ ἀδελφέ». Ἐδῶ καὶ ὁ φόβος γίνεται μεγάλος καὶ ἡ ὑπακοὴ μεγαλύτερη μετὰ τὸ φόβο. Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπε «σκεῦος ἐκλογῆς», γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι τὸ πᾶν προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἀπομακρύνοντάς σε ἀπὸ αὐτό, προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς λόγια· «γιὰ νὰ μεταφέρει καὶ νὰ κηρύξει τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰσραήλ». Ἀκουσε ἐκεῖνο ποὺ ἐπιθυμοῦσε πάρα πολὺ ὁ Ἀνανίας, ὅτι θὰ λάβει στάση καὶ ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, γι' αὐτὸ γεμίζει ὄχι μόνο ἀπὸ χαρὰ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ θάρρος. «Διότι ἐγώ», λέγει, «θὰ ὑποδείξω σ' αὐτόν ὅσα πρέπει νὰ πάθει αὐτός γιὰ τὸ ὄνομά μου». Αὐτὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ νὰ προδηλώσει στὸν Ἀνανία καὶ συγχρόνως γιὰ νὰ τὸν κάνει νὰ νιώσει ντροπὴ, ὅτι, ἐνῶ ἐκεῖνος μὲν, ποὺ τόσο πολὺ εἶχε κυριευθεῖ ἀπὸ τόση μανία, θὰ πάθει τὰ πάντα, αὐτός δὲ οὔτε νὰ βαπτίσει δὲν θέλει αὐτόν, γιὰ νὰ ἀναβλέψει. Καλὸ εἶναι, λέγει· ἄφησέ τον νὰ εἶναι τυφλός· γι' αὐτὸ τώρα εἶναι ἡμερος, ἐπειδὴ εἶναι τυφλός· τί μὲ προστάζεις νὰ ἀνοίξω τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ; γιὰ νὰ δέσει πάλι τοὺς πιστοὺς; ἀλλὰ μὴ φοβηθεῖς τὸ μέλλον· διότι τὸ ἄνοιγμα τῶν ματιῶν δὲν θὰ τὸ χρησιμοποιοῦν ἐναντίον μας, ἀλλὰ γιὰ τὸ καλὸ μας. Σχετικὰ μὲ τὸ «γιὰ νὰ ἀναβλέψει», ὥς προστεθοῦν ἀκόμα καὶ αὐτά. Μὴ φοβᾶσαι, κανένα κακὸ δὲν θὰ μᾶς

καὶ πεισεται πολλά. Καὶ τὸ δὴ θαυμασιόν, διὸ πρότερον πείσεται, καὶ τότε ἐμβήσεται εἰς τοὺς κινδύνους.

«Σαοὺλ ἀδελφέ, ὁ Ἰησοῦς ὁ ὀφθαλμοὶ σοι ἐν τῇ ὁδῷ, ἀπεσταλκὲς με». Οὐκ εἶπεν, «Ὁ πηρώσας», ἀλλ' «ὁ ὀφθαλμοὶ σοι»·
 5 οὕτως ἤδει μειριάζειν, καὶ οὐδὲν φθέγγεται πού ἀλαζονικόν.
 «Ὡςπερ οὖν ὁ Πέτρος ἔλεγεν ἐπὶ τοῦ χωλοῦ· «Τί ἡμῖν προσέχετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;», οὕτω καὶ οὗτος· «Ὁ Ἰησοῦς ὁ ὀφθαλμοὶ σοι».
 Τῶν χειρῶν ἐπικειμένων, ταῦτα ἐφθέγγειο, καὶ διπλῇ πῆ-
 10 ρωσις ἐλύετο. Εἰπὼν δὲ διὸ λαβὼν τροφὴν ἐνίσχυσεν», ἐδήλωσεν ὅτι παρειμένος ἦν καὶ ἀπὸ τῆς ἀθυμίας ὑπὲρ τῆς πηρώσεως, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου, καὶ ἀπὸ τοῦ λιμοῦ· οὐδὲ γὰρ ἠνέσχετο πρότερον μετασχεῖν τροφῆς, ἕως διὰ βαπτισθεῖς τῶν μεγάλων εὐθύς ἔτυχε δωρεῶν. Καὶ οὗ λέγει, «Ἰησοῦς
 15 ὁ στανρωθεὶς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ σημεῖα ποιῶν», ἀλλὰ τί; «Ὁ ὀφθαλμοὶ σοι», ἀπὸ τῶν ἐκείνῳ γνωρίμων· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὐδὲν πλέον προσέθηκεν, οὐδὲ εἶπεν, «Εγὼ εἰμι ὁ στανρωθεὶς, ὁ ἐγερωθεὶς», ἀλλ' «ὃν σὺ διώκεις». Οὐκ εἶπεν, «Ὁ δεδιωγμένος», ἵνα μὴ δόξη ὡς ὑπενθουσιᾶν καὶ ἐπεγγελαῖν.
 20 «Ὁ ὀφθαλμοὶ σοι», φησὶν, «ἐν τῇ ὁδῷ». Καὶ μὴν οὐκ ὥφθη, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων ὥφθη. Καὶ θέλων οὐσκιάσαι τὸ φορτικόν τοῦ λόγου, εὐθέως ἐπήγαγεν «Ὅπως ἀναβλέψης, καὶ πλησθῆς Πνεύματος ἁγίου». Οὐχὶ ἐλέγξει ἦλθε τὸ γεγενημένον, ἀλλὰ δοῦναι τὴν δωρεάν, φησὶν. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τοῦ-
 25 τόν καὶ τὸν Κορνήλιον εὐθύς, τούτων λεγομένων τῶν ρημάτων, τοῦ Πνεύματος μετασχεῖν, καίτοι γε ὁ διδοὺς οὐκ ἦν τῶν δώδεκα. Οὕτως οὐδὲν ἀνθρώπινον πάντων τῶν ἐπ' αὐ-

κάνει, ἀλλὰ καὶ θὰ πάθει πολλὰ κακά. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο βέβαια εἶναι, ὅτι προηγουμένως θὰ πάθει, καὶ τότε θὰ εἰσέλθει στοὺς κινδύνους.

«Σαοὺλ ἀδελφέ, ὁ Ἰησοῦς, ποὺ ἐμφανίσθηκε σὲ σένα στὸ δρόμο, μὲ ἔστειλε». Δὲν εἶπε, Ἐγὼ ποὺ σὲ τύφλωσε, ἀλλ' «αὐτὸς ποὺ ἐμφανίσθηκε σὲ σένα»· τόσο πολὺ ἤξερε νὰ δείχνει μετριοφροσύνη, καὶ τίποτε τὸ ἀλαζονικὸ δὲν λέγει. Ὅπως λοιπὸν ὁ Πέτρος ἔλεγε στὴν περίπτωση τοῦ χωλοῦ, «Γιατί προσέχετε ἐμᾶς, σὰν μὲ τὴν δική μας δύναμη ἢ τὴν εὐσέβεια νὰ κάναμε νὰ περπατεῖ αὐτός;»², ἐτσι καὶ αὐτός· «ὁ Ἰησοῦς ποὺ ἐμφανίσθηκε σὲ σένα». Καὶ ἐνῶ τὰ χέρια του ἦταν ἐπάνω στὰ μάτια τοῦ Παύλου, ἔλεγε αὐτά, καὶ διπλὴ τύφλωση διαλυόταν. Μὲ τὸ νὰ πεῖ δέ, ὅτι, «Ἀφοῦ ἔλαβε τροφή, δυνάμωσε», δήλωσε ὅτι ἦταν ἐξασθενημένος καὶ ἀπὸ τὴ λύπη, ἐξαιτίας τῆς τυφλώσεως, καὶ ἀπὸ τὸ φόβο, καὶ ἀπὸ τὴν πείνα· διότι προηγουμένως δὲν ἀνεχόταν νὰ λάβει τροφή, παρὰ μόνο ὅταν βαπτίσθηκε καὶ ἔλαβε ἀμέσως τίς μεγάλες δωρεές. Καὶ δὲν λέγει, Ὁ Ἰησοῦς ποὺ σταυρώθηκε, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ποὺ κάμνει θαύματα, ἀλλὰ τί; «Αὐτὸς ποὺ ἐμφανίσθηκε σὲ σένα», αὐτὰ δηλαδή ποὺ ἦταν γνωστὰ σ' ἐκεῖνον. Διότι καὶ ὁ Χριστὸς τίποτε περισσότερο δὲν πρόσθεσε, οὔτε εἶπε, Ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος ποὺ σταυρώθηκα καὶ ἀναστήθηκα, ἀλλ' «ἐκεῖνος ποὺ σὺ διώκεις». Δὲν εἶπε, Ἐγὼ ποὺ ἔχει διωχθεῖ, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἦταν πολὺ ἐνθουσιασμένος καὶ ὅτι τὸν περιγελοῦσε. «Ὁ ὁποῖος ἐμφανίσθηκε», λέγει, «σὲ σένα, στὸ δρόμο». Καὶ ὅμως δὲν ἐμφανίσθηκε ὁ ἴδιος, ἀλλὰ παρουσιάσθηκε μὲ γεγονότα. Καὶ θέλοντας νὰ μετριάσει τὸ ἀνυπόφορο τῶν λόγων του, ἀμέσως πρόσθεσε· «Γιὰ νὰ ἀναβλέψεις καὶ νὰ γεμίσεις ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιο». Δὲν ἦλθε γιὰ νὰ ἐλέγξει τὰ περιστατικὰ, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσει τὴ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος, λέγει. Ἐγὼ νομίζω ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Κορνήλιος ἀμέσως, μόλις λέχθηκαν τὰ λόγια αὐτά, ἔλαβαν τὸ Πνεῦμα, ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνος ποὺ τοὺς τὸ ἔδωσε δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς δώδεκα. Ἔτσι τίποτε τὸ ἀνθρώπινο δὲν ἦταν

τῶ, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου ἐγένετο, ἀλλ' ὁ Θεὸς παρῆν ὁ ταῦτα
 ποιῶν. Ἀμα δὲ αὐτὸν καὶ μειριάζειν παιδεύει, οὐκ ἄγων
 αὐτὸν πρὸς τοὺς προκρίτους Ἀποσιόλους, καὶ δείκνυσιν ὅτι
 οὐδὲν ἀνθρώπινον ἐνταῦθα. Οὐ μὲν Πνεῦματος δὲ ἡξιόπτη
 5 τοῦ ποιῶντος τὰ σημεῖα, ἵνα καὶ οὕτως ἡ πίστις αὐτοῦ δει-
 χθῇ· οὐ γὰρ θαύματα ἐποίησε. «Καὶ εὐθέως», φησὶν, «ἐν ταῖς
 συναγωγαῖς ἐκήρυσσε τὸν Χριστόν, διὸ οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ». Οὐχ ὅτι ἀπέσιη ἐκήρυσσεν, οὐδὲ ὅτι ζῇ, ἀλλὰ τί; Σφό-
 δρα ἀκριβῶς τὸ δόγμα ἐξετίθειτο· «Οἱ οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς
 10 τοῦ Θεοῦ». Οἱ δὲ εἰς ἀπιστίαν λοιπὸν ἔρχονται, ταῦτα ἀκού-
 οντες, θέον οὐ πιστεύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκπλήττεσθαι. Καὶ
 τί δήποτε οὐχ ἀπλῶς ὅτι διώκτης ἦν λέγουσιν, ἀλλ' ὅτι ἐ-
 πόρθευε τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο; Τὸ σφόδρα μα-
 νικὸν διὰ τούτου ἐμφαίνοντες. Καὶ οὐκ εἶπον τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ
 15 τῆς βασκανίας οὐδὲ τὸ ὄνομα ἀκούειν ἀνεχόμενοι· οὕτως ἡ-
 σοῦ ἐκτεθρησσωμένοι. «Καὶ ὥδε εἰς τοῦτο ἐλήλυθεν». Οὐκ ἔ-
 χομεν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι τοῖς Ἀποσιόλοις πρότερον συνεγένε-
 νειο.

3. Ὅρα διὰ πόσων ὁμολογεῖται τῶν ἐχθρῶν τυγχάνων
 20 ὁ Παῦλος. Ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἡσχύνητο τούτοις, ἀλλὰ καὶ
 ἐνηδρύνειτο. «Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμοῦτο, καὶ συνέχυνε
 τοὺς Ἰουδαίους» (τουτέστιν, ἐπεσιόμιζεν, οὐκ εἶα τι εἰπεῖν)
 συμβιβάζων διὸ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός». Διδάσκων, φησί·
 διδάσκαλος καὶ γὰρ εὐθέως ἦν. «Ὡς δὲ ἐπληροῦντο ἡμέραι
 25 ἱκαναί, συνεβούλευσαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀνελεῖν αὐτόν». Ἐπὶ
 τὸν ἰσχυρὸν συλλογισμὸν ἔρχονται πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι· οἷον ἔ-
 τι γὰρ συγκεκριμένης καὶ κατηγοροῦς, καὶ ψευδομάρτυρας ἐπι-
 ζητοῦσιν (οὐδὲ γὰρ ἔτι ἀνέχονται τούτων), ἀλλὰ τί; Λοιπὸν
 αὐταὶ δι' ἑαυτῶν τοῦτο ἐργάζονται· ἐπειδὴ γὰρ εἶδον ἐπι-
 30 τεινόμενον τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ δικαστήριον καθίζουσιν. «Ἐγνώ-

απ' ἐκεῖνα ποὺ ἐγίναν σ' αὐτόν, οὔτε ἐγίναν ἀπὸ ἄνθρωπο, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἦταν παρών, ὁ ὁποῖος ἔκαμνε αὐτά. Συγχρόνως δὲ διδάσκει αὐτόν νὰ εἶναι μετριόφρων, χωρὶς νὰ τὸν ὀδηγεῖ πρὸς τοὺς διακεκριμένους Ἀποστόλους, καὶ δείχνει ὅτι τίποτε τὸ ἀνθρώπινο δὲν ὑπάρχει ἐδῶ. Δὲν ἀξιώθηκε ὅμως τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος, ποὺ θαυματουργεῖ, γιὰ νὰ δειχθεῖ καὶ ἔτσι ἡ πίστη του· διότι δὲν ἔκανε θαύματα. «Καὶ ἀμέσως», λέγει, «κήρυττε στίς συναγωγὰς τὸν Χριστό, ὅτι Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Δὲν κήρυττε ὅτι ἀναστήθηκε, οὔτε ὅτι ζεῖ, ἀλλὰ τί; Μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια ἐξέθετε τὸ δόγμα, «Ὅτι Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἀκοῦν συνέχεια αὐτὰ ἀπιστοῦν, ἐνῶ ἔπρεπε ὅχι μόνο νὰ πιστεύουν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκπλήσσονται. Καὶ γιατί, τέλος πάντων, δὲν λέγουν ἀπλῶς, ὅτι ἦταν διώκτης, ἀλλ' ὅτι καταδίωκε ἐκείνους ποὺ ἐπικαλοῦνταν τὸ ὄνομα αὐτό; Γιὰ νὰ δηλώσουν τὴν ὑπερβολικὴ μανία του. Καὶ δὲν εἶπαν «τὸν Ἰησοῦ», ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ φθόνο οὔτε τὸ ὄνομά του ἀνέχονταν νὰ ἀκούουν· τόσο πολὺ ἐξαγριωμένοι ἦταν· «Καὶ ἔχει ἔλθει ἐδῶ γι' αὐτό». Δὲν μπορούμε, λέγει, νὰ ποῦμε ὅτι προηγουμένως συναναστρεφόταν μὲ τοὺς Ἀποστόλους.

3. Πρόσεχε μὲ πόσα ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Παῦλος ἀνῆκε στοὺς ἐχθρούς. Αὐτὸς δὲ ὅχι μόνο δὲν αἰσθανόταν ντροπὴ γι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ καυχιόταν· «Ὁ Σαῦλος ἐνισχυόταν περισσότερο στὴν πίστη καὶ δημιουργοῦσε σύγχυση στοὺς Ἰουδαίους», (δηλαδή τοὺς ἀποστόμωνε καὶ δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ ποῦν κάτι) καὶ ἀποδείκνυε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός». «Διδάσκοντας», λέγει· διότι ἀμέσως ἐγίνε δάσκαλος. «Ἀφοῦ δὲ συμπληρώθηκαν ἀρκετὲς ἡμέρες, οἱ Ἰουδαῖοι συνωμότησαν νὰ φονεύσουν αὐτόν». Σοβαρὲς ἀποφάσεις παίρνουν πάλι οἱ Ἰουδαῖοι· διότι δὲν ἐπιζητοῦν πλέον συκοφάντες καὶ κατήγορους καὶ ψευδομάρτυρες (διότι δὲν ἀνέχονται πλέον αὐτούς), ἀλλὰ τί; Μόνοι τους πλέον πραγματοποιοῦν αὐτό! Διότι, ἐπειδὴ εἶδαν ὅτι ἐξαπλωνόταν τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε δικαστήριο συγκροτοῦν. «Ἐγίναν γνωστὰ στὸ Σαῦλο τὰ

σθη δὲ τῷ Σαύλῳ ἡ ἐπιβουλὴ αὐτῶν. Παρειήρουν τε τὰς
 πύλας ἡμέρας τε καὶ νυκτός, ὅπως αὐτὸν ἀνέλωσι». Διὰ τί;
 "Οτι πάντων ἀφορησιότερον ἦν αὐτοῖς τῶν ἤδη γεγενημένων
 σημείων, τῶν πεντακισχιλίων, τῶν τρισχιλίων, πάντων ἀ-
 5 πλῶς. Καὶ ὄρα αὐτὸν τέως οὐ χάριτι σωζόμενον, ἀλλ' ἀν-
 θρωπίνῃ σοφίᾳ, ἵνα μάθῃς τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ χω-
 ρὶς σημείων λάμπωντος.

«Λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ νυκτός, καθῆκαν διὰ τοῦ
 τείχους, χαλάσαντες ἐν σπυρίδῳ». Εἰκότως, ἵνα ἀνύποπιον
 10 ἦ τὸ πρᾶγμα. Τί οὖν; τοιοῦτον κίνδυνον διαφυγῶν, ἄρα ἴ-
 σταιται; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἀπέρχεται ἔνθα μειζόνως ἂν αὐτοὺς
 ἐξάποι· οἱ γὰρ ἀκριδῶς ἐπίστευσεν, ἄπιστον ἦν εἶναι τοῖς
 πολλοῖς. Διὰ τοῦτο μεθ' ἡμέρας ἱκανὰς τοῦτο γίνεται. Τί
 ποτε τοῦτό ἐστιν; Εἰκὸς αὐτὸν μὴ βούλεσθαι τέως ἐξελθεῖν
 15 ἐκεῖθεν, πολλῶν ἴσως παραινούντων· ἐπειδὴ δὲ ἔμαθε, τότε
 ἐπέτρεψε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ γὰρ μαθητὰς εἶχεν εὐ-
 θέως. Τοῦτο αἰνιτιόμενος, ἔλεγεν· «Ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτια τοῦ
 βασιλέως ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν πιάσαι με θέλων».
 Καὶ ὄρα τὸν Εὐαγγελιστὴν οὐδὲν φιλοτίμως λέγοντα, οὐδὲ
 20 λαμπρὸν δεικνύντα τὸν Παῦλον, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἐπήγειραν
 τὸν βασιλέα. Μόνον οὖν αὐτὸν ἐξέπεμψαν, καὶ οὐδένα μετ'
 αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο δὲ συμφερόντως, ὥστε αὐτὸν φανῆναι τοῖς
 Ἀποσιόλοις ἐν Ἱεροσολύμοις· μᾶλλον δὲ αὐτοὶ μὲν ἐξέπεμ-
 ψαν, ὥς ἐκ τούτου λοιπὸν ἑαυτῷ τὴν σωτηρίαν πορίσασθαι,
 25 αὐτὸς δέ, τοῦναντίον πρᾶτιόμενος, εἰς τοὺς μαινομένους εὐ-
 θὺς ἐπεπήδησε. Τοῦτό ἐστι πεπρωῶσθαι, τοῦτο μάλιστα ζεῖν.

σχέδιά τους. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι παραφύλατταν τίς πύλες τῆς πόλεως νύχτα καὶ ἡμέρα, γιὰ νὰ τὸν φονεύσουν». Γιατί; Διότι ἡ μεταστροφή τοῦ Σαύλου ἦταν γι' αὐτοὺς ἀπὸ τὰ πλέον ἀνυπόφορα, ἀπὸ τὰ ὅσα σημεῖα μέχρι τότε εἶχαν γίνει, ἀπὸ τὴν προσέλευση τῶν πέντε χιλιάδων, τῶν τριῶν χιλιάδων καὶ γενικὰ ἀπὸ ὅλα. Καὶ πρόσεχε, ὅτι αὐτὸς στὴν ἀρχὴ δὲν σώζεται μὲ τὴ χάρη, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινη σοφία, γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ λάμπει καὶ χωρὶς θαύματα.

« Ἀφοῦ δὲ παρέλαβαν αὐτὸν οἱ μαθητὲς τὸν κατέβασαν νύχτα ἀπὸ κάποιο μέρος τοῦ τείχους μὲ σχοινὶ μέσα σὲ καλάθι». Δικαιολογημένα, γιὰ νὰ ἀποφύγουν ἔτσι τὴν ὑποψία τῆς φυγῆς. Τί λοιπόν; ἀφοῦ διέφυγε τέτοιο κίνδυνο, ἄραγε σταματᾷ; Καθόλου, ἀλλὰ πηγαίνει ἐκεῖ ὅπου περισσότερο θὰ τοὺς ἐξόργιζε. Διότι τὸ ὅτι πίστεψε πράγματι, ἦταν ἀκόμη στοὺς πολλοὺς ἀπίστευτο. Γι' αὐτό, μετὰ ἀπὸ ἀρκετὲς ἡμέρες γίνεται αὐτό. Τί τέλος πάντων σημαίνει αὐτό; Φυσικὸ εἶναι στὴν ἀρχὴ νὰ μὴ ἤθελε νὰ βγεῖ ἀπὸ ἐκεῖ, πράγμα ποὺ ἴσως πολλοὶ νὰ τὸν παρότρυναν, μόλις ὅμως τὸ ἔμαθε, τότε ἐπέτρεψε στοὺς μαθητὲς τοῦ νὰ τὸν φυγαδεύσουν· διότι μαθητὲς εἶχε ἀμέσως. Τοῦτο ὑπονοώντας ἔλεγε· «Ὁ διοικητὴς, ποὺ εἶχε διορισθεῖ ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἀρέτα, φρουροῦσε τὴν πόλη τῶν Δαμασκηνῶν, θέλοντας νὰ μὲ συλλάβει»³. Καὶ πρόσεχε ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς τίποτε τὸ ἐπίδεικτικὸ δὲν λέγει, οὔτε παρουσιάζει τὸν Παῦλο λαμπρό, ἀλλὰ μόνο ὅτι ἐξήγειραν τὸ βασιλῖα ἐναντίον τοῦ. Μόνο λοιπόν τὸν ἔστειλαν, χωρὶς κανένα ἄλλο μαζί τοῦ. Καὶ αὐτὸ ἔγινε πρὸς τὸ συμφέρον, ὥστε ὁ ἴδιος νὰ ἐμφανισθεῖ στοὺς Ἀποστόλους στὴν Ἱερουσαλήμ· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνοι μὲν ἀπέστειλαν αὐτόν, ὥστε ἀπὸ ἐδῶ καὶ στὸ ἐξῆς μόνος τοῦ νὰ ἐξασφαλίσει τὴ σωτηρίαν γιὰ τὸν ἑαυτό, αὐτὸς ὅμως πράττοντας τὸ ἀντίθετο, ἀμέσως εἰσέβαλε μέσα στοὺς μανιακοὺς. Αὐτὸ σημαίνει νὰ ἔχει κάποιος κυριευθεῖ ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς πίστεως, αὐτὸ πρὸ πάντων σημαίνει ζωὴ.

Καὶ σκόπει πῶς ἀκολουθεῖ, ἐκ πρώτης ἡμέρας τηρῶν
 τὸ παράγγελμα, ὅπερ ἤκουσαν οἱ Ἀπόστολοι, τὸ «ἐὰν μή τις
 ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ μοι». Τὸ τοίνυν ὑ-
 σιερὸν αὐτὸν τῶν ἄλλων ἐλθεῖν, μᾶλλον αὐτὸν προθυμότερον
 5 ἐποίει. Καὶ ἔργῳ ἐπληροῦτο ἐκεῖνο, τό, «ὧ ἀφίεται πολὺ,
 μᾶλλον ἀγαπήσει». Ὡστε, ὅσῳ ἔσχατον ἦλθε, τοσοῦτῳ μᾶλ-
 λον ἠγάπησε. Διὰ τοῦτο, καὶ τὸν πρότερον βίον ἑαυτοῦ σιη-
 λιτεύων, καὶ πολλάκις ἑαυτὸν στίζων, οὐδὲν ἠγεῖτο ἱκανὸν
 εἶναι πρὸς τὰ πρότερα ἀποκρύψαι. «Συμβιδάζων», φησί·
 10 τοιτέστι, μετ' ἐπιεικείας διδάσκων. Καὶ ὄρα, οὐ λέγουσιν
 αὐτῷ ὅτι 'σὺ εἰ ὁ πορθῶν, τί μεταβέβλησαι;' (ἡσχύνοντο
 γάρ), ἀλλὰ πρὸς ἑαυτοὺς ἔλεγον. Εἶπε γὰρ ἂν πολλῷ δικ-
 ότερον ὅτι τοῦτο μάλιστα ὑμᾶς διδάξαι ὀφείλει, ἐπεὶ καὶ
 πρὸς Ἀγρίππαν οὕτως ἀπολογεῖται.

15 Τοῦτο· μιμώμεθα, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς, καὶ πρὸς πάν-
 τας ὦμεν κινδύνους παραιτιαγμένοι. Καὶ πῶς, φησὶν, ἐκεῖ-
 νος φεύγει; Οὐκ ἦν δειλίας τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἐφύλατιεν ἑ-
 αυτὸν τῷ κηρύγματι. Εἰ δειλὸς ἦν, οὐκ ἂν εἰς τὰ Ἱεροσόλυ-
 μα ἦλθεν, οὐκ ἂν εὐθέως ἀνεδέξατο τὴν διδασκαλίαν, καθυ-
 20 φῆκεν ἂν τῆς σφοδρότητος· ἀλλ' οὐκ ἦν δειλός, ἀλλὰ καὶ οἰ-
 κονομικός. Ἐπαιδεύθη τῷ πάνθει τοῦ Στεφάνου· διὸ οὐδὲν
 μέγα ἠγεῖτο τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος, εἰ μὴ μετὰ
 πολλοῦ τοῦ κέρδους τοῦτο ἐργάσαιτο, ἄνθρωπος οὐδὲ τὸν
 Χριστὸν ἰδεῖν θέλων, ὃν μάλιστα πάντων ἔσπευδεν ἰδεῖν,
 25 ἐπειδὴ οὐδέπω ἀπήρτιστο αὐτῷ τὰ τῆς εἰς τοὺς ἀνθρώπους
 οἰκονομίας. Τοιαύτην εἶναι χρὴ τὴν ψυχὴν τοῦ Χριστιανοῦ.

4. Ἀπὸ προσιμίων καὶ ἀπὸ θαλβίδος αὐτῆς ἐδείκνυτο
 ὁ χαρακτὴρ Παύλου, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τούτου· ἐν οἷς γὰρ
 οὐ κατὰ γνῶσιν ἐποίει, ἀνθρωπίνῳ κινούμενος λογισμῷ διε-

4. Ματθ. 10, 38.

5) Πρβλ. Λουκᾶ 7, 47 «οὐ χάριν λέγω σοι, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολὺ· ὧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται· ὀλίγον ἀγαπᾷ».

Καὶ πρόσεχε πῶς ἀκολουθεῖ, ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα τηρώντας τὸ παράγγελμα, ποῦ ἄκουσαν οἱ Ἀπόστολοι, τὸ «Ἐὰν κάποιος δὲν σηκώσει τὸ σταυρό του καὶ δὲν με ἀκολουθήσει»⁴. Τὸ γεγονὸς λοιπὸν ὅτι αὐτὸς ἦλθε μετὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, κάνει αὐτὸν περισσότερο πρόθυμο. Καὶ ἔμπρακτα πραγματοποιοῦνταν ἐκεῖνο, τό, «Σ' ἐκεῖνον ποῦ χαρίζεται πολὺ, περισσότερο θ' ἀγαπήσει»⁵. "Ωστε, ὅσο πρὸς τὸ τέλος ἦλθε, τόσο περισσότερο ἀγάπησε. Γι' αὐτὸ καὶ κατακρίνοντας τὸν προηγούμενο βίον του, πολλές φορές δὲ καὶ στιγματίζοντας τὸν ἑαυτὸ του, τίποτε δὲν θεωροῦσε ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἀποκρύψει τὰ προηγούμενα. «Συμβιβάζοντας», λέγει· δηλαδὴ διδάσκοντας μὲ ἐπιείκεια. Καὶ πρόσεχε, δὲν τοῦ λέγουν ὅτι, 'οὐ εἶσαι ὁ διώκτης· γιατί ἔχεις ἀλλάξει;' (διότι ντρέπονταν), ἀλλὰ τὰ ἔλεγαν ἀναμεταξύ τους. Διότι θὰ ἔλεγε πολὺ λογικώτερα, ὅτι αὐτὸ πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ σᾶς διδάξει, ἀφοῦ καὶ πρὸς τὸν Ἀγρίπα ἔτσι ἀπολογεῖται.

Αὐτόν, παρακαλῶ, ὥς μιμούμαστε, καὶ ὥς εἴμαστε προετοιμασμένοι νὰ ἀντιταχθοῦμε πρὸς ὅλους τοὺς κινδύνους. Καὶ πῶς, λέγει, ἐκεῖνος φεύγει; Δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα δειλίας ἢ φυγῇ του, ἀλλὰ μ' αὐτὴν φύλασσε τὸν ἑαυτὸ του γιὰ τὸ κήρυγμα. "Αν ἦταν δειλός, δὲν θὰ ἐρχόταν στὰ Ἱεροσόλυμα, οὔτε θὰ ἀναλάμβανε ἀμέσως τὴ διδασκαλία, ἀλλὰ θὰ μετρίαζε τὴν ὀρμητικότητά του· δὲν ἦταν δειλός, ἀλλὰ συνετός. Διδάχθηκε ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ Στέφανου· γι' αὐτὸ δὲν θεωροῦσε καθόλου σπουδαῖο τὸ νὰ πεθάνει γιὰ τὸ κήρυγμα, ἐὰν δὲν γινόταν αὐτὸ μὲ μεγάλο κέρδος, αὐτός, ποῦ ἐνῶ δὲν ἤθελε οὔτε κἂν νὰ δεῖ τὸ Χριστό, αὐτόν τώρα περισσότερο ἀπὸ ὅλους διαζόταν νὰ δεῖ, ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν εἶχε ὀλοκληρωθεῖ σ' αὐτόν τὸ ἔργο τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Τέτοια πρέπει νὰ εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ χριστιανοῦ.

4. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ξεκίνημά του ἀποδεικνύεται ὁ χαρακτήρας τοῦ Παύλου· μᾶλλον δὲ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό· καθόσον ἐκεῖνα ποῦ ἔκαμνε χωρὶς νὰ ἔχει ὀρθὴ γνώση, τὰ ἔκανε κινούμενος ἀπὸ ἀνθρώπινο λογι-

τράιτετο· εἰ γὰρ μετὰ τοσοῦτον χρόνον οὐκ ἤθελεν ἀναλῆ-
 σαι, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἀρχῇ τῆς ἐμπορίας, ἄρτι τῶν λιμένων
 ἐξελθών. Οὐκ ἐξαρπάζει δὲ αὐτὸν ὁ Χριστὸς τοῦ κινδύνου,
 ἀλλ' ἀφίησιν, ἐπειδὴ βούλεται καὶ ἀνθρωπίνῃ συνέσει πολλά
 5 γίνεσθαι· ἄλλως δὲ ἀφίησιν, ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἄν-
 θρωποι ἦσαν, καὶ ὅτι οὐ πανταχοῦ τὸ πᾶν ἡ χάρις ἐνήργει·
 ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ξύλα ἀπλῶς ἐνομίσθησαν ἄν. Διὰ τοι-
 τοῦτο πολλὰ καὶ αὐτοὶ ὠκονόμουν διὰ τῶν πραγμάτων. Τοῦ-
 το καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, καὶ οὕτω τῆς τῶν ἀδελφῶν ὀρεγώμε-
 10 θα σωτηρίας. Τοῦτο μαρτυρίου οὐκ ἔλαττον, μηδὲν παραιτή-
 σασθαι παθεῖν διὰ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν. Οὐδὲν οὕτως
 εὐφραίνει τὸν Θεόν. Πάλιν ἐρῶ, ὃ πολλάκις εἶπον· ἐρῶ δέ,
 ἐπειδὴ σφόδρα αὐτὸ βούλομαι. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς τὸ αὐτὸ
 ἐποίει, περὶ ἀφέσεως παραινῶν καὶ λέγων· «Ὅταν προσ-
 15 εὐχῆσθε ὑμεῖς, ἀφίετε εἴ τι κατὰ τινος ἔχειε»· πάλιν, τῷ
 Πέτρῳ διαλεγόμενος, «οὐ λέγω σοι», φησὶν, «ὅτι ἄφες ἕως
 ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἐπτά»· καὶ διὰ τῶν ἔρ-
 γων ἀφῆκε τὰ εἰς αὐτὸν πλημμελήματα.

Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἴσμεν τοῦτο ὅρον Χριστιανι-
 20 σμοῦ ὄντα, διὰ παντὸς περὶ αὐτοῦ διαλεγόμεθα. Οὐδὲν ψυ-
 χρότερον Χριστιανοῦ, ἐτέρους μὴ σώζοντος. Οὐκ ἔχεις ἐν-
 ταῦθα πενίαν εἰπεῖν· ἡ γὰρ τὰ δύο καταβαλοῦσα λεπτὰ κατη-
 γορήσει. Καὶ Πέτρος ἔλεγεν· «Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ
 ὑπάρχει μοι». Καὶ Παῦλος οὕτως ἦν πένης, ὥς καὶ πεινᾶ-
 25 σαι πολλάκις, καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορῆσαι τροφῆς. Οὐκ ἔ-
 χεις δυσγένειαν εἰπεῖν· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἄσημοι ἦσαν, καὶ ἐξ
 ἀσήμεων. Οὐκ ἔχεις ἰδιωτείαν προβαλέσθαι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι
 ἀγράμματοι ἦσαν. Καὶ δοῦλος ἦς, καὶ δραπετής, δυνήσῃ τὰ

6. Μάρκ. 11, 25 καὶ Ματθ. 5, 23.

7. Ματθ. 18, 22 καὶ Λουκᾶ 17, 4. Πρὸλ. Γεν. 4, 24.

8. Λουκᾶ 21, 2 καὶ Μάρκ. 12, 41 - 44.

9. Πράξ. 3, 6.

σμό. Διότι, ἐὰν μετὰ τόσο χρόνο δὲν ἤθελε πλέον νὰ αἰσθανθεῖ ἐλεύθερος, πολὺ περισσότερο στήν ἀρχὴ τῆς ἐμπορίας, ὅταν μόλις εἶχε ἐξέλθει ἀπὸ τοὺς λιμένες. Δὲν ἀπαλλάσσει αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸν κίνδυνο, ἀλλὰ τὸν ἀφήνει, ἐπειδὴ θέλει καὶ μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σύνεση νὰ γίνονται πολλά. Ἀκόμα δὲ τὸν ἀφήνει, γιὰ νὰ μάθουμε, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἦταν ἄνθρωποι, καὶ ὅτι δὲν ἐνεργοῦσε παντοῦ τὸ κάθε τι ἢ θεία χάρη· διότι, ἂν δὲν συνέβαινε αὐτό, θὰ θεωροῦνταν ἀπλῶς ξύλα. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ αὐτοὶ ἐρρύθμιζαν πολλὰ μὲ τὰ πράγματα. Αὐτὸ καὶ ἐμεῖς ὥς κάμνουμε καὶ ἔτσι ὥς φροντίζουμε γιὰ τὴ σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν. Αὐτὸ δὲν εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὸ μαρτύριο, τὸ νὰ μὴ ἀποφεύγουμε νὰ πάθουμε ὅ,τιδήποτε γιὰ τὴ σωτηρίαν τῶν πολλῶν. Τίποτε δὲν εὐχαριστεῖ τόσο τὸ Θεό. Πάλι θὰ πῶ ἐκεῖνο, ποὺ πολλές φορές εἶπα· θὰ τὸ πῶ, ἐπειδὴ πάρα πολὺ ἐπιθυμῶ αὐτό· διότι καὶ ὁ Χριστὸς τὸ ἴδιο ἔκαμνε, συμβουλευόντας γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν καὶ λέγοντας· «Ὅταν σεῖς προσεύχεσθε, νὰ συγχωρεῖτε, ἐὰν ἔχετε κάτι ἐναντίον κάποιου»⁶. Πάλι συζητώντας μὲ τὸν Πέτρο, λέγει· «Δὲν σοῦ λέγω νὰ συγχωρήσεις μέχρις ἐπτὰ φορές, ἀλλὰ μέχρις ἑβδομήντα φορές τὸ ἐπτὰ»⁷. Καὶ ἔμπρακτα συγχώρησε τὰ παραπτώματα, ποὺ ἔγιναν σ' αὐτόν.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἐπειδὴ γνωρίζουμε, ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ σκοπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, συνέχεια διδάσκουμε γι' αὐτό. Τίποτε δὲν εἶναι ἐλεεινότερο τοῦ χριστιανοῦ ἐκεῖνου, ποὺ δὲν σώζει ἄλλους. Δὲν μπορείς ἐδῶ νὰ ἐπικαλεσθεῖς τὴ φτώχεια· διότι θὰ σὲ κατηγορήσει ἡ χήρα, ποὺ κατέβαλε τὰ δύο λεπτά⁸. Καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε· «Ἀργύριο καὶ χρυσάφι δὲν ἔχω»⁹. Καὶ ὁ Παῦλος ἦταν τόσο φτωχός, ὥστε συνέβηκε καὶ νὰ πεινάσει πολλές φορές, καὶ νὰ στερηθεῖ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς. Δὲν μπορείς νὰ προβάλεις τὴν ταπεινὴ καταγωγὴ σου· διότι καὶ ἐκεῖνοι ἦταν ἄσημοι καὶ ἀπὸ ἄσημους γονεῖς κατάγονταν. Δὲν μπορείς νὰ προβάλεις τὴν ἑλλειψη μορφώσεως· διότι καὶ ἐκεῖνοι ἦταν ἀγράμματοι. Καὶ ἂν εἶσαι δοῦλος, καὶ ἂν εἰ-

παρὰ σαντιοῦ πληρῶσαι· ἐπεὶ καὶ ὁ Ὀνήσιμος τοιοῦτος ἦν.
 Ἄλλ' ὅρα ποῦ καλεῖ αὐτόν, καὶ εἰς πόσον ἄγει ἀξίωμα.
 «Ἴνα κοινωνῇ μοι», φησὶν, «ἐν τοῖς δεσμοῖς μου». Οὐκ ἔ-
 χεις ἀσθενείαν εἰπεῖν· ἐπεὶ καὶ Τιμόθεος τοιοῦτος ἦν, πυ-
 5 κνὰς ἔχων τὰς ἀσθενείας. Ὅτι δὲ ἀσθενὴς ἦν, ἄκουε· «Οἶ-
 νω ὀλίγω χρόνῳ διὰ τὸν σιόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀ-
 σθενείας». Δύναται ἕκαστος τὸν πλησίον ὠφελεῖν, ἐὰν θέλῃ
 τὰ παρ' αὐτοῦ πληροῦν. Οὐχ ὁρᾶτε τὰ δένδρα τὰ ἄκαρπα
 πῶς ἐστὶν ἰσχυρά, πῶς καλὰ, εὐμήκη, λεῖα καὶ ὑψηλά; Ἄλ-
 10 λά, εἰ παράδεισον ἔχοιμεν βουλοίμεθα ἂν ροιάς, ἐλαίας ἔ-
 χειν καρπίμους πολλῶ μᾶλλον ἢ ταῦτα· ἐκεῖνα γὰρ πρὸς τέρ-
 ψιν εἰσὶν, οὐ πρὸς ὠφέλειαν· καὶ ἡ ὠφέλεια δὲ μικρά τις
 ἐστὶ. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ τὰ αὐτῶν μόνον σκοποῦντες, μᾶλλον
 δὲ οὐδὲ τοιοῦτοι πρὸς γὰρ καῦσιν ἐπιτήδριοι οὔτιοι· ἐπεὶ ἐ-
 15 κεῖνα καὶ πρὸς οἰκοδομὴν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἔνδον.

Τοιαῦται ἦσαν καὶ αἱ παρθένοι, ἀγναὶ μὲν καὶ κόσμιοι
 καὶ σώφρονες, οὐδενὶ δὲ χρήσιμοι διὸ καὶ κατακαίονται.
 Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ μὴ θρέψαντες τὸν Χριστόν· ὅρα γὰρ τού-
 των οὐδένα ἐγκαλούμενον ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων,
 20 οὐχ ὅτι ἐπόρνευσεν, οὐχ ὅτι ἐπιώρκησεν, οὐδὲν ὅλως, ἀλλ'
 ὅτι ἐτέρω μὴ γέγονε χρήσιμος. Τοιοῦτος ἦν ὁ τὸ τάλαντιον
 κατορύξας, ἄληπιον παρεχόμενος μὲν θίον, ἐτέρω δὲ οὐκ
 ὦν χρήσιμος. Πῶς ἐστὶ Χριστιανὸς ὁ τοιοῦτος; Εἰπέ μοι,
 ἐὰν ζύμη, ἀναφυρεῖσα ἀλεύρῳ, μὴ μετασιήσειεν εἰς τὴν αὐ-
 25 τῆς ἔξιν τὸ πᾶν, ἄρα ζύμη τὸ τοιοῦτόν ἐστι; Τί δέ, εἰ μὴ
 μύρον ἀναπλήσειε τῆς εὐωδίας τοὺς πλησιάζοντας, μύρον ἂν
 τοῦτο καλέσαιμεν; Μὴ εἴπῃς· Ἀδύνατόν μοί ἐστιν ἐτέρους
 ἐναγαγεῖν· ἂν γὰρ ἦς Χριστιανός, ἀδύνατον τὸ μὴ οὔτω γε-
 νέσθαι· ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῇ φύσει ἀναντίρροητά ἐστὶν, οὔτω

10. Φιλημ. 1, 10.

11. Α' Τιμ. 5, 23.

12. Ματθ. 25, 1-12.

13. Βλ. Ματθ. 25, 31-46. Τὰ κριτήρια κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως.

14. Ματθ. 25, 14-30.

σαι δραπετής, θά μπορέσεις νά ἐκπληρώσεις τὰ ἔργα σου· διότι καὶ ὁ Ὀνήσιμος ἦταν δοῦλος. Ἀλλὰ πρόσεχε ποῦ καλεῖ αὐτόν, καὶ σέ ποιὸ ἀξίωμα τὸν ἀνεβάζει· «Γιὰ νά συμμετέχει μαζί μου», λέγει, «στὰ δεσμά μου»¹⁰. Δέν μπορείς νά προβάλεις ἀσθένεια· διότι καὶ ὁ Τιμόθεος ἦταν τέτοιος, ὑποφέροντας ἀπὸ συχνές ἀσθένειες. Τὸ ὅτι δὲ ἦταν ἀσθενής, ἄκουε· «Λίγο κρασί νά χρησιμοποιεῖς γιὰ τὸ στομάχι σου καὶ γιὰ τίς συχνές ἀσθένειές σου»¹¹. Μπορεῖ ὁ καθένας νά ὠφελήσῃ τὸν πλησίον του, ἂν θέλει νά ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντά του. Δέν βλέπετε τὰ δένδρα τὰ ἄκαρπα πῶς εἶναι ἰσχυρά, πῶς εἶναι ὠραῖα, μακριά, λεῖα καὶ ψηλά; Ἀλλ' ἂν θὰ εἴχαμε κῆπο, θὰ θέλαμε νά ἔχουμε μᾶλλον ροδιές, ἐλιές καρποφόρες, παρὰ αὐτὰ· διότι αὐτὰ εἶναι γιὰ τὴν εὐχαρίστηση τοῦ ἀνθρώπου, ὅχι γιὰ τὴν ὠφέλειά του, καὶ ἡ ὠφέλεια δὲ εἶναι μικρή. Τέτοιοι εἶναι ὅσοι φροντίζουν μόνο γιὰ τὰ δικά τους· μᾶλλον δὲ οὔτε τέτοιοι· διότι αὐτοὶ εἶναι κατάλληλοι γιὰ κάψιμο· ἀφοῦ ἐκεῖνα εἶναι χρήσιμα καὶ γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν καὶ γιὰ τὴν ἀσφάλεια ἐκείνων ποὺ βρίσκονται μέσα.

Τέτοιες ἦταν καὶ οἱ παρθένες, ἀγνές μὲν καὶ κόσμιες καὶ σώφρονες, σὲ κανένα ὅμως χρήσιμες, γι' αὐτὸ καὶ κατακαίονται¹². Τέτοιοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δέν ἔθρεψαν τὸ Χριστό· πρόσεχε λοιπὸν ὅτι κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δέν κατηγορεῖται γιὰ τὰ δικά του ἁμαρτήματα, οὔτε ὅτι πόρνευσε, οὔτε ὅτι ἐπιόρκησε, οὔτε γιὰ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἀλλ' ὅτι δέν ὑπῆρξε χρήσιμος σὲ ἄλλον. Τέτοιος ἦταν καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔκρυσσε τὸ τάλαντο, ποὺ παρουσίαζε ἄμεμπτο μὲν βίο, ἀλλὰ ποὺ δέν ἦταν σ' ἄλλον χρήσιμος¹⁴. Πῶς εἶναι χριστιανὸς αὐτός; Πές μου, ἐὰν ἡ ζύμη, ἀφοῦ ἀναμιχθεῖ μὲ ἀλεύρι, δέν μεταβάλλει τὸ ὅλο μίγμα στὴ δική της κατάστασιν, ἄραγε εἶναι ζύμη αὐτὸ τὸ ὑλικό; Τί δὲ, ἂν τὸ μύρο δέν σκορπίσῃ τὴν εὐωδιά του σ' ἐκείνους ποὺ τὸ πλησιάζουν, θὰ μπορούσαμε νά τὸ ὀνομάσουμε αὐτὸ μύρο; Μὴ πεῖς· Ὁμοῦ εἶναι ἀδύνατο νά παρακινήσω καὶ ἄλλους· διότι, ἂν εἶσαι χριστιανός, εἶναι ἀδύνατο νά μὴ συμβεῖ αὐτό. Διότι, ὅπως γιὰ ἐκεῖνα ποὺ γί-

καὶ ταῦτα· ἐν γὰρ τῇ φύσει τοῦ Χριστιανοῦ κεῖται τὸ πρᾶγμα.
 Μὴ ὕβριζε τὸν Θεόν. Ἐάν τις εἴπῃς διὸ ὁ ἥλιος οὐ δύναται
 φαίνειν, ὕβρισας αὐτόν· ἂν εἴπῃς διὸ ὁ Χριστιανὸς οὐ δύναται
 ὠφελεῖν, ὕβρισας τὸν Θεὸν καὶ ψεύσιγν εἶπας. Εὐκόλον γὰρ
 5 τὸν ἥλιον μὴ θερμαίνειν, μηδὲ φαίνειν, ἢ τὸν Χριστιανὸν
 μὴ φωτίζειν· εὐκόλον τὸ φῶς εἶναι σκότιος, ἢ τοῦτο γενέσθαι.
 Μὴ δὴ λέγε διὸ ἀδύνατον· ἀδύνατον γὰρ τοῦναντίον ἐστί. Μὴ
 δὴ ὕβριζε τὸν Θεόν. Ἐάν τις κατ' ἡμᾶς κατασκευάσωμεν κα-
 λῶς, πάντως ἐστὶ ἐκεῖνα, καὶ ὥσπερ φυσικόν τι πρᾶγμα
 10 ἔψεται. Οὐκ ἐνὶ λαθεῖν φῶς Χριστιανοῦ, οὐκ ἐνὶ κρυβῆναι
 λαμπάδα, οὕτω περιφανῇ. Μὴ δὴ ἀμελῶμεν· ὥσπερ γὰρ ἀπὸ
 τῆς ἀρετῆς τὸ κέρδος εἰς τε ἡμᾶς, εἰς τε τοὺς ὠφελουμένους
 διαβαίνει, οὕτως ἀπὸ τῆς κακίας διπλῇ πάλιν ἢ ζημία, εἰς τε
 ἡμᾶς, εἰς τε τοὺς βλαπτομένους διαβαίνουσα. Ἐστω τις, εἰ
 15 βούλει, ἰδιώτης, μυρία παρὰ τινος παθῶν κακά, καὶ μηδεὶς
 ἐκεῖνον ἀμυνέσθω, ἀλλὰ καὶ εὐεργετείτω, πόσης τοῦτο δι-
 δασκαλίας οὐκ ἰσχυρότερον; πόσων λόγων, πόσων παραινέ-
 σεων; τίνα οὐχ ἱκανὸν σθέσαι θυμὸν καὶ μαλάξαι;

Ταῦτι' οὖν εἰδότες, ἐχώμεθα τῆς ἀρετῆς, ὥς οὐκ ἐνὸν
 20 ἐτέρως σωθῆναι, ἢ μετὰ τούτων τῶν κατορθωμάτων τὴν
 ἐνταῦθα ζωὴν διανύσαντες, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν
 ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δό-
 ξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ-
 25 ὄνων. Ἀμήν.

νονται στή φύση δὲν ὑπάρχει ἀντίρρηση, ἔτσι καὶ γι' αὐτά· διότι στή φύση τοῦ χριστιανοῦ βρίσκεται τὸ πρᾶγμα. Μὴ βρίζεις τὸ Θεό. "Αν πεῖς, ὅτι ὁ ἥλιος δὲν μπορεῖ νὰ φωτίζει, βρίζεις αὐτόν· ἂν πεῖς, ὅτι ὁ χριστιανὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὠφελήσει, ἔβρισες τὸ Θεό καὶ εἶπες αὐτόν ψεύτη· διότι εἶναι εὐκολώτερο ὁ ἥλιος νὰ μὴ θερμαίνει οὔτε νὰ φωτίζει, παρὰ ὁ χριστιανὸς νὰ μὴ φωτίζει· εἶναι εὐκολο τὸ φῶς νὰ γίνει σκότος, παρὰ νὰ συμβεῖ αὐτό. Μὴ λέγεις λοιπὸν ὅτι εἶναι ἀδύνατο· ἀδύνατο εἶναι τὸ ἀντίθετο. Μὴ βρίζεις λοιπὸν τὸ Θεό. "Αν τακτοποιήσουμε τὰ δικά μας καλὰ, ὅπωςδὴποτε καὶ ὅλα ἐκεῖνα θὰ γίνουν καὶ θὰ ἀκολουθήσουν σὰν κάποιον φυσικὸ πρᾶγμα. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ μείνει ἀπαρατήρητο τὸ φῶς τοῦ χριστιανοῦ· δὲν εἶναι δυνατό νὰ κρυβεῖ λαμπάδα τόσο φωτεινὴ¹⁵. "Ας μὴ ἀμελοῦμε λοιπὸν· διότι ὅπως τὸ κέρδος τῆς ἀρετῆς, καταλήγει καὶ σὲ μᾶς καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ὠφελοῦνται, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν κακία, διπλὴ εἶναι πάλι ἡ ζημία, ποὺ μεταβαίνει σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐκείνους ποὺ βλάπτονται. Ὑποθέτουμε, ἂν θέλεις, ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἀπλοϊκὸς ποὺ ἔπαθε ἄπειρα κακὰ ἀπὸ κάποιον, καὶ ἐκεῖνον κανέναν δὲν πολεμᾷ, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐεργετεῖ· ἀπὸ πόση διδασκαλία αὐτὸ δὲν εἶναι ἰσχυρότερο; ἀπὸ πόσους λόγους; ἀπὸ πόσες συμβουλές; πόσο θυμὸ δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ σβήσῃ καὶ νὰ καταπραῖνει;

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἃς ἀσκοῦμε τὴν ἀρετὴν, διότι δὲν εἶναι δυνατό μὲ ἄλλο τρόπο νὰ σωθοῦμε, παρὰ μόνο ἂν διανύσουμε τὴν ἐπίγειον ζωὴν μὲ αὐτὰ τὰ κατορθώματα, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΑ΄

(Πράξ. 9, 26 - 43)

«Παραγενόμενος δὲ ὁ Σαῦλος εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐ-
πειρᾶτο κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς· καὶ πάντες ἐφο-
5 δοῦντο αὐτόν, μὴ πιστεύοντες ὅτι ἐστὶ μαθητής. Βαρ-
νάβας δέ, ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, ἤγαγε πρὸς τοὺς Ἀ-
ποσιόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε
τὸν Κύριον».

1. Ἐνταῦθα διαπορῆσαι πῶς ἐν μὲν τῇ πρὸς Γα-
10 λάτιας φησὶν ὅτι «οὐκ ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' εἰς Ἀ-
ραβίαν καὶ Δαμασκόν», καὶ ὅτι «μετὰ τρία ἔτη ἀνέβην εἰς
Ἱεροσόλυμα ἱστορῆσαι Πέτρον» καὶ ὅτι «οὐδένα τῶν Ἀπο-
σιόλων εἶδον», ἐνταῦθα δὲ τοῦναντίον ὅτι «Βαρνάβας ἤγαγεν
αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἀποσιόλους». Ἡ τοίνυν τοῦτο φησιν, ὅτι
15 οὐκ ἀπῆλθον ὥστε ἀναθέσθαι», (λέγει γὰρ ἐκεῖ ὅτι «οὐ προ-
ανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι», «οὐδὲ ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα
πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ Ἀποσιόλους»), ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ἡ
ἐπιβουλή, ἡ ἐν Δαμασκῷ, μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ Ἀρα-
βίας γέγονε, φησὶν, εἴτα πάλιν ἡ ἄνοδος μετὰ τὸ ἐκεῖθεν
20 ἐλθεῖν. Αὐτὸς γοῦν οὐκ ἀπῆλθε πρὸς τοὺς Ἀποσιόλους, ἀλλὰ
«τοῖς μαθηταῖς ἐπειρᾶτο κολλᾶσθαι», ἅτε οὐ διδάσκαλος ὢν,
ἀλλὰ μαθητής. Ἄρα οὐ διὰ τοῦτο ἀνῆλθεν, ἵνα πρὸς τοὺς πρὸ
αὐτοῦ ἀπέλθῃ· οὐδὲ γὰρ παρ' αὐτῶν τι ἔμαθεν. Ἡ ταύτην
τὴν ἄνοδον οὐ λέγει, ἀλλ' ἀφίησιν, ὥστε εἶναι οὕτως· Ἀπῆλ-
25 θεν εἰς Ἀραβίαν, εἴτα ἦλθεν εἰς Δαμασκόν, εἴτα εἰς Ἱερο-

1. Γαλατ. 1, 17. 18. 19.

2. Γαλατ. 1, 16 - 17.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΑ΄

(Πράξ. 9, 26 - 43)

«Όταν ὁ Σαῦλος ἔφθασε στήν Ἱερουσαλήμ, προσπαθοῦσε νά πλησιάσει τοὺς μαθητές, ἀλλ' ὅλοι τὸν φοβοῦνταν, διότι δέν πίστευαν ὅτι εἶναι πράγματι μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Βαρνάβας ὁμως, ἀφοῦ τὸν πῆρε μὲ ἐμπιστοσύνη, τὸν ὁδήγησε στοὺς ἀποστόλους, καὶ διηγήθηκε σ' αὐτοὺς ὁ Σαῦλος, πῶς στὸ δρόμο εἶδε τὸν Κύριο».

1. Ἀξίζει ἐδῶ νά ἀπορήσει κανένας, πῶς στή μὲν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολή του λέγει, ὅτι «Δέν πῆγα στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ στήν Ἀραβία καὶ Δαμασκό», καὶ ὅτι «Μετὰ ἀπὸ τρία ἔτη ἀνέβηκα στὰ Ἱεροσόλυμα, γιὰ νά διηγηθῶ τὰ γεγονότα στὸν Πέτρο», καὶ ὅτι Ἐδὲν εἶδα κανένα ἄλλον ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους»¹, ἐδῶ δὲ ἀντίθετα λέγει ὅτι «ὁ Βαρνάβας ὁδήγησε αὐτόν πρὸς τοὺς Ἀποστόλους». Ἡ λοιπὸν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι δέν πῆγα γιὰ νά συμβουλευθῶ κάποιον ἐκεῖ (διότι ἐκεῖ λέγει ὅτι «Δέν συμβουλευθήκα σάρκα καὶ αἷμα», δηλαδὴ ἄνθρωπο, «οὔτε πῆγα στὰ Ἱεροσόλυμα πρὸς συνάντηση τῶν Ἀποστόλων, ποὺ εἶχαν κληθεῖ πρὶν ἀπὸ μένα»²), ἢ, ἐὰν δέν ἐννοεῖ αὐτό, λέγει, ὅτι ἡ ἐπιβουλή ποὺ σχεδιαζόταν στή Δαμασκό, ἐγίνε μετὰ τὴν ἐπάνοδό του ἀπὸ τὴν Ἀραβία, ἔπειτα πάλι ἡ ἄνοδός του στήν Ἱερουσαλήμ ἐγίνε μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴ Δαμασκό. Αὐτὸς λοιπὸν δέν πῆγε στοὺς Ἀποστόλους, ἀλλὰ «Προσπαθοῦσε νά πλησιάσει τοὺς μαθητές», ἐφόσον δέν ἦταν διδάσκαλος, ἀλλὰ μαθητῆς. Ἄρα δέν ἀνῆλθε στὰ Ἱεροσόλυμα γι' αὐτό, γιὰ νά μεταβεῖ πρὸς τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτόν Ἀποστόλους, καθόσον τίποτε ἀπ' αὐτοὺς δέν ἔμαθε. Ἡ δέν ἐννοεῖ αὕτῃ τὴν ἄνοδο, ἀλλὰ τὴν ἀφήνει, καὶ ἄρα τὸ πράγμα ἔχει ὡς ἐξῆς: Πῆγε στήν Ἀραβία, ἔπειτα ἦλθε στή Δαμασκό, ἔπειτα

σόλυμα, εἶτα εἰς Συρίαν, ἥ, εἰ μὴ τοῦτο, πάλιν οὕτως, ὅτι
 ἄνῃλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, εἶτα εἰς Δαμασκὸν ἐξεπέμφθη,
 εἶτα εἰς Συρίαν, εἶτα εἰς Δαμασκὸν πάλιν, εἶτα εἰς Καισά-
 ρειαν, καὶ τότε διὰ δέκα τεσσάρων ἑτῶν, ἴσως διὰ τοὺς ἀδελ-
 5 φούς ἀνήγαγε μετὰ Βαρνάβαν, ἥ, εἰ μὴ τοῦτο, ἕτερον λέγει
 καιρὸν· ὁ γὰρ ἱστοριογράφος πολλὰ ἐπιτέμνει, καὶ πολλοὺς
 συνάγει καιροὺς. Ὅρα πῶς οὐκ ἔστι φιλότιμος, οὐδὲ διηγεῖ-
 ται τὴν ὄψιν ἐκείνην, ἀλλὰ παραιρέχει. Πάλιν δὲ οὕτως ἄρ-
 χεται, καὶ φησι· «Παραγενόμενος δὲ εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐπει-
 10 ρᾶτο κολῶσθαι τοῖς μαθηταῖς· οἱ δὲ ἐφοβοῦντο αὐτόν». Καὶ
 ἀπὸ τούτου πάλιν τὸ θερμὸν τοῦ Παύλου δείκνυται, οὐκ ἀπὸ
 Ἀνανίου, οὐδὲ ἀπὸ τῶν θαυμαζόντων αὐτόν ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ
 ἀπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις· οὐ γὰρ ἦν ὄντως προσδοκίας ἀν-
 θρωπίνης ἐκεῖνο. Καὶ ὅρα αὐτόν οὐ πρὸς τοὺς Ἀποσιόλους
 15 ἀπιόντα διὰ τὸ μειριάζειν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἅτε μα-
 θητὴν ὄντα· οὐπω γὰρ ἐνομίζετο ἀξιόπιστος εἶναι. «Βαρνά-
 βας δέ, ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, ἤγαγε πρὸς τοὺς Ἀποσιόλους,
 καὶ διηγῆσαι αὐτοῖς, πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον». Ὁ
 Βαρνάβας οὗτος ἐπεικὴς τις καὶ ἡμερος ἄνθρωπος ἦν. «Υἱ-
 20 ὅς δὲ παρακλήσεως» τὸ ὄνομα ἐρμηνεύεται· ὅθεν καὶ φίλος
 τῷ Παύλῳ γέγονεν. Ὅτι δὲ χρησιὸς ἦν σφόδρα καὶ εὐπρόσι-
 τος, τοῦτο καὶ ἐκ τῶν μετὰ χεῖρας, καὶ ἐκ τῶν κατὰ Ἰωάν-
 νην δῆλόν ἐστιν. Ὅθεν οὗτος οὐ φοβεῖται, ἀλλὰ διηγεῖται
 «πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν αὐτῷ, καὶ
 25 πῶς ἐν Δαμασκῷ ἐπαρρησιάσατο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου
 Ἰησοῦ»· εἰκός γὰρ αὐτόν καὶ ἐν Δαμασκῷ ἀκηκοέναι τὰ κατ'
 αὐτόν. Διό, καὶ ταῦτα ἐκείνων κατασκευαστικὰ ποιῶν, διὰ
 τῶν ἔργων ἐβεβαίωσε τὰ λεχθέντα.

«Καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος καὶ ἐκπορευόμενος

3. Βλ. Γαλ. 1, 18 - 2, 1.

4. Πράξ. 4, 36.

στά Ἱεροσόλυμα, ἔπειτα στήν Συρία, ἥ, ἂν δέν ἐννοεῖ αὐτό, τότε ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς, ὅτι Πῆγε στα Ἱεροσόλυμα, ἔπειτα στάλθηκε στή Δαμασκό, ἔπειτα στή Συρία, ἔπειτα πάλι στή Δαμασκό, ἔπειτα στήν Καισάρεια, καί τότε, μετὰ ἀπὸ δεκατέσσαρα ἔτη, ἴσως ὅταν ὁδήγησε τοὺς ἀδελφοὺς μαζί μὲ τὸ Βαρνάβα³, ἥ ἐὰν ὄχι καί αὐτό, ἄλλον καιρὸ ἐννοεῖ· διότι ὁ ἱστοριογράφος πολλὰ ἐκθέτει σύντομα, καί πολλοὺς καιροὺς συντομεύει.

Πρόσεχε πῶς δέν εἶναι φιλόδοξος, οὔτε διηγεῖται τὸ ὄραμα ἐκεῖνο, ἀλλὰ τὸ προσπερνᾷ. Πάλι δέ, ἔτσι ἀρχίζει καί λέγει· «Ὅταν δέ ὁ Σαῦλος ἦλθε στήν Ἱερουσαλήμ, προσπαθοῦσε νὰ πλησιάσει τοὺς μαθητές, ἐκεῖνοι δέ φοβοῦνταν αὐτόν». Καί ἀπὸ αὐτό πάλι ἀποδεικνύεται ὁ θερμὸς ζῆλος τοῦ Παύλου, ὄχι ἀπὸ τὸν Ἀνανία, οὔτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐθαύμαζαν αὐτόν ἐκεῖ, ἀλλὰ καί ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβηκαν στὰ Ἱεροσόλυμα. Διότι δέν ἦταν πράγματι κάτι ποὺ μπορούσε νὰ τὸ περιμένει ἄνθρωπος νὰ συμβεῖ. Καί πρόσεχε ὅτι αὐτὸς δέν μεταβαίνει πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, ἀπὸ μετριοφροσύνη, ἀλλὰ πρὸς τοὺς μαθητές, ἐφόσον ἦταν μαθητές, διότι δέν θεωροῦνταν ἀκόμα ὅτι ἦταν ἀξιόπιστος. «Ὁ Βαρνάβας ὅμως, ἀφοῦ παρέλαβε αὐτόν, τὸν ὁδήγησε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καί διηγήθηκε σ' αὐτούς, πῶς εἶδε στὸ δρόμο τὸν Κύριο». Αὐτὸς ὁ Βαρνάβας ἦταν ἓνας πρᾶος καί ἡμερος ἄνθρωπος. «Υἱὸς δέ παρακλήσεως»⁴ ἐρμηνεύεται τὸ ὄνομά του, γι' αὐτὸ καί ἔγινε φίλος τοῦ Παύλου. Ὅτι δέ ἦταν πάρα πολὺ ἀγαθὸς καί εὐκολοπλησίαστος, αὐτὸ γίνεται φανερό καί ἀπὸ τὸ ἐξεταζόμενο χωρίο, ἀλλὰ καί ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα στὸν Ἰωάννη. Γι' αὐτὸ αὐτὸς δέν φοβοῦνταν, ἀλλὰ διηγεῖται «πῶς στὸ δρόμο εἶδε τὸν Κύριο, καί ὅτι μίλησε σ' αὐτόν, καί πῶς στή Δαμασκὸ μίλησε μὲ θάρρος γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ». Διότι ἦταν φυσικὸ ὁ Βαρνάβας καί στή Δαμασκὸ νὰ εἶχε ἀκούσει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Παῦλο. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἐπιβεβαίωσε μὲ ἐκεῖνα καί αὐτά, ἔμπρακτα ἐπιβεβαίωσε τὰ λεχθέντα.

«Καί εἶχε συχνὴ ἐπικοινωνία ὁ Παῦλος μαζί τους

ἔν Ἱερουσαλήμ, καὶ παρρησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰη-
 σοῦ, ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς». Ἐπει-
 δὴ οἱ μαθηταὶ ἐφοβοῦντο αὐτόν, οἱ δὲ Ἀπόστολοι οὐκ ἐπί-
 στευον αὐτῷ, διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐκεῖθεν λύει τὸ δέος. «Ἐλά-
 5 λει τε καὶ συνεζήτει», φησί, πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς». Ἑλλη-
 νιστὰς τοὺς Ἑλληνοισιὶ φθεγγομένους λέγει· καὶ τοῦτο σφό-
 δρα σοφῶς· ἐκεῖνοι γὰρ οἱ ἄλλοι οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν ἠθέλη-
 σαν· οἱ θαυεῖς Ἑβραῖοι. «Οἱ δὲ ἐπεχείρουν ἀνελεῖν αὐτόν»·
 τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς κατὰ κράτος νίκης τοῦτο τεκμήρι-
 10 ον, καὶ τοῦ σφόδρα λυπεῖσθαι τῷ γεγονότι. «Ἐπιγνόντες δὲ
 οἱ ἀδελφοὶ κατήγαγον αὐτὸν εἰς Καισάρειαν». Διὰ φόβον
 τοῦτο ποιοῦσι· φοβηθέντες γὰρ λοιπὸν μὴ ταῦτόν γένηται,
 ὅλον ἐπὶ Στεφάνου, κατὰγουσιν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν. «Καὶ
 ἐξαπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ταρσόν». Εἰ καὶ διὰ φόβον, ὅμως
 15 ἀποσιέλλουσιν, ἅμα καὶ κηρύσσοντα, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἐσόμε-
 νον αὐτόν, ὅτι ἐν οἰκείᾳ πατρίδι. Ὅρα δέ μοι πῶς οὐ πάν-
 τα χάριτι γίνεται, ἀλλὰ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ οἰκεία
 σοφία οἰκονομεῖν πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως· εἰ γὰρ ἐπ' αὐτοῦ
 τοῦτο γέγονε, πολλῷ μᾶλλον ἐπ' αὐτῶν· συγχωρεῖ τοίνυν, ἵνα
 20 τῶν ραθύμων τὴν πρόφασιν ἐκκόψῃ.

«Αἱ μὲν οὖν Ἐκκλησίαι καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας καὶ Σα-
 μαρείας εἶχον εἰρήνην, οἰκοδομοῦμεναι καὶ πορευόμεναι τῷ
 φόβῳ Κυρίου, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐ-
 πληθύνοντι». Μέλλει περὶ Πέτρου λέγειν, καὶ ὅτι πρὸς τοὺς
 25 ἁγίους κάτεισιν. Ἰν' οὖν μὴ φόβου τοῦτο νομίσῃ τις, πρότε-
 ρον ὥς εἶχον αἱ Ἐκκλησίαι διηγεῖται, δεικνὺς ὅτι, διωγμὸς
 ὅτις ἦν, ἐν Ἱεροσολύμοις ἦν, ὅτις δὲ πανταχοῦ ἐν ἀσφαλείᾳ

στήν Ἱερουσαλήμ καὶ με θάρρος κήρυττε στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Μιλοῦσε καὶ συζητοῦσε με τοὺς Ἰουδαίους ποὺ μιλοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ». Ἐπειδὴ οἱ μαθητὲς φοβοῦνταν αὐτόν, οἱ δὲ Ἀπόστολοι δὲν πίστευαν σ' αὐτόν, γι' αὐτὸ με αὐτὲς τὶς ἐνέργειές του διαλύει τὸ φόβο τους. «Μιλοῦσε καὶ συζητοῦσε», λέγει, «με τοὺς ἑλληνιστὲς». Ἑλληνιστὲς ἐννοεῖ ἐκείνους, ποὺ μιλοῦσαν ἑλληνικά· καὶ αὐτὸ πολὺ συνετό, διότι ἐκεῖνοι οἱ ἄλλοι, οἱ γνήσιοι ἑβραῖοι, δὲν θέλησαν οὔτε νὰ δοῦν αὐτόν. «Αὐτοὶ ὅμως ἐπιχειροῦσαν νὰ τὸν φονεύσουν». Αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἀπόδειξη τῆς σκληρότητας τῶν ἑβραίων, καὶ τῆς ὀλοκληρωτικῆς νίκης τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς ὑπερβολικῆς τους λύπης γιὰ τὸ συμβάν. «Ὅταν δὲ πληροφορήθηκαν αὐτὸ οἱ ἄδελφοὶ τὸν κατέβασαν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς τὴν Καισάρεια». Ἀπὸ φόβο τὸ κάμνουν αὐτό· ἐπειδὴ δηλαδὴ φοβήθηκαν μήπως συμβεῖ τὸ ἴδιο με ἐκεῖνο ποὺ συνέβηκε στὸ Στέφανο, τὸν μεταφέρουν εἰς τὴν Καισάρεια. «Καὶ ἐξάπεστειλαν αὐτόν εἰς τὴν Ταρσό». Ἄν καὶ κάνουν αὐτὸ ἀπὸ φόβο, ὅμως τὸν ἀποστέλλουν συγχρόνως καὶ γιὰ νὰ κηρύξει καὶ νὰ βρίσκεται σὲ ἀσφάλεια, ἐφόσον θὰ ἦταν εἰς τὴν πατρίδα του. Πρόσεχε δὲ πῶς δὲν γίνονται ὅλα με τῇ θεῇ χάρι, ἀλλ' ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς σ' αὐτοὺς καὶ με τῇ δικῇ τους σοφίᾳ καὶ κατὰ ἀνθρώπινο τρόπο νὰ διευθετοῦν πολλὰ ζητήματα. Διότι, ἂν αὐτὸ ἔγινε στὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ, πολὺ περισσότερο σ' αὐτούς. Ἐπιτρέπει λοιπὸν αὐτό, γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὴν πρόφασιν τῶν ραθύμων.

«Οἱ ἐκκλησίαις λοιπὸν, ποὺ ἦταν σ' ὅλη τὴν Ἰουδαία καὶ Σαμάρεια, προόδευαν καὶ ζοῦσαν οἱ πιστοὶ με τὸ φόβο τοῦ Κυρίου καὶ πληθύνονταν με τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Πρόκειται νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸν Πέτρο καὶ γιὰ τὴν μετάβασή του στοὺς πιστοὺς. Γιὰ νὰ μὴ νομίσει λοιπὸν κάποιος, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα φόβου, διηγεῖται πῶς ἦταν οἱ ἐκκλησίαις προηγουμένως, γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι, ὅταν γινόταν διωγμός, ὁ Πέτρος ἦταν στὰ Ἱεροσόλυ-

τὰ τῆς Ἐκκλησίας, τότε λοιπὸν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀφήσιν· οὕτως ἦν θερμὸς ὁμοῦ καὶ σφοδρός. Οὐ γάρ, ἐπειδὴ εἰρήνη ἦν, ἐνόμιζε μηδὲν δεῖσθαι τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Καὶ διὰ τί, φησί, τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἔρχεται εἰρήνης οὔσης, καὶ μετὰ
 5 τὸ Παῦλον ἀπελθεῖν; Ὅτι αὐτοὺς ἡδοῦντο μάλιστα, ἅτε πολ-
 λάκις παρασιάντας, καὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους θαυμασθέντας· ἐ-
 κείνου δὲ κατεφρόνουν, καὶ μᾶλλον πρὸς αὐτὸν ἠγγέλαινον.

2. Εἶδες πῶς εἰρήνη τὸν πόλεμον ἐκδέχεται; μᾶλλον δὲ εἶδες τί ἐποίησεν ὁ πόλεμος ἐκεῖνος; Διέσπειρε τοὺς τὴν εἰ-
 10 ρήνην ποιοῦντας. Ἐπὶ τῆς Σαμαρείας καιροχύνθη ὁ Σίμων· ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας τὰ κατὰ Σάπφειραν γέγονεν. Οὐ τοίνυν, ἐπεὶ εἰρήνη ἦν, ἐκλελυμένα τὰ πράγματα ἦν, ἀλλὰ τοιαύτη ἦν ἡ εἰρήνη, ὥς καὶ παρακλήσεως δεῖσθαι. «Ἐγένετο δὲ Πέτρον, διερχόμενον διὰ πάντων κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς
 15 ἁγίους, τοὺς κατοικοῦντας Λύδδαν». Καθάπερ τις στρατηγὸς περιήει τὰς τάξεις, ἐπισκοπῶν ποῖον εἴη συγκεκροτημένοι μέρος, ποῖον ἐν κόσμῳ, ποῖον τῆς αὐτοῦ δέοιτο παρουσίας. Ὅρα πανταχοῦ αὐτὸν περιυρέχοντα, καὶ πρῶτον εὕρισκόμε-
 20 ρον. Ὅτε ἐλέσθαι ἔδει τὸν Ἀπόστολον, οὗτος πρῶτος· ὅτε διαλεχθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τοῦ μὴ μεθύειν, διεθε-
 ραπεῦσαι τὸν χολόν, διεδημηγορῆσαι, οὗτος πρὸ τῶν ἄλλων ἐοί-
 τιν· διε πρὸς τοὺς ἄρχοντας, οὗτος· διε πρὸς Ἀνανίαν, ὅ-
 τε ἀπὸ τῆς σκιᾶς ἰάσεις ἐγένοντο, οὗτος ἦν. Καὶ ἔνθα μὲν ἦν κίνδυνος, οὗτος, καὶ ἔνθα οἰκονομία· ἔνθα δὲ γαλήνης τὰ
 25 πράγματα γέμει, κοινῇ πάντες· οὕτως οὐκ ἀπῆται τιμὴν μεί-

5. Πράξ. 8, 18 - 24.

6. Πράξ. 5, 1 - 11.

7. Πράξ. 9, 32.

8. Πράξ. 2, 13 - 15.

9. Πράξ. 3, 2 - 8.

10. Πράξ. 3, 12 - 26.

11. Πράξ. 4, 8 - 20. 5, 29 - 32.

12. Πράξ. 5, 1 - 11.

13. Πράξ. 5, 14 - 15.

μα, όταν δὲ παντοῦ τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας ἦταν ἀσφαλῆ, τότε πλέον ἀφήνει καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· τόσο πολὺ θερμὸς ἦταν μαζὶ καὶ ὀρμητικὸς. Διότι δὲν νόμιζε, ἐπειδὴ ἐπικρατοῦσε εἰρήνη, ὅτι δὲν χρειαζόταν τὴν παρουσία του ἐκεῖ. Καὶ γιατί, λέγει, κάμνει αὐτὸ καὶ ἔρχεται, ἐνῶ ἐπικρατοῦσε εἰρήνη, καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Παύλου; Διότι αὐτοὺς περισσότερο σέβονταν, καθόσον πολλές φορές παρουσιάσθηκαν μπροστὰ τους καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος θαυμάσθηκαν· ἐνῶ τὸν Παῦλο τὸν περιφρονοῦσαν καὶ περισσότερο ἐρεθίζονταν ἐναντίον του.

2. Εἶδες πῶς τὸν πόλεμο διαδέχεται εἰρήνη; μᾶλλον δέ, εἶδες τί ἔκανε ὁ πόλεμος ἐκεῖνος; Διεσκόρπισε τοὺς δημιουργοὺς τῆς εἰρήνης. Στὴν Σαμάρεια καταντροπιάσθηκε ὁ Σίμων⁵ ὁ μάγος· στὴν Ἰουδαία ἔγιναν τὰ σχετικὰ μὲ τὴ Σάπφειρα⁶. Δὲν ἦσαν λοιπόν, παρ' ὅτι ἐπικρατοῦσε εἰρήνη, τελείως ἡρεμα τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἦταν τέτοια ἡ εἰρήνη, ὥστε νὰ χρειάζονται οἱ πιστοὶ καὶ παρηγοριά. «Ἐνῶ δὲ ὁ Πέτρος περιόδευε ὅλα τὰ μέρη συνέβηκε νὰ κατεβεῖ καὶ πρὸς τοὺς πιστοὺς ποὺ κατοικοῦσαν στὴν Λύδδα»⁷. Ὡσὰν κάποιος στρατηγὸς περιερχόταν τίς τάξεις τοῦ στρατεύματος ἐπιθεωρώντας, ποῖο μέρος ἦταν συγκροτημένο, ποῖο ἦταν σὲ τάξη πορείας, ποῖο χρειαζόταν τὴν παρουσία του. Πρόσεχε ὅτι αὐτὸς παντοῦ περιτρέχει, καὶ παντοῦ πρῶτος βρίσκεται. Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκλεγεῖ ὁ ἀπόστολος, αὐτὸς ἦταν πρῶτος, ὅταν ἔπρεπε νὰ μιλήσουν στοὺς Ἰουδαίους, ὅτι δὲν ἦταν μεθυσμένοι⁸, ὅταν ἔπρεπε νὰ θεραπεύσουν τὸ χωλό⁹, ὅταν ἔπρεπε νὰ μιλήσουν¹⁰, αὐτὸς πρωτοστατεῖ τῶν ἄλλων· ὅταν ἔπρεπε νὰ μιλήσουν πρὸς τοὺς ἄρχοντες¹¹, αὐτὸς ὁμιλεῖ· ὅταν πρὸς τὸν Ἀνανία¹², ὅταν ἀπὸ τὴ σκιά γίνονταν θεραπείες¹³, αὐτὸς ἦταν πάντοτε πρωτοστάτης. Καὶ ὅπου μὲν ὑπῆρχε κίνδυνος, αὐτὸς ἦταν παρών, καθὼς καὶ ὅπου ἔπρεπε νὰ διευθετηθοῦν προβλήματα, ὅπου δὲ ὑπάρχει γαλήνη βρίσκονται ὅλοι μαζὶ· τόσο πολὺ δὲν ἀπαιτοῦσε τιμὴ μεγαλύτερη. Πάλι, ὅταν ἔπρεπε νὰ γίνει θαῦμα,

ζονα. Πάλιν, ὅτι θαυματουργῆσαι ἔδει, αὐτὸς προπηδᾷ καὶ ἐνταῦθα πάλιν οὗτος πονεῖ δι' ἑαυτοῦ, καὶ ὁδοιπορεῖ.

«Εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπόν τινα, Αἰνέαν ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κατακείμενον ἐπὶ κραββάτου, ὃς ἦν παραλελυμένος· καὶ
5 εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος· Αἰνέα, ἰαταί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ἀνάσκηθι, καὶ σιρῶσον σεαυτῷ. Καὶ εὐθέως ἀνέστη». Καὶ διὰ τί μὴ ἀνέμεινε τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρός, μηδὲ ἠρώτησεν εἰ βούλοιο θεραπευθῆναι; Μάλιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς πολλῶν παράκλησιν ἐγένετο τὸ θαῦμα. Ἄκουε γοῦν καὶ τὸ κέρδος δσον·
10 ἐπάγει γὰρ λέγων· «Καὶ εἶδον πάντες οἱ καιικοῦντες Λύδαν καὶ τὸν Ἀσάρωνα, οἵτινες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν Κύριον». Καλῶς οὕτως εἶπεν· ἐπίσημος γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ· ὅθεν καὶ ἔλεγχον δίδωσι τοῦ σημείου, τὸ ἄραι τὸν κραββάτιον· οὐ γὰρ δὴ τῶν νοσημάτων ἀπήλλαιον μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῆς ὑγείας παρεῖ-
15 χον ἔτι καὶ ἰσχύν. Ἄλλως δὲ καὶ τότε οὕπω ἦσαν τεκμήρια τῆς οἰκείας παρασχόντες δυνάμεως, ὥστε εἰκότως οὐκ ἀπητεῖτο τὴν πίστιν ὁ ἀνὴρ, ἐπειδὴ οὐδὲ τὸν χῶλὸν ἀπήτησαν. Καθάπερ οὖν ὁ Χριστός, ἀρχόμενος τῶν σημείων, οὐκ ἀπῆτει πίστιν, οὕτως οὐδὲ οὗτοι ἐν Ἱεροσολύμοις μὲν γὰρ εἰκό-
20 τως ἢ πίστις αὐτῶν πρότερον ἀπητεῖτο· ὅθεν καὶ διὰ πίστιν, ὅσοι συνείχοντο ἀσθενείαις, ταῖς ὁδοῖς ἐξετίθεντο, ἵνα, ἐρχομένου δὴ Πέτρου, καὶ ἡ οὐκ ἐπισκιάση τινὶ αὐτῶν· πολλὰ γὰρ ἐγίνετο ἐκεῖ σημεῖα, ἐνταῦθα δὲ τοῦτο πρῶτον συμβαίνει· τὰ μὲν γὰρ τῶν σημείων ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἄλλους ἐπι-
25 σπάσασθαι ἐγίνετο, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς τῶν πιστευόντων παρακλήσεως.

Ἐν Ἰόππῃ δὲ τις ἦν μαθήτρια, ὀνόματι Ταβιδά, ἥ διερμηνευομένη λέγεται Δορκάς. Αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔρ-

αὐτὸς τρέχει πρῶτος· καὶ σ' αὐτὴν ἔδω τὴν περίπτωσι
αὐτὸς πάλι ὑποφέρει καὶ ὁδοιπορεῖ.

«Βρῆκε ἐκεῖ κάποιον ἄνθρωπο, ποῦ ὀνομαζόταν Αἰ-
νέας, καὶ ποῦ ἦταν κατάκοιτος στὸ κρεβάτι ἐπὶ ὀκτῶ ἔ-
τη, διότι αὐτὸς ἦταν παράλυτος. Καὶ εἶπε σ' αὐτὸν ὁ
Πέτρος· Αἰνέα, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς σὲ θεραπεύει· σῆκω
καὶ στρῶσε μόνος τὸ κρεβάτι. Καὶ ἀμέσως σηκώθηκε».
Καὶ γιατί δὲν περίμενε νὰ ἐκδηλώσει τὴν πίστι του ὁ
ἄνθρωπος, οὔτε τὸν ρώτησε, ἂν θὰ ἤθελε νὰ θεραπευθεῖ;
Τὸ θαῦμα λοιπὸν αὐτὸ ἔγινε πρὸ πάντων καὶ γιὰ τὴν πα-
ρηγορίᾳ πολλῶν. "Ακουε λοιπὸν καὶ πόσο ἦταν τὸ κέρ-
δος· διότι προσθέτει τὰ ἐξῆς· «Καὶ εἶδαν ὅλοι ὅσοι κατοι-
κοῦσαν στὴ Λύδδα καὶ στὸν Ἀσσάρωνα, καὶ ἐπέστρεψαν
στὸν Κύριο». Καλῶς μίλησε ἔτσι· διότι ὁ ἄνδρας ἦταν
ἐπίσημος· γι' αὐτὸ καὶ σὰν ἀποδείξη τοῦ θαύματος πα-
ρουσιάζει τὴν δυνατότητά του νὰ σηκώσει τὸ κρεβάτι.
Διότι οἱ ἀπόστολοι δὲν ἀπάλλασσαν μόνο ἀπὸ τὴν ἀσθέ-
νεια τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καὶ μαζὶ μὲ τὴν ὑγεία παρείχαν
σ' αὐτοὺς ἐπὶ πλέον καὶ τὴ σωματικὴ δύναμη. Ἐξ ἄλλου
δὲ καὶ τότε δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμα ἀποδείξεις τῆς θαυματουργ-
ικῆς δυνάμεως, ὥστε δικαιολογημένα δὲν ζητήθηκε ἡ
πίστι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀφοῦ οὔτε ἀπὸ τὸ χωλὸν ζήτη-
σαν. "Οπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ Χριστός, ὅταν ἄρχιζε τὰ
θαύματα, δὲν ζητοῦσε πίστι, ἔτσι οὔτε καὶ αὐτοί· διότι
στὰ μὲν Ἱεροσόλυμα δικαιολογημένα ζητοῦνταν προη-
γουμένως ἡ πίστι αὐτῶν, γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ πίστι, ὅσοι
κατέχονταν ἀπὸ ἀσθένειες, ἐκτίθονταν στοὺς δρόμους,
ὥστε, ὅταν θὰ περνοῦσε ὁ Πέτρος, νὰ πέσει ἀκόμα καὶ
ἡ σκιά του σὲ κάποιον ἀπ' αὐτούς¹⁴. καθόσον ἐκεῖ πολλὰ
θαύματα γίνονταν, ἔδω ὅμως αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο θαῦμα
ποῦ συμβαίνει· διότι ἄλλα μὲν ἀπὸ τὰ θαύματα γίνονταν
γιὰ νὰ προσελκύσουν τοὺς ἄλλους, ἄλλα δὲ γιὰ παρηγο-
ρίᾳ ἐκείνων ποῦ πίστευαν.

«Στὴν Ἰόππη δὲ ὑπῆρχε κάποια μαθήτρια τοῦ Ἰη-
σοῦ, ποῦ λεγόταν Ταβιθά, καὶ ποῦ τὸ ὄνομα μεταφραζό-
μενο σημαίνει Δορκάς. Αὐτὴ ἔκανε πολλὰ ἀγαθοεργίες

γων καὶ ἐλεημοσυνῶν, ὧν ἐποίει. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέ-
 ραις ἐκείναις ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν. Λούσαντες δὲ
 αὐτήν, ἔθηκαν ἐν ὑπερώῳ. Ἐγγὺς δὲ οὔσης Λύδδης τῇ Ἰ-
 όπη, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ὅτι Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέ-
 5 στείλαν δύο ἄνδρας πρὸς αὐτόν, παρακαλοῦντες μὴ ὀκνηῖσαι
 διελθεῖν ἕως αὐτῶν». Διὰ τί περιέμειναν ἀποθανεῖν; διὰ τί
 μὴ ἐσκύλη Πέτρος καὶ πρὸς τοῦτον; Ἀνάξιον ἡγοῦντο λοιπὸν
 φιλοσοφοῦντες ὑπὲρ τῶν τοιούτων τοὺς μαθητὰς σκύλλειν,
 καὶ τοῦ κηρύγματος παρασπᾶν· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὅτι
 10 ἐγγὺς ἦν, ὥσπερ δεῖξαι ὅτι ἐν τάξει περὶ τοῦτο ἦτιον,
 (μαθήτρια γὰρ ἦν), προηγουμένως δὲ οὐκ ἔτι. «Ἀνασιὰς δὲ
 Πέτρος συνῆλθεν αὐτοῖς. Ὁν παραγενόμενον ἀνήγαγον εἰς
 τὸ ὑπερῶον», (οὐ παρακαλοῦσι, ἀλλ' αὐτῷ ἐπιτρέπουσιν ἵνα
 ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν αὐτῇ χαρίσῃται. Οὕτως ἐνταῦθα πληροῦ-
 15 ται τὸ «ἐλεημοσύνη ρύεται ἐκ θανάτου»), «καὶ περιέσειθον
 αὐτὸν πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι, καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας
 καὶ ἱμάτια, ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῶν οὔσα ἡ Δορκάς». Ἐνθα
 προὔκειτο τεθνηκυῖα, τὸν Πέτρον ἀνάγουσι, τάχα οἰόμενοι
 πρὸς φιλοσοφίαν αὐτῷ τι χαρίζεσθαι. Εἶδες πόση ἐπίδοσις
 20 γέγονεν; Οὐ ἀπλῶς δὲ πρόσκειται τὸ ὄνομα τῆς γυναικός,
 ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι φερώνυμος ἦν, οὕτως ἐγρηγορυῖα καὶ
 νήφουσα, ὥσπερ δορκάς· πολλὰ γὰρ καὶ οἰκονομικῶς ὀνό-
 ματα τίθεται, ὡς πολλάκις πρὸς ὑμᾶς εἶπομεν.

«Πλήρης», φησὶν, «ἦν ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυνῶν,
 25 ὧν ἐποίησεν». Μέγα τῆς γυναικός τὸ ἐγκώμιον εἴ γε ἀμφότερα
 οὕτως ἐποίει, ὡς ἀμφοτέρων εἶναι πεπληρωμένην. Δῆλον δὲ

καὶ ἐλεημοσύνες. Συνέβηκε δὲ κατὰ τίς ἡμέρες ἐκεῖνες νὰ ἀσθενήσῃ καὶ νὰ πεθάνῃ. Ἀφοῦ δὲ τὴν ἔλουσιν καὶ τὴν ἐτοίμασαν, τὴν ἔβαλαν στὸ ἐπάνω διαμέρισμα τῆς οἰκίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις Λύδδα ἦταν κοντὰ στὴν Ἰόππη, μόλις ἄκουσαν οἱ μαθητές, ὅτι ὁ Πέτρος εἶναι στὴν πόλις αὕτη, ἀπέστειλαν δύο ἄνδρες καὶ τὸν παρακάλεσαν νὰ μὴ διστάσῃ νὰ ἔλθῃ καὶ σ' αὐτούς». Γιατί περίμεναν νὰ πεθάνῃ; γιατί νὰ μὴ ἐνοχλοῦνταν ὁ Πέτρος καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο; Διότι πλέον, σκεπτόμενοι, θεωροῦσαν ἀνάξιο νὰ ἐνοχλοῦν τοὺς μαθητές γιὰ τέτοια θέματα, καὶ νὰ τοὺς ἀποσποῦν ἀπὸ τὸ κήρυγμα καθόσον καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο λέγει, ὅτι ἡ Λύδδα ἦταν κοντὰ στὴν Ἰόππη, ὥστε νὰ δείξει, ὅτι ζητοῦσαν αὐτὸ σχεδὸν εὐκαιριακὰ (διότι ἦταν μαθήτρια), ἐνῶ προηγουμένως ὄχι. «Ἀφοῦ δὲ σηκώθηκε ὁ Πέτρος, μετέβηκε μαζὶ μὲ ἐκείνους· ὅταν δὲ ἔφθασε στὴν Ἰόππη, τὸν ἀνέβασαν στὸ ἀνώγειο» (δὲν τὸν παρακαλοῦν, ἀλλ' ἀφήνουν σ' αὐτὸν νὰ χαρίσῃ μόνος του τὴ ζωὴ σ' αὐτήν. Ἔτσι ἐδῶ πραγματοποιεῖται τό, «Ἡ ἐλεημοσύνη γλυτώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ θάνατο»¹⁵), «καὶ παρουσιάσθηκαν σ' αὐτὸν ὅλες οἱ χῆρες ποὺ ἔκλαιγαν γιὰ τὸ θάνατό της καὶ ἔδειχναν τὰ ὑποκάμισα καὶ ἐπανωφόρια, ποὺ ἔκανε ἡ Δορκάς, ὅταν ἦταν μαζὶ τους». Ἐκεῖ, μπροστὰ ὅπου ἦταν τοποθετημένη νεκρή, ὁδηγοῦν τὸν Πέτρο· ἴσως ἐπειδὴ νόμιζαν, ὅτι παρέχουν σ' αὐτὸν τὴν εὐκαιρία γιὰ διδασκαλία. Εἶδες πόση πρόοδος εἶχε γίνῃ; Δὲν ἀναφέρεται δὲ ἀπλῶς τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθουμε, ὅτι ἐπάξια φέρει τὸ ὄνομα, ἔτσι ἀγρυπνοῦσε καὶ πρόσεχε, ὅπως ἀκριβῶς ἡ δορκάδα· διότι πολλὰ ὀνόματα καὶ σκόπιμα ἀναφέρονται, ὅπως πολλές φορές σᾶς εἶπα.

«Ἦταν πλήρης», λέγει, «ἀπὸ ἀγαθοεργίας καὶ ἐλεημοσύνης, ποὺ ἔκαμνε». Εἶναι μεγάλο τὸ ἐγκώμιο γιὰ τὴ γυναῖκα αὕτη, ἐφόσον βέβαια καὶ τὰ δύο τὰ ἔκαμνε, ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι πλήρης καὶ ἀπὸ τὰ δύο. Εἶναι φανερό, ὅτι

δι πρῶτον ἐκείνων, καὶ τότε τοῦτον ἐποιήσατο ἐπιμέλειαν.
 «Ὅσα ἐποίη», φησί, «μετ' αὐτῶν ἡ Δορκὰς οὖσα». Πολλὴ ἡ τα-
 πεινοφροσύνη· οὐ γὰρ ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ κοινῇ πάντες ἦσαν,
 πολὺν τῆς ἐλεημοσύνης ποιούμενοι λόγον. «Καὶ ἐκβαλὼν ἔξω
 5 πάντας ὁ Πέτρος, θεὶς τὰ γόνατα, προσηύξατο· καὶ ἐπισιρέ-
 ψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε· Ταβιδά, ἀνάσμηθι. Ἡ δὲ ἤνοιξε
 τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον ἀνεκάθισε».
 Τί δήποτε πάντας ἐκβάλλει; Ὡστε μὴ συγχυθῆναι τοῖς δά-
 κρυσι, μηδὲ διαταραχθῆναι. «Καὶ θεὶς τὰ γόνατα προσηύξα-
 10 το». Τοῦτο δεῖγμα ἐπιειταμένης εὐχῆς. «Δοὺς δὲ αὐτῇ», φη-
 σί, «χεῖρα». Ἐνταῦθα δείκνυσι κατὰ μέρος τὴν ζωὴν, εἴτα
 τὴν δύναμιν εἰσαγομένην, τὴν μὲν διὰ τοῦ ρήματος, τὴν δὲ
 διὰ τῆς χειρός.

«Δοὺς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν αὐτήν. Καὶ φωνήσας
 15 τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χήρας, παρέστησαν αὐτὴν ζῶσαν»·
 τοῖς μὲν εἰς παράκλησιν, ὅτι τε ἀπέλαβον τὴν ἀδελφήν,
 καὶ ὅτι θαῦμα εἶδον, ταῖς δὲ εἰς προσισοίαν. «Γνωσιὸν δὲ ἐ-
 γένετο καθ' ὅλης τῆς Ἰόππης, καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν ἐπὶ τὸν
 Κύριον. Ἐγένετο δὲ ἡμέρας ἱκανὰς μεῖναι αὐτὸν ἐν Ἰόππῃ
 20 παρὰ τινι Σίμωνι θυρσεῖ».

3. Ὅρα τὸ ἄτυφον τοῦ Πέτρου καὶ τὸ ἐπεικές, πῶς οὐ
 παρὰ ταύτῃ μένει, οὐδὲ παρὰ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἐπισήμων, ἀλλὰ
 παρὰ θυρσεῖ, διὰ πάντων εἰς ταπεινοφροσύνην ἐνάγων, καὶ
 οὔτε τοὺς εὐτελεῖς αἰσχύνεσθαι ἀφιεῖς, οὔτε τοὺς μεγάλους ἐ-
 25 παίρεσθαι, δς καὶ διὰ τοῦτο ἔκρινε διελθεῖν, ἐπειδὴ τῆς αὐ-
 τοῦ διδασκαλίας ἐδέοντο οἱ πιστεύσαντες. Ἰδωμεν τοίνυν ἄ-
 γνωθεν τὰ εἰρημένα. «Ἐπειρᾶτο», φησί, «κολλᾶσθαι τοῖς μα-
 θηταῖς». Οὐκ ἀναισχύντως προσῆλθεν, ἀλλ' ὑπεσιαλμένως.
 Μαθητὰς δὲ καλεῖ, καὶ τοὺς μὴ τελούντας εἰς τὸν χορὸν τῶν

πρῶτα ἐνδιαφέρθηκε γιὰ ἐκεῖνα καὶ μετὰ φρόντισε γι' αὐτό. «Ὅσα ἔκανε», λέγει, «ὅταν ἡ Δορκὰς ἦταν μαζί τους». Μεγάλη εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη. Διότι ὄχι ὅπως ἐμεῖς, ἀλλὰ ὅλοι μαζί ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη. «Καὶ ἀφοῦ δὲ ὁ Πέτρος ἔβγαλε ὅλους ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνώγειο, ὅπου ἦταν ἡ νεκρή, γονάτισε καὶ προσευχήθηκε· ὕστερα στράφηκε πρὸς τὸ νεκρὸ σῶμα καὶ εἶπε· Ταβιθά, σήκω ἐπάνω. Αὕτῃ ἄνοιξε τὰ μάτια της, καί, ὅταν εἶδε τὸν Πέτρο, ἀνασηκώθηκε στὸ κρεβάτι της». Γιατὶ τέλος πάντων βγάζει ἔξω ὅλους; γιὰ νὰ μὴ συγκινηθεῖ ἀπὸ τὰ δάκρυα καὶ νὰ μὴ ταραχθεῖ. «Καὶ ἀφοῦ γονάτισε προσευχήθηκε». Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα παρατεταμένης προσευχῆς. «Καὶ ἀφοῦ», λέγει, «τὴν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι». Ἐδῶ δείχνει ξεχωριστὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δύναμη ποὺ εἰσάγεται καὶ μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ τὸ χέρι του.

«Ἀφοῦ τῆς ἔδωκε ὁ Πέτρος τὸ χέρι, τὴν σήκωσε ὀρθία. Καὶ ἀφοῦ φώναξε τοὺς πιστοὺς καὶ τίς χῆρες, τοὺς τὴν παρουσίασε ζωντανή»· στοὺς μὲν πιστοὺς γιὰ παρηγοριά, διότι παρέλαβαν πάλι τὴν ἀδελφή, καὶ διότι εἶδαν τὸ θαῦμα, στίς δὲ χῆρες γιὰ τὴν προστασία τους. «Τὸ θαῦμα αὐτὸ ἔγινε γνωστὸ σ' ὅλη τὴν Ἰόππη καὶ πολλοὶ πίστεψαν στὸν Κύριο. Ἐμείνε δὲ ὁ Πέτρος ἀρκετὲς ἡμέρες στὴν Ἰόππη, στὸ σπίτι κάποιου Σίμωνα ποὺ ἦταν βυρσοδέψης».

3. Πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγαθότητα τοῦ Πέτρου, πῶς δὲν μένει στὴν Ταβιθά, οὔτε σὲ κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους, ἀλλὰ στὴν οἰκία κάποιου βυρσοδέψης, ὁδηγώντας μὲ ὅλα αὐτὰ στὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ δὲν ἀφήνει οὔτε τοὺς ἀπλοϊκοὺς νὰ ντρέπονται, οὔτε τοὺς σπουδαίους νὰ ὑπερηφανεύονται, καὶ ὁ ὁποῖος γι' αὐτὸ ἔκρινε, ὅτι ἔπρεπε νὰ περάσει ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ποὺ πίστεψαν χρειάζονταν τὴ διδασκαλία του. Ἄς δοῦμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ λεχθέντα. «Προσπαθοῦσε», λέγει, «να πλησιάσει τοὺς μαθητές». Δὲν προσῆλθε σ' αὐτοὺς χωρὶς ντροπὴ, ἀλλὰ συνεσταλμένα. Μαθητές δὲ ὀνομάζει καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀνήκουν στὸ χορὸ τῶν

δώδεκα· διότι μαθηταὶ πάντες ἐκαλοῦντο τότε διὰ τὴν πολλήν ἀρετήν· ἣν γὰρ ἡ εἰκὼν τῶν μαθητῶν δήλη. «Καὶ πάντες ἐφοβοῦντο αὐτόν», φησὶν. Ὅρα πῶς ἐφοβοῦντο τοὺς κινδύνους, πῶς ἔτι τὸ δέος ἐνήκμαζε. «Βαρνάβας δέ, ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, ἤγαγε πρὸς τοὺς Ἀποσιόλους, καὶ διηγῆσθαι αὐτοῖς». Ἐμοὶ δοκεῖ ὁ Βαρνάβας ἄνωθεν αὐτῷ εἶναι φίλος· διὸ καὶ πάντα διηγεῖται τὰ κατ' αὐτόν. Οὐδὲν δὲ τούτων αὐτὸς λέγει· οἶμαι δὲ ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους οὐκ ἂν ἐξήνεγκεν ὕστερον, εἰ μὴ τις ἀνάγκη γέγονεν αὐτῷ.

10 «Καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ παρησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ». Τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδίδου θαρρεῖν. Ὅρᾳς καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα τοὺς ἄλλους προμηθευομένους, καὶ κατασκευάζοντας ὥστε αὐτὸν ἀπελθεῖν, καὶ οὐδαμοῦ τέως ἀπολαύοντα αὐτὸν θείας ροπῆς; Οὕτω γοῦν αὐτοῦ δείκνυται καὶ τὸ σφοδρόν. Ὡστε οὐ διὰ γῆς ἔμοι δοκεῖ τὴν πορείαν αὐτὸν ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἔπλει λοιπόν. Καὶ τοῦτο δὲ οἰκονομικῶς γίνεται εἰς τὸ αὐτὸν καὶ ἐκεῖ κηρῦξαι. Ἄρα καὶ αἱ ἐπιβουλαὶ ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὸ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐλθεῖν οἰκονομικῶς, ἵνα μηκέτι ἀπισιῇται τὰ κατ' αὐτόν. «Ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς». «Καὶ εἶχον», φησὶν, «εἰρήνην αἱ Ἐκκλησίαι, οἰκοδομούμεναι καὶ πορευόμεναι τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου»· τουτέστιν, ἠϋξησαν καὶ τὴν εἰρήνην αὐτὴν δήπου πρὸς ἑαυτήν, τὴν ὄντως εἰρήνην». Εἰκότως· σφόδρα γὰρ αὐτοὺς ὁ πόλεμος ἐκάκωσεν ὁ ἔξωθεν. «Καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπληθύνοντο». Παρεκάλει αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα καὶ διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ διὰ τῶν ἔργων, καὶ χωρὶς δὲ τούτων καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον.

«Ἐγένετο δὲ Πείρον διερχόμενον κατελθεῖν πρὸς Λύδ-

δώδεκα· διότι ὅλοι τότε καλοῦνταν μαθητές, λόγω τῆς ἀρετῆς τους· καθόσον ἦταν φανερὴ ἡ εἰκόνα τῶν μαθητῶν. «Καὶ ὅλοι τὸν φοβοῦνταν», λέγει. Πρόσεχε πῶς φοβοῦνταν τοὺς κινδύνους, πῶς ἀκόμη ὁ φόβος ἦταν πολὺ ἀναπτυγμένος. «Ὁ Βαρνάβας ὁμως, ἀφοῦ παρέλαβε αὐτόν, τὸν ὡδήγησε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, καὶ διηγήθηκε σ' αὐτοὺς γι' αὐτόν». Ἐμένα μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ Βαρνάβας ἦταν ἀπὸ πρὶν φίλος του· γι' αὐτὸ καὶ διηγεῖται τὰ πάντα σχετικὰ μὲ αὐτόν. Ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος δὲν λέγει τίποτε ἀπ' αὐτὰ· νομίζω δέ, ὅτι καὶ στοὺς ἄλλους δὲν θὰ ἀνέφερε τίποτε ἀργότερα, ἐὰν δὲν παρουσιαζόταν κάποια ἀνάγκη σ' αὐτόν. «Καὶ εἶχε συχνὴ ἐπικοινωνία ὁ Παῦλος μαζί τους στὰ Ἱεροσόλυμα, διατηρώντας στενοὺς δεσμοὺς μαζί τους καὶ μιλοῦσε μὲ θάρρος γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ». Αὐτὸ ἔδινε θάρρος καὶ στοὺς ἄλλους. Βλέπεις καὶ στὴ Δαμασκὸ καὶ ἐδῶ στὰ Ἱεροσόλυμα τοὺς ἄλλους νὰ προνοοῦν καὶ νὰ φροντίζουν, ὥστε, αὐτὸς νὰ φύγει, καὶ πουθενὰ στὴν ἀρχὴ δὲν ἀπολαμβάνει θεία βοήθεια; Ὡστε λοιπὸν ἀποδεικνύεται ἡ ὀρμητικότητα τοῦ Παύλου. Ὡστε νομίζω πλέον ὅτι αὐτὸς κάμνει τίς πορεῖες, ὅχι μόνο ἀπὸ Ξηρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ αὐτὸ γίνεται κατ' οἰκονομία, γιὰ νὰ κηρύξει καὶ ἐκεῖ. Ἄρα καὶ οἱ ἐπιβουλές ἐναντίον του, χάριν αὐτῶν ἔγιναν, καὶ ἡ ἄφιξή του στὰ Ἱεροσόλυμα κατ' οἰκονομία ἔγινε, γιὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλλει κανένας πλέον γι' αὐτόν. «Μιλοῦσε καὶ συζητοῦσε μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ μιλοῦσαν ἑλληνικά. Καὶ εἶχαν εἰρήνη», λέγει, «οἱ ἐκκλησίαις, προόδευαν τὰ τῆς πίστεως καὶ ζοῦσαν μὲ τὸ φόβο τοῦ Κυρίου»· δηλαδή αὔξησαν καὶ τὴν εἰρήνην, τὴν ἐσωτερικὴν βέβαια, τὴν πραγματικὴν εἰρήνην. Δικαιολογημένα· διότι ὁ ἐξωτερικὸς πόλεμος τοὺς ἔκανε νὰ ὑποφέρουν πάρα πολὺ. «Καὶ μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἁγίου Πνεύματος πληθύνονταν». Παρηγοροῦσε αὐτοὺς τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ μὲ τὰ θαύματα, καὶ μὲ τὰ ἔργα, καὶ χωρὶς αὐτά, καὶ τὸν καθένα ξεχωριστὰ.

Συνέβηκε δὲ ὁ Πέτρος, καθὼς περιόδευε, νὰ κατεβεῖ

δαν. Εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπον κατακείμενον, καὶ εἶπεν αὐτῷ·
 Αἰνέα, ἰᾷται σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός». Οὐκ ἐπιδεικνυμένου τοῦ
 ῥήματος, ἀλλὰ θαρροῦντος ὅτι ἔσται. Ἐμοὶ δὲ σφόδρα δοκεῖ δι-
 ούτω ἐπίστευσε τῷ ῥήματι ὁ ἀσθενῶν, καὶ γέγονεν ὑγιής.
 5 "Οτι δὲ αὐτος, καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον· οὐ γὰρ εἶπεν, «Ἐν
 τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ», ἀλλ' ὥς σημεῖον μᾶλλον αὐτὸ διηγεῖται.
 «Εἶδον δὲ οἱ κατοικοῦντες Λύδαν, καὶ ἐπέστρεψαν ἐπὶ Κύ-
 ριον». Ἄρα οὐ μάτην ἔλεγον διὰ εἰς τὸ πείσαι καὶ παρακα-
 λῆσαι τὰ θαύματα ἐτελεῖτο. «Ἐν Ἰόππῃ δέ τις ἦν μαθήτρια,
 10 φηοῖν, ὀνόματι Ταβιδά. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις
 ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν». Εἶδες πανταχοῦ τὰ σημεῖα
 γινόμενα; Οὐχ ἀπλῶς ἀπέθανεν ἡ Ταβιδά, ἀλλ' ἐν ἀρρωστίᾳ
 γενομένη. Διὸ καὶ οὐ καλοῦσι Πέτρον, ἕως ὅτε ἐτελεύτησεν.
 «Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταί, ἀπέστειλαν παρακαλοῦντες μὴ
 15 ὀκνήσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν». "Ορα, δι' ἐτέρων πέμπουσι
 καὶ καλοῦσιν. Ὁ δὲ πείθεται καὶ ἥκει, οὐχ ὕβριν τὸ πρᾶγμα
 νομίζων, τὸ κληθῆναι οὕτω μέγα ἢ θλίψις ἀγαθόν· τοῦτο
 συγκροτεῖ τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Οὐδαμοῦ κοπειδὸς ἐκεῖ, οὐ-
 δαμοῦ θρηῆτος. «Λούσαντες αὐτήν», «ἔθηκαν ἐν ὑπερώῳ»·
 20 τουτέστι, τὰ ἐπὶ νεκρῷ πάντα ἐποίησαν.

«Ἀναστὰς δὲ Πέτρος συνῆλθεν αὐτοῖς». Καὶ ἀνελθὼν
 εἰς τὸ ὑπερώον, θεὶς τὰ γόνατα προσηύξατο, καὶ ἐπιστρέψας
 πρὸς τὸ σῶμα εἶπε· Ταβιδά, ἀνάστηθι». Οὐ πάντα συγχωρεῖ
 ὁ Θεὸς μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας τὰ σημεῖα ἐργάζεσθαι. Τοῦ-
 25 το δὲ αὐτοὺς ὠφέλει· οὐ γὰρ δὴ μόνον τῆς τῶν ἄλλων ἐφρόν-
 τιζε σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν. Ὁ γοῦν τῇ σκιᾷ τοσοῦ-
 τούς θεραπεύων, νῦν ισοαῦτα πρὸς τὸ ἐξανασιῆσαι ποιεῖ. Ἐ-
 σσι δὲ ὅπου καὶ ἡ πίστις τῶν προσιόντων συνήργει. Ταύτην

πρὸς τὴ Λύδδα. Βρῆκε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπο κατάκοιτο καὶ τοῦ εἶπε· «Αἰνέα, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς σὲ θεραπεύει». Ὁ λόγος αὐτὸς δὲν εἶναι ἀνθρώπου ποῦ ἐπιδεικνύεται, ἀλλὰ ποῦ ἔχει τὴ βεβαιότητα ὅτι θὰ γίνει αὐτὸ ποῦ λέγει. Ἐγὼ δὲ νομίζω πάρα πολὺ ὅτι ὁ ἀσθενὴς πίστεψε σ' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ἔγινε ὑγιής. Τὸ ὅτι δὲ δὲν ἦταν ὑπερήφανος, γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ τὰ ἐξῆς· διότι δὲν εἶπε 'τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ', ἀλλὰ σὰν θαῦμα μᾶλλον διηγεῖται αὐτό. «Εἶδαν ὅλοι, ὅσοι κατοικοῦσαν στὴ Λύδδα καὶ πίστεψαν στὸν Κύριο». Ἄρα δὲν ἔλεγα μάταια, ὅτι τὰ θαύματα γίνονταν γιὰ νὰ πιστέψουν οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ παρηγορηθοῦν. «Στὴν Ἰόππη δὲ ὑπῆρχε», λέγει, «κάποια μαθήτρια ποῦ λεγόταν Ταβιθά. Συνέβηκε κατὰ τίς ἡμέρες ἐκεῖνες νὰ ἀσθενήσῃ αὐτὴ καὶ νὰ πεθάνει». Εἶδες ὅτι παντοῦ γίνονταν θαύματα; Δὲν πέθανε ἀπλῶς ἡ Ταβιθά, ἀλλ' ἀφοῦ ἀρρώστησε. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν καλοῦν τὸν Πέτρο, μέχρις ὅτου πέθανε. «Ὅταν δὲ ἄκουσαν οἱ μαθητὲς ἔστειλαν καὶ τὸν παρεκάλεσαν νὰ μὴ ἀμελήσῃ νὰ ἔλθῃ καὶ μέχρι σ' αὐτοὺς». Πρόσεχε ὅτι ἄλλους στέλνουν καὶ τὸν καλοῦν. Αὐτὸς δὲ πείθεται καὶ ἔρχεται, χωρὶς νὰ θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα προσβλητικό, ὅτι δηλαδὴ προσκλήθηκε· τόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι ἡ θλίψις· αὐτὸ σφυριλατεῖ τίς δικές μας ψυχές. Πουθενὰ ἐκεῖ δὲν ἀκούεται κοπετός, πουθενὰ θρῆνος. «Ἀφοῦ τὴν ἔλουσιν», λέγει, «τὴν τοποθέτησαν στὸ ἐπάνω μέρος τῆς οἰκίας»· δηλαδὴ ἔκαναν ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ νεκρό.

«Ἀφοῦ σηκώθηκε ὁ Πέτρος, πῆγε μαζί τους· καὶ ἀφοῦ ἀνέβηκε στὸ ὑπερῶο, γονάτισε καὶ προσευχήθηκε, καὶ ἀφοῦ στράφηκε πρὸς τὸ νεκρὸ σῶμα, εἶπε· Ταβιθά, σήκω». Δὲν ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς ὅλα τὰ θαύματα νὰ γίνονται μὲ τὴν ἴδια εὐκολία. Αὐτὸ δὲ ὠφελοῦσε αὐτοὺς. Διότι βέβαια δὲν φρόντιζε μόνο γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σωτηρία αὐτῶν. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ μὲ τὴ σκιά του θεραπεύει τόσους, τώρα κάνει τόσα γιὰ νὰ τὴν ἀναστήσῃ. Σὲ μερικὲς περιπτώσεις δὲ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν ποῦ προσέρχονταν, συντελοῦσε στὸ θαῦμα.

οὖν πρώτην νεκρὰν ἀνίστησι, καλῶν ἐξ ὀνόματος, ἥ καὶ ὥσπερ ἐξ ὕπνου ἐγερεῖσα πρῶτον ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς, εἰτα εὐθύς, ἰδοῦσα τὸν Πέτρον, ἀνεκάθισε, καὶ τελευταῖον ἀπὸ τῆς χειρὸς τῆς ἀφῆς σιερεοῦται. Σὺ δέ μοι σκόπει τὸ κέρδος, 5 πῶς πάλιν καὶ τὸν καρπὸν οὐ πρὸς ἐπιδείξιν ὄντα. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐκβάλλει πάντας ἔξω, τὸν Διδάσκαλον καὶ τούτῳ μιμούμενος· ἔνθα γὰρ δάκρυα, τοιοῦτον μυσιήριον οὐ δεῖ τελεῖσθαι· μᾶλλον δέ, ἔνθα θαύματα, οὐ δεῖ δάκρυα παρεῖναι. Ἀκούσατε, παρακαλῶ, εἰ καὶ μὴ τοιοῦτόν τι γίνεται, ἀλλὰ 10 καὶ ἐν τοῖς νῦν νεκροῖς μέγα τελεῖται μυσιήριον. Εἶπε δὴ μοι, εἰ, καθημένων ἡμῶν, ἔπεμψεν ὁ βασιλεύς τινα, καλῶν εἰς τὰ βασίλεια, κλαίειν ἔδει καὶ θρηνεῖν; Ἄγγελοι πάρεισιν ἐξ οὐρανῶν ἀπεσπασμένοι καὶ κεῖθεν ἤκοντες, παρ' αὐτοῦ πεμφθέντες τοῦ βασιλέως τὸν σύνδουλον καλέσαι τὸν αὐτῶν, 15 καὶ οὐ κλαίεις; Οὐκ οἶδας, οἷον μυσιήριόν ἐστι τὸ γινόμενον; πῶς φρικτὸν καὶ φοβερόν, καὶ ὕμνων ἄξιον ὄντως καὶ χαρᾶς;

4. Βούλει μαθεῖν, ἵνα εἰδῇς ὅτι οὐχὶ δακρύων ὁ καιρός; Τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας μέγιστόν ἐστι τοῦτο μυσιήριον. Ὡσπερ 20 γὰρ τινα οἰκίαν ἀφιεῖσα πρόβεισιν ἢ ψυχῇ, πρὸς τὸν ἐαυτῆς ἐπειγομένη Δεσπότην, οὐ δὲ πενθεῖς; Οὐκοῦν, καὶ τιτιομέτου τοῦ παιδίου, τοῦτο ποιεῖν ἐχρῆν· καὶ γὰρ τοῦτο τόκος ἐστίν, ἐκείνου βελτίων· πρόβεισι γὰρ ἐφ' ἕτερον φῶς, ἀπολύεται ὥσπερ ἀπὸ δεσμοτηρίου τινός, ὥς ἀπὸ ἀγῶνος ἔξεισι. 25 Ναί, φησὶν· ἐπὶ μὲν τῶν εὐδοκίμων καλῶς ταῦτα λέγεις. Καὶ τί πρὸς σέ, ἄνθρωπε; σὺ γὰρ οὐδὲ ἐπὶ εὐδοκίμων τοῦτο ποιεῖς. Εἶπε δὴ μοι, τί τοῦ παιδίου καταγνώσκεις ἔχους ἂν τοῦ μικροῦ; τίνος ἔνεκεν πενθεῖς αὐτό; τί τοῦ νεοφωτίστου; καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸ αὐτὸ περιέσση. Τίμος οὖν ἔνεκεν πενθεῖς αὐτόν; Οὐκ οἶδας δι, καθάπερ ἥλιος καθαρὸς ἄνεισιν, 30

Αὕτῃ λοιπὸν εἶναι ἡ πρώτη νεκρή, ποὺ ἀνασταίνει ὁ Πέτρος καλώντας αὐτὴν μετὶ τὸ ὄνομά της· αὕτῃ δέ, σὰν νὰ σηκώθηκε ἀπὸ τὸν ὕπνο, πρῶτα ἄνοιξε τὰ μάτια, ἔπειτα, μόλις εἶδε τὸν Πέτρο, ἀνεκάθησε, καὶ τέλος πιάνοντας τὸ χέρι του, στηρίζεται. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε τὸ κέρδος, πῶς πάλι καὶ ὁ καρπὸς δὲν εἶναι πρὸς ἐπίδειξη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ βγάζει ὅλους ἔξω, μιμούμενος καὶ σ' αὐτὸ τὸ διδάσκαλο. Διότι ὅπου ὑπάρχουν δάκρυα, δὲν πρέπει νὰ τελεῖται τέτοιο μυστήριον, μᾶλλον δέ, ὅπου γίνονται θαύματα, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν δάκρυα. Ἀκούσατε, παρακαλῶ, ἂν καὶ δὲν γίνεται κάτι παρόμοιον, ἐν τούτοις καὶ στοὺς σημερινούς νεκρούς τελεῖται μεγάλο μυστήριον. Πές μου, λοιπὸν, σὲ παρακαλῶ, ἂν, ἐνῶ καθόμαστε, ἔστεινε ὁ βασιλιάς κάποιον καὶ μᾶς καλοῦσε στὰ ἀνάκτορα, ἔπρεπε νὰ κλαῖμε καὶ νὰ θρηνοῦμε; Ἄγγελοι ἐμφανίζονται ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐρχόμενοι, σταλμένοι ἀπ' αὐτὸν τὸν βασιλέα γιὰ νὰ καλέσουν τὸ σύνδουλόν τους, καὶ ἐσὺ κλαῖς; Δὲν γνωρίζεις πόσο σπουδαῖο μυστήριον εἶναι ἐκεῖνο ποὺ γίνεται, πόσο φρικτὸ καὶ φοβερό, καὶ ποὺ ἀξίζει πράγματι ὕμνους καὶ χαρές;

4. Θέλεις νὰ μάθεις, γιὰ νὰ γνωρίζεις, ὅτι δὲν εἶναι καιρὸς γιὰ δάκρυα; Ὁ θάνατος εἶναι μέγιστον μυστήριον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Διότι, σὰν νὰ ἀφήνει κάποια κατοικία, προχωρεῖ ἡ ψυχὴ βιαστικὴ πρὸς τὸν Κύριόν της, σὺ δέ πενθεῖς; Λοιπὸν ἔπρεπε αὐτὸ νὰ κάμνει κανένας καὶ ὅταν γεννιέται τὸ παιδί· καθόσον καὶ ὁ θάνατος εἶναι γέννησις ἀνώτερη ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι ἡ ψυχὴ προχωρεῖ σὲ ἄλλο φῶς, ἀπολύεται σὰν ἀπὸ φυλακῆς, ἐξέρχεται σὰν ἀπὸ ἀγῶνα. Ναί, λέγει, γιὰ μὲν τοὺς ἀγαθοὺς καλὰ τὰ λέγεις αὐτά. Καὶ ποιά σημασία ἔχει αὐτὸ γιὰ σένα, ἄνθρωπε; διότι, σὺ οὔτε γιὰ τοὺς ἀγαθοὺς τὸ κάνεις αὐτό. Πές μου λοιπὸν γιὰ ποῖο πράγμα θὰ μπορούσες νὰ κατακρίνεις τὸ νεοφώτιστον; διότι καὶ ἐκεῖνος σ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν βρίσκεται. Γιατί λοιπὸν πενθεῖς αὐτόν; Δὲν γνωρίζεις, ὅτι ὅπως ὁ καθαρὸς ἥλιος ἀνέρχεται, ἔτσι καὶ

οὕτω καὶ ψυχὴ, σῶμα ἀπολείπουσα μετὰ καθαροῦ συνειδότιος, λάμπει φαιδρόν; Οὐχ οὕτω βασιλέα ἐπιβαίνοντα πόλεως μετὰ ιουδαίης ἔστι οἰγῆς ἰδεῖν, ὥς ψυχὴν ἀφεῖσαν σῶμα, καὶ μετὰ ἀγγέλων ἀπιοῦσαν. Ἐννόησον τίς ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἐν οἷα
 5 ἰότε ἐκπλήξει γίνεται, ἐν οἷω θαύματι, ἐν οἷα ἡδονῇ! Τί πενθεῖς; εἶπέ μοι μὴ γὰρ ἐπὶ ἁμαρτωλῶν τοῦτο μόνον ποιεῖς; Εἴθε τοῦτο ἦν, καὶ οὐκ ἂν ἐκώλυσα τὰ πένθη! εἴθε τοιοῦτος ὁ σκοπὸς ἦν! Οὗτος ὁ θρηνηνός ἀποσιολικός, οὗτος ὁ θρηνηνός καὶ Δεοποτικός· ἔκλαυσε γὰρ καὶ Ἰησοῦς τὴν Ἱερουσα-
 10 λήμ. Ἐβουλόμην τούτῳ διηρηθῆναι τῷ νόμῳ τὰ πένθη. Ὅταν δὲ ἀνακαλούμενος ῥήματα λέγῃς καὶ συνήθειαν καὶ προσηλασίαν, οὐχὶ διὰ τοῦτο πενθεῖς, ἀλλὰ σκήπιη.

Πένθησον, σιέναξον τὸν ἁμαρτωλόν, καὶ ἐγὼ καιάξω δάκρυα, καὶ ἐγὼ σοῦ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ μείζονι τιμωρίᾳ ὑπεύθυνος ὁ τοιοῦτος· καὶ ἐγὼ θρηνήσω μετὰ τοιούτου σκοποῦ. Οὐ σὲ δὲ μόνον τὸν τοιοῦτον δεῖ θρηνεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν καὶ τοὺς ἀπαντιῶντας, καθάπερ τοὺς ἐπὶ θάνατον ἐπαγομένους· ὄντως γὰρ θάνατος οὗτός ἐστι πονηρός, ὁ τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἀλλὰ τὰ ἄνω κάτω γεγέννηται. Οὗτος ὁ θρηνηνός
 20 καὶ φιλοσοφίας ἐστί, καὶ διδασκαλίαν ἔχει πολλήν, ἐκεῖνος δὲ μικροψυχίας. Εἰ ἐθρηνοῦμεν τοῦτον τὸν θρηνηνὸν ἅπαντες ζῶντας ἂν αὐτοὺς διωρθώσαμεν. Ὡσπερ οὖν, εἰ κύριος ἦς φάρμακα ἐπενεγκεῖν, κωλύοντα τὸν θάνατον ἐκεῖνον τὸν σωματικόν, ἐποίησας ἄν, οὕτω καὶ νῦν, εἴ γε τοῦτον ἐθρήνεις
 25 τὸν θάνατον, ἐκώλυσας ἂν καὶ ἐπὶ σοῦ, καὶ ἐπ' ἐκείνου τοῦτο γενέσθαι. Νῦν δὲ αἰνιγμὰ ἐστὶ τὸ γινόμενον κυρίους μὲν ὄντας μὴ συγχωρῆσαι τοῦτον ἐπελθεῖν, ἀφεῖναι γενέσθαι, γινόμενον δὲ πενθεῖν. Ὅντως θρηνηνῶν ἄξιοι, διὰν παρα-

ἡ ψυχὴ, ἀφοῦ ἐγκαταλείψει τὸ σῶμα μὲ καθαρὴ συνείδηση, λάμπει μὲ φαιδρότητα; Δὲν εἶναι δυνατό νὰ δεῖς βασί-
 λέα μὲ τόση σιγὴ νὰ εἰσέρχεται στὴν πόλη, μὲ ὅση ψυχὴ
 νὰ ἐγκαταλείπει τὸ σῶμα καὶ νὰ ἀπέρχεται μὲ τοὺς ἀγ-
 γέλους. Σκέψου ποιά εἶναι ἡ ψυχὴ, ἀπὸ ποιά ἔκπληξη
 καταλαμβάνεται, ἀπὸ ποιοῦ θαυμασμό καὶ ἀπὸ ποιά εὐχα-
 ρίστησις. Τί πένθεῖς; πές μου· μήπως τὸ κάνεις αὐτὸ μόνο
 γιὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς; μακάρι αὐτὸ νὰ ἦταν καὶ δὲν θὰ
 ἐμπόδιζα τὰ πένθη· μακάρι νὰ ἦταν τέτοιος ὁ σκοπός·
 ὁ θρῆνος αὐτός εἶναι ὁ ἀποστολικός, ὁ θρῆνος αὐτός
 εἶναι Δεσποτικός· διότι καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐκλαυσε τὴν Ἱερου-
 σαλήμ. Θὰ ἤθελα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ χωρίζονται τὰ
 πένθη. "Όταν δὲ ἀνακαλούμενος στὴν ἡρεμία ἐπικαλεῖσαι
 λόγους καὶ συνήθεια καὶ φροντίδα γιὰ τὸ νεκρὸ, δὲν
 πένθεῖς γι' αὐτό, ἀλλὰ προσποιεῖσαι.

Πένθησε, στέναξε γιὰ τὸν ἀμαρτωλό, καὶ ἐγὼ θὰ
 χύσω δάκρυα, καὶ ἐγὼ θὰ δακρύσω τόσο περισσότερο
 ἀπὸ ἐσένα, ὅσο ὁ ἀμαρτωλὸς εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ μεγα-
 λύτερη τιμωρία. Καὶ ἐγὼ θὰ θρηνήσω μὲ τέτοιο σκοπό.
 Δὲν πρέπει δὲ σὺ μόνο νὰ θρηνεῖς τὸν ἀμαρτωλό, ἀλλὰ
 καὶ ὅλη ἡ πόλη καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν συναντοῦν στὸ
 δρόμο, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ ἐκείνους ποὺ ὁδη-
 γοῦνται γιὰ θάνατο. Διότι πράγματι ὁ θάνατος αὐτός
 τῶν ἀμαρτωλῶν εἶναι κακός. Ἄλλ' ἔχουν γίνει ὅλα ἄνω
 κάτω. Αὐτός ὁ θρῆνος γιὰ τὸν ἀμαρτωλό εἶναι δεῖγμα
 φιλοσοφίας καὶ παρέχει πολλὴ διδασκαλία, ἐκεῖνος δὲ
 εἶναι δεῖγμα μικροψυχίας. Ἐὰν θρηνούσαμε ὅλοι αὐτὸ τὸ
 θρῆνο θὰ κατορθώναμε νὰ διορθώσουμε αὐτούς, ἐν ὧς
 ζοῦσαν. "Όπως ἀκριβῶς λοιπόν, ἂν μπορούσες νὰ κατα-
 σκευάσεις φάρμακα, ποὺ θὰ ἐμπόδιζαν τὸ θάνατο ἐκεῖνο τὸ
 σωματικό, θὰ τὸ ἔκαμνες, ἔτσι καὶ τώρα, ἐὰν βέβαια
 θρηνοῦσες αὐτὸ τὸ θάνατο, θὰ ἐμπόδιζες νὰ γίνει αὐτὸ καὶ
 γιὰ σένα καὶ γιὰ ἐκεῖνον. Τώρα δὲ εἶναι αἵνιγμα αὐτὸ ποὺ
 γίνεται· ἐνῶ ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ μὴ ἐπιτρέψουμε νὰ
 συμβεῖ αὐτός ὁ θάνατος, τὸν ἀφήνουμε νὰ συμβεῖ, ὅταν
 δὲ συμβεῖ, πενθοῦμε. Πράγματι θὰ εἶναι ἄξιοι θρήνων.

σιῶσι τῷ θήμαι τοῦ Χριστοῦ! οἷα ἀκούσονται ῥήματα;
οἷα πείσονται πράγματα; Εἰκὴ ἔζησαν οὕτοι μᾶλλον δὲ οὐκ
εἰκὴ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ. Καὶ ἐπὶ τούτων εὐκαιρον εἰπεῖν
«Συμφέρον ἦν αὐτοῖς, εἰ οὐκ ἐγεννήθησαν»· τί γὰρ ὄφελος,
5 εἰπέ μοι, τοσοῦτον ἀναλῶσαι χρόνον ἐπὶ κακῷ τῆς ἐαυτῶν
κεφαλῆς; Εἰ γὰρ εἰκὴ μόνον ἀνάλωτο, οὐκ ἂν ἤρκεσεν ἡ
ζημία.

Εἰπέ μοι, εἴ τις μισθωτὸς γενόμενος εἴκοσιν ἔτη κατα-
κόπιοιτο εἰκὴ, οὐ κλαύσεται καὶ θρηγήσει, καὶ δόξει πάντων
10 ἐλεεινότερος εἶναι; Καὶ οὕτως πᾶσαν τὴν ζωὴν εἰκὴ κατεκόπη,
οὐδὲ μίαν ἡμέραν ἔζησεν ἐαυτῷ, ἀλλὰ τῇ τρυφῇ, τῇ ἀσελγείᾳ,
τῇ πλεονεξίᾳ, τῇ ἁμαρτίᾳ, τῷ διαβόλῳ. Τοῦτον οὖν οὐ θρη-
νήσομεν; εἰπέ μοι· οὐ πειρασόμεθα τῶν κινδύνων ἑξαρπάσαι;
Ἔστι γάρ, ἔστιν, ἐὰν θέλωμεν, κούφην αὐτῷ γενέσθαι τὴν
15 κόλασιν. Ἄν οὖν εὐχὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῶμεν συνεχεῖς, ἂν
ἐλεημοσύνην διδῶμεν· καὶ ἐκεῖνος ἀνάξιος ἦ, ἡμᾶς ὁ Θεὸς
δυσωπήσεται. Εἰ διὰ Παῦλον ἐιέρους διέσωσε, καὶ δι' ἄλ-
λους ἄλλων φείδεται, πῶς οὐχὶ καὶ δι' ἡμᾶς τὸ αὐτὸ τοῦτο
ἐργάσεται; Ἐκ τῶν ἐκείνου χρημάτων, ἐκ τῶν σῶν, ὅθεν
20 ἂν θέλῃς, βοήθησον· ἐπίσιαξον ἔλαιον, μᾶλλον δὲ ὕδωρ. Οὐκ
ἔχει ἐλεημοσύνας οἰκείας ἐπιδείξασθαι; Καὶ συγγενικάς.
Οὐκ ἔχει τὰς ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένας; Καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ.
Οὕτω μετὰ παρηγοίας αὐτὸν παραιτήσεται τότι ἡ γυνή, λύ-
τρον ὑπὲρ αὐτοῦ καταθεμένη. Ὅσῳ πλειόνων γέγονεν ἁμαρ-
25 τημάτων ὑπεύθυνος, τοσοῦτω μειζόνως αὐτῷ δεῖ τῆς ἐλεη-
μοσύνης. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἴσην ἔχει τὴν
ἰσχὺν νῦν, ἀλλ' ἐλάττω πολλῷ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἴσον, αὐτόν τινα
ποιῆσαι, καὶ ἕτερον ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὡς οὖν ἐλάτιονος οὔσης, οὐ-

δταν θὰ σταθοῦν μπροστὰ στὸ θῆμα τοῦ Χριστοῦ! ποιά λόγια θ' ἀκούσουν; ποιές τιμωρίες θὰ ὑποστοῦν; Ἐσκοπα ἔζησαν αὐτοί· μᾶλλον δὲ ὄχι ἄσκοπα, ἀλλὰ καὶ γιὰ κακό. Καὶ γι' αὐτοὺς εἶναι εὐκαιρία νὰ ποῦμε· «θὰ ἦταν συμφέρον σ' αὐτούς, ἐὰν δὲν εἶχαν γεννηθεῖ»¹⁶. Διότι, πές μου, ποιὸ τὸ ὄφελος νὰ δαπανήσουν τόσο χρόνο γιὰ κακὸ τῆς κεφαλῆς τους; Γιατί, ἂν μόνο ἄσκοπα ἔοδευόταν ὁ χρόνος, δὲν θὰ ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ζημιὰ.

Πέες μου, ἂν κάποιος, ποὺ ἔγινε μισθωτὸς γιὰ εἴκοσι χρόνια, συνέβαινε νὰ καταπονηθεῖ ἄσκοπα, δὲν θὰ κλάψει καὶ θὰ θρηνήσῃ καὶ δὲν θὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ἐλεεινότερος ἀπ' ὅλους; Καὶ ὁ ἀμαρτωλὸς σ' ὅλη τὴ ζωὴ του καταπονήθηκε ἄσκοπα, καὶ οὔτε μιὰ ἡμέρα ἔζησε γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ τὴν τρυφή, τὴν ἀσέλγεια, τὴν πλεονεξία, τὴν ἀμαρτία, τὸν διάβολο. Αὐτὸν λοιπὸν δὲν θὰ θρηνήσουμε, πέες μου· δὲν θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸν ἀρπάξουμε μέσα ἀπὸ τοὺς κινδύνους; Διότι εἶναι δυνατό, εἶναι δυνατό ἂν θέλουμε, νὰ γίνῃ ἐλαφριά ἢ τιμωρία σ' αὐτόν. Ἐὰν λοιπὸν κάμνουμε συνεχεῖς προσευχές ὑπὲρ αὐτοῦ, ἂν δίνουμε ἐλεημοσύνη, καὶ ἂν ἀκόμα ἐκεῖνος εἶναι ἀνάξιος, ὁ Θεὸς θὰ δείξῃ τὸ ἔλεός του σ' αὐτόν. Ἐὰν γιὰ χάρη τοῦ Παύλου διέσωσε ἄλλους καὶ γιὰ χάρη ἄλλων δείχνει εὐσπλαγχνία γιὰ ἄλλους, πῶς δὲν θὰ κάνει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ μᾶς; Ἀπὸ τὰ χρήματα ἐκείνου, ἀπὸ τὰ δικά σου, ἀπὸ ὅπου θέλεις, βοήθησε· πρόσφερε λάδι, μᾶλλον δὲ νερό. Δὲν ἔχει δικές του ἐλεημοσύνες νὰ ἐπιδείξῃ; Ὅπως εἶναι συγγενικές. Δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ τίς δικές του ἐλεημοσύνες; Ὅπως δείξῃ ἐκεῖνες ποὺ ἔγιναν γι' αὐτόν. Ἐστὶ ἢ σύζυγός του μὲ θάρρος θὰ παρακαλέσῃ τὸ Θεὸ γι' αὐτόν, ἐφόσον κατέθεσε λύτρο γι' αὐτόν. Ὅσων περισσοτέρων ἀμαρτημάτων εἶναι ὑπεύθυνος, τόσο μεγαλύτερη ἀνάγκη ἀπὸ ἐλεημοσύνη ὑπάρχει γι' αὐτόν. Ὅχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ διότι τώρα ἡ ἐλεημοσύνη δὲν ἔχει τὴν ἴδια δύναμη, ἀλλὰ πολὺ μικρότερη. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα, νὰ κάνει κάποιος ἐλεημοσύνη αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ νὰ κάνει αὐτὴν ἄλλος ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅσο λοι-

τω τῷ πλήθει μεγίστην ποιῶμεν αὐτήν. Μὴ περὶ σήματα, μὴ περὶ ἐνιάφια ἀσχολώμεθα. Περίσκησον χήρας· τοῦτο ἐνιάφιον μέγιστον. Εἰπὲ τοῦτομα· πάσας κέλευσον ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι τὰς δεήσεις καὶ τὰς ἱκετηρίας· δυοσησὶ τοῦτο τὸν
 5 Θεόν, εἰ καὶ μὴ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ἕτερος αἴτιος γίνεται τῆς ἐλεημοσύνης. Καὶ τοῦτο δόγμα τῆς τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπίας ἐστί. Χῆραι, περιεσιῶσαι καὶ δακρύνουσαι, οὐχὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος δύνανται ἐξαρπάσαι θανάτου. Πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν ὑφ' ἑτέρων δι' αὐτοὺς γεγεννημέ-
 10 νων ἐλεημοσυνῶν ἀπώναντο· εἰ γὰρ καὶ μὴ τέλος, ἀλλ' ὅμως παραμυθίαν εὖρον τινα· ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, πῶς τὰ παιδία σώζεται; καίτοι γε ἐκεῖ οὐδὲν αὐτὰ εἰσφέρει, ἀλλ' οἱ γονεῖς τὸ πᾶν καὶ γυναῖξιν ἐχαρίσθη παιδία πολλάκις, οὐδὲν αὐτὰ εἰσενεγκόντα. Πολλὰς ἡμῖν ὁ Θεὸς τοῦ σώζεσθαι
 5 δέδωκεν ὁδοὺς, μόνον μὴ ἀμελῶμεν.

5. Τί οὖν, ἂν τις πένης ᾗ; φησί. Πάλιν ἐρῶ, τὸ πολὺ τῆς ἐλεημοσύνης οὐκ ἐκ τῶν διδομένων κρίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προαιρέσεως. Μόνον μὴ δῶς ἔλαιον τῆς δυνάμεως, καὶ τὸ πᾶν ἐξέτισας. Τί οὖν, φησὶν, ἂν ἔρημος ᾗ
 20 καὶ ξένος, καὶ μηδένα ἔχῃ; Διατί γὰρ μηδένα ἔχει; εἰπέ μοι. Τούτῳ ἀντιῶ δίδωσι δίκην, ὅτι μηδένα οὕτω φίλον, οὕτως ἐνάρετον ἔχει. Τοῦτο οὖν γίνεται, ἵνα, καὶ ἂν, αὐτοὶ μὴ ὦμεν ἐνάρετοι, σπουδάζωμεν ἑτέρους καὶ φίλους ἐναρέτους ἔχειν, καὶ γυναῖκα, καὶ υἱόν, ὥς καρπούμενοί τι καὶ δι' αὐ-
 5 τῶν· μικρὸν μὲν καρπούμενοι, καρπούμενοι δὲ ὅμως. Ἄν σπουδάσῃς μὴ πλουτοῦσαν, ἀλλ' εὐλαβῇ γυναῖκα ἀγαγέσθαι, ταύτης ἀπολαύσῃ τῆς παραμυθίας· ὁμοίως, ἂν σπουδάσῃς μὴ πλουτοῦντα υἱὸν καταλιπεῖν, ἀλλ' εὐλαβῇ, καὶ θυγάτριον σε-

πὸν μικρότερη εἶναι αὐτή, τόσο μεγαλύτερη κατὰ τὸ ποσὸ ἃς τὴν προσφέρνουμε. " Ἀς μὴ ἀσχολοῦμαστε μὲ σημεῖα τάφων καὶ μὲ ἐντάφια. Προσιάτεψε τις χῆρες· αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο ἐντάφιο. Πὲς τὸ ὄνομα· Ζήτησε νὰ κάνουν ὅλες τις δεήσεις καὶ τις ἱκεσίες ὑπὲρ αὐτοῦ· θὰ ἐξευμενίσει αὐτὸ τὸ Θεὸ, ἂν καὶ δὲν ἔγινε ἀπ' αὐτὸν ἡ ἐλεημοσύνη, ἀλλ' ἄλλος γίνεται αἷτιος ἐλεημοσύνης γι' αὐτὸν. Καὶ αὐτὸ εἶναι νόμος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Χῆρες, ποὺ στέκονται γύρω καὶ ποὺ κλαῖνε, ὅχι μόνο ἀπὸ τὸν παρόντα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν μέλλοντα θάνατο μποροῦν νὰ διασώσουν κάποιον. Πολλοὶ ἄνθρωποι ὠφελήθηκαν ἀπὸ τις ἐλεημοσύνες ποὺ ἔγιναν ἀπὸ ἄλλους. Διότι, ἂν καὶ ὅχι τελείως, ὅμως βρῆκαν κάποια παρηγορία· διότι, ἐὰν δὲν συμβαίνει αὐτό, πῶς σώζονται τὰ παιδιὰ; ἂν καὶ αὐτὰ βέβαια τίποτε δὲν συνεισφέρουν, ἀλλὰ οἱ γονεῖς συνεισφέρουν τὸ πᾶν· καὶ στίς γυναῖκες πολλές φορές χαρίσθηκαν παιδιὰ, ποὺ δὲν πρόσφεραν αὐτὰ τίποτε. Πολλοὺς δρόμους μᾶς ἔχει δώσει ὁ Θεὸς γιὰ τὴ σωτηρία μας, μόνο νὰ μὴν ἀμελοῦμε.

5. Τί λοιπόν, λέγει, μπορεῖ νὰ προσφέρει κάποιος ἂν εἶναι φτωχός; Πάλι θὰ πῶ, τὸ μέγεθος τῆς ἐλεημοσύνης δὲν κρίνεται μόνο ἀπὸ τὸ ποσὸ ἐκείνων, ποὺ προσφέρονται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ διάθεση. Μόνο μὴ δώσεις λιγώτερο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μπορεῖς νὰ προσφέρεις, καὶ τὸ πᾶν ἐκπλήρωσες. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν κάποιος εἶναι ἔρημος καὶ ξένος καὶ δὲν ἔχει κανένα; ἀλλὰ γιατί δὲν ἔχει κανένα; πὲς μου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τιμωρεῖται, ἐπειδὴ δὲν ἔχει κανένα τόσο φίλο, τόσο ἐνάρετο. Αὐτὸ λοιπόν νὰ γίνεται, καὶ ἂν οἱ ἴδιοι δὲν εἴμαστε ἐνάρετοι, νὰ φροντίζουμε νὰ ἔχουμε σύντροφους καὶ φίλους ἐνάρετους, καὶ γυναῖκα καὶ υἱό, ὥστε νὰ ὠφεληθοῦμε κάτι καὶ ἀπ' αὐτούς· μικρὴ μὲν ὠφέλεια εἶναι, ὅμως εἶναι ὠφέλεια. " Ἀν φροντίσεις νὰ ἀποκτήσεις σύζυγο γυναῖκα ὅχι πλούσια, ἀλλὰ εὐλαβή, θὰ ἀπολαύσεις αὐτὴ τὴν παρηγοριά. " Ὁμοίᾳ, ἂν φροντίσεις ν' ἀφήσεις, ὅχι πλούσιο υἱό, ἀλλ' εὐλαβή, καὶ κόρη σεμνή, καὶ τότε θὰ ἀπολαύσεις αὐτὴν τὴν παρη-

μόν, καὶ οὕτω ταύτης ἀπολαύση τῆς παραμυθίας. Ἄν ταῦτα σπουδάσης, καὶ αὐτὸς ἔσῃ τοιοῦτος. Καὶ τοῦτο μέρος ἀρετῆς, τὸ τοιούτους αἰρεῖσθαι καὶ φίλους, καὶ γυναῖκα καὶ παιδιά.

- 5 Οὐκ εἰκὴ προσφοραὶ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων γίνονται, οὐκ εἰκὴ ἰκετηροῖαι, οὐκ εἰκὴ ἐλεημοσύναι· ταῦτα πάντα τὸ Πνεῦμα διέταξε, δι' ἀλλήλων ἡμᾶς ὠφελεῖσθαι βουλόμενον. Ὅρα γάρ. Ὁφελεῖται ἐκεῖνος διὰ σοῦ, ὠφελεῖ σὺ δι' ἐκεῖνον· κατεφρόνησας χρημάτων, προαχθεὶς ἐργάσασθαι τι γενναῖον·
 10 καὶ σὺ αὐτῷ τῆς σωτηρίας, καὶ αὐτὸς σοὶ τῆς ἐλεημοσύνης γέγονεν αἷτιος. Μὴ ἀμφίβαλλε ὅτι καρπώσεται τι χρησιόν. Οὐχ ἀπλῶς ὁ διάκονος βοᾷ· «ὑπὲρ τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων, καὶ τῶν τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελουμένων»· οὐχ ὁ διάκονός ἐστιν ὁ ταύτην ἀφιεὶς τὴν φωνήν, ἀλλὰ τὸ
 5 Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ δὲ χάρισμα λέγω. Τί λέγεις; Ἐν χερσὶν ἡ θυσία, καὶ πάντα πρόκειται ἡντιρεπισομένα, πάρεσιν ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, πάρεσιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μετὰ τοσαύτης φρίκης ἐσιήκασιν ὅπαντες, παρесиήκασιν ἐκεῖνοι βοῶντες, πάντων σιγῶντων, καὶ ἡγῇ ἀπλῶς γίνεσθαι τὰ γινόμενα;
 0 Οὐκοῦν καὶ τὰ ἄλλα ἀπλῶς, καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἱερέων προσφερόμενα, καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ πληρώματος; Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ πάντα μετὰ πίστεως γίνεται.

- Τί οἶει τὸ ὑπὲρ μαρτύρων προσφέρεσθαι, τὸ κληθῆναι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ; Καὶ μάρτυρες ὧσι, καὶ ὑπὲρ μαρτύρων, μεγάλη
 5 τιμὴ τὸ ὀνομασθῆναι, τοῦ Δεσπότης παρόντος, τοῦ θανάτου ἐπιτελουμένου ἐκείνου, τῆς φρικτῆς θυσίας, τῶν ἀφάτων μυστηρίων· καθάπερ γάρ, καθημένου τοῦ βασιλέως, ὅσα ἂν τις βούληται, ἀνύει, ἐγεροθέντος δέ, ὅσα ἂν λέγῃ, εἰκὴ ἔρεῖ, οὕτω καὶ τότε, ἕως ἂν πρόκειται τὰ τῶν μυστηρίων, πᾶσι τιμὴ

γοριά. "Αν φροντίσεις γι' αὐτά, καὶ σὺ ὁ ἴδιος θὰ γίνεις ἐνάρετος. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀρετῆς, τὸ νὰ ἐκλέγεις δηλαδὴ ἐνάρετους, καὶ φίλους καὶ γυναῖκα καὶ παιδιά.

Δὲν γίνονται ἄσκοπα οἱ προσφορὲς γι' αὐτοὺς ποὺ πέθαναν, οὔτε οἱ ἱκεσίες, οὔτε οἱ ἐλεημοσύνες· ὅλα αὐτὰ τὸ Πνεῦμα τὰ διέταξε, θέλοντας νὰ ὠφελούμαστε ἐμεῖς μεταξύ μας. Διότι πρόσεχε. Ὁφελεῖται ἐκεῖνος μὲ τῇ βοήθειά σου, ὠφελεῖσαι σὺ ἐξ αἰτίας ἐκείνου· περιφρόνησες τὰ χρήματα, ἀφοῦ ἀποφάσισες νὰ ἐπιτελέσεις κάτι τὸ σπουδαῖο· καὶ ἐσὺ ἔγινες αἷτιος τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖνος γιὰ σένα ἔγινε αἷτιος ἐλεημοσύνης. Νὰ μὴ ἀμφιβάλλεις, ὅτι θὰ ἀποκομίσεις κάποια ὠφέλεια. Δὲν ἀναφωνεῖ ἄσκοπα ὁ διάκονος, «Ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ ἔχουν κοιμηθεῖ ἐν Χριστῷ, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ κάνουν τὸ μνημόσυνο γι' αὐτούς»· δὲν εἶναι ὁ διάκονος ἐκεῖνος, ποὺ ἀναφωνεῖ αὐτὰ, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο· αὐτὸ δὲ ἐγὼ τὸ λέγω χάρισμα. Τί λέγεις; Στὰ χέρια του εἶναι ἡ θυσία καὶ ὅλα βρίσκονται ἐνώπιόν του τακτοποιημένα· παραβρίσκονται ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, παραβρίσκεται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· μὲ τόση φρίκη στέκονται ὅλοι· παραστέκονται ἐκεῖνοι ψάλλοντας, ἐνῶ ὅλοι σιγοῦν, καὶ νομίζεις ὅτι τυχαῖα γίνονται ὅλα τὰ τελούμενα; Λοιπὸν καὶ τὰ ἄλλα γίνονται τυχαῖα καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἱερέων προσφερόμενα, καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας; μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ὅλα γίνονται μὲ πίστη.

Τί νομίζεις ὅτι εἶναι ἡ ὑπὲρ τῶν μαρτύρων προσφορά, ἡ ἐπίκλησή τους κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη; Καὶ ἂν εἶναι μάρτυρες, καὶ ἂν εἶναι ὑπὲρ τῶν μαρτύρων, εἶναι μεγάλη τιμὴ νὰ κληθοῦν ὀνομαστικά, ὅταν ὁ Κύριος εἶναι παρών, καὶ ἐπιτελεῖται ὁ θάνατος Ἐκείνου, ὅταν τελεῖται ἡ φρικτὴ θυσία, ὅταν τελοῦνται τὰ ἀνέκφραστα μυστήρια. Διότι, ὅπως ὅταν κάθεται ὁ βασιλιάς, ὅσα θέλει κανένας, τὰ ἐπιτελεῖ, ὅταν δὲ σηκωθεί, ὅσα καὶ ἂν λέγει, ἄσκοπα τὰ λέγει, ἔτσι καὶ τότε, ἐν ὧς τελοῦνται τὰ μυστήρια, εἶναι μεγίστη τιμὴ γιὰ ὅλους νὰ ἀξιωθοῦν νὰ μνημονευθοῦν.

- μεγίστη τὸ μνήμης ἀξιοῦσθαι. "Ορα γάρ. Καταγγέλλεται τότε τὸ μυστήριον τὸ φρικτόν, ὅτι ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἔδωκεν ἑαυτὸν ὁ Θεός· μετὰ τοῦ θαύματος ἐκείνου εὐκαίρως ὑπομνήσκει αὐτὸν τῶν ἡμαρτηκότων. Καθάπερ γάρ, διὰ νίκια τῶν βασιλέων ἄγεται, τότε εὐφημοῦνται μὲν καὶ ὅσοι τῆς νίκης ἐκοινώνησαν, ἀφίενται δὲ καὶ ὅσοι ἐν δεσμοῖς εἴσι διὰ τὸν καιρὸν, παρελθόντιος δὲ τοῦ καιροῦ, ὁ μὴ τυχὼν οὐκ ἔτι τινὸς ἀπολαύει, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τῶν ἐπινικίων οὗτος ὁ καιρός· «ὡσάκισ γὰρ ἄν», φησὶν, «ἐσθήητε τὸν ἄριον τοῦτον, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Μὴ δὲ ἀπλῶς προσίωμεν, μηδὲ ὥς ἔτυχε ταῦτα γίνεσθαι νομίζωμεν. Ἀλλως δὲ μαρτύρων μεμνήμεθα, καὶ τοῦτο εἰς πίστιν, ὅτι οὐ τέθνηκεν ὁ Κύριος· καὶ τοῦτο τοῦ τεθναιῶσθαι τὸν θάνατον σημεῖον, τοῦ νεκρὸν αὐτὸν γεγενῆσθαι.
- 15 Ταῦτα εἰδότες, ἐπινοῶμεν ὅσας δυνάμεθα παραμυθίας τοῖς ἀπελθοῦσιν, ἀντὶ δακρύων, ἀντὶ θρήνων, ἀντὶ μνημείων τὰς ἐλεημοσύνας, τὰς εὐχάς, τὰς προσφοράς, ἵνα καὶ οἱ καὶ ἡμεῖς τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
- 20

Διότι πρόσεχε. Ἀναγγέλλεται τότε τὸ φρικτὸ Μυστήριον, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸν ἑαυτοῦ γιὰ τὴν σωτηρίαν τῆς οἰκουμένης· μετὰ τὸ θαῦμα ἐκεῖνο εὐκαιριακὰ μνημονεύει σ' αὐτὸν καὶ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἁμαρτήσῃ. Διότι, ὅπως ὅταν ἐορτάζονται τὰ ἐπινίκια τῶν βασιλέων, τότε ἐπευφημοῦνται μὲν καὶ ὅσοι συμμετείχαν στὴ νίκη, μετὰ τὴν εὐκαιρίαν δὲ αὕτη ἀποφυλακίζονται καὶ ὅσοι βρίσκονται στὴ φυλακὴ, ὅταν περάσῃ ἡ εὐκαιρία, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐπωφελήθηκε ἀπ' αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν δὲν ἐπωφελεῖται πλέον τίποτε, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, αὐτὸς ὁ καιρὸς, εἶναι καιρὸς τῶν ἐπινικίων. Διότι λέγει· «Κάθε φορὰ ποὺ θὰ τρώγετε τὸν ἄρτον αὐτόν, τὸ θάνατον τοῦ Κυρίου ὁμολογεῖτε»¹⁷. Ἄς μὴ προσερχώμαστε λοιπὸν τυπικά, οὔτε νὰ νομίζουμε ὅτι αὐτὰ τελοῦνται τυχαῖα. Ἀλλωστε δὲ ἐνθυμούμαστε τοὺς μάρτυρες, καὶ πιστεύομεν αὐτό, ὅτι δὲν πέθανε ὁ Κύριος· καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξιν ὅτι ὁ θάνατος ἔχει καταπατηθεῖ, ὅτι ὁ ἴδιος ἔγινε νεκρὸς.

Γνωρίζοντας αὐτά, ἅς ἐπινοοῦμε ὅσες μπορούμε παρηγορίαι γι' αὐτοὺς ποὺ πέθαναν, ἀντὶ γιὰ δάκρυα, γιὰ θρήνους καὶ γιὰ μνημεῖα, τίς ἐλεημοσύνες, τίς εὐχάς, τίς προσφορές, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ ἐκεῖνοι καὶ ἐμεῖς τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ, μετὰ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ μονογενῆ Υἱοῦ, μαζὶ μετὰ τὸ ὁποῖον στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ

(Πράξ. 10, 1-23)

«Ἄνθρωγ δέ τις ἦν ἐν Καισαρείᾳ, ὀνόματι Κορνήλιος,
ἐκατοντάρχη, ἐκ σπείρας τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς,
5 εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴ-
κῳ αὐτοῦ, ποιῶν ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ
δεόμενος τοῦ Θεοῦ διὰ παντός· εἶδεν ἐν ὁράματι φα-
νερῶς, ὥσει ὥρα ἐνάτη τῆς ἡμέρας, ἄγγελον Θεοῦ
εἰσελθόντα πρὸς αὐτόν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ· Κορνήλιε.
10 Ὁ δὲ ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἔμφοβος γενόμενος, εἶπε·
Τί ἐστι, Κύριε; Εἶπε δὲ αὐτῷ· Αἱ προσευχαί σου
καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐ-
νώπιον τοῦ Θεοῦ».

1. Οὗτος οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, οὐδὲ ζῶν κατὰ τὸν νόμον,
15 ἀλλ' ἤδη προειλήφει τὴν ἡμετέραν πολιτείαν. Καὶ δὲρα δύο
πιστεύοντας τέως, τὸν τε εὐνοῦχον τὸν ἀπὸ τῆς Γάζης, καὶ
ιοῦτιον, ἐν ἀξιώμασιν ὄντας ἀμφοτέρους, καὶ πολλὴν ὑπὲρ
τούτων γινομένην σπουδὴν· ἀλλὰ μὴ νομίσης διὰ τὰ ἀ-
ξιώματα. Οὐ διὰ ταῦτα, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ διὰ τὴν εὐλάβειαν.
20 Διὰ γοῦν τοῦτο καὶ τὰ ἀξιώματα τέθεται, ἵνα μείζων ἢ εὐ-
λάβεια δειχθῇ. Θαυμασιότερον καὶ γάρ, διὰ, ἐν πλούτῳ καὶ
δυναστείᾳ τις ὢν, τοιοῦτος ᾗ. Ἀλλὰ μέγα ἐκείνου ἐγκώμιον
τὸ ισαύτην ἀποδημίαν στέλλεσθαι, καὶ τό, μηδὲ καιροῦ τοι-
οῦτου ὄντος, ἐν ὁδῷ ἀναγινώσκειν, καὶ τὸ ἐπὶ ὀχήματι φε-

1. Δηλαδή τὴν τρίτη ἀπογευματινὴ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΒ΄

(Πράξ. 10, 1 - 23)

«Στὴν Καισάρεια ὑπῆρχε κάποιος ἄνθρωπος ὀνομαζόμενος Κορνήλιος, ἐκατόνταρχος, ἀπὸ τῆ στρατιωτικῆς μονάδας ποὺ λεγόταν σπεῖρα Ἰταλική. Ἦταν εὐσεβὴς καὶ θεοφοβούμενος μαζί με ὅλη τὴν οἰκογένειά του· ἔκανε πολλές ἐλεημοσύνες στὸ Θεὸ καὶ παρακαλοῦσε πάντοτε τὸ Θεό· εἶδε καθαρὰ σ' ἓνα ὄραμα κατὰ τὴν ἑνατὴ ὥρα ἄγγελο τοῦ Θεοῦ νὰ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τοῦ λέγει· Κορνήλιε· Αὐτός, ἀφοῦ προσήλωσε τὸ βλέμμα του σ' αὐτόν, καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ φόβο, εἶπε· Τί εἶναι Κύριε; Ὁ δὲ ἄγγελος τοῦ εἶπε· Οἱ προσευχὲς σου καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἀνέβηκαν στὸν οὐρανὸ πρὸς τὸ Θεό, γιὰ νὰ σὲ θυμηθεῖ».

1. Αὐτὸς δὲν εἶναι Ἰουδαῖος, οὔτε Ζεῖ σύμφωνα με τὸ Μωϋσακὸ νόμο, ἀλλ' ἤδη εἶχε ἀκολουθήσει ἀπὸ πρὶν τὸν τρόπο τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Καὶ βλέπε ὅτι δύο πιστεύουν ἀρχικά· καὶ ὁ εὐνοῦχος ἀπὸ τῆ Γάζα, καὶ αὐτός, καὶ οἱ δύο δὲ ἦταν ἀξιωματοῦχοι, καὶ ὅτι λαμβάνεται μεγάλη φροντίδα γι' αὐτούς. Ἀλλὰ μὴ νομίσεις, ὅτι αὐτὸ γίνεται ἐξ αἰτίας τῶν ἀξιωμάτων τους. Ὁχι γι' αὐτά· μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη! ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς εὐλάβειάς τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἔχουν τεθεῖ καὶ τὰ ἀξιώματα, γιὰ νὰ δειχθεῖ μεγαλύτερη ἢ εὐλάβεια. Καθόσον περισσότερο ἄξιο θαυμασμοῦ εἶναι ὅταν κάποιος εἶναι ἐνάρετος, ἐνῶ ἔχει πλοῦτο καὶ ἐξουσία. Ἀλλὰ μεγάλο ἐγκώμιο γιὰ τὸν εὐνοῦχο εἶναι τὸ ὅτι ἔκανε τόσο μακρινὴ ἀποδημία, καὶ τὸ ὅτι, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε κατάλληλη εὐκαιρία, μελετοῦσε καθ' ὁδὸ, καὶ τὸ ὅτι,

ρόμενον τὸν Φίλιππον παρακαλεῖν, καὶ μυρία ἑτερά· μέγα καὶ τούτου, τὸ ἐλεημοσύνας ποιεῖν καὶ εὐχάς, καὶ εὐσεβῇ εἶναι ἐν ἀρχῇ τοιαύτῃ. Διὸ καὶ ἀπὸ ταύτης τὸν ἄνδρα ποιεῖ γνῶριμον· εἰκότως, ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὅτι ψεύδεται τῶν Γρα-
 5 φῶν ἡ ἱστορία.

«Ἐκ σπείρας», φησί, «τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς», (σπεῖ-
 ρά ἐστιν, ὃ καλοῦμεν νυνὶ 'νούμερον'), «εὐσεβῆς καὶ φοβού-
 μενος τὸν Θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Ταῦτα λέγει,
 ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι διὰ τὸ ἀξίωμα τὰ κατ' αὐτὸν οὕτως οἰ-
 10 κονομεῖται. "Οὔτε οὖν Παῦλον προσαχθῆναι ἔδει, οὐδαμοῦ
 ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος φαίνεται, οὐδὲ πέμπει αὐτὸν
 πρὸς ἓνα ἓνα τῶν δώδεκα, ἀλλὰ πρὸς Ἀνανίαν ἐνταῦθα
 δὲ τοῦναντίον, τὸν κορυφαῖον ἄγει, ὡς Φίλιππον πρὸς τὸν
 εὐνοῦχον, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ διδάσκων
 15 πῶς κεχρησθαι δεῖ τοῖς τοιούτοις· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς αὐ-
 τὸς ἀπιὼν φαίνεται πολλάκις πρὸς τοὺς κακῶς πάσχοντας,
 καὶ δι' ἑαυτῶν προσιέναι μὴ δυναμένους. Θέα δέ μοι κἀν-
 ταῦθα πάλιν ἐλεημοσύνης ἄλλο ἐγκώμιον, ὥσπερ ἐκεῖ διὰ τῆς
 Ταβιδᾶς. «Ἀνὴρ», φησὶν, «εὐσεβῆς καὶ φοβούμενος τὸν Θε-
 20 ὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Ἀκούσωμεν, ὅσοι τῶν οἰκείων
 ἀμελοῦμεν. Οὗτος δὲ καὶ στρατιωτῶν ἐπεμελεῖτο, ποιῶν τε
 ἐλεημοσύνας παντὶ τῷ λαῷ· οὕτω καὶ τὰ δόγματα καὶ ὁ βίος
 αὐτῷ διώρθωτο. «Εἶδεν ἐν ὁράματι φανερώς, ὥσει ὥρα ἐ-
 νάτῃ τῆς ἡμέρας, ἄγγελον Θεοῦ εἰσελθόντα πρὸς αὐτόν, καὶ
 25 εἰπόντα αὐτῷ· Κορνήλιε». Διὰ τί βλέπει τὸν ἄγγελον; Καὶ
 τοῦτο εἰς πληροφορίαν Πέτρου· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκείνου, ἀλλὰ

2. Στρατιωτικὴ μονάδα μὲ αὐξομειούμενη δύναμη κατὰ καιροῦς. Ἀρχικὰ ἦταν μονάδα πεζικοῦ, δυνάμεως 666 ἀνδρῶν, ἀργότερα 500—300 ἀνδρῶν, καὶ τέλος 256 ἀνδρῶν, ἀπ' τοὺς ὁποίους τὰ 2/3 ἦταν λογχοφόροι. Στὴν Κωνσταντινούπολιν «Νούμερα» λέγονταν στρατιῶτες τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὁποίων λεγόταν «Δομέστιχος τῶν Νουμέρων».

ἐνῶ φερόταν ἐπάνω σέ ἄμαξα, παρακαλοῦσε τὸν Φίλιππο, καὶ πολλὰ ἄλλα· μεγάλο ἐγκώμιο καὶ γιὰ τὸν Κορνήλιο, τὸ νὰ κάνει ἐλεημοσύνες καὶ προσευχές καὶ τὸ νὰ εἶναι εὐσεβής, ἂν καὶ εἶχε ἓνα τέτοιο ἀξίωμα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ κάνει τὸν ἄνδρα γνωστό· καὶ δικαιολογημένα, γιὰ νὰ μὴ πεῖ κάποιος, ὅτι ψεύδεται ἡ ἱστορία τῶν Γραφῶν.

«Ἀπὸ τὸ τάγμα», λέγει, «ποὺ λεγόταν σπεῖρα Ἰταλική», (σπεῖρα εἶναι, αὐτὸ ποὺ σήμερα ὀνομάζουμε 'νούμερο')· «Αὐτὸς ἦταν εὐσεβής καὶ φοβοῦνταν τὸ Θεό, μαζί μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά του». Αὐτὰ τὰ λέγει, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι λόγῳ τοῦ ἀξιώματός του διευθετοῦνται τὰ σχετικά μὲ αὐτόν κατ' αὐτόν τὸν τρόπο. Ὅταν λοιπὸν ἔπρεπε νὰ προσέλθει ὁ Παῦλος στὴ χριστιανικὴ πίστη, πουθενὰ δὲν παρουσιάσθηκε ἄγγελος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐμφανίζεται· οὔτε στέλλει αὐτόν πρὸς ἓνα ἀπὸ τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀνανία, ἐδῶ ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετο, ὁδηγεῖ τὸν κορυφαῖο πρὸς αὐτόν, ὅπως τὸν Φίλιππο πρὸς τὸν εὐνοῦχο, δείχνοντας συγκατάβαση πρὸς τὴν ἀδυναμία τους, καὶ διδάσκοντας πῶς πρέπει κανένας νὰ μεταχειρίζεται αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους· ἀφοῦ καὶ ὁ Χριστὸς ὁ ἴδιος πολλές φορές φαίνεται ὅτι πηγαίνει πρὸς ἐκείνους ποὺ ἔπασχαν ἀπὸ κακὰ καὶ δὲν μπορούσαν μόνοι τους νὰ προσέλθουν σ' αὐτόν. Πρόσεχε δέ, παρακαλῶ, καὶ ἐδῶ πάλι ἄλλο ἐγκώμιο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ὅπως ἐκεῖ στὴν περίπτωση τῆς Ταβιθάς. «Κάποιος ἄνθρωπος», λέγει, «ποὺ ἦταν εὐσεβής καὶ φοβούμενος τὸ Θεό, μαζί μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά του». Ἄς ἀκούσουμε αὐτό, ὅσοι παραμελοῦμε τοὺς οἰκείους. Αὐτὸς φρόντιζε καὶ γιὰ τοὺς στρατιῶτες, κάμνοντας πολλές ἐλεημοσύνες στὸ λαό· ἔτσι καὶ τὰ δόγματα καὶ ἡ ζωὴ του εἶχαν διορθωθεῖ. «Αὐτὸς εἶδε καθαρά σέ ὄραμα, περίπου τὴν ἑνατὴ ὥρα τῆς ἡμέρας, ἓναν ἄγγελο τοῦ Θεοῦ νὰ ἔρχεται πρὸς αὐτόν καὶ νὰ τοῦ λένει· Κορνήλιε». Γιατί βλέπει τὸν ἄγγελο; Καὶ αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴν πληροφόρηση τοῦ Πέτρου· μᾶλλον δὲ ὄχι ἐκείνου, ἀλλὰ τῶν ἄλλων

τῶν ἄλλων τῶν ἀσθενεσιτέρων. «Ἐνάτη δὲ ὥρα», διε φρον-
τίδων ἡφίειο, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ἦν, διε ἐν εὐχαῖς καὶ ἐν καται-
νύξει.

«Ἀιενίσας δὲ αὐτῷ καὶ ἔμφοδος γενόμενος, εἶπεν». Ὁ-
5 ρα τὸν Ἄγγελον οὐκ εὐθέως λέγοντα, ἀ λέγει, ἀλλὰ πρότιε-
ρον λύνοντα τὸν φόβον, καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ μειωοῦντα·
καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ὀψεως φόβος ἐγένετο, ἀλλὰ φόβος σύμμε-
τρος, ὅσον ἐπισιτρέψαι μόνον. Εἶτα τὰ ρήματα τὸν φόβον ἔ-
λυσε, μᾶλλον δὲ ὁ δι' αὐτῶν ἔπαινος τὸ τοῦ φόβου τραχὺ
10 κατελέανεν. Ἄκουε δὲ καὶ οἷα τὰ ρήματα· «Αἱ προσευχαί
σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπι-
ον τοῦ Θεοῦ. Νῦν οὖν πέμψον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετα-
κάλεσαι Σίμωνα, δς ἐπικαλεῖται Πέτρος». Ἵνα μὴ ἐπ' ἄλ-
λον ἔλθωσιν, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ
15 τόπου δηλοῖ τὸν ἄνδρα. «Καὶ αὐτός ἐστι ξενιζόμενος πρὸς
Σίμωνά τινα θυροέα, ᾧ ἐστὶν οἰκία παρὰ θάλασσαν». Εἶδες
πῶς τὰ ἀνακεχωρημένα τῶν πόλεων ἐδίωκον οἱ Ἀπόστολοι,
ἐρημίας ὄντες φίλοι καὶ ἡσυχίας; Τί οὖν, εἰ συνέβη καὶ ἄλ-
λον εἶναι Σίμωνα καὶ θυροέα; Ἀλλ' εἶχε καὶ ἄλλο σημεῖον,
20 τὸ παρὰ θάλασσαν οἰκεῖν. Τὰ τρία οὐκ ἦν δυνατὸν συμπεσεῖν.
Καὶ εἶπε, διὰ τί, ἵνα μὴ ἐκλύσῃ αὐτόν, ἀλλὰ ἀφῆκεν, ὥστε
ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ πόθῳ τῆς ἀκροάσεως γενέσθαι. «Ὡς δὲ ἀ-
πῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν τῷ Κορνηλίῳ, φωνήσας δύο τῶν
οἰκειῶν αὐτοῦ, καὶ σιραιιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαριτερούν-
25 των αὐτῷ, καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς πάντα, ἀπέστειλεν αὐ-
τοὺς εἰς τὴν Ἰόππην». Ὁρᾷς διὸ οὐχ ἀπλῶς ταῦτα λέγει,
ἀλλ' διὸ καὶ οἱ προσκαριτεροῦντες αὐτῷ τοιοῦτοι ἦσαν ἵνα δεί-

τῶν ἀσθενεστέρων. «Ἐνάτη δὲ ὥρα», ὅταν εἶχεν ἀφήσει τις φροντίδες καὶ ἡσύχαζε, ὅταν προσευχόταν καὶ θρισκόταν σὲ κατάνυξη.

«Αὐτός δὲ ἀφοῦ προσήλωσε τὰ μάτια τοῦ σ' αὐτόν, κυριεύθηκε ὀλόκληρος ἀπὸ φόβο καὶ εἶπε». Πρόσεχε ὅτι ὁ ἄγγελος δὲν λέγει ἀμέσως ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα λέγει, ἀλλὰ προηγουμένως διάλυσαι τὸ φόβο καὶ στρέφει τὸ νοῦ τοῦ πρὸς τοὺς οὐρανοὺς. Διότι καὶ ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση προκλήθηκε φόβος, ἀλλὰ φόβος μέτριος, τόσοσ μόνο, ὅσος ἦταν ἀπαραίτητος γιὰ νὰ προσελκύσει τὴν προσοχὴ τοῦ. Μετὰ οἱ λόγοι τοῦ ἀγγέλου διέλυσαν τὸ φόβο, μᾶλλον δὲ ὁ ἔπαινος, ποὺ ἐκφράσθηκε μὲ αὐτὰ τὰ λόγια, καταπράϋνε τὸ τρομακτικὸ τοῦ φόβου. Ἄκουε δὲ καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ λόγοι· «Οἱ προσευχῆς σου καὶ οἱ ἐλεημοσύνης σου ἀνέβηκαν στὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ σὲ θυμηθεῖ ὁ Θεός. Καὶ τώρα λοιπὸν στείλε στήν Ἰόππην ἄνδρες, καὶ κάλεσε κάποιον Σίμωνα, ποὺ ὀνομάζεται Πέτρος». Γιὰ νὰ μὴ ἔλθουν πρὸς ἄλλον, ὅχι μόνο ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν τόπο φανερώνει τὸν ἄνδρα. «Καὶ αὐτὸς φιλοξενεῖται ἀπὸ κάποιον Σίμωνα θυρσοδέψη, τοῦ ὁποῖου τὸ σπίτι εἶναι κοντὰ στὴ θάλασσα». Εἶδες πῶς οἱ Ἀπόστολοι ἐπεδίωκαν τὰ ἀπομακρυσμένα σημεῖα τῶν πόλεων, ἐφ' ὅσον ἦταν φίλοι τῆς ἐρημίας καὶ τῆς ἡσυχίας; Τί λοιπὸν θὰ γινόταν, ἂν συνέβαινε νὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος Σίμωνας καὶ μάλιστα θυρσοδέψης; Ἀλλὰ εἶχε καὶ ἄλλο σημάδι διαφορᾶς, ὅτι ἐκεῖνος διέμενε κοντὰ στὴ θάλασσα. Δὲν ἦταν δυνατό καὶ τὰ τρία νὰ συμπέσουν. Καὶ δὲν τοῦ εἶπε, γιὰ ποῖο λόγο, γιὰ νὰ μὴ τὸν κάνει καὶ χαλαρώσει, ἀλλὰ τὸν ἄφησε νὰ καταληφθεῖ ἀπὸ ἐπιθυμία καὶ πόθο νὰ ἀκούσει τὸν Πέτρο. «Ὅταν δὲ ἔφυγε ὁ ἄγγελος, ποὺ μιλοῦσε πρὸς τὸν Κορνήλιο, αὐτὸς κάλεσε δυὸ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες τοῦ, καὶ ἓνα στρατιώτῃ εὐσεβῇ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ὑπηρετοῦσαν σ' αὐτόν, καὶ ἀφοῦ τοὺς τὰ ἐξήγησε ὅλα, τοὺς ἀπέστειλε στήν Ἰόππην». Βλέπεις ὅτι δὲν λέγει αὐτὰ ἀπλῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ τὸν ὑπηρετοῦσαν, ἦταν σὰν αὐτόν; «Καὶ ἀφοῦ τοὺς τὰ ἐξή-

ξη; «Καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς πάντα», φησί. "Ορα τὸ αἰν-
 φον. Οὐκ εἶπε, 'Καλέσαιέ μοι Πέτρον', ἀλλ' ὥσπερ καὶ πείσαι,
 ἐξηγήσαιο ἅπαντα· οὕτως οἰκονομίας ἦν οὐ γὰρ ἡξίου ἀπὸ
 τοῦ ἀξιώματος αὐτὸν μεταπέμψασθαι, διὰ τοῦτο ἐξηγεῖται
 5 λοιπόν. Τοσοῦτον ἦν μέτριος ἀνὴρ, καίτοι οὐδὲν μέγα ἦν
 φαντασθῆναι περὶ ἀνδρός, καταγομένου παρὰ θυροῦ.

«Τῇ δὲ ἐπαύριον, ὁδοιπορούντων ἐκείνων καὶ τῇ πόλει
 ἐγγιζόντων, ἀνέβη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι περὶ
 ὥραν ἑκτὴν». "Ορα πῶς τοὺς καιροὺς συνάγει τὸ Πνεῦμα,
 10 καὶ οὔτε θάτιον, οὔτε βραδύτερον ποιεῖ τοῦτο γενέσθαι. «Ἀ-
 νέβη», φησί, «ὁ Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι περὶ ὥ-
 ραν ἑκτὴν»· τουτέστι, καὶ ἰδίαν, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ, ὥς ἂν ἐν ὑ-
 περώῳ. «Ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι. Πα-
 ρασκευαζόντων δὲ ἐκείνων, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἑκσιασις, καὶ
 5 θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεωγμένον». Τί ἐσιν ἑκσιασις; Πνευ-
 ματική, φησί, θεωρία γέγονεν αὐτῷ τοῦ σώματος, ὥς ἂν εἴ-
 ποι τις, ἐξέστη ἡ ψυχὴ. «Καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεωγμέ-
 νον, καὶ καταβαῖνον ἐπ' αὐτὸν σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην,
 τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν
 10 ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετραπόδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ
 ἑρπεδιά, καὶ τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς
 αὐτόν· Ἀνασιὰς, Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε. Ὁ δὲ Πέτρος εἶ-
 πε· Μηδαμῶς, Κύριε, διτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἁ-
 κάθαριον. Καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν· Ἄ ὁ
 5 Θεὸς ἁκαθάρισε, σὺ μὴ κοῖνον. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρεῖς·
 καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν».

2. Τί ποιεῖ τοῦτό ἐστι; Σύμβολον τῆς οἰκουμένης ἀπάσης
 τὸ πρᾶγμα γίνεται. Ὁ ἄνθρωπος ἀκρόβυστος ἦν καὶ οὐδὲν

γησε ὅλα», λέγει. Πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνη του. Δὲν εἶπε, «καλέσατέ μου τὸν Πέτρο», ἀλλὰ τοὺς ἐξήγησε τὰ πάντα, ὥστε νὰ τοὺς πείσει· τόσο καλὰ τακτοποίησε τὰ πράγματα· διότι δὲν εἶχε τὴν ἀξίωση, λόγῳ τοῦ ἀξιωματός του, νὰ στείλει καὶ νὰ καλέσει αὐτόν· γι' αὐτὸ καὶ τοὺς τὰ διηγεῖται στὴ συνέχεια. Τόσο μετριόφρων ἦταν ὁ ἄνθρωπος, ἂν καὶ βέβαια ἦταν δυνατό νὰ μὴ σχηματίσει μεγάλη ἰδέα γι' ἄνδρα ποὺ διέμεινε στὴν οἰκία θυρσοδέψης.

«Τὴν ἐπόμενην ἡμέρα, ἐνῶ ἐκεῖνοι βάδιζαν καὶ πλησίαζαν τὴν πόλη, ἀνέβηκε ὁ Πέτρος στὸ ἀνώγειο γιὰ νὰ προσευχηθεῖ κατὰ τὶς δώδεκα ἡ ὥρα». Πρόσεχε πῶς τὸ Πνεῦμα συνδυάζει τὶς περιστάσεις, καὶ συντελεῖ νὰ γίνεταί τὸ ἔργο αὐτό, οὔτε ἐνωρίτερα, οὔτε ἀργότερα. «Ἀνέβηκε», λέγει, «ὁ Πέτρος στὸ ἀνώγειο γιὰ νὰ προσευχηθεῖ κατὰ τὶς δώδεκα ἡ ὥρα»· δηλαδὴ μόνος του καὶ μὲ ἡσυχία, ὅπως στὸ ὑπερῶο. «Ἐπείνασε δὲ πολὺ καὶ ἤθελε νὰ φάγει κάτι. Ἐνῶ δὲ ἐκεῖνοι τοῦ προετοίμαζαν φαγητό, αὐτός περιέπεσε σὲ ἔκσταση, καὶ βλέπει τὸν οὐρανὸ νὰ εἶναι ἀνοιγμένος». Τί εἶναι ἔκσταση; Πνευματικὴ ὁπτασία, λέγει, ἔγινε σ' αὐτόν· θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, ὅτι ἡ ψυχὴ του ἀπέβαλε τὶς αἰσθήσεις της. «Καὶ βλέπει τὸν οὐρανὸ νὰ εἶναι ἀνοιγμένος καὶ νὰ κατεβαίνει πρὸς αὐτόν ἓνα ἄγγειο, σὰν μεγάλο σεντόνι, ποὺ ἦταν δεμένο ἀπὸ τὰ τέσσερα ἄκρα καὶ ἔπεφτε πρὸς τὴ γῆ, μέσα στὸ ὁποῖο ὑπῆρχαν ὅλα τὰ τετράποδα ζῶα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἔρπετά, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ μιὰ φωνὴ τοῦ εἶπε· Πέτρε, σήκω καὶ σφάξε ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτὰ καὶ φάγε· ὁ δὲ Πέτρος εἶπε· μέ κανένα τρόπο, Κύριε, διότι ποτὲ μέχρι τώρα δὲν ἔφαγα ὁποιοδήποτε ζῶο, ποὺ νὰ θεωρεῖται μολυσμένο ἢ ἀκάθαρτο. Καὶ ἀκούσθηκε πάλι γιὰ δεύτερη φορὰ φωνὴ πρὸς αὐτόν· αὐτὰ ποὺ ὁ Θεὸς τὰ ἔχει κάνει καθαρὰ, σὺ μὴ τὰ θεωρεῖς ἀκάθαρτα. Αὐτὸ δὲ ἔγινε τρεῖς φορές· καὶ πάλι ἀνυψώθηκε στὸν οὐρανὸ τὸ ἄγγειο».

2. Τί τέλος πάντων σημαίνει αὐτό; τὸ ὄραμα αὐτὸ εἶναι σύμβολο ὅλης τῆς οἰκουμένης. Ὁ ἄνθρωπος ἦταν

κοινὸν εἶχε πρὸς Ἰουδαίους· ἐπεὶ οὖν ἔμελλον αὐτοῦ κατηγο-
 ρεῖν ἅπαντες ὡς παραβάτου, καὶ τοῦτο πάνυ αὐτοῖς προσί-
 σταιο, ἀναγκαίως οἰκονομεῖται εἰπεῖν, «Οὐδέποτε ἔφαγον»,
 οὐχὶ αὐτὸς δεδοικώς, μὴ γένοιτο! ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος,
 5 ὡς ἔφην, οἰκονομούμενος, ἵν' ἔχῃ ἀπολογία πρὸς τοὺς ἐγκα-
 λοῦντας διὰ καὶ ἀντιεῖπε· πάνυ γὰρ αὐτοῖς ἔμελε τοῦ τὸν νό-
 μον φυλάττεσθαι. Εἰς ἔθνη ἐπέμπειο. Ἵνα οὖν μὴ καὶ οὗτοι
 αὐτοῦ κατηγορῶσιν, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ταῦτα οἰκονομεῖται,
 ἥ, καὶ ἵνα μὴ δόξη φαντασία τις εἶναι, εἶπε· «Μηδαμῶς, Κύ-
 10 ριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον». Ἐγένετο δὲ
 φωνὴ πρὸς αὐτόν· Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου».
 Τοῦτο δοκεῖ μὲν πρὸς αὐτὸν λέγεσθαι, τὸ δὲ πᾶν πρὸς Ἰου-
 δαίους λέγεται· εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἐπιτιμᾶται, πολλῷ μᾶλ-
 λον οὗτοι. Ἡ οὖν σινδὼν, τοῦτό ἐστιν ἡ γῆ· τὰ δὲ ἐν αὐτῇ
 15 θηρία, οἱ ἐξ ἐθνῶν· τὸ δὲ «θῦσον καὶ φάγε», ὅτι κακείοις
 δεῖ προσιέναι· τὸ δὲ τρίτον τοῦτο γενέσθαι, τὸ βάπτισμα δηλοῖ.

«Μηδαμῶς, Κύριε, οὐδέποτε ἔφαγον κοινὸν ἢ ἀκάθα-
 ρον». Καὶ διὰ τί, φησὶν, ἀντιεῖπεν; Ἵνα μή τις εἴπῃ διὰ ἐπεί-
 ραζεν ὁ Θεὸς αὐτόν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε ἐκελεύε-
 20 το τὸν υἱὸν θυσίαν ἀνενεγκεῖν, ὡς ἐπὶ τοῦ Φιλίππου, διὰ
 «πόσους ἄρτους ἔχετε», ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἡρωιήθη, οὐχ ἵνα
 μάθῃ, ἀλλὰ πειράζων αὐτόν. Καὶ μὴν ἐν τῷ νόμῳ περὶ κα-
 θαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διεσιείλατο Μωϋσῆς τῶν τε ἐν γῇ
 τῶν τε ἐν θαλάσῃ, καὶ ὁμῶς οὐδὲ οὕτως ἦδει. Ὡς δὲ ἐν
 25 ἐαντιῷ διηπόρει ὁ Πέτρος, τί ἂν εἶη τὸ ὄραμα, δὲ εἶδε, καὶ

ἀπερίτμητος καὶ δὲν εἶχε κανένα κοινὸ μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο ὅλοι νὰ τὸν κατηγορήσουν σὰν παραβάτη, καὶ αὐτὸ ἦταν γι' αὐτοὺς πολὺ προσβλητικό, ἀναγκάζεται νὰ πεῖ, «οὐδέποτε ἔφαγα», ὅχι διότι ὁ ἴδιος φοβόταν, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ὅπως εἶπα, ἐπειδὴ καθοδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, γιὰ νὰ ἔχει νὰ ἀπολογηθεῖ σ' ἐκείνους, ποὺ θὰ τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι εἶχε ἀντιρρήσεις· διότι οἱ μαθητὲς πάρα πολὺ φρόντιζαν γιὰ τὴν τήρηση τοῦ νόμου. Στὰ ἔθνη στελλόταν ὁ Πέτρος. Γιὰ νὰ μὴ τὸν κατηγοροῦν λοιπὸν καὶ αὐτοί, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ρυθμίζονται αὐτὰ ἔτσι, ἢ καὶ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ τὸ ὄραμα ὅτι εἶναι κάποια φαντασία, εἶπε· «Μὲ κανένα τρόπο, Κύριε, διότι ποτὲ μέχρι τώρα δὲν ἔφαγα κανένα μολυσμένο ἢ ἀκάθαρτο. Ἀκούσθηκε δὲ φωνὴ πρὸς αὐτὸν ποὺ τοῦ ἔλεγε· Αὐτὰ ποὺ ὁ Θεὸς τὰ καθάρισε, σὺ μὴ τὰ θεωρεῖς ἀκάθαρτα». Αὐτὸ φαίνεται μὲν ὅτι λέγεται πρὸς αὐτόν, ὅμως ὅλα αὐτὰ λέγονται γιὰ τοὺς Ἰουδαίους· διότι ἂν ὁ διδάσκαλος ἐπιτιμᾶται, πολὺ περισσότερο αὐτοί. Τὸ σενδόνι λοιπὸν εἶναι ἡ γῆ· τὰ δὲ θηρία ποὺ βρίσκονται σ' αὐτήν, εἶναι οἱ ἐθνικοί· τὸ δέ, «σφάξε καὶ φάγε», σημαίνει, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι πρέπει νὰ προσέλθουν στὴ νέα πίστι, τὸ ὅτι δὲ αὐτὸ ἐπαναλήφθηκε τρεῖς φορές σημαίνει τὸ βάπτισμα.

«Μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ τὸ κάμω αὐτό, Κύριε, διότι ποτὲ μέχρι τώρα δὲν ἔφαγα κανένα μολυσμένο ἢ ἀκάθαρτο». Καὶ γιατί, λέγει, ἔφερε ἀντίρρηση; Γιὰ νὰ μὴ πεῖ κάποιος, ὅτι δοκίμαζε αὐτόν ὁ Θεός, ὅπως ἔκαμε στὸν Ἀβραάμ, ὅταν αὐτὸς ἔπαιρνε ἐντολὴ νὰ προσφέρει τὸν υἱὸ τοῦ θυσία, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν Φίλιππο, ὅταν ἐρωτήθηκε ἀπὸ τὸ Χριστό, «πόσους ἄρτους ἔχετε;»³, ὅχι γιὰ νὰ μάθει, ἀλλὰ πειράζοντας αὐτόν. Καὶ βέβαια στὸ νόμο ὁ Μωϋσῆς ἔκαμε διάκριση μεταξὺ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων, καὶ ἐκείνων ποὺ βρίσκονται στὴν ξηρὰ, καὶ ἐκείνων ποὺ βρίσκονται στὴ θάλασσα· καὶ ὅμως οὔτε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γνῶριζε νὰ κάνει διάκριση. «Καὶ ἐνῶ δὲ ἀποροῦσε ὁ Πέτρος, τί τάχα νὰ σήμαινε τὸ ὄραμα ποὺ εἶδε, νὰ οἱ

ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσιαλμένοι ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου, διερω-
 τήσαντες τὴν οἰκίαν τοῦ Σίμωνος, ἐπέσιτησαν ἐπὶ τὸν πυ-
 λῶνα, καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο, εἰ Σίμων ὁ ἐπικαλού-
 μενος Πέτρος ἐνθάδε ξενίζεται». Θαμβουμένῳ καὶ ἑαν-
 5 τὸν καὶ διαποροῦντι τῷ Πέτρῳ, ἔρχονται οἱ ἄνδρες, εὐκαί-
 ρως τὴν ἀπορίαν λύοντες· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰωσήφ πρότερον
 εἶασε θορυβηθῆναι, καὶ τότε τὸν ἀρχάγγελον πέμπει· εὐκό-
 λως γὰρ ἡ ψυχὴ δέχεται τὴν λύσιν, πρότερον ἐν ἀπορίᾳ γε-
 νομένη. Οὔτε οὖν ἐπὶ πολὺ γίνεται αὐτῷ τὰ τῆς ἀπορίας,
 10 οὔτε πρὸ τούτου, ἀλλὰ περὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀρίστου.

«Τοῦ δὲ Πέτρου διενθυμουμένου περὶ τοῦ δράματος, εἶ-
 πεν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα· Ἰδοὺ ἄνδρες τρεῖς ζητοῦσί σε. Ἀλλὰ
 ἀνασιὰς καιάβηθι καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμε-
 νος, διότι ἐγὼ ἀπέστιακα αὐτούς». Καὶ πάλιν τοῦτο ἀπολογία
 5 Πέτρου πρὸς τοὺς μαθητάς, ἵνα μάθωσιν διὰ καὶ διεκρίθῃ,
 καὶ ἐπαιδευθῇ μηδὲν διακρίνεσθαι. «Ὅτι ἐγώ», φησὶν, «αὐ-
 τοὺς ἀπέστιακα». Ὅρα ὅση τοῦ Πνεύματος ἡ ἐξουσία. Ὁ
 δὲ ποιεῖ ὁ Θεός, τοῦτο λέγεται τὸ Πνεῦμα ποιεῖν. Ὁ μὲν
 οὖν ἄγγελος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ, πρῶτον εἰπὼν, «Αἱ εὐχαί
 6 σου καὶ ἐλεημοσύναι σου», τότε φησὶν, «Ἀπόστειλον», ἵνα
 δείξῃ ὅτι ἐκεῖθεν ἀπέστιαται· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐπεὶ Κύριον·
 «Ἐγὼ αὐτοὺς ἀπέστιακα». «Καταβὰς δὲ ὁ Πέτρος πρὸς
 τοὺς ἄνδρας, τοὺς ἀπεσιαλμένους ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου πρὸς
 αὐτόν, εἶπεν· Ἰδοὺ, ἐγὼ εἰμι, ὃν ζητεῖτε· τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν
 πάρεσιτε; Οἱ δὲ εἶπον· Κορνήλιος ὁ ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δί-
 καιος καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν, μαρτυρούμενός τε ὑπὸ ὄ-
 λου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου
 ἁγίου μεταπέμψασθαί σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι
 ῥήματα παρὰ σοῦ». Λέγουσι τὰ ἐγκώμια, ὥστε πείσαι· δι-

ἄνθρωποι, οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸν Κορνήλιο, ἀφοῦ ρώτησαν καὶ ἔμαθαν τὴν οἰκία τοῦ Σίμωνα, στάθηκαν στὴν ἐξώθυρα, καί, ἀφοῦ φώναξαν δυνατά, ζητοῦσαν νὰ πληροφορηθοῦν, ἐὰν ὁ Σίμωνας, ποὺ λέγεται Πέτρος, φιλοξενεῖται ἐδῶ». Ἐνῶ δὲ ὁ Πέτρος ἔμενε ἐκθαμβος καὶ ἀποροῦσε γιὰ τὸ ὄραμα, ἔρχονται οἱ ἄνδρες καὶ στὴν κατάλληλη στιγμή τοῦ λύνουν τὴν ἀπορία· διότι καὶ τὸν Ἰωσήφ πρῶτα τὸν ἄφησε νὰ θορυβηθεῖ καὶ μετὰ στέλλει τὸν ἀρχάγγελο· καθόσον εὐκολα ἡ ψυχὴ δέχεται τὴ λύση, ἂν προηγουμένως κυριευθεῖ ἀπὸ ἀπορία. Οὔτε κράτησε πολὺ ἡ ἀπορία του, οὔτε προηγουμένως ὑπῆρχε, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὥρα τοῦ γεύματος.

«Ἐνῶ δὲ ὁ Πέτρος συλλογιζόταν γιὰ τὸ ὄραμα ποὺ εἶδε, εἶπε σ' αὐτόν τὸ ἅγιο Πνεῦμα· Νὰ τρεῖς ἄνδρες σὲ ζητοῦν. Σήκω λοιπόν, κατέβα καὶ πήγαινε μαζί τους, χωρὶς κανένα δισταγμό, διότι ἐγὼ τοὺς ἔχω στείλει». Καὶ πάλι αὐτὸ εἶναι ἀπολογία τοῦ Πέτρου πρὸς τοὺς μαθητές, γιὰ νὰ μάθουν, ὅτι καὶ διακρίσεις ἔκανε καὶ διδάχθηκε νὰ μὴ κάμει διάκριση. «Διότι ἐγώ», λέγει, «ἔχω ἀποστείλει αὐτούς». Πρόσεχε πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ ἐπιτελεῖ ὁ Θεός, αὐτὸ λέγεται ὅτι τὸ ἐπιτελεῖ τὸ Πνεῦμα. Ὁ μὲν λοιπόν ἄγγελος δὲν ομιλεῖ ἔτσι, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτα εἶπε, «Οἱ προσευχές σου καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου», τότε λέγει, «Στείλε», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἀπὸ τὸ Θεὸ ἔχει σταλεῖ. Τὸ Πνεῦμα ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι Κύριο λέγει, «Ἐγὼ τοὺς ἀπέστειλα». Ἀφοῦ δὲ κατέβηκε ὁ Πέτρος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ εἶχαν σταλεῖ ἀπὸ τὸν Κορνήλιο πρὸς αὐτόν, εἶπε· Νά, ἐγὼ εἶμαι αὐτός ποὺ ζητᾶτε· ποιά εἶναι ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἦλθατε ἐδῶ; Ἐκεῖνοι δὲ εἶπαν· Ὁ Κορνήλιος ὁ ἐκατόν-εταρχος, ἄνθρωπος δίκαιος καὶ φοβούμενος τὸ Θεό, ποὺ περιβεβαιώνεται ἡ εὐσέβειά του ἀπὸ ὅλο τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ἔλαβε ἐντολὴ ἀπὸ ἁγιο ἄγγελο, νὰ σὲ καλέσει στὸ σπίτι του καὶ νὰ ἀκούσει ἀπὸ σένα τὴ διδασκαλία σου». Λέγουν τὰ ἐγκώμια τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ πείσουν τὸν Πέτρο, ὅτι καὶ ἄγγελος παρουσιάσθηκε σ' αὐτόν.

καὶ ἄγγελος ὥφθη αὐτῷ. «Εἰσκαλεσάμενος οὖν αὐτοὺς ἐξένισεν». Ὅρᾳς πόθεν ἡ ἀρχὴ γίνεται τῶν ἐθνῶν; Ἀπὸ ἀνδρὸς εὐσεβοῦς, ἀξίου φανέντιος ἀπὸ τῶν ἔργων εἰ γὰρ καὶ τοῦτο γέγονε, καὶ ὅμως σκανδαλίζονται, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τί
 5 οὐκ ἂν εἶπον Ἰουδαῖοι; «Εἰσκαλεσάμενος οὖν», φησὶν, «αὐτοὺς ἐξένισεν». Θέα πόση ἀσφάλεια. Ὡστε μηδὲν αὐτοὺς παθεῖν δεινόν, εἰσκαλεῖται, καὶ μετὰ παρησίας λοιπὸν συνδιαιτᾶται. «Τῇ δὲ ἐπαύριον ἀνασιὰς ὁ Πέτρος ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς, καὶ τινες τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ Ἰόππης συνῆλθον
 10 αὐτῷ, καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσῆλθον εἰς τὴν Καισάρειαν». Ἐπίσημος ἦν ὁ ἀνὴρ, ὥς ἐν ἐπισήμῳ πόλει τυγχάνων διὸ καὶ ἐπ' αὐτῷ πάντα ὁμοῦ οἰκονομεῖται, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀρχὴν λαμβάνει τὸ πρᾶγμα ὅλον, τὸ μὴ ὑπνοῦντι ὁφθῆναι, ἀλλ' ἐγρηγοροῦν, τὸ ἐν ἡμέρᾳ περὶ ἐνάτην γὰρ ὥραν οὕτως ἑαυτῷ προσεΐχεν. Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.
 15

«Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος· Αἱ εὐχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόβουνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ἐνιευθεν δῆλον διὰ φωνῆς ἐκάλεσεν ὁ ἄγγελος καὶ οὕτως εἶδεν αὐτόν ὥς, εἰ μὴ ἐκάλεσεν, οὐδ' ἂν εἶδεν οὕτω συνιεταμένος ἦν ἀπὸ τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ ἦν. «Καὶ μετὰπεμψαι Σίμωνα, τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον». Τέως, διὰ ἐπὶ χρηστοῖς αὐτὸν μετακαλέσεται, ἐδήλωσε ποίοις δὲ χρηστοῖς, οὐκ ἔτι. Οὕτως οὐδὲ Πέτρος λέγει τὸ πᾶν, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐκ μέρους τὰ διηγήματα, ὥστε διεγείρειν τοὺς ἀκούοντας. Οὕτω
 5 καὶ Φίλιππον καλεῖ μόνον εἰς τὴν ἔρημον. «Ἀνέβη δὲ Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι περὶ ὥραν ἑκτὴν, καὶ ἔπε-

«Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Πέτρος κάλεσε αὐτοὺς μέσα στὸ σπί-
τι, τοὺς φιλοξένησε». Βλέπεις ἀπὸ ποῦ γίνεται ἡ ἀρχὴ
τῆς προσελεύσεως τῶν ἐθνικῶν στὴ χριστιανικὴ πίστι;
Ἀπὸ ἄνδρα εὐσεβή, ποὺ ἀποδείχθηκε ἀπὸ τὰ ἔργα του
ἄξιος. Διότι ἐάν, ἐνῶ συνέβηκε αὐτό, ἐν τούτοις αὐτοὶ
σκανδαλίζονται, ἂν δὲν συνέβαινε αὐτό, τί δὲν θὰ ἔλε-
γαν οἱ Ἰουδαῖοι; «Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Πέτρος», λέγει, «κάλε-
σε αὐτοὺς στὸ σπίτι του, τοὺς φιλοξένησε». Πρόσεξε
πόση ἀσφάλεια λαμβάνεται γι' αὐτούς. Καλοῦνται μέσα
γιὰ νὰ μὴ πάθουν κανένα κακό, καὶ μὲ θάρρος πλέον συν-
τρώγουν. «Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα σηκώθηκε ὁ Πέτρος καὶ
ἀνεχώρησε μαζὶ μὲ αὐτοὺς καθὼς καὶ μὲ μερικοὺς πι-
στοὺς τῆς Ἰόππης γιὰ τὴν Καισάρεια, καὶ τὴν ἄλλη ἡμέ-
ρα ἔφθασαν στὴν Καισάρεια». Ἦταν ἐπίσημος ὁ ἄνθρω-
ποὶ καὶ σὲ ἐπίσημη πόλη διέμενε. Γι' αὐτὸ καὶ ὅλα τὰ
σχετικὰ μὲ αὐτὸν ρυθμίζονται συγχρόνως καὶ τὸ πράγμα
λαμβάνει τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὴν Ἰουδαία· ὅπως δηλαδὴ
τὸ νὰ φανεῖ ὁ ἄγγελος ἐνῶ δὲν κοιμόταν ὁ Κορνήλιος,
ἀλλὰ βρισκόταν σὲ ἐγρήγορη, τὸ ὅτι συνέβηκε αὐτό
τὴν ἡμέραν διότι παρουσιάσθηκε κατὰ τὴν ἑνατὴ ὥραν· τόσο
πολὺ πρόσεχε τὸν ἑαυτὸ του. Ἀλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν
ἀρχὴν τὰ προαναφερθέντα.

«Καὶ εἶπε ὁ ἄγγελος· οἱ προσευχέες σου καὶ οἱ ἐλεη-
μοσύνες σου ἀνέβηκαν στὸ Θεὸ σὰν προσφορὰ εὐπρόσδε-
κτη, γιὰ νὰ σὲ θυμηθεῖ». Ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι μὲ
φωνὴ τὸν κάλεσε ὁ ἄγγελος καὶ τότε εἶδε αὐτόν· διότι,
ἂν δὲν τὸν καλοῦσε, δὲν θὰ τὸν ἔβλεπε· τόσο πολὺ ἦταν
ἀφοσιωμένος στὸ ἔργο ποὺ ὑπηρετοῦσε. «Καὶ στείλε καὶ
προσκάλεσε ἐδῶ τὸν Σίμωνα, ποὺ μετονομάζεται Πέτρος».
Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔδειξε ὅτι θὰ καλέσει τὸν Πέτρο γιὰ καλὸ
σκοπὸ· ποῖός δὲ εἶναι ὁ καλὸς σκοπός, δὲν τὸ λέγει ἀκό-
μα. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, οὔτε ὁ Πέτρος τὰ λέγει ὅλα,
ἀλλὰ σὲ κάθε περίπτωση διηγεῖται ὀρισμένα, γιὰ νὰ προ-
καλέσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροατῶν. Ὅμοια καὶ τὸν
Φίλιππο καλεῖ, ἐνῶ εἶναι μόνος στὴν ἔρημο. «Ἀνέβηκε δὲ
ὁ Πέτρος στὸ ἀνώγειο τῆς οἰκίας γιὰ νὰ προσευχηθεῖ

οεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασις, καὶ θεωρεῖ σκεῦος τι ὡς ὀθόνην». Σκόπει διὰ οὐδὲ ἡ πείνα ἠνάγκασεν αὐτὸν προσδραμεῖν τῇ οἰδόνι. "Ἰνα δὲ μὴ ἐν πλείονι ἀπορία ὁ Πέτρος ᾗ, ἀκούει λεγούσης φωνῆς· «Ἀναστάς, Πέτρε, θύσον καὶ φάγε». "Ι-
 5 σως ἐπὶ γόνατα κείμενος, εἶδε τὴν ὀπτασίαν· ἑμοὶ δὲ δοκεῖ διὰ τὸ κήρυγμα ταύτην ἑώρακέναι. "Οἱ δὲ καὶ θεῖον ἦν τὸ γινόμενον δῆλον ἔκ τε τοῦ ἄνωθεν ἰδεῖν καταβαῖνον, ἔκ τε τοῦ ἐν ἐκστάσει γενέσθαι· τὸ δὲ καὶ φωνὴν ἐκεῖθεν ἐνεχθῆναι, καὶ τὸ τρεῖς τοῦτο γενέσθαι, καὶ τὸ οὐρανὸν ἀνεωχθῆναι,
 10 καὶ τὸ ἐκεῖθεν ἤκειν, καὶ τὸ ἐκεῖ ἀναρπασθῆναι πάλιν, μέγα δεῖγμα τοῦ θεῖον εἶναι τὸ πρᾶγμα.

3. Διὰ τί δὲ τοῦτο γίνεται; Διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα, οἷς μέλλει ἐξηγεῖσθαι· ἐπεὶ αὐτὸς ἤδη ἀκούσας ἦν διὰ «εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε». Καὶ μὴ θαυμάσης· εἰ γὰρ περι-
 15 τομῆς ἐδεήθη καὶ θυσίας Παῦλος, πολλῷ μᾶλλον τότε ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, ἀσθενεσιέρων ὄντων αὐτῶν, τούτων ἔδει. «Καὶ ἰδοὺ οἱ ἄνδρες, φηοῖν, οἱ ἀπεστιαμένοι ἀπὸ τοῦ Κορινθίου, ἐπέσκησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα· καὶ φωνήσαντες ἐ-
 πυνθάνοντο εἰ Σίμων, ὁ ἐπικαλούμενος Πέτρος, ἐνθάδε ξε-
 20 νίζεται». "Αἶε ὡς εὐτελῇ οἰκίαν, κάτωθεν ἐπυνθάνοντο, οὐ τοὺς γείτονας ἡρώτων. «Τοῦ δὲ Πέτρου διενδυμένου, εἶπεν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα· Ἀναστὰς καιάβηθι, καὶ πορεύου μηδὲν διακρινόμενος, διότι ἐγὼ ἀπέστιακα αὐτούς». "Ορα. Οὐκ εἶπε, 'Διὰ γὰρ τοῦτο τὸ δράμα σοι ὤφθη' ἀλλ' «ἐγὼ αὐ-
 25 τοὺς ἀπέστιακα», δεικνὺς διὰ οὕτω δεῖ πείθεσθαι, εὐθύνας οὐκ ἀπαιτοῦντα· ἀρκεῖ γὰρ πρὸς πᾶσαν πληροφορίαν τὸ ἀ-

κατὰ τὶς δώδεκα τὸ μεσημέρι, καὶ τὸν κατέλαβε ἔκστασις, καὶ βλέπει ἓνα ἀντικείμενο ποῦ ἔμοιαζε μὲ μεγάλο σεντόνι». Πρόσεχε, ὅτι οὔτε ἡ πείνα ἀνάγκασε τὸν Πέτρο νὰ παραβλέψει τὸ σεντόνι. Γιὰ νὰ μὴ βρίσκεται δὲ σὲ περισσότερη ἀπορία ὁ Πέτρος, ἀκούει φωνὴ ποῦ τοῦ λέγει· «Πέτρε, σήκω, σφάξε, καὶ φάγε». Ἴσως εἶδε ὁ Πέτρος τὴν ὀπτασίαν ἐνῶ ἦταν γονατιστός· ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι γιὰ τὸ κήρυγμα ἔχει δεῖ τὴν ὀπτασίαν αὐτή. Τὸ ὅτι δὲ ἦταν θεϊκὸ αὐτὸ ποῦ ἔγινε, εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἶδε τὸ σκεῦος νὰ κατεβαίνει ἀπὸ ἐπάνω, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι βρέθηκε σὲ ἔκστασις. Τὸ ὅτι δὲ καὶ φωνὴ ἀκούσθηκε ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ τὸ ὅτι αὐτὸ συνέβηκε τρεῖς φορές, καὶ τὸ ὅτι ἀνοίχθηκε ὁ οὐρανός, καὶ τὸ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ἦλθε τὸ σκεῦος, καὶ τὸ ὅτι πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀνηρπάγη πάλι, εἶναι μεγάλη ἀπόδειξις ὅτι τὸ γεγονὸς εἶναι θεϊκόν.

3. Γιατί δὲ γίνεται αὐτό; Γίνεται ἐξ αἰτίας ἐκείνων ποῦ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς τὸ διηγηθεῖ ἀργότερα ὁ Πέτρος, διότι ὁ ἴδιος πιά εἶχε ἀκούσει ὅτι «σὲ δρόμο, ποῦ ὀδηγεῖ πρὸς τὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθνη νὰ μὴ πορευθεῖτε»^δ. Καὶ μὴ ἀπορήσεις· διότι, ἂν ὁ Παῦλος εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ περιτομὴ καὶ θυσία, πολὺ περισσότερο ὑπῆρχε ἀνάγκη αὐτῶν τότε στὴν ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἦταν ἀσθενέστεροι πνευματικά. «Καὶ νά», λέγει, «οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸ Κορνήλιο, στάθηκαν στὴν ἐξωτερικὴ πόρτα, καὶ φώναζαν δυνατὰ καὶ ζητοῦσαν νὰ πληροφορηθοῦν, ἐὰν ὁ Σίμωνας, ποῦ λέγεται Πέτρος, φιλοξενεῖται ἐδῶ. Ἐπειδὴ ἡ οἰκία ἦταν ἀπλὴ, ζητοῦσαν νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ κάτω, δὲν ρωτοῦσαν τοὺς γείτονες. «Ἐνῶ δὲ ὁ Πέτρος συλλογιζόταν γιὰ τὸ ὄραμα, εἶπε σ' αὐτὸν τὸ ἅγιο Πνεῦμα· σήκω, κατέβα καὶ πῆγαινε μαζί τους, χωρὶς κανένα δισταγμό, διότι ἐγὼ τοὺς ἀπέστειλα». Πρόσεχε, δὲν εἶπε, 'διότι γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ φανερώθηκε σὲ σένα τὸ ὄραμα', ἀλλ' «Ἐγὼ τοὺς ἀπέστειλα», γιὰ νὰ δείξει στὸν Πέτρο, ὅτι ἔτσι πρέπει νὰ ὑπακούει καὶ νὰ μὴ ζητεῖ ἐξηγήσεις. Διότι ἀρκεῖ γιὰ κάθε πληροφορία,

κοῦσαι παρ' αὐτοῦ· 'Τόδε ποιήσον, τόδε λάλησον', καὶ μηδὲν πλέον ζητεῖν.

«Καταβὰς δὲ Πέτρος εἶπεν· 'Ἴδου ἐγὼ εἰμι, δν ζητεῖ-
 τε». Τί δήποτε οὐκ εὐθέως αὐτοὺς ἐδέξαιτο, ἀλλὰ πυνθάνε-
 5 ται; Εἶδε σιραιώτιας ὄντας τοὺς ἐπισιάντας· διὸ οὐχ ἁ-
 πλῶς ἐρωτᾷ, ἀλλά, πρότερον ὁμολογήσας αὐτοῖς εἶναι, τότε
 τὴν αἰτίαν πυνθάνεται τῆς ἀφίξεως, ἵνα μὴ νομισθῇ διὰ
 τοῦτο πυνθάνεσθαι, ὥς δὴ θέλων ἑαυτὸν κατακρύψαι. Καὶ
 πυνθάνεται, ἵνα, ἂν μὲν εὐθέως κατεπείγῃ, καὶ συνεξέλθῃ·
 10 ἂν δὲ μή, ἵνα ξενίσῃ. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐκεῖνοι λέγουσι,
 «Μεταπέμψαι σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ»; "Οτι τοῦτο αὐτοῖς
 ἐκέλευσε. Τάχα δὲ καὶ ὥς ἀπολογούμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ μονο-
 νουχὶ λέγουσι· 'Μηδὲν καταγνῶς· οὐχ ὥς καταφρονῶν ἔπεμ-
 ψεν, ἀλλ' ἐκελεύσθη οὕτως'. «Ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσδο-
 15 κῶν αὐτοῦς, φησί, προσκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ,
 καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους». Εἰκότως· οὐ γὰρ δίκαιον ἦν
 καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους μὴ συνεπάγεσθαι· ἄλλως
 δὲ καὶ ἐκεῖ παρόντες μᾶλλον αὐτοῦ ἤκουσαν ἅν. Εἴδετε πόση
 τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει καὶ
 20 ἐνταῦθα; Ἐκείνη θανάτου ἀπήλλαξε τοῦ προσκαίρου, αὕτη
 τοῦ αἰωνίου· αὕτη καὶ θύρας ἀνέωξεν οὐρανοῦ.

"Ορα δὲ πῶς περὶ πολλοῦ γεγένηται τὸ πιστεῦσαι Κορ-
 νήλιον, ὥς καὶ ἄγγελον πεμφθῆναι, καὶ Πνεῦμα ἐνεργῆ-
 σαι, καὶ τὸν κορυφαῖον μεταπεμφθῆναι τῶν Ἀποστόλων, καὶ
 25 ὄψιν φαῖναι τοιαύτην, καὶ μηδὲν ὅλως ἐλλειφθῆναι. Πόσοι
 ἦσαν ἐκατόνταρχοι, καὶ χιλίαρχοι, καὶ βασιλεῖς, καὶ οὐδεὶς
 τούτων ἐπέτυχεν, ὧν οὗτος; Ἀκούσατε πάντες, ὅσοι ἐν σιρα-

τὸ ν' ἀκούει ἀπὸ αὐτὸν τὸ 'αὐτὸ κάνε, αὐτὸ πές', καὶ νὰ μὴ Ζητᾶ τίποτε περισσότερο.

«Ἀφοῦ δὲ κατέβηκε ὁ Πέτρος εἶπε· νά, ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς ποὺ Ζητᾶτε». Γιατί τέλος πάντων δὲν δέχθηκε ἀμέσως αὐτοῦς, ἀλλὰ Ζητεῖ πληροφορίες; Εἶδε ὅτι αὐτοὶ ποὺ παρουσιάστηκαν ἦταν στρατιῶτες. Γι' αὐτὸ δὲν ἐρωτᾶ ἀπλῶς, ἀλλὰ, ἀφοῦ προηγουμένως ὁμολόγησε ὅτι εἶναι αὐτός, τότε Ζητᾶ νὰ πληροφορηθεῖ τὴν αἰτία τῆς ἀφίξεώς τους, γιὰ νὰ μὴ νομισθεῖ ὅτι γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ Ζητᾶ τίς πληροφορίες, ἐπειδὴ δηλαδὴ θέλει νὰ ἀποκρύψει τὸν ἑαυτό του. Καὶ ἐρωτᾶ, ἂν μὲν εἶναι ἄμεση ἀνάγκη, νὰ μεταβεῖ μαζί τους, ἂν ὄχι, γιὰ νὰ τοὺς φιλοξενήσει. Γιὰ ποῖο δὲ λόγο ἐκεῖνοι λέγουν, «σὲ προσκαλεῖ στὸ σπίτι του»; Διότι αὐτὸ διέταξε σ' αὐτοὺς ὁ Κορνήλιος. Ἴσως δὲ καὶ σὰν ν' ἀπολογεῖται γι' αὐτὸ καὶ σχεδὸν εἶναι σὰν νὰ λέγουν· «μὴ τὸν κατηγορεῖς καθόλου· διότι δὲν μᾶς ἔστειλε μὲ ὑπεροψία, λόγῳ τοῦ ἀξιώματός του, ἀλλ' ἔτσι διατάχθηκε νὰ κάμει». «Ὁ δὲ Κορνήλιος ἐν τῷ μεταξύ τοὺς περίμενε», λέγει, «ἀφοῦ κάλεσε τοὺς συγγενεῖς του καὶ τοὺς στενοὺς φίλους του». Δικαιολογημένα, διότι δὲν ἦταν δίκαιο νὰ μὴ καλέσει κοντὰ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους· ἄλλωστε δέ, καὶ ἐφ' ὅσον θὰ ἦταν ἐκεῖ παρόντες, θὰ μπορούσαν νὰ τὸν ἀκούσουν καλλίτερα. Εἶδατε πόση εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης καὶ στὴν προηγούμενη ὁμιλία μου καὶ στὴν παρούσα; Ἐκείνη ἡ ἐλεημοσύνη τῆς Ταβιθᾶ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὸν πρόσκαιρο θάνατο, αὕτη δὲ τοῦ Κορνήλιου, τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὸν αἰώνιο θάνατο· αὕτη ἄνοιξε καὶ τίς θύρες τοῦ οὐρανοῦ.

Πρόσεχε δὲ πόσο μεγάλη φροντίδα καταβλήθηκε γιὰ νὰ πιστεύσει ὁ Κορνήλιος, ὥστε καὶ ἄγγελος νὰ σταλεῖ, καὶ τὸ Πνεῦμα νὰ ἐνεργήσῃ, καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων νὰ κληθεῖ, καὶ τέτοια ὀπτασία νὰ ἐμφανισθεῖ, καὶ τίποτε ἀπολύτως νὰ μὴ παραλειφθεῖ. Πόσοι ἦταν ἑκατόνταρχοι καὶ χιλιάρχοι καὶ βασιλεῖς καὶ κανέννας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐπέτυχε, ὅσα ὁ Κορνήλιος; Ἀκούσατε ὅλοι, ὅσοι εἰσθε στρατευμένοι, ὅσοι βρίσκεσθε κοντὰ στοὺς βα-

τείαις ἐσιέ, ὅσοι βασιλεῦσι παρεσιήκατε! «Εὐσεβὴς ἦν», φη-
 οί, «καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν», (καὶ τὸ μεῖζον διι τοιοῦτος
 ἦν), «μετὰ παντός τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Οὕτως ἦν συγκεκροτη-
 μένος πρὸς τοῦτο καὶ διακείμενος, ὥς μὴ μόνον εὖ τίθεσθαι
 5 τὰ οἰκεῖα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκειείας τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν
 οὐ γὰρ ὡς ἡμεῖς, οἵ, ὅπως μὲν ἡμῖν φοβεροὶ οἱ ὑπηρετιοῦν-
 τες ἔσονται, πάντα ποιοῦμεν, ὅπως δὲ εὐλαβεῖς, οὐκέτι. Ἄλλ'
 οὔτος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τῆς οἰκίας ἀπάσης τὸν Θεὸν
 ἐφοβεῖτο, οὐ μόνον ὥσπερ κοινὸς πατὴρ πάντων τῶν μετ'
 10 αὐτοῦ ὢν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν σιρατιωτῶν. Ἐκκουε δὲ
 καὶ τί φασιν ἕτερον· ἀναγκαίως γὰρ προσιέθειται τὸ «μαρ-
 τυρούμενος ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους», ἵνα μηδεὶς εἴπῃ, 'Τί γάρ,
 εἰ ἀκρόβυστος ἦν;' Καὶ ἐκεῖνοι, φησί, μαρτυροῦσιν αὐτῷ.

Ἄρα οὐδὲν ἐλεημοσύνης ἴσον· μᾶλλον δὲ οὕτω μεγάλη
 15 τοῦ πράγματος ἢ ἰσχύς, διὰν ἐκ καθαρῶν προχέηται ταμεί-
 ων, ὡς τὰ γε προχεόμενα ἐξ ἀδίκων βόρβορον ἔοικεν ἀφι-
 εῖσθαι πηγῇ, τὰ δὲ ἐκ δικαίων κερδῶν, καθάπερ νᾶμα διειδές
 τε καὶ καθαρὸν ἐν παραδείσῳ, ἡδὺ μὲν ἰδεῖν, ἡδὺ δὲ ἅψα-
 σθαι, κοῦφόν τε καὶ ψυχρὸν ἐν μεσημβρίᾳ διδόμενον οὕ-
 20 τως ἐστὶν ἢ ἐλεημοσύνη. Παρὰ ταύτην τὴν πηγὴν οὐκ αἵ-
 γειροι καὶ πεῦκαι, οὐδὲ κυπάρισσοι, ἀλλ' ἕτερα τούτων πολ-
 λῶ βελτίῳ φυτὰ εὐμήκη εἰσὶ· φιλία Θεοῦ, ἔπαινος ἀνθρώ-
 πων, δόξα ἢ εἰς Θεόν, εὐνοια παρὰ πάντων, ἀμαρτημάτων
 ἀφανισμός, παρηγορία πολλή, χρημάτων ὑπεροψία, ἐλεημο-
 25 σύνη, δι' ἧς τῆς ἀγάπης τὸ φυτὸν τρέφεται· οὐδὲν γὰρ οὕ-
 τως ἀγάπην τρέφειν εἴωθεν, ὡς τὸ ἐλεήμονα εἶναί τινα.

σιλείς. «Ἦταν», λέγει, «εὐσεβὴς καὶ θεοφοβούμενος» (καὶ τὸ σπουδαιότερο εἶναι ὅτι ἦταν τέτοιος κατὰ τὸ ἦθος του) «μαζὶ μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά του». Τόσο πολὺ ἦταν συγκροτημένος καὶ διατεθειμένος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό, ὥστε ὄχι μόνο νὰ τακτοποιεῖ τὰ δικά του θέματα, ἀλλὰ νὰ κάμει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς ὑπηρέτες του. Διότι δὲν ἔκαμνε ὅπως κάμνουμε ἐμεῖς, ποὺ ὅλα τὰ κάμνουμε, ὥστε αὐτοὶ ποὺ μᾶς ὑπηρετοῦν νὰ αἰσθάνονται φόβο ἀπέναντί μας, δὲν κάμνουμε ὅμως τίποτε γιὰ νὰ εἶναι εὐλαβεῖς. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἐνεργοῦσε ἔτσι, ἀλλὰ μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά του φοβόταν τὸ Θεό, ὄχι μόνο σὰν κοινὸς πατέρας ὅλων ἐκείνων ποὺ διέμεναν μαζὶ του, ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων ποὺ ἦταν ὑπὸ τὴν ἐξουσία του. "Ἀκουε δὲ καὶ τί ἄλλο λέγουν· διότι κατ' ἀνάγκη ἔχει προστεθεῖ τὸ ὅτι «μαρτυρεῖται σὰν εὐσεβὴς ἀπὸ ὅλο τὰ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων», γιὰ νὰ μὴ πεῖ κάποιος, 'γιατί δηλαδὴ ὅλα αὐτά, ἐφόσον ἦταν ἀπερίτμητος;' Καὶ ἐκεῖνοι, λέγει, μαρτυροῦν γι' αὐτόν.

"Ἄρα τίποτε δὲν εἶναι ἰσάξιο τῆς ἐλεημοσύνης· μᾶλλον δὲ τόση μεγάλη εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης, ὅταν προέρχεται ἀπὸ καθαρὰ καὶ τίμια χρήματα, ὅπως πάλι τὰ προερχόμενα καὶ προσφερόμενα ἀπὸ ἄδικοι χρήματα, ὁμοιάζουν μὲ πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει βοῦρκο, ἐνῶ τὰ χρήματά ποὺ δίνονται καὶ προέρχονται ἀπὸ δίκαια κέρδη, ὁμοιάζουν μὲ νερὸ διαυγὲς καὶ καθαρὸ μέσα στὸν παράδεισο, εὐχάριστο δὲ καὶ στὴ γεύση καὶ ποὺ χαρίζει ἀνακούφιση καὶ δροσιά, ὅταν προσφέρεται κατὰ τὸ μεσημέρι. Τέτοια εἶναι ἡ ἐλεημοσύνη. Κοντὰ στὴν πηγὴ αὕτὴ δὲν φυτρῶνουν λεῦκες καὶ πεῦκα, οὔτε κυπαρίσσια, ἀλλὰ ἄλλα φυτὰ ὑπάρχουν μεγάλα, πολὺ καλύτερα ἀπὸ τὰ πρῶτα· ὅπως φιλία τοῦ Θεοῦ, ἔπαινος τῶν ἀνθρώπων, δόξα ποὺ ἀνήκει στὸ Θεό, εὐνοια ἀπὸ μέρους ὅλων, ἀφανισμὸς τῶν ἁμαρτημάτων, μεγάλη παρρησία, περιφρόνηση τῶν χρημάτων, ἐλεημοσύνη, μὲ τὴν ὁποία τρέφεται τὸ φυτὸ τῆς ἀγάπης. Διότι τίποτε δὲν συνηθίζει νὰ τρέφει τόσο τὴν ἀγάπη, ὅσο τὸ νὰ εἶναι κανένας ἐλεήμονας.

Αὕτη τοὺς κλάδους εἰς ὕψος αἵρεσθαι ποιεῖ· αὕτη βελτίων
 ἢ πηγὴ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐκ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς διαι-
 ρουμένη, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἀφικνουμένη· αὕτη τί-
 κτει τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον, τὸν ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον·
 5 εἰς ταύτην θάνατος ἐμπεσὼν, καθάπερ σπινθὴρ ἀναλίσκται
 ἀπὸ τῆς πηγῆς· οὕτως, ὅπου περ ἂν ἐπισιάξῃ, μεγάλα ἐρ-
 γάζεται ἀγαθὰ· αὕτη τοῦ πυρὸς τὸν ποταμὸν σθέννυσιν ὥς
 σπινθῆρα· αὕτη τὸν σκώληκα οὕτως ἀποπνίγει, ὥς οὐδέν.
 Ὁ ταύτην ἔχων οὐ βρύχει τοὺς ὀδόντας. Ἀπὸ τοῦ ὕδατος
 10 ταύτης ὃν ἐπισιάξῃ εἰς τὰ δεσμά, διαιρεῖ αὐτά· καὶ εἰς τὰς
 καμίλους ἐμπέσῃ, πάσας σθέννυσιν.

4. Ὡς περ οὖν ἡ ἐν παραδείσῳ πηγὴ οὐ νῦν μὲν προ-
 χέει νάματα, νῦν δὲ ξηραίνεται, (ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη λοιπὸν
 πηγὴ), ἀλλ' αἰεὶ ἀναβλύζει, οὕτω καὶ ἡ ἡμετέρα αἰεὶ δαψι-
 15 λέσιον προχείτω τὸ νᾶμα πρὸς τοὺς μάλιστα ἐπιδεομένους
 ἑλέους, ἵνα μένῃ πηγὴ. Τοῦτο ἱλαρὸν ποιεῖ τὸν λαμβάνοντα·
 τοῦτο ἐλεημοσύνη, μὴ σφοδρὸν μόνον προχεῖσθαι τὸ νᾶμα,
 ἀλλὰ καὶ διηνεκές. Εἰ βούλει, ὥς περ ἐκ πηγῶν σοι ἐπομ-
 βρεῖν τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον, καὶ σὺ πηγὴν ἔχε. Οὐδὲν ταύτης
 20 ἴσον. Ἄν σὺ ταύτης τῆς πηγῆς ἀνοίξῃς τὰ σιόματα, τῆς
 πηγῆς τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα ἔσται τὰ σιόματα, ὥστε πᾶσαν ἄ-
 βυσσον· νίκησαι. Ἀφορμὴν ζητεῖ μόνον παρ' ἡμῶν λαβεῖν ὁ
 Θεός, καὶ προχεῖται ἐκ τῶν ταμείων αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ. Ὅ-
 ταν ἀναλίσκῃ, διὰ δαπανᾶ, τότε πλουτεῖ, τότε εὐπορεῖ. Μέ-
 25 γα ἐκείνης τὸ σιόμα τῆς πηγῆς· καθαρὸν τὸ αὐτῆς νᾶμα καὶ
 διειδές. Ἄν μὴ ταύτην ἀποφράξῃς, οὐδὲ ἐκείνην. Μηδὲν
 ἄκαρπον σιηκέτω παρ' αὐτὴν δένδρον, ἵνα μὴ τὴν νοτίδα
 αὐτῆς καταναλώσῃ. Ἐχεις χρήματα; Μὴ φύτευε αἰγείρους
 ἐκεῖ· τοιοῦτον γὰρ ἡ τροφή· πολλὰ ἀναλίσκει, καὶ οὐδὲν δεί-
 30 κνυσιν ἐν ἑαυτῇ, ἀλλὰ ἀπόλλυσι τὸν καρπὸν.

Μὴ φυτεύσῃς πεύκην, μὴ πίτυν, μηδὲ ἄλλο τι τῶν τοιού-

Αὕτῃ κάμνει τοὺς κλάδους νὰ ὑψώνονται· αὕτῃ ἡ πηγὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ παραδείσου, ποὺ δὲν διαιρεῖται σὲ τέσσερα μέρη, ἀλλὰ φθάνει στὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ· αὕτῃ δημιουργεῖ τὸν ποταμὸ ἐκεῖνον, ποὺ καταλήγει σὲ ζωὴ αἰώνια· σ' αὐτὴν τὴν πηγὴ τῆς ἐλεημοσύνης, ὅταν πέσει ὁ θάνατος, σὰν σπινθήρας ἐξαφανίζεται ἀπὸ τὴν πηγὴ· ἔτσι ὅπου καὶ ἂν στάξει, μεγάλα ἀγαθὰ παρέχει. Αὕτῃ σβήνει τὸν ποταμὸ σὰν σπινθήρα· αὕτῃ πνίγει τὸν σκώληκα', ἔτσι ὅπως τίποτε ἄλλο· ἐκεῖνος ποὺ ἔχει αὐτὴν, δὲν τρίζει τὰ δόντια. Ἀπὸ τὰ νερὰ αὐτῆς ἂν στάξει κανένας στὰ δεσμά, τὰ διασπᾶ καὶ ἂν πέσει μέσα στὰ καμίγια, ὅλα τὰ σβήνει.

4. "Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἡ πηγὴ στὸν παράδεισο δὲν ἀναβλύζει ἄλλοτε μὲν νάματα, ἄλλοτε δὲ ξηραίνεται (διότι δὲν θὰ ἦταν πιά πηγὴ), ἀλλὰ πάντοτε ἀναβλύζει, ἔτσι καὶ ἡ δική μας πηγὴ, ἀφθονώτερα ἢς χύνει τὸ νερὸ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν πέρα πολὺ μεγάλη ἀνάγκη ἐλεημοσύνης, γιὰ νὰ μένει πηγὴ. Αὐτὸ χαροποιεῖ ἐκεῖνον ποὺ τὴν λαβαίνει· αὐτὸ εἶναι ἐλεημοσύνη, ὅχι μόνο νὰ τρέχει ἀφθονο τὸ νᾶμα, ἀλλὰ καὶ συνέχεια. "Ἄν θέλεις νὰ τρέχει σὲ σένα τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ σὰν ἀπὸ πηγῆς, ἔχε καὶ σὺ πηγὴ. Τίποτε δὲν εἶναι ἰσάξιο αὐτῆς. "Ἄν σὺ ἀνοίξεις τὰ στόματα αὐτῆς τῆς πηγῆς, τέτοια θὰ εἶναι τὰ στόματα τῆς πηγῆς τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ξεπεράσουν κάθε ἄβυσσο. Ἀφορμὴ μόνο ζητᾶ νὰ λάβει ὁ Θεὸς ἀπὸ μᾶς, καὶ προσφέρει ἀπὸ τὰ ταμεῖα του τὰ ἀγαθὰ του. "Ὅταν κανεὶς ξοδεύει, ὅταν δαπανᾶ, τότε πλουτίζει, τότε γίνεται πλούσιος. Μεγάλο εἶναι τὸ στόμα αὐτῆς τῆς πηγῆς· τὸ πηγαῖο νερὸ τῆς εἶναι καθαρὸ καὶ διαυγές. "Ἄν δὲν φράξεις αὐτὴν, οὔτε τοῦ Θεοῦ θὰ φράξεις. Κανένα ἄκαρπο δένδρο ἢς μὴ φυτευθεῖ κοντὰ σ' αὐτὴν, γιὰ νὰ μὴ ξοδεύσει τὴν ὑγρασία τῆς. "Ἐχεις χρήματα; μὴ φυτεύεις λεῦκες κοντὰ τῆς· διότι παρόμοιο εἶναι ἡ πολυτέλεια· πολλὰ ξοδεύει καὶ τίποτε δὲν παρουσιάζει δικό της, ἀλλὰ καταστρέφει τὸν καρπὸ.

Μὴ φυτεύσεις πεύκη, οὔτε ὁποιοδήποτε παρόμοιο

των, τῶν ἀναλισκόντων μὲν, οὐδαμοῦ δὲ χρησίμων· τοιοῦτο
 γὰρ ἢ τῶν ἱματίων ιρυφή, ἰδεῖν μόνον καλόν, οὐδαμοῦ δὲ
 χρήσιμον. Ἀναδενδράδων πλήρωσον πάντα τὰ κάρπιμα φύ-
 τευσον ἐν ταῖς τῶν πενήτων χερσίν, ἅπερ ἂν θέλῃς. Οὐδὲν
 5 ταύτης λιπαρώτερον τῆς γῆς· καίτοι μικρόν ἐστι τὸ διάσιγη-
 μα τῆς χειρός, ἀλλ' ὅμως πρὸς αὐτὸν φθάνει τὸν οὐρανὸν
 τὸ φυτευόμενον δένδρον, καὶ θέβαιον ἔσποιηκε. Τοῦτό ἐστι φυ-
 τεῦσαι· τὸ μὲν γὰρ φυτευόμενον ἐν τῇ γῇ, καὶ μὴ νῦν, μετὰ
 ἑκατὸν ἔτη ἀπολεῖται. Τί φυτεύεις δένδρα, ὧν οὐκ ἀπολαύ-
 10 ση, ἀλλά, πρὶν ἢ ἀπολαύσεις, ὁ θάνατος ἐπελθὼν προαρπά-
 ζει σε; Τοῦτο τὸ δένδρον, διὰν ἀποθάνῃς, τίτις σοι δίδωσι
 τὸν καρπόν. Εἰ φυτεύεις, μὴ ἐν τῇ τῆς γαστριμαργίας φυ-
 τεύσης κοιλία, ἵνα μὴ εἰς ἀφεδρῶνα ὁ καρπὸς ἐκβῇ, ἀλλὰ
 φύτευσον ἐν τεθλιμμένῃ νηδύϊ, ἵνα πηδήσῃ πρὸς τὸν οὐρανὸν
 15 ὁ καρπός. Ἀνάπαυσον τὴν σιενοχωρουμένην ψυχὴν τὴν τοῦ
 πένητος, ἵνα μὴ τὴν εὐρύχωρον θλίψῃς τὴν σὴν. Οὐχ ὁρᾷς
 ὅτι τὰ ποτιζόμενα τῶν δένδρων ἀμέτρως, ἀπὸ τῆς ρίζης
 σήπεται, τὰ δὲ μετὰ συμμετρίας αὖξεται; Οὕτω δὴ καὶ σὺ μὴ
 τὴν σαυτοῦ ποτίσης ἀμέτρως γαστέρα, ἵνα μὴ σαπῇ ἡ ρίζα
 20 τοῦ δένδρου· πότισον τὴν διψῶσαν, ἵνα καρπὸν ἐνέγκῃ. Τὰ
 συμμετρως ποτιζόμενα αὐτὸ σήπει ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἀμέτρως σή-
 πει· τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ ἡλίου φύσις.

Πανταχοῦ ἡ ἀμετρία κακόν· διὸ περικόψωμεν αὐτήν, ἵνα
 καὶ ἡμεῖς τύχωμεν, ὧν αἰτιοῦμεν. Ἐν τοῖς ὑψηλοτάτοις χω-
 25 ρίοις αἱ πηγαὶ λέγονται τίκιεσθαι· οὐκοῦν γενώμεθα ὑψηλοὶ
 καὶ ἡμεῖς τὴν ψυχὴν, καὶ ταχέως ἡ ἐλεημοσύνη ρεύσει· οὐ
 γὰρ ἔστι τὴν ὑψηλὴν ψυχὴν μὴ καὶ ἐλεήμονα εἶναι, καὶ τὴν

δένδρο, οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δαπανοῦν μὲν, ἀλλὰ δὲν εἶναι πουθενὰ χρήσιμα· διότι κάτι παρόμοιο εἶναι ἡ πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων, ἡ ὁποία μόνο κατὰ τὴν ἐμφάνιση παρουσιάζει ὠραιότητα, σὲ τίποτε δὲ δὲν παρουσιάζει χρησιμότητα. Γέμισε τὸ μέρος τῆς πηγῆς μὲ ἀναρριχώμενα κλήματα· φύτευσε ὅλα τὰ καρποφόρα στὰ χέρια τῶν φτωχῶν, ὁποιαδήποτε θέλεις. Κανένα μέρος ἀπὸ αὐτὴ τὴ γῆ δὲν εἶναι γονιμώτερο· ἂν καὶ εἶναι μικρὴ ἢ ἔκταση τοῦ χεριοῦ, ἐν τούτοις τὸ φυτευόμενον δένδρο σ' αὐτὸ τὸ μέρος φθάνει μέχρι τὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ καὶ στέκεται σταθερό. Αὐτὸ σημαίνει νὰ φυτεύσεις. Διότι τὸ μὲν φυτευόμενον στὴ γῆ, ἂν ὄχι τώρα, μετὰ ἑκατὸ ἔτη θὰ χαθεῖ. Τί φυτεύεις δένδρα, ἀπὸ τὰ ὁποία δὲν θὰ ἀπολαύσεις τοὺς καρπούς, ἀλλὰ, πρὶν τοὺς γευθεῖς, ἔρχεται ὁ θάνατος καὶ σὲ ἀρπάζει; Τὸ δένδρο αὐτὸ τῆς ἐλεημοσύνης, ὅταν πεθάνεις, τότε δίνει σὲ σένα τὸν καρπὸ. Ἄν φυτεύεις, νὰ μὴ φυτεύεις στὴν κοιλιὰ τῆς γαστριμαργίας, γιὰ νὰ μὴ καταλήξει ὁ καρπὸς στὸ ἀποχωρητήριο, ἀλλὰ φύτευσε σὲ στερημένην κοιλιὰ, γιὰ νὰ ἀνεβεῖ ὁ καρπὸς πρὸς τὸν οὐρανόν. Ἀνακούφισε τὴ στενοχωρημένην ψυχὴ τοῦ φτωχοῦ, γιὰ νὰ μὴ στενοχωρήσεις τὴ δική σου τὴν ἄνετη. Δὲν βλέπεις ὅτι τὰ δένδρα ποὺ ποτίζονται ὑπερβολικὰ σαπίζουν ἀπὸ τὴ ρίζα, ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ ποτίζονται κανονικὰ αὐξάνονται; Ἔτσι καὶ σὺ λοιπὸν νὰ μὴ ποτίσεις τὴν κοιλιὰ σου ὑπερβολικὰ, γιὰ νὰ μὴ σαπίσει ἡ ρίζα τοῦ δένδρου· πότισε αὐτὴν ποὺ διψᾷ, γιὰ νὰ σοῦ ἀποφέρει καρπόν. Τὰ κανονικὰ ποτιζόμενα δὲν τὰ σαπίζει ὁ ἥλιος, ἐνῶ τὰ ὑπερβολικὰ ποτιζόμενα τὰ σαπίζει· διότι τέτοια εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἡλίου.

Παντοῦ ἡ ἔλλειψη τοῦ μέτρου εἶναι κακό. Γι' αὐτὸ ἃς περικόψουμε αὐτήν, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ ἐμεῖς ἐκεῖνα ποὺ ζητοῦμε. Λέγεται ὅτι οἱ πηγὲς δημιουργοῦνται στὰ περισσότερα ὑψηλὰ μέρη. Λοιπὸν ἃς γίνουμε καὶ ἐμεῖς ὑψηλοὶ ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν, καὶ ἀμέσως θὰ τρέξει καὶ ἡ ἐλεημοσύνη· διότι δὲν εἶναι δυνατόν ἡ ὑψηλὴ ψυχὴ νὰ μὴ εἶναι καὶ ἐλεήμων, καὶ ἡ ἐλεήμων ψυχὴ νὰ μὴ

ἐλεήμονα μὴ καὶ ὑψηλήν. Ὁ γοῦν χρημάτων ὑπεροχῶν, τῆς
 ρίζης ἀνώτερός ἐστι τῶν κακῶν. Αἱ πηγαὶ ἐν ἐρημίαις εἰσὶν
 ὥς τὰ πολλά· καὶ ἡμεῖς τὴν ψυχὴν τῆς πολυχλίας ἐξαγάγω-
 μεν, καὶ πηγάσει παρ' ἡμῖν ἡ ἐλεημοσύνη. Αἱ πηγαί, ὅσῳ
 5 ἂν καθαίρωνται, ἀφθονώτεραι γίνονται· οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς,
 ὅσῳ ἂν ἀναλώσωμεν, ἰσοούτω βλασιάνει τὰ καλά. Ὁ πη-
 γὴν ἔχων οὐ δέδοικεν· ἂν τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν τὴν ἐ-
 λεημοσύνην πηγὴν, οὐ φοβηθησόμεθα· καὶ γὰρ πρὸς ποιόν,
 πρὸς ἀρδεΐαν, πρὸς οἰκοδομήν, πρὸς πάντα ἡμῖν χρήσιμος
 10 αὕτη ἡ πηγὴ. Οὐδὲν τοῦ πόματος τούτου βέλτιον· οὐκ οἶδεν
 αὕτη μέθην ἐργάσασθαι· βέλτιον τοιαύτην ἔχειν πηγὴν, ἢ
 χρυσοῦ πηγὰς ἐπιρρεῖν. Πάσης χρυσίτιδος γῆς βελτίων ἢ
 τοῦτον φέρουσα τὸν χρυσὸν ψυχὴ· οὐ γὰρ εἰς ταῦτα τὰ βασι-
 λεια, καὶ τὰ ἄνω ἡμῖν συνεκχωρεῖ. Ὁ χρυσός, κόσμος γίνε-
 15 ται τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· ἀπὸ τούτου τοῦ χρυσοῦ ἡ μάχαι-
 ρα κατασκευάζεται τοῦ Πνεύματος, ἡ μάχαιρα, δι' ἧς ὁ δρά-
 κων ἀποιέμενται. Ἀπὸ ταύτης τῆς πηγῆς οἱ λίθοι προέρ-
 χονται οἱ τίμιοι, οἱ περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως.

Μὴ δὲ ἀμελῶμεν ἰσοούτου πλούτου, ἀλλ' εἰσφέρωμεν τὴν
 20 ἐλεημοσύνην μετὰ δαυιλείας, ἵνα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλαν-
 θρωπίας ἀξιωθῶμεν χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Μονογενοῦς
 αὐτοῦ Υἱοῦ, ᾧ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἶναι καὶ ὑψηλή. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ περιφρονεῖ τὰ χρήματα εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τῇ ρίζα καὶ πηγῇ τῶν κακῶν. Οἱ πηγές στὰ περισσότερα μέρη βρίσκονται σὲ ἔρημα σημεία· καὶ ἐμεῖς ὥς βγάλουμε τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ τὸν πολὺ θόρυβο, καὶ τότε θὰ πηγᾷσει καὶ ἡ ἐλεημοσύνη κοντά μας. Οἱ πηγές ὅσο καθαρίζονται, τόσο ἀφθονώτερο νερὸ παρέχουν· κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἐμεῖς, ὅσο περισσότερα δαπανήσουμε μὲ τὴν ἐλεημοσύνη, τόσο περισσότερο αὐξάνουν τὰ ἀγαθὰ. Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πηγὴ δὲν φοβᾷται ἂν λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἔχουμε τὴν ἐλεημοσύνη σὰν πηγὴ, δὲν θὰ φοβηθοῦμε. Διότι καὶ γιὰ πόση, καὶ γιὰ ἄρδευση καὶ γιὰ οἰκοδομή, καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα θὰ εἶναι χρήσιμη ἡ πηγὴ αὕτη. Τίποτε δὲν εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸ ποτὸ αὐτό. Δὲν γνωρίζει αὕτη νὰ προκαλεῖ μέθη· εἶναι προτιμότερο νὰ ἔχεις τέτοια πηγὴ, παρὰ νὰ ἔχεις πηγές ποὺ ρέουν χρυσό. Ἡ ψυχὴ ποὺ φέρει αὐτὸν τὸν χρυσό εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε χρυσοφόρα γῆ. Διότι δὲν εἰσέρχεται σ' αὐτὰ τὰ ἐπίγεια βασίλεια, ἀλλὰ μᾶς μεταφέρει στὰ ἐπουράνια. Ὁ χρυσὸς αὐτὸς γίνεται κόσμημα γιὰ τὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· ἀπὸ τὸ χρυσὸ αὐτὸ κατασκευάζεται ἡ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, ἡ μάχαιρα, μὲ τὴν ὁποία ἀποκόβεται ὁ δράκος τῆς κακίας. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν πηγὴ προέρχονται οἱ πολύτιμοι λίθοι ποὺ περιβάλλουν τὸ κεφάλι τοῦ βασιλιᾶ.

Ἄς μὴ ἀμελοῦμε λοιπὸν γιὰ τόσο πλοῦτο, ἀλλ' ὥς συνεισφέρουμε τὴν ἐλεημοσύνη μὲ ἀφθονία, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε τῇ φιланθρωπία ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴ χάρη καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ τοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'

(Πράξ. 10, 23 - 43)

«Τῇ δὲ ἐπαύριον ἀνασιᾶς», φησὶν, «ὁ Πέτρος, ἦλ-
θε σὺν αὐτοῖς· καὶ τινες τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ Ἰόπ-
5 πης συνῆλθον εἰς τὴν Καισάρειαν. Ὁ δὲ Κορνήλιος
ἦν προσδοκῶν αὐτούς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγε-
νεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους».

1. Μετὰ τὸ ξενίσαι τοὺς ἄνδρας ἐξέρχεται σὺν αὐτοῖς·
καλῶς. Πρῶτον φιλοφρονεῖται αἰετὸς ἀπὸ καμάτου ὄντας αὐ-
10 τοὺς, καὶ οἰκειοῖ ἐναντιῷ, εἰτα λοιπὸν καὶ συνέξεισι. «Τῇ δὲ
ἐπαύριον», φησὶν, «ἀνασιᾶς ὁ Πέτρος, ἦλθε σὺν αὐτοῖς, καὶ
τινες τῶν ἀδελφῶν». Οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἔρχονται μετ'
αὐτοῦ καὶ ἱκνῶντο οἰκονομικῶς, ὥστε εἶναι μάρτυρας μετὰ
ταῦτα, διὰ τὸ ἀπολογεῖσθαι δέῃ Πέτρον. «Ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν
15 προσδοκῶν αὐτούς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ
τοὺς ἀναγκαίους φίλους». Τοῦτο φίλου, τοῦτο θεοσεβοῦς, ἐν
τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς πρὸ πάντων ποιεῖσθαι κοινωνοὺς
τοὺς ἀναγκαίους φίλους. Εἰκότως τούτους συγκαλεῖ, οἷς ἐ-
θάρρει αἰετὸς περὶ τοιούτων διασκεπτόμενος μάλιστα, ἃ περι-
20 τὸν τέως ἦν πρὸς ἄλλους ἐξενεγκεῖν. Ἐμοὶ δὲ καὶ φίλοι καὶ
συγγενεῖς παρ' αὐτοῦ δοκοῦσιν ἐρρυθμίσθαι. «Ὡς δὲ ἐγένε-
το τοῦ συνελεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος,
πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας προσεκύνησεν. Ὁ δὲ Πέτρος ἤγειρεν
αὐτόν, λέγων· Ἀνάστηθι· καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι». Τοῦ-

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄

(Πράξ. 10, 23 - 43)

«Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα», λέγει, «σηκώθηκε καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς ἀναχώρησε γιὰ τὴν Καισάρεια. Καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τῆς Ἰόππης τοὺς συνόδευσαν. Ὁ δὲ Κορνήλιος τοὺς περίμενε καὶ εἶχε καλέσει τοὺς συγγενεῖς του καὶ τοὺς στενοὺς φίλους του»¹.

1. Μετὰ τὴν φιλοξενία τῶν ἀνδρῶν ἀναχωρεῖ μαζί τους· καλῶς. Πρῶτα περιποιεῖται αὐτούς, ἐφόσον ἦταν κατὰκοποι, καὶ τοὺς κάνει νὰ αἰσθάνονται μαζί του σὰν δικοί του, κατόπιν δὲ ἐξέρχεται μαζί τους. «Τὴν ἄλλη ἡμέρα», λέγει, «ἀναχώρησε ὁ Πέτρος καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς τὸν συνόδευσαν καὶ μερικοὶ ἀδελφοί». Δὲν ἦταν μόνος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἔρχονται μαζί του· καὶ αὐτὸ σκόπιμα γιὰ νὰ ὑπάρχουν κατόπιν μάρτυρες, ὅταν θὰ χρειασθεῖ νὰ ἀπολογηθεῖ ὁ Πέτρος. «Ὁ δὲ Κορνήλιος ἐν τῷ μεταξὺ τοὺς περίμενε καὶ εἶχε καλέσει τοὺς συγγενεῖς του καὶ τοὺς στενοὺς φίλους του». Αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα φίλου, αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα θεοσεβῆ, στὰ καλὰ αὐτὰ γεγονότα, νὰ κάνει κοινωνοὺς πρὸ πάντων τοὺς στενοὺς τοὺς φίλους. Δικαιολογημένα συγκαλεῖ αὐτούς, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε τὸ θάρρος θέβαια πάντοτε νὰ συζητᾷ γιὰ τὰ παρόμοια ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀρχικὰ ἦταν περιττὸ νὰ ἀνακοινώσεις σὲ ἄλλους. Ἐμένα δὲ μοῦ φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ συγγενεῖς του εἶχαν ἀπ' αὐτὸν καθοδηγηθεῖ κατὰλληλα γιὰ τὸ θέμα αὐτό. «Ὅταν δὲ ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθει ὁ Πέτρος στὴν οἰκία, βγῆκε ὁ Κορνήλιος καὶ τὸν προϋπάντησε, καὶ ἀφοῦ ἔπεσε στὰ πόδια του τὸν προσκύνησε· Ὁ δὲ Πέτρος τὸν σήκωσε, λέγοντας· Σήκω ἐπάνω, γιατί καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος εἶμαι». Κάνει αὐτό, γιὰ

το ποιεῖ, τὸ ταπεινὸν αὐτοῦ δεικνύς, καὶ παιδεύων τοὺς ἄλλους, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστῶν, καὶ δηλῶν ὥς, εἰ καὶ ἐκελεύσθη, ὅμως οἴκοθεν πολλὴν εἶχε τὴν εὐλάβειαν. Τί οὖν
 5 πῶς πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο αὐτοὺς παιδεύουσι, μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτῶν φανιάζεσθαι;

«Καὶ συνουσιῶν αὐτῷ, εἰσῆλθε, καὶ εὗρίσκει συνεληλυθίας πολλούς, ἔφη τε πρὸς αὐτούς· Ὑμεῖς ἐπίστιασθε ὥς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι
 10 ἄλλοφύλῳ». Ὅρα, εὐθέως περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιланθρωπίας διαλέγεται, καὶ δείκνυσιν ὅτι μεγάλη αὐτοῖς ἐχαρίσατο ἀγαθὰ. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο θαυμάζειν ἐνταῦθα ἔνι, ὅτι τοιαῦτα διαλέγεται, ἀλλ' ὅτι πῶς ὁμοῦ καὶ μεγάλη φθέγγεται, καὶ μειριάζει· οὐ γὰρ εἶπεν, Ὑποταγεῖσθε ἀνθρώποι, μηδενὶ καταξιοῦντες
 15 κολλᾶσθαι, ἦλθομεν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ τί; «Ὑμεῖς ἐπίστιασθε (ὁ Θεὸς τοῦτο ἐκέλευσε, φησί), «παράνομον εἶναι κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἄλλοφύλῳ». Εἶτα, ἵνα μὴ ἐπ' αὐτῷ τὴν χάριν ὑῇ, ἐπάγει· «Καὶ ἐμοὶ ὁ Θεὸς ἔδειξε μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον». Τοῦτο προστίθουσιν, ἵνα μὴ δόξῃ
 20 κολακεύειν αὐτόν. «Διὸ καὶ ἀνατιζορήτως ἦλθον μεταπεμφθεῖς». Ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι, εἰ καὶ παρανομία ἦν τὸ πρᾶγμα, ἐπεδιή ἄρχων ἦν, διὰ τοῦτο ἐπήκουσεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῷ Θεῷ λογίσωνται, οὐ μόνον οὐ κολλᾶσθαι, ἀλλ' οὐδὲ προσέρχεσθαι ἐξόν, φησί. «Πυνθάνομαι οὖν, τίνι λόγῳ μεταπέμψασμέ με;». Οὐκ ἀγνοῶν πυνθάνεται, (ἥδει γὰρ τὸ πᾶν ὁ
 25 Πέτρος ἀπὸ τοῦ δράματος ἤκουσε δὲ καὶ παρὰ τῶν σιρα-

νὰ δείξει τὴν ταπεινοφροσύνη του, καὶ γιὰ νὰ διδάξει τοὺς ἄλλους, καὶ γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ Θεό, καὶ γιὰ νὰ φανερώσῃ ὅτι, ἂν καὶ ἔλαβε ἐντολή, ἐν τούτοις εἶχε ἀπὸ μόνος του τὴν εὐλάβεια σὲ μεγάλο βαθμό. Τί λοιπὸν λέγει ὁ Πέτρος; «Σήκω ἐπάνω· γιατί καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος εἶμαι». Βλέπεις πῶς πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα θέματα αὐτὸ διδάσκουν αὐτοὺς, νὰ μὴν ἔχουν μεγάλη ἰδέα γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους;

«Καὶ συνομιλῶντας μαζί του εἰσῆλθε στὸ σπίτι καὶ βρῆκε ἐκεῖ πολλοὺς συγκεντρωμένους, καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ Πέτρος· «Σεῖς γνωρίζετε ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἀπὸ τὸ νόμο σὲ Ἰουδαῖο ἄνθρωπο νὰ συναναστρέφεται ἢ νὰ πλησιάζει ἀπλῶς ἄλλοεθνή». Πρόσεχε, ὅτι ἀμέσως ὁμιλεῖ γιὰ τὴν φιланθρωπία τοῦ Θεοῦ, καὶ δείχνει ὅτι τοὺς χάρισε μεγάλα ἀγαθὰ. Δὲν εἶναι δὲ μόνον αὐτὸ ἐδῶ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τέτοια θέματα, ἀλλ' ὅτι συγχρόνως ὁμιλεῖ καὶ γιὰ σπουδαῖα καὶ τὰ μετριάζει αὐτὰ κάπως. Διότι δὲν εἶπε, ἄνθρωποι, ποὺ δὲν θεωροῦμε ἄξιο νὰ συναναστραφοῦμε κανένα, προσήλθαμε σὲ σᾶς, ἀλλὰ τί; «Σεῖς γνωρίζετε (ὁ Θεὸς τὸ διέταξε αὐτό, λέγει), «ὅτι εἶναι παράνομο νὰ συναναστρέφεται ἢ νὰ πλησιάζει κάποιος ἄλλοεθνή». Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ ἀποδοθεῖ ἀπὸ τὸν Κορνήλιο σ' αὐτὸν ἡ χάρη, προσθέτει· «Καὶ σὲ μένα ὁ Θεὸς ἔδειξε καθαρά, νὰ μὴ θεωρῶ μολυσμένο ἢ ἀκάθαρτο κανένα ἄνθρωπο». Αὐτὸ τὸ προσθέτει ὁ Πέτρος γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι κολακεύει τὸν Κορνήλιο. «Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν μὲ καλέσατε, ἦλθα χωρὶς καμιά ἀντίρρηση». Γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι, ἂν καὶ ἦταν τὸ πρᾶγμα παρανομία, ἐπειδὴ ἦταν ἄρχοντας ὁ Κορνήλιος, γι' αὐτὸ ὑπάκουσε ὁ Πέτρος, ἀλλὰ γιὰ νὰ θεωρήσουν καὶ ἀποδώσουν τὸ πᾶν στὸ Θεό, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιτρεπόταν στοὺς Ἰουδαίους ὄχι μόνον νὰ συναναστραφοῦν, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ πλησιάσουν, λέγει. «Ζητῶ λοιπὸν νὰ μάθω, γιὰ ποιὸ λόγο μὲ καλέσατε;». Δὲν ζητεῖ νὰ μάθει ἐπειδὴ ἀγνοεῖ (διότι γνώριζε τὴν ὅλη ὑπόθεση ὁ Πέτρος ἀπὸ τὸ ὄραμα· ἄκουσε δὲ γι' αὐτὴν καὶ ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες), ἀλλὰ θέλει πρῶτα οἱ

τιωτῶν), ἀλλὰ θούλειται πρῶτον αὐτοὺς ὁμολογῆσαι, καὶ ὑ-
πενθύνους ποιῆσαι τῇ πίστει.

Τί οὖν ὁ Κορνήλιος; Οὐκ εἶπεν, Ὅν γὰρ εἰπόν σοι οἱ
σιτραιῶται; ἀλλ' ὅρα πῶς πράως καὶ ταπεινῶς. «Ἀπὸ τει-
5 τάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας ἤμην νησιεύων, καὶ
τὴν ἐνάτην ὥραν προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου· καὶ ἰδοὺ
ἀνὴρ ἔσται ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῇτι λαμπρᾷ, καὶ φησι· Κορ-
νήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχή, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου
ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». «Καὶ τὴν ἐ-
10 νάτην ὥραν», φησί, «προσευχόμενος». Τί ἐστι τοῦτο; Ἐμοὶ
δοκεῖ καὶ καιροὺς ὠρικέται ἐναντιῷ θίου ἀκριβεσιέρου, καὶ
ἐν ισιν ἡμέραις· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, «Ἀπὸ τειτάρτης ἡμέ-
ρας». Ὅρα πόσον ἐστὶν εὐχή. Ὅτε ἐπέδωκεν εἰς εὐλάβειαν,
τότε φαίνεται αὐτῷ ἄγγελος. Αὕτη μία ἡμέρα· καὶ ἦν ἀπῆλ-
15 θον οἱ πεμφθέντες, μία· καὶ ἦν ἦλθον, πάλιν μία· καὶ τῇ
τειτάρτῃ ἐφάνη, ὥς εἶναι δευτέραν μεθ' ἣν προσηύξατο.

«Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἔσται ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῇτι λαμπρᾷ».
Οὐ λέγει ἄγγελον, οὕτως ἐστὶν ἄτυφος. «Καὶ φησι· Κορνή-
λιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχή, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἐ-
20 μνήσθησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· πέμπον οὖν εἰς Ἰόππην, καὶ
μετακάλεσαι Σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος· οὗτος ξενίζε-
ται ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος θυροδέας παρὰ θάλασσαν· ὃς παραγε-
νόμενος λαλήσει σοι. Ἐξαυτῆς οὖν ἔπεμψα πρὸς σέ· σύ τε
καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος. Νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώ-
25 πιον τοῦ Θεοῦ πάρεσμεν ἀκοῦσαι πάντα τὰ προσειταγμένα
σοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ». Διὰ τοῦτο εἶπε, «Τίνι λόγῳ μειπέμ-

ἴδιοι νὰ ὁμολογήσουν καὶ νὰ τοὺς κάνει ὑπεύθυνους γιὰ τὴν πίστη.

Τί λοιπὸν λέγει ὁ Κορνήλιος; Δὲν εἶπε, 'Δὲν σοῦ εἶπαν δηλαδὴ οἱ στρατιῶτες;' ἀλλὰ πρόσεχε μὲ ποιά πραότητα καὶ ταπεινοφροσύνη ἀποκρίνεται· «πρὶν ἀπὸ τέσσερες ἡμέρες καὶ ἐνῶ στίς τρεῖς τὸ ἀπόγευμα προσευχόμεν στοῦ σπίτι μου, ξαφνικὰ ἓνας ἄνθρωπος μὲ λαμπρὴ ἐνδυμασία στάθηκε μπροστά μου καὶ εἶπε· «Κορνήλιε, ἡ προσευχή σου ἔγινε ἀκουστή ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἔχουν γίνει γνωστὲς καὶ φανερὲς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. «Καὶ στίς τρεῖς τὸ ἀπόγευμα, ἐνῶ προσευχόμεν», λέγει. Τί σημαίνει αὐτό; Ἐμένα μοῦ φαίνεται ὅτι εἶχε καθορίσει μὲ ἀκρίβεια γιὰ τὸν ἑαυτό του ὀρισμένα χρονικὰ σημεῖα καὶ σὲ ὀρισμένους ἡμέρες γιὰ μιὰ ἐπιμελέστερη ζωὴ· διότι γι' αὐτὸ εἶπε, «Ἐπὶ τέσσερες ἡμέρες». Πρόσεχε πόσο σπουδαῖο πράγμα εἶναι ἡ προσευχή. Ὅταν εἶχε διακριθεῖ γιὰ τὴν ἐπίδοσή του σὲ εὐλάβεια, τότε παρουσιάζεται ὁ ἄγγελος σ' αὐτόν. Αὕτῃ εἶναι μιὰ ἡμέρα· καὶ ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία ἔφυγαν οἱ ἀποσταλέντες στρατιῶτες, ἄλλη μιὰ· καὶ ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία ἔφθασαν στοῦ σπίτι τοῦ Πέτρου, πάλι ἄλλη μιὰ· καὶ τὴν τέταρτη φάνηκε σ' αὐτόν ὁ ἄγγελος, ὥστε νὰ εἶναι ἡ δεύτερη ἡμέρα μετὰ ἀπὸ ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποία προσευχήθηκε.

«Καὶ νὰ ἓνας ἄνθρωπος μὲ λαμπρὴ ἐνδυμασία στάθηκε μπροστά μου». Δὲν τὸν ὀνομάζει ἄγγελο· τόσο πολὺ ταπεινὸς εἶναι. «Καὶ λέγει· Κορνήλιε, εἰσακούσθηκε ἡ προσευχή σου ἀπὸ τὸ Θεὸ, καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἔχουν γίνει γνωστὲς καὶ φανερὲς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· στείλε λοιπὸν στήν Ἰόππη καὶ προσκάλεσε ἐδῶ τὸν Σίμωνα, ποὺ ἐπονομάζεται Πέτρος. Αὐτὸς φιλοξενεῖται στοῦ σπίτι τοῦ Σίμωνα τοῦ βυρσοδέψῃ κοντὰ στὴ θάλασσα. Αὐτὸς ὅταν ἔλθει θὰ σοῦ μιλήσει τί πρέπει νὰ κάνεις. Ἀμέσως λοιπὸν ἔστειλα νὰ σὲ καλέσει· καὶ σὺ καλὰ ἔκανες ποὺ ἦλθες. Τώρα ὅλοι ἐμεῖς εἴμαστε ἐδῶ παρόντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἀκούσουμε ὅλα ὅσα σὲ ἔχει διατάξει ὁ Θεός». Γι' αὐτὸ εἶπε ὁ Πέτρος, «Γιὰ ποῖο λόγὸ στείλατε

ψασθέ με;» ἵνα ταῦτα οὕτως εἶπῃ τὰ ρήματα. «Ἀνοίξας δὲ Πέτρος τὸ σιόμα εἶπεν Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι διὸ οὐκ ἔστι προσωπολήπιος ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνῃ ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ
 5 ἔστι». Τουτέστιν, ἅν τε ἀκρόβυστός ἐστιν, ἅν τε ἐμπερίτομος. Τοῦτο καὶ Παῦλος δηλῶν, «οὐ γὰρ ἔστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ», λέγει. «Νῦν οὖν πάρεσμεν πάντες ἡμεῖς», φησὶν, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ὅρα ὅση ἡ πίστις, ὅση ἡ εὐλάβεια. Ἦδει διὸ οὐδὲν ἀνθρώπινον εἶπεν ὁ Πέτρος, «ὁ Θεὸς ἔδειξέ
 10 μοι», εἰπὼν διὸ καὶ τὸ «πάρεσμεν ἀκοῦσαι πάντα τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ», λέγει. Τί οὖν; ἄρα δεκτὸς αὐτῷ ἔστι ὁ ἐν Περσίδι; Ἄν ἢ ἄξιος, ταύτῃ δεκτὸς ἔσται τῷ καταξιωθῆναι τῆς πίστεως. Ἐνιεύθεν καὶ τὸν ἐξ Αἰθιοπίας εὐνοῦχον οὐ περιεῖδε. Καὶ τί, φησὶν, ἅν εἴποις περὶ τῶν θεο-
 15 σεβῶν καὶ περιοφθέντων; Ἀπαγε! οὐδεὶς περιορᾶται θεοσεβῆς· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι περιοφθῆναί τινα τῶν τοιούτων ποτέ. «Ἐν παντὶ ἔθνῃ», φησὶν, ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην. Δικαιοσύνην τὴν πᾶσαν ἀρειὴν καλεῖ.

20 2. Ὅρᾳς πῶς κατασιέλλει αὐτοῦ τὸ φρόνημα τῷ εἰπεῖν, «Ἐν παντὶ ἔθνῃ ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν, δεκτὸς αὐτῷ ἔστιν»; ὡεὶ ἔλεγεν Ὅυδένα ἀπωθεῖται, πάντας προσίεται τοὺς πιστεύοντας. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξωσιν ἐν τάξει ἀπερριμμένων εἶναι, ἐπάγει «Τὸν Λόγον, δὲν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσ-
 25 ραήλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐτός ἐστι πάντων Κύριος». Ταῦτα λέγει διὰ τοὺς παρόντας, ἵνα καὶ ἐκείνους πείσῃ. Διὰ τοῦτο παρασκευάζει καὶ τὸν Κορνήλιον εἰπεῖν. «Τὸν Λόγον», φησὶν, «δὲν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς

καὶ μὲ καλέσατε;», γιὰ νὰ πεῖ τὰ λόγια αὐτά. «Τότε ἄνοιξε ὁ Πέτρος τὸ στόμα του καὶ εἶπε· Ἀλήθεια, καταλαβαίνω πολὺ καλά, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι προσωπολήπτης, ἀλλὰ σὲ κάθε ἔθνος, καθέννας ποὺ σέβεται τὸ Θεὸ καὶ ἐφαρμόζει δικαιοσύνη στὴ ζωὴ του, γίνεται δεκτὸς ἀπὸ αὐτόν». Δηλαδή, «εἴτε εἶναι αὐτὸς ἀπερίτμητος, εἴτε περιτμημένος». Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος δηλώνοντας, λέγει· «Δὲν εἶναι προσωπολήπτης ὁ Θεός»¹. «Τώρα λοιπὸν ὅλοι ἐμεῖς ἐδῶ εἴμαστε παρόντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ», λέγει. Πρόσεχε πόση εἶναι ἡ πίστη του, πόση ἡ εὐλάβειά του. Γνώριζε ὅτι ὁ Πέτρος δὲν εἶπε τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, ὅταν εἶπε, «ὁ Θεὸς μὲ ἔδειξε». Γι' αὐτὸ λέγει καὶ τό, «Εἴμαστε παρόντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἀκούσουμε μὲ προσοχὴ ὅλα ὅσα σὲ ἔχει διατάξει ὁ Θεὸς νὰ πεῖς». Τί λοιπόν; Ἄραγε εἶναι δεκτὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνος ποὺ κατοικεῖ στὴν Περσία; Ἐὰν εἶναι ἄξιος, τότε θὰ γίνῃ δεκτὸς γιὰ νὰ ἀξιωθεῖ νὰ δεχθεῖ τὴν πίστη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν παρέβλεψε τὸν εὐνοῦχο ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία. Καὶ τί θὰ μπορούσες νὰ πεῖς, λέγει, γιὰ τοὺς θεοσεβεῖς ποὺ ἔχουν καταφρονηθεῖ; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη! Κανέννας θεοσεβῆς δὲν παραβλέπεται. Διότι δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό ποτὲ νὰ καταφρονηθεῖ κάποιος ἄνθρωπος εὐσεβῆς. «Σὲ κάθε ἔθνος, καθέννας ποὺ φοβᾶται τὸ Θεὸ καὶ ἐφαρμόζει τὴ δικαιοσύνη στὴ ζωὴ», λέγει· Δικαιοσύνη ὀνομάζει ὁλόκληρη τὴν ἀρετὴ.

2. Βλέπεις πῶς μετριάζει τὸ φρόνημά του μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Σὲ κάθε ἔθνος ὁ καθέννας ποὺ σέβεται τὸ Θεὸ, γίνεται δεκτὸς ἀπὸ αὐτόν»; σὰν νὰ ἔλεγε· Ἐάννα δὲν ἀπομακρύνει, ἀποδέχεται ὅλους ἐκείνους ποὺ πιστεύουν. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὅτι ἀνήκουν στὴν τάξη τῶν παραμερισμένων, προσθέτει· «Σύμφωνα μὲ τὸ λόγο, τὸν ὁποῖο ἔστειλε ὁ Θεὸς στοὺς Ἰσραηλίτες, ἀναγγέλοντας τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς εἰρήνης μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό· αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριος ὅλων». Αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τοὺς παρόντες, γιὰ νὰ πείσει καὶ ἐκείνους. Γι' αὐτὸ προετοιμάζει καὶ τὸν Κορνήλιο νὰ πεῖ· «Τὸ λόγο», λέγει, «ποῦ

Ἰσορήλ». Ὅρα, τούτοις δίδωσι τέως τὸ ἐξαίρειον εἰτα καὶ αὐτοὺς μάρτυρας ἐπάγει, λέγων· «Ὑμεῖς οἴδατε τὸ γενο-
μενον ρῆμα καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γα-
λιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα δ' ἐκήρυξεν Ἰωάννης». Ὅτι οὐ-
5 τως ἔχει, τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ ἐξῆς δεδαιοῖ· «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ
Ναζαρέτ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ
δυνάμει». Οὐκ εἶπεν, «Ἰοιε Ἰησοῦν» (οὐδὲ γὰρ ἤδεσαν), ἀλ-
λὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰργασμένα διέξεισιν· «Ὅς διῆλθεν εὐεργε-
τῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ
10 διαβόλου». Ἐντεῦθεν δείκνυσιν πολλὰς πηρώσεις διαβολικὰς
καὶ διασιροφὴν σώματος, ὑπ' ἐκείνου γενομένας. «Ὅτι ὁ Θε-
ὸς ἦν μετ' αὐτοῦ». Πάλιν ταπεινὰ φθέγγεται οὐχ ἀπλῶς,
οἶμαι, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀνθρώπινον.

«Καὶ ἡμεῖς μάρτυρες πάντων, ὧν ἐποίησεν ἔν τε τῇ χώ-
15 ρᾷ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ». Καὶ ὑμεῖς, φησί, καὶ
ἡμεῖς. «Ὅν καὶ ἀνεῖλον, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου». Ἐνταῦ-
θα τὸ πάθος κηρύττει. «Τοῦτον ὁ Θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡ-
μέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῇ γενέσθαι οὐ παντὶ τῷ λαῷ,
ἀλλὰ μάρτυσι, τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν.
20 οἵτινες, συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὸ ἀνασιῆ-
ναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν». Τοῦτο τεκμήριον τῆς ἀνασιάσεως μέ-
γιστον. «Καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρῦξαι τῷ λαῷ καὶ διαμαρ-
τύρυσθαι ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτῆς
ζώντων καὶ νεκρῶν». Μέγα καὶ τοῦτο πρὸς τὸ δεῖξαι ἀξιο-
25 πίστους. Ὁ δὲ καὶ μαρτυρίαν ἐπάγει, λέγων· «Τούτῳ πάν-
τες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν ἅφροισιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ
τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν». Τοῦτο

ἔστειλε στοὺς Ἰσραηλίτες». Πρόσεχε, σ' αὐτοὺς πρῶτα δίνει τὸ προνόμιον· ἔπειτα καὶ τοὺς ἴδιους ἐπικαλεῖται σάν μάρτυρες, λέγοντας· «Σεῖς γνωρίζετε καλὰ τὸ γεγονὸς ποῦ κηρύχθηκε καὶ διαδόθηκε σ' ὅλη τὴν Ἰουδαία, καὶ τὸ ὁποῖο εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τῆ Γαλιλαία, μετὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα μετανοίας ποῦ εἶχε κηρύξει ὁ Ἰωάννης». Ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα, τὸ θεβαιώνει καὶ μὲ τὰ ἑξῆς· «Γνωρίζετε δηλαδὴ τὸν Ἰησοῦ, τὸν προερχόμενο ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, πῶς ἔχρισε αὐτὸν ὁ Θεὸς μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ τοῦ ἔδωσε τὴ θεία δύναμη». Δὲν εἶπε, Ἰγνωρίζετε τὸν Ἰησοῦ, (διότι δὲν τὸν γνώριζαν), ἀλλὰ προβάλλει τὰ ἔργα ποῦ πραγματοποιήθηκαν ἀπὸ αὐτόν· «Ὁ ὁποῖος περιόδευε εὐεργετῶντας καὶ θεραπεύοντας ὅλους ἐκείνους ποῦ τυραννιοῦνταν ἀπὸ τὸ διάβολο». Ἐδῶ δείχνει ὅτι πολλὰς ἀναπηρίες ἦταν διαβολικὰς ἐπιδράσεις καὶ ὅτι πολλὰς σωματικὰς παραμορφώσεις ἐγίναν ἀπὸ τὸ διάβολο. «Διότι ὁ Θεὸς ἦταν μαζί του». Πάλι ταπεινὰ ὁμιλεῖ, ὅχι τυχαῖα, νομίζω, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας.

«Καὶ ἐμεῖς εἴμαστε αὐτόπτες μάρτυρες ὅλων ἐκείνων ποῦ ἔπραξε ὁ Ἰησοῦς καὶ στὴ χώρα τῶν Ἰουδαίων καὶ στὴν Ἱερουσαλήμ». Καὶ σεῖς, λέγει, καὶ ἐμεῖς. «Αὐτὸν τὸν φόνευσαν κρεμώντας τον ἐπάνω στὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ». Ἐδῶ κηρύσσει τὸ σταυρικὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ. «Αὐτὸν ὅμως ὁ Θεὸς τὸν ἀνέστησε κατὰ τὴν τρίτη ἡμέρα καὶ ἐπέστρεψε νὰ ἐμφανισθεῖ, ὅχι σ' ὅλο τὸ λαὸ, ἀλλὰ σὲ μάρτυρες ποῦ εἶχε διαλέξει ἀπὸ πρὶν ὁ Θεός, οἱ ὁποῖοι ἐφάγαμε καὶ ἤπιαμε μαζί του, μετὰ τὴν ἀνάστασίν του ἐκ νεκρῶν». Αὐτὸ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς Ἀναστάσεως. «Καὶ μᾶς παρήγγειλε νὰ κηρήξουμε τὸ Εὐαγγέλιον σ' ὅλο τὸ λαὸ, νὰ μαρτυρήσουμε ἐπίσημα καὶ νὰ διαλαλήσουμε, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ προορισμένος ἀπὸ τὸ Θεὸ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν». Σπουδαῖο καὶ αὐτὸ στὸ ν' ἀποδείξει αὐτοὺς ἀξιόπιστους. Ὁ δὲ Πέτρος προσθέτει καὶ μαρτυρία, λέγοντας· «Γι' αὐτὸν ἐπιβεβαιώνουν ὅλοι οἱ προφῆτες καὶ διδάσκουν, ὅτι ὁποῖος πιστεύει σ' αὐτόν, θὰ λάβει ἄφεση ἁμαρτιῶν μὲ τὴ δύναμη τοῦ ὀνόμα-

τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι μετὰ ταῦτα προαναφώνησις· ἦν δὴ καὶ θεβαιῶν, τοὺς προφήτας εὐκαίρως μάρτυρας παράγει. Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ κατὰ τὸν Κορνήλιον.

«Ἀπέσειλε», φησὶν, «εἰς Ἰόππην μετακαλέσασθαι τὸν
 5 Πέτρον». Ἐπίσειυσεν οὖν πάντως ἤξει· διὸ καὶ ἀποσιέλλει.
 «Καὶ συνομιλῶν αὐτῷ», φησὶν, «εἰσῆλθε». Τί ἄρα ὁμιλῶν;
 Ταῦτα, οἶμαι, φθεγγόμενος, ἅπερ ἔμπροσθεν εἴρηται. «Καὶ
 πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν». Ὅρα κολακείας ἀ-
 πηλλαγμένον τὸν λόγον πανταχοῦ, καὶ ταπεινότητος γέμοντα.
 10 Ἐντεῦθεν ἄξιος δείκνυται καὶ ἐκεῖνος ὁ εὐνοῦχος· «ἐκέλευ-
 σε γὰρ τῷ Φιλίππῳ ἀναβῆναι καὶ καθίσαι ἐπὶ τὸ ὄχημα»,
 καίτοι οὐκ εἰδὼς ὅστις ἐστίν, ἢ ἀπὸ τῆς ἀπαγγελίας μόνον
 τῆς τοῦ Προφήτου. Οὗτος δὲ καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς πόδας.
 Εἶδες ἦθος αἰνφον; Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς δείκνυσι Πέτρος
 15 θεῖαν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν τῷ λέγειν· «Ὑμεῖς ἐπίστιασθε ὡς
 ἀθέμιτόν ἐστι». Καὶ διὰ τί μὴ εἶπε τὴν σινδόνα εὐθέως;
 Ὅτι ἀκενόδοξος ἦν σφόδρα· οὗ μὲν γὰρ ἀπέσπασται ὑπὸ Θε-
 οῦ λέγει, τὸ δὲ πῶς, οὐκ ἔτι· ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη γέγονεν, ὅτι
 καὶ εἶπεν· «Ὑμεῖς ἐπίστιασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν Ἰουδαίῳ
 20 κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἄλλοφύλῳ»· οὕτως ἦν πόρρω κε-
 νοδοξίας. «Ὑμεῖς ἐπίστιασθε». Τοῦτο λέγων, καὶ τὴν ἐκεί-
 νων κατεγγυᾶται γνώμην. Τί δαὶ Κορνήλιος; «Πάρεσμεν»,
 φησὶν, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀκοῦσαι πάντα τὰ προσιταγμένα
 σοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ». Οὐκ εἶπεν, «ἐνώπιον ἀνθρώπου», ἀλλὰ
 25 «τοῦ Θεοῦ», δεικνὺς οὕτω δεῖ προσέχειν τοῖς τοῦ Θεοῦ
 δούλοις. Εἴδειτε διάνοιαν διεγρηγεμένην; εἴδειτε πῶς ἄξιος
 ἦν πάντων τούτων;

«Ἀνοίξας δέ», φησί, «Πέτρος τὸ σιόμα εἶπεν· Ἐπ' ἀλη-

τός του». Αὐτὸ εἶναι προαναγγελία ἐκείνου ποὺ πρόκειται νὰ ἐπακολουθήσει μετὰ ταῦτα, τὴν ὁποία θέβαια γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ, ἐπικαλεῖται μὲ τὴν εὐκαιρία σὰν μάρτυρες τοὺς προφῆτες. Ἀλλὰ ἃς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Κορνῆλιο.

«Ἀπέστειλε», λέγει, «στὴν Ἰόππῃ ἀνθρώπους γιὰ νὰ καλέσῃ τὸν Πέτρο». Πίστεψε ὅτι ὅπωςδῆποτε θὰ ἔλθῃ καὶ γι' αὐτὸ καὶ στέλλει ἀνθρώπους. «Καὶ συνομιλῶντας μαζί του», λέγει, εἰσῆλθε στὸ σπίτι». Τί ἄραγε νὰ ἔλεγε; Ἐκεῖνα, νομίζω, ἔλεγε ποὺ προαναφέρθηκαν. «Ἀφοῦ ἔπεσε στὰ πόδια του, τὸν προσκύνησε». Πρόσεχε ὅτι ὁ λόγος του εἶναι παντοῦ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κολακεία καὶ γεμάτος ἀπὸ ταπεινοφροσύνη. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ δείχνεται ἄξιος καὶ ἐκεῖνος ὁ εὐνοῦχος· διότι «Διέταξε τὸν Φίλιππο νὰ ἀνεβῇ καὶ νὰ καθίσῃ ἐπάνω στὴν ἄμαξά του»³, ἂν καὶ θέβαια δὲν γνῶριζε ποιὸς εἶναι, παρὰ μόνο ἀπὸ τὴν ἀπαγγελία τοῦ προφητικοῦ χωρίου. Ὁ Κορνῆλιος ὁμοίως ἔπεσε καὶ στὰ πόδια του. Εἶδες ἥθος ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ὑπερηφάνεια; Σὺ ὁμοίως, σὲ παρακαλῶ, παρατήρησε πῶς ἀποδεικνύει ὁ Πέτρος ὅτι ἡ παρουσία του εἶναι ἀπὸ τὸ Θεό, μὲ τὸ νὰ πεῖ· «Σεῖς γνωρίζετε ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται». Καὶ γιατί δὲν εἶπε ἀμέσως τὸ ὄραμα μὲ τὸ σεντόνι; Διότι ἦταν πάρα πολὺ ταπεινός· διότι τὸ ὅτι μὲν ἔχει σταλεῖ ἀπὸ τὸ Θεό, τὸ λέγει, τὸ πῶς δέ, ὄχι ἀκόμα, ἀλλ' ὅταν ὑπῆρξε ἀνάγκη καὶ ὅταν εἶπε· «Σεῖς γνωρίζετε ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται σὲ Ἰουδαῖο νὰ συναναστρέφεται ἢ ἀπλῶς νὰ πλησιάζει ἄλλοεθνή»· τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν κενοδοξία ἦταν. Σεῖς γνωρίζετε». Αὐτὸ λέγοντας λαμβάνει σὰν ἐπιβεβαίωση καὶ τὴν γνώμη ἐκείνων. Καὶ ὁ Κορνῆλιος τί ἀπαντᾷ; «Εἴμαστε», λέγει, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ ἀκούσουμε ὅλα ὅσα σὲ ἔχει διατάξει ὁ Θεός νὰ πεῖς». Δὲν εἶπε, 'ἐνώπιον ἀνθρώπου', ἀλλὰ, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ», γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἔτσι πρέπει νὰ προσέχει κανένας τοὺς ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ. Εἶδατε διάνοια πνευματικὰ ἐξυψωμένη; εἶδατε πῶς ἦταν ἄξιος γι' ὅλα αὐτά;

«Ἀφοῦ δέ», λέγει, «ὁ Πέτρος ἄνοιξε τὸ στόμα του

θείας καταλαμβάνομαι διτι οὐκ ἔστι προσωπολήπις ὁ Θε-
 ός». Τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς παρόντας Ἰουδαίους ἀπολογούμε-
 νος ἔλεγε· μέλλων γὰρ πρὸς αὐτοὺς μεταχειρίζειν τὸν λόγον,
 ὥσπερ ἀπολογία·ν πρότερον τίθησι. Τί οὖν; πρὸ τούτου προ-
 5 σωπολήπις ἦν; Μὴ γένοιτο! ἐπεὶ καὶ πρὸ τούτου οὕτως ἦν.
 «Πᾶς ὁ φοβούμενος καὶ ἐργαζόμενος», φησί, «δικαιοσύνην,
 δεκτὸς αὐτῷ ἐστι». Τοῦτο καὶ Παῦλος γράφων λέγει· «Ὅ-
 ταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ».
 Καὶ δόγμα εἰσάγει καὶ πολιτείαν· εἰ γὰρ μάγους οὐ περιεῖ-
 10 δειν, οὐδὲ Αἰθίοπα, οὐδὲ ληιοήν, οὐδὲ πόρνην, πολλῷ μᾶλ-
 λον τοὺς ἐργαζομένους δικαιοσύνην, καὶ βουλομένους πάν-
 τως οὐ περιόψεται. Τί οὖν, ὅτι εἰσὶν ἐπεικεῖς καὶ ἡμεροὶ
 ἄνθρωποι, καὶ πιστεῦσαι οὐ βούλονται; Ἴδου οὐ τὴν αἰτίαν
 εἶπες, διτι οὐ βούλονται· ἄλλως δὲ ἐπεικῇ ἐνταῦθα οὐ τὸν
 15 πρᾶον λέγει, ἀλλὰ τὸν δικαιοσύνην ἐργαζόμενον· τουτέστι, τὸν
 ἐν πᾶσιν εὐάρεστον, ὃς τότε τοιοῦτός ἐστιν, διὰ τὴν ἔχῃ τοῦ Θε-
 οῦ τὸν φόβον ὡς χρῆ. Τὸν δὲ τοιοῦτον ὁ Θεός οἶδε μόνος.
 «Ὅρα πῶς ἦν οὗτος δεκτός· ἅμα ἤκουσε, καὶ ἐπείσθη. Καὶ
 νῦν, εἰ ἄγγελος ἦλθε, φησὶν, ἐπείσθη ἂν ἕκαστος, ὅστις ἂν
 20 ἦν. Ἀλλὰ πολλῷ τὰ νῦν σημεῖα ἐκείνων ἐστὶ μέζοντα, καὶ
 ὁμῶς ἀπιστοῦσι πολλοί. Εἴτα ἄρχεται τῆς διδασκαλίας, καὶ
 τηρεῖ τὴν εὐγένειαν τοῖς Ἰουδαίοις. «Τὸν Λόγον», φησὶν,
 «ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενον εἰρήνην,
 οὗτός ἐστι Κύριος πάντων». Πρῶτον περὶ τῆς κυριότητος
 25 αὐτοῦ διαλέγεται, καὶ σφόδρα ὑψηλῶς, ὡς ἐνῆν, ἐπειδὴ καὶ
 πρὸς ψυχὴν εἶχεν ὑψηλὴν ἤδη γενομένην καὶ πάντα θεομῶς
 δεχομένην τὰ ὑπ' αὐτοῦ παρεγγυώμενα· εἴτα, κατασκευάζων

εἶπε· ἀλήθεια καταλαβαίνω τώρα πολύ καλά ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι προσωπολήπτης». Αὐτὸ τὸ ἔλεγε δικαιολογούμενος καὶ πρὸς τοὺς παρόντες Ἰουδαίους· διότι, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο πρὸς αὐτοὺς νὰ ἀπευθύνει τὸ λόγο, προτάσσει αὐτὰ σὰν δικαιολογία. Τί λοιπὸν; πρὶν ἀπὸ τὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἦταν προσωπολήπτης; Κάθε ἄλλο· διότι καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἦταν ὁ ἴδιος. «Ὁ καθένας ποὺ σέβεται τὸ Θεὸ καὶ ἐφαρμόζει δικαιοσύνη στὴ ζωὴ του, γίνεται δεκτὸς ἀπὸ αὐτόν». Αὐτὸ γράφοντας καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὅταν λοιπὸν οἱ ἐθνικοὶ ποὺ δὲν ἔχουν λάβει τὸ γραπτὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, πράττουν ἐκ φύσεως τὰ ὅσα λέγει ὁ νόμος»³. Καὶ διδασκαλία παρουσιάζει καὶ τρόπο ζωῆς· διότι, ἂν δὲν παρέβλεψε τοὺς μάγους, οὔτε τὸν Αἰθίοπα, οὔτε τὸν ληστή, οὔτε τὴν πόρνη, πολὺ περισσότερο ἐκείνους ποὺ ἐφαρμόζουν τὴ δικαιοσύνη καὶ θέλουν αὐτήν, ὅπωςδὴποτε δὲν θὰ παραβλέψει. Τί λοιπὸν ὅταν ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἐπιεικεῖς καὶ ἡμεροὶ, ποὺ δὲν θέλουν νὰ πιστέψουν; Νὰ σὺ εἶπες τὴν αἰτία, ὅτι δὲν θέλουν νὰ πιστέψουν· ἄλλωστε δὲ ἐδῶ ἐπιεικὴ δὲν ἐννοεῖ τὸν πρᾶο, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ ἐφαρμόζει τὴ δικαιοσύνη· δηλαδὴ ἐκεῖνον ποὺ σ' ὅλα εἶναι εὐάρεστος, ὁ ὁποῖος τότε εἶναι τέτοιος, ὅταν ἔχει ὅπως πρέπει τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Τὸν παρόμοιο δὲ ἄνθρωπο μόνο ὁ Θεὸς γνωρίζει. Πρόσεχε πῶς ὁ Κορνήλιος ἦταν ἕτοιμος νὰ δεχθεῖ αὐτά· μόλις ἄκουσε, πείσθηκε ἀμέσως. Καὶ τώρα, λέγει, ἂν ἐρχόταν ἄγγελος, θὰ πίστευε ὁ καθένας, ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν ἦταν αὐτός. Ἀλλὰ τὰ σημερινὰ θαύματα εἶναι πολὺ σπουδαιότερα ἀπὸ ἐκεῖνα, καὶ ὅμως πολλοὶ ἀπιστοῦν. Ἐπειτα ἀρχίζει τὴ διδασκαλία καὶ διατηρεῖ τὴν εὐγένεια γιὰ τοὺς Ἰουδαίους. «Τὸν Λόγο», λέγει, «τὸν ὁποῖο ἔστειλε ὁ Θεὸς στοὺς Ἰσραηλίτες, γιὰ νὰ κηρύξει τὸ χαρμόσυνο μῆνυμα τῆς εἰρήνης, αὐτός εἶναι Κύριος ὅλων». Πρῶτα διδάσκει γιὰ τὴν κυριότητα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ μὲ ἀνωτερότητα μεγάλη, ὅσο ἦταν δυνατό, ἐπειδὴ ἀπευθυνόταν καὶ πρὸς ψυχὴ ποὺ ἤδη εἶχε γίνει ὑψηλή, καὶ δεχόταν μὲ θερμὴ τὰ παραδιδόμενα ἀπὸ τὸν Πέτρο· ἔπειτα παρουσιάζοντας πῶς

πῶς Κύριος πάντων, ἐπάγει καὶ λέγει· «Ὁν ἀπέστειλεν εὐαγγελιζόμενον»· τουτέστιν ἔπ' ἀγαθοῖς καλοῦντα, οὐ κρίσιν ἐπάγοντα'.

3. Ἐντεῦθεν δείκνυσιν ὅτι οὗτος ἀπὸ Θεοῦ Ἰουδαίοις
 5 πρῶτον ἀπέστιαται· εἶτα ἀφ' ὧν κατώρθωσε καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας τοῦτο συναποδείκνυσι, καὶ λέγει· «Ὑμεῖς οἴδατε τὸ γινόμενον ρῆμα καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας»· καὶ τὸ θαυμασιόν, «ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας μετὰ τὸ βάπτισμα δ' ἐκήρυξεν Ἰωάννης». Πρῶτον εἶπεν αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα,
 10 καὶ τότε θαρρεῖ περὶ τῆς αὐτοῦ πατρίδος εἰπεῖν· «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ». Οὕτως ἤδει ὅτι σκάνδαλον ἦ πατρίς. «Ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει». Πάλιν καιασκευή· ἵνα γὰρ μή τις εἴπῃ, Ἰωάννης πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐπάγει, λέγων· «Ὁς διῆλθεν εὐεργειῶν καὶ ἰώμενος πάν-
 15 τας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου». Εἶτα μετὰ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐποίησε, δείκνυσιν καὶ τὴν δύναμιν, ὅτι πολλή· διὰ γὰρ τοῦ διαβόλου περιγίνηται, πολλή τις ἐστὶ καὶ μεγάλη. Καὶ ἡ αἰτία «ὅτι ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ», φησί. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι οὕτως ἔλεγον· «Οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ τοῦ
 20 Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἢ μὴ ἦ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ». Εἶτα, ὅτε ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀπέστιαται, τότε λέγει ὅτι ἀνηρέθη, ἵνα μή τι ἄτιμον φαντασθῇς.

Ὁρᾷς αὐτοὺς σὺδαμοῦ κρύπτοντας τὸν σιανρόν, ἀλλὰ με-
 25 τὰ τῶν ἄλλων τιθέντας καὶ τὸν τρόπον; «Ὁν καὶ ἀνεῖλον», φησί, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. Καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειρονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν»· καίτοι γε αὐτὸς αὐτοὺς ἐξελέξατο, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, «Τοῖς προκεχει-

εἶναι Κύριος ὅλων, προσθέτει καὶ λέγει· «Τὸν ὁποῖο ἀπέστειλε γιὰ νὰ κηρύξει τὸ εὐαγγέλιο»· δηλαδή· «νὰ καλέσει γι' ἀγαθὰ καὶ ὄχι νὰ κάνει κρίση».

3. Μὲ αὐτὰ δείχνει ὅτι ὁ Λόγος ἔχει σταλεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ πρῶτα στοὺς Ἰουδαίους· ἔπειτα ἀποδεικνύει αὐτὸ καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶχε ἐπιτελέσει σ' ὅλη τὴν Ἰουδαία, καὶ λέγει· «Σεῖς γνωρίζετε καλὰ αὐτὸ ποὺ κηρύχθηκε σ' ὅλη τὴν Ἰουδαία»· καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο, «καὶ τὸ ὁποῖο ἄρχισε ἀπὸ τὴ Γαλιλαία μετὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα μετανοίας ποὺ εἶχε κηρύξει ὁ Ἰωάννης». Πρῶτα ἀνέφερε τὸ ἔργο ποὺ ἐπετέλεσε αὐτός, καὶ μετὰ παίρνει θάρρος νὰ μιλήσει καὶ γιὰ τὴν πατρίδα του· «Τὸν Ἰησοῦ, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ». Γνώριζε ὅτι τόσο πολὺ ἡ πατρίδα σκανδάλιζε. «Γνωρίζετε πῶς ἔχρισε αὐτὸν ὁ Θεὸς μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ τοῦ ἔδωσε δύναμη». Πάλι ἀπόδειξη ἀναφέρεται· διότι, γιὰ νὰ μὴ πεῖ κάποιος, «Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; προσθέτει καὶ λέγει· «Ὁ ὁποῖος ἔκανε περιοδεῖες εὐεργετῶντας καὶ θεραπεύοντας ὅλους ὅσοι βασανίζονταν ἀπὸ τὸ διάβολο». Ἐπειτα μαζὶ μὲ τίς εὐεργεσίαις, τίς ὁποῖες ἔκανε, δείχνει ὅτι καὶ ἡ δύναμή του ἦταν μεγάλη· διότι ἐφόσον καταβάλλει τὸν διάβολο, ἡ δύναμή του εἶναι πολὺ μεγάλη. Καὶ ἡ αἰτία λέγει, εἶναι «ὅτι ὁ Θεὸς ἦταν μαζὶ του». Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν τὰ ἐξῆς· «Γνωρίζομε ὅτι σὺ ἦλθες ἀπὸ τὸ Θεὸ σὰν μοναδικὸς διδάσκαλος· διότι κανένας δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τὰ θαύματα αὐτὰ ποὺ κάμνεις, ἂν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μαζὶ του»⁴. Ἐπειτα, ὅταν ἀπέδειξε ὅτι στάλθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, τότε λέγει, ὅτι θανατώθηκε, γιὰ νὰ μὴ φαντασθεῖ τίποτε τὸ παράλογο.

Βλέπεις, ὅτι αὐτοὶ πουθενὰ δὲν κρύβουν τὸ σταυρό, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἀναφέρουν καὶ τὸν τρόπο τῆς σταυρώσεως; Διότι λέγει, «Τὸν ὁποῖο καὶ φόνευσαν, ἀφοῦ τὸν κρέμασαν ἐπάνω στὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ. Καὶ ἐπέτρεψε αὐτὸν νὰ ἐμφανισθεῖ, ὄχι σ' ὅλο τὸ λαό, ἀλλὰ στοὺς μάρτυρες ποὺ εἶχαν ἐκλεγεῖ ἐκ τῶν προτέρων ἀπὸ τὸ Θεό, δηλαδή· σὲ μας». Ἄν καὶ βέβαια ἐξέλεξε ὁ ἴδιος αὐτοῦς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀναθέτει στὸ Θεό. «Εἰς αὐτοῦς

- ροιονημένοις», φησίν. Ὅρα πόθεν τὴν ἀνάσσιασιν δεδαιοῦ-
 ται ἀπὸ τοῦ φαγεῖν. Διὰ τί δὲ μηδὲν ἀνασιὰς ἐποίησε σημεῖ-
 ον, ἀλλ' ἔφαγε καὶ ἔπιεν; Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάσσιασις καθ'
 ἑαυτὴν μέγα σημεῖον ἦν· ταύτης δὲ οὐδὲν οὕτως εἰς ἀπό-
 5 δειξιν μεῖζον, ὥς τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν. «Διαμαρτύρασθαι»,
 φησίν. Ἐνιαῦθα καὶ φοβερώς εἶπεν, ἵνα μὴ ἔχωσιν εἰς ἄ-
 γνοιαν καταφυγεῖν. Καὶ οὐκ εἶπεν δι' αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐφόβει, δι' αὐτὸς ἐστὶν
 ὁ ὠρισμένος ὑπὸ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. Εἴτα ἡ
 10 κυρία κατὰσχευὴ ἡ ἀπὸ τῶν προφητῶν (μεγάλην γὰρ εἶχοι
 δόξαν ἐκεῖνοι). «Τούτῳ πάντες οἱ προφηταὶ μαρτυροῦσιν».
 Ὅτι τῷ φόβῳ κατέσειε, ἵδιε ἐπάγει τὴν συγχώρησιν, οὐ
 παρ' αὐτοῦ λεγομένην, ἀλλὰ παρὰ τῶν προφητῶν. Καὶ τὸ
 μὲν φοβερόν, παρ' αὐτοῦ, τὸ ἡμέρον δέ, ἀπὸ τῶν προφητῶν.
 15 Ὅσοι τῆς ἀφέσεως ἐτύχετε ταύτης, ὅσοι τῆς πίστεως κατη-
 ξιώθητε, μαθόντες τῆς δωρεᾶς τὸ μέγεθος, παρακαλῶ, σπου-
 δάσατε μὴ ὑβρίσαι εἰς τὸν εὐεργέτην· ἐτύχομεν γὰρ ἀφέσε-
 ως, οὐχ ἵνα χεῖρους γενώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἀμείνους πολλῶ
 καὶ βελτίους.
- 20 Μηδεὶς τοίνυν εἶπη δι' ὃ Θεὸς ἡμῖν αἷτιος κακῶν, μὴ
 κολάσας μηδὲ τιμωρησάμενος· εἶπε γὰρ μοι, ἂν ἄρχων λα-
 βῶν φονεὰ ἀφῇ, τῶν μετὰ ταῦτα φόνων αὐτοῦ αἷτιος εἶναι
 κρίνεται; Οὐδαμῶς. Καὶ πῶς αὐτοί, ταῖς ἀθέοις γλώσσαις
 διδόντες ὑβρίζεσθαι τὸν Θεὸν δι' ὧν τολμῶμεν, οὐ δεδοίκα-
 25 μεν οὐδὲ φοβούμεν; Τί γὰρ οὐκ ἐροῦσι; τί δὲ οὐ φθέγγου-
 ρται; Αὐτοῦ αὐτοῖς ἐπέτρεψε, φησίν· ἐχρῆν γὰρ ἀξίους ὄντας
 κολάσαι, οὐ τιμᾶν, οὐδὲ στεφανοῦν, οὐ τῶν πρωτείων μετα-
 δίδόναι, ἀλλὰ κολάζειν καὶ τιμωρεῖσθαι. Ὁ δὲ μηδέν τι τοι-

πού είχαν ἐκλεγεῖ ἐκ τῶν προτέρων», λέγει. Πρόσεχε ἀπὸ ποῦ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀνάστασιν ἀπὸ τὸ ὅτι ἔφαγε. Γιατί δὲ ὅταν ἀναστήθηκε δὲν ἔκανε κανένα θαῦμα, ἀλλ' ἔφαγε καὶ ἤπιε; Διότι καὶ αὕτη ἡ ἀνάστασις αὕτη καθ' ἑαυτὴ ἦταν μεγάλο θαῦμα. Τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἀπόδειξις τῆς Ἀναστάσεως, ὅσον τὸ ὅτι ἔφαγε καὶ ἤπιε. «Νὰ μαρτυρήσουμε», λέγει. Ἐδῶ μίλησε κατὰ τρόπο φοβερό, γιὰ νὰ μὴμποροῦν νὰ καταφύγουν, γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν, στὴν ἄγνοια. Καὶ δὲν εἶπε, ὅτι αὐτός εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού φόβιζε αὐτοὺς περισσότερο, ὅτι «Αὐτός εἶναι ὁ προορισμένος ἀπὸ τὸ Θεὸ κριτὴς τῶν ζώντων καὶ νεκρῶν». Ἐπειτα ἔρχεται ἡ κυρία μαρτυρία ἀπὸ τοὺς προφῆτες (διότι ἐκεῖνοι εἶχαν μεγάλη ἐκτίμηση). «Γι' αὐτὸν ὅλοι οἱ προφῆτες μαρτυροῦν». Ὅταν τοὺς κατατρόμαξε μὲ τὸ φόβο, τότε προσθέτει τὴ συγχώρηση, πού δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς προφῆτες. Καὶ τὸ μὲν φοβερό φανερώνεται ἀπὸ αὐτόν, τὸ δὲ πρᾶο ἀπὸ τοὺς προφῆτες. Ὅσοι ἐπετύχατε αὐτὴν τὴν ἄφεσιν, ὅσοι γίνετε ἄξιοι τῆς πίστεως, ἀφοῦ κατανοήσατε τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, παρακαλῶ, φροντίσατε νὰ μὴ περιφρονήσετε τὸν εὐεργέτη· διότι ἐπιτύχαμε τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὅχι γιὰ νὰ γίνουμε χειρότεροι, ἀλλὰ πολὺ ἀνώτεροι καὶ καλύτεροι.

Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ πει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σὲ μᾶς αἴτιος τῶν κακῶν, ἐφόσον καμιά ποινὴ, οὔτε τιμωρία μᾶς ἐπέβαλε· διότι πές μου, ἂν κάποιος ἄρχοντας, ἀφοῦ συλλάβει φονιά, τὸν ἀπολύσει, θεωρεῖται αὐτός αἴτιος γιὰ τοὺς φόνους πού θὰ διαπραχθοῦν μετὰ ταῦτα; Καθόλου. Καὶ πῶς ἐμεῖς, μὲ τὰ ὅσα τολμοῦμε νὰ κάμνουμε, δίνουμε τὸ δικαίωμα στίς γλῶσσες τῶν ἀθέων νὰ βρίζεται ὁ Θεός, καὶ δὲν φοβούμεσθε, οὔτε φρίττουμε; Διότι τί δὲν θὰ ποῦν; τί δὲν θὰ ἀναφωνήσουν. Ὁ ἴδιος, θὰ ποῦν, ἐπέτρεψεν σ' αὐτούς· διότι ἔπρεπε, ἐφόσον ἦταν ἄξιοι νὰ τοὺς τιμωρήσει, νὰ μὴ τοὺς τιμᾷ, οὔτε νὰ τοὺς στεφανώνει, οὔτε νὰ τοὺς χαρίζει τὰ πρωτεῖα, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἐπιβάλλει ποινὲς καὶ νὰ τοὺς τιμωρεῖ. Αὐτός δέ, ὅχι μόνο

οὔτιον αὐτοῖς ποιῶν, ἀλλ' ἀντὶ τούτων καὶ τιμῶν, τοιούτους
 αὐτοὺς ἀπεργάζεται. Μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μηδεὶς ταύ-
 την περὶ ἡμῶν ἀφῇ τὴν φωνήν. Βέλτιον κατορυγῆναι μυριά-
 κισ, ἢ ταῦτα τὸν Θεὸν ἀκοῦσαι δι' ἡμᾶς. Εἶπον αὐτῷ καὶ Ἰ-
 5 ουδαῖοι· «Ὁ καταλύων τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐ-
 γείρων αὐτόν, σῶσον σεαυτὸν», καὶ πάλιν· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ
 Θεοῦ, καιάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ». Ἀλλὰ ταῦτα ἐκείνων χα-
 λεπώτερα. Ἰν' οὖν μὴ ἐξῇ δι' ἡμᾶς πονηρίας αὐτὸν διδά-
 σκαλον λέγεσθαι, μηδὲ αὐτῷ τούτῳ τῷ βλασφημεῖσθαι ὑπὲρ δι-
 10 κτοι τῇ κολάσει γενώμεθα («δι' ὑμᾶς» γάρ, φησί, «τὸ ὄνομά
 μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι»), τᾶναντία ποιήσωμεν λέ-
 γεσθαι, ἀξίως τοῦ καλοῦντος πολιτευόμενοι, καὶ τῷ τῆς υἱο-
 θεσίας προσιόντες βαπτίσματα· ὄντως γὰρ μεγάλη τοῦ βαπτί-
 σματος ἡ δύναμις, ἄλλους ἀντ' ἄλλων ποιεῖ τοὺς μετασχόν-
 15 τας τῆς δωρεᾶς, οὐκ ἀφίησιν εἶναι ἀνθρώπους τοὺς ἀνθρώ-
 πους. Ποίησον τὸν Ἕλληνα πιστεῦσαι ὅτι μεγάλη τοῦ Πνεύ-
 ματος ἡ δύναμις, ὅτι μετέπλασεν, ὅτι μειερρύνθμισε. Τί τὰς
 ἐσχάτας ἀναπνοὰς ἀναμένεις, ὡς δραπέτης, ὡς κακοῦργος,
 ὡς οὐκ ὀφείλων τῷ Θεῷ ζῆσαι; τί ὡς πρὸς ἀπηνῆ τινα καὶ
 20 ὠμὸν ἔχων Δεσπότην οὔτω διάκεισαι; τί ψυχρότερον, τί τα-
 λαιπωρότερον τῶν τότε λαβόντων τὸ φῶτισμα; Φίλον σε ἐ-
 ποίησεν ὁ Θεός, καὶ πάντων ἡξίωσε τῶν ἀγαθῶν, ἵνα καὶ
 αὐτὸς ἐπιδείξῃ τὰ τοῦ φίλου.

Εἰπέ δὴ μοι, εἰ τὰ μεγάλα ἠδίκησας εἰς τινα καὶ ὕβρι-
 25 σας, καὶ μυρίοις αὐτὸν ὀνειδέσει περιβαλὼν, εἰς τὰς χεῖρας
 ἐνέπεσες τοῦ ὕβρισθέντος, ὁ δὲ ἀντὶ τούτων ἐτίμησε, καὶ τῶν
 αὐτοῦ μετέδωκεν ἀπάντων, καὶ ἐν τοῖς φίλοις ἐφ' ὧν ὕ-
 βρισθῇ, ἐπὶ τούτων σε ἐστεφάνωσε, καὶ ἔφησεν ὡς υἱὸν ἔ-
 χειν γνήσιον, εἰτα εὐθέως ἀπέθανεν, οὐκ ἂν ζημίαν τὸ πρᾶ-

5. Ματθ. 27, 40.

6. Ρωμ. 2, 24.

7. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Χρυσοστόμου συνηθιζόταν σὲ πολλοὺς νὰ βαπτίζονται σὲ μεγάλη ἡλικία· ὁ νηπιοβαπτισμὸς δὲν εἶχε ἀκόμα ἐπι-
 κρατήσῃ παντοῦ.

δὲν κάμνει κάτι παρόμοιο σ' αὐτούς, ἀλλ' ἀντὶ γι' αὐτὰ καὶ τοὺς τιμᾶ καὶ τέτοιους τοὺς κάμνει. Μή, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω, κανέναν νὰ μὴ πεῖ αὐτὰ τὰ λόγια γιὰ μᾶς. Εἶναι προτιμότερο νὰ ταφοῦμε χίλιες φορές, παρὰ νὰ ἀκούσει αὐτὰ ὁ Θεὸς γιὰ μᾶς. Εἶπαν σ' αὐτὸν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· «Σὺ ποὺ ἔλεγες ὅτι θὰ γκρέμιζες τὸ ναὸ καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ξανάχτιζες, σῶσε τὸν ἑαυτὸ σου»· καὶ πάλι· «Ἄν πράγματι εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, κατέβα ἀπὸ τὸ σταυρό»⁵. Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι χειρότερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ λοιπὸν νὰ λέγεται ὁ Κύριος ἐξ αἰτίας μας διδάσκαλος πονηρίας, οὔτε ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς βλασφημίας νὰ γίνουμε ὑπόδικοι γιὰ κόλαση (διότι λέγει «ἐξ αἰτίας σας βλασφημεῖται τὸ ὄνομά μου μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν»⁶, ἅς κάνουμε νὰ λέγονται τὰ ἀντίθετα, ζώντας κατὰ τρόπο ἀντάξιο πρὸς ἐκεῖνον ποὺ μᾶς καλεῖ, καὶ προσερχόμενοι στὸ βάπτισμα τῆς υἰοθεσίας· διότι πράγματι ἡ δύναμη τοῦ βαπτίσματος εἶναι μεγάλη· κάμνει ἐκείνους ποὺ ἔλαβαν μέρος στῇ δωρεᾷ ἄλλους ἀντὶ ἄλλων· δὲν ἀφήνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἀπλῶς ἄνθρωποι. Κάνε τὸν ἐθνικὸ νὰ πιστέψει ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τοῦ Πνεύματος, ὅτι σὲ μεταμόρφωσε, ὅτι σὲ μετέβαλε. Τί περιμένεις τίς τελευταῖες σου ἀναπνοές, σὰν δραπετῆς, σὰν κακοῦργος, σὰν νὰ μὴ ὀφείλεις νὰ ζήσεις κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Γιατί συμπεριφέρεσαι ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ἄσπλαχνο καὶ σκληρὸ δεσπότη; Τί ψυχρότερο, τί ἀθλιώτερο λοιπὸν εἶναι γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔλαβαν τότε τὸ βάπτισμα⁷; Σὲ ἔκανε ὁ Θεὸς φίλο καὶ σὲ ἔκανε ἄξιο γιὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, γιὰ νὰ ἐπιδείξεις καὶ σὺ ὁ ἴδιος συμπεριφορὰ ἀνάλογη τοῦ φίλου.

Πές μου λοιπὸν, ἐὰν εἶχες διαπράξει μεγάλη ἀδικία ἐναντίον κάποιου καὶ τὸν πρόσβαλες καὶ ἀφοῦ τὸν περιέβαλες μὲ ἁπείρες κατηγορίες, ἔπεφτες στὰ χέρια τοῦ ὑβρισθέντος, ἐκεῖνος δέ, ἀντὶ γι' αὐτὰ, σὲ τιμοῦσε καὶ σοῦ μετέδιδε ἀπ' ὅλα τὰ ἀγαθὰ του, καὶ σὲ στεφάνωνε μεταξὺ τῶν φίλων του γιὰ τίς ὑβρεῖς ποὺ δέχθηκε ἀπὸ σένα, καὶ ἔλεγε ὅτι σὲ ἔχει σὰν γνήσιο παιδί του, καὶ ἔπειτα ἀμέσως

γμα ἐνόμισας; οὐκ ἂν εἶπες· Ἐβουλόμην αὐτὸν ζῶντα εἶ-
 ναι, ἵνα δυνηθῶ ἀποδοῦναι τὰς ἀμοιβάς, ἵνα ἀμείψωμαι, ἵνα
 μὴ κακὸς φανῶ περὶ τὸν εὐεργέτην; Εἶτα ἐπ' ἀνθρώπου μὲν
 οὕτως, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ σπουδάζεις ἀπελθεῖν, ἵνα μὴ ἀμείψῃ
 5 τὸν εὐεργέτην τῶν τοσούτων δωρεῶν; Καὶ μὴν τότε πρόο-
 ελθε, ὅτι αὐτὸν δύνασαι τοῖς ἴσοις ἀμείψασθαι. Τί φεύγεις;
 Ναί, φησὶν, ἀλλ' οὐ δύναμαι φυλάξαι. Οὐκοῦν τὰ ἀδύνατα
 ἐπέταξεν ὁ Θεός; Ἀπὸ τούτου πάντα ἀναιτίτραπται, ἀπὸ τού-
 του τὰ τῆς οἰκουμένης διέφθαρται, ὅτι οὐδεὶς οὐδενὶ σκοπὸς
 10 κατὰ Θεὸν ζῇν. Οἱ μὲν οὖν κατηχούμενοι, τοῦτο σπουδάζον-
 τες, οὐδεμίαν ποιοῦνται ἐπιμέλειαν ὁρθοῦ βίου, οἱ δὲ ἤδη
 φωτισθέντες, οἱ μὲν ἐπεὶ, παῖδες ὄντες, τοῦτο ἔλαβον, οἱ
 δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ ἀνενεγκόντες, ἐπειδὴ μὴ εἶχον προθυ-
 μίαν τινὰ ζῆσαι διὰ Θεόν, οὐδὲ οὕτοι σπουδὴν τίθενται, οἱ
 15 δὲ ἐν ὑγείᾳ λαβόντες, ὀλίγην ταύτην καὶ αὐτοὶ ἐπιδείκνυνται,
 καὶ πρὸς τὸ παρὸν διατεθέντες θερμοί, μετὰ ταῦτα καὶ οὗ-
 τοι τὸ πῦρ ἔσβεσαν. Μὴ γὰρ οὐκ ἔνι πράγμασι χρῆσθαι; μὴ
 γὰρ τῆς γυναικὸς σε διεύρω; Πορνείας σὲ ἀπείρω. Μὴ
 γὰρ τῆς τῶν χρημάτων ἀπολαύσεως; Πλεονεξίας καὶ ἀρπα-
 20 γῆς. Μὴ γὰρ ἀναγκάζω πάντα κενῶσαι; Ὀλίγα ἀπὸ τῶν
 ἐνόμιων δοῦναι τοῖς δεομένοις («τὸ ὑμῶν περίσσευμα», φη-
 σὶν, «εἰς τὸ ἐκείνων ὑσιέρημα»); καὶ οὐδὲ οὕτω πείθομεν. Μὴ
 γὰρ νηστεύειν βιάζομεν; Μεθύειν κωλύομεν καὶ γαστριζέ-
 σθαι. Ταῦτα περιαιροῦμεν, ἃ ἀσχημοσύνην σοι φέρει, ἃ καὶ
 25 πρὸ τῆς γεέννης ἐνιενῶν ἤδη φευκτὰ καὶ μισητὰ καὶ αὐτὸς

πέθαινε, δὲν θὰ νόμιζες αὐτὸ σὰν ζημία; δὲν θὰ ἔλεγες, ὅθι ἤθελα αὐτὸς νὰ εἶναι ζωντανός, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ ἀποδώσω τίς ἀμοιβές, καὶ γιὰ νὰ ἀνταποδώσω τίς εὐεργεσίες, γιὰ νὰ μὴ φανῶ κακὸς πρὸς τὸν εὐεργέτη; Ὑποεῖτα, στήν περίπτωση μὲν τοῦ ἀνθρώπου φέρεσαι ἔτσι, στήν περίπτωση δὲ τοῦ Θεοῦ φροντίζεις νὰ φύγεις ἀπὸ κοντά του, γιὰ νὰ μὴ ἀνταποδώσεις στὸν εὐεργέτη τίς τόσες δωρεές; Καὶ βέβαια τότε νὰ προσέλθεις, ὅταν μπορεῖς νὰ τοῦ ἀνταποδώσεις τὰ ἴσα. Γιατί φεύγεις; Ναί, λέγει, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ διαφυλάξω τίς ἐντολές του. Ὡστε λοιπὸν τὰ ἀδύνατα διέταξε ὁ Θεός; Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅλα ἔχουν ἀνατραπεῖ, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅλα τὰ πράγματα τῆς οἰκουμένης ἔχουν διαφθαρεῖ, διότι κανένας δὲν ζεῖ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα καὶ τὸ σκοπὸ τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς. Οἱ μὲν λοιπὸν κατηχούμενοι, ἐνῶ φροντίζουν γι' αὐτό, καμιά φροντίδα δὲν καταβάλλουν νὰ ζοῦν ὀρθά, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἤδη φωτίσθηκαν μὲ τὸ βάπτισμα, ἄλλοι μὲν ἀπὸ αὐτοὺς ἐπειδὴ ἦταν παιδιὰ, ὅταν ἔλαβαν τὸ βάπτισμα, ἄλλοι δὲ ἐνῶ ἦταν ἀσθενεῖς καὶ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὔτε αὐτοὶ φροντίζουν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔλαβαν τὸ βάπτισμα, ἐνῶ ἦταν ὑγιεῖς, καὶ αὐτοὶ λίγο φροντίζουν, καὶ ἐνῶ πρὸς τὸ παρὸν ἔδειξαν θερμὴ διάθεση, σὴ συνέχεια καὶ αὐτοὶ ἔσβησαν τὴ θερμὴ αὐτὴ διάθεσή τους. Διότι μήπως δὲν εἶναι δυνατό νὰ χρησιμοποιεῖς τὰ πράγματα τῆς ἐδῶ ζωῆς; μήπως σὲ ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴ σύζυγό σου; Σὲ ἀποτρέπω μόνο ἀπὸ τὴν πορεία. Μήπως σὲ ἐμποδίζω ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση τῶν χρημάτων; μόνο ἀπὸ τὴν πλεονεξία καὶ τὴν ἀρπαγή. Μήπως σὲ ἀναγκάζω νὰ τὰ προσφέρεις ὅλα; Ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σου λίγα μόνο νὰ δώσεις σὲ ὅσους ἔχουν ἀνάγκη («Ὁ πλοῦτος τῆς ὑπομονῆς σας», λέγει, «νὰ συμπληρώσει τὸ ὑστέρημα ἐκείνων»)⁸ καὶ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι σὰς πείθουμε. Μήπως σὲ ἀναγκάζουμε νὰ νηστεύεις; Σὲ ἐμποδίζουμε μόνο νὰ μεθᾶς καὶ νὰ γίνεσαι ὑπερβολικὰ δοῦλος τῆς κοιλιᾶς. Δὲν ἐπιτρέπουμε αὐτὰ ποὺ προκαλοῦν σὲ σένα ἀπρέπεια, τὰ ὁποῖα καὶμποροῦν νὰ ἀποφευχθοῦν ἤδη ἀπ' ἐδῶ, πρὶν

εἶναι συνομολογεῖς. Μὴ γὰρ ἡδεσθαι καὶ χαίρειν; Ἄλλὰ μὴ αἰσχροῶς, μηδὲ ἀναξίως.

4. Τί δέδοικας; τί φοβῇ; τί τρέμεις; Ἐνθα γάμος, ἔνθα χρημάτων ἀπόλαυσις, ἔνθα τροφή σύμμετρος, ποῖα ἀμαρτίας ὑπόθεσις; Καὶ μὴν οἱ ἔξωθεν τὰ ἐναντία ἐπιτάττουσι, καὶ ἀκούονται· οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐνόντιων ἀπαιτοῦσιν, ἀλλὰ λέγουσιν ὅτι τοσόνδε δοῦναι δεῖ· καὶ προβάλλη πενίαν, οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἄφ' ὧν ἔχεις δός, καὶ εἰς τὴν πρώτην σε καταλέξω τάξιν. Πάϊν 10 ἐκεῖνοι· Ἐἰ θούλει, φησὶν, εὐδοκιμεῖν, κατάλιπε πατέρα, μητέρα, συγγενεῖς, οἰκείους, καὶ προσέδρευε τοῖς βασιλείοις, κοπιόμενος, ταλαιπωρούμενος, δουλεύων, σπώμενος, μυρία πάσχων κακὰ· ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἔσο ἐν τῇ οἰκίᾳ μετὰ τῆς γυναικός, μετὰ τῶν παίδων, καὶ αὐτὰ ταῦτα 15 διάπλατε καὶ ρύθμιζε, τὸν ἀπράγμονα θίον ζῆν καὶ ἀκίνδυνον. Ναί, φησὶν, ἀλλ' ἐκεῖνος χρήματα ἐπαγγέλλεται. Ἄλλ' οὗτος βασιλείαν, μάλλον δὲ καὶ χρήματα μετὰ ταύτης· «ζητεῖτε» γάρ, φησί, «τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προσιεθήσεται ὑμῖν». Καὶ ἐκεῖνος μὲν οὐδὲ ἐν προσ- 20 θήκης μέρει, οὗτος δὲ καὶ προηγουμένως. «Νεώτερος ἐγενόμην, φησί· καὶ γὰρ ἐγήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλείμμενον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄριους».

Ἀρξώμεθα τοίνυν, τῆς ἀρετῆς θῶμεν προοίμιον, ἐπιλαβώμεθα αὐτῆς μόνον, καὶ ὄψει ὅλα τὰ ἀγαθὰ· μὴ γὰρ ἀπο-

9. Ματθ. 6, 33.

10. Ψαλμ. 38 (37), 25.

ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς γέννας, καὶ ποῦ καὶ σὺ ὁ ἴδιος παραδέχεσαι ὅτι εἶναι μισητά. Μήπως σὲ ἐμποδίσουμε νὰ εὐχαριστεῖσαι καὶ νὰ χαίρεσαι; Μόνο νὰ μὴ ζεῖς αὐτὰ μὲ τρόπο αἰσχρὸ καὶ ἀνάξιο.

4. Γιατί ἀνησυχεῖς, γιατί φοβᾶσαι, γιατί τρέμεις; Ὃπου ὑπάρχει γάμος, ὅπου ὑπάρχει ἀπόλαυση χρημάτων, ὅπου ὑπάρχει κανονικὴ τροφή, ποῖος λόγος ὑπάρχει γιὰ ἁμαρτία; Καὶ ὅμως οἱ μὴ χριστιανοὶ τὰ ἀντίθετα παραγγέλλουν, καὶ εἰσακούονται· διότι δὲν ἀπαιτοῦν ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητες τοῦ καθένα, ἀλλὰ λέγουν ὅτι 'τόσο πρέπει νὰ δώσεις' καὶ ἂν προβάλεις τὴ φτώχεια σου σὰν δυσκολία, οὔτε τότε ὑποχωροῦν. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ζητεῖ κατὰ τὸν τρόπο αὐτό, ἀλλὰ λέγει, 'ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔχεις δώσε, καὶ θὰ σὲ κατατάξω στὴν πρώτη θέση'. Πάλι οἱ μὴ χριστιανοὶ λέγουν· "Ἄν θέλεις νὰ προκόψεις, νὰ ἐγκαταλείψεις τὸν πατέρα, τὴ μητέρα, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς οἰκείους, καὶ νὰ παραμείνεις κοντὰ στὰ ἀνάκτορα, ὑποβάλλοντας τὸν ἑαυτό σου σὲ κόπους, ταλαιπωρεῖες, δουλεύοντας σκληρὰ, ὑποφέροντας καὶ παθαίνοντας ἄπειρα κακά'. Ὁ δὲ Χριστὸς δὲν λέγει τὰ ἴδια, ἀλλὰ λέγει· 'νὰ εἶσαι στὸ σπίτι μαζί μὲ τὴ γυναῖκα σου, μὲ τὰ παιδιὰ σου, καὶ νὰ διαμορφώνεις καὶ νὰ ρυθμίζεις τὰ τῆς ζωῆς σου, κάμνοντας μιὰ ἥσυχη καὶ ἀκίνδυνη ζωή. Ναί, λέγει, ἀλλ' ὁ μὴ χριστιανὸς ὑπόσχεται χρήματα. Ὁ Χριστὸς ὅμως ὑπόσχεται τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μᾶλλον δὲ καὶ χρήματα μαζί μὲ αὐτήν· διότι λέγει· «Ζητεῖτε τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ θὰ σᾶς δοθοῦν ἐπιπρόσθετα»⁹. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ὑπόσχεται αὐτὰ χωρὶς νὰ προσθέσει τίποτε ἄλλο, ὁ δὲ Χριστὸς ὑπόσχεται αὐτὰ καὶ στὴν ἐδῶ ζωή, λέγοντας· «ὑπῆρξα ἄλλοτε νεώτερος, καὶ βέβαια γέρασα, ἀλλὰ δὲν εἶδα τὸν δίκαιο νὰ μένει ἐγκαταλειμμένος, οὔτε εἶδα τοὺς ἀπογόνους του νὰ ἀναζητοῦν ψωμί»¹⁰.

"Ἄς ἀρχίσουμε λοιπὸν νὰ ἀσκοῦμε τὴν ἀρετὴν ὥς θέσουμε αὐτὴν σὰν προϋπόθεσιν ὥς ἐνδιαφερθοῦμε μόνο γι' αὐτὴν καὶ θὰ δεῖς ποιά εἶναι τὰ ἀγαθὰ. Μήπως δηλαδὴ τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ τὰ κατορθώνεις χωρὶς κόπους, γι' αὐτὸ

νητὶ ἐκεῖνα καιορθοῖς, διτι πρὸς ταῦτα μαλακίζῃ; Ναί, φη-
 σίν, ἐκεῖνα ἀπονητί, ταῦτα δὲ μετὰ πόνου. "Απαγε! οὐκ ἔ-
 σσι τοῦτο, οὐκ ἔσιν· ἀλλά, εἴ τι δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἐκεῖνα
 μᾶλλον πόνοις συνέξενται, καὶ μετὰ πόνου πλείονος καιορ-
 5 θοῦνται, ταῦτα δέ, ἂν ἐθέλωμεν, ραδίως. Μὴ δὴ ἀποπηδῶ-
 μεν τῶν θείων μυσηρίων, παρακαλῶ· μὴ τοῦτο ἴδῃς, διτι ὁ
 πρὸ σοῦ φωτισθεὶς φαῦλος γέγονε, καὶ τῆς ἐλπίδος ἐξέπε-
 σε τῆς αὐτοῦ, καὶ ὀκνηρότερος σαυτοῦ γένη· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς
 στρατιώταις ὁρῶμεν τοὺς μὲν οὐκ εἰς δέον χρωμένους τῇ
 10 σιραιά, τοὺς δὲ εὐδοκιμοῦντας, καὶ οὐ τοῖς ραθύμοις προσ-
 ἔχουμεν, ἀλλὰ τούτους ζηλοῦμεν τοὺς καιορθοῦντας. Πρὸς
 τοῦτοις ἐννόησον ὅσοι μετὰ τὸ φῶτισμα ἄγγελοι ἀντὶ ἀνθρώ-
 πων γεγόναι. Φοβήθητι τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον. Ὡς κλέ-
 πτης ἐν νυκτί, οὕτως ἔρχεται ὁ θάνατος· οὐδὲ ἀπλῶς ὡς
 15 κλέπτης, ἀλλὰ καθευδόντων ἡμῶν ἐπιτίθεται, καὶ ραθυμοῦν-
 τας λαβὼν ἄπειοι. Διὰ τοῦτο ἄδηλον ἐποίησε τὸ μέλλον ὁ Θεός,
 ἵνα αἰεὶ τὸ τῆς προσδοκίας ἀδήλω ἐν τῇ ἀρετῇ διάγωμεν.
 Ἀλλὰ φιλάνθρωπός ἐσι, φησί. Μέχρι πότε τὸ ψυχρὸν τοῦ-
 το ρῆμα καὶ καταγέλαστον λέγομεν; Ἐγὼ οὐχ διτι φιλάνθρω-
 20 πός ἐστιν ὁ Θεὸς λέγω μόνον καὶ παύομαι, ἀλλ' διτι οὐδὲν
 φιλανθρωπότερον αὐτοῦ, καὶ διτι χρησίμως ἅπαντα τὰ καθ'
 ἡμᾶς οἰκονομεῖ.

Πόσους ὁρᾷς ἐν ἡλικίᾳ πάσῃ ἐλέφαντι διάγοντας; πό-
 σους ἀπὸ πρώτης ἡλικίας τυφλώτιοντας μέχρι γήρως, ἄλ-
 25 λους ἐν πηρώσει μετὰ ταῦτα γενομένους, ἄλλους ἐν πενίᾳ,
 ἄλλους ἐν δεσμοῖς, ἐτέρους ἐν μετάλλοις, ἄλλους ὁμοῦ κα-
 ταχωσθέντας, ἄλλους ἐν πολέμοις ἀναλωθέντας; Ταῦτα οὐκ
 ἔσι φιλανθρωπίας; εἰπέ μοι ταῦτα οὐκ ἐδύνατο κωλῦσαι,
 εἰ ἠθέλησεν; ἀλλ' ἀφίησι. Ναί, φησί. Σὺ δὲ εἰπέ μοι, διὰ

δείχνεις νωθρότητα πρὸς τὰ ἐπουράνια; Ναί, λέγει, ἐκεῖνα τὰ κατορθώνω χωρὶς κόπους, ἐνῶ αὐτὰ μὲ κόπους. Κάθε ἄλλο δὲν συμβαίνει αὐτό, δὲν συμβαίνει ἄλλά, ἂν πρέπει νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ἐκεῖνα εἶναι συνδεδεμένα μὲ περισσότερους κόπους καὶ ἐπιτυγχάνονται μὲ μεγαλύτερο κόπο, ἐνῶ αὐτά, ἂν θέλουμε, πολὺ εὐκόλα. Ἄς μὴ ἀπομακρυνόμαστε λοιπὸν, παρακαλῶ, ἀπὸ τὰ θεῖα μυστήρια· νὰ μὴ προσέξεις αὐτό, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ βαπτίσθηκε πρὶν ἀπὸ σένα ἔχει γίνῃ φαῦλος καὶ ἔχει χάσει τὴν ἐλπίδα του, καὶ ἔτσι γίνεις πιὸ ὀκνηρὸς ἀπὸ ὅ,τι ἦσουν πρὶν. Διότι καὶ ἀνάμεσα στοὺς στρατιῶτες βλέπουμε ἄλλους μὲν νὰ μὴ ἀνταποκρίνονται ὅπως πρέπει σὺς στρατιωτικὰς τοὺς ὑποχρεώσεις, ἄλλους δὲ νὰ ἐπιδίδονται μὲ ἐπιτυχία σ' αὐτές· καὶ ἀκόμη δὲν πρέπει νὰ προσέχουμε τοὺς ὀκνηροὺς, ἀλλὰ μὲ ζῆλο νὰ μιμούμαστε ἐκείνους ποὺ σημειώνουν ἐπιτυχίαι. Ἐπὶ πλέον σκέψου πόσοι μετὰ τὸ βάπτισμα ἔχουν γίνῃ ἄγγελοι ἀντὶ ἄνθρωποι. Νὰ φοβᾶσαι τὸ ἄγνωστο τοῦ μέλλοντος. Σὰν κλέφτης μέσα στὴ νύχτα, ἔτσι ἔρχεται ὁ θάνατος· ὄχι ἀπλῶς σὰν κλέφτης, ἀλλ' ἐπιτίθεται, ἐνῶ ἐμεῖς κοιμούμαστε, καὶ ἀφοῦ μᾶς κυριεύσει, ἐνῶ ἐμεῖς ἀδιαφοροῦμε, φεύγει. Γί' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἔκανε ἄγνωστο τὸ μέλλον, γιὰ νὰ ζοῦμε ἐνάρετα πάντοτε, μὲ τὴν προσδοκίαν τοῦ ἀγνώστου. Ἀλλά, λέγει, εἶναι φιλάνθρωπος. Μέχρι πότε θὰ λέμε τὸν ψυχρὸ καὶ ἄξιο γιὰ γέλια αὐτὸ λόγῳ; Ἐγὼ ὄχι μόνο λέγω ὅτι εἶναι φιλάνθρωπος ὁ Θεὸς καὶ ἀρκοῦμαι σ' αὐτό, ἀλλ' ὅτι τίποτε φιλανθρωπότερο δὲν ὑπάρχει ἀπὸ αὐτόν, καὶ ὅτι ρυθμίζει ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ μᾶς κατὰ τρόπο χρήσιμο.

Πόσους βλέπεις σὲ κάθε ἡλικία νὰ ζοῦν μὲ τὴ νόσο τῆς ἐλεφαντιάσεως; πόσους νὰ εἶναι τυφλοὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία μέχρι τὰ γεράματά τους, ἄλλους μετὰ ταῦτα νὰ ἔχουν γίνῃ ἀνάπηροι, ἄλλους νὰ ζοῦν μέσα στὴ φτώχεια, ἄλλους νὰ φυλακίζονται, ἄλλους νὰ στέλλονται σὲ μεταλλεῖα, ἄλλους νὰ ἔχουν καταπλακωθεῖ ἀπὸ χῶματα, ἄλλους νὰ ἔχουν χαθεῖ στοὺς πολέμους; Αὐτὰ δὲν εἶναι ἔργα φιλανθρωπίας; Πές μου, αὐτὰ δὲν μπορούσε

τί οἱ ἐκ πρώτης ἡλικίας τυφλοί; Οὐκ ἔρῳ, ἕως ἂν ὑπόσχη-
 μοι, διτι φωτίζῃ, διτι φωτισθεῖς διοῖς ὁρθῶς. Οὐ θέμις σοι
 τὰ τοιαῦτα ἐπιλύεσθαι· οὐ γάρ δὴ μέχρι τέρφεώς ἐσιν ὁ λό-
 γος· κἂν γάρ τοῦτο λύσω, ἕτερον ἐπεισέρχεται ζήτημα· ἄ-
 5 δυσοος γάρ ἐστι ζητημάτων ἡ Γραφή. Ὡστε μὴ μόνον ἐθί-
 ζετε ἑαυτοὺς πρὸς τὸ λύειν ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μὴ ζη-
 τεῖν· ἐπεὶ οὐδέποτε σιτησόμεθα ζητοῦντες· ἰδοὺ γάρ ἂν τοῦ-
 το λύσω, μυρίας νιφάδας ἐπιδεικνύω ζητημάτων. Ὡστε μαν-
 θάνωμεν μᾶλλον τοῦτο ζητεῖν, ἢ τὰ ζητηθέντα λύειν· οὔτε
 10 γάρ, ἔὰν λύσωμεν, πάντως ἐλύσαμεν, ἀλλὰ κατὰ ἀνθρώπινον
 λογισμόν, οἰκεία τῶν τοιούτων λύσις ἢ πίσις ἐστί, τὸ εἰδέ-
 ραι διτι πάντα δικαίως καὶ φιλανθρώπως ὁ Θεὸς καὶ συμ-
 φερδόντως ποιεῖ, διτι καταλαβεῖν αὐτῶν τὸν λόγον οὐκ ἔστι.
 Μία λύσις αὕτη, καὶ ταύτης ἀμείνων ἑτέρα οὐκ ἔστι· τί γάρ,
 15 εἰπέ μοι, τῆς λύσεως ἔργον; Πάντως μηκέτι ζητεῖν τὸ λυ-
 θέν. Κἂν τοῦτο πείσης σαυτόν, διτι προνοία Θεοῦ τὰ πάντα
 διοικεῖται, τὰ μὲν συγχωροῦντος δι' ὃν οἶδε λόγον, τὰ δὲ
 ἐνεργοῦντος, ἀπηλλάγης τοῦ ζητεῖν, καὶ τῆς λύσεως τὸ κέρ-
 δος ἔλαβες.

10 Ἄλλ' ἐπανίσταμεν εἰς τὸ προκείμενον. Ἐπεὶ οὖν ὁρᾷς
 τοσοῦτους ἐν κολάσεσι, ταῦτα δὲ ὁ Θεὸς συγχωρεῖ πάντα,
 χρῆσαι τῇ ὑγιείᾳ τοῦ σώματος εἰς τὴν ὑγιείαν τῆς ψυχῆς.
 Ἄλλ' ἑρεῖς· Ἔτι μοι χρεῖα πόνων καὶ ταλαιπωρίας, ἐξὸν
 ἀπονητὶ πάντα ἀπολύσασθαι. Μάλιστα μὲν οὐδὲ δῆλον τοῦτό
 ἐστι· συμβαίνει γάρ οὐ μόνον ἀπονητὶ μὴ ἀπολύσασθαι, ἀλλὰ
 καὶ ἀπελθεῖν πάντα ἔχοντα. Πλήν, εἰ καὶ τοῦτο δῆλον, οὐδὲ

νὰ τὰ ἐμποδίσαι, ἂν ἤθελε; ἀλλὰ τὰ ἐπιτρέπει. Ναί, λέγει. Σὺ δὲ πές μου, γιατί ὑπάρχουν τυφλοὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία; Δὲν θὰ σ' ἀπαντήσω, μέχρις ὅτου μοῦ ὑποσχεθεῖς, ὅτι θὰ βαπτισθεῖς, καὶ ὅτι, ὅταν βαπτισθεῖς, θὰ ζεῖς κατὰ τρόπο ὀρθό. Δὲν εἶναι ὀρθὸ νὰ σοῦ λύνονται παρόμοια ζητήματα, διότι, ὅπωςδήποτε, δὲν γίνεται ὁ λόγος μόνο γιὰ εὐχαρίστηση. Καθόσον καὶ ἂν ἐπιλύσω αὐτό, ἄλλο ζήτημα ἐμφανίζεται· διότι ἡ Γραφή εἶναι γεμάτη ἀπὸ τέτοια ζητήματα. Ὡστε νὰ μὴ συνηθίζετε τοὺς ἑαυτοὺς σας μόνο νὰ ζητᾶτε λύση, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ζητᾶτε· ἐπειδὴ ἔτσι δὲν θὰ σταματήσουμε νὰ ζητοῦμε λύσεις. Διότι νὰ, ἂν λύσω αὐτό, παρουσιάζω πληθώρα ἄλλων ζητημάτων. Ὡστε νὰ μάθουμε μᾶλλον αὐτὸ νὰ ζητοῦμε, παρὰ νὰ δίνουμε λύσεις στὰ παρουσιασθέντα ζητήματα. Διότι οὔτε ἂν τὰ λύσουμε, ὅπωςδήποτε τὰ ἔχουμε λύσει, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ, ἡ πρέπουσα λύση τῶν ζητημάτων αὐτῶν εἶναι ἡ πίστη, τὸ νὰ γνωρίζουμε, ὅτι ὅλα τὰ ἐπιτελεῖ ὁ Θεός, κατὰ τρόπο δίκαιο, φιλόανθρωπο καὶ μὲ συμφέρον μας, ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ κατανοήσουμε τὴν αἰτία αὐτῶν. Μιὰ λύση εἶναι αὕτη, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλη καλύτερη ἀπ' αὐτήν. Διότι πές μου, ποιὸ εἶναι τὸ ἔργο τῆς λύσεως; Ὅπωςδήποτε νὰ μὴ ζητᾶς τὴ λύση ἐκείνου ποὺ ἔχει λυθεῖ. Καὶ ἂν πείσεις τὸν ἑαυτὸ σου γι' αὐτό, ὅτι τὰ πάντα διοικοῦνται μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἄλλα μὲν ἐπιτρέπει, γιὰ τὸ λόγο ποὺ ἐκεῖνος γνωρίζει, ἄλλα δὲ ἐνεργεῖ, ἀπαλλάχθηκες ἀπὸ τὸ νὰ ζητᾶς λύση, καὶ ἔλαβες τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ λύση.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθουμε στὸ προκείμενο θέμα. Ἐφόσον λοιπὸν βλέπεις τόσους νὰ τιμωροῦνται καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτρέπει ὁ Θεός, νὰ χρησιμοποιοεῖς τὴν ὑγεία τοῦ σώματός σου γιὰ τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ θὰ πεῖς· Γιατί πρέπει νὰ κοπιᾶζω καὶ νὰ ταλαιπωροῦμε, ἐφόσον χωρὶς κόπους εἶναι δυνατό ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ ὅλα; Πολὺ περισσότερο οὔτε αὐτὸ εἶναι φανερό. Διότι συμβαίνει ὅχι μόνο νὰ μὴ ἀπαλλαγεῖς ἀπ' αὐτὰ χωρὶς κόπους, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπέλθεις φέρνοντας μαζί σου ὅλα αὐτά. Πλὴν ὁμως καὶ

οὗτος ἀνεκτὸς ὁ λόγος. Εἰς ἀγῶνας εἵλκυσεν δπλα κεῖται
 χουσα. Δέον λαβεῖν αὐτὰ καὶ μεταχειρίσασθαι, σὺ δὲ βούλει
 ἀδόξως σωθῆναι, καὶ μηδὲν ἀγαθὸν ἐργάσασθαι. Εἰπέ μοι,
 εἰ πόλεμος συνεισιθήκει, καὶ ὁ βασιλεὺς παρῆν, καὶ τοὺς μὲν
 5 εἶδες εἰς μέσας τὰς φάλαγγας τῶν πολεμίων ἐμπεσόντας
 καὶ καιακόπιοντας, καὶ τραυματίας ἐργαζομένους μυρίους,
 ἐτέρους μονομαχοῦντας, ἄλλους πηδῶντας, ἄλλους ἐφ' ἵππων
 ὀρχουμένους καὶ ἐπαινουμένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως, θαυμαζο-
 μένους, κροτουμένους, σιεφανουμένους· ἐτέρους δὲ πάλιν ἀ-
 10 γαπητὸν ἡγουμένους, εἰ μηδὲν πάθοιεν κακόν, καὶ τὴν ἐσχά-
 την τάξιν φυλάτιοντας καὶ καθημένους, εἴτα μετὰ τὴν τοῦ
 παλέμου λύσιν τοὺς μὲν καλουμένους, δεξιουμένους ταῖς με-
 γάλαις δωρεαῖς, ἀνακηρυττιομένους· ἐκείνων δὲ οὐδὲ τοῦτο
 μα δῆλον γεγόμενον, ἀλλὰ μέχρι τῆς σωτηρίας αὐτοῖς τὴν τῶν
 15 ἀγαθῶν ἀντίδοσιν οὖσαν, τίτων ἂν ἠθέλησας γενέσθαι; Εἰ
 γὰρ λίθινος ἦς, εἰ γὰρ ἀναισθήτων καὶ ἀψύχων νωθέστε-
 ρος, οὐκ ἂν ἐπεθύμησας ἐκείνων γενέσθαι μυριάκις; Ναί,
 δέομαι καὶ ἀντιβολῶ. Εἴ γὰρ πεσεῖν πολεμοῦντα ἔδει, οὐκ
 ἔχρην προθύμως τοῦτο ἐλέσθαι; Οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐν τοῖς πο-
 20 λέμοις τούτοις πίπιοντας, πῶς εἰσι λαμπροί, πῶς ἔνδοξοι;
 καίτοι θάνατον ἀποθνήσκουσι, μεθ' ὃν οὐκ ἔστι τιμηθῆναι πα-
 ρὰ τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ δὲ ἐκείνου τοῦ πολέμου οὐδὲν τοιοῦ-
 τον, ἀλλὰ πάντως παρασιτήση τοὺς μάλωπας ἔχων, οὓς γέ-
 νοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιδεῖξαι καὶ χωρὶς διωγμῶν ἐν Χρι-
 25 στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἂν αὐτὸ εἶναι φανερό, οὔτε ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι ἀνεκτός. Σὲ ἀγῶνες σὲ προσκαλεῖ ὁ Θεός· ὄπλα χρυσᾶ ὑπάρχουν. Ἐνῶ πρέπει νὰ λάβεις αὐτὰ καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιεῖς, σὺ ὁμως θέλεις νὰ σωθεῖς ἄδοξα καὶ νὰ μὴ ἐπιτελέσεις κανένα ἀγαθὸ ἔργο. Πές μου, ἂν γινόταν πόλεμος καὶ ἦταν παρῶν καὶ ὁ βασιλιάς, καὶ ἔβλεπες ἄλλους μὲν νὰ πέφτουν ἀνάμεσα στὶς ἐχθρικές φάλαγγες, καὶ νὰ κατακόπτουν τοὺς ἀντιπάλους καὶ νὰ προκαλοῦν ἄπειρους τραυματίες, ἄλλους νὰ μονομαχοῦν, ἄλλους νὰ πηδοῦν, ἄλλους νὰ χοροπηδοῦν ἐπάνω στοὺς ἵππους καὶ νὰ ἐπαινοῦνται ἀπὸ τὸ βασιλιά, νὰ θαυμάζονται, νὰ ἐπιδοκιμάζονται, νὰ στεφανώνονται· ἄλλους δὲ πάλι νὰ θεωροῦν ἀρκετὸ ἂν συνέβαινε νὰ πάθουν κανένα κακὸ, καὶ νὰ φυλάττουν ἔτσι τὴν τελευταία θέση τῆς παρατάξεως καὶ νὰ κάθονται, ἔπειτα μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ἂν ἔβλεπες τοὺς μὲν νὰ καλοῦνται καὶ νὰ τιμοῦνται μὲ μεγάλες δωρεές, καὶ νὰ ἀναγνωρίζονται ἐπίσημα νικητές, τῶν δὲ ἄλλων οὔτε τὸ ὄνομα νὰ μὴ ἀναφέρεται, ἀλλὰ ἡ ἀνταπόδοση τῶν ἀγαθῶν σ' αὐτοὺς νὰ φθάνει μέχρι τὴν σωτηρία τους, μὲ ποιὸς θὰ ἤθελες νὰ εἶσαι; Διότι ἂν ἦσαν λίθινος, ἂν ἦσουν νωθρότερος ἀπὸ ἀναίσθητα καὶ ἄψυχα ἀντικείμενα, δὲν θὰ ἐπιθυμοῦσες ἀναρίθμητες φορές νὰ ἀνήκεις στοὺς πρώτους; Ναί, παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω. Διότι, ἂν ἦταν ἀνάγκη νὰ πέσεις στὸ πεδίο τῆς μάχης ἀγωνιζόμενος, δὲν θὰ ἔπρεπε πρόθυμα νὰ προτιμήσεις αὐτό; Δὲν βλέπεις ἐκείνους ποὺ πέφτουν στοὺς πολέμους, πῶς εἶναι λαμπροί, πῶς εἶναι ἔνδοξοι; ἂν καὶ βέβαια πεθαίνουν, ὅποτε δὲν εἶναι πιά δυνατό νὰ τ'μηθοῦν ἀπὸ τὸ βασιλιά. Εἰς ἐκεῖνον ὁμως τὸν πνευματικὸ πόλεμο, δὲν συμβαίνει τίποτε παρόμοιο, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε θὰ παρουσιασθεῖς ἔχοντας τοὺς μύλωπες ἀπὸ τὸν πόλεμο, τοὺς ὁποίους εἶθε ὅλοι μας νὰ ἐπιδείξουμε καὶ χωρὶς διωγμούς, γιὰ χάρη τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			2	1 - 2	458
				2	452
3	19	464		11	456
4	9	440		11 - 12	458
	10	440		13 - 15	460
	24	590		14 - 22	460
11	31 - 32	426	3	2	126. 460
12	3	254		5	462
15	13	448		6	462
17	9 - 14	448		7 - 8	462
21	2 - 4	448		11	128
23	16 - 20	456		32	456
25	20 - 26	448	8	19	522
27	27	530	33	9	68
28	20	466			
35	22 - 26	448		Ἀριθμοὶ	
37	11 - 36	450			
40	8	248	12	—	414
41	37 - 46	450		13	312
42	6	450	15	35	346
	21	360		35 - 36	336
45	4 - 5	172	21	4 - 9	358
	15	450			
46	6 - 27	456		Δευτερονόμιον	
	27	450			
47	27	452	6	4	20
50	13	452		7	560
				11 - 12	466
	Ἑξοδος		10	22	452
			19	15 - 17	74
1	7	452			
	8 - 10	456		Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ	
	10 - 14	454			
	15 - 22	458	7	1	346

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν διὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς κατὰ σειρὰν εἰς τὸ κεφάλαιον, τὸν στίχον καὶ τὴν σελίδα, διὰ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα εἰς τὴν σελίδα ποὺ εὐρίσκονται.

20	22	348	10	27	290
			15	8	174
			18	5	168
			29	7	466
			37	6	310
				11	116
			44	17	152
			67	12	568
			68	26	100
				28	92
			72	6-7	468
			89	10	214
			96	2	74
			103	3	68
				32	326
			108	2	98
			109	1	182
				2	254. 356
			113	7	326
			117	22	290
				86	84
Α' Βασιλειῶν			Παροιμίαι		
1	10	310	8	21	60
	14	442	10	9	210
	15	442	11	25	210
2	24	238	18	19	118
3	3	128			
16	13	126			
17	34	248			
26	19	466			
Β' Βασιλειῶν			Ἐκκλησιαστικῆς		
6	6-7	350	7	3	464
15	26	466		23-24	566
16	1	442			
19	24-30	442			
Γ' Βασιλειῶν			Τωβίτ		
19	20	128	12	9	606
21	19	360			
Δ' Βασιλειῶν			Σοφία Σεπράχ		
2	10	42			
	11	68			
	12	74			
	13-14	126			
5	20-27	358			
Ψαλμοί					
2	1-2	316			
9	17	350			
	28	214			
			16	3	242

23.	9 - 10	308
31	20	470
	Ἰωήλ	
2	28	148
3	1	122
	Ζαχαρίας	
5	2	356
	Ἡσαΐας	
9	6	462
19	1	68
32	6	76
35	6	568
38	39	466
53	7	544
	7 - 8	560
59	9	262
65	17	568
	Ἰερεμίας	
1	6	130
	9	126
15	19	534
38	31	568
42	—	414
44	15	400
	Ἰεζεκιήλ	
2	9 - 10	126
3	3	126
34	2 - 3	112
	Δανιήλ	
2	30	248
8	15 - 17	36

Ματθαῖος

1	18 - 25	636
2	13	636
3	11	182
5	6	384
	8	384
	10	384
	13 - 16	594
	15	242
	23	590
	37	312
	40	28
	47	414
6	1	164
7	8	54
	21 - 22	156
	23	566
8	4	270
	12	648
	20	26
10	5 66. 510.	640
	16 - 26	304
	17 - 18	14
	19 - 20	288
	27	290
	34	566
	38	588
11	1	38
	27	64
	29	26. 186
12	27	148
	28	28
15	16 - 66	134
	34	634
16	23	134
	27	60
17	9	60
18	14	26
	16	74
	22	590
19	21	218
	28	60

20	2	158		22	522
21	31	442		32	60
	44	290	15	6	258
23	2 3	270	16	19	60
	8 - 9	306	24	36	58
24	3	72			
	6	72		Λ ο υ κ ᾱ ς	
	7	328			
	21	158	1	2	22
	22	156		3	22
	51	566		4	26
25	1 - 12	592	3	16	40
	14 - 30	592		32	122
	31 - 46	592	7	38	442
26	24	618		39	442
	64	506	10	2	120
	52	440		19	36
	69 - 74	152		22	64
	70	296		32	98
27	15	258	12	51	566
	30	240	14	26	566
	40	424	17	4	590
	42	408	19	27	158
	42 - 43	250	21	2	590
28	20	28		24	60
	24	100		27	60
			22	32	98
	Μ ᾱ ρ κ ο ς			69	60
			23	35	250
1	8	182			
	10	122		Ἰ ω ᾱ ν ν η ς	
4	14	640			
6	26	388	1	32	122
	38	634		33	170
7	18	66		34	22
9	43 - 48	566		40	102
	44	646	2	19	76
	46	646	3	2	178
	48 - 49	646		11	24
10	26	574		14	358
11	25	590	4	14	128
12	41 - 44	590		35	120
13	7	72			

5	14	44		24	316
	17	60	2	1	120
	19 - 23	60		13	232
	21	62		13 - 15	602
6	5 - 6	634		14	146. 246
	63	28		17	122
7	7	98		22	170. 256. 260
	28	170		24	258
	46	374		23	250
8	42	18. 170		37	196
	58 - 59	18		44	320
10	35	154	3	2 - 8	602
11	4	434		6	318. 590
	25	60		12	144. 246. 582
12	29	554		12 - 16	602
13	24	224	4	1	284
	35	16		8 - 20	602
	36	72		16	504
14	12	14. 344. 352		19 - 20	370
	16	36		23	316
15	20	440		36	340
	22	46. 168	5	1 - 11	602
	27	24		14 - 15	602
16	2	548		15	604
	5 - 7	68		17	362
	7	36. 38		28	136. 294
	12	20		29 - 32	602
	33	566		32	24
18	39	258		34	400
19	15	258. 460		39	454
	27	88	6	8	420
20	3	224	7	6 - 7	448
	22	36		40	430. 542
21	15 - 17	537		54	504
	21	224		60	310
	25	26	8	1	508
				18 - 24	602
	Π ρ ὶ Ξ ε ι ς			20	114
				26 - 27	538
1	1	14		27	52
	6	58		27 - 28	538
	12	86		29 - 31	540
	21	404		32	544

	36	540
	38 - 39	540
9	1 - 2	548
	3 - 4	550
	5	552
	6	552
	7 - 8	552
	32	602
	9	552
10	41	24. 34. 84
14	15	144
16	27 - 29	52
17	31	18

Ρωμαίους

1	20	78
	22	84
8	31	436
9	3	556
10	18	168
11	29	46

Κορινθίους Α'

2	4	328
	10	64
4	13	240
6	12	164
11	26	624
12	8 - 9	428
15	1	16
	5	16

Κορινθίους Β'

5	4	264
8	18	16. 24
	19	24
9	7	210
11	32	586
12	4	60
	9	304
13	2	306

Γαλάτας

1	16 - 17	596
	17 - 19	596
	18	598
2	1	598
	10	406
3	28	156
4	19	336
5	22	56
6	17	436

Έφεσιους

4	10	70

Φιλιππησίους

2	2	118
3	17	28
4	1	338
	4	436. 468
	5 - 6	62

Τιμόθεον Α'

1	13 - 14	558
3	2 - 3	108
4	13	566
5	23	592
6	8	476

Τιμόθεον Β'

1	15	16
4	10 - 11	16

Τίτον

1	7	108

Φιλήμονα

1	10	592

Έβραίους

10	28 - 29	46

2. Εύρετήριο ονομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἀαρών 484.
 Ἀβελ 212. 440.
 Ἀβραάμ 248. 254. 272. 424.
 426. 434. 450. 452. 456.
 462. 478. 530. 634.
 ἀγαθότης 80 156.
 ἀγαλλίασις 104. 268. 380.
 ἀγανάκτησις 198.
 ἀγάπη 16. 56. 116. 124. 320.
 336. 644.
 Ἀγρίππας 550. 558.
 Ἀδὰμ 464.
 ἄδης 174. 176. 510.
 ἀδικία 100. 234. 274. 386. 518
 Ἀθηνᾶ 144.
 Ἀθῆναι 18.
 Ἦρα 144.
 ἄθυμία 56. 132. 164. 210. 304.
 344. 346. 378. 380. 382.
 464. 576. 582.
 Αἰγύπτιος, -οι 130.
 Αἴγυπτος 124. 450. 452. 456.
 462. 478. 480. 484.
 αἷμα 24. 28. 46. 136. 150. 156.
 286. 294. 296. 374. 440.
 554.
 Αἰνέας 604. 612.
 αἰρετικός, -οι 156.
 αἰσχρολογία 234.
 αἰσχύνη 56. 142. 278. 284.
 304. 306. 308. 314.
 αἰχμαλωσία 486.
 Ἀκελδαμᾶ 92. 100. 152.
 ἀκτημοσύνη 320.
 Ἀλεξάνδρεια 422.
 Ἀλεξανδρεύς, -εῖς 420.

ἀλαζονεία 22. 144. 468.
 ἀλήθεια 14. 22. 120. 160. 658.
 662.
 ἁμάρτημα, -τα 40. 44. 46. 56.
 92. 96. 110. 112. 176. 230.
 268. 352. 358. 372. 412.
 436. 442. 592. 618. 644.
 ἁμαρτία 46. 112. 154. 160. 168.
 198. 204. 264. 284. 310.
 336. 340. 342. 350. 354.
 660. 372. 498. 508. 536.
 560. 660. 674.
 ἀναισθησία 274. 358.
 ἀναισχυντία 134. 158. 256. 286.
 294.
 ἀνάληψις 30. 38. 66. 70. 74.
 180. 182. 344. 546.
 Ἀνανίας 320. 328. 340. 342.
 346. 356. 394. 408. 572.
 576. 578. 580. 598. 602.
 628.
 ἀνάστασις 18. 20. 24. 30. 32.
 34. 60. 66. 72. 74. 76. 84.
 86. 94. 102. 134. 154. 174.
 176. 178. 180. 226. 248.
 252. 256. 260. 264. 284.
 286. 288. 290. 304. 320.
 328. 354. 372. 420. 428.
 452. 540. 546. 554. 556.
 660.
 Ἀνδρέας 86.
 ἀνδρεία 132. 136. 362.
 Ἄννα 288. 296. 300. 442.
 ἀνωμοσία 388.
 ἀπέχθεια 94. 318. 468
 ἀπιστία 272. 584.
 ἀπόγνωσις 236.
 ἀποκάλυψις 150.
 Ἀπόλλων 144.

ὁπραγμοσύνη 386. 530.
 ὁπώλεια 114. 516. 520. 524.
 536.
 Ὀρέτας 586.
 ὀρετή 16. 54. 56. 82. 98. 128.
 154. 168. 232. 234. 276.
 282. 304. 320. 352. 376.
 384. 386. 434. 500. 530.
 580. 586. 594. 610. 622.
 ὀρχιερωσύνη 110.
 ὀσέδεια 82. 134. 142. 432. 504
 ὀσέλγεια 194. 234. 530. 618.
 Ὀσία 124. 420.
 Ὀσσάρων 604.
 ὀσχημοσύνη 50. 164. 184. 472.
 672.
 αὐθάδεια 350.
 ὀφροσύνη 310.
 Ὀχαάθ 360.

B

Βαβυλῶν 158. 480. 486.
 βάπτισμα 40. 44. 46. 48. 54.
 56. 94. 102. 198. 206. 634.
 660. 670.
 Βαρθολομαῖος 86.
 Βάρσαθās 94. 322.
 βασιλεία 34. 38. 44. 58. 62. 72.
 178. 184. 186. 244. 320.
 448.
 βασκανία 16. 148. 204. 432.
 584.
 Βηθσαιῖδα 138.
 βλασφημία 80. 234. 506.
 βωμός 20.

Γ

Γαβαωνίτης, - αι 388.
 Γόζα 538. 626.
 Γαλάτης, - αι 596.

Γαλατία 16.
 Γαλιλαία 34. 138. 660. 666.
 Γαλιλαῖος, - οι 70. 124.
 Γαμαλιήλ 390.
 Γαμαλιήλος 396. 420.
 γαστριμαργία 648.
 γέεννα 112. 140. 158. 160.
 166. 184. 186. 192. 218.
 240. 242. 358. 672.
 γελωτοποιία 234.
 Γιεζί 358.
 γνόφος 68. 74.
 γνῶσις 316.

Δ

δαμόνιον, - α 28.
 δαίμων, - ες 132. 144. 148. 278
 338. 496.
 Δαλματία 16.
 Δαμασκός 548. 550. 552. 556.
 560. 572. 576. 578. 596.
 598.
 Δανιήλ 36. 246.
 Δαυῖδ 90. 126. 128. 170. 174.
 176. 178. 182. 212. 248.
 250. 252. 316. 324. 464.
 482. 486. 488. 502.
 Δεβδώρα 154.
 Δημās 16.
 διάβολος 56. 78. 128. 142.
 186. 190. 194. 218. 220.
 334. 348. 454. 500. 534.
 552. 618. 666.
 διάκονος, - οι 406.
 διαφθορά 176. 180.
 δικαιοσύνη 142. 384. 658. 664.
 δόλος 234.
 δόξα 16. 56. 84. 136. 138.
 144. 186. 194. 222. 244.
 276. 282. 338. 360. 388.
 418. 446. 476. 500. 536.
 570. 594. 624. 644. 650.

680.
 Δορκὰς 604. 606. 608.
 δυσγένια 590.

Ε

Ἑβραῖος 392. 600.
 Ἑζεκίας 466.
 εἰδωλον, - α 20. 312. 486.
 εἰδωλολατρία 80. 272.
 εἰρήνη 56. 460. 528. 565. 600.
 610.
 εἰρωνεία 140.
 Ἑλαμίτης, - αι 124. 138.
 ἐλεημοσύνη 164. 204. 224. 226
 228. 230. 400. 404. 410.
 606. 618. 620. 622. 624.
 626. 628. 630. 638. 642.
 644. 646. 648. 650.
 ἐλευθερία 54. 152. 448. 454.
 ἐλευθεροστομία 152. 298.
 Ἑλισσαῖος 74. 126. 128.
 Ἑλκανὰς 312.
 Ἑλλάς 138.
 ἐλληνιστής, - αἱ 392. 600. 610.
 Ἑλληνες 20. 50. 62. 76. 220.
 256. 336. 492. 670.
 Ἑλύμας 556.
 Ἑμῶρ 452. 456.
 ἐξουσία 60. 64. 136. 636.
 ἐξουδένωσις 208.
 ἐπαγγελία 448. 450. 451.
 ἐπιβουλή 536. 586. 596. 610.
 ἐπιείκεια 46. 96. 162. 164. 190.
 194. 196. 226. 374. 386.
 446. 460. 496. 498. 500.
 588.
 ἐπιορκία 234. 274. 310. 356.
 360. 388.
 Ἑρμογένης 16.
 εὐγνωμοσύνη 132.
 εὐεργεσία 42. 184. 232. 290.
 298. 310. 448. 484.

εὐθυμία 164. 344. 346. 376.
 εὐλάβεια 124. 130. 202. 208.
 214. 234. 240. 282. 386.
 424. 540. 546. 562. 626.
 654. 656.
 εὐμηχανία 324.
 εὐσέβεια 142. 144. 246. 248.
 254. 282. 504. 534. 582.
 εὐτεκνία 242.
 εὐτέλεια 412. 470.
 εὐφροσύνη 56. 164. 208. 210.
 304. 378.

Ζ

Ζῆλος 572.
 Ζηλοτυπία 234.

Η

ἡδονή 38. 162. 164. 186. 188.
 190. 230. 304. 324. 330.
 378. 386. 436. 464. 466.
 468. 470. 534. 616.
 Ἡλίας 42. 68. 400. 442. 496.
 Ἡρα 144.
 Ἡρώδης 318. 388. 478.
 Ἡσαΐας 538.

Θ

Θάλασσα Ἑρυθρὰ 358.
 θάνατος 174. 176. 178. 296.
 372. 400. 418. 430. 434.
 460. 506. 510. 514. 522.
 532. 606. 616. 620. 622.
 624. 642. 646. 648. 676.
 θεογνωσία 80.
 Θεόφιλος 14. 20. 24.
 Θευδᾶς 390.
 θλίψις 90. 158. 208. 434. 436.
 442. 454. 462. 464. 466.
 566. 612.

θρασύτης 190. 544.
 θυμός 16. 136. 148. 194. 196.
 270. 272. 318. 336. 338.
 372. 318. 336. 338. 372.
 388. 390. 398. 408. 410.
 412. 414. 438. 444. 446.
 458. 460. 492. 494. 496.
 500. 508. 510. 514. 520.
 550. 594.
 θυσία 20. 426. 432. 448. 458.
 466. 480. 486. 490. 492.
 552. 622. 634.
 θυσιαστήριον 490. 528.
 Θωμάς 86.

I

Ιακώβ 114. 248. 326. 360.
 448. 450. 456. 462. 466.
 482.
 Ιάκωβος 86. 94. 96.
 Ιάκωβος ὁ Ἀλφαίου 86. 94.
 Ιεζεκιήλ 126. 128. 484.
 Ιερεμίας 130. 414.
 Ιερουσαλήμ - Ἱεροσόλυμα 34.
 38. 62. 66. 72. 74. 86. 92.
 96. 124. 146. 150. 158.
 288. 294. 296. 344. 396.
 408. 508. 514. 522. 524.
 534. 538. 548. 550. 558.
 560. 572. 576. 580. 586.
 588. 596. 598. 600. 602.
 604. 610. 616. 660.
 ἰουδαία 348.
 ἰουδαίη 92.
 ἰουῦς Ναυῆ 242.
 Ἰδία 138.
 Ἰδός, - οἱ 168.
 ἰππη 604. 606. 608. 612.
 630. 638. 656. 662.
 ἰδρία 62. 66. 124. 152. 508.
 510. 522. 600. 602. 638.
 660. 666.

Ἰουδαῖος, - οἱ 18. 20. 46. 60.
 88. 92. 100. 124. 132. 146.
 152. 160. 166. 168. 178.
 180. 202. 228. 238. 252.
 278. 296. 324. 336. 432.
 460. 482. 512. 538. 548.
 556. 558. 562. 578. 580.
 584. 602. 626. 634. 636.
 654. 660. 662. 664. 666.
 670.
 Ἰούδας 90. 92. 94. 96. 154.
 172. 350. 394.
 Ἰούδας Ἰακώβου 86. 94.
 Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος 392.
 Ἰούδας (ψευδοπροφήτης) 398.
 Ἰοῦστος 94. 322.
 Ἰσαὰκ 248. 448. 462.
 Ἰσπανία 168.
 Ἰσραήλ 20. 58. 50. 62. 72.
 182. 260. 288. 296. 318.
 372. 458. 478. 574. 580.
 660. 664.
 Ἰσραηλίτης, - αι 144. 170. 390.
 466.
 ἰταμότης 134. 256.
 Ἰωήλ 148. 152.
 Ἰωάννης (ἀρχιερεὺς Ἰουδαῖος)
 288.
 Ἰωάννης (Βαπτιστής) 36. 38.
 40. 14. 102. 120. 418. 660.
 Ἰωάννης (Εὐαγγελιστής) 22.
 24. 26. 30. 86. 170. 180.
 224. 226. 228. 232. 292.
 294. 514. 524. 598.
 Ἰωνᾶς 104.
 Ἰώσηπος 150. 398.
 Ἰωσήφ 322. 340.
 Ἰωσήφ 94. 96. 212. 250. 360.
 450. 452. 456. 458. 636.

K

Καϊάφα 100. 288. 296. 300.

Κάιν 104. 242. 464.
 Καίσαρ 258. 460.
 Καισάρεια 542. 598. 600. 626.
 638. 652.
 κακία 78. 80. 126. 192. 258.
 302. 362. 372. 402. 486.
 518. 520. 578. 594.
 κακοπαιδία 242.
 κακουργία 146. 234. 372.
 Κανδάκη 5. 38. 542.
 καπηλεία 184.
 Καππαδοκία 124.
 καρτερία 200. 210.
 κατάγνωσις 308.
 καταφρόνησις 348. 354. 562.
 κατήφεια 164. 192.
 κενοδοξία 98. 142. 162. 530.
 κηδεμονία 132. 462.
 Κηφᾶς 16. 138.
 κολακεία 148. 152. 170. 528.
 544.
 κόλασις 44. 50. 54. 112. 156.
 244. 262. 274. 434.
 Κορνήλιος 54. 232. 582. 626.
 628. 630. 636. 640. 642.
 652. 656. 660. 662.
 Κρηῆτες 126. 130.
 κρίσις 40. 70. 150. 546.
 Κυρηναῖος, -οι 420. 422.
 Κυρήνη 124.
 Κυριακή 528.

Λ

Λάβαν 114.
 λαιμαργία 476.
 λατρεία 548.
 λέπρα 358.
 Λευίτης, -αι 322.
 ληστεία 162.
 Λιβερτίνοι 420.
 λοιδορία 234.
 Λουκᾶς 16.

Λύδδα 604. 606. 610. 612.
 λύπη 164. 380. 510.

Μ

μαγεία 512.
 Μαδιάμ 460.
 μακροθυμία 358.
 Μαλαχίας 154.
 μανία 136. 192. 278. 412. 494.
 512. 554.
 Μαρία 74. 77. 414.
 Μαρκιωνιστής, -αι 158.
 ματαιολογία 140.
 Ματθαῖος 86.
 Ματθίας 94. 96. 98. 322. 402.
 μεγαλωσύνη 570.
 μέθη 134. 258. 530.
 Μεμφιβοσθαί 442.
 Μεσοποταμία 124. 424.
 μετάνοια 50. 250. 372. 520.
 μετεμψύχωσις 140.
 μετενσωμάτων 80. 82.
 Μῆδοι 138.
 μιαρία 320. 516.
 μικροψυχία 410.
 μνησικακία 234.
 μοιχεία 46. 234.
 Μολόχ 480. 486.
 Μωϋσῆς 46. 60. 68. 112. 126.
 128. 252. 264. 266. 268.
 270. 312. 402. 414. 420.
 424. 430. 432. 452. 456.
 462. 478. 480. 482. 484.
 486. 492. 502. 518. 560.
 572. 634.

Ν

Ναβουθαί 36000
 Ναζαρέτ 660. 666.
 νηστεία 44. 204. 210. 374.
 436.

Νικάνωρ 394. 404.
 Νικόδημος 22. 178.
 Νικόλαος (διάκονος) 394. 404.
 νόμος 20. 422. 432. 484. 490.
 492. 496. 512. 576. 626.
 634.

Ο

ὀδύνη 376. 438.
 Ὄζαν 350.
 οἰκονομία 18. 10. 100. 256.
 264. 286. 406. 460. 588.
 602. 632.
 Ολδαν 154.
 ὀλιγοτεκνία 242.
 ὁμόνοια 134. 204. 224. 332.
 374.
 ὀνειδος 414.
 Ονήσιμος 592.
 ὀργή 192. 194. 234. 270. 326.
 328. 386. 388. 412. 420.
 438. 440. 494. 496. 508.
 536.
 ὀρκος 176. 270. 272. 274. 276.
 278. 280. 310. 334. 336.
 338. 356. 386. 388.
 ὀυεσπασισανός 154.
 ὀσία 80.
 ὀσίωσις 184.

Π

παλαιστίνη 428.
 παμφυλία 124.
 παράκλητος 36. 40.
 παρυθία 252. 304. 362. 552.
 620. 622. 624.
 παρληξία 192. 438.
 παρθοί 124. 138.
 παρμενός 394. 404.
 παρησία 134. 152. 156. 208.
 288. 292. 296. 298. 300.

302. 304. 318. 320. 322.
 326. 336. 352. 354. 376.
 400. 424. 436. 492. 574.
 618. 638. 644.

Πάσχα 54.

Παῦλος 18. 24. 28. 42. 46. 60.
 78. 168. 184. 240. 280.
 328. 390. 436. 442. 468.
 476. 516. 548. 552. 556.
 557. 560. 566. 572. 574.
 578. 584. 588. 590. 598.
 602. 618. 628. 640. 664.
 πειρασμός, - οἱ 86. 90. 284.
 322. 394. 408. 448. 508.
 514.

πενία 136. 332. 380. 382. 384.
 434.

Πεντηκοστή 36. 44. 120. 126.
 περιτομή 432. 448. 454. 458.
 Πέρσης, - αι 130. 426. 432.

Πέτρος 24. 86. 88. 94. 122.
 132. 134. 138. 140. 142.
 152. 196. 198. 202. 204.
 224. 226. 228. 230. 232.
 246. 258. 266. 286. 288.
 292. 294. 296. 320. 340.
 342. 344. 350. 352. 354.
 374. 378. 440. 442. 514.
 516. 520. 524. 534. 582.
 590. 596. 600. 604. 606.
 634. 636. 638. 640. 642.
 652. 654. 656. 658. 662.

πίστις 22. 32. 66. 128. 156.
 204. 210. 226. 248. 258.
 260. 282. 292. 352. 354.
 396. 404. 408. 428. 434.
 518. 520. 584. 622. 624.
 658.

Πιλᾶτος 248. 256. 258. 296.
 318.

Πλάτων 138. 140. 142.
 πλεονεξία 114. 194. 386. 672.

πλοῦτος 378. 380. 384.
 πνευματομάχος, - οι 72.
 πολυορκία 360.
 πολυσαρκία 242.
 πονηρία 80. 82. 261. 370.
 Πόντος 124.
 πορνεία 234. 672.
 πραότης 26. 40. 196. 438.
 πρεσβύτερος 406.
 προαίρεσις 328. 338. 348. 620.
 πρόγνωσις 250. 262.
 πρόνοια 98. 328. 394.
 προσευχή 86. 226. 228. 374.
 394. 404. 630. 656.
 προσήλυτος 124. 132.
 προσωποληψία 658.
 Πρόχορος 394. 404.
 Πυθαγόρας 138.
 πώρωσις 196. 350.

Ρ

ραθυμία 44. 156. 162.
 Ρεμφάν 480. 486.
 Ρηχάβ 414.
 Ρωμαῖοι 124. 126. 296. 422.
 Ρώμη 526.

Σ

Σαδδουκαῖος, -οι 462. 372.
 Σαμάρεια 62. 66. 508. 510.
 512. 514. 522. 524. 600.
 602.
 Σαμαρείτης 66. 522. 526. 552.
 Σαμουήλ 128. 254. 266.
 Σαούλ 128. 212. 388. 466.
 502. 550. 576. 580. 582.
 Σάπφειρα 320. 328. 3400. 356.
 394. 516. 602.
 σάρκωσις 546.
 σάρξ 60. 62. 70. 122. 150.
 154. 180.

Σατάν 134.
 Σατανᾶς 342. 348. 354.
 Σαῦλος 506. 508. 510. 512.
 548. 572. 576. 578. 584.
 586. 596.
 Σίμων 94. 602. 608. 630. 636.
 638. 640.
 Σίμων βυρσοδέψης 656.
 Σίμων (μῆλος) 114. 512. 514.
 516. 518. 520.
 Σίμων ὁ Ζηλωτής 86. 94.
 Σινᾶ 460. 478.
 Σόδομα 358.
 Σολομών 60. 232. 344. 352.
 482. 488.
 σταυρός 18. 20. 26. 34. 120.
 156. 174. 182. 204. 250.
 284. 372. 492. 586. 666.
 670.
 Στέφανος 32. 394. 404. 420.
 428. 506. 508. 516. 522.
 548. 552. 558. 578. 688.
 600.
 συγγνώμη 54. 114. 168. 262.
 268. 270. 276. 348.
 συγκατάβασις 18. 20. 152. 312.
 συκοφαντία 234. 432.
 συντέλεια 44. 72.
 Συρία 598.
 Συχέμ 450. 452. 456.
 σωτηρία 16. 28. 48. 50. 106.
 110. 156. 166. 186. 192.
 198. 238. 244. 280. 290.
 310. 314. 398. 454. 458.
 466. 526. 536. 586. 590.
 612. 622. 680.
 σωφροσύνη 44. 46. 50. 162.
 164. 194. 218. 498.

Τ

Ταβιθά 604. 608. 612. 628.
 τάλαιπωρία 410.

ταπεινοφροσύνη 96. 174. 196.
608.
ταπείνωσις 560.
Ταρσός 600.
τελώνης 441.
Τεσσαρακοστή 52. 54.
Τιμόθεος 566.
Τίμων 394. 404.
τιμωρία 46. 48. 54. 110. 112.
166. 176. 252. 310. 352.
354. 356. 358. 360. 412.
448. 518. 536. 550. 616.
τρυφή 44. 160. 204. 376. 378.
434. 436. 464. 466. 470.
474. 530. 648.
τύφος 22. 138. 144. 164. 208.

Υ

ὑβρις 152. 274. 276. 440. 472.
512. 562. 584.
υἰοθεσία 670.
ὑπεροψία 144. 194. 210. 328.
386. 644.
ὑπόκρισις 234.

Φ

Φαραώ 128. 358. 450.
φαρισαῖος, -οι 270. 442.
φθόνος 148. 194. 204. 422.
438.
φιλανθρωπία 48. 50. 98. 144.
156. 194. 238. 244. 276.
282. 338. 360. 388. 4008.
434. 446. 450. 462. 500.
526. 536. 554. 594. 620.
624. 650. 654. 676.
Φίλιππος 86. 394. 4004. 4006.
420. 512. 516. 518. 520.
522. 524. 538. 540. 542.
544. 546. 558. 560. 572.
578. 620. 634. 638. 662.

φιλοσοφία 14. 50. 140. 144.
212. 282. 288. 294. 304.
308. 318. 322. 324. 367.
384. 386. 406. 410. 412.
440. 442. 530. 606. 616.
φιλοστοργία 198.
φιλοχρηματία 218. 220. 338.
340.
φόβος 48. 54. 162. 292. 304.
326. 340. 348. 358. 390.
510. 550. 574. 578. 580.
582. 630. 668.
φόνος 46. 258. 298. 388. 408.
492. 508. 548. 578.
φρόνησις 210.
Φρυγία 124.

Χ

Χαλδαῖος, -οι 426.
Χαρὰν 424. 426.
χάρις 20. 24. 36. 42. 44. 46.
48. 52. 54. 100. 122. 134.
136. 138. 144. 148. 150.
1994. 244. 282. 292. 316.
318. 332. 334. 338. 430.
360. 370. 374. 420. 424.
428. 516. 572. 586. 580.
594. 600. 624.
χάρισμα 154. 318.
Χαρμὶ 348.
χειροτονία 24. 108. 404. 406.
420.
χλευασία 240.
χλεύη 134. 136.
χρηστότης 194.
χριστιανισμός 216. 590.
χριστιανός 160. 308. 526. 580.
590. 592. 594.
Χωρήθ 486.

Ψ

ψευδοσμάρτυς 584.
ψεῦδος 234. 522.